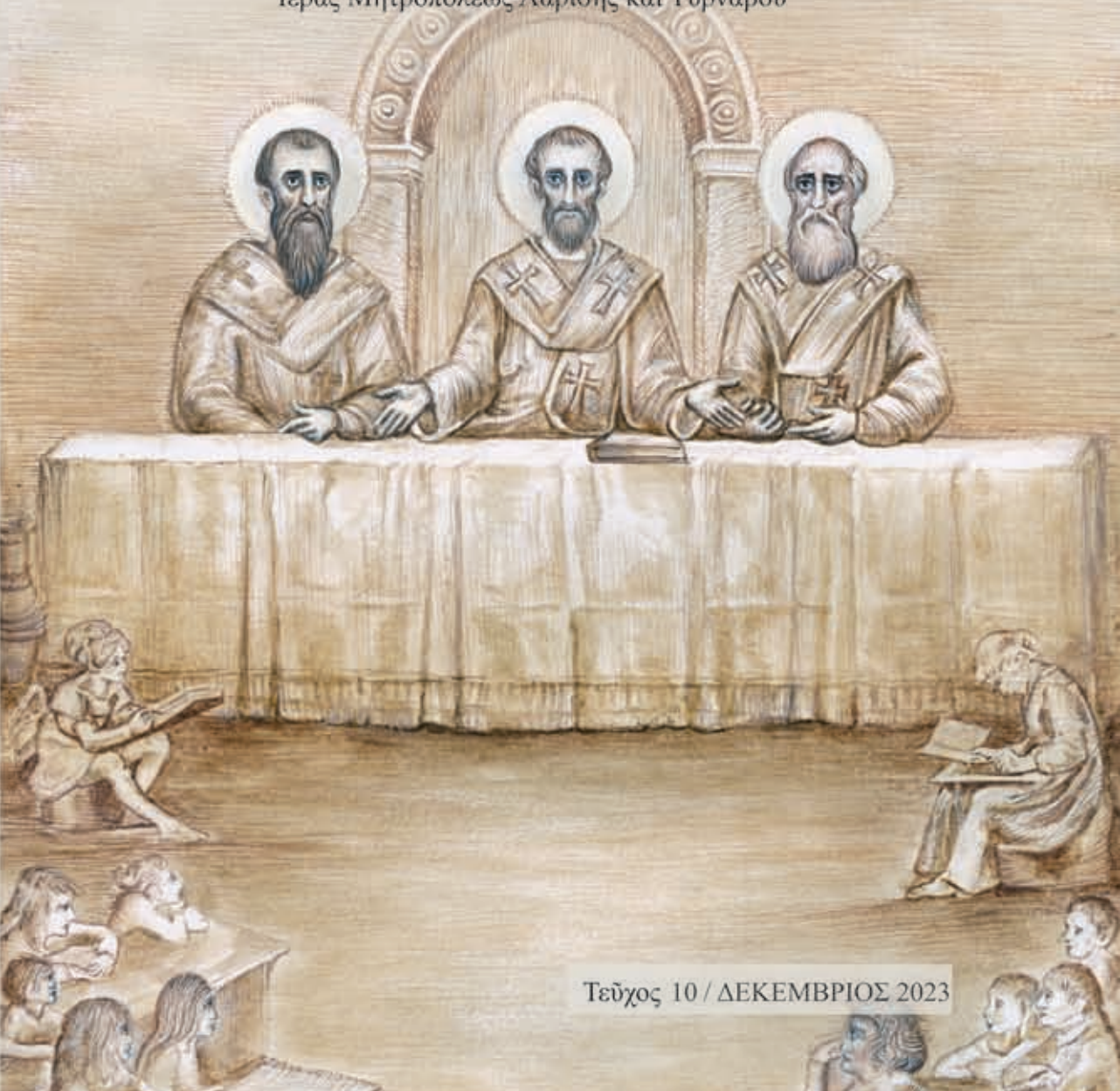

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

Έξαμηνιαία περιοδική έκδοση
Ιεράς Μητροπόλεως Λαρίσης και Τυρνάβου

Τεύχος 10 / ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 10 / ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 10 / ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023 / 10,00 €

ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΝ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ:

ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου Ἱερώνυμος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ:

Πρωτ. Θεμιστοκλῆς Α. Μουρτζανός

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Ἀρχμ. Ἰγνάτιος Μουρτζανός, Σ. Μπαλατσούκας, Κ. Σπανός,

Ν. Παπαθεοδώρου, Ἀ. Χρυσοβέργης

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Ἰωαννίνων 3, 413 34, Λάρισα

ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: 2410 61 76 85 καί 6945 152 571 / e-mail: info@imlarisis.gr

Τό περιοδικό ἀναρτᾶται ἠλεκτρονικά στὸν ἰστότοπο www.imlarisis.gr καί στό Facebook στό
προφίλ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ

Συνεργασίες γίνονται δεκτές σταλμένες σέ ἠλεκτρονική μορφή

Οἱ θέσεις καί ἀπόψεις τῶν συγγραφέων τῶν κειμένων εἶναι προσωπικές
καί δέν ἀπηχοῦν κατ' ἀνάγκη τίς θέσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης

ΘΕΜΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρῆστος Παπανικολάου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιάννης Πέτρου

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Βασίλης Μαλισιόβας

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Λυχνία Α.Ε.

ISSN: 2654-0223

Περιεχόμενα

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ
EDITORIAL: ΔΡΑΞΑΣΘΕ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΜΗΠΟΤΕ ΟΡΓΙΣΘΗ ΚΥΡΙΟΣ
9

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΙΔΕΙΑ ΘΕΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΝΙΓΡΙΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ
«Παιδεία δέ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶ Ἀθάνατον καὶ Θεῖον»
13

ΠΡΩΤ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ
Ἡ ἐπικαιρότητα τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν
23

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ
*Ὁ διάλογος μεταξύ τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης
καὶ τοῦ παιδευτικοῦ ἔργου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν*
37

ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΛΕΣΗΣ
Τά σχολεῖα τῆς... «ἀταξίας»
Προβλήματα ἐκπαίδευσης σέ σύνθετους καιρούς
51

ΟΛΓΑ ΑΛΕΞΙΟΥ
Ἡ Παιδεία πάντα θά εἶναι τό συνώνυμο τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ
59

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ ΑΡΣΕΝΙΟΣ
Ἡ Ἑλληνική Ἐθνική Σχολή τῆς Βιέννης
Δύο αἰῶνες ἀδιάλειπτης προσφορᾶς εἰς τήν παιδείαν τοῦ Γένους
63

ΚΟΣΜΑΣ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΗΣ
Ἡ Συμβολή τοῦ Ἁγίου Ὁρους στήν παιδεία τοῦ Γένους
81

Δρ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι. ΜΠΑΛΑΤΣΟΥΚΑΣ
Παιδεία: Ἁγιον Ὁρος - Ἁγία Μετέωρα
97

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΓΑΛΙΑΤΣΟΣ
Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ε΄
Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ παιδεία τοῦ Γένους
101

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΝΗΜΑΣ
Ἡ συμβολὴ τῶν Μητροπολιτῶν Λαρίσης, τῶν ἐπισκόπων Θεσσαλίας
καὶ τῶν Θεσσαλῶν Πατριαρχῶν στὴν ἴδρυση σχολείων καὶ τὴν ἐνίσχυση
τῆς Παιδείας κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας
115

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΟΥΣΗΣ
Σκέψεις γιὰ τὸ μέλλον τῆς νεοελληνικῆς ἐκπαίδευσης
ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἔργου καὶ τῆς προσωπικότητας
τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμου
131

Δρ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ (ΝΤΙΝΟΣ) ΑΥΓΟΥΣΤΗ
Ἑλληνικὴ Παιδεία
135

ΜΕΡΟΣ Γ΄ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΥΜΟΡΦΙΑ ΖΗΣΟΠΟΥΛΟΥ
Μητροπολίτης Πενταπόλεως Ἰγνάτιος Μαδενλίδης (1930-2017)
Μαθήματα πίστεως καὶ ζωῆς ἀπὸ μιὰ ὀδηγητικὴ μορφή
139

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ
Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀθανάσιος Μυτιληναῖος ὡς κατηχητὴς καὶ παιδαγωγός
151

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΙΧΟΥ
Οἱ δάσκαλοι τιμοῦν τοὺς δασκάλους τους
Μία ἐκδήλωση τιμῆς στοὺς καθηγητὲς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας
159

ΠΡΩΤ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΑΤΖΩΝΑΣ
Ἡ προσφορά τοῦ κλήρου στὴν ἐκπαίδευση
Ὁ ἱερέας-ἐκπαιδευτικὸς πρωτοπρεσβύτερος Ἀθανάσιος Παπαγιάννης
(1941-2001) ἐφημέριος τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Λαρίσης
καὶ καθηγητὴς Δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης
167

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΟΥΛΤΗΣ
Οἱ Λαρισαῖοι «δάσκαλοι»
175

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΤΕΡΖΟΥΔΗΣ
Βλάσσης Μαστρογιάννης
179

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ
Τό διδακτηριακό πρόβλημα στί Λάρισα
185

ΣΠΥΡΟΣ Κ. ΜΠΑΡΜΠΟΥΤΗΣ
Τό σχολείο μου...
Α' Γυμνάσιο Ἀρρένων Λάρισας
134 χρόνια δράσης, προόδου καί γνώσης
197

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΒΡΑΑΜ
Τό 4ο Γυμνάσιο Λάρισας
213

ΙΟΥΛΙΑ ΚΑΝΔΗΛΑ - ΣΤΕΛΛΑ ΝΤΑΒΑΡΟΥΚΑ
Τό Δημοτικό Σχολείο Βρυοτόπου (πρώην Τσαϊρλί)
223

ΜΕΡΟΣ Δ'
ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΖΕΤΤΑ Μ. ΜΑΚΡΗ
*Ἡ ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση καί κατάρτιση ἀναβαθμίζεται
καί καθίσταται ἐθνική ἐπένδυση μέ στιβαρή ἐπαγγελματική προοπτική
γιά τούς νέους μας*
235

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΤΡΑΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ
ΑΝΘΙΜΟΣ
Silver Alert: Ἐκκλησιαστική Παιδεία
243

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΙΑΚΑ
*Ἐκπαίδευση στόν 21ο αἰῶνα:
Οἱ σύγχρονες ἀπαιτήσεις καί οἱ προβληματισμοί
γιά μιά ἐλεύθερη κοινωνία*
259

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΕΡΒΑΣ

Συνεχής βελτίωση στην εκπαίδευση:

Ένας ύψιστος στόχος μέ σπουδαία αποτελέσματα στη ΔΔΕ Λάρισας

279

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΑΝΟΣ

Θεσσαλικό Θέατρο: Η θεατρική παιδεία στη Λάρισα και στον κόσμο

303

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΝΟΥΤΣΟΣ

*Τό Δημοτικό Ώδείο Λάρισας και ή συνεισφορά του
στη μουσική εκπαίδευση τής Λάρισας.*

Μιά ιστορική διαδρομή

317

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ

Τό Δημοτικό Ώδείο Λαρίσης διαμόρφωσε κριτήρια μουσικής παιδείας.

323

ΦΑΝΗ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

Τό Λαογραφικό Ίστορικό Μουσείο Λάρισας

335

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ

2ο Σ.Δ.Ε. Λάρισας: Μιά γέφυρα προς τήν επανένταξη .

*Πώς ή Εκπαίδευση αλλάζει τīs ζωές τών κρατουμένων
στη φυλακή τής Λάρισας*

341

ΜΕΡΟΣ Ε΄

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΡΧΙΜ. ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ

*Ό από Λαρίσης Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Λωρόθεος Κοτταρᾶς
καί τό ζήτημα τής ονοματοδοσίας κατά τό βάπτισμα*

347

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ

*Θεσσαλικές Ένθυμύσεις τής περιόδου 1543-1797
αναφερόμενες σέ σχολεία καί δασκάλους*

351

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ

*Τά άγιολογικά-ύμνολογικά κείμενα του Άγίου Αχιλλίου καί ή διαμόρφωση
του καθεδρικού-προσκυνηματικού Ναού στη Λάρισα (9ος-16ος αι.)*

363

ΜΕΡΟΣ ΣΤ'
ΘΕΜΑΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΥΡΟΥ ΔΩΡΟΘΕΟΣ Β'
Ἡ θέσις τῆς ὕλης καί τῆς κτιστῆς Δημιουργίας στίς Ὁρθόδοξη Θεολογία
395

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ
«Τό τοῦ ἔρωτος ὄνομα μή φοβηθῶμεν...»
405

π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ
Ὁ Ἠσυχασμός ὡς ἔριδα μεταξύ Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Ἐκκλησίας
419

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗΣ
*Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἀριστοτέλη στούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας
(ἐξ ἐπόψεως τῆς Ψυχολογίας τῆς Θρησκείας)*
431

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΑΝΔΗΛΑΣ
*Τοῦ μοναχισμοῦ διαδρομές
Ἡ μετάβασις ἀπό τόν ἀναχωρητισμό στόν κοινοβιακό μοναχισμό*
441

ΜΕΡΟΣ Ζ'
ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ
Μήνυμα Χριστουγέννων
459

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ
Μήνυμα Πρωτοχρονιάς
463

ΑΡΧΙΜ. ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΧΑΜΑΡΓΙΑΣ
Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ἠθικός ποιμένας καί διδάσκαλος
467

ΑΡΧΙΜ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΟΡΩΣΗΣ
*«Ὁ καθαρῶτατος ναός τοῦ Σωτῆρος»:
Ἡ ἐορτή τῶν Εἰσοδίων τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
ὡς γεγονός τοῦ Λειτουργικοῦ παρόντος τῆς Ἐκκλησίας μας*
477

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΙΑΝΝΟΥΣΑΣ
Άγιος Άνδρέας, ὁ Πρωτόκλητος Απόστολος
483

ΑΡΧΙΜ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
*Τό μαρτύριο τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Τερομάρτυρος Σεραφείμ,
Ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καί Νεοχωρίου τοῦ θαυματουργοῦ*
493

ΑΡΧΙΜ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΓΚΟΥΡΒΕΛΟΣ
*Άγιος Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων.
Προσεγγίσεις στόν βίο του.*
503

ΜΕΡΟΣ Η΄ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΟΠΟΥ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΚΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ
Χρονικά Μαΐου - Ὀκτωβρίου 2023
515

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥΔΗΣ
Ἔπαινος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης Τερωνύμου
523

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ
«Οὐδέν γάρ οὕτως ἰδίον ἐστὶ χριστιανοῦ, ὡς τό εἰρηνοποιεῖν»
533

ΜΠΙΕΤΤΥ ΜΑΓΡΙΖΟΥ
Ποτέ δέν ξέρεις!
555

ΒΑΡΒΑΡΑ Γ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ
Μαθητής καί δάσκαλος
557

ΔΡΑΞΑΣΘΕ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΜΗΠΟΤΕ ΟΡΓΙΣΘΗ ΚΥΡΙΟΣ

Ὅργίζεται ὁ μακρόθυμος Θεός; Κι ἂν ὀργίζεται, γιά ποιόν λόγο τό κάνει; Καί πῶς ἐκφράζεται ἡ ὀργή Του; Ἡ ἀρπαγή, ἡ ἐγκόλπωση τῆς παιδείας, ἡ μορφωτική προσπάθεια ἐξευμενίζει τόν Κύριο; Καί ὀργίζεται ὅταν δέν γίνεται κάτι τέτοιο;

Εἶναι ὄντως δύσκολοι οἱ καιροί μας. Ἴσως, ὁ βαθμός πνευματικῆς δυσκολίας καί καταπτώσεως νά μὴν μπορεῖ νά προσδιορισθεῖ ἐπακριβῶς ἀπό ἐμᾶς καί νά ἀποτιμηθεῖ ἀπό τούς μεταγενέστερους. Γεγονός πάντως εἶναι ὅτι ὅλοι μιλοῦν γιά μεταρρυθμίσεις καί ἀποβλέπουν στήν παιδεία γιά ἓνα καλύτερο αὐριο. Ἀλλά καί ὁ χώρος τῆς παιδείας, δυσανασχετῶντας μέ τά κρατοῦντα, ἀναζητᾶ, δοκιμάζει, καταπιάνεται μέ μεταρρυθμίσεις, ἀλλαγές, ἀνασχεδιασμούς στήν ἐκπαιδευτική πολιτική, καθὼς θέλγεται ἀπό τό ἐπανασταστικό καί ρηξικέλευθο. Καί ἐκεῖ ἔχει θέση ὁ Λόγος τῆς Ἐκκλησίας, ἐπαγγελλόμενος τήν εἰρηνική ἐπανάσταση, συμφυῆ μέ τό Ὁρθόδοξο ἦθος καί ὕφος. Ἡ ἀπάντηση στή λύση πολλῶν προβλημάτων ἐγκείται στή χρήση τῆς παιδείας ὡς ὄπλου ἱκανοῦ νά ἀπαλλάξει τόν ἄνθρωπο ἀπό δεισιδαιμονίες καί προλήψεις, ἀλλά καί περιττές καί ἐφάμαρτες ἐπιθυμίες, χαρίζοντάς του ἀρχές, στόχους καί νόημα ζωῆς. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ὡς ἀπλοῦ παραχέως ἐγκεφαλικῶν γνώσεων, οὐσιαστικῶς ὑποβαθμίζει τήν ἐκπαιδευτική διαδικασία καί μειώνει τό ἔργο τοῦ παιδαγωγοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Τά χειρότερα ἐπιτυγχάνονται ὅταν ὡς ὄραμα καί στόχος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος τίθεται ἡ «διασύνδεσή του μέ τήν ἀγορά ἐργασίας»!

Τό ὅποιο σύστημα παιδείας ἐπιτυγχάνει μόνον ὅταν στηρίζεται σέ ἀρχές, σέ ἀξίες καί ἰδανικά καί ἔχει σκοπό νά διαπλάσει ὀλοκληρωμένες πνευματικές προσωπικότητες. Ὅσο ὑποχωροῦν οἱ ἀνθρωπιστικές σπουδές στή χώρα μας, ὅσο λοιδωροῦνται ποικιλοτρόπως στά πλαίσια τῆς ἐκπαιδευτικῆς κοινότητος θεσμοί τοῦ Γένους μας, παραδόσεις καί πατροπαράδοτες ἀξίες, ὅσο ὑποσκάπτονται τά μέσα γιά τήν κατά Χριστό διαπαιδαγώγηση τῶν νέων μας, τόσο θά ἀποτυγχάνουν τά ὅποια ἐκπαιδευτικά ἐγχειρήματα καί στά ἐκπαιδευτήριά μας θά «παράγονται» ἀμοραλιστές χωρίς ἠθικούς φραγμούς καί μέ ἀμφιβόλου ποιότητος γνώσεις.

Λοιπόν, τί δέον γενέσθαι; Ἴσως, θέτοντας μία τέτοια ἐρώτηση νά κινδυνεύουμε νά κατηγορηθοῦμε ὅτι ἀσχολούμαστε μέ θέματα ἐκτός ἀρμοδιότητος

μας. Έξ ἄλλου εἶναι σύνηδες στὴν ἐπιχειρηματολογία ὀρισμένων, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν μποροῦν ἀλλοιῶς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν Ἐκκλησία καὶ τίς θέσεις της, νὰ θέτουν τέτοιου εἴδους ἀλυσιτελῆ ἐπιχειρήματα.

Τὸ οὐσιαστικό, πάντως, εἶναι ὅτι μόνον ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ἀρχές, ἀξίες, ἰδανικά, μόνον ἡ Ἐκκλησία διδάσκει τὸ ἦθος τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, μόνον ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀποδείξει ὅτι σέβεται τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία, ἀλλὰ καὶ μόνον ἡ Ἐκκλησία πληροῖ τὰ ἐχέγγυα διαπλάσεως ὀλοκληρωμένων πνευματικῶν προσωπικοτήτων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία δικαιοῦται νὰ ἔχει λόγο σὲ θέματα παιδείας, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ διεκδικεῖ τὴν ἐμπλοκή της στὴν ἐκπαιδευτικὴ διαδικασία, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία ὑποχρεοῦται νὰ διαθέτει τὸν πνευματικὸ Της πλοῦτο γιὰ τὴν ἀνέλιξη τῶν νέων μας. Ἡ Ἐκκλησία δὲν υφίσταται γιὰ νὰ προσφέρει μόνον τὴν εὐλογία –κατ' ἄλλους τὴ γραφικότητα– τοῦ Ἁγιασμοῦ τῆς πρώτης σχολικῆς ἡμέρας. Λόγω τῆς αὐτοσυνειδησίας Της καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀποστολῆς Της δεσμεύεται νὰ εἶναι παρούσα γιὰ νὰ ἐκφέρει τὸν ἀνυστερόβουλο καὶ ἄδολο Λόγο Της καὶ νὰ ὑποδεικνύει κατευθύνσεις ψυχεργετικές καὶ σωτήριες.

Κάτι ἀκόμη, εἰδικότερο. Εἶναι παρατηρημένο ἀπὸ πολλοὺς στοχαστές, ἐπιστήμονες καὶ ἐνασχολούμενους μὲ τὰ κοινὰ ὅτι ὁ σύγχρονος Ἕλληνας σχεδὸν ἔχει πάρει... διαζύγιο ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν βιβλίων. Πολλοὶ ὑπογραμμίζουν μὲ ἀνψυχία ὅτι οἱ περισσότεροὶ Νεοέλληνες οὔτε κἀν ἐφημερίδα δὲν διαβάζουν. Κι αὐτὸ εἶναι κοινὴ διαπίστωση ὅτι ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀτροφία τῆς κριτικῆς σκέψεως, τὴν ἀκριτὴ ἀποδοχὴ τῶν δίκην μασμημένης τροφῆς θεωρήσεων τῶν πλεοστικῶν ἐκπομπῶν καὶ τὴν οἰκειοθελῆ ἀναίρεση τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως. Ἡ γνώση, τὴν ὁποία προσπορίζει ἡ μελέτη τῶν βιβλίων, καὶ μάλιστα τῶν πνευματικῶν, καὶ δὴ τοῦ Βιβλίου τῶν βιβλίων, τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶναι δύναμη ψυχῆς, ἡ ὁποία σημασιοδοτεῖ τὸ ὄριμον καὶ καταξιωμένο τῆς προσωπικότητος.

Ἀξίζει, λοιπόν, τὸν κόπον νὰ ἀκούσουμε μίαν ἐπικαιρὴ φωνὴ ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἑνὸς ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἀπὸ πολλοὺς διῆθεν ἀνοικτόμυαλους στοχαστές ἔχει συκοφαντηθεῖ ὡς σκοταδιστὴς μόνον καὶ μόνον διότι, ἐκτὸς ἀπὸ Ἅγιος Πατὴρ καὶ Διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπεροχότερους καὶ πειστικότερους Χριστιανούς διανοητές. Ὁ λόγος γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη, Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος κυρίως εἰς τὸν «Γ' Λόγον εἰς Λάζαρον» σχολιάζει τὴ σχέση πού πρέπει νὰ ἔχει ὁ Χριστιανὸς μὲ τὰ βιβλία καὶ προτρέπει: «Ἄς μὴν ἀμελοῦμε λοιπόν νὰ ἀποκοτῶμε βιβλία, γιὰ

νά μή δεχθοῦμε πληγή σέ καίρια πνευματικά ζητήματα. Ἄς μὴν κρύβουμε τό χρυσάφι μας, ἀλλά ἄς τό χρησιμοποιοῦμε γιά νά θησαυρίζουμε πνευματικά βιβλία. Γιατί τό χρυσάφι, ὅταν γίνει πολύ, δημιουργεῖ κινδύνους σέ ὅσους τό ἔχουν· ἀντιθέτως, τά βιβλία, ὅταν εἶναι πολλά, μεγάλη ὠφέλεια παρέχουν σέ ὅσους τά κατέχουν»¹. Κι ὅλα αὐτά σέ ἐποχή κατὰ τὴν ὁποία τά βιβλία, λόγω τοῦ ὅτι ἦταν χειρόγραφα, κόστιζαν πολύ.

Θέλοντας νά συντρίψει τὴ δικαιολογία πολλῶν ὅτι δέν καταλαβαίνουν τά ὅσα διαβάζουν γι' αὐτό καί ἀποφεύγουν τό διάβασμα, ἀναρωτιέται ὁ Ἰερὸς Πατήρ: «Δέν καταλαβαίνεις τά ὅσα ὑπάρχουν στὰ βιβλία; Πῶς θά μπορέσεις νά τά καταλάβεις ὅταν δέν θέλεις οὔτε ἀπλῶς νά σκύψεις πάνω τους; Πᾶρε στὰ χέρια σου τό βιβλίο, διάβασε ὅλο τό κείμενο καί ἀφοῦ κατανοήσεις ὅσα σοῦ φαίνονται γνωστά, διάβασε πολλές φορές ὅσα σοῦ εἶναι ἄγνωστα καί δυσκολονόητα. Καί ἂν δέν μπορέσεις νά κατανοήσεις τὴ συνέχεια, κατάφυγε στὸν σοφώτερό σου, πήγαινε στὸν δάσκαλο, ρῶτα γιά ὅσα δέν καταλαβαίνεις καί πάντως δεῖξε μεγάλη σπουδὴ»². Ἐπικαλεῖται δέ καί μία παροιμία τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία λέει: «Ἡ σταγόνα πού συστηματικά στᾶζει δημιουργεῖ κίλωμα ἀκόμη καί σέ πέτρα καί, κατὰ παρόμοιο τρόπο, μέ τὴν ἐπιμέλεια ὅλα κατορθώνονται γρήγορα»³.

Ἀλλά καί ἄλλο ἐπιχειρήμα προσάγει ὁ Ἰερὸς Πατήρ ὥστε νά ἐπιμενοῦμε στή μελέτη τῶν βιβλίων: «Ὅταν σέ δεῖ ὁ Θεὸς νά ἔχεις τόση προθυμία στή μελέτη, δέν πρόκειται νά παραβλέψει τὴν ἀγρυπνία σου καί τὴν προσπάθειά σου, ἀλλά ἀκόμη καί ἂν ἄνθρωπος δέν μπορέσει νά σοῦ ἐπεξηγήσει τά ὅσα ζητᾶς, ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θά φροντίσει νά σοῦ τά ἀποκαλύψει»⁴. Καί αὐτό τό

¹ Μὴ τοῖνυν ἀμελῶμεν τῆς κτίσεως τῶν βιβλίων· ἵνα μὴ περὶ τὰ καίρια δεξώμεθα τὴν πληγὴν· μηδὲ χρυσίον κατορῦττομεν, ἀλλὰ βιβλία θησαυρίζομεν ἑαυτοῖς πνευματικά. Τὸ μὲν γὰρ χρυσίον ὅταν γένηται πλεόν, τότε μάλιστα ἐπιβουλεύει τοῖς κεκτημένοις· τὰ δὲ βιβλία ἀποκείμενα, πολλὴν παρέχει τοῖς ἔχουσι τὴν ὠφέλειαν (...) ἔνθα γὰρ ἂν ἦ βιβλία Πνευματικά, πᾶσα ἐκεῖθεν ἐλαύνεται ἐνέργεια διαβολικὴ, καὶ πολλὴ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀρετῆς παράκλισις γίνεται. (Λόγος Γ' εἰς Λάζαρον).

² Οὐ νοεῖς τὰ ἐγκείμενα; Πῶς γὰρ δυνήσῃ νοῆσαι ποτε, μηδὲ ἀπλῶς ἐγκύβῃ βουλόμενος; Λάβε μετὰ χεῖρας τὸ βιβλίον, ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν ἅπασαν· καὶ τὰ γνώριμα κατασχόν, τὰ ἄδηλα καὶ τὰ ἄσαφῆ πολλάκις ἐπελθε· κἂν μὴ δυνήθῃς τῆ συνεχείᾳ τῆς ἀναγνώσεως εὐρεῖν τὸ λεγόμενον, βάδισον πρὸς τὸν σοφώτερον, ἔλθε πρὸς τὸν διδάσκαλον· ἀνακοίνωσαι περὶ τῶν εἰρημένων· πολλὴν ἐπίδειξαι τὴν σπουδὴν. (Αὐτόθι).

³ Ρανὶς ἐνδελεχούσα κοιλαίνει πέτραν καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας πάντα δουλοῦται ταχύ. (Αὐτόθι).

⁴ Κἂν ἴδῃ σε ὁ Θεὸς τοσαύτη κεχημένον τῇ προθυμίᾳ, οὐ περιόφεται σου τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν φροντίδα, ἀλλὰ κἂν ἄνθρωπος μὴ διδάξῃ τὸ ζητούμενον, αὐτὸς ἀποκαλύψει πάντως (...). (Λόγος Γ' εἰς Λάζαρον).

αίτιολογεί λέγοντας ότι είναι «ἀδύνατο, πραγματικά ἀδύνατο νά καταστει κανείς ἄκαρπος ὅταν συνδυάζει τὴν ἀνάγνωσι με ἐπιμέλεια»⁵.

Τέλος, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, θέλοντας νά ἀναρέσει καί τὴν τελευταία δικαιο-
λογία κατὰ τῆς μελέτης, ὅτι δῆθεν δέν περισσεύει χρόνος σέ ὅσους εἶναι πολυ-
άσχολοι, λέει: «Νά μί μοῦ λέει κανείς ἐκεῖνα τὰ ψυχρά λόγια καί μεγάλης
τιμωρίας ἄξια ὅτι τρέχω στά δικαστήρια, ἢ ὅτι ἀσχολοῦμαι με τὰ κοινά τῆς
πόλεως, ἢ ὅτι ἐπαγγέλλομαι κάποια τέχνη, ἢ ὅτι ἔχω γυναῖκα, ἢ παιδιά, ἢ σπί-
τι νά φροντίσω, ἢ εἶμαι ἄνδρας πολυάσχολος καί δέν εἶναι δική μου δουλειά
νά διαβάξω, παρὰ ὅσων ἔχουν ἀπαρνηθεῖ τόν κόσμο καί ἔχουν καταλάβει τίς
κορυφές τῶν ὁρέων, γιατί ἔχουν συνεχῶς βίο ἀμέριμνο. Τί λές, ἄνθρωπε; Δέν
εἶναι δουλειά σου νά διαβάξεις, καί μάλιστα τὴν Ἁγία Γραφή, ἐπειδή ἔχεις
ἐμπλακεῖ σέ μυριάδες φροντίδες; Περισσότερο δικό σου ἔργο εἶναι παρὰ ἐκεί-
νων· γιατί αὐτοί δέν ἔχουν τόσο ἀνάγκη τῆς βοήθειας τῶν Θεῶν Γραφῶν, ὅσο
ἐκείνοι οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται με πράγματα πολλά»⁶.

Τό δέκατο τεῦχος μας, σημειολογικό ὡς πρὸς τὴν ἀρίθμησή του, ἔρχεται νά
καταπιαστῆ με τό μεγάλο θέμα τῆς παιδείας καί εἰδικότερα με τὴν παιδεία
τοῦ Γένους. Πολλοί συμμετέχουν με ἐνθουσιώδη διάθεση καί ποικίλη θεματο-
λογία. Ἄλλοι με διάθεση ἱστορική, ἄλλοι με διάθεση φιλοσοφική, ἄλλοι με διά-
θεση μεθοδολογική, προσπαθοῦν νά πλησιάσουν τό θέμα «παιδεία». Δέν
ἔχουμε τὴν αἴσθησι ὅτι τό ἐξαντλοῦμε. Θά χαροῦμε ὅμως, ἂν τό περιοδικό μας
συμβάλλει ἔστω στὸν προβληματισμό, ἂν ὄχι καί στὴν ἔναρξι ἑνός οὐσιαστι-
κοῦ διαλόγου, ἔστω σέ τοπικό ἐπίπεδο, γιά τό μεγάλο πρόβλημα τοῦ σήμερα,
τό ἐπίπεδο καί τὴν ποιότητα τῆς παρεχόμενης παιδείας. Εὐχαριστοῦμε τούς
συντελεστές. Εὐχαριστοῦμε τούς ἀναγνώστες. Δοξάζουμε τόν Ἅγιο Θεό καί
παρακαλοῦμε με αὐτή μας τὴ σπουδή στὴν Παιδεία νά διασκεδάσουμε τὴν
ὀργή του προσελκύνοντας τό ἔλεος καί τὴν φιλανθρωπία Του.

† Ὁ Λαρίσης καί Τυρνάβου Ἱερώνυμος

⁵ Ἀμήχανον γὰρ ἀμήχανον ἄκαρπον ἀναχωρεῖσαι τινὰ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα μετ' ἐ-
πιστασίας. (Αὐτόθι).

⁶ Μὴ γὰρ μοι λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ ῥήματα ἐκεῖνα καί πολλῆς καταγνώσεως ἄξια· ὅτι δικαστηρίῳ
προσίλωμαι· τὰ τῆς πόλεως πράττω πράγματα· τέχνην μετέρχομαι· γυναῖκα ἔχω· παιδιά τρέφω·
οἰκίας προϊστάμαι· ἀνὴρ εἰμί βιοτικός· οὐκ ἔστιν ἐμὸν Γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλ' ἐκείνων τῶν
ἀποταξαμένων· τῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὁρέων κατεληφόντων· τῶν τούτων τὸν βίον ἐχόντων δι-
νηκῶς. Τί λέγεις ἄνθρωπε; Οὐκ ἔστιν σὸν ἔργον Γραφαῖς προσέχειν, ἐπειδὴ μυριάς περιέλκη
φροντίσι; Σὸν μὲν οὖν μᾶλλον ἐστίν, ἢ ἐκείνων· οὐ γὰρ οὕτως ἐκείνοι χρῖζουσι τίς ἀπὸ τῶν Θεῶν
Γραφῶν βοήθειας, ὡς οἱ ἐν μέσῳ στρεφόμενοι πραγματίων πολλῶν. (Αὐτόθι).

ΜΕΡΟΣ Α΄

Παιδεία Θεοῦ, Παιδεία Ἀνθρώπων

* * *

ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΝΙΓΡΙΤΗΣ

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΔΕ ΤΩΝ ΕΝ ΗΜΙΝ ΜΟΝΟΝ ΕΣΤΙ ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΚΑΙ ΘΕΙΟΝ» (Πλούταρχος)

Τό μέλλον τῆς παιδείας καί τό ἔργο τοῦ δασκάλου

Ἀπό τήν πολιάν ἀρχαιότητα μέχρι καί τή σύγχρονη πραγματικότητα ἡ ἔννοια τῆς «Παιδείας» –διαχωριζόμενη ἀπό αὐτήν τῆς «Επιστήμης» καί τῆς «Εκπαίδευσης»– καί ὅπως ἔχει ἀποτυπωθεῖ στά συγγράμματα τῆς Κλασικῆς Γραμματείας, ἀλλά καί στά σύγχρονα Συντάγματα τῶν ἐλεύθερων καί πολιτισμένων ἐθνικῶν κρατῶν – ἐμπεριέχει καί στοχεύει ταυτόχρονα στήν ἔννοια Ἡθους· τόν χαρακτῆρα δηλαδή τῶν δρώντων προσώπων καί ἐνεργῶν ὑποκειμένων, ὅπως αὐτός ἐκφράζεται στό ποιόν τῆς συμπεριφορᾶς καί τόν τρόπο ὑπάρεξώς τους μέσα στίς σύγχρονες κοινωνίες.

«Ἡθος ἀνθρώπῳ δαίμων», ἔλεγε ὁ Ἡράκλειτος (6ος-5ος αἰ. π.Χ.), πού σημαίνει σέ ἀπλά ἑλληνικά πῶς τήν πορεία καί τήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου τήν καθορίζει σημαντικά τό ἦθος του. Καί ἐφόσον ἡ διαμόρφωση τοῦ ἦθους καθορίζεται ἀπό τήν Παιδεία, κατὰ συνθετική ἀπόδειξη, ἡ δεύτερη καθορίζει σέ μεγάλο βαθμό τήν πορεία καί τήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅταν δέν τίθενται ἐξαρχῆς σωστά καί ἀσφαλῆ θεμέλια, νομοτελειακά στό ἀνθρώπινο γένος καί τό ἀνθρώπινο οἰκοδόμημα θά ἐνσκήψει ἡ δυστυχία. «Ὅταν δέ κρηπίς μί καταβληθῆ γένους ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους»¹.

¹ Πλούταρχου, *Περί παιδων ἀγωγῆς*, 1Α.

Στὴν ἀντίθετη ἀσφαλῶς περίπτωση, οἱ ἔκγονοι θὰ βιώσουν καὶ θὰ ἀπολαύσουν τὴν εὐδαιμονία.

Ὁ Βέρνερ Γαϊγκερ, (1888-1961) κορυφαῖος Γερμανὸς κλασικὸς φιλόλογος τῆς ἱστορίας τῆς Παιδείας, στὸ ἔργο του ποὺ τιτλοφορεῖ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη «Paedia, Ἡ διαμόρφωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρώπου» ἔθεσε ὡς σκοπὸ τῆς φιλολογίας νὰ ἀναδείξει τὴ σημασία τῆς σκέψης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν.

Ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη στὸ σύνολό της θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ἕνα ἀσφαλὲς ὑπόβαθρο-θεμέλιο στὴν παιδευτικὴ διαδικασία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, μὲ τίς πρωτοποριακὲς, γεμάτες λεπτότητα καὶ ἐμβρίθεια ἐπισημάνσεις της, ἀλλὰ καὶ τίς στιβαρὲς διατυπώσεις της.

Ὅταν μετὰ τίς ἀγωνιώδεις ἀναζητήσεις τῶν φυσικοκρατῶν φιλοσόφων τοῦ βου αἰ. ἐμφανίζεται μιὰ φωτισμένη διάνοια, ὁ Σωκράτης, δάσκαλος μοναδικός, χωρὶς γραπτὲς σημειώσεις καὶ συγγράμματα, καὶ παρακινεῖ τοὺς μαθητὲς του νὰ στραφοῦν ἀπὸ τὸν μακρόκοσμο τοῦ σύμπαντος στὸν μικρόκοσμο τοῦ ἑσῶ ἀνθρώπου, μὲ τὸ «γῶθι σαυτόν», κάτι ποὺ ὁ ἴδιος πρῶτος ἐφάρμοσε, τότε γίνεται ἕνα θαρραλέο καὶ καθοριστικῆς σημασίας βῆμα σὲ αὐτὸ ποὺ λέμε «Παιδεία». Ὁ Σωκράτης ὑψώνει τὸν ἄνθρωπο σὲ αὐτουργὸ τῆς φιλοσοφίας του καὶ κυβερνήτη καὶ ρυθμιστὴ τῆς ἠθικῆς του ἐνέργειας.

Ὅταν ὁ Πλάτων προτείνει τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ συγκρότηση τῶν νέων, στοχεύει δηλαδὴ στὸν «καλὸν κάγαθὸν πολίτην», ἐγγυᾶται τὴ θεμελίωση τῆς ἰδανικῆς πολιτείας, ποὺ ἐδράζει στὴν «ὀρθὴ Παιδεία».

Αὐτὴν τὴν «ὀρθὴ Παιδεία», «ὡς ὁ Πλάτων φησὶν», μνημονεύει νοσταλγικὰ ὁ μαθητὴς του Ἀριστοτέλης, καὶ ὡς διαδικασία μὲν τὴν ἐννοεῖ ὡς ψυχοσωματικὴ, πολιτικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ καλλιέργεια, ὡς ἀποτέλεσμά της δὲ ἐνορᾶται τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἐλευθερία, ἐπὶ τῷ πρακτικότερον δέ, τοῦ προκύπτει ὁ χρῆσιμος καὶ ὠφέλιμος πολίτης – διαμορφωτὴς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ γίνεσθαι.

Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ὅλη διεργασία ἀποτελεῖ ἡ ἐσωτερικὴ ὠρίμανση καὶ κάθαρση τοῦ παιδευομένου (ἀρετὴ), ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συγκατάθεσή του, γεγονός ποὺ προϋποθέτει τὴν ἐλευθερία. Οἱ δύο αὐτὲς παράμετροι, ἀπότοκα τῆς παιδευτικῆς διαδικασίας, συνιστοῦν ὑψίστης ποιότητας κριτήρια γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὸ ποιὸν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καθὼς καὶ γιὰ αἰσθήματα ποὺ αὐτὲς γεννοῦν.

«Σημεῖον» λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, στοιχεῖο τοῦ πραγματικοῦ χαρακτῆρα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἶναι «ἡ ἐπιγενομένη τοῖς ἔργοις ἡδονὴ ἢ λύπη», τὸ

αἴσθημα τῆς εὐαρέσκειας ἢ τῆς δυσαρέσκειας πού ἀκολουθεῖ τίς ἀνθρώπινες πράξεις. Σώφρονα, γιά παράδειγμα, θά ὀνομάσουμε –συνεχίζει ὁ Ἀριστοτέλης– τόν ἄνθρωπο πού ἀπέχει ἀπό τίς σωματικές ἡδονές καί αὐτό τόν ἀναπαύει. Ἄν ὅμως ἡ ἀποχή τοῦ προκαλεῖ λύπη καί στενοχώρια, τότε, καί παρὰ τὴν ἀποχή του, θά λέγεται καί θά θεωρεῖται «ἀκόλαστος»².

Εἶναι σαφέστατη ἡ θέση πῶς προϋπόθεση γιά τὴν αὐθεντικότητα, τόσο τῶν ἐνεργειῶν, ὅσο καί τῶν συναισθημάτων τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν ἡ ἀρετή καί οἱ ἐν ἐλευθερίᾳ ἐπιλογές τοῦ ἀνθρώπου.

Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος κινεῖται καί τό «δέος» τοῦ Θουκυδίδη· ὁ ἐσωτερικός σεβασμός, αὐτός καί μόνο, καί ὄχι ἡ κρίση τοῦ περιγυροῦ καθορίζει τό «πρακτέον». Ρυθμιστής, ἐσωτερικό κίνητρο γιά ὅτιδήποτε πρέπει νά γίνει εἶναι ἡ ἐν ἐλευθερίᾳ, ἐντιμότητι καί καθαρότητι ἐπιλογή. Ἡ παρανομία ἀποκλείεται αὐτόβουλα, ἀπὸ ἐλεύθερη ἐσωτερικὴ συναίνεση καί βαθύτατο ἐσωτερικό σεβασμό καί ὄχι γιά τὴν ντροπὴ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ τὸν φόβο γιά τὴν κατάρρευση τοῦ εἰδώλου.

Ἐπιλόττες, βαθύτατες καί ἐκπληκτικῆς λεπτότητος πνεύματος οἱ ἀποχρώσεις τοῦ «Λόγου», πού διέπει τὴν παιδευτικὴ πρόθεση στὴν ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη· ἓνα εἶδος σκέψης πού εἰσδύει στὰ ἐσώτατα βάθη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἀνιχνεύοντας κίνητρα καί ἄλλες –ἀδιόρατες ἴσως– ψυχικὲς κινήσεις, καθοδηγητικὲς τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καί δράσης. Τό ἐκπληκτικό αὐτό εἶδος σκέψης, ἀπροσδόκητα –ἐνδεχομένως–, κορυφώνεται μέ τό τοῦ Πλουτάρχου «Παιδεία δέ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καί θεῖον».

Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας ὅλα ἀποκλειστικά μοναδικό εἶναι τό δῶρο τῆς Παιδείας, γιατί μετέχει στή θεότητα καί τὴν ἀθανασία. Μιά ἀκραία ὀπτική τοῦ ἀπολύτου γιά τὴν «ιερὴ ὑπόθεση» τῆς Παιδείας. Μέ τὸν ἀκραῖον αὐτό καί ἀπόλυτο λόγο – ἀπόφανση τοῦ Πλουτάρχου (μόνον/ ἀθάνατον/θεῖον) «τερματίζει» ὡς πρὸς τὴ σύλληψή της ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη τὴν ἰδέα, τὴν ἔννοια καί τὴν πρακτικὴ τῆς Παιδείας, πράγμα πού συνέβη, ἐξάλλου, συνολικά μέ τὸν σπερματικό λόγο, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ προφητικά –ἀσύνειδα ἴσως– γιά τὸν «Λόγο» καί μέ δειλά καί ἀβέβαια βήματα τὸν συναντᾷ. Πρόκειται γιά τό θεῖον, πού, Λόγος ὢν, ἐγένετο Σάρξ.

Μέ τὸν τρόπον αὐτό –τὴ σάρκωση δηλαδή τοῦ Λόγου– ἐγκαινιάστηκε ἓνα ἥθος καινόν καί μιὰ προοπτικὴ –κατ' ἐπέκταση– παιδευτικῆς πρότασης ἀλλιώτικη, ἓνα ὄραμα Παιδείας καινόν παντελῶς, ἀσύλληπτου βεληνεκοῦς.

² Ἀριστοτέλους, *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1104β.

Τό καινόν ἦθος νοεῖται, πλέον, ὡς ἡ προέκτασις καί πραγμάτωσις τοῦ εὐαγγελικοῦ ἦθους καί τῆς ἀλήθειάς του στή ζωή μας καί μέ τή ζωή μας. Ἐκφράζεται δέ καί μαρτυρεῖται μέ ἓνα ποιόν καί ἓναν τρόπο υπάρξεως καί βιοτήϊς «ξένον», ἀνθρώπων πού πορεύονται σέ συνάντησις καί κοινωνία μέ τόν Θεό καί τόν συνάνθρωπο.

Ὁ ἀνθρώπος εἶναι πλασμένος ἀπό τόν Θεῖον Δημιουργό «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ»³. «Ἴδιος δέ χαρακτήρ ἀνθρώπου, ἡ πρὸς τό Θεῖον ὁμοίωσις»⁴.

Στήν πορεία αὐτή τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ἀπό τό κατ' εἰκόνα στό καθ' ὁμοίωσιν ἀπαιτεῖται ἡ ταπεινή καί κατὰ δύναμιν γνῶσις τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος –ἐν μέρει– κατανοεῖται ἀπό τίς ἄκτιστες ἐνέργειές του. Εἶναι φιλόανθρωπος, δίκαιος, ἀγαθός καί ἐν τούτοις, «ἀόριστος», «ἀόρατος», «ἀκατάληπτος», «ἀπερίγραπτος». Οἱ δεύτερες ἰδιότητες τοῦ θεοῦ, αὐτές τῆς Ἀποφατικῆς Θεολογίας (ἀ-όρατος, ἀ-περίγραπτος κ.λπ) δέν παρεμποδίζουν τήν πορεία πρὸς τό καινόν ἦθος, τό «καθ' ὁμοίωσιν».

Ὅταν ὁ βηματισμός τῶν θεοειδῶν πλέον ὁδοιπόρων αὐτῆς τῆς ζωῆς συντονιστεῖ καί πληθυνθεῖ, τότε οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες γίνονται καί αὐτές καινές. Ὑπερέχουν τῆς εὐδαιμονίας τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Ἀριστοτέλη. Κατ' αὐτούς ἡ ἠθική καλλιέργεια, ἡ αὐτογνωσία, ἡ φιλοσοφία καί ἡ εὐδαιμονία εἶναι αὐτοσκοπός, στήν ὀρθόδοξη ὁμῶς θεολογία καί βιωματική ἐμπειρία προκύπτουν ὡς ἀβίαστη καί φυσική ἀπόρροια τῆς «μετάληψης» τοῦ θεοῦ.

Ἡ γνῶσις καί ἡ ἠθική τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὑπόβαθρο τῆς «ὀρθῆς Παιδείας», ἀποκοτῶν ἄλλο εὔρος καί ἄλλη διάστασις τώρα.

Ἡ ἠθική βελτίωσις γίνεται «μετάληψις τοῦ θεοῦ» ἀγιωσύνη, ἡ δέ γνῶσις δέν εἶναι πλέον κοσμοθεωρία καί βιοθεωρία ἀποκλειστικά, ἀλλά συνομιλεῖ ἐξίσου μέ τά ἀνθρώπινα καί μέ τά θεῖα· πρόκειται γιά τή γνῶσις «τῶν θεῶν καί ἀνθρωπίνων πραγμάτων»⁵, καί ἐμπλουτίζεται μέ τήν βέβαιη ἐκδοχή πῶς ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων εἶναι μεταφυσική καί πῶς ρίζα καί οὐσία τῆς εἶναι ἡ ἔφεσις τοῦ «καλοῦ». Γιά τόν λόγο αὐτό ἀνοίγεται καί διευκολύνεται ὁ δρόμος πρὸς τή θέωσις.

Κομβικό σημεῖο-πυλώνας γιά τήν Ὄρθόδοξη Ἀνατολική Θεολογία, ὡς ὑπόβαθρο στήν ἱερή πράξι τῆς Παιδείας, στάθηκε ἡ «κατάφασις τῆς πίστεως» ἡ

³ Γεν. 1, 16.

⁴ Γρ. Νύσσης, «Εἰς τήν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν», Κεφ. ΙΒ', PG 44.557.

⁵ Ι. Χρυσοστόμου «Υπόμνημα εἰς τήν πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολή» PG 62.361.

πρωτόγνωρη –σχεδόν– χαρισματική ικανότητα της ψυχής νά πιστεύει. Μία άκρως βεβαιωτική πρόταση, αποδοχή άνευ όρων· αυτό είναι τό «πιστεύειν»· τό όποιο κατακυρώνεται τώρα έναντι της μακροχρόνιας παραδόσεως της έλληνικής φιλοσοφίας πού δεχόταν ως μόνη ταιριαστή στόν άνθρωπο ενέργεια τό «γνώσκειν». Πολύς άγώνας καί άλλη τόση θεωρητική εύρυχωρία απαιτήθηκαν, προκειμένου νά γίνει κατανοπτό ότι όχι μόνο άλογη ενέργεια δέν είναι ή πίστη, αλλά είναι, αντίθετα, φυσική κίνηση της ψυχής, πηγή ζωής καί προόδου, κατά φύσιν κατάσταση για τόν άνθρωπο, μόνη αυτή ικανή νά τόν άπελευθερώσει από τίς παγίδες πού τού σπίνει ό ίδιος ό λόγος. Αυτός πού διατελεί κάτω από τίν αιχμαλωσία στόν δικό του άφώτιστο, έμπαθη καί έπαίροντα λόγο, αιχμαλωσία καί παγίδα σπίν όποιαν υπέπεσαν όλοι οι αίρετικοί μέ τόν άκραϊον όρθολογισμό τους.

Η χριστιανική λοιπόν πίστη, σέ συνδυασμό μέ τίν κατά δύναμιν θεία γνώση καί έμπειρία, προσκαλούν τόν άνθρωπο –«ώς επιτηρητή τών όρατών καί μύστη τών άοράτων»⁶– νά αναρμονίσει έλεύθερα τί ζωή του πάνω σπίν προοπτική της αιωνιότητας, πίο άληθινής καί πλήρως επικυρωμένης, σέ σχέση μέ αυτήν πού υπαινίχθηκε ό Πλούταρχος [παιδεία (έστι) άθάνατον].

Έλεύθερα καί άκρως υπεύθυνα καλείται ό άνθρωπος νά πιστέψει καί νά επιλέξει είτε τίν όδόν τίν άνω φέρουσιν σπίν θέωση, είτε τίν κάτω, πού όδηγει σπίν φθορά καί τόν θάνατο. Μέ τόν τρόπο αυτό έλέγχεται ή προαίρεσις, τό αυτεξούσιο, αλλά καί τό μέτρο της ευθύνης τού ανθρώπου, όπως δοκιμάστηκε καί λανθασμένα ίσως διαβάστηκε στόν «άπαγορευμένο» καρπό της Γενέσεως. Ό «άπαγορευμένος» καρπός λειτούργησε όχι ως στέρησις έλευθερίας, αλλά ως κίνητρο για διαχείριση έλευθερίας.

Γνώση, ήθος, έλευθερία, αυτεξούσιο, ευθύνη: όροι καί έννοιες-κόμβοι, θεμέλια καί σπίν όρθόδοξη χριστιανική θεωρία περί «όρθης Παιδείας». Η όρθόδοξη χριστιανική διδασκαλία καί θεώρησις τών πραγμάτων άποτελεί τίν φυσική κληρονόμο τού έλληνικού πνεύματος, άφου άναπτύχθηκε σέ έδαφος καλλιεργημένο από τίν έλληνική φιλοσοφία. Παραμένει αιώνια επίκαιρο καί μεγαλειώδες τό ιστορικό γεγονός της γόνιμης συνάντησις τού έλληνικού πνεύματος καί της χριστιανικής πίστεως, τό όποιο μέ δυναμισμό, θείο φωτισμό καί μακριά από άναστολές καί φοβίες διακόνησαν οι Πατέρες της Έκκλησίας, καί δή οι Τρεις Ίεράρχες, προστάτες τών έλληνικών Γραμμάτων καί άριστοι οικοδόμοι, εκφραστές καί έρμηνευτές της Άληθινής Σοφίας, ως κράμα δύο μεγάλων πνευ-

⁶ Γρηγορίου Ναζιανζηνού, Λόγος ΜΕ', «Εις τό άγιον Πάσχα», PG 36, 632.

ματικών μεγεθών, της χριστιανικής δηλαδή και της θύραθεν παιδείας. Ο ύψιπετής ελληνικός στοχασμός αναβαθμίζεται, ζωογονείται, εμπλουτίζεται, χάρη στη ζωφόρο δύναμη του Ὁρθόδοξου Λόγου και της χριστιανικής διδασκαλίας, που αποτελούν μία ολόπλευρη και μία ένδοξη, δίχως κενά, κατακερματισμούς, αβέβαιες και μετέωρες καταστάσεις που φέρουν σέ αμχανία τόν ανθρώπινο νοῦ και τίς ἐπιλογές του.

Ἡ περιήγηση στίς ἀτραπούς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς και τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς σκέψης που προηγήθηκε, μέ ὅσα εἴτε ἐμφανῶς, εἴτε ὑπαινικτικά αὐτές προτείνουν γιά τήν ὑπόθεση τῆς Παιδείας, ἐνδεχομένως σέ κάποιες ὁμάδες ἀνθρώπων νά προκαλεῖ μειδιάμα ἢ –στίς καλύτερη τῶν περιπτώσεων– νά λογίζεται ὡς ἀνευ οὐσίας, παρωχημένη και ἀνεπίκαιρη γιά τό «σήμερα». Τό «σήμερα» και τό «αὔριο» τῆς Παιδείας και αὐτοῦ που τήν ὑπηρετεῖ, τοῦ Δασκάλου.

Ἡ πνευματική παραγωγή στούς χρόνους μας, ἡ ἔκρηξη τῆς γνώσης –ἢ ὀρθότερα και ἀκριβέστερα τῆς πληροφορίας– κυρίως μέ τί χρήση τῶν μέσων τεχνολογίας, ἡ εἰσβολή τῆς ρομποτικῆς και τῆς τεχνητῆς νομοσύνης στίς ζωές μας, ἀλλά και στόν χῶρο τῆς ἐκπαίδευσης, οἱ ἀμείωτες προκλήσεις και τά ἰσχυρά ἐρεθίσματα που ἐκπέμπουν τά ἠλεκτρονικά μέσα ἔχουν λάβει ἀσύλληπτες πραγματικά διαστάσεις.

Ἐπιπλέον, ἐγγύς και παράλληλα πρὸς τήν ἔκρηξη τῆς γνώσης και τῆς τεχνολογίας παρατηρεῖται ἀντίστοιχη ἔκρηξη ἑνός ἴσως και τεχνητοῦ μεταναστευτικοῦ κύματος, μέ ὑποχρεωτικές μετακινήσεις ἀνθρώπων, καθώς και μία ὑπαγορευμένη διαμόρφωση πολυπολιτισμικῶν κοινωνιῶν, οἱ ὁποῖες, ἀσφαλῶς, ἀντανაკλῶνται και στί σχολική τάξη. Πῶς εἶναι δυνατόν νά στεγαστεῖ τό ἐτερόκλητο αὐτό πλῆθος μαθητῶν μέ τίς διαφορετικές, πλέον πολιτιστικές, θρησκευτικές, ἐθνικές, γλωσσικές, φιλοσοφικές ταυτότητες στό σχολεῖο που μέχρι τώρα γνωρίζαμε, τό σχολεῖο μέ τίς πατροπαράδοτες ἀρχές, και μέ τί λογῆς προσωπικό θά τό διδάξουμε, μέ βάση ποιές ἀρχές και ποιά παιδευτικά μέσα;

Ἴχει ἐπάρθεια στούς καιρούς μας ὁ παραδοσιακός δάσκαλος ἢ περιττεῖ ὡς θεραπεία στίς παιδευτική λειτουργία; Μήπως ὁ,τι ἔχει τροφοδοτήσει ὡς ὑλικό και θεωρητικό ὑπόβαθρο τήν παραπάνω λειτουργία εἶναι πλέον ἀσύμβατο μέ τό «σήμερα» και τό «τώρα» και τό «αὔριο» γιά τήν Παιδεία και τίς ἀπαιτήσεις τῆς;

Ἄν προσπεράσουμε ὡς κοινότυπα και «κλισέ» – διόλου ὁμως ἀσίμαντα- δύο δεδομένα: α) ὅτι κάθε νέος τρόπος ζωῆς και ὑπαρξης γεννιέται στά σπλάχνα τοῦ παλιοῦ και β) ὅτι μέ μικρές διαφορές ἡ Εὐρώπη –τύποις τουλάχιστον– ἔχει κοινή φιλοσοφία και πορεία γιά θέματα παιδείας, αὐτή τῆς ἀνθρωποκεντρικῆς κλασικῆς ἐκπαίδευσης και στοχεύει στί βασικότερη ἀρχή «ἡ γνώση νά

διαμορφώνει καλύτερους ανθρώπους», μπορούμε να αναζητήσουμε απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα, κατά κάποιον τρόπον αντιστρέφοντάς τα:

- Μήπως, εν τέλει, δέν έχουν αποκλειστικά θεωρητικό και ρομαντικό χαρακτήρα οι παιδευτικές αρχές της θύραθεν κλασικής, αλλά και της ορθόδοξης θεολογικής σκέψης; Μήπως, αντιθέτως, προκύπτει από αυτές και πρακτική ωφελιμότητα, δίχως όμως αυτή να γίνεται αυτοσκοπός;

«Παιδεία, καθάπερ εὐδαίμων χώρα, πάντα τ' ἀγαθὰ φέρει» λέγει ὁ Σωκράτης ὑπανισόμενος τὴν ἀπόλαυση ἀγαθῶν καὶ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν. Στὴν εὐδαιμονία, πού εἶναι ἡ κυρίαρχη ἐπιθυμία τοῦ κάθε ἀνθρώπου, στοχεύει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὴν ὑπολογίζει ὡς τὴν πρακτικὰ ὀφέλιμη ἀπόρροια τῆς Παιδείας.

Ὁ φιλόσοφος τῶν ἰδεῶν, Πλάτων, προτείνει ἐπισταμένη διδασκαλία τῶν Μαθηματικῶν, ὡς ἀπαραίτητη γνῶση γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

«Ζητεῖτε πρῶτον τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ πάντα ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν», θὰ σημειώσει ὁ εὐαγγελικὸς λόγος. Δίχως, ἐπομένως, νὰ προτάσεται ὁ χρησιμοθηρικὸς χαρακτήρας, πάντοτε προκύπτει ὀφέλεια.

- Ἐπιπροσθέτως, σέ τί περισσεύουν στὸν σύγχρονο τεχνοκρατικὸ κόσμο ἢ τὴ μοντέρνα σχολικὴ τάξη οἱ ἐλεύθερες, ἀνεξάρτητες καὶ μὲ αἴσθημα εὐθύνης προσωπικότητες, πού πράττουν αὐτεξούσια, ἐνσυνείδητα καὶ μὲ ἐνσυναίσθηση, διὰ τὸ «δέος» καὶ ὡς κατενώπιον Θεοῦ καὶ ἀπολαμβάνουν κατὰ συνέπεια τοὺς καρπούς, ἀλλὰ καὶ τὰ συναισθήματα τῶν πράξεών τους;

Ποῦ δίνουν προοπτικὴ ἀλλαγῆς καὶ προόδου ἀφοῦ ἔχουν διδαχθεῖ ὅτι εἶναι ὄντα «τρεπτά καὶ ἀλλοιωτά», κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, δεκτικὰ ἀλλαγῆς, καὶ ὅτι μὲ τὴ βοήθεια τῆς πίστεως μποροῦν νὰ ἔχουν ὄραμα καὶ αἰτίες χαρᾶς, αἰσιοδοξίας γιὰ τὸ ἐδῶ καὶ τὸ τώρα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἐπέκεινα, πού εἶναι ἐκεῖ καὶ προσμένει; «Εὐφραίνεσθαι δεῖ καὶ χαίρειν» ὄλην τὴν οἰκουμένην γιὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλούμενα, γιὰ τὴ συγγνώμη πού ἀνέτειλε ἀπὸ τὸν Τάφο, γιὰ τὸ βουνὸ πού μπορεῖ νὰ μετακινήσει ἡ πίστη, γιὰ τὴν κοινωνία, τέλος, μὲ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὸν Θεό.

Τί περισσεύει στ' ἀλήθεια ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὡς περιεχόμενο καὶ στόχος, στὴν ἱερὴ πράξη τῆς Παιδείας καὶ ὡς πρὸς τί παρακωλύονται στὴν ὑπηρετήση τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν τὰ αὐτοματοποιημένα συστήματα τῆς ρομποτικῆς, οἱ ἔξυπνες συνταγές τῶν ἀλγορίθμων καὶ οἱ ἐκπληκτικὲς δυνατότητες τῆς τεχνικῆς νοημοσύνης, ἢ ἀκόμα κι αὐτὴ ἡ ὁμαλὴ συνύπαρξη παιδιῶν καὶ ἐνηλίκων σέ ἀνομοιογενεῖς, πολυπολιτισμικὲς κοινωνικὲς ὁμάδες;

Καί νά τολμίσουμε καί κάτι τελευταῖο· ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος ἐπιδίωκε νά φτάσει, ἀκόμη καί νά ξεπεράσει τόν ἴδιο τόν Θεό· ἀπό τόν Κῆπο τῆς Ἑδέμ, ἕως τόν Πύργο τῆς Βαβέλ, μέχρι καί τή σημερινή ἐποχή τοῦ μετανθρώπου, ὅπου ὁ Θεός περισσεύει.

Μέ ποιά λογική, ἐπομένως, δέν εἶναι ἐπίκαιρο τό «καθ' ὁμοίωσιν» ὡς στόχος καί προτεραιότητα καί στή σύγχρονη παιδεία; Ὁ ἄνθρωπος κατά προαίρεσιν, «Θεός κατά χάριν»! Μέ μία διαφορά: «τό κατά χάριν» διαφοροποιεῖ τή «θεοποίηση» στήν προκειμένη περίπτωση. Ἀπουσιάζει ἡ Ὑβρις, ἡ ἀλαζονεία καί ἔπαρση, πού διαλύει –ὡς χάριτους– τούς ἐκάστοτε πύργους καί γίνεται αἰτία νά χάνονται ἀφρόνως χαρισμένοι Παράδεισοι.

Ἐάν –μέσα στό πλαίσιο τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς παιδείας– μορφωθεί Χριστός σέ νέους καί ἐνήλικες, αὐτόχρονα καί αὐτομάτως καί νομοτελειακά οἱ ἄνθρωπινες κοινωνίες θά μετατραποῦν σέ ἐπίγειους παραδείσους ὅπου –κατά ἀναλογία πρὸς τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ– θά βασιλεύουν ἡ Χρηστότης, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Εὐδαμονία.

Ἐνδεχομένως, νά μὴν ἀποφασίσει ποτέ ἡ Ἀνθρωπότητα καί οἱ Μεγάλοι τῆς γῆς νά θέσουν σέ ἐφαρμογή τό παραπάνω στοίχημα, νά μὴν δοκιμάσουν ποτέ τὴν παραπάνω ἐκδοχή, τοῦτο ὅμως σέ καμία περίπτωση δέν ἀπομειώνει τό μέγεθος καί τό βάρος καί τὴν ἀξία τοῦ Πειράματος, ὅπως δέν ἀπαξιώνεται ἡ βεβαιωμένη ἀποτελεσματικότητα ἑνὸς φαρμάκου, ἐπειδὴ δέν χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ κάποιον ἀσθενῆ.

Ἡ θύραθεν Παιδεία, ἐμπλουτισμένη, ἐξαγνισμένη, ἐπικυρωμένη καί ἐπικαιροποιημένη ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Θεολογία καί ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία συνομιλεῖ μέ ὅλες τὶς ἐποχές, ἀνεξαργήτως ἐάν ὑπάρχουν ἢ ὄχι ὄλα βουλομένων ἀκούειν.

Καί στό σημεῖο αὐτό ἀναδύεται ὁ νέος –ἴσως– ρόλος τοῦ δασκάλου. Δέν εἶναι, σαφῶς, ἡ αὐθεντία καί ὁ μεταδότης τῆς Γνώσης, ὅπως συνέβαινε σέ προηγούμενες δεκαετίες. Δέν εἶναι κἄν σέ θέση νά παρακολουθήσει τὴν ἀλματώδη ἔκρηξη τῆς γνώσης καί τῆς πληροφορίας.

Μπορεῖ ὅμως νά εἶναι τό μάτι καί τό αὐτί πού θά ἀφουγκράζεται ὅσα δέν ἐπιθυμεῖ τό πλῆθος νά ἀκούσει, πού θά ἀγρυπνᾷ ὥστε «πάντα ἀνοιχτά καί ἀγρυπνα» νά μένουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τῶν νέων παιδιῶν⁷, νά «ἀστράφτουν φῶς καί νά κατανοοῦν τό μέσα τους»⁸ καί νά γνωρίζουν πῶς ἂν «δέν κουβα-

⁷ Διονυσίου Σολωμοῦ, «Ἐλευθέροι Πολιορκημένοι».

⁸ Διονυσίου Σολωμοῦ, «Ὁ Πόρφυρας».

λοῦνε μέσα τους τούς Λαιστρυγόνες καί τούς Κύκλωπες, δέν θά τούς βροῦν μπροστά τους»⁹, πηγαίνοντας γιά τήν Ἰθάκη τους.

Πλάι σ' αὐτήν τήν ἄγια ἀνησυχία καί τήν ἀγρύπνια του θά ἔχει νά τούς πεῖ μέ σιγουριά, ἀφοῦ μέσα στόν χρόνο ἔστυψε ὁ ἴδιος μέσα του τή σκέψη του καί τήν ψυχή του, «ποῖο τό νῦν καί ποῖο τό αἰέν τοῦ κόσμου»¹⁰, αἰώνιο στήριγμα καί ἀσφαλές κριτήριο ἐκλογῆς. Ἀφοῦ στή σύγχρονη γιγαντιαία παγκόσμια «ἀγορά» τῶν γνώσεων καί τῶν πληροφοριῶν πάντοτε ἔλλοχεύει ὁ κίνδυνος τῆς ἰδιοτελοῦς ἐπιλεκτικότητας καί τῆς σκόπιμης μονομέρειας, ὅπως ἐπίσης καί αὐτός τῆς μετατροπῆς τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπινου προσώπου σέ μιά ἔμψυχη, καλά προγραμματισμένη μηχανή – ἐκτελεστί ἄνωθεν δοσμένων ἐντολῶν.

Τό αὐθεντικό ὅμως ἀνθρώπινο πρόσωπο καί δῆ τοῦ νέου ἀνθρώπου (παιδιοῦ καί ἐφήβου) εἶναι Εἰκόνα Θεοῦ, πάντα θά εἶναι διφυῆς ὄντοτητα καί μόνο μία ὅμοια τέτοια, ὠριμότερη καί ἐμπειρότερη, μπορεῖ νά τόν πλάσει ἀποτελεσματικά καί νά ἀναδείξει ἢ νά μορφώσει ἐντός του ὅλα ἐκεῖνα τά ἀρχέγονα γνωρίσματα τῆς Εἰκόνας: τό ἐλεύθερο, τό αὐτεξούσιο, τήν ἔφεση πρὸς τό καλό, τήν ἐπιδίωξη τῆς τελειότητας καί ἀγιότητας. Μέ τόν τρόπο αὐτό κατανοεῖται τό στίγμα τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας καί θειότητας τῆς Παιδείας, ὅπως μέ τόση διαύγεια συνέλαβε ὁ Πλούταρχος, ὁμῶντας γι' αὐτήν.

Ἐπομένως, ὄχι ἀπλῶς οὐδέτερος, προαιρετικός ἢ περιττός εἶναι ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου γιά τό σήμερα καί τό αὔριο, ἀλλά ἐπειγόντως ἀπαραίτητος καί καίριας σημασίας. Ἄρκει, σάν τούς σοφοὺς δασκάλους τῆς ἀρχαιότητας, τούς Μεγάλους τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, τόν Μοναδικό Μεγάλο Παιδαγωγό Κύριο Ἰησοῦ, νά στέκει σεβαστικά καί μέ τρυφερότητα στήν Ἁγία Τράπεζα τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν, νά τά «πλάθει» ἀπαλά καί νά τά «παιδεύει» μέ λόγια καί ἱστορίες καί παραβολές, μέ προσποίηση ἄγνοιας καί πλαστή εἰρωνεία, μέ ἀγάπη ἀνατρεπτική καί ἀνεξάντλητη, μέ ἀνέλπιστη συγγνώμη, ὅπου ὑπάρχει μετάνοια, μέ τό ἕνα χέρι νά ἀγκαλιάζει τούς πάντες ἀνεξαιρέτως καί μέ τό ἄλλο νά δείχνει στιβαρά τόν δρόμο, τόν ἄγοντα στή ζωή.

Ἡ εὐρυχωρία τῆς καρδιάς πρέπει νά συνοδοιπορεῖ μέ τήν εὐρυχωρία τοῦ νοῦ. Μόνο ἕνα ὄξύ καί ἐκπαιδευμένο πνεῦμα, μέ κριτήρια δοκιμασμένα καί ἀσφαλῆ, μπορεῖ νά κατανοεῖ τό παρόν καί –κατά δύναμιν– νά ἐνορᾶται τό μέλλον.

Μέ αὐτόν τόν ἐξοπλισμό ὁ νέος ἀνθρώπος βγαίνει δυναμικά στή ζωή, μέ

⁹ Κ. Καβάφη, «Ἰθάκη».

¹⁰ Ὀδυσσεύς Ἑλύτης, «Ἄξιον ἐστίν-Δοξαστικόν».

όραμα και –προσπάντων– με τήν πίστη ότι ο κόσμος, τά πάντα μπορούν να αλλάξουν, αφού ο ίδιος ο άνθρωπος είναι «τρεπτός» και «άλλοιωτός» και τά πάντα ξεκινούν με τή δική του μεταμόρφωση.

Ἡ Ὑψηλή Παιδεία, μέ ὄργανό της τόν Μύστη καί Φωτιστή Δάσκαλο, παραδίδει σέ νήπια, παιδιά, ἐφήβους καί ἐνήλικες Ἀνώτερα Μαθήματα Ὄντο-λογίας, Ἀνθρωπο-λογίας, Βιο-λογίας, Θεο-λογίας, στοχεύοντας καί ὀδηγώντας στήν τῆς ἀγιότητος μετάληψιν. «Παιδεία μετάληψις ἀγιότητος ἐστίν»¹¹. Ἡ ἐπίτευξη τοῦ στόχου αὐτοῦ ἀποτελεῖ τόσο γιά τή Μητέρα Ἑλλάδα, ὅσο καί γιά τό γένος τῶν χριστιανῶν, ἀλλά καί γιά τήν πανανθρώπινη κοινωνία ὅλων των ἐθνῶν –δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο καί πλοῦτος τῆς ἀνθρωπότητος– ἐγγύηση ὄχι ἀπλά γιά ἕναν δεύτερο «Χρυσοῦν αἰῶνα» τῆς Ἀθήνας ἤ γιά μία «ἐπαναληπτική δόση τῆς Pax Romana» στήν ἱστορία τοῦ κόσμου, ἀλλά γιά τή μοναδική ἐμπειρία τῶν δωρεῶν τῆς υἰοθεσίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ στήν ἐπίγεια, ἀλλά καί στήν ἐπουράνια Βασιλεία Του.

¹¹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία ΚΘ΄», *PG* 63, 205.

ΠΡΩΤ. ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ-ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Ζοῦμε σέ μία ἐποχή στὴν ὁποία ἡ λέξη «ἀρχές» προκαλεῖ δυσανεξία σέ πολλούς. Τούς θυμίζει «ἱεραρχία». Τούς θυμίζει στέρηση ἐλευθερίας. Ἀντιθέτως, τὸ σύνθημα τὸ ὁποῖο δεσπτόζει στοὺς καιροὺς μας εἶναι τὸ «κάνε ὅ,τι θέλεις καὶ ὅπως θέλεις, ἀρκεῖ νά μὴν ἐνοχλεῖς τὸν διπλανό σου». Οἱ ἀρχές προϋποθέτουν στόχο, πειθαρχία, ἀγώνα γιὰ νά ἐφαρμοστοῦν. Προϋποθέτουν συνεργασία τοῦ περιβάλλοντος καὶ ὄχι μόνον ἀτομικές ἐπιλογές. Προϋποθέτουν αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε κοινωνία, ὄχι ὡς συνεταιρισμὸ, ὡς ἀθροισμα ἀτόμων, ἀλλὰ ὡς συνάντηση προσώπων τὰ ὁποῖα μοιράζονται, συμπαθοῦν, συναισθάνονται, συνοδοιποροῦν. Μὲ μία λέξη: «συγχωροῦν», χωρᾶνε μαζί. Προϋποθέτουν ΕΜΕΙΣ καὶ ὄχι μόνον ΕΓΩ. Γι' αὐτὸ καὶ βλέπουμε σήμερα τόσο σέ ἐπίπεδο πολιτικῆς, ὅσο καὶ στὴν παιδεία, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκογένεια, ἡ γνώμη τῶν πολλῶν νά μὴ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, κάποτε νά μὴν ἐρωτοῦνται κίολας, ἀλλὰ νά ἀποφασίζονται οἱ λίγοι μὲ βάση κυρίως τὸ ἀτομικὸ τους συμφέρον ἢ τὴν ἀτομικὴ τους ἰδεολογία.

Ὅμως ἡ παράδοσή μας, τουλάχιστον αὐτὴ ὅπως προέκυψε μέσα ἀπὸ τὴν μεγάλη συνάντηση τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν Ἑλληνισμό, εἶναι στηριγμένη σέ ἀρχές. Αὐτές ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνίας, τὴν ὁποία ὀνομάζουμε Ἐκκλησία, σῶμα Χριστοῦ, καὶ σέ συγκεκρισμὸ μὲ τὴν ἱστορία, τὴν γλῶσσα, τὸν πολιτισμὸ, φτάνουν στὴν παιδεία καὶ τὴν οἰκογένεια, καὶ ἐπομένως καὶ στὸν καθένα ξεχωριστά. Δέν εἶναι ὑποκρισία νά μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ γνώμη τῶν ἄλλων. Εἶναι ὑγιές ὅταν αὐτὴ ἡ γνώμη εἶναι δοκιμασμένη. Ὅταν μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα νά μεταλαμπαδεύσουμε στοὺς νεώτερους ἓνα μίνυμα ἀληθινῆς προόδου. Καὶ αὐτὴ δέν μπορεῖ νά ἔρθει ἐάν δέν εἶναι στηριγμένη σέ ἀρχές.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία κρατᾶ συγκεκριμένη στάση ὡς πρὸς τὴν σύζευξη ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ. Ἐμβληματικὴ θέση σ' αὐτὴ τὴν πορεία κατέχει

ή έορτή τών Τριών Ίεραρχών, προστατών τής Πίστης καί τών Γραμμάτων. Έπί αιώνες, ή 30ή Ίανουαρίου κάθε έτους εΐναι ή γιορτή στήν όποία τά Έλληνόπουλα, άσχέτως εάν ήταν έλεύθερα από δυνάστες, θυμόντουσαν τίς άρχές οί όποίες μās καθιστούν αυτοδύναμους, μέ έπίγνωση του νοήματος τής ζωής μας, έτοιμους νά παλέψουμε έλεύθερα έναντίον κάθε έπιβουλής, έσωτερικής καί έξωτερικής, νά διαφυλάξουμε τήν διαφορετικότητα τήν όποία ή ταυτότητά μας διασώζει. Καί οί άρχές δέν εΐναι θεωρητικά κατασκευάσματα, αλλά άντιπροσωπεύονται από Πρόσωπα. Από άνθρώπους οί όποιοι καί τίς διαμόρφωσαν αλλά καί τίς βίωσαν ώστε νά μπορούμε νά οικειωθούμε όχι μόνο τήν σκέψη τους, αλλά καί τήν έμπειρία τους.

Η Έλληνική Πολιτεία, λοιπόν, δεν μπορεί να ξεφύγει από τό πλαίσιο τής άργίας. Θεωρεί ότι οί τρεις προσωπικότητες υπάρχουν γιά έναν τυπικό έκκλησιασμό ή δύο ώρες γιορτής στά σχολεία, γιά νά μπορούν δάσκαλοι καί μαθητές νά ξεκουράζονται από τό σχολικό πρόγραμμα. Αν διαβάσουμε τό πρόγραμμα μαθημάτων του σχολείου επί Καποδίστρια, του πρώτου κυβερνήτη του ανεξάρτητου έλληνικού κράτους, θά διαπιστώσουμε ότι άργία σήμαινε έκκλησιασμό τών μαθητών κατά τήν έορτή, έρμηνεία του Άποστολικού καί Ευαγγελικού αναγνώσματος τής ήμέρας αυτής καί στήν συνέχεια διδασκαλία τών άλλων μαθημάτων μέχρι νωρίς τό απόγευμα. Δέν σήμαινε ραστώνη. Μένει στον καθέναν μας, αλλά καί σε όσους έπιθυμούμε νά κρατήσουμε ζωσα τήν έμπειρία τής κοινότητας, νά τιμήσουμε τους τρεις Ίεράρχες ένθυμούμενοι τίς άρχές καί τήν έμπειρία τους.

Η πίστη μας δέν έχει νά κάνει μόνο μέ στοιχεία καθαρά δογματικά, δηλαδή μέ τήν έπίγνωση του τί εΐναι αλήθεια καί τί όχι γιά τόν Θεό, τόν άνθρωπο καί τόν κόσμο. Έχει νά κάνει καί μέ τήν καθημερινή βίωση τής αλήθειας αυτής στήν ζωή μας. Μέ βάση δηλαδή ποιές άρχές μπορούμε νά πορευτούμε κατά Θεόν καί κατά πίστιν, ώστε νεώτεροι καί μεγαλύτεροι νά οικοδομούμαστε, αλλά καί νά προχωρούμε μέ σχέδιο, άπόφαση γιά κόπο καί μετοχή στήν κοινωνία τής Έκκλησίας. Η αναφορά αυτή έχει νά κάνει μέ τίς παιδαγωγικές θέσεις καί άρχές τών Τριών Ίεραρχών, του Μεγάλου Βασιλείου, του Γρηγορίου του Θεολόγου καί του Ίωάννου του Χρυσοστόμου, ώστε νά δούμε πόσο επίκαιρες παραμένουν αυτές στους καιρούς μας.

Σέ μία έποχή στήν όποία πολλοί εκ τών έπιστημόνων θεωρούν ότι ή ψυχή δέν εΐναι τίποτε άλλο παρά μία έγκεφαλική λειτουργία ή όποία ζει καί πεθαίνει μαζί μέ τό σώμα μας, οί μεγάλοι Πατέρες μās υπενθυμίζουν τήν μεγάλη αλήθεια: ότι ή ψυχή στον άνθρωπο εΐναι ούράνιο δώρο, έχει άθάνατη άξία καί

χρειάζεται παιδεία πνευματική. Λέει ο ιερός Χρυσόστομος ότι «*ή διαπαιδαγώγησι με βάσι τῆς οὐράνιης ἀλήθειης τοῦ Χριστιανισμοῦ κάνει τὴν ψυχὴ μεγάλη καὶ πνευματικὰ ἀνώτερον*»¹!

Ἡ παιδεία αὐτὴ πρέπει νὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὴν νεαρὴ ἡλικία, διότι σ' αὐτὴν δὲν ἐμφωλεύουν πάθη καὶ τὸ παιδί εἶναι δεκτικὸ.

«*Ἡ ψυχὴ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ εἶναι καθαρὴ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη. Δὲν μνησικακεῖ ἐναντίον ἐκείνων πού τὴν ἔχουν λυπήσει, ἀλλὰ τοὺς πλησιάζει σάν φίλους, σάν νὰ μὴ συνέβη τίποτε. Καὶ ὅσο ξύλο κι ἂν φάει ἀπὸ τὴν μητέρα του, αὐτὴν ἐπιζητεῖ, αὐτὴν προτιμᾷ ἀπὸ ὄλους. Κι ἂν ἀκόμη τοῦ δείξεις μιά βασίλισσα με τὸ στέμμα της, δὲν τὴν προτιμᾷ ἀπὸ τὴν μητέρα του πού φορεῖ ροῦχα κουρελιασμένα, ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσε περισσότερο νὰ ἰδεῖ ἐκείνη με τὰ κουρέλια της, παρὰ τὴν βασίλισσα με τα στολίδια της. Γιατὶ τὸ δικό του καὶ τὸ ξένο γνωρίζει νὰ τὸ διακρίνει ὄχι με βάσι τῆ φτώχεια καὶ τὸν πλοῦτο, ἀλλὰ με βάσι τὴν ἀγάπην. Καὶ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τίποτε περισσότερο δὲν ἐπιζητεῖ, παρὰ μόνον ὅσο νὰ χορτάσει με τὸ γάλα τοῦ μαστοῦ, καὶ μετὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν θηλή. Τὸ παιδί δὲν λυπᾶται γιὰ ἐκεῖνα πού λυποῦμαστε ἡμεῖς, ὅπως γιὰ παράδειγμα γιὰ τὴν ζημιὰ ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ γιὰ τὰ παρόμοια. Οὔτε πάλι χαίρεται γιὰ ὅσα χαίρομαστε ἡμεῖς, δηλαδή γι' αὐτὰ τὰ φθαρτὰ πράγματα. Δὲν κυριεύεται ἀπὸ σφοδρὸ πάθος γιὰ τὰ κάλλη τῶν σωμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε: “ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνίκει σ' ἐκείνους πού μοιάζουν με τὰ ἀπονήρευτα παιδιά”, ὥστε νὰ κάνουμε με τὴν προαίρεσή μας αὐτὰ πού τὰ παιδιά τὰ ἔχουν ἐκ φύσεως*»².

Σκοπὸς τῆς παιδείας καὶ τῆς παιδαγωγίας εἶναι ὁ προσανατολισμὸς στὴν ἀγιότητα. Αὐτὴ εἶναι πού δίνει νόημα στὴν ζωὴ μας. Γι' αὐτὸ ἔχουμε πλασθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐνανθρώπησε, γιὰ νὰ γίνουμε ἅγιοι. Ἡ ἀγιότητα ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ. «*Ἡ ἀληθινὴ σοφία καὶ ἡ ἀληθινὴ μόρ-*

¹ Μεγάλην καὶ ὑψηλὴν ἢ τῶν οὐρανίων δογμάτων παιδευσὶς τὴν ψυχὴν ποιεῖ («*Εἰς Ἰωάν.*», ὁμιλία ΟΣΤ', 1, *ΕΠΕ* 14, 456 *ΜΓ* 59, 409).

² Πάντων τῶν παθῶν καθαρεύει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου. Τοῖς λελυπηκόσιον οὐ μνησικακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλοι προσέρχεται, ὡς οὐδενὸς γενομένου. Καὶ ὅσα ἂν παρὰ τῆς μητρὸς μαστιχῆ, ταύτην ἐπιζητεῖ καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ. Κἂν βασιλίδα δεῖξῃ μετὰ διαδήματος, οὐ προτίθησι τῆς μητρὸς ὄρακι περιβεβλημένης, ἀλλ' ἔλοιτο ἂν μᾶλλον ἐκείνην ἰδεῖν μετὰ τούτων, ἢ τὴν βασιλίδα μετὰ κόσμου. Τὸ γὰρ οἰκεῖον καὶ ἀλλότριον οὐ πενὰ καὶ πλοῦτον, ἀλλὰ φιλίαν διαγινώσκειν οἶδε. Καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον ἐμπλησθῆναι τοῦ μαστοῦ, καὶ ἀφίσταται τῆς θηλῆς. Τὸ παιδίον οὐ λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς· οἷον ἐπὶ ζημιᾷ χρημάτων καὶ τοῖς τοιοῦτοις· καὶ οὐ χαίρει πάλιν ἐφ' οἷς ἡμεῖς, τοῖς ἐπικαίροις τοῖτοις· οὐκ ἐπιτόπια πρὸς κάλλη σωμάτων. Διὰ τοῦτο ἔλεγε, «*τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*», ἵνα τῇ προαιρέσει ταῦτα ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδιά ἔχει. («*Εἰς Ματθ.*», ὁμιλία ΞΒ', 4, *ΕΠΕ* 11, 472 *ΜΓ* 58, 601).

φωση δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ»³, λέει πάλι ὁ Χρυσόστομος. Καί οἱ κοσμικές γνώσεις, χωρίς νά ἀπορρίπτονται, δέν φτάνουν ἐάν δέν ὑπάρχει ἡ σχέση μέ τόν Θεό, ἐάν ὁ ἀνθρώπος δέν ἀκολουθεῖ τήν ὁδὸ τῆς ἀγιότητας. «Οἱ ἅγιοι ὄχι μόνον δέν ἐγνώριζαν τήν ρητορική τέχνη, ἀλλ' εἶχαν ἄγνοια καί αὐτῶν τῶν γραμμάτων. Παρόλα αὐτά, καί εἰς τά ἴδια τά γράμματα ὑπερίσχυσαν μέ τόση ἀνεση ἐκείνων πού ὑπερεῖχαν στήν ρητορική τέχνη, ὥστε οἱ κατά κόσμον σοφοί νά ἀποδειχθοῦν κατώτεροι καί ἀπό ἀνόητα παιδιά. Γιατί ὅταν ἡ πειθῶ στηρίζεται στή δύναμη τοῦ λόγου καί οἱ μὲν φιλόσοφοι δέν μποροῦν νά νικήσουν οὔτε ἓναν τύραννο, οἱ δέ ἀγράμματοι καί ἄσημοι ἐπιστρέφουν στήν πίστη ὅλη τήν οἰκουμένη, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι οἱ ἅγιοι ὑπερισχύουν στήν σοφία, οἱ ἀγράμματοι καί ἄσημοι, καί ὄχι οἱ φιλόσοφοι πού σπούδασαν μέ ἀκρίβεια καί τά γράμματα καί τήν ρητορική τέχνη. Κι ἅς μὴν νομίζει κανεὶς ὅτι εἰσηγοῦμαι νά μένουν τά παιδιά ἀμόρφωτα. Ἀλλά, ἂν κάποιος μπορεῖ νά διαθέσει τά ἀπαραίτητα γιά τήν μόρφωση τῶν παιδιῶν, δέν θά ἤθελα νά τόν ἐμποδίσω νά τό πράξει καί αὐτό μέ περισσεία»⁴.

Γι' αὐτό καί ὁ Μέγας Βασίλειος συνιστᾷ ἡ μόρφωση νά εἶναι ἀνοιχτή, ἀλλά καί ἐκλεκτική, νά ἔχει διπλῆ κριτήρια μέ βάση τά ὅποια θά ἐπιλέξουμε τί θά χρησιμοποιήσουμε. Ἀκολουθώντας τόν ἀρχαῖο Ἰσοκράτη ζητᾷ νά μοιάζουμε μέ τίς μέλισσες. Ἐκείνες δέν πετᾶνε σέ ὅλα τὰ λουλούδια μέ τὸν ἴδιο τρόπο. Κι ὅπου καθίσουν, δέν κοιτᾶνε νά τὰ πάρουν ὅλα. Παίρνουν μονάχα ὅσο χρειάζεται στή δουλειά τους καί τὸ ὑπόλοιπο τὸ παρατοῦν καί φεύγουν. Ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν εἴμαστε φρόνιμοι. Θά πάρουμε ἀπ' αὐτὰ τὰ κείμενα ὅ,τι συγγενεῦει μέ τὴν ἀλήθεια καί μᾶς χρειάζεται καί τὰ ὑπόλοιπα θά τὰ ἀφήσουμε πίσω μας. Κι ὅπως, κόβοντας τὸ τριαντάφυλλο, ἀποφεύγουμε τ' ἀγκάθια τῆς τριανταφυλλιᾶς, ἔτσι κι ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ θά πάρουμε ὅ,τι εἶναι χρήσιμο καί θά φυλάξουμε τὸν ἑαυτό μας ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἐπιζήμιον»⁵.

³ Ἡ ὄντως σοφία καί ἡ ὄντως παιδεία οὐδὲν ἕτερον ἐστὶ, ἀλλ' ἡ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. («Πρὸς πιστὸν πατέρα», 12, *ΕΠΕ* 28, σσ. 518-520 *MG* 47, σ. 368).

⁴ Οἱ ἅγιοι οὐ μόνον τῆς τῶν λόγων παιδείας, ἀλλὰ καί αὐτῆς τῆς τῶν γραμμάτων ἐμπειρίας ἐκτός ἦσαν· ἀλλ' ὅμως ἐν αὐτοῖς τούτοις, μετὰ τοσαύτης περιουσίας τοῦ ἐν αὐτῇ κρατοῦντος παρήλασαν, ὡς παίδων ἀνοήτων αὐτοὺς φανῆναι χείρους. Ὅταν γάρ τό πείθει ἐν τοῖς λόγοις ἡ καί οἱ μὲν φιλόσοφοι μὴδέ ἐνός περιγίνονται τυράννου, οἱ δέ ἀγράμματοι καί ἰδιῶται τὴν οἰκουμένην ἐπιστρέφωσιν ἅπασαν, εὐδὴλον ὅτι παρὰ τούτοις τά νικητήρια τῆς σοφίας ἐστὶ, τοῖς ἀγραμμάτοις καί ἰδιώταις, οὐ παρ' ἐκείνοις τοῖς τὰ ἐκάτερα διηκριβωκόσιν. Καί μὴ μέ τις νομίζετω νομοθετεῖν ἀμαθεῖς τοὺς παῖδας γίνεσθαι· ἀλλ' εἴ τις ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων παρέχει θαρρεῖν, οὐκ ἂν ἐλοῖμην κωλύσαι καί τοῦτο ἐκ περιουσίας γενέσθαι («Πρὸς πιστὸν πατέρα», 12, *ΕΠΕ* 28, σσ. 518-520 *MG* 47, σ. 368).

⁵ Κατὰ πᾶσαν δὴ οὖν τῶν μελιττῶν τὴν εἰκόνα τῶν λόγων ἡμῖν μεθεκτέον. Ἐκεῖναί τε γὰρ οὔτε

Ἐπομένως, κύρια παιδαγωγική ἀρχή τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπό τὴν κοσμική σοφία νά ἀξιοποιούμε ἐκεῖνη πού δέν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεως καί δέν μᾶς ἀπομακρύνει ἀπό τόν σκοπὸ τῆς ἀγιότητας. Γ' αὐτὸ καί εἶναι ἀναγκαῖο οἱ μεγαλύτεροι νά εἴμαστε σώφρονες, νά πατάμε στὰ πόδια μας, νά ἔχουμε μέτρο στὴν ζωὴ μας, νά εἴμαστε ἐγκρατεῖς καί νά μὴν ἱκανοποιούμε κάθε ἐπιθυμία στοὺς νεώτερους, διότι ἐνισχύουμε τὸ θέλημά τους. Λέει σχετικὰ ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Γιατί εἶναι δυνατόν νά ἐπιτύχει κανεὶς τὴ σωφροσύνη καὶ χωρὶς αὐτὴ τὴ μόρφωση, ἐνῶ τὴν ρητορική τέχνη κανεὶς ποτὲ δέν μπορεῖ νά τὴν μάθει χωρὶς καλὴ συμπεριφορὰ, ἀφοῦ χωρὶς αὐτὴ θά ξοδεύει ὅλο τὸν χρόνο του σέ πράξεις κακίας καὶ ἀσέλγειας»⁶. Καί γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ θελήματος, πάλι ὁ Χρυσόστομος μᾶς συμβουλεύει: «Ὅταν δοῦμε κάποιο παιδί νά κλαίει δυνατὰ καὶ νά ζητᾶ ἐπίμονα νά πάρει ἀπὸ μᾶς κάτι πού δέν τοῦ εἶναι ἀναγκαῖο, ἀφοῦ τὸ κρῖνουμε, τοῦ δείχνουμε ἄδεια τὰ χέρια καὶ τοῦ λέμε: “νά, δέν τὸ ἔχουμε”. Ἀλλὰ τὸ παιδί ἐκεῖνο, κι ὅταν δέν τοῦ δείχνουμε αὐτὸ πού θέλει, ἐπιμένει νά κλαίει, γιατί ξέρει ὅτι ἔχει ἐξαπατηθεῖ. Ἐπειτα, ἀφοῦ τὸ ἀφήσουμε, ἀπομακρυνόμαστε λέγοντας: μὲ φωνάζει ὁ τάδε, καὶ τοῦ δίνουμε κάτι ἄλλο ἀντὶ γιὰ κείνο πού ζητοῦσε, θέλοντας ἔτσι νά τὸ ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του, καὶ ἀφοῦ ἐκφράσουμε τὸν θαυμασμό μας γι' αὐτὸ πού τοῦ δώσαμε, ἀντὶ γιὰ κείνο πού ἤθελε, καὶ ἀφοῦ τοῦ τὸ δώσουμε τελικὰ, ξεφεύγουμε καὶ ἀπομακρυνόμαστε»⁷.

Κι αὐτὸ μέ ἓνα σχέδιο, ἕναν προσανατολισμό. Νά μάθει τὸ παιδί νά διακρίνει τί εἶναι ἀναγκαῖο καὶ τί περιττό. Τί θά τὸ ὠφελήσει ἀληθινὰ καὶ τί δέν τοῦ χρειάζεται, ἀλλὰ τὸ ἀποπροσανατολίζει. Ἄς σκεφτοῦμε μέ πόσα περιττά

ἅπασι τοῖς ἄνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἂν ἐπιπτῶσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτίθειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφῆκαν· ἡμεῖς τε, ἴν σωφρονῶμεν, ὅσον οἰκείον ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενον. Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδωνίας τοῦ ἄνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα. (Πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων, 1, 4).

⁶ Σωφροσύνην μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τῆς παιδείσεως ταύτης κατορθῶσαι ἐνι, λόγων δὲ δύναμιν χωρὶς τρόπων χρηστῶν οὐδεὶς ἂν προσλάβοι ποτέ, παντός τοῦ χρόνου εἰς κακίαν καὶ ἀσέλγειαν ἀναλισκομένου» («Πρὸς πιστὸν πατέρα», 11, *EPIE* 28, 514 *MG* 47, 367).

⁷ Ὅταν ἴδωμεν παιδίον ἀποκλαιόμενον καὶ συνεχῶς βουλόμενον τι λαβεῖν παρ' ἡμῶν οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῷ, μᾶλλον ἀποκρύψαντες, γυμνάς δείκνυμεν τὰς χεῖρας, λέγοντες ἰδοὺ οὐκ ἔχομεν. Ἀλλὰ τὸ παιδίον ἐκεῖνο καὶ μὴ δεικνύντων ἡμῶν ἐπίκειται κλαῖον, εἶδος ὅτι ἐξηπάτηται. Εἶτα ἀφέντες ἅπιμεν λέγοντες, «καλεῖ με ὁ δεῖνα», καὶ ἔτερόν τι ἀντ' αὐτοῦ διδόμεν, βουλόμενοι αὐτὸ ἀπαγαγεῖν τῆς προαιρέσεως καὶ θαυμάζοντες ἐκεῖνο ἀντὶ τούτου, καὶ δόντες ἀποπηδῶμεν. («Εἰς Πράξ», ὁμλία Β', 2, *EPIE* 15, 64 *MG* 60, 27).

έφοδιάζουμε τά παιδιά σήμερα, παραθεωρώντας τά πραγματικά ανάγκαία πού εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ δημιουργικότητα, τό παιχνίδι πού κοινωνικοποιεῖ. Τά ὅσα λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος γιά τά παιδικά παιχνίδια, θά μπορούσαμε νά τά ἐφαρμόσουμε στά ἠλεκτρονικά τῶν καιρῶν μας: *«Ὅταν τό παιδί ἐπιθυμῇ παιδικά παιχνίδια, τά κρύβουμε μέ πολλή ἐπιμέλεια, ὅπως τή σφαῖρα καί ὅλα τά παρόμοια, γιά νά μὴν ἐμποδίζεται ἀπό τά ἀναγκαῖα πράγματα (φαγητό, ὕπνο). Ὅταν ὁμως μεγαλώσει, τά περιφρονήσει καί δέν τά ἐπιθυμῇ πιά, τοῦ τά δίνουμε χωρίς φόβο, ἐπειδή γνωρίζουμε ὅτι δέν θά ζημιωθεῖ σέ τίποτε ἀπό αὐτό, ἐφόσον ἡ ἐπιθυμία ἐκείνη δέν ἔχει πλέον τήν δύναμη νά τό ἀπομακρύνει ἀπό τίς ἀναγκαῖες ἀπασχολήσεις»*⁸. Ἡ κριτική σκέψη καί ἡ ἐπίγνωση τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν βάζει στό παιδί μέτρο καί τότε μπορεῖ νά χρησιμοποιοῖ καί μέ λιγότερο φόβο, διότι γνωρίζει πού θά σταματήσει.

Ἡ σωφροσύνη δέν μπορεῖ νά ἔρθει χωρίς πειθαρχία. Καί ἡ πειθαρχία ξεκινᾷ ἀπό τήν παιδική ἡλικία, συμπεριλαμβανόμενη στους κανόνες καί τά ὅρια τά ὁποῖα τόσο ὁ γονέας ὅσο καί ὁ δάσκαλος καλοῦνται νά βάλουν στό παιδί, διότι ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ εἶναι πόλη πού χρειάζεται διακυβέρνηση. *«Ὅπως λέει καί πάλι ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Πόλη εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, πόλη πού κτίστηκε πρόσφατα, πόλη πού ἔχει ξένους πολίτες, πού δέν διαθέτουν καμιά πείρα. Ὅρισε (βάλε ὡς ὅρια) λοιπόν νόμους σ' αὐτή τήν πόλη καί στους κυβερνήτες της, νόμους φοβερούς καί σκληρούς, καί γίνε προστάτης τῶν νόμων ἀπέναντι σ' αὐτούς πού τούς παραβαίνουν γιατί δέν ὠφελεῖ σέ τίποτε νά θεσπίζεις νόμους, ὅταν δέν τούς ἀκολουθεῖ καί ἡ τιμωρία τῶν παραβατῶν»*⁹.

Γι' αὐτό καί οἱ Πατέρες θεωροῦν ὡς σπουδαία παιδαγωγική ἀρχὴ αὐτὴ τῆς μέ μέτρο ἐπιείκειας. Λέει χαρακτηριστικά ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: *«Εἶναι πολύ καλύτερο νά σέ λυπήσω λίγο γιά νά σέ ὠφελήσω πολύ, παρά ἐπιδιώκοντας νά σέ ζημιώσω στά βασικά. Ὁ Ἥλεις ἦταν ἱερέας καί μάλωνε τά παιδιά του πού ἦταν ἀσεβῆ. «Δέν εἶναι ὠραῖα αὐτά πού ἀκούω, παιδιά μου,*

⁸ Ὅταν ἐπιθυμῇ τό παιδίον παιδικῶν ἀθυριῶν, μετά πολλῆς σπουδῆς ἐκεῖνα κρύπτωμεν, οἷον σφαῖραν καί ὅσα τοιαῦτα, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται τῶν ἀναγκαίων· ὅταν δέ αὐτῶν καταφρονήσῃ καί μικρὴ ἐπιθυμῇ, ἀδεῶς αὐτῶν μεταδιδάμεν, εἰδότες ὡς οὐδεμία βλάβη λοιπὸν αὐτῷ ἐντεῦθεν γίνεται, τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης οὐκέτι ἰσχυροῦσης ἀπαγαγεῖν αὐτὸν τῶν ἀναγκαίων. («Εἰς Ἐβρ.», ὁμιλία ΚΕ', 2, *ΕΠΕ* 25, 180 *ΜΓ* 63, 174).

⁹ Πόλις τοίνυν ἐστὶν ἡ τοῦ παιδιοῦ ψυχὴ, πόλις ἄρτι κτισθεῖσα, πόλις ξένους ἔχουσα πολίτας, οὐπω οὐδενὸς ἐμπείρους. Τίθει τοίνυν νόμους τῇ πόλει ταύτῃ πολιτευομένους φοβερούς καί σφοδρούς καί τῶν παραβαινόντων γενοῦ προστάτης· οὐδέν γάρ ὠφελεῖ τιθέναι νόμους, ἂν μὴ καί ἡ ἐκδίκησις ἐπιτοῦ. (Περὶ κενοδοξίας καί ἀνατροφῆς τῶν τέκνων», 26, *ΕΠΕ* 30, σσ. 644-646).

για σᾶς”, τούς ἔλεγε. Κατηγορήθηκε ὅμως ἐπειδή ἡ ἐπίπληξί του δέν ἦταν ἔντονη καί τιμωρήθηκε ὁ εὐσεβής πατέρας γιά τήν παρανομία των παιδιῶν του. Ἐπειδή φοβήθηκα κι ἐγώ αὐτό τό παράδειγμα, ἔφθασα νά σοῦ κάνω αὐτήν τήν παραίνεση»¹⁰. Καί συμπληρώνει ὁ Μέγας Βασίλειος γιά τά ἀποτελέσματα τῆς ὑπερβολικῆς ἐπιείκειας: «Ὅταν οἱ μεγαλύτεροι κάνουν χάρη στους νεώτερους γιά νά εἶναι εὐχαριστημένοι καί τούς κολακεύουν μέ ὠραία λόγια, τρέφουν τά πάθη τῶν νεώτερων ὀδηγώντας τους στήν ἀπώλεια. Παραβλέποντας τήν αὐστηρότητα καί τό ὀξύ καί τό τιμωρητικό πού ὠφελεῖ τῶν Γραφῶν ἀφίνοντας στήν ἄκρη, ἀσκοῦν φιλανθρωπία πού δέν ἐκπαιδεύει καί ἀκριτα συγχωροῦν σφάλματα καί ἄλλα τέτοια χαρίζουν στους πολλούς πού ὀδηγοῦν στήν καταστροφή παίρνοντας ἀνήφιστα ὅσα ἀκοῦνε καί προκαλοῦν πολλή μαλθακότητα στίς ψυχές τῶν φιλήδωνων νέων»¹¹.

Στήν ἐποχή μας, ἐπειδή ὑπάρχει ἕνας παιδοκεντρικός, αὐτός συνοδεύεται ἀπό τόν φόβο νά βάλουμε ὄρια στά παιδιά, γιά νά μὴν τά δυσαρεστήσουμε. Νομίζουμε ὅτι τά παιδιά ἔχουν δίκιο, διότι εἶναι ἀθῶα, ἐνῶ ἐμεῖς, ἐπειδή ἔχουμε κάνει πλῆθος σφαλμάτων, εἴτε τά θεωροῦμε ἁμαρτίες εἴτε ὄχι, δέν δικαιούμαστε νά ὑποδείξουμε στά παιδιά τί πρέπει νά κάνουν, ἐνῶ τά ὄρια γιά κάποιους εἶναι καταπίεση. Διαπιστώνουμε ὅμως τίς δυσκολίες τίς ὁποῖες βιώνουν τά παιδιά καθώς μεγαλώνουν, ὅταν ἡ ζωὴ τούς κάνει νά ἠττώνται. Ὅταν δέν ἔχουν πού νά στηριχθοῦν, μέ ἀποτέλεσμα νά γίνονται δυστυχημένα. Γι' αὐτό καί ἡ πατερική προτροπή εἶναι ξεκάθαρη: «Ἄν οἱ καλές διδασκαλίες χαραχθοῦν στήν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ὅταν ἀκόμη εἶναι τρυφερή, κανεῖς δέ θά μπορέσει νά τίς ἀφαιρέσει, γιατί θά ἔχουν ἀποτυπωθεῖ ἀνεξίτηλα, ὅπως ἡ σφραγίδα στό μαλακό κερί. Σ' αὐτή τήν ἡλικία τό παιδί τρέμει ἀκόμη καί φοβάται καί πτοεῖται μπροστά στήν ἀγριεμένη ὄψη σου καί στήν φωνή σου καί σ' ὀτιδήποτε ἄλλο σχετικό. Ἐπωφελήσου αὐτή τήν κατάσταση, ὅπως πρέπει. Σύ

¹⁰ Πολλῶ βέλτιον βραχέα λυπίασαντα μέγιστα ὠφελῖσα, ἢ τά πρὸς ἡδονὴν διώκοντα ζημιῶσα τῷ κεφαλαίῳ. Ἰερεὺς ἦν ὁ Ἥλει, καί τοῖς παισὶν ἀσεβοῦσιν ἐπέπληττε μὲν, «οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοή», λέγων, «ὃ τέκνα, ἦν ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν». Ὅτι δέ μὴ σφοδρῶς ἐπέπληττε, σφοδρῶς ἐνεκλήθη, καί δίκην ὑπέσχε πατὴρ εὐσεβῆς παιδῶν παρανομίας. Τοῦτο φοβούμενος τό ὑπόδειγμα καί αὐτός, ἐπὶ ταύτην ἦλθον τήν παραίνεσιν». («Ἐπιστολή ΣΣΤ», Ἀδελφῶ, *ΕΠΕ* 7,348, *ΒΕΠΕΣ* 60, 323, *ΜΓ* 37, 340C-341A).

¹¹ Καταχαρίζομενοι αὐτῶν ταῖς ἡδοναῖς καί διὰ τῆς χρηστολογίας κολακεύοντες, αὐτῶν τά πάθη τρέφουσιν εἰς ἀπώλειαν τό αὐστηρὸν καί εὐτονον καί ὠφελίμως ἐπιστῦφον τῶν Γραφῶν ὑπεκλύοντες, φιλανθρωπίας τινὰς ἀπαιδεύτους καί συχωρήσεις ἁμαρτημάτων ἀκριτους, καί τοιαῦτά τινα κεχαρισμένα τοῖς πολλοῖς ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων διεξόντες, ἐπὶ πλεῖον τῶν φιλήδωνων τὰς ψυχὰς ἐκθλύνουσιν. («Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν», κεφ. 1 *ΜΓ* 30, 209B).

πρῶτος θά ἀπολαύσεις τούς ἀγαθούς καρπούς, θά ἔχεις διπλαδὴ καλὸ παιδί, καὶ ἔπειτα ὁ Θεός. Κοπιάζεις γιὰ τὸ συμφέρον σου»¹².

Ἔτσι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν καλὴ ἀνατροφή δὲν θά εἶναι μόνο γιὰ τὸ ἴδιο τὸ παιδί, ἀλλὰ καὶ γιὰ τούς γονεῖς καὶ γιὰ τὸ σύνολο τῆς κοινωνίας. Θά περάσουμε διπλαδὴ στὴν κοινωνικὴ εὐθύνη, στό αἶσθημα ὅτι μέ τόν προσωπικὸ ἀγῶνα δὲν παλεύουμε μόνο γιὰ νά εὐτυχήσουμε ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ γιὰ νά προσφέρουμε στό σύνολο. *«Καὶ τὰ παιδιὰ ἅς εἶναι ἔτσι ἀξία σεβασμοῦ, ὥστε νά διακρίνονται περισσότερο ἀπὸ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν σωφροσύνη, γιὰ νά ἐπαινοῦνται πολὺ καὶ ἀπὸ τούς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὸν Θεό. Ἄς συνηθίσουν νά εἶναι ἐγκρατῆ στό φαγητό, νά ἀποφεύγουν τὴν πολυτέλεια, νά κάνουν οἰκονομία, νά εἶναι φιλόστοργα καὶ νά μάθουν νά ὑποτάσσονται. Γιατί ἔτσι θά μπορέσουν νά κάνουν τούς γονεῖς τους ἀξιους νά λάβουν μεγάλο μισθὸ ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ τὴν καλὴ ἀνατροφή πού ἔδωσαν στά παιδιά τους»¹³,* λέει πάλι ὁ ἱερός Χρυσόστομος.

Αὐτὸ τὸ **«μαθῆτωσαν ἄρχεσθαι»** εἶναι πολὺ σημαντικὸ γιὰ τούς καιροὺς μας. Διότι ἔχουμε μάθει νά εἶμαστε αὐτάρκεις στὸν ἐγκεντρισμό μας, νά μὴν ἀναγνωρίζουμε κανέναν σέ ἀνώτερη θέση ἀπὸ ἐμᾶς, καὶ αὐτὸ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά λειτουργοῦμε σὰν νά μὴν ὑπάρχουν αὐθεντίες στὴν ζωὴ μας. Ἔτσι, ἡ κοινωνία δὲν μπορεῖ νά ἔχει ἱεραρχία· καὶ ἐνῶ νομίζουμε ὅτι μέ αὐτὸν τὸν τρόπο εἶμαστε ἐλεύθεροι, στὴν οὐσία ἐπικρατεῖ σύγχυσι, ἐνῶ καὶ ὅταν ἀκόμη καλοῦμαστε νά ἀποφασίσουμε γιὰ τὸ σύνολο, προτάσσουμε τὸ ἀτομικὸ μας συμφέρον, μέ ἀποτέλεσμα ἡ κοινωνία νά μὴν μπορεῖ νά προοδεύσει, ἀφοῦ δὲν μποροῦμε νά ξεχωρίσουμε τί μᾶς ταιριάζει καὶ τί ὄχι καὶ ποιὸς μᾶς λέει ἀλήθεια, ἐφόσον κριτήριό εἶναι μόνο τὸ ἐγὼ μας.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τονίζει τὴν ἀξία τῆς ταπεινοφροσύνης: *«Ἄν ταπεινοφρονεῖς, ἔχεις γίνοι πλάσμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πνοή,*

¹² Ἄν εἰς ἀπαλὴν οἶσαν ἔτι τὴν ψυχὴν ἐντυπωθῆ τά καλὰ διδάγματα, οὐδεὶς αὐτὰ ἐξελεῖν δυνήσεται, ὅταν σκληρὰ γέννηται ὁ τύπος, ὡσπερ καὶ ὁ κηρός. Ἔχεις αὐτὸν ἔτι τρέμοντα καὶ φοβούμενον καὶ δεδουκότα καὶ ὄψιν καὶ ῥῆμα καὶ πᾶν ὅπισυν. Κέχησο τῆ ἀρχῇ εἰς δέον. Σὺ πρῶτος ἀπολαύεις τῶν ἀγαθῶν, ἐάν νιόν ἔχῃς καλόν καὶ τότε ὁ Θεός σαυτῷ κάμνεις. («Περὶ κενοδοξίας καὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων», 20, *ΕΠΕ* 30, 640).

¹³ Καὶ οἱ παῖδες πάλιν ὄντως ἔστωσαν αἰδέσιμοι, ὡς ἀπὸ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς σωφροσύνης μᾶλλον διαγινώσκεισθαι, ἵνα καὶ παρὰ ἀνθρώπων καὶ παρὰ Θεοῦ πολὺν τὸν ἔπαινον ἔχωσι. **Μαθῆτωσαν γαστρός κρατεῖν, πολυτελείας ἀπέχεσθαι, οἰκονομικοὶ τινες εἶναι, φιλόστοργοι, μαθῆτωσαν ἄρχεσθαι.** Οὕτω γάρ δυνήσονται πολὺν προξενῆσαι μισθὸν τοῖς γονεῦσιν. («Εἰς Α΄ Τιμ.», ὁμλία Θ΄, 2, *ΕΠΕ* 23, 270 *MG* 62, 548).

καί σεβαστό μέρος εκείνου πού σέ δημιούργησε»¹⁴. Καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης συνιστᾷ σέ γονεῖς καί δασκάλους νά εἶναι παρόντες στήν ζωή τῶν παιδιῶν τους, νά μὴν ἀπουσιάζουν, διότι τότε τά παιδιά ἀλαζονεύονται, καθὼς αἰσθάνονται ἀνεξέλεγκτα: «Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέει στους χριστιανούς τῆς Κορίνθου ὅτι κάποιοι ἀπό αὐτούς νομίζοντας ὅτι δέν θά πῆγαινε στήν Κόρινθο, τό πῆραν ἐπάνω τους. Ἦθελε μέ τά λόγια αὐτά νά τοὺς δείξει ὅτι ἡ ἀλαζονεία εἶναι χαρακτηριστικό δείγμα παιδικῆς σκέψεως. Γιατί τά παιδιά, ὅταν ἀπουσιάζει ὁ δάσκαλος, γίνονται ὀκνηρότερα. Αὐτό λοιπόν δείχνει ὅτι γιά νά διορθωθοῦν, ἀρκεῖ καί μόνο ἡ παρουσία τοῦ δασκάλου. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ἡ παρουσία τοῦ λιονταριοῦ κάνει ὅλα τά ζῶα νά τρομάξουν ἀπό φόβο»¹⁵.

Αὐτός ὁ λόγος γίνεται πάλι ἐπίκαιρος σέ μία ἐποχή στήν ὁποία πολλὰ λειτουργοῦν ἐκ τοῦ αὐτομάτου καί ἰδίως στήν ἀνατροφή. Οἱ γονεῖς εἴτε ἐπειδή ἐργάζονται σκληρά, εἴτε ἐπειδή δέν αἰσθάνονται ὅτι τοὺς γεμίζει ἡ γονεϊκή ἰδιότητα, εἴτε ἐπειδή θεωροῦν ὅτι ἡ γονεϊκότητα δέν συνοδεύεται ἀπό τὴν θυσία, ἀφήνουν τά παιδιά χωρίς καθοδήγηση καί χωρίς φυσική παρουσία. Εἶναι βεβαίως δύσκολο νά ἔχουμε γονεῖς ἀποκλειστικῆς ἀπασχόλησης, ὅπως παλαιότερα. Χρειαζόμαστε ὁμως γονεῖς μέ ἔγνοια, γονεῖς μέ παρατηρητικότητα, γονεῖς πού ὅταν τά παιδιά τους τοὺς χρειάζονται νά εἶναι παρόντες, ὅπως ἐπίσης καί νά αἰσθάνονται τά παιδιά ὅτι οἱ πράξεις τους θά ἔχουν συνέπειες διότι οἱ γονεῖς τά προσέχουν καί τά παρακολουθοῦν. Συχνά ἡ φασαρία πού κάνουν τά παιδιά ἢ ἡ προκλητικὴ συμπεριφορὰ πού ἐπιδεικνύουν εἶναι μία κραυγὴ ἀγωνίας γιά νά τά προσέξουν οἱ γονεῖς τους, γιά νά μπορέσουν νά εἶναι παρόντες στήν ζωή τους.

Αὐτό δέν σημαίνει ὑπερπροστατευτικότητα. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος συνιστᾷ μέτρο στήν ἐνασχόληση μέ τά παιδιά, ὥστε αὐτά νά μὴν κακομάθουν καί ζητοῦν συνεχῶς τὴν ἐκπλήρωση τοῦ θελήματός τους, καθιστάμενα μαλθακά. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τὴν ὑπερπροστατευτικότητα. «Δέν βλέπεις ὅτι καί στίς παραμάνες δίνουμε ἐντολή νά μὴν κρατοῦν συνεχῶς τά παιδιά στήν ἀγκαλιά τους, γιά νά μὴν κακοσυνηθίζουν καί γίνονται μαλθακά; Γιά τόν ἴδιο λόγο τά παιδιά πού ἀνατρέφονται μέ τὴν ἄμεση καί συνεχῆ φροντίδα τῶν

¹⁴ Ἦν χθαμαλοφρονέης, πλάσμα Χριστοῦ τέτυξαι, καί πνοή, μοῖρη τε σεβάσιμος, ἐνθεν ἐπίχθης («Ἐπι θεολογικά, Ποίημα Θ', Περί ἀρετῆς», *EPIE* 9,156, *MG* 37, 677).

¹⁵ Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφρυσώθησάν τινες. Δεικνύει ὅτι παιδικῆς διανοίας ἡ ἀπόνοια· καί γάρ οἱ παῖδες τῆ ἀπουσίας τοῦ διδασκάλου ῥαθυμότεροι γίνονται. Τοῦτο τε οὖν ἐνδείκνυται καί ὅτι ἀρκεῖ πρὸς διόρθωσιν ἡ παρουσία. Καθάπερ γάρ λέοντος παρουσία ἅπαντα ποιεῖ κατεπιτηχέναι τά ζῶα. («Εἰς Α' Κορ.», ὁμιλία ΙΔ', 2, *EPIE* 18, 384 *MG* 61, 115 α'- β').

γονέων τους, γίνονται πιό ασθενικά, γιατί ή άκαιρη και ύπερβολική έπιμέλεια καταστρέφει τήν ύγεία τους»¹⁶. Τά παιδιά χρειάζεται να μάθουν να αὐτονομούνται. **Ἡ παιδαγωγική άρχή πού χρειάζεται να πρυτανεύσει είναι επομένως ή διάκριση, τό μέτρο.** Ούτε άπουσία, ούτε ύπερβολή στην φροντίδα. Σταδιακή πορεία προς τήν ύπευθυνότητα, τήν ώριμαση, τήν ένηλικίωση.

Γι' αυτό και ή ανατροφή χρειάζεται μετρημένους έπαινους και τήν ίδια στιγμή μία παρότρυνση για καινούργιους στόχους, άνωτερους από όσους τά παιδιά έπιτυγχάνουν. Αυτό είναι πολύ σημαντικό για να άποκτήσει ένα παιδί μέτρο στην χαρά και τήν λύπη, όπως επίσης και να μπορέσει να κάνει τό βήμα να μίν έπαναπαυθεί, αλλά να προχωρήσει. Σε μία εποχή στην όποία μία έπιτυχία θεωρείται κατάκτηση ζωής και ό άνθρωπος δρέπει δάρνες, χωρίς να προχωρά, μία τέτοια παιδαγωγία είναι σπουδαία. Λέει ό Χρυσόστομος: «Όταν τά παιδιά μας γίνουν έφηβοι, έμεις τούς ζητούμε πολύ μεγαλύτερα κατορθώματα. Και αυτά πού έκαναν κατά τήν παιδική τους ήλικία και για τά όποία τούς έπαινούσαμε, αυτά τά ίδια όταν τά κατορθώνουν τώρα πού έγιναν άνδρες, δέν τούς θαυμάζουμε καθόλου τό ίδιο, αλλά τούς δίνουμε έντολή να παρουσιάσουν άλλα πολύ άνωτερα από εκείνα»¹⁷. Ἡ ζωή συνεχίζεται και έχθρός του καλοῦ είναι τό καλύτερο! Δέν μās ταιριάζει ή ραθυμία του κατορθώματος.

Ὁ Μέγας Βασίλειος μās ύποδεικνύει και μία άλλη βασική παιδαγωγική άρχή: τήν εύγνωμοσύνη για όσους μās αγαποῦνε. Οί πελαργοί, όταν «ό γονέας τους γυμνωθῆ τελείως από τήν πτεροόροια του γήρατος, τόν βάζουν ανάμεσά τους και τόν ξεσταίνουν με τά φτερά τους. Και του έτοιμάζουν τίς τροφές εν αφθονία και τόν βοηθοῦν όσο γίνεται, ακόμα και στην πτήση, σπκώνοντάς τον με τήν φτερούγα άπαλά, ένας από τά δεξιά και ένας από τά άριστερά. Και τουτο είναι τόσο πασίγνωστο, ώστε μερικοί και τήν ανταπόδοση των εύργεσιων να τήν ονομάζουν αντιπελάργωση»¹⁸. Τό παράδειγμα

¹⁶ Οὐχ όρās ότι και τροφοίς παρακελεύομεθα μή διά παντός βαστάζειν τά παιδιά, ώστε μή εις έθος αυτά καθιστάν, μήτε εξίτηλα αυτά ποιειν; Διά τουτο τά επ' ύψεσιν ανατρεφόμεθα των γονέων, ασθενέστερα γίνεται, τῆς φειδύς τῆς άκαίρου τε και άμέτρου λυμανομένης αυτών τήν ύγείαν. («Εις Πράξ.», όμιλία ΝΔ', 3, *ΕΠΕ* 16B, 272 *MG* 60, 378).

¹⁷ Ἡμείς τούς παιδιάς τούς ήμετέρους, όταν ήβίωσσι, πολλῶ μείζονα άπαιτοῦμεν τά κατορθώματα και, ά ποιούντας πρότερον έπινοῦμεν κατά τήν πρώτην ήλικίαν, ταῦτα γενομένους άνδρας και κατορθούντες οὐκέτι όμοίως θαυμάζομεν, άλλ' έτερα πολλῶ μείζονα εκείνων κελεύομεν επιδεικνυσθαι («Περί παρθενίας», πδ', 1 *ΕΠΕ* 29, 718 *MG* 48, σσ. 594-595).

¹⁸ Ἡ περι τούς γηράσαντας των πελαργων πρόνοια εξήκει τούς παιδιάς ήμων, ει προσέχεν έβούλοντο, φιλοπάτορας καταστῆσαι... Έκείνοι τόν πατέρα υπό του γήρωσ πτεροόρησαντα περιστάντες εν κύκλω τοίς οικείοις πτεροίς διαθάλλουσι και τάς τροφάς αφθόνως παρασκευάζοντες τήν δυνατήν και εν τῆ πτήσει παρέχονται βοήθειαν ήρέμα τῶ πτερῶ κοφιρίζοντες έκατέρωθεν.

αυτό από τό βασίλειο τῶν πτιπνῶν μᾶς κάνει νά σκεφτοῦμε τί μᾶς λείπει στούς καιρούς μας. Ὅτι δέν ἔχουμε μάθει νά ἐκτιμοῦμε ὅ,τι μᾶς δίνεται, τόσο ἀπό τόν Θεό ὅσο καί ἀπό τόν πλησίον. Τό «εὐχαριστῶ», τό «Δόξα τῷ Θεῷ», ἡ εὐχαριστιακὴ θεάση τῆς ζωῆς μᾶς κάνει περισσότερο εὐχαριστημένους, διότι γνωρίζουμε νά ἐκτιμοῦμε, περισσότερο εὐγενεῖς, περισσότερο ταπεινούς, διότι ἀναγνωρίζουμε, ἀλλά καί περισσότερο ἀγαπητικούς.

Πανταχοῦ παρῶν εἶναι ὁ κόπος τῆς παιδαγωγίας, ἡ ἄσκησις, τόσο ἀπό τούς παιδαγωγοῦντες ὅσο καί ἀπό τούς παιδαγωγουμένους. Λέει πάλι ὁ Μέγας Βασίλειος: «*Ἡ παιδεία εἶναι ἀγωγή ὠφέλιμη στήν ψυχή, διότι μέ κόπο τήν καθαρίζει ἀπό τίς κηλίδες τῆς κακίας. Πρόσκαιρα δέν φαίνεται ὑπόθεσις χαρᾶς, ἀλλά λύπης ἐξ αἰτίας τοῦ πόνου. Ἀργότερα ὁμως φέρνει καρπούς εἰρηνικούς σέ ὅσους ἀσκοῦνται σέ αὐτήν, πού ὀδηγοῦν στήν σωτηρία. Μέ τόν κόπο τῆς ἄσκησις γίνεται περισσότερο γνωστό τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καί μία τέτοια ἀσκητικὴ παιδεία ἔχει πολύ μεγαλύτερη ἀξία ἀπό τόν πλοῦτο, γιά ὅσους σκέφτονται ὀρθά. Γι' αὐτό λέει ὁ Σολομώντας: "νά ἔχετε στήν ζωή σας παιδεία καί ὄχι χρήματα", ὥστε ὅταν ἔρθουν δοκιμασίες μέ πολλή ὑπομονή νά δέξεστε τά χτυπήματα, τά ὁποῖα καί αὐτά ἐκπαιδεύουν, γιά νά διορθώσουμε τά σφάλματά μας*»¹⁹. Ὁ κόπος εἶναι ἀπαραίτητος διότι πῶ εὐκόλα εἰσέρχεται ἡ κακία στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ὅ,τι ἡ ἀρετή. Παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος: «*Γνωρίζουμε ὅτι εἶναι πῶ εὐκόλο νά δεχθεῖς τήν κακία παρά νά μεταδώσεις τήν ἀρετή, ἀφοῦ σέ μία ἀσθένεια εἶναι πῶ εὐκόλο νά λάβεις παρά νά χαρίσεις τήν υγεία. Καί στά μαθήματα φθάσαμε νά χαυρόμαστε ὄχι μέ τά πῶ εὐχάριστα ἀλλά μέ τά πῶ ὠφέλιμα. Ἐπειδή καί ἀπό αὐτά οἱ νέοι συμμορφώνονται ἢ πρὸς τήν ἀρετή ἢ πρὸς τήν κακία*»²⁰. Δέν γνωρίζουμε τί θά ἔλεγον οἱ ἅγιοι σέ μία ἐποχὴ στήν ὁποῖα ἡ ἀρετὴ βαφτίζεται ὀπισθοδρομηση

Καί οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβόηται, ὥστε ἦδη τινές τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ἀντιπελάργωσιν ὀνομάζουσι. («Εἰς τὴν Ἐξαήμερον» Η', *ΕΠΕ* 4, 318 *MG* 29, 176 C).

¹⁹ Ἔστι ἡ παιδεία ἀγωγή τις ὠφέλιμος τῇ ψυχῇ, ἐπιπόνως πολλάκις τῶν ἀπὸ κακίας κηλίδων αὐτὴν ἐκαθαίρουσα, ἥτις πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν. Δι' αὐτῆς γίνεται περισσότερον γνωστόν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὕτη νοθετεῖ τὸν ἄτακτον... Αὕτη πολλῶν χρημάτων ἐστὶ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις τιμωτέρα. Διὸ φησὶν ὁ Σολομών· λάβετε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον, ἵνα ἐν καιρῷ περιστάσεων... ἵνα ἐν ὑπομονῇ πολλῇ δέξηι αὐτοῦ τὰς πληγὰς παιδευόμενος, ἐφ' οἷς ἡμαρτες... («Εἰς τὴν ἄσχήν τῶν Παρομιῶν», *ΕΠΕ* 7, σσ. 372-376 *MG* 31, 396A-397B).

²⁰ «Κακίας ῥᾶον μεταλαβεῖν, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι· ἐπεὶ καὶ νόσου μετασχεῖν μᾶλλον, ἢ υγείαν χαρίσασθαι. Μαθημάτων δὲ οὐ τοῖς ἡδίστοις πλέον, ἢ τοῖς καλλίστοις ἐχαίρομεν. Ἐπειδὴ κἀντεῦθεν ἔστιν, ἢ πρὸς ἀρετὴν τυποῦσθαι τοὺς νέους ἢ πρὸς κακίαν. («Λόγος ΜΓ', Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον», *ΕΠΕ* 6, 1643, *MG* 36, 521D-524A).

καί ἡ κακία δικαίωμα. Ἄν ὅμως θέλουμε νά εἶμαστε χριστιανοί, τό ἥθος καί ἡ συνείδηση μετροῦν.

Ὅλες αὐτές οἱ βασικές παιδαγωγικές θέσεις χρειάζονται ἀπό τήν μεριά τῶν μεγαλυτέρων προσωπικό παράδειγμα. Λέει ὁ Μέγας Βασίλειος: «τό πῶς πρέπει νά ζεῖ ἕνας χριστιανός δέν εἶναι τόσο ἀποτελεσματικό ὅσο παραδείγματος»²¹. Καί συμπληρώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Ἄν δέν βαδίζουν λοξά τά παιδιά τῶν καβουριῶν, ἔλαβαν παράδειγμα ἀπό τό βάδισμα τῆς μητέρας»²². Γιά νά ὀλοκληρώσει τήν παιδαγωγική ἀρχή ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Εκεῖνος πού ἐκπαιδεύει, πρέπει νά ἐκπαιδεύει καί νά διδάσκει ὄχι μόνον μέ λόγια, ἀλλά καί μέ ἔργα»²³.

Θά κλείσουμε τίς σκέψεις μας μέ τήν ἀποτίμηση τῆς ἀληθινῆς παιδαγωγίας ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο: «Φρόντισε νά παραδώσεις τόν ἑαυτό σου στόν Θεό. Κι αὐτό νά τό θεωρεῖς ὡς τήν μοναδική παιδεία καί γιά τούς ἀνθρώπους τό πρῶτο καί μέγιστο καλό»²⁴. Ὁ λόγος αὐτός δείχνει ὅτι ἀκόμη κι ἂν οἱ καιροί μας φαίνονται δύσκολοι στό νά ἀποδεχθῶν καί νά ἐπιτρέψουν στίς παιδαγωγικές αὐτές ἀρχές νά ἐφαρμοσθοῦν, ἐντούτοις ἡ πίστη στόν Θεό μᾶς κάνει νά αἰσθανόμαστε λιγότερο μοναχικοί. Αὐτή ἡ πίστη βιώνεται στήν Ἐκκλησία! Γιατί στήν πίστη βιώνουμε τήν παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ὁποία εἶμαστε βέβαιοι ὅτι εἶναι μόνο ἀγάπη. Ὁ χρυσοστομικός λόγος καί πάλι μᾶς ἐνισχύει: «Ἄν λοιπόν ἡ παιδαγωγία τοῦ Θεοῦ ἔχει ὡς πηγὴ τήν ἀγάπη, ἂν ἔχει τήν στοργικὴ φροντίδα, ἂν καταλήγει σέ τέλος χρήσιμο (γιατί αὐτό ἀποδεικνύεται καί μέ πράξεις καί μέ λόγια καί μέ ὅλα), γιά ποιόν λόγο ἀπελπίζεσθε; Γιατί τέτοιοι εἶναι ὅσοι ἔχουν καταληφθεῖ ἀπό ἀπόγνωση, ὅσοι δέν ἐνισχύονται μέ τήν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν»²⁵. Καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεο-

²¹ Ἡ περὶ τοῦ πῶς χρῆζιν τόν χριστιανόν διδασκαλία οὐ τοσοῦτον δεῖται λόγου, ὅσον τοῦ καθημερινοῦ ὑποδείγματος («Ἐπιστολή 150, Ἀμφιλοχίῳ, ὡς παρὰ Ἡρακλείδου», *ΕΠΕ* 1, 116 *MG* 32, 605B)

²² Εἰ λοξά μὴ βαίνουσι καρκίνων γόνοι, πείραν λάβωσι μητρικῶν βαδισμάτων («Ἐπι θεολογικά, Πόημα ΛΒ΄, Γνωμικά δίστιχα», *ΕΠΕ* 9,412, *ΒΕΠΕΣ* 61, 214, *MG* 37, 925).

²³ Τόν δέ παιδεύοντα οὐ διὰ ἡμάτων μόνον, ἀλλά καί διὰ πραγμάτων παιδεύειν χρῆι («Εἰς Ἰωάν.», ὁμιλία ΙΓ΄, 1, *ΕΠΕ* 14, 554 *MG* 59, 433).

²⁴ Δοῦναν σεαυτὸν τῷ Θεῷ σπουδὴν ἔχους, ἥνπερ μόνην παιδευσιν εἴσεθαί σε χρῆι, πρῶτον δέ καί μέγιστον ἀνθρώποις καλόν («Ἐπι θεολογικά, Πόημα Ι, Περὶ ἀρετῆς Β΄», *ΕΠΕ* 9,160-162, *MG* 37, 682).

²⁵ Εἰ γάρ ἀπό ἀγάπης ἡ παιδεία, εἰ ἀπό κηδεμονίας ἄρχεται, εἰ εἰς τέλος χρηστόν τελευτᾷ (τοῦτο γάρ καί διὰ πραγμάτων καί διὰ πάντων ἀποδεικνύει), τίνος ἕνεκεν ἐκλύεσθε; Τοιοῦτοι γάρ οἱ ἀπογόντες, οἱ μὴ τῇ ἐλπίδι ῥωνόμενοι τῶν μελλόντων («Εἰς Ἐβρ.», ὁμιλία Λ΄, 1, *ΕΠΕ* 25, 298 *MG* 63, 209).

λόγος, γράφοντας σέ έναν πατέρα πού τοῦ ἐμπιστεύθηκε τήν παιδαγωγία τοῦ υἱοῦ του λέει ξεκάθαρα: «*Ἡ προκοπή τῶν παιδιῶν εἶναι δόξα τῶν πατέρων. Ἐγώ, ὅσον ἀφορᾶ στούς λόγους, ἔχω πλήρη συνείδηση ὅτι καθόλου ἢ ἴσως ἐλάχιστα ὠφέλιστα τόν γιό σου (ἐξ ἄλλου καί οἱ λόγοι δέν εἶναι κάτι τό σημαντικό). Ὅμως ἀντί γιά ὅλα τά ἄλλα τοῦ πρόσφερα ἕνα καί πάρα πολύ σημαντικό, καί δέν θά τό ἀρνηθῶ, δηλαδή τόν φόβο τοῦ Θεοῦ. Τόν ἔπεισα ἀκόμη νά περιφρονῇ τά παρόντα*»²⁶.

Ἄς ξαναγυρίσουμε τώρα στό ἀρχικό ἐρώτημα: ἔχουν ἐπικαιρότητα οἱ παιδαγωγικές θέσεις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν; Νομίζω ὅτι μποροῦμε μέ ἐπίγνωση καί ἀποφασιστικότητα νά δώσουμε ξεκάθαρη τήν ἀπάντηση!

²⁶ «τέκνων ἀρετή δόξα πατέρων. Ἡμεῖς δέ, εἰς λόγους μέν, οὐδέν ἢ μικρόν ἴσως σύνοισμεν, ἡμῖν αὐτοῖς ὠφελίσασαι τόν σόν υἱόν (οὐδέ γάρ μέγα ἡμῖν τό τῶν λόγων)· ἐν δέ ἀντί πάντων αὐτῶ καί μέγιστον συνεισενέγκαμεν, οὐ ἀρνήσομαι, τόν τοῦ Θεοῦ φόβον καί τό πείσαι τῶν παρόντων καταφρονεῖν» («Ἐπιστολή Γ', Εὐαγγίω», *ΕΠΕ* 7,12, *ΒΕΠΕΣ* 60, 204, *ΜΓ* 37, 24 Β).

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Εισαγωγή

Οί Τρεις Ιεράρχες υπήρξαν οί θεμελιωτές του εκπαιδευτικού συστήματος της Βυζαντινής εποχής αλλά και οί διαμορφωτές του πνεύματος του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού. Τό βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα ήταν έμποτισμένο από τό έλληνοχριστιανικό πνεύμα που διαμορφώθηκε από τί σύζευξη του έλληνικού και χριστιανικού πνεύματος. Η σχολική και εκκλησιαστική παράδοση έχουν διατηρήσει ως σήμερα πολλά από τά κύρια αυτά στοιχεία του βυζαντινού εκπαιδευτικού συστήματος, του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού¹.

Τό έλληνικό πνεύμα διαπνεόταν από μά έντονη θρησκευτικότητα, όπου κυριαρχούσε ή πίστη του ανθρώπου προς τό επέκεινα και ή εξάρτηση του απόμου από μά υπερβατική αρχή. Η ειδωλολατρική πολυθεία των αρχαίων Έλλίνων δέν κάλυπτε πλέον τό ανήσυχο και έρευνητικό πνεύμα τους και στράφηκε στην άποδοχή του Θεού, άπαλλαγμένου από τίν ανθρώπινη μορφή και κάθε είδους άδυναμίες². Ταυτόχρονα τό έλληνικό πνεύμα αναγνωρίζει τίν άξία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος, ως πολίτης της κοινωνίας, έχει ιδιαίτερη άξία και εξάιρεται τό μεγαλείο του ως προς τά άλλα έμψυχα όντα. Η κατάκτηση της άρετης μέσα από άγώνα και διαρκή άσκηση είναι χρέος του ανθρώ-

¹ Δημ. Παυλόπουλου, «Έλληνοχριστιανικό πνεύμα και άγωγή των Έλληνοπαιδών», *Έλληνοχριστιανική Άγωγή*, 377 (1991), σ. 16.

² *ό.π.*, σ. 16 κ.έ..

που, τοῦ ὁποίου ἡ ἠθικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἀγωγὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ στοιχεῖα φιλανθρωπίας, δικαιοσύνης, σωφροσύνης καὶ ἀγάπης.

Οἱ ἀντιλήψεις τῶν Τριῶν μεγάλων πνευματικῶν μορφῶν καὶ διδασκάλων τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας ἦταν προϊόν μᾶς βαθύτερης, εἰλικρινοῦς καὶ βιωματικῆς κατάφασης πρὸς τὸν Θεό, πρῶτα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, μὲ τὴν τριαδικὴν χριστιανικὴ Του σύλληψη, πρὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸ τέλει δημιουργημα τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ πνεῦμα, πού κατ' ἐξοχίαν συνδέει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Δημιουργό του καὶ πρὸς τὴν καλλιέργεια τοῦ πνεύματος μέσα ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς Πίστεως. Οἱ θέσεις τῶν ἱερῶν αὐτῶν Πατέρων ἦταν ἀπόρροια τῆς κατάκτησης τῆς γνώσης, τῆς ἀσκησης τῆς κρίσης καὶ τῆς γλωσσικῆς ἔκφρασης ἀκομῆ, ἡ ὁποία –γιὰ τοὺς Τρεῖς μεγάλους διανοητὲς Χριστιανούς– περνάει μέσα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὰ ἑλληνικὰ κείμενα. Ἔτσι, στὴ διδασκαλίᾳ τῶν Μεγάλων αὐτῶν Πατέρων ἡ ὀρθολογικὴ σκέψη τῆς Δύσης συνδυάστηκε καὶ συμφιλιώθηκε μὲ τὴν Ὁρθοδοξία τῆς Ἀνατολῆς, μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας στὸν ἀνατολικὸ χῶρο, ἐνῶ ὁ οἰκουμενικὸς χαρακτήρας τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως διαχέεται σὲ Ἀνατολή καὶ Δύση.

Ἄν γεφυρώθηκε τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὴν ἀπέχθεια τῶν νεοφώτιστων χριστιανῶν πρὸς τὴν εἰδωλολατρία τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ἀσεβῆ ἑλληνικὰ γράμματα (Ἑλλην, σήμαινε «*εἰδωλολάτρης*», τὸ ἴδιο ὅπως καὶ ἡ λέξη «*ἔθνικός*») καὶ ἄρθηκε ἡ περιφρόνηση τῶν Ἑλλήνων γιὰ τοὺς ἀπαιδευτοὺς Χριστιανούς, αὐτὸ ἔγινε μόνο χάρι στὴ σθεναρὴ στάση, τὸ κύρος καὶ τὴν πρακτικὴ τῶν Τριῶν Μεγάλων ἑλληνοσπουδασμένων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν προσέγγιση, μάλιστα, πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα συνέβαλε ἡ υἱοθέτηση καὶ ἡ καθιέρωση τῆς ἀττικιστικῆς μορφῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας (ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀπλούστερη ἑλληνιστικὴ Κοινή, στὴν ὁποία εἶναι γραμμένο τὸ Εὐαγγέλιο). Μέσα ἀπὸ αὐτὴν (τὴν ἀττικὴ) ἡ πρόσβαση πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα κατέστη εὐκολότερη.

Ἡ συμβολὴ τους στὴν περιχώρηση τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, τὴν ὁποία ἄλλοι χαρακτήρισαν «*ἑξελληνισμό τοῦ Χριστιανισμοῦ*» καὶ ἄλλοι «*ἑκχριστιανισμό τοῦ Ἑλληνισμοῦ*»³ ὑπῆρξε καθοριστικὴ. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδιαίτερα οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ἐπισήμαναν πῶς στὰ ἔργα τοῦ κλασικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρμόζει ὄχι ἄκριτος θαυμασμός ἀλλὰ κριτικὴ ἐπιλογή. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες «*δανείστηκαν τὸ ἔνδυμα τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ ἔντυσαν τὸ*

³ Ν. Ματσούκα, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας μὲ παράρτημα στὸ σχολαστικισμό τοῦ Δυτικοῦ Μεσαίωνα*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 82-83.

μίνυμα τοῦ θεοῦ λόγου, (...) γιά νά μπορέσουν νά συζητήσουν καί νά ὁμιλήσουν στόν Χριστιανισμό γιά τή δόξα τῶν Ἀθηνῶν καί ταυτόχρονα νά σχολιάσουν τίς χριστιανικές ἀλήθειες μέ τό Πλατωνικό πνεῦμα τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ἑλλήνα»⁴.

Συγκριτική παιδαγωγική καί θεολογική προσέγγιση τοῦ ἔργου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν

Ἡ παιδαγωγική, ἡ ὁποία εἶναι ἐφαρμοσμένη ἀνθρωπολογία, λαμβάνει ὑπόψη καί ἀξιοποιεῖ τά πορίσματα τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν κλάδων πού ἔχουν ἀντικείμενο μελέτης τόν ἄνθρωπο. Ἡ συμβολή τῆς Θεολογίας καί συγκεκριμένα τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας, διότι ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ φύση καί ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν μυστήριο καί ἐκφεύγουν τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης. Ἡ συμβολή τῆς Θεολογίας στήν παιδαγωγική συνίσταται στήν ἀποκάλυψη τῆς ἀληθινῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ προορισμοῦ του. Ἀπό τί θέση αὐτή προκύπτουν δύο σημαντικές ἀλήθειες πού ἀφοροῦν τήν ἀγωγή. Ἡ πρώτη ἐστιάζει στόν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπίζεται ὡς ψυχοσωματική ὄντοτητα πού βρίσκεται σέ κοινωνία ἀγάπης μέ τούς ἄλλους καί ἡ δευτέρη στήν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν πρόταξη τῆς θεανθρώπινης ἐνέργειας, τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας.

Προκύπτει, λοιπόν, παραδοχή ὅτι ὑπάρχει συνάφεια ἀνάμεσα στή σύγχρονη παιδαγωγική θεωρία καί πράξη μέ τή Θεολογία καί τίς χριστιανικές πεποιθήσεις περί παιδείας καί ἀγωγῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καί καταλήγουμε ἀναλυτικότερα στά ἀκόλουθα συμπεράσματα:

1. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἦταν πληθωρικές καί ὀλοκληρωμένες προσωπικότητες μέ τό βλέμμα στραμμένο στό μέλλον, καί τοῦτο προκύπτει ἀπό τό γεγονός ὅτι δέν προτείνουν νά περιορίζονται οἱ μαθητές στή διδασκαλία τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλά νά διδάσκονται καί τούς ἀρχαίους συγγραφεῖς καί ἄλλα ἀνώτερα μαθήματα, γραμματική, ρητορική, ἀστρονομία κατά τό πρότυπο τῶν κατηχητικῶν σχολείων Ἀλεξάνδρειας καί Ἀντιόχειας. Ἔχουν ἐντυφίσει στά θέματα τῆς παιδείας καί οἱ ἀντιλήψεις τους γιά αὐτή ὅπως καί οἱ προτάσεις τους γιά τά μαθήματα, τή διδασκαλία, τά ἐποπτικά μέσα, τίς ποινές καί τίς ἀμοιβές καί

⁴ Γ. Βεργωτῆ, *Λόγος ἐπί τῆ ἑορτῆ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν*, χ.ο., Ἀθήνα 1972, σ. 6.

τόν επαγγελματικό προσανατολισμό είναι πρωτοποριακές και διαχρονικές. Μπροστά τους οι σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις παρουσιάζουν ελλείψεις ή επαναλαμβάνονται με τί σύγχρονη πλέον όρολογία και γλώσσα⁵.

2. Αυτή η άρμονική σύζευξη χριστιανικού ήθους και κλασικής παιδείας, η οποία ενισχύθηκε από την απομάκρυνση του Χριστιανισμού από τον Ιουδαϊσμό και από την προσέγγιση του έλληνικού κόσμου, έφθασε στην τελειώσή της την περίοδο που μελετούμε και ωφελήθηκαν συνάμα η Έκκλησία και η αρχαία έλληνική σκέψη⁶. Η Έκκλησία χρησιμοποιώντας τον αρχαίο έλληνικό λόγο και την αρχαία έλληνική όρολογία μπόρεσε να όριοθετήσει λογικά τί χριστιανική πίστη έναντί των αίρέσεων που απειλούσαν να διασπάσουν την ενότητα της. Αλλά και η αρχαία έλληνική σκέψη γνώρισε μιά περίοδο ακμής και στην διάρκεια της βυζαντινής περιόδου όλο και περισσότεροι λόγιοι ασχολούνταν με τους αρχαίους συγγραφείς και έγγραφαν σχόλια στα έργα τους. Πολλά από τά έργα των αρχαίων συγγραφέων θά είχαν χαθεί αν δεν αντιγράφονταν από λόγιους μοναχούς της βυζαντινής περιόδου.

Η κράση του έλληνικού πνεύματος με τό χριστιανικό, η οποία συντελέστηκε χωρίς βέβαια την αυτούσια άφομοίωση των στοιχείων του έλληνικού πνεύματος, ύπηρετησε άναμφίβολα τόσο τον χριστιανικό έλληνισμό όσο και τον όρθόδοξο χριστιανισμό και έθεσε τά θεμέλια του εύρωπαϊκού πνεύματος. Οι Καππαδόκες Πατέρες της Έκκλησίας όδηγήθηκαν πρώτοι σε αναζητήσεις και μετοχή στην πληρότητα της αλήθειας, ως πνευματικοί δάσκαλοι της ανθρωπότητας, μέσα στην Έκκλησία, στην όποία και μόνο είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί η ύψιστη αυτή μυσταγωγία. Τά κείμενα των Ίερών Πατέρων έχουν θεμέλια αρχή τί Θεολογία, πάνω στην όποία οικοδομούνται όργανικά ή παιδαγωγική, ή ψυχολογία και ή κοινωνιολογία. Τά έργα τους διαφοροποιούνται, ως προς τό επίπεδο νόησης και ύφους, ανάλογα με την πνευματική βαθμίδα νόησης του αποδέκτη άναγνώστη. Θεολογική και παιδαγωγική όλότητα δεν διατελούν σε διάσπαση, τούναντίον ενισχύουν τί ζωσα ενότητα.

3. Οι Τρεις οικουμενικοί διδάσκαλοι, Βασίλειος ό Μέγας, Γρηγόριος ό Θεολόγος και Ίωάννης ό Χρυσόστομος, κατάφεραν, με τί διδασκαλία αλλά και τί

⁵ Παυλ. Παλούκα, «Οί Τρεις Ίεράρχες και ή διαχρονικότητα του έργου τους», *Έλληνοχριστιανική Άγωγή*, 377 (1991), σ. 9.

⁶ Δμ. Τσάμπ, *Είσαγωγή στην σκέψη των Πατέρων της Όρθόδοξης Έκκλησίας*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 276.

ζωή τους, νά ενώσουν άρμονικά τήν κλασσική έλληνική παιδεία καί τή χριστιανική πίστη καί νά γίνουν έτσι οί φορείς καί οί θεμελιωτές τοῦ πολιτισμοῦ, πάνω στίς βασικές άρχές τοῦ ὁποίου στηρίζεται καί ὁ σημερινός εὐρωπαϊκός πολιτισμός καί έδραιώθηκε ἡ πνευματική καί ἠθική ὑπόσταση τοῦ έλληνοχριστιανικοῦ κόσμου⁷. Τόν 4ο αἰῶνα συντελέστηκε ἡ ὀργανική σύνθεση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ πού ἔχει ὡς θεμέλια αἰτία τήν εἰς βάθος κατοχή τῆς ἰουδαιοχριστιανικῆς καί έλληνικῆς παράδοσης ἀπό τούς Καππαδόκες Πατέρες, καθῶς καί τίς ἐν γένει ἱστορικοκοινωνικές συνθήκες τῆς ἐποχῆς⁸. Τή στάση πρὸς τή θύραθεν παιδεία δέν τήν ὑποστήριζαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες μόνο θεωρητικά στά συγγράμματά τους. Πάνω ἀπό ὅλα ἔγιναν ζωντανά παραδείγματα αὐτῶν πού δίδασκαν. Ἡ ἀπόλυτη συμφωνία λόγων καί πράξεων χαρακτήριζε ὅλες τίς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τους.

4. Γιά τούς Τρεῖς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἡ κλασσική μὀρφωση καί ἡ θύραθεν παιδεία εἶναι ἀπαραίτητο ἐφόδιο γιά κάθε νέο καί ἰδιαίτερα γιά κάθε χριστιανό νέο. Αὐτή ἡ τόσο αὐτονόπη σήμερα διαπίστωση δέν ἦταν γιά τόν 4ο μ. Χ. αἰῶνα καί γιά τούς χριστιανούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μιά τόσο εὐκόλα ἀποδεκτὴ ἄποψη. Οἱ σκληροὶ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν, ἀπὸ τούς Ρωμαίους αὐτοκράτορες, καθῶς καί τό ἀπολογητικό κλίμα τοῦ προηγούμενου αἰῶνα, εἶχαν δημιουργήσει μιά ἀντιπαλότητα ἐνάντια στήν θύραθεν παιδεία καί τούς ἐκπροσώπους της. Τό ὅτι ἡ ἀντιπαλότητα αὐτή γρήγορα ἀμβλύνθηκε καί κατανοήθηκε ἡ ἀξία τῆς θύραθεν παιδείας στή διαμὀρφωση ἑνός ὀλοκληρωμένου χαρακτήρα ὀφείλεται σέ μεγάλο βαθμὀ στους Τρεῖς αὐτούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί τόν ἔτερον Καππαδόκη Γρηγόριο Νύσσης, ἀδελφὀ του Μεγάλου Βασιλείου.

Ὅμιλοῦν γιά ἐκλεκτικότητα στήν ἀφομοίωση στοιχείων ἀπὸ τή θύραθεν παιδεία καί προτείνουν στους νέους νά ζητοῦν ἀπὸ τόν ἀπέραντο γραμματειακὀ χῶρο τῆς ἀρχαιότητος ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού οἰκοδομοῦν καί στηρίζουν τήν ψυχή καί τό πνεῦμα. Τίς σχέσεις σώματος καί ψυχῆς τίς ἀξιολογοῦν οἱ Ἱεράρχες καί συνιστοῦν στήν ἀγωγή, τήν ἄσκηση, τήν ἐπανάληψη καί τή μίμηση. Θέτουν σέ σωστή βάση τίς ἐπιθυμίες καί ὀρμές τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ οἱ παρατηρήσεις τους καί ἡ ἐν γένει προσέγγιση θεμάτων ψυχολογίας εἶναι προ-

⁷ Κων. Βουρβέρη, «Αἱ ἀνθρωπιστικά ἰδέα Βασιλείου τοῦ Μεγάλου», *Ἄκτινες*, 1 (1995), σ. 21.

⁸ Β. Ψευτογκά, *Τὀ οἰκουμενικὀν ἰδεῶδες κατὰ τούς Τρεῖς Ἱεράρχες*, Λόγος πού ἐκφωνήθηκε τήν 30^η Ἰανουαρίου, ἐκδ. Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1995, σ. 29.

σεκτικές και αναγνωρίζουν τή δυσκολία αὐτοῦ του ἔργου. Τό ἔργο τῶν Ἁγίων Πατέρων γιά τήν ἀγωγή τῆς ψυχῆς ὑπερβαίνει τά ὄρια τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος θεοποιεῖ τόν ἄνθρωπο, τίς ἐπιστῆμες καί τόν πολιτισμό. Οἱ ἱεροί Πατέρες, δίχως νά ἀπορρίπτουν τίς τέχνες καί τίς ἐπιστῆμες, τίς ἀξιολογοῦν στήν πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τή θέωση καί εἰσπηγούνται μιά μόρφωση πού δέν προσβλέπει μόνο στήν ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση ἀλλά στόν ἁγιασμό τῆς ψυχῆς καί τήν ἀνύψωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

5. Σκοπός τῆς ἀγωγῆς γιά τούς Τρεῖς Ἱεράρχες εἶναι ἡ μόρφωση ἠθικῶν πολιτῶν. Καί οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ὀρίζουν καταφανέστατα τή διαχωριστική γραμμή μεταξύ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας καί τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἠθικός ὑποβιβασμός τῆς ἔννοιας τοῦ Θεοῦ πού παρατηρεῖται στήν ἀρχαία ἑλληνική θρησκεία στυλιτεύεται ἀπό τούς Πατέρες. Τά πάθη, οἱ δολοπλοκίες, οἱ ζήλιες, οἱ ἔχθρες εἶναι ἀνθρώπινα χαρακτηριστικά πού ἔχουν δοθεῖ στους θεούς τοῦ δωδεκάθεου καί ἔρχονται σέ τέλεια ἀντίθεση μέ τά ὑψηλά ἠθικά χαρακτηριστικά πού διακρίνουν τόν ἕνα ἀληθινό Θεό τοῦ χριστιανισμοῦ. Τά μυθολογικά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν στήν ἀρχαία ἑλληνική θρησκεία δέν μποροῦν φυσικά νά υἱοθετηθοῦν ἀπό τήν νέα θεώρηση τῆς σχέσης Θεοῦ, ἀνθρώπου καί κόσμου πού κηρύττει ὁ Χριστιανισμός. Ἀλλά καί ἡ ἠθική τοῦ ἀρχαίου κόσμου δέν θά μπορούσε νά εἶναι τό πρότυπο τῆς νέας ἠθικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διαπιστώνεται ὅτι τό ἑλληνικό πνεῦμα εἶχε χαρακτήρα θεοκεντρικό καί ἀνθρωποκεντρικό, ὅπου οἱ ἰδέες τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου κατέχουν κυρίαρχη θέση. Οἱ ἰδέες ὅμως αὐτές ἀποτελοῦν τόν πυρήνα καί τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Στόν χριστιανισμό ὁ Θεός εἶναι ἡ ὑπέρτατη ἀρχή τῆς οὐσίας τῆς ὑπαρξης καί τῶν ὄντων, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτεται στόν ἄνθρωπο μέ τόν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος, ἡ αὐτόνομη καί ἐλεύθερη προσωπικότητα, τό τέκνο τοῦ Θεοῦ, φέρει τό Θεῖο Λόγο καί ἔχει προορισμό τήν τελείωση καί ὁμοίωση πρὸς Αὐτόν.

6. Ἡ παιδεία κατά τήν ἀντίληψη τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν δέν εἶναι πολυμάθεια, δέν εἶναι μετάδοση ξηρῶν γνώσεων, ἀλλά ἀφύπνιση ἔμπνευσης, εὐλάβειας καί μετάληψη ἀγιότητας. Ἕνα γέμισμα τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ πρῶτα ἀπό ὅλα μέ τό Χριστό καί μέ ὅ,τι συνιστᾷ ἡ διδασκαλία Του. Γιά τοῦτο προτρέπουν λοιπόν: νά σπουδάσουμε, νά γίνουμε γονεῖς καί δάσκαλοι γενναίων παιδιῶν, δίνοντάς τους θάρρος, διορθώνοντας τό κάθε τί, μέ τό νά ἐργαζόμαστε πάντοτε πρὸς ὠφέλεια τῶν ψυχῶν. Τό ἀγαθό τῆς παιδείας θεωρεῖται ἡ πρῶτη

μεταξύ τῶν ἀξιῶν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί θεωρεῖται τό μοναδικό μέσο πού ἐκλεπτύνει, καλλιεργεῖ, ἀνυψώνει καί ἐλευθερώνει τό ἀνθρώπινο πνεῦμα⁹.

Παιδεία δέν εἶναι ἀπλή μετάδοση γνώσεων ἀλλά εἶναι ἡ οἰκείωση τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς, ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας. Μέ τὴν παιδεία ὁ Ἕλληνισμός διεκδικεῖ τὴ μέθεξιν στό ὑπερβατικό, γιὰ νά νικηθεῖ ἡ φθορά καί ὁ θάνατος. Ὁ ἀνθρώπος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἶναι ὁ ἐλεύθερος ἀνθρώπος, πού παίρνει ὑπεύθυνη θέση στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ὑπαρξῆς, πού θέλει νά μεταβάλλει τόν κόσμο σέ κοινωνία ἐλευθερίας καί δικαιοσύνης, πού ἀντιτίθεται σέ κάθε τί πού νοθεύει τὴ ζωὴ. Ἡ μετατροπὴ τῆς πατροπαράδοτης Παιδείας σέ «ἐκπαίδευση», ὅπου ἡ γνώση λειτουργεῖ κυρίως ὡς ξένη ἐκμάθησις, συγκέντρωση πληροφοριῶν, στείρα ἀπομνημόνευσις, ὅπου δέν ὑπάρχει συλλειτουργία στό μυστήριο τῆς γνώσης, ἀλλά λατρεία τῆς πληροφορήσεως ὁδηγεῖ μόνο σέ γυμναστικὴ τῆς διάνοιας γιὰ τὴν ἀποθήκευσις τοῦ γνωστικοῦ ὕλικου. Καί τοῦτο θά ἀλλάξει μόνο ἂν οἱ παιδαγωγοὶ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ παιδαγωγικὰ εἶδωλα καί φρονηματιστοῦν ἀπὸ τό χριστιανικὸ ἦθος, ἐμφορούμενοι ἀπὸ αὐτό θά ἐπιτύχουν τὴν ἐσωτερικὴ τους ἀναγέννησις καί κατ' ἐπέκτασις τὴν ἀναγέννησις τῆς παιδείας. Θά συμβάλλουν στὴ μεταρρύθμισις τῆς παιδείας, συμβάλλοντας στὴν ἐκ θεμελίων ἀναθεώρησις τῶν σχέσεων τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητας μέ τό Θεό¹⁰. Τό «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ὁ ἀνθρώπος»¹¹ ἀναντιρροῦντα θά πρέπει σήμερα νά δίνει τό μέτρο γιὰ τὴν ἀξία ποιότητος στὴ ζωὴ.

7. Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ καθοδήγησις στὴ βαθμιαία ἀφύπνισις τῆς θρησκευτικότητος, καθὼς καί τῆς ἠθικοθρησκευτικῆς αὐτενέργειας καί αὐτοτέλειας τῶν παιδιῶν¹². Πνευματικὸ περιεχόμενο ὑπάρχει στὴν ἀγωγή, ὅταν οἱ νέοι ἀποκοτοῦν γνήσια ἰδανικά, ὅταν δηλαδὴ πραγματοποιοῦν κάποιες ἀποτιμήσεις, κατὰ τὸν Ε. Π. Παπανοῦτσο, οἱ ὁποῖες ἐπιτρέπουν τὴ μετατροπὴ τοῦ νοήματος πού ἔχουν γιὰ τὴ ζωὴ, σέ χειροσπαστές ἐπιδιώξεις¹³. Πρέπει νά στοχεύει νά ἐμφυσίσσει στοὺς νέους θέσεις ζωῆς καί πορεία βίου, βέβαιες

⁹ Δημ. Κωνσταντέλου, «Τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἰδεῶδες τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», *Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς*, 66 (1983), σ. 141.

¹⁰ Παν. Κοροντζῆ, «Τὸ παιδαγωγικὸν ἦθος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», *Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή* 109 (1961), σ. 38.

¹¹ *Ματθ.* 4, 4.

¹² Δ. Μωραΐτου, *Θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή*, ἐκδ. Φοῖνικος, Ἀθήνα 1935, σσ. 114-116.

¹³ Γ. Βαγιανού, «Μέρμινες βιοτικές καὶ πνευματικὴ ζωὴ», *Παναγία Ἐλευθερώτρια*, 1-2 (1986), σσ. 7-8.

στὴν ἀποτελεσματικότητά τους¹⁴. Σκόπιμο θὰ ἦταν νὰ προσφέρεται ἡ γνήσια εὐαγγελικὴ σοφία, ἡ ὁποία στὴ λακωνικὴ καὶ μεστή ἀπλότητά της ἔχει τὴ δύναμη νὰ μορφώνει καὶ νὰ ἀφομοιώνει, σέ ἐπίπεδο βιωματικό, ἄτομα καὶ κοινωνίες.

8. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ τὴ μετατροπὴ τῆς γνώσης σέ ἦθος καὶ τῆς ἐπιστήμης σέ ἀρετή. Ὅπως τόνιζε καὶ ὁ Πλάτωνας γιὰ νὰ ἐπισημάνει ὅτι ἡ γνώση δέν ταυτίζεται πάντοτε μέ τό ἦθος: «πᾶσα τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία οὐ σοφία φαίνεται»¹⁵. Τὴν ἀνορθόδοξη αὐτὴ σχέση ἔρχεται νὰ ἀποκαταστήσει ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή. Θρησκευτικὴ μόρφωση σημαίνει κύρια ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, προσωπικὴ Πεντηκοστή, ἀναμόρφωση ψυχῆς, δημιουργία ἠθικῆς καὶ ἠθους, ὄραμα θέωσης. Ὁ καθηγητὴς Εὐάγγελος Θεοδώρου ἐπισημαίνει σχετικὰ: «Ἡ ὅλη ἀγωγή πρέπει νὰ εἶναι προβαθμίδα γιὰ τὴν ἐνσυνείδητη βίωση τοῦ καθ' ὅλου χριστιανικοῦ μυστηρίου, πού εἶναι τό ἔσχατο θεμέλιο τῆς Ὀρθόδοξου μορφωτικῆς προσπάθειας. Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τόσο τό ποιητικό, ὅσο καὶ τό τελικὸ αἶτιο ὄλων των πτυχῶν τοῦ μορφωτικοῦ ἔργου. Ὅποιαδήποτε προσπάθεια γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό αὐτοῦ, πρέπει νὰ περιορίζεται κυρίως στὴ μορφὴ καὶ τὴ μέθοδο διδασκαλίας. Ἡ ἐκσυγχρονιστικὴ προσπάθεια ποτέ δέν πρέπει νὰ ὀδηγεῖ στὸν ἐκφυλισμὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, σέ ψευτο-οὐμανιστικὴ ἢ ἀπλῶς ἠθικο-κοινωνικὴ ἢ θρησκευτιολογικὴ διδασκαλία μέ θύραθεν ἀπλῶς καὶ ἐνδοκοσμικοὺς σκοποὺς. Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς μορφώσεως εἶναι πάντοτε ἡ πραγμάτωση τοῦ ὀρθόδοξου μορφωτικοῦ ιδεώδους, πού ὀδηγεῖ στὴ μέθεξη τῆς μυστικῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ...»¹⁶.

«Ἡ θρησκεία καὶ οἱ ἀγωγικὲς ἐπιρροές της στὸν ἄνθρωπο, γενικότερα, καὶ στό παιδί, εἰδικότερα, δίνουν ἀξία στὴ ζωὴ καὶ πνευματικότητα στίς ἐκφάνσεις της, σύγχρονες ἢ ἐσχατολογικές»¹⁷. Κατὰ συνέπεια, ὁ ἄθρησκος βίος εἶναι βίος ἀβαθῆς καὶ χωρὶς προορισμό. Ἡ γνώση ὀλοκληρώνεται καὶ καταξιώνεται ἐξαγιαστικά, στὸν ἐσωτερικὸ συνδυασμὸ της μέ τό χριστιανικὸ μορφωτικὸ ἀγαθό, τό ὁποῖο εἶναι χριστοκεντρικὸ καὶ ἐπιδιώκει τό «μεταμορφοῦσθαι τῇ ἀνα-

¹⁴ Γρ. Θεολόγου, «Εἰς τὸν Μ. Βασίλειον, ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας, Ἐπιτάφιος, Λόγος ΜΓ'», Ρ.Γ. 36, 553.

¹⁵ Πρβλ. Πλάτωνος, *Μενέξενος* (ἢ *Ἐπιτάφιος Ἡθικός*), 247Α-247Ε.

¹⁶ Εὐάγ. Θεοδώρου, *Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Θ.Σ.*, 3-5. 9. 1982, ἐκδ. Π.Ε.Θ., Ἀθίνα 1984, σ. 111.

¹⁷ Γ. Βαγιανοῦ, *Ἡ Θρησκευτικὴ Ἀγωγή στὴν Α/βάθμια Ἐκπαίδευση*, ἐκδ. τοῦ ἰδίου, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 92-93.

καινώσει τοῦ νοός»¹⁸ καθιστάμενη ἔτσι ὑπεύθυνη γνώση. Ἡ εὐθύνη ἀπέναντι στή γνώση καί τή χρήση της τῆς ἐπιτρέπει νά ὀδηγεῖ σέ γνήσια βελτίωση καί πρόοδο, τὴν ἴδια στιγμή πού χρησιμοποιούμενη ἀλόγιστα, καθίσταται πανουργία¹⁹. Ἡ ἀγωγή, ἀνθρωπιστική καί θρησκευτική, ἡ ὁποία προσφέρεται σήμερα στό σχολεῖο, ἔχει ἐκτραπεῖ καί παρεκκλίνει ἀπὸ τὸν σκοπὸ της, ἀφοῦ ἡ γνώση κατὰ κανόνα καλεῖται νά ἐξυπηρετήσῃ ἄλλους στόχους, οἱ ὁποῖοι σχετίζονται μὲ τὴν ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση τῶν νέων. Ἡ θρησκευτική ἀγωγή καλεῖται νά συμβάλλῃ ἀποφασιστικά στὴ ζεύξη τῆς παιδικῆς ἀγνότητος μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση, δηλαδή ἡ παρεχόμενη γνώση νά στερεώσει καί νά καταστήσῃ τὴν ἀρετὴ, ἡ ὁποία φύσει ἐνυπάρχει στὸν ἄνθρωπο, στοιχεῖο μόνιμο καί ἀναφαίρετο. Καί μπορεῖ νά τὸ ἐπιτύχει, ἀρκεῖ νά διαθέτῃ τὰ ἐγγύγια ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα τὴν καθιστοῦν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.

9. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, τὴν οἰκογένεια καί τὸ σχολεῖο οἱ ἀνεύθυνοι καί διάχυτοι παράγοντες τῆς ἠθικοθρησκευτικῆς ἀγωγῆς ὅπως τὰ ἔντυπα, τὰ κάθε εἶδους θεάματα καί ἀκούσματα διαδραματίζουν ἰδιαίτερο ρόλο καί ἡ ἐπίδρασί τους σκόπιμο θὰ ἦταν νά εἶναι ἐλεγχόμενη. Τὰ δύο ὑποσυστήματα τῆς κοινωνίας, ἡ οἰκογένεια καί τὸ σχολεῖο, ἐπωμίζονται τὸ πολυσύνθετο ἔργο τῆς σωματικῆς, συναισθηματικῆς, κοινωνικῆς καί πνευματικῆς ἀνάπτυξης τῶν παιδιῶν. Ἡ ἀγαστὴ συνέργεια τῶν θεσμῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ καθοριστικὴ συνιστώσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἐκπαιδευτικῶν στόχων. Ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ ρόλοι τοῦ σχολείου καί τῆς οἰκογένειας στὴν ἐκπαίδευση εἶναι διακριτοὶ καί ἀνεξάρτητοι εἶναι παρωχημένη.

10. Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ ἀγωγή ἐδράζεται στὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ: «Ἄφετε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς μέ»²⁰ καί στό «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα ἔθνη...»²¹. Πρόκειται γιὰ τὴν πραγματικὴ ἐκείνη παιδεία, ἡ ὁποία μὲ βάση τὴν πίστι καί τὸ ἀνανεωμένο εὐαγγελικὸ μῆνυμα δύναται νά δώσει ἀπαντήσεις

¹⁸ Ρωμ. 12, 2.

¹⁹ Κ. Φράγκου, «Μερικὰ ἀπὸ τὰ βασικότερα γνωρίσματα τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Μ. Βασιλείου», *Ἐόρτιος τόμος ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 1600 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Βασιλείου, ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ*, ἐκδ. Ἰ.Μ.Θ., Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 241-254.

²⁰ Ὁ μορφωτικὸς σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέπει στὴν ἀπόκτηση τῆς «μορφῆς» ἀπὸ τοὺς νέους πού ταιριάζει στὸν ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ. *Ματθ.* 19, 14, *Γαλ.* 4, 14.

²¹ Ἡ Ἐκκλησία καθοδηγεῖ τὰ μέλη της στὴ μέθεξη τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα ἀνακαινίζονται καί μεταμορφώνονται μέσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πράξη καί ζωὴ. *Ματθ.* 28, 19.

στά παντοειδή υπαρξιακά προβλήματα των νέων²². Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, «*Ἡ ἐπὶ γῆς στρατευόμενη Ἐκκλησία, πού συνάμα εἶναι καὶ θριαμβεύουσα, ἀποτελεῖ ἀπλῶς μιά φάση καὶ ὄχι τὰ ὅρια τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ἀπλώνεται σέ δάκερη τὴν κτίση, αἰσθητή, ἱστορική καὶ νοπή, ἡ ὁποία μετέχει στὴν ἄκτιστη δόξα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ*»²³.

Ἡ ἀνάλυση τῆς συμβολῆς τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μέ πρωτοκορυφαίους τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες, στὴν ἀγωγή συνίσταται στό ὅτι ἡ γνώση εἶναι κατόρθωμα ἀγαπητικῆς καὶ ἀσκητικῆς αὐθυπέμβασης καὶ ὄχι χρησιμοθηρικῆς καθυπόταξης τῶν ἄλλων προσώπων, τῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ ὀλοκληρῆς τῆς δημιουργίας. Οἱ σύγχρονοι παιδαγωγοὶ κάνουν λόγο γιὰ ἀμοιβαία ἀγάπη, κατανόηση καὶ σεβασμό, πού πρέπει νά δεσπόζουν χαρακτηρίζοντας τὴν παιδαγωγική σχέση. Ὡς πού φτάνει, ὅμως, ἡ ἀγάπη αὐτή; Εἶναι ἐπιφανειακή καὶ ἐγωιστική ἢ γνήσια καὶ ἀνιδιοτελής; Πῶς ἀντιλαμβάνονται οἱ ἐκπαιδευτικοὶ σήμερα τίς ἔννοιες τῆς ἀλληλοκατανόησης καὶ τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ; Πηγάζουν ἀπό τόν πολιτισμό καὶ τὴν ἀνάγκη γιὰ σωστή κοινωνική συμπεριφορά, στό πλαίσιο τῆς ἀρμονικῆς συμβίωσης μέσα στή σχολική τάξη ἢ ἀποτελοῦν ἔκφραση θρησκευτικότητας, προερχομένης ἀπό τὴ συνειδητοποίηση ὅτι ὅλες οἱ σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀφοροῦν πρόσωπα, πλασμένα «*κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*» Θεοῦ²⁴;

Ἐπίλογος

Τόν 21ο αἰῶνα παιδαγωγοὶ πού θά κατανοήσουν ὅτι ὁ βίος δέν εἶναι μονομέρεια καὶ αἴρεση ἀλλὰ ἀρμονική σύνθεση καὶ λειτουργία, ἡ συνισταμένη τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ψυχοπνευματικῆς ὀλοκλήρωσης, θά συνεχίσουν ἐπιτυχῶς τὴν ἱερή ἀποστολή νά ρυθμίζουν τίς ψυχές κατὰ Χριστόν. Ὁ πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Μεταλλινός στηριζόμενος στή γνώμη τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου «*καὶ τοῦτο ἐστίν, ὁ τὴν οἰκουμένην ἀνατρέπειν πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν σωμάτων αὐτῶν ἐπιμελούμεθα, τῆς δέ ψυχῆς αὐτῶν καταφρονοῦμεν, ἐσχάτης ἀνοίας πράγμα ὑπομένοντες*» παρατηρεῖ πῶς «*ἀπό τὴν ἠθικοπλαστική ἀγωγή τῶν νέων ἐξαρτοῦν οἱ Πατέ-*

²² Ἰω. Κογκούλν, *Κατηχητική καὶ Χριστιανική Παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 38 κ.έ..

²³ Πρβλ. Νικ. Μαρτσούκα, «Ἡ ἱστορική διάσταση τῆς Ἐκκλησίας», *Καθ' ὁδόν*, 10 (1995), σ. 29.

²⁴ *Γέν.* 1, 26.

ρες τίν επιτυχίαν τῆς Χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς καί τίν πρόοδο ἢ τίν ὀπισθοδρομίση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας»²⁵.

Στή σύγχρονη ἐποχή περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, εἶναι ιδιαίτερα ἐκδηλη μιά ἀτομική θρησκευτικότητα πού μεταβάλλει τί μυστηριακή ζωή, ἀπό γεγονός κοινωνίας, σέ ὑπόθεση ἀτομικῆς κατοχύρωσης²⁶. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, θρησκευόμενος ἢ μή, δέν κατανοεῖ τίν ἄποψη τοῦ Kant ὅτι ἡ θρησκεία ἀπαντᾷ στό τρίτο ἀπό τά βασικά ἐρωτήματα τῆς φιλοσοφίας: «*Τί μπορῶ νά ἐλπίζω;*», καί μάλιστα μέσα ἀπό τό πρίσμα τῆς «φιλοσοφίας τῆς ἐλπίδας» τοῦ E. Bloch²⁷. Ὑποστηρίζεται, βέβαια, ὅτι «*ὡς πνευματική διάσταση ὁ Ἕλληνισμός, εἶναι οὐσιαστική προϋπόθεση γιά τίν οἰκουμενικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς ἐθνικιστική διάσταση, ἐντελῶς τό ἀντίθετο*»²⁸. Ὁ καθηγητής X. Γιανναράς ἀναφέρει σχετικά: «*ὑπάρχει πρόβλημα νοήματος τῆς παιδευτικῆς πράξης. Πέρα ἀπό τίν κατάφωρη χρεοκοπία τῶν «μεταρρυθμίσεων» (...), πέρα καί πίσω ἀπό ὅλα αὐτά, μένει μετέωρο τό νόημα τῆς ἐκπαιδευτικῆς πρακτικῆς. Νόημα σημαίνει: ποιός εἶναι ὁ σκοπός, κι ἂν ἀνταποκρίνεται σέ πραγματικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου ...ὁ ἐξισωτισμός ἔχει καταλύσει κάθε ἱεραρχία – ἐνῶ (...) δίχως ἱεραρχία ἀξιοκρατική δέν ὑπάρχει οὔτε παιδεία οὔτε δημοκρατία*»²⁹, ἀποκαλύπτοντας τίν ἀληθινή διάσταση τοῦ νοήματος τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαίδευσης. Τά παιδιά, στό σύγχρονο «ἀποϊεροποιημένο» κόσμο βιώνουν πλῆθος προβλημάτων ἠθικοῦ, ψυχολογικοῦ καί ὑπαρξιακοῦ περιεχομένου, γεγονός πού καθιστᾷ ἀναγκαῖα μιά διαφοροποιημένη σέ σχέση μέ τό παρελθόν παιδαγωγική προσέγγιση³⁰. Εἶναι σημαντικό οἱ νέοι νά βιώσουν ὅτι «*ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ φορέας, ὁ ἐκφραστής τοῦ Χριστιανισμοῦ καί ἡ φανέρωση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τοῦ καινούργιου κόσμου τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο*»³¹.

²⁵ Πρβλ. Γ. Μεταλλινού, «Τό πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς ὑπό τό φῶς τῆς διδασκαλίας τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», *Κοινωνία*, 2 (1981), σ. 187.

²⁶ Α. Κεσελόπουλου, *Ἡ λειτουργική παράδοση στόν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη*, χ.ο., Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 195, 201.

²⁷ Κ. Δελικωνσταντιῆ, *Ἡ παιδαγωγική τοῦ Kant*, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 105.

²⁸ Πρβλ. Χρ. Γιανναρά, *Τό προνόμιο τῆς ἀπελπισίας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1983, σ. 131.

²⁹ Χρ. Γιανναρά, «*Ραχοκοκαλιά τῆς Παιδείας ἢ Φιλοσοφία*», ΤΟ ΒΗΜΑ, 12.3.1989, σ. 13.

³⁰ Πρβλ. Ἡλ. Βουλγαράκη, *Χριστιανικός καί Κόσμος, Ἀναζητώντας ἕνα σύγχρονο χριστιανικό λόγο*, ἐκδ. Ἀριός, Ἀθήνα 1993, σ. 17.

³¹ Πρβλ. Τ. Δουλκέρη, «Ἑλληνική Νεολαία» καί Γ. Τσανανᾶ, «Ἐκκλησία καί νέοι σήμερα», *Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου τῆς Ε.Ε.Κ.Ε.*, ἐκδ. Παπαζήση, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 64 κ.έ..

Υποστηρίζεται ότι ο δάσκαλος οφείλει να είναι μορφωτικό πρότυπο, συνδυασμός του οντολογικού και του αξιολογικού στοιχείου και προσωπικότητα με εμπειρίες, μέσα από τις οποίες να λαμβάνουν οντότητα τά πνευματικά ιδεώδη και να ενσαρκώνεται η χριστιανική αγάπη. Άγαστή και αδιάκοπη συνεργασία μεταξύ Πολιτείας και Έκκλησίας μπορεί να καρποφορήσει στά θέματα θρησκευτικής αγωγής και παιδείας.

Σέ γενικές γραμμές οί προσπάθειες τής σύγχρονης Παιδαγωγικής Έπιστήμης κινούνται πρὸς τή σωστή κατεύθυνση. Ὑπὸ τό φῶς τής σοφίας τῶν παιδαγωγῶν Πατέρων, σύγχρονες παιδαγωγικές μέθοδοι μποροῦν νά ἀποδώσουν τά μέγιστα, προσεγγίζοντας σφαιρικά καί οὐσιαστικά τήν παιδαγωγική σχέση, τόν μαθητή καί τή μάθηση.

Ὁ καθηγητής Κ. Βουρβέρης ἀναφέρει σχετικά μέ τό «πρόβλημα» τής παιδείας δίνοντας συνάμα καί τή λύση του: «*Ἡ παιδαγωγική ἀγωνία τής ἐποχῆς μας καί ἰδίᾳ ἡ μεταπολεμική εὐρίσκει μᾶλλον τήν λύτρωσίν της εἰς τήν μόνην δυνατήν καί νοητήν σήμερον λύσιν τοῦ προβλήματος τής ὅλης ἀνθρώπινης παιδείας ἐν τῇ παραλλήλῃ, συνυφῆ καί συνθέσει Ἑλληνικῆς καί Χριστιανικῆς ἰδέας, γνώσεως καί πίστεως*»³² ἐπισημαίνοντας τήν ἀναγκαιότητα τοῦ διττοῦ προσδιορισμοῦ τής παιδαγωγικῆς. Τό παρελθόν ἔχει ἀξία, ὅταν μπορεῖ νά γίνει ἐρμηνευτής τοῦ παρόντος ἢ διδάσκων τοῦ παρόντος. Σέ κάθε ἄλλη περίπτωση, δέν μπορεῖ παρά νά ἔχει μόνο ἱστορικό καί ἀρχαιολογικό ἐνδιαφέρον καί σημασία³³.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Βαγιανός Γ., *Ἡ θρησκευτική ἀγωγή στήν Α/θμια ἐκπαίδευση*, ἔκδ. τοῦ ἰδίου, Ἀθήνα 1989.

«Μέρμινες βιοτικές καί πνευματική ζωή», *Παναγία Ἐλευθερότρια*, 1-2 (1986), σσ. 171-172.

Βεργωτῆς Γ., *Λόγος ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν*, χ.ο., Ἀθήνα 1972.

Βουρβέρης Κων., «Αἱ ἀνθρωπιστικά ἰδέαι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου», *Ἀκτῖνες*, Ἰανουάριος (1995), σσ. 21-23.

³² Πρβλ. Κ. Βουρβέρη, «Αἱ ἀνθρωπιστικά ἰδέαι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου», *Ἀκτῖνες* 156 (1955), σ. 23.

³³ Γ. Βαγιανοῦ, *Ἡ Θρησκευτική Ἀγωγή στήν Α/βάθμια Ἐκπαίδευση*, ἔκδ. τοῦ ἰδίου, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 377-378.

- Βουλγαράκης Ήλ., *Χριστιανισμός και Κόσμος, Αναζητώντας ένα σύγχρονο χριστιανικό λόγο*, έκδ. Άρμός, Αθήνα 1993.
- Γιανναρᾶς Χρ., *Το πρόνομο τῆς ἀπελπισίας*, έκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1983.
«Ραχοκοκαλιά τῆς Παιδείας ἢ Φιλοσοφία», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 12-3-1989, σ. 13.
- Δελικωνσταντῆς Κ., *Ἡ παιδαγωγική τοῦ Kant*, έκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 1990.
- Δουλκέρη Τέσ., «Ἑλληνική Νεολαία», *Πρακτικά Ἐ Πανελληνίου Συνεδρίου τῆς Ε.Ε.Κ.Ε.*, έκδ. Παπαζήσης, 1987.
- Θεοδώρου Εὐαγ., «Ἡ ἐποπτική διδαχή καί τὰ ἐποπτικά ἢ ὀπτικοακουστικά μέσα στή Χριστιανική ἀγωγή», *Ἐφημέριος*, 21 (1984), σσ. 228-239.
- Κεσελόπουλος Α., *Ἡ λειτουργική παράδοση στόν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη*, έκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 195, 201.
- Κογκούλης Ἰω., *Κατηχητική καί Χριστιανική Παιδαγωγική*, έκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 1990.
- Κοροντζῆς Παν., «Τό παιδαγωγικόν ἦθος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», *Ἑλληνοχριστιανική Ἀγωγή*, 109 (1961), σσ. 33-38.
- Κωνσταντέλος Δ., «Τό ἐκπαιδευτικό ἰδεῶδες τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», *Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς*, 66 (1983), σσ. 139-152.
- Ματσούκας Ν., «Ἡ ἱστορική διάσταση τῆς Ἐκκλησίας», *Καθ' ὁδόν*, 10 (1995) *Θεσσαλονίκη*, σσ. 29-39.
- Ματσούκας Ν., *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας μέ παράρτημα στό σχολαστικισμό τοῦ Δυτικοῦ Μεσαίωνα*, έκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1994.
- Μεταλλινός Γ., «Τό πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς ὑπό τό φῶς τῆς διδασκαλίας τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν», *Κοινωνία*, 2 (1981), σσ. 186-189.
- Μωραΐτης Δ., *Θρησκευτική καί ἠθική ἀγωγή*, έκδ. Φοῖνικος, Αθήνα 1935.
- Παυλόπουλος Δημ., «Ἑλληνοχριστιανικό πνεῦμα καί ἀγωγή τῶν Ἑλληνοπαίδων», *Ἑλληνοχριστιανική Ἀγωγή*, 377 (1991), σσ. 16-22.
- Τσάμης Δ., *Εἰσαγωγή στή σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, έκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992.
- Φράγκος Κ., *Μερικά ἀπό τὰ βασικότερα γνωρίσματα τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Μ. Βασιλείου. (ἔργασία)* (Εὐόριος τόμος ἐπί τῆ συμπληρώσει 1600 ἐτῶν ἀπό τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Βασιλείου), ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ, έκδ. Ι.Μ.Θ., Θεσσαλονίκη 1979.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ... «ΑΤΑΞΙΑΣ» ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΘΕΤΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ

Ἡ μάνα μου μοῦ τριβέλιζε τό μυαλό νά γίνω δάσκαλος γιά «νά πιαστῶ ἀπ' τό δημόσιο», καί «νά ἔχω μιά καθαρή δουλειά», ἀλλά κυρίως τό πρῶτο. Γιά τό σίγουρο μισθό! Παιδί ἀγροτικῆς οἰκογένειας ἢ ἴδια, γεννημένη μέσα στήν Κατοχή, πρέπει νά πέρασε κάμποσες χρονιές φτώχειας καί πείνας ὅταν ἡ σοδειά δέν πήγαινε καλά ἢ ὅταν ὁ Ἐμφύλιος δέν ἄφηνε τούς χωριάτες νά καλλιεργήσουν τήν γῆ τους. Κι αὐτό, ὅσο νά πεῖς, ἀφήνει τραύματα.

«Δημόσιο, παιδί μου! Βρέξει-χιονίσει, ἡ καραβάνα θά γεμίσει...». Φράσεις καί λέξεις πού στό μυαλό της ἔγιναν ὑπέρτατες ἀξίες τῆς γενιᾶς της καί πού ἐπιναλάμβανε τόσο πειστικά ὥστε... ἄφησαν μέσα μου ἀποτύπωμα. Κάπως ἔτσι ἔγινα δάσκαλος, καθηγητής γιά τήν ἀκρίβεια, καθῶς ἡ μεγάλη ἀγάπη γιά τήν λογοτεχνία μέ... «ρυμούλκισε» στό λιμάνι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἀγάπησα τήν ἔδρα. Τό δασκαλικά δέν τό μετάνιωσα ποτέ.

Καλές καί ἄγιες ὄλες αὐτές οἱ ἀναμνήσεις, ἀλλά σήμερα, μετά ἀπό καμιὰ τριανταριά χρόνια στά δημόσια σχολεῖα, στήν ὠριμότητα τῆς ἐκπαιδευτικῆς διαδρομῆς, φρονῶ πῶς ἄλλα πρέπει νά πῶ καί νά καταθέσω. Νά πῶ ὅλα αὐτά πού βιώσαμε καί βιώνουμε ὅλοι ἐμεῖς πού υπήρξαμε ἢ γενιά τῶν δασκάλων τῆς μετάβασης. Ἐμεῖς πού ξεκινήσαμε νά διδάσκουμε μέ κιμωλία στόν μαυροπίνακα γιά νά καταλήξουμε, μέσα ἀπό βίαιες προσαρμογές, νά γίνουμε οἱ δάσκαλοι τῆς τηλεκπαίδευσης καί τοῦ τάμπλετ. Κυρίως ὅμως, νά φωτίσω ὄψεις τῆς πραγματικότητας στίς σχολικές τάξεις ὅπου ἐκκολάπτεται καί διαμορφώνεται ἡ αὐριανή ἑλληνική κοινωνία, κάτω ἀπό συνθῆκες σύνθετες καί σέ καιρούς μεγάλων ἀλλαγῶν.

ΤΟ «ΑΥΤΑΡΧΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

Πονεμένο κεφάλαιο ή παιδεία γι' αυτόν τον τόπο. Θα προσπαθήσω να δώσω μερικές όψεις του παρελθόντος σέ αδρές γραμμές για να πιάσουμε τό νήμα μέ τό σήμερα. Ή μεταπολεμική Έλλάδα μεγάλωσε τά παιδιά της μέ ένα κοινό παρονομαστή, έναν συλλογικό πόθο πού στοίχειωνε κάθε έλληνική οικογένεια: τή μόρφωση. Ή σχεδόν παρομοιακή φράση «μάθε παιδί μου γράμματα» δέν εἶναι άπλά ό τίτλος τής γνωστής και πολύ πετυχημένης ταινίας του Θόδωρου Μαραγκου, αλλά άποτυπώνει τή λαχτάρα, τό άπωθημένο μιάς κοινωνίας να μορφώσει τά παιδιά της, καθώς ή ἴδια εἶχε καταδικαστεί σέ άγροματωσύνη, έως και άναλφαβητισμό, εξαιτίας των δεινών των πολέμων και τής γενικότερης φτώχειας του πληθυσμού. Τά «γράμματα», ή μόρφωση έγιναν στή συνείδηση εκείνης τής γενιάς ένα εἶδος διαβατηρίου κοινωνικής, οικονομικής και επαγγελματικής άνόδου. Μέ δυό λόγια, διαβατήριο για μιά καλύτερη ζωή.

Κάπως έτσι τό ελληνικό σχολείο τής εποχῆς κινούνταν μέ άξονα μιά βασική διάκριση: υπήρχαν οί μαθητές πού ανταποκρίνονταν στό στόχο τής μόρφωσης, και αυτοί πού δέν ανταπεξέρχονταν. Αυτοί πού «τά παρναν τά γράμματα» και, επομένως, θά προχωρούσαν και οί μαθητές πού «δέν τά παρναν» και πού θά κατέληγαν σέ κάποια «τέχνη», όρος πού παρέπεμπε σέ κάτι τό κοινωνικά κατώτερο. Αλλά ποιοί ἦταν αυτοί πού «τά παρναν» και ποιοί οί άλλοι, τά «ξύλα άπελέκητα», σύμφωνα μέ ένα κλισέ τής εποχῆς; Προφανέστατα «καλοί μαθητές» ἦταν όσοι διέθεταν άπό μόνοι τους μιά φυσική έξυπνάδα, μιά φιλοδοξία και μιά άντοχή στή μελέτη πού τους βοηθούσε να ανταπεξέλθουν στίς σκληρές απαιτήσεις του σχολείου τής εποχῆς. Οί υπόλοιποι, πού εἶχαν άλλου εἶδους ενδιαφέροντα, πού πρακτικά ή έξωσχολικά, κατατάσσονταν άπλως στήν κατηγορία «κουμπούρας» άπό πολλούς δασκάλους πού εύκολα σέ χαρακτήριζαν άρνητικά χωρίς περαιτέρω προβληματισμούς. Ή εποχή και ή κοινωνία δέν διακρίνονταν για τίν ευαισθησία τους και οί θεωρητικοί τής Έκπαίδευσης δικαιολογημένα μιλούν για τίν περίοδο τής «Αυταρχικής Έκπαίδευσης».

Κάπως έτσι τό σχολείο τής εποχῆς ἦταν σχολείο για τους «καλούς». Περίπτωση να σέ βελτιώσει, να δει, όπως σήμερα, τίς δεξιότητες σου και να σέ κατευθύνει δέν υπήρχε. Τίν κατεύθυνση για όσους «δέν τά παρναν» τίν επέλεγε συχνά ό πατέρας βάζοντας τό παιδί σέ μιά τέχνη, χωρίς να άναρωτηθεί και πολύ αν αυτό θά ἦταν ευτυχισμένο μ' αυτήν τίν επιλογή.

Γνωστικά, τό σχολείο έκεινο κινούταν σέ άρκετά ύψηλό επίπεδο. Άν ήσουν έπιμελής, «μάθαινες γράμματα». Αυτό έπιτυχανόταν χάρη στην αυστηρότητα του εκπαιδευτικού συστήματος – τό όποιο δέν είχε κανέναν ένδοιασμό νά σ' αφήσει στην ίδια τάξη άν δέν κατείχες ένα μίνιμουμ γνώσεων. Καί τό... ζόρι βγάξει λάδι, καθώς λένε. Σέ εκείνα τά σχολεία δέν ύπήρχε καμιά περίπτωση νά μίν ξέρεις «νεράκι» τήν προσαίδεια ή τίς πρωτεύουσες των κρατών τής Αφρικής όταν γνώριζες πώς ή βέργα του δάσκαλου θά σέ περιμένε τήν έπομένη νά τιμωρήσει αυτήν τήν άμέλειά σου. Τά σχολεία παρήγαγαν άκόμην άποτελέσμα χάρη στά έξαντλητικά ώράρια εκπαιδευτικών και μαθητών (έξαήμερη διδασκαλία μέ έλάχιστες άργίες και έξωσχολικές δραστηριότητες) αλλά, κυρίως, έπειδή στον άξιακό κώδικα τής τότε κοινωνίας ή μόρφωση ήταν υπέρτατη άξία πού προωθούνταν παντί τρόπο από όλους, άρχής γενομένης από τήν οικογένεια. Δέν είναι τυχαίο ότι σέ όλα σχεδόν τά στίπια, είτε πλούσια είτε φτωχά, ύπήρχε βιβλιοθήκη μέ έγκυκλοπαίδια και βασικά έργα τής παγκόσμιας λογοτεχνίας, άγορασμένα μέ θυσίες από τους γονείς πού τό θεωρούσαν βασική τους ύποχρέωση, χώρια πού τό λογοτεχνικό βιβλίο ήταν από τά βασικά δώρα πού λάμβαναν τά παιδιά στις γιορτές τους.

Ένα δεύτερο βασικό στοιχείο πού χαρακτήριζε τήν έλληνική εκπαίδευση από ίδρύσεώς της, από τά χρόνια δηλαδή του Καποδίστρια, έως και... σήμερα, ήταν ή απόλυτη κυριαρχία των θεωρητικών και κλασικών γραμμάτων. Η γλωσσική διδασκαλία σ' όλες της τίς μορφές, ή λογοτεχνία και ή ιστορία πού άκόμην και σήμερα άποτελούν τό 30% του ώρολογίου Προγράμματος (11 ώρες επί συνόλου 32 ώρων έβδομαδιαίως) ήταν καθ' όλη τή διάρκεια του 20ού αιώνα κυρίαρχος προσανατολισμός. «Γραμματιζούμενος» θεωρείται αυτός πού κατέχει άριστα τή γλώσσα και εκφράζεται σωστά, άσχέτως του άντικειμένου πού έχει σπουδάσει. Καλός γιατρός, καλός μηχανικός και γενικά ολοκληρωμένος έπιστήμονας πού νά μίν κατέχει τέλεια τήν έλληνική γλώσσα δέν νοείται. Φυσικά, αυτός ό σχολαστικισμός, αυτή ή ή έμμομή στή θεωρητική παιδεία –πού περιόρισε κατά πολύ τους όρίζοντες του έλληνικού σχολείου για πάρα πολλά χρόνια– είχε τίς συνέπειές της. Όταν ή υπόλοιπη Εύρώπη εκπαίδευε τή νεολαία της σέ άντικείμενα πιο πρακτικά και χρήσιμα για τήν ζωή, ή Έλλάδα ξόδευε τό εκπαιδευτικό της κεφάλαιο σέ μιά έκτεταμένη άρχαιολατρία χωρίς καν άποτέλεσμα, δεδομένου ότι οί περισσότεροι μαθητές δέν άποκόμιζαν ούτε τίς θεωρητικές γνώσεις πού τό σύστημα παρείχε. Επί πλέον τό σχολείο, και ειδικά το Λύκειο, από χωρος μάθησης και χαρής άρχισε νά γίνεται άκόμην πιο άνταγωνιστικό και νά σέρνεται πίσω από τόν στόχο τής εισό-

δου στό Πανεπιστήμιο, αφού στην ουσία ο δρόμος αυτός ήταν και η μοναδική παρεχόμενη διέξοδος. Κάπως έτσι ξεκινά και η μεγάλη άνθιση της παραπαιδείας, που από συμπληρωματική-υποβοηθητική εκπαίδευση, αρχίζει και κερδίζει έδαφος για να καταστεί σήμερα κυρίαρχη. Η άνθιση αυτή βέβαια συνδέεται και με τη μεγάλη κοινωνική αλλαγή που σημειώθηκε στη χώρα με την άνοδο στην εξουσία της σοσιαλιστικής Κυβέρνησης του Ανδρέα Παπανδρέου τό 1981.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ

Η Κυβέρνηση της «Αλλαγής» επένδυσε πολλά στην Έκπαίδευση. Κυρίως προσπάθησε να την επηρεάσει ιδεολογικά και πολιτικά. Η άπτόμνη αύξηση των μισθών των εκπαιδευτικών, η διεύρυνση των συνδικαλιστικών τους δικαιωμάτων, ο έντονος κομματισμός, η πολιτικοποίηση των μαθητικών Κοινοτήτων στό όνομα του ευρύτερα διακηρυγμένου στόχου της «λαϊκής συμμετοχής», ήταν επιλογές που άλλαξαν πραγματικά τη νοοτροπία εκπαιδευτικών και μαθητών. Μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις, πολυήμερες μαθητικές καταλήψεις που ό τύπος της εποχής σιγοντάριζε ως δήθεν... «προοδευτικούς αγώνες», άλλαξαν τό ελληνικό σχολείο σε μεγάλο βαθμό. Η κριτική για πτώση του επιπέδου σπουδών ήταν έντονη αφού, σύν τοις άλλοις, μιά σειρά από νομοθετικές αλλαγές συχνά αντιφατικές μεταξύ τους, έθεσαν τό εκπαιδευτικό σύστημα σε περιδί-νιση. Κυρίως, οδήγησαν σε διάλυση τό Λύκειο, μετατρέποντάς το από χώρο γνώσης σε προθάλαμο των ΑΕΙ, ή μάλλον σε... πρωινό πάρκινγκ μαθητών, οί περισσότεροι των οποίων αναζητούσαν και αναζητούν τη γνώση στά απογευματινά φροντιστήρια που έδω και χρόνια συνιστούν την πραγματική λυκειακή εκπαίδευση.

Όλα έχουν την εξήγησή τους. Από τί μιά η αύξηση των εισοδημάτων των ελληνικών οικογενειών και από την άλλη η ίδρυση πολλών νέων Πανεπιστημίων σ' όλη τη χώρα εκτίναξε τον αριθμό των εισακτέων. Τώρα τά παιδιά μπορούν να μπούν σε μιά Σχολή σχετικά εύκολα και η οικογένεια να πληρώνει τίς σπουδές τους. Τώρα «τά παιδιά του λαού» μπορούν να πάρουν τό περίφημο «χαρτί» που εξασφαλίζει πρωτίστως κοινωνική αίγλη. Πού... ανεβάζει κοινωνικά όλη την οικογένεια (χώρια ότι συνήθως εξασφαλίζει δουλειά στό Δημόσιο). Φυσικά, τό επίπεδο των εισακτέων φοιτητών άρχισε μ' όλα αυτά να πέφτει δραματικά.

Η... μονομανία για τό Γενικό Λύκειο και την εισαγωγή στά ΑΕΙ και ΤΕΙ είχε

ὡς παράλληλη συνέπεια τὴν καταβαράθρωση τῆς Τεχνικῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσης, ὅπου κατέληξαν οἱ... «ἀπόβλητοι» τοῦ συστήματος. Ὅταν ἡ ὑπόλοιπη δυτικὴ Εὐρώπη ἔστρεφε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς νεολαίας της στὰ τεχνικά ἐπαγγέλματα, ἡ Ἑλλάδα ἐμφάνιζε τὸν ὑψηλότερο δείκτη εἰσαγωγῆς στὰ ΑΕΙ καὶ μεγάλες ἐλλείψεις στὴν κάλυψη θέσεων στὴ βιομηχανία καὶ τὶς κατασκευές πού σήμερα ἔχουν γίνει ἐφιαλτικές. Κάτι χειρότερο, ἔχουν γίνει ἐθνικό πρόβλημα.

Τρομαγμένοι ἀπὸ τὴν διαμορφούμενη κατάσταση ὁ τότε ὑπουργὸς Παιδείας Γεράσιμος Ἀρσένης προσπάθησε μὲ μιά δραστηρικὴ τομὴ νὰ ἀναβαθμίσει τὸ Λύκειο καὶ νὰ δυσκολέψει τὴν εἰσαγωγή στὰ ΑΕΙ καθιερώνοντας ἐξετάσεις σὲ ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ Λυκείου. Ἐφυγε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση... «κλωτσηδόν» ἐν μέσω καθημερινῶν διαδηλώσεων χιλιάδων μαθητῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν πού τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι βάζει «ταξικούς φραγμούς στὴ μόρφωση τῆς νεολαίας». Τὸ ἱστορικό πιά σύνθημα «Κάτσε καλά, Γεράσιμε...» κατίσχυσε. Γὰ ἄλλη μιά φορά ὁ λαϊκισμὸς εἶχε νικήσει τὸν ὀρθολογισμό, τὴν κοινὴ λογικὴ πού ἐπέβαλε τὸ ἐθνικὸ συμφέρον.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ἔχουν ἀλλάξει πολλὰ πράγματα στὴν Ἐκπαίδευση, ἀλλὰ μόνον ἐπιφανειακά. Διότι κατὰ βάση, αὐτὴ ἡ στρέβλωση πού θέλει τὸ Λύκειο ὄχι ἓνα κανονικὸ σχολεῖο ἀλλὰ ἀπλὰ ἓνα ἀναγκαῖο ἐνδιάμεσο στάδιο γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ Λύκειο νὰ ἔχει ἐπὶ τῆς οὐσίας... καταρτηθεῖ. Οἱ τάξεις ἀπὸ τὸ Πάσχα καὶ μετὰ εἶναι στὴν κυριολεξία ἄδειες καὶ μαθήματα δὲν γίνονται ἐλλείπει... μαθητῶν (πού προετοιμάζονται στὸ σπίτι καὶ στὰ φροντιστήρια γιὰ τὶς πανελλαδικές ἐξετάσεις).

Πέρα ἀπὸ αὐτά, ὅμως, ἂν θέλουμε νὰ δοῦμε πῶς ἔχει διαμορφωθεῖ ἡ κατάσταση σήμερα στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, θὰ σταθοῦμε στὰ ἀκόλουθα σημεία.

1. Ἡ μὲν Πολιτεία ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια μοιάζει νὰ ἔχει παρατηθεῖ, νὰ «ἔχει πετάξει λευκὴ πετσέτα» μὲ τὴν ὑπόθεση Παιδεία, καὶ νὰ τὴν ἀντιμετωπίζει – παρὰ τὶς διακηρύξεις της– περισσότερο ὡς μιά διοικητικὴ ὑποχρέωση τοῦ Κράτους. Παρέχει βιβλία (καίτοι ἐν πολλοῖς ξεπερασμένα), παρέχει ἐκπαιδευτικούς, καλύπτει τὶς λειτουργικὲς ἀνάγκες τῶν σχολείων κ.λπ. Ἐπιφανειακῶς, ὅλα καλά. Στὴν πράξη ὅμως τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα διαρκῶς ὑποχωρεῖ. Ὑπουργοὶ ἔρχονται καὶ παρέρχονται, οἱ περισσότεροι ὄνειρεύονται μεγάλες

μεταρρυθμίσεις, μετά απέρχονται, οί διάδοχοί τους άναστέλλουν τό έργο τών προκατόχων και έξαγγέλλουν νέες μεταρρυθμίσεις, και ή κατάσταση σέρνεται. Κανένας έθνικός και μόνιμος σχεδιασμός, κανένας στρατηγικός στόχος.

Άντί νά ξεκινίσει ή συζήτηση από τό πώς θά ξανακάνουμε τό δημοτικό σχολείο ξανά σχολείο γνώσης και μάθησης, οί περισσότερες κυβερνήσεις ξεκινούν είτε από τό... Λύκειο και τίν άλλαγή του συστήματος εισαγωγής στά ΑΕΙ, είτε με τό πώς νά ιδρύσουν ή νά καταργήσουν σχολές τών ΑΕΙ.

Έπί πλέον, ένα γενικότερο πνεύμα χαλαρότητας έχει διαπεράσει και τό Γυμνάσιο, όπου με πολλές ένδιάμεσες νομοθετικές ρυθμίσεις δέν ύφίσταται πιά ό όρος προαγωγή από τάξη σέ τάξη. Οί πάντες προάγονται και οί μαθητές πού τό γνωρίζουν αυτό δέν διαβάζουν, δέν καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια, κι αυτό τείνει νά γίνει πιά νοοτροπία. Η πτώση του έπιπέδου τών μαθητών –πού άποτυπώνεται και σέ διάφορους διαγωνισμούς αξιολόγησης τύπου PISA– είναι άπλως τό λογικό άποτέλεσμα αυτής τής κατάστασης.

2. Η πιο πάνω κατάσταση βέβαια ευνοείται και από τίς κοινωνικές και οικονομικοπολιτικές συνθήκες πού έχουν πιά διαμορφωθεί στην κοινωνία μας. Βασικά, έχει κλονιστεί ή οικογένεια. Οικονομική κρίση, άνεργία, μετανάστευση για δουλειά στό έξωτερικό, αύξηση διαζυγίων, μονογονεϊκές οικογένειες έχουν σαν άποτέλεσμα τά παιδιά νά βιώνουν συχνά μικρούς «Γολγοθάδες» με όρατά τά άποτελέσματα. Οικογένειες πού δέν επικοινωνούν μεταξύ τους, μπαμπάδες πολυάσχολοι, μαμάδες «χαμένες στην μετάφραση» του Διαδικτύου με τό όποιο ασχολούνται για ώρες, συζήτηση και διάλογος μηδενικός, με δυό λόγια ένα σωρό μοναχικές όντότητες πού έχουν διαρρήξει τά οικογενειακά περιβάλλοντα πού κάποτε λειτουργούσαν ως δεύτερα σχολεία.

3. Οί μαθητές πάλι, ή γενιά πού χειρίζεται τίν τεχνολογία από τίν... κούνια της, ζει μία άλλη, πολύ πιο σύνθετη πραγματικότητα. Η σχέση με τό βιβλίο και τίν κλασική διδασκαλία μοιάζει νά έχει διαρραγεί, ή γνώση παρέχεται πιά εύκολα, με μία άπλή πληκτρολόγηση στό Google, έπομένως προς τί τό διάβασμα και ή συσσώρευση πληροφοριών και γνώσεων;

Η πανδημία του COVID πάλι, πού επί μία διετία τούς κράτησε μακριά από τό σχολείο, έπαιξε καταλυτικό ρόλο, καθώς εγκαινίασε μία άλλη σχέση μαθητή-σχολείου. Οί καθηγητές όμολογούν πλέον ότι οί μαθητές πού γύρισαν σχολείο ήταν... άλλοι μαθητές, με σοβαρά γνωστικά κενά αλλά και εμφανή άλλαγή συμπεριφοράς. Βασικά, άδυναμία προσαρμογής σέ κανόνες.

Η σχολική βία παρουσιάζει αύξηση, ή «τράπ» κουλτούρα κερδίζει έδαφος,

ή εμφάνιση έχει αλλάξει, ή περίφημη «εὐπρεπής καὶ κόσμια περιβολή» ἀποτελεῖ πιά τελειωμένη ὑπόθεση καὶ ἀσφαλῶς παίζει τὸν ρόλο της. Ἐπί πλέον, ἡ καταχρηστική χρήση τοῦ κινητοῦ τηλεφώνου πού ἡ οἰκογένεια συχνά ἀδυνατεῖ νά ἐλέγξει, ἔχει πρακτικά μειώσει τὸν βραδινὸ ὕπνο τῶν παιδιῶν πού καταλήγουν πρῶι στίς τάξεις νυσταγμένα, μέ σημάδια κόπωσης πού κάθε ἄλλο παρά εὐνοοῦν τή μάθησι καὶ τὴν δημιουργικὴ ἀφομοίωσι πληροφοριῶν.

4. Ἀπέναντι σ' αὐτὴν τὴν πραγματικότητα οἱ ἐκπαιδευτικοί, εἰδικά στή Β' θμμα Ἐκπαίδευσι βιώνουν πιά ἀσυνήθιστες πραγματικότητες. Βασικά, νιώθουν νά ἔχουν χάσει τό... κοινὸ τους, τοὺς μαθητές. Στὴν πλειοψηφία τῶν τάξεων καὶ στὴν πλειοψηφία τῶν μαθητῶν, ἡ παλιά φιλοδοξία γιὰ μάθησι καὶ πρόοδο δέν ὑπάρχει πιά. Ἀντιθέτως, τὰ μαθησιακὰ προβλήματα καὶ οἱ συμπεριφορικὲς διαταραχές, πού τό «αὐταρχικὸ» σχολεῖο «κάλυπτε» κάτω ἀπὸ ἓνα σκληρὸ σύστημα ποινῶν, σήμερα ἀφθονοῦν.

Ἐπί πλέον, ἡ ἐμμονή τῶν τελευταίων Κυβερνήσεων μέ τὴν ἀξιολόγησι τῶν ἐκπαιδευτικῶν (πού βασικά εἶναι ὑποχρέωσι συμμόρφωσης πρὸς τοὺς κανόνες τῆς Ε.Ε.), καθὼς καὶ νέοι θεσμοὶ (Ὁμιλοὶ, συντονιστές, μέντορες κ.λπ.) ἔχουν ἐπιβαρύνει τό διδακτικὸ ἔργο μέ πρόσθετη γραφειοκρατία, τὴν χρησιμότητα τῆς ὁποίας οἱ ἐκπαιδευτικοὶ δέν ἔχουν κατανοήσει, πόσο μᾶλλον ἀποδεχθεῖ.

Κακοπληρωμένοι, μέ σοβαρὲς περικοπὲς μισθῶν ἀπὸ τὴν κρίσι καὶ μετὰ, καὶ χωρὶς αὐξησι ἐδῶ καὶ μιὰ δωδεκαετία, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀναρωτιοῦνται πιά ἂν ἔχει νόημα νά παραμείνουν σέ ἓνα σχολεῖο καὶ σέ ἓνα σύστημα γιὰ τό ὅποιο νιώθουν ὅτι πιά δέν τοὺς ἀγαπάει καὶ δέν τοὺς ἐκτιμᾷ.

Θὰ μπορούσαμε νά γράφουμε πολλὰ ἀκόμη γιὰ τὴν κατάσταση στό σημερινὸ σχολεῖο καὶ τὴν ἐκπαίδευσι γενικότερα, ἀλλὰ ἡ συζήτησι τείνει νά καταλήξει χασομική. Ἄν οἱ παλιοὶ ἀναλυτὲς ἐντόπιζαν τὰ προβλήματα σέ δύο-τρεις βασικοὺς παράγοντες ρίχνοντας τὴν εὐθύνη γενικά καὶ ἀόριστα στὴν... «Πολιτεία», οἱ σημερινοὶ δέν δικαιούμαστε νά εἶμαστε τόσο ἀπλοϊκοὶ καὶ ἀφελεῖς. Μακάρι τό πρόβλημα τῆς ἐκπαίδευσης νά ἦταν μόνον θέμα χρηματοδότησης, αὐξησης δαπανῶν ἢ βελτίωσης τῶν ὑποδομῶν της. Μακάρι νά ἦταν ἀπλῶς θέμα βελτίωσης τῶν Προγραμμάτων Σπουδῶν. Δυστυχῶς, δέν εἶναι. Ἡ ἐκπαίδευσι κατέληξε σήμερα νά εἶναι ἓνα πολυπαραγοντικὸ πρόβλημα μέ παγκόσμιες ἀλληλεπιδράσεις. Καλεῖται νά προετοιμάσει τοὺς νέους παγκόσμιους πολίτες σέ ἓναν κόσμον δίχως ὄρια καὶ στό κατώφλι τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης πού «ἀπειλεῖ» νά ἀλλάξει μιὰ γιὰ πάντα τὸν κόσμον ὅπως τὸν ξέραμε μέχρι σήμερα. Ἐπιπλέον, καλεῖται ἡ ἐκπαίδευσι νά προετοιμάσει τοὺς πολίτες τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς, τοὺς πολίτες τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων μεταναστευτικῶν

ρευμάτων που αλλάζουν τί σύνθεση των κοινωνιών, τούς πολίτες των νέων τεχνολογιών και της τηλεργασίας, τούς πολίτες που θα ζήσουν σε ένα νέο παγκόσμιο περιβάλλον με σοβαρές γεωπολιτικές αλλαγές, τούς πολίτες που καλούνται να αποδεχτούν ένα σωρό έτερότητες.

Πώς να απαντήσει κανείς σε όλα αυτά τα νέα χαοτικά δεδομένα; Προφανώς έτοιμες συνταγές και μαγικές λύσεις δεν ύφίστανται. Ωστόσο, η συνειδητοποίηση και μόνο της νέας πραγματικότητας είναι ήδη ένα κέρδος.

Απέναντι στις νέες πραγματικότητες, τό σχολείο, κατά τήν άποψή μου, όφείλει να είναι μιá διαρκής και ενεργή έστία άνησυχίας και έγρηγορης. Η παλιά επανάπαυση στις παλιές σταθερές άξιες και τίς παλιές βεβαιότητες δεν ύφίσταται πιά. Και τί νέα αυτή πραγματικότητα, οί δάσκαλοι είναι αυτοί που πρώτοι θα τήν αντιμετώπισουν. Οί δάσκαλοι, αυτοί οί κακοπληρωμένοι, οί κοινωνικά άπαξιωμένοι δάσκαλοι που αποδέχονται ότι η τάξη δεν είναι άπλως ένας τρόπος να κερδίζει κανείς τήν ζωή του με τήν σιγουριά του Δημοσίου – κατά πώς μās συμβούλευαν κείνα τα χρόνια οί μονάδες μας– αλλά μιá φωτιά που καίει σε πολλά μέτωπα και δεν σβήνει. Η τάξη είναι πιά μιá... άταξία, αυτή είναι η νέα πραγματικότητα, και τό να άναζητá ο δάσκαλος πανικόβλητος τίς παλιές καλές τάξεις τής νεότητας, του είναι άπλως ματαιοπονία, άφέλεια, έλλειψη ένσυναίσθησης.

Κοντά στον δάσκαλο και η οικογένεια. Τεράστιες και οί δικές της ευθύνες, άς μίν παραγνωρίζονται. Η οικογένεια δεν πρέπει να περιμένει πώς τό σχολείο θα λύσει όλα τα θέματα του παιδιού, η οικογένεια είναι τό πρώτο του σχολείο, αλλά και ένα μόνιμο εκπαιδευτήριο άρχων, κανόνων, άξιων. Τό πώς πρέπει να λειτουργεί η οικογένεια στις σημερινές συνθήκες, ύπάρχουν σήμερα χιλιάδες ειδικοί και έκατομμύρια άρθρα στό διαδίκτυο να μās τό πούν. Έκείνο που συνήθως είναι δύσκολο να ύπάρξει είναι η άπόφαση να άσχοληθεί κανείς και να συνομιλεί καθημερινά με τό παιδί του, όχι στή βάση έντολων, άπαγορεύσεων και εντάσεων, αλλά μέσα άπό έναν έξαντλητικό διάλογο που δεν θα φέρει άμέσως άποτελέσματα αλλά θα βάλει βάσεις.

Τελικό συμπέρασμα, είναι η... ειλικρίνεια. Η άνάγκη να μιλάμε όλοι ειλικρινά, χωρίς εύκολες συνταγές και διατυπώσεις, η άνάγκη να διατηρήσουμε τήν ψυχραιμία μας και να αποδεχούμε ότι κάθε έποχή έχει τά δικά της προβλήματα. Και πώς στήν τελική, η άξία κάθε κοινωνίας, αλλά και κάθε ανθρώπου άτομικά μετριέται με τήν θέλησή του να άναμετρηθεί και να σταθεί όρθιος άπέναντι στους άνέμους και τίς θύελλες τής έποχής.

ΟΛΓΑ ΑΛΕΞΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ - ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ 12ου ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΠΑΝΤΑ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΝΩΝΥΜΟ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΥ

*Ἡ Ἀγάπη βρίσκει πάντα ἕνα τρόπο
Ἡ ἀδιαφορία ἀναζητᾷ πάντα μιά δικαιολογία
Ἡ παιδεία πάντα θά εἶναι τό συνώνυμο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ*

Λάρισα, δεκαετία 1980. 5ο Γυμνάσιο, 5ο Λύκειο, ἡ τελευταία τάξη καί ἀπολυτήριο ἀπό τό 4ο Λύκειο.

Πάντα αὐτά τά λόγια ἤχοῦσαν στά αὐτιά μου, σάν σέ μουσική, σέ στίχους τοῦ Ὀδυσσέα Ἐλύτη, πού μαγεμένη ἔβλεπα στήν τότε ΕΡΤ/ΥΕΝΕΔ τήν ἀπονομή τοῦ βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας τό 1979. «Νά τό παρακολουθήσεις» ἔλεγαν οἱ γονεῖς μου, ἐμεῖς δέν θά τό δοῦμε λόγῳ δουλειᾶς. Ἐσύ ὅμως μῖν τό χάσεις! Νά εἶσαι πολύ περήφανη πού κουβαλᾷς αὐτόν τόν Ἥλιο τόν Ἡλιότορα μέσα σου, ἔλεγε ἡ μαμά μου, γιατί εἶναι «ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ» νά μακαρίζεις!

Ἄχ μαμά, πόσο δίκαιο εἶχες. «Νά προσέχεις στό σχολεῖο», «νά ἀκοῦς τούς καθηγητές», «νά διαβάξεις» νά ἀλλάξεις τή ζωή σου, γιατί ἡ γνώση εἶναι δύναμη, ἔτσι ἔλεγαν κατὰ τή Γαλλική Ἐπανάσταση καί τήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ. Τά βιβλία εἶναι ἀνοιχτά παράθυρα στόν κόσμο. Διάβασε, κλείσε τά μάτια σου καί νά ὄνειρεύεσαι. Νά πάρεις ἕνα «βραχιόλι». Μέ αὐτό τό βραχιόλι μεγαλώσαμε γενιές καί γενιές!

Τό ζητούμενο καί ὁ στόχος ἦταν οἱ γνώσεις. Ἡ ἔννοια τῆς παιδείας πού ἀναφέρεται στή νοητική καί ψυχική καλλιέργεια τοῦ ἀτόμου καί ἐπιτυγχάνεται κυρίως μέσω τῆς ἐκπαίδευσης, τῆς διαπαιδαγώγησης, τῆς κοινωνικοποίησης. Ἡ ἔννοια *παιδεία* μέ τήν ὁποία ὀρίζεται ἡ μεταφορά τῶν πολιτισμικῶν στοιχείων γιά νά διασφαλίζεται ἡ διάρκεια τοῦ πολιτισμικοῦ συστήματος πού ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἀπό τίς προηγούμενες γενιές. Ἡ ἔννοια *παιδεία* δέν εἶναι μόνο γνώ-

σεις, δέν εἶναι μόνο μιά ἀπλή ἀποστήθιση, δέν εἶναι μόνο μιά ἀπλή ἐξειδίκευση. Ἡ παιδεία εἶναι τό γενικότερο προϊόν των ἰδανικῶν, τῶν ἀντιλήψεων, τῶν ἀξιῶν πού διέπουν τή ζωή μας καί τή ζωή τῆς κοινωνίας. Ἡ παιδεία εἶναι ἡ γνωστική, ἡ νοητική, ἡ συναισθηματική, ἡ αἰσθητική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διαφοροποίηση ἀπό τά ἄλλα ὄντα τοῦ ζωικοῦ βασιλείου. Ἡ ἐξοικείωση μέ τίς πανανθρώπινες ἀξίες τῆς δημοκρατίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀλήθειας, τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας, τῆς ἐντιμότητας, τονίζοντας παράλληλα τήν κοινή κατάληξη τῶν θνητῶν κατοίκων τοῦ πλανήτη γῆ!

«Μικρέ μου Πρίγκιπα», πόσο μέ συγκλόνισες ὅταν σέ πρωτοδιάβασα σέ ἡλικία δεκαεπτὰ χρονῶν. Τί ἀπροσμέτρητα νοήματα, τί λόγια πού τότε δέν καταλάβαινα, τί μαγεία μέσα ἀπό τίς ρήσεις σου; «Μέ τήν καρδιά βλέπεις καλά, τήν οὐσία δέν τήν βλέπουν τά μάτια» ἤρθες καί ταυτίστηκες μέ τό 2ο πρόγραμμα καί τή μουσική τοῦ Χατζιδάκι, τοῦ Θεοδωράκη, τήν Ἄλκηστη ἀλλά καί τούς Deep Purple, τούς Black Sabbath, τούς Rolling Stones, τό ἀπαγορευμένο Δικαστικό, τό λάστιχο πού δέναμε τά βιβλία ἀντί τσάντας.

«Homo universalis»: Καθολικός ἄνθρωπος

Αὐτός ἦταν ὁ στόχος τῆς παιδείας αὐτῆς τῆς πόλης πού βίωσα τί δεκαετία τοῦ 1980. Δάσκαλοι, πνευματικοί, καθηγητές, ὁδοδείκτες πού τραβοῦσαν μπροστά καί ἔδειχναν τόν δρόμο γιά νά γίνεις ἡ ἀλλαγί πού θέλεις νά δεῖς στόν κόσμο, ὅπως ἔλεγε ὁ Γκάντι.

Βαμβάκι καί ξύσματα ἀπό χρώματα γιά νά κάνω τό γαλάζιο του Αἰγαίου, χάρτες, γεωγραφία, κοσμογραφία καί Σύμπαν. Ἡρόδοτος καί ἡ εἰκόνα τῆς θεᾶς τύχης χωρίς μαλλιά πίσω, γιατί ἡ τύχη περνᾷ ἀπό ὅλους μας μπροστά καί οἱ «ἔξυπνοι» πιάνουν τήν τύχη ἀπό τά μαλλιά (ἐξοῦ καί τό ἀραϊώμα). Φυτολογία, βλαστοί, λαμπερές νύχτες γιά νά ξεχωρίζεις τή μικρή καί τή μεγάλη Ἄρκτη, τόν Αὐγερνὸ καί τήν Πούλια, γεωμετρία, ἄλγεβρα, Ἀριστοτέλης καί «ἔστι οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καί τελείας», Ἱστορία, ἀναγέννηση, Διαφωτισμός καί ἡ ἱστορία τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Λάρισας. Αἰμνηστος Γιάννης Παπαϊωάννου, ὁ καλός μου ἄνθρωπος! Κατηχητικό, Ἀχιλλέας Πιτσίλκας καί ὁ Ἅγ. Ἰωάννης τῆς Κλίμακος σέ «ἐπισκέπτονται» σέ ἡλικία 14 χρονῶν. Ἡ ἐπιστημοσύνη ἦταν μονόδρομος! Ἡ ἐκπαίδευση συνόδευε τήν ἀγωγή καί ἐκεῖνη τή μόρφωση. Σάββατα ἀπογεύματα στό σπίτι τοῦ Βασίλη Σιουζούμπι μέ μουσική τοῦ κόσμου, μέ τό Χαμόγελο τῆς Τζοκόντα, μέ Ρωμαϊκή ἀγορά, καί μιά

πόλη μαγική νά μᾶς κλείνει τό μάτι. Carpe Diem! Πόσο ταυτίστηκα μέ τόν «Κύκλο τῶν χαμένων ποιητῶν». Εἶδα σκηνές ἀπό τί μαθητική μουσική νά ἀναβιώνουν στή μεγάλη ὁδόν, συναισθήματα νά ξεχειλίζουν καί νά σέ κατακλύζουν.

O tempora, o mores!

Κι ἔτσι ἀποκτίσαμε προσωπικότητα, κι ἔτσι ἀποκτίσαμε ταυτότητα προσωπική, κοινωνική ἀπό τί διαδικασία ἀλληλεπίδρασης καί τήν ὀρθολογική διαχείριση τῶν ἀντιθέσεων. Στοιχεῖα παραβατικότητας, ἀκραίες συμπεριφορές, χρήση βίας ἦταν λίγα, μεμονωμένα περιστατικά πού μαθαίνονταν μέ ταχύτητα φωτός, τονίζοντας τίς ἀντιθέσεις στή ζωή μιᾶς κοινωνίας. Ἡ παιδαγωγική ἐπικοινωνία στό σχολεῖο εἶχε τί δυνατότητα νά ἀντιληφθεῖ ὁ μαθητής ζητήματα εὐγένειας, εὐπρέπειας καί συγγνώμης καί ἔτσι ἀπό τήν ἀτομική εὐθύνη νά χτίζεται ἡ συλλογική εὐθύνη καί νά διασφαλίζεται τό πλαίσιο μιᾶς ὁμαλῆς κοινωνικῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ ποιότητα εἶναι χαρακτηριστικό δείγμα κουλτούρας, συμπεριφορᾶς καί τελικά παιδείας.

Κι ὕστερα ἤρθαν οἱ μέλισσες, ὄχι τοῦ Γ. Ξανθοῦλη, ἀλλά τό περιβάλλον ἔγινε ρευστό καί ἀνασφαλές. Οἰκονομική ἀστάθεια καί παγκοσμιοποίηση, πολυπολιτισμικότητα, τεράστια καί ταχύτατη παραγωγή γνώσης, ὑψηλή τεχνολογία, ραγδαία διακίνηση πληροφοριῶν, παγκόσμιος ἐγκλεισμός, ἀκραία φαινόμενα συμπεριφορᾶς, νέα ἦθη, συνήθειες καί πρακτικές πού τό σχολεῖο ἐπιβάλλεται νά τά ἐνσωματώσει ὡς πραγματικά δεδομένα στίς λειτουργίες καί τοῦς σκοπούς του. Διαφορετικά, θά παρέχει ἐκπαίδευση καί παιδεία στους μαθητές μί ρεαλιστική καί μακριά ἀπό τήν κοινωνική πραγματικότητα. Οἱ συνθήκες ἄλλαξαν καί τό σχολεῖο, παρότι προσαρμοσμένο, δέν εἶναι σέ θέση νά βοηθήσει τόν μαθητή νά πραγματώσει τί ζωή καί τόν ἀνθρωπισμό του. Πρέπει νά ἐνισχυθεῖ ἡ συναισθηματική καί ψυχική σταθερότητα καί ἰσορροπία τοῦ μαθητή καί μετά ἡ πνευματική του καλλιέργεια καί παιδεία του.

Γερνάω, μαμά!

Γιά νά ναι πάντα ἴδια, ἀλλάζουν ὅλα! Μιά μεγάλη εὐλογία γιά ὄλους μας ἐκείνης τῆς δεκαετίας πού πραγματικά ἄλλαξαν ὅλα. Ὁ ἀπώτερος σκοπός εἶναι ἡ εὐτυχία.

«Ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται στή μόρφωση καί τήν παιδεία, ὄχι στά ἀγαθά πού δίνει καί παίρνει ἀπλόχερα ἡ τύχη» (Πλούταρχος).

ΜΕΡΟΣ Β΄

Γένος και Παιδεία

* * *

ΑΡΣΕΝΙΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ, ΥΠΕΡΤΙΜΟΣ ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΟΣ ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΣΕΥΡΩΠΗΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ ΔΥΟ ΑΙΩΝΕΣ ΑΔΙΑΛΕΙΠΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἡ Βιέννη¹, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Αὐστρίας καὶ πολυπληθέστερη πόλη τῆς, ἀποτελεῖ διαχρονικά σπουδαῖο πολιτιστικό καὶ πολιτικό κέντρο τῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ σημαντικό ἐκκλησιαστικό, ἐκπαιδευτικό καὶ πολιτιστικό κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ στό πέρασμα τῶν αἰῶνων.

Ἦδη ἀπὸ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα μαρτυροῦνται οἱ ἀπαρχές τῆς ἑλληνικῆς παρουσίας γενικότερα στὴν Αὐστρία ἀλλὰ καὶ εἰδικότερα στὴ Βιέννη. Ὡστόσο, ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο, μὲ τὴ σύναψη γάμων μεταξύ Αὐστριακῶν Ἡγεμόνων καὶ Βυζαντινῶν Πριγκιπισσῶν, ἐδραιώθηκε ἡ ἑλληνικὴ καὶ ὀρθόδοξη παρουσία στὴν περιοχή τῆς Αὐστρίας καὶ γενικότερα στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 12^{ου} καὶ 13^{ου} αἰῶνα².

Μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα, μετὰ τὴ δευτέρη πολιορκία τῆς Βιέννης ἀπὸ τοὺς

¹ Γιά τὴν ἱστορία τῆς Βιέννης ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ ἕως καὶ τὴς ἀρχές τοῦ 21^{ου} αἰῶνα, βλ. ἐνδεικτικά τὸ τρίτομο ἔργο, Csendes Peter - Opll Ferdinand, *Wien - Geschichte einer Stadt: Band 1: Von den Anfängen bis zur Ersten Türkenbelagerung*, Böhlau Verlag Wien 2001. Csendes Peter - Opll Ferdinand, *Wien - Geschichte einer Stadt: Band 2: Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*, Böhlau Verlag Wien 2003. Csendes Peter - Opll Ferdinand, *Wien - Geschichte einer Stadt: Band 3: Von 1790 bis zur Gegenwart*, Böhlau Verlag Wien 2006.

² Χοτζάκογλου Χαράλαμπος, *Οἱ ἑλληνορθόδοξοι ναοὶ καὶ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Βιέννης: ἑλληνικά - γερμανικά = Die griechisch-orientalischen Wiener kirchen und die griechische Diaspora in Wien: Griechisch - Deutsch*, Wien - Athen, 1998, 11, 47.

Όθωμανούς (1683) και τις έπακόλουθες συνθήκες ειρήνης του Κάρολιτς (1699), του Πασάροβιτς (1718) και του Βελιγραδίου (1739), η Βιέννη άρχισε να αποτελεί πόλο έλξης των Έλλήνων από την Όθωμανική Αυτοκρατορία για έμπορικούς και οικονομικούς λόγους, διότι οι προαναφερθείσες συνθήκες εξασφάλισαν τό άνοιγμα έμπορικων οδών μεταξύ των δύο αυτοκρατοριών, δηλαδή μεταξύ της τότε Μοναρχίας των Αψβούργων και της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας³.

Η Βιέννη, η πρωτεύουσα της τότε Αψβουργικής Αυτοκρατορίας, υπήρξε σπουδαίο πνευματικό και έμπορικό κέντρο και αποτέλεσε σημαντικό πόλο έλξης για τους έλληνόφωνους ορθόδοξους χριστιανούς εμπόρους της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, κυρίως από τον 17^ο αιώνα και έξής, λόγω της σύναψης των προαναφερθεισών διπλωματικών συνθηκών που ύπογράφηκαν μεταξύ των τότε Μεγάλων Δυνάμεων της έποχής εκείνης⁴.

Για τους ορθόδοξους Έλληνες, που έγκαταστάθηκαν και ασχολούνταν έπαγγελματικά με τό έμπόριο στην Αψβουργική Αυτοκρατορία, η Βιέννη ανάδειχθηκε σε σπουδαίο οικονομικό και έμπορικό κέντρο⁵. Από τις σημαντικότερες έλληνικές οικογένειες που διαβίωναν και δραστηριοποιούνταν στην Αψβουργική πρωτεύουσα ήταν οι οικογένειες Δούμπα⁶, Σίνα⁷ και πολλές άλλες, οι όποιες κατάγονταν από διάφορες περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και άλλες γεωγραφικές περιοχές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Παράλληλα, από τά μέσα του 18^{ου} αιώνα η Βιέννη αποτέλεσε όχι μόνο σπουδαίο οικονομικό και έμπορικό κέντρο των Έλλήνων που δραστηριοποιούνταν στην πρωτεύουσα της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας, αλλά και σημαντική κοιτίδα της πνευματικής άνθησης του Έλληνισμού που διαβίωνε στα έδάφη της Κεντρικής Ευρώπης.

Η πνευματική άνθηση του Έλληνισμού και η έπαφή του με τις ιδέες του

³ Χοτζάκογλου, *Οι Έλληνορθόδοξοι ναοί και ό έλληνισμός της Βιέννης*, 11, 47.

⁴ Δορδανός Στράτος, «Η Έθνική των Έλλήνων Σχολή της Βιέννης», στον τόμο: *Οι Μακεδόνες της διασποράς: 17ος, 18ος και 19ος αιώνας*, Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος - Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (έπιμέλεια), Θεσσαλονίκη 2011, σσ. 155-156.

⁵ Για τί μετανάστευση και εγκατάσταση των Έλλήνων εμπόρων στή Βιέννη από τον 18^ο έως και τά μέσα του 19^{ου} αιώνα βλ. ένδεικτικά, Σειρηνίδου Βάσω, *Έλληνες στή Βιέννη (18ος - μέσα 19ου αιώνα)*, Αθήνα 2011.

⁶ Για τίν οικογένεια Δούμπα, βλ. Konecny Elvira, *Die Familie Dumba und ihre Bedeutung für Wien und Österreich*, Wien 1986.

⁷ Για τίν οικογένεια Σίνα, βλ. Λαΐος Γεώργιος, *Σίμων Σίνας*, έν Αθήνας 1972.

Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού⁸, ιδιαίτερα στις ελληνικές παροικίες που βρίσκονταν εκτός του γεωγραφικού χώρου της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, διαμόρφωσε τις κατάλληλες συνθήκες για τη δημιουργία ενός πνευματικού κινήματος που ονομάστηκε Νεοελληνικός Διαφωτισμός⁹, ο οποίος αναπτύχθηκε από τα μέσα του 18^{ου} μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα σε διαφορετικό πολιτειακό και θρησκευτικό πλαίσιο από εκείνο της Ερώτης, μεταφέροντας τό πνεύμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στον ελληνικό πνευματικό χώρο. Αποτέλεσμα της διάδοσης των ιδεών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο ήταν η στροφή του ενδιαφέροντος προς τά θέματα της αγωγής, της προαγωγής των ζωντανών γλωσσών, της ανεξιθρησκίας, της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, του όρθου λόγου, του ελεύθερου στοχασμού, των έπιστημών κ.λπ.¹⁰.

Σ' αυτήν την εποχή των πνευματικών, πολιτικών και κοινωνικών ζυμώσεων,

⁸ Ο Διαφωτισμός ήταν ένα πνευματικό, φιλοσοφικό και ιδεολογικό κίνημα της εποχής που εμφανίστηκε στην Ερώπη κατά τον 17^ο και τον 18ο αιώνα. Ο έγκριτος μελετητής και έρευνητής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Κωνσταντίνος Δημαράς αναφέρει χαρακτηριστικά για τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό: «Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός αναπτύχθηκε ως επακόλουθο της Αναγέννησης, κάτω από συγκεκριμένες πολιτειακές και θρησκευτικές συνθήκες. Δέν αποτελούσε έναίο φιλοσοφικό σύστημα αλλά «τρόπο» σκέψης, που έκδηλώθηκε ως «πίστη στη δύναμη του όρθου λόγου», στη «δυνατότητα του ανθρώπου νά εξελίσσεται, νά προοδεύει, νά δημιουργεί συνθήκες ευημερίας, ευάρειας, ευτυχίας». Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στην αγωγή, στην προαγωγή των ζωντανών γλωσσών, κήρυσσε την ανεξιθρησκία, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Ο όρθος λόγος θεωρήθηκε ισχυρότερος από κάθε αυθεντία. Περιεχόμενο του διαφωτισμού ήταν ο «στοχασμός απαλλαγμένος από προλήψεις» και οι «φυσικές έπιστήμες». Βλ. σχετικά, Δημαράς Κ. Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 1980 (2η έκδοση), σ. 5.

⁹ Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός διακρίνεται σε τρεις περιόδους. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη περίοδος ονομάζεται προδρομική. Κατά την πρώτη αυτή περίοδο, δηλαδή από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, σημειώνεται μεταφορά στον ελληνικό πνευματικό κόσμο, των νεότερων φιλοσοφικών ρευμάτων μέσω των μεταφράσεων και των εκδόσεων νεωτερικών έργων, κυρίως του Βολταίρου, αλλά και γενικότερα της δυτικής διανόησης. Η δεύτερη περίοδος του νεοελληνικού διαφωτισμού, η οποία διαρκεί ως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, χαρακτηρίζεται από την επίδραση που ασκεί στον ελληνικό χώρο η Γαλλική Έγκυκλοπαιδεία, και ονομάζεται περίοδος ανακαίνισης. Η τρίτη και τελευταία περίοδος του νεοελληνικού διαφωτισμού είναι η περίοδος πριν από την έναρξη της Έλληνικής Έπανάστασης. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ότι οι έμποροι και οι λόγιοι που διαμένονταν και δραστηριοποιούνταν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στην Κεντρική Ερώπη έπηρεάζονταν από τις άρχές της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ισότητας της Γαλλικής Έπανάστασης και έχουν μεταφράσει την «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη», η οποία είχε ψηφιστεί τό έτος 1789 από την Έθνική Συντακτική Συνέλευση των αντιπροσώπων του γαλλικού λαού. Βλ. σχετικά, Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σσ. 10-14. Επίσης, για τις ιδέες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, βλ. Κιτρομπλίδης Πασχάλης, *Νεοελληνικός διαφωτισμός: οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα 2009 (3η ανατύπωση).

¹⁰ Κυριατζή Άντωνία, *Πνευματική κίνηση και ιδεολογικά ρεύματα του γένους και του ελληνισμού στους χρόνους της όθωμανικής κυριαρχίας μέσα από τις εκδόσεις των φυλλαδίων*, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 47-48.

ή Βιέννη αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες παροικίες του Έλληνισμού, που διαβίωνε εκτός των έδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οί Έλληνες της Βιέννης, αφού κατάφεραν να εξασφαλίσουν τη χορήγηση των απαραίτητων αυτοκρατορικών προνομίων¹¹, οργανώθηκαν σε δύο ελληνικές ορθόδοξες εκκλησιαστικές κοινότητες, στην κοινότητα του Αγίου Γεωργίου¹² των Ελλήνων Οθωμανών ύπνκων, με κέντρο τον Ίερό Ναό του Αγίου Γεωργίου, καθώς και στην κοινότητα της Αγίας Τριάδος¹³ των Ελλήνων και Βλάχων καισαροβασιλικών Αυστριακών ύπνκων, με κέντρο τον Ίερό Ναό της Αγίας Τριάδας. Οί δύο αυτές κοινότητες αναδείχθηκαν σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα σε

¹¹ Για τον πολιτικό βίο και τά αυτοκρατορικά προνόμια που δόθηκαν προς τούς Έλληνες της Βιέννης, βλ. Λουκάτος Σπυρίδων, «Ο πολιτικός βίος των Ελλήνων της Βιέννης κατά την Τουρκοκρατία και τά αυτοκρατορικά προς αυτούς προνόμια», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Έταιρείας της Ελλάδος* 15 (1961), σσ. 287-356.

¹² Η ελληνική ορθόδοξη κοινότητα του Αγίου Γεωργίου είναι ή παλαιότερη από τις δύο ελληνικές ορθόδοξες κοινότητες της Βιέννης, όπου ιδρύθηκε ήδη από τό 1723. Για την ελληνική ορθόδοξη κοινότητα του Αγίου Γεωργίου της Βιέννης βλ. ένδεικτικά, Ευστρατιάδης Σωφρόνιος (Μητροπολίτης Λεοντοπόλεως), *Ο έν Βιέννη ναός του Αγίου Γεωργίου και ή κοινότης των Ελλήνων Οθωμανών ύπνκων*, έν Αλεξανδρεία 1912. Koimzoglu Michel, *Geschichte der griechisch-orientalischen Kirchengemeinde «zum heil. Georg» in Wien*, Wien 1912. Λουκάτος, *Ο πολιτικός βίος των Ελλήνων της Βιέννης*, σσ. 309-324. Παπαδέλλης Ίγνάτιος, «Ανέκδοτα κατάστιχα και τινα έτερα έγγραφα και άρθρα άφορώντα τον Ίερόν Ναόν Αγίου Γεωργίου Βιέννης (Εκ του Αρχείου της Ίερας Μητροπόλεως Αυστρίας)», *Στάχυς*, τεύχη 12-13 (1968), σσ. 96-118. Χοτζάκογλου, *Οί έλληνορθόδοξοι ναοί και ό έλληνισμός της Βιέννης*, σσ. 19-23, 53-56. Τσιγάρας Γεώργιος, *Ο ναός του Αγίου Γεωργίου Βιέννης: ιστορία και τέχνη*, Θεσσαλονίκη 2005. Ransmayr Anna, *Untertanen des Sultans oder des Kaisers: Struktur und Organisationsformen der beiden Wiener griechischen Gemeinden von den Anfängen im 18. Jahrhundert bis 1918*, Göttingen 2018, σσ. 37-66, 112-115, 152-153, 156-161, 228-244.

¹³ Για την ελληνική ορθόδοξη κοινότητα της Αγίας Τριάδας της Βιέννης, βλ., ένδεικτικά, Dudos Michael, *Die griechisch-orientalische KirchenGemeinde zur Heiligen Dreifaltigkeit in Wien. Nach dem Gemeinde - Archiv*, (Ανέκδοτη εργασία), Wien 1920. Λουκάτος, *Ο πολιτικός βίος των Ελλήνων της Βιέννης*, σσ. 314-324. Eggert Klaus, «Ο έν Βιέννη καθεδρικός ελληνικός ναός της Αγίας Τριάδος (ή επί Fleischmarkt)», *Στάχυς*, τεύχη 4-5 (1966), σσ. 35-60. Παπαδέλλης Ίγνάτιος, «Καταστατικόν της Έλληνικής Κοινότητος της Αγίας Τριάδος Βιέννης», *Στάχυς*, τεύχη 14-15 (1968), σσ. 63-79. Peyfuss Max Demeter, «Balkanorthodoxe Kaufleute in Wien. Soziale und nationale Differenzierungen im Spiegel der Privilegien für die griechischorthodoxe Kirche zur heiligen Dreifaltigkeit», *Österreichische Osthefte* 17 (1975), σσ. 258-268. Χοτζάκογλου, *Οί έλληνορθόδοξοι ναοί και ό έλληνισμός της Βιέννης*, 12-18, σσ. 48-52. Στασινοπούλου Μαρία, «Αρχαϊκές πηγές για την ιστορία της κοινότητας της Αγίας Τριάδας της Βιέννης. Νέες προοπτικές», *Έδα και έσπέρια* 7 (2007), σσ. 401-408. Καρδαμίτσι-Αδάμη Μάρω, «Ο Ίερός Ναός της Αγίας Τριάδας Βιέννης», στόν τόμο: *Σκεδός εις τιμήν: άφιερωματικός τόμος επί τη συμπληρώσει 25ετίας από της εις Επίσκοπον χειροτονίας και 20ετίας από της ένθρονίσεως του Μητροπολίτου Αυστρίας και Έξάρχου Ούγγαρίας και Μεσευρώπης κ. Μιχαήλ*, Αθήνα 2011, σσ. 381-396. Τσιγάρας Γεώργιος, «Τό τέμπλο του ναού της Αγίας Τριάδας στή Βιέννη», στόν τόμο: *Τέμπλον. Άγιες μορφές, άόρατες πύλες πίστης, 20ός και 21ος αιώνας*, Αθήνα 2017, σσ. 229-234. Ransmayr, *Untertanen des Sultans oder des Kaisers*, σσ. 85-112, 115-152, 153-156, 176-185, 194-220.

σπουδαία κέντρα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της πνευματικής αναγέννησης του ευρύτερου Έλληνισμού ήδη από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα.

Παράλληλα, μέ τη δημιουργία των δύο ελληνικών κοινοτήτων αναπτύχθηκε μία έντονη πνευματική δραστηριότητα¹⁴ με αντικειμενικό σκοπό τον φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε αυτοί να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους από την οθωμανική κυριαρχία. Αυτό πραγματοποιήθηκε κυρίως με την τύπωση, έκδοση και κυκλοφορία διαφόρων βιβλίων¹⁵ και εφημερίδων¹⁶.

Ίδιαίτερο ρόλο διαδραμάτισε, στά τέλη του 18^{ου} αιώνα, η ίδρυση τυπογραφείων από τον Γεώργιο Βεντόπη ή αλλιώς Βενδότη¹⁷, καθώς και από τους αδερφούς Μαρκίδες Πούλιου¹⁸, οι οποίοι υπήρξαν στενοί συνεργάτες του Ρήγα Βελεστινλή¹⁹.

¹⁴ Για την πνευματική κίνηση των Ελλήνων της Βιέννης, βλ. ένδεικτικά, Ένεπεκίδης Πολυχρόνης, *Συμβολαί εις την μυστικήν πνευματικήν και πολιτικήν κίνησιν των Ελλήνων της Βιέννης πρό της επαναστάσεως*, Berlin 1960.

¹⁵ Για τα βιβλία που τυπώθηκαν κατά την προεπαναστατική περίοδο στη Βιέννη, Στάικος Κωνσταντίνος, *Τά τυπωμένα στί Βιέννη έλληνικά βιβλία: 1749-1800*, Αθήνα 1995.

¹⁶ Για τον ελληνικό τύπο της Βιέννης, βλ. ένδεικτικά, Λάιος Γεώργιος, *Ο έλληνικός τύπος της Βιέννης: από του 1784 μέχρι του 1821*, Αθήνα 1961.

¹⁷ Για τον Γεώργιο Βεντόπη ή αλλιώς Βενδότη, βλ. ένδεικτικά, Λάιος Γεώργιος, «Ο Γεώργιος Βεντόπης, ο Ζακύνθιος και η πρώτη ελληνική εφημερίδα (1784)», *Επιθεώρηση Τέχνης*, έτος Α', τ.Β', 8 (Αύγουστος 1955), σσ. 149-154.

¹⁸ Για τους Έλληνες αδερφούς Μαρκίδες Πούλιου και τους συνεργάτες τους, βλ. ένδεικτικά, Βέης Νικόλαος, «Συμβολαί εις την ιστορίαν του καταστήματος των Μαρκιδών Πούλιου εν Βιέννη», *Νέοι Δρόμοι*, έτος Ε' (1942), σσ. 51, 52-53, 54-55. Λάιος Γεώργιος, *Οί αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, ο Γεώργιος Θεοχάρης και οί άλλοι σύντροφοι του Ρήγα: ανέκδοτα έγγραφα από τά αρχεία της Βιέννης*, Αθήνα 1958. Χατζηνεωργίου Ευγενία, *Ο έλληνικός προεπαναστατικός Τύπος: Η "Εφημερίς" των Μαρκιδών Πούλιου*, (Μεταπτυχιακή εργασία που πραγματοποιήθηκε στο Άριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2012.

¹⁹ Ο Ρήγας Βελεστινλής υπήρξε σπουδαίος λόγιος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με σημαντική δράση στις Παραδουνάβιες Ήγεμονίες και ιδιαίτερα στί Βιέννη. Γεννήθηκε τό έτος 1757 στό Βελεστίνο της Μαγνησίας. Ο νεαρός Ρήγας διδάχθηκε τά πρώτα γράμματα στό Βελεστίνο και αργότερα στί Ζαγορά. Κατόπιν, αναχώρησε γιά τά Άμπτελάκια γιά περαιτέρω μόρφωση. Μετά την επιστροφή του, διορίστηκε διδάσκαλος στήν κοινότητα Κισσού Πηλίου. Αργότερα, ταξίδεψε και εγκαταστάθηκε στή Μονή Βατοπεδίου στό Άγιον Όρος, στήν Κωνσταντινούπολη και στις Παραδουνάβιες Ήγεμονίες. Μετά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο των έτων 1787-1792 εγκαταστάθηκε στί Βιέννη, όπου ξεκίνησε την περίφημη συγγραφική και έκδοτική δράση του. Ο Ρήγας έπηρεασμένος από τίς ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού προχώρησε στί συγγραφί του «Θούριου», τί σύνταξη της Χάρτας, καθώς και άλλων σημαντικών βιβλίων στί Βιέννη. Επίσης, στί Βιέννη συνδέθηκε με μορφωμένους Έλληνες, τούς οποίους κατέστησε συνεργάτες στήν πλούσια πνευματική και έκδοτική του δραστηριότητα. Δόγω των έντονων επαναστατικών του ιδεών, ο Ρήγας συνελίφθη από την αυστριακή άστυνομία στήν Τεργέστη και στί συνέχεια παραδόθηκε στους Όθωμανούς Τούρκους, οί οποίοι τόν θανάτωσαν στό Βελιγράδι. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τί ζωή

Μέσα σ' αυτό τό πλαίσιο τῶν πνευματικῶν διεργασιῶν γιά τήν ἀνάπτυξη καί ἐνίσχυση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας μέσῳ τῶν ἰδεῶν Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι τῆς Βιέννης μερμινοῦσαν γιά τήν ἐγκύκλια μόρφωση τῶν παιδιῶν τους καί προχωροῦσαν στήν πρόσληψη Ἑλλήνων μορφωμένων διδασκάλων, ὥστε νά παραδίδουν κατ' οἶκον μαθήματα ἑλληνικῆς γλώσσας, θρησκευτικῶν, γραφῆς, ἀνάγνωσης, μαθηματικῶν καί ἄλλων μαθημάτων στά παιδιά τους²⁰. Μεταξύ αὐτῶν τῶν λογίων πού δίδαξαν ἰδιωτικά στά τέλη τοῦ 18^{ου} αἰῶνα στή Βιέννη συγκαταλέγονται ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς²¹, ὁ Πολυζῶης Κοντός²² καί πολλοί ἄλλοι.

καί τό πνευματικό ἔργο τοῦ σπουδαίου καί μεγάλου αὐτοῦ Ἕλληνα, βλ. ἐνδεικτικά, Περαβός Χριστόφορος, *Σύντομος βιογραφία τοῦ αἰδίου Ρήγα Φεραίου του Θετταλοῦ*, Ἀθήνα 1860. Legrand Emile - Λάμπρος Σπυρίδων (Μεταφραστής), *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινῆ καί τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων*, Ἀθήνησιν 1891. Θεοφίλου Γεώργιος, *Βιογραφία Ρήγα τοῦ Φεραίου*, Ἀθήνα 1896. Ἀμαντὸς Κωνσταντίνος, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περί Ρήγα Βελεστινῆ*, Ἀθήνα 1930. Καραθανάσης Ἀθανάσιος, «Μία ἑλληνική μαρτυρία ἀπὸ τῆ Βιέννη γιά τίς πρώτες συλλήψεις τῶν συνεργατῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινῆ», *Μακεδονικά* 18 (1978), σσ. 92-102. Woodhouse C. M., *Ρήγας Βελεστινῆς. Ὁ πρωτομάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης*, Ἀθήνα 1997. Σειρηνίδου Βάσω, «Κοσμοπολιτισμός, μοναρχία καί πολυεθνική πραγματικότητα, Ἡ Βιέννη τῶν Ἑλλήνων καί τοῦ Ρήγα», *Μνήμων* 21 (1999), σσ. 189-200.

²⁰ Ὁ ἐγκριτὸς ἔρευνητὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βιέννης Σπυρίδων Λουκάτος ἀναφέρει ὅτι στή Βιέννη ὑπῆρχε ἑλληνικό σχολεῖο, τό ὁποῖο λειτουργοῦσε ἦδη ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνα, χωρίς ὥστόσο νά εἶναι δημόσιο καί κατάλληλα ὀργανωμένο. Βλ. σχετικά, Λουκάτος, *Ὁ πολιτικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης*, σ. 324.

²¹ Ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς (1758-1844) συγκαταλέγεται στοὺς σπουδαίους Διδασκάλους τοῦ Γένους καί σημαντικοὺς ἐκπροσώπους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ πλούσια συγγραφικὴ καί ἐκδοτικὴ δράση. Γεννήθηκε στὶς Μηλιές Πηλίου τό ἔτος 1758. Διδάχθηκε τὰ πρώτα γράμματα στή γενέτειρά του καί στή συνέχεια χειροτονήθηκε στόν πρώτο βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης στή Σκόπελο. Ἀργότερα, ἐπισκέφτηκε τό Ἅγιον Ὅρος, τὴ Χίο, τὴν Κωνσταντινούπολη, τό Βουκουρέστι, τὴ Στεφανούπολη καί τελικὰ τὴ Βιέννη. Στή Βιέννη μελέτησε τίς εὐρωπαϊκῆς γλώσσες καί διορίστηκε ὡς ἰδιωτικὸς διδάσκαλος, παραδίδοντας μαθήματα σέ παιδιά πλουσίων ἐμπόρων πού διέμεναν στή Βιέννη. Κατόπιν, σπούδασε στό Πανεπιστήμιο τοῦ Χάλλε στήν Πρωσία καί ἐπίδοθηκε στή συγγραφὴ, ἐπιμέλεια καί ἔκδοση διαφόρων βιβλίων. Ὑπηρέτησε ὡς διδάσκαλος στά Ἄμπελάλια, στήν Κωνσταντινούπολη καί στὶς Μηλιές Πηλίου. Διετέλεσε στενὸς συνεργάτης τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους Ἰωάννη Καποδίστρια, ὑπηρετώντας ὡς Ἐφορὸς τῆς Παιδείας (1824-1828), καθὼς καί στή διοκοῦσα ἐπιτροπὴ τοῦ Ὀρφανοτροφείου τῆς Αἰγίνας (1828-1834). Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια καί τὴ σύγκρουσί του μέ τὸν Βασιλιᾶ Ὀθῶνα, ἐπέστρεψε στή γενέτειρά του, ὅπου δίδασκε ἀμισθί στή σχολή πού ὑπῆρχε ἐκεῖ. Ὁ σπουδαῖος λόγιος Γρηγόριος Κωνσταντάς ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ τό ἔτος 1844, προσφέροντας ἀνεκτίμητο καί μοναδικὸ ἔργο στήν ἐκπαίδευση τοῦ Γένους. Γιά τὸν Γρηγόριο Κωνσταντά, βλ. ἐνδεικτικά, Καμπλιάρης Ρήγας, *Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, Βιογραφία - Λόγοι - Ἐπιστολαί*, Ἀθήνα 1897. Μουρτζανὸς Θεμιστοκλῆς, *Γρηγόριος Κωνσταντάς: βίος, ἔργο* (Διδακτορικὴ διατριβὴ πού ἐκπονήθηκε στό Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2009.

²² Ὁ Πολυζῶης Κοντός (μέσα 18ου - ἀρχές 19ου αἰῶνα) συγκαταλέγεται στοὺς σπουδαίους Διδασκάλους τοῦ Γένους καί σημαντικοὺς ἐκπροσώπους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ πλούσια συγ-

Ἐν τῷ μεταξύ, στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, καί πιά συγκεκριμένα τό ἔτος 1801, οἱ Ἕλληνες τῆς Βιέννης ἀποφάσισαν νά ἰδρῦσουν ἑλληνικό σχολεῖο γιά τήν μόρφωση τῶν παιδιῶν τους, τά ὅποια μέχρι ἐκείνη τήν περίοδο διδάσκονταν τά ἐγκύκλια γράμματα στό σπίτι τους. Εἰδικότερα, στή Γενική Συνέλευση τῆς κοινότητας τῆς Ἁγίας Τριάδας, πού πραγματοποιήθηκε στίς 10 Μαρτίου 1801, ἀποφασίστηκε ἡ ἴδρυση ἑλληνικοῦ σχολεῖου, τό ὅποιο θά ἐνισχυόταν οἰκονομικά ἀπό διάφορες χορηγίες καί κληροδοτήματα προερχόμενα ἀπό εὐπορους Ἕλληνες τῆς Βιέννης²³.

Σέ μία δεύτερη συνεδρίαση τῆς συνέλευσης τῆς κοινότητας τῆς Ἁγίας Τριάδας στίς 13 Μαρτίου 1801, ἀποφασίστηκε ὅτι οἱ Ἕλληνες χορηγοί πού μερίμνησαν γιά τί δημιουργία καί ἐνίσχυση τοῦ ἑλληνικοῦ σχολεῖου θά ἔπρεπε νά ὑπηρετήσουν ὡς ἐπόπτες ἢ ἀλλιῶς ἔφοροι²⁴. Ἐπιπρόσθετα, στή συγκεκριμένη γενική συνέλευση ἀποφασίστηκε τό σχολεῖο νά στεγάζεται στόν δεύτερο ὄροφο τοῦ κτηρίου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδας²⁵.

Λίγο καιρό ἀργότερα, στίς 19 Μαΐου 1804 ὁ Αὐτοκράτορας Φραγκίσκος Α΄ τῆς Αὐστρίας (1768-1835) χορήγησε ἐπίσημο αὐτοκρατορικό διάταγμα πού ἀφοροῦσε τήν Ἑλληνική Ἐθνική Σχολή, παραχωρώντας αὐτοκρατορικά προνόμια²⁶ γιά τήν ἴδρυση, ὀργάνωση καί λειτουργία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνικῆς Σχολῆς στή Βιέννη.

Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας Φραγκίσκος Α΄ παραχώρησε τό δικαίωμα στήν ἑλληνική κοινότητα τῆς Ἁγίας Τριάδας τῶν Αὐστριακῶν ὑπηκόων νά ἰδρῦσει ἑλληνικό σχολεῖο, ἀποφασίστηκε ὅτι τό σχολεῖο αὐτό θά ἔπρεπε νά βρῆται ὑπό τήν ἐποπτεία τῶν αὐστριακῶν κρατικῶν Ἀρχῶν. Πιά συγκεκριμένα, σύμ-

γραφική καί ἐκδοτική δράση. Καταγόταν ἀπό τά Ἰωάννινα καί ὑπῆρξε λόγιος κληρικός τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ σημαντική δράση στή Βενετία, τό Παρίσι, στήν Πέστη καί στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες. Γιά τίς διαθέσιμες πληροφορίες πού ἀφοροῦν τόν βίο καί τό ἔργο του, βλ. σχετικά, Μπέττης Στέφ., «Συμβολή στή μελέτη τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Διαφωτισμοῦ. IV. Πολυζώης Κοντός, ὁ φοιβόλιπτος Γιαννώτης παπιδάσκαλος», *Ἡπειρωτική Ἔστια*, τεῦχος 203-204 (1969), 128-133. Μπέττης Στέφ., «Συμβολή στή μελέτη τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Διαφωτισμοῦ. IV. Πολυζώης Κοντός, ὁ φοιβόλιπτος Γιαννώτης παπιδάσκαλος», *Ἡπειρωτική Ἔστια*, τεῦχος 205-206 (1969), σσ. 204-214.

²³ Ransmayr, *Untertanen des Sultans oder des Kaisers*, σ. 127.

²⁴ Ransmayr, ὁ.π., σ. 127.

²⁵ Ransmayr, ὁ.π., σ. 127.

²⁶ Γιά τά αὐτοκρατορικά προνόμια πού ἀφοροῦσαν τήν ὀργάνωση καί τί λειτουργία τοῦ σχολεῖου, βλ. Λουκάτος, Ὁ πολιτικός βίος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης, σσ. 324-332, 347-350. Malli Katharina, *Die griechische Nationalschule in Wien im 20. Jahrhundert* (Μεταπτυχιακή ἐργασία πού πραγματοποιήθηκε στό Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης), Wien 2007, 26-29. Δορδανάς, *Ἡ Ἐθνική τῶν Ἑλλήνων Σχολή τῆς Βιέννης*, σσ. 163-166.

φωνα μέ τό αὐτοκρατορικό διάταγμα πού ἀφοροῦσε τήν ἴδρυση καί λειτουργία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνικῆς Σχολῆς, ἡ ἐποπτεία καί ἡ διοίκηση τοῦ σχολείου ἀνατέθηκε στήν κοινότητα τῆς Ἁγίας Τριάδας, ἡ ὁποία μποροῦσε νά ἐκλέγει τρία μέλη ἀπό τά συμμετέχοντα μέλη της, τά ὁποία θά ἐνεργοῦσαν ὡς ἔφοροι τοῦ σχολείου, πάντοτε μέ τή συνεργασία τῶν αὐστριακῶν κρατικῶν Ἀρχῶν²⁷. Ἐπιπρόσθετα, στό διάταγμα ἀναφερόταν ὅτι τό σχολεῖο θά στεγαζόταν στόν δεύτερο ὄροφο τοῦ κτιρίου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδας, θά εἶχε φωτεινές καί εὐρύχωρες αἴθουσες καί θά μποροῦσε νά λειτουργεῖ μέχρι τέσσερις σχολικές τάξεις γιά τίς ἀνάγκες τῆς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν καί τῶν μαθητριῶν²⁸.

Οἱ μαθητές καί οἱ μαθήτριες τοῦ σχολείου θά διδάσκονταν θρησκευτικά, ἀνάγνωση, γραφή, ἀριθμητική, ἑλληνική γλῶσσα, καθὼς καί ἄλλα μαθήματα, ἐνῶ οἱ δάσκαλοι τοῦ σχολείου θά ἔπρεπε νά διακρίνονται γιά τίς ἠθικές ἀρχές καί ἀξίες τους, καθὼς καί νά ἐξετάζονται γιά κατάλληλες παιδαγωγικές δεξιότητες ἀπό τήν ἀρμόδια Ἀρχή πρῖν ἀπό τήν πρόσληψή τους²⁹. Παράλληλα, οἱ ἐκπαιδευτικοί θά ἔπρεπε νά γνωρίζουν τήν ἑλληνική καί τή γερμανική γλῶσσα, ἐνῶ ἡ ἐνοριακή ἐπιτροπή τῆς Ἁγίας Τριάδας, πού ἦταν ὑπεύθυνη γιά τήν ὀργάνωση καί τή λειτουργία τοῦ σχολείου, εἶχε τό δικαίωμα νά προτείνει, νά δέχεται καί νά ἀπολύει δασκάλους, μέ τήν τελική ἀπόφαση νά ἀνήκει ὡστόσο στίς ἀρμόδιες αὐστριακές κρατικές Ἀρχές³⁰. Τά σχολικά βιβλία ἔπρεπε νά εἶναι δίγλωσσα, δηλαδή νά περιέχουν ἀπό τή μία πλευρά τό γερμανικό κείμενο καί ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τό ἑλληνικό κείμενο, ὥστε νά καλλιεργεῖται παράλληλα ἡ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς καί γερμανικῆς γλῶσσας στούς μαθητές καί στίς μαθήτριες τοῦ σχολείου³¹.

Λίγα χρόνια ἀργότερα μετά τήν ἐπίσημη λειτουργία τοῦ σχολείου, δημιουργήθηκε ξεχωριστό ἑλληνικό τμήμα μέσα στό σχολεῖο, ὥστε νά καταστεῖ τό σχολεῖο ἐλκυστικό γιά τά ἑλληνόπουλα πού προέρχονταν ἀπό τίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες καί γενικότερα ἀπό τόν γεωγραφικό χῶρο τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης³².

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ προαναφερθεῖσα χορήγηση αὐτοκρατορικῶν προνομίων σέ συνδυασμό μέ τήν ἐπίσημη κρατική ἀναγνώριση καί ὑποστήριξη βοήθησε

²⁷ Malli, *Die griechische Nationalschule*, σσ. 26-27.

²⁸ Malli, ὁ.π., σ. 27.

²⁹ Ὅ.π., σ. 28.

³⁰ Ὅ.π., σ. 28.

³¹ Ὅ.π., σ. 28.

³² Ὅ.π., σσ. 29-30.

στήν εύρυθμη οργάνωση και λειτουργία του σχολείου μέσα από τί στελέχωσή του από κατάλληλους εκπαιδευτικούς, οί όποίοι είχαν επηρεαστεί από τίς ιδέες του Εύρωπαϊκού Διαφωτισμού και ύπηρεξαν φορείς του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Μεταξύ αυτών των λογίων πού δίδαξαν κατά τίς πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα στην Έλληνική Έθνική Σχολή τής Βιέννης συγκαταλέγονται οί σπουδαίοι διδάσκαλοι και λόγιοι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ό Δημήτριος Νικολάου Δάρβαρης³³, Άνθιμος Γαζής³⁴, Νεόφυτος Δούκας³⁵, Θεόκλητος Φαρ-

³³ Ό Δημήτριος Νικολάου Δάρβαρης (1757-1823) συγκαταλέγεται στους σπουδαίους Διδασκάλους του Γένους και σημαντικούς εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με πλούσια συγγραφική και έκδοτική δράση. Ύπηρεξε ό πρώτος δάσκαλος τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής Βιέννης. Δίδαξε άμισθί από τήν 1^η Οκτωβρίου 1801 μέχρι τίς 14 Απριλίου 1802, δηλ. πριν έγκριθεί άκόμη επίσημα άπ' τίς Άρχές ή ίδρυσή της, με δεύτερο δάσκαλο τόν Βασίλειο Παπαευθυμίου. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τόν βίο και και τό έργο του συγκεκριμένου Έλληνα λογίου, βλ. ένδεικτικά, Γιουπλάκης Αθανάσιος, «Δημήτριος Νικ. Δάρβαρης (1757-1823). Ό εκ Κλεισούρας τής Μακεδονίας διδάσκαλος του Γένους», *Γρηγόριος ό Παλαμής* 54 (1971), σσ. 313-323, 403-409.

³⁴ Ό Άνθιμος Γαζής (1764-1828) συγκαταλέγεται στους σπουδαίους Διδασκάλους του Γένους και σημαντικούς εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με πλούσια συγγραφική και έκδοτική δράση. Γεννήθηκε στις Μπλιές του Πηλίου τό 1764. Άφού δίδαχθηκε τά ένγκύκλια γράμματα στή γενέτειρά του, στή συνέχεια μετέβη στή Ζαγορά και στήν Κωνσταντινούπολη, όπου χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος. Κατόπιν, τό 1796 μετέβη στή Βιέννη, όπου διορίστηκε εφημέριος του Ίερού Ναού του Άγίου Γεωργίου. Στή Βιέννη ανέπτυξε αξιόλογη συγγραφική και έκδοτική δραστηριότητα. Τό έτος 1811 ύπηρεξε ό πρωτεργάτης γιά τήν έκδοση και τήν κυκλοφορία του περιοδικού με τήν όνομασία: «Λόγιος Έρμής». Επίσης, τό 1814, σε συνεργασία με σημαντικούς Έλληνες διανοούμενους, ίδρυσε τί Φιλόμουσο Έταιρεία τής Βιέννης. Μερίμνησε ιδιαίτερα γιά τήν ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία σχολείου στις Μπλιές του Πηλίου. Ό ίδιος, ως μνημόνος στή Φιλική Έταιρεία, βοήθησε στήν οργάνωση του Έθνικοαπελευθερωτικού Άγώνα του 1821 με τί συγγραφική και έκδοτική δραστηριότητα του. Κατά τί διάρκεια του ένσπλου άγώνα Δημιήστηκε μέλος του Άρειού Πάγου και συμμετείχε στήν Α' Έθνοσυνέλευση τής Έπιδαύρου, στήν Β' Έθνοσυνέλευση Άστρους και στήν Γ' Έθνοσυνέλευση τής Τροιζίνας. Άργότερα, διορίστηκε σχολάρχης στήν Ίβνο και τί Σύρο. Άπεβίωσε πάμπτωχος τό έτος 1828. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τόν βίο και και τό έργο του συγκεκριμένου Έλληνα λογίου βλ. ένδεικτικά Εύστρατιάδης, Ό έν Βιέννη ναός του Άγίου Γεωργίου, σσ. 136-138, 143-149. Γριτσόπουλος Τάσος, «Η Διαθήκη Άνθιμου Γαζή», *Δελτίον τής Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας τής Ελλάδος* 15 (1961), σσ. 351-355. Χατζηφώτης Ίωάννης, *Άνθιμος Γαζής (1758-1828): νέα θεώρηση τής ζωής και του έργου του με έπιλογή κειμένων του και δεκάξι πίνακες*, [Αθήνα], 1969. Καρμυπερόπουλος Δημήτριος, *Γνώσεις άνατομίας και φυσιολογίας του Θεσσαλού Διδασκάλου του Γένους Άνθιμου Γαζή*, Αθήνα 1993. Ζουπτος Γεώργιος, *Άνθιμος Γαζής: ό άναγεννητής έθναπόστολος, ό κοινωνικός μεταρρυθμιστής, ό αγωνιστής δημοσιογράφος*, Αθήνα 2000 (2η Έκδοση). Nikolitsis Ioannis, *Der Archimandrit Anthimos Gazis als Pfarrer der Kirche zum heiligen Georg in Wien*, (Μεταπτυχιακή έργασία πού πραγματοποιήθηκε στό Πανεπιστήμιο τής Βιέννης), Wien 2022.

³⁵ Ό Νεόφυτος Δούκας (1760-1845) συγκαταλέγεται στους σπουδαίους Διδασκάλους του Γένους και σημαντικούς εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με πλούσια συγγραφική και έκδοτική δράση. Γεννήθηκε στή Άνω Σουδενά της περιοχής του Ζαγορίου στήν Ήπειρο. Σέ νεαρή ηλικία έγκαταστάθηκε στό μοναστήρι τής Εύαγγελίστριας. Χειροτονήθηκε διάκονος και σε ηλικία

μακίδης³⁶, Μισαίλ Άποστολίδης³⁷, Βασίλειος Παπαευθυμίου³⁸, Κωνσταντίνος

μόλις 18 χρονών πρεσβύτερος. Φοίτησε στά σχολεία τών Ιωαννίνων και του Μετσόβου και αργότερα στην Αύθεντική Σχολή του Βουκουρεστίου. Κατόπιν, τό 1803, διορίστηκε εφημέριος τής έλληνικής ορθόδοξης κοινότητας του Άγίου Γεωργίου στί Βιέννη, όπου παρέμεινε συνολικά γιά 12 χρόνια. Στί Βιέννη ανέπτυξε πλούσια έκκλησιαστική, εκπαιδευτική, συγγραφική και έκδοτική δραστηριότητα. Τό 1815 επέστρεψε στό Βουκουρέστι και ανέλαβε τί διεύθυνση τής σχολής. Τό 1820 μυήθηκε στί Φιλική Έταιρεία και όταν κηρύχτηκε ή Έπανάσταση, διέτρεξε όλη τήν Τρανσυλβανία ως έθναπόστολος. Λίγα χρόνια αργότερα τό 1831, μέ τόν έρχομό του πρώτου Κυβερνήτη του νεοσυστατου Έλληνικού κράτους Ιωάννη Καποδίστρια, μέ τόν οποίο είχε συνδεθεί κατά τήν παλαιονή του στί Βιέννη και πύο συγκεκριμένα, κατά τί σύσταση και λειτουργία τής Φιλολογικής Έταιρείας Βιέννης, αποφασίζει νά κατέλθει και εκείνος στήν Αίγινα, όπου ανέλαβε τί διεύθυνση του Όρφανοτροφείου τής Αίγινας. Διορίστηκε πρώτος διευθυντής τής Ριζαρείου Σχολής αλλά δέν πρόφτασε νά αναλάβει τά καθήκοντά του λόγω γήρατος. Απεβίωσε τό έτος 1845. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τόν βίο και κατά τό έργο του συγκεκριμένου Έλληνα λογίου βλ. ένδεικτικά Ευστρατιάδης, *Ό έν Βιέννη ναός του Άγίου Γεωργίου*, σσ. 138-141. Χαριλάου Νεόφυτος, *Ό Νεόφυτος Δούκας και ή συμβολή του στό νεοελληνικό Διαφωτισμό*, Αθήνα 2003. Ζαμπτακίδης Άριστοφάνης, *Νεόφυτος Δούκας: Ό Ήπειρώτης λόγιος ιερομόναχος και τό εκπαιδευτικό του έργο. Συμβολή στην Ιστορία τής Νεοελληνικής Έκπαιδεύσεως*, Θεσσαλονίκη 2005.

³⁶ Ό Θεόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860) συγκαταλέγεται στους σπουδαίους Διδασκάλους του Γένους και σημαντικούς εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού μέ πλούσια συγγραφική και έκδοτική δράση. Γεννήθηκε στί Νίκαια τής Λάρισης τό έτος 1784. Τό έτος 1802, αφού έλαβε τήν έγκύκλια μόρφωση στί γενετείρά του και στήν περιοχή τής Λάρισης, χειροτονήθηκε διάκονος και έλαβε τό όνομα Θεόκλητος. Κατόπιν, μετέβη στήν Κωνσταντινούπολη και φοίτησε στί Μεγάλη του Γένους Σχολή. Αργότερα, φοίτησε στί σχολή τών Κυδωνιών και στήν Ακαδημία του Ιασίου. Στί συνέχεια, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και έμεινε γιά μικρό διάστημα στό Βουκουρέστι. Μετά τήν άποχώρηση του Άνθιμου Γαζή από τί Βιέννη, ό Θεόκλητος ανέλαβε τόν ρόλο του αρχισυντάκτη στο περιοδικό μέ τήν όνομασία «Λόγιος Έρμης». Στό συγκεκριμένο περιοδικό υπερασπίστηκε τίς γλωσσικές άπόψεις του Άδαμαντίου Κοραή. Μετά άποφάσισε νά εγκαταλείψει τί Βιέννη και νά εγκατασταθεί στό Πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν στί Γερμανία. Τόν Μάιο του 1821 άποφάσισε νά ταξιδέψει στήν επαναστατημένη Ελλάδα, όπου έλαβε μέρος σε όλες τίς Έθνοσυνελεύσεις. Υπήρξε έκδότης τής πρώτης έλληνικής εφημερίδας μέ τόν τίτλο: «Έλληνική Σάλπιγξ», και τό 1827 διορίστηκε αρχισυντάκτης τής Γενικής Έφημερίδος τής Ελλάδος. Συγκρούστηκε μέ τόν πρώτο Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια και μέ τήν έλευση του άνίλικου Βασιλέα Όθωνα υπήρξε στενός συνεργάτης του άντιβασιλέα Μάουρερ. Από τί θέση αυτή ό Θεόκλητος Φαρμακίδης πρότεινε στόν Μάουρερ νά προχωρήσουν στήν άνεξαρτησία τής έλλαδικής έκκλησίας από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο. Γιά τό σοβαρό αυτό θέμα, συγκρούστηκε μέ τόν λόγιο κληρικό Κωνσταντίνο Οικονόμο τόν έξ Οικονόμων. Τό έτος 1833, πρωτοστάτησε στήν άντικανονική άνακίρυξη του αυτοκέφαλου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος και στί συνέχεια, διορίστηκε Γραμματέας τής Τερψ Συνόδου τής Έκκλησίας του Βασιλείου τής Ελλάδος. Ό Θεόκλητος Φαρμακίδης υπήρξε ένθερμος ύποστηρικτής τής αυτοκεφαλίας τής Έκκλησίας τής Ελλάδος από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο. Απεβίωσε πάμπρωτος στήν Αθήνα τό έτος 1860. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τόν βίο και τό έργο του συγκεκριμένου Έλληνα λογίου βλ. ένδεικτικά Ευστρατιάδης, *Ό έν Βιέννη ναός του Άγίου Γεωργίου*, σσ. 149-152. Παπακωνσταντίνου Κωνσταντίνος, *Θεόκλητος Φαρμακίδης: 1784-1860*, Λάρισα 1969. Δουρούκα Παναγιώτα-Δίμητρα, *Ό συμβολή του Θεόκλητου Φαρμακίδη στην έκδοση πατερικών έρμηνευτικών Υπομνημάτων τής Καινης Διαθήκης στην εποχή του* (Μεταπτυχιακή έργασία πού πραγματοποιήθηκε στό Έθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), Αθήνα 2017.

Κοῦμας³⁹, Ἀθανάσιος Σταγειρίτης⁴⁰ καί πολλοί ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι μέ τήν πλούσια συγγραφική καί ἐκδοτική δραστηριότητά τους, μετέφεραν τίς ἰδέες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ στόν ἑλληνικό πνευματικό χῶρο, καθώς καί στίς παρούσες τοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν Κεντρική Εὐρώπη καί στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες.

Σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, ἡ Ἑλληνική Ἐθνική Σχολή λειτούργησε

³⁷ Ὁ Μισαήλ Ἀποστολίδης (1789-1862) συγκαταλέγεται στούς σπουδαίους Διδασκάλους τοῦ Γένους καί σημαντικούς ἐκπροσώπους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ πλούσια συγγραφική καί ἐκδοτική δράση. Ὁ Μισαήλ Ἀποστολίδης γεννήθηκε τό 1789 καί καταγόταν ἀπό τό Μελισσογιό Κισάμου τῆς Κρήτης. Ἐκάθη μοναχός στή Μονή Γωνιάς καί στή συνέχεια γιά σπουδές στή Σμύρνη. Ἀργότερα, ἀποφάσισε νά ἐγκατασταθεῖ στή Βιέννη, ὅπου χρημάτισε διδάσκαλος στήν Ἑλληνική Ἐθνική Σχολή. Στή συνέχεια, ἐγκαταστάθηκε στήν Τεργέστη καί τελικά στό Μόναχο, προσφέροντας σημαντικό ἐκκλησιαστικό καί ἐκπαιδευτικό ἔργο. Τό 1832, κατόπιν πρόσκλησης τοῦ βασιλιά τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, δίδαξε τήν ἑλληνική γλώσσα στόν ἐκλεγέντα βασιλιά τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα, τόν ὁποῖο συνόδευσε στήν Ἑλλάδα τό ἔτος 1833. Τό 1837 μέ τήν ἴδρυση τοῦ Ὁθωνοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διορίστηκε ἀπό τοὺς πρώτους καθηγητές τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καί συγχρόνως πρῶτος Σχολάρχης (Κοσμίτορας). Διετέλεσε πρῦτανος τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν καί διευθυντής τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Στό ζήτημα τοῦ Ἀυτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀκολούθησε τή γραμμή τοῦ Θεόκλητου Φαρμακίδη, τόν ὁποῖο διαδέχθηκε στή θέση τοῦ Γραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἀπό τό 1852 ἕως καί τό 1861 διαποίησε τήν Ἀρχιεπισκοπή Πατρῶν καί Ἡλείας. Τό ἔτος 1861 ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ἀπεβίωσε τό ἔτος 1862. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τόν βίο καί καί τό ἔργο τοῦ διακεκριμένου Ἑλλῆνα λογίου βλ. ἐνδεικτικά Φυτράκης Ἀνδρέας, «Μισαήλ Ἀποστολίδης ἐπί τῆ ἑκατονταετηριδι ἀπό τοῦ θανάτου του (1862-1962)», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* 15 (1964), 767-805. Πετράκος Δαμασκηνός-Νικόλαος, *Ἱερά Μητρόπολις Ἡλείας: ἱστορική ἐξέλιξη - σημερινή κατάστασι* (Διδακτορική διατριβή πού ἐκπονήθηκε στό Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης), Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 196-197.

³⁸ Ὁ Βασίλειος Παπαευθυμίου (μέσα 18ου - ἀρχές 19ου αἰῶνα) συγκαταλέγεται στούς σπουδαίους Διδασκάλους τοῦ Γένους καί σημαντικούς ἐκπροσώπους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ σημαντικό καί ἀξιόλογο διδασκαλικό, συγγραφικό, μεταφραστικό καί ἐκδοτικό ἔργο. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τόν βίο καί καί τό ἔργο τοῦ διακεκριμένου Ἑλλῆνα λογίου βλ. ἐνδεικτικά Βαρσαμίδης Ἀθανάσιος, *Ὁ λόγιος Βασίλειος Παπαευθυμίου, μέσα 18ου - ἀρχές 19ου αἰ. καί ἡ συμβολή του στό νεοελληνικό διαφωτισμό*, Θεσσαλονίκη 2014.

³⁹ Ὁ Κωνσταντῖνος Κοῦμας (1777-1836) συγκαταλέγεται στούς σπουδαίους Διδασκάλους τοῦ Γένους καί σημαντικούς ἐκπροσώπους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ σημαντικό καί ἀξιόλογο διδασκαλικό, συγγραφικό, μεταφραστικό καί ἐκδοτικό ἔργο. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τόν βίο καί τή δράση τοῦ σημαντικοῦ Ἑλλῆνα λογίου βλ. ἐνδεικτικά Stassinopoulou Maria, *Weltgeschichte im Denken eines griechischen Aufklärers. Konstantinos Michail Koumas als Historiograph*, Frankfurt am Main-Berlin-Bern-New York-Paris-Wien 1992. Τσιρκόγλου-Λαγουδά Φωτεινή *Ὁ Θεσσαλός λόγιος - παιδαγωγός τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ Κωνσταντῖνος Μ. Κοῦμας: ἡ ζωή - τό ἔργο του - οἱ ἰδέες του*, Θεσσαλονίκη 1997.

⁴⁰ Ὁ Ἀθανάσιος Σταγειρίτης (1780-1840) συγκαταλέγεται στούς σπουδαίους Διδασκάλους τοῦ Γένους καί σημαντικούς ἐκπροσώπους τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ μέ σημαντικό καί ἀξιόλογο διδασκαλικό, συγγραφικό, μεταφραστικό καί ἐκδοτικό ἔργο. Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τό πρόσωπο καί τό ἔργο τοῦ σημαντικοῦ Ἑλλῆνα λογίου βλ. σχετικά <http://dlab.phs.uoa.gr/index.php/hellinismos/details/6/62> (Πραγματοποιήθηκε πρόσβαση στίς 15/07/2023).

χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα με τί μέρμνα καί τίν προστασία τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Βιέννης, οἱ ὅποιοι διακατέχονταν ἀπό μία φιλόμουση καί φιλεκπαιδευτική δραστηριότητα⁴¹.

Κατά τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀναδιοργανώθηκε τό σχολικό σύστημα τοῦ σχολείου μέσῳ ὀρισμένων διατάξεων. Ὅστόσο, οἱ ἀναταραχές πού προκλήθηκαν ὡς ἀποτέλεσμα τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν γεγονότων τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918), ἐπηρέασαν σημαντικά τίν ὀργάνωση καί τί λειτουργία τοῦ σχολείου. Εἰδικότερα, στίς 20 Ἰουλίου 1920 ἡ ἐνοριακή ἐπιτροπή τῆς κοινότητος τῆς Ἁγίας Τριάδας ἐνημέρωσε τόν τότε διευθυντή τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου Δρ. Εὐγένιο Ζωμαρίδη γιά τό γεγονός ὅτι σέ συνεδρίαση πού πραγματοποιήθηκε στίς 7 Ἰουλίου 1920 εἶχε ἀποφασιστεῖ, ὅτι λόγω τῶν σημαντικῶν δυσκολιῶν καί τῆς ἔλλειψης μαθητῶν καί μαθητριῶν ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος, θά ἔπρεπε νά κλείσει προσωρινά τό σχολεῖο γιά τό σχολικό ἔτος 1920-1921⁴².

Λίγους μῆνες ἀργότερα, στίς 29 Σεπτεμβρίου 1920, ἡ κοινότητα τῆς Ἁγίας Τριάδας ἀνέφερε στήν ἀνώτερη σχολική Ἀρχή ὅτι τό σχολεῖο δέν θά λειτουργοῦσε πλήρως ὡς δημοτικό σχολεῖο⁴³. Ἔτσι, τό σχολεῖο συνέχισε νά λειτουργεῖ ὡς συμπληρωματικό ἀπογευματινὸ σχολεῖο καί ἡ λειτουργία τοῦ σχολείου περιορίστηκε στή διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν καί τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, καθὼς οἱ μαθητές καί οἱ μαθήτριες παρακολουθοῦσαν τίν πρωτοβάθμια ἐκπαίδευση στά γενικά αὐστριακά δημοτικά σχολεῖα.

Ὁρόσημο ἔτος ἀποτελεῖ τό 1936, διότι ἐκείνη τί χρονική περίοδο τό ἑλληνικό σχολεῖο ἐγγράφηκε ὡς γλωσσικό σχολεῖο στήν ἔνωση ἰδιωτικῶν διδασκτικῶν καί ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους⁴⁴. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐκείνη τί χρονική περίοδο ἀνέλαβε ἐφημεριακά καθήκοντα στόν Ἱερό Ναό τῆς Ἁγίας Τριάδας ὁ τότε Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Τσίτερ⁴⁵, κατά σάρκα

⁴¹ Δορδανᾶς, *Ἡ Ἐθνική τῶν Ἑλλήνων Σχολή τῆς Βιέννης*, σ. 167.

⁴² Malli, *Die griechische Nationalschule*, 38. Δορδανᾶς, *Ἡ Ἐθνική τῶν Ἑλλήνων Σχολή τῆς Βιέννης*, σ. 176.

⁴³ Malli, ὁ.π., σ. 38.

⁴⁴ Malli, ὁ.π., σ. 39.

⁴⁵ Ὁ Χρυσόστομος Τσίτερ, κατά κόσμον Ἡρακλῆς Τσίτερ, γεννήθηκε τό ἔτος 1903 στήν Τρίγλια τῆς Βιθυνίας. Ἡ μητέρα του Ἐριφύλη Τσίτερ, ἦταν κατά σάρκα ἀδελφή τοῦ ἐθνοειρομάρτυρα Χρυσόστομου Καλαφάτη Μητροπολίτη Σμύρνης. Φοίτησε στή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης καί στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἔλαβε τό πτυχίό του. Ἀφού προηγουμένως χειροτονήθηκε καί ὑπηρέτησε ὡς ἱεροδιάκονος, τό 1936 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος καί στή συνέχεια διορίστηκε ἐφημέριος τοῦ ἑλληνορθόδοξου Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδας στή

άνεμιός του άγιου έθνοϊερομάρτυρα Χρυσοστόμου Καλαφάτη Μητροπολίτη Σμύρνης, ό όποιος έργάστηκε με άμειώτο ενδιαφέρον και ιδιαίτερο ιεραποστολικό ζήλο για τήν εύρυθμη οργάνωση και λειτουργία του έλληνικού σχολείου κατά τί διάρκεια του Μεσοπολέμου (1918-1939) και τών δύσκολων έτών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1939-1945)⁴⁶.

Άργότερα, μετά τό τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου⁴⁷ και τήν ίδρυση τής Ίερās Μητροπόλεως Αύστριας τό έτος 1963⁴⁸, ή Έλληνική Έθνική Σχολή

Βιέννη. Παράλληλα με τά ποιμαντικά του καθήκοντα, σπούδασε φιλοσοφία στό Πανεπιστήμιο τής Βιέννης, όπου έλαβε διδακτορικό δίπλωμα τό 1939. Έπίσης, ό Χρυσόστομος έργάστηκε ως λέκτορας τής Νέας Έλληνικής Γλώσσας στό Πανεπιστήμιο τής Βιέννης. Τό έτος 1955 χειροτονήθηκε στόν Ίερό Ναό Άγίας Τριάδος Βιέννης τιτουλάριος Έπίσκοπος Θερωών, βοηθός Έπίσκοπος τής Αρχιεπισκοπής Θουαίρων και Μεγάλης Βρετανίας με έδρα τήν πόλη τής Βιέννης. Τό έτος 1963 εξέλεγε πρώτος Μητροπολίτης τής νεοσύστατης Μητροπόλεως Αύστριας και Έξαρχίας Έλβετίας, Ίταλίας και Ούγγαρίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Με προσωπικές του ένεργειες αναγνωρίστηκε ή Ίερά Μητρόπολη Αύστριας ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου με Όμοσπονδιακό Νόμο τής τότε Αύστριακής Κυβέρνησης. Έπιπρόσθετα, διετέλεσε Πατριαρχικός Έπίτροπος στί Μητρόπολη Γερμανίας κατά τήν περίοδο τής χρειάς του Θρόνου τής Μητροπόλης Γερμανίας κατά τήν περίοδο 1968-1969. Τό έτος 1991 παρατιήθηκε για λόγους ύγείας ύπέρ του πνευματικού του άναστήματος μακαριστού Μητροπολίτη Μιχαήλ. Έκοιμήθη στί Βιέννη τό έτος 1995. Ό αιδίμος προκάτοχός μας Χρυσόστομος ύπήρξε λόγιος Ίεράρχης και σπουδαία προσωπικότητα του Οικουμενικού μας Πατριαρχείου. Για τόν μακαριστό Μητροπολίτη Χρυσόστομο Τσίτερ, βλ. ένδεικτικά, Στάϊκος Μιχαήλ, Μητροπολίτης Αύστριας, «Ετικίδειος Λόγος εις τόν Μητροπολίτην πρ. Αύστριας Χρυσόστομον», *Έκκλησία* 72 (1995), σσ. 372-376.

⁴⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τί λειτουργία τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής κατά τήν περίοδο του Μεσοπολέμου (1918-1939) και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1939-1945), βλ. Malli, *Die griechische Nationalschule*, σσ. 39-44.

⁴⁷ Άξιοσημείωτο άποτελεί ότι μετά τόν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τό σχολείο άκολουθεί τήν έλληνική κρατική έκπαιδευτική πολιτική, ύποστηριζόμενο ποικιλοτρόπως άπό τό έλληνικό κράτος.

⁴⁸ Η Ίερά Μητρόπολη Αύστριας ιδρύθηκε με Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο του Οικουμενικού Πατριαρχείου τό έτος 1963, επί Πατριαρχίας του Οικουμενικού Πατριάρχη Άθηνάγορα. Όστόσο, μερικές δεκαετίες πριν άπό τήν ίδρυση τής Μητροπόλεως Αύστριας είχε ιδρυθεί ή Μητρόπολη Ούγγαρίας και Έξαρχία Κεντρώς Ευρώπης, ή όποία μετονομάστηκε άργότερα σε Μητρόπολη Κεντρώς Ευρώπης, με πρώτο και μοναδικό ποιμενάρχη τόν μακαριστό Μητροπολίτη Άμασείας Γερμανό Καραβαγγέλ. Με τήν ίδρυσή της, τό έτος 1963, ή Μητρόπολη Αύστριας περιελάμβανε ύπό τήν πνευματική της δικαιοδοσία τίς χώρες τής Αύστριας, Ούγγαρίας, Έλβετίας και Ίταλίας στόν γεωγραφικό χώρο τής Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης. Όστόσο, με τό πέρασμα τών έτών και τήν ίδρυση νέων έκκλησιαστικών έπαρχιών του Οικουμενικού Θρόνου στόν γεωγραφικό χώρο τής Κεντρικής και Νότιας Ευρώπης, ή Μητρόπολη Αύστριας έχει μόνο ύπό τήν πνευματική δικαιοδοσία τίς τίς χώρες τής Αύστριας και τής Ούγγαρίας. Γι' αυτόν τόν λόγο ό πλήρης τίτλος της είναι: «Ίερά Μητρόπολις Αύστριας και Έξαρχία Ούγγαρίας και Μεσευρώπης». Για μία παρουσίαση τής εξέλιξης τών έκκλησιαστικών θεσμών και τής ιστορικής πορείας τής μητροπόλης, βλ. σχετικά, Plöchl Willibald, *Die Wiener orthodoxen Griechen. Eine Studie zur Rechts- und Kulturgeschichte der Kirchengemeinden zum Hl. Georg und zur Hl. Dreifaltigkeit und zur Errichtung der Metropolis von Austria*, Wien 1983. Στάϊκος Μιχαήλ (Μητροπολίτης Αύστριας και Έξαρχος Ούγγαρίας και Μεσευρώπης), *Γερμανός Καραβαγγέλης, Μητροπολίτης Άμασείας και Έξαρχος*

συνέχισε να βρίσκεται υπό τήν έποπτεία του πρώτου εκλεγμένου Μητροπολίτη Χρυσοστόμου Τσίτερ⁴⁹. Ακολούθως, τό 1991, μετά τήν οικειοθελή παραίτηση γιά λόγους υγείας του Μητροπολίτη Χρυσοστόμου Τσίτερ, τόν διαδέχθηκε ό τότε Έπίσκοπος Χριστουπόλεως Μιχαήλ Σταΐκος⁵⁰, βοηθός Έπίσκοπος τής Ίερās Μητροπόλεως Αύστρίας, ό όποϊος διαποϊόμανε θεοφιλώς το χριστεπώνυμο πλήρωμα τής έπαρχίας έως τό 2011, έτος τής εκδημίας του.

Ό μακαριστός μητροπολίτης καί προκάτοχός μας Μιχαήλ συνέχισε μέ άμείωτο ένδιαφέρον καί έντονο ζήλο να ένδιαφέρεται γιά τί μόρφωση τών νέων όμογενών, καθώς καί γιά τήν όμαλή όργάνωση καί λειτουργία τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής. Η προσωπική του μέριμνα γιά τήν ένίσχυση τής έλληνορθόδοξης παιδείας μέσω τής άπρόσκοπτης συνέχισης τής λειτουργίας τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής στή μητροπολιτική έδρα τής έπαρχίας υπήρξε άδιαμφισβήτητο γεγονός⁵¹. Ό ίδιος υπήρξε άξιος συνεχιστής του έργου του άμεινίστου Χρυσοστόμου.

Εϊδικότερα, οι μακαριστοί προκάτοχοί μας Χρυσόστομος καί Μιχαήλ, μέ

Κεντρίας Εύρώπης (1924-1935), Θεσσαλονίκη 1998.

⁴⁹ Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τί λειτουργία τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής εκείνη τί περίοδο καί τί μέριμνα του αοιδίου μητροπολίτη Χρυσοστόμου Τσίτερ, βλ. Malli, *Die griechische Nationalschule*, σσ. 40-50.

⁵⁰ Ό Μιχαήλ Σταΐκος γεννήθηκε τό έτος 1946 σπίν Αθήνα. Τό έτος 1964, μετά τό πέρας τών γυμνασιακών του σπουδών, έγκαταστάθηκε μόνιμα στή Βιέννη, όπου προσλήφθηκε ως γραμματέας στή Μητρόπολη Αύστρίας. Χειροτονήθηκε διάκονος καί πρεσβύτερος τό έτος 1977. Κατόπιν, ανέλαβε καθήκοντα Πρωτοσυγγέλλου καί Ίερατικού Προϊσταμένου στή Βιέννη, καθώς καί Διευθυντής τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής Βιέννης. Τό έτος 1985 χειροτονήθηκε Έπίσκοπος Χριστουπόλεως, βοηθός Έπίσκοπος τής Μητροπόλεως Αύστρίας. Τόν Νοέμβριο του 1991 έξελέγη πατριάρχη Μητροπολίτης Αύστρίας καί Ίεραρχος Ούγγαρίας καί Μεσευρώπης. Σπούδασε Θεολογία στό Άριστοτέλειο Πανεπιστήμιο τής Θεσσαλονίκης καί ανακηρύχθηκε Διδάκτωρ Θεολογίας του ίδιου Πανεπιστημίου μέ θέμα διδακτορικής διατριβής: «Ό Μητροπολίτης Άμασειας Γερμανός Καραβαγγέλης ως Ίεραρχος Κεντρίας Εύρώπης (1924-1935)». Διετέλεσε Πανεπιστημιακός Δέκτωρ γιά τί Νεοελληνική Γλώσσα καί τήν Ορθόδοξη Θεολογία στό Πανεπιστήμιο τής Βιέννης. Τιμήθηκε μέ διάφορα κρατικά καί εκκλησιαστικά παρασήμα γιά τό πολύπτυχο έργο του, μεταξύ αυτών καί μέ τίς άνώτατες διακρίσεις τής Ελλάδας καί τής Αύστρίας. Έκοιμήθη στις 18 Οκτωβρίου 2011. Ό αοιδιος προκάτοχός μας Μιχαήλ υπήρξε λόγιος Ίεράρχης καί σπουδαία προσωπικότητα του Οικουμενικού μας Πατριαρχείου. Γιά τόν μακαριστό Μητροπολίτη Μιχαήλ Σταΐκο, βλ. ένδεικτικά, Τσιγάρας Γεώργιος, «Ό Μητροπολίτης Αύστρίας καί Ίεραρχος Ούγγαρίας καί Μεσευρώπης κ. Μιχαήλ», στόν τόμο: *Σκευος εις τιμήν: άφιερωματικός τόμος επί τη συμπληρώσει 25ετίας από τής εις Έπίσκοπον χειροτονίας καί 20ετίας από τής ένθρονίσεως του Μητροπολίτου Αύστρίας καί Ίεραρχου Ούγγαρίας καί Μεσευρώπης κ. Μιχαήλ*, Αθήνα 2011, XLV-L.

⁵¹ Γιά περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τί λειτουργία τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής κατά τήν περίοδο τής άρχερατείας του αοιδίου μητροπολίτη Μιχαήλ Σταΐκου, βλ. Malli, *Die griechische Nationalschule*, σσ. 59-113.

τή συμπαράσταση του αυστριακού κράτους και τή στήριξη του ελληνικού κράτους, μερίμνησαν για τήν όμαλή λειτουργία και διοίκηση του σχολείου. Η ανύστακτη μερίμνά τους για τήν όμαλή λειτουργία και συνέχιση του έργου του αρχαιότερου σέ λειτουργία ελληνικού σχολείου τής Διασποράς με άπώτερο σκοπό τήν ένότητα του Έλληνισμού, με κέντρο πάντοτε τή Μπρόσπολη και τίς δύο ελληνικές κοινότητες στή Βιέννη, άποτελεί τό έπιστέγασμα τής μερίμνας και του μόχθου των προκατόχων μας. Έπιπρόσθετα, ή διδασκαλία των ελληνικών εγκύκλιων μαθημάτων, ή ένίσχυση τής έλληνορθόδοξης συνείδησης και ταυτότητας των μαθητών και μαθητριών, ή στελέχωση του σχολείου με κατάλληλους εκπαιδευτικούς, ό σχεδιασμός και ή πρακτική έφαρμογή κατάλληλων προγραμμάτων σπουδών, ή οργάνωση και ή διδασκαλία των μαθημάτων, ή διοργάνωση σχολικών έκδηλώσεων και άλλων δραστηριοτήτων άποτέλεσαν τους βασικούς πυλώνες για τήν ένίσχυση τής έλληνορθόδοξης συνείδησης και ταυτότητας, καθώς και για τήν ανάπτυξη τής έλληνορθόδοξης παιδείας στους μαθητές και στίς μαθήτριες.

Μετά τήν έκδημία του μακαριστού προκατόχου μας Μπροσπολίτη Μιχαήλ Στάικου, ό γράφων έξελέγη Μπροσπολίτης Αυστρίας και Ξεραχος Ούγγαρίας και Μεσευρώπης⁵² ως διάδοχος του άεμνήστου Μιχαήλ. Μέ τήν άνάληψη των νέων άρχιερατικών καθηκόντων, άποφασίσαμε νά ξεκινήσει έπειγόντως μία αναγκαία ανακαίνιση του ελληνικού σχολείου. Ό σχεδιασμός βάσει έπιστημονικών αναλύσεων ξεκίνησε τό 2012 σέ συνεργασία με τήν Όμοσπονδιακή Υπηρεσία Μνημείων τής Αυστρίας και ή εκτέλεση των έργων ανακαίνισης πραγματοποιήθηκαν τό έτος 2013. Ειδικότερα, αντικαταστάθηκαν οι έγκαταστάσεις ύγιεινής του σχολείου, έπεκτάθηκε τό σύστημα τής θέρμανσης (καλοριφέρ), ανανεώθηκαν τά πατώματα, ανακαινίστηκαν τά κουφώματα των παραθύρων και οι πόρτες ασφαλείας. Τό τότε ύπάρχον μικρό διαμέρισμα έπισκεπτών παραχωρήθηκε και στή θέση του δημιουργήθηκε μία άκόμη ευρύχωρη αίθουσα για τίς άνάγκες τής στέγασης του νηπιαγωγείου που λειτουργεί στό ελληνικό σχολείο⁵³.

⁵² Ό γράφων έξελέγη Μπροσπολίτης Αυστρίας άπό τήν Άγία και Ίερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στίς 3 Νοεμβρίου 2011. Ακολούθως, στίς 30 Νοεμβρίου 2011, χειροτονήθηκε στόν τρίτο βαθμό τής ιερωσύνης άπό τόν Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο και χορεία Ίεραρχών του Οικουμενικού Θρόνου στόν Πάνσεπτο Πατριαρχικό Ναό του Άγίου Γεωργίου στό Φανάρι. Ένθρονίστηκε στόν Ίερό Καθεδρικό Ναό τής Άγίας Τριάδας Βιέννης στίς 4 Δεκεμβρίου 2011.

⁵³ Για τίς σχετικές πληροφορίες των οικοδομικών έργων που πραγματοποιήθηκαν στό πλαίσιο τής ανακαίνισης τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής εκείνη τήν περίοδο, βλ. σχετικά, <http://>

Τό παλαιότερο αυτό έν ενεργεία σχολείο τής Διασποράς άποτελεί στίς ήμέρες μας συμπληρωματικό σχολείο προσχολικής, δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης⁵⁴. Ύπάγεται στό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Έλληνικού Ύπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως τμήμα ελληνικής γλώσσας, λειτουργεί σέ άπογευματινό ώράριο⁵⁵ και άποτελείται από περίπου 300 μαθητές και μαθήτριες. Οι έκατοντάδες μαθητές και μαθήτριες διδάσκονται μαθήματα ελληνικής γλώσσας, ελληνικού πολιτισμού, ιστορίας και θρησκευτικών. Στο σχολείο λειτουργεί Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο, ένώ λειτουργεί και ειδικό τμήμα του μαθήματος των Θρησκευτικών⁵⁶.

Έπίσης, στον χώρο του σχολείου μας, ύπάρχει σχολική βιβλιοθήκη, ή όποια λειτουργεί ως δανειστική, λειτουργεί τμήμα χορωδίας, ένώ ύπάρχει και ή δυνατότητα παροχής συμβουλευτικής ύποστήριξης προς τους μαθητές, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς μέ άντικείμενο κάθε πιθανή άπορία ή δυσκολία στή διαχείριση και στήν άντιμετώπιση όλων των σταδίων και των τομέων τής άνάπτυξης των παιδιών και των εφήβων μέσω ύποστήριξης Παιδοψυχολόγου. Παράλληλα, λειτουργούν ελληνικά σχολεία στίς πόλεις Γκράτς και Σάλτσμπουργκ τής Αυστρίας⁵⁷, ως παραρτήματα τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής,

www.iaad.at/die-griechische-schule-in-wien/ (Πραγματοποιήθηκε πρόσβαση στίς 15/07/2023).

⁵⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τί σημερινή όργάνωση και λειτουργία τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής, βλ. σχετικά, <https://teg-es-viennis-new.europe.sch.gr/> (Πραγματοποιήθηκε πρόσβαση στίς 15/07/2023).

⁵⁵ Τό πρόγραμμα και έν γένει τό μοντέλο όργάνωσης που υιοθέτησε ή σχολή κατά τίς πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα και τό όποιο καθιερώθηκε έπίσημα τό έτος 1955, μετά τό τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τής άπελευθέρωσης τής Αυστρίας, από τον τότε Έπίσκοπο Θερωών και μετέπειτα πρώτο Μητροπολίτη Αυστρίας μακαριστό Χρυσόστομο Τσίτερ, διατηρείται μέχρι και σήμερα. Στο σχολείο μας λειτουργούν άπογευματινά τμήματα από Τρίτη έως και Παρασκευή, καθώς και πρωινά τμήματα τό Σάββατο.

⁵⁶ Στο σχολείο μας δίνεται από τό Ύπουργείο Παιδείας του Αυστριακού κράτους και τί Διεύθυνση Εκπαίδευσης του νομού τής Βιέννης ή δυνατότητα τής διδασκαλίας του όρθοδόξου μαθήματος των Θρησκευτικών, τό όποιο έχει όμολογιακό χαρακτήρα. Οι μαθητές και οι μαθήτριες βαθμολογούνται για τίν τακτική συμμετοχή και τίς επιδόσεις τους από τό σχολείο μας στο αυστριακό τους σχολείο, στο όποιο και λαμβάνουν από τον ύπεύθυνο τής τάξης τον βαθμό για τίν έξαμνιαία και έτήσια βαθμολογία. Τό μάθημα άνήκει στα ύποχρεωτικά μαθήματα του προγράμματος σπουδών του αυστριακού σχολείου και μετά από τί συνεχή παρακολούθησή του μέχρι τό Λύκειο (Oberstufe) είναι και έξετάσμο για τίς τελικές προφορικές έξετάσεις για τό Απολυτήριο Λυκείου (Matura-Reifeprüfung).

⁵⁷ Άξιοσημείωτο άποτελεί ότι και τά δύο παραρτήματα τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής στίς πόλεις Γκράτς και Σάλτσμπουργκ τής Αυστρίας ύποστηρίζονται ποικιλοτρόπως από τό αυστριακό και τό ελληνικό κράτος.

μέ κύριο στόχο τήν όμαλή διεξαγωγή μαθημάτων τής έλληνικής γλώσσας σέ παιδιά σχολικής ήλικίας.

Συμπερασματικά, μποροϋμε νά τονίσουμε ότι ή Παιδεία άποτελεϊ τή σημαντικότερη παράμετρο γιά τή διατήρηση τής έθνικης, θρησκευτικής και πολιτιστικής ταυτότητας όχι μόνο τών Έλλίνων πού διαμένουν στά γεωγραφικά όρια τοϋ έλληνικοϋ κράτους αλλά και τοϋ Έλληνισμοϋ τής διασποράς, ό όποιος διατηρεϊ διαχρονικούς και ισχυρούς δεσμούς μέ τήν Ελλάδα και τήν Όρθόδοξη Έκκλησία. Εΐναι άδιαμφισβήτητο λοιπόν, ότι οί δύο κύριοι πυλώνες πού ένώνουν τούς Έλληνες τής διασποράς εΐναι ή τήρηση τών δεσμών μέ τή Μητέρα Ελλάδα και ή πίστη στήν Όρθόδοξη Έκκλησία. Σημαντικό ρόλο στήν καλλιέργεια και στή διατήρηση αυτών τών δύο έννοποιητικών παραγόντων άποτελεϊ τό πολύπτυχο έργο τών εκπαιδευτικών ίδρυμάτων και τών Ίερών Μητροπόλεων τοϋ Οικουμενικοϋ Πατριαρχείου σ' όλη τήν Οικουμένη.

Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα άποτελεϊ ή Έλληνική Έθνική Σχολή, ή όποία προσφέρει σημαντική προσφορά στήν Παιδεία τοϋ Γένους μας, μέσφ τοϋ πολύπτυχου και μοναδικοϋ έργου πού έπιτελεϊ στό πέραςμα τών αίωνων. Οί ιδιαίτερες πνευματικές συνθήκες πού διαμορφώθηκαν στή Βιέννη και καρποφόρησαν μέ τήν παρουσία τών Έλλίνων έμπόρων και λογίων, τήν ίδρυση τών δύο έλληνικών κοινοτήτων και τήν ίδρυση έλληνικών τυπογραφείων, βοήθησαν στήν ανάπτυξη τοϋ Νεοελληνικοϋ Διαφωτισμοϋ, ό όποιος μεταφέρθηκε μέσφ τής συγγραφικής και έκδοτικής δραστηριότητας στόν έλληνικό πνευματικό χώρο. Έτσι, λοιπόν προέκυψε και ή ανάγκη τής ίδρυσης τής Έλληνικής Έθνικής Σχολής Βιέννης, ή όποία ώς καθίδρυμα τοϋ Οικουμενικοϋ Πατριαρχείου θά συνεχίσει νά κρατάει άναμμένο τό καντήλι τής άδιάλειπτης προσφοράς στήν Παιδεία τοϋ Γένους μας.

ΚΟΣΜΑΣ ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΙΤΗΣ
ΜΟΝΑΧΟΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Τό Ἅγιον Ὅρος ἦταν, ἀπό τὴν ἀρχὴ τῆς συστάσεώς του ὡς χώρου ἀναπτύξεως τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ, ἕνας τόπος παραγωγῆς σπουδαῖς παιδείας καὶ πολιτισμοῦ. Ἦδη ὁ ἰδρυτὴς τοῦ πρώτου μεγάλου ἀγιορειτικοῦ κοινοβίου, τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης εἶχε ἀνώτατες σπουδές στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου διετέλεσε μάλιστα καὶ καθηγητὴς, στό ἀνώτατο ἐκπαιδευτήριον τῆς Βασιλεύουσας. Στὴν Λαύρα του ἵδρυσε καὶ ἕνα εἶδος «παιδευτηρίου» γιὰ παροχὴ στοιχειώδους παιδείας στοὺς «*γραμματίων ἀνεπιστήμονας*» μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ βιβλιοθήκη χειρογράφων¹.

Τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθω ἦταν ἀπὸ πολὺ νωρὴς τόποι συστηματικῆς ἀντιγραφῆς χειρογράφων, καὶ διέσωσαν πολλὰ ἔργα ὄχι μόνον τῆς θρησκευτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θύραθεν γραμματείας. Στὴν Μονὴ Ἰβήρων, μετὰ τὴν ἵδρυσί της τὸ 979/980 ἀπὸ μέλη τοῦ μεγάλου ἱβηρικοῦ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου τῶν Τορνικίων, ὁργανώθηκε ἕνα σημαντικό μεταφραστικό-βιβλιογραφικὸ ἐργαστήριον, γιὰ τὴν μετάφραση ἔργων τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας στὴν γεωργιανὴ γλῶσσα, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἄριστο γνώστη τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας καὶ κάτοχο ἑλληνικῆς παιδείας ἅγιον Εὐθύμιον τὸν Ἰβηρα (ἠγούμενος: 1005-1019). Ἔτσι ἡ Μονὴ Ἰβήρων ἀναδείχθηκε στό σημαντικότερον κέντρο μεταλαμπαδεύσεως τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς παιδείας στὴν Γεωργία². Κάτι ἀντίστοιχο συνέβη καὶ μὲ τὴν σερβικὴ Μονὴ Χιλανδαρίου, πού ἵδρυσαν οἱ ἅγιοι Σάββας καὶ Συμεὼν ἀπὸ τὸν ἀριστοκρατικὸ οἶκον τῶν Νεμάνια τὸν 12ο αἰῶνα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος ἀναδεικνύεται παράλληλα καὶ κέντρο διαχύσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων σέ ὅλη τὴν οἰκουμένη.

¹ Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Λόγιοι τοῦ Ἁγίου Ὁρους (10ος-19ος αἰ.)», στό *Λόγιοι καὶ Λογιοσύνη στό Ἅγιον Ὅρος*, Θεσσαλονίκη, «Ἀγιορειτικὴ Ἑστία» 2013, σ. 32.

² Κρ. Χρυσοχοΐδης, «Λόγιοι τοῦ Ἁγίου Ὁρους (10ος-19ος αἰ.)», ὁ.π., σ. 33.

Ἡ πνευματική παραγωγή τοῦ Ἁγίου Ὁρους γνωρίζει σταδιακὴ ἀνθιση ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 13ου αἰῶνα, γιὰ νὰ φτάσει στὸ ἀποκορύφωμά της στὸν 14ο, τὸν αἰῶνα τοῦ Ἡσυχασμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀναδείχθηκε στὸ σημαντικότερο πνευματικὸ κίνημα ὅλης τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολῆς, ἐπεκτείνοντας τὸ εὖρος τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας³. Ἡ ἐπίδραση τῶν ἔργων τῶν κυριότερων ἐκπροσώπων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Καλλίστου καὶ Φιλοθέου Κοκκίνου, ὑπῆρξε καταλυτική, μετατρέποντας τὸ Ἅγιον Ὅρος σὲ κεντρικὸ φορεὰ θεολογικῆς παιδείας καὶ γνώσης γιὰ ὅλο τὸν Ὁρθόδοξο κόσμο καὶ κυρίως τοὺς Ὁρθοδόξους τοῦ βορρᾶ. Ἡ διαμάχη μεταξὺ Βαυλαῶν καὶ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ ἦταν ἀντιπαραβολὴ δύο ἀνομοίων κόσμων: ἀπὸ τὴν μίᾳ πλευρᾷ τῆς προσπάθειας ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου γιὰ μίᾳ κατὰ τὸ δυνατόν φιλοσοφικὴ καὶ διανοητικὴ προσέγγιση τῆς ιδέας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τῆς πραγματικότητος τῆς κοινωρίας, τῆς συγκράσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πραγματικότης αὐτῆς τῆς κοινωρίας εἶναι δῶρο καὶ ἀποτελεσματὸς τῆς ἐνεργείας Ἐκεῖνου πού πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς⁴.

Μέ τὴν πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ ὁ ἱερός Ἄθως συγκέντρωνε ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι, ἐκτός ἀπὸ τὴν πνευματικότητα πού τοὺς διέκρινε, συνέβαινε νὰ ἔχουν ἐξαιρετικὴ μόρφωση καὶ παιδεία, τὴν ὁποία μεταλαμπάδευαν στοὺς ἄλλους. Στὸ τέλος τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 14ου αἰῶνα τὸ Ἅγιον Ὅρος μάζευε τὰ συντρίμματα του, μετὰ τὴς καταστροφικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Καταλανῶν, πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν χερσόνησο τῆς Κασσάνδρας τὴν διετία 1307-1309. Αὐτοὶ καὶ οἱ χριστιανοὶ Τουρκόπουλοι πού τοὺς ἀκολουθοῦσαν εἶχαν φονεύσει πολλοὺς Ἁγιορεῖτες μοναχοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν τότε Πρῶτο τοῦ Ἁγίου Ὁρους Λουκά, καὶ εἶχαν προκαλέσει καταστροφές σὲ ἀρκετὰ μοναστήρια καὶ ναοὺς, ὅπως στὸν ναὸ τοῦ Πρωτάτου. Οἱ Ἁγιορεῖτες κάλεσαν γιὰ τὴν ἀγιογράφηση τοῦ ἀνακαινισμένου Πρωτάτου, τοῦ πνευματικοῦ καὶ διοικητικοῦ κέντρου τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας, ἕναν φημισμένο ζωγράφο (μαῖστορα) ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν, τὸν Ἰωάννη Ἀστραπᾶ. Αὐτὸς θὰ μείνει γνωστός στὴν ἱστορία ὡς «Πανσέληνος» ἀπὸ ἕνα «σελπνογραφικὸ» σχέδιο πού εἶχε ζωγραφίσει γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἐπίσης Θεσσαλονικέως λογίου Δημητρίου Τρικλινίου: μίᾳ πανσέληνο μέ ἕναν ἄνδρα μέσα της, πού εἰκόνιζε τὴν γῆ ὅπως καθρεπτιζόταν στὴν σελήνη, κατὰ τὴς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἐποχῆς.

³ Κρ. Χρυσοχοϊδης, ὁ.π., σ. 34.

⁴ Ἱ. Μονὴ Ἰβήρων, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ ἡ παιδεία τοῦ γένους μας*, Ἅγιον Ὅρος 2003, σ. 27.

Εικ. 1.

Εικ. 2.

Ο Ιωάννης Ἀστραπᾶς, πού ἦταν παράλληλα καί δεινός ζωγράφος μικρογραφιῶν χειρογράφων, θά ἀποδώσει εὐρηματικά καί ζωντανά στους τοίχους τοῦ Πρωτάτου τίν σημασία τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὡς τόπου παραγωγῆς παιδείας καί πολιτισμοῦ: παρουσιάζει τόν εὐαγγελιστή Λουκά ὡς «μελετητή κειμένων» (εἰκ. 1) νά συγκρίνει καί νά διορθώνει τίς παραλλαγές τοῦ εὐαγγελίου, γιά νά βεβαιωθεί ὅτι τό ἀντίγραφό του εἶναι πιστό στό ἀρχικό κείμενο. Τό περιβάλλον του ἀποδίδει, μέ πλῆθος ρεαλιστικῶν λεπτομερειῶν, τίν εἰκόνα ἑνός πλήρους ἀντιγραφικοῦ ἐργαστηρίου τῆς ἐποχῆς. Παράλληλα, ὁ εὐαγγελιστής Ματθαῖος εἰκονίζεται στόν νότιο τοῖχο τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τοῦ ναοῦ ὡς βιβλιοδέτης νά κρατᾶ ἕναν κώδικα ἀνάμεσα στά γόνατά του (εἰκ. 2) μέσα σέ δύο ξύλινους σφικτῆρες («πρέσσα») καί νά τόν «ξακριίζει», ἀπεικόνιση πού κανεῖς ἀγιογράφος μέχρι τότε δέν εἶχε ἀποτολμήσει, ἡ ὁποία ὠστόσο δέν ξένιζε τούς Ἁγιορεῖτες μοναχοῦς.

Ο ἴδιος ὁ Ιωάννης Ἀστραπᾶς θά ὑποκύψει στόν πειρασμό νά ἀφήσει, ἄν καί διακριτικά, τό ἀποτύπωμα τῆς ἐνασχόλησής του μέ τίν ἀγαπημένη του ἀστρονομία, πού τοῦ κληροδότησε καί τό παρωνύμιο «Πανσέληνος», ζωγραφίζοντας ὡς διακοσμητικό σχέδιο μία ἔκλειψη ἡλίου, μέ τά δύο οὐράνια σώματα τῆς σελήνης καί τοῦ ἡλίου σέ «σύνοδο κοντά στους συνδέσμους» (εἰκ. 3).

Οἱ τρεῖς αὐτές παραστάσεις ἐνσαρκώνουν μέ τόν καλύτερο τρόπο τίν σύζευξη γνώσης καί πίστεως, ἐπιστήμης καί εὐσέβειας, πού χαρακτῆριζε τό

Ἅγιον Ὅρος τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων καί τό ἀνέδειξε τελικά σέ φάρο παιδείας καί γραμμάτων σέ ὀλόκληρη τήν ὑπερχλιετῆ ἱστορία του. Ἡ πνευματική ἀνθισί του θά διακοπεί προσωρινά τόν 15ο αἰῶνα, λόγω τῶν δύσκολων συνθηκῶν πού ἐπέφερε ἡ ὀθωμανική κατάκτηση, μέ τίς συνεχεῖς τουρκικές ἐπιδρομές πού προηγήθηκαν καί τήν γενική ἀνασφάλεια πού τήν ἀκολούθησε, τήν οικονομική δυσπραγία καί τήν δημογραφική κάμψη.

Εἰκ. 3.

Ἡ κατάσταση ὅμως ἀλλάζει τόν 16ο αἰῶνα μέ τήν γενική ἀνάκαμψη τῶν μονῶν, πού τήν ἀκολουθεῖ καί ἡ ἀντίστοιχη πνευματική ἀνασυγκρότηση. Ἐνα θεμελιώδες θεολογικό παιδευτικό ἔργο ἐπιτελέστηκε στήν Ρωσία στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα ἀπό τόν Βατοπαϊδινό Ἁγιορείτη μοναχό ἅγιο Μάξιμο τόν Γραικό, κατά κόσμον Μιχαήλ Τριβῶλη. Τόν ἴδιο αἰῶνα ἀναδεικνύονται μέσα ἀπό τίς τάξεις τοῦ ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Αὐτοί ἐξῆλθαν τοῦ Ἁγίου Ὅρους καί κράτησαν τό Γένος μας στήν δύσκολη αὐτήν περίοδο τῆς δουλείας, ἀνέβασαν τό πνευματικό ἐπίπεδό του καί συντέλεσαν ἀποφασιστικά στήν διάσωση τῆς χριστιανικῆς ταυτότητός του: ὁ ἡσυχαστής νεομάρτυς Ἰάκωβος ὁ Ἰβηριοσκιπτιώτης, ἀποκαλούμενος Διδάχος (+1520) ἀποτέλεσε μία πρόδρομη μορφή τοῦ ἁγίου Κοσμῆ τοῦ Αἰτωλοῦ, μέ τεράστιο κατηχητικό, διδακτικό καί ἐξομολογητικό ἔργο. Ὁ ἅγιος Διονύσιος (ca. 1500-1545), πού ἀσκήθηκε στίς Καρυές καί μετά στήν Μονή Φιλοθέου, ἴδρυσε τήν σημαντική του Μονή ἐν Ὀλύμπῳ καί ὑπῆρξε σπουδαία πνευματική προσωπικότητα τήν ἴδια περίοδο. Ὁ Παχώμος Ρουσάνος, πού ἐγκαταβίωσε γιά μία δεκαετία στήν Μονή Ἰβήρων (1535-1544), περιορχόταν τίς περιοχές τῆς Θράκης καί τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας γιά νά κηρύξει τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, νά ἐνθαρρύνει τοὺς χριστιανούς καί νά διαλεχθεῖ μέ τοὺς μουσουλμάνους γιά τήν ἀνωτερότητα τῆς πίστεως μας⁵. Τήν ἴδια ἐποχή, περί τό 1540, ἐντάχθηκε ἐπίσης στήν Μονή Ἰβήρων ὁ ἐκ Βερροίας Θεοφάνης Ἐλεαβούλκος, ὁ ὁποῖος στήν

⁵ Βλ. Σπ. Λάμπρος, «Ἐκ τῶν ὀμιλῶν τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου», *Νέος Ἑλληνομνήμων* 13 (1916), σσ. 56-57.

όκταετία 1543-1551 υπήρξε Μέγας Ρήτωρ του Οικουμενικού Πατριαρχείου, διακεκριμένος διδάσκαλος και ιεροκήρυκας της Κωνσταντινουπόλεως. Πρίν επιστρέψει στην πατρίδα του, έζησε ξανά για λίγο στην Μονή Ίβήρων, όπου άφησε την σημαντική βιβλιοθήκη του.

Τό 1580 παραχωρείται από την Μονή Καρακάλλου τό Κελλί του Προφήτη Ήλία στον μοναχό παπα-Συμεών⁶), ό οποίος υπήρξε, σύμφωνα μέ τό τουρκικό ιεροδικαστικό έγγραφο πού εξέδωσε ό τοποτηρητής μουλλάς του Λαγκαδά, «διδάσκαλος άμετρήτων άπίστων και άμαρτωλών⁷, μοναχών και ιερέων στά χωριά Γκιουβέγντα (σημερινή Άσσηρος), Γκιουνίνα (σημερινή τοποθεσία Παλαιόχωρα), Ντιριμίς (σημερινός Δρυμός) και Μπάγλιτζα (σημερινό Μελισσοχώρι) και σε άλλα του νομού Θεσσαλονίκης, διδάσκοντας στά παιδιά τους τό ευάγγελιο»⁸.

Στήν Μονή Μεγίστης Λαύρας έγκαταβίωσε μεταξύ 1610-1622 ό Κρητικός μοναχός Άγάπιος Λάνδος (άρχές 17ου – 1664 ή 1667), όπου πραγματοποίησε τό μεγαλύτερο μέρος του συγγραφικού έργου του, πού ήταν γραμμένο σε άπλό έλληνικό ιδίωμα. Ή «Άμαρτωλών Σωτηρία» άποτελέσε τό προσφιλέστερο θρησκευτικό ανάγνωσμα της Τουρκοκρατίας, αλλά τεράστια άπίχηση στον λαό είχαν και οι υπόλοιπες άγιολογικές («Παράδεισος», «Έκλόγιον», «Νέος Παράδεισος», «Καλοκαιρινή») και άλλες συλλογές του (Θηκαράς, Θεοτοκάριον, Ψαλτήριον, Κυριακοδρομιον, Γεωπονικόν).

Ό Ίερόθεος Ίβηρίτης (+1745), ό οποίος ως μοναχός είχε λάβει άνώτερες σπουδές στην Κωνσταντινούπολη, στην Βενετία και στην Καστοριά, συνέβαλε στην παιδεία του Γένους, υπηρετώντας στό διάστημα 1721-1731 ως διδάσκαλος στην Σχολή της Σκοπέλου. Άν και βαθύς γνώστης της έλληνικής και λατινικής φιλολογίας, μετέφρασε σε άπλή γλώσσα και εξέδωσε τό 1721 λόγους και παρανέσεις του όσιου Έφραίμ του Σύρου. Στην συνείδηση των Άγιορειτών αναγνωρίστηκε πολύ γρήγορα μετά την κοίμησή του ως άγιος⁹.

Παράλληλα, αναδεικνύεται τόν 18ο αιώνα στό Άγιον Όρος ό σημαντικό-

⁶ Στο τουρκικό έγγραφο δέν είναι ξεκάθαρο ποιο έλληνικό όνομα έννοείται. Στά όθωμανικά γράφεται ως *Şimanoa*.

⁷ Τό έγγραφο είναι γραμμένο σε επιθετική και ύβριστική για τούς χριστιανούς γλώσσα, κάτι πού προδίδει την ταυτότητα του εκδότη του ιεροδίκου ως φανατικού όπαδου του Ίσλάμ.

⁸ Ή. Κολοβός, *Χωρικοί και μοναχοί στην Όθωμανική Χαλκιδική, 15-16ος αιώνες*, τόμ. 3: *Τά Όθωμανικά έγγραφα του αρχείου της Ίερās Μονής Ήεροποτάμου, Έπιτομές 1439-1800*, διδ. διατριβή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2000, έγγρ. άρ. 152, σσ. 132-133.

⁹ Κρ. Χρυσοχοϊδης, «Λόγιοι του Άγίου Όρους (10ος-19ος αι.)», *ό.π.*, σ. 37.

τερος διδάσκαλος τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος ἐκ Φουρνᾶ (1670-1746), ὁ ὁποῖος εἶχε ἐγκαταβιώσει στό Κουτλουμουσιανό Κελλί τῆς Ἀποτομῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου στήν Σκίτη τῶν Καρυῶν, ὅπου ἀνακαίνισε καί ἀγιογράφησε τό ναῦδριό του. Ἡ «Ἑρμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης», ἕνα ἐγγεγραμμένο ἀγιογραφίας πού ἐνσωματώνει ὁλόκληρη τήν μέχρι τότε ἀγιογραφική παράδοση, ἀποτελέσει ἐφεξῆς ἕνα μοναδικῆς ἀξίας καί πληρότητας βοήθημα ἀγιογραφίας. Ἐξαιρετός ἀγιογράφος καί ὁ ἴδιος, μέ τό σημαντικό καλλιτεχνικό ἀποτύπωμά του στό Ἅγιον Ὅρος καί ἄλλοῦ, ἀναδείχθηκε στόν κύριο ἐκφραστή ἑνός κινήματος ἐπιστροφῆς στήν βυζαντινὴ ἀγιογραφικὴ παράδοση καί μάλιστα αὐτὴν τῆς Μακεδονικῆς Σχολῆς τῆς Παλαιολόγειας περιόδου, μέ πρότυπο τὴν τεχνοτροπία τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Πανσέληνου (Ἰωάννη Ἀστραπᾶ) στόν περίφημο ναὸ τοῦ Πρωτάτου. Φιλομαθῆς στό ἔπακρο, ὁ Διονύσιος ἐξέδωσε ἀκολουθίες, ὅπως τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καί τοῦ Ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, ἐνῶ μερίμνησε γιὰ τὴν ἴδρυση σχολείου κοινῶν γραμμάτων στήν γενέτειρά του Φουρνᾶ. Αὐτὸ ἐξελίχθηκε σὲ μεῖζον ἐκπαιδευτικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς, ὅπου φοίτησαν σημαντικὲς μορφές τῆς παιδείας τῆς ἴδιας περιόδου¹⁰.

Ἐκτός ἀπὸ τὴν Μονὴ Ἰβήρων, καί ἡ Σκίτη τῶν Καυσοκαλυβίων ἀποτελέσει πόλο ἔλξεως σημαντικῶν λογίων στό Ἅγιον Ὅρος. Ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης ἐκ Πελοποννήσου, μέ σπουδὲς στήν Πατριαρχικὴ Σχολὴ Κωνσταντινουπόλεως καί στίς Σχολές Πάτμου καί Ἰωαννίνων, μετὰ τὴν ἐγκαταβίωσή του στήν Σκίτη, ἀναλαμβάνει καθήκοντα διδασκάλου νέων μοναχῶν. Τό 1749 ἀνέλαβε γιὰ σύντομο διάστημα τὴν Σχολαρχία τῆς νεοϊδρυθείσης Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ἐνῶ, παράλληλα, ἀναδείχθηκε σὲ ἡγετικὴ μορφή τοῦ φιλοκαλικοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων, στήν ἀρχὴ τῆς ἀναπτύξεώς του. Ὡστόσο, σύντομα θὰ ἀποχωρήσει ἀπὸ τό Ὅρος γιὰ νὰ καταλήξει ὡς διδάσκαλος στήν ἡγεμονικὴ Σχολὴ τοῦ Ἰασίου στή Βλαχία¹¹.

Τό 1757, μετὰ ἀπὸ μία πολυκύμαντη ζωὴ στήν Μολδοβλαχία, ἐγκαταβιώνει στό Ἅγιον Ὅρος ὁ Σκοπελίτης Καισάριος Δαπόντες (1713-1784), μαθητὴς τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου τοῦ Ἰβηρίτη στό σχολεῖο τῆς Σκοπέλου καί τοῦ Γεωργίου Χρυσογόνου Τραπεζουντίου στήν «αὐθεντικὴ Σχολή» τοῦ Βουκουρεστίου. Θεωρεῖται μίᾳ ἀπὸ τίς σημαντικότερες μορφές τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης τοῦ ὑποδοῦλου Γένους τόν 18ο αἰῶνα, κορυφαῖος λογοτέχνης καί ποιητής, μέ

¹⁰ Σ. Πασχαλίδης, «Διονύσιος ὁ ἐκ Φουρνᾶ», λήμμα στό *Λόγιοι καί Λογιοσύνη στό Ἅγιον Ὅρος*, Θεσσαλονίκη, «Ἀγιορειτικὴ Ἑστία» 2013, σ. 58.

¹¹ *Κρ. Χρυσοχοϊδης*, ὁ.π., σ. 38.

τεράστιο συγγραφικό, θεολογικό και κοσμικό (συνήθως σέ ἕμμετρο μορφή), ἔργο. Ἔχουν ἐκδοθεῖ τὰ δεκαοκτώ ἀπό τὰ εἴκοσι ἕξι πονήματά του, μέ γνωστότερο ἀπό αὐτά τόν «Κῆπο Χαρίτων». Τά ὑπόλοιπα διασώθηκαν σέ χειρόγραφο μορφή στήν Μονή Ἐρησοποτάμου, σέ βιβλιοθήκες τῆς Ἑλλάδας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ρουμανίας, στήν Κωνσταντινούπολη καί ἄλλου. Παράλληλα, ὁ Καισάριος ἀναδείχθηκε σέ νέο κτίτορα τῆς Μονῆς Ἐρησοποτάμου, καθώς, χάρι στήν πολύπλευρη δραστηριότητά του καί μία ὀκταετή ζητεία στίς Ὑπερδουνάβιες Ἡγεμονίες, ἀνοικοδομήθηκε στά 1762-1764 καί ἀγιογραφήθηκε τό 1784 τό μεγαλοπρεπές καθολικό τῆς.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ δύσκολες καταστάσεις τῆς Τουρκοκρατίας εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τήν πτώση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν Ἀγιορειτῶν μοναχῶν καί τήν ἔλλιπῆ πνευματική κατάρτισή τους. Οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς δέν ἦταν σέ θέση νά διαβάσουν τὰ ἔργα τῆς πατερικῆς γραμματείας, κάποιου εἶχε ἐπιπτώσεις καί στό ἐπίπεδο πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας. Μέχρι τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ ἰδιορρυθμία εἶχε ἐπικρατήσει στά περισσότερα μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀφοῦ ἡ ἄγνοια τῶν μεγάλων πατέρων τοῦ μοναχισμοῦ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἀντίστοιχο ἔλλειμμα καί στήν κατανόηση τῶν βασικῶν ἀρχῶν καί σκοπῶν του. Ἡ κατάσταση ἄρχισε νά ἀλλάζει σταδιακά, ὅταν στό Ἅγιον Ὄρος ἄρχισαν νά ἐγκαταβιώνουν μοναχοί, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἤδη λάβει στόν κόσμον μία λιπαρή μόρφωση. Μετά τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος σημειώνεται μία σημαντική ἀναγέννηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γνωστή ὡς «φιλοκαλική ἀναγέννηση», ἀπό τό βιβλίον τῆς «Φιλοκαλίας» πού ἐκδόθηκε τό 1782 στήν Βενετία ἢ «κολλυβαδικό κίνημα», ἀπό τήν διαμάχη γιά τήν ἡμέρα τέλεσης τῶν μνημοσύνων πού ταλάνισε τότε τό Ἅγιον Ὄρος. Κατάληξη αὐτῆς τῆς ἀναγέννησης ἦταν ἡ ἐπιστροφή ἀρκετῶν μονῶν του στόν κοινοβιακό βίο μέ τήν βοήθεια καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ἡ ἀναγέννηση αὐτή συνοδεύτηκε ἀπό μία ἀντίστοιχη ἀναγέννηση τῆς παιδείας μέσα στό ἴδιο τό Ὄρος, ἡ ὁποία ὅμως αὐτήν τήν φορά εἶχε σάν ἀποτέλεσμα καί μία γενικότερη ἀναγέννηση τῆς παιδείας τοῦ Γένους μας. Ἔλαβε σάρκα καί ὅσα μέ τήν σύσταση τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς (εἰκ. 4) ἀπό τήν Μονή Βατοπαιδίου σέ εἰδυλιακή τοποθεσία τῆς, σέ λόφο κοντά, ἀλλά καί σέ ἀπόσταση περὶπου εἴκοσι λεπτῶν μέ τὰ πόδια ἀνατολικά ἀπό τό μοναστηριακό τῆς συγκρότημα. Ἡ προσπάθεια ξεκίνησε τό 1748 ἀπό τόν προηγούμενον τῆς Μονῆς Μελέτιο Βατοπαιδινό, μέ στόχο νά ἰδρῦσει «*φροντιστήριον ἑλληνικῶν μαθημάτων, παιδείας τε καί διδασκαλίας παντοδαποῦς ἐν τε λογικαῖς, φιλοσοφικαῖς τε καί θεολογικαῖς ἐπιστήμαις*». Εὐδωδῆκε χάρι στήν πλοῦσια ἡθι-

Εικ. 4.

κή και ύλική στήριξη του Οικουμενικού Πατριάρχου Κυρίλλου Ε¹². Τήν σχολαρχία τῆς Ἀθωνιάδος εἶχε ἀναλάβει ἀρχικά ἐπὶ μία τετραετία (1749-1753) ὁ προμνημονευθεὶς ἐξ Ἑβραίων Πελοποννήσιος ἱεροδιάκονος Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης, μετὰ τὴν ὑποχρέωση «μεταδοῦναι τῶν Μουσῶν τὴν, καθ' Ἡσίοδον, Πολύμνιαν»¹³. Ἡ Σχολὴ ἀναδείχθηκε σὲ φάρο τοῦ Γένους ὅταν Σχολάρχης τῆς διορίστηκε μετὰ σιγίλλιο τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τὸ 1753 ὁ περιφνημὸς Εὐγένιος Βούλγαρης (1716-1806), ὀνομαζόμενος σὲ αὐτὸ «ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ λόγιος καὶ παντοδαπαῖς ἐπιστήμαις κεκοσμημένος καὶ γεγυμνασμένος καὶ δυνάμενος παιδεῦσαι τοὺς μαθητὰς οὐ μόνον τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν λογικὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας»¹⁴. Ὁ Εὐγένιος, πού δίκαια χαρακτηρίζεται ὡς ὁ «πανεπιστήμονας» τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ ὁ «διδάσκαλος τῶν διδασκάλων» σὲ ὅλες τὶς μεγάλες Σχολές τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου¹⁵, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση, αἰσιοδοξῶντας νὰ μετατρέψει τὴν Σχολὴ σὲ μία μεγάλη Ἀκαδημία, «πολλῶ πιθανωτέρα καὶ κρείσσων τῆς πολι-

¹² Ἰ. Παπάγγελος, «Ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἀθωνιάδος Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας», στὸ *Λόγιοι καὶ Λογιοσύνη* στὸ Ἅγιον Ὄρος, Θεσσαλονίκη, «Ἀγιορειτικὴ Ἑστία» 2013, σ. 129.

¹³ Ἰ. Παπάγγελος, «Ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἀθωνιάδος Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας», ὁ.π., σ. 129.

¹⁴ Παπάγγελος, ὁ.π.

¹⁵ Σ. Πασχαλίδης, «Εὐγένιος Βούλγαρης», λήμμα στὸ *Λόγιοι καὶ Λογιοσύνη* στὸ Ἅγιον Ὄρος, Θεσσαλονίκη: «Ἀγιορειτικὴ Ἑστία» 2013, σ. 61.

τείας εκείνης τῆς ἀσυστάτου τοῦ Πλάτωνος»¹⁶. Τό κτηριακό συγκρότημα τῆς Ἀθωνιάδος ἦταν ἓνα παραλληλόγραμμο οἰκοδόμημα ἐμβαδοῦ περίπου 2.500 τ.μ., μέ ναό τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ στήν μέση περίπου τῆς αὐλῆς του, δίνοντας ἔτσι τήν εἰκόνα μονῆς. Εἶχε τρεῖς ὀρόφους μέ διακόσια δωμάτια ἑνός ἢ δύο ἀτόμων, βιβλιοθήκη, αἰθουσες διδασκαλίας, εἰδικό διαμέρισμα τοῦ Σχολάρχου κ.λπ.¹⁷. Τά μαθήματα στήν Σχολή χωρίζονταν σέ δύο κύκλους, τόν φιλοσοφικό, πού περιλάμβανε τήν Λογική, τήν Εἰσαγωγή στήν Φιλοσοφία καί τήν Μεταφυσική, καί τόν μαθηματικό, πού περιλάμβανε τήν Ἀριθμητική, τήν Γεωμετρία, τήν Φυσική καί τήν Κοσμογραφία. Παράλληλα, εἰσίχθη καί ἡ διδασκαλία τῶν Λατινικῶν, πού ἦταν ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστημῶν στήν Δύση τήν ἐποχή ἐκείνη. Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης μετέφρασε γιά τίς διδακτικές ἀνάγκες τῆς Σχολῆς διάφορα εὐρωπαϊκά συγγράμματα, ἐνῶ, παράλληλα, συνέταξε καί τά προσωπικά διδακτικά ἔργα του, πού κυκλοφοροῦσαν στήν Ἀθωνιάδα σέ χειρόγραφη μορφή. Ἀπό τούς μαθητές του ἀπαιτοῦσε σκληρή ἐργασία καί πειθαρχία¹⁸.

Ἡ Σχολή εἴλκυσε τήν προσοχή μαθητῶν πού διηροῦσαν γιά μόρφωση καί πνευματική καλλιέργεια, ἀλλά καί ἀρκετῶν ἱκανῶν διδασκάλων. Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης τήν παρέλαβε τό 1753 μέ εἴκοσι τρεῖς μαθητές. Ὅταν ἀποχώρησε τό 1759 ὁ ἀριθμός πλησίαζε τούς διακόσιους, ἐνδεικτικός τῆς ἀπνηχίσεως πού εἶχε ἡ Ἀθωνιάδα στό ὑπόδουλο Γένος. Κατά τήν ἐξαετῆ θητεία του (1753-1759) ἐκπαίδευσε ἑξακόσιους περίπου μαθητές, οἱ ὁποῖοι διασκορπίστηκαν σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα, συμβάλλοντας ἀποφασιστικῶς καί ποικιλοτρόπως στήν ἐκπαιδευτική ἀναγέννηση καί γενικότερη ὠφέλεια τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ. Ἐνας ἀπό αὐτούς ἦταν καί ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (εἰκ. 5), ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀναφέρει ὁ ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης στόν βίο του πού συνέγραψε ὁ ἴδιος¹⁹, *«ἐπειδή κατά τούς χρόνους ἐκείνους ἄρχισε μέ φήμην μεγάλην καί τό σχολεῖον τοῦ Βατοπαιδίου εἰς τό Ἅγιον Ὅρος, μετέβη εἰς ἐκεῖνο μέ ἄλλους ἐδικούς του συμμαθητάς, οὐκ ὀλίγους· ἐκεῖ ἐτελείωσε τά γραμματικά ὑποκάτω εἰς τόν διδάσκαλον Παναγιώτην Παλαμᾶν· μετά δέ ταῦτα παρέλαβε καί τήν Λογικήν ἀπό τόν διδάσκαλον Νικόλαον Τζαρτζούλιον· ἦτον δέ ἀκόμη λαϊκός Κώνστας καλούμενος». Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ἐγκαταβίωσε στήν συνέχεια στήν*

¹⁶ Παπάγγελος, ὁ.π., σ. 130.

¹⁷ Παπάγγελος, ὁ.π., σ. 130. Σήμερα σώζονται τά εἱρεῖπια τῶν κτηρίων ἐν μέρει μέχρι τήν βάση τῆς στέγης (εἰκ. 4), ἐνῶ ἡ Μονή Βατοπαιδίου καταβάλλει προσπάθεια νά τό ἀνακατασκευάσει γιά νά τό μετατρέψει σέ χώρους ἐργαστηρίων.

¹⁸ Παπάγγελος, ὁ.π., σσ. 130-131.

¹⁹ Νέον μαρτυρολόγιον τῶν νεοφανῶν μαρτύρων, ἐν Ἀθήναις 1856², σ. 202.

Μονή Φιλοθέου, από τήν ὁποία περί τό 1760 ἀναχώρησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη, προκειμένου νά λάβει τήν εὐλογία τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ Β΄, γιά νά ἀρχίσει τό φωτιστικό ἱεραποστολικό ἔργο του²⁰.

Δέν θά ὑπερβάλαμε ἐάν γράφαμε ὅτι τό Ἅγιον Ὅρος καί ἡ Ἀθωνιάδα Σχολή, μέσω τοῦ ἀγίου Κοσμά, εἶχαν μία ἀνεκτίμητη, ἤ καλύτερα μοναδική, συμβολή στήν παιδεία τοῦ Γένους. Καί τοῦτο γιατί ὁ ἱερομάρτυς ὑπῆρξε ἰδρυτής ἑκατοντάδων σχολείων σέ ὅλες τίς περιοχές πού ὄργωσε ἱεραποστολικά: *«Ἐκατέστησε σχολεῖα πανταχοῦ διά μέσου τῆς διδασκαλίας του, τόσον ἑλληνικά, ὅσον καί κοινά, τόσον εἰς τάς χώρας, ὅσον καί εἰς τά χωρία, διά νά πηγαίνουν εἰς αὐτά τά παιδιά, καί νά μανθάνουν δωρεάν τά ἱερά γράμματα, καί ἐκ τούτων νά στερεώνονται μέν, εἰς τήν πίστιν καί τήν εὐσέβειαν, νά ὀδηγῶνται δέ, εἰς τήν ἐνάρετον ζωὴν καί πολιτείαν»*, γράφει ὁ ἅγιος Νικόδημος²¹.

Εἰκ. 5.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ φράση *«τόσον εἰς τάς χώρας, ὅσον καί εἰς τά χωρία»*, πού σημαίνει ὅτι τά σχολεῖα δέν ἰδρύνονταν μόνο στά ἀστικά κέντρα, ἀλλά καί στήν ἐπαρχία. Ὅπως ἔγραψε ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Κοσμάς στόν ἀδελφό του Χρῦσανθο, στίς 2 Μαρτίου 1779, ἴδρυσε δέκα ἑλληνικά σχολεῖα καί *«διακόσια διά κοινά γράμματα»*. Οἱ ἀριθμοί αὐτοί προφανῶς αὐξήθηκαν στόν μισό χρόνο πού μεσολάβησε μέχρι τήν ἐκτέλεσή του ἀπό τοῦς Τούρκους, κατόπιν δωροδοκίας τῶν Ἑβραίων, στίς 24 Αὐγούστου 1779²². Οἱ διδασκῆς τοῦ ἀγίου Κοσμά βρίθουν ἀπό προτροπές γιά τήν μόρφωση ὄλων τῶν χριστιανῶν, πού δείχνουν τήν τεράστια σημασία πού ἔδινε σέ αὐτήν, γιά τήν διατήρηση τῆς ταυτότητος τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους, πού ὑπέφερε ἀπό τό σκότος τῆς ἀμάθειας:

«Ἐτσι πρέπει καί ἐμεῖς νά σπουδάζωμεν νά μανθάνωμεν γράμματα διά νά ἡξεύρωμεν πού περιπατοῦμεν. Καί ἂν δέν ἐμάθετε γράμματα οἱ πατέρες καί

²⁰ Ἰ. Μενοῦνος, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδασκῆς καί βιογραφία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα, 2002, σ. 232.

²¹ *Νέον μαρτυρολόγιον*, ὅ.π., σσ. 202-203.

²² Ἰ. Μενοῦνος, *Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ διδασκῆς καί βιογραφία*, ὅ.π., σ. 232.

αί μητέρες, νά βάνετε τά παιδιά σας νά μανθάνουν. Δέν βλέπετε πῶς ἀγρίεψε τό γένος μας ἀπό τήν ἀμάθειαν καί ἐγνίκαμεν ὡσάν τά θηρία; Διά τοῦτο σᾶς συμβουλεύω νά κάμετε κάθε τρόπον νά ἔχετε σχολεῖα εἰς τές χῶρες σας διά νά καταλαμβάνετε τό ἅγιον Εὐαγγέλιον, νά μή περιπατῆτε εἰς τό σκότος»²³.

Στήν διάρκεια τῶν κηρυγμάτων του ὁ ἅγιος ἴδρυε σχολεῖα μέ ἕναν τρόπο μνημειώδη γιά τήν ἀπλότητα, ἀλλά καί τήν ἀποτελεσματικότητά του, ζητώντας αὐτά ἀπό τό ἀκροατήριό του ὡς τό μεγαλύτερο δῶρο πού θά μπορούσαν νά τοῦ προσφέρουν:

«Καλά, παιδιά μου, μοῦ ἐχαρίσατε τά παιδιά σας, ἀμή νά ἰδοῦμεν, ἔχετε καί σχολεῖον ὅπου νά διαβάξουν, νά μανθάνουν γράμματα τά παιδιά μας;

- Δέν ἔχομε, ἅγιε τοῦ Θεοῦ.

- Τέτοια παιδιά ἀγράμματα μοῦ ἐχαρίσατε; Τί τά θέλω; Χάρισμά σας. Παιδιά ὡσάν τά γουρουνόπουλα νά ἔχω δέν τό καταδέχομαι, διότι εἶμαι ὑπερήφανος. Χάρισμά σας. Ὡσάν θέλετε χαρίσετε μου καί ἕνα σχολεῖον ἐδῶ εἰς τήν χώραν σας νά μανθάνουν τά παιδιά μας γράμματα, νά ἡξεύρουν πού περιπατοῦνε καί τότε νά εὐχῶμαι νά ζήσουν, νά προκόψουν»²⁴.

Ὁ ἅγιος δέν στρεφόταν μόνο στούς πλουσίους χριστιανούς, ἀλλά κινητοποιοῦσε τήν συλλογική δράση τῶν κατοίκων, μέ σκοπό νά παρέχει σέ ὅλα τά παιδιά δωρεάν παιδεία:

«Ἀμή δέν εἶναι καλά νά βάλετε ὅλοι σας ἕνα ρεφενέ, νά βάλετε καί ἐπιτρόπους νά τό κυβερνοῦν τό σχολεῖον, νά βάνουν διδάσκαλον καί νά μανθάνουν ὅλα τά παιδιά καί πλούσια καί πτωχά χωρίς νά πληρώνουν;»²⁵.

Παράλληλα, ἀνέλυε στόν λαό τήν σημασία πού ἔχει γιά τήν πνευματική καλλιέργειά τους ἕνα χριστοκεντρικό σχολεῖο:

«Διατί ἀπό τό σχολεῖον μανθάνομεν τό κατά δύναμιν τί εἶναι Θεός, τί εἶναι ἅγια Τριάς, τί εἶναι ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, τί εἶναι δαίμονες, τί εἶναι Παράδεισος, τί εἶναι Κόλασις, τί εἶναι ἀμαρτία, ἀρετή. Ἀπό τό σχολεῖον μανθάνομεν τί εἶναι ἅγια Κοινωνία, τί εἶναι ψυχή, τί εἶναι κορμί, τά πάντα ἀπό τό σχολεῖον τά μανθάνομεν, διότι χωρίς τό σχολεῖον περιπατοῦμεν εἰς τό σκότος»²⁶.

Καί κατέληγε ὅτι ἡ ἴδρυση ἑνός σχολείου εἶναι τό σημαντικότερο ἀπό κάθε κοινωφελές ἔργο:

²³ Ι. Μενοῦνος, *Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ διδαχές καί βιογραφία*, ὅ.π., Διδαχί Δ', σ. 183.

²⁴ Ι. Μενοῦνος, ὅ.π., Διδαχί Α', σ. 50.

²⁵ Ι. Μενοῦνος, ὅ.π.

²⁶ Ι. Μενοῦνος, ὅ.π.

«Καλύτερα νά ἔχης βρύσες καί ποταμούς, διατί ἡ βρύσις ποτίζει τό σῶμα, τό δέ σχολεῖον ποτίζει τήν ψυχίν, τό σχολεῖον ἀνοίγει τές ἐκκλησίες, τό σχολεῖον ἀνοίγει τά μοναστήρια. Ἀνίσως καί δέν ἦτανε σχολεῖα, ποῦ ἤθελα ἐγώ νά μάθω νά σᾶς διδάσκω;»²⁷.

Ἄλλοτε προσπαθοῦσε νά δώσει οἰκονομικά κίνητρα στούς ἐνίλικες γιά νά μορφωθοῦν, μέ τήν ἀπαλλαγή τους ἀπό τήν βαριά τήν ἐποχή ἐκεῖνη ὀθωμανική φορολογία ἢ καί ἀπό τυχόν χρέη:

«Ὅποιος παπᾶς ἢ κοσμικός θέλει νά μάθῃ γράμματα ἑλληνικά, ἄς σπκωθῆ ἀπάνω νά μοῦ τό εἰπῆ νά τόν εὐλογήσω καί ἐγώ, νά βάλω καί ὄλους τούς χριστιανούς νά τόν συγχωρέσουνε. Σᾶς παρακαλῶ, χριστιανοί μου, νά εἰπῆτε καί διά ἐκείνους ὅπου ἤλθαν νά μάθουν γράμματα ἑλληνικά νά τούς χαρίζετε τά χρέγια καί ἄλλα δοσίματα. Ἀνίσως πάλιν καί δέν διαβάξουν, νά τούς ρίχνετε διπλά νά τά πληρῶνουν»²⁸.

Ἡ ἀποχώρηση τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη ἀπό τήν σχολαρχία τῆς Ἀθωνιάδος ὑπῆρξε μεγάλο πλῆγμα γιά αὐτήν. Παρά τίς κατά καιρούς προσπάθειες, μέ σημαντικότερη αὐτήν τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου Ε΄, δέν κατάφερε ποτέ νά ἀνακτήσει τήν προηγουμένη αἴγλη της. Μετά τήν ἐγκατάλειψη τῆς ἀρχικῆς τοποθεσίας τῆς Σχολῆς καί τήν μεταφορά της ἀπό τό 1845 στίς Καρνές, καί διάφορες περιόδους, ὅπου ἐναλλάσσονταν ἡ ἀναστολή τῆς λειτουργίας της μέ τήν ἀνασυγκρότηση καί ἐπαναλειτουργία, στεγάζεται πλέον ἀπό τό 1953 σέ μία ἐξωτερική πτέρυγα τῆς Βατοπαιδινῆς Σκήτης τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου (Σερράι).

Ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (1749-1809), ποῦ οἱ σύγχρονοί του Ἄγιορεῖτες ἀποκαλοῦσαν «διδάσκαλο» (εἰκ. 6), ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔπαιξε ἴσως τόν πλέον καθοριστικό ρόλο στήν πνευματική ὠφέλεια τῶν Ἑλλήνων, μοναχῶν καί λαϊκῶν, στό β΄ μισό τοῦ 18ου καί στήν συνέχεια στόν 19ο αἰῶνα, μέσα ἀπό μία πλειάδα πνευματικῶν ἔργων, στά ὁποῖα διαφαίνεται καί ἡ μεγάλη ἐπιστημοσύνη του. Ὑπῆρξε φοιτητής τῆς περιβόητης Εὐαγγελικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης. Μετά τήν ἐγκαταβίωσή του στό Ἅγιον Ὄρος, μέ τήν πολύ ἀναπτυγμένη ὀξύνοιά του ποῦ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά θυμᾶται ἀπό στήθους ὀλόκληρα βιβλία, ἀνέπτυξε ἕνα συστηματικό ἐποικοδομητικό ἐκδοτικό ἔργο. Ἀποτελεῖτο ἀπό μία ἀνεκτίμητη συμβολή στήν διάδοση τῆς πατερικῆς γραμματείας (Φιλοκαλία, Εὐεργετινός, Συναξαριστής κ.λπ.), ἀξιόλογη νομοκανονική

²⁷ Ἰ. Μενοῦνος, ὁ.π.

²⁸ Ἰ. Μενοῦνος, ὁ.π., Διδαχί Δ΄, σ. 198.

προσπάθεια που εκφράστηκε κυρίως με την έκδοση του «Πηδαλίου», και επίσης σημαντική ύμνογραφική δραστηριότητα, καθώς αναδείχθηκε στον πλέον δόκιμο Άγιορείτη ύμνογράφο της εποχής του. Ο ίδιος το 1800 διέτελεσε, μαζί με τον όμοφρονά του Χριστοφόρο Προδρομίτη, και έφορος της Αθωνιάδος Σχολής. Είναι ένας από τους βασικούς εκπροσώπους της φιλοκαλικής αναγέννησης και, παράλληλα, των ελληνικών γραμμάτων και παιδείας του 18ου αιώνας.

Οι μοναχοί του Αγίου Όρους, μετά το φωτιστικό έργο των λεγομένων Κολλυβάδων, συνέχισαν να εκτιμούν την παιδεία και να ενδιαφέρονται για αυτήν. Αρκετές ήταν οι μονές που έπεδίωναν να μορφώνουν τους δοκίμους που προσλάμβαναν, γιατί γνώριζαν ότι η παιδεία ήταν ένα σημαντικό εργαλείο πνευματικής καλλιέργειας, που θα τους βοηθούσε να επιτύχουν στην μοναχική ζωή τους.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η Μονή Κωνσταμονίου έστειλε τον μετέπειτα ιερομάρτυρα Βενέδικτο, που καταγόταν από το χωριό Έξοβα, την σημερινή Δάφνη Σερρών, και είχε εγκαταβιώσει πολύ νέος, μαζί με τον πατέρα του σέ αυτήν, έξω από το Άγιον Όρος για στοιχειώδεις σπουδές: «ο δέ νέος εστάλην έξω εις την χώραν εις τό σχολειον τό κατά τό χωρίον Πολύγυρον²⁹ κείμενον, εις του άγιου Κασσανδρίας τήν έπαρχίαν, διά νά διδάσκηται τά θεία και ιερά γράμματα»³⁰.

Εικ. 6.

²⁹ Ο Πολύγυρος είχε πριν την Έπανάσταση ακμάζον αλληλοδιδασκτικό σχολείο, τό όποιο λειτουργούσε στον προαύλειο χώρο του ναού. Τό σχολείο κάμκε στην Έπανάσταση του 1821 και επανιδρύθηκε στά 1836 από τον Ίάκωβο, Μητροπολίτη Κασσανδρείας (1832-1846) και μετέπειτα Πατριάρχη Αλεξανδρείας (1861-1865). Βλ. Έρ. Ζέλλιου-Μαστοροκόστα, «Η παιδεία κατά τήν περίοδο τής τουρκοκρατίας. Χαλκιδική», *Η Χαλκιδική κατά τήν περίοδο τής τουρκοκρατίας. Πρακτικά του Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου, Ποσειδι Χαλκιδικής, 13-15.10.1995*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 304-306.

³⁰ «Νέον Υπόμνημα των νεοφανών Ιερομαρτύρων και Όσιομαρτύρων, των νυν λαμπάντων Άγιορειτών Όσίων Πατέρων, κατά τήν Έπανάστασιν τής Έλλάδος, υπό των Όθωμανών θανατωθέντων», 176-177. Τό Υπόμνημα καταλαμβάνει τίς σελίδες 169-192 του ύπ' άρ. 107 βομβύκινου δεματόδετου Κώδικα τής Μονής Κωνσταμονίου, 30X24 εκ., έτους 1855.

Παράλληλα, οί Άγιορειτικές Μονές συνέχισαν σέ όλο τόν 19ο αιώνα καί μέχρι τήν άπελευθέρωση (1913) νά συνεισφέρουν οίκονομικά στήν λειτουργία σημαντικοῦ ἀριθμοῦ σχολείων, κυρίως στήν Χαλκιδική, ανταποκρινόμενοι σέ σχετικά αἰτήματα ἐνισχύσεως τῶν τοπικῶν κοινοτήτων.

Ἡ προσφορά τοῦ Ἁγίου Ὁρους στήν παιδεία τοῦ Γένους μας συνεχίζεται σήμερα μέσω τῆς Ἀθωνιάδος Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας. Αὐτή εἶναι τό μεγαλύτερο ἐκκλησιαστικό Γυμνάσιο-Λύκειο τῆς Ἑλλάδος μέ ἑξήντα περίπου μαθητές κατά μέσο ὄρο, οἱ ὁποῖοι σέ κάποια σχολικά ἔτη μπορεῖ νά φτάσουν καί τούς ὀγδόντα, πού εἶναι καί τό ὄριο τῆς δυνατότητας στεγάσεώς τους στό καθαυτό «σχολικό» συγκρότημα. Ἀρκετοί ἀπό αὐτούς προέρχονται ἀπό ξένες Ὁρθόδοξες ἢ ἄλλες χῶρες (Ρουμανία, Ρωσία, Οὐκρανία, Σερβία, Πολωνία, Μέση Ἀνατολή κ.λπ.). Ἐπιστρέφουν στίς πατρίδες τους μέ ἄριστη γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, μεταφέροντας τήν ἑλληνική παιδεία καί τήν ἀγιορειτική πνευματική παράδοση. Κάθε μαθητής τῆς Σχολῆς βρίσκεται ὑπό τήν κηδεμονία μᾶς ἀγιορειτικῆς Μονῆς, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε μέσω κάποιου Κελλίου. Στήν Ἀθωνιάδα διδάσκονται μέχρι σήμερα ἡ βυζαντινὴ μουσική καί ἡ ἀγιογραφία μέ τήν λειτουργία σχετικῶν εἰδικῶν σχολῶν, ἀναγνωρισμένων ἀπό τό κράτος. Ἰδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στήν λειτουργική ζωή, μέ τήν τέλεση τῶν καθημερινῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ὄρθρου καί τοῦ ἑσπερινοῦ καί τακτικῶν θείων Λειτουργιῶν ἀπό τούς δύο ἐφημερίους, ὅπου συμμετέχουν ὅλοι οἱ μαθητές. Ἔτσι ἐγκολπώνονται τήν ἀγιορειτική λειτουργική παράδοση καί τάξη. Ἡ γνώση αὐτή συνοδεύει πολλούς μαθητές, ὡς πολύτιμο βοήθημα, στό στάδιο τῆς προσφορᾶς τους ὡς κληρικῶν ἢ ἱεροψαλτῶν στήν Ἐκκλησία. Τά λειτουργικά ἔξοδα τῆς Σχολῆς καλύπτονται ἀπό τήν Ἱερά Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἡ ὁποία ἐποπτεῦει τήν λειτουργία της μέσω τῆς τριμελοῦς Σχολικῆς Ἐφορείας, ἐνῶ οἱ μισθοί τῶν καθηγητῶν ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας, μέ τό ὁποῖο τά τελευταῖα χρόνια ἔχει ἀναπτυχθεῖ καλή συνεργασία. Ἡ Σχολή ἔχει δεχθεῖ ἐπανεπιλημμένα τίς ἐπισκέψεις καί τό ζωηρό ἐνδιαφέρον τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου (εἰκ. 7), ὁ ὁποῖος μέ τήν σειρά του ὑποδέχεται τούς μαθητές τῆς Γ' Λυκείου κάθε χρόνο στό Φανάρι, κατά τήν καθιερωμένη ἐτήσια σχολική ἐκδρομή τους. Ἰδιαίτερα σημαντική γιά τήν εὐρυθμὴ λειτουργία τῆς Ἀθωνιάδος ἦταν κατά τά τελευταῖα χρόνια ἡ συμβολή τοῦ τέως Πολιτικοῦ Διοικητοῦ Ἁγίου Ὁρους καί Μεγάλου Εὐεργέτου τοῦ Γένους Ἀθωνασίου Μαρτίνου.

Ὅπως ἔχει γραφεῖ, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτός πού ἔσωσε ἀνεκαθεν τό Γένος μας· αὐτή καί τώρα θά τό σώσει, μαζί μέ ὅλο τόν πολιτισμό

Εικ. 7.

του. Σέ αυτή διατηρείται ή συνέχεια τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς καί αὐτή δίδει τά ἐχέγγυα γιά τήν σωστή ἀντιμετώπιση τῶν ἐπερχομένων. Χιλιετίες ὀλόκληρες σέ αὐτόν τόν τόπο ἔζησε ἕνας κόσμος μέ πνευματική εὐαισθησία καί ἀναζήτηση. Ἕνας κόσμος πού σεβόταν τόν Θεό, πού τόν προβληματίζε τό μυστήριο. Αὐτός ὁ σεβόμενος τόν Θεό κόσμος δέχτηκε τό κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου γιά τόν ἄγνωστο Θεό καί προχώρησε στήν καινή κτίση. Βαπτίστηκε στήν νέα χάρι· «τήν νέαν ἀμφιέννυται ἀφθαρσίαν τοῦ Πνεύματος». Ὁ ἑλληνικός λαός, ὅπως καί κάθε Ὀρθόδοξος λαός, ἔχει μία οἰκουμενική ἀποστολή: νά μεταφέρει τό μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Θεανθρώπου, τῆς ἀναστάσεως τοῦ κάθε ἀνθρώπου³¹. Τήν ἀποστολή αὐτήν ὑπηρετήσε καί τό Ἅγιον Ὅρος μέσῳ τῆς συμβολῆς του στήν παιδεία τοῦ Γένους καί ἐξακολουθεῖ νά ὑπηρετεῖ μέχρι σήμερα.

³¹ Ἰ. Μονή Ἰβήρων, *Τό Ἅγιον Ὅρος καί ἡ παιδεία τοῦ γένους μας*, ὅ.π., σσ. 59-60, 36.

ΠΑΙΔΕΙΑ: ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ - ΑΓΙΑ ΜΕΤΕΩΡΑ

Η γενικότερη σχέση των δύο μοναστικών κέντρων, Ἁγίου Ὁρους καὶ Μετεώρων καθίσταται ἐμφανής καὶ στό θέμα τῆς παιδείας, ἀφοῦ σχολές-ἐκπαιδευτήρια ἰδρύονται καὶ στά δύο μοναστικά κέντρα καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μοναχῶν νά συμβάλουν καὶ νά ἐνισχύσουν αὐτές τίς σχολές εἶναι ἐκδηλ. Τά δύο μοναστικά κέντρα ἐμφοροῦνται ἀπό τό ἴδιο πνεῦμα τῆς Ἑλληνορθόδοξης παρακαταθήκης.

Τό Ἅγιον Ὄρος, μέ τίς πολύτιμες Βιβλιοθήκες τῶν ἄρτια ὀργανωμένων μοναστηριῶν του, ἀποτελεῖ τήν κιβωτό τῆς Βυζαντινῆς γραμματείας. Ἐπί πλέον καὶ τό γεγονός ὅτι δίδαξε καὶ φοίτησε στήν περίφημη Ἀθωνιάδα Σχολή μία πλειάδα λογάδων τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας καθιστᾷ τό Ὄρος κοιτίδα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ σταθερή ἐγγύηση παροχῆς Ἑλληνορθόδοξης παιδείας στά δύσκολα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὅμοίως καὶ στό μοναστικό κέντρο τῶν Μετεώρων, παρά τίς δυσμενεῖς συνθήκες ἐπιβιώσεως, διακρίνουμε ἀνάλογες προσπάθειες¹. Ἀφοῦ στά μέσα τοῦ ἰστ' αἰῶνος συγκροτήθηκε στή Μονή Μεγάλου Μετεώρου Σχολή Γραμματίων

¹ Στή Θεσσαλία ἰδρύθηκαν τά περισσότερα καὶ καλύτερα σχολεῖα κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπό τά ὅποια ἀποφοίτησαν πολλοί καὶ σπουδαῖοι δάσκαλοι καὶ λόγιοι. Καί εἶναι γεγονός ὅτι καμία ἄλλη περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος, πλὴν τῆς Ἡπείρου ἴσως, δέν μπορεῖ νά συγκριθεῖ μαζί τῆς σ' αὐτόν τόν τομέα. Στή Θεσσαλία, ἄλλωστε, ἀνίκει τό τιμητικό προνόμιο νά ἔχει ἀναδειχθεῖ τίς περισσότερες καὶ σημαντικότερες μορφές τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἡ ἀναφορά τῶν ὀνομάτων καὶ μόνον τῶν Μεγάλων Θεσσαλῶν δασκάλων τοῦ Γένους: Πρίγα Βελεστινῆ, Κ. Κοῦμα, Ἀνθ. Γαζῆ, Γρ. Κωνσταντᾶ, Δανιὴλ Φιλιππίδη, Θεοκλ. Φαρμακίδη, Ἰω. Πέζαρου, Στ. Δούγκα, Διονυσίου Πύρρου καὶ Δωροθέου Σχολαρίου, εἶναι ἀρκετὴ γιά νά ἐπιβεβαιώσει τόν ἀνωτέρω ἰσχυρισμό. Βλ. Θεοδώρου Νημᾶ, *Ἡ ἐκπαίδευση στή Δυτικὴ Θεσσαλία κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας* (διδασκατορικὴ διατριβή), ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 73-74.

μέ τον φιλόδοξο τίτλο «*Σωκράτους Ἀκαδημία*»². Ὡς ἰδρυτής τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ μοναχός Μεθόδιος, ὁ μετέπειτα Μητροπολίτης Μελενίκου, συμφοιτητής τοῦ Δαμασκηνοῦ Στουδίτου (ἀρχές 15^{ου}-1577), τοῦ κατόπιν Ἐπισκόπου Λιπῆς καί Ἀργάφων, καί ἀργότερα Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἄρτης.

Ἡ Σχολή Μετεώρων ἐξακολούθησε νά λειτουργεῖ μέχρι τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση καί βοηθήθηκε ἰδιαίτερα ἀπό τόν λόγιο καί φιλοπρόοδο Κλεισοβίτη Ἐπίσκοπο Σταγῶν Παῖσιο Β³ (1787-1808), ὁ ὁποῖος τό 1818 ζήτησε ἐπί πλέον τήν οικονομική στήριξη τῶν Ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας. Ὁ ἐν λόγω ἐπίσκοπος ἐγκατέλειπε τήν Καλαμπάκα, ἐπειδή προσκλήθηκε ἀπό τήν Πατριαρχική Σύνοδο καί ἐστάλη στό Ἅγιον Ὅρος, ὅπου σύστησε Ἑλληνικό Σχολεῖο στίς Καρυές «*πρός γύμνασιν καί μαθήτευσιν τῶν καλογεροπαίδων καί ὑποτακτικῶν καί ἄλλων νέων ἔξωθεν ἐρχομένων*»⁴. Στή Μεγίστη Λαύρα τοῦ Ἁγίου Ὁρους σώζονται ἱαμβικοί στίχοι πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτη⁵, διάφοροι πολιτικοί στίχοι πού εἶχε συντάξει ὁ ἐπίσκοπος Σταγῶν Παῖσιος καί ὁ κώδικας⁶ τῶν ἐπιστολῶν του.

Ὁ ἐπίσκοπος Σταγῶν Παρθένιος (1751-1784), καθὼς ἐμφαίνεται σέ σιγίλλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, τοῦ ἔτους 1818, προσέφερε δύο χιλιάδες γρόσια στήν Ἱερά Μονή Ἁγίου Στεφάνου, στήν ὁποία γιά μικρό χρονικό διάστημα λειτούργησε Ἐκκλησιαστική σχολή: «*... ἵνα διδάσκη ἐπιμελῶς τοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων Μοναστηρίων (Μετεώρου, Βαρλαάμ, Ἁγίας Τριάδος, Ἁγίου Στεφάνου) ἀποστελλομένους δοκίμους καί ὑποτακτικούς, χάριν ἐπιδόσεως*»⁷. Ὁ Ἐπίσκοπος Παρθένιος, ἄλλοτε ἀδελφός τῆς Μονῆς Βαρλαάμ, δώρησε τήν προσωπική του βιβλιοθήκη⁸ στή Μονή τῆς μετανοίας του.

Στό προαναφερθέν σχολεῖο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου φοίτησε ὁ λόγιος Ἱεράρχης καί μέγας εὐεργέτης τοῦ Γένους Μητροπολίτης Τρίκκης Δωρόθεος Σχολάριος (1812-1889)⁹, ὁ ἐκ χωρίου Ἀμαράντου Καλαμπάκας. Ἐπόμενος σταθμός

² Περί τῆς Σχολῆς Μετεώρων βλ. Θεοδώρου Νημά, *Ἡ ἐκπαίδευση στή Δυτική Θεσσαλία*, ὅ.π., σσ. 152-153.

³ Ἰω. Παπασωτηρίου, «Ἐπαρχία Καλαμπάκας», *Τρίκαλα* 7 (1987), σ. 181.

⁴ Κ. Ματζανάς, «Ἐπιγραφές ἀπό τό Κλεινὸ τῆς Καλαμπάκας», *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο* 7 (1984), σ. 87.

⁵ Αθ. Κομίνη, «Υμνογραφικά εἰς τόν ὅσιον Ἀθανάσιον τόν Ἀθωνίτην», *ΕΕΒΣ* 32 (1963), σσ. 267-268.

⁶ Π. Λαυριώτη, «Συμπληρωματικὸς Κατάλογος χειρογράφων τῆς Μεγ. Λαύρας», *ΕΕΒΣ* 28 (1958), σ. 119.

⁷ Φ. Κοτσοπούλη, *Τὰ Μετέωρα*, ὅ.π., σσ. 159-162.

⁸ Ν. Βέη, *Τὰ χειρόγραφα τῆς Μονῆς Βαρλαάμ*, τόμ. Β΄ σ. ιζ΄-ιϛ΄.

⁹ Φ. Δημητράκοπούλου, «Δωρόθεος Σχολάριος: ποιήσεις καί διδάξας», *Τρικαλινά* 9 (1989), σσ. 107-121.

του Δωροθέου μετά τὰ Μετέωρα ἦταν ἡ Ἰ. Μ. Κουτλουμουσίου, ὅπου φοίτησε στήν Ἑλληνική Σχολή τῶν Καρυῶν. Καί ἐκεῖ στήν Ἰ. Μ. Κουτλουμουσίου ἔλαβε τό Μοναχικό σχῆμα κατά τό ἔτος 1834. Ὁ ἐν λόγῳ Ἱεράρχης, τόν καιρό πού διέμενε στήν Κωνσταντινούπολη, ἱδρυσε στά Τρίκαλα τήν «*Δωρόθεον Σχολήν*»¹⁰ στά 1875. Γιά τήν λειτουργία τῆς Σχολῆς εἶχε ὀρίσει πολύτιμο σύμβουλο καί τοποτηρητή τόν ἠγούμενο τῆς Ἰ. Μ. Ἁγίου Στεφάνου Κωνσταντίου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει μάλιστα καί τήν φροντίδα καί ἐξασφάλιση τῶν ἀπαιτούμενων γιά τίς σπουδές ἀπόρων μαθητῶν αὐτῆς τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς¹¹.

Ὁ ἐν λόγῳ ἠγούμενος σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Δωρόθεο ἀποφαίνεται ὅτι ἀπό τήν Σχολή αὐτή θά: «*ἐξέρχονται τῷ χρόνῳ προϊόντι ἱερεῖς κεκτημένοι τὰς στοιχειώδεις τουλάχιστον γνώσεις τῆς θρησκείας καί τῶν γραμμάτων, ἄλλως πολλαχῶς ὠφέλιμοι ἔσονται τῇ κοινῇ, καί ὡς διδάσκαλοι ἀγλαοῦς ἀποφέροντες καρπούς, δύναται νά ὑπηρετήσωσιν εἰς κοινότητα, αἵτινες ἄλλως τίς οἶδεν ἐπί πόσον εἰσέτι χρόνον ὑπὸ παχυλῆν σκιάν θά καθεύδουσι*»¹².

Ἀπό τήν ἐπιστολή αὐτή διαφαίνεται ἡ ἀγωνία τοῦ Κωνσταντίου γιά τήν ἐκπαίδευση τῶν κληρικῶν τὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια πού χρειάζοταν ἡ πατρίδα μας μορφωμένους κληρικούς.

Γύρω στά 1800 φοίτησε στή Σχολή τῶν Μετεώρων ὁ γνωστός ἰατροφιλόσοφος Διονύσιος Πύρρος ὁ Θετταλός¹³ (1774-1853), ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπό τήν Καστανιά Καλαμπάκας. Στή Μονή Μεγάλου Μετεώρου μαζί μέ τόν ἀδελφό του Ἰωακείμ χειροτονήθηκαν ἱεροδιάκονοι, ἀπό τόν Ἀμβρόσιο Τρίκκης. Στή συνέχεια φοίτησε στίς Σχολές Τρίκκης, Τυρνάβου, Κυδωνιῶν καί ἀκολούθως ἔφυγε γιά σπουδές στήν Εὐρώπη. Περιῆλθε ὅλη τή Θεσσαλία, μετέβη στό Ἅγιον Ὄρος, καθῶς καί στήν Κωνσταντινούπολη. Στά 1820 ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ τόν διόρισε ἱεροκέρυκα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Μέ τήν ἔκρηξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης περιόδευσε στά νησιά καί στήν Πελοπόννησο ἐμψυχώνοντας, διδάσκοντας καί περιθάλποντας ἀσθενεῖς. Σύστησε κατά τό ἔτος 1827 χαρτοποιεῖο γιά τίς ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνα. Τά συγγράμματά του εἶναι πολλά καί ἡ ὕλη ποικίλη: Χημεία, Γεωγραφία, Ἱατρική, Γραμματική, Φαρμακοποιία, ἄστρονομία κ.λ.π.

¹⁰ Περί τῆς Δωροθέου Σχολῆς βλ. Θ. Νημᾶ, *Ἡ ἐκπαίδευση στή Δ. Θεσσαλία*, ὅ.π., σσ. 130-148.

¹¹ Θ. Νημᾶ, *Ἡ ἐκπαίδευση στή Δ. Θεσσαλία* ὅ.π., σσ. 130-140.

¹² Δωροθέου Σχολαρίου, *Ἔργα καί Ἡμέρα ἥτοι ἐκλογή ἀλληλογραφίας ...*, ἐν Ἀθῆναις 1877, σσ. 452-453.

¹³ Ν. Βέν, «Ὁ Διονύσιος Πύρρος καί τό χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου Παλαιολόγου», *Πειραϊκά Γράμματα*, τεύχ. 6, 1942· Ἰωάννου Βοῖλα, «Ὁ Διονύσιος Πύρρος καί τό ἔργο του», *Τρικαλινά* 9 (1989), σσ. 201-208.

Περαίνοντες, θά μπορούσαμε νά αναφέρουμε πάρα πολλά ὅσον ἀφορᾷ στήν σχέση Ἁγίου Ὁρους καί Μετεώρων ὡς πρὸς τήν παιδεία, ἀλλά καί ἐν γένει. Ἀπλῶς ἐδῶ, ἐπειδή πρόκειται γιά ἓνα σύντομο κείμενο, παρουσιάσαμε ἀμυδρῶς μερικά γενικά στοιχεῖα, λίαν σημαντικά καί ἐνδιαφέροντα ὅμως, τά ὁποῖα δεικνύουν τήν στενή σχέση τῶν δύο μεγάλων Μοναστικῶν Κέντρων τῆς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΓΑΛΙΑΤΣΟΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο Ε΄ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Πρόλογος

Τό Οικουμενικό Πατριαρχείο σ' όλη τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν φύλακας καί φρουρός τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους καί τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐθνῶν. Διατήρησε ἄσβεστο τό φῶς τῆς παιδείας, στάθηκε βράχος ἀκίνητος μέσα στίς δυσχέρειες καί μπόρεσε σάν στοργικός πατέρας νά περιθάλλει τά τέκνα του. Πραγματικά, κατά τούς δύσκολους ἐκείνους καιρούς τό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦταν σωστική κιβωτός τῆς Ὁρθοδοξίας καί τῆς Παραδόσεως καί διατήρησε τήν Πίστη τῶν Πατέρων μας μέ ἀγῶνες καί μέ θυσίες. Κληρικοί καί λαϊκοί τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου προσέφεραν καί τήν ζωή τους ὑπέρ τῆς πίστεως καί τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης, ἀμέσως μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἴδρυσε τήν περίφημη Μεγάλη του Γένους Σχολή, ὅπου ἐσπούδασαν οἱ Κληρικοί, οἱ Μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ ὑποδοῦλου Γένους, οἱ Ἕλληνες Γραμματεῖς καί διερμηνεῖς τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, οἱ ἠγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καί πολλοί ἄλλοι πού ἔπαιξαν σπουδαῖο ρόλο στά μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Ὁ Πατριάρχης ἦταν στήν οὐσία ὁ Ἐθνάρχης τῶν Ἑλλήνων. Συγκεντρωμένοι οἱ Ἕλληνες κοντά στήν Ἐκκλησία, μπόρεσαν νά ἀποφύγουν τόν ἐξισλαμισμὸ καί τήν ἀφομοίωση πρὸς τούς κατακτητὰς καί ἀνέπτυξαν ἀξιόλογη κοινωνική ὀργάνωση.

Τό 1797 –17 Ἀπριλίου– ἐξελέγη ὡς Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ἀπὸ Μητροπολίτης Σμύρνης, ὁ κατὰ πάντα φωτισμένος καί ἄξιος Γρηγόριος ὁ ὀνομασθεὶς Ε΄.

Ὁ νέος Οἰκουμενικός Πατριάρχης διακρίνεται σέ ὅλους τούς τομεῖς. Ἡ μόρφωσί του, τό ἦθος του, ἡ δραστηριότητά του καί κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀγιότητά του

καί φιλοπατρία του κοσμούν τήν προσωπικότητα τοῦ Ἐθνάρχου καί Ποιμενάρχου τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους.

Σέ ὄλους τούς τομεῖς ἐργάζεται μέ ζήλο καί αὐταπάρνηση. Προσπαθεῖ νά ἐφοδιάζει τό λογικό του ποιόνιο μέ ὕλικά, μά κυρίως μέ πνευματικά ἀγαθά.

Ὁ τομέας τῆς παιδείας καί τῶν γραμμάτων ἦταν ἀπό τά σημαντικότερα μελήματα τοῦ καί πόθος του ἡ μετάδοση τῆς χριστιανικῆς καί ἑλληνορθόδοξης παιδείας.

Μέ τόν τομέα αὐτόν θά ἀσχοληθοῦμε κατά τό δυνατόν.

Δέν εἶναι εὐκόλο νά ἀσχοληθεῖ ἓνας Ἱστορικός μέ κάποια προσωπικότητα, ἡ ὁποία ἔλαμψε στό λαμπρό στερέωμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Πολύ πύό δύσκολο εἶναι στόν συγγραφέα καί μελετητή, ὅταν ἡ προσωπικότητα αὐτή ἀνήκει στήν σωστική γιά τό Γένος κιβωτό πού ὀνομάζεται Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτές οἱ σκέψεις τονίζουν τήν δυσκολία πού διατρέχουν οἱ εἰδήμονες...

Πόσο δύσκολο εἶναι γιά τούς ἀδαιεῖς ἡ ἐργασία αὐτή!...

Εἰσαγωγή

«Ἀπατῶνται, κύριοι, μέγαν ἀπάτην, ὅσοι νομίζουσιν ὅτι ἐν τῷ συντάγματι τῆς 3ης Σεπτεμβρίου ἐγράφη τό πρῶτον ἡ ἀνεξαρτησία. Ἡ ἀνεξαρτησία ἐγράφη τό 1821. Καί θέλετε νά σᾶς εἶπω ποῖαν ἡμέραν; Ἐγράφη κατά τήν ἡμέραν, κάθ' ἣν ὁ Μέγας Ποιμενάρχης τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν, ἐξερχόμενος ἀπό τά ἅγια τῶν ἁγίων, ἐκρεμάσθη ἀγιάζων καί ἀγιαζόμενος καί τρώγων ἀκόμα τόν ἅγιον ἄρτον καί πίνων ἀκόμη τό ἅγιον αἶμα τοῦ Κυρίου. Ἐκείνην τήν ἡμέραν ἐγράφη τό δόγμα τῆς ἀνεξαρτησίας. Καί θέλετε νά σᾶς εἶπω πού ἐγράφη; Ἐν ταῖς καρδίαις σας. Καί διά ποίας ὕλης ἐγράφη; Διά τοῦ αἵματος τοῦ Γρηγορίου. Τοιαύτη γραφή κύριοι, εἶναι ἀδύνατον ποτέ νά ἐξαλειφθῆ»¹.

Μέ αὐτά τά ἐμπνευσμένα λόγια, τά πολύ μεγάλα, ὁ Στυριδῶν Τρικούπτης, στίς 3 Αὐγούστου τοῦ 1864, καί ἐντός τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Κοινοβουλίου ζωγράφισε τήν φωτισμένη καί Ἁγία μορφή τοῦ Μεγάλου Ἐθνάρχου καί Πατριάρχου τῶν Ὁρθοδόξων Λαῶν, Γρηγορίου τοῦ Ε', Ἀγίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί μάρτυρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ἡ βαρυσήμαντη αὐτή μαρτυρία πού προέρχεται ἀπό τούς κόλπους τούς

¹ Δ. Πετρακάκου, *Κοινοβουλευτική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τόμος Α', σσ. 218-219.

πολιτικούς του Έλληνικού Κοινοβουλίου θά ήταν ικανή, ακόμη και αν δεν υπήρχε καμιά άλλη πηγή, να δώσει στον αναγνώστη της Ιστορίας της Έλληνικής, τό μέγεθος της Ιστορικής μορφής που ονομάζεται Γρηγόριος Ε΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Όσοι στό παρελθόν ασχολήθηκαν και ασχολούνται σήμερα με τήν ζωή και τό σημαντικό έργο του Έθνάρχου και Πατριάρχου του γένους οδηγούνται στον άξιο έπαινο και θαυμασμό.

«Τόν κατ' έξοχήν Πατριάρχην του Γένους παρέλαβεν ή δόξα, ή έθνική ιστορία και τό πάνθεον των μαρτύρων της πίστεως και της πατρίδος, Τόν επιβάλλει ως προσωπικότητα τό έργο του και τό τίμιον τέλος του»².

Αυτά μεταξύ άλλων πολλών γράφει ό Ιστορικός στην *Θρησκευτική και Ηθική Έγκυκλοπαιδεία*.

Και ή λογοτεχνική χορεία έχει τό μερίδιό της στην θρυλική μορφή του Γρηγορίου. Ένας από τους πιό κύριους αντιπροσώπους της είναι ό μεγάλος ποιητής μας και λογοτέχνης Άριστοτέλης Βαλαωρίτης. Στίς 25 Μαρτίου του 1872 γράφει και άπαγγέλει τό ξεαίρετο έπικό ποίημα «ΑΝΔΡΙΑΣ», τό όποιον είναι άφιερωμένο στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τόν αοίδιμον Γρηγόριον τόν Ε΄.

Μεταξύ των άλλων γράφει ό Βαλαωρίτης:

«Πώς μās θωρείς ακίνητος, που τρέχει ό λογισμός σου;
τά φτερωτά σου όνειρα, γιατί στό μέτωπό σου
νά μή φυτρώνουν, γέροντα, τόσες χρυσές έλπίδες
όσες μās δίδει ή όψις σου παρηγοριές κι έλπίδες;

Τώρα σέ βλέπει γίγαντα, πατέρα, ή θάλασσά σου
τό λείψανό σου τό φτωχό, το ποδοπατημένο
τ' άνάστησε ή αγάπη μας και δώ μαρμαρωμένο
θά στέκει όλόρθο ακλόνητο και αιώνια θέ νά ζήση
νά ναι φοβέρα άδιάκοπη σ' άνατολή και δύση.

.....
Όταν στά δάση, στά βουνά, στά πέλαγα βροντήση
τό φοβερό μας κήρυγμα... "Χτυπάτε Πολέμαρχο!...
Μή λησιμονήτε τό σχοινί, παιδιά του Πατριάρχη!"»³.

² *Θρησκευτική και Ηθική Έγκυκλοπαιδεία*. Τόμος Δ΄, σ. 736. Βιβλιογραφία Τάσου Άθ. Γριτσπούλου, Μονή Φιλοσόφου, Άθήνα 1960, σσ. 305-372 («Γρηγόριος Ε΄ Πατριάρχης του Έθνους», έν Δελτίον Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας, ΙΔ΄, 1959, σσ. 154-229).

³ Θεοδώρου Ζήση, *Ό Πατριάρχης Γρηγόριος ό Ε΄ στή Συνείδηση του Γένους*, σσ. 203-208.

Ἐπίσης, πολλοί ἄλλοι λογοτέχνες καί ποιητές, μά καί Ἱστορικοί ἔγραψαν γιά τόν Γρηγόριο τόν Ε΄, ὅπως ὁ Ἄλ. Σουττος μέ τόν «Περιπλανώμενον», ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων μέ τούς δυό ἐπικίδειους λόγους του πρὸς τόν Πατριάρχην καί ἄλλοι πάσαι τε καί νῦν.

Δέν εἶναι ἄξια καμιάς προσοχῆς οἱ φλυαρίες καί τά δημοσιεύματα πολλῶν περὶ «προδοσίας» γύρω ἀπὸ τό πολυσυζητημένο θέμα τοῦ ἀφορισμοῦ...

Τοῦ Πατριάρχου τοῦ πρόσφεραν ὅλα τά μέσα τῆς φυγῆς ἀλλά αὐτός ὡς Ἑλληνας καί Ἱεράρχης, Χριστιανός καί Πατριάρχης, μά καί σάν Ἐθναρχῆς τοῦ ἀδούλωτου γένους τῶν Ἑλλήνων ἀπάντησε: «Μή μέ παρακινῆτε εἰς φυγὴν· μή θέλετε νά σωθῶ· ἡ ὥρα τῆς φυγῆς μου θά ἦταν ἀρχὴ σφαγῆς, ὥρα σπαθιοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καί τὴν ἄλλην Χριστιανοσύνην· εὐμορφο πρᾶγμα θέλετε νά κάμω, μεταμορφωμένος μέ καμιά προβιά εἰς τὴν πλάτην, νά φεύγω εἰς τά καράβια, ἢ σφαλισμένος εἰς πρεσβείαν φιλικὴν νά ἀκούω εἰς τούς δρόμους τά ὄρφανά τοῦ Ἑθνους μου νά σπαράττουν εἰς χέρια τοῦ δημίου. Εἶμαι Πατριάρχης διὰ νά σώσω τόν λαόν μου, ὅχι νά τόν ρίξω εἰς τά μαχαίρια τῆς Γιανιτσαριᾶς, ὁ θάνατός μου ἴσως χρησιμεύσῃ περισσότερο παρ' ὅτι ἡμποροῦσα ποτέ νά φανταστῶ πῶς θά ὠφελήσῃ ἡ ζωὴ μου. Οἱ ξένοι Βασιλεῖς θά ταραχθοῦν εἰς τὴν ἀδικίαν τοῦ θανάτου μου· δέν θά ἰδοῦν ἴσως μέ ἀδιαφορίαν ὑβρισμένην τὴν πίστιν τους εἰς τό πρόσωπόν μου, καί ὅπου εἶναι ἄνδρες ἀρμάτων Ἑλληνες θά πολεμήσουν μέ ἀπελπισίαν πολέμου, πού συχνά χαρίζει τὴν νίκην, εἶμαι βέβαιος· κάμετε λοιπὸν ὑπομονὴν εἰς ὅ,τι μοῦ συμβῆ. Σήμερον τῶν Βαΐων ἅς φάγωμεν εἰς τό τραπέζι τά ψάρια τοῦ γιαλοῦ, καί παρεμπρός, ἐντός ἴσως τῆς ἐβδομάδος, ἅς φάγουν καί αὐτά ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅχι, δέν θά χρησιμεύσω ἐγὼ περιγέλωσ τῶν ζώντων καί περπατῶντας μέ δούλους καί μέ ἄρχοντας εἰς τούς δρόμους τῆς Ὀδησοῦ, τῆς Ἑπτανήσου ἢ τῆς Ἀγκῶνας νά μέ δαχτυλοδείχνουν τά παιδιὰ: "Ἴδου ὁ φονιάς Πατριάρχης". Ἄν τό Ἑθνος μου σωθῆ καί θριαμβεύσῃ, θά μ' ἀποζημιώσῃ, ἐλπίζω, μέ θυμιάματα τιμῆς καί ἐπαίνου, ἐπειδὴ ἔκαμα τό χρέος μου. Τετάρτην φορὰν δέν θά ἀναιβῶ πλέον εἰς τά μοναστήρια τοῦ Ἄθωνος, δέν τά θέλω· χαίρετε, σπύλαια καί κορυφές τοῦ Ἱεροῦ βουνοῦ· χαῖρε θαλάσιον κύμα· χαῖρε, Σπάρτη καί Ἀθήνα, ὅπου ἤθελα νά συστήσω σχολεῖα ἐπιστημῶν διὰ τούς νέους τῆς Πατρίδος· χαῖρε, γῆ τῆς γεννήσεώς μου, Δημητσάνα. Ἐγὼ ὑπάγω ὅπου μέ καλεῖ, μέ βιάζει ἡ γνώμη μου, ἡ μεγάλη μοῖρα τοῦ ἔθνους καί ὁ Οὐράνιος Θεός, ἔφορος Θεῶν καί ἀνθρωπίνων πραγμάτων»⁴.

⁴ Θεοχάρη Μ. Προβατάκη, *Πορεία πρὸς τὴν Ἐθνεγερσίαν τοῦ 1821*, σσ. 128-129.

Ἡ προσφορά καί ἡ θυσία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως φωτίζει τήν Ἱστορία τοῦ Γένους, τό 1821, τήν Ἑλλάδα τῶν Ἡρώων καί τῶν Ἁγίων καί θά μένει αἰώνιον παράδειγμα Ἱστορικό, Θρησκευτικό, Πολιτικό, Παιδαγωγικό, σελίδα ὀρόσημο γιά ὄλο τό Ἕθνος καί ὄλες τίς ἐρχόμενες γενεές τῶν Ἑλλήνων μά καί τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας.

Βιογραφία

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ γεννήθηκε στήν Δημητσάνα γύρω στό 1750 ἀπό φτωχοῦς γονεῖς. Τό κοσμικό του ὄνομα ἦταν Γεώργιος Ἀγγελόπουλος. Διδάχθηκε τά πρῶτα γράμματα στήν γενέτειρά του καί συμπλήρωσε τήν σχολική του μόρφωση στήν Ἀθήνα, ὅπου μαθίτευσε ἐπί δυό χρόνια στόν Δημήτριο Βόδα. Σέ ἡλικία εἴκοσι ἐτῶν πῆγε στήν Σμύρνη καί ἔμεινε μέ τόν θεῖο του νεωκόρο στήν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὡς βοηθός του στήν ὑπηρεσία τοῦ Ναοῦ. Προικισμένος μέ ἀγχίνοια καί κλίση πρός τά γράμματα, μαθίτευσε ἐπί πενταετίαν στήν περιώνυμη Εὐαγγελική Σχολή. Ἐπειτα ἐκάφη μοναχός καί πῆρε τό ὄνομα Γρηγόριος. Ἐπί δυό χρόνια σπούδασε στήν Πάτμο Φιλοσοφία καί Γραμματική καί γύρισε πάλι στήν Σμύρνη. Ὁ τότε Μητροπολίτης Σμύρνης Προκόπιος πρόσεξε τήν μόρφωσή του καί τά ἠθικά του χαρίσματα καί τόν ἀνέδειξε διάκονο, ἔπειτα ἀρχιδιάκονο καί τέλος πρωτοσύγκελό του. Γύρω στά 1782 μετέφρασε ὁ Γρηγόριος στήν ὀμιλουμένην τούς *περὶ Ἱερωσύνης* λόγους τοῦ Χρυσοστόμου καί τούς ἐξέδωσε στή Βενετία. Τό 1784, ὅταν ὁ Προκόπιος ἔγινε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος ἀναδείχθηκε Μητροπολίτης Σμύρνης.

Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1797 ἐκλέχθηκε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὡς Γρηγόριος Ε΄ καί ἔμεινε στόν Πατριαρχικό Θρόνο ὡς τόν Δεκέμβριο 1798, ὅποτε ἐξορίστηκε στό Ἅγιον Ὅρος. Ἀνέβηκε πάλι στόν πατριαρχικό Θρόνο τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1806. Κατά τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1807 ἐξέδωσε ἐγκύκλιον ἐπιστολήν πρός ὄλους τούς Χριστιανούς συνιστῶν τήν μάθησιν ὡς ἔργον θεάρεστον καί παρακινῶν ὄλους νά κτίσωσι ἢ νά βελτιώσωσι τά σχολεῖα των! Τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1808 ἐκθρονίστηκε καί ἐξορίστηκε στή νῆσο Χάλκη ἀρχικά καί ἔπειτα στό Ἅγιον Ὅρος. Τόν Δεκέμβριον τοῦ 1818 ἀνῆλθε γιά τρίτη φορά στόν Πατριαρχικό θρόνο, σέ καιρούς ἰδιαίτερα κρίσιμους γιά τό Ἑλληνικό Ἕθνος.

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἀπαγχονίστηκε τήν Κυριακή του Πάσχα, 10

Ἀπριλίου 1821, στήν μεσαία ἀπό τίς τρεῖς θύρες τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως⁵.

Τό ξεκίνημα, ὡς Μητροπολίτης Σμύρνης

Τό ἔργο τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, ἀρχίζει νά θάλλει ἀπό τήν Σμύρνη, τῆς ὁποίας Σμύρνης διατελεῖ Ποιμενάρχης δώδεκα χρόνια. Ἀπό τήν ἐποχή αὐτή ἀρχίζει ἡ κύρια δράση του σέ ὅλους τους τομεῖς τῆς ἀρμοδιότητάς του. Ἐκεῖ, ὡς Μητροπολίτης τῆς Ἰωνικῆς πόλεως ἐπιτελεῖ ἔργον πνευματικῆς οἰκοδομῆς «διά τοῦ παραδείγματος, διά τῆς φιλανθρωπίας, διά τοῦ κηρύγματος, διά τῆς ἰδρύσεως εὐκτηρίων οἴκων, διά τῆς παιδείας. Διά τήν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας ἡ μέριμνά του εἶναι διαρκής. Περί ἰδρύσεως σχολείων, περί τῶν οἰκονομικῶν, περί βιβλίων, περί ἐκδόσεων, περί τυπογραφείων. Τό τέλος τοῦ ἸΗ΄ αἰῶνος εἶχε σημειώσει εἰς τόν πίνακα τῶν κατακτίσεων τῆς ὑπόδουλης Ἑλλάδος πολλάς καί σοβαράς προσθήκας εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ναυτιλίας, εἰς τήν ὀργάνωσιν τῶν συντεχνιῶν, τῆς αὐτοδιοικήσεως καί τῶν βιοποριστικῶν τεχνῶν, εἰς τήν πρόοδον τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τήν διείσδυσιν τῶν ἀξίων Ἑλλήνων εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τήν καθ' ὅλου ἐξαπλουμένην παιδείαν»⁶.

Μέ ὅσα ὁ Ἱστορικός ἀναφέρει, καί ἂν σκεφτοῦμε τίς φοβερές συνθήκες τῆς ἐποχῆς, γιά τόν Ἑλληνισμό τῆς Σμύρνης καί γενικῶς ὅλης τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδος θά καταλάβουμε πῶς ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Γρηγόριος ἀσκοῦσε ἔργο Ἐθνάρχου, πρὶν ἐπισήμως κληθεῖ στόν Οἰκουμενικό Θρόνο τῆς Μεγάλης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἡ συνέχεια ὡς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς ἐγκαταστάσεώς του στό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχίζει τήν αἰκνὴ δράση του. Ἐκεῖ στήν Βασιλεύουσα, ἡ Θεία Πρόνοια ἐπεφύλασσε στό φτωχόπαιδο τῆς Δημητσάνας τό φωτιστέφανο τῆς δόξας, ἀλλά καί τό ἀκάνθινο στεφάνι τοῦ μαρτυρίου καί τῆς θυσίας. Ἀμέσως

⁵ *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, «Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση», τόμος ΙΒ΄, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, σσ. 134-135.

⁶ *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*. Τόμος Δ΄, σ. 736.

μετά τήν ἐκλογή του «ἀσχολείται μέ τήν εὐπρεπῆ στέγασιν τοῦ Πατριαρχείου, θεωρήσας ὡς ἀπαράδεκτον τήν συνήθειαν τῆς μισθώσεως ἰδιωτικῆς οἰκίας διά τόν ἀρχηγόν τοῦ Ἔθνους. Ἡ ἐκ βάρθρων οἰκοδομηθεῖσα Πατριαρχική στέγη παρέμεινεν ἔκτοτε, μαρτυρουμένη δι' ἐπιγραφῆς μέ τριπλῆ ἀκροστιχίδα, καίτοι σφοδρῶς ἐπεκρίθη τό ἔργον. Ἀκολούθως διερρῦθησε τόν Πατριαρχικόν Ναόν»⁷.

Ἐκτός ἀπό τήν τακτοποίηση ζητημάτων τοῦ Πατριαρχείου, ἔδειξε ἀμέσως τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν παιδεία καί γενικότερα γιά τά ἑλληνικά γράμματα. «Τό 1798 ἴδρυσε στό Πατριαρχεῖο μεγάλο Τυπογραφεῖο καί ἄρχισε νά τυπώνει πολυτιμώτατα βιβλία καί νά τά στέλνει σέ ὅλα τά σημεῖα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ. Σημαντικώτατο εἶναι τό λεξικό τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἡ περίφημη “Κιβωτός”, πού τυπώθηκε τότε στήν Κωνσταντινούπολη. Ἐνίσχυσε μέ χρήματα τό σχολεῖο τῆς ἰδιαίτερης Πατρίδος του, τῆς Δημοτσίνας, καί φρόντισε γιά τίς σχολές τῆς Πάτμου, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σίφνου, τοῦ Προυσοῦ»⁸.

Πολύ μεγάλες ὑπηρεσίες προσέφεραν τά διάφορα πνευματικά κέντρα, τά ὁποῖα μέ τί συνεχῆ συμπαράσταση, ὑλική καί πνευματική, τοῦ Πατριάρχου συνέχισαν τό μεγάλο τους ἔργο, νά μορφώνουν πολλούς κατά τούς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἔτσι, μέ τήν παντοτινή ἐπιστασία τοῦ ἴδιου τοῦ Πατριάρχου καί τήν ἀρωγή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου βλέπουμε κατά τίς ἡμέρες τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄ νά ὑπάρχει ζωντάνια πνευματική, ὑλική βοήθεια καί ἔντυπος ἐξοπλισμός. Τά κυριότερα πνευματικά αὐτά κέντρα ἦταν τά ἑξῆς:

Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ Πατμιάς Σχολή, στήν ὁποῖα σπούδασε καί ἴδιος ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄, ἡ Ἀθωνιάς Σχολή, οἱ Σχολές τῶν Ἰωαννίνων καί ἡ Ἀκαδημία τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Ἐθνάρχου πρὸς τά γράμματα καί τήν ἐν γένει παιδεία τοῦ γένους ἦταν τόσο μεγάλη πού μέ θαυμασμό ὁ Ἱστορικός γράφει τά ἑξῆς:

(Υπ. 1.) ...Διά τοιούτων ἐγκυκλίων ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὁ ἀπό Σμύρνης ἐν τε τῇ δευτέρᾳ καί τῇ τρίτῃ αὐτοῦ Πατριαρχεῖα συνεβούλευε καί προέτρεπε καί πρὸς ἴδρυσιν ἐκπαιδευτηρίων καί πρὸς ὀρθήν ἐκπαίδευσιν, νουθετῶν μετά τῆς περὶ αὐτῶν Ἱερᾶς Συνόδου, ὅπως ἀποφεύγωσιν οἱ μαθηταί καί οἱ διδάσκαλοι τὰς τότε ἐπιπολαζούσας ἑτεροδιδασκαλίας, ἀποτρέπων ἀπό τῆς μακρᾶς σπουδῆς ἐπιστημῶν τινῶν, ἅς ἐδίδασκον ἄνθρωποι, ἢ σπουδάσαντες ἐπιπολαίως ἐν τῇ Δύσει, ἢ παρασυρόμενοι ὑπὸ διασυρίζοντος ἠδέως πνεύματος τῆς μεγάλης Γαλικῆς Ἐπαναστάσεως (Μ. Γεδεών, σσ. 292-293)⁹.

⁷ *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια*. Τόμος Δ΄, σ. 736.

⁸ *Παγκόσμιος Ἐγκυκλοπαίδεια Χάρη Πάτση*. Τόμος Δ΄, σ. 423.

⁹ Θεόδωρος Ν. Ζήσης, *Ὁ Πατριάρχης τοῦ Γένους Γρηγόριος Ε΄*, ἐκδόσεις Γένους, σ. 18.

Κατά τήν πορείαν τῆς Ἀρχιερατείας του ὡς Πατριάρχης

Ὅχι μόνο ἀπό ἱστορικούς πού σέβονται καί θαυμάζουν τόν Πατριάρχη ἐπαινεῖται τό παιδαγωγικό του ἔργο, ἀλλά καί ἀπό ἐχθρούς του. Γράφει ὁ Ν. Ζαχαρόπουλος:

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ «ἐνήργησεν ὁπωσδήποτε τό εὐρύτερον πρόγραμμα παιδείας, τήν ἐπικράτησιν τοῦ ὁποῦο ἐπεδίωκον καί οἱ ἐν Ἑσπερίᾳ σπουδάσαντες λόγοι τοῦ Γένους», ὡς καί ἐπίσης «διεκίρυσε τήν ἀνάγκην ὅπως ἐκτός τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως πραγματοποιεῖται διά τῆς μεταδόσεως τῶν Ἱερῶν γραμμάτων καί ἡ διδασκαλία τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων»¹⁰.

Στίς 20 Αὐγούστου 1819 ἀποστέλλει πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς «κοινῆς σχολῆς τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων» τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Δημητσάνας ἐγκύκλιο πού μεταξύ τῶν ἄλλων γράφει καί τά ἑξῆς: «Ἄν ἡ ἄγρυπνος ἡμῶν πρόνοια καί φροντίς διενεργεῖται ἀδιακόπως περὶ τῶν ἐν ἄλλοις μέρεσι διατελούντων χάριτι Θεῖα κοινῶν ἐλληνομουσειῶν, ἐπ' ὠφελεία τοῦ Γένους, κοινῆ, πόσον ἄρα χρεωστοῦμεν νά φροντίζωμεν περὶ τῆς ἐν τῇ φιλῆ πατρίδι ἡμῶν ἰδρυμένης εὐτυχῶς σχολῆς τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων καί νά ἐνεργῶμεν ὅλους ἐκείνους τοὺς τρόπους, δι' ὧν κατορθοῦται ἡ ἐπισύστασις αὐτῆς καί βελτίωσις. Τό αἶσθημα τοῦτο εἶναι ἀνεξάλειπτον ἀφ' ἡμῶν...».

Θαυμάζει κανεὶς καί ἀπενίξει μέ δέος τήν ἀγία μορφή τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ ὅσο μελετᾷ τά ἱστορικά αὐτά ντουκουμένα. Στούς προκρίτους τῆς Μάνης γράφει καί τοὺς προτρέπει: «Να συγκροτήσητε κοινόν ἐλληνομουσεῖον αὐτόθι εἰς τήν πατρίδα σας... Μόνον τό φῶς τῆς παιδείας δύναται νά ὀδηγήσῃ εἰς τά ψυχοφελῆ καί σωτήρια καί βιοφελῆ καί περὶ τό ζῆν χρήσιμα».

Σέ ἄλλη ἐγκύκλιό του τῆς 11. 9. 1807 πρὸς ὅλους τοὺς Ἐπισκόπους ἔγραφε: «Οὐδέν ἄλλο τιμώτερον καί ὠφελιμώτερόν ἐστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ καί ἐν τούτῳ τῷ προσκαίρῳ κόσμῳ καί ἀπλῶς ἐν ὄλῳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἐξαιρέτως δέ ἐν τῷ εὐσεβῆ ἡμῶν γένει τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, τῆς σοφίας καί παιδείας καί διδασκαλίας, δι' ἧς καί ὁ ἄνθρωπος, ὁ λόγῳ τετιμημένος κοσμεῖται καί στολιζέται καί τελειοῦται, προσκτώμενος τό ἐξαιρετόν τοῦτο ἀγαθόν καί δώρημα τοῦ Ἁγίου Θεοῦ... Καί ταῦτα καλῶς γινώσκοντες, σπουδάσατε σύμπαντες καί προθυμοποιηθῆτε ζήλω ἐνθέῳ εἰς τό συστήσαι καί ἀποκαταστήσαι κοινά σχολεῖα τῶν Ἱερῶν γραμμάτων καί φροντιστήρια τῶν Ἑλληνικῶν μαθη-

¹⁰ Ν. Ζαχαρόπουλου, *Γρηγόριος Ε΄, σαφῆς ἔκφρασις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Πολιτικῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 114.

μάτων κατά χώρας και τόπους αρμοδίους, ίνα επιδοθῶσι και προκόπτωσι τά τέκνα ἡμῶν... διοριζόμενοι διδασκάλους ἐπιμελεῖς εἰς ἐκπαιδευσίαν και μάθησιν και χρηστοίθειαν τῶν διδασκομένων μαθητῶν, συντρέχοντες και βοηθοῦντες ἰδία τε και κοινῶς εἰς τό Θεοσδοτον τοῦτο χρῆμα»¹¹.

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος μένει πάντοτε ξάγρυπνος και παρακολουθεῖ ἐπισκοπῶν τό ποιμνίον του μέ μάτια ἀετίσια. Δέν κινδυνεύει ὁ Χριστιανός και ὁ Ἕλληνας ἀπό τόν κατακτητή του μόνον, μά διατρέχει και μέγα κίνδυνο στίς ἡμέρες τῆς Πατριαρχείας του ἀπό τόν ἀντιθρησκευτικό προσανατολισμό τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Οἱ Ἕλληνες ὁπαδοί τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ὡς ἓνα σημεῖο, μιμήθηκαν τίν ἀντιεκκλησιαστική και ἀντιχριστιανική τακτική τῶν Γάλλων. Ἀκόμη, μπόρεσαν πολλοί ἀπό αὐτούς και διορίσθηκαν δάσκαλοι στά σχολεῖα τῆς Ἐκκλησίας, ρίχνοντας ὑποῦλα τό ἀντιθρησκευτικό τους δηλητήριο στίς ψυχές τῶν μαθητῶν τους. Ὁ Γρηγόριος τότε μέ μιά ἐγκύκλιό του φωτιά, τούς βάσει στίν σωστή τους θέση, τούς ἐπαναφέρει στά Ἑλληνορθόδοξα ἰδεώδη. Μεταξύ τῶν ἄλλων τονίζει τά ἑξῆς:

«Επιπολάζει ἐνιαχοῦ μία καταφρόνησις περί τά Γραμματικά μαθήματα και διόλου παράβλεψις... και περί αὐτήν ἐπί πᾶσι τίν ὑψηλοτάτην Θεολογίαν, προερχομένη ἐκ τῆς ὀλοτελοῦς ἀφοσιώσεως μαθητῶν και διδασκάλων εἰς μόνα τά μαθηματικά και τās ἐπιστήμιας και μιά ψυχρότης περί τά τῆς ἀνωμίτου ἡμῶν πίστεως και ἀδιαφορία εἰς τās παραδεδομένας νηστείας, προκύπτουσα ἐκ τινῶν διεφθαρμένων ἀνδραρίων τά ὅποια, καθῶς τά ζιζάνια μεταξύ τοῦ καθαροῦ σίτου ὄντα και αὐτά μεταξύ τῶν πεπαιδευμένων τοῦ Γένους, ἀνεφύησαν πλανώμενα ὑφ' ἑαυτῶν και πλανῶντα ἀφελεστέρους»¹².

Ἡγέτης και «Ἡγεμονική Αὐλή»

Ὁ Ἐθνάρχης τῆς Ρωμοσύνης εἶχε τέτοια ὀξύνεια και διαύγεια πού τόν ἀναβίβαζαν σέ μεγάλη ἠγετική μορφή, τέτοια, πού ἦταν ἀπαραίτητη στίν θέση του, αὐτή τίν «Ἡγεμονική Αὐλή», ὅπως τίν ὀνόμαζε ὁ Κοραῖς τό 1808: «Τό Πατριαρχεῖον εἶναι τρόπον τινά Ἡγεμονική Αὐλή. Εἰς ἀπαίδευτον Ἔθνος ἠγεμῶν μεγαλοουργός και φρόνιμος εἶναι πράγμα πολύ σπάνιον. Και ἀκόμη σπανιώτε-

¹¹ Χριστοδούλου. Κ. Παρασκευαῖδου, Μητροπολίτου Δημητριάδος, *Γρηγόριος Ε΄, ὁ Ἐθνάρχης τῆς ὀδύνης*, σσ. 37-39.

¹² Μελετίου Καλαμαρά, *Εἶναι οἱ ρασοφόροι συμφορά τοῦ Ἐθνους*., σσ. 75-76.

ρον, εάν εύρεθῆ τοιοῦτος νά ἀφήσῃ καί διάδοχον ὅμοιον αὐτοῦ, ...διά νά μή συμβῆ λοιπόν τοιαύτη δυστυχία... ἔπρεπε ὁ νῦν Πατριαρχεῦων νά εἶναι ἀθάνατος. Τοιαύτην ἀθανασίαν εύχεται τό Γένος ὅλον εἰς αὐτόν»¹³.

Συγγραφέας καί φιλικός

Ὁ σοφός Πατριάρχης ἦταν καί ἐξαιρετος συγγραφέας καί εἶχε ἐκδώσει μεταφράσεις ἔργων τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, (*Ἑρμηνεία σέ ἐπιστολές τοῦ Ἀποστόλου Παύλου*), εἶχε χρηματοδοτήσει τόν Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη καί πολλούς ἄλλους λογίους γιά τήν συγγραφή καί τήν ἔκδοση πολλῶν βιβλίων.

Μέσα σέ μιάν ἀτμόσφαιρα ἠλεκτρισμένη ἀπό τόν πόθο τῆς λευτεριάς καί τῆς ἀποτίναξης τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ὁ Γρηγόριος ἄρχιζε τήν πιά ἀποφασιστική, ἀπό Ἐθνικῆς πλευρᾶς, ἀλλά καί τήν πιά κρίσιμη δράση του. Ἄν καί δέν εἶχε ὀρκισθεῖ τυπικά ὡς φιλικός καί εἶχε δηλώσει στόν Ἰ. Φαρμάκη πού τόν ἐπισκέφθηκε ὅτι ἡ ἐπίσημη ἐγγραφή του στούς καταλόγους τῆς Ἐταιρείας θά ἔβλαπτε ἴσως ἀνεπανόρθωτα τήν ἱερή ὑπόθεση, ὅμως μέ κάθε τρόπο βοηθοῦσε τό ἔργο τῶν Φιλικῶν. Ὅλες του τίς ἐνέργειες τίς χαρακτήριζε ἡ σύνεση καί ἡ διπλωματικότητα, πάντοτε γιά τό καλό τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καί τῆς Χριστιανοσύνης γενικῶς.

«Ὁ Γρηγόριος δέν ἔμοιαζε στόν ἐνθουσιασμό τοῦ Παπαφλέσσα, δέν ἄφηνε ὅμως εὐκαιρία πού νά μή δείξει πόσο ἦταν δοσμένος καί πόσο πίστευε στήν Ἐπανάσταση καί στό ἀπελευθερωτικό κίνημα. Ὅταν τήν δεύτερη φορά ἐξορίστηκε, χαρακτηριζόταν –σύμφωνα μέ τό ἔγγραφο τῆς ἐξορίας του– “ταραξίας”. Καί τί δράση του τήν συνέχισε στήν τελευταία του πατριαρχία, καί τήν ἔκλεισε ἡ μαρτυρική ἀγχόνη. Ἐκανε ἐράνους δῆθεν γιά σκοπούς Ἐκκλησιαστικούς καί διοχέτευε τά χρήματα στό ταμεῖο τῶν Φιλικῶν. Ἔστελνε ἐγκυκλίους μέ διαφοροῦμενο ἐθνεγεργτικό περιεχόμενο καί μέ ἓνα λόγο γινόταν ὁ συντονιστής τῶν προεπειστατικῶν κινήσεων»¹⁴.

Μιά χαρακτηριστική ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχου, στήν ὁποία ὀμιλεῖ συνθηματικά γιά τήν ἐπανάσταση εἶναι ἡ προκειμένη, τήν ὁποία λαμβάνει ὁ Δεσπότης, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, λίγο πρῖν νά ὀρκίσει τούς Ὀπλαρχηγούς τοῦ Μωρηᾶ καί τῆς Ρούμελης καί πού γράφει τά ἑξῆς:

¹³ Χριστοδούλου. Κ. Παρασκευαΐδου, Μητροπολίτου Δημητριάδος, *Γρηγόριος Ε΄, ὁ Ἐθναρχης τῆς ὁδύνης*.

¹⁴ Παγκόσμιος Ἐγκυκλοπαίδεια *Χάρη Πάτση*. Τόμος Δ΄. σσ. 423-424.

«Έλαβον τίν από 20 Ἀπριλίου (1820) ἐπιστολήν σου. Ἡ ἀπόφασίς μου περὶ τῆς μελετωμένης ἀνορθώσεως τῆς σχολῆς; Τῆς φιλότατης πατρίδος εἶναι τοιαύτη, ὡς ἡ ἰδική σας ὅπως θέλεις μάθει καί παρὰ τοῦ ἰδίου. Τό “κιβώτιον τοῦ ἐλέους” πρέπει νά ἐμυρωθῆ. Καί τίν βουλὴν τοῦ Κυρίου ἀνθρώπιναι δυνάμεις δέν δύνανται νά τίν μεταβάλουν. Γενηθῆτω τό θέλημά Του». Κάτω ἀπό τί φράσι «ἀνόρθωσις σχολῆς» ὑπονοεῖται συνθηματικά ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Πατρίδος. Παράλληλα, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος συνιστᾷ τό «Κιβώτιον τοῦ Ἑλέους», ταμεῖο δηλαδή φαινομενικά μέν τῶν πτωχῶν, οὐσιαστικά δέ ὑπέρ τοῦ Ἀγῶνος...¹⁵.

Ἄξιος Πηδαλιούχος

Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος, ἀπό τίν στιγμή πού ὁ Ἀρχιερέαρχης Χριστός τόν ἀναβιβάζει στό θρόνον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς ἄξιος Πηδαλιούχος κατευθύνει τίν Ἐκκλησία μέ πολλή νηφαλιότητα σέ καιρούς μάλιστα χαλεπούς. Ἐκτός ἀπό τίν ἀνόρθωσις τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν Ἑλλήνων, ποθεῖ διακαῶς καί τίν ἠθική ἀνόρθωσις τῶν Χριστιανῶν καί εἰδικότερα τοῦ Κλήρου καί τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναφέραμε μερικές ἀπό τίς δραστηριότητές του στόν τομέα αὐτό. Εἶναι ὁμως ἔργο πολύ σημαντικό πού φανερῶνει τό ὄξύ πνεῦμα τοῦ Ἐθνάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, καί ἔτσι νομίζουμε ὅτι ἡ ἀναφορά μερικῶν ἀκόμη δραστηριοτήτων του θά μᾶς δώσει μιά πλήρη εἰκόνα τοῦ ἔργου του, σπίν καθολική παιδεία τοῦ Γένους:

«Διά τās ἐργασίας τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου καθιέρωσε τακτάς ἡμέρας συνεδριάσεων, καθώρισε κατά τινά τρόπον καταστατικόν τινά χάριτην, ἐρύθμισε τὰ τῶν μαζιλήδων λεγομένων, ἴτοι ἐμπεριστάτων, ἀρχιερέων, ἀπηγόρευσε τίν χειροτονίαν ἱερέων ἀπαιδευτῶν καί μή χρηστοίθων ἢ ἀνίλικων, καθῶς καί χειροτονίαν ἀρχιερέων ἐκ τοῦ ἐγγάμου βίου. Ἀποβλέπων εἰς τίν εὐταξίαν καί τίν ἠθικοποίησιν τῶν λειτουργῶν, προσεπάθησε νά εἰσαγάγῃ τίν χαρακτηρίζουσαν αὐτόν λιπότητα καί αὐστηρότητα βίου, διό συνήντησεν ζωηράν ἀντίδρασιν.

Τό χρονίζον καί συνταρακτικόν διά τίν ἐποχὴν του ζήτημα τῶν *Κολυβάδων*, ἴτοι τό ζήτημα τῶν κατὰ Κυριακὴν μνημοσύνων, ἔλυσε ὀριστικῶς. Τά περὶ λειτουργίας τῶν ναῶν μέτρα, τὰ περὶ ληξιαρχικῶν βιβλίων, τὰ τῆς ἀπο-

¹⁵ Χριστοδούλου. Κ. Παρασκευαΐδου, Μητροπολίτου Δημητριάδος, *Γρηγόριος Ε΄, ὁ Ἐθνάρχης τῆς ὁδύνης*.

νομῆς ὀφρικίων εἰς ἀξίους Λειτουργούς, τό κιβώτιον τοῦ ἐλέους, τά ἀποφασισθέντα περὶ προικοδοσιῶν καὶ ἀρραβώνων. Αἱ διατάξεις περὶ γάμων καὶ διαζυγίων, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἀναμίξεως λαϊκῶν εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά πράγματα καὶ Κληρικῶν εἰς τὰ πολιτικά, ἡ διαρκὴς μέριμνα περὶ ἀναδιοργανώσεως τῶν μοναστηριῶν εἶναι αἱ ἀποδείξεις περὶ τοῦ καθαρῶς ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ προγράμματος τοῦ Πατριάρχου»¹⁶.

Ἡ θυσία του

Ἡμέρα τοῦ Πάσχα, 10 Ἀπριλίου τοῦ 1821. Μετὰ τὴν θεία Λειτουργία, οἱ Τοῦρκοι, πού ἀπὸ καιρὸ ὑποψιάζονταν τὸν Πατριάρχη ὡς μεγάλο αὐτοῦργό καὶ ὑποκινητὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν κρέμασαν ἐπιδεικτικὰ στὴν μεσαία πύλη τοῦ Πατριαρχείου. Ἀφοῦ ἔμεινε τρεῖς μέρες κρεμασμένος, δόθηκε στὰ ἔξαλλα τουρκικὰ πλήθη, τὰ ὅποια, ἀφοῦ τὸν ἔσυραν στοὺς δρόμους, τὸν ἔρριψαν στὸν Βόσπορο.

Ἐπίλογος

Κλείνοντας τὴν ἐργασία μας αὐτή, στό μεγάλο κεφάλαιο τῆς Ἱστορίας μας, πού ὀνομάζεται Γρηγόριος Ε΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Ἐθνομάρτυς καὶ Ἐθνάρχης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ Γένους, θά ἀφήσουμε τὸν μεγάλο σοφὸ διδάσκαλο καὶ συνεχιστὴ τοῦ ἔργου τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Χριστιανικῆς Παιδείας τοῦ Γρηγορίου, νά μᾶς σμιλεύσει στὰ Ἑλληνορθόδοξα μάρμαρα τῆς ἀπαράμιλλης Ἱστορίας μας τὴν ἀγία καὶ μαρτυρική προσωπικότητα τοῦ οἰκουμενικοῦ μας «ΓΙΓΑΝΤΑ» ὅπως λέει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, στό ἐπικό ποίημά του «Ἀνδριάς».

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος, ἔγραφε στὸν Α΄ Ἐπιτάφιο Λόγο του εἰς τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Γρηγόριον τὸν Ε΄, τὸν ὅποιον διάβασε ὁ ἴδιος στό μνημόσυνό του:

«Ἠγρῦπνει, ἔτρεχεν, ἐπέτα πρὸς πάσας τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν τὰς ἀνάγκας. Ἐχρειάζετο Ἀρχιερέως τινὸς ἐκλογίῃ; Ὁ Γρηγόριος ἔτομος νά κυρώσῃ τὸν ἀξιώτερον εἰς πομπαντορίαν ψυχῶν. Ἐχρειάζετο ναῶν οἰκοδομίῃ, ἢ ἄλλου τινὸς κοι-

¹⁶ Ἱστορικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια. Τόμος Δ΄, σσ. 736-741.

νωφελοῦς ἀγαθοῦ σύστασις; Ὁ Γρηγόριος δραστήριος νά τό κατορθώσῃ. Ἐχρειάζετο ὑπεράσπισις ἀδικουμένων; ὁ Γρηγόριος πρόθυμος νά θυσιάσῃ, ἄν τύχη καί τήν ἰδίαν ἑαυτοῦ ζωὴν. Πεπιστευμένως τήν μέριμναν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐγένετο τοῖς πᾶσι τά πάντα, ἵνα τοὺς πάντας, ἢ πάντως τινάς σώσῃ. Ποσάκις ὁ αἰδῖμος κατεπάλασεν ἀνδρείως, ἢ φρονίμως ὠκονόμησε προσταγὰς τυραννικὰς, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς καταφρόνησιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Πόσους ἰδρώτας ἔχυσεν, ἵνα διατηρήσῃ τά προνόμια τῆς Ὁρθοδοξίας, διὰ τῶν ὁποίων καί εἰς κοσμικὴν αὐτῆς δουλείαν περιεχαράκωσεν αὐτήν ἢ πρόνοια τοῦ Ὑψίστου. Ἀνίγειρεν ἐκ βάθρων τό Πατριαρχεῖον κατὰ τήν ἐνδεχομένην λαμπρότητα. Συνέστησεν ἐν αὐτῷ τυπογραφεῖον πρὸς εὐκολοτέραν τῶν τῆς παιδείας φώτων μετάδοσιν εἰς τό πνευματικόν αὐτοῦ ποίμνιον. Ἐξέδωκε θεσπίσματα καί τόμους συνοδικούς ἀφορῶντας εἰς τοῦ κλήρου τήν κοσμιότητα καί τήν εὐζωίαν τῶν Χριστιανῶν»¹⁷.

¹⁷ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. *Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τόν ἀείμνηστον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον*, Πετροῦπολις 1821. Θεοδώρου Ζήσι, *Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ στή Συνείδησι τοῦ Γένους*, σσ. 112.

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΛΑΡΙΣΗΣ,
ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΩΝ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΣΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ**

Εισαγωγή

Ἡ Θεσσαλία περιήλθε στήν κατοχή τῶν Τούρκων μεταξύ τῶν ἐτῶν 1393 καί 1395 καί πολλοί Ἕλληνες λόγιοι κατέφυγαν στή Δύση, μέ συνέπεια ἡ πνευματική ζωή τοῦ Ἔθνους νά ὑποβαθμιστεῖ σέ μεγάλο βαθμό καί ἀπό τά μέσα τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνα ἕως τά τέλη περίπου τοῦ ΙΣΤ΄ αἰ. νά δημιουργηθεῖ ἕνα ἐκπαιδευτικό κενό. Παρά ταῦτα, σέ ἀρκετές πόλεις ἢ μοναστήρια διατηροῦνταν ἀκόμα σχολεῖα. Τήν κυριότερη ὁμως ἐστία παιδείας ἀποτελέσε ἡ Πατριαρχική Σχολή (ἀργότερα Πατρ. Ἀκαδημία ἢ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή στήν Κωνσταντινούπολη), ἡ ὁποία ἰδρύθηκε ἀπό τόν Γεώργιο Σχολάριο τό 1454, δηλαδή τόν πρῶτο χρόνο μετά τήν Ἄλωση.

Ἡ ἐκπαιδευτική ἀφύπνιση σημειώνεται στό τέλος τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνα μέ τή βοήθεια τοῦ Ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, ἐμπόρων καί λογίων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπιρραστεῖ ἀπό τά ἐπιτεύγματα τῆς Ἀναγεννήσεως. Μέ βάση τήν Ἐκκλησία, κυρίως, ὁργανώνεται σταδιακά ἡ ἐκπαίδευση σ' ὅλον τόν Ἑλληνισμό. Ὁ λαμπρός πατριάρχης Ἱερεμίας Β΄ (1572-1595,) ἀνέπτυξε ἀξιόλογη ἐκπαιδευτική δραστηριότητα καί γενικά ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στήν ἐπιβίωση τοῦ Γένους κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας. Οἱ περισσότεροι λόγιοι καί δάσκαλοι ἦταν κληρικοί, ὅλα σχεδόν τά σχολεῖα –καί ἰδίως τά κοινά– στεγάζονταν στά μοναστήρια, στούς ναούς καί στά σπῖτια τῶν κληρικῶν.

Στή Θεσσαλία ἰδρύθηκαν τά περισσότερα καί καλύτερα σχολεῖα κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπό τά ὁποῖα ἀποφοίτησαν πολλοί καί σπου-

δαίοι δάσκαλοι καί λόγιοι. Στους μεγάλους δασκάλους καί λογίους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ανήκουν καί οί Θεσσαλοί Ιωάννης Πέζαρος, Κωνσταντίνος Κοῦμας, Στέφανος Δούγκας, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Κωνσταντίνος Οικονόμος, Ρήγας Βελεστινλής, Ἄνθιμος Γαζής, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Δανιὴλ Φιλιππίδης, Διονύσιος Πύρρος καί ὁ μητροπολίτης Δωρόθεος Σχολάριος (1812-1889), ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μέγας εὐεργέτης, ἰδρυτής καί χορηγός σχολείων. Πολλοί ἀπό αὐτούς εἶχαν σπουδάσει στήν Εὐρώπη, δίδαξαν καί σέ σχολεῖα τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ ἔγραψαν καί ἐξέδωσαν πολλά σπουδαῖα συγγραμματα.

Ἡ Θεσσαλία εἶχε τό προνόμιο κατά τήν μακροαῖωνη περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας νά ἔχει ὡς μητροπολίτες καί ἐπισκόπους της φωτισμένους ἱεράρχες, οἱ ὁποῖοι ἦταν ἐγκρατεῖς παιδεῖας καί συνέβαλαν στήν ἴδρυση σχολείων καί τήν ἐνίσχυση τῆς παιδεῖας. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι στή Θεσσαλία λειτούργησαν τά περισσότερα σχολεῖα καί ἀπό αὐτή ἀναδείχθηκαν οἱ σπουδαιότεροι λόγιοι καί δάσκαλοι τοῦ Γένους. Στήν παρούσα ἐργασία καταγράφονται τά βιογραφικά καί ἡ δράση τῶν μητροπολιτῶν Λαρίσης, τῶν ἐπισκόπων διαφόρων ἐπισκοπῶν τῆς Θεσσαλίας καί Θεσσαλῶν πατριαρχῶν, οἱ ὁποῖοι διακρίθηκαν σέ ὅ,τι ἀναφέρθηκε παραπάνω¹.

1. ΙΕΡΕΜΙΑΣ Β΄ Ο ΤΡΑΝΟΣ (1536-1595)²

Ὁ Ἱερεμίας καταγόταν ἀπό τήν Ἀγχιάλο τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας, καί μάλιστα ἀπό τήν οἰκογένεια τῶν Τρανῶν, ἀλλά ἀναφέρεται ὡς «Θεσσαλιώτης», ἴσως ἐπειδή ἔζησε στά Τρίκαλα. Ὡς μητροπολίτης Λαρίσης (1568/9-1572), μέ ἔδρα τά Τρίκαλα, συνέβαλε σημαντικά στήν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων στήν περιοχή. Ὁ Μανουὴλ Μαλαξός ἔγραψε γιά τόν Ἱερεμῖα ὅτι «νύκτα καί ἡμέραν

¹ Ὡς βασικό βοήθημα χρησιμοποιήθηκε τό: ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευση στή Θεσσαλία κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Σχολεῖα - Θεσσαλοὶ δάσκαλοι καί λόγιοι. Συμβολή στή μελέτη τοῦ Θεσσαλικοῦ Διαφωτισμοῦ*, Θεσσαλονίκη, Ἐκδόσεις Κ. & Μ. Σταμούλη, 2000 (Νέα ἐκδοσις βελτιωμένη). Σ' αὐτό ὑπάρχει λεπτομερής βιβλιογραφία.

² ΦΩΤΙΟΣ ΑΡ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἀρσένιος Ἐλασσόνος 1550-1626). Βίος καί ἔργα. Συμβολή στή μελέτη τῶν μεταβυζαντινῶν λογίων τῆς Ἀνατολῆς*. Διδακτορική διατριβή, Ἀθήνα, Imago, 1984, σσ. 45-46. ΚΩΝ/ΝΟΣ Ν. ΣΑΘΑΣ, *Νεοελληνική Φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων, ἀπό τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνεγερσίας (1453-1821)*, Ἀθήνα 1868. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία. Πατέρες καί Θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, τ., Β΄*, Θεσσαλονίκη, Ἀφοί Κυριακίδη, 1981, σ. 273. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευση*, σσ. 199-201. Περισσότερα γιά τόν Ἱερεμῖα Β΄ βλ. ΚΑΤΕΛΗΣ ΒΙΓΚΑΣ, *Ἱερεμίας Β΄ Τρανός, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καί οἰκουμενικός πατριάρχης (1536-1595)*, Ἀθήνα 2017 [Ἐκδοσις Συλλόγου Ἀγχιαλιτῶν τῆς Ἀθίνης «Ἡ Ἀγχιάλος»].

ἐσπούδαζε καὶ σπουδάζει θεολογικά, φιλοσοφικά, καὶ ἄλλα πολλά μαθήματα, καὶ ἐκκλησιαστικά· καὶ ὡς οἰκουμενικός πατήρ καὶ διδάσκαλος δὲν ἔπαυσεν οὐδέ παύει νὰ διδάσκη καὶ νὰ κηρύττη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πρὸς πάντας τοὺς εὐσεβεῖς διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ, καθὼς ἔκαμναν οἱ σοφώτατοι πατριάρχαι». Διατηροῦσε ἀκόμα τακτικὴ ἀλληλογραφία μὲ τοὺς ἐπιφανέστερους λογίους τῆς ἐποχῆς τοῦ Μάξιμο Μαργούνιο, Γαβριὺλ Σεβῆρο καὶ Μελέτιο Πηγᾶ.

Τὸ 1572 ἔγινε γιὰ πρώτη φορὰ οἰκουμενικός πατριάρχης, καὶ μὲ κάποια διαλείμματα ἔμεινε στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο ὡς τὸ 1595, ὅποτε καὶ ἀπεβίωσε. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς δραστηριότερους καὶ πιὸ μορφωμένους πατριάρχες.

Ἡ πατριαρχία του συνδέεται μὲ μιά σπουδαιότατη γιὰ τὴν παιδεία τοῦ Γένους ἐνέργεια: Τὸ 1593 ἡ Ἱερά Σύνοδος, κατόπιν εἰσηγήσεώς του, ἀποφάσισε τὴν ἐνίσχυση τῶν ἐκπαιδευτικῶν προσπαθειῶν ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν καθηγητὴ Παν. Χρήστου, «εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐρωμεν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἄλλο παράδειγμα τοσαύτης εὐρύτητος σκέψεως καὶ συμπεριφορᾶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαλλαγίας».

Ἔργα τοῦ Ἱερεμῖα εἶναι:

- Ἔκθεσις περὶ ἑλληνικῶν ἐθίμων.
- Ἔκθεσις δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας.
- Παραίνεσις πρὸς Γερμανοὺς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας.
- Κρίσις τοῦ Γρηγοριανοῦ καλενδαρίου.
- Διάφορες ἐπιστολές πρὸς τοὺς Γερμανοὺς θεολόγους καὶ ἄλλους.

2. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Β΄ Λαρίσης (ΙΣΤ΄ αἰ.)³

Ὁ Δημήτριος διετέλεσε μητροπολίτης Λαρίσης τὴν περίοδο 1575-78 καὶ ἀναφέρεται ὡς λόγιος.

3. ΑΡΣΕΝΙΟΣ Ἐλασσόνος (1550-1626)⁴

Ὁ Ἀρσένιος, κατὰ κόσμον Ἀποστόλης, γεννίθηκε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1550 στὰ Καλογριανὰ Καρδίτσης, χωριὸ κοντὰ στὰ Τρίκαλα, ἀπὸ λευτικὴ οἰκογένεια. Ὁ πατέρας του Θεόδωρος ἦταν ἱερέας, ἡ μητέρα του Χρυσάφη μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συζύγου της ἔγινε μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Χριστοδούλη, ἐνῶ ἀδέλφια

³ ΚΩΝ. Ν. ΣΑΘΑΣ, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, σ. 235. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΑΤΕΣΗΣ, *Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθῆνα 1975, σ. 136. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευση*, σ. 294.

⁴ Φ. ΑΡ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἀρσένιος Ἐλασσόνος*, ὁ.π. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευση*, σσ. 203-09.

του ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Σταγῶν Ἰωάσαφ (1560-1575 περ.), ὁ ἐπίσκοπος Δημητριάδος Μάρκος (περ. 1571-1581) καὶ οἱ ἱερομόναχοι Ἀθανάσιος καὶ Παχώμιος. Ἡ μητέρα τοῦ Ἀρσένιου ἦταν ἀδελφή του μητροπολίτη Λαρίσης Νεοφύτου (1550-1568/69), τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς Δουσίκου, μέ τὴν ὁποία ἡ οἰκογένειά του συνδεόταν.

Ὁ Ἀρσένιος, ἐπειδὴ ἔμεινε ὀρφανός σέ μικρή ἡλικία, πῆγε στὴν Καλαμπάκα, κοντὰ στὸν ἀδελφό του Ἰωάσαφ, τὸν ἐπίσκοπο Σταγῶν, ὅπου καὶ ἔμαθε τὰ ἱερά γράμματα. Κατόπιν ὁ Ἰωάσαφ «μάθησι ἔδωκεν αὐτόν» (δηλ. τὸν Ἀρσένιο) «*διδασκάλω, σοφῶ ἀνδρί, Ματθαίω μοναχῶ, διδάσκοντι ἐν Τρίκκῃ μαθητάς πολλοὺς γραμματικά, ποιητικά καὶ ρητορικά μαθήματα, προστάξει καὶ προθυμία τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Λαρίσης Ἱερεμίου*».

Ὁ Ἀρσένιος μαθίτευσε στὰ Τρίκαλα κατὰ τὰ ἔτη 1568-1572. Γιὰ τὴ μαθητεία του κοντὰ σέ διαφόρους δασκάλους μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἀρσένιος: «*ἐδιδάχθην παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων, τοῦ τε σοφωτάτου κυροῦ Δαμασκينوῦ, τοῦ χρηματίσαντος μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, καὶ παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Ματθαίου, ἀνδρῶν ἐναρέτων καὶ ὀρθοδόξων, καὶ παρὰ τῆς καθολικῆς του Χριστοῦ Μεγάλῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Ἱερεμίου*». Κατὰ τὸν Φ. Δημητράκοπουλο, ἡ μαθητεία τοῦ Ἀρσένιου κοντὰ στὸν Δαμασκινό τοποθετεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 1572, ὅταν ὁ δεῦτερος πιθανόν νά δίδασκε στὴ Σχολή Τρίκκης μαζί μέ τὸν Ματθαῖο. Στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Ἀρσένιος πῆγε, μᾶλλον, τὸ 1579, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ πατριάρχη Ἱερεμία, ὅποτε καὶ παρακολούθησε μαθήματα στὴ Σχολή τοῦ Πατριαρχείου. Κατὰ τὴ μαθητεία του στὰ Τρίκαλα ἐκάρη μοναχός καὶ χειροτονήθηκε ἱεροδιάκονος.

Μετά τὸν θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάσαφ (1575 περ.) ὁ Ἀρσένιος ἀποσύρθηκε στὴ Μονή Δουσίκου, ὅπου χειροτονήθηκε ἱερέας ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Φαναρίου Μητροφάνη, ἐνῶ λίγο ἀργότερα προσκλήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸν πατριάρχη Ἱερεμία, ὁ ὁποῖος τὸν τοποθέτησε πατριαρχικό ἐφημέριο στὴ Μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Παμμακαριστοῦ στό Πατριαρχεῖο. Μετά ἀπὸ λίγο χρόνο χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Ἐλασσόνος καὶ Δομενίκου. Ὁ Ἀρσένιος ἄσκησε τὰ καθήκοντά του στὴν Ἐλασσόνα μόνον γιὰ ἓνα χρόνο (Φεβ. 1584 - Φεβ. 1585).

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1585 ὁ Ἀρσένιος ἐπικεφαλῆς πατριαρχικῆς ἀποστολῆς πρὸς τὸν τσάρο Θεόδωρο Β΄ Ἰβάνοβιτς μετέβη στὴ Ρωσία. Κατὰ τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς ὁ Ἀρσένιος πέρασε ἀπὸ τὴν οὐκρανικὴ πόλη Λβῶφ (L'von ἢ Lwów), γνωστὴ ὡς Lemberg (Λεμβέρην), πού στὶς ἑλληνικὲς πηγὲς ἀναφέρεται ὡς

Αβώφ, Αβόβι, Λιοβία, Λουοβία, Λεόπολις και Λεοντόπολις. Τό Αβώφ από τόν ΙΔ΄ αϊ. ἕως τό 1772 ἦταν ὑπό πολωνική κυριαρχία. Ἐδῶ ἀπό τά μέσα τοῦ ΙΣΤ΄ ἕως καί τόν ΙΖ΄ αϊ. ἀνθῆσε ἑλληνική παροικία. Οἱ Ὀρθόδοξοι, Ἕλληνες καί Οὐκρανοί, κάτοικοι τοῦ Αβώφ «ἅπαντες μεγάλως ἤξιώσαν αὐτόν μείναι ἐκεῖσε εἰς εὐλογίαν αὐτῶν καί ἐπίσκεψιν», ἐπειδή ἀντιμετώπιζαν μεγάλα προβλήματα ἀπό τή δράση τῶν Καθολικῶν καί Προτεσταντῶν.

Ἔτσι ὁ Ἀρσένιος ἔμεινε γιά δύο χρόνια στό Αβώφ καί δίδαξε στό ἐκεῖ νεοϊδρυθέν ἑλληνικό σχολεῖο τῆς «ἐγκυκλίου παιδεύσεως». Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρσένιος διατύπωσε πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Αβώφ τό πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας του, τό ὁποῖο περιελάμβανε «οἰονδίποτε μάθημα ἐστὶν αὐτῶν ἐπιδεχόμενον» διδασκόμενο ἀπό αὐτόν, κατόπιν διδασκαλία ἀπό τοὺς «πρωτόσχολους» ἕως τὶς 3 μ.μ. Τό πρωῖ τοῦ Σαββάτου οἱ μαθητὲς ἔπρεπε νά γνωρίζουν «κτήθου» (δηλαδή νά ἔχουν ἀποστηθίσει) τά μαθήματα ὅλης τῆς ἐβδομάδας, ὕστερα δίνονταν θέματα κατὰ τὴν διδασκαλία τῶν ὁποίων οἱ μαθητὲς διόρθωναν τά λάθη τῶν συμμαθητῶν τους, ἐνῶ ὅλη τὴν ὑπόλοιπη ἡμέρα τοῦ Σαββάτου ἔγραφαν καί μεταγλώττιζαν τό θέμα στὴν ἑλληνική. Τό ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας ὁ Ἀρσένιος διόρθωνε τά θέματα, τά ἀπογεύματα τῆς Τρίτης, Τετάρτης καί Πέμπτης διδασκῶταν τεχνολογία, δηλαδή συστηματικὴ γραμματικὴ ἐξέταση τῶν κεμένων, καθὼς καί ἄλλα μαθήματα γιά δύο ὥρες. Τό ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς διδασκῶταν συντακτικὸ. Ἐμμέσως συμπεραίνουμε ὅτι τό πρόγραμμα αὐτοῦ τοῦ Ἀρσένιου ἦταν ἐκεῖνο, τό ὁποῖο εἶχε διδαχθεῖ ὁ ἴδιος στό σχολεῖο τῶν Τρικάλων, καί γιά τόν λόγο αὐτόν ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία, ἀφοῦ πρόκειται γιά «ὠρολόγιο πρόγραμμα» ἐνός σχολεῖου μέσης ἐκπαιδεύσεως τοῦ ΙΣΤ΄ αϊ., στό ὁποῖο συναντοῦμε τοὺς «πρωτόσχολους», τοὺς «ἐκκρίτους» τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ἀλλὰ καί τοὺς «πρωτόσχολους» τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων, πού πολὺ ἀργότερα ἦρθαν ἐξ Ἑσπερίας στὴν Ἑλλάδα, σάν κάτι τό πρωτόγνωρο!

Τό 1591 ἐκδόθηκε στό Αβώφ, δίγλωσση (ἑλληνικά καί οὐκρανικά), ἡ γραμματικὴ πού χρησιμοποιοῦσε ἐκεῖ ὁ Ἀρσένιος, καί τῆς ὁποίας κύρια πηγή ἦταν ἡ Γραμματικὴ του Κ. Λασκάρως, *Περὶ τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν*.

Τόν Μάιο τοῦ 1588 ὁ Ἀρσένιος συνόδευσε τόν πατριάρχη Ἱερεμία στό ταξίδι του, μέσω Βίλνας, στὴ Μόσχα, ὅπου τοὺς ἐπιφυλάχθηκε θερμὴ ὑποδοχή. Στὶς 29 Ἰανουαρίου 1589 ὁ Ἱερεμίας «ἀνεβίβασεν τὸν μητροπολίτην Μοσχοβίας κύρ Ἰώβ εἰς κλῆσιν καί καθέδραν καί τάξιν πατριαρχικὴν» ἀναγνωρίζοντας ἔτσι τό αὐτοκέφαλον τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ρωσίας.

Ὁ Ἀρσένιος παρέμεινε γιά πάντα στὴ Μόσχα ἀσχολούμενος μέ τό γράψιμο ἐνθυμῆσεων καί ἀφιερωματικῶν σημειώσεων σέ χειρόγραφα καί στέλνοντας

εικόνες και άλλα δώρα σε μοναστήρια και πατριαρχεία του υπόδουλου Έλληνισμού, ενώ συγχρόνως συμμετείχε στις πολιτικές και θρησκευτικές διεργασίες που συντελούνταν στη ρωσική πρωτεύουσα, όπως εκλογές και ενθρονίσεις αυτοκρατόρων και πατριαρχών. Απεβίωσε στις 13 Απριλίου 1626 στο Σουσδέλιο της Ρωσίας.

Ο Άρσένιος άφησε και αξιόλογο συγγραφικό έργο:

- *Γραμματική συντεθείσα εκ διαφόρων Γραμματικῶν* (δίγλωσση: ελληνικά και ούκρανικά), Λβώφ 1591.
- *Ακολουθία του αγίου Βασιλείου Μόσχας* (άνεκδοτο).
- *Κόποι και Διατριβή*, ποίημα.
- *Άπομνημονεύματα*.
- *Έξαρχικό γράμμα προς τον επίσκοπο Γεδεών Λεοντοπόλεως*, Λβώφ 1586.
- *Προτάσεις για το πρόγραμμα του σχολείου του Λβώφ*, Λβώφ 1586.
- *Επιστολή προς τον Γαβριήλ Σεβήρο*, Μόσχα, 27-3-1593.
- *Έμμετρο βιβλιογραφικό σημείωμα*, Μόσχα, 6-3-1596.
- Διάφορα σημειώματα σε χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες κλπ.

4. ΙΑΚΩΒΟΣ Λαρίσης (ΙΖ΄ αϊ.)⁵

Διετέλεσε μητροπολίτης Λαρίσης (1675-1679) και οικουμενικός πατριάρχης (1679-1682, 1685 και 1686). Μέ δικές του ενέργειες ιδρύθηκε το «Νέον Φροντιστήριο» στον Τύρναβο, στο οποίο σχολάρχησε ο Άθανάσιος Λιοντάρης.

5. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Δ΄ ΜΟΥΣΣΕΛΙΜΗΣ ἢ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (ἀρχές ΙΖ΄ αϊ.-1696)⁶

Καταγόταν από τί βυζαντινή οικογένεια των Κομνηνών. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη, κοντά στον Θεόφιλο Κορυδαλλέα, τον Νεόφυτο τον Κρήτα, τον Ίωάννη Καρυοφύλλη και τον Παΐσιο Γάζης.

Διετέλεσε μητροπολίτης Λαρίσης (με έδρα τά Τρίκαλα) από τό 1662 έως τό 1671, όποτε συνδέθηκε με βαθιά φιλία με τον Εὐγένιο Γιαννούλη, ό όποιος του έγραψε πολλές επιστολές. Αργότερα διετέλεσε πέντε φορές οικουμενικός πατριάρχης. Απεβίωσε στη Βλαχία στις 23 Σεπτ. 1696. Τό μεγαλύτερο μέρος της πλούσιας βιβλιοθήκης του τό είχε κληροδοτήσει στη Μονή Ίβήρων.

⁵ ΔΗΜΗΤΡΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΟΥ, *Δραστηριότητες Έλλήνων διδασκάλων και λογίων στη Δυτική Θεσσαλία και στα Άγγραφα κατά τό δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο αιώνα*, Καρδίτσα 1992, σ. 35. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Η Εκπαίδευση*, σ. 294.

⁶ ΔΗΜΗΤΡΑ ΧΑΤΖΗΜΑΝΟΥ, *Δραστηριότητες*, σ. 34. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Η Εκπαίδευση*, σσ. 220-221.

6. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Β΄ Κωνσταντινουπόλεως (1630-1702)⁷

Ο Καλλίνικος Β΄, ό Άκαρναν, όπως έσφαλιμένως όνομάζεται, γεννήθηκε στην Καστανιά των Άγραφων τό 1630. Σπούδασε στή Σχολή Βραγγιανών κοντά στον Εύγένιο Γιαννούλν. Άφου στό μεταξύ χειροτονήθηκε κληρικός, μέ συστατική έπιστολή τοῦ δασκάλου του πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου πιθανόν συμπλήρωσε τίς σπουδές του.

Τό 1672 εξέλέγη μητροπολίτης Προύσσης, στον θρόνο της όποίας παρέμεινε για δεκαέξι χρόνια, ως τίς 3 Μαρτίου 1688, όπότε ανήλθε για πρώτη φορά στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως, στον όποιο παρέμεινε, μέ συχνές έκπτώσεις, ως τον θάνατό του στις 8 Αύγουστου 1702.

Έπί της πατριαρχίας του (1691) έπαναλειτούργησε, μέ τί βοήθεια τοῦ προοδευτικού Καστοριανού έμπόρου Μανωλάκη, ή Πατριαρχική Σχολή της Κωνσταντινουπόλεως. Ός πατριάρχης τήρησε σθεναρή στάση στό ζήτημα τοῦ «έκχυδαΐσμοῦ των Γραφών» και πολέμησε τήν οὐντική προσπαγάνδα. Χαρακτηρίστηκε ως υπέρμαχος της Όρθοδοξίας, δραστήριος, φιλογενής άρχιερέας «άνεπιλήπτων ήθών, και οὐδενός των τότ' έπί παιδεία διαπρεπόντων δεύτερος», καθώς επίσης «είδήμων της έλληνικής φωνής, ικανός νοεΐν τούς των λογογράφων και τας των φιλοσόφων βίβλους» κατά τον Δ. Προκοπίου, ενώ κατά τον Δ. Καντεμίρ υπήρξε «σοφός, πεπαιδευμένος και αγαθός».

7. ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ Γ΄, έπίσκοπος Δημητριάδος (ΙΖ΄/ΙΗ΄ αι.)⁸

Ο Ιωαννίκιος Γ΄ ως έπίσκοπος Δημητριάδος έδειξε μεγάλο ένδιαφέρον για τήν ανάπτυξη της παιδείας στην περιφέρειά του. Πρότεινε, χωρίς άποτέλεσμα, στον Άναστάσιο Γόρδιο, μέ τον όποιο είχε συχνή άλληλογραφία, να διευθύνει τί σχολή Ζαγοράς.

8. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ Α΄ Τρίκκης (; - μετά τό 1764)⁹

Ο Κωνσταντίος υπήρξε ό πρώτος έπίσκοπος Τρίκκης μετά τήν ανασύστα-

⁷ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΟΡΔΙΟΣ, «Βίος Εύγενίου Ιωαννουλίου τοῦ Αιτωλοῦ», *Νέος Έλληνομνήμων*, 4 (1907), σ. 64 (χφ. 60). ΒΑΣ. Ν. ΜΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Ο πατριάρχης της Πόλης Καλλίνικος Β΄ ό Άκαρναν», έφ. *Άγραφιώτικη Φωνή*, Μάιος 1992. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Η Έκπαίδευση*, σσ. 221-222.

⁸ Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Η Έκπαίδευση*, σ. 296. Δ. ΧΑΤΖΗΜΑΝΙΟΥ, *Δραστηριότητες*, σσ. 35-36.

⁹ Κ. Ν. ΣΑΘΑΣ, *Νεοελληνική Φιλολογία*, σ. 614. ΝΙΚ. Κ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης, ΕΒΕ, άρ. χφ. 1471, Ήτοι Έκκλησιαστική, Κοινωνική, Οικονομική και Έκπαιδευτική Ίστορία των Τρικάλων από τό 1688 έως τό 1857*. [Φ.Ι.ΛΟ.Σ. Τρικάλων – Σειρά: Κείμενα και Μελέτες, άρ. 18], Θεσσαλονίκη, έκδ. Κ. & Μ. Σταμούλη, 2017, σσ. 203, 206 και 292. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Η Έκπαίδευση*, σσ. 226-227.

ση τῆς ἐπισκοπῆς της τό 1739. Στή μακρά θητεία του σ' αὐτή (5 Ἀπρ. 1739 - 2 Ἀπρ. 1764) ὑπῆρξε ἀρκετά δραστήριος. Ἰδιαίτερες προσπάθειες κατέβαλε γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στά Τρίκαλα.

Μέ πρωτοβουλία του τό 1739 ἀναδιοργανώθηκε ἡ Σχολή Τρίκκης καί ἀνατέθηκε ἡ «ἐπιστασία» της στόν μεγάλο Μετσοβίτη δάσκαλο Νικόλαο Τζαρτζούλη. Ὅταν τό 1764 παρατιήθηκε λόγω γήρατος, ἄφησε σημαντική δωρεά γιά τή λειτουργία τῆς Σχολῆς Τρίκκης. Ὁ Κωνστάντιος γνώριζε καλά τήν Ἁγία Γραφή, ἦταν καλός ἐπιστολογράφος καί «πολιτικός». Μετέφρασε τήν *Εἰς τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς ἐρμηνείαν* τοῦ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας (Βενετία 1788).

9. ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ Σταγῶν (ἀρχές ΙΗ΄ αἰ.-1784)¹⁰

Ὁ Παρθένιος καταγόταν ἀπό τήν Πορταριά τοῦ Πηλίου. Ὑπῆρξε ἀπό τοὺς λογιώτερους ἐπισκόπους της ἐποχῆς του. Συνεργάστηκε μέ τόν γνωστό κωδικογράφο Ἀναστάσιο Σουγδουρή καί ἔγραψε ὁ ἴδιος πολλούς κώδικες.

Τό 1751 ἐξελέγη ἐπίσκοπος Σταγῶν καί διατήρησε τόν θρόνο του ὡς τόν θάνατό του (26 Μαρτίου 1784). Προηγουμένως εἶχε μονάσει στή Μονή Βαρλαάμ καί εἶχε διατελέσει πρωτοσύγκελλος στή Μητρόπολη Λαρίσης. Ὡς ἐπίσκοπος Σταγῶν, στίς 3 Ἀπριλίου 1779, ὑποδέχτηκε στή Μονή Ἁγίου Στεφάνου τῶν Μετεώρων τόν Σουηδὸ ἀνατολιστή J.J. Bjornstahl. Ἡ κοινωνική καί ἡ ἐκκλησιαστική δράση του ὑπῆρξε πολὺ μεγάλη. Ἐντύπωση προκαλεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν πού κτίστηκαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του στὴν περιφέρεια Σταγῶν. Διατηροῦσε πλούσια βιβλιοθήκη, τήν ὁποία κληροδότησε στή Μονή Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων.

10. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΠΛΑΤΑΜΩΝΟΣ (; - 1793)¹¹

Ὁ Διονύσιος γεννήθηκε στή Ζέριμα τῶν Ἰωαννίνων καί ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη στὴν Κοζάνη (μέσα ΙΗ΄ αἰ.) καί στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία κατόπιν. Γιά δύο χρόνια διετέλεσε σχολάρχης Κοζάνης. Ἀργότερα χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος, θέση στὴν ὁποία παρέμεινε γιά τριάντα χρόνια (1763-1793). Ἐγραψε διηγήσεις καί γλαφυρότατες ἐπιστολές. Ἀπεβίωσε τό 1793.

¹⁰ J.J. BJORNSTAL, *Τὸ Ὀδοιπορικὸ τῆς Θεσσαλίας 1779*. Μετάφραση, προλεγόμενα, σημειώσεις Μεσεβρινός, Θεσσαλονίκη, Τά Τετράδια τοῦ Ρήγα, 1979, σ. 73 κ.έ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἱστορία καί Μνημεῖα τῶν ἐπαρχιῶν Τρικάλων καί Καλαμπάκας. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2018, σσ. 102-103.

¹¹ ΠΑΝΑΓ. ΛΙΟΥΦΗΣ, *Ἱστορία τῆς Κοζάνης*, Ἀθήνα 1924, σσ. 184, 186-187. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Εκπαίδευση*, σ. 260.

11. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Δ΄ Κωνσταντινουπόλεως, Ζαγοραῖος (1713-1792)¹²

Ὁ Καλλίνικος γεννήθηκε στή Ζαγορά τό 1713 καί ἦταν δευτερότοκος γιός τοῦ χατζῆ-Δημητρίου Μαυρικού. Τά πρῶτα γράμματα τά ἔμαθε στή Σχολή Ζαγοραῖς, στήν ὁποία σχολαρχοῦσε τότε ὁ μοναχός Ραφαήλ. Τό 1728 πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου εἶχε ὡς δάσκαλο τόν Κριτία, «*Προυσιανόν ἐπιστήμονα, εὐγλωττον, ἄριστον εἰς τά ἑλληνικά, λατινικά, ἀραβικά, περσικά*», σύμφωνα μέ μαρτυρία τοῦ ἰδίου.

Πότε ὁ Καλλίνικος ἀσπάσθηκε τόν μοναχικό βίο δέν εἶναι γνωστό. Κατά τή δεύτερη πατριαρχία τοῦ Παΐσιου Β΄ (1740-1743), στίς 29 Αὐγούστου 1741, προήχθη σέ Μέγα Πρωτοσύγκελλον, καί ὕστερα ἀπό δύο χρόνια, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1743, ἐξελέγη μητροπολίτης Προϊλάβου (Βραΐλας). Ἀπό τόν θρόνο αὐτόν παρατήθηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1748 καί ἐπανῆλθε στήν Κωνσταντινούπολη.

Κατά τήν περίοδο 1751-1757, λόγω τῆς ἀναμειξέως του στήν ἔριδα περὶ ἀναβαπτισμοῦ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν διώχτηκε καί «*φαρμακοποσία ἐκινδύνευσεν*», ἐπειδὴ ἦταν ἀντίθετος μέ τόν πατριάρχη Κύριλλο Ε΄.

Τελικά δικαιώθηκε ὁ Καλλίνικος καί στίς 16 Ἰανουαρίου 1757 ἐξελέγη οἰκουμενικός Πατριάρχης ὡς Καλλίνικος Δ΄. Καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς πατριαρχίας του δέχτηκε ἄγριον πόλεμο ἀπό τοὺς ἀντιπάλους του, ὥσπου μετά ἀπό ἕξι μῆνες καί ὀκτώ ἡμέρες ἐξέπεσε τοῦ θρόνου καί ἐξορίστηκε στή Μονή τοῦ Σινᾶ, ἀπό ὅπου ἀπέδρασε στίς 21 Ἰανουαρίου 1761.

Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1762 ἔγινε ἄρση τῆς καθαίρεσέως του ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο καί πλήρης ἠθική ἀποκατάστασή του. Τότε τοῦ δόθηκε ἄδεια νά ἀποσυρθεῖ στήν ἰδιαίτερή του πατρίδα «*καί διάγειν ἐκεῖ ἐν ἀνέσει καί ἡσυχίᾳ*».

Στή Ζαγορά ἔμεινε σχολάζων ὁ Καλλίνικος γύρω στά τριάντα χρόνια «*φιλολογῶν καί ἐμμελετῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς, καί συγγράφων ἐκκλησιαστικά καί ἱστορικά διά στίχων καί πεζᾶ συγγράμματα*» καί ἀγωνιζόμενος γιά τήν πνευματική ἀνοδο τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς. Μέ προτροπή καί συνδρομή τοῦ Καλλινίκου κτίστηκε τό 1777 τό νέο κτήριο τῆς Σχολῆς Ζαγοραῖς, στήν ὁποία τό 1785 ἐδώρησε καί ὅλα τά βιβλία του. Ἀπεβίωσε τό 1792.

Ὁ Καλλίνικος ἦταν πολυμαθής, μέ γνώσεις ὄχι μόνον θεολογικές καί ἐκκλησιαστικές, ἀλλά εὐρύτερες (ἀρχαία ἑλληνική γραμματεία καί γλῶσσα, ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, γεωγραφία, ἀριθμητική, ἀστρονομία καί ἰατρική).

¹² ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, «Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Καλλίνικος Γ΄ ὁ ἐκ Ζαγοραῖς (1713-1792)», στόν τόμο *Μορφάι τῆς Μαγνησίας*, Βόλος 1973, σσ. 15-39 (Ἐκδοσι Νομαρχίας Μαγνησίας]. Κ. Ν. ΣΑΘΑΣ, *Νεοελληνική Φιλολογία*, σ. 604. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευσις*, σσ. 295-296.

Ειδικότερα, τά συγγράμματά του χωρίζονται σέ θεολογικά, ιστορικά, λόγους, ύμνους καί ἐπιστολές. Μνημονεύονται τά σπουδαιότερα:

- *Ἐγχειρίδιον κατά αἵρέσεων ἢ κατά ἀναβαπτιστῶν.*
- *Ἐκθεσις συνοπτική των ἑπτὰ μυστηρίων καί ἀπάντησις εἰς τά κεφάλαια τοῦ Ἀργέντη (1756).*
- *Ἐξήγησις τῆς Ἱερᾶς Λειτουργίας.*
- *Ἡ χρονογραφία ἀπό τοῦ Ἀδάμ μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καί καθεξῆς βασιλέων καί πατριαρχῶν.*
- *Συνοπτική διήγησις τῶν μετὰ τίν ἄλωσιν πατριαρχουσάντων.*
- *Κατάλογος σοφῶν τινῶν τοῦ νῦν αἰῶνος.*
- *Ἵμνοι εἰς Χριστόν καί εἰς Παναγίαν δι' ἀκροστιχίδων καί εἰς ἄλλους Ἁγίους.*
- *Λογογραφική ἀντίρρησις κατά τῆς βίβλου Εὐσταθίου καί Χριστοφόρου Καλοῦ.*
- *Ποιήματα κ.λπ.*

12. ΓΑΒΡΙΗΛ Β΄ Τρίκκης (μέσα ΙΗ΄ αἰ.-1827)¹³

Ὁ Γαβριὺλ γεννήθηκε στόν Πρόδρομο Τρικάλων περὶ τά μέσα του ΙΗ΄ αἰ. Μαθήτευσε στή Σχολή Τρίκκης κοντά στόν Στέφανο Σταμκίδη. Κατά τήν μακρόχρονη (6.6.1796 - 20.11.1827) ποιμαντορία του στήν Ἐπισκοπή Τρίκκης ὑπηρετήσε μέ πίστη καί ἀγάπη τήν Ἐκκλησία καί βοήθησε τή Σχολή Τρίκκης. Εἶχε καλή παιδεία καί συνέταξε διάφορα ἐπιγράμματα.

13. ΠΑΪΣΙΟΣ Β΄ Σταγῶν, Σηλυβρίας καί Φιλιππουπόλεως (;-1822)¹⁴

Ὁ Παΐσιος γεννήθηκε στό δεύτερο μισό του ΙΗ΄ αἰ. στό βλαχοχώρι Κλεινοβός¹⁵ (σημ. Κλεινός) Καλαμπάκας καί καταγόταν ἀπό ἀρχοντική οἰκογένεια.

¹³ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας*. Ἰωάννινα, Ἐταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, 1960, σ. 35. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ, «Ἱστορικά σύμμικτα ἀπό τήν παλιά πόλη Τρίκκη καί Τρίκαλα», στόν τόμο Δ΄ *Ἱστορικά Τρικάλων*, Τρίκαλα 1979 [Ἔκδοσις ΕΜΟΤ], σ. 44. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευσις*, σ. 236.

¹⁴ Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Συλλογή*, σ. 153. ΔΗΜ. ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ, «Παΐσιος ἐπίσκοπος Σταγῶν ὁ ἀπό Κλεινοβού», *Μετέωρα*, 23 (1969), σ. 73. ΜΙΑΤΟΣ ΓΑΡΙΔΗΣ, «Ὁ μητροπολίτης Παΐσιος καί ἡ βλάχικη ἐπιγραφὴ τοῦ Κλεινοβού: ἀλφάβητο καί ἔθνικο πρόβλημα», *Ἱστορικά*, 2 (1985), σ. 185. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευσις*, σ. 236.

¹⁵ Κατά τήν ὀθωμανική ἀπογραφὴ τοῦ 1454/55 ὁ Κλεινοβός ἦταν τό πρῶτο σέ πληθυσμὸ χωριὸ τοῦ Νομοῦ Τρικάλων μέ δεύτερη τή γειτονική Βενδίστα (Ἀμάραντος). βλ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α. ΝΗΜΑ, «Ἡ ὀθωμανική ἀπογραφὴ τοῦ 1454/55 σέ δεκαεννιά (19) χωριά στὰ ΒΔ τοῦ Νομοῦ Τρικάλων. Πληθυσμὸς, παραγωγή, φῦροι, δνόματα κατοίκων», *Θεσσαλικά Μελετήματα*, 12 (2022) 39-96.

Τά πρώτα γράμματα τά έμαθε στή Σχολή Τρίκκης, ένω άργότερα φοίτησε και στήν Πατριαρχική Άκαδημία Κωνσταντινουπόλεως.

Ό Παΐσιος ύπηρετήσε ως διάκονος του μητροπολίτη Λαρίσης Μελετίου. Στίς 12 Μαΐου 1784 χειροτονήθηκε επίσκοπος Σταγών, ως Παΐσιος Β΄, παρέμεινε δέ στόν θρόνο αυτόν ως τίς 17 Ίανουαρίου 1808, όποτε παραιτήθηκε.

Όπως σημειώνει ό ίδιος στήν *Άυτοβιογραφία* του, έγκατέλειψε τήν Καλαμπάκα, έπειδή προσκλήθηκε από τήν Πατριαρχική Σύνοδο και έστάλη στό Άγιον Όρος, όπου έσύστησε Έλληνικό Σχολείο στίς Καρυές «*πρός γύμνασιν και μαθήτευσιν τών καλογεροπαίδων και ύποτακτικών και άλλων νέων έξωθεν έρχομένων*». Έκει παρέμεινε πάνω από έναν χρόνο ως διευθυντής τής Σχολής. Αποχώρησε, αφού διόρισε σ΄ αυτή διδασκάλους τούς Χριστόφορο και Νικόδημο, υπό τήν προεδρία του πρώην μητροπολίτη Τρίκκης Άμβροσίου.

Όστερα από επταετή ύπηρεσία στή Σχολή του Κουρού Τζεσμέ, στίς 21 Αύγουστου 1816, ό Παΐσιος εξέλεγε επίσκοπος Σηλυβρίας. Έκει ύποστήριξε τά γράμματα τόσο στήν έδρα του όσο και στους Έπιβάτες, όπου υπήρχε Έλληνική Σχολή. Στίς 15 Μαρτίου 1818 εξέλεγε μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, όπου παρέμεινε ως τόν θάνατό του τόν Ίανουάριο του 1822. Άφου παρέμεινε δέκα χρόνια στήν Κωνσταντινούπολη, τό 1818, «*κατ΄ έκλογίν άρίστην και αναγκαίαν προτίμησιν τών φιλομούσων και φιλοκάλων έφόρων τέ και ναζιρηδων τής έν Κουρούτζεσμε παγκοίνου του γένους άκαδημαϊκής σχολής διορισθείς, άποκατέστη επιστάτης τής έσωτερικής διοικήσεως αυτής και πάσης ενταξίας και ενκοσμίας*».

Ό Παΐσιος υπήρξε λόγιος και φιλοπρόοδος ιεράρχης. Όταν έποίμανε τήν Έπισκοπή Σταγών, επανίδρυσε τή Σχολή Μετεώρων, τήν όποία βοήθησε ποικιλοτρόπως. Επίσης ίδρυσε σχολείο στή γενέτειρά του, τόν Κλεινοβό. Μέ τή διαθήκη του άφησε πολλά κληροδοτήματα στήν επαρχία Καλαμπάκας, σέ σχολεία και μοναστήρια, ένω τήν πλούσια βιβλιοθήκη του τήν άφησε στή Μονή Αγίας Τριάδος Μετεώρων. Ανάμεσα στα άλλα βιβλία του βρέθηκε και ένα αντίτυπο τής *Έλληνικής Νομαρχίας* σχολιασμένο. Μέ τήν βοήθειά του κατασκευάστηκε τό τέμπλο και έγιναν αρκετές τοιχογραφίες στό Καθολικό τής Μονής τών Άγίων Άποστόλων στή γενέτειρά του, τόν Κλεινοβό Καλαμπάκας. Στόν ναό αυτόν είναι γραμμένη και εκτενής άυτοβιογραφία του.

14. ΙΕΡΟΘΕΟΣ Α΄ Ἀλεξανδρείας (1757-1845)¹⁶

Ὁ Ἱερόθεος γεννήθηκε στὸν Κλεινοβὸ Καλαμπάκας τὸ 1757. Τὸ 1802 χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Ζητουνίου (Λαμίας), τὸ 1819 Παροναξίας καὶ τὸ 1820 Νικαίας. Τὸ 1825 ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀξίωμα τὸ ὁποῖο ἐτίμησε καὶ ἐλάμπρυνε. Ἀνόρθωσε τὰ οἰκονομικά τοῦ Πατριαρχείου, ἐνίσχυσε τὴν παιδεία. Ἀπεβίωσε στίς 8 Σεπτεμβρίου 1845, σὲ ἡλικία 87 ἐτῶν, ὕστερα ἀπὸ συνεχῆ πατριαρχία 21 ἐτῶν. Μὲ ἐντολή τοῦ διοικητῆ τῆς Αἰγύπτου Μωχαμέτ Ἀλῆ ἡ σορὸς του μεταφέρθηκε μὲ βασιλική πομπή στοῦ Κάιρο, ὅπου καὶ ἐτάφη στὸν πατριαρχικό ναό.

15. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΣΧΟΛΑΡΙΟΣ (1812-1888)¹⁷

Ὁ Δωρόθεος Σχολάριος γεννήθηκε στή Βεντίστα (σημ. Ἀμάραντος) Καλαμπάκας στίς 2 Φεβρουαρίου 1812. Τὸ βαπτιστικό του ὄνομα ἦταν Δημάκης. Ἡ μητέρα του ἀπεβίωσε τὸ 1824 καὶ ὁ πατέρας του τὸ 1826, ἔτσι ὁ Δημάκης ἔμεινε ὀρφανὸς σὲ μικρὴ ἡλικία ἔχοντας ἄλλα πέντε μικρότερα ἀδέρφια, χωρὶς παρουσία καὶ ἐντελῶς ἀπροστάτευτος.

Ὅπως γράφει ὁ ἴδιος στὴν *Αὐτοβιογραφία* του: *«Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ ἔτους 1826 ἀναχωρήσας ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ μετέβη εἰς Τρίκκην (Τρίκκαλα) καλῶς εἰδῶς τὰ κοινὰ γράμματα, καί, ὡς ἱερόπαις, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἐντριβίς ὧν, ἐπ' ἐλπίδι ν' ἀκούσῃ ἐν Τρίκκῃ Ἑλληνικά μαθήματα, διδάσκοντος τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Παπαπολύζου ἐκ Μακρυνίτζης. Ἀλλὰ διὰ τίνων μέσων καὶ πόρων καὶ προστατῶν; Ὁ ἐν Τρίκκῃ παροικῶν πατριώτης αὐτοῦ μακαρίτης Γιαννούσιος, ἀνὴρ ἐκ τῶν πρώτων, καὶ προεστῶς ἐπίσημος τοῦ τότε καιροῦ, ὅστις καὶ ἐδέχθη αὐτόν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, ὡς πατρικός φίλος, ἐφρόντιζε νὰ ἐκπαιδεύῃ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν ὀρφανόν Δημάκην, ὃν ἄλλως ἠγάπα μὲν, ἀλλὰ νὰ οἰκουρῇ καὶ ἐκτελεῖ τὴν οἰκιακὴν ὑπηρεσίαν. (α) Ἐπειδὴ δὲ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας καθ' ὑπερβολὴν ἠγάπα τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ μάλιστα τὴν τῶν θείων Γραφῶν, καὶ τὸν μονήρη βίον, ἐκ Τρίκκης ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐν Μετεώροις ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἔνθα διαμείνας ἐπὶ τινὰ χρόνον, προσεκλήθη παρὰ τινός πρὸς μητρὸς θείου, Ἰωάννου Κόδρου, ἐν τῇ νήσῳ Σκοπέλῳ τότε οἰκοῦντος, ὅπως στέλλῃ αὐτόν εἰς τὴν ἐκεῖσε Ἑλληνικὴν σχολὴν, διδάσκοντος τότε ἐν Σκοπέλῳ*

¹⁶ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ, «Θεσσαλοὶ κληρικοὶ διαλάμπραντες ἐπὶ Τουρκοκρατίας», *Θεσσαλικὴ Ἔστια*, 1 (1973), σ. 249. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευσις*, σ. 239.

¹⁷ Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευσις*, σσ. 247-252, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

του αοιδίμου καί ἐθνωφελούς σοφοῦ καί ἐναρέτου διδασκάλου Ἀστερίου Φιλιππίδου τοῦ ἐκ Γαλατίστης τῆς Μακεδονίας, ὅπου προθύμως καί μετά χαρᾶς δεχθεῖς τὴν πρόσκλησιν μετέβη. Ἀλλὰ μετὰ ἔτος ἓν, τοῦ Ἀστερίου, ὡς Σχολάρχου, εἰς Θεσσαλονίκην προσκληθέντος, ἀπώλεσε τὰς χρηστιάς ἐλπίδας, ὡς τοῦ θείου αὐτοῦ μὴ εὐποροῦντος νὰ ἀποστείλῃ αὐτόν ἀλλαγῶν πρὸς σπουδῆν. Ὅθεν ἐτοιμασθεὶς ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ ὄρφανοτροφεῖον τοῦ ἀεμνήστου Κυβερνήτου. Ἄλλ' ἢ ἐν τῷ ὄρφανοτροφείῳ ἐμπεσοῦσα τότε ὀφθαλμία ἀνέβαλε τὴν μετάβασιν αὐτοῦ».

Τότε ὁ Δημάκης μετέβη στή Μονή Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὅρους, ὅπου οἱ μονάζοντες θεῖοι του Νικάνδρος καί Διονύσιος τόν δέχτηκαν μέ εὐχαρίστησιν. Ἔτσι ἀπό τό 1829 ἕως τό 1831 φοίτησε στήν Ἑλληνική Σχολή τῶν Καρυῶν. Τό 1831 μετέβη στό Βουκουρέστι μέ τὴν ἀπραγματοποίητη ἐλπίδα νὰ φοιτήσῃ στά ἐκεῖ λειτουργοῦντα ἀνώτερα σχολεῖα. Εὐτυχῶς ὁμως «εἷς δέ τῶν συνεξάρχων, ἀνὴρ σπουδαῖος, καί λίαν φιλόμουσος, μαθητῆς τῶν Κυδωνιῶν, καί τὴν πατριδα Μακεδῶν, Χαραλάμπης τοῦνομα [...] καθορῶν τὴν βαθεῖαν τοῦ Δημάκη λύπην ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ τῶν σπουδῶν, καί τὴν φιλομάθειαν αὐτοῦ ὑποθάλπων, ἐνεθάρρυνεν αὐτόν παρηγορῶν, καί πᾶν φιλοτίμως ἀνεδέξατο νὰ διδάσκῃ αὐτόν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ, ὡς καί τὴν νύκτα».

Τό 1834 ἐπέστρεψε στή Μονή Κουτλουμουσίου, ὅπου ἔλαβε τό μοναχικό σχῆμα καί μετονομάστηκε ἀπό Δημάκης σέ Δωρόθεος. Τόν Νοέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους χειροτονήθηκε ἱεροδιάκονος. Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1835 πῆγε στή Θεσσαλονίκη, ὅπου συνέχισε τίς σπουδές του κοντά στόν παλιό του δάσκαλο Ἀστέριο Φιλιππίδη. Ἐκεῖ διορίστηκε καί διάκονος στόν ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Μετά ἓνα ἔτος, στήν περίοδο τῶν διακοπῶν τῶν μαθημάτων, ἐπανῆλθε στό Ἅγιον Ὅρος, ὅπου χειρονήθηκε ἱερέας. Στή Θεσσαλονίκη παρέμεινε γιά τὴν ἀποπεράτωση τῶν σπουδῶν του ὡς τό 1838, ἐφημερεύοντας συγχρόνως στόν ναό τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους. Κατόπιν, γιά δύομισι χρόνια (1838-1841), δίδαξε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος στό Ἑλληνικό σχολεῖο τοῦ Καρλοβασίου Σάμου. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Δωρόθεος διμύσῃε πάντα γιά περισσότερη μόρφωση, μετέβη στή Σύρο καί φοίτησε γιά τρία χρόνια στό ἐκεῖ γυμνάσιο. Κατόπιν πῆγε στήν Ἀθήνα καί ἐνεγράφη ὡς φοιτητῆς στή Θεολογική καί Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1844, κατόπιν προσκλήσεως καί πολλῶν συστάσεων, μετέβη στό Ρέθυμνο, ὅπου ὑπηρετήσε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος γιά δύομισι χρόνια. Μετά τό Ρέθυμνο καί ὡς τό 1849 δίδαξε τὰ «Ἑλληνικά καί ἱερά μαθήματα» στό Ἑλληνικό Παρθεναγωγεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στό ὁποῖο φοιτοῦσαν πάνω ἀπό 250 κορίτσια «τῶν ἐπισημοτέρων ὁμογενῶν οἰκογενειῶν». Ἀπό τό

1849 έως τις 12 Μαρτίου 1852 διετέλεσε σχολάρχης και διευθυντής της Μεγάλης του Γένους Σχολής.

Στις 12 Μαρτίου 1852 ο Δωρόθεος εξελέγη μητροπολίτης Σωζοαγαθουπόλεως, θέση στην οποία έμεινε ως το 1858, οπότε, παρά τη θέλησή του, μετατέθηκε στη Μητρόπολη Δημητριάδος, στην έδρα της οποίας μετέβη στις 4 Νοεμβρίου 1860. Το 1861 εξελέγη μέλος της Ίερας Συνόδου και του Μικτού Συμβουλίου του Πατριαρχείου.

Τόν Άπριλιο του 1870 εξελέγη μητροπολίτης Λαρίσης, θέση την οποία ο Δωρόθεος αποδέχτηκε με σκοπό να προσφέρει σ' ολόκληρη τη Θεσσαλία. Τά έργα που σκόπευε να πραγματοποιήσει ήσαν: «κτίριον Μητροπόλεως, Γυμνάσιον έπαρχιακόν και Θεσσαλικόν, καλώς συγκεκριημένον, Σχολείον Ίερατικόν, Νοσοκομείον, Αναγνωστήριον φιλολογικόν, και ό,τι άλλο παρόμοιον». Όμως κάποιοι Λαρισαίοι άντέδρασαν στην εκλογή του Δωροθέου, παρακινούμενοι προφανώς από άλλους μνηστήρες του θρόνου, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να τον κατηγορήσουν στις τουρκικές Αρχές ως «λίαν Φιλέλληνα!» Έτσι τόν Νοέμβριο του 1870 διορίστηκε άλλος μητροπολίτης Λαρίσης. Ο Δωρόθεος παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη ως το καλοκαίρι του 1875, όποτε αναχώρησε και έγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου και παρέμεινε ως τόν θάνατό του στις 29 Ίουνίου 1888.

Έκει ο Δωρόθεος βρήκε τόν χρόνο να ασχοληθεί με τό συγγραφικό του έργο. Το 1877 εξέδωσε τό αὐτοβιογραφικό του *Έργα και Ημέραι*, τό 1879 τήν *Κλειδα της Πατρολογίας και Βυζαντινών Συγγραφέων* και τό 1883 τό *Ταμείον της Πατρολογίας*, του οποίου ο Β΄ τόμος εκδόθηκε τό 1887.

Ο Δωρόθεος, έχοντας μεγάλη έφεση και αγάπη προς τά γράμματα, ξεπέρασε πολλά και μεγάλα εμπόδια για να μπορέσει να σπουδάσει. Άργότερα ως δάσκαλος άσκησε με έπιτυχία τό διδασκαλικό λειτούργημα, ενώ όπου υπηρέτησε ως μητροπολίτης ίδρυε συνεχώς σχολεία και βοήθησε ποικιλοτρόπως κάθε εκπαιδευτική προσπάθεια, άποκορύφωμα δέ της όλης φιλεκπαιδευτικής δραστηριότητάς του ήταν ή διάθεση όλης της περιουσίας του για τήν ίδρυση των Δωροθεϊών Σχολών στα Τρίκαλα και στή γενέτειρά του, τή Βεντίστα Καλαμπάκας.

Ο Φ. Δημητρακόπουλος παρατηρεί ότι «ή προσωπική δίψα» του Δωροθέου «για τή μάθηση δέ στάθηκε καθόλου μιά έγωκεντρική υπόθεση αλλά, αντιθέτως, έγινε άφορμή και δυνατότητα να διδαχθούν μέσω αὐτοῦ ως διδασκάλου και τόσα άλλα Έλληνόπουλα, σε μιά εποχή που τό επάγγελμα αὐτό ήταν περιζήτητο λόγω έλλειψης διδασκάλων. Μ' άλλα λόγια, ένωρίς έδειξε ο Δωρό-

θεος τό ενδιαφέρον του καί τίν ἀγάπη του γιά τί μόρφωση τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, μεταδίδοντας τίς γνώσεις του μέ μεγάλη πίστη καί ὑψηλή συνείδηση. Ἀπό τί θέση ὁμως τοῦ ἀρχιερέως τοῦ δόθηκε [...] ἡ δυνατότητα νά ἐργαστεῖ γιά τό σκοπό αὐτό σε μεγαλύτερη κλίμακα καί μέ μέσα πιο τελεσφόρα».

Ἐπιθυμῶντας ὁ Δωρόθεος νά συνεχιστεῖ τό φιλεκπαιδευτικό καί ἐν γένει φιλανθρωπικό του ἔργο, μέ τί Διαθήκη τοῦ (2 Φεβρουαρίου 1884) ὄρισε γενικόν κληρονόμο καί ἐκτελεστή αὐτῆς τό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἐνέργεια γιά τίν ὅποια τό Πανεπιστήμιο τόν ἀνακήρυξε Μέγα Εὐεργέτη του. Ἀλλά καί σέ ἄλλους φορεῖς (ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα, μονές, κ.λπ.), κληροδότησε σημαντικά περιουσιακά του στοιχεῖα. Ἰδιαίτερη φροντίδα βέβαια ἔλαβε γιά τά Τρικάλα καί τί Βεντίστα, ὅπου, ἀνάμεσα στά ἄλλα, ἄφησε χρήματα γιά νά δίνονται ὑποτροφίες σέ πέντε Τρικαλινούς νέους. Ἀπό τίν κληροδοσία τοῦ Δωροθέου κτίστηκε τό 1964 τό Γυμνάσιο Θηλέων (σήμερα 3ο Γυμνάσιο καί 9ο Γυμνάσιο) Τρικάλων, ἕνα ἀπό τά λαμπρότερα ἐκπαιδευτικά κτήρια τῆς πόλεως Τρικάλων.

Ὁ Δωρόθεος ὑπῆρξε ὄντως μιά μεγάλη ἐκκλησιαστική, ἀλλά κυρίως ἐκπαιδευτική μορφή τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τῆς ὕστερης περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας καί ἡ ἐπωνυμία *Σχολάριος*, πού τοῦ προσηδόθη ἀπό τό 1844 ἦδη, ἦταν ἡ δίκαιη ἀναγνώριση τῆς μεγάλης καί ἀνεκτίμητης προσφορᾶς του πρὸς τά γράμματα. Κατά τόν Γ. Χατζηκώστα ὑπῆρξε: *«γνήσιος ἐκπρόσωπος τῆς Θεσσαλικῆς εὐφυΐας, φιλομαθείας, ἐργατικότητος καί μετριοφροσύνης, ἐθνικός στυλοβάτης, ἀγνός πατριώτης»* καί *«ἔδωσε τίν ζωὴν του ὀλόκληρον εἰς τίν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καί τά Ἑλληνικά γράμματα, νεότερος μιμητής τῶν μεγάλων ἐκείνων τῆς Ἐκκλησίας μας Τριῶν Ἱεραρχῶν καί ἦρθη καί αὐτός εἰς δυσμενεῖς καιρούς διὰ τό Ἔθνος, εἰς ὕψος ἀπὸ τό ὅποῖον ἐφώτισε τίν νεωτέραν Ἑλλάδα καί τίν ὠραίαν Θεσσαλίαν»*. Κατά τίν Ἔφη Ἀλλαμανῆ: *«ὁ Δωρόθεος ἀναδείχτηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους ἐμνηχωτές τῆς ἐκπαιδευτικῆς κίνησης στή Θεσσαλία κατὰ τό δεύτερο μισό του 19ου αἰῶνα, προσφέροντας μάλιστα σχεδόν ὅλη τίν περιουσία του γιά τίν ἀνεγερση σχολείων. Μέ τίν πεποίθησις ὅτι μόνον ἡ μόρφωση κάνει τόν ἄνθρωπο ἀνάξιο τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ, ὅπου τόν τάξει ὁ Θεός, ἐπεξέτεινε τίν ἀνάγκη τῆς ἐκπαίδευσης καί στά κορίτσια καί ἰδιαίτερα στόν κλῆρο. [...] Μεγάλη ἐπίσης σημασία ἔδινε στήν ἐκπαίδευση τῶν βλαχοφώνων Ἑλλήνων»*.

Τό Δημοτικό Συμβούλιο Τρικαίων, στή συνεδριάσή του τῆς 13-11-1883, παμπηφεῖ ἐξέφρασε πρὸς τόν Δωρόθεο *«τίν βαθείαν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνην [...], διὰ τὰς ὑπέρ τοῦ Δήμου τούτου ἀγαθὰς καί εὐεργετικὰς διαθέσεις του»*.

16. ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ Τρίκκης (17^{ος} αἰ.)¹⁸

Ὁ Ἀμβρόσιος διετέλεσε ἀρχικά πρωτοσύγκελλος τῆς Ἐπισκοπῆς Τρίκκης καί κατόπιν ἐπίσκοπός της (ἀπό 2 Ἀπριλίου 1764 ἕως 6 Ἰουνίου 1796), ὅποτε παραιτήθηκε, κρατῶντας ὁμως, ὅπως καί ὁ προκάτοχός του Κωνστάντιος, «τὴν Σλάτιναν μετὰ τοῦ Ὄσμανίου, τὴν Βάνιαν, τὸ Κούρσοβον καὶ τὴν Τρυφούνισταν», τὰ ὁποῖα κράτησε «ἕως τὸ τέλος τῆς ζωῆς» του (Κῶδιξ Λαρίσης, φ. 94α). Εἶναι ἄγνωστο ποῦ γεννήθηκε καί ποῦ σπούδασε ὁ Ἀμβρόσιος. Ἡ ὄλη του δράση δείχνει ὅτι ἦταν κάτοχος «πλείστης παιδείας καὶ ἀρετῆς».

Στὸ βιβλίον *Ἐπιστολαὶ Διαφόρων* τοῦ Ἰω. Οἰκονόμου Λαρισσαίου, σ. μθ', περιλαμβάνονται οἱ ἑξῆς στίχοι τοῦ ἐπισκόπου Τρίκκης Ἀμβροσίου, ποῦ ἦσαν γραμμένοι στὸν τοῖχο τῆς ξανακτισμένης τὸ 1794 ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης:

*«Τώρα δέ ἄνωθεν οἰκιῶν βλέπω ἐγνηγεμένον
Ναόν Λαρίσης κάλλιστον καὶ μείζονα κτισμένον
Καὶ σὺν αὐτῷ οἰκοδομάς, τὰς πέριξ γενομένας
Εἰς χρῆσιν τῶν ἐν τῷ ναῷ λειτουργῶν τεταγμένας».*

Τὸ 1779 τὸν συνάντησε ὁ Σουηδὸς περιηγητὴς Μπιέρνστολ, ὁ ὁποῖος τὸν χαρακτηρίζει σοφὸ καὶ ἀναφέρει ὅτι εἶχε βιβλιοθήκη, ἦταν μορφωμένος καί μιλοῦσε γιὰ τὸν Νεύτωνα, τὸν Wolf, τὸν Boerhaave καὶ ἄλλους.

¹⁸ Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Συλλογὴ*, σ. 7. Ν. Κ. ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, *Κώδικας Τρίκκης*, σσ. 292-293. J. BJÖRNSTJÄRN, *Ὀδοιπορικό*, σσ. 67-69. Θ. Α. ΝΗΜΑΣ, *Ἡ Ἐκπαίδευση*, σ. 253.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΟΥΣΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΟΣ-ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

**ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ
ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ**

Ἡ Θεσσαλία εἶχε πλούσια λόγια καὶ ἐκπαιδευτικὴ παράδοση στὰ χρόνια τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ ὄχι μόνο: Κοῦμας, Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, Τζαρτζανος κ.λπ. Ἐμεῖς θὰ ξεχωρίσουμε ἐδῶ γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς ἀρθρογραφίας τὸ πρόσωπο τοῦ ἐξαιρετοῦ κληρικοῦ καὶ παιδαγωγοῦ, τοῦ ἀριστοῦ φιλολόγου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Μιά ἰσχυρή, ὅσο καὶ ἀμφιλεγόμενη προσωπικότητα τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων τῆς νεότερης ἱστορίας μας. Ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ κινήθηκε ἀνάμεσα στὸν Διαφωτισμὸ καὶ τὸν Κοραϊῆ ἀφενὸς καὶ ἀφετέρου στὰ νάματα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησιαστικῆς Παράδοσης τοῦ Γένους.

Ὁ Οἰκονόμος συνδύαζε ἄριστα τὴ φιλολογικὴ μὲ τὴ θεολογικὴ παιδεία. Ἡ γνώση του, βέβαια, δὲν ἦταν ὡσάν αὐτὴν τῶν σημερινῶν φιλολόγων καὶ θεολόγων, οἱ ὅποιοι στηρίζονται σὲ μιὰ ἐγκύκλια μόρφωση πληροφοριακοῦ κυρίως χαρακτῆρος, χωρὶς ἄμεση πρόσβαση στὰ πρωτότυπα κείμενα. Ὁ Οἰκονόμος διάβαζε καὶ ἔγραφε ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἀπὸ τὴν ὀμηρικὴ διάλεκτο καὶ τὴν ἀττικὴ γραμματεία ἕως καὶ τὰ βυζαντινὰ καὶ νεοελληνικά γράμματα, ὡς λιπαρὸς μελετητὴς καὶ κάτοχος τῆς ἀρχαίας μας γλώσσας στὴ διαχρονικὴ τῆς πορεία. Τὰ ἔργα του μαρτυροῦν τὴν τεράστια γλωσσικὴ του παιδεία καὶ τὴ θεολογικὴ του κατάρτιση. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε πὼς τὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κράτιδιο τῶ καιρῶ ἐκεῖνῶ εἶχε συχνὰ στοὺς κόλπους τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ του συστήματος τὸν παπα-δάσκαλο καὶ τὸν συνδυασμὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης ποῦ υπέγραφε ὡς «φιλόλογος-θεολόγος».

Ὁ ἐθνοκεντρικός χαρακτήρας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος μέ τά ἑλληνορθόδοξα χαρακτηριστικά ὑποστηρίχτηκε ἀρκετά καί κρατάει ἀκόμα καί σήμερα. Ἡ ἐπέλαση, ὥστόσο, τῶν διαφωτιστικῶν καί μετανεωτερικῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν ἄλλαξε στήν πράξη κατά πολύ τά πράγματα καί σήμερα φτάσαμε στό σημεῖο νά χλευάζεται, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, καί νά ὑπονομεύεται ἡ ἑλληνορθόδοξη παράδοση. Σέ αὐτό συνέβαλε καί συνδράμει ἀποφασιστικά ἡ κατακύλα μας ὡς λαοῦ ἀναφορικά μέ τήν κατοχή καί χρήση τῆς δικῆς μας γλώσσας. Σήμερα, μιά ἀπλή στατιστική ἔρευνα στά νεοελληνικά ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα ἀπλά θά δείξει τοῦ λόγου τό δυσάρεστον ἀληθές: τά παιδιά μας μαθαίνουν καί κατανοοῦν τά ἀγγλικά σάν μπτηκί σχεδόν γλώσσα τους παιδιόθεν, ὅταν δέ ἔρχονται σέ πρώτη ἐπαφή μέ τά ἀρχαία ἑλληνικά στό Γυμνάσιο, εἶναι σάν νά ἀκοῦν καί νά μαθαίνουν κινέζικα...

Ἡ ἀρχαία ἑλληνική γλώσσα διδάσκεται στά σχολεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ γιά πολλούς λόγους καί μέ πολύ καλύτερο τρόπο ἀπό ὅ,τι συμβαίνει στήν ἴδια της τήν πατρίδα. Εἶναι ἐπιστημονικά ἀποδεδειγμένο πῶς ἡ ἐκμάθηση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ὀξύνει τόν νοῦ τῶν «παιδευομένων» μέ αὐτήν καί ἔτσι ἐρχόμαστε στήν πρώτη πρότασή μας: νά διδάσκεται, ὅπως καί οἱ ξένες γλώσσες, ἀπό τίς πρῶτες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ. Ἔτσι, ὁ μικρός νεοέλληνας θά ἀρχίσει νά ἐξοικειώνεται στόν βαθμῶ πού πρέπει καί θά ἐκτιμῆσει τήν ὀμιλούμενη καί γραφόμενη λαϊκή γλώσσα του μέ πολύ καλύτερο τρόπο συγκριτικά μέ τό σημερινό χάλι. Νά ἐπαναλάβω ἐδῶ τή ρήση τοῦ ἀεμνήστου καθηγητῆ Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. Νικολάου Ματσούκα: «γιά νά εἶσαι καλός θεολόγος, πρέπει νά εἶσαι τουλάχιστον μέτριος φιλόλογος». Καί ἑνός ἀκόμη πανεπιστημιακοῦ δασκάλου τοῦ γράφοντος: «ὅσο περισσότερο κατέχεις τήν ἀρχαία ἑλληνική, τόσο καλύτερα γνωρίζεις καί χειρίζεσαι τή νέα» (Δημήτριος Λυπουρλῆς, καθηγητής κλασικῆς φιλολογίας Α.Π.Θ.).

Ἡ μετανεωτερική εἰσβολή τῶν διαφωτιστικῶν ἰδεῶν ταυτίστηκε μέ τήν ἀθεΐα κυρίως καί τόν ἀγνωστικισμό. Σέ αὐτή τή δυσοίωνα ἐξελίχθη συμβάλλουν τό διαδίκτυο καί ἡ προβολή τοῦ ἐκδυτικισμένου σύγχρονου τρόπου ζωῆς, πού εἶναι πλήρης ἐκκοσμικευμένης νοοτροπίας καί στοχεύσεως, μέ νέες ἀρχές καί πρότυπα, ἐξάπαντος μακριά ἀπό τίς ἀρχές τῆς ἑλληνοθησκευτικῆς βυζαντινῆς παράδοσης, πού κληρονομήσαμε μετά τήν Ἄλωση καί τή συνεχίσαμε κάπως στό νέο κρατικό μόρφωμα πού ἀκούει στό ὄνομα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Οἰκονόμος συνδύαζε ἄριστα –διότι τίς εἶχε ἀφομοιώσει– καί τήν κλασική γραμματεία καί τήν ὀρθόδοξη πατερική παράδοση. Σήμερα ἡ ἔννοια τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἔχει σχεδόν ἐξαφανιστεῖ ἀπό τό λεξιλογικό καί γνωστικό

ἐπίπεδο τοῦ μέσου Ἑλλῆνα, πολλῶν δέ μᾶλλον τῆς μαθητιώσας νεολαίας. Μακάρι νά πιάναμε ἀπό τήν ἀρχή τά πράγματα αὐτά πού τόσο πολεμῆθηκαν καί παρεξηγήθηκαν – σέ αὐτό ὑπάρχουν καί τά ἐλαφρυντικά των πολεμίων, ἀλλά δέν εἶναι τῆς παρουσίας ἢ ἀναφορά καί ἐξέτασί τους.

Ὁ σύγχρονος ὄσιος Πορφύριος (+1991) προέτρεπε στήν ἐπαναφορά καί διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας στά σχολεῖα μας. Ἄλλωστε, ὅπως φάνηκε στήν πράξη ἤδη, οἱ νεωτεριστικές ἐκπαιδευτικές θεωρίες τῶν παλαιότερων καί νεότερων διαφωτιστῶν τῆς Ἑσπερίας, ὅχι ἀπλῶς δέν ὀδήγησαν στήν πολυπόθητη ἀπελευθέρωση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας, ἀλλά δημιούργησαν καί πληθώρα καινῶν προβλημάτων, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ ἀθρόα ἐμφάνιση ψυχικῶν διαταραχῶν.

Ὁ συνδυασμός λοιπόν τῆς συστηματικῆς γραμματικῆς ἐκμάθησης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μέ τό πνεῦμα τῆς κλασικῆς ἐλληνικῆς ἀρετολογίας καί ἀξιοκρατίας –διά τοῦ ὁποίου γαλουχήθηκε καί ἡ Εὐρώπη– σέ ἀγαστή συνεργασία μέ τίς ὁμόλογες ἀρχές τοῦ ὀρθόδοξου χριστιανισμοῦ, θά λευτερώσει τό ὑποκείμενο καί θά τοῦ διανοίξει ὀρίζοντες ἄγνωστους μέχρι τώρα, μακριά ἀπό τά θολωμένα νερά τῆς προβεβλημένης ἀγνωστικιστικῆς σχετικότητος τῆς περιρρέουσας παγκόσμιας ἀτιμόσφαιρας.

Ἐννοεῖται πῶς δέν πρέπει νά ἐπαναληφθοῦν τά ἐκπαιδευτικά ἀτοπήματα τοῦ παρελθόντος, ὅπως ἦταν ἡ παντοδυναμία καί παγγνωσία τοῦ ἀπόμακρου καί αὐταρχικοῦ διδάσκοντος. Μέσα σέ πνεῦμα ἐπιείκειας, ἐλευθερίας, ἔρευνας καί διαλόγου, θά κληθεῖ ὁ μαθητής νά αὐτοπροσδιοριστεῖ ἀνακαλύπτοντας τίς βασικές (θεο)ἀνθρωπολογικές του καταβολές: ὀξύνοια, ἀνδρεία, ἀνθρωπιά, ἀγάπη... Ἡ παιδεία μόνο τότε θά ἐπιτύχει τόν σκοπό της, ἀπευθυνόμενη στό λημισμένο πνεῦμα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου γιά νόημα ζωῆς...

Θά κλείσουμε μέ μιά θέση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Θεσσαλοῦ διδασκάλου τοῦ Γένους: «τό πρῶτιστον καί μέγιστον, ὃ ἄνδρες, τῶν χαρισμάτων, μεθ' ὧν ἐκόσμησεν ὁ ὕψιστος δημιουργός τό ἀξιόλογον ἔργον τῶν θείων αὐτοῦ χειρῶν, τόν μικρόν τοῦτον κόσμον, τόν ἄνθρωπον, εἶναι ἡ γλῶσσα καί ὁ λόγος ὁ προφορικός» (Λόγος περί τῆς ἐλληνικῆς παιδείας... ἐκφωνηθεῖς τό 1811). Λεῖπει (σέ μεγάλο βαθμό) σέ ὄλους μας ὁ λόγος, ἡ λογική, ἡ λογοποίηση, ὁ Θεός Λόγος... Ἄς τόν βροῦμε καί μέσα ἀπό τή δημόσια παιδεία τῆς χώρας. Γιατί νομίζω ὅτι μᾶλλον κάπου Τόν χάσαμε, διό καί χαθήκαμε...

Δρ. ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ (ΝΤΙΝΟΣ) ΑΥΓΟΥΣΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Παιδεία σημαίνει παράγουμε ενεργούς πολίτες που έχουν άποψη

*Δέν υπάρχει Δημοκρατία, όπου δέν υπάρχει Παιδεία.
Μόνο άτομα μέ πραγματική Παιδεία μπορούν νά συγκροτήσουν
μιά Δημοκρατία, καί ακριβώς αυτή ή Παιδεία λείπει
πέρα από τό ανεκτό όριο στίς περισσότερες
άπό τίς σύγχρονες Δημοκρατίες*

(Κωνσταντίνος Τσάτσος)

Ἡ λέξη «Παιδεία» εἶναι παράγωγο τοῦ ἀρχαίου ρήματος «παιδεύω», πού σημαίνει διδάσκω-παιδεύω. Ἐκτός ἀπό τήν παροχή γνώσεων ἡ παιδείωση ἀποσκοπεῖ στή μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, καθώς καί στή διάπλασή του, δηλαδή στή διαμόρφωση τῆς προσωπικότητάς του καί στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἥθους του. Οἱ ἔννοιες αὐτές ἀποδίδονται ἐπίσης μέ τόν ὄρο «ἀγωγή». Παιδεία εἶναι τό γενικότερο προϊόν τῶν ιδανικῶν, τῶν ἀντιλήψεων καί τῶν Ἀξιῶν πού διέπουν τή ζωή ἑνός λαοῦ καί ἑνός Ἔθνους. Σύμφωνα μέ τήν κοινωνιολογική προσέγγιση τοῦ ὄρου, ὡς «Παιδεία» ὀρίζεται ἡ μετάφραση τῶν πολιτιστικῶν στοιχείων, ὥστε νά διασφαλίζεται ἡ συνέχεια καί ἡ διάρκεια τοῦ συστήματος στό πολιτιστικό ἐπίπεδο πού ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἀπό τήν προηγούμενη γενιά.

Πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι πού τείνουν νά μπερδέψουν τήν ἐκπαίδευση μέ τήν Παιδεία, στήν οὐσία ὅμως πρόκειται γιά δύο ἐντελῶς διαφορετικές ἔννοιες. Ἡ Παιδεία εἶναι θέμα ἀνατροπῆς καί ἔχει ἀποστολή τήν καλλιέργεια τῆς προσωπικότητας ἑνός ἀνθρώπου σέ ὅλους τοὺς τομεῖς: πνευματικό, πολιτιστικό, ἠθικό, σωματικό κ.λπ. Ἡ Παιδεία εἶναι αὐτή πού σοῦ μαθαίνει νά ξεχωρίζεις τό καλό ἀπό τό κακό καί σοῦ διδάσκει τί εἶναι δικαιοσύνη καί τί σεβασμός. Παιδεία θά πει νά εἶσαι ἀνθρώπος. Νά ἀγαπᾶς, νά προσφέρεις, νά σέβασαι,

νά εἶσαι ἐλεύθερος... Παιδεία δέν εἶναι μόνο γνώσεις, δέν εἶναι μόνο μιά ἀπλή ἀποστήθιση, δέν εἶναι μόνο μιά ἀπλή ἐξειδίκευση. Σέ αὐτά ἀκριβῶς τά σημεῖα εἶναι πού ἐντοπίζεται ἡ οὐσιώδης διαφορά ἀνάμεσα στίς δύο ἔννοιες ΠΑΙΔΕΙΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Παιδεία καί ἐκπαίδευση πού δέν συλλαμβάνεται καί δέν ἀναπτύσσεται γλωσσικά καί μεταγλωσσικά εἶναι ἀδιανόητη. «Γιατί ἡ Παιδεία εἶναι προσπύτων ζήτημα λόγου καί δια-λόγου, ζήτημα λογικῆς ἢ νοητικῆς ἀνάπτυξης καί μαζί ζήτημα ἔκφρασης τοῦ κόσμου τῶν ἐνοιῶν καί τῶν πραγμάτων, δηλαδή ζήτημα τῆς γλώσσας. Νά γιατί ἡ γλώσσα θεωρεῖται, ὅσο καί ἡ ἴδια ἡ πρόσβαση στήν παιδεία, μέγιστο δημοκρατικό δικαίωμα καί οὐσιαστική ἀξία σέ μιά ὀργανωμένη κοινωνία...» (Γ. Μπαμπινιώτης)¹.

Παιδεία εἶναι κάθε στιγμή ζωῆς ὅπου κάποια πνευματική δύναμη προσφέρει ἕνα ἄλλο διαφορετικό νόημα σέ κάποιον πού δέν τό κατέχει. Αὐτή ἡ τεράστια δύναμη μπορεῖ νά εἶναι ὁ ἱερέας, ὁ πνευματικός πατέρας, ὁ δάσκαλος, ὁ γονέας, ὁ ἀδελφός, ὁ φίλος, ὁ κήρυκας, ὁ ἀθλητής, ὁ ἠθοποιός... Μπορεῖ ἀκόμα νά εἶναι καί ἕνα ὁμορφο τραγούδι, μιά εἰκόνα, ἕνα μνημεῖο, ἕνας ἀπέραντος ὀλάνθιστος κάμπος, ἡ φύση ὀλόκληρη, τά βουνά, τά δάση, οἱ θάλασσες... «Ἡ παιδεία εἶναι μιά ἀδιάκοπη λειτουργία τῆς ζωῆς πού μᾶς καταλαμβάνει ἀπό τή στιγμή πού θά γεννηθοῦμε καί μᾶς παρακολουθεῖ, ἄλλοτε πιό ἔντονη, σέ ζῦπνιο καί σέ ὕπνο, ὡς τίν τελευταία μας πνοή»².

Ἡ Παιδεία πρέπει νά καλλιεργεῖ τήν ἀνόθευτη καί ἄδολη ἀγάπη πρὸς τόν Θεό καί τήν πατρίδα, γι' αὐτό καί ὁ ρόλος της εἶναι πάντα καταλυτικός στή διαμόρφωση τῆς κοινωνίας καί τοῦ Ἔθνους. Ἡ Παιδεία χαρίζει στόν ἄνθρωπο ἠθική καί πνευματική ὀλοκλήρωση, τόν ἀναβαθμίζει πολιτιστικά καί τόν θέτει πρὸ τῶν εὐθυνῶν του γιά τό μέλλον του, τονίζοντάς του τήν κοινή μοίρα τῶν θνητῶν κατοίκων τοῦ πλανήτη μας. Χωρίς τήν Παιδεία, ἡ Ἐπιστήμη ὀδηγεῖ τήν οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς σέ ἕνα ληστρικό σύστημα ἐκμετάλλευσης, στόν ἀνταγωνισμό σέ ἀπροσχημάτιστη βία καί τήν γνώση σέ ἐπικίνδυνη δύναμη καταστροφῆς καί ὀλέθρου. Χωρίς τήν Παιδεία ἡ Ἐκπαίδευση εἶναι δῶρον-ἄδωρον.

Ἡ Παιδεία εἶναι τό μοναδικό μέσο γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τά δεσμά τῆς ἄγνοιας καί τοῦ φόβου. Στόχο ἔχει νά καλλιεργήσει τόν κριτικό στοχασμό, τόν προβληματισμό, τήν ἀμφιβολία καί τό ἀνθρωπιστικό ἰδανικό. Σύμφωνα μέ τόν Ἀλέξανδρο Δελμοῦζο, Ἀνθρωπισμός θά εἰπεῖ νά πλά-

¹ Σπ. Κούτρα, *Ἐκφραση/Ἐκθεση γιά ὅλες τίς τάξεις τοῦ Λυκείου*, σ. 383.

² *Αἰσθητική παιδεία ἑλληνικοῦ λαοῦ*, στούς Θεματικούς κύκλους Λυκείου, σ. 278.

θουμε ανθρώπους με γερό και ώραιο σώμα, με καθαρό στοχαστικό νοῦ, με δυνατή θέληση και σεβασμό και αγάπη στους συνανθρώπους τους. Άνοιχτομάτες που εἶναι σέ θέση νά κρίνουν οἱ ἴδιοι ὑπεύθυνα ὅσα προβλήματα τούς παρουσιάζει ἡ ἀτομική καί ὁμαδική ζωή τους, χωρίς νά παρασύρονται σάν ἄβουλη ἀγέλη ἀπό τόν πρῶτο δυνατό ἢ δημιουργό τῆς ἡμέρας. Ἀνθρώπους ἱκανούς νά ἐξασφαλίζουν οἱ ἴδιοι μέ τήν προσωπική τους ἐργασία τούς ὑλικούς ὅρους τῆς ζωῆς τους, ὅσοι χρειάζονται γιά νά κρατιέται ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, νά καταφάσκουν ἐλεύθερα τίς δεσμεύσεις που ἐπιβάλλει ἡ ὁμαλί συμβίωση μέ τούς συνανθρώπους καί ἡ προκοπή τους. Ἀνθρώπους ἱκανούς νά ὀργανώσουν τή ζωή τῆς λαϊκῆς ὀλότητας ὅπου ἀνίκουν ἔτσι, που καί τά ἄτομα καί ἡ ὀλότητα νά προκόβουν καί νά καλυτερεύουν ὅλο καί περισσότερο τό ἐπίπεδο τῆς ὑλικῆς καί πνευματικῆς τους ζωῆς. Γιά τήν προκοπή της νά μίν ρίχνουν τήν εὐθύνη σέ ἄλλους ἢ καί στήν τύχη, παρά νά νιώθουν τόν ἑαυτό τους ὄχι μόνο συνυπεύθυνο μέ τούς φυσικούς ἡγέτες ἀλλά καί ὡς τόν κυρίως ὑπεύθυνο. Ἀνθρώπους δηλαδή που ἔχουν ὑψωθεί ἀπό τό ζωικό στό ἀνθρώπινο ἐπίπεδο. Που ἔχουν δουλέψει μέσα τους ὅσο γίνεται τό ἀνθρώπινο βάθος καί που πραγματικά ἐλεύθεροι στέκουν μοῖρα στήν μοῖρα τους.

Ἡ ἐκπαίδευση εἶναι συνακόλουθη τῆς Παιδείας καί ἔχει ὡς στόχο νά βελτιώνει νοητικά τόν ἄνθρωπο καί νά τοῦ παρέχει τή γνώση γιά τή μεγιστοποίηση τῶν ὑλικῶν του ἀγαθῶν ἀπαραίτητων γιά τή διαβίωσή του. Ἡ Ἐκπαίδευση προσφέρει στόν ἄνθρωπο τίς γνώσεις καί τίς δεξιότητες γιά νά λειτουργήσει ὀρθολογικά μέ στόχο τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς, τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του ἢ τήν κάλυψη τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν του. Οἱ σκοποί τῆς ἐκπαίδευσης ἐξαρθῶνται ἀπό τίς ἀνάγκες που ἔχει καί τίς προτεραιότητες που θέτει ἡ κάθε κοινωνία. Ἐπομένως, οἱ σκοποί αὐτοί ποικίλλουν ἀπό ἐποχή σέ ἐποχή καί ἀπό κοινωνία σέ κοινωνία.

Πολύ σημαντική ἀσφαλῶς (ἴσως ἡ σημαντικότερη) εἶναι ἡ συμβολή τῶν δασκάλων σέ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης. Ὅσο τέλεια μέσα κι ἂν διαθέτει ἕνα ἐκπαιδευτικό σύστημα, ὅσο ἄρτιο κι ἂν εἶναι τό πρόγραμμα σπουδῶν, χωρίς καλούς δασκάλους, οἱ ὅποιοι θά τά ἀξιοποιήσουν καί θά τά ἐφαρμόσουν, εἶναι ἄχρηστα. Καί πραγματικός δάσκαλος δέν εἶναι ἐκεῖνος που περιορίζεται στήν ἀπλή μετάδοση ἐπιφανειακῶν γνώσεων, ἀλλά ἐκεῖνος που χρησιμοποιεῖ τίς γνώσεις ὡς μέσα γιά νά πλάσει, νά διαμορφώσει τήν προσωπικότητα τῶν παιδιῶν, δηλαδή τό πνεῦμα, τό ἦθος καί τόν χαρακτήρα τους. Ὁ πραγματικός δάσκαλος διδάσκει πάντα διά τοῦ παραδείγματος.

Ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι, διαχρονικά, μέ τά θέματα τῆς Παιδείας καί τῆς ἐκπαί-

δευσης τῶν νέων μας, γράφει ὁ Δημήτρης Σαρρῆς, ἐνῶ φαίνεται νά ἀναγνωρίζουν τόν καταλυτικό ρόλο τῆς Παιδείας στή διαμόρφωση τῆς κοινωνίας καί τοῦ ἔθνους, μολαταῦτα σπὴν πράξη παρατηροῦμε ὅτι, πολλές φορές, οἱ λύσεις πού δίδονται, μέ τόν βαρύνουπο μάλιστα τίτλο τῶν μεταρρυθμίσεων, εἶναι ἡμιτελεῖς, ἀποσπασματικές καί συχνά ἐκτός στόχου καί, τό χειρότερο, ὀπισθοδρομικές.

Ἡ ἀναφορά σπὴν Παιδεία ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στή γλῶσσα, σπὴν ἐθνική γλῶσσα, ἀπ' ὅπου περνάει κάθε μορφή Παιδείας καί κάθε σύστημα ἐκπαίδευσης. Ἡ συμβολή τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας σπὴν εὐρύτερη πνευματική καλλιέργεια καί σπὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ κατάργηση τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καί ἡ ἐφαρμογή τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος ἔχουν ἀφαιρέσει ἀπό τὴν Ἑλληνική Γλῶσσα ὅλη τὴν ἀρχοντιά της. Λησμονήσαμε δυστυχῶς πῶς Λαοὶ πού ἔχασαν τὴ γλῶσσα τους, ἐξαφανίστηκαν.

Ἐν κατακλείδι, Παιδεία σημαίνει παράγουμε ἐνεργούς πολίτες πού ἔχουν ἄποψη καί συνείδηση. Κάτι πού, δυστυχῶς, δέν συμβαίνει στίς μέρες μας. Πολλοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι φοίτησαν γιὰ χρόνια στά θρανία, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τίς γνώσεις πού ἀπέκτησαν, τό μόνο πού κατάφεραν νά γίνουν, εἶναι ἀνταγωνιστικές μηχανές χρημάτων (μεταξὺ τους δυστυχέστατα συγκαταλέγονται καί πολλοὶ ἐκπαιδευτικοὶ καί γιατροί)! Καί ἀντί νά παίρνουν δύναμη ἀπὸ τὴ γνώση πού ἀπέκτησαν, γίνονται ὅλο καί πῖο ἀδύναμοι νά ἀντιδροῦν σπὴν ἀδικία. Ἐν τέλει ὁμως, αὐτό πού μένει εἶναι ἕνας κόσμος γεμάτος μέ χιλιάδες φιλοχρήματους ἀνθρώπους μακριὰ ἀπὸ τόν Θεό πού βλέπουν τόν συνάνθρωπό τους ὡς ἕνα μόνο νοῦμερο σπὴ μνήμη τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ τους πού καταγράφει τό πελατολόγιο καί τίς εἰσπράξεις τους.

Ὑστερόγραφο: Σπὴν ἐποχή τῶν πολλῶν ἀρίστων, ἡ Ἀριστεία ἔχασε τό πραγματικό της νόημα! Ἡ Ἀριστεία ἀπὸ μόνη της εἶναι μιὰ οὐτοπιστική προσέγγιση. Ἀριστεία δέν εἶναι μόνο ἕνας βαθμός! Ἡ Ἀριστεία δέν ἔχει καμία σημασία ἂν δέν συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἠθική καί τόν ἀνθρωπισμό.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Λαρισαίων Μνήμες Παιδείας

* * *

ΕΥΜΟΡΦΙΑ ΖΗΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΑΔΕΝΛΙΔΗΣ (1930-2017) ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΖΩΗΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ

Στίς 9 του Νοέμβρη του 2017, ξημερώνοντας του αγίου Νεκταρίου, Μητροπολίτου Πενταπόλεως του θαυματουργού, άφηνε τήν τελευταία του πνοή στό νοσοκομείο Άλεξάνδρα, στήν Άθήνα, μιά σπουδαία οδηγητική μορφή τών ήμερών μας, ένας μεγάλος άνθρωπος, πού ή άγιαστική παρουσία του άφησε βαθιά ίχνη τόσο στήν Έλλάδα όσο καί στήν Άφρική.

Εΐναι ό Μητροπολίτης Πενταπόλεως κυρός Ίγνάτιος Μαδενλίδης.

Τό 1961 έφτασε στή Λάρισα ό νεαρός θεολόγος Γεώργιος Μαδενλίδης, ένας από τά ιδρυτικά μέλη τής Άδελφότητας Θεολόγων «ό Σωτήρ», καί ρίχτηκε μέ ζήλο καί έπιμέλεια στό κατηχητικό έργο τής Έκκλησίας.

Τό 1968 χειροτονήθηκε από τόν μακαριστό Μητροπολίτη Τρίκκης καί Σταγών Διονύσιο διάκονος μέ τό όνομα Ίγνάτιος, τό 1969 πρεσβύτερος από τόν μακαριστό Μητροπολίτη Λαρίσης Θεολόγο καί έλαβε τό όφίκιο του άρχιμανδρίτη καί τί θέση του ιεροκήρυκα στήν Ίερά Μητρόπολη Λαρίσης.

Τότε άνοιξε μιά μεγάλη πνευματική λεωφόρος στήν καρδιά του Θεσσαλικού κάμπου.

Προσφερόταν για πολλά χρόνια πλούσια ό λόγος του Θεού, μέ κάθε μέσο

της εποχής, με κάθε τρόπο από έναν ακούραστο εργάτη του Ευαγγελίου. Ο π. Ιγνάτιος ήξερε να μιλάει και στην καρδιά και στο μυαλό, στο «μέσα μυαλό» των ακροατών του, όπως συνήθιζε να λέει.

Είχε χάρισμα στο λόγο. Ένα δώρο ιδιαίτερο, ένα ακόμη талант πολύτιμο κοντά στα άλλα που τό πολλαπλασίασε με την προσωπική του επιμέλεια και μελέτη.

Είχε και μιά ψυχή δυνατή, πυρπολημένη από σφοδρό θείο έρωτα, ξέχειλη από αγάπη τρυφερή για τον Χριστό και τους αδελφούς Του.

Ο λόγος του είτε απευθυνόταν σε μαθητές του Δημοτικού, είτε σε ανήσυχους εφήβους και αντιδραστικούς φοιτητές, σε ώριμους άπλοϊκούς, ολιγογράμματους ή μορφωμένους, σε πολυπληθή ποικίλα ακροατήρια σε ναούς και σε αίθουσες Συλλόγων, ήταν τό ίδιο συναρπαστικός πάντοτε! Τόν καταλάβαιναν όλοι! Και τόν απολάμβαναν όλοι! Μικροί και μεγάλοι κυριολεκτικά κρέμονταν από τά χείλη του. Λάβανε κάθε φορά υπόψη του τήν ηλικία, τήν δεκτικότητα, τήν γνώση, τό μορφωτικό επίπεδο, τίς ανάγκες, τίς αντοχές, τήν ώριμότητα τών ακροατών και μιλούσε ανάλογα. Υπολόγιζε και τίς ιδιαίτερες συνθήκες και τήν περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής και του τόπου και προσάρμοζε τό κήρυγμα ή τό μάθημα στα δεδομένα, όμως χωρίς εκπτώσεις στην αλήθεια, στην αυθεντικότητα του θείου λόγου, χωρίς περικοπές, χωρίς περιστροφές, κάτι... στο περίπου... επιδιώκοντας να γίνει άρεστός στους πολλούς, άνεκτός στους διαφωνούντες.

Μιλούσε όχι μόνο μέ λόγια, τυπικά, μηχανιστικά, άχρωμα, μέ κουραστική διατύπωση. Μιλούσε και μέ τά μάτια και τό πρόσωπο και τά χέρια... μέ όλο του

τό είναι! Μέ κινήσεις έκφραστικές, άλλα μετρημένες. Μιμοῦνταν φωνές, παρίστανε διαλόγους, άλλα χωρίς ὑπερβολές, χωρίς θεατρνισμούς. Καμμία προσπάθεια νά ἐπιβληθεῖ ἢ νά πείσει κυριαρχικά ἢ νά ἐντυπωσιάσει.

Μέ εὐγένεια καί σεβασμό στόν καθένα, μέ διακριτικότητα καί ἀποφασιστικότητα μαζί, μέ χιοῦμορ ἀστείρευτο, λεπτό, εὐφρές. Μέ παραδείγματα ἀπό τήν καθημερινότητα, μέ παραλληλισμούς ἀπίθανους, εὐρηματικούς, ἐπεξηγήσεις, ἀναλύσεις τίς ἀπαραίτητες, τόσο... ὅσο χρειαζόταν γιά νά ὀδηγήσει τούς ἀκροατές του, κατηχημένους καί ἀκατήχητους, καί στά πιό βαθιά νερά τῆς πίστες. Νά γίνουν κατανοητά, σωστά καί τά πιό δύσκολα δογματικά σημεῖα τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μας.

«Θά ἀναλύσω στά παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ τό δόγμα περί τῆς Ἁγίας Τριάδος, νά βάλουμε θεμέλια γερά», εἶπε μιά μέρα στους συνεργάτες κατηχητές.

Γίνεται νά καταλάβουν τά μικρά παιδιά τό δόγμα περί τῆς Ἁγίας Τριάδος; Γίνεται!

Σέ τρία συνεχόμενα μαθήματα ἑκατό «Χελιδόνια» ἄκουγαν στήν αἴθουσα τῆς ΓΕΧΑ γιά τόν Τριαδικό Θεό μας. Δέν εἶδαμε κανένα παιδί νά στριφογυρίζει ἀμήχανα στήν καρέκλα του, οὔτε νά πειράζει τό αὐτί τοῦ μπροστινοῦ του στέλλοντας μήνυμα στόν «πάτερ», «τελείωνε τώρα γιά νά παίξουμε». Ἀντίθετα, βλέπαμε παιδιά πού παρακολουθοῦσαν προσεκτικά, μέ ἡσυχία, πού καταλάβαιναν καί μάθαιναν. Πού συμμετείχαν μέ ἀπλότητα καί αὐθορμητισμό. Τέτωναν ψηλά τό χεράκι τους, σπκῶνονταν καί στίς μύτες τῶν ποδιῶν... ποῖο νά πρωτοπεῖ.

«Κύριε, κύριε, κύριε πάτερ...».

Οί πίο τολμηροί, οί προνομοῦχοι τῆς πρώτης σειρᾶς σπκῶνονταν καί πλησίαζαν τόν «πάτερ» μέ τό χεράκι τους ψηλά γιά νά τούς προσέξει, νά τούς δώσει τόν λόγο.

Ἐκεῖνος, σοβαρός, μέ χαμόγελο ἐνθαρρυντικό, μέ τίς κεραῖες του τεντωμένες ἄκουγε ὅλες τίς ἀπαντήσεις τῶν παιδιῶν, σωστές, λανθασμένες, ἀπλοϊκές, ἄσχετες... μέ ψυχραιμία... χωρίς παρατήρηση, πού πιθανῶς ἀπαυτοῦσε ἡ περίστασι, ὅπως «καθίστε ὅλοι στίς θέσεις σας». Συγχρόνως ἔκανε σιγά-σιγά βήματα πρὸς τά μπρός ἀναγκάζοντας τούς τολμηρούς νά κάνουν βήματα πρὸς τά πίσω μέχρι νά βρεθοῦν πάλι καθισμένοι στίς θέσεις τους.

«Λοιπόν, τώρα ἀκοῦστε με ὅλοι προσεκτικά».

Ἀνακεφαλαιώνοντας, ἔλεγε λίγες φράσεις καθαρᾶ, δυνατά μέ τά κύρια μηνύματα τοῦ μαθήματος, πού καταγράφονταν στίς ψυχούλες τους, ὅσο ἦταν μπορετό στό καθένα. Ὑστερα ἔβγαζε ἀπό τήν τσάντα μιᾶ μεγάλη κόλλα χαρτί μέ τό σύνθημα γραμμένο μέ ὠραῖα μεγάλα γράμματα, περιποιημένο μέ ἓνα χελιδόνι ζωγραφισμένο ψηλά ἢ κάποιον σκίτσο πού ὑπογράμμιζε τό νόημα τοῦ μαθήματος.

Μέ μιᾶ κίνηση μαέστρου, χωρίς λόγια, τά παιδιά ἔλεγαν ὅλα μαζί τό σύνθημα τρεῖς φορές ἔτσι ὥστε νά ἀκουστεῖ καί στό παρακάτω τετράγωνο!

«Καλύτερα τό λίγο καί τίμο

παρά τό πολύ καί ἄδικο!»

Ἕνα ἀπό τά συνθήματα πού ἤχει ἀκόμη στ' αὐτιά μας.

Ἐπειτα οἱ ἴδιες ἐνθουσιασμένες φωνές τραγουδοῦσαν ἀγορίστικα, δυνατά καί παράφωνα:

«Ὅσομολογητέςσ! Ὅσομολογητέςσ!
παντοῦ σκορπάμε τό φῶσς
εἴμαστε νικητέςσ!»

Ὁ ἐνθουσιασμός κορυφωνόταν μέ τό παιχνίδι.

Στό τέλος ἔφευγαν ὄλοι γεμάτοι, χορτασμένοι λόγο Θεοῦ, χαρά καί συντροφικότητα. Μερικοί συνέχιζαν καί στόν δρόμο:

«Ὅσομολογητέςσ...».

«Εἶναι δικό μου περιβόλι αὐτό», ἔλεγε γιά τά «Χελιδόνια» του στούς κατηχητές πού προσφέρονταν νά τόν ἀντικαταστήσουν γιά νά ἐλαφρύνουν τόν πολύ του κόπο.

Ἀπ' αὐτό τό περιβόλι βγῆκαν ὄρμοι πνευματικοί καρποί, βαθιά καλλιεργημένοι ἐνήλικες, ἀγωνιστές τῆς ζωῆς, συνειδητά μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Στίς ἐφηβικές χριστιανικές ὁμάδες, στούς φοιτητικούς κύκλους τά πράγματα ἦταν πιο ζόρικα, γι' αὐτό καί πιο ἐνδιαφέροντα. Ἐκεῖ ὁ αἰώνιος λόγος τοῦ Θεοῦ ἔπρεπε νά προσφερθεῖ μέ τρόπο φρέσκο, πού νά ἐγγίξει τίς νεανικές υπάρξεις. Ὁ π. Ἰγνάτιος ἐνεργοποιοῦσε τά εἰδικά γιά τήν περίπτωση χαρίσματα μέ τά ὅποια τόν εἶχε προκίσει ὁ Θεός: ἐπινοητικότητα, ἀφηγηματική τέχνη, λόγος δυναμικός, κοφτός καί γλαφυρός μαζί. Ἡ γνώση, βαθιά καί οὐσιαστική, μεταγίγεται ἀνάλαφρα, ἐποικοδομητικά.

Ἡ ἀμφισβήτηση, ἡ ἀπορία, ἡ ἀντίρρηση, τό καλύτερό του.

Ἄν ἡ διήγηση μᾶς ἱστορίας ἀπό τό στόμα τοῦ π. Ἰγνατίου σέ καθίλωνε καί ἤθελες νά ἀκοῦς κι ἄλλο κι ἄλλο... ὁ διάλογος σέ ἐλευθέρωνε. Πρῶτα-πρῶτα ἀπό τόν ἴδιο σου τόν ἑαυτό. Σέ ἐλευθέρωνε ἀπό τίς ἀπορίες σου, τήν ἐλλιπῆ σου γνώση, τόν σκεπτικισμό, τούς δισταγμούς, τά μπερδεμένα συναισθήματα, τά «ναί μέν, ἀλλά...».

Ἄκουγε ὅλους μέ προσοχή καί κατανόηση. Καί ἀπέραντο σεβασμό. Καί τούς ἐξυπνάκιδες, καί αὐτούς πού εἰρωνεύονταν ἢ ἀπλᾶ ἔκαναν φιγούρα. Καί ὕστερα ἄρχιζε νά ξεδιπλώνει τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ μέσα σ' ἕνα κλίμα ἀνεσης, σέ μιᾶ ἀτμόσφαιρα ἀγαπητική πού ἐξασφάλιζε ἡ πνοή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Σιγά-σιγά ὁ ἀνάρτηης νοῦς ἰσορροποῦσε καί ἡ ἀτίθιση καρδιά εὔρισκε τόν δρόμο της.

Δέν ἔλειπε καί τό ἀστεῖο καί τό ἀνέκδοτο. Γελοῦσε κι ἐκεῖνος δυνατά, εἰλικρινά καί αὐθόρμητα.

Διηγούνταν καί προσωπικές ἱστορίες ἀπλᾶ, ταπεινά δημιουργῶντας ἕνα κλίμα ζεστασιάς καί οικειότητας, ὅπου κανεῖς δέν ξεπερνοῦσε τά ὅρια.

Ρωτοῦσε ὅπως ὁ Σωκράτης τούς μαθητές του –τήν ἤξερε καλά τί μαιευτική μέθοδο– ὄχι γιά νά ἀναδειξοῦ τήν ἀγνοια τῶν συνομιλητῶν του ἢ γιά νά τούς φέρει σέ ἀδιέξοδο, ἀλλά γιά νά τούς βοηθήσει νά βροῦν τίς ἀπαντήσεις μέσα τους.

Στό ΤΕΙ Λάρισας έκανε κύκλο συµµελέτης Άγίας Γραφής σέ σπουδαστές, όλιοµελη, αλλά δέν τόν παρατοϋσε. Ή Χριστιανική Φοιτητική Δράση οργάνωσε τότε μέ πολύ κέφι καί έπιµέλεια εκδήλωση γιά τούς σπουδαστές στό μεγάλο άµφιθέατρο μέ όµιλτή τόν π. Ίγνάτιο. Θέµα: «Θρησκευώ μέ τόν τρόπο µου».

Οί πρῶτοι σπουδαστές έµφανίστηκαν διστακτικοί καί έπιφυλακτικοί. Κατέλαβαν τίς πίσω θέσεις. Άλλοι φουριόζοι, άεράτοι κάθισαν μπροστά μέ ύφάκι άνάλογο. Πολλοί εκπροσωποϋσαν τίς διάφορες νεολαίες πού δραστηριοποιοϋνταν στίς διάφορες Σχολές.

Άρχισε ή όµιλία. Λόγος φιλικός, κουβεντιαστός, άβιαστος. Τό άµφιθέατρο γέµισε. Σέ λίγο δημιουργήθηκε άδιαχώρητο. Ή συζήτηση πού άκολούθησε έξελίχθηκε έξαιρετικά ένδιαφέρουσα καί ή όλη εκδήλωση ολοκληρώθηκε περίπου σέ ένα τρίωρο, γιά νά συνεχιστεί στά πηγαδάκια.

Δοξάσαμε τόν Θεό! Τόσοι νέοι άκουσαν, προβληματίστηκαν, πήραν άπαντήσεις. Ζήτησαν νά ξαναγίνει.

Τήν έπόμενη φορά τό θέμα του ήταν «Στόν Χριστό ναι! Στήν Έκκλησία Του όχι;». Ή ίδια άνταπόκριση. Τό ίδιο ένδιαφέρον. Ή συζήτηση φωτιά γιά τήν Έκκλησία, τούς παπάδες κ.λπ.

Στό τέλος οί συνειδήσεις τακτοποιημένες.

Γιά τέσσερις δεκαετίες ό λαός τής Λάρισας –καί όχι μόνο– είχε κοντά του µιά ζωντανή πηγή πνευματικής τροφοδοσίας τόσο μέ τίς όµιλίες άπό τόν τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό, µία φορά τήν έβδοµάδα, όσο καί μέ τά έσπερινά κηρύγµατα στόν Άγιο Άχίλλιο τίς σαρακοστές καί στήν αίθουσα τής Γ.Ε.Χ.Α. τόν ύπόλοιπο χρόνο.

Σπάνια θυσίαζε κανείς µιά όµιλία, γι' αυτό καί τό πρόγραμμα τής οικογένειας ρυθµιζόταν άνάλογα.

Ό π. Ίγνάτιος είχε µιά µοναδική έπικοινωνία μέ τούς άκροατές του. Ύπηρεχε άλληλεπίδραση. Έβλεπε μπροστά του όχι µιά µαζική συνύπαρξη άτόµων αλλά µιά κοινότητα προσώπων, τούς όποίους µποροϋσε νά άφουγκράζεται, νά ένθαρρύνει καί νά µοιράζεται µαζί τους τί χαρά τής βιωµένης πίστης. Ένωθε τί χρειάζονταν οί άνθρωποι. Έξερε τί έπρεπε νά δώσει. Γι' αυτό ό λόγος γινόταν γιά τόν καθένα φάρµακο, δροσιά ή φλόγα. Πότε κυλοϋσε σάν ρυάκι πού πότιζε τρυφερά τίς στεγνές, άφρόντιστες ψυχές, πότε καταρράκτης όρμητικός πού αναµόγλενε συνειδήσεις καί έσπρωχνε σέ σωτήριες άποφάσεις. Καί έπειδή ό σπιβαρός αυτός κήρυκας ήταν τρομερά εύσυγκίνητος, γιάτί ζοϋσε δυνα-

τά, συχνά ό λυγμός τρύπωνε στίς λέξεις καί οί λέξεις στίς καρδιές καί δημιουργούνταν κατάνυξη. Έκδηλη ή συγκίνηση, ιδιαίτερα στήν θεία Λειτουργία, καί μάλιστα τήν ώρα τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων. Παρόλη τήν προσπάθεια νά μή φανεῖ, ὅταν ἐκφωνοῦσε «τά σά ἐκ τῶν σῶν» ή φωνή του ἔσπαζε. Τό ἴδιο καί ὅταν μιλοῦσε γιά τό Πρόσωπο τοῦ Κυρίου, τήν Παναγία, τήν Ὁρθοδοξία, τήν Πατρίδα, τόν Ἅη Γιάννη τόν Μονεμβασιώτη ή ἐκεῖνο τό ἀρχοντόπουλο πού ἔβασκε γουρούνια, κοίταζε τά πληγιασμένα του πόδια καί τό πῆραν τά κλάματα, γιατί θυμήθηκε τόν Πατέρα... Καί μᾶς ἔπαιρναν ὄλους τά κλάματα... Κάθε φορά... μά κάθε φορά... Ἄλλους φανερά. Ἄλλους ἀξιοπρεπῶς, συγκρατημένα. Δέν ἦταν μιά ἐπιπόλαιη ἐπιφανειακή συγκίνηση γιά εὐαισθητούληδες. Ἦταν συγκλονισμός. Ἰδαίτερα ἐκεῖνα τά μεγαλοβδομαδιάτικα κηρύγματα δυναμίτιζαν τή σκληροκαρδία μας καί κινητοποιοῦσαν τό φιλότιμο.

Ἡ Λάρισα εὐλογήθηκε νά ἔχει πλούσια πνευματική τροφή, ὅσο λίγες πόλεις στήν πατρίδα μας. Ἄξιοι καί ἅγιοι κήρυκες τῆς Ἐκκλησίας πρόσφεραν, ὁ καθένας μέ τόν τρόπο καί τόν τύπο του, δυνατό ὀρθόδοξο κήρυγμα.

«Ὅπου ἀναπαύεται ὁ καθένας», ἔλεγε ὁ μακαριστός, ὅπου καταλαβαίνει καί μαθαίνει καλύτερα. Ὅπως γίνεται μέ τό ψωμί. Ἄλλος τό προτιμᾷ μαλακό, ἄλλος ξεροψημένο, ἄλλος ἔτσι, ἄλλος ἄλλιῶς... Φοῦρνοι να ὑπάρχουν πολλοί, νά φτιάχνουν ψωμί νά χορταίνει ὁ κόσμος.

Καμμιά προσπάθεια προσέλευσης ὀπαδῶν ή ἀκολουθῶν. Μονάχα ταπεινή διακονία σέ ὅσους ἔφερνε τό πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ὅσοι τόν εἶχαν πνευματικό βρῆκαν στό πρόσωπό του ἕναν φωτισμένο ὀδηγό, ἕνα στοργικό πατέρα καί συμπαραστάτη στά δύσκολα τῆς ζωῆς. Μέ δακρυτικότητα, κατανόηση, σεβασμό, «ἀληθεύων ἐν ἀγάπῃ», ἀποφασιστικά, μέ ἀπελευθερωτική ἐπιείκεια, μέ διαρκῆ ἀναφορά στήν ἀστείρευτη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὀδηγοῦσε τήν κάθε ψυχή, ἀπ' τό δικό της μονοπάτι, σέ συναίσθηση. Καί ὕστερα σέ μετάνοια. Σέ λυτρωτικό φῶς, σέ μιά νέα θεά τῆς πραγματικότητας μέ προοπτική τόν Οὐρανό.

Εἶχε τόν τρόπο του νά πλησιάζει τίς ψυχές. Νά χιτίζει γέφυρες «γενόμενος τά πάντα τοῖς πᾶσι» γιά νά τούς κερδίσει «εἰς Χριστόν».

«Κύριε Γιώργο, εἶμαι περαστικός πρὸς Θεσσαλονίκη καί εἶπα νά σᾶς πῶ μιά καλησπέρα καί νά παίξουμε ἕνα σκάκι, ἂν θέλετε».

Τό σκάκι ἦταν ή γέφυρα. Ὑστερα ἀνοίγε ὁ δρόμος γιά τά ὑπόλοιπα θέματα τῆς ψυχῆς καί τοῦ Θεοῦ της.

«Παπᾶ μου», ἔλεγε ὁ κυρ-Μῆτσος, ὀδηγός σέ αὐτοκίνητο πού ἔκανε μετα-

φορές, «όλα τὰ χατήρια μπορῶ νά τὰ κάνω, ὅμως τό τσιγάρο δέν γίνεται νά τό κόψω».

«Καλάαα...», ἔλεγε ὁ «πάτερ».

Καί τό τσιγάρο τό ἔκοψε ὁ κυρ-Μήτσος κι ἔγινε ἕνας ἀπό τούς ἀφοσιωμένους συνεργάτες του.

Μέ τήν φωτισμένη ἀγάπη του δέν παγιδευόταν στίς ἐξωτερικές συμπεριφορές τῶν νέων, ἔβλεπε πέρα ἀπό τὰ φαινόμενα καί ἤξερε νά περιμένει.

Κάποτε ἕνα πνευματικοπαίδι του, ὅταν πέρασε στό πανεπιστήμιο, ἐξαφανίστηκε ἀπό τή χριστιανική συντροφιά. Πέρασε καιρός. Οὔτε γιά καλιμέρα στόν «πάτερ».

«Ντρέπεται νά σᾶς συναντήσει γιατί ἔχει ἀφήσει μακριά μαλλιά», ἔφτασε τό μήνυμα (τά μακριά μαλλιά ἦταν τότε κάτι περισσότερο ἀπό τό ἐπιτρεπτό).

Συναντήθηκαν τυχαία σ' ἕνα ἐμπορικό κατάστημα. Δέ μποροῦσε νά ξεφύγει ὁ νεαρός. Ὁ π. Ἰγνάτιος τόν χαιρέτησε ἐγκάρδια, ξεστά μ' ἕνα τεράστιο χαμόγελο.

«Ἐμαθα πῶς τὰ μαλλιά σου στέκονται ἐμπόδιο. Θέλεις νά σοῦ βάλω κανόνα νά μὴν τὰ κόψεις γιά νά ἔρχεσαι ἐλεύθερα νά τὰ λέμε;».

Αὐτό οἱ ψυχολόγοι σήμερα τό λένε ἐνσυναίσθηση. Ἐμεῖς πατρική στοργή καί κατανόηση κατὰ τόν τρόπο τοῦ Θεοῦ.

Κοντά στόν π. Ἰγνάτιο αἰσθανόσουν μιά πνευματική ἀσφάλεια καί συγχρόνως ἀπολάμβανες μιά αἴσθησι ἐλευθερίας ἀνοιχτή σάν οὐρανό.

Ζοῦσε στό σήμερα. Ἐβλεπε μακριά στό μέλλον. Ἐπίκαιρος καί σέ πολλά πρωτοπορειακός, προοδευτικός, ἀνοιχτός στό καινούργιο, γιατί πατοῦσε γερά στήν παράδοσι καί στήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ.

Διαρκής ἦταν ἡ μέριμνα γιά τό πῶς καί τί περισσότερο καί καλύτερο μποροῦσε νά γίνει γιά τήν καλλιέργεια τῶν πιστῶν. Πρὶν πενήντα χρόνια στήν αἴθουσα τοῦ κατηχητικοῦ ὑπῆρχε πίνκ-πόνκ καί δανειστική βιβλιοθήκη. Ἐπανειλημμένως ὀργανώθηκαν ἐκθέσεις χριστιανικοῦ βιβλίου γιά νά μπεῖ αὐτός ὁ θησαυρός σέ ὅσο τό δυνατόν περισσότερα σπιτικά. Παρακινούσε μέ ἐνθουσιασμό μικροῦς καί μεγάλους στή μελέτη.

«Νά ἀνοίγει τό μυαλό, νά μαθαίνουμε τήν πίστη μας καλά, χορταστικά! Ὅπως καί τήν ἐπιστήμη του ὁ καθένας! Δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά εἶναι ... τσοκαρία!».

Μιά φορά εἶπε (προφητικά): «Φοβάμαι πῶς θά ἔρθει καιρός πού ἀπό τὰ πιό δύσκολα πράγματα θά εἶναι ὁ λιμός, ὄχι γιά πωμί ἀλλά “λιμός τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Θεοῦ”».

Για πρώτη φορά στη Λάρισα οργανώθηκε συλλογική έθελοντική αίμοδοσία με εξαιρετική ανταπόκριση και η Ένωση Γονέων (ΓΕΧΑ) βραβεύτηκε με χρυσό μετάλλιο από τον Ε.Ε.Σ.

Όταν κυκλοφόρησαν τα τραγούδια του κατηχητικού σε κασέτες με μοντέρνα για τότε ένορχήστρωση και έντονη μουσική, πολλοί κατηχητές τα απορρίψαμε ή είμασταν επιφυλακτικοί. Ο μακαριστός γέροντας μας ξάφνιασε ευχάριστα:

«Νομίζω πώς η κρίση σας είναι βιαστική και άδικη. Ακούστε τα ξανά, σās παρακαλώ, με τό αυτί τών παιδιών».

Μιά ώραια έμπνευση και δράση είχε σχέση με τήν έλληνική σημαία και τίς έθνικές γιορτές. Έλάχιστες σημαίες κυμάτιζαν στά σπίτια τών Λαρισαίων στίς έθνικές έπετειούς. Πολλοί δέν είχαν καν σημαία, ούτε τήν εύρισκες εύκολα τότε στήν αγορά. Αυτό έπρεπε νά διορθωθεί. Ο π. Ίγνάτιος βρήκε τόν τρόπο. Δόθηκε τό σύνθημα: «Κανένα σπίτι ελληνικό χωρίς σημαία!»

Μέρες πριν από κάθε έθνική έπέτειο διαφημιστικά σποτάκια στό ραδιοφωνικό και τηλεοπτικό σταθμό, αφίσες, και μιά μεγάλη παρέα παιδιών φορώντας άστρα-μπλε περνούσε σε ώραίο σχηματισμό σε κεντρικούς δρόμους κρατώντας μιά μεγάλη επιγραφή πού θυμίζει σε όλους: «Κανένα σπίτι ελληνικό χωρίς σημαία!».

Στό άψε-σβήσε οργανώθηκαν και συνεργεία έθελοντών. Έραβαν σημαίες, έβαφαν κοντάρια με σταυρό, έτοιμάζαν τήν σημαία στό κοντάρι της και μέσα σε ώραία θήκη τίς μετέφεραν με άγροτικά αυτοκίνητα και άλλα μέσα στά σημεία πώλησης ή στά σπίτια τών άγοραστών. Η πόλη σιγά-σιγά τυνόταν γαλανόλευκα. Ήταν μιά ώραία προσπάθεια για τόνωση τής έθνικης αυτοσυνείδησης.

Μέ τί δική του έμπνευση και ουσιαστική συμβολή οργανώθηκε από τόν Σύλλογο «Μέγας Βασίλειος» για πρώτη φορά, τό 1981, τήν ήμέρα τής γιορτής τών Τριών Ίεραρχών, πνευματική εκδήλωση πού απέβλεπε στήν ενίσχυση τών εκπαιδευτικών και στήν αναγνώριση τής μεγάλης τους άποστολής. Έκδήλωση πού άποτελεί πλέον θεσμό και συνεχίζεται μέχρι σήμερα με μεγάλη ανταπόκριση από τόν εκπαιδευτικό κόσμο.

Στά διάφορα σοβαρά θέματα πού κατά καιρούς ήρθαν στό προσκήνιο, όπως ο πολιτικός γάμος, τό αυτόματο διαζύγιο, ή εκκλησιαστική περιουσία, οι ηλεκτρονικές ταυτότητες, ή Έκκλησία βρέθηκε κατ' ανάγκην απέναντι στήν πολιτεία και ο π. Ίγνάτιος στήν πρώτη γραμμή τών άγωνιστικών κινητοποιήσεων υπέρ τών θέσεων τής Έκκλησίας. Τό πνευματικό του άνάστημα και ή

έμπιστοσύνη του κόσμου ένέπνεε μαζική συμμετοχή στά συλλαλητήρια.

Αυτή ή μεγάλη οδηγητική μορφή δίδαξε μέ λόγο, προφορικό καί γραπτό καί κυρίως μέ τόν τρόπο τής ζωής του.

Χιλιάδες παιδιά, νέοι, ώριμοι γιά πολλά χρόνια διδάχθηκαν κοντά στον π. Ιγνάτιο τίν πίστη, τή χαρά, τίν προσπάθεια, τίν εργατικότητα, τίν αντιμετώπιση του λάθους, τής άποτυχίας, τίν τόλμη, τίν υποχωρητικότητα, τίν θυσία, τίν ίδια τίν ζωή.

Μπορούσε νά χειρίζεται τή γραφίδα, τό πινέλο, τόν κασμά με τίν ίδια άνεση. Στά έπιδέξια χέρια του τό μυστήρι, τό πριόνι, τό τουβλο, τό ξύλο μεταποιούνταν σέ εργαλεία γιά «ποίηση». Έτσι, στην κατασκίνωση οί κορμοί δέντρων έγιναν υπαίθριο σαλόνι, τό σουρωτήρι τής κουζίνας μέ μία γλάστρα πύλινη συντριβάνι, μερικές φέτες ξύλου, ώραιο φωτιστικό, μέ βότσαλα από τή θάλασσα καί κεραμιδάκια έγιναν ψηφιδωτά. «Φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας», έλεγε καί τόνιζε πολύ τό «φιλοκαλοῦμεν». Κάθε γωνιά στην κατασκίνωση στην Σκοτίνα Περίας τό μαρτυρεῖ. Καί κυρίως τό στολίδι της, ό Ναός του άγιου Βαρνάβα.

Στήν διαχείριση κρίσεων, θυμού, διαφωνιών στή συνεργασία, έντάσεων στή δουλειά, ήταν άριστοτέχνης. Εύρισκε τρόπο νά έκτονώνονται οί έκρήξεις, νά πέφτουν οί τόνοι καί νά διαφαίνονται οί λύσεις.

Φιλοτιμοῦσε αλλά δέν κολάκευε. Διαφωνοῦσε χωρίς νά δημιουργεί αντιπάλους. Μέ γνώμονα τό «ή αγάπη πάντα στέγει» δέν έξυνη πληγές, δέν ταπειώνε κανένα.

Όταν ή πόλη τής Λάρισας ταλανίστηκε γιά πολλά χρόνια από τό σοβαρό έκκλησιαστικό πρόβλημα κράτησε θαυμαστές ίσορροπίες. Όσοι τόν έμπι-

στεύονταν, αναπαύονταν με τί στάση του. Όσοι διαφωνούσαν, τόν σέβονταν.

Τι νά πρωτοπει κανείς για αυτόν τόν ἐργάτη τῆς Ἐκκλησίας; Ὅσα ἀκροθιγῶς καί μέ τρόπο ἀδέξιο ἀναφέρθηκαν μέχρι τώρα γι' αὐτή τί μεγάλη μορφή, σκιαγραφοῦν τόν π. Ἰγνάτιο τῆς Λάρισας πού τόν ἀγάπησαν ὄλοι πολύ. «Φεύγει καί ἀφήνει μόνο φίλους», ἔγραψε τοπική ἐφημερίδα, ὅταν ἀναχώρησε γιά τήν Ἄφρική.

Γιά τόν ἱεραπόστολο τῆς Κανάγκας, τόν Μητροπολίτη Κεντρῶας Ἀφρικῆς, τόν δημιουργό καί πρῦτανη τοῦ πρώτου ὀρθοδόξου πανεπιστημίου στό Κονγκό, τόν Πενταπόλεως Ἰγνάτιο ἔχουν γραφεῖ ἀρκετά. Μακάρι νά γραφοῦν καί ἄλλα.

Ὁ σπόρος πού ἀφειδώλευτα μέ κόπο καί ἀγάπη ἔριξε στίς ψυχές συνεχίζει νά βλα-

στάνει παντοῦ.

Τό τελευταῖο του μήνυμα, λίγο πρὶν φύγει γιά τόν Οὐρανό, ἀξίζει νά τό πάρουμε στά σοβαρά:

«Τό μήνυμά μου σήμερα πρὸς τόν κόσμο εἶναι τό ἔξης: Δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καμία πρόοδος καί διόρθωση ἔξω ἀπό τόν Χριστό καί τήν Ἐκκλησία. Τά χάλια μας σήμερα δημιουργήθηκαν ἐπειδή ξηλώνονται συστηματικά βασικές ἀξίες ἀπό τόν λαό μας. Τό κατάντημά μας δέν εἶναι ἄμιορο τῆς ἀπομάκρυνσής μας ἀπό τίς ἱερές παραδόσεις. Οὔτε τόν Χριστό ἀγαπᾶμε καί τήν Ἑλλάδα νομίζω ὅτι τήν ντρεπόμαστε πολύ...».

Δέν ἀπογοητεύομαι ὅμως. Ἔχω βάσιμες ἐλπίδες καί πεποίθηση ὅτι ὁ Θεός δέν θά ἀφήσει τήν Ἑλλάδα. Πέρα ἀπό αὐτούς πού ἐργάζονται σήμερα φιλότιμα, ὑπάρχει μιά στρατιά ἀπό μάρτυρες, νεομάρτυρες καί ὁσίους πού πότισαν μέ τό αἷμα καί τόν ἰδρώτα τους αὐτά τά χώματα.

Πρέπει νά ἀγαπήσουμε πάλι τήν Ἑλλάδα καί τήν Ὁρθόδοξή μας πίστη. Αὐτό εἶναι τό σπουδαιότερο».

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΛΑΡΙΣΗΣ - ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ Ι. Ν. ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ ΩΣ ΚΑΤΗΧΗΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Όταν ο Κύριος ἔλεγε στους μαθητές του: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»¹, θὰ μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἄρχιζε ἕνα σχολεῖο μαθητείας κοντά στόν Χριστό δίδοντάς τους τὴν ἐντολή καὶ τὴν εὐλογία νά πορευθοῦν σέ ὅλα τα ἔθνη, ἀνεξάρτητα καὶ ἀδιάκριτα, μεταφέροντας τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης καὶ κατηχῶντας τούς ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἐθνῶν.

Αὐτό βέβαια προϋποθέτει μαθητές καὶ διδασκάλους. Ἔτσι λοιπὸν παραλαμβάνουν οἱ μαθητές τὴν ἐντολή ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ τὴν παραδίδουν στους δικούς τους μαθητές καὶ σέ ὅλους ἐκείνους πού λαμβάνουν τὸ χάρισμα τοῦ ἱερουργεῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλα αὐτά, φυσικά, τὸν νοῦ τοῦ π. Ἀθανασίου τὸν βομβάρδιζαν ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια, κι αὐτὸ τὸν ὀδήγησε νά ἀναλάβει δράση ὡς κατηχητὴς σέ ἐργαζόμενα νέα παιδιά καὶ σέ μαθητές, στὴν Κηφισιά καὶ στό Μαρούσι, ὅπου γεννήθηκε καὶ ἀνατράφηκε «ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου»². Ἐντονα χαραγμένη ἦταν μέσα του ἡ προσωπικότητα ἐνὸς ἀπλοῦ καὶ σπουδαίου ἱερέως, τοῦ π. Ἀθανασίου Χαμακιώτη, προσφάτως ἀγιοκαταταγέντος, τὸν ὁποῖο ἄκουγε μέ πολλή προσοχή, ὅταν μικρὸ παιδί ἀκόμη πῆγαινε μαζί μέ τὴ μητέρα του, Εὐφροσύνη, στὶς συναντίσεις μελέτης Ἁγ. Γραφῆς πού ἔκανε ὁ σπουδαῖος αὐτὸς γέροντας.

Ἄν καὶ σπούδασε στὶς ἠλεκτρονικὲς καὶ ραδιοτεχνικὲς τέχνες, σύντομα ἄναψε μέσα του ἡ φλόγα τῆς ἱερωσύνης καὶ ἡ ἐπιθυμία του νά ἀφοσιωθεῖ, ὡς

¹ Ματθ. 28, 19.

² Α' Κορ. 10, 4.

κληρικός, στήν κατήχηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀρχικά ἀκολούθησε τόν Μητροπολίτη Ἄρτης Ἰγνάτιο Τσίγκρη, ἀλλά σύντομα ἀποχώρησε γιά νά ἀκολουθήσει τόν Ἄρχιμ. Ἰάκωβο Σχίζα, πού ἐκλέχθηκε Μητροπολίτης Λαρίσης καί ἐνθρονίσθηκε στίς 18 Μαΐου 1960.

Πρός Προφίτη Ἠλία Τυρνάβου (1969).

Τό χειμῶνα τοῦ 1960 χειροτονεῖται διάκονος στήν ἐνορία μου, τόν Ἰ. Ν. Ἄγ. Νικολάου Λαρίσης κα ἀμέσως ὄλοι μας τόν συμπαθήσαμε γιά τήν εὐγένειά του, τήν καλοσύνη του καί τήν ἱεροπρέπειά του, ἀλλά καί γιά τό νεαρό τῆς ἡλικίας του, μιάς καί οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ ἦταν κάπως ἡλικιωμένοι.

Σύντομα χειροτονεῖται κληρικός στήν Παναγία Φανερωμένη Τυρνάβου, λαμβάνει τό ὄφρικό τοῦ Ἀρχιμανδρίτου, χειροθετεῖται πνευματικός καί ἀμέσως ἀναλαμβάνει δράση. Ἀρχίζει νά ἐπισκέπτεται καί νά κηρύττει ὄχι μόνο στίς ἐκκλησίες τῆς πόλεως, ἀλλά καί σέ ὅλα τά χωριά τῆς Μητροπόλεως.

Ἀναλαμβάνει τό ἀνώτερο κατηχητικό Σχολεῖο, ὅπου μεταφέρει τό μήνυμα τῆς σωτηρίας μέσα ἀπό τήν Ἄγ. Γραφή καί τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀξιολογώντας συγχρόνως καί τίς γνώσεις του γύρω ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τήν τεχνολογία. Αὐτό τόν ἔκανε πῶ συμπαθῆ στους νέους, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν νά καταφεύγουν κοντά του ἐντυπωσιασμένοι ἀπό τίς γνώσεις, τά ἐπιχειρήματα καί τήν ἀγάπη του. Ὡρες ὀλόκληρες συζητοῦσε μαζί τους, ἀγγίζοντας τά προβλήματα τους.

Ἄναλαμβάνει τό ἀνώτερο κατηχητικό Σχολεῖο, ὅπου μεταφέρει τό μήνυμα τῆς σωτηρίας μέσα ἀπό τήν Ἄγ. Γραφή καί τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀξιολογώντας συγχρόνως καί τίς γνώσεις του γύρω ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τήν τεχνολογία. Αὐτό τόν ἔκανε πῶ συμπαθῆ στους νέους, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν νά καταφεύγουν κοντά του ἐντυπωσιασμένοι ἀπό τίς γνώσεις, τά ἐπιχειρήματα καί τήν ἀγάπη του. Ὡρες ὀλόκληρες συζητοῦσε μαζί τους, ἀγγίζοντας τά προβλήματα τους.

Πόσες φορές δέν περνοῦσε ἀπό τό μπακάλικο τοῦ πατέρα μου στήν ὁδὸ Βενιζέλου γιά νά μᾶς χαιρετήσει βιαστικά καί νά φύγει τρέχοντας νά προλάβει τό λεωφορεῖο πού πήγαινε στόν Τύρναβο. Ἐκεῖ συγκέντρωνε τά παιδιά τοῦ τότε Γυμνασίου (Λυκείου) γιά νά κουβεντιάσει μαζί τους καί νά μεταφέρει τό χαρούμενο μήνυμα τοῦ Χριστοῦ.

Φυσικά καί μέ τούς νέους τῆς Λάρισας, ἀπό τήν πρώτη στιγμή, δημιούργησε μιά πολύ καλή σχέση. Οἱ πρῶτες συναντήσεις ξεκίνησαν ἀπό τό παλιό, ἀπλό καί ἀπέριττο ἐκκλησάκι τοῦ Ἄγ. Ἀντωνίου, πού βρισκόταν στό πάρκο δίπλα ἀπό τό 404 Στρατιωτικό Νοσοκομεῖο. Ἐκεῖ συζητούσαμε καί ἀκούγαμε τά σοφά καί διδακτικά του λόγια. Μᾶς μάθαινε νά προσευχόμεστε καί στό τέλος κάθε συνάντησης μᾶς ἀνέθετε νά ποῦμε ἐμεῖς μέ δικά μας λόγια μιά

Παλ. Ἅγ. Ἀχίλλιος (Φεβρ. 1969).

Ἅγιοι Σαράντα Μάρτυρες (1970).

προσευχή. Ἀργότερα, πάρα πολλοί νέοι καί νέες ἔτρεχαν νά τόν συναντήσουν στό παρεκκλήσι τῆς ἁγ. Παρασκευῆς, στό ὑπόγειο τοῦ Ἅγ. Χαραλάμπους, γιά νά καταθέσουν γραπτῶς τίς ἐρωτήσεις τους γιά θέματα ἐπίκαιρα ἀλλά καί γιά θέματα πού ἀφοροῦσαν τίς δικές τους νεανικές ἀναζητήσεις καί προβληματισμούς. Πλῆθος εἶναι οἱ ἀπαντήσεις σέ ἐρωτήσεις τῶν ἀκροατῶν του καί οἱ ὁμιλίες, πού ἔχει ἐκφωνήσει, καί κυκλοφοροῦν στό διαδίκτυο.

Διοργάνωνε ἀγρυπνίες καί πολύ πρωινές θ. Λειτουργίες, στό παρεκκλήσι τοῦ Ἅγ. Στυλιανοῦ, γιά νά γίνουμε, ὅπως ἔλεγε, λειτουργικοί ἄνθρωποι. Βλέποντας βέβαια καί τίς ἀνάγκες πού ὑπάρχουν γιά τήν κατάρτιση τῶν ἀνθρώπων, σύντομα δημιούργησε μιὰ ομάδα παιδιῶν πού ἤθελαν νά διδαχθοῦν μαθήματα κατηχητικῆς. Γιά τό σκοπό αὐτό ξεκίνησε τό πρῶτο Σχολεῖο Κατηχητῶν, στό παρεκκλήσι τοῦ Ἅγ. Ἀντωνίου, πού ἀνέδειξε σπουδαίους κατηχητές καί κατηγήτριες, οἱ ὁποῖοι στή συνέχεια σκόρπισαν στίς ἐνορίες καί ἐργάσθηκαν μέ ὑποδειγματικό τρόπο. Εἶχε ἔντονη ἀγάπη καί μέριμνα γιά τήν ἐνοριακή καί ἐκκλησιαστική δράση.

Λιτανεία Αγ. Αχιλλίου (1970).

Μέ όλους αυτούς τούς κατηχητές καί κατηχήτριες δέν στελέχωσε μόνο τίς ἐνορίες, ἀλλά καί τίς κατασκηνώσεις τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ὅπου ἡ χαρά, τό τραγούδι, τό παιχνίδι καί οἱ φωνές τῶν παιδιῶν γέμιζαν τίς πλαγιές τοῦ Κισσάβου μέ ἴχους πνευματικῆς καί ἀνοδικῆς ἐλευθερίας.

Ἦταν καί πολύ καλός γνώστης τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Ἦξερε νά παίξει θαυμάσιο βιολί καί συχνά μᾶς ἔλεγε ὅτι πρέπει νά εἶναι «ἄρτιος ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν»³ καί μᾶς δίδασκε νά καλλιεργοῦμε στή ζωὴ μας ὄχι μόνο τα γράμματα ἀλλά καί τίς καλές τέχνες.

Φυσικά ἔντονο ἦταν τό ἐνδιαφέρον καί γιά τούς ἐργαζομένους νέους. Δέν ἔκανε ποτέ διακρίσεις σέ ἐργαζόμενους καί μὴ ἐργαζόμενους καί μᾶς ἔλεγε ὅτι τό εὐαγγέλιο εἶναι ἓνα γιά ὅλους⁴. Κάθε Δευτέρα, πήγαινε στό Στρατιωτικό Ἐργοστάσιο τοῦ 303 ΠΕΒ, ὅπου λειτουρ-

γοῦσε Σχολὴ Ἐργαζομένων Νέων καί μέ πολύ σεβασμὸ καί εὐγένεια τούς μετέφερε τό μῆνυμα τοῦ Ἱ. Εὐαγγελίου.

Μέσα ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τούς νέους πού δέχθηκαν τὸν γεμάτο ἀγάπη, στοργή καί ὑπευθυνότητα κατηχητικὸ λόγο τοῦ π. Ἀθανασίου, ξεφύτρωσαν νέοι καί νέες μέ ἦθος, μόρφωση καί δράση, σπουδαῖοι ἐπιστήμονες, καλοὶ τεχνίτες, ἐπαγγελματίες, στρατιωτικοί, εὐλαβεῖς οἰκογενειάρχες, ἀλλά καί ἐκλεκτοὶ μοναχοὶ καί μοναχές, οἱ ὅποιοι στελέχωσαν Γυναικεῖα καί Ἀνδρικά Μοναστήρια στό Ἅγιον Ὄρος καί ἄλλοῦ.

Ὁ ζῆλος του γιά ποιμαντικὴ δράση ἦταν τόσο μεγάλος, πού πάντα εἶχε μιά τσάντα μαζί του μέ ἓνα ἐπιτραχίλιο, γιά νά διαβάζει στους πονεμένους κάποια

³ Β΄ Τιμ. 3, 17.

⁴ Γαλ. 3, 23-29.

Μοναστήρι (1973).

εὐχή ἢ ἀκόμη καί νά ἐξομολογήσει κάποιον πού ἄναψε μέσα του ἡ φλόγα τῆς μετάνοιας καί νά μὴν τόν ξανακερδίσει ὁ διάβολος. Εἶχε μαζί του καί πολλά ἔντυπα γιά νά τά προσφέρει σέ ὅλους μας. Φυσικά ἐμεῖς τρέχαμε ποιός νά πρωτοπάρει τὴν τσάντα καί νά τόν ξεκουράσουμε γιατί ἦταν καί ἀρκετά βαριά. Μέρης ὀλόκληρες ἀλλά καί νύχτες δακτυλογραφοῦσε κείμενα πνευματικά. Τά ἐκτύπωνε σέ ἓνα χειροκίνητο πολύγραφο, τά σελιδοποιοῦσε καί μᾶς τά μοίραζε μέ τόση χαρά. Μάλιστα μᾶς καλοῦσε νά τόν βοηθήσουμε γιά νά μάθουμε νά ἐργαζόμαστε, ἀλλά καί νά ἔχουμε τάξη, ὁμορφιά καί εὐπρέπεια στίς ἐργασίες μας. Συχνά μᾶς ἀνέφερε ὡς παράδειγμα τόν Ἄπ. Παῦλο ὁ ὁποῖος καμάρωνε γιατί, ἐνῶ κατιχοῦσε τούς ἀνθρώπους, συγχρόνως καί μέ τά χέρια του ἐργαζόταν ὡς σκηνοποιός⁵. Ἡ ἐργασία ἔλεγε δέν εἶναι ντροπή, ἀλλά ἐντολή Θεοῦ.

Εἶχε καθιερώσει κάποιες ἡμέρες γιά νά ἐπισκέπτεται τά δύο Νοσοκομεῖα τῆς πόλεως, τό Πολιτικό-Νομαρχιακό καί τό 404 Στρατιωτικό, δίδοντας κουράγιο καί θάρρος στούς ἀσθενεῖς καί βοηθώντας μέ πολλούς τρόπους ἐκείνους πού εἶχαν ἀνάγκες.

Θυμᾶμαι εἶχα πάει κάποιες φορές μαζί του καί στίς Φυλακές. Ὅχι βέβαια στό Κατάστημα Κράτησης πού ὑπάρχει σήμερα, ἀλλά στό Τοῦνελ πού ὑπάρχει κοντά στό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου. Ἐκεῖ καθόταν σ' ἓνα σκαμνάκι

⁵ Πράξ. 20, 33-35.

καί μέσα στό σκοτάδι καί τήν ύγρασία συναντοῦσε τούς φυλακισμένους καί συζητῶντας μαζί τους, μέ ὑπομονή καί ἀγάπη, τούς γέμιζε μέ χαρά καί ἐλπίδα λέγοντάς τους ὅτι καί γι' αὐτούς ὑπάρχει μετάνοια καί σωτηρία⁶.

Συνήθως τίς ἐπισκέψεις αὐτές δέν τίς ἔκανε μόνος του, ἀλλά μᾶς προσκαλοῦσε νά πᾶμε μαζί του γιά νά διδαχθοῦμε καί νά ἐφαρμόσουμε τά λόγια τοῦ Κυρίου, γιά ἀγάπη καί φιλανθρωπία πρὸς τόν συνάνθρωπο⁷. Πολλές φορές μᾶς ἔλεγε: «βλέπετε ἀνθρώπους νά ταξιδεύουν, κάνε μιά προσευχή καί γιά αὐτούς, διότι μπορεῖ κάποιος νά ταξιδεύει γιά λόγους ὑγείας ἢ γιά κάποια ἄλλη δυσκολία».

Σέ ὅλες του τίς δραστηριότητες ἀνάλωνε τόν ἑαυτό του «ἀπό φυλακῆς πρωΐας μέχρι νυκτός»⁸, προσφέροντας, μέ διάκριση, σιωπή καί ἀγάπη, οικονομική, ὑλική καί πνευματική βοήθεια, χωρίς νά ἔχει καμία ἄλλη συνδρομή ἐκτός ἀπό τόν μισθό του καί τήν εὐγνωμοσύνη τῶν ἀνθρώπων.

Ἀργότερα, σάν εἶδε τούς καρπούς τῆς πνευματικῆς καί κατηχητικῆς δράσης νά ὠριμάζουν, μέ τήν προτροπή, τήν εὐχή καί τήν εὐλογία τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης, Πλαταμῶνος καί Τυρνάβου μακ. Θεολόγου, ἐπάνδρωσε τό Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου-Ἱ. Μ. Κομνηνείου. Πρωταρχικός σκοπός ἦταν τό Μοναστήρι, πού γιά πολλά χρόνια φιλοξενοῦσε τίς κατασκηνώσεις τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, νά γίνει ὄχι μόνο ἓνα Μοναστήρι ἀλλά κι ἓνα Ἱεραποστολικό Κέντρο, ὅπου οἱ ἱερεῖς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως νά καταφεύγουν γιά νά ἀσκηθοῦν καί νά ἀποκτήσουν ὄχι μόνο Ποιμαντικές γνώσεις ἀλλά καί τήν ταπεινότητα, τήν ὑπακοή, τή συνεργασία, τή συνέπεια κι ἄλλες πρακτικές καί ποιμαντικές ἀρετές.

Θέλημα Θεοῦ ἦταν πλέον ὁ π. Ἀθανάσιος νά δείξει καί τά ἄλλα χαρίσματα μέ τά ὁποῖα τόν προοίκαζε ὁ καλός Θεός. Χωρίς νά ἀφήσει τήν ποιμαντική καί κατηχητική διακονία του στή Λάρισα, ἀνασκουμπώθηκε, μάζεψε τά ράσα του καί τά μανίκια κι ἄρχισε νά δουλεύει ὑποδειγματικά γιά νά ἀναστηλώσει τό κατεστραμμένο Μοναστήρι. Στήν πόλη ἦταν ὁ ποιμὴν καί ὁ κατηχητής, ἀλλά στό Μοναστήρι ἦταν ὁ πατέρας καί ὁ παιδαγωγός πού ἀσκοῦσε ἔντονη προσωπική δράση στόν κάθε μοναχό ἀνάλογα μέ τό χάρισμα τοῦ καθενός. Ὁ λόγος τοῦ ἀπ. Παύλου «ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον»⁹ εἶχε ἔντονη πρακτική ἐφαρμογή σέ ὅλους τούς μοναχοὺς. Μᾶς πονοῦσε, ἀλλά ἀγαποῦσε. Μᾶς

⁶ Α' Τιμ. 1, 15.

⁷ Ματθ. 25, 35-46.

⁸ Ψαλμ. 130, 6.

⁹ Β' Τιμ. 4, 2.

δοκίμαζε στην αγάπη, στην αναγνώριση του άλλου, στη σωτηρία, στη συνεργασία, στην έξυπνη ύπακοή, στην αδιαμαρτύρητη και δημιουργική ταπείνωση, στη συνέπεια. Μας ενθάρρυνε στην αδιάλειπτη προσευχή, στη μελέτη, στην εργασία. Δεν ήταν μόνο ένας θεωρητικός ποιμένας αλλά και έντονα πρακτικός, γιατί είχε αφενός μόν για όλους αυτό που ταιριάζει στον καθένα και αφετέρου για όλα γνώσεις και εμπειρίες αξιοποιώντας όλα όσα διδάχθηκε κοντά στους γονείς του.

Ήξερε να προστατεύει τον καθένα ξεχωριστά, αυστηρά και απόλυτα από όλους και από όλα τα προβλήματα και τους κινδύνους, χωρίς να γίνεται αυτό αντιληπτό από τους άλλους, έστω κι αν μας πονούσε. Έδειχνε σεβασμό στον άλλον και υποστήριζε την ατομικότητα και την προσωπικότητά του, ενθαρρύνοντας και στηρίζοντας τους αδύναμους. Κάποιες φορές μπορούσε να του ξεφύγει κάποιο κρυφό δάκρυ από τα μάτια του, γιατί πάντα προσευχόταν να γίνει η αυστηρή παιδαγωγία του ωφέλιμη σε όλους μας και προπαντός στην Έκκλησία για τη σωτηρία των ανθρώπων.

Όσο ήταν στο Μοναστήρι, δεν παρέλειψε καθόλου την κατηχητική και ποιμαντική του διακονία τόσο στην πόλη όσο και στο Μοναστήρι. Ώρες ολόκληρες εξομολογούσε όπως και τα προηγούμενα χρόνια στη Λάρισα στον Αγ. Αντώνιο και στον Αγ. Στυλιανό και κήρυττε το Λόγο του Θεού.

Αν και δεν σπούδασε σε Έκκλησιαστική ή Θεολογική Σχολή, όμως με τη μελέτη και με τη συνεργασία σπουδαιών Γεροντάδων και Θεολόγων κατάφερε, σύν Θεώ, να προσφέρει στους πιστούς πλούσιο τον Άγιογραφικό και Πατερικό λόγο. Έναν λόγο και μιὰ διακονία που ήταν τα εργαλεία του στο ποιμαντικό και κατηχητικό έργο. Με τον καλό χειρισμό τους κοπίασε, ξενύχτησε, πείνασε, πόνεσε και τελικά πρόσφερε έντονη στήριξη στην οικογένεια, στους νέους την σωστή διαπαιδαγώγηση και σε όλους την καλλιέργεια της χριστιανής συνειδήσεως. Όλα δέ ήταν στολισμένα με την ευγενική προσφορά της θυσιαστικής καρδιάς του. Είχε πάθος για την διάδοση του άγιογραφικού, λειτουργικού και πατερικού λόγου, γι' αυτό και προσπαθούσε να έχει καλή γνώση και εμπειρία του αντικειμένου που δίδασκε. Δεν μιλούσε ποτέ με ασάφειες, αλλά είχε την ικανότητα να εξηγήσει και να παρουσιάσει το θέμα του με σαφήνεια και κατανοητό τρόπο ακόμη και για τον πιο αγράμματο άνθρωπο. Ήταν πολύ επικοινωνιακός με το ακροατήριό του, δημιουργώντας μιὰ συνεργατική και αποδοτική ατμόσφαιρα όχι μόνο στο θεωρητικό μέρος αλλά και στο πρακτικό. Ήξερε να αφουγκράζεται και να δείχνει τη δέουσα προσοχή στα προβλήματα των άλλων, έχοντας υπομονή και κατανόηση σε δύσκολες καταστά-

σεις. Ἦταν εἰλικρινής καί ἀξιόπιστος στίς πράξεις καί τά λόγια του, ἀναλαμβάνοντας πάντα τήν εὐθύνη τῶν δικῶν του πράξεων. Σέβονταν τά ὅρια καί τήν προσωπικότητα τοῦ ἄλλου, ἀλλά καί τό ἀκροατήριό του, γιά αὐτό δέν πήγαινε ποτέ νά ὀμιλῆσει χωρίς νά ἔχει ξενυχτήσει διαβάζοντας καί προσευχόμενος. Ἦταν δίκαιος στίς παρατηρήσεις του καί διακριτικός, συμβουλευόμενος «πάντα εὐσχημόνως καί κατά τάξιν γινέσθω»¹⁰.

Ὅμως ὅσα κι ἂν ποῦμε ἢ γράψουμε γιά τόν π. Ἀθανάσιο Μυτιληναῖο, θά εἶναι πολύ λίγα. Ἦταν μοναδική, δυναμική, ξεχωριστή προσωπικότητα ποιμένος πού διακόνησε στήν Ἱ. Μητρόπολη Λαρίσης. Δούλεψε, ἔχοντας ἐναποθέσει ὅλες του τίς δυνάμεις στό θέλημα τοῦ Θεοῦ γιά τή διακονία τοῦ λαοῦ Του χωρίς νά στηρίζεται σέ ἀνθρώπινα συστήματα, ὀργανώσεις καί διοικήσεις. Ἄν καί ἡ περίοδος τῆς ποιμαντικῆς του διακονίας, ἀπό τήν πρώτη στιγμή ἕως τό τέλος τῆς ζωῆς του, ἦταν μιά περιπέτεια μέ χίλια δυό ἐξωτερικά καί ἐσωτερικά προβλήματα, ἐπειδή εἶχε μάθει νά στηρίζει τή ζωή του καί τούς ἀνθρώπους του στά χέρια τοῦ Θεοῦ, ἔφθασε στό τέλος τῆς ζωῆς του παραδίδοντας τήν ὁσία ψυχή του στά χέρια τοῦ Θεοῦ στίς 23 Μαΐου 2006 σέ ἡλικία 79 ἐτῶν.

¹⁰ *Α΄ Κορ.* 14, 40.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΜΙΧΟΥ
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΙΜΟΥΝ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΜΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΙΜΗΣ ΣΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Ἄποτελεῖ ἀναμφίβολα χρέος ὄλων ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς δέουσας τιμῆς πρὸς ὄλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι στό διάβα τῆς ζωῆς ἄσκησαν σέ ἐμᾶς θετική ἐπίδραση, εἴτε διδάσκοντάς μας πολὺτιμες γιὰ τὴ ζωὴ γνώσεις καὶ πνευματικές ἀξίες, εἴτε ἀποτελώντας ὑγιές πρότυπο, τὸ ὁποῖο συνέβαλε καθοριστικά στή διαμόρφωση τῆς προσωπικότητάς μας. Σέ αὐτούς, πρωτεύοντα ρόλο κατέχουν μετὰ τοὺς γονεῖς, τοὺς πνευματικούς πατέρες καὶ τοὺς λοιπούς οἰκείους, οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ δασκάλες μας ὄλων τῶν βαθμίδων τῆς ἐκπαίδευσης, τοὺς ὁποίους καὶ τίς ὁποῖες μνημονεύουμε ἐκ τῶν ὑστέρων γιὰ τὸν βαθμὸ τῆς ἐπίδρασῆς τους πρὸς ἐμᾶς, πρωτίστως ὡς προσωπικότητες καὶ δευτερευόντως γιὰ ὅ,τι καλὸ καὶ χρήσιμο μᾶς δίδαξαν.

Οἱ ἐκπαιδευτικοί, ἰδιαίτερα ὅταν καὶ οἱ ἴδιοι γίνονται ἀποδέκτες τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μαθητριῶν τους καὶ βιώνοντας αὐτὴ ὡς τὴ μεγαλύτερη ἀμοιβή καὶ ἀνατροφοδότηση τῶν κόπων πού καταβάλλουν, εἶναι πολὺ φυσικό νά ἀντιλαμβάνονται ἔτι περισσότερο τὴν ἀξία τῆς ἔκφρασης εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς δικούς τους διδασκάλους, οἱ ὅποιοι συνήθως εἶναι καὶ αὐτοὶ πού τοὺς ἐνέπνευσαν τὴν κλίση πρὸς τὸ λειτούργημα αὐτό. Ἀναδεικνύοντας, μάλιστα, ὡς πολὺτιμη παρακαταθήκη τὰ χαρίσματα καὶ τὸ ἥθος ἀξιωματιμῶν ἐκπαιδευτικῶν προηγούμενων ἐποχῶν, δίδεται συνάμα μία μαρτυρία στό σήμερα, ἀναφορικά μὲ τὸν προσανατολισμὸ καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Παιδείας πού θέλουμε ἐνώπιον τῶν νέων προκλήσεων, στίς ὁποῖες ὁ σύγχρονος ἐκπαιδευτικός καλεῖται νά ἀνταποκριθεῖ γόνιμα.

Στό ἀνωτέρω πλαίσιο, ἡ Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, διοργάνωσε καὶ ὑλοποίησε μὲ ἐπι-

τυχία στις 25 Ιανουαρίου 2023, στή Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας – Μουσείο Γ. Ι. Κατσίγρα, ήμερίδα με τίτλο: «*Ο δάσκαλος: χθές, σήμερα, αύριο*», παρουσία εκπροσώπων τών Αρχών και τών φορέων του τόπου μας και πλήθους εκπαιδευτικών, μαθητών και μαθητριών και γονέων και κηδεμόνων. Στόχος τής Ήμερίδας αὐτῆς ἦταν νά τιμηθεῖ ἡ διαχρονική προσφορά τών εκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, ἀλλά καί νά ἀποδοθεῖ ἡ ὀφειλόμενη εὐγνωμοσύνη στούς διατελέσαντες Καθηγητές καί στίς διατελέσασες Καθηγήτριες τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας¹, οἱ ὁποῖοι καί οἱ ὁποῖες κόσμησαν μέ τή παρουσία τους τήν ἐκδήλωση.

Τήν ἔναρξη τῆς Ήμερίδας κίρηνε ἡ Διευθύντρια Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας, κ. Αἰκατερίνη Καραγιώργου, ἡ ὁποία ἀναφέρθηκε στή διαχρονική προσφορά τών εκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, τονίζοντας, μεταξύ ἄλλων, ὅτι ἐνῶ ὁ ρόλος καί οἱ προκλήσεις πού αὐτοί ἀντιμετωπίζουν μεταβάλλονται σέ κάθε ἐποχή, στό κέντρο τοῦ παιδαγωγικοῦ τους ἔργου εἶναι πάντοτε ὁ κάθε μαθητής καί ἡ κάθε μαθήτρια, καθώς καί ὅτι τό σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον μάθησης προϋποθέτει τόν παιδαγωγικά καταρτισμένο εκπαιδευτικό πού ἀγωνίζεται προκειμένου νά ἐμφυσήσει ἀξίες καί τό σεβασμό γιά τόν συνάνθρωπο, στό πλαίσιο μιᾶς ἰσότιμης ἐκπαίδευσης χωρίς ἀποκλεισμούς.

Κεντρικοί ὁμιλητές του πρώτου μέρους τῆς Ήμερίδας ἦταν ὁ Ὁμότιμος Καθηγητής Παιδαγωγικῆς τοῦ Ἀριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κ. Γεώργιος Τσιάκαλος, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τό θέμα: «*Ἡ ἀξία τών εκπαιδευτικῶν στή σύγχρονη ἐποχή*» καί ὁ Ἄν. Καθηγητής Νεοελληνικῆς Ἱστορίας, Ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Ἐκπαίδευσης καί Διδακτικῆς τῆς Ἱστορίας τοῦ Παιδαγωγικοῦ Τμήματος Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κ. Ἀντώνιος Σμυρναῖος, τοῦ ὁποῖου ἡ εἰσήγηση εἶχε τίτλο: «*Ἡ Παιδαγωγός τοῦ μέλλοντος: ἓνα διερευνητέο αἶνιγμα*», μέσα ἀπό τόν ἐπιστημονικό καί ἐμπειρικό λόγο τών ὁποίων ἐκφράστηκαν ἐπίκαιροι προβληματισμοί καί σκέψεις γιά τή σύγχρονη θέση τών εκπαιδευτικῶν στήν κοινωνία καί τών προοπτικῶν πού ὑπάρχουν.

Κατά τό δεύτερο μέρος τῆς ἐκδήλωσης, στήν ὁποία ἔγινε ἰδιαίτερη ἀναφορά στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία Λάρισας, τιμώμενος ὁμιλητής ἦταν ὁ Ἐπίτιμος

¹ Λειτουργήσε κατά τά ἔτη 1939-1990. Συνοπτικά γιά τήν ἴδρυση καί λειτουργία τῆς, καθώς καί γιά τούς διατελέσαντες Διευθυντές καί τό Διδακτικό Προσωπικό ἀνά γνωστικό ἀντικείμενο, βλ. Ἀποστόλου Ποντίκα, «Λαρισαίων Ἀκαδημία τών δασκάλων ἡ Σχολή», στήν ἐφημερίδα *Ἐλευθερία*, Δημοσίευση: 20/3/2014, <https://www.eleftheria.gr/m/%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/item/45603.html>.

Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ίνστιτούτου και τ. Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, κ. Γεώργιος Γκουράβας, ο οποίος παρουσίασε τό θέμα: «*Η Έκπαίδευση τῶν δασκάλων τοῦ χθές: Ἡ Παιδαγωγική Ἀκαδημία Λάρισας*», δίνοντας στό ἀκροατήριο καί ιδιαίτερα στους νεώτερους τήν εὐκαιρία νά πληροφορηθοῦν γιά τήν ἱστορία καί τήν προσφορά τοῦ μορφωτικοῦ αὐτοῦ ἰδρύματος πού λειτούργησε στήν πόλη τῆς Λάρισας καί νά προσεγγίσουν τίς προκλήσεις καί τίς ἐκπαιδευτικές καινοτομίες τῆς ἐποχῆς πού προηγήθηκε, οἱ ὁποῖες διάνοιξαν τόν δρόμο γιά τό σύγχρονο σχολεῖο. Παραθέτουμε τήν ὁμιλία τοῦ κ. Γκουράβα, ὡς ἔνδειξη τιμῆς, καθώς καί γιά τίς σημαντικές πληροφορίες πού περιέχει:

«Ἡ ἐκπαίδευση τῶν δασκάλων στήν χώρα μας, διαχρονικά καί ἐξελικτικά, πέρασε ἀπό τίς ἐξῆς φάσεις: Ἄρχισε μέ τά λεγόμενα Διδασκαλεῖα, τά Ἀρσάκεια, τά Παρθεναγωγεῖα καί τήν Φιλεκπαιδευτική Ἐταιρεία, στή συνέχεια ἰδρύθηκαν οἱ Παιδαγωγικές Ἀκαδημίες, γιά νά φθάσουμε στήν λεγόμενη ἀνωτατοποίηση τῶν σπουδῶν στά σημερινά Παιδαγωγικά τμήματα τῶν Πανεπιστημίων.

Τά Διδασκαλεῖα: Τό 1834, μέ βάση τόν ἰδρυτικό Νόμο τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης, ἰδρύθηκε τό πρῶτο Διδασκαλεῖο στήν τότε πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας, τό Ναῦπλιο, πού ἀργότερα μεταφέρθηκε στήν Ἀθήνα. Στήν ἀρχή ἡ φοίτηση ἦταν διετής καί δικαίωμα εἰσαγωγῆς εἶχαν ὅσοι διέθεταν ἐνδεικτικό τῆς Β' τάξης τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, κατόπιν εἰδικῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων. Ἀπό τό 1878 ἡ φοίτηση ἔγινε τριετής. Μετά τό δημοτικό σχολεῖο, οἱ δάσκαλοι σπούδαζαν συνολικά ἐπτά χρόνια, δηλαδή τρία χρόνια στό Ἑλληνικό Σχολεῖο, ἕνα χρόνο στό Γυμνάσιο καί τρία χρόνια στό Διδασκαλεῖο. Μέ τό διάταγμα τοῦ 1892 παραχωρήθηκε τό δικαίωμα νά ἐκπαιδεύονται οἱ δασκάλες, ὄχι μόνο στά Διδασκαλεῖα τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας, ἀλλά καί στά Παρθεναγωγεῖα.

Ἀργότερα στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, μετά τούς νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους τοῦ 1912-13, μέ τήν προσάρτηση τῶν Νέων Χώρων, προέκυψε ἡ ἀνάγκη κάλυψης σέ δασκάλους. Ἔτσι ἰδρύθηκαν τά πρῶτα κρατικά Διδασκαλεῖα θηλέων. Μετά τήν Μικρασιατική Καταστροφή καί τήν ἐγκατάσταση χιλιάδων προσφύγων στήν Ἑλλάδα, προέκυψαν ἔκτακτες ἀνάγκες σέ δασκάλους. Ἔτσι τό 1923 ἰδρύθηκαν μονοτάξια Διδασκαλεῖα σέ πόλεις ὅπου λειτούργουσε Γυμνάσιο, Λύκειο ἢ Διδασκαλεῖο Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης. Αὐτά τά μονοτάξια Διδασκαλεῖα ἦταν μικτά.

Οἱ Παιδαγωγικές Ἀκαδημίες: Ἡ ἰδέα τῆς κατάρτισης τῶν δασκάλων σέ εἰδικές μεταγυμνασιακές Σχολές ξεκίνησε ἀπό τή Γερμανία τό 1919 μέ τή λήξη τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ὅπως ἀποτυπώνεται στό Σύνταγμα τῆς

Βαϊμάρης. Τό πρόβλημα επικεντρώθηκε στήν ανάγκη τοῦ χωρισμοῦ τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης ἀπό τήν ἐπαγγελματική κατάρτιση. Στήν ὑλοποίηση αὐτῆς τῆς ιδέας συνέβαλαν δύο Γερμανοί διανοούμενοι: ὁ παιδαγωγός Kerschesteiner καί ὁ φιλόσοφος Spranger. Ἔτσι, στήν Ἑλλάδα τοῦ 1933 καταργοῦνται τά Διδασκαλεῖα καί ἰδρύονται οἱ Παιδαγωγικές Ἀκαδημίες, οἱ ὁποῖες λειτουργοῦσαν πάνω ἀπό μισό αἰῶνα.

Οἱ λόγοι ποῦ ὤθησαν τήν Πολιτεία στήν ἴδρυση τῶν Π.Α. εἶναι κυρίως κοινωνικοί καί παιδαγωγικοί. Ἀπό ἄποψη κοινωνική, ἡ ἀνύψωση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου ἑνός λαοῦ προϋποθέτει τήν ἀναβάθμιση τῶν σπουδῶν τοῦ δασκάλου καί τήν ἀνύψωση τῆς προσωπικότητάς του. Ἔτσι, ἀποκτᾶ κύρος τό διδασκαλικό ἔργο. Ἀπό παιδαγωγικῆς ἄποψης, ἡ ἐκπαίδευση τῶν δασκάλων μετά τό 18ο ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐπιτρέπει στούς νέους νά λάβουν γενική καί κλασική παιδεία στό Γυμνάσιο καί Λύκειο καί νά ἔχουν ἐπαφή μέ τόν πολιτισμό. Διότι μέ τήν εἰσαγωγή τῶν νέων στά Διδασκαλεῖα στό 14ο ἔτος τῆς ἡλικίας, θά ὑπῆρχε ἔλλειμμα σοβαροῦ γενικῆς μόρφωσης καί παιδείας. Οἱ νέοι δέν θά εἶχαν ἀκόμα διαγνώσει τίς κλίσεις τους. Μέ βάση τίς διατάξεις τοῦ Νόμου τοῦ 1933, ἡ ἐγγραφή τῶν σπουδαστῶν στίς Π.Α. γίνεται ὕστερα ἀπό ἐπιτυχεῖς εἰσιτήριες ἐξετάσεις στίς κατά τόπους Π.Α.. Δεκτοί γίνονται ὅσοι ἔχουν ἀπολυτήριο ἐξατάξιου Γυμνασίου ἢ Λυκείου μέ βαθμό, τουλάχιστον Λίαν Καλῶς (6), διαγωγή κοσμιωτάτη, νά εἶναι ὑγιεῖς καί ἀρτιμελεῖς καί νά μὴν ὑπερβαίνουν τό 21ο ἔτος τῆς ἡλικίας. Οἱ γραπτές εἰσιτήριες ἐξετάσεις ἀφοροῦσαν ἐρμηνεῖα ἀρχαίου κειμένου, Ἐκθεση ἰδεῶν, Ἱστορία, Μαθηματικά, Φυσική Ἱστορία, Φυσική Πειραματική καί Χημεία. Ἐπιπλέον, οἱ ὑποψήφιοι ὑποβάλλονταν σέ πρακτική ἐξέταση στή Μουσική καί τή Γυμναστική. Τά θέματα τῶν ἐξετάσεων ὀρίζονταν ἀπό τόν σύλλογο τῶν καθηγητῶν τῶν Π.Α. Τό διδακτικό προσωπικό τῶν Π.Α. ἀποτελοῦσαν: Ὁ Δ/ντής, ὁ Ὑποδ/ντής καί οἱ καθηγητές. Οἱ καθηγητές Παιδαγωγικῆς καί Ψυχολογίας προέρχονταν ἀπό τή Α/θμια ἢ Β/θμια Ἐκπαίδευση μέ μεταπτυχιακές σπουδές στό ἐξωτερικό. Οἱ λοιποὶ καθηγητές (φιλόλογοι, μαθηματικοί, φυσικοί, μουσικοί, γυμναστές κ.ἄ.) προέρχονταν συνήθως ἀπό τή Μέση Ἐκπαίδευση μέ μεταπτυχιακές σπουδές καί συγγραφική δράση. Στό χῶρο τῶν Π.Α. λειτουργοῦσαν Πρότυπα Δημοτικά Σχολεῖα γιά τή πρακτική ἄσκηση τῶν σπουδαστῶν. Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο, ὅτι ἡ ἴδρυση καί ἡ λειτουργία τῶν Π.Α. ἀποτελέσε σταθμό στήν ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης τῶν δασκάλων, μέ σημαντικά πλεονεκτήματα, μέ κυριότερο τόν χωρισμό τῆς γενικῆς ἀπό τήν ἐπαγγελματική μόρφωση.

Ἡ Παιδαγωγική Ἀκαδημία Λάρισας: Ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1939 ἄρχισε ἡ λειτουργία τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας μέ Δ/ντή τόν Β. Βήκα. Στὴν ἀρχὴ δεχόταν μόνο ἄρρενες καὶ ἀργότερα ἄρχισε νά δέχεται καὶ θήλεις. Ἡ φοίτηση ἦταν διετής, μέ ἐξαίρεση τὰ ἔτη 1964-1967 πού ἦταν τριετής. Οἱ εἰσακτέοι στὴν ΠΑΛ ἦταν συνήθως 40 (30 ἄρρενες καὶ 10 θήλεις). Ὁ ἀνταγωνισμός στὴν εἰσαγωγή ἦταν ἀρκετὰ μεγάλος, π.χ. τὸ 1952 οἱ ὑποψήφιοι ἔφθασαν τοὺς 400! Ἡ φοίτηση ἦταν ὑποχρεωτική καὶ λειτουργοῦσε ἀπουσιολόγιο. Οἱ εἰσακτέοι κάθε χρόνο ἦταν περίπου 100 καὶ χωρίζονταν σέ δύο τμήματα. Οἱ ἐξετάσεις στὰ διδασκόμενα μαθήματα ἦταν προαγωγικές ἀπὸ τὸ 1ο στὸ 2ο ἔτος σπουδῶν καὶ στὸ τέλος πτυχιακές.

Μέ τὴν εὐκαιρία ἐθνικῶν ἐορτῶν καὶ Χριστουγέννων, ἡ ΠΑΛ ὀργάνωνε ἐπικάιρες ἐκδηλώσεις (θεατρικές, μουσικές) μέ τὴ συμμετοχὴ τῶν σπουδαστῶν, τῶν μαθητῶν τῶν Προτύπων καὶ τὴ χορωδία τῶν σπουδαστῶν. Ἐπίσης, μέ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Δ/ντῆ ἡ ΠΑΛ πραγματοποιοῦσε πολυήμερες, ἐκπαιδευτικές ἐκδρομές σέ χώρες τῆς Εὐρώπης.

Μιά ὀλόκληρη 20ετία προσέφερα τίς ὑπηρεσίες μου στὴν ΠΑΛ καὶ μπορῶ νά ἰσχυριστῶ, ὅτι τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ ὄλων των εἰδικότητων μέ σύμπνοια ἔκανε στὸ ἀκέραιο τὸ χρέος του καὶ εἶχε μεγάλη προσφορά στὸν θεσμό τῆς κατάρτισης τῶν δασκάλων.

Τελειώνοντας, θὰ ἤθελα νά προσθέσω, ὅτι τὰ ἔτη 1982-1990 στὸν ἴδιον τῆς ΠΑΛ, λειτουργοῦσε μέ ἐπιτυχία μονοετοῦς φοίτησης σχολὴ ἐπιμόρφωσης, ἡ Σχολὴ Ἐπιμόρφωσης Λειτουργῶν Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης (ΣΕΛΔΕ). Σέ αὐτὴ δίδαξαν καθηγητὲς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας καὶ μερικοὶ πανεπιστημιακοὶ καθηγητὲς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη. Στὴ ΣΕΛΔΕ κάθε χρόνο φοιτοῦσαν 40 διορισμένοι δάσκαλοι, ἐπιλεγόμενοι μέ κλήρωση. Βέβαια, ἡ φοίτηση ἦταν ὑποχρεωτική καὶ ὑπῆρχε ἔλεγχος τῶν ἀπουσιῶν.

Θὰ ἤθελα ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νά ὑπογραμμίσω τὸ δύσκολο ἔργο ἀλλὰ θεάρεστο κοινωνικὸ λειτούργημα πού ἐπιτελεῖ ὁ Δάσκαλος μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα διδασκαλίας. Εἶναι γνωστὸ, πὼς ὁ Δάσκαλος σέ συνεργασία μέ τὴν οἰκογένεια διαμορφώνει τὸν χαρακτῆρα πού χτίζει τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι λειτουργὸς στὸν Ναὸ τῆς Παιδείας. Βέβαια, οἱ συνθήκες διαβίωσης τῶν δασκάλων στὰ ὀρεινά χωριά σήμερα εἶναι ἄνετες, σέ ἀντίθεση μέ τοὺς δασκάλους στὶς δεκαετίες 1950-1960 πού ἀντιμετώπιζαν σοβαρὲς δυσκολίες (στέγαση, σίτιση, ἠλεκτρικὸ ρεῦμα, νερό) καὶ ἦταν πραγματικοὶ ἥρωες. Ἀξίζει ἰδιαίτερη τιμὴ».

Ἀκολούθως, κατά τήν ἐκδήλωση ἀπονεμίσθηκαν τιμητικοί ἔπαινοι γιά τή μεγάλη προσφορά τους στήν ἐκπαίδευση τῶν δασκάλων, στους διατελέσαντες Καθηγητές καί στίς διατελέσασες Καθηγήτριες τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων προξένησε ιδιαίτερη συγκίνηση στους συμμετέχοντες, καθώς μεταξύ αὐτῶν ὑπῆρχαν πολλοί μαθητές καί μαθήτριές τους πού τώρα ὑπηρετοῦν ὡς ἐκπαιδευτικοί σέ σχολεῖα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Τήν ἀπονομή προλόγισαν ἡ ἐκπαιδευτικός του 23ου Δημοτικοῦ Σχολείου Λάρισας, κ. Εὐαγγελία Πάππου καί ἡ ἐκπαιδευτικός του 12ου Δημοτικοῦ Σχολείου Λάρισας, κ. Εὐανθία Καραγκούνη. Ἡ τελευταία ἀναφέρθηκε στους Καθηγητές καί στίς Καθηγήτριες πού δέν εἶναι πιά στή ζωή, κάνοντας ξεχωριστή μνεῖα στόν μακαριστό Καθηγητή Θεολόγο, Κωνσταντῖνο Ἀθανασόπουλο, τοῦ ὁποίου οἱ παραδόσεις προετοίμαζαν τούς μετέπειτα δασκάλους γιά τή διδασκαλία τοῦ Μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν στά Δημοτικά Σχολεῖα, διδακτικό ἀντικείμενο πού δυστυχῶς ἐκλείπει ἢ εἶναι δυσεῦρετο στά σημερινά Παιδαγωγικά Τμήματα. Παρακάτω παραθέτουμε χαρακτηριστικά ἀποσπάσματα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς:

«Πολλές καί ἐξέχουσες οἱ προσωπικότητες πού δίδαξαν στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία τῆς Λάρισας καί σήμερα δέν εἶναι κοντά μας. Θά μοῦ ἐπιτρέψετε νά ἀναφερθῶ σέ μία ἀπό αὐτές, πού εἶχα τή μεγάλη χαρά καί εὐλογία νά γνωρίσω καί νά συναναστραφῶ. Δέν θά παραθέσω τό βιογραφικό του μέ τά παιδικά χρόνια, τίς πολὺτιμες σπουδές του, τά γεμάτα ἐνθουσιασμό νεανικά χρόνια οὔτε τά μεστά κατοπινά μέ τά συγγράμματα, τά ἄρθρα, τίς ὁμιλίες, τό πολύπλευρο ἔργο του. Στά λίγα αὐτά λεπτά θά ἤθελα νά μιλήσω γιά τό χαρακτηριστικό πού πιστεύω ὅτι ἔλκυε ὄσους τόν γνώριζαν. Κι αὐτό ἦταν ἡ παιδαγωγική τῆς ἀγάπης... Ζήσαμε τόν Κωνσταντῖνο Ἀθανασόπουλο, ὡς ἄνθρωπο μέ γνήσια εὐγένεια, ἔμφυτη καλοσύνη καί περιεκτική ἀπλότητα. Τаланτοῦχος καί εὐφυής, βάδισε τόν δρόμο τοῦ χρέους... Συνδύαξε τήν ἐπιείκεια μέ τήν παρηγορία, τήν ταπεινοφροσύνη μέ τήν ἀξιοπρέπεια, τή σοβαρότητα καί τήν πραότητα μέ τήν εὐθυκρισία. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἀγάπης. Εὐχαρισ καί προσιτός στόν καθένα... Ἡ ἐπιστήμη τόν τίμησε καί τόν κατέταξε στήν χορεία τῶν Ἀκαδημαϊκῶν δασκάλων. Ἐξέθρεψε γενιές δασκάλων καί παιδαγωγῶν τῆς Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης. Ἡ Ἐκκλησία τόν περιέβαλε μέ τόν σεβασμό πού περιβάλλει τούς ἱεραποστόλους καί τούς κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου. Γιά ὄλους ἐμᾶς ἓνα ζωντανό παράδειγμα παιδαγωγοῦ, ἓνα καθαρό πρότυπο ἀνθρώπου...

Υπήρξαν οί φάροι πού δώσανε τίς ἀχτίνες τους καί φωτίσανε τά νιόβγαλτα καράβια στό ταξίδι τῆς γνώσης καί τῆς ἀγωγῆς. Ὅλοι ἐμεῖς πού τώρα σκορποῦμε τό φῶς τοῦ δικοῦ τους κόπου, ὀφείλουμε ἕνα ταπεινό ἀλλά καρδιόβγαλτο εὐχαριστῶ! Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του! Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων πού προσέφεραν πνεῦμα καί αἶμα, γράφοντας τήν δική τους ἱστορία στό χῶρο τῶν γραμμάτων».

Τήν ἐκδίλωση πλαισίωσαν, ἐπίσης, ἐρμηνεύοντας μέ μοναδικό τρόπο τραγούδια μέ θέμα τόν δάσκαλο, οἱ ἐκπαιδευτικοί Μουσικῆς κ. Θεοδώρα Ζιούρα, κ. Κωνσταντίνα Κουκολίτσου καί κ. Ἀμαλία Σδρόλια, καθῶς καί ἡ μαθητική χορωδία τοῦ 13ου Δημοτικοῦ Σχολείου Λάρισας, ὑπό τήν καθοδήγηση τῆς ἐκπαιδευτικοῦ Μουσικῆς κ. Βασιλικῆς Κωστοπούλου. Ἐπίσης, μαθητές καί μαθήτριες τοῦ 55ου Νηπιαγωγείου Λάρισας, μέ ὑπεύθυνη τή Δ/ντρια τῆς Σχολικῆς Μονάδας κ. Γεωργία Μούσιου, ἀπήγγειλαν τό ποίημα: «*Λόγια Ἀγάπης γιά τή Δασκάλα μου*» καί δώρισαν στά τιμώμενα πρόσωπα μαθητικές δημιουργίες, δηλώνοντας μέ τόν τρόπο αὐτό τόσο τήν εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς δασκάλους τῶν ἐκπαιδευτικῶν τους, ὅσο καί τή συνέχεια τῶν γενεῶν στίς ἀξίες καί τά ἰδανικά τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσης.

Τήν ἀποφώνηση τῆς Ἡμερίδας ἔκανε ὁ τ. Καθηγητής τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λάρισας κ. Βασίλειος Λιαπῆς, ὁ ὁποῖος μέ βιωματικό τρόπο ἐξέφρασε τίς εὐχαριστίες τῶν διατελεσάντων Καθηγητῶν τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας γιά τήν τιμητική πρόσκληση καί τά συναισθήματα πού ἐπέφερε ἡ συμμετοχή στήν ἐκδίλωση, ἐνῶ ἀναφερόμενος στό λειτούργημα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, εὐχίθηκε νά βρεῖ συνεχιστές ὁ ἀγώνας γιά τό μέλλον τῆς Παιδείας. Παραθέτομε, ὡς ἔνδειξη τιμῆς, τήν ὁμιλία τοῦ κ. Λιαπῆ, ἡ ὁποία συγκλόνησε βαθύτατά τοὺς ἀκροατές:

«Εἶπε ὁ Φρόνιτ: “Ὅταν μέ βρίζουν, ξέρω πῶς νά ὑπερασπιστῶ τόν ἐαυτό μου. Τώρα πού μέ ἐπαινοῦν, δέν μπορῶ νά ἀμνηθῶ”. Μποροῦμε, ὁμως, ἐμεῖς οἱ τιμώμενοι καθηγητές τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας τῆς Λάρισας νά σχολιάσουμε τίς ὑπερβολές πού ἀκούστηκαν ἀπόψε. Τίς κατανοοῦμε μόνο ἂν σκεφτοῦμε ὅτι προέρχονται ἀπό συναδέλφους ἀγαπητούς τῆς Α/θμιας Ἐκπαίδευσης, πολλοί μάλιστα ἀπ’ αὐτοὺς ὑπῆρξαν καί μαθητές μας, κατά κάποιον τρόπο, κατά τή σαραντάχρονη ἐκπαιδευτική μας θητεία.

Προσωπικά πάντως, σᾶς ὀφείλω μιά ἐξομολόγηση: στίς ὄρες τοῦ τρίχρονου κορωνο-ἀποκλεισμοῦ καί τῆς ἄκρας μοναξιᾶς, διαλογιζόμουνα συχνά τίς σκέψεις τοῦ Μάρκου Ἀυρηλίου: “Λίγο ἀκόμα καί θά τά χεῖς ξεχάσει ὅλα. Λίγο

ἀκόμα καί θά σέ ξεχάσουν ὅλοι”. Νά, ὅμως, πού ἐκεῖ κάπου στά μέσα του Φθινοπώρου χτύπησε τό τηλέφωνο κι ἀπό τήν ἄλλη ἄκρη τῆς γραμμῆς ἡ συνάδελφος Κωνσταντίνα Χατζημίχου μου ἀνακοίνωσε, ἐκ μέρους τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Διεύθυνσης τῆς Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης, τήν πρόθεσή σας νά διοργανώσετε Ἡμερίδα μέ θέμα: “Ὁ δάσκαλος: χθές, σήμερα, αὔριο”, κατά τήν ὁποία σκεφτίκατε νά τιμήσετε τούς καθηγητές τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας τῆς Λάρισας, γιά τήν προσφορά τους στήν Ἐκπαίδευση τῶν δασκάλων. “Μοῦ ἀναλαμπάδιασε ἄξαφνα ἡ ψυχή” καί μονομιᾶς ἀναπήδησε στά χεῖλη τό Ἀλατσατιανό δίστιχο, “Τά πόδια τό κορμί βαστοῦν κι ἡ κεφαλή τή γνώση κι ἡ γλώσσα τήν τιμή κρατᾷ σ’ ἄλλονε νά τή δώσει”. Θά σᾶς ἀπονεύουμε καί τιμητικούς ἐπαίνους, συμπλήρωσε, πρόσφατα, ἡ ἀγαπητή φωνή, μόνο πού δυσκολευόμαστε στήν ἐπιγραφή. Ἐκείνη τή στιγμή δέν εἶχα ἔτοιμη τήν ἀπάντησι. Ἀπόψε, ὅμως, σᾶς τί δίνω μέ τοῦ Μπρεχτ τούς στίχους ὡς ἀντίδωρο στό δῶρημά σας. Δέν χρειάζομαι πλακέτα Ἐγώ. (στό ποίημα: ταρόπετρα), Ἀλλά ἄν Ἐσεῖς χρειάζεσθε γιά μένα, θά ἤθελα κεῖ πάνω νά γραφτεῖ: “Ἐκανε προτάσεις. Ἐμεῖς πράξη τίς κάναμε. Μιά τέτοια ἐπιγραφή θά ἦταν τιμή γιά ὅλους μας” (μτφρ. Μάριος Πλωρίτης)...».

Τό κλείσιμο τῆς Ἡμερίδας ἄφησε ἕνα δυνατό παλμό στίς τρεῖς γενιές ἐκπαιδευτικῶν καί μαθητῶν πού βρέθηκαν στήν ἴδια αἴθουσα. Ἡ ἀπόδοση τιμῶν πρὸς τούς ἐκπαιδευτικούς ἐκείνους πού ὑπηρετήσαν εὐσυνειδήτητα τήν ἐλληνική ἐκπαίδευση καί πού προσέφεραν οὐσιαστικό ἔργο, συνοδεύτηκε ἀπό τό μήνυμα τῆς συνέχισης τῆς διακονίας αὐτῆς, μέ τόν ἴδιο ζῆλο καί ὄραμα, ὅσο θά ὑπάρχουν νεώτερες γενιές ἐπιστημονικά καταρτισμένων καί, πρὸ πάντων, ἐμπνευσμένων παιδαγωγῶν.

ΠΡΩΤ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΑΤΖΩΝΑΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

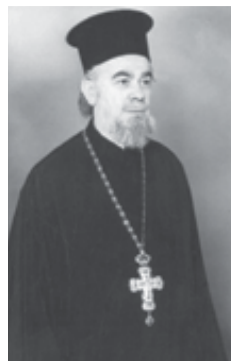
Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

**Ο ΙΕΡΕΑΣ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ (1941-2001)
ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΤΟΥ Ι. Ν. ΑΓ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

Ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς ἀσκεῖ λειτουργικὰ, ποιμαντικὰ καὶ διοικητικὰ καθήκοντα, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὸν βαθμὸ τῆς Ἱερωσύνης, ποὺ φέρει. Τὸ λειτουργημὰ εἰδικότερα τῶν πρεσβυτέρων, ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν βαθμῶν τῆς Ἱερωσύνης, καὶ τὰ καθήκοντά τους ὀρίζονται ἀπὸ τὸ Ὅρθόδοξο Χριστιανικὸ Δόγμα, τοὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνες, τὴν Ἱερὰ Παράδοση καὶ τὸν καταστατικὸ χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς Ἐφημέριος ὁ πρεσβύτερος ὁργανώνει τὴ λειτουργικὴ καὶ κατηχητικὴ ζωὴ τῆς Ἑνορίας του, κοινωνικὲς καὶ φιλανθρωπικὲς ἐκδηλώσεις καὶ δρα ὡς κινητήριος μοχλὸς γιὰ τὴν προσέγγιση, τὴν ἐπικοινωνία, τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀλληλοκατανόηση τῶν ἀνθρώπων. Ἐπίσης, στοὺς κληρικοὺς πτυχιούχους Σχολῶν Τριτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης δίνεται ἡ δυνατότητα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία νὰ διδάσκουν ὡς ἐκπαιδευτικοὶ τόσο στὴ δημόσια, ὅσο καὶ στὴν Ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευση μὲ τοὺς περιορισμοὺς, ποὺ ἰσχύουν γιὰ τὰ ὄρια ἀποδοχῶν τους.

Ὁ Ἱερέας-Ἐκπαιδευτικὸς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τοῦ μαθήματος ποὺ διδάσκει, μπορεῖ καὶ νὰ καλλιιεργήσει στοὺς μαθητὲς του, ἀλλὰ καὶ στοὺς συναδέλφους του ἐκπαιδευτικοὺς, ἥθος καὶ φρόνημα, πάντοτε, ὅμως, μὲ σεβασμὸ στὴν ἐλευθερία τοῦ προσώπου καὶ τὸ Ὅρθόδοξο βίωμα. Ἄλλωστε, σύμφωνα μὲ τὸ Ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος παρ. 2 «Ἡ Παιδεία ἀποτελεῖ βασικὴ ἀποστολὴ τοῦ Κράτους καὶ ἔχει σκοπὸ τὴν ἠθικὴ, πνευματικὴ, ἐπαγγελματικὴ καὶ φυσικὴ ἀγωγή τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἐθνικῆς καὶ

θηρσκευτικῆς συνείδησης καὶ τὴ διάπλάσή τους σὲ ἐλεύθερους ὑπεύθυνους πολίτες».

Ἐπίσης, δὲν μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε τὸ γεγονός τῆς συντριπτικῆς παρουσίας Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν μαθητῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν στὰ Σχολεῖα. Γιατὶ εἶναι πραγματικότητα, ὅτι ὁ κοινωνικὸς μας βίος κόβει ὀλοένα καὶ περισσότερο τὴν ἐπαφὴ του μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ συνειδητοποιοῦνται οἱ συνέπειες μιᾶς γενικότερης ἀλλοτριώσης, ποὺ συντελεῖται ἀθόρυβα.

Καὶ αὐτὸ γιατί τὰ παιδιά μας μεγαλώνουν σὲ ἓνα τέτοιο περιβάλλον στερούμενα Ὁρθοδόξων βιωμάτων. Δὲν συμμετέχουν κατὰ κανόνα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, πλὴν ἑνὸς μικροῦ ποσοστοῦ (ποῦ σὲ κάποιες περιπτώσεις ἢ συμμετοχὴ αὐτὴ πραγματοποιεῖται μὲ λανθασμένο τρόπο, μὲ ὅλα τὰ θλιβερὰ ἐπακόλουθα) καὶ ἀγνοοῦν τὴν ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βιώματος. Ἄλλωστε, τὸ σχολεῖο στὴν ἐποχὴ μας, παρὰ τὴν Συνταγματικὴ ἐπιταγή, δὲν μεταδίδει βιωματικά ἐλληνορθόδοξο τρόπο σκέψης καὶ ζωῆς ἐκτὸς μερικῶν ἐξαίρεσεων.

Ἡ οἰκογένεια, ἐπίσης, παγιδευμένη καὶ αὐτὴ στὸν δυτικο-εὐρωπαϊκὸ τρόπο ζωῆς εἶναι προσανατολισμένη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σὲ ἄλλα ἰδεώδη καὶ πρότυπα, ποὺ δὲν παραπέμπουν, οὔτε ἀποσπνέουν ἐλληνορθόδοξη ζωὴ καὶ παράδοση, μὲ συνέπεια νὰ μὴν μεταδίδει βιώματα πνευματικῆς ζωῆς ἢ νὰ μὴν ἔχει τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ δυνατότητα γιὰ μιὰ τέτοια μετάδοση στὰ παιδιά της. Ἐπὶ πλεόν, ἡ γενικότερη κρίση θεσμῶν καὶ ἀξιῶν, ποὺ ὑφίσταται παγκοσμίως καὶ εἶναι φανερὰ καὶ στὸν καθημερινὸ κοινωνικὸ μας βίον, δημιουργεῖ ἀδιέξοδα.

Ἐπομένως, ὁ Ἱερέας-Ἐκπαιδευτικὸς σὲ ἓνα σχολεῖο, παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια καὶ προβλήματα, ποὺ ἐνδέχεται νὰ συναντήσει, καλεῖται, ὅταν οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν, νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει πάντα μὲ διακριτικότητα, ἀγάπη, κατανόηση, ὑπομονὴ καὶ σεβασμὸ. Καλεῖται, ἐπίσης:

1) Νὰ καλλιιεργήσει στοὺς μαθητὲς, ἀλλὰ καὶ στοὺς συναδέλφους του ἐκπαιδευτικούς, τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν συνάνθρωπο. Καὶ αὐτὸ γιατί δὲν ὑπάρχει πιὸ καταστρεπτικὸ γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὅταν οἱ μαθητὲς μὲ τοὺς ἐκπαιδευτικούς, οἱ γονεῖς μὲ τὰ παιδιά, οἱ ἄρχοντες μὲ τοὺς πολίτες δὲν εἶναι συνδεδεμένοι μὲ τὴν ἀγάπην. Ἄλλωστε, τίποτε ἄλλο δὲν ἐξυψώνει τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὅσο ἡ ἐπιδίωξη τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀγάπης μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φροντίδα τοῦ Ἱερέα-Ἐκπαιδευτικοῦ καί, κατ' ἐπέκταση, ὅλων τῶν ἐκπαιδευτικῶν συγκινεῖ τοὺς μαθητὲς. Ἡ γνώση εἶναι ὄντως δύναμη στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ χωρὶς τὴν ἀγάπην δὲν εἶναι μόνο ἀνούσια καὶ κενή, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνη καὶ καταστροφικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ

εἶναι ἀναγκαϊότερη γὰρ τὸν δάσκαλο ἢ Ἀρετή. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου του καί, ὅπως τονίζουν οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, γνώρισμα τοῦ πραγματικοῦ δασκάλου εἶναι τὸ νὰ συμπάσχει στὶς συμφορὰς τῶν μαθητῶν, τὸ νὰ θρηνεῖ καὶ νὰ πενθεῖ τὰ τραύματα αὐτῶν, ποὺ ἔχει στὴν εὐθύνη του, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεται στὶς ἐπιτυχίες τους.

2) Νὰ βοηθήσει στὴ διάκριση καὶ στὸν ἐντοπισμὸ τῶν ποικίλων κινδύνων καὶ παγίδων τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν.

3) Νὰ προσφέρει, ἐὰν τοῦ ζητηθεῖ, τὰ ἀπαραίτητα πνευματικὰ ἐφόδια γὰρ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν καὶ ἀδιεξόδων, ποὺ παρουσιάζονται στὸ διάβα τῆς ζωῆς. Γιατὶ ὁ μαθητὴς, στοὺς δύσκολους καιροὺς ποὺ ζοῦμε, ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀντλεῖ δύναμη καὶ ἐλπίδα ἀπὸ τὸν δάσκαλό του. Ἔτσι ὁ ρόλος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, εἴτε εἶναι κληρικός, εἴτε λαϊκός, πρέπει νὰ γίνεται ρυθμιστικὸς καὶ ὄχι ἐλεγκτικὸς, παιδαγωγικὸς καὶ ὄχι τιμωρητικὸς. Ὅταν ὁ μαθητὴς ἀγαπήσει τὸν δάσκαλό του, θὰ ἀγαπήσει καὶ τὸ μάθημα.

4) Νὰ διδάξει τὸν σεβασμὸ τῶν ἀξιῶν τῆς κοινωνίας.

5) Νὰ βοηθήσει στὴν ἀποφόρτιση ἀπὸ τὴν πίεση, τὸ βάρος καὶ τὴν κούραση τῆς καθημερινότητας καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ τῶν μαθητῶν.

6) Καί, τέλος, νὰ συμπληρώσει τὸ ἔργο τῶν γονέων συμβάλλοντας στὴ διαμόρφωση ὑγιῶν καὶ ὀλοκληρωμένων προσωπικοτήτων.

Ἡ τοπικὴ μας Ἐκκλησία καυχᾶται γὰρ τὴν παρουσία κληρικῶν-ἐκπαιδευτικῶν, οἱ ὅποιοι ὑπηρετήσαν καὶ ὑπηρετοῦν ἢ ὡς ἐπισκέπτες καθηγητὲς δίδαξαν στὴν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση καὶ δόξασαν τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ μας καὶ τῆς ἁγίας Του Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τὰ Ἱερὰ καὶ Ἀθάνατα Ἑλληνικὰ Γράμματα, μὲ προεξάρχοντα τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας κ.κ. Μακάριο, ἐπισκέπτη καθηγητὴ γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στὸ μάθημα τῆς Βιοθικῆς. Ἡ σπουδαία θεολογικὴ του κατάρτιση, σὲ συνδυασμὸ πάντοτε μὲ τὴν εὐγένεια τοῦ χαρακτῆρα του, προσέλκυε ἑκατοντάδες φοιτητὲς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ἐπαρκοῦν τὰ ἀμφιθέατρα τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ αὐτὸ συνέβαινε ὄχι μόνον στὸ δικὸ μας πανεπιστήμιο, ἀλλὰ ἀπ' ὅπου καὶ ἂν πέρασε καὶ δίδαξε. Ἐπίλεκτο μέλος τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ σημαντικὸ ἔργο στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Αὐστραλίας καὶ στὴν Ὁμογένεια.

Καυχᾶται, ἐπίσης, ἡ Ἐκκλησία μας γιὰ τὸν Σεβ. Μητροπολίτη Τριπόλεως καὶ πάσης Λιβύης (Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας) κ.κ. Θεοφύλακτο (καθ. Θεολόγος Β/θμίας Ἐκπαίδευσης), τὸν παν/το Ἀρχ. π. Σέργιο Παραλίκα, ἐπίκουρο

καθηγητή Νοσηλευτικής τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, τὸν Ἱεροκίρκου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης καὶ Τυρνάβου παν/το Ἀρχ. π. Βησσαρίωνα Μπλέτσα – δάσκαλο καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια διατελέσαντα διευθυντὴ Σχολικῶν Μονάδων Α/θμιας Ἐκπαίδευσης, κληρικὸ καὶ ἐκπαιδευτικὸ μὲ ἀξιόλογα προσόντα, τὸν πολυσέβαστο πλέον γέροντα π. Γεώργιο Μπουρδούβαλη καθ. Θεολόγο, τοὺς Αἰδ/τους καὶ λίαν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς καὶ συλλειτουργοὺς π. Γεώργιο Βροῦζο, π. Ἰωάννη Γρατσούνα, π. Βησσαρίωνα Ἀγορίτσα, π. Ἀθανάσιο Κερμελίδη, π. Ἰωάννη Ζέρμα, π. Εὐάγγελο Γκέκα καὶ τοὺς μακαριστοὺς π. Φιλήμονα Πατεράκη, π. Ἀλέξανδρο Τσίρκα, π. Νικόλαο Κατσιούλα καὶ π. Ἀθανάσιο Παπαγιάννη.

* * *

Στὸ παρὸν ἄρθρο θὰ κάνουμε ἰδιαίτερη μνεῖα στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μακαριστοῦ πρωτ. π. Ἀθανασίου Παπαγιάννη. Ὁ πατὴρ Ἀθανάσιος γεννήθηκε στὸν Κονισκὸ Καλαμπάκας τὸ ἔτος 1941. Νυμφεύθηκε τὴν εὐλαβέστατη πρεσβυτέρα του κ. Ἀνθή, μὲ τὴν ὁποῖα ἀπέκτησε τρία ὑπέροχα καὶ ἀξιαγάπητα παιδιά: Τὸν Βασίλειο, τὸν Χρῖστο καὶ τὴν Μαρία. Χειροτονήθηκε Διάκονος τὴν 1-11-1970 ἀπὸ τὸν μακαριστὸ Μητροπολίτη Τρίκκης καὶ Σταγῶν κυρὸ Σεραφεῖμ, καὶ ὑπηρέτησε ὡς Διάκονος στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ Ἁγίου Νικολάου Τρικάλων ἕως 14-6-1975, ὅποτε λαμβάνει Ἀπολυτήριο γιὰ τὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Βεροίας.

Σπούδασε στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ. Στὶς 4-1-1976 ἔλαβε τὸν δεῦτερο βαθμὸ τῆς Ἱεροσύνης ἀπὸ τὸν αἰόδομο Μητροπολίτη Βεροίας Ναούσης καὶ Καμπανίας κυρὸ Παῦλο. Στὶς 5-1-1976 διορίζεται τακτικὸς ἐφημέριος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Κοιμίσεως τῆς Θεοτόκου κοινότητας Ἁγίου Γεωργίου Βεροίας. Ἀργότερα μετατέθηκε στὸν Ἱερὸ Ναὸ Ἁγίου Σάββα Βεροίας.

Τὴν 1-11-1985 διορίζεται τακτικὸς ἐφημέριος τοῦ Ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Παναγίας Φανερωμένης Τυρνάβου, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ προκατόχου του π. Δαμιανοῦ Μυλωνάκη, καὶ ὑπηρέτησε ἐκεῖ ἕως τὶς 17-9-1999.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τελέστηκαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Γεδων Πολιοῦχοῦ Τυρνάβου ἀπὸ τὸν μακαριστὸ Μητροπολίτη Λαρίσης καὶ

*Με την πρεσβυτέρα του Άνθι, στον
Ίερό Ναό τοῦ Κοινοτικοῦ Καλαμπάκας*

*Με την πρεσβυτέρα του Άνθι,
λίγο πρὶν τὴν ἀκολουθία τοῦ Γάμου
τοῦ γιοῦ τους Χρίστου στὸ Αἶγιο*

Τυρνάβου κυρὸ Ἰγνάτιο ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου (πρῶτα ἐγκαίνα Ναοῦ). Διακρινόταν γιὰ τὴν καλλιφωνία του καὶ τὴν καλὴ γνώση τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Ἐνδιαφερόταν, ἐπίσης, γιὰ τὴν προστασία τοῦ ποιμνίου του ἀπὸ τὴ λαίλαπα τῶν Αἰρέσεων καὶ γι' αὐτὸ διοργάνωσε ὑπαίθρια ἀντιαρετικὴ ἐκδήλωση στὴν κεντρικὴ πλατεία Τυρνάβου.

Παράλληλα, διορίστηκε καὶ καθηγητὴς Θεολογίας σὲ σχολικὲς μονάδες τῆς Ἐλασσόνας, τοῦ Λυκουδίου Ἐλασσόνας, τοῦ Τυρνάβου καὶ τῆς Λάρισας, ἀφήνοντας ἀγαθὲς ἀναμνήσεις τόσο στοὺς μαθητὲς ὅσο καὶ στοὺς συναδέλφους του ἐκπαιδευτικούς, διότι ἔδωσε πρὸς ὅλους, ἀπλόχερα, ἀγάπη.

Στὶς 5-6-1990 ἔλαβε τὸ ὄφρικο τοῦ Οἰκονόμου ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτη Λαρίσης καὶ Τυρνάβου καὶ νῦν Γουμενίσσης, Ἀξιουπόλεως, Γεφύρας καὶ Πολυκάστρου κ.κ. Δημήτριο, ἐνῶ ἀπὸ 1-2-1996 ἕως 31-1-1998 ἀποστράφηκε στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας.

Ἀπὸ τὸν Τοποτηρητὴ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης μακαριστὸ Μητροπολίτη Φθιώτιδος κυρὸ Δαμασκινὸ, τὸν Ἱεράρχη τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀνεξικακίας, ἔλαβε τὸ ὄφρικο τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου. Τὴν 17-9-1999 μετατέθηκε στὸν Ἱερό Ναό Ἁγίου Ἀθανασίου Λαρίσης, ὅπου διακόνησε ἕως τὴν ἡμέρα τοῦ αἰφνιδίου θανάτου του, 29-3-2001. Τὴν ἐπομένη, σὲ κλίμα ὀδύνης κλῆρος καὶ λαός, ἐκπαιδευτικοὶ καὶ μαθητὲς μὲ προεξάρχοντα τὸν μακαριστὸ Μητροπολίτη Λαρίσης κυρὸ Ἰγνάτιο ἀποχαιρετήσαμε **ἀπὸ τῶν λυπηροτέρων ἐπὶ τὰ χροστότερα καὶ θυμηδέστερα** (εὐχὴ γονυκλισίας) τὸν μακαριστὸ πλῆρον

*Στιγμιότυπα από τη λιτάνευση τῆς εικόνας
καὶ τῆς Ἁγίας Κάρας τοῦ Ἁγίου Γεδεών στὸν Τύρναβο*

ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργὸ π. Ἀθανάσιο μὲ τὴν εὐχὴ Κύριος ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀναπαύει μετὰ τῶν δικαίων.

Κλείνοντας τὴν ἀναφορὰ μας στὸν μακαριστὸ Ἱερέα-Ἐκπαιδευτικὸ π. Ἀθανάσιο Παπαγιάννη τονίζουμε ὅτι σὲ ὅλο τὸ ἔργο του καὶ ὡς Ἱερέως καὶ ὡς Ἐκπαιδευτικοῦ ἀγωνίστηκε, γιὰ νὰ καταλάβουν ὅλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, τι εἶναι ὁ Θεὸς γιὰ αὐτοὺς, τι εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ κόσμος, ποιοὺς εἶναι ὁ προορισμὸς στὴ ζωὴ τους. Νὰ καταλάβουν ὅτι πρέπει καὶ αὐτοὶ νὰ ἀναλαμβάνουν ὡς εὐθύνες τους, γιὰτὶ ἂν γιὰ ὅλα φταῖνε μόνο οἱ ἄλλοι, θὰ παραμένουν «εὐχαριστημένοι» στὴν προσωπικὴ τους ἀποτυχία, ἀποπροσανατολισμένοι ἀπὸ τὸν πραγματικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς τους, ποὺ εἶναι ἡ ἀγιότητα καὶ ἡ θέωση. Γιὰτὶ μόνο μὲ τὴν πορεία, ποὺ ὑποδεικνύει ἡ Ἐκκλησία, μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς τὴν πραγματικὴ ἀγάπη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Τότε μόνο κατανοεῖ κανεὶς, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι δύναμη καὶ ὄχι ἀδυναμία. Μόνο κοντὰ στὴν Ἐκκλησία, παρ' ὅλα τὰ λάθη καὶ τὶς πτώσεις, μᾶς ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα καὶ ἡ χάρις νὰ ἀγαπᾶμε πραγματικά. Μόνο ἐκεῖ καταλαβαίνει κανεὶς, ὅτι τὸ νὰ πορεύεται στὴ ζωὴ του μὲ τὸ «Σταυρὸ στὸ χέρι» ὄχι μόνο δὲν εἶναι κακὸ, ἀλλὰ

Περιορὰ Ἐπιταφίου
τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Τυρνάβου

Λιτάνευση Ἱερῆς Εἰκόνας
Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου

εἶναι ἠθικὴ ὑποχρέωσις τοῦ κάθε ἀνθρώπου, μικροῦ ἢ μεγάλου, κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ, μαθητοῦ ἢ ἐκπαιδευτικοῦ, ἄρχοντα ἢ ἀρχομένου.

** Εὐχαριστίες ἐκφράζω πρὸς τὰ ἀγαπητὰ καὶ ἀξιοσέβαστα τέκνα τοῦ π. Ἀθανασίου, τὸν Βασίλειο, τὸν Χρίστο καὶ τὴ Μαρία, γιὰ τὴν παραχώρησις τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου.*

ΟΙ ΛΑΡΙΣΑΙΟΙ «ΔΑΣΚΑΛΟΙ»

Από τήν καθιέρωσή τους τό 1926 ἕως καί τό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1970 οἱ εἰσαγωγικές ἐξετάσεις γιά τά πανεπιστήμια ἦταν «πραγματικές» ἐξετάσεις, δηλαδή τά θέματα απαιτοῦσαν πραγματική γνώση καί ὄχι μνήμη. Γιά νά λύσεις μιὰ ἀσκηση στή Γεωμετρία, στήν Ἀλγεβρα, στή Φυσική ἢ στή Χημεία, ἔπρεπε νά κατανοήσεις τό πρόβλημα βαθιά καί νά ἀνακαλύψεις μεθοδικά τί λύση. Δέν ὑπῆρχαν θέματα ἴδια ἢ ἀσκήσεις παρόμοιες στά σχολικά βιβλία, ἀλλά οὔτε καί στά φροντιστηριακά βιβλία, πού ἐκείνη τήν ἐποχή ὑπῆρχαν πολλά.

Τό ἴδιο συνέβαινε καί μέ τά θέματα τῶν ἐξετάσεων στίς θεωρητικές σχολές. Τά θέματα στά Ἀρχαία Ἑλληνικά, στά Λατινικά, στήν Ἱστορία καί ὄλα τά ἄλλα μαθήματα ἀπαιτοῦσαν πραγματική γνώση καί ὄχι ἀπομνημόνευση. Ἡ προετοιμασία τῶν ὑποψηφίων ἐκεῖνα τά χρόνια γινόταν στά φροντιστήρια ὅπως καί σήμερα. Βέβαια τότε οἱ ὑποψήφιοι γιά τά πανεπιστήμια ἦταν λίγοι σέ σχέση μέ τά σημερινά νούμερα καί ἐπομένως ὁ ὄγκος τῶν μαθητῶν οἱ ὅποιοι φοιτοῦσαν στά φροντιστήρια ἦταν πολύ μικρότερος, ἄλλωστε τότε, κατά κανόνα, ἔκαναν φροντιστήριο μόνο οἱ ὑποψήφιοι γιά τό πανεπιστήμιο, καί μάλιστα στίς δύο τελευταῖες τάξεις τοῦ ἐξατάξιου γυμνασίου.

Ὅπως γίνεται κατανοητό, ἡ προετοιμασία γιά τέτοιου εἴδους ἐξετάσεις ὅπως αὐτές πού προαναφέραμε ἀπαιτοῦσε ἕναν τελείως διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας ἀπό τόν σημερινό. Οἱ φροντιστές τότε ἔπρεπε νά κατέχουν τό θέμα σέ βάθος, νά ἔχουν μέθοδο διδασκαλίας καί νά μεταδώσουν στά παιδιά πραγματική γνώση ὥστε νά μπορέσουν νά ἀντεπεξέλθουν στά τελείως «ἄγνωστα θέματα» τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἀκριβῶς ἔτσι πρέπει νά εἶναι γενικά ἡ ἐκπαίδευση σέ ὅλες τίς τάξεις τοῦ σχολείου ἀπό τό δημοτικό ἕως καί τήν Τρίτη Λυκείου. Δηλαδή τό ἐνδιαφέρον πρέπει νά ἐπικεντρώνεται στή μετάδοση πραγματικῆς γνώσης καί ὄχι στήν ἀπομνημόνευση ἑτοιμῶν θεμάτων καί στήν ἀπομνημόνευ-

ση ύποδειγμάτων ασκήσεων. Δυστυχώς, τό εκπαιδευτικό μας σύστημα αντί νά βελτιώνεται καταρακυλάει συνεχώς πρός τήν παταγαλία καί τήν δΐφην ἀριστεία, χωρίς νά ενδιαφέρεται καθόλου γιά τήν μετάδοση ουσιαστικῆς γνώσης. Ἡ τότε φροντιστηριακή ἐκπαίδευση πρέπει νά ἀποτελέσει ἀντικείμενο μελέτης ἀπό τούς ἐκπαιδευτικούς ἐρευνητές, μήπως καί κάποια στιγμή ἀκούσει κάποιον καί ἡ Πολιτεία. Ὅσο γιά τά φροντιστηριακά βιβλία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, πρέπει κάποιος νά τά ἀνασύρει ἀπό τήν λήθη, νά μελετηθοῦν καί νά ἀνατυπωθοῦν, ἔστω καί γιά ὅσους ἔχουν τό πάθος τῆς πραγματικῆς ἐκπαίδευσης.

Οἱ φροντιστές δάσκαλοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀκριβώς ἐπειδή ἀσκοῦσαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τήν «πραγματική» ἐκπαίδευση, ἀναδεικνύονταν σέ πραγματικούς δασκάλους γιά τούς μαθητές τους. Ὁ πραγματικός «δάσκαλος» ἀσχολεῖται μέ τόν κάθε μαθητή του καί γίνεται μέντορας γιά τόν καθέναν ξεχωριστά. Πέρα ἀπό τήν μετάδοση γνώσεων ὁ δάσκαλος πρέπει νά ἀνιχνεύει καί νά ἀνακαλύπτει τίς τάσεις, τίς ἰκανότητες καί τίς δεξιότητες τοῦ κάθε μαθητῆ καί νά τόν συμβουλεύει βοηθώντας τον νά ἀνακαλύψει ποιόν κλάδο καί ποιό ἐπάγγελμα τοῦ ταιριάζει νά ἐπιλέξει. Τό ἐνδιαφέρον τοῦ δασκάλου γιά τόν κάθε μαθητή του πρέπει νά ἐπεκτείνεται καί πέραν τοῦ σχολείου σπίν κοινωνική οἰκογενειακή του κατάσταση καί νά παρεμβαίνει γιά τήν στήριξή του. Ἐπίσης, κάτι πού εἶναι πολύ σημαντικό γιά τήν ἐκπαίδευση ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, εἶναι ὅτι ὄλες οἱ συζητήσεις γιά ὅποιοδήποτε θέμα ἀπασχολοῦσε τόν κάθε μαθητή μέσα σπίν τάξη γινόταν μέ τόν ἴδιο τόν μαθητή, ὁ γονιός βρισκόταν πάντα σέ ἓνα δεῦτερο ἐπίπεδο. Εἶναι ἀπαράδεκτο αὐτό πού συμβαίνει σήμερα, ὅπου γιά ὄλα ὅσα ἀφοροῦν τό παιδί καί τήν ἐκπαιδευσί του, τά διαπραγματεύονται μόνο οἱ γονεῖς καί οἱ μαθητές δέν βρίσκονται οὔτε στό παρασκήνιο!

Ὅλα αὐτά πού περιγράφω παραπάνω δέν εἶναι κάτι πού ἄκουσα, πού εἶδα ἢ πού μελέτησα. Ὅλοι οἱ μαθητές ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τά ἔχουμε ζήσει. Ἐγώ μετά τήν 5η τάξη τοῦ ἑξατάξιου Γυμνασίου (Δευτέρα Λυκείου σήμερα) ἀποφάσισα, ἔτσι ἀπό ἄμους μου, καί τό ἀνακοίνωσα στους γονεῖς μου ὅτι θέλω νά δώσω Ἱατρική. Τήν ἀπόφαση τήν πῆρα γιατί ἦταν ἡ μόνη σχολή πού ἤθελε λιγότερα φροντιστήρια λόγω λιγότερων ἑξεταζομένων μαθημάτων. Τότε μαζευτήκαμε μιά ομάδα συμμαθητῶν καί συζητήσαμε σέ ποιό ἀπό τά γνωστά φροντιστήρια τῆς Λάρισας νά πάμε. Ἐπειδή ἡ Ἱατρική εἶχε τά μαθήματα τῆς Φυσικῆς καί Χημείας ἀποφασίσαμε νά πάμε στό φροντιστήριο τοῦ Βασίλη Φαρμάκη.

Πράγματι, ἀφοῦ μᾶς δέχτηκε, ξεκινήσαμε τά μαθήματα. Ἐνθουσιάστηκα ἀπό τό πρῶτο μάθημα, στό σχολεῖο τέτοια διδασκαλία δέν εἶχα ἀκούσει. Ἦταν ἓνα μάθημα μέ μέθοδο, μέ μεταδοτικότητα, μέ φιλοσοφικές προεκτάσεις, μέ γλα-

φυρή περιγραφή τῶν ἐπαγγελματίων πού προκύπτουν ἀπό τό κάθε θέμα πού παρουσιαζόταν. Μετά ἀπό περίπου δέκα μαθήματα, χωρίς νά μοῦ πεῖ κουβέντα, ὁ ἀείμνηστος Βασίλης Φαρμάκης μέ ἔπεισε ὅτι μοῦ ταιριάζει νά γίνω Ἡλεκτρολόγος Μηχανολόγος. Δέν τό μετάνιωσα ποτέ, ἀγάπησα τήν ἐπιστήμη μου, τήν ὑπηρετίσα καί τί δίδαξα μέ τό ἴδιο πάθος πού μοῦ μετέδωσε ὁ μέντοράς μου, ὁ Βασίλης Φαρμάκης. Ἄν ξεκινούσα σήμερα ἀπό τήν ἀρχή, πάλι τήν ἴδια ἐπιστήμη θά διάλεγα, καί λυπάμαι πού δέν ἔχω δύο ζωές γιά νά τί συνεχίσω.

Στά μαθήματα τοῦ Βασίλη ξίμαθα νά σκέφτομαι, νά ἔχω μέθοδο, νά ἐρευνῶ, νά μαθαίνω ὄχι νά ἀπομνημονεύω, καί αὐτό ἦταν ἕνα ἀνεκτίμητο ἐφόδιο γιά τό πανεπιστήμιο καί ὅλη μου τί ζωή. Στόν μέντορά μου ὀφείλω ἀκόμα καί τήν ἐπιτυχία μου στίς εἰσαγωγικές ἐξετάσεις. Τότε οἱ Λαρισαῖοι ὑποψήφιοι ἔδιναν ἐξετάσεις στή Θεσσαλονίκη. Στά πρῶτα τρία μαθήματα δέν ἔγραφα καλά, ἡ ἀπογοήτευσή μου ἦταν τόσο μεγάλη, πού τηλεφώνησα στόν πατέρα μου ὅτι ἐγκαταλείπω τίς ἐξετάσεις καί γυρίζω στή Λάρισα. Τότε ἦταν πού δέχτηκα τηλεφῶνο ἀπό τόν ὑπέροχο αὐτόν δάσκαλο καί μέσα σέ δέκα λεπτά ὄχι μόνο μέ ἔπεισε νά συνεχίσω, ἀλλά μέ ἐνθάρρυνε καί μοῦ ἔδωσε τόσο δύναμη, πού στά ἐπόμενα τρία μαθήματα πῆγα καλά. Ἔτσι πέρασα καί ἄρχισε νά διαγράφεται ἡ ζωή πού ἔζησα. Τό προσωπικό αὐτό περιστατικό δέν εἶναι ἡ ἐξαιρεση, ἀλλά ὁ κανόνας ὄλων τῶν Λαρισαίων, οἱ ὁποῖοι μαθητεύσαμε στούς πραγματικούς δασκάλους Λαρισαίους φροντιστές

Σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα ἐκεῖνη τήν ἐποχή διέπρεψαν πολύ σημαντικοί καί διάσημοι φροντιστές, πολλούς ἀπό τούς ὁποίους ἐμεῖς τούς γνωρίσαμε ἀπό τά βιβλία τους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ξίμαθαν σέ χιλιάδες ἐπιστήμονες, πού τώρα εἶναι στή δύση τῆς καριέρας τους, νά σκέφτονται καί νά ἀγαπήσουν τήν ἐπιστήμη καί τί δουλειά τους. Στήν Λάρισα εἴχαμε μεγάλους τέτοιους δασκάλους, οἱ ὁποῖοι ἀγαπήθηκαν καί ὀδήγησαν χιλιάδες Λαρισαίους σέ μιά ἐπιτυχημένη ἐπαγγελματική, ἐρευνητική ἢ ἀκαδημαϊκή σταδιοδρομία. Ὄνόματα θρυλικά γιά τίς ἐποχές ἐκεῖνες, οἱ ὁποῖοι ἄφησαν ἕνα σημαντικό στίγμα στήν Λάρισα καί εἶναι μέρος τῆς ἱστορίας τῆς πόλης. Πολλοί ἀπό αὐτούς τούς δασκάλους ἔχουν φύγει ἀπό τί ζωή καί ὅσοι εἶναι ἐν ζωῇ –εὐχόμαι νά ζήσουν πολλά χρόνια ἀκόμα–, ἡ λαρισινή ἐκπαίδευση ἔχει ἀνάγκη ἀπό τόν ἴσκιό τους. Θά τολμίσω νά ἀναφέρω κάποια ἀπ' αὐτά τά ὀνόματα, ἄν καί εἶμαι σίγουρος ὅτι ξεχνάω πολλούς. Παρακαλῶ νά μέ συγχωρήσουν. Κυρίως γνωρίζω τούς δασκάλους τῶν θετικῶν μαθημάτων.

Τά ὀνόματα αὐτά στή Λάρισα ἦταν κάτι σάν «σῆμα κατατεθέν». Πολλές φορές οἱ φροντιστές αὐτοί συνεργάζονταν ἀνάλογα μέ τά μαθήματα πού ἔκα-

ναν και έτσι τα ονόματά τους κυκλοφορούσαν σαν ζευγάρια. Αναφέρω λοιπόν: Μενέλαος Καρυώτης και Σπύρος Μπαρμπούτης σε Μαθηματικά και Φυσική αντίστοιχα. Όλοι οι μαθητές τους θυμούνται τό κοφτερό μαθηματικό μυαλό και τό καυστικό χιούμορ του Καρυώτη και τήν παιδαγωγική ευγένεια του Μπαρμπούτη. Ό γλυκύτετος και πάντα ενεργός πολίτης Άλέκος Παπαδημητρίου στή Φυσική και ό Γιώργος Λιόκος στή Χημεία. Μέχρι σήμερα μετά από 50 χρόνια οι μαθητές του Λιόκου θυμούνται τόν πίνακα τών περιοδικών στοιχείων και πολλούς χημικούς τύπους, λόγω μιās δικής του προσωπικής μεθόδου μέ τήν όποία δίδασκε. Οι μαθηματικοί Βασίλης Κούνας και Μίνως Χαζάν, οι όποιοι άφησαν εποχή μέ κάποιες μοναδικές ασκήσεις πού δίδασκαν. Τό δίδυμο Κόκκινος στή Φυσική και Άγγελουσόπουλος στά Μαθηματικά. Στά θέματα τής Έκθεσης θρυλικά ονόματα είναι ό Κώστας Τσιάρας και ό Άλέξης Μπατζανούλης, πού έμαθαν σε χιλιάδες Λαρισαίους πώς νά γράφουν, αλλά και –πίό σημαντικό– πώς νά αγαπούν τό διάβασμα.

Σίγουρα έχω ξεχάσει αρκετούς Λαρισαίους δασκάλους τής θρυλικής αυτής εποχής για τήν φροντιστηριακή εκπαίδευση. Άς γίνει αυτό τό άρθρο ή αρχή μιās προσπάθειας νά καταγράψουμε τά ονόματα όλων τών δασκάλων-φροντιστών αυτής τής εποχής. Και ίσως κάποιοι νέοι έρευνητές νά σκύψουν για νά καταγράψουν και νά αξιολογήσουν τό έργο τους. Τούς τό οφείλουμε έμεις οι μαθητές τους, τό χρωστάμε στήν ιστορία τής πόλης και στήν ιστορία τής εκπαίδευσης στήν πόλη. Πρέπει νά τιμήσουμε αυτούς τούς δασκάλους για τό σπουδαίο έργο τους. Πρέπει επίσης ή νέα γενιά εκπαιδευτικών και έρευνητών νά σκύψει μέ προσοχή και νά μελετήσει τήν φροντιστηριακή εκπαίδευση εκείνης τής εποχής γιατί είναι μιá από τίς σπάνιες καλές εκπαιδευτικές πρακτικές στήν Έλλάδα... και άς ήταν ιδιωτική!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΤΕΡΖΟΥΔΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΒΛΑΣΣΗΣ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Πρίν λίγο διάστημα, η Θεσσαλία έζησε μία από τις μεγαλύτερες δοκιμασίες στη σύγχρονη ιστορία της. Οί πλημμύρες Daniel και Elias, δημιούργησαν μία εικόνα, τίν όποια σίγουρα οί Θεσσαλοί θά τίν θυμούνται γιά χρόνια.

Είδαμε περιουσίες νά χάνονται μέσα σέ λίγες ώρες, άνθρωποι νά πνίγονται κατά τίν ώρα του ύπνου τους μέσα σέ τεράστιους όγκους νερών, πού κατέκλυσαν τίν περιοχή τής Θεσσαλίας, συναντήσαμε κομμάτια γής πού κόπηκαν στά δύο κατά τίν διέλευση τών χειμάρρων, ζώα πνιγμένα νά επιπλέουν, τεράστιες γεωργικές εκτάσεις νά μετατρέπονται σέ απέραντες λίμνες. Ακόμη και τούς γέροντες άν ρωτήσεις, δέν θυμούνται τή μορφή τής λίμνης Κάρλας, πριν τίν αποξήραση. Τούς τελευταίους μίνες, αυτή ή λίμνη δημιουργήθηκε ξανά, κατακλύζοντας γεωργικές εκτάσεις και προκαλώντας τεράστιες καταστροφές. Θυμάμαι ακόμα τά λόγια μιάς γιαγιάς πού μέ πόνο μου εἶπε: «...παιδί μου, γιά νά μέ σώσουν ήρθαν οί πυροσβέστες και μέ πήραν μέ βάρκα από τό σπίτι μου, στόν πρώτο όροφο. Στη ζωή μου δέν είχα ανέβει ποτέ ξανά σέ βάρκα. Και δέν τό φανταζόμουνα, ότι θά ανέβαινα εδώ στό χωριό. Έπειδή τό χωριό μου δέν είναι στή θάλασσα, αλλά βρίσκεται καταμεσής του κάμπου. Δέν έχω ξαναδεί τέτοια καταστροφή...».

Θά μπορούσαμε νά γράψουμε βιβλία όλόκληρα, μέ τίς άσχημες αυτές εμπειρίες πού ζήσαμε. Αφού ήρέμισε ό νοός και γαλίνεψε ή ψυχή μας από τό μεγάλο σόκ, αναλογιστήκαμε πόσα συνταρακτικά γεγονότα συνέβησαν τά τελευταία χρόνια στήν πατρίδα μας. Τεράστιες πυρκαγιές, capital control, θεομηνίες, καταστροφικοί σεισμοί, κορωνοϊός, μνημόνια, οικονομική κρίση... Όλα αυτά έγιναν μόλις τά τελευταία χρόνια. Κι όμως φαίνονται τόσο μακρινά. Βλέπετε

εἶναι στήν φύση τοῦ ἀνθρώπου, νά ξεχνάει εὐκόλα καί νά ἐπουλώνει ὁ ἴδιος τίς πληγές του. Πληγές πού ἀφήνουν σημάδια στίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων, ὅμως ὁ ἀνθρώπος ξαναχτίζει τήν ζωή του μέ πίστη, κουράγιο καί ὑπομονή, ἀρνούμενος νά ὑποκύψει.

Ἐπάρχει ὅμως κάτι πολύ πῶ σημαντικό ἀπό ὅποιαδήποτε ὑλική ζημιά καί καταστροφή. Ἡ ἀπώλεια ἔστω καί μίας ἀνθρώπινης ζωῆ. Διότι ἡ παρουσία κάθε ἀνθρώπου πάνω στή γῆ, δημιουργεῖ ἕνα μοναδικό ἀποτύπωμα. Ἐνα ἀποτύπωμα, τό ὁποῖο ἀποδεικνύεται κάποιες φορές σημαντικό, ἐνῶ κάποιες ἄλλες ἀσήμαντο. Κάποιοι ἀνθρώποι προσέφεραν πολύτιμες ὑπηρεσίες στούς συνανθρώπους τους, ἐνῶ τό πέρασμα κάποιων ἄλλων ὑπῆρξε καταστροφικό γιά τήν ἀνθρωπότητα. Ἄς ἀναλογιστοῦμε, γιά παράδειγμα, τί ἄφησε ὡς κληρονομιά, στήν ἀνθρωπότητα ὁ Περικλῆς ἢ ὁ Φλέμινγκ, ἀλλά καί τό ἀποτύπωμα τοῦ Χίτλερ ἢ τοῦ Μουσολίνι. Ὁ κάθε ἀνθρώπος, κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς του, ἀναλόγως τοῦ χώρου τῶν δραστηριοτήτων του, ἀφήνει πίσω του μία κληρονομιά γιά τίς ἐπόμενες γενιές.

Στό χῶρο τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καί ιδιαίτερα στήν περιοχί τῆς Θεσσαλίας, ὑπῆρξαν σημαντικόι μουσικοί, οἱ ὁποῖοι διέπρεψαν τίς τελευταῖες δεκαετίες. Δυστυχῶς, τά τελευταῖα 3 χρόνια, πολλοί ἐξ αὐτῶν ἔφυγαν ἀπό κοντά μας. Πρῖν λίγο καιρό, ἕνας ἀκόμα σημαντικός ἱεροψάλτης καί καθηγητής τῆς βυζαντινῆς καί τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ὁ Βλάσσης Μαστρογιάννης, ἀποχαρέτησε τόν μάταιο τοῦτο κόσμο.

Γεννήθηκε στόν Ἅγιο Βλάσιο Πηλίου τό 1938.

Τό 1951 ἄρχισε μαθήματα Βυζαντινῆς Μουσικῆς μέ τόν διακεκριμένο δάσκαλο τῆς Ψαλτικῆς – Πρωτοψάλτη τοῦ Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Ἀγριάς, Τρύφωνα Γερόπουλο. Αὐτός ἦταν γιός τοῦ Γεωργίου Γερόπουλου, πού σπούδασε στήν Θεολογική Σχολή Χάλκης καί ἀπό τόν πατέρα του διδάχθηκε τήν γνῆσια Βυζαντινή Παράδοση καί Ψαλτική, τήν ὁποία μεταλαμπάδευσε στόν μαθητή του. Παράλληλα, ὁ νεαρός Βλάσσης ἀσχολήθηκε μέ τό βιολί καί ἔλαβε μαθήματα θεωρίας τῆς μουσικῆς.

Τό 1953, σέ ἡλικία δεκαπέντε χρονῶν ἀνέλαβε καθήκοντα ἀριστεροῦ ἱεροψάλτη στήν Ἁγία Τριάδα τοῦ Νοσοκομείου Βόλου.

Τό 1954 τόν προσκάλεσαν ὁ τότε Μητροπολίτης Λαρίσης, Πλαταμῶνος καί Τυρνάβου κυρός Δωρόθεος, γνώστης τῆς Β.Μ., μουσικός καί συνθέτης Βυζαντινῶν Ὑμνων, ὁ καλλιφωνος ἐφημέριος του Ἱ. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Λάρισας καί οἱ φιλόμουσοι ἐνορίτες καί τοῦ ζήτησαν νά ἀναλάβει Πρωτοψάλτης στόν

Ἰερό Ναό, ἀντικαθιστώντας τόν Πρωτοψάλτη Ἀθανάσιο Παναγιωτίδη. Ἐκεῖ παρέμεινε ἐπὶ τρία ἔτη. Τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ Ἰ. Ν. τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς εὐμερῶσε καὶ σ' αὐτόν ἐκκλησιάζονταν πολλοὶ φιλόμουσοι τῆς Λάρισας, οἱ ὁποῖοι ἴδρυσαν καὶ ἕναν ἄτυπο Σύλλογο Φιλομούσων Β. Μ. Ὁ Βλάσσης Μαστρογιάννης βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ διδάξει τὴν Β. Μ. στὰ μέλη τοῦ συλλόγου καὶ νὰ μιήσει πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶν ἑνοριτῶν στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη.

Τὸ 1957 τόν προσκάλεσε ὁ Μανώλης Χατζημιᾶρκος, νὰ γίνῃ Λαμπαδάριος στό Μητροπολιτικό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου Λάρισας, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τὸ 1960, ὅποτε καὶ κλήθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν στρατιωτικὴ του θητεία στό Ναύπλιο.

Τὸ 1963 διορίστηκε στή μέση ἐκπαίδευση ὡς καθηγητὴς Μουσικῆς, στὴν Λάρισα. Συγχρόνως ἔψαλε ὡς δεξιὸς ἱεροψάλτης στὸν Ἰ. Ν. Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν.

Στὴ Λάρισα ἔμεινε μέχρι τὸ 1968. Τότε πῆρε μετάθεση σὲ Γυμνάσιο τοῦ Βόλου καὶ ξαναγύρισε στὸν Ἰ. Ν. τῆς Ἁγίας Τριάδας ἀπὸ ὅπου ξεκίνησε, ὅμως ἐπέστρεψε ἐκεῖ ὡς Πρωτοψάλτης.

Τὸ 1963 νυμφεύθηκε τὴν Εὐαγγελία Γεροπούλου (κόρη τοῦ δασκάλου του, Τρύφωνος Γεροπούλου) καὶ ἀπέκτησε δύο παιδιά: τὸν Ντῖνο τὸ 1964 καὶ τὴν Μαρία τὸ 1969.

Τὸ 1972 κλήθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ στό ἀναλόγιο τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων στὸν Βόλο καὶ ἐκεῖ παρέμεινε ἕως τὸ 1975, ὀλοκληρώνοντας τὴν θητεία του ὡς Ἱεροψάλτης.

Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἀκολούθησε πιστὰ αὐτὰ ποὺ διδάχθηκε ἀπὸ τὸν Τρύφωνα Γερόπουλο καὶ ἔψαλε ἀποκλειστικά «παραδοσιακούς» Βυζαντινοὺς Ὕμνους, ἀπὸ τὸ παλαιὸ «Ἀναστασιματάριον», τὸ Εὐχολόγιον, τὴν Παλαιὰ Κυψέλη καὶ τὴ Μεγάλὴ Ἑβδομάδα τοῦ Ραιδεστινοῦ. Ἀργότερα ἔψαλε καὶ ἀπὸ τὰ μουσικὰ βιβλία τοῦ Ὁρθρου καὶ τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Ἀθανασίου Καραμάνη. Πάντα, ὅμως, ἔμεινε πιστὸς στὰ μουσικὰ κείμενα, χωρὶς νεωτερισμούς καὶ αὐτοσχεδιασμούς. Διασώζονται ἀρκετὲς ἠχογραφήσεις του μὲ Ὕμνους, ἐνῶ σπουδαία ἐκτέλεσή του ἀποτελεῖ τὸ Τροπάριο τῆς Κασσιανῆς τοῦ Κωνσταντίνου Πρίγγου.

Ἡ πορεία τοῦ Βλάσση Μαστρογιάννη καὶ στὴν Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ὑπῆρξε ἀξιόλογη, ἀφοῦ διέθετε τίς ἀπαραίτητες γνώσεις. Πέρα ἀπὸ καθηγη-

τής βιολιού, τό όποιο σπούδασε έπιμελώς, γνώριζε νά χειρίζεται καί άλλα μουσικά όργανα, όπως κιθάρα, πιάνο, άκορντεόν, μαντολίνο καί μπουζούκι. Από τήν νεαρή του ήλικία οί καθηγητές του στήν Εύρωπαϊκή καί τήν Βυζαντινή Μουσική διάκριναν τό μοναδικό ταλέντο του, ως προς τό μουσικό αυτί του νεαρού μαθητή. Αναγνώριζε άμέσως τίς τονικότητες τών μουσικών συνθέσεων καί μέ ιδιαίτερη εύκολία μποροῦσε νά τίς αναπαράγει.

Διακαής του πόθος νά δημιουργεί καί νά διευθύνει χορωδίες, κυρίως μαθητικές. Από τίς άρχές τής δεκαετίας του '60, ως καθηγητής μέσης εκπαίδευσης, διοργάνωνε μαθητικές χορωδίες, τίς προετοίμαζε καί τίς διευθύνε μέ έξαιρετικά άποτελέσματα. Ός καθηγητής βιολιού δίδαξε στό ώδείο τής "Ελληνς Άδάμ. Ός μαέστρος διύθυνε τήν Άνδρική Απολλώνειο Χορωδία, τήν Βολιώτικη Χορωδία, τήν Χορωδία τών Έκπαιδευτικών, τήν Δημοτική Χορωδία Άλμυρού καί χορωδίες τής Χριστιανικής Νεολαίας. Ό τελευταίος του μουσικός σταθμός ήταν ή Μικτή Χορωδία Άγριάς. Τέλος, υπήρξε καί ό ίδρυτής τής Χορωδίας τής Ίερās Μητροπόλεως Δημητριάδος, μέ προτροπή του μακαριστού Χριστοδούλου.

Ό Βλάσσης Μαστρογιάννης ήταν μόνιμος κάτοικος Βόλου. Η γνωριμία μας έγινε τηλεφωνικά πρίν ενάμιση περίπου χρόνο, άφοῦ, γιά τή γνωριμία μας, μεσολάβησε ό γίός του Ντίνος, γνωστός πιανίστας καί καταξιωμένος μουσικός. Από τήν πρώτη στιγμή τών συζητήσεων μαζί του, έννωσα τή ζεστασιά καί τήν καλοσύνη ενός γλυκύτατου ανθρώπου. Θυμόταν καταστάσεις καί λεπτομέρειες από τήν εποχή πού έζησε καί μεγαλούργησε μουσικά στή Λάρισα. Άν καί πολλές φορές προσπάθησα νά του άποσπάσω κάποιες πληροφορίες καί

ἀνέκδοτα γεγονότα ἀπό ἐκείνη τὴν ἐποχή, μὲ πολλή εὐγένεια καὶ διακριτικότητα τὸ ἀπέφυγε. Γιὰ ὅλους τοὺς συναδέλφους του εἶχε νὰ ἀναφέρει μόνο ὁμορφες ἀναμνήσεις καὶ κολακευτικά λόγια, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτό του μιλοῦσε μὲ μεγάλη ταπεινώση. Εὐχάριστος ἀναμνήσεις εἶχε καὶ ἀπὸ πολλοὺς μαθητὲς του, στὴν πρωτοβάθμια καὶ τὴν δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέλη τῶν χορωδιακῶν συνόλων, πού ἴδρυσε καὶ διπύθυνε. Γιὰ ἀρκετὴ ὥρα μοῦ περιέγραψε περιστατικά ἀπὸ συναυλίες, ἀπὸ πρόβες καὶ ἀπὸ ἐμπειρίες του στὴν χορωδιακὴ μουσικὴ. Ὅλους τοὺς μαθητὲς του τοὺς θεωροῦσε παιδιὰ του, γι' αὐτὸ καὶ ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ τὰ νέα γιὰ τὴν πορεία τῶν παλαιῶν του μαθητῶν, οἱ ὅποιοι διαμένουν στὴν Λάρισα καὶ εἶχε νὰ τοὺς συναντήσει ἀρκετὰ χρόνια.

Καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς συζήτησης, ὁ λόγος του ἦταν γλαφυρὸς καὶ συγκροτημένος, ἐνῶ περιέγραφε τὰ γεγονότα μὲ τὴν σωστὴ χρονολογικὴ σειρά, φανερώνοντας τὴν εὐστροφία καὶ τὴν ὀξυδέρκειά του, ἀκόμα καὶ τώρα, πού βρισκόταν σὲ προχωρημένη ἡλικία. Μὲ συγκίνησε τὸ γεγονός ὅτι, ἂν καὶ δὲν μὲ γνώριζε προσωπικά, μοῦ ἔδωσε πολύτιμες συμβουλές καὶ μοῦ ἔλυσε ἀπορίες, γύρω ἀπὸ πολλὰ μουσικὰ θέματα, σὰν νὰ ἦμουν παιδί του. Ἡ συζήτησή μας διήρκεσε ἀρκετὴ ὥρα καὶ, ὅταν κάποια στιγμὴ τὸν ρώτησα γιὰ τὰ παιδιὰ του, τὴν Μαρία καὶ τὸν Ντίνο, μοῦ ἀπάντησε ὅτι τοὺς εἶχε μαθητὲς στὶς χορωδίες του. Ὁ Ντίνος εἰδικά, κατάφερε νὰ γίνῃ σπουδαῖος μουσικός, καταξιωμένος καὶ σπουδαῖος πιανίστας. Αἰσθάνθηκα τὴ μεγάλη περηφάνεια τοῦ γονέα, πού βλέπει τὰ παιδιὰ του νὰ ἀκολουθοῦν τὰ χνάρια του καὶ νὰ βαδίζουν ἐναν ἀπαιτητικὸ καὶ ὁμορφο δρόμο στὴ ζωὴ τους.

Ὁ Βλάσσης Μαστρογιάννης, κατέληξε στὶς 29 Αὐγούστου τοῦ 2022, ἔχοντας ἀρκετὰ θέματα μὲ τὴν ὑγεία του. Βλέποντας τὴν ἀγγελία τοῦ θανάτου, θυμήθηκα τὴν συνέντευξή μας καὶ διάβασα πολλὰ σχόλια ἀπὸ μαθητὲς του, οἱ ὅποιοι ἔσπευσαν νὰ ἐκφράσουν τὰ συλλυπητήριά τους. Ἐκατοντάδες ἀναφορές, ἀπὸ πρῶν μαθητὲς του, πού μεγάλωσαν γνωρίζοντας τὴ στοργικὴ ἀγκαλιά τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ μουσικοῦ. Συνειδητοποίησα ὅτι, τελικά, τίποτα δὲν εἶναι τυχαῖο, ἀφοῦ τὰ συναισθήματα καὶ οἱ ἐντυπώσεις πού δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴ δική μας συζήτηση, κυριαρχοῦσαν καὶ στοὺς, ἐπὶ σειρά ἑτῶν, μαθητὲς αὐτοῦ τοῦ μεγάλου μουσικοῦ. Κλείνοντας, μὲ ἕναν ἀπολογισμό καὶ

προσπαθώντας να κάνουμε μία αποτίμηση για τό αποτύπωμα τοῦ Βλάσση Μαστρογιάννη στό μουσικό στερέωμα τόσο τῆς Θεσσαλίας ὅσο καί ὅλης τῆς Ἑλλάδας, θεωρῶ ὅτι κρίνεται ιδιαίτερα σπουδαῖο, ἀφοῦ ἡ μουσική παρακαταθήκη, τὴν ὁποία μᾶς κληρονόμησε, θά παραμείνει ἀναλλοίωτη μέσα στὸν χρόνο καί θά ἀποτελεῖ ἓνα σπουδαῖο κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῆς μουσικῆς.

ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

Η Λάρισα κατά τὰ ἔτη τῆς δουλείας μέ τούς μορφωμένους μπροστολί-
τες καί ἀρχιερεῖς τῆς καί μέ τούς λόγιους ἐθνικούς διδασκάλους τούς
ὁποίους ἀνέδειξε, δέν ἦταν δυνατόν νά μή προνοήσει γιά τήν μόρφωση ὀρι-
σμένων χαρισματικῶν παιδιῶν τῆς καί νά μὴ λάβει εἰδικά μέτρα γιά τήν στέ-
γασή τους σέ κατάλληλα διδακτήρια.

Κατά τόν Μιχαήλ Σάπκα, δήμαρχο τῆς πόλης γιά τρεῖς θητείες, «τά σχολεῖα
τῆς Λαρίσης κατά τήν ὕστερη τουρκοκρατία (19ος αἰ.) ἦταν τριῶν κατηγοριῶν.
1) Τά στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τά νηπιαγωγεῖα καί μονοτάξια δημοτικά
σχολεῖα 2) Τά ἀλληλοδιδασκτικά, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τά σημερινά τετρατάξια
καί ἑξατάξια δημοτικά καί 3) Τά ἑλληνικά τριτάξια σχολεῖα μέ πρόγραμμα ἀνω-
τέρων μαθημάτων δι' ἀνωτέραν μόρφωσιν, φθάνουσιν τήν σημερινήν Γυμνα-
σιακὴν διδασκαλίαν».

Τά νηπιαγωγεῖα καί τά δημοτικά μονοτάξια σχολεῖα στεγάζονταν στόν πε-
ριβάλλοντα χώρο τῆς ἐκκλησίας τῆς συνοικιακῆς ἐνορίας. Τό ἀλληλοδιδασκτικό
καί τό ἑλληνικό στήν αὐλή τοῦ μπροστοπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Ἀχιλλίου. Στό
ἴδιο συγκρότημα βρίσκονταν καί τά Γραφεῖα τῆς Σχολικῆς Ἐφορίας καί ἡ Σχο-
λική Βιβλιοθήκη. Στά σχολεῖα αὐτά δίδασκαν διδάσκαλοι μέ εὐρεία μόρφωση,
οἱ ὅποιοι προέρχονταν ἀπό τά ξακουστά ἐκπαιδευτικά κέντρα τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης, ὅπως τῆς Τσαριστάνης, τῶν Ἀμπελακίων, τοῦ Τυρνάβου, τῆς Λαρίσης,
τῆς Κοζάνης, τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς καί ἄλλων γνωστῶν Σχολῶν. Μεταξύ τῶν
διδασκάλων τῶν σχολείων τῆς Λαρίσης συγκαταλέγονται ὁ μέγας ἱστορικός
Κωνσταντῖνος Κοῦμας ὁ Λαρισαῖος, ὁ Ἰωάννης Πέζαρος ἀπό τόν Τύρναβο, ὁ
ιατροφιλόσοφος Ἀσσάνης ἀπό τά Ἀμπελάκια καί ἄλλοι.

Οἱ μαθητές, ὅταν ἀπολύονταν ἀπό τό Ἑλληνικό Σχολεῖο, ὅσοι προορίζο-
νταν γιά εὐρύτερες σπουδές, οἱ περισσότεροι μετακινούνταν στήν Ἀθήνα καί
γράφονταν στό Βαρβάκειο Γυμνάσιο καί ὀρισμένοι στήν Λαμία, ἀφοῦ σέ ὁλό-
κληρη τήν τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία δέν ὑπῆρχε Γυμνάσιο.

Ἀπό τό σημείο αὐτό καί μέχρι τό τέλος θά παρακολουθήσουμε ἐπιλεκτικά το κείμενο ἀπό τίς «Ἀναμνήσεις ἀπό τήν ἀνέγερσιν τῶν Σχολικῶν Διδακτηρίων» τοῦ ἀναμορφωτῆ δημάρχου τῆς Λάρισας Μιχαήλ Σάπκα (1873-1956), μέ τά σχετικά σχόλια, ὅπου θά παρίσταται ἀνάγκη. Πρῶτα ὅμως θά πρέπει νά παραθέσω ἕνα μικρό ἱστορικό γιά τό ἀνέκδοτο χειρόγραφο του μέ τόν γενικό τίτλο «Ἀναμνήσεις». Πρὸς τό τέλος τοῦ βίου του καί συγκεκριμένα στίς 8 Φεβρουαρίου 1950 καί ἐνῶ τελείωνε ἡ προηγούμενη βουλευτική του θητεία, ὁ Μιχαήλ Σάπκας ὑπέβαλε στό Πρωτοδικεῖο Λαρίσης αἴτηση ὑποψηφιότητας γιά τίς βουλευτικές ἐκλογές τῆς 5ης Μαρτίου τοῦ 1950, στίς ὅμως δέν κατόρθωσε νά ἐκλεγῆ βουλευτής. Ἦταν ἤδη 77 ἐτῶν καί εἶχε ἐπιτύχει σ' ὅλα αὐτά τά χρόνια τόσα πολλά. Ἀποσύρθηκε ἀπό τήν ἐνεργό πολιτική σκηνή μέ ἡσυχίαν τήν συνείδηση ὅτι ἔπραξε τό καθῆκον σάν πολίτης καί σάν μέλος τῆς μεγάλης λαρισαϊκῆς κοινωνίας.

Στά ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του μετεἶχε τῆς πολιτικῆς κίνησης συμβουλευτικά, ὅμως τόν περισσότερο χρόνο τόν ἀφιέρωνε στήν συγγραφή τῶν ἀναμνήσεών του. Καθισμένος γιά ὥρες μπροστά σέ λευκές κόλλες χαρτιοῦ, κέντριζε τήν μνήμη του ἀπό τά γεγονότα τῆς πεντηκονταετίας πού εἶχε περάσει (1901-1950) καί ἀπαριθμοῦσε ὅτι εἶχε συμβεῖ, βασισιμένος ἐπί πλέον καί στό προσωπικό του ἀρχεῖο, τό ὁποῖο συγκέντρωνε μέ προσοχή καί διατηροῦσε μέ θρησκευτική εὐλάβεια. Μερικές ἀπό τίς ἀναμνήσεις πού κατέγραψε πρόλαβε καί τίς κυκλοφόρησε σέ βιβλία, οἱ περισσότερες ὅμως ἔμειναν ἀνέκδοτες. Ἀπό αὐτό τό ἀνέκδοτο ὑλικό, τό ὁποῖο βρίσκεται στό ἀρχεῖο τοῦ συγγραφέα, ἀντλοῦμε τό ἐκτεταμένο κεφάλαιο γιά τήν ἀνέγερσιν τῶν Σχολικῶν Διδακτηρίων. Μέ τήν ἀπλή καθαρεύουσα πού χρησιμοποιοῦσε πολύ χαριτωμένα, γράφει ὁ Μιχαήλ Σάπκας:

Ἱδρυσις Γυμνασίου ἐν Λαρίσῃ

«Κατά τό ἔτος 1871 μετά τήν βελτίωσιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων Ἑλλάδος καί Τουρκίας, ἰδρύθη εἰς τήν πόλιν μας Γενικόν Ἑλληνικόν Προξενεῖον. Τά Σχολεῖα ἐδέχοντο εὐρυτέραν τήν ἀντίληψιν τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας.

Οἱ προεστῶτες τῆς Λαρίσης ἐσκέφθησαν νά προαγάγῃσιν τήν ἐκπαίδευσιν τῆς πόλεως ἰδρύοντες Γυμνάσιον, διότι τά παιδιά των δέν ἠδύναντο νά προαχθῶσιν εἰς μόρφωσιν καί συνέχισιν εὐρυτέρων σπουδῶν, οὔτε ἦτο εὐκόλον εἰς τόσον νεαράν ἡλικίαν νά ἀποστέλλωνται εἰς Ἀθήνας πρὸς φοίτησιν εἰς τό Βαρβάκειον Γυμνάσιον, ὅπου δέν εἶχον ἐνδιαφερομένους κηδεμόνας ἢ συγγενεῖς, δι

ὃ καὶ ἐθελόγησαν ἀναγκαίαν καὶ ἐπιβεβλημένην τὴν ταχεῖαν ἵδρυσιν Γυμνασίου εἰς τὴν Λάρισαν, πρωτεύουσαν τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τοῦτο θὰ ἠδύναντο νὰ φοιτήσωσιν εὐχερῶς ὅλα τὰ παιδιά τῆς Θεσσαλίας, ἅτινα προτιθέμετο νὰ συνεχίσωσιν ἐπιστημονικὰς σπουδὰς.

Εἰς πάνδημον συνέλευσιν τῶν κατοίκων ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις Γυμνασίου καὶ ὅταν ἡ συνέλευσις αὕτη ἐλάμβανε τὴν ἀπόφασιν τῆς ιδρύσεως Γυμνασίου, ἠννόει συνηρημένον με αὐτὴν καὶ τὴν ἀνέγερσιν Γυμνασιακοῦ διδασκτηρίου. Δὲν ἦτο νοπή ἡ λειτουργία Γυμνασίου ἄνευ εἰδικοῦ διδασκτηριακοῦ κτιρίου».

Ὁ Σάπκας, ἄγνωστο γιὰτί, δὲν ἀναφέρει καθόλου τὴν συμβολὴ τοῦ τότε μητροπολίτου Λαρίσης Ἰωακείμ Κρουσουλούδη στὴν σύστασιν καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτηρίου τοῦ Γυμνασίου, συμβολὴ ἡ ὁποία πανθομολογουμένως ὑπῆρξε καταλυτική. Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἰωακείμ καὶ μετὰ τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τῆς «Χριστιανικῆς Κοινότητος Λαρίσεως», ἀποφασίστηκε, ἔπειτα ἀπὸ ἔγκρισιν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἡ κατασκευὴ κτηρίου μετὰ προορισμὸν νὰ στεγάσῃ τὸ Γυμνάσιον τῆς Λαρίσεως ποῦ ἔλειπε. Στὴς 30 Ἰανουαρίου 1874, ἡμέρα ἑορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τέθηκε ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ Γυμνασίου «...εἰς τὸν χώρον ἐν ᾧ ἄλλοτε ὑπῆρχε τὸ μέγα κονάκιον τῆς πλουσίας Νετζιμπτείνης». Τὸν χώρον αὐτὸ εἶχε ἀποκτήσει ἡ Χριστιανικὴ Κοινότης τῆς πόλεως κατόπιν ἀγορᾶς ἀπὸ τὴν σύζυγον τοῦ Νετζίμπ μπέη καὶ βρισκόταν στὴν νοτιοανατολικὴ πλευρὰ τῆς σημερινῆς κεντρικῆς Πλατείας Μιχαὴλ Σάπκα, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται τὸ Δικαστικὸ Μέγαρον¹. Ὅμως ἡ μετάθεσις τοῦ μητροπολίτου Ἰωακείμ τὸ 1875 στὴν μητρόπολιν Δέρκων καὶ κατόπιν στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον καὶ ἡ ἔλλειψιν ἱκανῶν χρηματικῶν πόρων γιὰ ἓνα τόσο μεγάλο ἔργο, εἶχε σάν ἀποτέλεσμα ἔπειτα ἀπὸ λίγο νὰ σταματήσωσιν οἱ ἐργασίαι καὶ νὰ μὴν ὀλοκληρωθῆι ἡ ἀνέγερσίς του. Ἔτσι ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1881 βρῆκε τὸ κτίριον νὰ εἶναι ἡμιτελές.

Ἐγκατάστασις Διδασκαλείου καὶ λοιπῶν Σχολείων εἰς Λάρισαν

Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε ἦδη ὠρμάσει στὴν κυβέρνησιν ἡ ἰδέα τῆς ἵδρυσιν Διδασκαλείου στὴν ἐλεύθερον πλέον Θεσσαλία γιὰ ἐθνικούς σκοπούς, μετὰ ἔδρα τὴν

¹ Φαρμακίδης Ἐπαμεινώνδας, *Ἡ Λάρισα. Ἀπὸ τῶν μυθολογικῶν χρόνων μέχρι τῆς προσαρτήσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1881), Τοπογραφικὴ καὶ Ἱστορικὴ μελέτη*, Βόλος 1926, σ. 20. Εἶναι τὸ ἴδιον κονάκι ποῦ ἐπισκέφθηκε ὁ ἰατρός Σπυριδῶν Σαμαρτζίδης καὶ στὸ λουτρό του ἐντόπισε τὴν πλάκα μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ὑποτιθέμενου τάφου τοῦ Ἰπποκράτη. Βλ. Παπαθεοδώρου Νικόλαος, «Ὁ Ἰπποκράτης στὴ Λάρισα καὶ ὁ τάφος του», ἐφ. *Ἐλευθερία* Λαρίσεως, φύλλον τῆς 8ης Νοεμβρίου 2023.

Λάρισα (ΦΕΚ αρ. 87 τῆς 27ης Αὐγούστου 1882) καί οἱ διεργασίες ξεκίνησαν πολύ γρήγορα. Μέ ἀπόφαση τῆς Νομαρχίας ἡ ἔναρξη τῶν μαθημάτων τοῦ Διδασκαλείου ἔγινε στίς 10 Ὀκτωβρίου 1882, στό μισοτελειωμένο κτήριο τοῦ Γυμνασίου. Ἐν τῷ μεταξύ ἕνα μῆνα ἀργότερα τό Δημοτικό Συμβούλιο τοῦ Δήμου Λαρίσσης, στήν συνεδρίασί του στίς 11 Νοεμβρίου ἀποφάσισε τό οἶκημα τοῦ Γυμνασίου τό ὁποῖο εἶχε περιέλθει στήν δικαιοδοσία του μετά τήν ἀπελευθέρωση, νά τό παραχωρήσει στό Δημόσιο στήν ἡμιτελῆ κατάστασι πού βρισκόταν. Στίς 31 Δεκεμβρίου 1882 ἔγιναν τά ἐγκαίνια τοῦ Διδασκαλείου, ἀλλά τό οἶκημα δέν εἶχε ἐντελῶς ὀλοκληρωθεῖ μέχρι τότε. Ὁ Ἐπαμ. Φαρμακίδης ἀναφέρει ὅτι ἡ οἰκοδομή τοῦ Διδασκαλείου ὀλοκληρώθηκε τό 1883. Τελικά, ἡ διάρκεια ζωῆς του ἀπῆλθε σέ 25 χρόνια (1882-1907), μέ δύο ἐνδιάμεσες διακοπές οἱ ὁποῖες κράτησαν 8 χρόνια. Ὅμως, παρά τήν μικρή διάρκεια λειτουργίας του, ἡ προσφορά σέ ἔμπυχο ὑλικό μορφωμένων ἐγκυκλοπαιδικά καί μέ ἐθνική συνείδησι δασκάλων, ἦταν πολύ μεγάλη.

Στήν συνέχεια γράφει ὁ Μιχαήλ Σάπκας: «Ἐν τῷ μεταξύ τά περί τήν μητροπολιτικήν ἐκκλησίαν σχολικά διδαστήρια, μετά τήν μεταβολήν ὑπό τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἐγκαταλειφθέντα ἄνευ οὐδεμιᾶς συντηρήσεως καί μί τυχόντα οὐδεμιᾶς προσοχῆς κατερειπώθησαν. Τό ὑπουργεῖον Παιδείας ἠναγκάσθη νά προβῆ εἰς ἐνοικίασιν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων πρὸς στέγασιν τῶν Σχολείων, Δημοτικῶν, Ἑλληνικοῦ Σχολείου καί Γυμνασίου. Ἐνοικίασε πρὸς τοῦτο διάφορα μεγάλα τούρκικα οἰκίματα (κονάκια) ἐκ τῶν ἐγκαταλειφθέντων ὑπό τῶν μεταναστευσάντων εἰς Τουρκίαν ὀθωμανικῶν οικογενειῶν τῶν Βέδων, ὑπῆρχον δέ ἀρκετά τοιαῦτα διαθέσιμα λόγω τοῦ σχηματισθέντος ρεύματος μεταναστεύσεως τῶν Ὀθωμανῶν.

Δυστυχῶς τά οἰκίματα ταῦτα, καίτοι μεγάλα καί εὐρύχωρα φαινόμενα, ἦσαν ὅλως ἀκατάλληλα διά Σχολεῖα, οὔτε αἰθούσας ἀναλόγου χωρητικότητος διά τόν μέγαν ἀριθμόν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως εἶχον, οὔτε τά ἀπαραίτητα παραρτήματα ὑπῆρχον, οὔτε ἦτο εὐκόλον ἐκ τοῦ προχείρου νά προστεθῶσι ἐπεκτάσεις ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν.

Τό Γυμνάσιον, μετά τήν κατάργησιν τό 1907 τοῦ Διδασκαλείου καί τήν στέγασιν στό οἶκμά του τῶν Δικαστηρίων, διά τόν μέγαν ἀριθμόν μαθητῶν διηρέθη εἰς δύο τμήματα καί πρὸς στέγασιν ἐνοικιάσθησαν ἰδιωτικά οἰκίματα συνοικιακά, μί πληροῦντα τάς ἐκπαιδευτικᾶς ἀνάγκας τῶν Γυμνασίων τόσον ἀπό ἀπόψεως χωρητικότητος, ὅσον καί ἀπό ὑγιεινῆς ἀπόψεως. Τό ὑπουργεῖον Παιδείας ἐνοικίασε πρὸς τοῦτο διάφορα μεγάλα τούρκικα οἰκίματα Βέδων».

Ἀνέγερσις Σχολικῶν Διδακτηρίων

«Τὴν ἀνωτέρω περιγραφομένην κατάστασιν εὗρον ὅτε τὸ πρῶτον ἐξελέγην Δήμαρχος Λαρίσις τὸ 1914, ὑφίστατο δέ τοιαύτη συνεχῶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Οἱ οἰκονομικοὶ πόροι τοῦ Δήμου δὲν ἐπέτρεπον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνέγερσιν Σχολείων. Ὑπῆρχον τὰ Σχολικὰ Ταμεῖα, ἀποστολὴν ἔχοντα τὴν ἀνέγερσιν Σχολείων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα πρὸς ἕναρξιν τοιαύτης ἐπιχειρήσεως ἔπρεπε κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ ἐνισχυθοῦν ὑπὸ τοῦ Δήμου. Τὸ κράτος λόγω οἰκονομικῆς ἀνεπαρκείας, μόνον ὅταν τὰ Σχολικὰ Ταμεῖα ἤρχιζον ἀνέγερσιν Σχολείων καὶ ἐπροχώρει αὕτη ἀρκετά, ἤρχετο ἀρωγὸς διὰ ὠρισμένης ἐπιχορηγήσεως πρὸς ἀποπεράτωσιν αὐτῶν. Οὕτω ἡ λήψις ἀποφάσεως πρὸς οἰκοδόμησιν Σχολείων ὑπὸ τοῦ Δήμου ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἐξασφαλίσεως πόρων οἰκονομικῶν.

Ὁ Δῆμος Λαρίσις ἦτο ἰδιοκτῆτης ἀρκετῶν ἀστικῶν κτημάτων τῶν ὁποίων ἡ πρόσοδος σχεδὸν ἐξηνεμίζετο. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἐξ (Κύπρου) πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς πλατείας Θεμίδος εἶχε κτῆμα τὸ ξενοδοχεῖον «Στέμμα», διόροφον, οἰκοδομηθὲν κατὰ τὸ 1887, ἐπὶ δέ τῆς ὁδοῦ Φιλελλίνων 8 ἢ 9 καταστήματα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἐπὶ δημάρχου Διον. Γαλιῆ με ἐντελῶς νεώτερον ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμὸν. Ταῦτα ἐνοικίαζεν ὁ Δῆμος ἐπὶ δημοπρασίας καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησίν των ἔτη κατῴρθανε νὰ εἰσπράττῃ πλήρη τα μισθώματά των, ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη οἱ διάφοροι ἐνοικιασταὶ ἐδυστρόπουν εἰς τὴν καταβολὴν αὐτῶν. Ἀντιθέτως, ὁ Δῆμος ὑποχρεωμένος ἐκ τοῦ Νόμου νὰ καταβάλῃ τὰ μισθώματα τῶν οἰκιῶν τῶν ἐνοικιαζομένων ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν στέγασιν ὅλων τῶν Σχολείων τῆς πόλεως, ἅτινα ἀνῆρχοντο εἰς ἀρκετά σεβαστὸν ποσόν, κατέβαλε ταῦτα ἀνελλιπῶς. Οὕτω αἱ πρόσοδοι τῶν δημοτικῶν κτημάτων μόνον ποσοστὸν ἐκάλυπτον ἐκ τῶν καταβαλομένων διὰ τὰ Σχολεῖα ἐνοικίων. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εὐρεθεὶς καὶ μετὰ πολλὰς σκέψεις ἀπεφάσισα πρὸς δημιουργίαν οἰκονομικῆς δυνατότητος, νὰ εἰσηγηθῶ εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τὴν ἐκποίησιν τῶν δημοτικῶν ἀστικῶν κτημάτων, τῶν ὁποίων ἡ πρόσοδος οὔτε κατὰ προσέγγισιν ἐκάλυπτεν τὰ καταβαλλόμενα ὑπὸ τοῦ Δήμου μισθώματα διὰ τὰ Σχολεῖα.

Μετὰ πολλὰς λεπτομερεῖς συζητήσεις αἵτινες διήρκησαν ἐπὶ ἡμέρας, τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισε τὴν ἐκποίησιν τῶν δημοτικῶν ἀστικῶν κτημάτων πρὸς ἀνέγερσιν Δημοτικῶν Σχολείων, ἀποκλειομένης πάσης ἄλλης χρήσεως αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἐκποίησιν τῶν κτημάτων τούτων τοῦ Δήμου, τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισε ὅπως προβῶμεν ἀμέσως εἰς τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας, ἵνα συσκευθῶμεν καὶ ἀποφασίσωμεν πόσα Δημοτικά Σχολεῖα πρέπει νὰ ἀνεγερθῶσι ἵνα στεγασθῶσι τὰ λειτουργοῦντα τότε».

Ἀνακοπή τοῦ Σχολικοῦ ἔργου

«*Δυστυχῶς τό ἔργον μας ἀποτόμως ἀνεκόπη. Ὁ ἐκραγεῖς πρώτος Εὐρωπαϊκός πόλεμος παρέσυρε εἰς τήν δίνην του καί τήν Ἑλλάδα. Τό κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης ἐπέξετάθη καί εἰς τήν Λάρισαν, ἥτις κατελήφθη κατά τά τέλη Μαΐου τοῦ 1917 ὑπό Γαλλικῆς Μεραρχίας προελασάσης ἐκ Θεσσαλονίκης. Ἡ Δημοτική ἀρχή κατελύθη καί καθηρέθημεν ὑπό τοῦ Γάλλου Μεράρχου. Ἀντ' αὐτῆς διωρίσθη τετραμελής διοικητική ἐπιτροπή τοῦ Δήμου, κληθεῖσα «Δημοτική Ἐπιτροπή». Αὕτη κατά τήν περίοδον τῆς διοικήσεώς της δέν ἀφῆκε ἄθικτον τήν παρά τῷ ὑπ/ματι τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς χρηματικῆν κατάθεσιν τοῦ Δήμου ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τῶν Δημ. κτημάτων προωρισμένων διά Σχολεῖα καί οὔτε σκέρις ἐγένετο περί ἀνεγέρσεως Σχολικῶν διδαστηρίων.*

Ἐκλογή Δημάρχου. Δημοτική περίοδος 1925-1929. Ἐφαρμογή προγράμματος ἀνεγέρσεως Σχολικῶν Διδαστηρίων

«*Κατά τās γενομένας Δημοτικές ἐκλογάς τῆς 25ης Ὀκτωβρίου 1925, ἐπί δικτατορίας Παγκάλου, ἐξελέγην ἐκ δευτέρου Δήμαρχος. Μετά τήν ἐγκατάστασιν τῆς νέας Δημοτικῆς Ἀρχῆς τήν 1ην Δεκεμβρίου ἐτελέφηθη τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματός μου, ὅπερ ἐκτός τῶν προβλεπομένων ἄλλων μεγάλων ἔργων περιελάμβανε καί τήν ἀνεγερσιν διδαστηρίων. Ἡ ἐλλεινὴ ἀνθυγιεινὴ κατάστασις τῶν Σχολείων μοί ἐπέβαλε τοῦτο ὡς κατεπεῖγον θέμα τῆς πόλεως. Ἀπεφασίσθη ὅπως προβῶμεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τήν ἀνεγερσιν δύο τετρατάξιων Σχολείων, ἑνός διταξίου καί ἑνός μονοτάξιου εἰς τό χωρίον τοῦ Δήμου Κουλούρι, ὅπερ ἀπό τῆς ἀπελευθερώσεως ἐστερεῖτο Σχολεῖον.*

Ἐπί τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς ὠρίσθη ἡ τοποθέτησις τῶν ἀνεγερθησομένων Σχολείων. Οὕτω ἀνά ἓν τετρατάξιον Σχολεῖον θά οἰκοδομεῖτο εἰς τήν πλατείαν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί εἰς τήν συνοικίαν Φαλήρου παρά τήν ηλεκτρικὴν ἐγκατάστασιν (ΟΥΗΛ) εἰς προκαθωρισμένον ὑπό τοῦ Δήμου γήπεδον, ἐπί τῆς ὁδοῦ Κομμουνδούρου καί Φαρμακίδου². Τό διτάξιον θά ἀνεγείρετο εἰς τήν Πλατείαν Ν. Φιλιππουπόλεως καί τό μονοτάξιον θά ἐκτίζετο εἰς τό χωρίον Κουλούρι.

Ἡ ἐκκαθάρισις τῆς καταθέσεως τῆς Τραπεζῆς ἀπέδωσε μόνον 1.500.000 δρχ., ὑπόλοιπον τῆς ὅλης καταθέσεως ὑπερβαινούσης ἀρχικῶς τά 3.000.000 χρυσῶν δραχμῶν. Τό Δημοτικόν Συμβούλιον διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 5. 4. 1928 πράξεώς του ἀπεφάσισε τήν ἀνάληψιν τῆς καταθέσεως καί τήν δραχμοποίησιν

² Ἐκεῖ ὅπου στεγάζεται σήμερα τό Δ' Δημοτικό Σχολεῖο.

των υπάρχόντων χρωματισμάτων και εντόκων γραμματίων. Καίτοι ο προϋπολογισμός της δαπάνης της ανέγερσεως των Σχολείων υπερέβαινε τά 3.000.000, απεφασίσθη νά γίνη έναρξις της ανέγερσεως αυτών, μέ τί έλπίδα της δημοουργίας υπό του Δήμου πόρων και των άρωγών του Κράτους. Ο Δήμος διέθηκε τά σχετικά οικόπεδα, συνετάγη ή σχετική διακήρυξις και προεκκηρύχθησαν δημοπρασίαι. Ούτω ήρξατο τό έργον της άποκτήσεως Σχολείων νέων προσαρμοσμένων εις τάς εκπαιδευτικάς ανάγκας μας.

Έν τω μεταξύ και ή Ίσραηλιτική Κοινότης Λαρίσης έχουσα τελείως ήρειπωμένον τό Σχολείον της απεφάσισε τήν ανοικοδόμησιν νέου. Τά οικονομικά της μέσα ήσαν ανεπαρκή, προερχόμενα μόνον έξ έράνων και τινός άρωγής της Διεθνοϋς Ίσραηλιτικής Σιωνικής Όργανώσεως και έξήτησε τήν άρωγήν του Δήμου. Τό Δημοτικόν Συμβούλιον όρμώμενον έξ άλληλεγγύης και άνωτέρου άνθρωπιστικού πνεύματος έδέχθη τήν αίτησίν της και ύπεσχέθη σημαντικήν βοήθειαν.

Η ανοικοδόμησις των Σχολείων μας είχε προχωρήσει αρκετά και εξητήθη ή άρωγή του Κράτους, της οποίας έδικαιούμεθα. Αϋτη μās έχορηγήθη ικανοποιητική και ούτω μέ τό περισωθέν ποσόν της Σχολικής καταθέσεως παρά τη Έθνική Τραπέζη, μέ χρηματοδότησιν του έργου εκ του Δημοτικού προϋπολογισμού ενισχυθέντος δι' ειδικών πόρων και τήν κρατικήν άρωγήν, έπερατώθησαν τά πρώτα Σχολεία της Λαρίσης, των οποίων ή άνέγερσις άπετέλει βαρείαν ύποχρέωσίν μου».

Άπόφασις ύπουργού Παιδείας Κου Γεωργ. Παπανδρέου όπως λύση τό διδακτηριακόν ζήτημα του Κράτους. Κατάταξις και της Λαρίσης εις τόν πίνακα των άνεγερθησομένων Σχολείων

«Έχων άναγεγραμμένον εις τό πρόγραμμα μου τήν άνέγερσιν των Σχολικών διδακτηρίων, δέν ήτο δυνατόν νά αφήσω νά μου διαφύγη ή εκ της άποφάσεως του ύπουργείου Παιδείας διδομένη εύκαιρία διά τήν άνέγερσιν ολοκλήρου του διδακτηριακού συγκροτήματος της Λαρίσης. Κατά τήν επίσημον άνακοίνωσιν του Κου ύπουργού είχε συνομολογηθεί δάνειον έξ 100 εκ. Γαλλικών φράγκων δι' ανοικοδόμησιν Σχολείων εις τάς πόλεις του Κράτους, όνομασθέντος διδακτηριακού δανείου.

Έπεδίωξα νά εκμεταλλευθώ τήν έμφανισθεισαν εύκαιρίαν μέχρι του άκροτάτου δυνατού σημείου προς συμπλήρωσιν του διδακτηριακού συγκροτήματος της πόλεως. Μετά συζήτησιν και μελέτην του ζητήματος από εκπαιδευτικής και οικονομικής άπόψεως, έπρεπε νά άνεγερθώσι άκόμη τέσσαρα έξα-

τάξια Σχολεία, τά δύο υπάρχοντα τετρατάξια Σχολεία νά ἐπεκταθῶσι εἰς ἑξατάξια διότι εἶχε μεταβληθῆι τό ἐκπαιδευτικόν σύστημα τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καί ἔγιναν ὅλα ἑξατάξια καί νά ἀνεγερθῆ μεγάλο Γυμνασιακόν διδασκάλειον πρὸς στέγασιν τῶν δύο Γυμνασίων. Τά διτάξια καί μονοτάξια Σχολεία ἔμεινον ὡς εἶχον. Ἡ δαπάνη δι' ὅλα αὐτά θά ἀνήρχετο εἰς 8.000.000 περίπου δραχ.».

Ἀκολουθοῦν ὀρισμένα κεφάλαια στά ὁποῖα ὁ Μιχαὴλ Σάπκα ἀναφέρεται μέ λεπτομέρειες πῶς πέτυχε τὴν ἔγκρισιν τοῦ διδασκασιακοῦ δανείου ἀπὸ τὰ χρήματα πού διέθετε τό Ὑπουργεῖο Παιδείας, πῶς κατόρθωσε νά ἀποσπάσει τὴν θετικὴ ἀπάντησιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπουργείου ὅτι θά ἐκπονοῦσε εἰδικὴ μελέτη γιὰ τὴν ἀνάγεσιν τῶν σχολικῶν μονάδων στὴν Λάρισα, ὅτι θά διενεργοῦσε τίς ἀντίστοιχες δημοπρασίαις καί θά ἐπέβλεπε τὴν σωστὴ ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων. Ἐπειδὴ ὅμως τό διδασκασιακὸ δάνειον τοῦ ὑπουργείου δέν ἐπαρκοῦσε, ἀναφέρεται στὴν συνέχεια στίς μεγάλες δυσκολίες πού συνάντησε νά πείσει τό Δημοτικὸ Συμβούλιον νά ἐγκρίνει τὴν σύναψιν συμπληρωματικοῦ δανείου ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζαν. Εὐτυχῶς σέ ὅλη αὐτὴ τὴ διαδικασίαν ὑπουργός Παιδείας στὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου ἦταν ὁ Γεώργιος Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος καί ἐνέκρινε τὴν κατασκευὴ ὅλων τῶν διδασκασιακῶν πού εἶχε προτείνει ὁ δῆμαρχος καί τό Δημοτικὸ Συμβούλιον τῆς πόλεως.

Συνεχίζουμε τὴν καταγραφὴν τοῦ Μιχ. Σάπκα, ἡ ὁποῖα ἀναφέρεται στὴν ἐξεύρεσιν καί ἀγορὰ οἰκοπέδων καί στὴν δημοπρασίαν γιὰ τὴν ἀνάγεσιν τῶν Σχολικῶν διδασκασιακῶν.

Ἐξεύρεσις καί ἀγορὰ οἰκοπέδων

«Τό ζήτημα τῆς ἐξευρέσεως οἰκοπέδων καταλλίλων μέ ἀπασχόλησιν ἀρκετά, ἄλλως τέ ἦτο σοβαρὸν καί ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως. Ἐν συνεργασίᾳ μέ τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν καί τὴν μηχανικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δήμου καθορίσθησαν αἱ θέσεις εἰς ἃς ἔπρεπε νά τοποθετηθοῦν τὰ Σχολεία.

Οὕτω τό Β' Δημοτικὸν ἐτοποθετήθη εἰς τὴν Πλατείαν Φρουρίου παρὰ τὸν Ἅγιον Ἀχίλλειον, προωρισμένον διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν πέριξ συνοικιῶν, τό Γ' πρὸς τὴν συνοικίαν τῶν Σιδηροδρομικῶν Σταθμῶν εἰς τό τέρμα τῶν ὁδῶν Ἰάσονος καί Βασ. Κωνσταντίνου, τό ΣΤ' ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 31 Αὐγούστου, ἀπέναντι τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου καί εἰς ἀρκετὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, τό Ζ' εἰς τὴν συνοικίαν Ἁγίου Ἀθανασίου ἀπέναντι καί εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου. Οὕτω τοποθετούμενα τὰ Σχολεία μας, μετὰ τῶν δύο νέων τετρατάξιων τῆς συνοικίας Φαλήρου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κουμουνοδούρου παρὰ τὴν ἠλεκτρικὴν ἐγκατάστασιν (Δ') καί τῆς συνοικίας Ἁγίου

Κωνσταντίνου παρά τὴν ἐκκλησίαν (Ε'), θά ἐξυπηρετοῦν πληρέστατα τοὺς μικροὺς μαθητὰς ὅλης τῆς πόλεως. Τό Γυμνάσιον ἐτοποθετεῖτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑπειροῦ ὅπου σήμερον ἴσταται (Α' Γυμνάσιον), ἀπέναντι τοῦ Σχολικοῦ Γυμναστηρίου. Ἡ τοποθέτησις αὐτοῦ ἐγένετο εἰς τὴν ἄκρην τῆς πόλεως τῇ ἐπιμόνω ἀπαιτήσει τοῦ Γυμνασιάρχου καὶ τῆς Σχολικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Γυμνασίου ἵνα εἶναι πλησίον καὶ ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ Γυμναστηρίου.

Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἐπεδιώξαμεν νά λύσωμεν ἐπωφελῶς ὑπὲρ τοῦ Δήμου τό ζήτημα. Διά τό Γ' καὶ ΣΤ' Σχολεῖον ἐπετύχομεν ἀνταλλάξιμα οἰκόπεδα τοῦ ἀπαιτουμένου καὶ πλέον ἐμβαδοῦ εἰς καλὴν καὶ λογικὴν τιμὴν, διὰ τό Β' ἠγοράσαμεν παρ' ἰδιωτῶν καὶ διὰ τό Ζ' παρομοίως, ὅπερ ἦτο ἐπίσης ἐπαρκές, τῶν τιμημάτων ἀμφοτέρων καταβλητέων ἅμα τῇ ὑπογραφῇ τῶν συμβολαίων.

Ἡ ἐκλογή τῶν ἀνωτέρω οἰκοπέδων ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ συγχρόνως ἐκλήθη τό Δημοτικὸν Συμβούλιον πρὸς ἔγκρισιν τῆς ἀγορᾶς αὐτῶν, παρεκλήθη δέ καὶ ὁ τότε Νομάρχης Ν. Κρίτσας ἵνα παραστή κατὰ τὴν συνεδρίασιν καὶ προβῇ ἀμέσως εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

Εἶχομεν λόγους νά κάμωμεν τὴν ἐσπευσμένην ταύτην ἐνέργειαν, διότι ὁ Δῆμος Παγασῶν (τοῦ Βόλου), ζητήσας διὰ τοῦ τύπου τὴν προσφορὰν οἰκοπέδων, δὲν κατόρθωσε νά ἐπιτύχῃ τὴν ἀγορὰν τοιούτων, ἰσχυρισθέντος τοῦ Δημάρχου Παγασῶν ὅτι δὲν δέχεται διευκολύνσεις παρεχομένας παρὰ Κυβερνήσεως ἀντιπολιτευομένης αὐτόν. Δὲν ἐγένετο χρῆσις τοῦ δανειακοῦ κονδυλίου ὑπὸ τοῦ Δήμου Παγασῶν καὶ βραδύτερον μέρος αὐτοῦ διετέθη διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν Σχολείων Λαρίσης».

Δημοπρασία δι' ἀνέγερσιν Σχολείων

«Μετά τὴν πλήρη συμπλήρωσιν τῶν μελετῶν προεκκηρύχθη δημοπρασία διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Β' Δημοτικοῦ Σχολείου παρὰ τὴν Πλατείαν τοῦ Φρουρίου, ὅπερ ἦτο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων, μὲ ἐνσφραγίστους προσφορὰς. Τελευταίος μειοδότης ἀνεδείχθη ὁ μηχανικὸς Κωνσταντῖνος Μιχαλέας μὲ συμφερούσας τιμὰς καὶ κατεκυρώθη εἰς αὐτόν, ἐγκριθεῖσας ταύτης καὶ ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Προκειμένου κατόπιν νά γίνῃ δημοπρασία καὶ διὰ τὰ ἄλλα Σχολεῖα ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ κ. Μιχαλέα αἴτησις ὅπως τῷ ἀνατεθῇ ἡ οἰκοδόμησις καὶ τῶν ἄλλων Σχολείων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους. Τό Δημοτικὸν Συμβούλιον, ἐφ' ὅσον οἱ ὄροι τῆς προκηρυθείσης δημοπρασίας ἦσαν συμφέροντες, ἐδέχθη τὴν αἴτησιν παρὰ τὴν ἀντίδρασιν 1-2 δημοτικῶν συμβούλων καὶ ἐνέ-

κρινε τήν ανάθεσιν τῆς οἰκοδομίσεως καί τῶν ἄλλων Σχολείων ὑπό τοῦς αὐτοῦς ὄρους εἰς τόν κ. Μιχαλέαν.

Διά τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως ἐγένετο συγκεντρωκωτέρα ἡ ἐργασία καί ἡ ἐπίβλεψις αὐτῆς, ἀλλά καί ἀρκετή οἰκονομία προέκυπτε εἰς τά ὑλικά, ἐλάμβανε δέ ἡ ἀνοικοδόμησις ταχύτερον ρυθμόν.

Ἡ Ἰσραηλιτική Κοινότης ἔκαμε καί αὐτή ἔναρξιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Σχολείου της καί δέν ἐλπισμόνησεν τήν ὑπόσχεσιν τοῦ Δήμου ὅπως τῆς παράσχῃ χρηματικὴν ἐνίσχυσιν καί ἀναλάβῃ τήν παρακολούθησιν καί τήν ἐπίβλεψιν τοῦ ἔργου διά τῆς μηχανικῆς ὑπηρεσίας του. Ὁ Δήμος ἀνέλαβε ταύτην διά δέ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 34 τῆς 29ης. 10. 1929 ψηφίσματος ἐνέκρινε τήν χορήγησιν ἀρωγῆς 180.000 δρχ., καταβαλομένων κατόπιν πιστοποιήσεων τοῦ μηχανικοῦ του Δήμου βάσει τῶν ἐκτελουμένων ἔργων».

Ἄνεγερσις τοῦ Γυμνασίου

«Ὅταν προσήγγιζεν ἡ ἀποπεράτωσις τῶν Δημοτικῶν Σχολείων προεκκηρύχθη καί ἡ δημοπρασία τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Γυμνασίου. Καί αὕτη ἐγένετο δι' ἐνσφραγίστων προσφορῶν καί τελευταῖοι μειοδότες ἀνεδείχθησαν οἱ ἐκ Βόλου μηχανικοὶ κ. κ. Καστόπουλος καί Κοντοστάνης. Ἡ δημοπρασία κατεκυρώθη εἰς αὐτοῦς καί τό Δημοτικόν Συμβούλιον ἐκύρωσε ταύτην καί ἐνέκρινε τό ὑπουργεῖον. Προχωρούσης τῆς ἀνοικοδομίσεως τά χρήματά μας ἐξιντλοῦντο καί εὐρέθημεν ἐκτεθειμένοι ἀπέναντι τῶν ἐργολάβων. Ἀπετάθημεν εἰς τόν κ. ὑπουργόν Παιδείας ὅπως μᾶς παράσχῃ οἰκονομικὴν τινά ἐνίσχυσιν, μᾶς ὑπέμνησε τήν συμφωνίαν τήν ὁποίαν εἶχομεν κάμπι νά διαθέσῃ ὁ Δήμος ὅσα χρήματα ἀπαιτηθῶσιν ἐπὶ πλέον πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν Σχολείων καί τοῦ Γυμνασίου καί μᾶς παρέπεμψε εἰς τό Ταχυδρομικόν Ταμιευτήριον πρὸς σύναψιν δανείου παρ' αὐτοῦ, διά τό ποσόν τό ὅποιον εἶχομεν ἀνάγκην εἰσεῖν. Ὑπέβαλα σχετικὴν αἴτησιν εἰς τό Ταχυδρ. Ταμιευτήριον διά τήν χορήγησιν τοῦ δανείου. Τό Διοικητικόν Συμβούλιον τοῦ Ταχυδρομικοῦ Ταμιευτηρίου δεχθέν τήν αἴτησίν μου, ἐνέκρινε τήν χορήγησιν αὐτοῦ, ἐξωφλητέου τοκοχρεωλυτικῶς ἐντός δεκαετίας μέ τόκον 10%».

Ἀποπεράτωσις Διδακτηρίων. Παραλαβὴ καί ἐγκαίνια αὐτῶν

«Ἡ ἀνεγερσις τῶν διδακτηρίων ἀπεπερατώθη καί παρελήφθησαν ταῦτα ὑπό τῆς ὑπό τοῦ ὑπουργείου ὀρισθείσης ἐπιτροπῆς, μέ ἐλαχίστας παρατηρήσεις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐκτελεσθέντων ἔργων. Μετά τοῦτο ἐτελέσθησαν πανηγυρικώτατα τά ἐγκαίνια αὐτῶν, παρουσία τοῦ Κου ὑπουργοῦ Παιδείας κλη-

θέντος ὅπως παραστῆ εἰς αὐτά. Παρέστησαν πᾶσαι αἱ τοπικαὶ Ἐκκλησιαστικά, Διοικητικά καὶ Στρατιωτικά ἀρχαί, ἡ Γενικὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρησις μετὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν καὶ τῆς μαθητιώσης νεολαίας, ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον, αἱ δικαστικά ἀρχαί, οἱ διευθυνταὶ τῶν Τραπεζῶν, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ τύπου καὶ πάντες οἱ σύλλογοι, σωματεῖα καὶ ὀργανώσεις. Ἐφάλη ἀγιασμός καὶ ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Δημάρχου ὁ κατάλληλος πανηγυρικός. Ἡ ἑορτὴ ἔληξεν ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις τοῦ παρισταμένου λαοῦ τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἰδίᾳ τῆς μαθητιώσης νεολαίας, ἥτις εὐλόγως ἐώρταζεν τὴν ἐγκατάστασίν της εἰς τὰ νέα Σχολεῖα.

Ἦδη περαίνοντες τὰς ἀναμνήσεις μας θεωροῦμεν καθῆκον καὶ ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξάρωμεν τὴν μεγάλην συμβολὴν τοῦ τότε ὑπουργοῦ Παιδείας Κου Γεωργίου Παπανδρέου, ρέκτου καὶ πνευματώδους πολιτικοῦ. Εἰς τοῦτον ὀφείλει ἡ πόλις τῆς Λαρίσης εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ ἐπιτελεσθέν ἔργον. Χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην ἐπίσης ὀφείλει ὁ Δῆμος εἰς τὴν Διοίκισιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἥτις διὰ τῆς προθύμου οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ἦν μᾶς παρέσχεν, ὑπῆρξεν εἰς τῶν κυρίων συντελεστῶν τοῦ ἔργου μας. Ἀναμνησκόμεθα ἐκφράζοντες τὰς ἀπειρὸς εὐχαριστίας μας καὶ εἰς τὸν Γ. Ἐπιθεωρητὴν τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, παραστάτην καὶ σύμβουλον εἰς τὰ σχολικά μας ἔργα Δ. Καλιγᾶν.

Ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Β' Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Πλατείας Φρουρίου ἐνετοιχίσθη ἀναμνηστικὴ μαρμαρινὴ πλάξ μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ τότε προέδρου τῆς Κυβερνήσεως Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου τιμῆς ἔνεκεν καὶ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης τῆς πόλεως, διὰ τὴν πολύτιμον συμβολὴν των εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν διδακτηρίων τῆς Λαρίσης.

Τὴν προταθεῖσαν εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ ἐργολάβου κ. Κωνσταντίνου Μιχαλέα χάραξιν τοῦ ὀνόματός μου ὡς Δημάρχου τῆς πόλεως ἐπὶ εἰδικῆς ἀναμνηστικῆς πλακὸς χάριν τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως καὶ ἐντοιχίσιν καὶ ταύτης, ἀπειποιήθη, ἔχων τὴν γνώμην ὅτι μόνον μετὰ θάνατον καὶ οὐχὶ ἐν ζωῇ ἔχουσιν ἀξίαν αἱ ἀναμνηστικαὶ τῶν ἐξαιρέτων ἔργων ἐπιγραφαὶ καὶ ἀναθηματικά στήλαι, μὲ τὰ ἄξια μνήμης ὀνόματα τῶν συντελεσάντων εἰς τὰ ἐξαιρετικά ἔργα τῆς πατρίδος των. Τότε θὰ ἔχωσι κριθῆ καὶ ἐκτιμηθῆ ταῦτα δεόντως».

ΣΠΥΡΟΣ Κ. ΜΠΑΡΜΠΟΥΤΗΣ
ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΟΥ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΡΡΕΝΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ
(ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΟΥ 1958)

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΟΥ...
Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ
134 ΧΡΟΝΙΑ ΔΡΑΣΗΣ, ΠΡΟΟΔΟΥ ΚΑΙ ΓΝΩΣΗΣ

Η ιστορία και η σημερινή παρουσία του Α΄ Γυμνασίου Άρρένων Λάρισας στην ύπηρεσία της μάθησης είναι μιά μακροχρόνια διαδρομή, η οποία ξεκινά από τή χρονιά της άρχικης του ίδρυσης –τό 1889– και είναι συνεχής από τότε για 134 χρόνια (έπαψε νά είναι αϋθύπαρκτο τό 1981).

Τό Α΄ Γυμνάσιο Άρρένων Λάρισας αποτέλεσε και άποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι τών εκπαιδευτικών πραγμάτων τής πόλης μας διά 134 χρόνια, έδρασε και δρᾶ σάν παράγοντας προόδου, άπόκτησης γνώσεων και συσσώρευσης άναμνήσεων, συμβάλλοντας στή μόρφωση χιλιάδων Λαρισαίων μαθητών, για όλους όσοι πέρασαν από τά θρανία του.

Παλιότερα μάλιστα ήταν μόνο τό σχολείο –και η οικογένεια– τά κύρια στοιχεία διαπαιδαγώγησης τών παιδιών, ενώ σήμερα τά έχουμε όλοι μας περάσει στίς όθόνες τής τηλεόρασης, του ύπολογιστή, του κινητού και τάμπλετ μέσω τών Facebook, Instagram, Twitter, Tik-Tok κ.ά.

Και όταν λέμε ιστορία του Α΄ Γυμνασίου Άρρένων Λάρισας, προφανώς δέν άναφερόμαστε μόνο σ' αυτό καθαυτό τό κτίριο τής Ήπειρου και Άνθίμου Γαζή, αλλά και στή μαθητική κοινότητα –μαθητές και καθηγητές– και στο πνεύμα τής μαθητικής ζωής περασμένων χρόνων.

Μαζί του συνδέθηκαν τὰ ὄνειρα, οἱ φιλοδοξίες καί οἱ ἐλπίδες τῶν μικρῶν μαθητῶν, πού μέ τὰ ἐφόδια καί τίς γνώσεις, πού ἀποκόμισαν ἐκεῖ, ἀνοίξαν ἔπειτα τὰ φτερά τους γιά νά κερδίσουν μία θέσι στή ζωή. Ἀνταποκρίθηκε στήν ἀποστολή του, πρόσφερε καί προσφέρει στή μαθητική κοινωνία, δημιουργῶντας μιά παράδοση στήν παραπέρα ἀνέλιξη τῶν ἀποφοίτων του.

Τό Α΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων Λάρισας ἔγραψε τή δική του ἱστορία. Τήν ἔγραψαν οἱ καθηγητές πού δέν δίδαξαν μόνο γνώσεις, ἀλλά γαλούχησαν τόν χαρακτήρα καί τήν ψυχή τῶν χιλιάδων μαθητῶν τους. Ἀπό τήν ἴδρυσή του, μέ διαρκῶς αὐξανόμενο κύρος, ἐφοδίασε τούς μαθητές του μέ πολλές σημαντικές πνευματικές καί ἠθικές ἀξίες γιά τή δύσκολη πορεία τῆς ζωῆς τους. Εἶχε καί ἔχει τήν καταξίωση, κάνοντας –ὅσο ἦταν δυνατό– το χρέος του ἀπέναντι στούς μαθητές του καί στήν κοινωνία τῆς πόλης μας.

Σ' ὅλη τήν πολυκύμαντη διαδρομή του ἡ προσφορά τοῦ Α΄ Γυμνασίου στή Λάρισα καί τούς Λαρισαίους, στήν παιδεία, τόν πολιτισμό καί τήν κοινωνία, ὑπῆρξε σημαντική ἀπό τότε πού ἡ πόλη δέν ἦταν παρά ἓνα μεγάλο Τουρκικό χωριό μέχρι τότε πού ἔγινε μιά σύγχρονη μεγαλούπολη.

Εὐχή καί ἐλπίδα ὅλων μας, εἶναι νά συνεχίσει νά γράφει τήν ἱστορία του, ἔσαεῖ.

Τό «Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ» ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Τό Α΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων Λάρισας ἰδρύθηκε τό 1889, ἐπί πρωθυπουργίας Χαριλάου Τρικούπη, 8 χρόνια μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Λάρισας, τῆς πρωτεύουσας τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ Χαρ. Τρικούπης, ἕνας ἀπό τούς ἀξιότερους πολιτικούς τῆς νεότερης Ἑλλάδας, ἔγινε ἀναμορφωτής τῆς καθυστερημένης τότε χώρας.

Πίστευε ὅτι μιά πολιτεία ἂν θέλει ν' ἀνταποκριθεῖ στόν ἱστορικό της ρόλο, ἂν θέλει νά ὑπηρετήσει τόν τόπο καί τόν λαό, δέν φθάνει μόνο νά ἐξασφαλίσει τή λειτουργία τοῦ πολιτεύματος, ἀλλά ἔχει καί τό ὕψιστο χρέος νά διασφαλίσει τήν παιδεία, σέ βάθος χρόνου.

Τό Α΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων Λάρισας εἶναι ἀπό τὰ ἀρχαιότερα τῆς Θεσσαλίας καί ἰδρύθηκε (τό 1889) μέ τίτλο «Γυμνάσιον ἐν Λαρίσι». Κατά τό πρῶτο ἔτος λειτουργίας του περιελάμβανε τρεῖς τάξεις μέ σύνολο 114 μαθητῶν:

Α΄ Τάξη: 43 μαθητές, Β΄ Τάξη: 32 μαθητές καί Γ΄ Τάξη: 39 μαθητές καί μέ γυμνασιάρχην τόν Δημ. Γερολάζο. Δήμαρχος τῆς Λάρισας τότε ἦταν ὁ Διονύσιος

Γαλάτης, ό 4ος κατά σειρά μετά τήν άπελευθέρωσή της, τό 1881, και ό πληθυσμός τής Λάρισας ήταν 11.961 κάτοικοι.

Έπί δημαρχίας του θεμελιώθηκε και τό «Δημοτικό Πολιτικό Κουτλιμπάνειο Νοσοκομείο», τό όποιο μπορεί νά θεωρηθεί τό μεγάλο έργο τής ζωής του.

Άπό τήν ίδρυσή του και γιά 40 χρόνια (μέχρι τό 1929) λειτούργησε ως τετρατάξιο Γυμνάσιο μέ μιά μικρή διακοπή τής λειτουργίας του τό 1897, λόγω του Έλληνοτουρκικού πολέμου.

Άπό τό έτος 1928 έως τό 1939 λειτούργησε ως έξατάξιο Γυμνάσιο μέ τίτλο «Γυμνάσιο Άρρένων Λαρίσης» και άπό τό 1939 λειτούργησε ως όκτατάξιο Γυμνάσιο μέ τίτλο «Α΄ Γυμνάσιο Άρρένων Λαρίσης».

Άπό τό σχολικό έτος 1956-57 άρχισε ή λειτουργία του «Πρακτικού» τμήματος στην προτελευταία τάξη (Ζ΄ τάξη) και έτσι άπό τό σχολικό έτος 1957-58 λειτούργησαν δύο τμήματα: «πρακτικής κατεύθυνσης» και «κλασσικής κατεύθυνσης».

Μάλιστα στό πρακτικό τμήμα του Α΄ Γυμνασίου μετεγγράφονταν και οι μαθητές και μαθήτριες άπό τά δύο άλλα Γυμνάσια –Β΄ Άρρένων και Θηλέων– επειδή σ΄ αυτά δέν λειτουργούσαν πρακτικά τμήματα.

Άπό τό σχολικό έτος 1979-80 ή Α΄ τάξη λυκείου είναι πλέον μικτή –Άρρένων και Θηλέων– και άπό τό σχολικό έτος 1981-82 τό Α΄ Γυμνάσιο Άρρένων Λαρίσης παύει νά υπάρχει και τό έργο του συνεχίζεται άπό τό 1ο Γυμνάσιο και τό 1ο Ένιαίο Λύκειο Λάρισας. Τέλος, σήμερα αυτό τό έργο συνεχίζεται άπό τό 1ο Πειραματικό Γυμνάσιο Λάρισας και τό 1ο Πειραματικό Λύκειο Λάρισας.

Γιά πολλές δεκαετίες τό Α΄ Γυμνάσιο ήταν τό μοναδικό σχολείο Β΄θμιας Έκπαίδευσης στον Νομό και ένα άπό τά λίγα που υπήρχαν στή Θεσσαλία. Σ΄ αυτό φοιτούσαν μαθητές άπ΄ όλο τον Νομό, τή Θεσσαλία αλλά και άπό τήν Κεντρική Ελλάδα.

Τό Α΄ Γυμνάσιο, άκόμη και σε χρόνια δίσεκτα και πέτρινα, κατάφερε πάντοτε νά λειτουργεί ως χώρος παιδείας και πολιτισμού, κατόρθωσε νά γαλουχήσει σπουδαιούς επιστήμονες, άξιους πολιτικούς, ταλαντούχους καλλιτέχνες και συγγραφείς, επιτυχημένους έμπόρους, επαγγελματίες και επιχειρηματίες, οι όποιοι άργότερα θά έπαιρναν στά χέρια τους τά ήνία τής κοινωνίας.

Άπό τά θρανία του πέρασαν και άνθρωποι έλάσσονος φίμης αλλά μείζονος άξίας που βγήκαν στον άγώνα τής ζωής μέ έφόδια τό ήθος, τήν έντιμότητα και τήν άξιοπρέπεια, που σφυρηλατήθηκαν και άποκτήθηκαν στό σχολείο τους, τό Α΄ Γυμνάσιο.

Στίς αίθουσές του δίδαξαν κορυφαίοι εκπαιδευτικοί λειτουργοί που τύγχαναν άναγνώρισης και σεβασμού σ΄ όλη τήν πόλη γιά τό έργο τους.

*Έκδρομή του Α΄ Γυμνασίου στά Τέμπη (9-5-1958).
Διακρίνονται ο γυμνασιάρχης Γ. Πιτσινός
καί ο καθηγητής Μαθηματικών Γ. Μερμύγκης.*

Τό Α΄ Γυμνάσιο εἶχε καί ἔχει αὐξημένο κύρος καί καταξίωση, κάνοντας – ὅσο τό δυνατόν– τό χρέος του ἀπέναντι στούς μαθητές του καί τήν κοινωνία τῆς πόλης μας. Πάντοτε τό παιδαγωγικό καί ἐπιστημονικό ἐπίπεδο τῶν διδασκόντων ἦταν ἀρκετά ὑψηλό καί μεταξύ τους συγκαταλέγονται καί μορφές τῶν γραμμάτων ὅπως οἱ Ἀχ. Τζάρτζανος, Ἀντ. Σακελλάριος, Γεωρ. Ζούκης, Θεοδ. Ἀξενίδης κ.ἄ.

Τό Α΄ Γυμνάσιο συνεχίζει τό ταξίδι του στή γνώση, ἐνῶ ὁ χρόνος μέ τί δική του δυναμική σφράγισε τόν χῶρο καί τήν πόλη, μέ γεγονότα πού ἄφησαν τά ἴχνη τους στήν Ἱστορία.

Μέσα στίς αἰθουσές του, στόν μαυροπίνακα ἡ ἄσπρη κωβλία ἔγραφε ἀτελείωτα χρόνια γνώσης. Καθηγητές, Γυμνασιάρχες, Καθηγήτριες, Μαθητές, ἐκεῖ ἔδωσαν τό ραντεβού μέ τί μάθηση καί τήν ἱστορία ξετυλίγοντας τό δικό τους κουβάρι γιά τήν πόλη καί τήν Ἑλλάδα.

Συνεχίζει καί σήμερα τό Α΄ Γυμνάσιο, μέσα στόν πυρετό τῆς ἐξέλιξης, τό μακρú ταξίδι τῆς γνώσης.

*Οί μαθητές τῆς Δ΄ τάξης τοῦ Α΄ Γυμνασίου
Διακρίνονται οἱ καθηγητές Ἀχ. Παπαδοῦλης (Φιλολόγος)
καί Ἀπ. Καμπούρας (Μαθηματικός).*

Η ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΥ

Τό Γυμνάσιο ἔχει δικό του διδακτήριο, τό ὁποῖο ἀνεγέρθηκε τό 1933 μέ δαπάνη τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, σέ οἰκόπεδο πού παραχώρησε ὁ Δῆμος Λάρισας μέ ὁμόφωνη ἀπόφαση –Ἀρ. 99 τῆς 18ης Ἰουνίου 1929– τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

Ἀνεγέρθηκε χάρι σ' ἓνα μεγαλόπνοο πρόγραμμα, ἀνέγερσης σχολικῶν κτιρίων πού ἐφάρμοσε ὁ τότε Ὑπουργός Παιδείας Γεώργιος Παπανδρέου.

Ἡ ἀνέγερση ἔγινε ἐπί τῆς τρίτης Δημορχιακῆς θητείας τοῦ Μιχαῖλ Σάπκα (1929-1934), ἐνῶ ἀρχιτέκτονας του ἦταν ὁ Πάνος Τριανταφυλλίδης, διπλωματοῦχος ΕΜΠ.

Ἡ δημοπρασία γιά τήν ἀνέγερση εἶχε ὡς τελευταίους μειοδότες τούς μηχανικούς ἀπό τόν Βόλο, Καστόπουλο καί Κοντοστάνη. Μάλιστα τό Δημοτικό Συμβούλιο Λάρισας, τόν Μάρτιο τοῦ 1933, ἀποφάσισε τήν σύναψη, ἀπό τό Ταχυδρομικό Ταμειτήριο, δανείου 1.500.000 γιά τήν ἀποπεράτωση τοῦ κτιρίου, ἐπειδή τά χρήματα γιά τήν ἀνέγερση ἐξαντλοῦντο.

Πρόκειται γιά ἓνα τυπικό κτίριο τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς του Μεσοπολέμου στήν Ἑλλάδα, καί τό μοναδικό διδακτήριο πού ὑπῆρχε τήν ἐποχή ἐκείνη στήν πόλη τῆς Λάρισας. Τότε ἡ Λάρισα κάνει ἄλλαμα στήν καθολική της προστά-

θεια νά εὐθυγραμμιστεῖ μέ τήν ἐποχική πρόοδο καί τόν πολιτισμό, στήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου.

Τό διδακτήριο εἶχε ἐπαρκῆ ἀριθμό αἰθουσῶν, γραφείων, ἐργαστήριο Φυσικῆς καί Χημείας, μεγάλη αἴθουσα ἐκδηλώσεων καί βοηθητικούς χώρους. Εἶχε μεγάλο προαύλιο καί κατά τούς σεισμούς ἐλάχιστες ζημιές μόνο ὑπέστη.

Τά ἐγκαίνια τοῦ κτιρίου τοῦ Γυμνασίου καί ἄλλων δημοτικῶν σχολείων ἔγιναν τό φθινόπωρο τοῦ 1933 παρουσία τοῦ τότε Ὑπουργοῦ Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου.

Στά χρόνια τῆς Κατοχῆς, τό σχολεῖο ἐπιτάχθηκε ἀπό τά Γερμανικά στρατεύματα Κατοχῆς, πού τό χρησιμοποίησαν σάν Στρατηγεῖο καί Ἀστυνομικό Μέγαρο.

Στό διδακτήριο τοῦ Α΄ Γυμνασίου Ἀρρένων στεγάστηκε γιά ἀρκετά χρόνια καί τό Β΄ Γυμνάσιο Λάρισας ἕως ὅτου ἀποκτήσει τό δικό του διδακτήριο (τό 1939).

Ἀπό τό 1978 τό Α΄ Γυμνάσιο Λάρισας στεγάζεται σέ νέα πτέρυγα, ἡ ὁποία χτίστηκε δυτικά, στή συνέχεια τοῦ παλιοῦ κτηρίου, ἐνῶ ἀπό τό 2004 ἡ πτέρυγα αὐτή γνώρισε καί νέα ἐπέκταση.

Ἀπό τήν ἰδρυσί του, τό Α΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων, μέ διαρκῶς αὐξανόμενο κύρος, ἐφοδίασε τούς μαθητές του μέ πολλές σημαντικές πνευματικές καί ἠθικές ἀξίες γιά τή δύσκολη πορεία τῆς ζωῆς τους.

Στίς δεκαετίες τοῦ '50, '60 καί '70 ἡ αὐξηση τοῦ μαθητικοῦ δυναμικοῦ ἦταν ἐντυπωσιακή. Τό σχολεῖο ἔφτασε νά ἔχει κάποτε σχεδόν 1.000 μαθητές.

Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ ΕΠΟΧΗΣ «Στην Ἰθάκη τῶν σχολικῶν μας ἀναμνήσεων»

Ζωντανές, γιά ἐμᾶς τούς παλαιότερους ἀποφοίτους τοῦ Α΄ Γυμνασίου Ἀρρένων Λάρισας, εἶναι ἀκόμη οἱ μνήμες τῆς μαθητικῆς ζωῆς, σημεῖα ἐπαφῆς, μέ τήν ἀσπρόμαυρη ἱστορία τῆς κοντινῆς ἀλλά καί ἀπρόσιτης δεκαετίας τοῦ 1950-60.

Τότε πού τό πηλίκιο ἦταν περίπου νόμος καί πού τό σκασιαρχεῖο στό Ἀλκαζάρ, τό Φρούριο ἢ τά «Γκιόλια» ἦταν ὑπόθεση ὁμαδική.

Τότε πού μιά ἐκδρομή στόν σταθμό Πυργετοῦ ἢ τά Τέμπη ἀποτελοῦσε «γεγονός» γιά τά σχολικά δρώμενα.

Ἀναμνήσεις πού μᾶς ξαναγυροῦν νοερά καί μᾶς καθίζουν στά παλιά ξύλινα θρανία, μᾶς κάνουν ν' ἀναπολοῦμε τά ὄμορφα καί ἀνέμελα χρόνια τοῦ σχο-

λείου. Γυρίζουν πίσω το ρολόι του χρόνου και με αγάπη μας θυμίζουν τά παιγνίδια, τίς έκδρομές και τίς τρέλες τῆς νιότης.

Τά χρόνια πού ἀποτέλεσαν και τὴν ἀποφασιστικὴ περίοδο πού «ὠρίμασε» τὴν τότε γενιά, τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού «σφράγισε» «διὰ βίου» τὴν παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ ψυχὴ τους, ἐπηρέασε καὶ διαμόρφωσε τὸν χαρακτῆρα τους, χαρίζοντας ὡς ἓνα βαθμὸ καὶ τὸν κατοπινὸ δρόμο πού ἀκολούθησε ὁ καθένας.

Κάθε ἀπόφοιτος τοῦ Α΄ Γυμνασίου Ἀρρένων ἀναπολεῖ τά σχολικὰ χρόνια, πού ἦταν γεμάτα ἀπὸ ὁμορφες –ἀλλὰ καὶ δύσκολες στιγμές– καὶ τώρα μετὰ ἀπὸ μεγάλο διάστημα μὲ νοσταλγία τίς σκεφτόμαστε.

Καὶ ποιὸς δὲν ἀγανάκτησε ὡς μαθητὴς κάτω ἀπ’ τὸ βάρος τῶν σχολικῶν ὑποχρεώσεων! Πολλοὶ ἔλεγαν τότε ὅτι περιμέναν πῶς καὶ πῶς τὴν ἡμέρα πού θὰ τελείωσαν καὶ θὰ ἀπαλλάσσονταν ὀριστικὰ ἀπὸ τὸ διάβασμα.

Κι ὅμως, οἱ περισσότεροὶ ἀπ’ αὐτοὺς, μόλις λίγα χρόνια ἀργότερα, ἔφεραν στὸ μυαλό τους μὲ νοσταλγία τὸ ἀγαπημένο τοὺς σχολεῖο. Τά θρανία μὲ τίς λογιῆς-λογιῆς φιοῦρες πού σκάλιζαν ἐπάνω τους ὅταν, ὄντας ἀφηρημένοι, δὲν παρακολοῦθουσαν τὴν παράδοση τῶν μαθημάτων, τοὺς καθηγητές – ἄλλοτε αὐστηροὺς κι ἄλλοτε γεμάτους συγκινοῦ καὶ καλοσύνης, τά παρατσούκλια πού τοὺς ἔδιναν, τά «σκονάκια» γιὰ νὰ «περάσουν» τὸ μάθημα, τά γέλια στους διαδρόμους καὶ τά πειράγματα στὸ διάλειμμα, τίς σκανταλιές, τά παιγνίδια μὲ τοὺς συμμαθητές...

Στιγμές ὁμορφες πού, ὅταν τίς ζοῦμε, δὲν ἐκτιμοῦμε τὴν μοναδικότητά τους, ἀργότερα ὅμως ἡ καρδιά τίς ἀποζητᾷ.

Ὡς μαθητές, θεωροῦμε τὸ σχολικὸ βάρος ἀσήκωτο, δέσμευση πού περιορίζει τὸν ἐλεύθερο χρόνο μας γιὰ παιγνίδι καὶ ἐξόδους.

Κι ὅμως, ἐκ τῶν ὑστέρων διαπιστώσαμε ὅτι ἐκεῖνα ἦταν ἀληθινὰ τα καλύτερὰ μας χρόνια. Εἶχαν ζωντάνια, ἀνεμελιά καὶ τρέλα.

Φυσικὰ τότε δὲν μᾶς φαίνονταν ὅλα τόσο ρόδινα, ἀλλὰ ἦταν σίγουρα μιά ἀτμόσφαιρα μαγικὴ. Ὑστερα ἦρθε ἐκείνη ἡ ...πολυπόθητη ἡμέρα καὶ τὸ σχολεῖο τελείωσε, καὶ ὁ καθένας ἔφαξε νὰ βρεῖ τὸν δρόμο του. Εἶναι τὸ σχολεῖο πού τοὺς ἔπλασε ὡς ἄτομα ἀλλὰ καὶ πού κυρίως τοὺς ἔδεσε μεταξύ τους μὲ δεσμὰ ἀκατάλυτα. Δεσμὰ ἄδολης μαθητικῆς ἀγάπης καὶ τὸ συναίσθημα ὅτι συνθέτουν ὅλοι μαζί ἓνα ὠραῖο σύνολο. Τὴν πρώτη τους κοινωνία.

Ἐμεῖς ὑπῆρξαμε μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου σὲ μιά ἐποχὴ πού τὸ Δημόσιο Σχολεῖο στεκόταν πολὺ ψηλὰ στή συνείδηση τῶν μαθητῶν, τῶν γονέων καὶ ὀλοκληροῦ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἦταν ὁ θεσμὸς μὲ εὐρύτατη λαϊκὴ καταξίωση καὶ κοινωνικὴ ἀποδοχὴ.

Σκασιαρχείο; (2-5-1958)

*Χ. Κυπρίτσας, Ι. Καραναστάσης, Γ. Τσιάμης, Β. Ευαγγέλου,
Σ. Μπαρμπούτης, Κ. Μαχούχας, Αν. Μπίλης, Δ. Διαμαντᾶς.*

Ζήσαμε τό σχολεῖο μας ὅταν ἡ πειθαρχία ἦταν ἀδιαπραγμάτευτη, οἱ ἐπιτυχίες στά πανεπιστήμια κανόνας καί ἡ κοινωνική του δραστηριότητα ἔντονη, μέ ἀποτέλεσμα τί μεγάλη του φήμη. Ἡ συνταγή τῆς ἐπιτυχίας του ἦταν ἀπλή. Ἡ βαθμολογική αὐστηρότητα, ἡ πειθαρχία καί ἡ ἀξιοποίηση ὅλων των δυνατοτήτων τῶν μαθητῶν ἦταν τά μέσα μέ στόχο τί μόρφωσή τους. Καί βέβαια ὅπου δέν ἔπειθε ὁ λόγος, ἔπιπτε... ἡ ράβδος.

Τά μαθητικά μας χρόνια εἶναι ἴσως μιά ἀπό τίς ὠραιότερες διαδρομές τῆς ζωῆς μας. Μιά διαδρομή πού ὅλοι θέλουμε νά τήν ξαναδιανύσουμε. Νά αἰσθανθοῦμε ξανά νά ἐνισχύεται ἡ αὐτοεκτίμησή μας καί νά τονώνεται ἡ διάθεση γιά ἐξέλιξη καί πρόοδο καί νά μᾶς προσφέρεται προοπτική, ἐλπίδα καί προσδοκία.

Οἱ ἀναμνήσεις τῆς σχολικῆς ζωῆς δέν χάνουν ποτέ τό ἦθος καί τήν ἀξιόπρέπειά τους, ἀφοῦ εἶναι καμωμένες ἀπό ἀθωότητα, ἀλληλεγγύη, ἀνιδιοτέλεια καί φιλία, ἀξίες τεράστιες καί ἀμείωτες.

Μᾶς ἔδωσε τό σχολεῖο μας εὐκαιρίες καί δυνατότητες νά ἀναπτύξουμε δεξιότητες καί νά γίνουμε καλύτεροι. Μᾶς ἔδειξε τόν δρόμο τῆς προόδου, τῆς ἀνέλιξης καί κοινωνικῆς καταξίωσης. Ἀκολουθήσαμε αὐτόν τόν δρόμο μέ προσπάθεια, ὄνειρα καί αἰσιοδοξία.

Οἱ καθηγητές μας δέν μετέδιδαν σέ ἐμᾶς τοὺς μαθητές τους μόνο γνώσεις, ἀλλά μᾶς μετᾶγγισαν τό ἦθος τους, τήν εὐγένειά τους, τήν γενναιοδωρία καί τήν εὐαισθησία τους.

Παρέλαση του Α΄ Γυμνασίου (1957)

«Τα μαθητικά μου τά χρόνια δέν τ' αλλάζω μέ τίποτα. Θά ἔδωνα τά πάντα νά γινόμευα παιδί...», λέει ἡ μπαλάντα τοῦ Νίκου Καρβέλα (1988). Εἶναι γεγόνος ἀναμφισβήτητο, πού ὅσο δύσκολα καί νά ἦταν αὐτά, ὁμως ἦταν τά καλύτερα, τά πιά ξέγνοιαστα. Ἔχουν χαραχθεῖ βαθιά στή μνήμη μας καί ὅταν τ' ἀναπολοῦμε μᾶς γεμίζουν νοσταλγία καί τόσα συναισθήματα.

Ἀναπολοῦμε τά περασμένα, ἀνέμελα καί ὁμορφα μαθητικά μας χρόνια καί μέ τί βοήθεια τῆς μνήμης πού ἔχει τί δύναμη νά ἐξωραΐζει τό παρελθόν εἶναι μερικά πράγματα πού τό μυαλό μᾶς κρατάει ἄσβεστα, μέσα στή ροή τοῦ χρόνου γιατί τά θεωρῶ βάρη ἀντοχῆς καί πάλης, γιά τόν ἀγώνα τῆς ζωῆς. Εἶναι ἀφορμή νά θυμηθοῦμε, ὄχι μόνο τίς ἐξισώσεις, τούς τύπους καί βαθμολογίες, ἀλλά κυρίως τίς ὁμορφες στιγμές πού περάσαμε μέ τούς συμμαθητές μας τότε.

Τό Γυμνάσιό μας εἶχε κύρος, κοινωνική ἀποδοχή, ἀκτινοβολία.

Ἐμεῖς οἱ μεγαλύτεροι ἀντιμετωπίζαμε παλαιότερα πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες καί ἐλλείψεις, ἀπ' ὅτι σήμερα, μέ τήν ἐπικρατοῦσα ἠθική, πνευματική καί οἰκονομική κρίση. Ἐκατοντάδες μαθητές του, πού ἀποφοίτησαν, διακρίθηκαν καί διακρίνονται σέ κάθε τομέα τῆς ἐπαγγελματικῆς τους ἀπασχόλησης. Συναντοῦμε καί σήμερα πολλούς ἀπ' αὐτούς, πετυχημένους γιατρούς, ἐπιχειρηματίες, δικηγόρους, καθηγητές, ἐμπόρους, Πανεπιστημιακούς καθηγητές, πρῦτανη, Διευθυντές Τραπεζῶν, Ἀνώτατους Ἀξιωματικούς των Ἐνόπλων Δυνάμεων καί Σωματίων Ἀσφαλείας κ.ἄ.

Άνοιγοντας τώρα ένα νοσταλγικό παράθυρο, νά γυρίσουμε πίσω στο παρελθόν, μιά γλυκιά επιστροφή στά νεανικά μας χρόνια, νά θυμηθούμε όλοι πραγματικές συνθήκες, τότε πού οί ίδιοι, εμείς, ήμασταν διαφορετικοί, όπως διαφορετική ήταν και ή Λάρισα.

Νά θυμηθούμε όλοι μας πολλά άπ' τά παλιά και νά άναπολήσουμε για όλα όσα μοιραστήκαμε στά μαθητικά μας χρόνια. Νά έχουμε μιά άνέλπιστη «συνάντηση» μέ τά νεανικά μας χρόνια, για μιά περίοδο πού όσο δύσκολη και άν ήταν, ήταν όμως ή καλύτερη, ή πιό ξέγνοιαστη. Νά «συναντηθούμε» μέ φίλους και συμμαθητές, ξανά μετά τόσα χρόνια, φέρνοντας στί μνήμη όσα είχαμε ζήσει και αισθανθεί όταν νέα παιδιά, όλοι μας, ήμασταν συμμαθητές του Α΄ Γυμνασίου Άρρένων Λάρισας.

- Νά μάς θυμίσει όχι τόσο τήν άγωνία των έξετάσεων και τό άγχος των μαθημάτων όσο τίς έκδρομές, τίς άποβολές και τά πρώτα χτυποκάρδια.

- Τά ύπαιθρια μαθήματα πού γίνονταν στο Άλκαζάρ (1954) λόγω του μεγάλου σεισμού.

- Τά συλλαλητήρια εκείνης τής εποχής για τό Κυπριακό και τά γεγονότα τής Κωνσταντινούπολης (1955).

- Νά διαμαρτυρηθούμε για τήν έκτέλεση, τό 1956 και 1957, Κυπρίων μαθητών άπό τους Άγγλους.

- Νά χαρούμε και νά καμαρώσουμε, σάν νά ήταν προσωπική του καθενός επιτυχία, του συμμαθητή μας Μίνου Πουλτσάκη, ό όποιος κατέκτησε τό πρώτο Πανελλήνιο Βραβείο τής Έλληνικής Μαθηματικής Έταιρίας.

- Τό πρωτοποριακό γεγονός για τήν εποχή εκείνη, πού έπτά κοπελιές έσπασαν τό εκπαιδευτικό «κατεστημένο» και εντάχθηκαν στο πρακτικό τμήμα του Α΄ Γυμνασίου Άρρένων. Ήταν άσυνήθιστο νά ακολουθοϋν γυναίκες τί θετική κατεύθυνση και νά εισέρχονται σε κάποιους κατ' έξοχήν άνδροκρατούμενους χώρους!

- Ήτσι, τό πρακτικό τμήμα τής Ζ΄ τάξης του σχολείου μας έγινε τό πρώτο μικτό τμήμα σε δημόσιο σχολείο τής πόλης μας, είκοσι χρόνια πριν άπό τήν διά νόμου καθιέρωσης τής «μικτοποίησης» των σχολείων.

- Νά βρεθούμε και πάλι στήν άτμόσφαιρα των γυμναστικών επιδείξεων στο Άλκαζάρ, τής πρωινής προσευχής, τους άγώνες στο προαύλιο των σχολείων στίς ξύλινες μπασκέτες και στά κάγκελα για σάμαλι, παγωτό ή καρυδόπιτα – «Λούλουμ».

- Οί γυμναστικές επιδείξεις περιελάμβαναν γυμναστικές ασκήσεις Άρρένων και Θηλέων, ασκήσεις άκρικής και άγώνες στίβου, μέ κανονικές βαθμολογίες

στά αγωνίσματα ώστε ν' αναδειχθεί τό Γυμνάσιο-Πρωταθλητής.

- Τήν παρέλαση σέ κάθε Έθνική γιορτή, τούς χορούς τών μαθητριών στήν Κεντρική πλατεία καί τήν απόφαση τοῦ Νομάρχου γιά ἀργία τήν ἐπόμενη μέρα.

- Νά βλέπουμε σήμερα τά πρόσωπα τῆς νιότης μας (τόν Γιώργο, τόν Ἀχιλλέα, τόν Μίνωα, τόν Σπύρο, τόν Στέφανο καί τόσους ἄλλους), γιά μιά περίοδο πού, ὅσο δύσκολη καί ἄν ἦταν, ἦταν ὅμως ἡ καλύτερή μας, ἡ πιό ξέγνοιαστη.

- Καί σήμερα νά χαϊδεύει κάποια μαλλιά πού ἀραιώσαν ἢ ἄσπρισαν καί κάποιες κοιλίτσες πού μεγάλωσαν. Συμμαθητή πού τόν ἤξερες νεαρό καί τώρα ἔγινε παππούς καί σοῦ ἐξιστορεῖ ὅτι ἔχει κάνει 3 by-pass.

- Τό σκασιαρχεῖο νά πηγαίνουμε στόν «Κάρτο» στά «ποδοσφαιράκια», κάτι ὅμως πού ἀπαγορευόταν. Ἔτσι, ὅταν ὁ καθηγητής ἔκανε «ἔφοδο» γιά νά ἐντοπίσει τούς «ἄτακτους» μαθητές, αὐτοί ἔφευγαν ἀπό τήν πίσω πόρτα.

- Τί χαρά πού νιώθαμε –ἄν ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα– νά νοικιάσουμε γιά μιά ὥρα ποδῆλατο!

- Τήν πρώτη ἐμφάνιση (1958) τοῦ στυλογράφου καί τήν κατάργησι τοῦ μελανοδοχείου καί τῆς πένας. Καταργήθηκε καί τό σπάζσιμο τοῦ «καλαμαριοῦ» στόν τοῖχο τοῦ κτιρίου, σπάζοντας ἔτσι καί τήν καταπίεσί μας.

- Τόν Φιλόλογο Ἀχ. Παπαδοῦλη, πού σίκωνε γιά ἐξέταση τούς μαθητές κατά τριάδες ἢ κατά χωριό! (ὀρίστε στόν πίνακα ἡ Χάλκη ἢ ἡ Τερψιθέα κ.ἄ.).

- Νά θυμηθοῦμε τούς συμμαθητές μας ἀπ' τά χωριά, πού ἔμεναν σέ νοικιασμένα δωμάτια δυό-δυό καί τρεῖς-τρεῖς, τά περισσότερα χωρίς θέρμανσι ἢ ἄλλες στοιχειώδεις ἀνέσεις.

- Συμμαθητές πού σήμερα εἶναι καταξιωμένα μέλη τῆς Λαρισαϊκῆς κοινω-νίας.

- Τήν ἀναμονή κάθε Τετάρτη (ἡμέρα τῆς ἐβδομαδιαίας Λαϊκῆς Ἀγορᾶς, γιά ὅλο τόν Νομό), τοῦ καλαθιοῦ μέ τά τρόφιμα πού ἔστελναν οἱ γονεῖς τους, ἀλλά καί τό μπάνιο τους στά Δημοτικά Λουτρά τοῦ ΟΥΗΛ (στή θέσι τους σήμερα εἶναι τό Προσκήνιο Πολιτισμοῦ).

- Οἱ συμμαθητές μας ἦταν ἀπό πολλά ἐπίπεδα, μορφωτικά, κοινωνικά, οικονομικά, πνευματικά, ἀλλά αὐτά δέν δημιουργοῦσαν ἐμπόδια καί φράγματα γιά νά ἀναπτυχθοῦν σχέσεις εἰλικρινοῦς φιλίας καί ἰσχυροῖ δεσμοῖ, πού διατηροῦνται ἀκόμη καί σήμερα.

- Τά διάφορα παιδονομικά σχολικά μέτρα, ἀδιανόητα σήμερα!

- Ὅχι κυκλοφορία τών μαθητῶν, πέραν τῆς 7.30 βραδινῆς ὥρας.

- Ὑποχρεωτικό το πηλίκιο, στό σχολεῖο, ἢ τήν κυκλοφορία στήν πόλη (ἄλλως ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος τῆς ἀποβολῆς).

- Άπαγορευόταν ή «βόλτα» στην κεντρική πλατεία.
- Μαλλιά κομμένα «έν χρῶ» ή «πατσαλί».
- Όχι υπερπλήθιση τής περιφραξης, ούτε έξοδος από τό προαύλιο στό διάλειμμα.
- Ό κινηματογράφος άπαγορευμένος, χωρίς τήν άδεια τοῦ Γυμνασίου και για ταινίες έγκεκριμένες από τόν Σύλλογο τών Καθηγητῶν.
- Η προαγωγή από τάξη σε τάξη ήταν δύσκολη (π.χ. στην Ζ΄ τάξη, από συνολικά 88 μαθητές, προήχθησαν 44, άπερρίφθησαν 30 και παραπέμφθηκαν σε έπανεξέταση 14).
- Η άναλογία καθηγητῶν προς μαθητές ήταν 1:60, με άποτέλεσμα να υπάρχουν δυσκολίες στη διδασκαλία, τήν πειθαρχία και τήν αξιολόγηση.
- Άποβολές από 1 έως 8 ήμερες, με κλιμάκωση, ή διαρκής άποβολή. Άποβολή με κλήρωση, για ὅλη τήν τάξη!
- Οί ὄρες διδασκαλίας πολλές (36), άκόμη και τό Σάββατο.
- Διάβασμα έξωσχολικῶν βιβλίων και περιοδικῶν, άπαγορευμένο (κυνηγητό για τίς μεταφράσεις τῶν Άρχαίων ή τίς λύσεις τῶν Μαθηματικῶν). Όνειρο άπιαστο για τήν εποχή μᾶς ήταν ή βιβλιοθήκη, τά εργαστήρια ή οί άθλητικές εγκαταστάσεις.
- Τά βιβλία στη σάκα ή στο χέρι. Τά βιβλία τά προσέχαμε, τά «ντύναμε» με κόλλα μπλέ και κάθε Σεπτέμβριο, τά πουλούσαμε, για να αγοράσουμε τά βιβλία τής επόμενης τάξης.
- Ό εκκλησιασμός, τακτικός και ύποχρεωτικός.
- Υποχρεωτική ή ποδιά για τίς μαθήτριες (καταργήθηκε τό 1976).
- Οί σχέσεις αγοριῶν-κοριτσιῶν, άνύπαρκτες.
- Ό κινηματογράφος μονοπωλοῦσε τή διασκέδαση (για «κατάλληλα» έργα και ὄχι μετά τήν 7:30 ὄρα), ὅπως και οί ποδοσφαιρικοί άγῶνες. Άπαγορευόταν τά «ποδοσφαιράκια» και τό μπιλιάρδο.
- Τό κλείσιμο τοῦ σχολείου, τό 1956, για 12 ήμερες λόγω επιδημίας γρίπης.
- Τό σχολείο είχε τούς έξωτερικούς τοίχους διάτρητους από σφαίρες, και ή θέρμανση ήταν άνύπαρκτη (με σόμπες ξύλων).
- Ημερήσια έκδρομή στόν Άμπελῶνα, τά Τέμπη-Πυργετό, Καλά Νερά κ.ά. Σήμερα τά παιδιά και τά έγγόνια μας έχουν ταξιδέψει σ΄ ὅλη τήν Έλλάδα ή και τό Έξωτερικό – τότε ὑπῆρχαν μαθητές πού, για πρώτη φορά, έμπαιναν σε τρένο, ή έβλεπαν θάλασσα! (Ο κόσμος μας άλλαξε και κάποιες άναμνήσεις μας μπορεί να θεωροῦνται ψεύτικες ή παραμύθια!).
- Κάθε Φεβρουάριο και Ιούνιο γράφαμε διαγωνισμούς.

- Τό καλοκαίρι – Πάσχα – Χριστούγεννα, αρκετοί μαθητές εργάζονταν, γιά νά εξοικονομήσουν τά έξοδα του σχολείου.

- Τά παρατσούκλια των συμμαθητών (Λόρδος, Παντέκας, Φαρούκ, Κινέζος, Τάνο και Άλλα).

- Η τάξη μας είχε τί μεγάλη τύχη, νά διαθέτει και φωτογράφους. Ήτσι οί περισσότερες ένδιαφέρουσες στιγμές και έκδηλώσεις άπεικονίστηκαν και διασώθηκαν μέχρι σήμερα χάρις στίς φωτογραφικές μηχανές των συμμαθητών μας, οί όποιοι πρόθυμα μās έκαναν τί χάρη νά φωτογραφίζουν όλες τίς τρέλες μας.

- Νά έπαναδραστηριοποιήσουμε τί μνήμη μας, σ΄ ένα ταξίδι σέ έποχές, όνόματα και όνομασίες πού σημάδεψαν τί ζωή τής γενιάς μας, σκιαγραφώντας τίν εικόνα εκείνης τής έποχής και δίνουν τίν άτμόσφαιρα, τόν ρυθμό και τόν τρόπο μās διαφορετικής άπ΄ τί σημερινή ζωή.

- Θύμισες άγαπημένες, ντυμένες μέ τίς προσδοκίες και τά όνειρα των έφηβικών χρόνων. Θύμισες πού ή μαθητική ζωή άφίνει στή μνήμη και τίν καρδιά – πρόσωπα – εικόνες – λόγια πού συντροφεύουν παντοτινά τί σκέψη μας.

- Κινητοποιείται ή μνήμη μας, έπιτρέποντάς της ξεφρενη ν΄ ανατρέξει σέ χρόνους άλλοτινούς, πού έν πολλοίς καθόρισαν ποικιλοτρόπως τό παρόν μας.

- Μέ τίν άφορμή τής συμπλήρωσης 118 και 120 χρόνων άπό τίν ίδρυση του Α΄ Γυμνασίου Άρρένων Λάρισας πραγματοποιήθηκαν δύο έκθέσεις φωτογραφίας (Οκτώβριος του 2007 και Ίανουάριος του 2010) στό «Χατζηγιάννιο Πνευματικό Κέντρο» στην αίθουσα «Τάκης Τλούπας» μέ διοργανωτές τόν Δήμο Λάρισας, τόν ΠΟΔΑ και τί Φωτογραφική Λέσχη Λάρισας.

- Ο ίατρος-ιστοριοδίδης Νίκ. Παπαθεοδώρου, σέ δημοσιεύσεις του (ιχνηλατώντας τίν παλιά Λάρισα 2014 και 2016) αναφέρθηκε αναλυτικά στην πολυποίκλη ιστορική διαδρομή του κτηρίου του Γυμνασίου Λαρίσης.

- Γιά τό Α΄ Γυμνάσιο Άρρένων Λάρισας, οί άπόφοιτοι του σχολικού έτους 1957-58 δημιούργησαν τό «Λεύκωμα άποφοίτων του 1958». Ήνα ξεχωριστό λεύκωμα, πού γυρίζει τό ρολόι του χρόνου σέ μία Λάρισα διαφορετική άπό τί σημερινή μέ φωτογραφίες πού θυμίζουν στους παλαιούς μαθητές τά όμορφα και άνέμελα χρόνια του σχολείου, τους θυμίζουν τό σχολείο πού μαζί του συνδέσανε τά όνειρα, τίς έλπίδες και τίς φιλοδοξίες τους γιά τό μέλλον. Ήνα λεύκωμα πού δίνει ζωντανές άκόμη μνήμες τής τότε μαθητικής ζωής, άνοίγοντας ένα νοσταλγικό παράθυρο στό παρελθόν.

- Τό βιβλίο του Φυσικού-Νομικού κ. Γιάννη Μήτσιου «Α΄ Γυμνάσιο Άρρένων έν Λαρίση» (2006-Έκδόσεις «Γνώση») άποτελεί μία κατάθεση τής ιστο-

ρίας του καί αναγνώριση τῆς πνευματικῆς του προσφορᾶς. Μᾶς κάνει νά μίν λησμονήσουμε τούς ἀνθρώπους (συμμαθητές-καθηγητές) πού μᾶς συντρόφευαν στή μαθητική μας ζωή.

- Ἐπίσης ἡ διπλωματική ἐργασία τῆς Ἀρχιτέκτονος κ. Νικολέτας Ἀρκούδα, στό πλαίσιο τοῦ θέματος «Ζητήματα ἱστορίας τῆς σχολικῆς ἀρχιτεκτονικῆς» ἀναφέρεται στήν ἴδρυση καί λειτουργία τοῦ Ἀ΄ Γυμνασίου Ἀρρένων Λάρισας, καθώς καί τόν σχεδιασμό, ἀνέγερση καί δομή τοῦ σχολικοῦ κτιρίου του.

- Καί μιά σύγκριση τοῦ «σήμερα» μέ τίν τότε ἐποχή.

Ἡ σχολική μας ζωή ἦταν σχεδόν προσωπική μας ὑπόθεση καί οἱ γονεῖς μας ἀπορροφημένοι ἀπό τίς τότε δυσκολίες τῆς ζωῆς, ζητοῦσαν ἀπό ἐμᾶς μόνο νά μελετοῦμε ὅσο περισσότερο μπορούσαμε γιά τήν πρόοδό μας, καί νά ἔχουμε ἦθος καί καλή συμπεριφορά.

Ἄν μάθαιναν ὅτι γιά κάτι τιμωρηθήκαμε, ἤ ἄν παραπονιόμαστε γιά κάτι, ἤ ἡπότερη ἀπόδοσή τους ἦταν ἡ ἀπάντηση «καλά σέ κάνανε». Οἱ δέ δυσκολίες τῆς ζωῆς, τότε, δέν ἐπέτρεπαν νά ἐπισκέπτονται τό σχολεῖο παρά μόνον ἀραϊά καί ποῦ (συνήθως καθόλου).

Φυσικά ἦταν ἀδιανόητο, νά σταθεῖ γονιός, ἔξω ἀπό τό σχολεῖο ἢ τό κτίριο πού γράφαμε εἰσιτήριες ἐξετάσεις, περιμένοντας νά τελειώσουμε τό γράψιμο, πράγμα πού κακῶς, κάκιστα, συμβαίνει σήμερα.

Οὔτε καμία ἐφημερίδα ἐνδιαφέρθηκε ποτέ, ἄν τά θέματα ἦταν «βατά» ἢ δύσκολα!

- Θέλουμε νά θυμούμαστε καί νά τιμοῦμε ὅλους τους καθηγητές μας, πού παρ' ὅλη τήν αὐστηρότητά τους, προσπάθησαν νά μᾶς μεταδώσουν τίς γνώσεις τους, παρ' ὅλες τίς δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζαν. Οἱ περισσότεροι διαμόρφωσαν τήν προσωπικότητά μας, τίς γνώσεις μας καί τό ἦθος μας. Μᾶς ἔδειξαν τόν δρόμο τῆς προσπάθειας, τῆς κοινωνικῆς καταξίωσης καί τῆς ἐπαγγελματικῆς μας ἀνέλιξης. Ἕνα δρόμο πού, στή συνέχεια, βαδίσαμε ὅλοι μας, καθένας ξεχωριστά, μέ προσπάθεια, αἰσιοδοξία καί ὄνειρα. Τούς θυμούμαστε, τούς τιμοῦμε καί τούς εὐχαριστοῦμε.

- Κι ὅμως αὐτά τά χρόνια ἦταν, ἴσως, τά καλύτερά μας, τά πύο συνειδητοποιημένα, παρά τίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζαμε. Ἀπό ἄγουρα παιδιά, ὠριμάσαμε, γίναμε ἔφηβοι-ἄνδρες, διαμορφώσαμε τίς προσωπικότητές μας, βιολογικά, πνευματικά, συναισθηματικά. Μιά πολύ σημαντική περίοδος πού χάραξε τόν δρόμο πού θ' ἀκολουθοῦσαμε ἀργότερα στή ζωή μας.

Κίνητρό μας ὄρατό, ἡ σταδιοδρομία καί ἡ καταξίωση μέσα ἀπό τήν προσπάθεια. Ἔτσι χτίσαμε τίς προσδοκίες μας καί ὀριοθετήσαμε τούς στόχους

μας. Μεγαλώσαμε σέ διαφορετική εποχή καί χρόνο, αλλά δέν ξεχνάμε ποτέ τά έφηβικά καί Γυμνασιακά μας χρόνια. Οί αναμνήσεις έρχονται, απρόσκλητες, από τό παρελθόν, θροιάζονται στό παρόν καί τό κυριεύουν.

Ζωντανεύουν μνήμες, από τά χρόνια της μακρινής έφηβείας, τής χαμένης νιότης.

Έρχονται, άλλοτε μέ χιούμορ, άλλοτε μέ συγκίνηση.

Βλέπουμε ένα κομμάτι του έαυτού μας!

* * *

Κλείνοντας τό αφιέρωμα αυτό στό Α΄ Γυμνάσιο Άρρένων Λάρισας, μιά αναβάπτιση στην εποχή των δύσκολων μιά όμορφων χρόνων, τής έλπίδας καί προσμονής γιά προσωπική καί συλλογική προκοπή, θά κάνουμε αναφορά στό βιβλίο «Οί παλιοί συμμαθητές» του Λευτέρη Παπαδόπουλου:

«...Οί παλιοί συμμαθητές δέν είναι μόνο τα παιδιά, πού πηγαίναμε στην ίδια τάξη ή τό ίδιο σχολείο. Οί παλιοί συμμαθητές είναι όλα τα πρόσωπα πού αγαπήσαμε, τότε πού ήμαστε παιδιά, έφηβοι, νέοι.

Οί παλιοί συμμαθητές μας δέν είναι μόνο πρόσωπα. Είναι καί οί δρόμοι καί πάγκα, άλάνες καί πετροπόλεμοι. Είναι τά πάνινα τόπια πού φτιάχναμε απ' τίς κουρελιασμένες κάλτσες μας...».

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΧΑΤΖΗΒΡΑΑΜ
ΠΡΩΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ 4ου ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΤΟ 4ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

Γνώρισα τό 4ο Γυμνάσιο Λάρισας επί δεκαετία 2011-2021 κατά την οποία διατέλεσα διευθύντριά του. Μέ χαρά, έπομένως, ανέλαβα νά γράψω γι' αυτό και γιά πτυχές τῆς ιστορίας του: τήν ίδρυση και εξέλιξή του, τήν ιστορία τῆς οικογένειας Κουτσίνα και τή γενναία δωρεά τους, τήν ανέγερση του πρώτου διδακτηρίου, τήν ίδρυση και λειτουργία του, τό άγαλμα του Ρήγα Φεραίου και τόν δημιουργό του, γλύπτη Μίμη Γεντέκο, τό διδακτήριο, τά όνόματα όσων διετέλεσαν διευθυντές άπό τήν ίδρυσή του ως σήμερα και τήν εικόνα του 4ου Γυμνασίου σήμερα.

Ίδρυση και εξέλιξη του σχολείου

Ίδρύθηκε ως εξατάξιο Γυμνάσιο Θηλέων Λάρισας τό έτος 1934, διάδοχος του μοναδικού τότε ΜΙΚΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ, σύμφωνα με τό ΦΕΚ 223/17-7-1934, στο όποιο αναφέρεται:

«Περί διαιρέσεως του γυμνασίου Λαρίσης εις δύο αυτότελη γυμνάσια»

Έχοντες ύπ' όψει τό άρθρ. 27 του άπό 16 Άπριλίου, 10 Μαΐου 1932 Π.Δ. περί κωδικοποιήσεως των διατάξεων του νόμου 4653 κλπ' και τό άρθρ. 25 του νόμου 4373 'περί διαρρυθμίσεως των σχολείων τῆς Μ. Έκπαιδεύσεως', προτάσσει των επί των Θρησκευμάτων και Παιδείας και επί των Οικονομικών Υπουργών στηριζόμενη εις τήν ύπ' άριθ. 108 πράξιν του Έκπαιδευτικού Συμβουλίου άπεφασίσαιεν και διατάσσαιεν.

Άρθρο της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
1η Απριλίου 1961

Άρθρο της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
4η Απριλίου 1961

Διαιρείται εις δύο αυτότελῃ γυμνάσια ἀπὸ τῆς λίξεως τοῦ τρέχ. σχολικοῦ ἔτους 1933-34 τὸ ἐν Λαρίσῃ γυμνάσιον τοῦ ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης προερχομένου γυμνασίου ὀνομαζομένου 'θηλέων' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς μί ἀυξίσεως τοῦ ἤδη οργανικοῦ προσωπικοῦ των σχολείων τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως, εἰμὶ κατὰ ἓνα γυμνασιάρχην καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον ὄπως τὸ διὰ τὴν στέγασιν τοῦ γυμνασίου θηλέων οἰκημα μισθῶν ὁ Δήμος Λαρίσης ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων κ.λπ. Ὑπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος Δ/τος.

Ἐν Δεκελείᾳ τῇ 25 Ἰουνίου 1934.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΖΑΪΜΗΣ

Οἱ Ὑπουργοί

Ἐπὶ τῆς Παιδείας
Ι. ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν
ΣΠ. ΛΟΒΕΡΛΟΣ

Μέ τή μεταμόρφωση τοῦ ἔτους 1964 χωρίστηκε σέ τριετές Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ καί σέ τριετές Α΄ ΛΥΚΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ.

Τό ἔτος 1968 ἔγινε καί πάλι ἐνιαῖο ἑξαετές Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ.

Μέ τό Νόμο 309/1976 (ΦΕΚ 100/Α/30-4-1976) χωρίστηκε καί πάλι σέ τριετές Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ καί σέ τριετές Α΄ ΛΥΚΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ.

Ὁ ἀριθμός τῶν μαθητριῶν εἶχε συνεχῶς αὐξητική πορεία. Παλιές μαθήτριες τοῦ σχολείου θυμοῦνται πῶς τά τιμήματα εἶχαν φτάσει νά ἀποτελοῦνται ἀπό πενήντα μαθήτριες. Ἡ ἀναζήτηση κάποιου χώρου ὑπό μορφή παραρτήματος προέκυψε ὡς ἔντονη ἀνάγκη, ὥστε ἀπό τό σχολικό ἔτος 1972-1973 κάποια τιμήματα στεγάζονταν στό γνωστό τότε «Περβανίδειο» φροντιστήριο ἀγγλικῶν τῆς οἰκογένειας Περβανίδη στήν Τρίγωνη Πλατεία. Στή συνέχεια, τιμήματα τοῦ 4ου Γυμνασίου λειτούργησαν καί στό ἐπίσης γνωστό κτήριο ἰδιοκτησίας Κωνσταντίνου Μίχου ἐπὶ τῆς Ἀνθίμου Γαζῆ 5. Στό ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 7582/18-9-1987 ἔγγραφο τῆς Β΄ Οἰκον. Ἐφορίας Νομαρχίας Λάρισας ἀναφέρεται ἡ λύση τοῦ ἀπό 16-10-1976 μισθωτηρίου γιά τή στέγαση σέ 13 αἰθουσες διδασκαλίας καί 1 γραφεῖο τοῦ 4ου Γυμνασίου Λάρισας, μέ μίσθωμα 28.000 δρχ. τό μήνα γιά μία ἑξαετία πού σύμφωνα μέ τίς διατάξεις τοῦ Ν.813/1978, τοῦ Ν.1417/1984 καί Ν.1598/1986 ἡ διάρκεια τῆς μίσθωσης παρατάθηκε μέχρι 31-12-1987. Παράλληλα, κατασκευάστηκε ἕνα μικρό κτήριο δίπλα ἀπό τό παλιό ὡς παράρτημά του, τό ὁποῖο στή συνέχεια συνδέθηκε μέ τό κεντρικό κτήριο.

Τό ἔτος 1979 μέ τίς Δ/28515/27-7-1979, Δ/28518/28-7-1979 ἐγκυκλίους ΥΠΕΠΘ καί 1288/11-8-1979 Γ΄ Α Ε Π καί 2109/14-8-1979 Α΄ ΓΕΜΕ Λάρισας μετονομάσθηκαν τό μὲν Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ σέ 4ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ (ΜΙΚΤΟ), τό δέ Α΄ ΛΥΚΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΛΑΡΙΣΑΣ σέ 4ο ΛΥΚΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ (ΜΙΚΤΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΩΣ).

Ἀπό τότε μέχρι σήμερα λειτουργοῦν μέ αὐτή τήν ὀνομασία. Τό δέ 4ο Γυμνάσιο εἶναι γνωστό καί ὡς Κουτσίνειο λόγω τῆς δωρεᾶς τῶν Ἀνδρέα καί Ἄννας Κουτσίνα.

Ἡ οἰκογένεια Κουτσίνα καί τό 4ο Γυμνάσιο Λάρισας

Ἡ οἰκογένεια Κουτσίνα, ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνες, ἔχει ἄρρηκτα συνδεθεῖ μέ τήν ἱστορία τῆς Θεσσαλίας καί περισσότερο τῆς Λάρισας. Τά ἀδέλφια,

Ἀνδρέας καί Νίκος Κουτσίνας, εἶχαν κατορθώσει νά στήσουν ἐμπορικές δυναστείες σέ Λάρισα καί Βόλο. Ὁ Ἱπποκράτης διέπρεψε στόν πολιτιστικό στίβο καί ὁ Ἀνδρέας μέ τήν σύζυγό του Ἄννα (τό γένος Σακελλαρίου), ἀναδείχθηκαν σέ μεγάλους εὐεργέτες τῆς Λάρισας. Τό ζευγάρι δέν εὐτύχησε νά ἀποκτήσει τέκνα καί ἔτσι, στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τους, ἀποφάσισαν νά κτίσουν ἕνα ἐκπαιδευτήριο σπίν συνοικία τους, τά Σουφλάρια (Ἐνορία Σαράντα Μαρτύρων). Τήν ἐπιθυμία τους αὐτή δέν κατάφεραν νά τήν ὑλοποιήσουν, ἀφοῦ τό 1959, τόν Ἀνδρέα τόν πρόλαβε ὁ θάνατος. Ἡ σύζυγός του Ἄννα, μοναδική κληρονόμος, ἀκολουθώντας πιστά τίς ἐντολές τῆς διαθήκης του, ξεκίνησε τίς διεργασίες γιά τήν κατασκευή τοῦ διδακτηρίου, χωρίς ὅμως νά προλάβει νά τίς προχωρήσει, γιατί τό 1961 ἀκολούθησε στό αἰώνιο ταξίδι τόν σύζυγό της.

Στό σημείο αὐτό, τά τέσσερα ἀδέρφια τῆς Ἄννας, Θεόδωρος, Ἀθανάσιος, Ἐμμανουήλ καί Χαρίλαος Σακελλάριος, πῆραν τήν ἀπόφαση νά ἐκπληρώσουν τήν ἐπιθυμία τοῦ ζεύγους Κουτσίνα. Ἱεραρχώντας τίς ἐκπαιδευτικές ἀνάγκες τῆς Λάρισας, ἀποφάσισαν νά κατασκευάσουν γυμνάσιο Θηλέων, ἀφοῦ αὐτό συστηματικά μέ τό γυμνάσιο Ἀρρέων καί δέν εἶχε δικό του κτήριο. Ὡς οἰκόπεδο προτιμήθηκε ὁ χώρος τοῦ Σχολικοῦ Γυμναστηρίου, ὁ ὁποῖος ἐπί χρόνια παρέμενε ἀνεκμετάλλευτος, καί ὄχι τά Σουφλάρια. Μετά τήν ἀνέγερσή του τοποθετήθηκε ἐσωτερικά στό κτήριο ἀναμνηστική πλάκα, ἡ ὁποία ἀνέγραφε τά ἑξῆς:

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΤΙΡΙΟΝ ΑΝΗΓΕΙΡΑΝ ΤΟ 1963 ΙΔΙΑΙΣ ΔΑΠΑΝΑΙΣ
ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ,
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ, ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΑΝΔΡΕΟΥ Κ ΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΙΝΑ

Δίπλα ἀπό τή μαρμάρινη ἐπιγραφή τοποθετήθηκαν φωτογραφίες τῶν δωρητῶν.

Χάρη στή δωρεά τοῦ ζεύγους Κουτσίνα οἰκοδομήθηκε ἡ πρώτη πτέρυγα τοῦ σημερινοῦ 4ου Γυμνασίου. Στόν ἐξωτερικό τοῖχο, σπίν πρόσοψη ἐπί τῆς ὁδοῦ Ἡπειροῦ, ἔχει ἀναρτηθεῖ ἡ ἐπιγραφή: "4ο Γυμνάσιο-Λύκειο Λαρίσης. Δωρεά Ἀνδρέου καί Ἄννης Κουτσίνα".

Μαρμάρινη ἐπιγραφή ἀνέγερσης 4ου Γυμνασίου καί φωτογραφίες Ἀνδρέου καί Ἄννης Κουτσίνα

Ο μεγάλος θεωρούμενος Θεσσαλός γλύπτης, ζωγράφος και καθηγητής Καλών Τεχνών, Δημήτρης (Μίμης) Γεντέκος, γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1905 και πέθανε στην Αγριά Βόλου τό 1998. Η καταγωγή τῆς μητέρας του ἦταν ἀπό τή Μακρινίτσα καί τοῦ πατέρα του ἀπό τό Λεοντάρι Ἀρκαδίας, ἀλλά θεωροῦσε τόν ἑαυτό του Θεσσαλό, μιᾶς καί ἔζησε στή Θεσσαλία τά περισσότερα χρόνια του. Ἐξῆσε ὡς ἔφηβος στήν Ἀργαλαστή Μαγνησίας, στόν Τύρναβο, τή Λάρισα καί τήν Καρδίτσα, καθὼς ὁ πατέρας του εἶχε μεταθέσεις λόγω τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ταχυδρομικοῦ ὑπαλλήλου καί ἀργότερα τοῦ διευθυντῆ τῶν Τ.Τ.Τ. Τό χρονικό διάστημα 1925 ἕως 1928 φοίτησε στό Τμήμα Ἰκτιογραφίας καί Κοσμηματογραφίας στό Σχολεῖο Καλών Τεχνῶν στό Μετσόβειο Πολυτεχνεῖο. Στή συνέχεια, ἀπό τό 1929 ἕως τό 1935 σπούδασε γλυπτική καί ζωγραφική στήν Ἀνωτάτη Σχολή Καλών Τεχνῶν Ἀθηνῶν. Δάσκαλοι του ὑπῆρξαν οἱ: Ροῖλος, Θωμόπουλος, Μαθιόπουλος καί Δημητριάδης. Τό 1935 διορίσθηκε Καθηγητής Τεχνικῶν στήν Ἀχιλλοπούλειο Ἐμπορική Σχολή Τσαγκαράδας καί ἀπό τό 1945 μέχρι τό 1958 στό Β΄ Γυμνάσιο Λάρισας.

Τό πρῶτο ζωγραφικό του ἔργο χρονολογεῖται τό 1912. Τό 1926, σέ ἡλικία μόλις 21 ἐτῶν φιλοτέχνησε τό Ἡρῶο του Τυρνάβου, στήν εἴσοδο τῆς πόλης στήν περιοχὴ τῆς «Τούμπας», καί τό 1928 τό Ἡρῶο στους Μολάους τῆς Πελοποννήσου. Στήν Αγριά Μαγνησίας ἔργο δικό του εἶναι τό Μνημεῖο Πεσόντων (1939), στά Τρίκαλα ὁ ἀνδριάντας τοῦ Νικολάου Στουρνάρα (1954) καί στή Σαμαρίνα «Ἡ γυναῖκα τῆς Πίνδου» (1955, γιά τό ὁποῖο τιμήθηκε μέ τόν Ἀργυρό Σταυρό τοῦ Τάγματος τοῦ Γεωργίου Α΄). Ἐπίσης τό Ἡρῶο τῆς Σάμου (τό πρῶτο του μεγάλο ἔργο), τό Ἡρῶο τῆς Δράμας (1932), τό Ἡρῶο Πεσόντων στό Ψάρι Μεσσηνίας, τό Ἡρῶο στό Δῆμο Φαρκαδῶνος καί στό ὄρεινό Γαρδίκι Τρικάλων, οἱ ἀνδριάντες τῶν Θ. Κολοκοτρῶνη καί Νικηταρῶ στο Λεοντάρι Ἀρκαδίας κ.ἄ. Ἐνα ἀπό τά πιό γνωστά γλυπτά του ἔργα, φτιαγμένο ἀπό ὀρείχαλκο (1997), σύμβολο γιά τούς Ἑλλήνες ἀγρότες, εἶναι τό «Μνημεῖο τοῦ Ἀγρότη» στό Κιλελέρ Λάρισας. Ἔργα τοῦ Μίμη Γεντέκου βρισκονται σέ ἰδιωτικές συλλογές, Πινακοθῆκες καί πάνω ἀπό 100 ὑπαίθρια γλυπτά του βρισκονται σέ δημόσιους χώρους.

Ἀπό τό Β΄ Γυμνάσιο Λάρισας (σημερινό 4ο Γυμνάσιο) τοῦ παραχωρήθηκε ἕνας χώρος στή δυτική πλευρά τοῦ Σχολικοῦ Γυμναστηρίου, ὅπου (ἐκτός τῆς κατοικίας του ἐκεῖ) δημιούργησε ἐργαστήριο γλυπτικῆς καί ζωγραφικῆς, καθὼς καί φωτογραφεῖο. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς πού παρακολουθοῦσαν τίς δραστηριότητές του, τίς γνώσεις του περὶ γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς καί φωτογραφίας καί τά ἔργα τέχνης στό ἐργαστήριό του, εἶναι οἱ ζωγράφοι καί γλύπτες/τριες Γ.

Καλακαλλάς, Μάρα Καρέτσου, Χρήστος Μακρόπουλος, Νανά Τάχα, Δ. Μποντικούλης, ο σκηνογράφος Γ. Ζιάκας, ο Χρ. Τζεζαϊρλίδης κ.ά. Ο Μίμης Γεντέκος στή δεκαετία του '50 εξέδωσε και μία σειρά επιστολικών δελταρίων με όψεις τῆς πόλης τῆς Λάρισας, με τὴν ἐπωνυμία ΦΩΤΟ-ΓΕΝ. Τό 1958 μετατέθηκε σπὴν Ἀθήνα, ὅπου δίδαξε σέ διάφορα σχολικά συγκροτήματα, ἀνάμεσα σ' αὐτά καί στό Μαράσειο. Τό 1985 ἐγκαταστάθηκε μόνιμα σπὴν Ἄγκρα, ὅπου μετέφερε καί τό ἐργαστήριό του. Πέθανε τό 1998 σέ ἡλικία 93 ἐτῶν.

Τό Ἴγαλμα τοῦ Ρήγα Φεραίου

Στόν αὐλίου χῶρο τοῦ 4ου Γυμνασίου-Λυκείου Λάρισας, στή συμβολή τῶν ὁδῶν Ἡπειροῦ καί Ἀνθίμου Γαζῆ, στέκει ὁ μαρμαρινός ἀνδριάντας τοῦ Ρήγα Φεραίου, ἔργο τοῦ Μίμη Γεντέκου (1948). Πρόκειται γιά πρόπλασμα χωρίς βάση, ὕψους 2,85 μ. χωρίς τά βάθρα καί πλάτους 1,1 μ., πού δέν ἔγινε ποτέ γλυπτό ἔργο. Ὅπως ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή σπὴν πλάκα δίπλα του, ἦταν ἀφιέρωμα τῶν Θεσσαλῶν Δασκάλων: «ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΗΓΑΝ ΕΚ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ ΨΑΛΤΗΝ

Ἐγχάρακτη ἀφιερωματική ἐπιγραφή

ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΑ ΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΝ ΑΦΙΕΡΩΝΟΥΣΙ ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΙ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ 1948». Τὴν ἐγχάρακτη ἐπιγραφή πλαισιώνουν στό δεξί μέρος ἀνάγλυφη ἐπτάχορδη λύρα καί κλάδος ἐλιάς. Τό ἔργο βρισκόταν ἔξω ἀπό τό ἐργαστήριό τοῦ γλύπτη, ὅπου καί διατηρήθηκε, ἀφότου αὐτός μετατέθηκε σπὴν Ἀθήνα τό 1958. Μετά τὴν κατασκευή τοῦ Κουτσίνειου Γυμνασίου τοποθετήθηκε ἐντός τοῦ αὐλίου χώρου στή γωνία Ἀνθίμου Γαζῆ καί Λογιωτάτου. Ὁ Ρήγας Φεραῖος ἀποδίδεται ὡς ρήτορας, πού καθοδηγεῖ περισσότερο παρά ὡς ὁραματιστὴς ἐπαναστάτης. Στό προτεταμένο δεξί του χέρι ἦταν ἀνασηκωμένος ὁ δείκτης, σέ μιά χειρονομία νουθεσίας καί παραίνεσης. Στό ἀριστερό του χέρι κρατᾶ ἓνα χαρτί τυλιγμένο μόνο σπὴν μία ἄκρη του, μέ κείμενό του.

Τό διδακτήριο

Τό σημερινό διδακτήριο του 4ου Γυμνασίου Λάρισας κτίσθηκε σέ τρεις διαφορετικές χρονολογίες ώς έξής:

1. Διώροφο ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟ 12 αίθουσών, συνολικῆς ἐπιφάνειας 1.189,65 τ.μ. Κτίσθηκε τό έτος 1963 καί εἶναι δωρεά του Άνδρέα καί τῆς Άννης Κουτσίνα (ΚΟΥΤΣΙΝΕΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ). Διαστάσεις αίθουσών 8x6x3,50 μ.

2. Διώροφο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9 αίθουσών, συνολικῆς ἐπιφάνειας 945,54 τ.μ. Κτίσθηκε τό έτος 1974 ἀπό τό κράτος. Διαστάσεις αίθουσών 8x6x3,50 μ.

3. Διώροφο ΚΤΗΡΙΟ – ΣΥΝΔΕΤΗΡΙΑ ΠΤΕΡΥΓΑ μεταξύ των δύο προηγούμενων, συνολικῆς ἐπιφάνειας 484 τ.μ. Κτίσθηκε τό 1993-1994 ἀπό τό κράτος. Έχει κυλικεῖο, γραφεῖα Διευθυντή, καθηγητῶν, Γραμματείας καί ἐπιστάτη. Έχει αίθουσα χημείας καί παρασκευαστήριο παραπλεύρως.

Τό κτήριο αὐτό συνέδεσε τά δύο προηγούμενα καί ἔτσι ἀποτελέσαν τά τρία αὐτά τό ἑνιαῖο σήμερα διδακτήριο του 4ου Γυμνασίου Λάρισας, συνολικῆς ἐπιφάνειας 2.619,19 τ.μ.

4. Κλειστό Γυμναστήριο ἐπιφάνειας 689,50 τ.μ. Ἡ κατασκευή του ἄρχισε τό 1994 ἀπό τό κράτος καί οἱ ἐργασίες του συνεχίζονται. Δέν παραδόθηκε ἀκόμη.

5. Βοηθητικό κτήριο 30 τ.μ. πού κτίστηκε τό 1963 μακριά ἀπό τό διδακτήριο στήν αὐλή καί στεγάζει τίς τουαλέτες.

6. Τό οἰκόπεδο στό ὁποῖο εἶναι κτισμένα τά ἀνωτέρω διδακτήρια ἀρχικῶς εἶχε ἐπιφάνεια περίπου 9.000 τ.μ. Ἀπό αὐτό παραχωρήθηκαν 1.200-1.300 τ.μ. περίπου στό 2ο Δημοτικό Σχολεῖο Λάρισας γιά τήν επέκταση του οἰκοπέδου του, στό ὁποῖο κτίσθηκε τό διδακτήριό του.

Δέν ἔλειψαν ὅμως οἱ μερικές καταστροφές του κτηρίου ἤ/καί του ἔξοπλισμού του. Ἐνδεικτικά ἀναφέρεται στό ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 197/23-4-1990 ἔγγραφο

Ὁ γλύπτης Μίμης Γεντέκος καί τό ἄγαλμα του Ρήγα στόν αἴλειο χώρο του 4ου Γυμνασίου-Λυκείου (1948), Λεύκωμα «Μίμης Γεντέκος», ἐπιμέλεια Μπεχλιβάνος Χ.

του 4ου Γυμνασίου Λάρισας ότι την 16η Απριλίου 1990 στις 10:11 μ.μ. άγνωστοι μαθητές εισήλθαν από τη μπαλκονόπορτα και έβαλαν φωτιά στο γραφείο του Διευθυντή προκαλώντας ζημιές στο κτήριο (μπαλκονόπορτα, κλειδαριές), σέ έξοπλισμό (φοριαμούς, λάμπες, κοντάρι σημαίας κ.λπ.) αλλά και στο άρχείο του σχολείου συμπεριλαμβανομένων των άπουσιολογίων, διαγωνισμάτων και καρτελών βαθμολογίας. Αύτή ή άπώλεια σημαντικού τιμήματος του άρχείου στέρησε τί δυνατότητα άναδρομής σέ σημαντικό τιμήμα ίστορικών στοιχείων του σχολείου.

Διατελέσαντες Διευθυντές

Άπό τό άρχείο πού τηρείται στο σημερινό διδακτήριο άναζητήθηκαν, τόσο σέ διάφορα έγγραφα όσο και σέ Βιβλία Πράξεων, και καταγράφονται άκολουθως, τά όνόματα και ή θητεία όσων διατέλεσαν διευθυντές του 4ου Γυμνασίου:

Τσούφης Άναστάσιος 1934-1938
 Γιαννουκάκος Δημήτριος 1938-1939
 Βαρούτσικος Χρίστος 1939-1941
 Παπαγιαννόπουλος Ίωάννης 1941-1951
 Παπασπύρου Ίωάννης 1951-1954
 Μακρής Ίωάννης 1954-1968
 Μαυραγγάς Ίωάννης 1968-1976
 Νικολοπούλου Άγγελική 1976-1977
 Λαζαρίδης Άθανάσιος 1977-1978
 Γρίβα Λευκή 1978-1984
 Κεσίδης Λάζαρος 1984-1985
 Χατζηπαντωνίου Καλλιόπη 1985-1986
 Δαλαμπύρας Στέφανος 1986-1991
 Μπούμπας Θωμάς 1991-1998
 Άργυροπούλου Έλिसάβετ 1998-1999
 Παπασταύρου Μαργαρίτα 1999-2002
 Περιστερής Δημήτριος 2002-2004
 Άργυροπούλου Έλिसάβετ 2004-2006
 Τσάτσος Άθανάσιος 2006-2010
 Έξαρχος Δημήτριος 2010-2011
 Χατζηαβραάμ Άγγελική 2011-2021
 Καούνας Κωνσταντίνος 2021-2023
 Γκαρᾶ Άλκηστη 2023-

Τό 4ο Γυμνάσιο Λάρισας σήμερα

Μία ολική αλλαγή της ενεργειακής κατάστασης του κτιρίου του 4ου Γυμνασίου πραγματοποιήθηκε τό 2016 μέ σκοπό τήν ενεργειακή αναβάθμισή του καί τήν εξοικονόμηση ενέργειας. Πέντε δημοτικά κτίρια τής Λάρισας (τό Δημορχείο, τό Δημοτικό Ώδειο, ό 11ος Παιδικός Σταθμός, τό 2ο καί 28ο Δημοτικό Σχολείο καί τό 4ο Γυμνάσιο) ήταν τά πρώτα πού επιλέχθηκαν γιά νά ένταχθούν στό πρόγραμμα του Ύπουργείου Περιβάλλοντος Ένέργειας καί Κλιματικής Άλλαγής «Έξοικονομώ». Στο 4ο Γυμνάσιο μεταξύ άλλων έγιναν: έφαρμογή θερμομόνωσης τής έξωτερικής τοιχοποιίας καί τής όροφής του κτιρίου, αντικατάσταση τών παλιών κουφωμάτων μέ νέα άλουμινίου μέ θερμοδιακοπή καί διπλούς ύαλοπίνακες, αντικατάσταση τών παλιών φωτιστικών. Τό έργο αυτό άλλαξε ριζικά τίς συνθήκες διαβίωσης τών μαθητών καί εκπαιδευτικών, καθώς βελτίωσε τήν ενεργειακή συμπεριφορά του κτιρίου καί μείωσε σημαντικά τήν έπίσια κατανάλωση σέ ήλεκτρική ενέργεια καί καύσιμα.

Οί συνεργαζόμενοι φορείς γιά τήν εγκατάσταση φωτοβολταϊκού συστήματος στο 4ο Γυμνάσιο Λάρισας.

Η συνεργασία του 4ου Γυμνασίου Λάρισας, του Δήμου Λαρισαίων καί τής περιβαλλοντικής όργάνωσης Greenpeace τό 2018, μέ σκοπό τήν ένίσχυση κοινωνικών δράσεων του Δήμου, είχε ως αποτέλεσμα τί δωρεά καί εγκατάσταση από τήν Greenpeace φωτοβολταϊκού συστήματος ισχύος 15 kW στην ταράτσα του γυμναστηρίου του σχολείου. Στόχος τής έκμετάλλευσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ήταν νά παραχθεί ρεύμα προς όφελος κοινωνικών δομών του Δήμου καί συγκεκριμένα του «Ροδοπούλειου». Σύμφωνα μέ τόν υπεύθυνο του έλληνικού γραφείου τής Greenpeace γιά θέματα ενέργειας καί κλιματικών αλλαγών κ. Τάκη Γρηγορίου, ήταν τό πρώτο βήμα σέ μία συνεργασία μέ τόν Δήμο Λαρισαίων καί μία σημαντική καινοτομία, καθώς τό ρεύμα πού παράγεται από τά φωτοβολταϊκά του σχολείου καταναλώνεται σέ άλλο κτίριο του Δήμου.

Σήμερα οί διάδρομοι του σχολείου θυμίζουν γκαλερί πού φιλοξενεί διάσημα έργα τέχνης Έλλήνων καί ξένων ζωγράφων. Οί μαθητές υπό τήν καθοδήγηση τής ύποδιευθύντριας καί καθηγήτριας καλλιτεχνικών κ. Δώρας Τσιάτσου μετα-

Διάδρομος 1ου όρόφου

*Ἡ τωρινή θέση τοῦ ἀγάλματος
καί τῆς ἐπιγραφῆς*

μόρφωσαν τό παλιό ἐπιβλητικό κτήριο πού κάθε γωνιά του θύμιζε τό μεγαλειό και τίν ἀρχοντιά τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ‘ζωῆς’ του, προσθέτοντάς του μία σύγχρονη πινελιά σάν μικροί Πικάσο.

Μιά δεύτερη μεγάλη ἀλλαγί ἀφορᾶ στή θέση τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ρήγα Φεραίου, πού μέχρι πρόσφατα κοσμοῦσε τόν αὐλειό χώρο τοῦ σχολείου στή γωνία τῶν ὁδῶν Ἀνθίμου Γαζῆ καί Λογιωτάτου. Τόσο τό ἄγαλμα ὅσο και ἡ ἀναθηματική ἐπιγραφή πού βρισκόταν δίπλα του μεταφέρθηκαν και κατέχουν πλέον περίοπτη θέση στή διασταύρωση τῶν ὁδῶν Ἡπείρου και Γαζῆ.

Θά ἦταν παράλειψη νά μίν εὐχαριστήσω τόν Διευθύνοντα Σύμβουλο τῆς ἐφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ κ. Γιώργο Μιχαλόπουλο και τόν δημοσιογράφο και ὑπεύθυνο τοῦ ἀρχείου τῆς ἐφημερίδας κ. Βαγγελίη Ρηγόπουλο γιά τίν ἄμεση ἀνταπόκρισί τους και τί βοήθεια πού μοῦ παρεῖχαν στί ἀναζήτηση παλιῶν δημοσιεύσεων.

Βιβλιογραφία

- Ἀρχεῖο Ἐφημερίδας «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» Λάρισα.
 Ἀρχεῖο 4ου Γυμνασίου Λάρισα.
 Ἴστοσελίδα τοῦ 4ου Γυμνασίου Λάρισα.
 Ἀραμπατζῆς, Θ. (2023), “Ἐνα σχολεῖο... γκαλερί τέχνης. Ἐφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ».
 Μπεχλιβάνος, Χ. (2005), *Μίμης Γεντέκος*, Ἀθήνα Σύγχρονοι Ὁρίζοντες.
 Πανάγου, Β. (2021), *Τά 2 ἀγάλματα τοῦ Ρήγα στή Λάρισα. Ἡ δημόσια γλυπτική στί πόλη τῆς Λάρισα*. Ἀθήνα. Διαθέσιμο στό: <https://www.larissanet.gr/2021/03/20/ta-2-agalmata-tou-riga-sti-larisa/>

ΙΟΥΛΙΑ ΚΑΝΔΗΛΑ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ - Δρ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΤΕΛΛΑ ΝΤΑΒΑΡΟΥΚΑ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΡΥΟΤΟΠΟΥ* (ΠΡΩΗΝ ΤΣΑΪΡΑΙ)

1. Κανδήλα: Ἡ ἱστορία τοῦ σχολείου

Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου τοῦ Βρυοτόπου στή-
ριχθηκε τόσο σέ πρωτογενεῖς πηγές καί συγκεκριμένα στό ἀρχεῖο
τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Βρυοτόπου (μαθητολόγια, γενικούς ἐλέγχους, βιβλία
πράξεων συλλόγου, βιβλία πράξεων σχολικῆς ἐπιτροπῆς) πού χρονολογεῖται
ἀπό τό σχολικό ἔτος 1926-27¹, ὅσο καί σέ προφορικές μαρτυρίες παλιῶν ἀπο-
φοίτων καί δασκάλων. Ἄν καί τό ἀρχεῖο τοῦ σχολείου ξεκινᾷ ἀπό τό 1926,
ἐντούτοις ἔχουμε πληροφορίες καί γιά τὰ προηγούμενα χρόνια. Αὐτό ὀφείλε-
ται στὸν δραστήριο δάσκαλο Ἰωάννη Λαφαζάνη, πού καταγόταν ἀπὸ χωριό
τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καί ὑπηρέτησε στό σχολεῖο ἀπὸ τό 1915 ἕως τό 1921
καί ἀπὸ τό 1924 ἕως καί τό 1934 καί κατέγραψε συνοπτικά τὴν ἱστορία τοῦ
σχολείου. Τό χειρόγραφο κείμενο τοῦ Ἰ. Λαφαζάνη δέκα σελίδων φέρει ὡς ἡμε-
ρομηνία συγγραφῆς τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1927 καί ἀποτελεῖ τὴν μοναδική σημα-
ντικὴ πηγή γιά τὰ προηγηθέντα γεγονότα.

* Ἀδημοσίευτη ἀνακοίνωση ἀπὸ τό 2ο Ἱστορικό Συνέδριο τοῦ Δήμου Ἀμπελώνα (24-25 Ἰανουα-
ρίου 2009).

¹ Τμῆμα τοῦ ἀρχείου αὐτοῦ παραδόθηκε στὰ Γενικά Ἀρχεῖα Λάρισας (ΑΒΕ 201, Ἐκπαιδευτικά 36.1) ἀλλὰ καί τό μεγαλύτερο μέρος φυλάσσεται στό σχολεῖο. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ τὸν Διευθυντὴ τοῦ σχολείου κ. Δημήτρη Καραμίτσιο γιά τὴ δυνατότητα πρόσβασης καί ἔρευνας τοῦ ἀρχείου.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τόν Ί. Λαφαζάνη, οί κάτοικοι του χωριού Τσαϊρλί, όπως ονομαζόταν τότε ο Βρυότοπος, κατάγονταν όλοι από τήν ευρύτερη περιοχή τής Μακεδονίας, και συγκεκριμένα από τά χωριά Πουλιάνα, Κουτσικό και Σαμαρίνα, και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μετά τήν άπελευθέρωση τής Θεσσαλίας τό 1881². Μέχρι και τό 1897 τό χωριό δέν μπορούσε νά συντηρήσει δικό του σχολείο γιατί ήταν πολύ μικρό, μόλις 25 με 30 οικογένειες αριθμούσε, και οί ελάχιστοι μαθητές φοιτούσαν στό σχολείο του Καζακλάρ (Αμπελών). Μετά τό 1897 λειτούργησε στό Τσαϊρλί τετρατάξιο κοινό δημοτικό σχολείο³ σέ ένα χώρο του κοινοτικού καταστήματος, ένα απλό δωμάτιο, όπου μέχρι και τό 1907 στεγαζόνταν 15 έως 30 μαθητές.

Τό 1907 οί κάτοικοι του χωριού αποφάσισαν νά κατασκευάσουν ένα αυτοσχέδιο διδακτήριο. Ο ένας τοίχος του ήταν φτιαγμένος με τσατμάδες και οί άλλοι με πλιθιά. Τό κτήριο όμως αυτό μέσα σέ λίγα χρόνια παρουσίασε πολλές φθορές και κατέστη έτοιμόρροπο. Οί κοινοτικοί άρχοντες αποφάσισαν τότε νά τό σπρηξούν με στύλους και νά στρώσουν τό πάτωμα με τούβλα και πέτρες, γεγονός όμως πού καθιστούσε τό διδακτήριο επικίνδυνο γιά τούς διδάσκοντες και τούς μαθητές, και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λαφαζάνης, «*άπαιτείτο μεγάλη προσοχή εκ μέρους του διδασκάλου και των μαθητών ίνα μή προσκύνουν εις τά τούβλα ή τάς πέτρας (άλλου τουμπες, άλλου ράχες) ή νά μίν προσκρούσουν εις κανέναν στύλον.*

Ός λόγους τής μή κατασκευής ενός υγιεινού και κατάλληλου διδακτηρίου από τήν κοινότητα, τής οποίας «*οί κάτοικοι καιτοι καταγόμενοι εκ Μακεδονίας, όπου οί υπόδουλοι Έλληνες ήσαν καλαίσθητοι και φιλόμουσοι και διετήρουν διδακτήρια ευρύχωρα και υγιεινά*» ο Ί. Λαφαζάνης αναφέρει: α) τόν μικρό αριθμό των μαθητών, β) τήν έλλειψη αρχικά κοινοτικών πόρων, γ) τήν οικονομική δυσχέρεια των κατοίκων λόγω τής υποθήκευσης των κτημάτων πού είχαν αγοράσει από τούς Τούρκους σέ φοβερούς τοκογλύφους και δ) τήν άμέλεια των δασκάλων πού δίδαξαν αρχικά στό σχολείο.

² Με βάση τί μελέτη του κ. Ιωάννη Ζαρογιάννη πού άφορά στην προέλευση των κατοίκων του Βρυότοπου, άποδεικνύεται ότι δέν ισχύουν άκριβώς αυτά πού αναφέρει ο Λαφαζάνης γιά τήν προέλευση των κατοίκων του Βρυότοπου.

³ Σύμφωνα με τόν νόμο ΒΤΜΘ΄ του 1895, τά δημοτικά σχολεία διακρίνονταν σέ τρεις κατηγορίες: α) πλήρη σχολεία έξατάξια πού λειτουργούσαν σέ μεγάλες πόλεις, β) κοινά, τετρατάξια σέ κωμοπόλεις και χωριά και γ) γραμματοδιδασκαλεία σέ χωριά πού δέν είχαν τί δυνατότητα νά συντηρήσουν σχολείο και στά όποια δίδασκαν δάσκαλοι χωρίς ιδιαίτερα προσόντα.

Στή συνέχεια, στηριζόμενος στά στοιχεία πού συγκέντρωσε από τούς κατοίκους, καταγράφει τούς δασκάλους πού δίδαξαν στό σχολείο από τό 1898 μέχρι καί τό 1915 πού ανέλαβε ό ίδιος. Πρώτος στό σχολείο δίδαξε ό Θόδωρος Καλαμπούκας καί στή συνέχεια οί Δημήτριος Μακρής 1902-1903, Σαϊμπάς 1903-1904, Παπαδόπουλος 1904-1906, Χρήστος Παπακωνσταντίνου, Εϋθύμιος Παπαδημητρίου, Ίωαννίδης 1907-1909, Μιχαήλ Τρέμης 1909-1910 καί Μιχαήλ Μίσιος 1910-1915⁴.

Στοιχεία άντλοϋμε επίσης από τή συνοπτική Ιστορία του Λαφαζάνη καί γιά τήν αριθμητική δύναμη τών μαθητών, καθώς καί τό επίπεδο εκπαίδευσης τους πριν από τό 1915. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά μεταξύ άλλων:

«Από 5 Νοεμβρίου 1915 παρέλαβον εγώ ό γράφων ταϋτα Ίωάννης Λαφαζάνης τήν διδασκαλίαν. Μαθητάς εϋρον γραμμένους μέν εις τό μαθητολόγιον 52 πραγματικώς όμως 40, διότι οί υπόλοιποι εφοίτων εις τό Δημοτικόν Σχολείον Καζακκάρ, τής πέμπτης τάξεως οί πλείστοι καί τής 4ης. Μόλις παρέλαβον εγώ ένήργησα άμέσως καί προσήλθον άπαντες άνεξαίρετως εκ Καζακκάρ καί ένεγράφησαν εν τῷ μαθητολογίῳ του σχολείου τούτου. Τό σχολείον τό εϋρον ύφ' όλας τάς άπόψεις εις οικτροτάτην κατάστασιν, διδασκίτηριον σαπρόν καί έτοιμόρροπον, άσχημιον τρώγλην του χειρίστου είδους, οί μαθηταί τελείως άναλφάβητοι. Οϋτω οί μαθηταί τής τετάρτης δέν εγνώριζον πρόσθεσιν, δέν ήδύνατο νά γράψουν διηρημένους αριθμούς οϋτως ώστε αί μονάδες νά γράφονται υπό τάς μονάδας κ.λπ., δέν εγνώριζον τά γράμματα τής έλληνικής γλώσσης, πόσα εινε, οϋτε τά σύμφωνα οϋτε τά φωνήεντα. Τελείως άστοιχείωτοι. Οϋτε Ιστορίαν, οϋτε γεωγραφίαν, οϋτε, οϋτε, οϋτε τίποτε, μόνον μίαν ξεράν άνάγνωσιν καί αϋτήν μηχανικίν. Ηναγκάσθην τότε νά διδάσκω μαθήματα εις τήν Γ' καί Δ' όμοϋ κατ' οϋσίαν τής Β' τάξεως. Τό πρώτον έτος ειργάσθην ύπερανθρώπως ίνα άνηρώσω τούς μαθητάς εις τόν εμπρέποντα πνευματικόν ορίζοντα. Μετέβαινον εις τό σχολείον μίαν ώραν πρωτίτερα καί εφευγον μίαν καί δύο ώρας άργότερα. Τό βράδυ εν τή οικία ήγρύπνον καταρτίζων σχεδιαγράμματα διδασκαλίας, διορθώνων τετράδια. Τά άποτελέσματα όμως ήσαν καταπληκτικά, άνεπτύχθη άμιλλα εις τούς μαθητάς καί εϋρος προς τά

⁴ Οί περισσότεροι ήταν γραμμαδιδάσκαλοι ή υποδιδάσκαλοι καί ό Ί. Λαφαζάνης τούς περιγράφει σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες πού συγκέντρωσε άλλοτε μέ άσπρηό καί άλλοτε μέ γλαφυρό ύφος. Αναφέρει μεταξύ άλλων, σχολιάζοντας όσα άκουσε νά του διηγούνται γιά έναν από τούς προκατόχους: «οί κάτοικοι νύχαριστούντο από αϋτόν, μόνον τόν κατηγοροϋν διότι έβασκεν χινάρες», ή γιά κάποιον άλλον «οϋτος συλληφθείς επ' αϋτοφώρῳ υπό τών κατοίκων νά μοιχεϋή μίαν ύπανδρον γυναίκα ενός χουσεμκάρη εξεδίωχθη – ήτο όμως άριστος υποδιδάσκαλος» καί τέλος γιά κάποιον τρίτο: «οϋτος ήτο πολύ περιωρισμένος, άκοινωνήτος καί δειλός, ήθικώτατος όμως».

γράμματα. Οί γονεῖς ἀφ' ἑτέρου ἔστειλαν τὰ τέκνα των πάντα καί θήλα καί ἄρρενα εἰς τό σχολεῖον καί ἐνεγράφησαν 73 μαθηταί τό 1917 καί ἐφοίτων ἄπαντες, δηλαδή σχεδόν διπλάσιοι τοῦ προηγουμένου ἔτους 1916. Τό 1918-19 ἐνεγράφησαν 90 μαθηταί. Τό 1919-20 ἐνεγράφησαν 103 μαθηταί. Ἐσχημάτισα δέ πέμπτην καί ἕκτιν τάξιν»⁵.

Τό μεγαλύτερο τιμῆμα τοῦ καμένου τοῦ Λαφαζάνη ἀφορᾷ στίς προσπάθειές του γιά τήν ἀνέγερση νέου κατάλληλου καί ὑγιεινοῦ διδαστηρίου, πού, ὅπως ἀποδεικνύεται, ἀποτέλεσε βασικό στόχο τοῦ δασκάλου.

Ἡ πρώτη προσπάθεια ἀνέγερσης νέου διδαστηρίου ἔγινε τήν περίοδο 1917-1920 μέ ἐνέργειες δικές του καί μέ τί συμπαράσταση τόσο τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου πού ἀποφάσισε παμψηφεί τί διάθεση πίστωσης ποσοῦ 60.000 δρχ. ὅσο καί τοῦ ἐπιθεωρητῆ δημοτικῆς ἐκπαίδευσης Ἰωάννη Ἀναστασόπουλου. Καταρτίσθηκαν τά σχέδια ἀπό τό νομομηχανικό Λαρίσης, ὑποβλήθηκαν στό ἀρμόδιο τιμῆμα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί τό Δημόσιο ἀνέλαβε ὁλόκληρη τί δαπάνη ἀνέγερσης τοῦ νέου διδαστηρίου. Τόν Αὐγουστο τοῦ 1921 ἐπρόκειτο νά γίνει ἡ πρώτη δημοπρασία. Ἡ δημοπρασία ὅμως δέν ἔγινε, καθῶς μιά σειρά γεγονότων, ὅπως οἱ ἀναγκαστικές μεταθέσεις τοῦ δασκάλου Λαφαζάνη καί τοῦ ἐπιθεωρητῆ Ἀναστασόπουλου σέ ἄλλες περιοχές καί ἡ ἀδιαφορία στή συνέχεια τοῦ νέου ἐπιθεωρητῆ Λάρισας, δυσχέραναν τήν συνέχιση τῶν προσπαθειῶν, παρά τίς πιέσεις τῆς σχολικῆς ἐπιτροπῆς.

Μέ τήν ἐπάνοδο τοῦ Λαφαζάνη τό 1924 στό σχολεῖο καί τοῦ ἐπιθεωρητῆ Ἀναστασόπουλου στή Λάρισα συνεχίστηκαν οἱ προσπάθειες γιά τήν ἀνέγερση νέου διδαστηρίου. Τήν περίοδο ὅμως αὐτή ἡ οἰκονομική κατάσταση τῆς Πολιτείας λόγω τῶν ἐπιπτώσεων τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς δέν ἔδινε κανένα περιθώριο ἀνάληψης ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου ἀνέγερσης τοῦ διδαστηρίου. Ἡ δαπάνη ἔπρεπε νά καταβληθεῖ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπό τήν κοινότητα. Ἡ ἀρχή ἔγινε μέ τί διάθεση ποσοῦ 30.000 δρχ. ἐκ μέρους τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου, μέ τό ὅποιο ἀγοράσθηκαν τά ἀναγκαῖα ὑλικά γιά τήν κατασκευή τοῦ νέου διδαστηρίου. Μέ τίς δημοτικές ἐκλογές τοῦ 1925 ἀναδείχθηκε νέο κοινοτικό συμβούλιο μέ πρόεδρο τόν Νικόλαο Φουρκιώτη καί μέλη τούς Ἄστ. Τσιρόπουλο, Ἄστ. Θῶμο, Κ. Σταθόπουλο καί Ἰωάννη Μπέλλο. Ἀρχικά τό συμβούλιο διαιρέθηκε καί διαφώνησε στό θέμα τοῦ νέου διδαστηρίου τοῦ σχολείου. Μιά μερίδα ὑποστήριζε τήν ἄποψη νά διατεθεῖ ποσό 50.000 δρχ. μόνο καί νά

⁵ Τά περισσότερα δημοτικά σχολεῖα κατά τί δεκαετία τοῦ 1910 σταδιακά λειτουργοῦν μέ ἕξι τάξεις. Τό ἑξατάξιο βέβαια μεικτό δημοτικό θά θεσμοθετηθεῖ ἐπίσημα μέ τήν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση τοῦ 1929 καί θά ἀποτελέσει τόν μοναδικό καί ἐνιαῖο τύπο πρωτοβάθμιου σχολείου.

κτισθεί ένα πρόχειρο οίκημα με πλιθιά στόν χώρο του παλιού σχολείου, ενώ οι υπόλοιποι υποστήριζαν να διατεθεί ικανό ποσό χρημάτων τόσο για την αγορά κατάλληλης έκτασης όσο και για την κατασκευή νέου διδακτηρίου. Στην πρώτη άποψη αντιτάχθηκαν τόσο ο δάσκαλος Λαφαζάνης όσο και ο επιθεωρητής, ο οποίος μάλιστα απείλησε την κοινοτική αρχή ότι θα προχωρήσει στο κλείσιμο του σχολείου και στή μεταφορά των μαθητών στο σχολείο του Άμπελώνα. Η διαφωνία του κοινοτικού συμβουλίου διαίρεσε και τους κατοίκους. Μερίδα αυτών τάσσονταν υπέρ της διάθεσης του ποσού των 200.000 δρχ. που προερχόταν από τη μίσθωση του μικρού ποσού για να χρησιμοποιηθεί το υπόλοιπο για την αποπεράτωση του ναού του Αγίου Κωνσταντίνου που είχε αρχίσει να αναγείρεται το 1907 αλλά παρέμεινε για χρόνια ήμιτελής. Με τις ενέργειες του δασκάλου αλλά και της δραστήριας σχολικής επιτροπής με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Κωτούλα και μέλη τους Χρήστο Κοντσιώτη, Αστέριο Τσιρόπουλο και Νικόλαο Φουρκιώτη, τελικά πείσθηκε το συμβούλιο υπέρ της διάθεσης του αναγκαίου ποσού. Προχώρησαν στις αναγκαίες δημοπρασίες και τον Μάιο τελικά του 1926 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος του νέου διδακτηρίου. Για την αποπεράτωσή του το κοινοτικό συμβούλιο προχώρησε στη λήψη δανείου από τράπεζα, αλλά και στον δανεισμό χρημάτων εκ μέρους κατοίκων της κοινότητας.

Το νέο διδακτήριο αποπερατώθηκε σε διάστημα 18 μηνών. Τα εγκαίνια του νέου σχολείου –που διέθετε δύο μεγάλες αίθουσες με αντίστοιχα υπόγεια για την αποθήκευση των καυσόξυλων, ένα γραφείο, 4 αποχωρητήρια, μεγάλο προαύλιο και ικανή έκταση για σχολικό κήπο– έγιναν στις 18 Νοεμβρίου 1928 με κάθε μεγαλοπρέπεια.

Ο Γ. Λαφαζάνης παρέμεινε στη διεύθυνση του σχολείου μέχρι και το 1934. Την ίδια περίοδο δίδαξε στο σχολείο που μετατράπηκε πια σε διθέσιο και η δασκάλα Άννα Κομνηνού. Με βάση το αρχείο του σχολείου υπολογίζεται ότι περισσότεροι από 50 δάσκαλοι δίδαξαν σε αυτό. Αναφέρουμε τα ονόματα δασκάλων που δίδαξαν για πολλά χρόνια στο σχολείο του Βρυοτόπου, όπως οι: Κολόμβου Αντιγόνη, Σακατάς Αναστάσιος, Αγραφιώτου Φανή, Καραρρίζος Νικόλαος, Μαργαρίτης Μαργαρίτης, Μύτιλη Έλένη, Μπατάλας Χρήστος, Μακρής Αντώνιος, Πατελοδήμου Παρασκευή, Κατής Γεώργιος, Τσιρέβελου Έλευθερία, Καραμπίτσιος Ευθύμιος.

Όσον αφορά το μαθητικό δυναμικό του σχολείου, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία μπορούμε να κάνουμε τις ακόλουθες διαπιστώσεις. Πλήρη και αναλυτικά στοιχεία για τους μαθητές έχουμε από το σχολικό έτος 1926-27 και μετά.

Όμως διαθέτουμε στατιστικούς πίνακες και για τὰ προηγούμενα χρόνια πού βρέθηκαν καταγεγραμμένοι στήν τελευταία σελίδα του πρώτου μαθητολογίου. Σύμφωνα, λοιπόν, μέ τὰ στοιχεία, στό δημοτικό σχολείο Βρυοτόπου στίς δύο πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα 1900-1920 φοιτούσαν κάθε χρόνο κατά μέσο όρο 60 μαθητές και μαθήτριες, εκ των οποίων –όπως είναι φυσικό για τήν εποχή εκείνη– τὰ περισσότερα ήταν αγόρια. Ό μέρος όρος αρχίζει να αυξάνει προοδευτικά στά τέλη τής δεύτερης δεκαετίας για να φτάσει στους 85 μέ 90 στίς τρεις επόμενες δεκαετίες 1920-1950, γεγονός πού οδηγεί στήν αναβάθμιση του σχολείου από μονοθέσιο σε διθέσιο, δηλαδή διδάσκουν δύο δάσκαλοι. Στήν μεταπολεμική περίοδο, όπως συνέβη σε πολλά χωριά, ό αριθμός των μαθητών μειώνεται λόγω τής μετακίνησης πολλών κατοίκων στά αστικά κέντρα. Αύξηση σημαντική παρατηρείται εκ νέου στή δεκαετία του 1970-1980 πού φτάνει πολλές φορές στον αριθμό των 90-100 μαθητών. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών κατάγονταν από τον Βρυότοπο. Έκείνο τό όποιο έντυπωσιάζει κυρίως για τήν προπολεμική περίοδο είναι τό γεγονός ότι μικρός αριθμός μαθητών εγκαταλείπει τό σχολείο και ή πλειοψηφία των μαθητών ολοκληρώνουν τή φοίτησή τους στό δημοτικό σχολείο.

Άπό τή δεκαετία του 1990, τό σχολείο του Βρυοτόπου, ακολουθώντας τή μοίρα των σχολείων πολλών χωριών, αρχίζει να φθίνει σταδιακά, για να φτάσει μόλις τους δέκα μαθητές πού φοιτούν τό τρέχον σχολικό έτος και τον διευθυντή και μοναδικό δάσκαλο να ξαναβρίσκεται πάλι στή θέση των πρώτων εκείνων δασκάλων πού δίδασκαν σε όλες τς τάξεις.

2. Ό σχολικός κήπος

Ό σχολικός κήπος, για τον όποιο θα σās μιλήσω και τον όποιο θυμούνται οί μεγαλύτεροι από μένα στήν ηλικία και πολύ λίγο οί νεώτεροι, άνίκει στό διδακτήριο πού κτίστηκε τό 1926 και εγκαινιάστηκε τό 1928, μέ πρωτοβουλία του διδασκάλου Ιωάννη Λαφαζάνη. Θα μπορούσε να υποθέσει κάποιος ότι τότε για πρώτη φορά ιδρύθηκε. Τά πράγματα, όμως, δέν έχουν έτσι. Όπως αναφέρει ό ίδιος στίς συνολικές δαπάνες ανέγερσης του διδακτηρίου, οί 875 δραχ. προέρχονταν από τήν εκμίσθωση του σχολικού κήπου. Αυτό σημαίνει ότι στό δημοτικό σχολείο του Βρυοτόπου υπήρχε σχολικός κήπος από πίο πριν.

Πράγματι, στή δεκαετία του 1920 αλλά και τήν προηγούμενη δεκαετία, όπως βρήκα στό αρχείο του σχολείου, διατίθεται κάθε χρόνο ένα ειδικό ποσό

από 1.000-2.000 δρχ. για ύδρευση και συντήρηση σχολικού κήπου. Παρ' όλο που επίσημα ο σχολικός κήπος –μέ τή μορφή και μέ τούς στόχους που τον γνωρίζουμε οί περισσότεροι– θεσμοθετείται τό 1929 μέ τίν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ώστόσο από τό τέλος του 19ου αι. και στίς άρχές του 20ου έμφανίζονται σποραδικά οί πρώτοι σχολικοί κήποι.

Άν πᾶμε λίγο πιό πίσω, στόν ίδρυτικό νόμο γιά τά δημοτικά σχολεία τό 1834, θά δοῦμε ότι προβλεπόταν γιά τά δημοτικά σχολεία ή πρακτική διδασκαλία βασικών στοιχείων τῆς άγρονομίας, κηπουρικής και κυρίως τῆς δενδροκομίας, βομβυκοτροφίας και μελισσοτροφίας. Η Πολιτεία μάλιστα παραχωρούσε στους δασκάλους κήπο ή καλλιεργήσιμη γῆ, έκτασης δύο στρεμμάτων, ή όποία έκτός από τή δυνατότητα έπικαρπίας της που έδινε στους χαμιλόμισθους τότε δασκάλους και κάλυπταν έτσι τίς βασικές τους ανάγκες, χρησιμοποιε και ως χώρος πρακτικῆς εξάσκησης των μαθητών σέ γεωργικές εργασίες⁶.

Στόν νόμο λοιπόν του 1929, βλέπουμε τούς στόχους τῆς διδασκαλίας γεωργικών γνώσεων στά δημοτικά σχολεία και τίν αναγκαίότητα δημιουργίας σχολικών κήπων: «...*ιδιαίτερα μαθήματα του έξαιετούς δημοτικού σχολείου είναι οί στοιχειώδεις γνώσεις κηπουρικής, δενδροκομίας, ζωοκομίας, σπροτροφίας, μελισσοκομίας και τά τοιαῦτα. Ως ιδιαίτερα μαθήματα ούτε δυνατόν άλλ' ούτε και αναγκαίον είναι νά διδάσκονται πανταχοῦ τῆς Ελλάδος, δεύτερον όπου είναι ανάγκη κατά τάς τοπικές ασχολίας των κατοίκων θά διδάσκονται εν συνδυασμῶ και ως εφαρμογή των μαθημάτων τῆς φυτολογίας και ζωολογίας και χημείας, ως ιδιαίτερα δέ μαθήματα θά διδάσκονται ταῦτα ως και άλλα πρακτικά μαθήματα, όπου κρίνεται τοῦτο αναγκαίον εν τῇ έβδόμει τάξει ή εν τοῖς συμπληρωματικοῖς μαθήμασι κατά τά άνωτέρω λεχθέντα. Έκείνο τό όποιον προπαντός απαιτεῖται είναι νά αποκτήσῃ τά πλείστα των σχολείων του κράτους κήπους σχολικούς και καταλλήλους εν γενει χώρους και τά μέσα τῆς διδασκαλίας των μαθημάτων τούτων, προς τούτοις δέ και νά μορφωθῇ καταλλήλως τό προσωπικόν».*

Ο νόμος, όπως μπορεί κάποιος νά παρατηρήσει, τόνιζε και τίν παιδαγωγική διάσταση τῆς διδασκαλίας στόν σχολικό κήπο, όπως και τίν επαγγελματική. Αὔτην τίν πρώτη διάσταση, τίν μορφωτική δηλαδή, θά προσπαθήσει μέ διάφορες ενέργειες νά στηρίξει και ό γεωπόνος και καθηγητής στό Γυμνάσιο τῆς Τρίπολης και άργότερα του Διδασκαλείου τῆς Τρίπολης, Σπύρος Χασιώ-

⁶ Έχω βρει έγγραφο στά Γενικά Αρχεία του Κράτους - αίτηση δασκάλου από τίν Αίγινα νά του αποδοθούν οί αποδοχές ενός έτους εργασίας, διότι πεινάει και δέν μπορεί νά φέρει εις πέρας τό έργον του.

της, από πολύ πύο πριν, ύποστηρίζοντας ότι ό σκοπός διδασκαλίας τών γεωργικών μαθημάτων είναι α) νά ύποβοηθήσει τή μόρφωση τής ψυχής του παιδιού μέσω τής αγάπης πρός τά φυτά και τά ζώα β) νά καλλιεργήσει τίν άρετή τής φιλοπονίας και τίν αγάπη πρός παραγωγικά έργα γ) νά καταστήσει τίν άρετή τό πνεύμα του παιδιού νά γίνει δημιουργικό και δ) νά τό βοηθήσει νά εκτιμήσει τό γεωργικό έπάγγελμα και νά άσχοληθεί μέ αυτό και όχι νά τραπεί πρός τά επαγγέλματα τής πόλης. Άν και στό έρώτημα πού συνεχώς άπασχολούσε πολλούς, ειδικούς και μή, εκείνης τής έποχής, άν όλα τά παιδιά θά άσχοληθούν μέ τή γεωργία άπαντούσε άρνητικά, έντούτοις δέν παρεβλεπε και εκείνος τό γεγονός ότι ή πλειοψηφία τών παιδιών τών άγροτικών περιοχών θά άναγκασθούν ή θά πρέπει νά άσχοληθούν μέ τά πατρικά τους κτήματα, κοντά στους γονείς τους, τους όποιους μάλιστα και θά διδάξουν.

Γιά έμάς τελικά ό σχολικός κήπος λειτουργησε όπως θά ήθελε ό Χασιώτης. Ήταν ή χαρά μας τής έπαφής μέ τή φύση, ό ένθουσιασμός για τους σπόρους πού φυτεύαμε και γίνονταν άνθη και καρποί, ή λαχτάρα νά πάρουμε στά χέρια μας τά εργαλεία και νά κάνουμε κάτι μέ τά χέρια μας και όχι μόνο μέ τό μυαλό μας. Ήταν ό χώρος άναφυχής και σχόλης, εκεί πού έξομολογούμασταν τά μικρά μας μυστικά και λέγαμε μαζί και τό μάθημα τής έπόμενης ώρας.

Τίν ίδια αίσθηση έχει κρατήσει και ό Δ. Λαγούδας σέ προφορική συνέντευξη πού μου έδωσε και μέ πολύ γλαφυρό τρόπο μου διηγήθηκε –δέν νομίζω ότι μπορώ νά κάνω τό ίδιο– ό σχολικός κήπος, τότε πού ήταν μαθητής του, τό 1947, θυμάται ότι ήταν ή πύο όμορφη γωνιά του σχολείου. Ήταν μιá έκταση σχήματος παραλληλόγραμμου, 2.430 τ.μ., ό όποιος βρισκόταν συνεχόμενος πρός τίν αυλή και πρός τό Ν.Α. μέρος του.

Ήταν λιθόκτιστος κατά τίς τρεις πλευρές, ένω ή πρόσοψη πρός τό διδακτήριο ήταν κατασκευασμένη από τούβλα μέ κάγκελα άνά διαστήματα.

Ή πόρτα ήταν τρίφυλλη, σιδερένια και τά κάγκελα ήταν σφυρήλατα μέ ωραίους σχηματισμούς πού περνούσαν μέσα από τρυπες, χωρίς όξυγονοκόλληση. Ή κατάληξη τών τοίχων ήταν σέ σχήμα στρογγυλεμένου κώνου και όχι επίπεδη. Στά κάγκελα σκαρφάλωναν οι μαθητές στά διαλείμματα, για νά περάσουν μέσα στόν κήπο. Ήταν ένα από τά αγαπημένα τους παιχνίδια. Είχαν τό χρώμα τής σκουριάς και ό άποκάτω τοίχος ήταν καλλιτεχνικά φτιαγμένος από τούβλα, μέ κολόνες άνά διαστήματα. Οι κολόνες είχαν περιστύλια, τά όποια ήταν σοβατισμένα. Τά παρτέρια του κήπου άντιτοιχοΰσαν στό πλάτος 4 κολόνων άριστερά και 4 δεξιά. Έτσι ό κήπος χωριζόταν σέ δύο κομμάτια από έναν διάδρομο στό πλάτος τής πόρτας, πού κατέληγε στά 4 άποχωρητί-

ρια, κολλητά με τον πίσω τοίχο του κήπου. Όπως αναφέρει ο δάσκαλος Γ. Λαφαζάνης «υπάρχουν αφοδευτήρια τέσσερα εις τό βάθος του κήπου ΝΑ διαστάσεις εξωτερικῶς 5 X 2,20 κάτοψις. Έκαστον αποχωρητήριον ἔχει διαστάσεις 1,65 X 1 X 2,10 = 3,465, ὁ βόθρος τῶν αφοδευτηρίων εὐρισκόμενος ἐκτός αὐτῶν καί πρὸς τό ΝΑ μέρος ἔχει χωρητικότητα, βάθος δύο μέτρα, μήκος τέσσερα καί εἴκοσι μέτρα (4,20) καί πλάτος δύο μέτρα ἦτοι 2 X 2 X 4,20 = 16,80 κυβικά μέτρα».

Τά παρτέρια πού υπῆρχαν δεξιά καί ἀριστερά ἦταν περιφραγμένα μέ ὀρθογώνια τοῦβλα στὴ σειρά καί μισοπλαγιαστά τοποθετημένα. Εἶχαν λουλούδια, ἐνῶ τό υπόλοιπο μέρος τοῦ κήπου εἶχε ἄλλα μικρά παρτέρια μέ διαδρόμους χωμάτινους καί κει φύτευαν δημοτικὰ, σιτάρι, βρώμη καί ρεβύθια. Στό υπόλοιπο τμήμα τοῦ υπῆρχαν δέντρα ὀπωροφόρα.

Όπως θυμᾶται καί ἀφηγεῖται ὁ Β. Χατζῆς, μαθητής τότε τοῦ σχολείου, σπὴν εἴσοδο τοῦ κήπου υπῆρχαν 3-4 βερικοκίες καί τά βερίκοκα τά μάζευαν οἱ μαθητές καί ὁ δάσκαλος τά πουλοῦσε φροντίζοντας μέ χρήματα πού κέρδιζε νά καλύψει διάφορες ἀνάγκες τοῦ διδακτηρίου, κυρίως ἐπισκευαστικές.

Ἡ δασκάλα τοῦ σχολείου Ἑλένη Μύτιλη, τό 1947 σέ ἓνα βιβλίο, στό ὅποιο κρατοῦσε σημειώσεις γιά τό τί θά διδάξει σέ κάθε τάξη, στό μάθημα τῆς Πατριδογνωσίας καί Γεωγραφίας γράφει ὅτι σπὴν Α' καί Β' τάξη –πρῶτον ἔτος συνδιδασκαλίας– θά δεῖξει καί θά μιλήσει ἐκτός ἀπὸ τό διδακτήριο, τὴν αὐλή τοῦ διδακτηρίου, τὴν ὁδό, τίς οἰκίες ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τοῦ σχολείου, τίς συνοικίες, τὴν ἐκκλησία, τὸν οὐρανὸ, τοὺς ἀγρούς, τὰ ὕδατα, τὴν πεδιάδα, τό ὄρος, τὴν ἐξοχή, καί γιά τὸν κῆπο τοῦ σχολείου, σπὸν ὅποιο θά γίνονται ἐπισκέψεις κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους, γιά νά σχηματίσουν οἱ μαθητές τὴν γενικὴ εἰκόνα τοῦ κήπου, μέ τὰ ἐν τῷ κήπῳ ὑπάρχοντα δέντρα, λάχανα, ἄνθη καί ζῶα, καί τὰ πρὸς καλλιέργειαν χρήσιμα ἐργαλεῖα. Θά τοὺς μιλοῦσε γιά τὴν ἀρδευση καί τὴν λίπανση τοῦ κήπου καί θά ἔδειχνε καί τό σχέδιον τοῦ κήπου.

Ἀξιοπρόσεκτος πράγματι εἶναι ὁ τρόπος ὑδροδότησης τοῦ κήπου τό 1947, πού γινόταν μέ ἓνα ὑδραυλικὸ σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων πού ἀρχίζε ἀπὸ τὴ βρύση τοῦ χωριοῦ περνοῦσε μέσα ἀπὸ τὸν πευκῶνα τῆς ἐκκλησίας καί κατέληγε στὰ δεξιά τῆς πόρτας τοῦ κήπου. Τό νερὸ τῆς βρύσης διοχετευόταν μέσῳ ἑνὸς σωλῆνα σέ ἓνα αὐλάκι, πού διέσχισε τὴ μιά πλευρὰ τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ τότε κολυμποῦσαν πάπιες. Όταν ἤθελαν νά ποτίσουν τὸν κῆπο, σφράγιζαν αὐτὸν τὸν σωλῆνα μέ ἓνα πανί, ἀνέβαινε ἡ στάθμη τοῦ νεροῦ καί τό νερὸ τότε διοχετευόταν σέ ἓναν ἄλλο σωλῆνα πού κατευθυνόταν πρὸς τό σχολεῖο. Τό νερὸ ἦταν ἀφθονο καί σκάβοντας αὐλάκια τό ὀδηγοῦσαν μέσα σέ ὀλόκληρο τὸν κῆπο.

Τό ἀρτεσιανό τῆς βρύσης ἔφθανε στά 80 μ. βάθος. Κάποιος Λαθίρας, ἐργολάβος, βρῆκε τό νερό, καί ἐπειδή μύριζε τό ἔστειλαν στό Χιμεῖο γιά ἀνάλυση καί ἡ ἀπάντηση ἦταν: «Νά πίνετε ἄφθονα τό νερό σας, εἶναι θησαυρός». Σταμάτησαν τότε καί τά γαστρεντερολογικά προβλήματα τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ. Ἀργότερα ἡ ἄρδευση γινόταν μέ μιά κεντρική τουλούμπα στό μέσον καί κατόπιν μέ μηχανάκι, ὅπως θά δοῦμε.

Ἡ βρύση αὐτή, σῆμα κατατεθέν τοῦ χωριοῦ, ὅπως καί τά πεῦκα γύρω ἀπό τήν ἐκκλησία διαγράφουν μιά παράλληλη ἱστορία. Συμπίπτει ἡ περίοδος ἀκιμῆς τους καί παρακιμῆς. Τά πεῦκα πρέπει νά φυτεύθηκαν πρῖν ἀπό τό 1940⁷. Ὅταν ἔφυγαν οἱ Γερμανοί ἀπό τόν Βρυότοπο, τότε ἔγινε καί ἡ περιφράξη τῆς ἐκκλησίας μέ σιδερολοστούς καί συρματόπλεγμα. Ὁ κύριος λόγος ἦταν ὅτι ἔμπαιναν στόν χῶρο αὐτό τά βουβάλια τοῦ χωριοῦ, ἔξυναν τήν ράχη τους στούς μικροῦς ἀκόμα κορμούς, μέ τόν κίνδυνο νά τά καταστρέψουν. Στήν περιφράξη αὐτή πρωτοστάτησε ὁ πατέρας μου, Δημήτριος Νταβαρούκας, ὅπως θυμᾶται ὁ Βασίλειος Χατζῆς. Σταδιακά μετά τήν κοπή τῶν δέντρων – κατά τήν περίοδο τῆς χούντας– ἄρχισε νά λιγοστεύει καί τό νερό τῆς βρύσης.

Σ' ἓνα 2ο βιβλίο-κατάστιχο μέ τίτλο Κτηματολόγιον, πού τό ἔγραψε ὁ δάσκαλος Μαργαρίτης 1953-1956, βασιζόμενος καί αὐτός στόν Λαφαζάνη, δίνει τά ἑξῆς στοιχεῖα:

«Τό Σχολεῖον κατέχει σχολικόν κῆπον ἐκτάσεως 2.430 τ.μ. καί ὅστις σήμερον κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν καί κόπων ὑπό τῆς παρουσίας Διευθύνσεως παρουσιάζει ἀρκετά ἱκανοποιητικὴν ὄψιν καί κατάστασιν. Διότι ἐντός αὐτοῦ ἐφυτεύθησαν 84 δενδρύλλια ὀπωροφόρα παντός εἴδους, ὅλος δέ ὁ χῶρος καλλιεργεῖται διά διαφορῶν φυτῶν, εἰς δέ τό μέσον ἔχει ἀνθόκηπον.»

Τό 1959 γράφεται μιά μονογραφία ἀπό τοὺς δασκάλους Μπατάλα Χρήστο καί Γκόλτσου Εὐτυχία γιά τήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ἀναγράφονται τά ἑξῆς σχετικά μέ τόν σχολικό κῆπο:

«Ὁ κῆπος σήμερον κατόπιν πολλαπλῶν προσπαθειῶν καί κάτω ὑπό τήν πίεσιν τῆς παρουσίας Διευθύνσεως παρουσιάζει ἀρκετά ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν. Διότι ἐντός αὐτοῦ ἐφυτεύθησαν 100 δενδρύλλια ὀπωροφόρα παντός εἴδους, ὅλος δέ ὁ κῆπος καλλιεργεῖται διά διαφορῶν φυτῶν, εἰς δέ τό μέσον ἔχει ἀνθόκηπον. Καί τελευταίως ἐτοποθετήθη ἠλεκτρικὸς κινητήρας διά τήν ἄρδευσιν αὐτοῦ.»

Στή δική μου ἐποχή ὁ σχολικός κῆπος ἦταν μᾶλλον πιό φροντισμένος.

⁷ Μέ βάση μνημῆς τῆς Χάιδως Νταβαρούκα.

Βρίσκω στήν Α΄ Δημοτικού δάσκαλο τόν Μπατάλα. Ήδη σέ μιά πράξη τῆς σχολικῆς ἐφορείας μέ ἡμερομηνία 12/6/1960 βρίσκουμε τήν ἐξῆς ἐπισήμανση. «Χρειαζόνται ἀντικατάσταση ποτιστήρια, κουβάδες, ψαλίδες κλαδέματος, ἐμβολιαστήρια, πρίονες μικροί, τσάπες, σκαλιστήρια διάφορα, πτύα μεγάλα, παπιτά καί τσουγκράνες»

Θυμάμαι ἕνα μεγάλο στρογγυλό παρτέρι στό κέντρο, πού δέν ὑπῆρχε τό 1947, πού φυτεύαμε διάφορα λουλούδια, διαλέγοντας ἐπιμελῶς τά χρώματα, κρινάκια ρόζ καί ἄσπρα, ζουμπούλια μώβ, πανσέδες, μίνια καί μαζί μέ τή γνώση πού ἀποκτούσαμε γιά τά ἄνθη διαμορφώνουμε καί κριτήρια αἰσθητικά. Ἡ δασκάλα μας κ. Παρασκευή Παντελοδήμου ἔδινε πολύ μεγάλη σημασία στό πῶς θά συνδυάζαμε τά χρώματα τῶν λουλουδιῶν στό κεντρικό στρογγυλό παρτέρι. Ὁ κάθε μαθητής ἦταν ὑπεύθυνος γιά τό παρτέρι του καί παρακολούθουσε τήν διαδικασία ἀπό τή σπορά ἕως τήν ἄνθιση, ἢ ἂν ἦταν ὑπεύθυνος γιά τά κηπευτικά, παρακολούθουσε τήν καρποφορία τῶν μπιτζελιῶν καί τῶν κουκιῶν. Τά ἐργαλεῖα, τσάπες καί σκαλιστήρια σέ παιδικό μέγεθος ἀρκετά ἀπό αὐτά τά φυλάγαμε στό ὑπόγειο τοῦ σχολείου, τώρα πιά δέν ὑπάρχει, καί ὅταν ἔφτανε ἡ ὥρα τοῦ κήπου τρέχαμε μέ λαχτάρα νά τά πάρουμε.

Στό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 οἱ σχολικοί κήποι ἀδρανοῦν ἕως πού ἐξαφανίζονται. Ἀργότερα ὁ κήπος εἶναι φυτεμένος μέ ἀμυγδαλιές. Σήμερα τίποτα. Εἴμαστε τυχεροί ὅσοι τόν ζήσαμε.

Σίγουρα ἡ νοσταλγία γιά τό παρελθόν χρωματίζει πάντοτε τίς ἀναμνήσεις μας μέ ὠραία χρώματα. Ἕνα πέτρινο διδακτήριο, μιά πέτρινη ἐκκλησία, ἕνας πευκῶνας γύρω τῆς, μιά βρύση ὀκτάγωνη μέ τό ἱαματικό τῆς νερό, ἕνα αὐλάκι μέ καθαρό νερό, μέ πάπιες καί χῆνες νά κολυμπᾶνε, ἐμεῖς νά παίζουμε, ἕνα καλντερίμι πέτρινο ἀπό τήν ἐκκλησία μέχρι τά Κωτουλεῖκα, μέ κάρρα καί ζωντανά πού μουγγανίζαν, νά τό διασχίζουν μέσα στή νύχτα –καί ξέραμε ὅτι ἦταν ἡ ὥρα γιά τό σπᾶσιμο τοῦ καπνοῦ– ὅλα αὐτά ἦταν γιά τή γενιά μου τό χωριό μας. Σχολεῖο μέ κήπο, ἐκκλησία μέ πεῦκα, βρύση μέ ἱαματικό νερό, κοινοτικό κατάστημα μέ καφενεῖο, δρόμος μέ κάρρα. Ἔτσι ὅλοι μας ὡς μαθητές ζωγραφίζαμε τόν Βρυότοπο. Αὐτός ἦταν ὁ κόσμος μας.

Σήμερα τό σχολεῖο ἔχει βαφτεῖ, τό ἴδιο καί ἡ ἐκκλησία, τά πεῦκα κόπηκαν, τό καλντερίμι ἔγινε ἄσφαλτος, ἡ αὐλή τοῦ σχολείου ἀσφαλτοστρώθηκε, ὁ σχολικός κήπος ἔπαυσε νά ὑπάρχει, δέν βγαίνουν πλέον τά παιδιά γεωργοί θά ἔλεγε κάποιος, τί τόν χρειαζόμαστε. Ἐξάλλου, κοστίζει λιγότερο μιά τσιμεντοστρώση ἢ ἀσφαλτοστρώση ἀκόμα καί στίς σχολικές αὐλές. Ξεχάσαμε τή γεωργία ἀλλά καί τήν ἐπαφή μας μέ τή φύση, γίναμε οἰκονομολόγοι καί πολύ συμπερονοτολόγοι καί σιγά σιγά καί ἀνεπαισθήτως χάσαμε καί τήν αἰσθητική μας.

Όχι πώς είμαι όπαδός μᾶς ρομαντικῆς ἄποψης γιά ἐπιστροφή στό παρελθόν, οὔτε πιστεύω πώς ὅ,τι εἶναι κατωμένο εἶναι κινόλας καθαγιασμένο. Ἀπλά πιστεύω ὅτι ὠριμάσαμε ἄρκετά γιά νά κρατήσουμε ἀπό τό παρελθόν ὅ,τι μᾶς εἶναι ἀναγκαῖο καί ὁμορφαίνει τί ζωή μας. Ἀρκεῖ νά ἔχουμε συνειδητοποιήσει ὅτι ἡ ὁμορφιά εἶναι βασική μας ἀνάγκη καί ὅτι ἡ πρακτικότητα μπορεῖ ἄριστα νά συνδυαστεῖ μέ τήν ὁμορφιά.

Θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τήν κ. Ἰουλία Κανδήλα, φίλη καί συνάδελφο, πού δέχτηκε νά ἀσχοληθεῖ μέ τήν ἱστορία τοῦ σχολείου μου, ἄν καί ὁμάται ἐκ Φαρσάλων, τόν κ. Δημήτριο Λαγούδα γιά τήν συνέντευξη πού πρόθυμα μοῦ παραχώρησε, ὅπως καί τόν κ. Βασίλειο Χατζῆ καί τήν γιαγιά μου Χάιδω Νταβαρούκα γιά τόν ἴδιο λόγο, τόν κ. Δημήτριο Καραμῆτσο, Διευθυντή τώρα τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου Βρυσοτόπου, ὁ ὁποῖος μοιράστηκε μαζί μου τήν ἀγωνία του νά μίν κλείσει τό σχολεῖο, τήν κ. Νικολέτα Κοντσιώτη, τόν κ. Κωνσταντίνο Κοντσιώτη, τόν κ. Γῶργο Παπαγιάννη, τήν κ. Εὐαγγελία Μπαμπτζέλη, τόν κ. Δ. Νταβαρούκα καί τήν κ. Μαίρη Κωτούλα γιά τίς φωτογραφίες πού μοῦ παραχώρησαν, καί κυρίως τόν Δῆμο Ἀμπελῶνα γιά τήν εὐκαιρία πού μοῦ ἔδωσε μέ τήν διοργάνωση τοῦ 2ου Ἱστορικοῦ συνεδρίου νά μιλήσω γιά ἕνα κομμάτι τῆς ἱστορίας τοῦ χωριοῦ μου.

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Παιδεία και Σήμερα

* * *

ΖΕΤΤΑ Μ. ΜΑΚΡΗ

ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΑΡΜΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΑΝΑΒΑΘΜΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΚΑΘΙΣΤΑΤΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΗ ΜΕ ΣΤΙΒΑΡΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΜΑΣ

Ο έκσυγχρονισμός και η αναβάθμιση της Έπαγγελματικής Έκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης (ΕΕΚ & ΔΒΜ) στην Ελλάδα βρίσκεται στο επίκεντρο των μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών για την Παιδεία και αποτελεί μέρος του συνολικού σχεδιασμού του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Άθλητισμού.

Τήν παρούσα χρονική στιγμή η αναβάθμιση αυτή είναι σε πλήρη εξέλιξη και στηρίζεται σε μία ολοκληρωμένη στρατηγική για την δυναμική καθώς και τις εναλλακτικές και ποιοτικές επιλογές της ΕΕΚ και της ΔΒΜ με κύριο στόχο την διασύνδεση με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και την ουσιαστική συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, οι ραγδαίες εξελίξεις στους τομείς της τεχνολογίας και της πληροφορικής, ο κοινωνικός μετασχηματισμός και η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας φέρνουν στο προσκήνιο την αδήριτη ανάγκη για την αναβάθμιση και την ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της διά βίου μάθησης.

Γιὰ τόν Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη η δέσμευση και η προτεραιότητα για την χάραξη στρατηγικής, πολιτικών και εναλλακτικών προοπτικών στον δυναμικά και ταχύτατα εξελισσόμενο τομέα της επαγγελματικής εκπαί-

δευσης και κατάρτισης αποτυπώθηκε με την δημιουργία, για πρώτη φορά στα χρονικά, ενός Υφυπουργείου στο εξαιρετικά σύνθετο και ευαίσθητο Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Άθλητισμού.

Με την επάρκεια και την τεχνογνωσία της Γενικής Γραμματείας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης, το νέο Υφυπουργείο έχει ως σκοπό τον σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση, σε εθνικό επίπεδο, της εκπαιδευτικής πολιτικής, που έχει ως στόχο τόσο την ανάπτυξη ανταγωνιστικών ανθρώπινων πόρων στο διεθνοποιημένο περιβάλλον, όσο και την εξάλειψη διακρίσεων και αποκλεισμών, καθώς και την διασφάλιση δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών για το σύνολο της νεολαίας, συμπεριλαμβανομένων των νέων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, καθώς και εκείνων με λιγότερες ευκαιρίες, για λόγους διαφορετικότητας ή δυσμενούς κοινωνικού, πολιτισμικού και οικονομικού περιβάλλοντος.

Ουσιαστικά, η αναβάθμιση της ΕΕΚ ξεκίνησε από την Κυβέρνηση Κυριάκου Μητσοτάκη 2019-2023 με την ψήφιση και υλοποίηση του ν. 4763/2020, ο οποίος, κυρίως, παρέχει το πλαίσιο δομής του Εθνικού Συστήματος Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και αναπτύσσεται κατ' αντιστοιχία του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων και κινείται πάνω σε τρεις βασικούς άξονες.

Ο πρώτος άξονας αφορά στην διαμόρφωση, για πρώτη φορά, κοινού στρατηγικού σχεδιασμού της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με το Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Με τον δεύτερο άξονα δρομολογήθηκε η άμεση σύνδεση της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης & Διά Βίου Μάθησης με την αγορά εργασίας, μέσω της ουσιαστικής συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων στο Κεντρικό Συμβούλιο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, ενώ σε κάθε Περιφέρεια της χώρας συστάθηκε το Συμβούλιο Σύνδεσης με την Παραγωγή και την Αγορά Εργασίας.

Ο τρίτος άξονας στρέφεται γύρω από την αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, αρχικής και συνεχιζόμενης, σε επίπεδο δομών, διαδικασιών, προγραμμάτων σπουδών και πιστοποίησης.

Συνεχίζουμε να χτίζουμε πάνω στο κεκτημένο των μεταρρυθμίσεων της πρώτης τετραετίας της διακυβέρνησης της ΝΔ και αναφέρομαι στα Επαγγελματικά Λύκεια, τα 25 Πρότυπα Επαγγελματικά, την υποβολή παράλληλου μηχανογραφικού, τα 125 αναβαθμισμένα Δ.Ι.Ε.Κ., εκ των οποίων 10 Πειραματικά και 5 Θεματικά, την παροχή 96 ειδικοτήτων μεγάλης ζήτησης, την ίδρυση πάνω από 30 ειδικοτήτων νέων, πειραματικών ή με πιλοτικό πρόγραμμα,

καθώς και 3 ειδικοτήτων για άτομα με προβλήματα όρασης ή και άκοης σε συνεργασία με την ΕΣΑμΕΑ., τις 3 Έπαγγελματικές Σχολές Κατάρτισης με έμφαση στην Ναυπηγοεπισκευαστική Βιομηχανία, την καθιέρωση αμειβόμενης πρακτικής άσκησης όλων των καταρτιζόμενων των Δ.Ι.Ε.Κ. και στεγαστικού επιδόματος, την εξασφάλιση της διαπερατότητας του Έκπαιδευτικού συστήματος, τό Μητρώο Εκπαιδευτών Έπαγγελματικής Κατάρτισης, την εφαρμογή νέου πλαισίου για τό Μεταλυκειακό Έτος - Τάξη Μαθητείας, την λειτουργία Γραφείων Έπαγγελματικής Ανάπτυξης και Σταδιοδρομίας, σε όλα τα Ι.Ε.Κ. της χώρας, τούς νέους οδηγούς κατάρτισης για 130 ειδικότητες των Ι.Ε.Κ., την επιμόρφωση, για πρώτη φορά, των εκπαιδευτών των Ι.Ε.Κ. σε οριζόντιες δεξιότητες και των εκπαιδευτικών επαγγελματικών ειδικοτήτων στις εξελίξεις της επιστήμης τους, τούς νέους κανονισμούς λειτουργίας τόσο των Δημοσίων όσων και των Ίδιωτικών Ι.Ε.Κ. και την έκδοση του κανονισμού λειτουργίας των Ι.Ε.Κ. Ειδικής Άγωγής, τόν σχεδιασμό και την ύλοποίηση νέων πρόσθετων ειδικοτήτων και δράσεων που θά καλύπτουν τις συνολικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και θά ενισχύσουν τόν θεσμό των δημοσίων ΙΕΚ Ειδικής Άγωγής.

Έπιπλέον, ύλοποιείται ή επικαιροποίηση και πιστοποίηση των επαγγελματικών περιγραμμάτων και των οδηγών κατάρτισης από τόν ΕΟΠΠΕΠ. Παράλληλα, θά εφαρμόσουμε τίν καινοτόμο πρωτοβουλία για τίν λειτουργία Γραφείων Έπαγγελματικής Ανάπτυξης και Σταδιοδρομίας (Γ.Ε.Α.Σ.) στά ΙΕΚ, στό πλαίσιο στοχευμένων δράσεων για τίν αναβάθμιση και τίν ενίσχυση των ΙΕΚ. Προχωρούμε στην ίδρυση εργαστηρίων εικονικής πραγματικότητας σε 100 σχολεία της χώρας και Κέντρων Καινοτομίας, ένα σε κάθε περιφέρεια, προϋπολογισμού 114 εκατ. ευρώ, με πόρους από τό Ταμείο Ανάκαμψης και Άνθεκτικότητας, για παροχή σύγχρονου τεχνολογικού εξοπλισμού σε όλα τά Έργαστηριακά Κέντρα των δομών Έπαγγελματικής Έκπαίδευσης και Κατάρτισης με επιπλέον ψηφιακά εργαλεία για κάθε μαθητή, εκπαιδευτικό και εκπαιδευτική δομή, με διαδραστικούς πίνακες, ταχύτερο Internet και ειδικό προηγμένο τεχνολογικό εξοπλισμό για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρία.

Προτεραιοποιούμε τά ζητήματα ειδικής άγωγής και εκπαίδευσης και εργαζόμαστε, έντατικά και συντονισμένα, για τόν σχεδιασμό και τίν ύλοποίηση νέων πρόσθετων ειδικοτήτων και δράσεων που θά καλύπτουν τις συνολικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και θά ενισχύσουν τόν θεσμό των δημοσίων ΙΕΚ Ειδικής Άγωγής.

Εΐμαστε ιδιαίτερα ευαίσθητοι και άφουγκραζόμαστε τά προβλήματα που αντιμετώπιζουν τά άτομα με αναπηρία. Για τόν λόγο αυτό, έχουμε άρχισει τίν

διαδικασία διαλόγου με τις αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες, προκειμένου να σχεδιάσουμε δράσεις που θα ενισχύσουν τον θεσμό των δημοσίων ΙΕΚ Ειδικής Αγωγής. Προσανατολιζόμαστε, τάχιστα, στην αύξηση του δικτύου των δομών αυτών και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, δεδομένου ότι αυτή την στιγμή λειτουργούν μόλις δύο στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη για τους συμπολίτες μας, κυρίως με προβλήματα όρασης και άκοης, καθώς και στην προσθήκη νέων ειδικοτήτων προσαρμοσμένων στις ανάγκες αυτών των ατόμων, εκτός από τις ειδικότητες του Τεχνικού Χειριστή Η/Υ και τηλεφωνικών κέντρων, του Τεχνικού Έφαρμογών Πληροφορικής (Πολυμέσα/Web Designer-Developer /Video Games) και του Απομαγνητοφωνητή Συνομιλιών-Πρακτικών. Προχωρούμε, επίσης, στην έκδοση εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας των ΙΕΚ Ειδικής Αγωγής. Παράλληλα, δίνουμε έμφαση στις έπιμορφώσεις εκπαιδευτικών, εκπαιδευτών και στελεχών ΕΕΚ, καθώς και στην αξιολόγηση δομών και συντελεστών ΕΕΚ.

Ταυτόχρονα, επενδύουμε στην συνεχή ενίσχυση της διά βίου μάθησης, για την άμβλυνση του χάσματος δεξιοτήτων και προωθούμε ένα πρόγραμμα για 100.000 άτομα που θα συμμετάσχουν στην διά βίου μάθηση στον τομέα της πληροφορικής. Τό πρόγραμμα θα υλοποιηθεί με τη συνεργασία πολλών υπουργείων και με τον Σύνδεσμο Έταιρειών Πληροφορικής Ελλάδος με έντατικές έπιμορφώσεις, στις νέες τεχνολογίες, κυρίως των τελειόφοιτων και των αποφοίτων όλων των ειδικοτήτων των ΙΕΚ και ΑΕΙ.

Η Ελλάδα προχωρά ακόμα πιο τολμηρά στην ίσχυροποίηση της ΕΕΚ μέσω της νέας νομοθετικής πρωτοβουλίας που θα φέρουμε σύντομα και στόχο έχει να δημιουργήσει μιá αποτελεσματικότερη Έπαγγελματική Έκπαίδευση και Κατάρτιση, ή οποία θα βρίσκεται ακόμα πιο κοντά στις ανάγκες της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας.

Τό έπικειμένο σχέδιο νόμου, όπως έχει αναφέρει αναλυτικά και ό Υπουργός Παιδείας Κυρ. Πιερρακάκης, θα διαρθρώνεται στους παρακάτω κεντρικούς πυλώνες παρέμβασης:

- Ένισχύεται ή συνάρθρωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης με την ίδρυση Κέντρων Έπαγγελματικής Έκπαίδευσης και Κατάρτισης

Η ίδρυση των Κ.Ε.Ε.Κ. έρχεται να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ όλων των δομών της Έπαγγελματικής Έκπαίδευσης και Κατάρτισης και τί σύνδεσή της με την αγορά εργασίας και την τοπική οικονομία. Σε κάθε Κ.Ε.Ε.Κ. θα συνυπάρχουν και θα άλληλεπιδρούν, διατηρώντας την οργανική αὐτοτέλειά τους, Έπαγγελματικές Σχολές Κατάρτισης (Ε.Σ.Κ.),

Έπαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑ.Λ.) και Ίνστιτούτα Έπαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.), ενώ θα παρέχεται και Μεταλυκειακό Έτος – Τάξη Μαθητείας.

Στόχος τής παρέμβασης είναι η όλιστική προσέγγιση τής μάθησης, οι συνέργειες, η έξοικονόμηση πόρων, η καινοτομία και η διάχυση καλών πρακτικών, η ενίσχυση τής σύζευξης με τήν αγορά εργασίας και τήν τοπική κοινωνία, με τελικό όφελος για τήν έθνική οικονομία και, κυρίως, για τούς μαθητές που θα επιλέξουν τήν Έπαγγελματική Έκπαίδευση.

Περαιτέρω, τά Γραφεία Έπαγγελματικής Ανάπτυξης και Σταδιοδρομίας (Γ.Ε.Α.Σ.) αναβαθμίζονται και θα αποτελούν οργανική μονάδα κάθε Κ.Ε.Ε.Κ., εξυπηρετώντας όλες τις επί μέρους μονάδες που τό απαραίτίζουν, ενώ θα αυξηθεί και η στελέχωσή τους.

- Έπεκτείνονται οι καινοτομίες τών Πρότυπων ΕΠΑ.Λ. σέ όλα τά ΕΠΑ.Λ. τής χώρας

Γενικεύονται σέ όλα τά ΕΠΑ.Λ. οι ειδικές προβλέψεις τών Π.ΕΠΑ.Λ. Έτσι, από τό σχολικό έτος 2024-2025, θα αποτελούν κανόνα για όλα τά ΕΠΑ.Λ. τής χώρας θεσμοί και λειτουργίες, όπως η Έπιτροπή Συντονισμού του Πρότυπου Έπαγγελματικού Λυκείου, η πρακτική άσκηση τών μαθητών, η εφαρμογή νέων προγραμμαμάτων σπουδών και η έναρμόνισή τους με τις ανάγκες τής τοπικής οικονομίας, η δημιουργία εικονικών ή μί επιχειρήσεων.

Είναι αυτονόητο ότι τά Π.ΕΠΑ.Λ. θα συνεχίσουν νά ύφίστανται και νά λειτουργούν ως κύτταρα καινοτομίας, εντάσσοντας στην καθημερινότητά τους και εξελίσσοντας ακόμα περισσότερες πρακτικές που σταδιακά θα καθιερώνονται για όλα τα ΕΠΑ.Λ.. Έξάλλου, η λογική της θεσμοθέτησης τών Π.ΕΠΑ.Λ. εστιάζει στην ανάδειξη και τήν εξαγωγή καλών πρακτικών στην Έπαγγελματική Έκπαίδευση και Κατάρτιση.

- Διασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία και προάγεται η αποτελεσματική συνεργασία τών Έργαστηριακών Κέντρων με τις εκπαιδευτικές δομές που εξυπηρετούν. Με τό νέο σχέδιο νόμου οι Υπεύθυνοι Τομέων τών Ε.Κ. αντικαθίστανται από τούς Τομεάρχες τών ΕΠΑ.Λ./Π.ΕΠΑ.Λ., ώστε η θεωρία και τό εργαστήριο νά θεωρούνται και νά αποτελούν έναία μαθησιακή ένότητα, όπως επιτάσσει η σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική. Έπιπλέον, ο αριθμός τών Υποδιευθυντών κάθε Ε.Κ. θα εξαρτάται από τό πλήθος τών εργαστηρίων και τών μονάδων που εξυπηρετεί και, τέλος, η συνευθύνη στα εργαστηριακά μαθήματα θα διατυπωθεί ρητώς στο καθηκοντολόγιο τών εκπαιδευτικών.

- Ένισχύεται τό περιφερειακό σκέλος τῆς διακυβέρνησης τῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσης καί Κατάρτισης

Ἀκόμα, σύμφωνα μέ τό ἐπικείμενο νομοσχέδιο, ἀναβαθμίζεται ὁ ρόλος καί ἡ λειτουργία τῶν κατά τόπους Συμβουλίων Σύνδεσης μέ τήν Παραγωγή καί τήν Ἀγορά Ἐργασίας (Σ.Σ.Π.Α.Ε.). Πιό συγκεκριμένα, προβλέπεται ἡ ἐνίσχυση τῶν γνώσεων καί τῶν δεξιοτήτων τῶν μελῶν τους μέσα ἀπό σχετικές μέ τίς ἀρμοδιότητές τους ἐπιμορφώσεις, ἡ ὑποστήριξή τους ἀπό ἐμπειρογνώμονες, ἐνῶ ἀναμένεται καί ἡ ἀναβάθμισή τους σέ Συλλογικό Ὅργανο μέ Γραμματεία καί ἔδρα, ὅπως ἰσχύει στήν περίπτωση τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσης καί Κατάρτισης (Κ.Σ.Ε.Ε.Κ.).

- Δημιουργεῖται μία σύγχρονη ταυτότητα τῶν ΙΕΚ

Τά Ι.Ε.Κ. θά ἀποκτήσουν ἕναν ἐξαιρετικά διευρυμένο ρόλο σέ ὄ,τι ἀφορᾷ στήν ἐνεργό διασύνδεση τῶν καταρτιζόμενων καί τῶν ἀποφοίτων τους μέ τήν ἀγορά ἐργασίας σέ τοπικό, περιφερειακό καί κλαδικό ἐπίπεδο. Σύμφωνα μέ τόν νέο νόμο, κάθε δομή θά διαρθρῶνεται σέ δύο τομεῖς: τόν Τομέα Ἐπαγγελματικῆς Κατάρτισης καί τόν Τομέα Ἐπαγγελματικῆς Ἀνάπτυξης καί Συμβουλευτικῆς.

Ὁ Τομέας Ἐπαγγελματικῆς Κατάρτισης θά παρέχει προγράμματα ἐπαγγελματικῆς κατάρτισης, ἐστιάζοντας ταυτόχρονα στήν ἀναβάθμιση τῶν δεξιοτήτων καί τήν ἐπικαιροποίηση τῶν γνώσεων. Ἀντίστοιχα, ὁ Τομέας Ἐπαγγελματικῆς Ἀνάπτυξης καί Συμβουλευτικῆς θά προσφέρει στούς καταρτιζόμενους τόσο ὑπηρεσίες καθοδήγησης καί συμβουλευτικῆς σέ θέματα ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ καί σταδιοδρομίας, ὅσο καί ὑπηρεσίες διασύνδεσης, παρακολούθησης καί ὑποστήριξης τῆς σταδιοδρομίας μετά τήν ἀποφοίτησή τους.

- Σχεδιάζονται περιφερειακές δομές τυπικῆς καί μί τυπικῆς ἐκπαίδευσης σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τῶν «ζωντανῶν ἐργαστηρίων».

- Ἐνισχύεται ἡ ἐπέκταση τοῦ θεσμοῦ τῶν ΙΕΚ εἰδικῆς ἀγωγῆς γιά τούς ἀποφοίτους τῶν Ἐνιαίων Εἰδικῶν Ἐπαγγελματικῶν Γυμνασίων καί Λυκείων, τῶν γενικῶν λυκείων καί τῶν ἐπαγγελματικῶν λυκείων.

- Ἰδρύνονται Ἐπαγγελματικές Σχολές Κατάρτισης (ΕΣΚ) εἰδικῆς ἀγωγῆς γιά τούς ἀποφοίτους τῶν Ἐργαστηρίων Εἰδικῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσης Κατάρτισης.

- Ἀξιοποιεῖται ἡ ψηφιοποίηση τῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσης καί Κατάρτισης.

Ο νέος νόμος αναμένεται να καθιερώσει τη λειτουργία της Ψηφιακής Πύλης Ένημέρωσης των Γραφείων Έπαγγελματικής Ανάπτυξης και Σταδιοδρομίας (Γ.Ε.Α.Σ.). Εκεί, κάθε ενδιαφερόμενος θα μπορεί να βρει τις ειδικότητες που προσφέρει ή κάθε εκπαιδευτική δομή, τό ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την Πρακτική Άσκηση και την Μαθητεία και στατιστικά στοιχεία για την επαγγελματική εξέλιξη και αποκατάσταση των αποφοίτων.

Κυρίως όμως ή πλατφόρμα πρόκειται να λειτουργήσει ως σημείο τομής μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, μεταξύ μαθητών, καταρτιζομένων και αποφοίτων και επιχειρήσεων που παρέχουν θέσεις για πρακτική άσκηση, μαθητεία και μόνιμη εργασία. Παράλληλα, ή Πύλη θα παρέχει πλήρες εκπαιδευτικό υλικό, ενώ, τέλος, μέσω αυτής θα πραγματοποιούνται και όλες οι διαδικασίες γύρω από την αξιολόγηση των δομών.

Η εκπαιδευτική μας πολιτική επενδύει στις σύγχρονες ειδικότητες, εξασφαλίζει επαγγελματική προοπτική και κατοχυρώνει στην Έπαγγελματική Έκπαίδευση και Κατάρτιση και την Διά Βίου Μάθηση τό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της συνειδητής επιλογής για ένα δυναμικό μέλλον.

Δημιουργούμε τις εναλλακτικές ποιοτικές διαδρομές που θέλουμε να προσφέρουμε στην νεολαία και δίνουμε λύση στις αυξανόμενες ανάγκες της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας, όπως αποτυπώνονται και επικαιροποιούνται στον επαγγελματικό στίβο και σε συνεργασία με τά επαγγελματικά σωματεία και τούς φορείς.

Τά τελευταία χρόνια, τόσο στην Εύρώπη όσο και διεθνώς, ή Έπαγγελματική Έκπαίδευση και Κατάρτιση διανύει μία περίοδο έντονου μετασχηματισμού.

Η σπουδαιότητα καλλιέργειας δεξιοτήτων αναδεικνύεται με έμφατικό τρόπο, καθώς τό 2023 όρίστηκε ως Εύρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων με τόν αντιπρόεδρο της Εύρωπαϊκής Έπιτροπής άρμόδιο για την Προώθηση του Εύρωπαϊκού Τρόπου Ζωής, κ. Μαργαρίτη Σχοινά να τονίζει ότι ή Εύρώπη και ή Ελλάδα χρειάζονται μιά επανάσταση δεξιοτήτων, ενώ μόνο για την Ελλάδα προβλέπονται άνω των 3,6 δισ. ευρώ για προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης έως τό 2027.

Η πρόσφατη συμμετοχή μου στην ισπανική προεδρική διάσκεψη για την αυτόματη άμοιβαία αναγνώριση των προσόντων επαγγελματικής κατάρτισης, που διοργάνωσε τό Υπουργείο Παιδείας και Έπαγγελματικής Κατάρτισης της Ισπανίας, στό πλαίσιο της ισπανικής Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ, άφορούσε αυτό άκριβώς. Την άνάδειξη της σημασίας της Έπαγγελματικής Έκπαίδευσης και Κατάρτισης στό επίκεντρο της πολιτικής άτζέντας της Εύρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με τό Εύρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων.

Οί διεργασίες ανάμεσα στις επίσημες αντιπροσωπεύει από τὰ κράτη-μέλη, τούς φορείς Έπαγγελματικής Κατάρτισης, τούς εμπειρογνώμονες και έπαγγελματίες τής ΕΕΚ, τούς κοινωνικούς εταίρους στράφηκαν γύρω από τήν προώθηση τής ανάπτυξης του Ευρωπαϊκού Χώρου Έκπαίδευσης, ενός έργου που θά χρησιμεύσει στον πολλαπλασιασμό των ευκαιριών ανάπτυξης και ευημερίας των πολιτών τής Ένωσης, στην διευκόλυνση τής κινητικότητάς τους και στην βελτίωση τής απασχολησιμότητάς τους.

Η αυτόματη αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών δεξιοτήτων μεταξύ των χωρών θά συμβάλει στην δημιουργία ευκαιριών όχι μόνο για τούς εργαζόμενους αλλά και για τίς εταιρείες. Ταυτόχρονα, θά αποτελέσει θεμελιώδη άξονα για άτομα όλων των ηλικιών, ώστε να βελτιωθούν και να επανεκπαιδευτούν για τήν προσωπική και επαγγελματική τους ανάπτυξη και έτσι θά ενισχύσει τον ρόλο της ως ένα μετασχηματιστικό μοχλό για να ανταποκριθεί στις οικονομικές, κλιματικές και κοινωνικές προκλήσεις, με τίς όποιες έρχεται αντιμετώπιση ή νεολαία.

Τό Ευρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων στοχεύει να αντιμετωπίσει τὰ κενά δεξιοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να ενισχύσει τήν στρατηγική δεξιοτήτων τής Έπαγγελματικής Έκπαίδευσης, ή οποία θά βοηθήσει στην ανανέωση των δεξιοτήτων των ανθρώπων, με έμφαση στις δεξιότητες ψηφιακής και πράσινης τεχνολογίας στηρίζοντας τήν καινοτομία και τήν ανταγωνιστικότητα.

Μέσα από τό μεγάλο εύρος των παρεμβάσεων, ή ΕΕΚ αναβαθμίζεται, εκσυγχρονίζεται και εξελίσσεται σε μιá πρόταση στην οποία αξίζει να επενδύσουν τόσο οί σπουδαστές όσο και οί φορείς και οί επιχειρήσεις, και τό Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Άθλητισμού είναι έτοιμο να υιοθετήσει τίς καλές πρακτικές και να πρωταγωνιστήσει στις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες εξελίξεις στην Έπαγγελματική Έκπαίδευση και Κατάρτιση, για να επιταχύνουμε και να προωθήσουμε τήν ανάπτυξη δεξιοτήτων στην πράξη.

ΑΝΘΙΜΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ, ΤΡΑΪΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

SILVER ALERT: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ὁ σοφός μας πρόγονος, στὴν ἐρώτηση «τί εἶναι παιδεία;», ἀπαντοῦσε: γιὰ τὰ σώματα ἢ γυμναστική, γιὰ τὶς ψυχὲς ἢ μουσική (*Πλάτ. Πολιτεία* 376e). Ἔτσι μᾶς ὑπέδειξε ὅτι καὶ τὰ δύο συστατικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος χρειάζονται ἰσόποση καὶ διαρκῆ καλλιέργεια. Ὅποτε, τὸ «δαμόνιον» τοῦ Σωκράτους, ποὺ συνηθίζουμε νὰ ἐξηγοῦμε ὡς «φωνὴ τοῦ Θεοῦ», δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ «αὐτὸ ποὺ ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει καλά», (εἰδήμων – δαίμων – δαίμων). Ἡ γνώση, λοιπόν, εἶναι ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ, προκειμένου στὴ συνέχεια ὁ Θεὸς νὰ ἀποκαλυφθεῖ στὸν ἄνθρωπο. Καὶ «τὸ παράπονο τοῦ Θεοῦ» εἶναι ποὺ δὲν ψάχνει νὰ τὸν βρεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν Ἐκεῖνος κρύβεται! Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν γνωρίζει τὸν Θεό, δὲν θὰ μάθει ποτὲ τὸν ἑαυτό του.

Ὁ Ψαλμωδὸς στὴ Βίβλο διδάσκει ὅτι μόνο ἡ κατάκτηση τῆς παιδείας βοηθάει τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴν πράττει ὅσα ἐξοργίζουν τὸν Κύριο (2,12), καὶ ὁ Ἡσαΐας θεωρεῖ τὴν ἀπαιδευσίαν τοῦ ἀνθρώπου αἰτία ζηλωτικοῦ φανατισμοῦ (26,11). Ὁ Χριστὸς θλίβεται ὅταν οἱ μαθητὲς του παραμένουν ἀνεπίδεκτοι τοῦ πνεύματος ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς διέπει (*Λουκ.* 9,55). Ὁ Ἄπ. Παῦλος ἐπιμένει ὅτι μόνη ἐλπίδα τῶν «ἀντιδιατιθεμένων» νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου καὶ νὰ συνέλθουν, εἶναι ἡ παιδαγωγία (*Β΄ Τιμ.* 2, 25-26). Καὶ μὲ αὐστηρότητα παραδίδει τοὺς ψευδοδιδασκάλους στὸν σατανᾶ «γιὰ νὰ παιδευτοῦν, προκειμένου νὰ πάψουν νὰ βλασφημοῦν» (*Α΄ Τιμ.* 1, 20).

Τὰ παραπάνω δὲν εἶναι ἀποκλειστικότητα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς βιβλικῆς πνευματοδοξίας. Σὲ κάθε λαὸ καὶ σὲ κάθε θρησκεία βρίσκονται ψήγματα ἀναφορᾶς στὴν διαιώνια καὶ πανανθρώπινη ἀξία τῆς παιδείας. Ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὴ θεολογικὴ μας παιδεία μοναδική, εἶναι ἡ στόχευσί της. Δὲν ἀποβλέπει στὴν πληθωρικὴ αὔξηση τῆς γνώσεώς μας γιὰ τὸν κόσμον οὔτε στὴ μείωση τῆς ὑπαρξιακῆς ἀπορίας κάθε ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐπιδιώκει τὴ μόρφωσή του.

Σύμφωνα με τὰ παλαιὰ λεξικά, «παιδεία εἶναι... τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἡ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου». Τὸ δὲ Ὑπουργεῖο Παιδείας εἶναι «τὸ ἐπιμελούμενο τῆς μόρφωσις τῶν πολιτῶν».

Στὴ γλῶσσα μας τὸ ῥ. «μέρφω» σήμαινε φυσικὴ καὶ πνευματικὴ ὠραιότητα, ἃ-μορφο ἦταν τὸ ἄσχημο καί, συγχρόνως, τὸ αἰσχρό. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει τὴν αὐτοσυνειδησία ὅτι μοναδικὸς σκοπὸς τῆς εἶναι «νὰ μορφώσει τὸ ἄλλότριον», νὰ δώσει μορφὴ στὸ ἐχθρικό, στὸ ξένο, στὸ τσαλακωμένο. Ἐδῶ θὰ χρειαστεῖ, ὅμως, νὰ κάνω μιὰ ἀναδρομὴ. Ὁ Θεὸς τοποθέτησε τὸν ἄνθρωπο μπροστὰ στὸ «δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ». Ἡ γνώσις ὡς ἄθλημα, θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ ἐπιλέξει ἀνάμεσα στὰ δύο. Ἡ περιπέτεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποία ὀνομάζουμε «πτώσις» (καὶ κακῶς ἐννοοῦμε ὡς τιμωρία), εἶχε μόλις ἀρχίσει. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία, ὡς ἐννοία καὶ κατάσταση, στὶς πρώιμες ἐκείνες προϊστορικὲς ἐποχὲς ἦταν ἀκατανόητη, γι' αὐτὸ ἡ Βίβλος περιγράφει λιτὰ τὴν προίκα τῆς ἐλευθερίας ὡς «δόξα καὶ τιμὴ». Δόξα εἶναι ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ διαμορφώνει γνώμη καὶ νὰ ἔχει ἐλεύθερη ἐπιλογὴ, ἐνῶ τιμὴ εἶναι ἡ βαθειὰ ἐναίσθησις τῆς θείας προελεύσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τοῦ πυρῆνος τῆς συνειδητῆς του ὑπάρξεως. Ὁ ἄνθρωπος, τότε, δὲν εἶχε τὴν γνώσις, ὁπότε ἔπρεπε, ὡς κτίσμα, νὰ ἐμπιστευθεῖ τὸν Κτίστη (ὅπως κάθε παιδί τὸν γονιό του, μέχρι νὰ ἐνπλικωθεῖ). Ὅμως, δὲν τὸ ἔκανε. Ἔτσι, μπῆκε στὸ πλοῖο τῆς ἱστορίας, ἐφελκίστηκε στὸν ἀπόπλου του καὶ μέσα στὰ παφλάζοντα κύματα τοῦ Ὠκεανοῦ τῆς ζωῆς, γνώρισε καὶ ξεχώρισε τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατο. Στὸ τέλος τῆς ἱστορίας θὰ ἀγκυροβολήσει ἐκεῖ ἀπ' ὅπου κάποτε σάλπαρε, πρὶν ναυαγήσει στὴν ποιότητα καὶ στὴν ποσότητα αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ βίου. Τελικὰ, ἡ ἐλευθερία ἀποδείχτηκε ριποκίνδυνο ἄθλημα, ἔκρυβε κακοτοπιὰς ποὺ ἀμαύρωναν, πλήγωσαν, ἐξάντλησαν τὸν ἄνθρωπο, τὸν πόνεσαν καὶ ἔχασε τὴν πρώτην του φυσικὴ καὶ πνευματικὴ ὠραιότητα, τὴν ἀνέμελη καὶ ξέγνοιαστη μορφὴ του. Ἀλλοτριώθηκε στὶς ξενιτιὰς, ἔγινε δοῦλος, ἔτρωγε ξυλοκέρατα, ἀπώλεσε τὴν προπτερινὴν του αἴγλη. Αὐτὴ ἡ κατάντια διήρκεσε μέχρι τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος ἐπέφερε τὴν πρὸ τολμηρῆς τομῆς στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Δίδαξε μὲ λόγια καὶ ἀπέδειξε μὲ ἔργα ὅτι δὲν ἐξέλιπε, ὑπάρχει ἀκόμα, ἡ δυνατότητα νὰ ἐπανέλθει ὁ ἄνθρωπος στὴν ἀρχικὴ του κατάσταση, πρὶν τὸν θεληματικὸν του ὑποβιβασμὸν σὲ θηλαστικόν. Ἀρκεῖ φυσικὰ νὰ γνωρίσει ἐπακριβῶς καὶ νὰ ἐπιλέξει ὀρθῶς. Ἡ γνώσις θὰ τὸν καλέσει σὲ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐλευθερία θὰ τὸν ἀποκαταστήσει στὴ σωτηρία. Ὅχι μόνον τὸν ἄνθρωπο ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρη τὴ δημιουργία, ἡ ὁποία θὰ σωθεῖ «διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος». Τελειῶνω, τὴ γνώμη αὐτὴ

ανάδρομή, με την άπλοϊκή κατάληξη ότι πράγματι, όλα είναι ζήτημα παιδείας που οδηγεί στη γνώση, ακόμα και του ίδιου του Θεού, μέσω βεβαίως του θελήματός του.

Νά ξεκαθαρίσω, όμως (και θα επανέλθω σ' αυτό στη συνέχεια), πώς όταν λέω εκκλησιαστική παιδεία δεν εννοώ τη θρησκευτική. Η Έκκλησία ξάφνιασε ευχάριστα τον κόσμο, όταν αποκαλύφθηκε σ' αυτόν (γι' αυτό ο λόγος της ονομάστηκε εϋ-άγγελμα), επειδή ήταν, ως εκ τής φύσεώς της, η παντελής απόρριψη κάθε μορφής θρησκευτικότητας. Το μήνυμα που κόμιζε, έλευθέρωνε το πνεύμα κάθε ανθρώπου από τη σχιζοφρένεια τής θρησκείας. Καθώς και η δομή της· γι' αυτό απέφυγε τη θεσμοθέτηση ιερέων και αρχιερέων αλλά όνομασε τους λειτουργούς της πρεσβυτέρους και επισκόπους. Έτσι η Έκκλησία, οικειοποιούμενη κάθε καλό που προϋπήρξε στον κόσμο και αξιοποιώντας κάθε ωφέλιμο που έκτοτε, μέχρι και σήμερα, προκύπτει στην ανθρωπότητα, έχει την άνετη δυνατότητα, με τη μοναδική γονιδιακή εϋπλασία που διαθέτει, να γίνεται κοινωνική και πολιτική, όποτε συγχρόνως παραδοσιακή, αναπτυξιακή, επιστημονική και τεχνολογική! Κι αυτό, επειδή η Έκκλησία δεν είναι μουσειακό έκθεμα, αλλά είναι ζωή, τρόπος ζωής «τής νυν και τής μελλούσης» (Α' Τιμ. 1, 8). Ο Χριστός επιβεβαίωσε ότι ήρθε για να μās διδάξει το πώς πρέπει να ζούμε, και μάλιστα με ποιότητα ατελεύτητης ζωής. Γι' αυτό, η Έκκλησία δεν ασχολήθηκε ποτέ (παρά μόνο σ' εποχές αδυναμίας της), με την ήθικη του κόσμου. Επειδή η ήθικη είναι σύστημα αξιών και η Έκκλησία υπήρξε πάντοτε αντι-συστημική. Η Έκκλησία ήταν πάντα ζυμάρι, που όταν φουσκώνει, βγαίνει από την πινακωτή και ξεχειλίζει, για να θρέψει τον κόσμο. Η Έκκλησία θεωρεί ότι όλος ο κόσμος, ανεξαιρέτως, «κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ» (Α' Ιω. 5,19), όμως ο ρόλος της δεν είναι να κρίνει τον κόσμο, αλλά να τον σώσει. Έτσι προτείνει ποικίλους τρόπους αλλαγής του νοῦ, ἐθελούσιας μεταστροφῆς τής βουλήσεώς του και ἐπίμονης ἀθλητικῆς ἀποφασιστικότητος. Αυτό είναι το περιεχόμενο τής εκκλησιαστικῆς παιδείας και προσβλέπει στὸ νὰ σκῶσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὶς ραστώνικες κερκίδες καὶ νὰ τὸν κατεβάσει στὸν στίβο «γιὰ νὰ ζήσει».

Ἡ μόνη συνασθηματικὴ ἀναστολὴ που θὰ μπορούσε νὰ ἀνακόψει αὐτὴν τὴν ἐκπαιδευτικὴ πορεία, θὰ ἦταν τὸ στιγμιότυπο τοῦ θανάτου, ὅμως ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ βεβαιωμένες ἐμφανίσεις του, καταρρίπτουν τὸν φόβο τοῦ τέλους, ὅποτε ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς γεννήσεώς του ζῆ τελείως ἀσυμβίβαστος μὲ κάποια ἡμερομηνία λήξεως. Μὲ αὐτὴν τὴν τροχοδρομημένη ἐκκίνηση ἡ Έκκλησία ἐπιβεβαιώνει τὴ ρῆση τοῦ Κυρίου, ὅτι «δὲν θὰ γνωρίζει θάνατο ποτέ» (Ματθ. 16,18), επειδὴ θὰ ἀνοίγεται διαρκῶς, τολμηρὰ

καὶ ἄφοβα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων, ὅταν οἱ θρησκευεῖς ὁλοένα θὰ κλείνονται καὶ φοβισμένες θὰ ταμπουρώνονται πίσω ἀπὸ πολύμορφους φονταμενταλισμούς. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι σύμφωνα μὲ τὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς, «... φονταμενταλισμὸς εἶναι θεολογικὸ ρεῦμα τοῦ ἀμερικανικοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐχθρικό ἀπέναντι στὴν ἐπιστήμη, ποὺ στοχεύει στὴν ἐπιστροφή στὶς ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς παραδόσεις». Ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία κάθε δικό της τὸ κοινώνει σὲ ὅλους καὶ κάθε ξένο τὸ αἰσθάνεται δικό της.

Ἔτσι, δίνει μορφὴ φιλικὴ καὶ οἰκεία σὲ κάθε ἐχθρικό καὶ ξένο. Δὲν διαχωρίζει, δὲν ὑψώνει φραγμούς, στοὺς ναοὺς της, μάλιστα διαθέτει στασίδι γιὰ ὅλους ἀνεξαιρέτως, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς ἀβάπτιστους. Δὲν βλέπει γύρω της ἐχθροὺς, ἀλλὰ «παραπλανημένους φίλους», ἀγκαλιάζει τοὺς πάντες, ὡς δυνάμει ἀδελφούς καὶ παιδιὰ της (εἴτε «κατὰ σάρκα» εἴτε «διὰ τῆς ἐπαγγελίας», *Γαλ. 4, 22*).

Μὲ αὐτὴν τὴν ἐξάρτυση καὶ τὴν αὐτοπεποίθηση, ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸν ἑαυτό της ὑπεύθυνο ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ λάσπη μὲ τὴν ὁποία γράφεται ἡ ἱστορία. Δὲν ἐπιδιώκει ῥόλους οὔτε ἀρμοδιότητες, ἐπειδὴ γνωρίζει καλὰ τὸν λόγο τῆς ὑπάρξεώς της. Δὲν ἀποποιεῖται τὴν εὐθύνη της οὔτε τὴν μεταθέτει ἀλλοῦ. Ὁ ρόλος καὶ ἡ εὐθύνη της, δὲν ἀφοροῦν μόνο στὴ σύνολη ἀνθρωπότητα. Ἀφοροῦν καὶ στὸν σύμπαντα κόσμο ὁ ὁποῖος μᾶς περιβάλλει. Γνωρίζει καλὰ ἡ Ἐκκλησία, πῶς προήλθε αὐτὸς ὁ κόσμος καὶ ποιοὶ θὰ εἶναι τὸ νομοτελειακὰ φυσιολογικὸ τέλος του (*Β΄ Πέτρ. 3,10*). Ὅποτε, ἡ ἐνασχόλησή της μὲ τὸ οἰκολογικὸ πρόβλημα, γιὰ παράδειγμα, δὲν εἶναι ἀπλὴ δευτερεύουσα δραστηριότητα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου. Εἶναι θεμελιακὸ καθήκον τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ζήτησε «να μὴν πεταχτοῦν τὰ περισσεύματα» (*Ματθ. 14,20*). Ἐξάλλου, στὴν ἀνασυγκρότηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν καινούργιο οὐρανὸ καὶ τὴν καινούργια γῆ (*Ἀποκ. 21,1*), ὁλόκληρη ἡ κτίσις καὶ ἡ μέχρι τώρα δημιουργία θὰ συμποσοῦται στὰ ἀναστημένα, ἄφθαρτα, ἀνθρώπινα σώματα. Τὰ τέσσερα ἀρχέγονα ριζώματα τῆς δημιουργίας μὲ τὴν πεμπτουσία τοῦ νέου Ἀδάμ, θὰ συμπαρασύρουν, τὸν μέχρι τώρα «καλὸν λίαν» κόσμον μας στὴν ἄριστη βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἡ παιδεία, λοιπόν, τὴν ὁποία μᾶς προτείνει ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἀδῆριτη καὶ ἐπιτακτικὴ εὐθύνη της, στοχεύει σὲ ἕνα σκοπὸ: νὰ μορφωθεῖ, νὰ πάρει μορφὴ κάθε «ἄλλότριον» καὶ ξεφεύγοντας ἀπὸ τὸ ἀνεύθυνο πλῆθος τῶν ἀνωνύμων ὄντων, νὰ γίνῃ μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο πρόσωπο, γεμᾶτο ὑποχρεώσεις ὅπως καὶ προνόμια. Τὸ πρόσωπο αὐτό, πνευματικὸ καὶ συνάμα ὑλικό, θὰ εἶναι τὸ ἀρχέγονο ἐκεῖνο «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ δημιουργήμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁλόκληρη ἡ δημιουργία θὰ ἀποκατασταθεῖ στὴ σωτηρία της.

Καθίσταται, φαντάζομαι, κατανοητό, γιατί η Έκκλησία δεν είναι θρησκεία με σκοπό την άπονομή τιμής και λατρείας σὲ «κάποιον» Θεό. Δὲν ἐπιδιώκει τὴν πάταξη τῆς φτώχειας στὸν πλανήτη. Δὲν ἔχει ψευδαισθήσεις ἠθικῆς βελτιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ οὔτε ἐπωάζει παρηγορητικὲς ἐλπίδες σὲ κάποιον παράδεισο. Ὅλα αὐτά, «τῶν μὴ κοιωμένων τὰ ὄνειρα», μποροῦν νὰ θεραπεύονται ἀπὸ θρησκείες, φιλοσοφίες, εὐνομούμενες πολιτείες καὶ ὀργανωμένες κοινωνίες. Δευτερευόντως μπορεῖ νὰ βοηθοῦν, ὅμως δὲν εἶναι ὁ κύριος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς φανέρωσε (κακῶς λέμε, ἴδρυσε· ἐπειδὴ προῦπῆρχε), τὴν Έκκλησία του στὴ γῆ καὶ τὴ στερέωσε μὲ τὸ αἷμα Του.

Πάντως, ὀφείλω νὰ ὀμολογήσω ὅτι στὴν ἐποχή μας, ὁ λόγος περὶ παιδείας γενικά, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς παιδείας, εἰδικότερα, δὲν εἶναι διόλου εὐκόλος. Μέχρι τώρα, ἡ μὲν γενικὴ παιδεία ἦταν πάντα... ἑλληνική, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἦταν μονίμως ἑλληνορθόδοξη. Ὅμως, ἀπὸ τότε ποῦ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν τόπο μας καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἔδρες σπουδῶν κλείνουν ἢ μὰ μετὰ τὴν ἄλλη στὰ ξένα Πανεπιστήμια, ἡ μὲν γενικὴ παιδεία μετατράπηκε σὲ πληροφορία καὶ Βικιπαιδεία, ἡ δὲ βαθυνούστατη ἐκκλησιαστικὴ, ξέπεσε σὲ ἠθικισμὸ καὶ λαϊκὴ παράδοση.

Ὅποτε τί; Ὑστερα ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια, θὰ παύσει ἡ Έκκλησία νὰ εἶναι τὸ ἀλάτι τῆς γῆς; Ποῦ εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθεία, δίνει νοστιμιά, γεύση καὶ χρῶμα στὴν τροφὴ τοῦ κόσμου; Ὅπωςδῆποτε ὄχι! Ἐξάλλου, ἡ Έκκλησία δὲν ἐφανίστηκε στὸν κόσμον ὡς γέννημα καὶ δημιουργημα κάποιας παιδείας. Ἀντίθετα· ἡ Έκκλησία διέσωσε μὰ παιδεία, τὴν ἑλληνικὴ (τὴν ὁποία διασώζει μέχρι σήμερα) καὶ τὴν «ἀναβίβασε» σὲ ἐκκλησιαστικὴ!

Γι' αὐτό, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία (τουλάχιστον στὴν Ὁρθόδοξη ἔκφρασή της), ὀφείλει νὰ ἀνασκουμπωθεῖ καὶ νὰ δώσει δυναμικὸ παρὼν στὶς δύο βασικὲς διαστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τὴ θεολογικὴ καὶ τὴν ἱστορικὴ.

Εἶναι ἀνάγκη, «πάση θυσία», νὰ ἐντρυφήσουμε στὴν ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία καὶ νὰ τὴ σπουδάσουμε σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴ θρησκευτικὴ, ἐπειδὴ ἡ δευτέρη, κλειστὴ καὶ φοβικὴ, μὲ ἔθνικὰ πάντα χαρακτηριστικὰ, μὲ αὐστηρὴ συνήθως τυπολογία, μὲ ἐσωτερικὸ κανονισμό, μὲ ἱερούς τόπους καὶ ἱερὰ βιβλία, δὲν μπορεῖ οὔτε στὸ ἐλάχιστο νὰ καλύψει τὸ εὖρος τῆς πρώτης. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά. Ἡ λογικὴ λατρεία μας, ὁ διάλογος τοῦ Κυρίου μὲ τὴ Σαμαρείτισσα καὶ ἡ ἐμπειρικὴ, ζωντανὴ μας παράδοση (ποῦ ἐμπεριέχει τὴν Ἁγία Γραφή), ἀπελευθερώνουν τὴν Έκκλησία μας ἀπὸ τὰ

ἀτεγκτα δεσμὰ τῆς θρησκευτικότητος. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ κινεῖται ἀνετώτατα σὲ κάθε χρονικὴ ἐποχὴ καὶ σὲ κάθε γεωγραφικὴ περιοχὴ. Νὰ συνδιαλέγεται στὰ ἐργαστήρια καὶ στὰ ἀμφιθέατρα μὲ σημερινὲς ἢ αὐριανὲς ἐπιστῆμες. Νὰ προσαρμόζεται μὲ κάθε ἐθνικὴ ἰδιοπροσωπία καὶ τελικὰ νὰ τὴ διαμορφώνει. Νὰ ἀντλεῖ διαρκῶς ἀπὸ τὴν πλουσιότατη δισηλιόχρονη παράδοσή μας. Συγχρόνως, ὅμως, νὰ μπορεῖ νὰ ἀναπτύσσει ταχύτατους μηχανισμοὺς εὐελιξίας, προκειμένου νὰ ἀποφασίζουμε γιὰ σημερινὰ προβλήματα τῶν πιστῶν (γιὰ τὰ ὁποῖα Γραφὴ καὶ Παράδοση σωποῦν), ὥστε νὰ ἀναπαύονται οἱ συνειδήσεις τους, οἰκονομῶντας ἔτσι τὴ σωτηρία τους. Ἡ Ἐκκλησία δὲν κλειδαμπαρώνεται σὰν ἀκριβὸ μαργαριτάρι μέσα σὲ πολύτιμη κασετίνα, οὔτε χαντακώνεται σὰν τὸ τάλαντο μέσα στῆ γῆ (*Ματθ.* 25, 14). Ἡ Ἐκκλησία βγαίνει στὴν ἀγορὰ τῆς κοινωνίας καὶ κονταροχτυπιέται στὸ συνειδησιακὸ χρηματιστήριο τῶν ἀξιών, καθημερινά. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ζωὴ καὶ δράση, ὁπότε ὀφείλει νὰ εἶναι πάντα «ἐπὶ ποδός», σὲ ἐργήγορση καὶ ἐπικαλούμενη τῆ θεῖα ἔμπνευση νὰ ἀποφασίζει μὲ κριτήρια σωτηριολογικά.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν χωρίζει τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, ἐπεὶδὴ ἐκεῖ γύρω καιροφυλακεῖ ἡ νοοτροπία τοῦ προτεσταντισμοῦ. Δὲν προβάλλει τύπους εὐλαβείας, ἐπεὶδὴ αὐτοὶ καταλήγουν ὅπωςδήποτε στὴν ὑποκρισία, τὴν ὁποία σπηλίτευσαν τὰ «οὐαί», τόσο σκληρά. Δὲν γνωρίζει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θεανδρικό πρόσωπο τοῦ Κυρίου, κανένα ἄλλο πρόσωπο «αὐθεντικοῦ» γέροντος ἢ «ἐπαγγελματία» χαρισματοῦχο. Τὰ αὐθεντικά καὶ χαρισματοῦχα πρόσωπα ὑπάρχουν· ὅμως γιὰ νὰ διδάσκουν ταπεινῶς μὲ τὶς πτώσεις τους καὶ νὰ δείχνουν μὲ τὸ δάκτυλο τὸν Χριστό, ὄχι τὸν ἑαυτὸ τους σὲ παράλληλη θέση. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν γίνεται δεκανίκι στὶς ζωὲς μας, ἀλλὰ τροφοδοτεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν αὐτοπεποιθήσῃ μας, ὥστε νὰ πατάμε γερὰ στὰ πόδια μας. Δὲν μᾶς βάζει σὲ θερμοκοιτίδα, δὲν μᾶς ἀπομονώνει ἀπὸ τὴ ζωὴ, μᾶς προτείνει νὰ τὴ ζήσουμε πλέρια, ὅμως νὰ τὴ ζήσουμε «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν ἐμπορεύεται ἐλπίδες, δὲν ἐξαπολύει κατάρεις, δὲν κραδαίνει βασκανίες, δὲν τρομοκρατεῖ μὲ ἀρμαγεδδῶνες, δὲν πανικοβάλλει μὲ καταστροφές, δὲν ὑπολογίζει «καιροὺς καὶ χρόνους» (*Πραξ.* 1, 7), δὲν φοβᾶται συνωμοσίες, δὲν βλέπει γύρω τῆς ἐχθροῦς, δὲν τάξει παραδείσους, δὲν ὑποβαθμίζει τὴ Λατρεία μας σὲ παντομίμα, δὲν μετατρέπει τὸ Μυστήριό σὲ μαγεία, οὔτε ἐμφανίζει τὴ Χάρη ὡς θέαμα. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία εἶναι ὁμορφὴ, λογικὴ, φέρνει χαρὰ, ἀγκαλιάζει τὰ πάντα, χαμογελᾷ σὲ ὅλα, κατανοεῖ τὶς ἀτέλειες, συμπονεῖ μὲ τὶς ἀστοχίες, σέβεται τὶς πτώσεις καὶ προτείνει ἀνατάσεις. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔμφυτο ἔρωτα, κάθε ψυχῆς πρὸς τὸν Χριστό,

δὲν τὸν ἐκφράζει μὲ ἀποστροφή τοῦ κόσμου καὶ ζηλωτικὸ μῖσος ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν ἐκδιπλώνει μὲ πρόσληψη καὶ ἀγάπη.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δίνει θελκτικὰ τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου στὸν σύγχρονο κόσμο. Ἔλκει κάθε νέο ἄνθρωπο, κάθε τεχνοκράτη, κάθε σκεπτικιστή. Γίνεται «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα» (Α΄ Κορ. 9, 22). Ἐπικαιροποιεῖ χρονικὰ τὶς διδακτικὰς Ἀκολουθίες μας καὶ καθιστᾷ γλωσσικὰ προσπελάσιμες τὶς ἔννοιές τους, προκειμένου νὰ μὴν ἀφήσει κανέναν ἄγευστο τῆς ἐμπειρίας μας καὶ ἀκοινώνητο τῆς ἐλπίδος μας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία εἶναι διαδραστικὴ. Ἐντροφᾷ στὶς αἰτίες ποῦ τόσο λαθεμένα ἔσυραν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ τόσο βλάσφημα «κούμπωσαν» στὸ παρὸν, τὴν ἔννοια τοῦ «ἀποτειχισμού», δημιουργώντας περιδεεῖς, τάχα χριστιανικὲς συνειδήσεις, σχίζοντας ὅμως ἔτσι, τὸν ἄρραφο χιτῶνα τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖο σεβάστηκαν ἀκόμα καὶ οἱ σταυρωτές Του.

Ἀγωνιᾷ γιὰ τὶς παθογένειες ποῦ ἐκτρέφουν θανατηφόρους γεροντισμούς, ἀλλὰ καὶ τὶς προσωπικότητες ποῦ ἀποτοποιοῦνται τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ὁποία μᾶς περικόσμησε ὁ Θεός.

Προβληματίζεται γιὰ τὸν θεσμό τοῦ γάμου ποῦ διαλύεται, γιὰ τὶς αἰτίες ποῦ φέρνουν ἄλλες μορφὲς οἰκογένειας, καθὼς γιὰ καὶ τοὺς ἀγάμους «ἐν τῷ κόσμῳ» κληρικούς, ποῦ ὀλοένα αὐξάνονται, σὲ σχέση μὲ τοὺς ἐγγάμους.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν ἀφήνει νὰ μᾶς προσπεράσει ἀναξιοποίητη ἢ σύγχρονη τεχνολογία, ἀλλὰ οὔτε δαμνοποιεῖ τὴν τεράστια προσφορά της. Διατηρεῖ ὑγιεῖς καχυποψίες γιὰ ἐνδεχόμενες ἀνελεύθερες ἐπελάσεις της στὰ προσωπικά μας δεδομένα καὶ ἂν δὲν ἀπογυμνωνόμαστε καθημερινῶς στὸ FB, τότε μᾶς θωρακίζει «μὲ τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, τὸν θώρακα, τὴν περικεφαλαία καὶ τὴν μάχαιρα τοῦ Πνεύματος» (Εφ. 6, 13).

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία εἶναι ἡ μόνη ποῦ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει βαρύνουσα ἄποψη γιὰ τὴν τεχνητὴ νομοσύνη, ἡ ὁποία ὀλοένα καὶ περισσότερο κερδίζει ἔδαφος στὴ ζωὴ μας. Ἔχουμε ξαναδεῖ τὸ ἔργο, ἔστω σὲ... διασκευί: Ὁ Θεὸς κάποτε δημιούργησε ἕνα «ρομπότ» (χωρὶς data καὶ μὲ τὴν πνοή του), ὅμως δὲν φοβήθηκε νὰ τὸ δημιουργήσει ἐλεύθερο, μὲ δικαίωμα ἐπιλογῆς: νὰ μείνει κοντὰ Του ἢ νὰ φύγει μακριὰ Του. Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ. Στὴν ἐποχὴ μας καὶ ὁ ἄνθρωπος καμώθηκε ὅτι ἔγινε δημιουργός...! Δημιούργησε ρομπότ, ἤδη ὅμως ἄρχισε νὰ τὸ φοβᾶται, μὴν τυχὸν αὐτονομηθεῖ, μὴν τυχὸν αὐθαιρετήσει καὶ στραφεῖ ἐναντίον του. Ἄρα, οἱ κόκκινες γραμμὲς μὲ τὶς ὁποῖες ἡ τεχνητὴ νομοσύνη σίμερα, ζητεῖ νὰ περιθριγκωθεῖ, μόνο στὴν ἰδική μας ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μποροῦν νὰ ἐξευρεθοῦν.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία συγκρατεῖ τὴν αὐθαιρεσία καὶ προσγειώνει τὴν αὐταρχικότητα κάθε κοσμικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ συγχρόνως τροφοδοτεῖ τὴν πολιτικὴ μὲ πνεῦμα. Δὲν συστρατεύεται σὲ κόμμα οὔτε «κατεβαίνει» στὴν πολιτικὴ, ἀλλὰ τοποθετεῖ ὅλους τοὺς κομματικούς χώρους ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βιώματος τοῦ λαοῦ μας καὶ ζητεῖ νὰ τὸ θυμοῦνται, ὅταν νομοθετοῦν καὶ νὰ τὸ σέβονται, ὅταν ψηφίζουν. Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία τιμᾷ καὶ κατανοεῖ τὴν ἀγωνία τῆς συχνῆς ἐναλλαγῆς τῶν πολιτικῶν προσώπων στὶς δημοκρατικὲς ἐξουσίες καὶ διαισθάνεται τὸ εἰδικὸ βάρος τῆς ἰσοβιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακονιῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία ἔχει ἐξαρετικὰ ὑπεύθυνη γνώμη καὶ ἱστορικὰ δοκιμασμένη ἄποψη, γιὰ τὰ δύο μεγάλα ποτάμια ποὺ προσφάτως διακλαδίστηκαν μὲ βοή σὲ ἀάμπολλα ρυάκια, στὸν πλανήτη. Ἐννοῶ, τῆς Πολιτικῆς Ὁρθότητος καὶ τοῦ Δικαιωτισμοῦ. Ἡ γνώμη καὶ ἡ ἄποψη τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀρνητικὴ, ἀλλὰ προϋποθέτει ὄρους καὶ ὄρια. Ἄν δὲν τεθοῦν, ὑποπτεύομαι ὅτι μέσα στὸ βαλτώδες ὑπέδαφος τους θὰ πνίξουν τὶς καλὲς προθέσεις τους.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία, ἂν καὶ «ἔρχεται» ἀπὸ παλαιότερες ἐποχές, μπορεῖ νὰ νοηματοδοτήσῃ τὸν ἠλεκτρονικὸ Τύπο καὶ τὶς ραγδαίες ἐπεμβάσεις του στὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ συγχρόνως μπορεῖ νὰ δώσει πνευματικότητα καὶ ἐλευθερία σὲ κάθε ἀπόπειρα δημοκρατικῆς «ἠλεκτρονικῆς διακυβέρνησης».

Θὰ μπορούσε κάποιος νὰ διερωτηθεῖ, γιὰ τὴν ἐπεκτείνεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία σὲ τόσες πτυχὲς τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ νὰ ἔχει ἄποψη γιὰ ὅλες! Ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν εἶναι ἀνάρμοστη, εἶναι καὶ λογικὴ, ὅταν ἀναφερόμαστε σὲ θρησκείες. Ἀφοῦ ὅμως μιᾶμε γιὰ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, τότε, ἄς μὴν λησμονοῦμε ὅτι ἐτυμολογικὰ ἡ λέξη «ἐκκλησία» καλύπτει κάθε λεπτομέρεια τοῦ ἀνθρωπίνου κοινωνικοῦ βίου. Ἔτσι, δὲν μπορεῖ νὰ «θεᾶται τὴ ζωὴ», ἀλλὰ νὰ τὴ ζῆ, καταγράφοντας τὴ δική της ἱστορία.

Φτάνοντας λοιπὸν στὴ δεύτερη διάσταση τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τὴν ἱστορικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴ σχέση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας παιδείας μ' αὐτήν, ἀντλοῦμε χρήσιμες γνώσεις καθὼς καὶ τραυματικὲς ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος, προκειμένου νὰ φωτίσουμε τὸ μέλλον μας. Διαφορετικά, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία θὰ διδάσκει, ὅ,τι διδάσκει καὶ ἡ γενικὴ: ὅτι δὲν διδάσκει τίποτε! Ἐξηγοῦμαι μὲ τρία παραδείγματα.

α. Γνωρίζουμε ότι η Οικουμένη γεννήθηκε σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή (όταν ο Μεγ. Ἀλέξανδρος πέρασε τὰ Δαρδανέλλια) καὶ πέθανε τὸν ζ' αἰῶνα (όταν ὁ Ἡράκλειος κατάργησε τὴ διγλωσσία –ἐλληνικῶν καὶ λατινικῶν– τῆς Αὐτοκρατορίας). Ἐκτοτε, ἡ αὐξανόμενη ὁμοιογένεια τοῦ ἐλληνικοῦ Κράτους συμβάδιζε μὲ τὴν ἐδαφικὴ συρρίκνωσή του. Ἡ ἐγκληματικὴ κατάρρησις τῆς διγλωσσίας προκάλεσε ἀγεφύρωτο χάσμα ἐπικοινωνίας μὲ τὸν δυτικὸ κόσμον. Τὸ Βυζάντιο, ἐγκαταλείποντας τὴ Δύση, τὴν «πέταξε» ἀνάληπτα στὴν πολιτιστικὴ ἐπίδραση τοῦ Ἰσλάμ. Ἐπιδιώκοντας ἀπελπισμένα ἡ Δύση νὰ ξαναποκτήσει πρόσβαση στὴν Ἀνατολή, στράφηκε δυτικότερα καὶ διέσχισε τὸν Ἀτλαντικὸ. Τότε ἦταν ποῦ «ἡ δική μας» Ἀνατολὴ συρρικνώθηκε, μέχρι ποῦ ἐξαφανίστηκε τελείως. Στὸ μεταξύ, τὸ Ἰσλάμ εἶχε στοχεύσει νὰ καταπιεῖ τὴν περσικὴ αὐτοκρατορία καὶ στὴ συνέχεια τὴ βυζαντινὴ. Τὸν πρῶτο στόχο τὸν πέτυχε ἀμέσως. Γιὰ νὰ καταφέρει τὸν δεύτερο, χρειάστηκε ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν Μογγόλων. Τὸ Ἰσλάμ ὅμως, παράλληλα μὲ τὴ γεωπολιτικὴ πίεσις, ἄσκησε καὶ πολιτισμικὴ. Θυμόμαστε τὶς ἐπιθέσεις του κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Κρήτης, τῆς Σικελίας, τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀλλοῦ, ὅμως δὲν ἐκτιμοῦμε τὴν ἀποτελεσματικότητά των ἐπιθέσεων του κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, μὲ τὶς αἰρέσεις τοῦ μονοφυσισμοῦ καὶ τῆς εἰκονομαχίας. (Δρακόπουλου Παν., *Μεσαίωνας Ἑλληνικὸς καὶ Δυτικὸς*, ἐκδ. Ἐποπτεία Ἀθῆναι 1985).

Σήμερα, ἡ «Οἰκουμένη μας» (ἢ ὅπως τὴ λέγαμε παλαιότερα: «ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή») εἶναι στὴ Δύση. Πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀνοίγεται καὶ τὸ Ἰσλάμ. Τὰ ἐλληνόπουλα ὀφείλουν νὰ ὀμιλοῦν ἄριστα τὴν ἀγγλικὴ καὶ πολλὰς ἄλλες γλῶσσες, ἐπειδὴ ἡ πολιτιστικὴ κόντρα μαίνεται. Ἡ μετανάστευσις συνεχίζει τὴν ἥρεμψι ἐπέλασί της, ὅπως τὸ ποτάμι πρὶν τὸν ἀπότομο καταρράκτη. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία ξέρει νὰ διαβάξει τὴν ἔκβασι τῶν γεγονότων, ἀφοῦ συνήθως ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται.

β. Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, τελικὰ, δὲν ἀλώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀλλὰ ἀπὸ τὴν γραφειοκρατία της. Οἱ περισσότεροι πιά μελετητὲς συγκλίνουν σ' αὐτὴν τὴν ἀποψη. Ἐπειδὴ ἐφάρμοσε πατερναλιστικὴ πολιτικὴ πρόνοιας, ἀντὶ νὰ αὐξάνει τὸν ἐθνικὸ της πλοῦτο καὶ ἐπειδὴ ἔδωσε τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν λιμανιῶν σὲ Γενουάτες καὶ Βενετσιάνους. Τὸ λάθος της ἦταν, ποῦ μέσα στὴν αὐτάρεσκη ἀλαζονεία της, ἡ Αὐτοκρατορία μας δὲν κατάλαβε ὅτι ἡ ἐγκατάστασις στὴν Πόλιν τοῦ πρώτου γενοβέζου ἐμπόρου σίμαινε τὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους, ἂν παράλληλα δὲν ἐγκαθίστατο καὶ Κωνσταντινουπολίτης ἔμπορος στὴ Γένοβα.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία, γιὰ ὄλους ὅσοι ἀπὸ βόρεια καὶ ἀνατολικά ἔρχονται στὴν Πατρίδα μας, κρούει τὸν κώδωνα, ὅτι οἱ ξένοι μένουν πάντα ξένοι, ἂν δὲν οἰκειωθοῦν δημιουργικά, ἂν δὲν ἀγκαλιαστοῦν (προστατευτικά καὶ ἐλεγκτικά), ἀπὸ ἓνα ντόπιο, δυνατὸ, εὐέλικτο, πνευματικὸ, πολιτιστικὸ περιβάλλον. Ἡ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς εἶναι ἐξάπαντος πρώτη προϋπόθεσις γιὰ τὴν παραμονὴ κάθε μετανάστη στὴ χώρα μας. Καὶ δεύτερη· ἡ ἀξιοποίησί τους γιὰ ἀνταποδοτικὲς ἐμπορικὲς συναλλαγὲς μὲ τὶς χώρες τους.

γ. Τότε, οἱ Βυζαντινοὶ μας πρόγονοι δὲν κατανόησαν ὅτι οἱ Δυτικοὶ δὲν ἦταν ἓνα σῶμα, δὲν ἦταν κάτι ἑνιαῖο. Ἦταν δύο ἐχθρικοὶ κόσμοι μεταξύ τους, ἓνας γερασμένος κι ἓνας νέος, ἓνας φεουδαρχικὸς κι ἓνας ἀστικός. Μέχρι τὸν 19^ο αἰῶνα πίστευαν ὅτι ἡ συμμαχία μὲ τὸν παπισμὸ σημαίνει συμμαχία μὲ τὴν Εὐρώπῃ. Ἡ Αὐτοκρατορία μας δὲν μπόρεσε νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς «ἄλλης», ἀντιπαπικῆς Εὐρώπῃς, γιὰ νὰ τὴν ἀξιοποιήσει κατάλληλα. Κι ὁμως, ἐκείνη «ἡ ἄλλη Εὐρώπη», ἡ Εὐρώπη τῶν ἀστών, ζοῦσε στὸν Γαλατᾶ.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία βλέπει ὅτι σήμερα ὑπάρχει στὴ Δύση ἓνας κόσμος ποὺ μᾶς γνωρίζει, ταυτίζεται μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία μας πολιτιστικά καὶ οἰκονομικά. Εἶναι ἥδη ἐδῶ μαζί μας, ζεῖ πλάϊ μας καὶ δὲν εἶναι σωστὸ οὔτε φρόνιμο νὰ τὸν περιφρονοῦμε, οὔτε νὰ ἀδιαφοροῦμε γι' αὐτόν. Εἶναι ὁ κόσμος στὸν ὁποῖο σπουδάζουν παιδιὰ μας, ἐργάζονται ἀδελφοὶ μας καὶ ἀπ' ὅπου συνταξιοδοτοῦνται γονεῖς μας.

Ἡ ἐκκλησιαστική μας παιδεία, ὁμως, δὲν εἶναι μόνο ἀκαδημαϊκὴ φιλοσοφία. Εἰσχωρεῖ καὶ σὲ λεπτομέρειες τῆς ζωῆς· δευτερεύουσες, θὰ τὶς ἔλεγε κάποιος ἀφελής· ἀνούσιες, κάποιος μύωψ· ποὺ ὁμως ἔχουν τεράστια σημασία. Γιὰ νὰ ἐντοπίσουμε τὰ σημαντικὰ γεγονότα, συνήθως παρακολουθοῦμε τὶς αὐλὲς τῶν ἡγεμόνων, τὰ κλίτη τῶν ναῶν καὶ τοὺς καταυλισμοὺς τῶν στρατοπέδων. Κι ὁμως ἡ βαρυσήμαντη, γιὰ ὅλη τὴν ὑδρογείω, πορεία τοῦ Εὐρωπαίου δὲν ἄρχισε μὲ μαυροῦσα, διατάγματα καὶ χάρτες. Ἄρχισε στὴ μεγάλη τεχνολογικὴ ἐπανάστασι τοῦ 19^ο αἰῶνα, δηλ. στὶς ἀπαρχὲς τοῦ Μεσαίωνα, μὲ τρεῖς ἐφευρέσεις (Δρακόπουλου Παν., ὁ.π.)

Ἡ πρώτη ἦταν τὸ ἀλέτρι βαθείας ἀρόσεως, ποὺ ἀποτέλεσε τὸ θεμέλιο τῆς εὐρωπαϊκῆς γεωργίας. Πολλαπλασίασε τὴν ἀπόδοσι τῆς βόρειας εὐρωπαϊκῆς γῆς κατακόρυφα, 10 στρέμματα γῆς παρήγαν κρέας, γαλακτοκομικά, σιτηρὰ καὶ λαχανικά, ὅσα σὲ εὐφορὲς περιοχὲς τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπέδιδαν 60 ἢ καὶ 70 στρέμματα. Τὸ Βυζάντιο, μέσα στὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τοῦ πλοῦτου του, ἀδιαφόρησε γιὰ τὸ ἀγροτικὸ ἐκεῖνο ἐπίτευγμα τῶν «βαρβαρικῶν» πρῶν ἐπαρχιῶν του.

Ἡ δεύτερη ἐφεύρεση ἦταν ἡ νέα σαγὴ (τὸ κολλάρο ποὺ φοριέται στὸ ἄλογο ὅταν ὀργώνει) καὶ τὰ σιδερένια πέταλα. Τὸ Βυζάντιο «κάτι» κατάλαβε. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Β΄ τὸ 438 ἀπαγόρευσε τὴ ζεύξη ἵππου γιὰ βάρος μεγαλύτερο ἀπὸ 500 κιλά. Πολὺ ἀργότερα, τὸν 9΄ αἰῶνα, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ ΣΤ΄ ὁ σοφός, περιγράφει τὰ «σιδηρᾶ σελιναῖα πέδικλα μετὰ καρφίων» («Τακτικά», 717).

Ἡ τρίτη ἐφεύρεση ἦταν ἡ ἐξέλιξη τοῦ ὑδρομύλου στὴν Εὐρώπη. Μέχρι τότε, ὁ ὑδρομύλος τοῦ Βιτρούβιου ἄλεθε 400 λίβρες σίτου τὴν ὥρα, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς 160 λίβρες καὶ ὁ μύλος ποὺ κινοῦσε ἓνα γαῖδοῦρι, μόλις 10 λίβρες τὴν ὥρα. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ὑδρομύλου στὴν Εὐρώπη τὸν 8΄ αἰῶνα (μὲ τὸν τροχὸ κάρητο στὸ ἔδαφος, ἀλλὰ ὄχι βυθισμένο στὸ νερὸ καὶ τὸ νερὸ νὰ πέφτει ἐπάνω του ἀπὸ ψηλά), ἔφερε κατακόρυφη αὔξηση τῆς παραγωγῆς. Στὴν Ἄρλ καὶ στὸ Μπαρμπενγκάλ, περιγράφονται δεκαἕξι τροχοὶ ποὺ ὁ καθένας κινοῦσε ἓνα ζευγάρι μυλόπετρες καὶ μποροῦσαν νὰ ἀλέσουν τρεῖς τόννους σιτᾶρι τὴν ὥρα, ποσὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων ὅλης τῆς περιοχῆς. Ἡ αὔξηση τοῦ πλοῦτου ἔφερε ὀργάνωση τῶν κοινωνιῶν σὲ πρώιμες συνεταιριστικὲς μορφές, γέννησε τὴν ἀστική τάξη καὶ «μετάλλαξε» τοὺς φεουδάρχες σὲ... ἱππότες.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὶς σύγχρονες τεχνολογικὲς ἀνελιξεις στὸν πλανήτη, οὔτε τὶς κοινωνικὲς τάσεις ποὺ δημιουργοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὶς ὑγιεῖς πνευματικὲς ἀνησυχίες ποὺ ἐγείρουν. Ἐὰν ἐμπιστευόμαστε ὅτι «οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου δὲν θὰ ξεπεραστοῦν ποτέ» (Ματθ. 24, 35), τότε «ἀλίμονό μας (Α΄ Κορ. 9,16) ἂν δὲν εὐαγγελιζόμαστε» τὸν σύγχρονο κόσμο, ὁ ὁποῖος στροβιλίζεται μέσα στὴ δίνη τῶν ἀνακαλύψεων καὶ στὶς ἀνεμάτιστες τεχνολογικὲς ἀνέσεις του. Ἐπρεπε ἤδη νὰ εἴμαστε ἐκεῖ, σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ὅπου συμβαίνουν τὰ αὐριανὰ γεγονότα, μὲ πλήρη πνευματικὴ ἐξάρτυση, γιὰ νὰ ἐργαστοῦμε, νὰ καινοτομήσουμε, νὰ κρίνουμε, νὰ συγκρίνουμε, νὰ ἀξιολογήσουμε, νὰ ταξινομήσουμε, νὰ κατατάξουμε, νὰ βοηθήσουμε στὴν βελτίωση κάθε ἐπιτεύγματος, κάθε θεωρίας, κάθε τάσεως ποὺ κυκλοφορεῖ. Ὅλα αὐτά, κάτω ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς ἐλευθερίας, ἀνοιχτῆς, ἐπιδεκτικῆς, πλαστικῆς καὶ φιλάνθρωπης ματιᾶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας μας.

Ἐπειδὴ, αὐτὴ ἡ ἰδική μας ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, σὲ ὅλη τὴν ἱστορικὴ της πορεία, δὲν βαρύνεται μὲ τίποτε ἀντιεπιστημονικό, φανατικό, ἀπάνθρωπο ἢ ἀκραιῖο. Ἀντίθετα, χαρακτηρίζεται μὲ ὅ,τι χρησιμότερο καὶ ὠφελιμότερο ἀκούστηκε ποτὲ στὸν κόσμο. Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ καμαρώνουμε γι' αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιοῦμε.

Προγραμματίζουμε, άραγε, έστω έπί χάρτου, τó αύριο τής εκκλησιαστικής αύτης παιδείας μας; Θα παραμείνει εύφορο κτῆμα τής Έκκλησίας; Θα τὴν γευθεῖ σήμερα ó λαός μας, γιὰ νὰ τὴν μεταδώσει στὰ παιδιὰ του αύριο;

Σὲ ποιά γλῶσσα θὰ τὴν μεταγγίσουμε; μὲ ποιά μορφή; καὶ ἀπὸ ποιά διοικητικὴ δομὴ;

Ὁ «Ἕλλην λόγος», ἀναντίρρητα φορέας πολιτισμοῦ, ζυμωτήρι έννοιῶν καὶ τέχνης, ὑπηρετήσε ἄριστα ἐπὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια τὸ δόγμα, τὴ λατρεία καὶ τὴν πνευματικότητα τής Έκκλησίας. Μὲ αὐτὸν τὸν λόγο, καταγράφηκαν βιώματα, ἐμπειρίες, ἄλλα τῶν νοῦ καὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ. Στὴν ποιητικὴ μορφή αὐτοῦ τοῦ «Ἕλληνος λόγου», ψάλλεται ó Θεός, διαλέγονται οἱ Ἄγγελοι καὶ εὐθυμεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Μά! Ὁ Ἕλλην λόγος πλέον φθίνει· νὰ τὸ πῶ ξεκάθαρα, τελείωσε πιά. Τὸ γιὰτὶ συνέβη καὶ ἂν γίνεται νὰ ἀναστηθεῖ, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ὅμως, ἡ εκκλησιαστικὴ παιδεία δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀδιέξοδη. Τὰ δόγματα τής πίστεως, ἡ θεολογικὴ ποίηση καὶ ἡ λογοτεχνία δὲν γίνεται νὰ μετατραποῦν σὲ «ψιλὰ γράμματα». Ἐπειδὴ τότε, κάποιοι «ἄλλοι» θὰ φέρουν «ἄλλα» γράμματα, bold, γιὰ νὰ μορφώσουν μ' ἐκεῖνα τὸν κόσμο μας. Εἶναι σοβαρὸ τὸ ζήτημα τής λόγιας γλώσσας, ὅμως μὲ προβληματίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἀκόμα καὶ ἡ δημοτικὴ ἐγκαταλείπεται μπροστὰ στὴ γοητεία τής ἠλεκτρονικῆς ἐπικοινωνίας. Θα βρεθεῖ ὄχημα (διάβαζε: «έφαρμογή»), ποῦ θὰ ἀναλάβει νὰ μεταφέρει τὴν εκκλησιαστικὴ μας παιδεία στὸ αύριο; Κι ὅμως, ὑπάρχουν δίπλα μας, γύρω μας, μέσα στοὺς ναοὺς παιδιὰ δικὰ μας, μὲ ἄριστη γνώση τής ψηφιακῆς τεχνολογίας. Θα τοὺς δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ μᾶς προτείνουν μιὰ ψηφιακὴ Κατήχηση, μιὰ διαδραστικὴ Λατρεία, μιὰ συμβατὴ μὲ τὴν τεχνολογία Έκκλησία; Ἐξαπολύουμε μιὰ ἐγκύκλιό μας ἢ ὁποῖα διαβάζεται καὶ ἀκούγεται ἀπὸ τὸν συγκεκριμένο κόσμο μας. «Ἀνεβάζουμε» ἓνα βιντεοσκοπημένο μήνυμα καὶ τὸ βλέπουν σὲ ἐλάχιστη ὥρα χιλιάδες νέοι ἄνθρωποι.

Ὅφειλουμε νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι «ὁ ένδοξός μας βυζαντινισμός», καθῶς ἐρμηνεύεται στὴν Συμβολικὴ, μεστὸς σημαίνοντων καὶ σημανομένων, πλήρης νομιμάτων καὶ σημασίας, μὲ τὴν ιδιαίτερη παραδοσιακότητα καὶ ἱεροπρέπεια ποῦ διαθέτει, εἶναι πιά μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. Μιᾶς ἐποχῆς ποῦ οἱ ἄνθρωποι ἔδειχναν ἔξωτερικὰ αὐτὸ ποῦ ἦταν ἢ θεσμοθετημένα τὸ κάλυπταν μὲ ἐπισιμότητα. Ἔτσι προέκυψαν, τόσο μέσα στὴν Έκκλησία ὅσο καὶ ἔξω, οἱ ἐπίσημες τελετές, οἱ ἐπιμελημένες ἀμφιέσεις καὶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς προσφωνήσεις. Σήμερα ὅμως ἡ κοινωνία ἀπλοποιεῖται εὐτελιστικά. Τὸ κρατικὸ Πρωτόκολλο ἀποφιλώνεται σὲ βασικά του σημεῖα. Ἡ ἐμφάνιση τῶν ἐπισήμων προσώπων γίνεται λιτότερη, ἀκόμα καὶ σὲ ἱστορικὲς στιγμές. Οἱ δὲ προσφωνήσεις ἀπο-

δώσεων τιμής θεωρούνται ότι «υψώνουν τείχη» και απομακρύνουν από τη «λαϊκή βάση». Κατανοώ τη θερμή άφιξη όσων μᾶς φωτογραφίζουν με τὰ κινητά τους τηλέφωνα στις λιτανείες, όμως ἡ εἰκόνα αὐτὴ τείνει νὰ γίνῃ δεδομένη τόσο στὰ Μυστήρια ὅσο καὶ στὴ Λατρεία μας. Δὲν συμφωνῶ μετὰ τὰ παραπάνω, ὅμως τὰ βιώνουμε ὅλοι. Ὅποτε, ἄς παραδεχτοῦμε κάποτε ὅτι καὶ ἡ ἰδική μας, λειτουργικὴ ἀλλὰ καὶ καθημερινὴ ἐμφάνιση, τουλάχιστον τὸ καλοκαίρι, χρειάζεται νὰ συζητηθεῖ, ἐπειδὴ στὴν Πατρίδα μας, «τὸ ῥᾶσο ...κάνει τὸν παπᾶ». Τὸ ζήτημα τῶν λογιωτατισμῶν καὶ τῶν προσφωνήσεων σὲ ὑπερθετικὸ πάντα βαθμῶ, περιορίζεται σὲ κληρικούς μόνο, ὅποτε καθίσταται εὐκολότερη ἢ διαχειρίσιμη του. Εἶναι θέμα παιδείας καὶ μάλιστα... ἐκκλησιαστικῆς!

Ἀπὸ ποιά διοικητικὴ δομὴ θὰ προταθεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία στὸ αὐριό; Μιλῶ γὰρ τὴ σύνολη Ἐκκλησία καὶ τὴ συνολικὴ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μας, ποὺ κάποτε ἔβρεχε τὰ πόδια της στὴ Μεσόγειο ἀλλὰ τώρα ἐξαπλώθηκε καὶ μαθητεύει σχεδὸν «πάντα τὰ ἔθνη». Ἔνωσα τὴν πρώτη ἐκπλήξη ὅταν στὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία «χώρησε» σὲ μὴ αἶθουσα. Μέσα στὴν ὁποία ἀνέπτυξε ὅλη τὴ θεολογικὴ της παιδεία, τὴν πατερικὴ της ἐμπειρία καὶ τὴν ποικιλία τῆς ἀγωνίας γὰρ τὸ μέλλον της. Τὴν ἐκπλήξή μου διαδέχτηκε ὁ φόβος. Φοβήθηκα τὴ δυναμικὴ τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὁ κάθε ἱεράρχης εἶχε «κουβαλίσει» τὰ βιώματα τοῦ πληρώματος τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ «ἀπαίτησε» ἀπαντήσεις. Λύσεις, ποὺ θὰ ἔπρεπε: νὰ ἔχουν ἀναδυθεῖ ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴ χριστιανικὴ Γραμματολογία μας, νὰ ἔχουν ποτισθεῖ ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων καὶ νὰ ἔχουν ἀντιγράψει τὴ βιοτὴ τῶν ἁγίων μας. Συγχρόνως ὅμως, λύσεις ποὺ θὰ ἀναπαύσουν τὸν σύγχρονο χριστιανό – μέλος τῆς κάθε ἐπισκοπῆς, σὲ Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀμερικὴ, Ἀφρικὴ καὶ Αὐστραλία. Ἐξω ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης φωνασκοῦσαν οἱ φοβισμένοι φρυκτωροὶ τῆς μουσειακῆς πίστεως, χωρὶς νὰ ἀγωνιοῦν ὅμως. Γὰρ κείνους ἀδιαφόρησα τελείως· ὅμως γὰρ τοὺς «ἐντός»; Σκεπτόμουν· τί μᾶς συνδέει πιά, ὅλο αὐτὸ τὸ Ὁρθόδοξο μωσαϊκὸ τῶν λαῶν, μετὰ διαφορετικὲς γλώσσες καὶ νοοτροπίες; Τί κοινὸ ἔχουμε, σκορπισμένοι σὲ τόσες σφαίρες πολιτισμικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιρροῶν; Εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς χαρακτηρίζῃ Ὁρθόδοξος μόνο ἡ κοινὴ ἀφιέρωση; Ὁχι! Ἀπαράβατα κοινὸς παρονομαστὴς πρέπει νὰ παραμείνῃ μόνο ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Εὐαγγέλιο. Καὶ ἀπὸ τὴν πολυποικιλὴ παράδοσή μας ἄς ἐπιλέγῃ κάθε λαὸς τῆς γῆς (ποὺ ἀσπάζεται τὴν ὀρθόδοξη βιοτή), ὅ,τι ἀρμύζει μετὰ τὴν ἰδιοπροσωπία του. Καὶ ὅχι νὰ κάνει copy-paste κάθε τι ἑλληνικό!

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παιδεία ὀφείλει νὰ ἐπαναφέρει τὴν τροχιά μας στὴ βασικὴ ἐκκλησιολογία μας: ὅτι κύτταρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ὁ ναός, ἡ

ἐνορία καὶ ἡ ἐπίσκοπὸς. Ἐὰν δὲν ἐπιστρέψουμε ἐκεῖ, τότε μέσα στὸν ἴλιγγο τῶν γεωπολιτικῶν συμφερόντων, ὁ δρόμος μας προβλέπεται κακοτράχαλος καὶ ἡ πορεία μας φυγόκεντρη. Ἀντιλαμβάνομαστε γύρω μας ὅσα τεκταινόνται; Μετὰ τὴν «πτῶση τῶν ἀετῶν» ἡ δική μας ὁρολογία καὶ νοοτροπία δὲν ἀντέχει νὰ εἶναι ἀκόμα «αὐτοκρατορική». Σὲ μιὰ ἱστορικὴ Δύση ποῦ πληθυσμιακὰ πλημμυρίζει ἀπὸ Ἀνατολὴ καὶ μιὰ Ἀνατολὴ ποῦ τεχνολογικὰ ἐξοπλίζει τὴ Δύση, ἐμεῖς ποῦ θὰ ἐνταχθοῦμε πνευματικά; Θὰ συνεχίσουμε «ἐστῶτες καὶ θερμαινόμενοι», νὰ παρακολουθοῦμε ἕναν κόσμο ποῦ χθὲς μᾶς ἀνῆκε, σήμερα δὲν μᾶς ἀκούει καὶ αὔριο δὲν θὰ μᾶς ἀναγνωρίζει πιά; Ἀντὶ γιὰ πρωταγωνιστὲς τῆς ἱστορίας, θὰ «θεώμεθα τὰ τεκταινόμενα» ὡς γηραλέοι πρῶην ναυτικοί, ξεπεσμένοι στὰ μουργαγία τῶν ἀναμνήσεών τους; Θὰ παραμείνουμε ἀγκυροβολημένοι στὸ λιμάνι μὲ τὸ Πηδάλιο τροχοπέδη καὶ τὰ πανιά κατεβασμένα; Δὲν θὰ ἀνοιχτοῦμε στὴν κυματοτρόφο θαλασσοταραχὴ ποῦ μᾶς περιμένει, ὥστε νὰ βάλουμε πόδι στὴν ἀντίπερα ὄχθη;

Ἡ λύση ποῦ μᾶς ἀπομένει εἶναι μία: Πίσω στὴ λαγαρὴ φωνὴ τῆς Τιβεριάδος καὶ στὴν γνήσια ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μας!

Σ' ἕναν κόσμο ποῦ ὀλοένα μεταβάλλεται, ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ παραμείνει αὐτὸ ποῦ ἦταν ἀπαρχῆς: τύπος τῆς θείας τάξεως καὶ ὄχι παρακολούθημα ὁποιας ἐγκοσμιοκρατικῆς ἀντιλήψεως. Παντοῦ θὰ εἶναι, γιὰ ὅλα θὰ ἔχει ἀποψη, μὲ ὅλα θὰ συμπορεύεται εὐεργετικά, κανέναν δὲν θὰ διώχνει, μὲ κανέναν δὲν θὰ συντάσσεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴς «κόκκινες γραμμὲς τῆς» δὲν θὰ ξεφεύγει. Ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀνθρωπιστικὸ χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος ποῦ τὴν διέπουν, διαθέτει καὶ ἕνα «ἄνωθεν δῶρημα τέλειον». Μπορεῖ νὰ κινεῖται ἀνάμεσα στὴ γνώση καὶ στὸ θαῦμα, ὅπως ἔκαναν οἱ Πατέρες τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὅταν ἐξάντλησαν τὰ φιλοσοφικὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὴς θεολογικῆς ἐνατενίσεως, τότε προσέπεσαν γονατιστοὶ μπροστὰ στὴν ἀλυσοδεμένα φυλασσόμενη λειψανοθήκη τῆς Ἁγίας Εὐφημίας.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ: ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης Θεσσαλίας λειτουργεί ως άποκεντρωμένη υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Άθλητισμού με έδρα τη Λάρισα.

Ως φορέας του ΥΠΑΙΘΑ στο υπάρχον νομικό πλαίσιο διαχειρίζεται την εκπαιδευτική πολιτική, στοχεύοντας στον συντονισμό, την παρακολούθηση της εφαρμογής της πολιτικής για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην περιοχή της Θεσσαλίας και τη συμβολή στον σχεδιασμό και τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής σε Περιφερειακό επίπεδο. Παράλληλα, εισηγείται στον Υπουργό για όλα τα θέματα της αρμοδιότητάς της.

Στην ΠΔΕ Θεσσαλίας, υπάγονται οκτώ (8) Διευθύνσεις Έκπαίδευσης, συγκεκριμένα οι Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Έκπαίδευσης Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας, Τρικάλων και οι αντίστοιχες Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης, με 1.036 σχολικές μονάδες, 91.487 μαθητές και 12.658 εκπαιδευτικούς.

Η ΠΔΕ Θεσσαλίας έχει την ευθύνη της σύνδεσης των περιφερειακών υπηρεσιών της εκπαίδευσης με τις αντίστοιχες κεντρικές υπηρεσίες και τα όργανα προγραμματισμού, αξιολόγησης και έρευνας του Υπουργείου Έθνικης Παιδείας και Θρησκευμάτων και Άθλητισμού.

Όραμά μας ή δημιουργία ενός ανοιχτού σχολείου στην κοινωνία, ενός συμπεριληπτικού σχολείου, που δίνει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές. Ένός σχολείου δημιουργικού, καινοτόμου, με σύγχρονες διδακτικές παρεμβάσεις, με σεβασμό στην ιδιαιτερότητα. Ένός ψηφιακού σχολείου με εφαρμογές που θα απλουστεύουν την καθημερινότητα μαθητών, εκπαιδευτικών και γονιών.

Μέ αξιοκρατία, διαφάνεια, αλληλοσεβασμό, αξιοσύνη, εργατικότητα προσπαθοῦμε νά ανοίξουμε ὀρίζοντες ἀνάπτυξης τῆς ἐκπαίδευσης, μέ μιά ὀργανωσιακὴ κουλτούρα πού ἔχει ὡς κύρια χαρακτηριστικά τῆς τό στρατηγικό σχεδιασμό καί τὴν πλήρη ἀξιοποίηση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ.

Σκοπός μας ἔνα σχολεῖο πού δίνει ἔμφραση στή γνωστικὴ ἀνάπτυξη τῶν μαθητῶν, στὴν ἀπόκτηση τῶν λεγόμενων «ὀριζόντιων δεξιότητων» (soft skills), στὸν ψηφιακὸ γραμματισμὸ, στὴν ἀνάπτυξη κριτικῆς, δημιουργικῆς, ἀναλυτικῆς, ἀποκλίνουσας σκέψης, γιὰ τί δημιουργία ἐλεύθερων, δημοκρατικῶν πολιτῶν καί κυρίως ὑγιῶν προσωπικοτήτων.

Στόχοι μας, οἱ βασικοὶ ὀριζόντιοι προσανατολισμοὶ τῶν Προγραμμάτων Σπουδῶν, προκειμένου οἱ μαθητές/ριες νά:

- ἀποκτήσουν δεξιότητες ἀναστοχαζόμενων ἀνθρώπων πού μαθαίνουν πῶς νά μαθαίνουν, πῶς νά ἐρευνοῦν καί πῶς νά γίνονται δημιουργικοὶ καί ἀποτελεσματικοὶ
- καλλιεργήσουν δεξιότητες μέ τίς ὁποῖες θά ἀξιοποιοῦν τίς γνώσεις τους καί θά παράγουν νέα γνώση
- λαμβάνουν ἀποφάσεις πού βασίζονται σέ ἐπιστημονικὰ δεδομένα
- ἀναλαμβάνουν πρωτοβουλίες καί νά λειτουργοῦν αὐτόνομα στή σχολικὴ τάξη καί στή ζωὴ τους
- ἀποκτήσουν αὐτοεκτίμηση, αὐτοπεποίθηση, ἐνσυναίσθηση καί ἀνθεκτικότητα, ὥστε νά εἶναι ἱκανοὶ νά συνδέονται καί νά ἐπικοινωνοῦν μέ τοὺς ἄλλους
- ἀναγνωρίζουν ἀξίες καί νά συνειδητοποιήσουν ἀρχές, ὥστε νά ἀποκτήσουν συναίσθηση εὐθύνης καί νά προετοιμαστοῦν ὡς ἐνεργοὶ πολῖτες
- συμμετέχουν σέ δρώμενα καί πρακτικὲς πού παραπέμπουν στὴν ἀνάγκη ἐνεργοποίησης ὄλων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν μεγάλων προκλήσεων τῆς ἐποχῆς πού ἀπασχολοῦν τίς σύγχρονες κοινωνίες (κατασπατάληση φυσικῶν πόρων, μόλυνση, προσφυγικὸ ζήτημα, ἐπιδημίες κ.ἄ).

Ἡ ἀνοιχτὴ κοινωνία ἀποσκοπεῖ κυρίως νά διασφαλίσαι ἕναν ἐλεύθερο κῶρο γιὰ τίς ἐπιλογές τῶν πολιτῶν καί ἐπιδιώκει τὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικῆς ὀρθολογικῆς ἐπιλογῆς καί εὐθύνης. Μέ τὴν ἀνοιχτὴ κοινωνία οὐσιαστικὰ ἔχουμε τό πέρασμα ἀπὸ τὴν κλειστὴ –τὴ φυλετικὴ κοινωνία τοῦ δογματισμοῦ καί τῆς τυφλῆς ἀποδοχῆς τῆς παράδοσης– στὴν φιλειρηνικὴ κοινωνία, τὴν κοινωνία τῆς ἐλευθερίας, τῆς κριτικῆς σκέψης καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ὡστόσο, ὅσο «ἀνοιχτὴ» καί νά εἶναι μιά κοινωνία, πάντα θά ὑπάρχουν κάποιοι περιορισμοί, πού θά βρίσκονται σέ ἀντίθεση μέ τό πνεῦμα αὐτῆς τῆς προσπᾶθειας καί κατ’

επέκταση μέ τόν τρόπο πού αὐτή λειτουργεῖ. Ὅμως, πρέπει νά καταστει σαφές πώς οἱ ἀναγκαῖοι περιορισμοί πού θέτει ἡ δημοκρατική ἀνοιχτή κοινωνία δέν εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τή λειτουργία της. Αὐτό πού ἐπιδιώκει εἶναι κυρίως νά ἔχει ὁ πολίτης συναίσθηση τῆς ἐλευθερίας του, γεγονός πού σημαίνει πώς εἶναι ὑπεύθυνος γιά τίς πράξεις του. Βασικός στόχος τῆς ἀνοιχτῆς κοινωνίας εἶναι ἡ παραγωγή ἐλεύθερων ἀνθρώπων καί κοινωνιῶν πού οἱ μεταξύ τους σχέσεις θά διέπονται ἀπό ὄρους ἀλληλοσεβασμοῦ καί ἰσότητας.

Ἡ ἐκπαίδευση: ἀποτελεῖ ἕνα ἀνοιχτό σύστημα στήν κοινωνία, ἐπιηρεάζεται ἀλλά καί ἐπιδρᾷ στίς ὑφιστάμενες συνθηκες, γεγονός πού καθιστᾷ ἀναγκαῖα τήν ἐπανεξέταση βασικῶν παιδαγωγικῶν προβληματισμῶν. Στίς σημερινές πολύπλοκες καί ἀνοιχτές κοινωνίες τίθεται εὐλόγα τό ἐρώτημα: ποιοί εἶναι οἱ κατάλληλοι θεσμοί στούς ὁποίους θά πρέπει οἱ κοινωνίες νά στηριχτοῦν, ὥστε νά καταστήσουν τούς πολίτες τους ἱκανούς νά ἀξιολογοῦν, νά κρίνουν, νά ἀποδέχονται ἢ νά ἀπορρίπτουν. Ὁ πρῶτος ἀπό αὐτούς, ἡ οἰκογένεια, ἴσως καί ὁ πῶ βασικός, συνεπικουρεῖ μέ τή θρησκεία στή διαμόρφωση τῆς προσωπικότητας τῶν πολιτῶν. Καθοριστικό ὅμως ρόλο, ὅπως ἔχουν καί ἐμπειρικά δεδομένα τῆς ζωῆς τοῦ καθενός μᾶς ἔχουν ἀποδείξει, ἔχει σέ ὄλο αὐτό καί ἡ ἐκπαίδευση, ὅλων των βαθμίδων. Ἡ πολιτεία πρέπει πρωτίστως νά προσφέρει στόν πολίτη ἔγκυρη γνώση καί νά προσπαθεῖ νά ἀναπτύξει τήν κριτική, τήν αὐτοκριτική καί τήν ὀρθολογική του σκέψη.

Ὁ ρόλος τῆς Ἐκπαίδευσης στόν 21ο αἰ., στήν ἀνοιχτή κοινωνία, εἶναι νά περιορίσει τόν σχηματισμό στερεοτύπων καί προκαταλήψεων, μέσα ἀπό μιᾶ «ἀνοιχτή» διαπολιτισμική ἐκπαίδευση, πού ἀναπτύσσει τήν αὐτοεκτίμηση τῶν «διαφορετικῶν» παιδιῶν, καλλιερῶντας ἰσότιμες σχέσεις μεταξύ τους καί κατ' ἐπέκταση καταπολεμῶντας φαινόμενα ἐπιθετικότητας καί παραβατικῶν συμπεριφορῶν.

Ἡ παιδεία: μέσω αὐτῆς, στήν ἀνοιχτή κοινωνία, ἐξασφαλίζεται ὁ σεβασμός τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, συμβάλλοντας μέ αὐτόν τόν τρόπο στήν καταπολέμηση τοῦ ρατσισμοῦ καί τῆς ξενοφοβίας, κάθε εἶδους διάκρισης (κοινωνική, πολιτισμική, φυλετική, γλωσσική, θρησκευτική) καί κάθε εἶδους στερεοτύπου.

Οἱ διαρκεῖς πολιτικο-κοινωνικές ἀνακατατάξεις, ἡ πολιτισμική ἀναδιάρθρωση τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μετακίνησης τῶν συνόρων, τῆς παγκοσμιοποιημένης οἰκονομίας καί τῆς τεχνολογικῆς ἐξέλιξης, ἡ

ραγδαία εξέλιξη των επιστημών, ή ψηφιακή εποχή, αλλά και ή αναθεώρηση των κεκτημένων γνώσεων, αναδεικνύουν τήν επιτακτική ανάγκη ενός δυναμικού εκπαιδευτικού συστήματος, πού θά καλύπτει τό σύνολο των απαιτήσεων ενός σύγχρονου μαθητή-πολίτη τοῦ 21ου αἰώνα. Οἱ σημερινές κοινωνίες καλοῦνται, ἀναμφίβολα, νά προσαρμοστοῦν καί νά ἀναπροσαρμόσουν τήν παιδεία πού παρέχουν στους πολίτες τους ὑπό τό πρίσμα των νέων συνθηκών των πολυπολιτισμικών κοινωνιών, των ἀνοιχτών συνόρων καί τῆς ἐλεύθερης διακίνησης των ιδεῶν.

Τό σχολεῖο: ὁ βασικός εκπαιδευτικός θεσμός ὅπου μέ συγκεκριμένη παιδαγωγική καί κοινωνική ἀποστολή καί συγκεκριμένα παιδαγωγικά χαρακτηριστικά καί προσανατολισμούς ἔχει ὡς κύριο γνώμονα, ἀφενός τόν μαθητή μέ τίς ἰδιαιτερότητες, τίς ἀνάγκες καί τά ἐνδιαφέροντά του, καί ἀφετέρου τήν κοινωνία μέ τίς ἀνάγκες καί τήν ἀνάπτυξή της, μέσα στήν ὁποία θέλει νά τόν ἐντάξει (*Κωνσταντίνου, 2015, σ. 95*).

Ὑπάρχουν, ὥστόσο, διαφορετικές θεωρίες γιά τό σχολεῖο. Ἡ μία ἀπό τίς δύο κυρίαρχες ἀπόψεις ἐκλαμβάνει τό σχολεῖο ὡς θεσμό πού ὀφείλει νά παρέχει γνώσεις καί νά ἀναπτύσσει τίς ἱκανότητες καί δεξιότητες τοῦ μαθητή, προκειμένου νά μπορέσει ὁ μαθητής καί αὐριανός πολίτης νά ἀνταποκριθεῖ στίς ἀπαιτήσεις των διαφόρων τομέων τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς· ἐνῶ κατά τί δεύτερη ἄποψη, τό σχολεῖο ὀφείλει πρωτίστως νά ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες, τά ἐνδιαφέροντα καί τίς ἰδιαιτερότητες τοῦ μαθητή καί ἔτσι νά συμβάλλει στήν κατά τό δυνατόν ὀλόπλευρη διαμόρφωση τῆς προσωπικότητάς του (*Κωνσταντίνου, 2015*). Σημαντικός, ὁ ρόλος τοῦ σχολείου ὡς θεσμοῦ στήν ἀτομική καί κοινωνική ἀνάπτυξη τοῦ μαθητή. Τό σχολεῖο συμβάλλει ὄχι μόνο στήν ἀπόκτηση γνώσεων, ἀλλά καί στήν οἰκοδόμηση τοῦ μαθητή ὡς ἀτόμου καί κοινωνικοῦ ὑποκειμένου, πού ὀφείλει νά τόν προετοιμάζει γιά τήν ἐπιτυχή ἔνταξή του στό κοινωνικό σύνολο. Σέ κάθε περίπτωση, τό σχολεῖο, ὡς ἀνοιχτό σύστημα μέ εἰσδοχές (μαθητές/ μαθήτριες, εκπαιδευτικούς, δεδομένα κοινότητας), διαδικαστικά ὑποσυστήματα (ἀναλυτικό πρόγραμμα, διδακτικές μέθοδοι) καί ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα δίνουν τήν ἀπαιτούμενη ἀνατροφοδότηση, καθῶς οἱ γνώσεις εἶναι καί ἐκρῶς καί εἰσρῶς, ἐφόσον κανένα παιδί δέν πηγαίνει στό σχολεῖο χωρίς προϋπάρχουσα γνώση. Κάθε παιδί, μεγαλώνοντας σέ μιᾶ οἰκογένεια, ἤδη ὅταν ἔρχεται στό σχολεῖο ἔχει διαμορφώσει κάποιες ιδέες καί ἀντιλήψεις γιά τί ζωή καί τίς σχέσεις του μέ τους συνανθρώπους του. Τό σχολεῖο συνεπικουρεῖ στήν ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ (*Μανουσάκη, 2009*). Τό

Ίδιο ισχύει και για τις δεξιότητες, στάσεις και συμπεριφορές. Όλα τα παιδιά όταν πηγαίνουν στο σχολείο έχουν ήδη διαμορφώσει κάποιες στάσεις και συμπεριφορές. Αυτό σημαίνει ότι η εισαγωγή αλλαγών είναι αναπόφευκτη. Η σύγχρονη εποχή με τις τεράστιες αλλαγές σε οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό επίπεδο και την πολυπολιτισμικότητα της κοινωνίας μας, επιβάλλει μεγάλου μεγέθους και πολλών κατευθύνσεων αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Όπως αναφέρει η Γιαννακάκη «Είναι χρέος λοιπόν της εκπαιδευτικής κοινότητας να εργαστεί προς την κατεύθυνση εκείνη που θα στοχεύει στην εξασφάλιση καλύτερου μέλλοντος για τους νέους με τις απαραίτητες αλλαγές προσαρμοσμένες στις ανάγκες των μαθητών» (Γιαννακάκη, 2018). Στις όποιες αλλαγές πρέπει να έχουν λόγο οι άμεσα εμπλεκόμενοι στη διαδικασία του σχολείου, οι μαθητές, καθώς μεγαλώνοντας εξοικειώνονται με τις δημοκρατικές διαδικασίες και με αυτό τον τρόπο καθίστανται ενεργοί πολίτες στην μετέπειτα ενήλικη ζωή τους.

Αποτελεί στην πραγματικότητα τό ελληνικό σχολείο κοινωνικοποιητικό και παιδαγωγικό παράγοντα για τους μαθητές όπως λειτουργεί σήμερα;

Τό ερώτημα απασχολεί έντονα τους έρευνήτες και την εκπαιδευτική κοινότητα και διαχρονικά ή πολιτεία πραγματοποιεί μεταρρυθμίσεις του εκπαιδευτικού συστήματος.

Σημαντικοί παράγοντες που καθορίζουν τό ρόλο του σχολείου, στην ατομική και κοινωνική ανάπτυξη του μαθητή, όπως προκύπτουν από τί βιβλιογραφική και εμπειρική ανασκόπηση, αποτελούν:

Η οργάνωση της σχολικής ζωής αφορά στο φάσμα των δραστηριοτήτων που διενεργούνται μέσα στο πλαίσιο της παιδαγωγικής εμπειρίας και περιλαμβάνει τις σχολικές γιορτές, τις εκδρομές, τις επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους, τις συλλογικές δράσεις, κ.λπ. Όλες αυτές οι δραστηριότητες αντανακλούν αντίστοιχες δράσεις της πραγματικής ζωής και έθιζουν τους μαθητές στην ενεργό συμμετοχή.

Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες της σχολικής ζωής επιτυγχάνεται ένας σημαντικός στόχος που είναι η ένταξη του ατόμου στις πολιτιστικές διαδικασίες. Ο μαθητής γίνεται μέτοχος των εξελίξεων στο χώρο των γραμμάτων, της επιστήμης και της τέχνης, ώστε από δέκτης της κουλτούρας μετατρέπεται σε δημιουργικό πομπό και ξεχωριστό φορέα παιδείας (Ζουμπουλάκης, 2017). Στο πλαίσιο οργάνωσης της σχολικής ζωής λειτουργεί ο θεσμός των μαθητικών συμβουλίων που στόχο έχει να εισάγει τους νέους στις δημοκρατικές διαδικασίες και μετατρέπει τό σχολείο σε χώρο ελεύθερου διαλόγου μεταμορφώνοντάς τους σε υπεύθυνα και συνειδητοποιημένα άτομα (Πυργιωτάκης, 2000).

Γιά τήν αποτελεσματικότερη λειτουργία τῆς σχολικῆς κοινότητας, ὀρίστηκε τά τελευταία χρόνια ὁ σύμβουλος σχολικῆς ζωῆς προκειμένου νά ἐντοπίζονται ἔγκαιρα ἐνδεχόμενες μαθησιακές, οἰκογενειακές, οἰκονομικές καί συναισθηματικές δυσκολίες τῶν μαθητῶν/τριῶν, ὥστε νά μπορεῖ τό σχολεῖο νά τίς ἀντιμετωπίσει ἀποτελεσματικά δημιουργώντας θετικό κλίμα στή σχολική κοινότητα.

Τό μοντέλο ἡγεσίας τοῦ σχολείου: Σημαντικό παράγοντα στόν ὀργανωτικό τομέα ἀποτελεῖ καί τό μοντέλο ἡγεσίας πού ἐφαρμόζεται σέ κάθε σχολική μονάδα. Ὁ Πασιαρδῆς, μετά ἀπό ἔρευνα πού πραγματοποιοῖσε τό 2018, διαπίστωσε ὅτι τό μοντέλο ἡγεσίας μιᾶς σχολικῆς μονάδας ἀποτελεῖται ἀπό ἀνάμειξη διαφορετικῶν μορφῶν/στύλ ἡγεσίας ὅπως: α) παιδαγωγικό στύλ, β) δομικό στύλ, γ) συμμετοχικό στύλ, δ) ἐπιχειρηματικό στύλ, ε) στύλ ἀνάπτυξης προσωπικοῦ, πού ἐφαρμόζονται μέσα σέ ἕνα ὀλιστικό πλαίσιο, ἀνάλογα μέ τούς ἀνθρώπους πού συμμετέχουν στό κάθε σχολεῖο, τίς ἱκανότητές τους καί τήν ἐτοιμότητά τους γιά δράση. Ἐφαρμόζεται, δηλαδή, σέ κάθε σχολεῖο ἐκεῖνο τό μοντέλο ἡγεσίας ἀπό τά παραπάνω στύλ, ἀνάλογα μέ τίς διαδικασίες καί τίς συνθήκες, λαμβάνοντας ὑπόψη καί τίς νέες προσεγγίσεις περὶ ἀξιολόγησης καί αὐτονομίας, ὥστε νά δημιουργηθεῖ ἕνα σχολεῖο πού λειτουργεῖ ὀρθά, ἱκανό νά ἐκπληρώσει τήν ἀποστολή τοῦ (*Pashirdis, P., & Brauckmann, S., 2019*).

Τά Ἀναλυτικά Προγράμματα (Α.Π) σπουδῶν: Ὁ σχεδιασμός καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων ἀποτελεῖ βασικό τομέα τῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς.

Ἐπαναπροσδιορίζονται, ὅταν συντρέχουν συγκεκριμένοι λόγοι, ὅταν γίνονται ἀλλαγές στίς κοινωνικές ἢ πολιτικές συνθήκες, ὅταν ἔχει συσσωρευτεῖ νέα γνώση, ὅταν ἔχουν διαπιστωθεῖ ἀδυναμίες καί κενά στά προηγουμένα προγράμματα (*Αὔγερινός, 2012*). Μέ τήν ἀναμόρφωσή τους ἐπιτυγχάνεται οὐσιαστική μεταρρύθμιση.

Ἀλλαγές στό ἐκπαιδευτικό σύστημα, ὅπως ἀξιολόγηση, κτηριακή καί ὑλικοτεχνική ὑποδομή, διδακτικά ὑλικά καί σχολικά ἐγχειρίδια, ἐπιμόρφωση καί ἄλλα παρόμοια ἐξαρτῶνται πλήρως ἀπό τό περιεχόμενο τῶν Α.Π.. Ἐπίσης, ἀπαντοῦν σέ θεμελιώδη ἐρωτήματα πού τό εἶδος τῆς ἀπάντησής τους εἶναι ἐκεῖνο πού καθορίζει ὅλα ὅσα πρέπει νά ἐπιτελεστοῦν στό πλαίσιο τῆς ἐκπαίδευσης, γιά νά μπορέσει αὐτή νά ἀνταποκριθεῖ μέ ἐπιτυχία στήν ἀποστολή της.

Στό γενικό μέρος τῶν Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων γιά τήν Πρωτοβάθμια καί Δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση τοῦ ΙΕΠ ἀναφέρεται ὅτι χρειάζεται συνεχῶς ἀναπροσαρμογή στήν ἐκπαιδευτική διαδικασία, λόγω τῆς ρευστότητας ἀπό

τίς ποικίλες κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες οι οποίες επιτείνονται από τη ραγδαία επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη. Επιπλέον, η πραγματικότητα διαμορφώνει ένα νέο πλαίσιο μορφωτικών και κοινωνικών αναγκών για τό κάθε άτομο, κυρίως όσον αφορά τίν αναζήτηση, απόκτηση, διαχείριση και αξιοποίηση τής νέας γνώσης (Υπ. Απόφαση ΦΕΚ 303B/13-03-2003, ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, Υπουργείο Παιδείας).

Άπό τό 2021 εφαρμόζονται νέα αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Κρίθηκε αναγκαία ή συγγραφή νέων ΠΣ πού θά ενσωματώνουν τά θετικά τών προηγούμενων ΠΣ αλλά και θά ανταποκρίνονται πρώτα άπό όλα στίς ανάγκες όλων των μαθητών/τριών, στή νέα κοινωνική πραγματικότητα και στά νέα δεδομένα τών επιστημών για τή διδασκαλία, τή μάθηση, τά γνωστικά αντικείμενα και τίς πρακτικές τους, όπως και τίν ανάπτυξη τών δεξιοτήτων πού είναι άπαραίτητες στούς πολίτες τού 21ου αιώνα.

Μέ τίν αναθεώρηση τών Προγραμμάτων Σπουδών (ΠΣ) επιδιώκεται ό αναπροσανατολισμός τής σχολικής εκπαίδευσης μέ βάση τίς επιστημονικές εξελίξεις και τίς αναδυόμενες απαιτήσεις τής κοινωνίας τού μέλλοντος. Τά νέα ΠΣ έχουν ως άφετηρία τά μαθησιακά αποτελέσματα, δηλαδή όλα όσα χρειάζεται νά γνωρίζει ό/ή μαθητής/τρια, νά κατανοεί και νά μπορεί νά εφαρμόσει μετά τίν ολοκλήρωση κάθε μαθησιακής διαδικασίας. Η έμφαση μετακινείται άπό τό γνωστικό αντικείμενο, τούς/τίς διδάσκοντες/ουσες και τή διδακτική διαδικασία πρós τούς/τίς μαθητές/τριες και τά προσδοκώμενα αποτελέσματα μάθησης: επιδιώκεται στίς ουσία μία αντίστροφη πορεία σχεδιασμού, όπου ή βάση σχεδιασμού είναι τά μαθησιακά αποτελέσματα και όλες οι ύπόλοιπες παράμετροι εξαρτώνται άπό τόν καθορισμό αυτών.

Όμως σέ έναν σχολικό όργανισμό, οι μαθητές γίνονται κοινωνοί μνημάτων, μέσα άπό τίν μαθησιακή διαδικασία αλλά και άπό τίν γενικότερη φυσική και κοινωνική δομή τού όργανισμού, πού εμπειριέχονται στό παραπρόγραμμα ή κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα (hidden curriculum). Τά μνημάτα αυτά αποτελούν ένα σύνολο εμπειριών πού «κληρονομεί» ό μαθητής, ως αποτέλεσμα τής επίδρασης παραγόντων, συνθηκών και περιστάσεων πού δέν περιλαμβάνονται στό προφανές τής καθιερωμένης σχολικής διαδικασίας. Ό Jackson στό βιβλίο τού *Life in Classrooms*, διατύπωσε μέ σαφήνεια ότι αυτό πού μαθαίνουν οι μαθητές στό σχολείο είναι κάτι περισσότερο άπό τό επίσημο Άναλυτικό πρόγραμμα (Τσάφος, 2014, σ. 119).

Μερικά παραδείγματα μί τυπικών μαθησιακών δραστηριοτήτων πού δέν περιλαμβάνονται στά τυπικά αναλυτικά προγράμματα και αποτελούν τό κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα (hidden curriculum), όπως ή πρωινή προσευχή, ή

διάταξη τῶν θρανίων, τὸ σύστημα ἀμοιβῶν ἢ ποινῶν πού ὀδηγεῖ σέ διάκριση τῶν καλῶν ἀπὸ τοὺς κακοὺς μαθητές, τὸ ἐξετασιοκεντρικὸ σύστημα πού μεταλλάσει τὴν ἀξία τῆς γνώσης καὶ τὴν μετατρέπει σέ μετρήσιμη ποσότητα, ἡ πολυδιάσπαση τῆς γνώσης σέ αὐστηρῶς διακεκριμένα γνωστικά ἀντικείμενα, ὠθοῦν τοὺς μαθητές στὴν υἱοθέτηση συγκεκριμένων ἀξιών, συμπεριφορῶν καὶ ἀντιλήψεων (Χατζηγεωργίου, 2012).

Ἡ διδασκαλία καὶ ἡ μάθηση: Στὴ σημερινή ἐποχή εἶναι συχνό φαινόμενο ἡ ἐκπαίδευση, ἡ μάθηση, ὁ ρόλος τοῦ σχολείου, ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου νά ἀμφισβητοῦνται. Οἱ νέες τεχνολογίες πού ἔχουν πιά εἰσβάλλει στὴ ζωὴ μας, οἱ ριζικὲς ἀλλαγές πού διενεργοῦνται σέ ὅλα τὰ ἐπίπεδα ἀναπόφευκτα ἐπιηρεάζουν καὶ τὰ περιβάλλοντα μάθησης. Στόν σχεδιασμό τῆς ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας συμπεριλαμβάνεται ὁ τρόπος καὶ ἡ μέθοδος διδασκαλίας (δασκαλοκεντρική, μαθητοκεντρική, ὁμαδοσυνεργατική κ.λπ.), μέσω τῶν ὁποίων ὁ ἐκπαιδευτικὸς θά προσεγγίσει τοὺς μαθητές καὶ θά τοὺς παρωθήσει στὴν κατάκτηση τῆς γνώσης (Πυργιωτάκης, 2000).

Μιά διδασκαλία, ἐπομένως, καὶ κατὰ συνέπεια ἓνα περιβάλλον μάθησης δέν θά πρέπει νά ἔχει μόνο τὴν γνωστικὴ του πλευρά, μόνο διπλαδι νά μάθουμε, νά κατανοήσουμε, νά ἐξηγήσουμε. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἠθικὴ διάσταση ἡ ὁποία ἀφορᾷ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες, ἐνῶ ἐπιτελεῖται, ἐπίσης, καὶ ἓνας κοινωνικὸς ρόλος καὶ αὐτὸ δέν ἀφορᾷ μόνο τὰ ἄτομα πού ἐκείνη τὴν στιγμὴ συμμετέχουν ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία, ἡ ὁποία ἔχει τὶς ἀνάλογες προσδοκίες. Ἡ διδασκαλία, τὸ σχολεῖο καὶ ἡ μάθηση εἶναι ὅπωςδήποτε κατὰ περισσότερο ἀπὸ τὰ μέρη πού τὴν ἀποτελοῦν (Gudjons, Traub, 2016).

Ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου εἶναι νά δημιουργεῖ ἐκείνες τὶς προϋποθέσεις, ὥστε οἱ μαθητές νά ἀναπτύξουν τὴ φιλομάθεια καὶ τὴν περιέργειά τους. Μιά διδασκαλία πρέπει νά ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴ τῆς περαιτέρω ἀναζήτησης ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν μαθητῶν. Τὸ σχολεῖο, ἀκόμη, χρειάζεται νά δημιουργεῖ ὅλες ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις ἔτσι ὥστε τὰ παιδιά νά ἀγαπήσουν τὴ μάθηση, γιατί «δέν μαθαίνουμε γιὰ τὸ σχολεῖο ἀλλὰ γιὰ τὴ ζωὴ μας».

Τὰ σύγχρονα διδακτικά καὶ μαθησιακά μοντέλα στηρίζονται στό πλαίσιο κατασκευῆς τῆς γνώσης, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο ἡ μάθηση δέν εἶναι μιά παθητικὴ ἀποδοχὴ ἔτοιμης γνώσης ἀλλὰ μιά διαδικασία κατασκευῆς στὴν ὁποία οἱ ἴδιοι οἱ μαθητές πρέπει νά εἶναι οἱ βασικοὶ πρωταγωνιστές καί, φυσικά, νά ἐνισχύεται τὴ διά βίου μάθηση.

Συνοψίζοντας τὰ παραπάνω, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πὼς ἡ μάθηση ἀπο-

τελεί ένα σύνθετο φαινόμενο στο οποίο υπεισέρχονται αρκετοί παράγοντες, οι οποίοι είναι διαφορετικής φύσεως. Η μάθηση μπορεί να αναλυθεί απλά ως σχέση έρεθίσματος-αντίδρασης και να παρατηρηθεί ή μεταβολή (γνώσεις και συμπεριφορές) στο υποκείμενο που μαθαίνει. Είναι μία διαδικασία κατά την οποία το άτομο, οι πληροφορίες και το περιβάλλον, αλληλοεπιδρούν δυναμικά μεταξύ τους διαμορφώνοντας το περιεχόμενο της μάθησης.

Η κοινωνική διάσταση του σχολείου: Η σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία απαιτεί από τους μελλοντικούς ενήλικες να διαθέτουν αυτότελη και κριτική σκέψη, ισχυρούς άμυντικούς μηχανισμούς, ηθικούς φραγμούς, πολιτισμική συνείδηση, δημοκρατικό ήθος. Στην κοινωνική ανάπτυξη και την κοινωνικοποίηση του μαθητή συμβάλλουν τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο με αλληλεπιδράσεις και συμπεριφορές. Το σχολείο έχει σχεδιαστεί για να αναπτύσσει πρακτικές που εστιάζουν στις ατομικές και κοινωνικές ικανότητες των μαθητών με έμφαση στην υπευθυνότητα, την ανάπτυξη διαπροσωπικών και επικοινωνιακών ικανοτήτων, την καλλιέργεια ικανοτήτων επίλυσης προβλημάτων και ανάληψης πρωτοβουλιών, καθώς και αξιών, στάσεων και δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ατομική τους ανάπτυξη και την κοινωνική τους ένταξη, την ιδιότητα του δημοκρατικού ενεργού πολίτη. Η σχολική τάξη αποτελεί ένα κοινωνικό σύστημα, όπου οι συμπεριφορές των μελών του βρίσκονται σε αλληλεπίδραση. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται σχέσεις μεταξύ συμμαθητών, σχέσεις μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών, γονέων και κηδεμόνων.

Ο μαθητής κατά τη διάρκεια της φοίτησής του στο σχολείο, προετοιμάζεται για την επικείμενη ένταξη του στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για τις πράξεις του, αλλά και για τις παραλείψεις του, και συνάμα μαθαίνει να διεκδικεί τα δικαιώματά του, με τον αρμόζοντα σεβασμό στις υποχρεώσεις του απέναντι στους ανθρώπους που συναναστρέφεται, ώστε να γίνει ψυχοκοινωνικά έπαρκής. Αποκτά πρότυπα και αξίες για να αποτελέσει ενεργό μέλος της κοινότητας όπου ανήκει.

Μέρος της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας αποτελεί και η πολιτικοποίηση –όχι βέβαια ή κομματικοποίηση– ώστε να διαμορφώσει ο μαθητής ξεκαθαρισμένα πολιτικά κριτήρια και ιδιαίτερη προσωπική ιδεολογική συγκρότηση. Η διαδικασία μάθησης μέσω του σχολείου θά μπορούσε να ενθαρρύνει το νέο να αποκτήσει άμεση αντίληψη των πραγμάτων και των καταστάσεων, να έπεξεργαστεί τα προσωπικά και κοινωνικά δεδομένα, να περάσει από ένδελεχη έλεγ-

χο τις αποφάσεις του καί, τελικά, νά κατακτήσει τήν έσωτερική του έλευθερία (Πυργιωτάκης, 2000).

Ό ρόλος πού καλείται νά έπιτελέσει ό εκπαιδευτικός στήν έποχή μας, τήν έποχή τής πληροφορίας καί τής γνώσης, κατά τήν όποία οί νέοι δέχονται έναν καταγισμό πληροφοριών είναι καθοριστικός γιά τήν κατάλληλη προετοιμασία τους, ώστε νά ένταχθοϋν μέ έπιτυχία στό ευρύτερο κοινωνικό γίνεσθαι.

Η συμπεριφορά τοϋ εκπαιδευτικοϋ επηρεάζει τούς μαθητές καί αντίστροφα. Τή μεγαλύτερη, όμως, ευθύνη γιά τή διαμόρφωση αυτών τών σχέσεων έπωμίζεται ό εκπαιδευτικός, ό όποιος είναι ενήλικας καί επαγγελματίας παιδαγωγός, καθώς ή συμπεριφορά καί οί στάσεις του επηρεάζουν τή συμπεριφορά καί τά συναισθήματα τοϋ μαθητή.

Η συμβολή τών μαθητών είναι έξίσου σημαντική στή δημιουργία ενός συνεργατικού σχολείου. Οί μαθητές συνεργαζόμενοι μεταξύ τους δημιουργοϋν έναν ξεχωριστό κώδικα επικοινωνίας. Μέ τή διατύπωση απόψεων μέσα στήν τάξη ευνοοϋν τήν ενεργητική συμμετοχή καί παρακινοϋν καί τούς υπόλοιπους συμμαθητές τους στό νά πράξουν τό ίδιο. Ακόμα καί οί μαθητές πού αντιμετώπιζουν δυσκολίες ή διαφέρουν, παρακινοϋνται νά εμπλακοϋν ενεργά κι αυτό βοηθά τούς εκπαιδευτικούς στό νά τούς γνωρίσουν καλύτερα ενισχύοντας τήν αυτοεκτίμησή τους. Έπιπλέον, ή διατύπωση τών απόψεων από τή μεριά τών μαθητών μπορεί νά όδηγήσει καί σέ αλλαγή τοϋ εκπαιδευτικοϋ συστήματος (Αγγελίδης, 2013).

Είναι σημαντικό γιά τό μαθητή στήν περίοδο τής πρώτης σχολικής ηλικίας καί στήν περίοδο τής έφηβείας νά διαμορφώσει τήν αίσθηση τοϋ «ανήκειν» μέσα στήν ομάδα τής τάξης του. Η αίσθηση αυτή δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας στόν μαθητή, απαραίτητο γιά τή λειτουργική του ένσωμάτωση στήν ομάδα τής σχολικής τάξης. Ό R. Dreikurs (1975) έγραψε: «Τό νά ανήκεις αποτελεί βασική ανάγκη καί μιá από τίς βασικές αιτίες τοϋ άγχους είναι ό φόβος ότι δέν ανήκεις».

Ό ρόλος τής θετικής ψυχολογίας τών μαθητών στήν εκπαιδευτική διαδικασία τοϋ σχολείου: Έρευνες καί έμπειρίες καταδεικνύουν ότι τό άγχος πού προκαλείται από τίς εξέτάσεις καί τή βαθμολογική αξιολόγηση ταλανίζουν τήν ψυχή τών μαθητών τόσο στίς μικρές όσο καί στίς μεγαλύτερες τάξεις. Τά τελευταία χρόνια τοποθετήθηκαν ψυχολόγοι καί κοινωνικοί λειτουργοί στά σχολεία, τονίζοντας ιδιαίτερα τήν ανάγκη γιά ψυχική ίσορροπία τών παιδιών καί ανάπτυξη, σέ όλους τούς τομείς, ανάλογη τής ηλικίας τους, χωρίς νά έπι-

φορτίζονται με ευθύνες που δέν τους αναλογούν. Μαθητές και εκπαιδευτικό προσωπικό πρέπει να κινούνται σε ένα πλαίσιο ξμπνευσης, δημιουργικότητας και ψυχικής όμαλότητας.

Θετικό Συναίσθημα (Positive Emotion)

Σχέσεις (Relationships)

Έμπλοκή (Engagement)

Νόημα (Meaning)

Πραγματοποίηση (Accomplishment)

Η άνθεκτικότητα και ή ψυχική ύγεία έρχονται, πλέον, σε πρώτο πλάνο. Άντίστοιχα, για τους έκπαιδευτικούς, ή Θετική Ψυχολογία βοηθά στή δημιουργία μίας θετικής αυτοεικόνας, τους κάνει άνθεκτικούς άπέναντι στό άγχος τής καθημερινότητας και τίς προκλήσεις που θά κληθούν να άντιμετωπίσουν, ώστε να μπορούν να άνταπεξέλθουν στή δύσκολη έκπαιδευτική διαδικασία, αναγιγνώσκοντας τό θετικό μέσα άπό κάθε δυσκολία.

Σύμφωνα με έρευνες τής Έλληνικής Έταιρείας Θετικής Ψυχολογίας (Ε.Ε.Θ.Ε.ΨΥ) τίν τελευταία δεκαετία αυξάνονται διαρκώς τά έρευνητικά ευρήματα που καταδεικνύουν ότι οι παρεμβάσεις τής Θετικής Ψυχολογίας μπορούν να συνδράμουν ούσιαστικά στήν προσπάθεια των άτόμων και των όργανισμών να λειτουργήσουν εύρυθμα και άποτελεσματικά, σε άρμονία με τό φυσικό και τό κοινωνικό περιβάλλον. Υπάρχουν ένδείξεις ότι ή θετική έκπαίδευση βοηθά στήν μείωση του άγχους και τίν ένίσχυση τής αυτοεκτίμησης ένω όδηγεί και σε καλύτερες έπιδόσεις.

Τό μάθημα τής θετικής έκπαίδευσης ένισχύει τίν άνθεκτικότητα των παιδιών, μαθαίνοντας τά δυνατά τους σημεία αλλά και πώς θά άντιμετωπίσουν αντίξοες καταστάσεις.

Η άνάπτυξη τής αυτορρύθμισης και του άναστοχασμού του μαθητή:

Τό σχολείο όφείλει να θωρακίζει τους μαθητές με εκείνα τά έφόδια, ώστε μέσω τής αυτορρύθμισης και του άναστοχασμού, να ξέρουν πώς να σχεδιάζουν και να παρακολουθούν οι ίδιοι τί μάθησή τους, πώς να θέτουν τους δικούς τους μαθησιακούς στόχους και πώς να διορθώνουν τά λάθη τους. Άπό τίν άνασκόπηση τής βιβλιογραφίας και έρευνητικά δεδομένα (Brown, 1975, Boekaerts, Pintrich & Zeidner (έπιμ.), 2000, Marton & Booth, 1997) προκύπτει ότι ό όρος «αυτορρύθμιση» αναφέρεται στήν ικανότητα των μαθητών να παρακολουθούν τί δική τους μάθηση, να κατανοούν πότε κάνουν λάθη και να ξέρουν πώς να τά διορθώνουν. Η αυτορρύθμιση περιλαμβάνει τίν άνάπτυξη

είδικων στρατηγικών, ώστε να αξιολογούν τή μάθησή τους, να ελέγχουν τήν κατανόησή τους και να διορθώνουν τά λάθη τους.

Ἡ αὐτορρύθμιση βασίζεται στόν ἀναστοχασμό. Οἱ στοχαστικές διαδικασίες μποροῦν νά ἀναπτυχθοῦν μέσα ἀπό τή συζήτηση, τήν ἐπιχειρηματολογία καί τίς ἐκθέσεις ὅπου οἱ μαθητές ἐνθαρρύνονται νά ἐκφράσουν τίς ἀπόψεις τους καί νά τίς ὑπερασπίσουν. Οἱ ἐκπαιδευτικοί μποροῦν νά βοηθήσουν τοὺς μαθητές νά ἀναπτύξουν τήν αὐτορρύθμιση καί τόν ἀναστοχασμό δίνοντάς τους εὐκαιρίες νά σχεδιάζουν πῶς νά λύνουν προβλήματα, νά αξιολογοῦν προτάσεις καί ἐπιχειρήματα. Νά ελέγχουν τόν τρόπο σκέψης τους καί νά θέτουν ἐρωτήματα στόν ἑαυτό τους γιά τήν κατανόησή τους. Νά χρησιμοποιήσουν τίς πρὸ ἀποτελεσματικές στρατηγικές καί τό πότε νά τίς θέσουν σέ ἐφαρμογή.

Ἡ ἱκανοποίηση τῶν μαθητῶν ἀπό τήν ἐκπαιδευτική διαδικασία στό σχολεῖο: Στή σχολική ἐκπαίδευση ἡ ἱκανοποίηση τῶν μαθητῶν ὡς πρὸς τό σύνολο τῶν συναισθηματικῶν καί νοητικῶν ἀναγκῶν καί ἐνδιαφερόντων τοῦ μαθητῶν/τριῶν ἀποτελεῖ ζητούμενο. Σύμφωνα μέ τή βιβλιογραφία (*Harvey, 2001; Donald & Denison, 1996; Morrison, 1999; Marsh, 1991*), ἡ ἔρευνα ἱκανοποίησης μαθητῶν καλύπτει τέσσερις περιοχές: 1) τό σχολεῖο πού πηγαίνουν οἱ μαθητές καί τή φιλοσοφία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, 2) τοὺς συμμαθητές τοῦ τμήματος πού ἀνίκουν οἱ μαθητές, 3) τό ἐκπαιδευτικό προσωπικό, 4) τίς προσδοκίες τῶν μαθητῶν ἀπό τήν ποιότητα τῆς ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας, ὡς πρὸς τά μαθήματα πού παρακολουθοῦν, τό πρόγραμμα σπουδῶν, τίς διδακτικές μεθόδους, τό διδακτικό ὑλικό, τά σχολικά ἐγχειρίδια καί τίς ὑλικοτεχνικές ὑποδομές.

Τό σχολικό κλίμα πού ἐπικρατεῖ σέ ἓνα σχολεῖο, προσδιορίζεται ἀπό τό συγκεκριμένο τοῦ σχολείου, ἀπό τά ἄτομα, διηλαδῆ, πού ἐμπλέκονται στήν παιδαγωγική διαδικασία (ἐκπαιδευτικοί, μαθητές, διευθυντής, γονεῖς). Τό κλίμα προκύπτει ὡς ἀλληλεπίδραση ἐμπειριῶν καί ἀντικειμενικῶν ἢ ὑποκειμενικῶν ἀντιλήψεων πού ἐκφράζονται στούς κανόνες, τίς ἀρχές, τίς διαπροσωπικές σχέσεις καί τήν ὀργανωσιακή κουλτούρα τοῦ σχολείου. Ἕνα θετικό ἐκπαιδευτικό περιβάλλον διεγείρει τό ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν γιά βιωματική καί συμμετοχική μάθηση μέσα ἀπό τήν παρατήρηση, τή διερεύνηση καί τήν κριτική ἀξιολόγηση τῶν καταστάσεων, στήν τάξη ἢ στό εὐρύτερο σχολικό περιβάλλον. Οἱ συνθήκες μάθησης καθίστανται ἑλκυστικές καί τά γνωστικά ἀντικείμενα κατανοητά, ἐνῶ διαμορφώνεται προωθητικό κλίμα γιά συμμετοχή σέ δραστηριότητες. Οἱ μαθητές ἀφομοιώνουν γνώσεις μέ μεγαλύτερη εὐκολία,

διαχειρίζονται τήν άποτυχία και τά λάθη τους και καλλιεργούν τήν αυτοεικόνα τους τονώνοντας τήν αυτοπεποίθησή τους (Aldridge et al., 2016).

Τό ευνοϊκό σχολικό κλίμα εμπνέει εμπιστοσύνη στους μαθητές και επηρεάζει τή συμπεριφορά τους, άφου αισθάνονται άποδοχή και άναγνώριση. Καθοριστικό ρόλο για τήν ίκανοποίηση των μαθητών διαδραματίζει ή προσωπικότητα του κάθε παιδιού, και τίς κοινωνικές άξίες που έχει υιοθετήσει. Έρευνα του Παγκόσμιου Όργανισμού Υγείας διαπίστωσε ότι όσο πιο στενή σχέση υπάρχει μεταξύ του οικογενειακού περιβάλλοντος και του σχολείου, για προβλήματα που αντιμετώπιζει τό παιδί και για τήν πρόοδο που σημειώνει, τόσο μεγαλύτερη ίκανοποίηση άντλει ό μαθητής από τήν εκπαιδευτική διαδικασία (Κοκκέβη, Φωτίου, Σταύρου & Καναβού, 2011).

Οί μαθητές θεωρούν σημαντική τήν ύπαρξη σαφών κανόνων, θεσπισμένων με δικαιοσύνη και συνεκτικότητα, που θέτουν όρια και τους βοηθούν νά προσαρμόζονται στη σχολική πραγματικότητα. Η έλλειψη κανόνων δημιουργεί μάλλον άνασφάλεια και άταξία και δέν προάγει τό κλίμα συνεργατικότητας και τήν υπεύθυνη στάση (Κοκκέβη και συν., 2011). Υπερβολικές άπαιτήσεις και προσδοκίες πέρα από τίς δυνατότητες των μαθητών δημιουργούν συνθήκες άγχους και πίεσης, άνασταλτικούς παράγοντες για τά αισθήματα ίκανοποίησης των μαθητών.

Ό κανονισμός λειτουργίας κάθε σχολικής μονάδας συνδιαμορφώνεται από μαθητές και εκπαιδευτικούς.

Σέ σχέση με τό σχολικό κλίμα διαμορφώνεται ή σχολική κουλτούρα ενός εκπαιδευτικού όργανισμού, ένα σύστημα κοινών στόχων και προσανατολισμών που έξασφαλίζει τή συνοχή στην κοινότητα, τής όποίας άποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα και, ειδικότερα, τής συμπεριφοράς και του τρόπου σκέψης των μελών του. Έπιπλέον, άποτελεί πρότυπο για τή συμμόρφωση τής συμπεριφοράς των νέων μελών που εντάσσονται στον όργανισμό έξασφαλίζοντας έτσι τή συνεργασία, τή σταθερότητα και τόν συντονισμό δράσεων (Shein, 2016).

Η σχολική κουλτούρα διαμορφώνεται μέσα από τίς αντιλήψεις και τά σχέδια δράσης που καταρτίζουν οι εκπαιδευτικοί, αλλά και μέσα από τίς αντιδράσεις των μαθητών που προσπαθούν νά προσαρμωστούν στην έκάστοτε σχολική πραγματικότητα. Οί εκπαιδευτικοί ενθαρρύνουν τίς προσπάθειες των μαθητών. Οί εκπαιδευόμενοι από τήν πλευρά τους προσπαθούν νά ανταποκριθούν στις προκλήσεις που τίθενται, νά ενισχύσουν τήν αυτοπεποίθησή τους και τή δημιουργικότητα των ενεργειών τους. Γενικότερα, σύμφωνα με τους Hoy και Miskel (2008, όπ. άναφ. στό Χατζηπαναγιώτου, 2008), ή καινοτομία, ή διάθεση για δημιουργικότητα και μαχητικότητα, ή σταθερότητα του

όργανισμού, τό ενδιαφέρον γιά τί λεπτομέρεια καί τίν ακρίβεια τών ἐργασιών, ό προσανατολισμός πρός τό θετικό αποτέλεσμα, αποτελούν τά βασικά στοιχεία πού καθορίζουν τίν κουλτούρα τοῦ ὀργανισμού καί κατ' ἐπέκταση καί τοῦ σχολικοῦ ὀργανισμού, πού ἀναπτύσσεται, μέ πνεῦμα ὀμαδικότητας καί συνεργασίας καί ὀδηγεῖ στήν ταυτόχρονη ἱκανοποίηση ὄλων τών μελῶν.

Σύμφωνα μέ τό Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2003), τό σχολεῖο καλεῖται νά συμβάλλει στή διαμόρφωση προσωπικοτήτων μέ στέρεες ἠθικές ἀρχές καί ἰσχυρή αὐτοαντίληψη, γιά νά δώσει βαρύτητα στήν ἱκανοποίηση τοῦ συνόλου τών συναισθηματικῶν καί νοητικῶν ἀναγκῶν καί ἐνδιαφερόντων τοῦ μαθητῆ. Ἡ ἱκανοποίηση τών μαθητῶν ἀποτελεῖ ἕνα σημαντικό ἄξονα γιά τίν ἐπίτευξη τών στόχων τῆς ἐκπαίδευσης. Ἡ γενική διαπίστωση εἶναι ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς σχολικῆς κουλτούρας εἶναι μιὰ χρονοβόρα διαδικασία πού ἀπαιτεῖ προσπάθεια. Εἶναι σημαντικό νά πραγματοποιηθεῖ σταδιακά καί νά συγκεντρῶνει τίν ὑποστήριξη καί τίν ἀποδοχή ὄλων των μελῶν τῆς σχολικῆς κοινότητας.

Ἐρευνα πού διεξήγαγε ὁ Παγκόσμιος Ὄργανισμός Ὑγείας (*W.H.O.*, 2016) κατέδειξε πῶς ἡ ἐπιθυμία προσέλευσης καί συμμετοχῆς στό σχολικό περιβάλλον μειώνεται μέ τίν αὐξηση τῆς ἡλικίας. Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ μικρότερες ἡλικίες προσαρμόζονται πιό εὐκόλα στίς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἐνῶ οἱ ἐφηβοὶ μαθητές φαίνεται ὅτι δείχνουν λιγότερο ἐνθουσιασμό καί κρατοῦν ἀρνητική στάση ἀπέναντι στά σχολικά δρώμενα. Ἐπομένως, ἡ καλλιέργεια ἀρνητικῶν συναισθημάτων γιά τό σχολεῖο ἀπό τίν πλευρά τών μαθητῶν συχνά ὀδηγεῖ σέ ἀπαξίωση τοῦ θεσμοῦ καί ἐκδηλώνεται μέ συμπεριφορές ἀδιαφορίας καί προσπάθεια ἀποφυγῆς τών σχολικῶν ὑποχρεώσεων. Ἀπό τίν ἔρευνα τοῦ ΕΠΠΨΥ τό 2018 διαπιστώνεται ὅτι ὑπάρχουν θέματα στή σχολική ζωή τών ἐφήβων στήν Ἑλλάδα. Τρεῖς στούς 5 ἐφήβους (60,0%) ἀπαντοῦν ὅτι τούς ἀρέσει τό σχολεῖο καί ἕνας στούς 9 (11,2%) ὅτι δέν τοῦ ἀρέσει καθόλου. Ἡ ἱκανοποίηση ἀπό τό σχολεῖο μειώνεται σημαντικά μέ τίν ἡλικία τών ἐφήβων. Διαχρονικά, ἀπό τό 1998 στό 2018, τό ποσοστό τών ἐφήβων πού ἀναφέρουν ὅτι δέν τούς ἀρέσει καθόλου τό σχολεῖο σχεδόν διπλασιάζεται ἀπό 5,9% σέ 11,2%.

(https://www.epipsi.gr/images/Documents/HBSC/HBSC2018_03_Sxoleio.pdf)

Μεγαλύτερη πίεση ἀπό τό σχολεῖο ἀναφέρουν ὅτι δέχονται οἱ μαθητές Γυμνασίου καί Λυκείου σέ σύγκριση μέ ἐκείνους τοῦ Δημοτικοῦ. Οἱ συνέπειες τῆς ἀπαρέσκειας τών μαθητῶν γιά τό θεσμό τοῦ σχολεῖου δημιουργοῦν ἀρνητική προδιάθεση ἀπέναντι στή σχολική πράξη.

Ό ρόλος του εκπαιδευτικού: Οί μαθητές έχουν διαφορετικό τρόπο σκέψης, διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας, διαφορετικό τρόπο πού μαθαίνουν. Ή πληροφορηση, πλέον, και ή γνώση εύκολα τους παρέχεται από παντού μέσω των νέων τεχνολογιών. Δέν έχουν τήν ανάγκη ενός φωτισμένου δασκάλου πού απλά θά τούς μεταφέρει τή γνώση και θά τούς δώσει αγωγή. Έχουν τήν ανάγκη, όμως, ενός δασκάλου μέ φαντασία, όρεξη και δημιουργικότητα, ώστε νά δίνει αξία στό τί μαθαίνει ένα παιδί αλλά και τόν τρόπο πού τό μαθαίνει.

Ό ρόλος του εκπαιδευτικού είναι καθοριστικός, για νά υποδείξει τρόπους υπέρβασης των δυσχερειών πού αναφέρονται και νά καταβάλλει από κοινού μέ τούς μαθητές προσπάθεια για τή διαμόρφωση ενός έλκυστικού σχολείου. Για νά γίνει αποτελεσματικό και έλκυστικό πρέπει νά μετασχηματίζεται, νά αλλάζει λαμβάνοντας υπόψη τίς σύγχρονες προκλήσεις, τίς ατομικές και κοινωνικές συνθήκες των μαθητών, οί όποιες αντίστοιχα αλλάζουν, καθώς επηρεάζονται από τό κοινωνικοπολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό γίνεσθαι πού συνεχώς μεταβάλλεται.

Ή αξιολόγηση: Για νά προχωρήσει ή πολιτεία σέ αλλαγές του εκπαιδευτικού συστήματος πραγματοποιείται αξιολόγησή του, για νά έντοπιστούν τά δυνατά σημεία και ή αδυναμίες του, πού χρήζουν βελτίωσης. Πληθώρα εκθέσεων από Ευρωπαϊκούς φορείς υπογραμμίζουν τήν αξία τής αξιολόγησης, ως μιά διαδικασία, ή όποία συμβάλλει στήν ποιοτική αναβάθμιση του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου, ενισχύοντας παράλληλα και τά επίπεδα εργασιακής ικανοποίησης των εκπαιδευτικών. Βρισκόμαστε ήδη στή δεύτερη χρονιά ύλοποίησης τής αξιολόγησης σχολικής μονάδας και αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου, αφού ολοκληρώθηκε ή πρώτη εφαρμογή της κατά τό σχολικό έτος 2021-2022 μέ σχεδόν απόλυτη συμμετοχή των σχολείων σέ ποσοστό 99%. Στή διάρκεια του τρέχοντος σχολικού έτους (2023-2024) έχει προγραμματιστεί ή ατομική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, αποσκοπώντας στή βελτίωση του εκπαιδευτικού τους έργου και, κατ' επέκταση, τής ποιότητας του παρεχόμενου διδακτικού, παιδαγωγικού και υποστηρικτικού έργου, ενώ επιπλέον στοχεύει στήν ανάδειξη τομέων στους όποιους ό εκπαιδευτικός χρήζει βελτίωσης ή/και έστιασμένης έπιμόρφωσης. Έχει πρωτίστως διαμορφωτικό χαρακτήρα, θέτοντας στό επίκεντρο τήν αυτοβελτίωση του εκπαιδευτικού και τήν συνεχιζόμενη και όλιστική επαγγελματική του εξέλιξη. Βοηθά τόν εκπαιδευτικό στή διαδικασία προσωπικού αναστοχασμού μέσω του έντοπισμού των θετικών στοιχείων και των αδυναμιών κατά τήν εκτέλεση του έργου του.

Τό σύστημα τῆς ἀξιολόγησης τῶν ἐκπαιδευτικῶν καί τῶν μελῶν τοῦ Εἰδικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Προσωπικοῦ (Ε.Ε.Π.) καί τοῦ Εἰδικοῦ Βοηθητικοῦ Προσωπικοῦ (Ε.Β.Π.) προβλέπει καί ἐμπεριέχει μηχανισμό καί διαδικασίες μεταξιολόγησης γιά τήν παρακολούθησι καί τόν ἔλεγχο τῆς λειτουργίας του, μέ σκοπό τί διαρκῆ βελτίωσι τῶν διαδικασιῶν καί τί διασφάλισι τῆς ἀξιοπιστίας του. Ἡ μεταξιολόγησι στοχεύει στή διασφάλισι τῆς ποιότητας τοῦ συστήματος ἀξιολόγησης, τήν ἀντικειμενική καί ἀμερόληπτη ἐφαρμογή τῶν κριτηρίων στίς ἐπιμέρους διαδικασίες, τήν ἐγκυρότητα καί τήν ἀξιοπιστία τῶν σχετικῶν κρίσεων καί μετρήσεων, καθῶς καί τήν ἀνατροφοδότησι καί ἐνημέρωσι ὄλων τῶν συμμετεχόντων σέ ὅλα τα ἐπίπεδα διοίκησης καί ἡγεσίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ὅλα τά παραπάνω καί ἔχοντας συναίσθησι τῆς εὐθύνης πού ἔχουμε ὅσοι ἐμπλεκόμεστε, μέ ὅποιοιδήποτε ρόλο στήν ἐκπαιδευτική διαδικασία, ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι ἔχουμε ὑποχρέωσι νά ἐργαστοῦμε γιά:

- **ἓνα σχολεῖο μέ ξεκάθαρο σύστημα ἀξιών:** πού μεταδίδει ἠθικές ἀξίες καί πρότυπα ἀνθρωπιστικά, τά ὅποια ὀλοκληρώνουν τήν ἀνθρώπινη προσωπικότητα καί δημιουργοῦν εὐαίσθητους ἀνθρώπους μέ ἠθικό ἔρεισμα καί ἰδανικά, πού διαμορφώνει πεποιθήσεις, τάσεις, ἰδεολογίες, μέ σκοπό νά εἶναι ἀρμονικά δεμένες καί νά συμβάλλουν στήν ὁμαλή κοινωνική προσαρμογή τοῦ ἀτόμου, στή δημιουργικότητά του, στή διαμόρφωσι καί ὀλοκλήρωσι τῆς προσωπικότητάς του.

- **ἓνα σχολεῖο μέ ἀνθρώπινο πρόσωπο:** πού σέβεται τήν προσωπικότητα καί τίς ἰδιαιτέρες ἀνάγκες κάθε μαθητή, καλλιεργεῖ τίς ξεχωριστές κλίσεις, στήριζεται στή διαπροσωπική ἐπικοινωνία δασκάλου καί μαθητῶν, συμβάλλει στήν ἀποβολή τῶν συμπλεγμάτων καί στή διατήρησι τοῦ ἥρεμου ψυχικοῦ κλίματος, δίνει στό μαθητή θάρρος, ἐφόδια, γνώσεις, ὥστε νά ἀντιμετωπίζει τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς καί τόν γεμίζει ἠρεμία, γαλήνη, ἐσωτερική πληρότητα καί ἱκανοποίησι.

- **ἓνα σχολεῖο μέ πολυπολιτισμικό χαρακτήρα:** πού λειτουργεῖ ὡς τόπος κοινωνικῆς καί πολιτισμικῆς ἀναπαραγωγῆς, καλλιεργεῖ τό πνεῦμα τῆς οἰκουμενικότητας καί τῆς ἀνεκτικότητας, ἐνσωματώνει καί δέν ἀποκλείει τό διαφορετικό, διαμορφώνει ἀνθρωποκεντρική συνείδησι, ἀπομακρύνει τόν ἐθνικισμό, τήν ἐμμονή σέ ἰδέες περὶ ἀνωτερότητας τῶν πολιτισμῶν καί καλλιεργεῖ τόν

σεβασμό, τή συμφιλίωση μέ τό διαφορετικό, τίν άνεκτικότητα, τίν άποδοχή τοϋ καινούριου μέσω τής πολυπολιτισμικότητας.

- **Ένα σχολείο μέ δημοκρατική νοοτροπία:** πού συνιστά Ένα χώρο ελεύθερου διαλόγου, πού ένισχύει τίς καθημερινές ένδοσχολικές δημοκρατικές διαδικασίες, παρέχει ΐσες ευκαιρίες, έθίζει στίς άρχές τής άξιοκρατίας, τής συνεργασίας, τής άλληλεγγύης, προωθει έξίσου τή διεκδίκηση τών δικαιωμάτων και τόν σεβασμό τών υποχρεώσεων, διαμορφώνει κοινωνική συνείδηση και Έχει ώς άπώτερο στόχο τόν ολοκληρωμένο ενεργό πολίτη.

- **Ένα σχολείο μέ σύγχρονη προοπτική:** πού άνταποκρίνεται στά κελεύσματα τών καιρών, λαμβάνει υπόψη του τίς κοινωνικές άλλαγές, τίς οικονομικές συγκυρίες, τίς τεχνολογικές και παιδαγωγικές έξελίξεις, ενημερώνεται γιά τή δυναμική τής άγοράς έργασίας, καλλιεργεί τίν έπιμόρφωση, τίν άξιολόγηση και τίν άνανέωση, καταπολεμά τίς άναχρονιστικές άντιλήψεις και τίν έμμονή στό παρελθόν.

- **Ένα σχολείο κριτικό και δημιουργικό:** Ένα σχολικό κλίμα έλευθερίας, πρωτοβουλίας, ασφάλειας και άνεσης στή διακίνηση τών ιδεών, έμπιστοσύνης στίς δυνατότητες τοϋ μαθητή, σεβασμού τής προσωπικότητάς του, πού εύνοει τίν κριτική σκέψη. Ένα σχολείο πού βασίζεται στήν άνάθεση έργασιών σέ ομάδες μαθητών (συνεργατικότητα) αλλά και σέ μεμονωμένα άτομα, καθώς μέ αυτόν τόν τρόπο τά παιδιά μαθαίνουν νά έρευνούν, νά μελετούν πηγές, νά κρίνουν κι ένδεχομένως νά άπορρίπτουν, νά οργανώνουν τό ύλικό τους, τό όποιο ένθαρρύνει τίν άνάλψη πρωτοβουλιών, π.χ. γιά τίν όργάνωση μιās μαθητικής έορτής, μιās πολιτισμικής έκδρομής κ.τ.λ. (ύπευθυνότητα).

- **Ένα σχολείο συζητητικό:** ή συζήτηση πού προωθει τό διάλογο μπορεί νά θεωρηθεί μία κατεξοχήν δημοκρατική μέθοδος σχολικής πράξης, ή όποία Έχει ενεργητικό χαρακτήρα.

- **Ένα σχολείο συνεργατικό:** ή όργάνωση τής τάξης από τόν παιδαγωγό θά πρέπει νά γίνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε νά αναπτυχθεί στενός σύνδεσμος και νά δημιουργηθούν διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών, νά καλλιεργηθεί, μέ άλλα λόγια ή συναδελφοσύνη. Συνέργεια και συνεισφορά όλων των έμπλεκομένων στήν εκπαιδευτική διαδικασία, μαθητές, γονείς και πρωταγωνιστές φυσικά τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, πού άποτελούν τίν βασική ύποδομή τοϋ εκπαιδευτικού μας συστήματος.

- **Ένα σχολείο άνοιχτό στή ζωή:** προσανατολισμένο στους ρυθμούς σκέψης και δράσης τοϋ σύγχρονου βίου, στόν όποιο θά πρέπει νά ένσωματωθούν έπιτυχημένα οι σμερινοί νέοι μαθητές και πολίτες τοϋ μέλλοντος. Ένα scho-

λειο που αντιμετωπίζει τί δημιουργική περιπέτεια τής γνώσης ως διαρκές ζητούμενο και όχι ως δεδομένο, προωθώντας τί διά βίου μάθηση.

- **ένα σχολείο προσανατολισμένο στην αειφόρο ανάπτυξη:** ή ευαισθητοποίηση των μαθητών στην αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη και την πράσινη οικονομία, ή ενημέρωση και ή κατάλληλη εκπαίδευση, ώστε οι μαθητές μας ως μελλοντικοί ενεργοί πολίτες του κόσμου να μίν επαναλάβουν τά λάθη του παρελθόντος, να μπορούν να επιλύουν τά προβλήματα που παρουσιάζονται και να ευμερουν μέ σεβασμό προς τό περιβάλλον και την καλλιέργεια τής οικολογικής συνείδησης. Στη Θεσσαλία, άλλωστε, βιώσαμε φέτος άκραία και έντονα καιρικά φαινόμενα μέ μεγάλες συνέπειες εξαιτίας τής κλιματικής αλλαγής.

- **ένα σχολείο προσανατολισμένο στον έθελοντισμό:** θέτει στό κέντρο τόν άνθρωπο, συντελεί στην όξυνση τής κρίσης, στή διεύρυνση τής γνώσης ενώ παράλληλα αναπτύσσει ήθικες και κοινωνικές άρετες άπεγκλωβίζοντας τόν νέο από στερεότυπα, προκαταλήψεις, αφού έπικεντρώνεται σέ άρχές, όπως ή ισότητα, ή ειρήνη, ή έλευθερία. Χρέος να μάθει στους νέους να αγαπούν τόν συνάνθρωπο, τί φύση, τά ζώα αλλά και να ενεργοποιούνται σέ περιπτώσεις που υπάρχει ανάγκη ή έλλειμμα. Να τούς ώθήσει στον έθελοντισμό, ως εκδήλωση κοινωνικής συμπεριφοράς, όπου τό άτομο χωρίς τό κίνητρο τής ύλικής ανταμοιβής προσφέρει τόν έλεύθερο χρόνο του για ένα κοινωφελή σκοπό. Η γνώση, άλλωστε, όταν συνδυάζεται μέ τίν προσφορά και τί συμμετοχή, οδηγεί όχι μόνο στην άτομική αλλά και στή κοινωνική ευμερία.

- **ένα σχολείο μέ κουλτούρα αλλαγής:** καθοριστικός ό ρόλος τής κουλτούρας αλλαγής στο σχολείο. Οι κοινωνίες αλλάζουν, αλλάζει και ό τρόπος μέ τόν όποιο ή εκπαίδευση προσφέρεται στους ανθρώπους.

- **ένα σχολείο μέ γνωσιοκεντρικό αλλά και άνθρωποκεντρικό χαρακτήρα:** διαμορφώνει έτσι τόν άνθρωπο που έχει ανάγκη σήμερα ή κοινωνία μας. Τόν άνθρωπο που έχει τίς αναγκαίες γνώσεις, διαθέτει τίς απαιτούμενες κοινωνικές, ψηφιακές και λοιπές δεξιότητες για να μπορεί να επιβιώνει στην ούτως ή άλλως ανταγωνιστική κοινωνία που ζούμε, δίνοντας έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα, προωθώντας τίν κατανόηση και τί συνεργασία, μέ συναίσθηση, άλληλεγγύη και σεβασμό στην πολυπολιτισμικότητα και τί διαφορετικότητα χωρίς διακρίσεις, χωρίς άποκλεισμούς, χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις, ώστε να συμβιώνει άρμονικά μέ τούς άλλους, άπέναντι σέ πρόσωπα και πολιτισμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Aldridge, J.M., Fraser, B.J., Fozdar, F., Ala I, K., Earnest, J. & Afari, E. (2016), «Student's perceptions of school climate as determinants of wellbeing, resilience and identify», *Improving Schools*, 19(1), 5-26.
- Donald, J.G. & Denison, D.B. (1996). «Evaluating Undergraduate Education: the Use of Broad Indicators», *Assessment and Evaluation in Higher Education*, pp. 21-9, 23-40, March.
- Giannakaki, M.S., McMillan, I.D. Karamichas, J. (2018), «Problematising the use of education to address social inequity: Could participatory action research be a step forwards?», *British Educational Research Journal*, 44(2), 191-211.
- Gudjons, H. Traub, S. (2016), *Pädagogisches Grundwissen*, Verlag Julius Klinkhardt Bad Heilbrunn.
- Harvey, L. (2001), *Student Feedback: a Report to the Higher Education Funding Council for England*, Centre for Research into Quality, University of Central England in Birmingham, Perry Barr, Birmingham, UK.
- Hoy, W.K. & Miskel, G.C. (2007), *Educational Administration: Theory, Research and Practice* (8th ed.), NY: McGraw-Hill.
- Kleine, D., Pearson, G., and Poveda, S. (2016), *Participatory methods: engaging children's voices and experiences in research*, London: Global Kids Online.
- Pashiardis, P., & Brauckmann, S. (2019), «New Public Management in Education: A Call for the Edupreneurial Leader?», *Leadership and Policy in Schools*, 18(3), 485-499.
- Shein, E.H. (2016), *Organizational Culture and Leadership*, 5th ed., NY: John Wiley and Sons Inc.
- Simmons, C., Graham, A., and Thomas, N., (2015), «Imagining an ideal school for wellbeing: locating student voice», *Journal of Educational Change*, 16(2), 129 -144.

Έλληνική

- Άγγελίδης, Π. & Χατζησωτηρίου, Χ. (2013), *Διαπολιτισμικός Διάλογος στην Έκπαίδευση*, Αθήνα, έκδ. Διαδράση.
- Αύγερινός, Α. (2012), «Νέο Σχολείο-Σχολείο του 21ου αιώνα: Μιά εκπαιδευτική πρόκληση σε χαλεπούς καιρούς», *Εκπibόλος*, 9, σσ. 4-5.
- Κοκκέβη, Α., Φωτίου, Α., Σταύρου, Μ. & Καναβοῦ, Ε. (2011). *Οί ἔφηβοι καί τό σχολείο*, Σειρά θεματικῶν τευχῶν: Ἔφηβοι, Συμπεριφορές καί Ὑγεία.
- Πασιαρδῆς, Π. (2004), *Ἐκπαιδευτική Ἡγεσία: Ἀπό τίν περίοδο τῆς εὐμενοῦς ἀδιαφορίας στί σύγχρονη ἐποχή*, Ἀθήνα, έκδ. Μεταίχμιο.
- Πυργιωτάκης, Ι. (2000), *Εἰσαγωγή στί Παιδαγωγική Ἐπιστήμη*, Ἀθήνα, έκδ. Ἑλληνικά Γράμματα.
- Τσάφος, Β. (2014). *Ἀναλυτικό Πρόγραμμα: Θεωρητικές προσεγγίσεις καί εκπαιδευτικοί προσανατολισμοί*. Ἀθήνα, έκδ. Μεταίχμιο, σσ. 119-126.

Χατζηγεωργίου, Γ. (2012), *Γνώθι τό Curriculum. Γενικά καί Ειδικά Θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων καί Διδακτικής*, Άθήνα, έκδ. Διαδράση.

Χατζηπαναγιώτου, Π. (2008), «Ο ρόλος τῆς κουλτούρας στήν ἀποτελεσματικότητα τοῦ σχολικοῦ ὀργανισμοῦ», στό: ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ἔνταξη παιδιῶν παλιννοστούντων καί ἀλλοδαπῶν στό σχολεῖο, Δ. Κ. Μαυροσκούφης (ἐπιμ.), *Ὁδηγός Ἐπιμόρφωσης, Διαπολιτισμική Ἐκπαίδευση καί Ἀγωγή*, Θεσσαλονίκη, σσ. 213-230.

Διαδικτυακές πηγές

https://www.epipsi.gr/images/Documents/HBSC/HBSC2018_03_Sxoleio.pdf

Νομοθεσία

Ἐπιχειρησιακή Ἀπόφαση Ἀριθ. 21072α/Γ2/2003 ΦΕΚ 303/Β/13-3-2003

Διαθεματικό Ἐνιαῖο Πλαῖσιο Προγραμμάτων Σπουδῶν (Δ.Ε.Π.Π.Σ)

καί Ἀναλυτικά Προγράμματα Σπουδῶν (Α.Π.Σ)

ΣΥΝΕΧΗΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΕΝΑΣ ΥΨΙΣΤΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΜΕ ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗ ΔΔΕ ΛΑΡΙΣΑΣ

«Βακτηρία βίου ἐστὶ Παιδεία», σύμφωνα με τόν Μένανδρο. Πόσο ἐπίκαιρο καθίσταται αὐτό στὴν ἐποχή μας, ὅπου ἡ τεχνολογία ἐξελισσεται με ἀλματώδεις ρυθμούς, ἀφήνοντας πίσω ἐκπληκτο ἀκόμη καὶ τόν δημιουργό της, τόν ἄνθρωπο, πού πολλές φορές παλεύει νά συγχρονιστεῖ με τὸ δημιούργημά του! Καὶ ἐνῶ τὸ ἕνα σκέλος τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ τεχνολογικό, ἀναπτύσσεται με φρενήρη ταχύτητα, ἡ βοήθεια γιὰ τὸ ὑπολειπόμενο, ἀτροφικό σκέλος, τὸ ἀνθρωπιστικό, ἔρχεται με τὴν παιδεία.

Ὁ ὅρος *παιδεία*, με τὴν εὐρύτερη ἔννοια, δέν ἀναφέρεται μόνο στὸ ἐκπαιδευτικό σύστημα, ἀλλὰ συνδέεται με ἔννοιες, ὅπως ἡ «μόρφωση», ἡ «ἀγωγή» καὶ ἡ «κουλτούρα» καὶ ἐμπεριέχει ἕνα πλῆθος παραγόντων πού ἐπηρεάζουν τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν ψυχικὴ, ἠθικὴ καὶ συναισθηματικὴ θωράκιση τοῦ ἀνθρώπου, διαμορφώνοντας ἀνάλογα τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴ συμπεριφορὰ του. Τέτοιοι παράγοντες (ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση) εἶναι: ἡ οἰκογένεια, ἡ θρησκεία, τὸ κοινωνικό περιβάλλον, οἱ θεσμοὶ καὶ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας, τὸ ἐπάγγελμα, τὰ μέσα ἐνημέρωσης, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη. Κατὰ τὸν Ε. Παπανοῦτσο, πρόκειται γιὰ «τὸ κληροδοτούμενο ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ κεφάλαιο τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν πού σχηματίζεται μέσα στὴν ἱστορία με τὸν ἀτομικὸ καὶ συλλογικὸ μόχθο τοῦ ἀνθρώπου».

Ἡ σημασία τῆς παιδείας, λοιπόν, εἶναι καταλυτικὴ, τόσο γιὰ τὴν ἀτομικὴ ἐξέλιξη, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐξέλιξη ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἀποτελεῖ εὐτύχημα πού ὡς Ἕλληνες ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων συνειδητοποιήσαμε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν προσφορὰ τῆς παιδείας, καλλιεργώντας τὴν καὶ προσφέροντάς τὴν ὡς βάση στὸν δυτικὸ πολιτισμὸ. Ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία ἐμπλουτισμένη με τίς ἀξίες τοῦ Χριστιανισμοῦ, τίς διδαχὲς τῶν Ἁγίων Πατέ-

ρων, τῆς ὀρθόδοξης πίστης μας, στάθηκε πολύτιμος φάρος στίς σκοτεινές περιόδους τοῦ Ἔθνους μας, ἀφύπνιση καί ἀρωγός στήν Παλιγγενεσία μας, κληρονομιά μας καί χρέος μας νά τήν συνεχίσουμε καί νά τήν προσαρμόσουμε στίς ἀνάγκες τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Ἕνα μέσο γιά τήν ἀπόκτηση παιδείας ἀποτελεῖ ἡ Ἐκπαίδευση, τό ἐκπαιδευτικό σύστημα, ἡ θεσμοθετημένη, δηλαδή, ἀπό τό κράτος λειτουργία πού ἔχει ὡς στόχο τήν παροχή συγκεκριμένων γνώσεων καί τήν ἀνάπτυξη τῶν διανοητικῶν καί σωματικῶν δεξιοτήτων τοῦ ατόμου σέ εἰδικά ἰδρύματα (τό σχολεῖο, τό Πανεπιστήμιο καί ἄλλους φορεῖς). Εἶναι ὁ δυναμικότερος φορέας τῆς παιδείας, καί αὐτό ἐξηγεῖ τό γεγονός ὅτι πολλές φορές ἡ ἐκπαίδευση, ὡς ἔννοια, ἐξομοιώνεται μέ τήν παιδεία.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας μέ τί δημιουργία νέων ἀναγκῶν ἀπαιτεῖ μιά θεμέλια, δημοκρατικά παρεχόμενη ἐκπαίδευση, συμπεριληπτική, χωρίς κοινωνικούς ἀποκλεισμούς, πού νά προωθεῖ ἀξίες, ἀρχές καί πρακτικές, ἐξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τήν ποιότητα τῆς συμμετοχικῆς καί ἐνεργοῦς μάθησης, τήν ἰσότητα καί τήν προσβασιμότητα ὅλων καί στοχεύοντας στήν ὀλοκληρωμένη ἀνάπτυξη τῶν μαθητῶν/τριῶν, καθῶς καί τῶν ἐκπαιδευτικῶν πού τήν ὑπηρετοῦν.

Ὁ στόχος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος εἶναι διδακτικός-γνωστικός ἀλλά καί παιδαγωγικός. Ἀποσκοπεῖ στήν ἀνάπτυξη καί καλλιέργεια ὅλων τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπου: γνωστικῶν, πνευματικῶν (κριτική, ἀφαιρετική), συναισθηματικῶν, ψυχικῶν, ἠθικῶν, αἰσθητικῶν, σωματικῶν, κοινωνικῶν, πολιτικῶν. Αὐτό, βέβαια, γίνεται διαβαθμισμένα στίς τρεῖς βαθμίδες Ἐκπαίδευσης, ἀνάλογα μέ τήν ἡλικιακή ομάδα τῶν μαθητῶν/τριῶν: πρωτοβάθμια (νηπιαγωγεῖο-δημοτικό), δευτεροβάθμια (γυμνάσιο-λύκειο), τριτοβάθμια (Ἀνώτατες Σχολές).

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Ἡ Ἐκπαιδευτική Κοινότητα Λάρισας

Τό ἔργο τῆς δευτεροβάθμιας βαθμίδας ἐκπαίδευσης καί τήν ὑποστήριξη τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος αὐτῆς τῆς βαθμίδας, στήν Περιφερειακή Ἐνότητα Λάρισας ἐπιτελεῖ ἡ Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας. Ἡ Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας εἶναι μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες πανελλαδικά, καθῶς συμπεριλαμβάνει 35 Ἡμερήσια Γυμνάσια, 7 Γυ-

μνάσια & Λ.Τ., 1 έσπερινό Γυμνάσιο & Λυκειακές τάξεις, 1 Πειραματικό Γυμνάσιο, 1 Μουσικό Σχολείο, 27 Ήμερήσια Γενικά Λύκεια, 1 Πειραματικό Λύκειο, 8 Ήμερήσια ΕΠΑΛ, 2 Έσπερινά ΕΠΑΛ, 2 ΕΝΕΕΓΥΛ (Ενιαία Ειδικά Έπαγγελματικά Γυμνάσια-Λύκεια), 1 ΕΕΕΕΚ, 4 Ε.Κ. (Εργαστηριακά Κέντρα), 4 Ίδιωτικά Γυμνάσια και 2 Ίδιωτικά Λύκεια.

Τό ανθρώπινο δυναμικό της ανέρχεται σε 60 διοικητικούς υπαλλήλους (μόνιμοι υπάλληλοι και αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί), σε 1.897 εκπαιδευτικούς και σε 18.766 μαθητές και μαθήτριες σε όλους τους τύπους εκπαίδευσης.

ΔΔΕ Λάρισας: Ένα όλον μεγαλύτερο από τό άθροισμα τών μερών του

Μέ τόν μεγάλο αριθμό τών σχολικών μονάδων τής περιοχής ευθύνης και τίς διαφορετικές τους ανάγκες, όπως αυτές διαμορφώνονται μεταξύ πόλης και περιφέρειας, καθώς και τό πολυπληθές εκπαιδευτικό και μαθητικό δυναμικό, δημιουργείται ένα σύστημα δυναμικής ισορροπίας, όπου τά μέρη του εΐναι διασυνδεδεμένα με άμφίδρομες σχέσεις και άλληλεπιδρούν καθημερινά μεταξύ τους, παράγοντας, έτσι, ένα εκπαιδευτικό έργο πού ή ποιότητά του καθορίζεται από αυτές καθαυτές τίς σχέσεις πού αναπτύσσονται.

Στή ΔΔΕ Λάρισας οί σχέσεις αυτές εν τέλει, δημιουργούν τίν υπεραξία στό παραγόμενο αποτέλεσμα, καθώς όταν τό συνολικό παραγόμενο έργο εΐναι μεγαλύτερο από τό άθροισμα τών μερών του, του έπιμέρους έργου τμημάτων και σχολικών μονάδων, τότε ό έπαγγελματισμός, ή συνεργασία και ή διάθεση προσφορᾶς εΐναι δεδομένα.

Κύρια επιδίωξη τής ΔΔΕ Λάρισας και προσωπικό όραμα του Διευθυντή εΐναι μιά άνθρωποκεντρική διοίκηση πού μέλημά της εΐναι ή ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, ή συνεχής ύποστήριξη τών εκπαιδευτικών, ή καλλιέργεια σταθερών δεσμών και άξιοπιστίας μεταξύ των έμπλεκόμενων μελών, καθώς και ή δημιουργία σχέσεων έμπιστοσύνης και έποικοδομητικής συνεργασίας με τούς εκπαιδευτικούς, τούς συμβούλους εκπαίδευσης και τούς γονείς και κηδεμόνες. Η συνεργασία σε κάθε όργανισμό, αλλά και στόν χώρο του σχολείου, διαμορφώνει ένα θετικό κλίμα πού ενισχύει τίς σχέσεις. Η εργασία γίνεται περισσότερο δημιουργική και ένθουσιώδης, λαμβάνοντας ό καθένας ένα αΐσθημα ικανοποίησης και ευχαρίστησης επειδή έχει συνεισφέρει στην επίτευξη τών στόχων. Και όλα αυτά υπό τίν πλήρη συνειδητότητα τών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών –και ως εκ τούτου τών ιδιαίτερων αναγκών– τής ήλικιακής ομάδας τών μαθητών/τριών στην όποία άπευθυνόμαστε, πού καλύπτει

τό φάσμα τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν παιδικότητα στὴν ἐνηλικίωση, καθοριστική γιὰ τὴ διαμόρφωση προσωπικότητας, μὲ τὶς ἀμφιβολίες/ἀμφισβητήσεις, τὶς συναισθηματικές καὶ ψυχικές μεταπτώσεις, τὸ ἄγχος τῆς ἀναζήτησης σταθερῶν καὶ τὴν ἀνάγκη αὐτοπροσδιορισμοῦ, πού γεννᾷ κάθε μεταχυμακὴ φάση, πόσο μᾶλλον ἢ ἐφηβεία, ἀπαιτῶντας λεπτούς χειρισμούς, σωστή καθοδήγηση καὶ παροχή τῶν κατάλληλων γνώσεων καὶ ἐφοδίων μὲ πολλὴ κατανόηση καὶ ἀγάπη.

Η ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΣΕ ΚΑΘΕ ΠΕΔΙΟ

Ἀπρόσκοπτη λειτουργία τῶν σχολικῶν μονάδων

Ἀδιάλειπτη μέριμνα στὴ ΔΔΕ Λάρισας εἶναι νὰ διασφαλίσουμε ὅτι συντρέχουν ὅλες ἐκεῖνες οἱ συνθῆκες πού θὰ δημιουργήσουν τὸ κατάλληλο περιβάλλον, γιὰ νὰ εὐδοκιμήσει τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἔργο, φροντίζοντας τόσο γιὰ τὴν ὑλικοτεχνικὴ ὑποδομὴ ἕως καὶ τὴν στελέχωση μὲ ἀνθρώπινο δυναμικὸ. Κύρια μέριμνά μας νὰ ἔχουμε ἀσφαλῆ καὶ φροντισμένα διδακτήρια – σέ συνεργασία μὲ τὶς δημοτικές Ἀρχές καὶ ἄλλους φορεῖς, μὲ τὸν ἀπαραίτητο ἐξοπλισμὸ σέ ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας (ἐργαστήριο φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὄργανα ἄθλησης, κ.ἄ.) καὶ ψηφιακῆς ὑποστήριξης (ὑπολογιστές, τάμπλετ, διαδραστικοὶ πίνακες, κ.ἄ.), σχολικὲς βιβλιοθηκὲς ἐνημερωμένες καὶ λειτουργικὲς καὶ φυσικά τοὺς ἀπαραίτητους χώρους ἄθλησης/ γυμναστήρια.

Βασικὲς προτεραιότητές μας εἶναι ἡ ἐγκαιρὴ κάλυψη τῶν κενῶν καὶ ἡ στελέχωση τῶν σχολικῶν μονάδων μας μὲ ἐκπαιδευτικούς, καθὼς καὶ ἡ σύγκαιρὴ διανομὴ τῶν βιβλίων.

Στὸ πεδίο αὐτό, τὸ σχολικὸ ἔτος 2022-2023, ἐκτός ἀπὸ τὸ μόνιμο ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ τῆς ΔΔΕ Λάρισας καὶ τὴ διάθεση θέσεων γιὰ ἀποσπάσεις ἐκπαιδευτικῶν, ἐξασφαλίστηκε ἡ πρόσληψη 322 ἀναπληρωτῶν ἐκπαιδευτικῶν, ἐνῶ γιὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 2023-2024 στὴν 1η καὶ 2η φάση προσλήφθηκαν 180 ἀναπληρωτές.

Ἔτσι ἐξασφαλίζουμε τὴν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τῶν σχολικῶν μονάδων, οἱ ὁποῖες μὲ τὴ σειρά τους ἐξασφαλίζουν τὴν πρόσβαση τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν στὴ γνώση, μὲ τὴν σωστή καὶ ὀλοκληρωμένη διδασκαλία, τὴν αὐτενέργεια τοῦ μαθητῆ καὶ τὴν διάδραση, ἀσκῶντας καὶ ὀξύνοντας τὴν ἀφαιρε-

τική και κριτική του ικανότητα. Η αλληλουχία όλων των απαραίτητων ενεργειών και η αποτελεσματικότητα όλων των διαδικασιών αντικατοπτρίζονται στο παραγόμενο έργο, τό οποίο κρίνεται και αξιολογείται, προκειμένου να ενισχυθεί ή να βελτιωθεί. Γι' αυτόν τον λόγο, όπως είναι αναγκαίο, προβλέπεται αξιολόγηση, τόσο των διοικητικών εργασιών και των υπαλλήλων της ΔΔΕ όσο και των σχολικών μονάδων, του έργου των εκπαιδευτικών και των ίδιων των εκπαιδευτικών, με έμφαση στην επίμρφωση. Και φυσικά, αξιολογείται και ό/ή μαθητής/τρια, μέσα από μιá σειρά εξετάσεων, ένδοσχολικών, αλλά και Πανελλαδικών για τούς/τίς μαθητές/τριες της Γ' λυκείου, που έπιθυμούν να συνεχίσουν τίς σπουδές τους στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Ό καθοριστικός ρόλος της ΔΔΕ Λάρισας στις Έξετάσεις

Ό ρόλος της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης Λάρισας στην όργάνωση και ύλοποίηση των εξετάσεων είναι καθοριστικός. Οί ύπεύθυνοι γι' αυτές σε συνεργασία μέ τό οικείο Έπουργείο, τίν Περιφερειακή Δ/ση Έκπαίδευσης Θεσσαλίας και άλλους φορείς, άρκετό καιρό πριν από τίν έναρξη των εξετάσεων, εργάζονται ώστε να κυλήσουν όλα όμαλά προς όφελος των διαγωνιζομένων. Μάλιστα, ή ΔΔΕ Λάρισας και λόγω του ότι είναι μεγάλη Διεύθυνση και λόγω της κομβικής γεωγραφικής θέσης της πόλης μας, έχει πολλά εξεταστικά κέντρα (λειτουργεί δέ, ξεχωριστό εξεταστικό κέντρο για προφορική εξέταση) και φιλοξενεί ύποψηφίους και από γειτονικές πόλεις, που εξέτάζονται σε ειδικά μαθήματα, και σε άθλήματα, όργανώνοντας και στελεχώνοντας έπιπλέον εξεταστικά κέντρα γι' αυτά. Συγκεκριμένα, για τά άθλήματα, στή Λάρισα λειτουργεί κάθε χρόνο εξεταστικό κέντρο για τούς ύποψηφίους Σ.Ε.Φ.Α.Α., καθώς διαθέτει γήπεδο και κολυμβητήριο των απαιτούμενων προδιαγραφών και είναι μιá πόλη στην όποία έχουν πρόσβαση μαθητές από πολλούς νομούς. Τή διοργάνωση και έπίβλεψη του εξεταστικού κέντρου ύγειονομικής εξέτασης και πρακτικής δοκιμασίας των ύποψηφίων των πανελλαδικών εξετάσεων για τίν εισαγωγή στις Σ.Ε.Φ.Α.Α. τίν έχει αναλάβει ή Όμάδα Φυσικής Άγωγής της ΔΔΕ Λάρισας.

Έπιπλέον, στή Λάρισα λειτουργεί και Βαθμολογικό Κέντρο, για τί βαθμολόγηση των γραπτών των Πανελλαδικών εξετάσεων, στο όποιο διοικητικοί και εκπαιδευτικοί της Διεύθυνσής μας προσφέρουν τίς ύπηρεσίες τους μέ βαθιά έπίγνωση της ευθύνης τους για τό μέλλον των ύποψηφίων.

Έκτός των καθαρά «σχολικών» εξετάσεων, ή ΔΔΕ Λάρισας έχει τίν ευθύ-

νη οργάνωσης και διεξαγωγής και άλλων εξετάσεων, απευθυνόμενων σε ευρύτερο κοινό, όπως οι εξετάσεις για το Κρατικό Πιστοποιητικό Γλωσσομάθειας, δυό φορές στη διάρκεια του έτους, οι εξετάσεις του ΑΣΕΠ (τήν άνοιξη, για παράδειγμα, διεξήχθη ΑΣΕΠ για εισαγωγή στο Δημόσιο) και οι εξετάσεις απόκτησης Πιστοποιητικού Ύπαρκειας Γνώσεων για Πολιτογράφηση.

Τή γνώση, όμως, δέν τήν εξασφαλίζει μόνο ή διδασκαλία μαθημάτων και δέν τήν πιστοποιούν μόνον οι παντός τύπου εξετάσεις, αλλά και οι δραστηριότητες, πού μέ εύχαριστο, παιγνιώδη ένιοτε, συμμετοχικό όπωςδήποτε τρόπο, ξεδιπλώνουν και καλλιεργούν στην πράξη δεξιότητες, αποκαλύπτουν κλίσεις και ταλέντα, εύαισθητοποιούν κοινωνικά, διαμορφώνουν πολιτική συνείδηση, δημιουργούν δεσμούς και ένδυναμώνουν τίς ανθρώπινες σχέσεις. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα, προγράμματα σχολικών δραστηριοτήτων (Περιβαλλοντικής Έκπαίδευσης, Άγωγής Υγείας, Πολιτιστικών θεμάτων), μαθητικούς διαγωνισμούς, συμμετοχή σε έρευνες, τούς Όμιλους, τά Έργαστήρια Δεξιοτήτων, τά εύρωπαϊκά προγράμματα (π.χ. Erasmus +).

Ύλοποίηση Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων στη ΔΔΕ Λάρισας

Τήν σχολική χρονιά πού μās πέρασε (2022-2023) ή ΔΔΕ Λάρισας στό πλαίσιο του έξωτερικού προσανατολισμού, πού άποτελεί σημαντική προτεραιότητά μας, ύλοποίησε σε συνεργασία μέ τίς σχολικές μονάδες εύθύνης της:

257 Προγράμματα Σχολικών Δραστηριοτήτων μέ συμμετοχή 5.300 Μαθητών-Μαθητριών. Συγκεκριμένα, σε 53 σχολικές μονάδες ύλοποιήθηκαν:

- 143 Προγράμματα Πολιτιστικών Θεμάτων,
- 70 Προγράμματα Περιβαλλοντικής Έκπαίδευσης,
- 32 Προγράμματα Άγωγής Υγείας και
- 12 Προγράμματα Άγωγής Σταδιοδρομίας.

Τά προγράμματα αυτά ύλοποίησαν 650 Έκπαιδευτικοί μέ τί συμμετοχή 3.200 μαθητών/τριών Γυμνασίων και 2.100 μαθητών/τριών ΓΕΛ και ΕΠΑΛ.

Διοργάνωση και Ύλοποίηση Τοπικών Έκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Μαθητικών Διαγωνισμών και Δράσεων

Στόχος μας είναι, συνεχίζοντας τήν μέχρι τώρα πορεία, μέσα από τό σχολείο οι μαθητές/τριές μας νά γνωρίσουν καλύτερα τόν τόπο μας. Αυτό περιλαμβάνει

νει και την έπαφή με την τοπική ιστορία και παράδοση, ώστε να γνωρίσουν καλύτερα τις ρίζες μας, αλλά και την ενημέρωση και τριβή στα σύγχρονα ζητήματα ή και προβλήματα της τοπικής κοινωνίας, ούτως ώστε να αποκτήσουν πολιτειότητα, να γίνουν ενεργοί πολίτες, καθώς αυτοί/ές θα αναλάβουν τη σκυτάλη, να αποκτήσουν, βιωματικά, ύψηλή δημοκρατική αντίληψη, ανεκτικότητα, αποδοχή της διαφορετικότητας, ενδιαφέρον και συμπόνια για τον διπλανό τους, τον συνάνθρωπο, άλληλεγγύη, να αναπτύξουν έθελοντική δράση.

Στό πλαίσιο αυτό στη ΔΔΕ Λάρισας κατά τό σχολικό έτος 2022-2023 διοργανώθηκαν και υλοποιήθηκαν: 16 Τοπικά Έκπαιδευτικά Προγράμματα & Δράσεις σε συνεργασία της ΔΔΕ Λάρισας με Τοπικούς Φορείς, με συμμετοχή 14.664 Μαθητών-Μαθητριών.

Οί δράσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν με την συμμετοχή 775 Έκπαιδευτικών και τί συμμετοχή 14.664 μαθητών και μαθητριών συνολικά, από τά περισσότερα σχολεία της ΔΔΕ Λάρισας. Οί συγκεκριμένες δράσεις εκπονήθηκαν και εγκρίθηκαν, σύμφωνα με τό πρότυπο του ΙΕΠ, και υλοποιήθηκαν από τί Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης Λάρισας στο πλαίσιο της συμβολής στην έξωστρέφεια του Δημόσιου Σχολείου, με τί συνεργασία Τοπικών Φορέων, όπως ή Ίερά Μητρόπολη Λαρίσης και Τυρνάβου, ό Δήμος Λαρισαίων και τό Πανεπιστήμιο Πολιτών του Δήμου Λαρισαίων, ή Ίσραηλιτική Κοινότητα Λάρισας, ό ΟΚΑΝΑ, ή Ίερά Μητρόπολη Έλασσόνας, τά Γενικά Αρχεία του Κράτους στη Λάρισα, τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, τό Κέντρο Κοινότητας του Δήμου Έλασσόνας, οί Ένεργοί Πολίτες Φαρσάλων, ή ΠΑΕ ΑΕΛ, τό Αρχηγείο Τακτικής Αεροπορίας, ό ΕΟΔΥΑ και ό Έλληνικός Όργανισμός Ανακύκλωσης.

Η πολυπληθής συμμετοχή και ή υλοποίηση αυτών των δράσεων με ποικίλους τρόπους (πολυτροπικές παρουσιάσεις, video, θεατρικές παραστάσεις, δράματα, κ.ά.) μαρτυρεί την ανάγκη της εκπαιδευτικής κοινότητας να αναζητήσει την γνώση, να μάθει, να εκφραστεί και να εφαρμόσει τίς γνώσεις της, πέρα από τά στεγανά της σχολικής αίθουσας και της ωριαίας διδασκαλίας και εξέτασης, με άπώτερο κέρδος, φυσικά, την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας, τί συμμετοχή, τί βιωματική μάθηση και ευαισθητοποίηση τόσο για θέματα και ζητήματα που άπασχολούν και προβληματίζουν τον σύγχρονο κόσμο –γιατί δέν θέλουμε μιά έκπαίδευση in vitro, άποκομμένη από την σύγχρονη κοινωνία και τά προβλήματά της– όσο και για θέματα που έχουν να κάνουν με τίς ρίζες μας, την παράδοσή μας, την ιστορική μνήμη και συνέχεια.

Άναλυτικότερα, κατά τό σχολικό έτος 2022-2023 υλοποιήθηκαν τά εκπαιδευτικά προγράμματα:

- ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ για τις ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ & τήν ΠΡΟ-ΑΓΩΓΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ «ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ & ΔΙΚΤΥΑ. Φαινόμενα. Είμαι; Έπι-λέγω...» σε συνεργασία με τον ΟΚΑΝΑ με τί συμμετοχή 16 σχολείων, 129 μαθητών/τριών και 18 εκπαιδευτικών.

- ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ για τον έορτασμό του προστάτη της Πολε-μικής Αεροπορίας σε συνεργασία με τό ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΑΕΡΟΠΟ-ΡΙΑΣ με τί συμμετοχή 5 σχολείων, 23 μαθητών/τριών και 8 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «Οί πηγές άφηγούνται... ή μαθητική ζωή τήν περίοδο τής δικτατορίας τών συνταγματαρχών: ντύσιμο και εμφάνιση τών μαθητών και εκπαιδευτικών» από τά ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ με τί συμμετοχή 2 σχολείων, 70 μαθητών/τριών και 6 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «FAIR PLAY σε όλα τά επίπεδα ζωής» σε συνεργασία με τήν ΠΑΕ ΑΕΛ με τί συμμετοχή 17 σχολείων, 2.500 μαθητών/τριών και 100 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ για τήν παγκόσμια ημέρα γυναίκας «Σημαντικές προσωπικότητες γυναικών του 20ου και 21ου αιώνα που διακρί-θηκαν στον επαγγελματικό χώρο, στον χώρο τών επιστημών, τών γραμμάτων και τεχνών» από τό ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΔΗΜΟΥ ΕΛΛΑΣΣΟΝΑΣ με τί συμμετοχή 7 σχολείων, 450 μαθητών/τριών και 10 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Δράση ενημέρωσης με θέμα: «Άσφα-λής πλοήγηση στό διαδίκτυο» από τόν φορέα ΕΝΕΡΓΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΦΑΡΣΑ-ΛΩΝ με τί συμμετοχή 5 σχολείων, 600 μαθητών/τριών και 20 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Διμερίδα ενημέρωσης Μαθητών Β΄ Γυμνασίου.

- «Ήλεκτρικό Πατίνι & Ποδήλατο: έξυπνη & ασφαλής μετακίνηση στην πόλη» σε συνεργασία με τόν ΔΗΜΟ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ και τό Πανεπιστήμιο Πολιτών με τί συμμετοχή 10 σχολείων, 523 μαθητών/τριών και 30 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Σεμινάριο για Έκπαιδευτικούς «Βασι-κή Ύποστήριξη Ζωής (BLS) με αυτόματο έξωτερικό άπινιδωτή» σε συνεργασία με τό ΔΗΜΟ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ και τό Πανεπιστήμιο Πολιτών με τί συμμετοχή 8 σχολείων και 40 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Σεμινάριο για Μαθητές Α΄ Γυμνασίου «Βασική Ύποστήριξη Ζωής (BLS) με αυτόματο έξωτερικό άπινιδωτή και Παρο-χή Α΄ Βοηθειών» σε συνεργασία με τό ΔΗΜΟ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ και τό Πανεπιστή-μιο Πολιτών με τί συμμετοχή 10 σχολείων, 982 μαθητών/τριών και 20 εκπαι-δευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «Βραδιά του Έρευνητή» του Τμήματος ΒΙΟΧΗΜΕΙΑΣ και ΒΙΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ του ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ με τί συμμετοχή 2 σχολείων, 143 μαθητών/τριών και 7 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Άφιερωματική Έκδίδωση της ΔΔΕ Λάρισας για τό Όλοκαύτωμα με τίτλο «Τό δράμα του Όλοκαυτώματος γίνεται τέχνη» σέ συνεργασία με τίν ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ με τί συμμετοχή 20 σχολείων, 230 μαθητών/τριών και 40 εκπαιδευτικών.

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Συμμετοχή στήν Εύρωπαϊκή Έβδομάδα Άνακύκλωσης EWWR 2022 με όργάνωση τής Δράσης με τίτλο «Και έγώ ΝΟΙΑΖΟΜΑΙ... ΑΝΑΚΥΚΛΩΝΩ τώρα ΡΟΥΧΑ & ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ» με τί συμμετοχή 36 σχολείων, 8.411 μαθητών/τριών και 290 εκπαιδευτικών στήν όποία συγκεντρώθηκαν 4.489 κιλά ρούχων πρός άνακύκλωση. Η συγκεκριμένη δράση πού έκπρονήθηκε και ύλοποιήθηκε στά 36 σχολεία άπό τί ΔΔΕ Λάρισας έλαβε χώρα μεταξύ των 99 δράσεων πού ύλοποιήθηκαν συνολικά στήν Ελλάδα ύπό τίν αιγίδα του Έλληνικού Όργανισμού Άνακύκλωσης. Άποτελώντας ουσιαστικά το 30% τών δράσεων για τίν Άνακύκλωση στήν Ελλάδα άποδεικνύει τό ιδιαίτερο ένδιαφέρον και τίν ευαισθητοποίηση τής ΔΔΕ Λάρισας στά θέματα τής άειφορίας και του περιβαλλοντικού άποτυπώματος. Ώς άποτέλεσμα τής σημαντικότητας αύτης ή δράση «Και έγώ ΝΟΙΑΖΟΜΑΙ... ΑΝΑΚΥΚΛΩΝΩ τώρα ΡΟΥΧΑ & ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ!» τής ΔΔΕ Λάρισας επιλέχθηκε άπό τόν έντικό συντονιστή ΕΟΑΝ για νά προωθηθεί πρός βράβευση άπό τόν πανευρωπαϊκό φορέα διοργάνωσης στήν κατηγορία ADMINISTRATION/PUBLIC AUTHORITY.

- Μιά σημαντική παρέμβαση για τίν ευαισθητοποίηση πάνω σε θέματα βίας άποτέλεσε τό εκπαιδευτικό πρόγραμμα-βιωματικό έργαστήρι τής Ίερās Μητρόπολης Έλασσόνας με θέμα: «Ένδοοικογενειακή βία, μιά σκιώδης πανδημία» για τά σχολεία τής περιοχής Έλασσόνας και ύλοποιήθηκε με τί συμμετοχή 5 σχολείων, 170 μαθητών/τριών και 13 εκπαιδευτικών.

- Σέ μιά εποχή κρίσης θεσμών και αξιών, σημαντικό στόχο τής Έκπαίδευσης άποτελεί ή ύποχρέωση νά ένισχύσει τίν άνθρωπιστική παιδεία και τί διατήρηση του πολιτισμού και τής ιστορικής μνήμης. Μέσα σ' αυτό τό πλαίσιο, ύπήρξε πολύτιμη και άμέριστη ή συμβολή τής Ίερās Μητρόπολης Λαρίσης & Τυρνάβου. Μέ τίν πρόθεση νά άποτίσει φόρο τιμής στά 200 χρόνια άπό τίν Έλληνική Έπανάσταση, καθώς και στά 100 χρόνια άπό τίν Μικρασιατική Καταστροφή, ή ΔΔΕ Λάρισας άγκάλιασε τίς πρωτοβουλίες τής Ίερās Μητρόπολης Λαρίσης & Τυρνάβου για τίν συνδιοργάνωση μαθητικών διαγωνισμών, τό σχολικό έτος 2020-2021 με θέμα: «200 χρόνια άπό τίν Έλληνική Έπανάσταση

– Τιμώντας τους Θεσσαλούς Νεομάρτυρες του 1821» και τό σχολικό έτος 2021-2022 μέ θέμα: «Σμύρνη: 100 χρόνια έλπίδας» διαγωνισμοί που κέρδισαν άμέσως τό ενδιαφέρον και τί συμμετοχή των εκπαιδευτικών και των μαθητών μας. Ή άγαστί μας συνεργασία συνεχίστηκε και κατά τό σχολικό έτος 2022 - 2023 μέ μαθητικό διαγωνισμό που είχε ως θέμα: «Κοιλάδα του Πηνειού ποταμού μας: Τό σπίτι μας» για τίν ανάδειξη και προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος της Κοιλάδας των Τεμπών. Προσβλέπουμε, δέ, σέ συνέχεια αυτής της συνεργασίας, στό ίδιο κλίμα.

Ύλοποίηση Πανελλήνιων Μαθητικών Διαγωνισμών και Πανελλήνιων Έκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Μέ στόχο τίν προαγωγή της άριστείας και της ευγενούς άμιλλας ή συμβολή της ΔΔΕ Λάρισας υπήρξε καθοριστική στήν ύλοποίηση των Πανελληνίων Μαθητικών Διαγωνισμών Μαθηματικών, Φυσικής, Βιολογίας, Χημείας, Οικονομικών και λοιπών μαθητικών διαγωνισμών, μέ τί σύσταση έξεταστικών κέντρων και τίν ύλοποίηση των έξετάσεων για κάποιους έξ αυτών. Οί Διαγωνισμοί πραγματοποιήθηκαν μέ τί συμμετοχή μεγάλου πλήθους μαθητών και μαθητριών, παρουσιάζοντας σημαντικές διακρίσεις σέ Πανελλαδικό επίπεδο.

Έπιπλέον, μέ τίν ενημέρωση των σχολικών μονάδων για τά τρέχοντα Πανελλήνια Έκπαιδευτικά Προγράμματα, ή ΔΔΕ Λάρισας προώθησε μέ τόν καλύτερο τρόπο τί συμμετοχή τους σέ αυτά.

Ύλοποίηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Erasmus

Στό πλαίσιο της ύλοποίησης Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Erasmus είναι έντυπωσιακή ή συμμετοχή της ΔΔΕ Λάρισας και των σχολικών μονάδων της περιοχής ευθύνης της, μέ τί δρομολόγηση 65 Ευρωπαϊκών προγραμμάτων Erasmus από σχολικές μονάδες και 2 από τί ΔΔΕ Λάρισας.

Δράσεις του Γραφείου Φυσικής Άγωγής

Μέσα στους στόχους της Έκπαίδευσης είναι και ή εξάσκηση του σώματος και ή προώθηση της σημασίας της άθλησης και του υγιεινού τρόπου ζωής για τίν υγεία και τίν ευεξία του ανθρώπου. «Νους υγιής έν σώματι υγιεί», και τόν ρόλο αυτό, στή ΔΔΕ Λάρισας έχει αναλάβει ή Όμάδα Φυσικής Άγωγής. Στό πλαίσιο αυτό στή ΔΔΕ Λάρισας, και συγκεκριμένα από τό γραφείο Φυσικής Άγωγής τό σχολικό έτος 2022-2023 ύλοποιήθηκαν οί παρακάτω δράσεις:

- Δράση με θέμα: «Δρόμος Υγείας: περπάτημα ή τρέξιμο για 2022 μέτρα»

Γιά τόν έορτασμό τοῦ σχολικοῦ ἀθλητισμοῦ πραγματοποιήθηκαν πλῆθος δράσεων καί δραστηριοτήτων στίς σχολικές μονάδες τῆς ΔΔΕ Λάρισας. Μιά σημαντική ἀθλητική δράση στήν κοίτη τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ πραγματοποιήθηκε τήν Παρασκευή 30 Σεπτεμβρίου 2022, στό πλαίσιο τῆς έναρμόνισης τοῦ έορτασμοῦ τῆς 9ης Ἡμέρας Σχολικοῦ Ἀθλητισμοῦ 2022 μέ τήν Εὐρωπαϊκή Ἡμέρα Σχολικοῦ Ἀθλητισμοῦ, μέ κοινό σύνθημα «ΑΘΛΗΣΗ κάθε μέρα, ΥΓΕΙΑ μιά ΖΩΗ» καί στόχο τήν ἀνάδειξη τῆς ὠφελιμότητας τῆς ἄθλησης στή σωματική καί πνευματική υγεία ἐφ' ὅρου ζωῆς, πού διοργάνωσαν ἡ ΔΔΕ Λάρισας καί ἡ Ὁμάδα Φυσικῆς Ἀγωγῆς. Ἡ δράση εἶχε θέμα: «Δρόμος Υγείας: περπάτημα ἢ τρέξιμο για 2022 μέτρα» καί περιελάμβανε:

- Περπάτημα ἢ τρέξιμο για 2.022 μέτρα.
- Δημιουργία θεματικῆς ἀρίσας-πανό ἀπό μαθητές τοῦ σχολείου καί ἔκθεσέ τους στόν χῶρο τῆς δράσης.
- Σύντομη ἐνημέρωση τῶν μαθητῶν ἀπό ὑπευθύνους για ἀντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων κατά τή διάρκεια τῆς ἄσκησης.

- Διοργάνωση Ἀθλοπαιδιῶν

Ἡ Ὁμάδα Φυσικῆς Ἀγωγῆς τῆς ΔΔΕ Λάρισας διοργάνωσε καί πραγματοποίησε τίς ἐξῆς Ἀθλοπαιδιές: Ἀνωμάλου Δρόμου Γυμνασίων, Ἀθλοπαιδιά Εἰδικῶν Σχολείων, Πετοσφαίρισης Γυμνασίων καί Ποδοσφαίρου Γυμνασίων.

Ἡ συμμετοχή τῶν μαθητῶν ἦταν πολύ μεγάλη, καθώς ἕνας ἀπ' τούς στόχους τῶν ἀγῶνων «ἈθλοΠΑΙΔΕΙΑΣ» εἶναι ἡ μαζική συμμετοχή τῶν μαθητῶν καί μαθητριῶν, χωρίς τό ἄγχος τῆς νίκης καί μέ ἀπώτερο σκοπό τήν προάσπιση τῆς υγείας καί τήν Δία Βίου Ἀσκηση.

- Διοργάνωση Πανελλήνιων ἀγῶνων

Σημαντική δράση τῆς Ὁμάδας Φυσικῆς Ἀγωγῆς τῆς ΔΔΕ Λάρισας ἀποτέλεσε ἡ διοργάνωση καί πραγματοποίηση τῶν πανελλήνιων ἀγῶνων καλαθοσφαίρισης, πετοσφαίρισης, ποδοσφαίρου, χειροσφαίρισης καί κλασσικοῦ ἀθλητισμοῦ μέ μεγάλη ἐπιτυχία. Στούς ἀγῶνες συμμετείχε ἡ πλειονότητα τῶν σχολείων καί, σέ σύνολο, 1.517 μαθητές.

Ἐπίσης, ἡ ΔΔΕ Λάρισας, μετά ἀπό σχετικά αἰτιήματα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁμοσπονδίας Ποδηλασίας, τῆς Ἑλληνικῆς Ὁμοσπονδίας Πάλης καί τῆς Ἑλληνικῆς Ὁμοσπονδίας Κολύμβησης, συνδιοργάνωσε μέ τίς ἀντίστοιχες ὁμοσπονδίες τούς Πανελλήνιους Σχολικούς Ἀγῶνες Ποδηλασίας, Πάλης καί Κολύμβησης.

- Διοργάνωση σεμιναρίων πρώτων βοηθειών

Ἡ Ὁμάδα Φυσικῆς Ἀγωγῆς τῆς ΔΔΕ Λάρισας φροντίζει ἀκόμα γιὰ τὴ διοργάνωση σεμιναρίων πρώτων βοηθειῶν γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς εὐθύνης μας, σὲ συνεργασία μὲ τὸν ΕΟΔΥΑ, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τραυματισμῶν, τὴν ἀντιμετώπιση παθολογικῶν περιστατικῶν, τὴν καρδιοπνευμονικὴ ἀναζωογόνηση μὲ χρῆση αὐτόματου ἐξωτερικοῦ ἀπινιδωτῆ. Ἔχει, δέ, στὶς ἀρμοδιότητές της τὸν ἔλεγχο ἰδιωτικῶν γυμναστηρίων καὶ ἰδιωτικῶν σχολῶν ἐκμάθησης ἀθλημάτων, καθὼς καὶ τὴν ὁργάνωση καὶ τὸν συντονισμό τῶν ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἐθνικῶν ἐπετείων. Συγκεκριμένα, κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 2022-2023 διοργανώθηκε καὶ ὑλοποιήθηκε τὸ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - Σεμινάριο γιὰ Ἐκπαιδευτικούς καὶ Διοικητικούς «ΚΑΡΠΑ/ΑΕΑ & Α΄ Βοήθειες σὲ Ἐπείγουσες Καταστάσεις» μὲ τὴ συμμετοχὴ 131 ἐκπαιδευτικῶν.

Δράσεις Γραφείου Σχολικοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ

Συνεχίζοντας τὴν ἀναφορὰ μας στὶς δράσεις τῆς ΔΔΕ Λάρισας, πού ὅλες ἀποσκοποῦν στὴν ὀλόπλευρη καλλιέργεια τοῦ/τῆς μαθητῆ/τριας καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητάς του/της, φροντίζοντας γιὰ τὴ μελλοντικὴ του/της πορεία καὶ ζωὴ, θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφερθοῦμε στὴ σημαντικὴ συνδρομὴ τοῦ Γραφείου Σχολικοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ γιὰ τὴ σωστὴ ἐπιλογὴ Σχολῆς καὶ δυνάμει μελλοντικοῦ ἐπαγγέλματος. Μέσα ἀπὸ ἡμερίδες καὶ εἰδικές παρουσιάσεις στὰ σχολεῖα καὶ διενέργεια ἀτομικῶν διαγνωστικῶν τέστ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ βοηθαίει τοὺς/τίς ὑποψήφιους/ες παρέχοντας πληροφορίες γιὰ τὰ προγράμματα σπουδῶν τῶν Σχολῶν καὶ τοὺς δρόμους μελλοντικῆς ἐπαγγελματικῆς ἀποκατάστασης πού διασφαλίζουν, ὥστε οἱ ὑποψήφιοι/ες νὰ προχωρήσουν σὲ μιά συνειδητὴ ἐπιλογὴ σχολῆς πού θὰ τοὺς συνδέει μὲ τὴν ἀγορὰ ἐργασίας. Κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 2022-2023 ἐνημερώθηκαν περισσότεροι ἀπὸ 2.689 μαθητές καὶ μαθήτριες Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ – Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ καὶ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ σὲ θέματα Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ. Συγκεκριμένα, ἀπὸ τὸ Γραφεῖο Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ τῆς ΔΔΕ Λάρισας πραγματοποιήθηκαν οἱ παρακάτω δράσεις:

- Ὁργάνωση πληροφοριακοῦ ὑλικοῦ ΣΕΠ καὶ δημιουργία ΦΟΡΜΑΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ στὴν ἱστοσελίδα τῆς ΔΔΕ Λάρισας γιὰ τὴν ἐνημέρωση τῶν μαθητῶν/τριῶν καὶ τῶν γονέων/κηδεμόνων.

- Παρουσιάσεις μὲ θέμα «ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ» γιὰ τὴν Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ σὲ 23 σχολικὲς μονάδες μὲ τὴ συμμετοχὴ 1.492 μαθητῶν καὶ μαθητριῶν.

- Παρουσιάσεις στο πλαίσιο Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων με θέμα: «Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ» για τήν Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ ΓΕΛ και ΕΠΑΛ σέ 5 σχολικές μονάδες μέ τή συμμετοχή 319 μαθητών και μαθητριών.

- Διοργάνωση διμερίδας Σχολικού Έπαγγελματικού Προσανατολισμού μέ θέμα: «Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ» για τήν Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ ΓΕΛ και ΕΠΑΛ πού πραγματοποιήθηκε μέ τή συμμετοχή 516 μαθητών και μαθητριών σέ 19 σχολικές μονάδες. Στή διμερίδα 39 είσηγητές εκπρόσωποι όλων των ένστολων έπαγγελμάτων, καθηγητές σχολών τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έπαγγελματίες παρουσίασαν τό έπάγγελμά τους, τά έπαγγελματικά δικαιώματα, τίς προοπτικές, καθώς και τίς ανάγκες τής αγοράς εργασίας.

- Ένημέρωση Γονέων του Μουσικού Σχολείου Λάρισας για τόν ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ και τίς ανάγκες τής αγοράς εργασίας.

- Ένημέρωση Γονέων του Γενικού Λυκείου Άμπελώνα για τόν ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ και τίς ανάγκες τής αγοράς εργασίας.

- Συμμετοχή και είσηγηση στην ήμερίδα του 4ου ΕΠΑΛ Λάρισας για τόν ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ.

- Συμμετοχή στην 3ημερίδα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για τήν παρουσίαση των σχολών και τμημάτων μέ είσηγηση για τόν ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ.

- Διενέργεια 380 άτομικών ΤΕΣΤ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ κατόπιν ραντεβού πού πραγματοποιήθηκαν κατά τό σχολικό έτος 2022-2023 και τόν Σεπτέμβριο του σχολικού έτους 2023-2024.

- Υποστήριξη 157 μαθητών και μαθητριών Γ΄ Λυκείου για τή συμπλήρωση του μηχανογραφικού τους δελτίου.

Σχετικά μέ τό θέμα τής σύνδεσης του σχολείου μέ τήν αγορά εργασίας, σημαντική είναι ή συμβολή των ΕΠΑΛ, πού προσφέρουν στους μαθητές και τίς μαθήτριες πού θά τά έπιλέξουν, έπαγγελματική και τεχνική κατάρτιση σέ διάφορες ειδιότητες, προετοιμάζοντάς τους, έτσι, για τό μελλοντικό τους έπάγγελμα. Ένισχυτικά σ΄ αυτό ήρθε να προστεθεί και ό θεσμός τής μαθητείας στα ΕΠΑΛ. Πρόκειται για Μεταλυκειακό έτος-Τάξη μαθητείας, πού συνδυάζει τήν

έκπαίδευση στό σχολείο μέ τήν κατάρτιση στόν ἐργασιακό χῶρο σέ συγκεκριμένη ειδίκευση. Ἡ μαθητεία ρυθμίζεται ἀπό τί νομοθεσία καί βασίζεται σέ γραπτή Σύμβαση πού προβλέπει τήν ἀμοιβή καί τήν ἀπαιτούμενη γιά τόν/τήν μαθητευόμενο/η ἀσφάλιση. Μετά τήν ὀλοκλήρωση τῆς περιόδου μαθητείας, ἀκολουθεῖ τό Προπαρασκευαστικό Πρόγραμμα Πιστοποίησης καί οἱ ἐξετάσεις πιστοποίησης στόν ΕΟΠΠΕΠ, πού ὀδηγοῦν στήν ἀναβάθμιση τοῦ πτυχίου.

Τμῆμα Πληροφορικῆς καί Γραφεῖο ΠΛΗΝΕΤ

Τό Τμῆμα Πληροφορικῆς, σέ συνεργασία μέ τό Γραφεῖο ΠΛΗΝΕΤ, ὑποστηρίζει τό ἔργο τοῦ Τμήματος Πληροφορικῆς καί Νέων Τεχνολογιῶν, καί ἔχει τήν εὐθύνη τῆς τεχνικῆς ὑποστήριξης τῶν ἀντίστοιχων σχολικῶν μονάδων τῆς Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης γιά θέματα πού σχετίζονται μέ τίς ψηφιακές ὑποδομές τους (Η/Υ, Δίκτυα Η/Υ, ἐργαστήρια, διαδίκτυακή σύνδεση κ.ἄ.) σέ ἐπίπεδο ὑλικοῦ καί λογισμικοῦ. Ἔργο τους ἀποτελεῖ ἡ ὑποστήριξη τῶν ἐκπαιδευτικῶν τοῦ κλάδου ΠΕ 86 Πληροφορικῆς στό ἐργαστηριακό τους ἔργο, καθώς καί τῶν ἐκπαιδευτικῶν γενικότερα σέ θέματα χρήσης ἐκπαιδευτικοῦ λογισμικοῦ καί σέ θέματα χρήσης καί λειτουργίας τῶν ἐφαρμογῶν τοῦ Πανελληνίου Σχολικοῦ Δικτύου (Π.Σ.Δ.). Ταυτόχρονα, τό γραφεῖο ΠΛΗΝΕΤ διοργανώνει ἐνημερωτικές ὀμιλίες στά σχολεῖα γιά τήν ἀσφάλεια στό Διαδίκτυο, τούς κινδύνους καί τούς τρόπους ἀντιμετώπισής τους.

Φοίτηση εὐάλωτων ὀμάδων- Δημιουργία Τάξεων Ὑποδοχῆς στή ΔΔΕ Λάρισας

Ἀπό τό προαναφερόμενο ἐκπαιδευτικό ἔργο δέν ἀποκλείεται κανείς. Τουναντίον, ἡ ἐκπαιδευτική πολιτική τῆς Πολιτείας εἶναι συμπεριληπτική, χωρίς κοινωνικούς ἀποκλεισμούς καί κύρια μέριμνά της νά διασφαλιστεῖ ἡ φοίτηση καί τῶν εὐάλωτων κοινωνικῶν ὀμάδων, Ρομά, προσφύγων, μεταναστῶν, καθώς καί παιδιῶν μέ ειδικές ἐκπαιδευτικές ἀνάγκες. Ἡ ΔΔΕ Λάρισας ὑποστηρίζει σθεναρά αὐτή τήν πολιτική στήν περιοχή εὐθύνης μας. Γι' αὐτόν τόν λόγο, λειτουργοῦν σέ σχολεῖα μας (π.χ. 3ο Γυμνάσιο Λάρισας, 2ο Γυμνάσιο Τυρνάβου, 4ο ΕΠΑΛ) ΖΕΠ – Τάξεις Ὑποδοχῆς, γιά μαθητές Ρομά, πρόσφυγες, ξένους πού μετοικοῦν στήν πόλη μας, καί πού σκοπό ἔχουν τήν ἐκμάθηση τῆς γλώσσας ἐνισχυτικά, παράλληλα μέ τό ὑπόλοιπο σχολικό πρόγραμμα. Ἐπίσης, γιά τούς πρόσφυγες λειτουργοῦν ΔΥΕΠ σέ σχολεῖα μας (π.χ. τό 3ο Γυμνάσιο καί ἀπό τί νέα χρονιά 2023-2024, προβλέπεται καί στό Γ/σιο Κοιλιάδας). Πρόκει-

ται για τή διδασκαλία συγκεκριμένων βασικών μαθημάτων σε ανήλικους πρόσφυγες, ξεχωριστά σε απογευματινό ωράριο.

Μέριμνα για τήν ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Για τούς/τίς μαθητές/τριες πού έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς ή έπιστημονική έρευνα, αλλά και ή εκπαιδευτική πράξη έχει αποδείξει ότι τίς περισσότερες φορές οί ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Ε.Ε.Α.) τών παιδιών και εφήβων αυτών πού φοιτούν στίς σχολικές μονάδες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης δέν είναι δυνατόν νά αντιμετωπιστούν μέ τόν αποτελεσματικότερο τρόπο στήν κλασσική σχολική τάξη, χωρίς τήν παροχή εξειδικευμένης ύποστήριξης, παρέχεται ή δυνατότητα παράλληλης στήριξίς τους ή ή φοίτησί τους σε τμήμα Ένταξης.

- Παροχή παράλληλης στήριξης σε μαθητές

Η παράλληλη στήριξη παρέχεται σε μαθητές πού μπορούν μέ κατάλληλη άτομική ύποστήριξη –μέ τήν παρουσία και στήριξη-συνεκπαίδευση, εκπαιδευτικού ΕΑΕ– νά παρακολουθήσουν τό αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα τής σχολικής τάξης του γενικού σχολείου.

Κατά τό σχ. έτος 2022-2023 ύποστηρίχτηκαν 41 μαθητές μέ παράλληλη στήριξη από 30 εκπαιδευτικούς. Για τό σχ. έτος 2023-2024 στήν πρώτη φάση έχουμε αιτήματα από 43 μαθητές.

Έπιπλέον, κατά τό σχ. έτος 2022-2023, 11 μαθητές έλαβαν στήριξη από Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό (ΕΒΠ), ενώ για τό σχ. έτος 2023-2024 στήν πρώτη φάση έχουμε αιτήματα από 10 μαθητές, και μέ Σχολικό Νοσηλευτή ύποστηρίχτηκαν 13 μαθητές κατά τό σχ. έτος 2022-2023, ενώ για τό σχ. έτος 2023-2024 στήν πρώτη φάση έχουμε αιτήματα από 17 μαθητές.

- Κατ' ιδίαν διδαχθέντες μαθητές

Σχετικά μέ τούς μαθητές πού χρήζουν ανάγκη κατ' ιδίαν διδασκαλίας τό σχ. έτος 2022-2023 έγκρίθηκε ό χαρακτηρισμός 41 μαθητών ως κατ' ιδίαν διδαχθέντες.

- Ύποστήριξη μαθητών μέ κατ' οἶκον διδασκαλία

Κατά τή διάρκεια του σχ. έτους 2022-2023 πέντε (5) μαθητές μέ σοβαρά προβλήματα υγείας ύποστηρίχτηκαν και μέ κατ' οἶκον διδασκαλία.

- Δημιουργία Τμημάτων Ένταξης

Η δημιουργία και λειτουργία των Τμημάτων Ένταξης αποτελεί μία απαραίτητη και εξειδικευμένη δομή υποστήριξης στους μαθητές με αναπηρία και Ε.Ε.Α., ώστε να τους παρασχεθεί ή ενδεδειγμένη διδακτική παρέμβαση στο μαθησιακό αντικείμενο, αλλά και ή καταλληλότερη παιδαγωγική αντιμετώπιση, ανάλογα με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στο εκπαιδευτικό και κοινωνικό πλαίσιο. Αποτελεί επίσης ιδιαίτερα χρήσιμο υποστηρικτικό πλαίσιο όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς της γενικής αγωγής των σχολικών μονάδων.

Όσον αφορά τα Τμήματα Ένταξης, κατά το σχ. έτος 2022-2023, λειτούργησαν στο 1ο Πειραματικό Γυμνάσιο Λάρισας υποστηρίζοντας 11 μαθητές, στο 10ο και 14ο Γυμνάσιο Λάρισας υποστηρίζοντας 29 και 18 μαθητές αντίστοιχα, στο Γυμνάσιο Αγίας με 15 μαθητές, στο 1ο Γυμνάσιο Έλασσόνας υποστηρίζοντας 24 μαθητές, στο 2ο Γυμνάσιο Τυρνάβου και στο 1ο Γυμνάσιο Φαρσάλων υποστηρίζοντας 10 και 3 μαθητές αντίστοιχα. Διεκδικήσαμε και πετύχαμε να λειτουργήσουν από το νέο σχολικό έτος 2023 -2024 Τμήματα Ένταξης και στο 6ο Γυμνάσιο Λάρισας.

- Φοίτηση στα Ειδικά Σχολεία της ΔΔΕ Λάρισας

Οι μαθητές, δέ, που δέν αυτοεξυπηρετούνται, φοιτούν ή σέ αυτοτελείς ΣΜΕΑΕ (Ειδικά Σχολεία) ή σέ σχολεία της γενικής εκπαίδευσης ή σέ Τμήμα Ένταξης με τίν ανάλογη στήριξη και τίν παρουσία Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού (ΕΒΠ), ανάλογα με τό είδος της αναπηρίας τους και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που απορρέουν από αυτή. Επίσης, αν χρειαστεί, κατόπιν γνωμάτευσης δημόσιου νοσοκομείου, παρέχεται ή δυνατότητα στήριξης αυτών των μαθητών από σχολικό νοσηλευτή.

Υπάρχουν 3 τρία Ειδικά Σχολεία:

- 1) Ε.Ε.Ε.ΕΚ
- 2) ΕΝ.Ε.Ε.ΓΥ-Α Λάρισας
- 3) ΕΝ.Ε.Ε.ΓΥ-Α Έλασσόνας

Πειραματικά και Πρότυπα Σχολεία στή ΔΔΕ Λάρισας

Εφαρμόζοντας τίν εκπαιδευτική πολιτική της Πολιτείας για έκσυγχρονισμό, με τίν εφαρμογή καινοτόμων εκπαιδευτικών μεθόδων, προγραμμάτων και νέων ρόλων για τόν/τίν εκπαιδευτικό, στήν Π.Ε. Λάρισας λειτουργούν ήδη Πειραματικό Γενικό Λύκειο και Πειραματικό Γυμνάσιο. Η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας προσανατολισμένη σταθερά στήν παροχή ποιοτικής

εκπαίδευσης διεκδίκησε και πέτυχε τήν ίδρυση, και στήν πόλη μας, Πρότυπου Γυμνασίου και Πρότυπου Λυκείου, που θα λειτουργήσουν από τό επόμενο σχολικό έτος. Επίσης έκκρεμει ή ίδρυση Καλλιτεχνικού σχολείου, καθώς μένει νά διευθετηθι τό κτηριακό θέμα σέ συνεννόηση μέ τόν Δήμο Λαρισαίων.

Σέ κάθε περίπτωση, και μέ όλους τούς δυνατούς τρόπους, στοχεύουμε στήν ολόπλευρη παιδεία γιά όλους/ες, στόν έκσυγχρονισμό τής εκπαιδευτικής πραγματικότητας, που θα ανταποκρίνεται στά δεδομένα τής ψηφιακής εποχής και τίς απαιτήσεις τής σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Η τεχνητή νοημοσύνη δημιουργεί ένα νέο πλαίσιο, όπου μας καλεϊ νά επανακαθορίσουμε τί θέση και τόν ρόλο του ανθρώπου. Αυτό, σέ συνδυασμό μέ τήν κρίση παραδοσιακών θεσμών και αξιών, επιβάλλει τόν έκσυγχρονισμό τών εκπαιδευτικών μεθόδων, καινοτόμα προγράμματα και νέους ρόλους γιά τόν/τήν εκπαιδευτικό, που από μεταδότης γνώσεων καλείται νά λειτουργήσει περισσότερο ως καθοδηγητής και σύμβουλος, αλλά και γιά τόν/τήν μαθητή/τρια, που καλείται νά λειτουργήσει διαδραστικά, νά έρευνήσει, νά κρίνει, νά συγκρίνει, νά επιλέξει, καλλιεργώντας τήν ικανότητα τής σκέψης και του προβληματισμού, καθώς και τήν ικανότητα οργάνωσης και διαχείρισης του τεράστιου όγκου πληροφορησης και τής συνεχούς ροής της, μέ όρθιή κρίση. Και όλα αυτά, καλλιεργώντας παράλληλα τήν ανθρωπιά του, ήθος, αξίες και συναισθήματα, που τόν διαφοροποιούν από τήν ψυχρή μηχανή, τό ρομπότ. Προσβλέπουμε, λοιπόν, σέ μιá ανθρωπιστική παιδεία.

Ύλοποίηση προγραμμάτων Ένισχυτικής διδασκαλίας Γυμνασίου και Ειδικών μαθημάτων

Στή ΔΔΕ Λάρισας είναι αδιάλειπτη ή μέριμνα γιά τήν ενίσχυση μαθητών και μαθητριών μέ επιπλέον εκπαιδευτικές ανάγκες. Γιά τόν σκοπό αυτό τό σχολικό έτος 2022-2023 υλοποιήθηκαν προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας μέ τί δημιουργία 20 Σχολικών Κέντρων Αντισταθμιστικής Έκπαίδευσης (ΣΚΑΕ) γιά μαθητές Γυμνασίου και 1 Σχολικού Κέντρου Αντισταθμιστικής Έκπαίδευσης (ΣΚΑΕ) γιά μαθητές Γ' Λυκείου και τήν προετοιμασία τους γιά τίς εξετάσεις τών Ειδικών Μαθημάτων.

Καθοδήγηση Διευθυντών και Διευθυντριών τών σχολικών μονάδων

Έχοντας ως στόχο τί βέλτιστη συνεργασία μέ τίς σχολικές μονάδες και τήν επίτευξη του ύψηλότερου άθροιστικού άποτελέσματος είναι καθοριστική ή

συμβολή της ΔΔΕ Λάρισας στην ενίσχυση, καθοδήγηση και επιμόρφωση των Διευθυντών και Διευθυντριών των σχολικών μονάδων. Για τόν σκοπό αυτό οργανώθηκαν και υλοποιήθηκαν οι παρακάτω δράσεις:

- Εκδήλωση/ήμερίδα με θέμα «ΤΙΜΗ & ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ γιά τό ΔΗΜΟΣΙΟ σχολείο μας» ή όποία πραγματοποιήθηκε μέ άφορμή τήν όλοκλήρωση τοῦ σχολικού έτους 2022-2023, γιά τόν άποχαιρετισμό των άπερχόμενων Διευθυντών/ντριων και Ύποδιευθυντών των σχολικών μονάδων, τήν ύποδοχή των νέων Διευθυντών/ντριων και τήν καθοδήγησή τους στην έγκαιρη προετοιμασία τοῦ νέου σχολικού έτους 2023-2024.

- Δημιουργία και διανομή σέ όλους τούς Διευθυντές/ντριες ενημερωτικοῦ folder όδηγιών μέ όλο το σχετικό νομικό πλαίσιο και τίς άπαραίτητες διαδικασίες γιά τί λειτουργία των σχολικών μονάδων.

- Διοργάνωση επιμορφωτικής ήμερίδας μέ τήν έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς 2023-2024 γιά τήν επιμόρφωση των Διευθυντών/ντριων από τά άρμόδια στελέχη της ΔΔΕ Λάρισας γιά τόν προγραμματισμό και τήν οργάνωση όλων των διαδικασιών γιά τί λειτουργία των σχολικών μονάδων.

- Παρουσίαση τοῦ Έτήσιου Προγραμματισμοῦ Έκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Δράσεων πού διοργανώνει ή ΔΔΕ Λάρισας τό σχολικό έτος 2023-2024 γιά τίς σχολικές μονάδες προκεκμένου οι Διευθυντές/ντριες νά εντάξουν και νά οργανώσουν τί συμμετοχή των σχολείων τους.

Έπιμόρφωση των Έκπαιδευτικών

Στίς άμεσες προτεραιότητές μας είναι και ή ενίσχυση τοῦ νέου ρόλου τοῦ εκπαιδευτικοῦ μέ συνεχείς επιμορφώσεις και ενημερωτικές ήμερίδες, ή ενθάρρυνση των εκπαιδευτικών και των μαθητών μας νά άγκαλιάσουν καινοτόμα προγράμματα και δράσεις, ή διαρκής επαγρύπνηση γιά τήν κάλυψη των αναγκών των σχολικών μονάδων μας, τόσο σέ υλικό επίπεδο, όσο και σέ επίπεδο στελέχωσης μέ τό άπαραίτητο προσωπικό.

Ύλοποίηση Προγραμμάτων Πρακτικής Άσκησης Διδασκαλίας Φοιτητών - Συνεργασία μέ τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ή ΔΔΕ Λάρισας, άφουγκραζόμενη τήν ανάγκη εκπαίδευσης των προπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών πού προτίθενται νά ακολουθήσουν τόν εκπαι-

δευτικό κλάδο, ύλοποίησε Προγράμματα Πρακτικής Άσκησης Διδασκαλίας σέ συνεργασία μέ τό Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Μέ τί συνεργασία αὐτή, τό σχολικό ἔτος 2022-2023 στό πρόγραμμα τοῦ Τμήματος Περιβάλλοντος τῆς Σχολῆς Τεχνολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ἡ Πρακτική Άσκησης Διδασκαλίας τῶν προπτυχιακῶν φοιτητῶν καί φοιτητριῶν ὑλοποιήθηκε σέ 4 σχολικές μονάδες. Ἀντίστοιχα, στό πρόγραμμα τοῦ Τμήματος Ψηφιακῶν Συστημάτων τῆς Σχολῆς Τεχνολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ἡ Πρακτική Άσκησης Διδασκαλίας τῶν προπτυχιακῶν φοιτητῶν καί φοιτητριῶν ὑλοποιήθηκε σέ 6 σχολικές μονάδες τῆς ΔΔΕ Λάρισας.

Ἐποστήριξη ἑνός ὀργανωμένου πλαισίου Προγραμμάτων γιά τήν Ἐγεία

Γιά τήν προαγωγή τῆς ὑγείας τῶν μαθητῶν καί μαθητριῶν, στή ΔΔΕ Λάρισας ὑποστηρίχθηκε ἕνα ὀργανωμένο πλαίσιο προγραμμάτων πού ὑλοποιήθηκαν κατά τό σχολικό ἔτος 2022-2023, καί ἀφοροῦν:

- στή συνδιοργάνωση ἀπό τό Πανεπιστήμιο τῶν Πολιτῶν τοῦ Δήμου Λαρισαίων καί τί Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Προγράμματος «Βασική Ἐποστήριξη Ζωῆς (Basic Life Support) μέ Αὐτόματο Ἐξωτερικό Ἀπινιδωτή καί Παροχή Α΄ Βοηθειῶν» τόσο γιά ἐκπαιδευτικούς ὅσο καί γιά μαθητές/τριες Γυμνασίου.
- στή δρομολόγηση τῶν προγραμμάτων Ἀγωγῆς Ἐγείας καί τήν τελική ὑλοποίηση 32 σχετικῶν προγραμμάτων στά σχολεῖα τῆς ΔΔΕ Λάρισας, στό πλαίσιο τῶν προγραμμάτων Σχολικῶν δραστηριοτήτων τοῦ ΥΠΑΙΘ.
- στήν προώθηση σέ ὅλα τα σχολεῖα τοῦ ἐγκεκριμένου προγράμματος ΔΙΩ-ΝΗ πού ὑλοποιεῖται ἀπό τό Ἐποσθεγείο Ἐγείας καί τήν 5η Ἐγειονομική Περιφέρεια Θεσσαλίας-Στερεᾶς Ἐλλάδας γιά τόν μαθητικό πληθυσμό τῶν Γυμνασίων καί Λυκείων τῆς περιοχῆς μας.
- στήν ὑλοποίηση ἐκπαιδευτικῶν σεμιναρίων Πρώτων Βοηθειῶν γιά ἐκπαιδευτικούς πού διοργανώθηκαν ἀπό τό γραφεῖο Φυσικῆς Ἀγωγῆς καί Ἀθλητισμοῦ τῆς ΔΔΕ Λάρισας σέ συνεργασία μέ τόν ΕΟΔΥΑ γιά τήν ἀντιμετώπιση τραυματισμῶν καί ἐπειγόντων παθολογικῶν περιστατικῶν στό σχολεῖο.

- στήν καταχώρηση στόν Έθνικό Χάρτη Άπινιδωτών, τών 7 αυτόματων άπινιδωτών πού διατέθηκαν δωρεάν από τήν έταιρεία ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΕΙΑ – Γαλακτοβιομηχανία ΟΛΥΜΠΙΟΣ καί τοποθετήθηκαν σέ 7 σχολικές μονάδες τής Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Έκπαίδευσης Λάρισας.

Ύποστήριξη Χορήγησης Ύποτροφιών

Γιά τούς άριστεύσαντες μαθητές καί μαθήτριες ή ΔΔΕ Λάρισας ύποστήριξε μέ άπόλυτη διαφάνεια τί διαδικασία γιά τί χορήγηση τών ύποτροφιών τής EUROBANK, τού Αυτόκινητόδρομου Αιγαίου καί τού καθηγητή Θανάση Άνάλατου.

Άξιοποίηση Χορηγιών από άλλους φορείς

Ή ΔΔΕ Λάρισας άξιοποίησε μέ τόν προσφορότερο τρόπο τί χορηγία άπινιδωτών σέ 7 σχολικές μονάδες από τήν έταιρεία ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΕΙΑ - Γαλακτοβιομηχανία ΟΛΥΜΠΙΟΣ. Συντόνισε τόν όρισμό ύπεύθυνων εκπαιδευτικών τών σχολείων γιά τήν παραλαβή καί λειτουργία τών άπινιδωτών καί σέ συνεργασία μέ τόν φορέα τής χορηγίας όργάνωσε τήν ειδική έκπαίδευσή τους.

Διάχυση Βραβείσεων, Δράσεων, Άποτελεσμάτων

Στή ΔΔΕ Λάρισας θεωρούμε καί προωθούμε τήν έξωστρέφεια τής σχολικής μονάδας καί τού εκπαιδευτικού της έργου, καθώς καί τήν σύνδεσή της μέ τήν τοπική κοινωνία καί μέ τήν άγορά εργασίας της.

Στήν προσπάθεια αυτή γιά τήν έπιβράβευση αλλά καί τί διάχυση τών Άποτελεσμάτων, τών Βραβείσεων καί τών σημαντικών Δράσεων τών σχολικών μονάδων κατά τό σχολικό έτος 2022-2023, ή ΔΔΕ Λάρισας προέβη:

- στήν Άνάρτηση βραβείσεων καί δράσεων τών σχολικών μονάδων στήν ιστοσελίδα τής ΔΔΕ Λάρισας,

- στήν άνάρτηση τών δράσεων τής ΔΔΕ Λάρισας στή διαδικτυακή εκπαιδευτική πύλη τού ΥΠΙΑΙΘΑ <https://edu-gate.minedu.gov.gr> καί στήν εκπαιδευτική πύλη τού Πανελληνίου Σχολικού δικτύου <https://www.sch.gr>

- στή διοργάνωση ήμερίδας μέ τίτλο «Τιμή καί Άναγνώριση γιά τό Δημόσιο Σχολείο μας», όπου παρουσιάστηκαν όλες οί δράσεις τών σχολικών μονάδων.

Ἡ ποιότητα ζωῆς τῶν κατοίκων μιᾶς πόλης καί ἡ ἐξέλιξή της συνδέονται ἄρρηκτα μέ τό μορφωτικό ἐπίπεδο καί τήν καλλιέργεια τῶν κατοίκων της. Στή νέα σχολική χρονιά καί στό πλαίσιο τῆς ἐξωστρέφειας, ἡ Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας προσβλέπει νά λειτουργήσῃ ὡς πόλος πολιτισμοῦ μέ τό «ἄνοιγμα» σέ ἕνα εὐρύτερο κοινό –πέραν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ– μέ δράσεις-παρουσιάσεις, ἡμερίδες, ἐνημερώσεις, δρώμενα, γιά θέματα πού θά καλύπτουν ἕνα εὐρύ πολιτισμικό φάσμα, ἀπό λογοτεχνία, φιλοσοφία, Ἱστορία, Παράδοση, λαογραφία, θέματα παιδαγωγικῆς, ψυχολογίας, ἐπιστήμης, θέματα σύγχρονου προβληματισμοῦ (κοινωνικά, περιβαλλοντικά, ἠθικά κ.ἄ.), θέατρο, εἰκαστικά.

Στήν προσπάθειά μας, βέβαια, γιά ἀνύψωση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου στήν πόλη μας ἐπιδιώκουμε τή συνεργασία καί τήν κινητοποίηση κι ἄλλων φορέων, καθῶς κάποι τέτοιο ἀποτελεῖ προῖόν συλλογικῆς δουλειᾶς. Ἰδιαίτερα, δέ, θέλουμε καί ὑπολογίζουμε στήν ἀρωγή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, ἄλλωστε, ἀπό πλευρᾶς της συμβάλλει καταλυτικά στήν παιδεία τῶν ἀνθρώπων καί στή σμίλευση χαρακτήρων.

Ἐλπίζουμε, σὺν Θεῷ, νά εὐδοκιμήσουν οἱ προσπάθειες καί οἱ στόχοι μας καί τό παιδευτικό ἀποτέλεσμα νά μᾶς δικαιώσῃ. Ἄλλωστε, ἂν μάθαμε κάποι κατά τήν περίοδο τῆς πανδημίας καί μετὰ ἀπό τήν πρόσφατη θεομνία Daniel μέ τίς καταστροφικές συνέπειές της, εἶναι νά δουλεύουμε ἀκόμη πῶς σκληρά γιά νά καλύπτουμε ἐπιγενόμενες ἀνάγκες καί νά ἀνταποκρινόμαστε στούς στόχους μας διαχειριζόμενοι μέ τόν καλύτερο δυνατὸ τρόπο καταστάσεις καί κρίσεις, πρὸς ὄφελος ὅλης τῆς ἐκπαιδευτικῆς κοινότητας καί ἐπαγωγικά τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ συνόλου.

Στή ΔΔΕ Λάρισας ἡ συνεχῆς βελτίωση στήν Ἐκπαίδευση ἀποτελεῖ ἕναν ὑψιστό στόχο! Τά σπουδαῖα ἀποτελέσματα τοῦ σχολικοῦ ἔτους 2022-2023 πού παρουσιάζονται παραπάνω ἐπετεύχθησαν χάρι στήν προσπάθεια ὅλων τῶν στελεχῶν καί τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ τῆς Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης Λάρισας, πού μέ τήν οὐσιαστική συμβολή τους προσπαθοῦν νά ὑποβοηθοῦν καί νά μεγεθύνουν τό ἔργο τῶν σχολικῶν μονάδων. Σέ αὐτή τήν προσπάθεια εἶναι καταλυτικός ὁ ρόλος τῶν Διευθυντῶν/Διευθυντριῶν καί τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῶν σχολικῶν μονάδων. Ἡ συνένωση λοιπόν, δυνάμεων τόσων ἀνθρώπων καί ὁ ἀποτελεσματικὸς συντονισμὸς τους δημιουργησαν καί δημιουργοῦν τήν ὑπεραξία στό παραγόμενο ἐκπαιδευτικὸ ἔργο.

Ἡ μόρφωση τῶν παιδιῶν μας πρέπει νά ἀποτελεῖ προτεραιότητα ὅλων μας, καθῶς ἐγγυᾶται τή συνέχεια καί τήν ὑγιᾶ ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας μας καί μπο-

ρεϊ νά καταστήσει τήν πόλη μᾶς ἐστία πολιτισμοῦ καί δημοκρατικότητας στόν ἐγγύρω χώρο ἀναβαθμίζοντας πρωτίστως τό ἐπίπεδο ζωῆς μας. Γι' αὐτό ἀξίζει νά παλεύουμε, γι' αὐτό ἀξίζει νά προσπαθοῦμε καθημερινά γιά τό καλύτερο!

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΑΝΟΣ
ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ-ΗΘΟΠΟΙΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ: Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Μιά συνέντευξη στον Γιώργο Τράντα

Ο Κώστας Τσιάνος έχει σημαδέψει την θεατρική ιστορία της Λάρισας, με τό Θεσσαλικό Θέατρο. Μαζί με την Άννα Βαγενά και τους συνεργάτες τους δημιούργησαν θεατρική παιδεία όχι μόνο στην πόλη, αλλά και σε όλο τον νομό, ίσως και σε όλη την Θεσσαλία. Είχαμε την ευκαιρία να συζητήσουμε μαζί του. Είναι μία συνέντευξη-ποταμός, στην οποία ανοίγει την καρδιά του. Είναι πολύτιμα τά μηνύματα που δίνει, διότι είναι ειλικρινής, δέν φοβάται να πει αυτό που πιστεύει και, κυρίως, μάς δείχνει μία μεγάλη αλήθεια: ότι για να αποκτήσεις θεατρική παιδεία τόσο ως ηθοποιός όσο και ως θεατής χρειάζεται καλλιέργεια, μελέτη, να δεις παραστάσεις, να ζήσεις τό θέατρο. Αυτό σε μία εποχή που, όπως πικρά παρατηρεί ή συντοπίτισσά μας Μαρία Εύθυμίου, οί πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου γνωρίζουν λιγότερα από έναν απόφοιτό του Δημοτικού της δεκαετίας του '50.

Υπάρχει θεατρική παιδεία σήμερα;

Δέν υπάρχει θεατρική παιδεία. Είναι άθλια. Μόνο οί ταλαντούχοι μπορούν να παιδευτούν σωστά, όσοι έχουν ταλέντο, τά προσόντα γι' αυτή τή δουλειά, φωνή, ευαισθησίες, μία συνισταμένη πολλών πραγμάτων. Τό ταλέντο όμως θέλει καλλιέργεια. Δέν είναι τόσο απαραίτητη ή παιδεία, αλλά ή καλλιέργεια. Διάβασμα, ό,τι μπορείς να διαβάζεις και θεατρικών έργων αλλά κυρίως λογοτεχνίας, τά όποια σου ανοίγουν τούς όρίζοντες. Τά θεατρικά έργα, όπως Shakespeare, τραγωδίες, διαβάζονται. Πρέπει να τά δεις παιγμένα κάπου, τό πώς παίζονται έχει σημασία.

Ποιός μπορεί να αναπτύξει το ταλέντο αυτού που θα παίξει στο θέατρο; Ένας εμπνευσμένος σκηνοθέτης; Ένας θεατράνθρωπος;

Άλλοι ταλαντούχοι που έχουν το χάρισμα της μετάδοσης. Οί δάσκαλοι. Υπήρχαν δάσκαλοι τέτοιοι και τώρα πρέπει να υπάρχουν. Τήν εποχή που βγήκα εγώ υπήρχε ο Ροντήρης, ο δάσκαλός μου, ήταν πανεπιστήμων. Υπήρχε ο Κούν που ήταν πιο πολύ εμπειρικός χωρίς να είναι φιλόσοφος, καθώς η Φιλοσοφία δεν έχει σχέση με το θέατρο, είναι για τὰ Πανεπιστήμια. Χρειάζονται σχολές. Προσωπικά παρακολούθησα στην Μόσχα σέ σχολή τρεις μήνες. Εκεί είναι άλλο πράγμα. Πέντε χρόνια σχεδόν εσώκλειστοι, από τό πρωί μέχρι τό βράδυ. Στίς μεγάλες χώρες υπάρχουν σχολές καλές με δασκάλους, όπου κυρίως ασκούνται. Έδω μόνο του Έθνικοῦ κι αυτή μου φαίνεται ότι με τούς δασκάλους δεν τὰ πάει καλά.

Υπάρχουν άτομα που δεν έχουν παρακολουθήσει κάποια σχολή. Πρόσφατα αποχαιρετήσαμε τή Μαίρη Χρονοπούλου, ή όποία δεν είχε πάει σέ κάποια σχολή.

Είχε παρακολουθήσει 5 χρόνια χορό στό θέατρο, τεχνική από τόν Ροντήρη, είναι απαραίτητη ή τεχνική. Η Κατερίνα Γιουλάκη ήταν στό χορό. Και μαζί με τήν Μάρω Κοντοῦ ήταν φίλες και διδασκόντουσαν στό θέατρο όλο τό χρόνο για τό έργο που θα παίζανε τό καλοκαίρι, χορό, κίνηση, τεχνική, φωνή. Είναι σάν να έκαναν δέκα σχολές άλλες. Αλλά παίζανε σάν φιγκουράν, με τήν Παξινοῦ τόν χειμώνα. Δεν μπορούσαν να ποῦν φράση καθόλου, απαγορευόταν. Ήταν πολύ αυστηρά. Αυτή ή αυστηρότητα έχει χαθεῖ πιά. Εγώ εἶμαι λίγο τῆς αυστηρότητας. Δεν μπορεί να έρθει ό άλλος στην πρόβα και να είναι αδιάβαστος. Κανονικά τόν διώχνεις. Υπήρχαν καθηγητές κάποτε. Τώρα γίνανε πολλές σχολές. Αυτοί που έχουν τίς σχολές, είναι οί πιο άτάλαντοι, δεν τούς παίρνεις να παίζουν. Και λές, αυτός διδάσκει τώρα;

Έχουμε ταλέντα;

Έχουμε ταλέντα. Είναι μερικοί νέοι, που είναι καλύτεροι από εμάς. Βλέπουν παραστάσεις από τό YouTube. Υπάρχουν πολύ καλοί ήθοιοι. Και σέ κάποια σήριαλ που κατηγορούμε, είναι κάποιοι που είναι έξαιρετικοί. Από μόνοι τους πάνε και παρακολουθοῦνε, διαβάζουν. Έχουν πιο άνοιχτούς όρίζοντες και γνώσεις.

*Ὡς θεατές πῶς ἐκπαιδευόμαστε;
Ἄν ἀπό μικρός πηγαίνω σέ καλές
παραστάσεις, μήπως μαθαίνω
σιγά σιγά;*

Μόνο βλέποντας παραστάσεις.
Σ' ἀρέσει, δέν σ' ἀρέσει. Ὑπάρχει
κάτι πού γίνεται μαγικό, δέν χρε-
ιάζεται νά σοῦ πει κανένας. Βλέ-
πεις κι αὐτό κι ἐκεῖνο καί ἐκεῖνο.

Δέν ὑπάρχουν κακά ἔργα. Ἄς ποῦμε καί τό ἐλαφρό θέατρο εἶναι πάρα πολύ
καλό καί δύσκολο νά γίνει. Δέν θά ἀπαγορεύσεις τήν ἐπιθεώρηση ἐπειδή ὑπάρ-
χει ἡ τραγωδία, τό ὑψιστο εἶδος θεάτρου. Καλή παράσταση ἢ κακή, τό προσέ-
χεις ἢ δέν τό προσέχεις.

*Οἱ γνῶμες ὁμως δίστανται. Γιά τήν ἴδια παράσταση τό καλοκαίρι στήν Ἐπι-
δαυρο, ἐνός πρωτοπόρου Γερμανοῦ σκηνοθέτη. Ἡ μία πλευρά ἔφυγε ἀπό τό
θέατρο.*

Αὐτό εἶναι τό καλύτερο πού μπορεῖ νά συμβεῖ. Ἡ σύγκρουση, ἡ δημιουργία
διαλόγου. Ἀπό ἄλλους ἄκουσα ὅτι ἦταν ἔξοχη κι ἀπό ἄλλους χάλια. Ἀλλά
αὐτό δέν εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ θεάτρου, τῆς τέχνης; Ἄμα συμφωνοῦν ὅλοι κάτι
συμβαίνει.

*Μήπως κάνουμε κάποια πράγματα ἐπίτηδες γιά νά προκαλέσουμε; Σᾶς βρί-
σκει σύμφωνο τό νά προκαλέσετε τόν διάλογο μέσα ἀπό τήν πρόκληση;*

Εἶναι κακό θέατρο. Ποτέ δέν τό ἔκανα αὐτό. Ἀλλά δέν λέω καί ὅτι ἔκανα καλά.
Δέν ἔχω καμμιά καλή ιδέα γιά τόν ἑαυτό μου. Τώρα ἰδιαίτερα στό τέλος, ἄμα
δέν εἶσαι αὐστηρός μέ τόν ἑαυτό σου, δέν ἔκανες σίγουρα κάτι...

*Νά ἀποδομήσεις ἓνα ἔργο, νά πάρω τόν Ἀριστοφάνη νά τόν κάνω κάπως
ἀλλιῶς...*

Κι αὐτά εἶναι λίγο περίεργα. Καταρχήν, τά ἴδια τά ἔργα εἶναι ἀποδομημένα,
δέν εἶναι αὐτά πού ἔγραψαν ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης καί ὁ Αἰσχύλος. Τό
καταλαβαίνεις μέ τό ἔνστικτο ὅτι κάποιες τραγωδίες εἶναι πολύ πειραγμένες.

Ειδικά τήν «Ιφιγένεια ἐν Αὐλίδι», τῆς ἀλλάξαν τόν ἀδόξαστο... καί ιδιαίτερα οἱ Χριστιανοδημοκράτες αὐτοί... τό ἀλλάξαν τό ἔργο ὅλο, δέν μπορεῖ νά ἔγραψε αὐτά τά πράγματα, δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ διαφορετικά ἢ ἀπότομη ἀλλαγί τῆς Ἰφιγένειας. Τό ἔργο εἶναι συγκλονιστικό. Ἡ Ἰφιγένεια συμφωνεῖ νά θυσιαστεῖ καί τό παρουσιάζουν ὡς πατριωτικό δράμα. Εἶναι λάθος. Εἶναι ἐντελῶς φανερό ἄν τό κοιτάξεις τό ἔργο κι ἐγώ ἔχω ἀσχοληθεῖ πολύ. Τό ἔχω ἀνεβάσει καί θέλω νά τό ἀνεβάσω καί πάλι. Ὁ Εὐριπίδης τήν βάζει νά αὐτοκτονήσει ἐδῶ. Ξέρει ὅτι θά πεθάνει ὅπωςδήποτε. Τό τοποθετεῖ σάν εἰρωνεία, τούς εἰρωνεύεται ὅλους τούς ἐγκληματίες, τόν πατέρα, τούς ἐξευτελίζει. Ἀλλά αὐτό δέν ἔφτασε ὅπως τό ἔγραψε ὁ Εὐριπίδης, ἦταν πολύ τολμηρός αὐτός. Ὁ Ἀριστοφάνης τά λέει ξεκάθαρα, καθῶς χτυπάει τόν Εὐριπίδη, ἐπαινῶντας τον μᾶλλον, ὅτι ἦταν πολύ τολμηρός. Κουτσούς στραβούς, χωρικούς, πρόστυχες γυναῖκες. Δέν ἐννοοῦσε μόνο τή Φαῖδρα.

Ποιό ἔργο πού ἀνεβάσατε τό εὐχαριστηθήκατε πάρα πολύ;

Κανένα. Εὐχαριστήθηκα ὅσα εἶχαν ἀπήχησι στόν κόσμο. Τό θέατρο χωρίς κόσμο, ἄδειο, δέν ὑπάρχει. Ἄν δέν κάνει εἰσιτήρια, κάτι συμβαίνει. Καί σέ μιά πόλη σάν τήν Λάρισα. Ὅταν εἶναι ἕνα μεγάλο ἔργο, Becket, Pinter. Πρέπει νά εἶναι ἐξαιρετικά παιγμένο, μέ τήν δύναμη τοῦ κεκμένου θά ἔχει εἰσιτήρια. Καί δόξα τῷ Θεῷ ἔχω χορτάσει ἐπιτυχίες. Ἄν μάθεις νά σ' ἀρέσουν πράγματα, θά γίνεις κακός θεατής. Θά γίνεις σάν καί μένα. Ἐμεῖς εἴμαστε κακοί θεατές. Ἀρχίζει ἡ παράσταση καί λέω αὐτό τό σκηνικό γιατί εἶναι ἔτσι, αὐτός ὁ φωτισμός θά μποροῦσε νά ἦταν ἀλλιῶς, αὐτός γιατί φορᾷ αὐτό, αὐτός δέν τά λέει καλά, γιά νά δοῦμε παρακάτω. Πάει τό ἔργο, ἔφυγε. Δέν χαίρομαι καμιά παράσταση. Πρέπει νά εἶναι κάτι πολύ ὡραῖο, ἀπό τήν γέννησή του μέχρι τό τέλος, γιά νά τά ξεχάσεις ὅλα αὐτά. Ἕνας πού δέν εἶναι τῆς δουλειᾶς πού πάει κάνει κάτι σεμινάρια, πασαλείμματα, πόσο μᾶλλον στήν Λάρισα, εἶναι τρομακτικά, πουλᾶνε φύκια γιά μεταξωτές κορδέλες. Ἀρχίζουν κάτι ἀλλά δέν τό προχωρᾶνε. Τό κομμάτι τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ θεάτρου εἶναι πολύ λάθος στήν Ἑλλάδα. Αὐτοί νομίζουν ὅτι εἶναι καλύτεροι ἀπό τούς ἐπαγγελματίες, ὅτι κάνουν καλύτερες παραστάσεις. Ὅλοι οἱ ἀτάλαντοι εἶναι οἱ ἀδικημένοι. Αὐτή ἡ δουλειά θέλει τεχνίτες. Δέν εἶναι μόνο το ταλέντο, εἶναι ἡ τεχνική. Πῶς παίρνεις ἀνάσα, πῶς παίρνεις ἀνάσα. Ἀνεβαίνει ἡ φωνή, κατεβαίνει ἡ φωνή. Αὐτοί δέν ξέρουν νά κάνουν παύση στό κόμμα, στήν τελεία. Ρωτᾶνε σάν νά εἶναι στό δημοτικό σχολεῖο, καί διπλωματοῦχοι ἀπό αὐτές τίς ἀπέραντες σαχλές σχολές.

Εἶναι περιέργο τὸ θέμα. Παρόλα αὐτὰ ὅμως ὑπάρχουνε ταλαντοῦχοι ἄνθρωποι, ἐνημερωμένοι πού μόνοι τους, σπουδάζουν, κάνουν.

Τὸ Θεσσαλικὸ Θέατρο πῶς τὸ κάνατε, γιατί τὸ κάνατε; Λέει ἓνας μῦθος ὅτι μαζευσάσαν στὴν πλατεία, κουβεντιάζατε μέ τὴν Βαγενᾶ καί ζυμωνόταν.

Μετά τὴν Χούντα, μετά τὸ '74, μιλάγανε ὅλοι γιὰ ἀποκέντρωση. Ἐγὼ ἀνακατευόμουν μέ ομάδες. Εἴμαστε ἡ ομάδα πού ἴδρυσε τὸ πρῶτο περιφερειακὸ θέατρο στὴν Ἀθήνα, τὸ ἱστορικὸ θέατρο Νέας Ἰωνίας, τὸ πειραματικὸ θέατρο μέ τὴν Ριάλδη, τὴ Νέα Πορεία, ἄλλο μέ νέους. Καί σκεφτόμουνα κάτι στὴν περιφέρεια, στὴν ἐπαρχία, κάτι στὴν Λάρισα. Ἦμουνα στὸν θίασο τῆς Καρέζη καί τοῦ Κώστα Καζάκου καί σέ μιὰ πρόβα ἦρθε ὁ Γιώργος Ζιάκας καί μοῦ πρότεινε νά συναντηθοῦμε μέ τὴν Βαγενᾶ πού σκεφτόταν τὸ ἴδιο. Πήγαμε στό σπίτι τῆς Ἄννας. Ἦταν μαζί καί ὁ Λουκιανὸς Κηληπδόνης καί συζητήσαμε. Τὸ εἶχε πάρει ἀπόφαση, τὸ εἶχε φάξει ἡ Βαγενᾶ. Μοῦ εἶπε πῶς νά κάνουμε Σύλλογο. Νά γράψουμε μέλη, νά βάλουμε κάποιες προσωπικότητες καί ζητήσαμε ὑπογραφές. Ἀπὸ τὸν Χατζιδάκι, τὸν Θεοδωράκη, τὸν Καμπανέλλη, τὸν Ἀγγελόπουλο, τὸν Βούλγαρη, τὴν Γαλάνη, ἰδρυτικὰ μέλη εἶναι αὐτοὶ ὅλοι. Ἦθελε 25 τουλάχιστον ὑπογραφές. Ἦτανε παραπάνω. Ἔβαλαν ὑπογραφές οἱ ἐπώνυμοι τῆς Ἀθήνας καί στὴν συνέχεια Λαρισαῖοι πολλοί. Ἐγὼ δέν μποροῦσα γιατί δούλευα τότε στὴν Ἀθήνα, στὴν Καρέζη. Κάναμε τὸ «Μεγάλο μας Τσίρκο» καί εἶχαμε καί περιοδεῖες. Καί τὰ πρῶτα χρήματα ἦταν ἀπὸ τίς ἐγγραφές τῶν Λαρισαίων, ἦτανε ἓνα χιλιάριο ἢ ἐγγραφί.

Δέν εἶχατε πάρει τότε ἐπιδότηση;

Ἀπὸ πουθενά. Τὸ μόνο πού εἶχαμε ἀπὸ τὸν Δῆμο ἦταν ὅτι μᾶς δώσανε τὸ Ὕδειο. Καί τὸν χειμῶνα ἐκεῖνο ἀνεβάσαμε τὴν «Αὐλή τῶν θαυμάτων», τοῦ Καμπανέλλη. Ἀλλά εἶχαμε ἀποφασίσει νά εἶναι ἐπαγγελματικὸ. Νά πληρώνονται οἱ ἠθοποιοὶ γιὰ τίς πρόβες, γιατί δέν πληρώνονται οὔτε τώρα. Ἦταν τὸ πρῶτο μὴ κρατικὸ πού πλήρωσαν πρόβες. 30.000 πήραμε ἀπ' τὸν Παπαστράτο, 30.000 ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴ Τράπεζα μᾶς ἔδωσε ὁ Ἀδαμάντιος Πεπελάσης καί πληρώσαμε ἠθοποιούς, πήραμε μαγνητόφωνα. Κι ἔτσι ἀρχίσαμε. Ἀλλά πῆγε πολὺ καλά τὸ ἔργο καί εἰσπρακτικά!

Συνεχίσατε με την Καρένη;

Σταμάτησα, δέν προλάβαινα. Μάλιστα θά πηγαίναμε στήν Γερμανία μέ τό «Μεγάλο Τσίρκο». Καί τῆς λέω: «Τζένη, δέν μπορῶ νά ἔρθω. Λέω κάνουμε θέατρο στή Λάρισα». Μοῦ λέει: «Ἔε, ὦραϊα, θά παΐξετε δυό παραστάσεις, τρεῖς». Τῆς λέω ὅτι ὁ σκοπός μας εἶναι νά εἶναι μόνιμο τό θέατρο. Μοῦ λέει: «Ἔχεις τρελαθεῖ, παιδί μου; Θά κάνεις μιὰ ζωί τόν πρόσκοπο;». Τῆς ἐξήγησα λοιπόν καί κατάλαβε καί στό τέλος μοῦ λέει: «Νά πᾶς! Θά πετύχετε;».

Ἐπῆρχαν φορές πού μετανιώσατε;

Ἦχι. Ὅφειλῶ πάρα πολλά στό Θεσσαλικό Θέατρο. Καταρχήν, αἰσθάνθηκα ὅτι κάνω τό χρέος μου, ὅτι εἶμαι χρήσιμος μέσα ἀπό αὐτή τήν ἀχρηστη δουλειά. Στή δουλειά μου ὠφελήθηκα πάρα πολύ καί σάν ἡθοποιός ἔπαιζα καί καλά. Ἐπρεπε νά κατακτίσω κάθε μέρα καί ἄλλο κοινό, στά χωριά, μέ ἄλλες συνθήκες. Παίζαμε μέ ἄλλο σκηνικό κάθε μέρα. Ἄλλοῦ ἦταν τί μιὰ μέρα ἡ καρέκλα, ἄλλοῦ τήν ἄλλη. Σέ πολλά ἔργα ἐρχότανε κάποιος σκηνοθέτης ἀπό τήν Ἀθήνα ἀλλά στή συνέχεια ἔφευγε καί ἀναλαμβάνει ἐγώ. Ἡ ἀνάγκη μέ ἔκανε. Μοῦ λέει ἡ Βαγενᾶ γιατί δέν τό κάνεις ἐσύ; Εὐκόλα τά λές... Κάντο ἐσύ, ἕνα παιδικό, μετά μιὰ ἐπιθεώρηση.. Σιγά σιγά ὄχι συνέχεια... Κι ἔτσι γλυκάθηκα λίγο.

Εἶναι ὠραῖο νά στήνεις κάτι ἀπό τήν ἀρχή, νά δημιουργεῖς, νά τό φτιάχνεις στό μυαλό σου!

Ἦχι δέν εἶναι αὐτό. Ἐπαιζα κι ἔπαινα τόν ἑαυτό μου νά σκέφτεται ἄλλα πράγματα. Τί θά κάνω αὐριο, τί ὦρα θά πάω στίς Σοφάδες, πότε θά κολλήσω τίς ἀφίσεις, πότε θά κάνω διαφημιστικό. Κάτι τέτοια ἤ νά μετρώ κεφάλια, ἐάν βγῆκαν τά ἔξοδα νά πληρωθοῦν. Ὑποκριτική δέν εἶναι αὐτό. Πρέπει νά εἶσαι στό ἄγχος ἀπό τό πρωί μέχρι τό βράδυ. Δέν εἶχα ἐπιχορηγήσεις. Καί τώρα, ἰδιαίτερα τά τελευταῖα δέκα χρόνια, τίποτα.

Πρὶν ὁμως τά ΔΗΠΕΘΕ εἶχατε πάρει ἕνα ποσό.

Ἄπ' τήν Μελίνα καί ἀπό τόν Θάνο Μικρούτσικο, ὅταν ἦταν ὑπουργοί πολιτισμοῦ. Καί μετά κάθε φορά πού κάναμε παραστάσεις, μέ 20 ἡθοποιούς, σκηνικά, πράματα... Εἶχα δύο θέατρα, τόν Γαλαξία καί τόν Μῦλο, καί γέμιζαν καί τά δύο. Καί εἶχα εἰσπράξεις ἀλλά δέν βγαίνανε τά ἔξοδα, γιατί ὁ Δῆμος δέν

κάλυπτε τά πάγια ἔξοδα, τῶν ὑπαλλήλων, τῆς καθαρίστριας, τῶν ἠλεκτρολόγων, τόν φωτισμό. Ἔπρεπε νά καλυφθοῦν ἀπό τίς εἰσπράξεις. Ἔκανα λοιπόν διάφορα κόλπα γιά νά μαζέψω χρήματα. Ἀναγκάστηκα νά κάνω σκηνικά, μουσικές, χορογραφίες ὁ ἴδιος γιά νά μῖν πληρώνουμε. Γνώριζα πῶς, καλύτερα κάποτε καί ἀπό τούς εἰδικούς. Τά ἔκανα μέ χαρά. Ἐναν χειμῶνα πού τό Συμβούλιο εἶχε ἀποφασίσει νά μῖν κάνουμε τίποτα, εἶπα: τό Θεσσαλικό δέν θά κάνει τίποτα; Θά τά κάνω ὅλα, σκηνικά, κοστούμια, διασκευή τό ἔργο, ὅλα καί θά δουλέψει. Καί κάναμε ἕναν καταπληκτικό Ψαθᾶ. Αὐτός καί ὁ Σακελλάριος εἶναι μεγάλοι συγγραφεῖς. Κάναμε τό «Μικροί Φαρισαιοὶ» πού ἔφερε λεφτά καί βγάλαμε τά ἔξοδα. Γιατί νά κάνω Φεῖντό; Εἶναι καλύτερος διπλαδῖ ὁ Φεῖντό ἀπ' τόν Σακελλάριο;

Κάποιοι ἔχουν κάνει τέτοια ἱεράρχηση, ποιός συγγραφέας εἶναι πιό πάνω καί ποιός πιό κάτω. Ὁ Μπρέχτ, γιά παράδειγμα...

Ὁ Μπρέχτ τώρα δέν παίζεται, ἔχει λίγο παρακιάσει, ἀλλά ἔκανε ἕνα μεγάλο καλό. Ὅταν ἤμωνα στό Γυμνάσιο, στίς δύο τελευταῖες τάξεις, εἶχα τήν εὐτυχία –καί ὅλοι οἱ συμμαθητές– νά ἔχουμε φιλόλογο τόν Ἀπόστολο Κρανιαῖ. Αὐτός μᾶς ἄνοιξε τά μάτια. Καί μιά δασκάλα. Αὐτοὶ ἦτανε, στό Δημοτικό, στό Πρότυπο πού πῆγαινα. Τήν πρώτη μέρα πού ἦρθε ὁ Ἀπόστολος Κρανιαῖς, ὁ φόβος καί ὁ τρόμος. Πολύ σοβαρός, ἔκανε σοβαρά πράγματα. Μίλαγε καρδιτσιώτικα, ἀπό τόν Παλαμᾶ Καρδίτσας: «Οὐ μεγαλύτερους ποιητής ὄλουν τούν αἰώνουν εἶναι ὁ Ὅμηρος», μέ τό καλημέρα σας. «Μετά ἔχουμε τούν Αἰσχύλου, τούν Σοφοκλῆ, τούν Εὐριπίδη. Κι οὐ Ἀριστοφάνης, ἀλλά δέν εἶναι στοῦ ὕψους αὐτοῦν. Ὁ μεγαλύτερος ποιητής τῆς Χριστιανοσύνης εἶναι ὁ Σαῖξπηρ. Μετά ὁ Μολλιέρος καί μετά ἔχουμε πολλούς. Αὐτοὶ δώσανε τά φῶτα τά μεγάλα στήν ποίηση ἀλλά καί στό θέατρο». Ἔτσι ἀκριβῶς μέ τρεῖς λέξεις. Βεβαίως καί ὑπάρχει ἱεράρχηση.

Νά λοιπόν πού ἡ θεατρική παιδεία χρειάζεται. Μ' ἕναν τρόπο διαφορετικό αὐτός ὁ δάσκαλος, ὁ Κρανιαῖς, σοῦ πέρασε τήν ἀγάπη γιά τό θέατρο.

Δέν λέω ὅτι ἡ παιδεία εἶναι περιττή, ἴσα ἴσα. Ἡ παιδεία δέν εἶναι στό ὕψος της. Πρέπει νά εἶναι καλή καί ἡ θεατρική καί ἡ ἄλλη. Ὅταν πᾶς νά κάνεις αὐτή τή δουλειά, δέν χρειάζεται ὁ θεατής νά πρέπει νά ξέρει. Τώρα κάνουν αὐτά τά σεμνάρια. Εἶναι νά γελαῖς, κοροϊδεύουν τόν κόσμο.

Στό σχολείο όμως μπορούμε να κάνουμε τέτοιες αναφορές, όπως έκανε ο Κρανιας. Σιγά-σιγά να φυτεύουμε στα παιδιά την αγάπη για τους μεγάλους του θεάτρου.

Μά αυτό πρέπει να γίνει στο σχολείο. Αυτή είναι η παιδεία. Έγώ όμως μόνο αυτόν θυμάμαι ως δάσκαλό μου, στις δύο τελευταίες τάξεις στο σχολείο, και γι' αυτόν έχουμε κάνει και αφιερώματα οι παλιοί και μάλιστα πέρσι εκεί που είναι το Όρφανοτροφείο, πήρε το όνομά του. Μέ καλέσανε κι έβγαλα και λόγο, τίς μνήμες.

Η πόλη τί κέρδισε από τό Θεσσαλικό Θέατρο; Είπες ότι έσύ βελτιώθηκες και ως άνθρωπος και ως σκηνοθέτης.

Τότε στο Δημοτικό ήταν Δασκάλα η περίφημη Νίτσα Χαλκιά, η όποία έκανε ένα μάθημα μέ τό Σύστημα Δελμούζου. Ήτανε μαθήτριά του, έτσι δέν μās έκανε μάθημα μέσα στην τάξη. Όταν δέν έβρεχε, περίπατο πηγαίναμε, περιπατητική, και τυχαία τάχα μπαίναμε στον Άγιο Νικόλαο και έκανε μάθημα Θρησκευτικά, τυχαία από τότε γνώρισα ότι υπάρχει αρχαίο θέατρο. Ήταν τό πρότυπο σχολείο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, εκεί που τό γκρεμίσανε. Από τότε πηγαίναμε στα ΣΕΛΓΕ και μās έλεγε έδω από κάτω ήταν τό αρχαίο θέατρο και πηγαίναμε στην αυλή, τό ζωγράφιζε και μάζευε πετραδάκια για τίς κερκίδες από τότε. Φυτεύαμε φασόλια, για να δοϋμε πως φυτρώνει και πως ανθίζει αυτό τό φυτό.

Ήταν βιωματική μάθηση. Για θέατρο σās είχε μιλήσει;

Τά παίζαμε όλα. Έχω παίξει έγώ, τί Πάρη, τί Αγαμέμνονα, τί Αθανάσιο Διάκο. Όλα τά Θρησκευτικά, την Ιστορία. Και μās κατηύθυνε: έσύ θα κάνεις αυτόν, έσύ θα κάνεις τον Τοϋρκο.

Για τό σχολικό θέατρο τί γνώμη έχετε; Έτσι όπως τό βγάζουν οι δάσκαλοι, δέν είναι εκπαιδευμένοι, δέν είναι σπουδαγμένοι.

Πρέπει να τό αναλαμβάνουν έμπειροι, όπως γινόταν παλιά. Οι δάσκαλοι ν' αφήσουν τά παιδιά να κάνουν λάθη. Αυτή την έννοια έχει και ό έρασιτεχνισμός. Πρίν να γίνει τό θέατρο ΔΗΠΕΘΕ ήταν ό Μπατζανούλης επί του Πολιτισμού και συζητήσαμε κάτι, να κάνουμε μιά ομάδα μέ έρασιτέχνες. Διαλέξαμε

τὴν «Εἰρήνη» τοῦ Ἀριστοφάνη. Καί εἶχε τέτοια ἐπιτυχία, ἦταν τόσος κόσμος, τότε ἦταν τὸ ΠΑΣΟΚ μέ τίς ΝΕΛΕ, καί ἔκαναν καί πλήρωναν τὰ ἔξοδα. Φτάσανε μέχρι τή Ρόδο, τὰ νησιά, τή Λευκάδα. Τό πῆραν ἐπάνω τους ὅμως καί ζητάγανε μετά νά τούς κουβαλᾶνε τὰ ροῦχα καί νά τούς ντύνουνε. Δέν μπορεῖς νά φανταστεῖς.

Ὑπό ποιές προϋποθέσεις βοηθάει καί εἶναι χρήσιμο τὸ ἐρασιτεχνικό θέατρο;

Μεγάλη συζήτηση ἀνοίξαμε. Πήγαυα σέ κάποια συνέδρια, τούς μιλοῦσα, τούς βοηθάγαμε, τούς εἶχαμε τὰ ροῦχα, τὰ σκηνικά, μουσικές, φῶτα. Καί βλέπω κάτω κάτω ἐντρομος. Στό τέλος μέ πιάνουν ὁ καθηγητής ὁ Δημήτρης Μαρωνίτης μέ τόν καθηγητή τῆς Φιλολογίας, τόν Νίκο Χουρμουζιάδη καί μοῦ λένε: «Κώστα, τί εἶναι αὐτά ποῦ λές; Θά ἔπρεπε νά ντρέπεσαι, δέν βοηθάτε. Ἐνα ἐρασιτεχνικό θέατρο δέν ἔχει καμμιά δουλειά νά εἶναι δίπλα ἀπό ἕνα ἐπαγγελματικό θέατρο. Οἱ ἐρασιτέχνες δέν πρέπει νά παίζουν οὔτε μέ σκηνικά οὔτε μέ φωτισμούς, οὔτε μέ τίποτα». Κανονικά οἱ ἐρασιτέχνες παγκοσμίως ἀνεβάζουν ἕνα ἔργο, τό μαθαίνουν, τό κάνουν μόνοι τους καί τό φτάνουν στή γενική πρόβα. Δέν τό κάνουν παράστασι.

Ἐλεγε ὁ Μάνος Χατζηδάκης στό κηποθέατρο ὅτι δέν ἔχετε ἐσεῖς οἱ Λαρισαῖοι τή μουσική παιδεία ποῦ ἔχουν οἱ Βολιώτες. Γιατί ἐσεῖς σταματᾶτε στή μέση ἐνῶ δέν ἔχει τελειώσει τὸ ἔργο καί χειροκροτᾶτε, ἐνῶ οἱ Βολιώτες, λόγω τοῦ ὅτι ἦταν ἀστικός πληθυσμός, οἱ παλιοί, εἶχαν ἄλλη συμπεριφορά. Καί μᾶς ἔλεγε ὅτι χαιρόταν νά δίνει παραστάσεις στόν Βόλο καί μᾶς ζητοῦσε νά μὴν παρεξηγηθοῦμε. Ἐνας λαός, λοιπόν, κατά τή γνώμη σας, ἔχει θεατρική παιδεία ἢ δέν ἔχει, ξέρεῖ νά ἐκτιμᾶει μιά ἰδιαίτερη παράστασι;

Τί μᾶς πειράζει; Αὐτή ἡ ἀποψη μέ κάνει νά γελάω πολύ καί τοῦ τό εἶχα πει τοῦ Χατζηδάκι. Τί εἶναι αὐτά, μὴ χειροκροτᾶτε γιατί δέν πρέπει νά κοπεῖ ὁ εἰρμός; Ἄσε τόν κοσμάκη νά χαρεῖ, νά ξεσπάσει, ἀφοῦ τοῦ ἀρέσει. Θά μάθει σιγά σιγά. Τώρα μάθανε καί δέν χειροκροτᾶνε, αὐτοῖ ποῦ πᾶνε, καμμιά ἑκατοστή στό Ὀδείο. Ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά μοιάσουν μέ τὰ club μετά. Σήμερα τὰ σκηνικά εἶναι συνήθως ἄθλια. Βάλε μιά μαύρη κουρτίνα καί παίξε. Ἐκεῖ γυρίζει τὸ ἐπαγγελματικό θέατρο, στό λιτό σκηνικό. Δέν μπορῶ νά δώσω συμβουλές. Τό γνήσιο ἐρασιτεχνικό ἦταν στά χωριά, ὅταν ἔπαιζαν τὴν Γκόλφω, σέ ὅλη τὴν Κρήτη ὅταν παίζανε τόν Ἐρωτόκριτο ἢ τὴν Ἐρωφίλη. Καί οἱ βοσκοὶ καί τὰ παιδιὰ

γνώριζαν και ήταν υπέροχα. Αυτό που κάναμε με τό Θεσσαλικό θέατρο είχε κάποιο σκεπτικό. Θέλαμε καταρχήν νά δημιουργήσουμε ένα λαϊκό θέατρο. Δέν μās ενδιαφέρει ή έλίτ. Καθόλου. Κάτι φίλοι, όπως ό συγχωρεμένος ό Λαχανās που τά ήξερε όλα. Του έλεγα: «Τί ήρθες νά δεις, Σακελλάριο, Γιαννακόπουλο, δέ θά σ' άρήσει έσένα». Ήταν σνόμπ· ήθελαν νά άνεβάσουν Άνουίγ και Φειντό. Άνεβάσαμε τίν «Στέλλα Βιολάντη», και στό Θεσσαλικό Θέατρο και στό Κρατικό. Ή «Στέλλα Βιολάντη» είναι σάν Ίψενικό έργο και μπορεί κι από τά καλύτερα του Ξενοπούλου. Θέλαμε λοιπόν νά κάνουμε λαϊκό θέατρο και θέλαμε νά παρουσιάσουμε τους καλύτερους και τά καλύτερα έλληνικά θεατρικά έργα. Γι' αυτό άρχίσαμε με τόν Καμπανέλλη, τόν πατριάρχη του θεάτρου, τόν Δημήτρη Κεχαΐδη, τόν Σκούρη, τόν Εύθυμιάδη, τόν Μάριο Ποντίκα που έγραψε έργα ειδικά για τό Θεσσαλικό θέατρο. Μόνο έγώ τά έκανα αυτά. Παραγγελία έργο, ή περιφημη «Διαθήκη» του Χατζή. Τά έργα αυτά γεννηθήκανε από τό Θεσσαλικό Θέατρο. «Ό γάμος», ήτανε μιά νουβέλα, νόμιζα ότι θά μου έλεγε όχι. Αλλά τό κάναμε και ήταν τό πρώτο θέατρο που έκανε παράσταση λογοτεχνικού έργου. Δέν τό διασκεύασα έγώ. Δέν έβαζα ούτε ένα «και» δικό μου. Είχε τεράστια επιτυχία. Όποτε ξανάγραψε για μās πάλι. Ό Ξενοπούλος πρέπει νά ξανάρθει στό προσκίνιο. Ό Βυζάντιος με τίν «Βαβυλωνία» του 1830-34, ό Καπετανάκης, ό Κορομπλάς, ό «Αγαπητικός τής βοσκοπούλας», «Οί προστάτες» του Εύθυμιάδη. Κλασικά έργα. Τό Θεσσαλικό Θέατρο ήταν τό πρώτο που έκανε θέατρο από άφηγήσεις με τό «Κάποτε στή Σμύρνη». Τό θεωρώ μεγάλη παράσταση, όπως και τό άλλο με τά δημοτικά τραγούδια «Του ήλιου και του φεγγαριου». Έκείνο δέν τό αφήσανε, όπως θά ήπρεπε, του κάνανε πόλεμο τεράστιο.

Όλα αυτά, είτε έργα που γράφτηκαν για τό Θεσσαλικό Θέατρο είτε έργα που έφεραν στό προσκίνιο τίν παράδοση, δέν είναι δημιουργία πολιτισμου;

Τό Θεσσαλικό Θέατρο δημιούργησε πολιτισμό. Ήπαιξε έργα, δέν έκανε σεμινάρια, για κάποιους άλλους, περιεργους ή για κάποιες «γεροντοκόρες». Έπειδή τά δοκίμασα όλα υπάρχει ένας κίνδυνος με τά σεμινάρια νά πηγαίνουν οί ίδιοι και οί ίδιοι.

Οί εκλεκτοί που ξέρουν και οί άλλοι που δέν ξέρουν. Αυτό είναι ό έλιτισμός.

Ναι. Αυτό λοιπόν έγώ κατάλαβα ότι υπάρχει ένα τέτοιο κενό και διάλεξα, με διπλό σκοπό, και νά γίνονται αρκετές πρόβες για τό Θεσσαλικό Θέατρο, αλλά και νά έρχονται άλλες θεατρικές ομάδες, δημιουργησα τίσ θεατρικές συναντι-

σεις άρχές Όκτωβρίου μέ μέσα Νοεμβρίου στόν Μύλο. Παίζονταν άπό όκτώ έως δώδεκα έργα. Καί είχαμε μετά καί τήν θεατρική άνοιξη, 30 παραστάσεις πού οί περισσότερες ήταν καταπληκτικές. Δέν πληρώναμε τίποτα. Να! Τέτοιου είδους θεατρική παιδεία πρόσφερε τό Θεσσαλικό Θέατρο. Καί τότε είχαμε τήν δυνατότητα, γιατί μετά βγήκαν οί συλλογικές συμβάσεις, μέ τίς όποιες όταν πήγαινες νά παίξεις κάπου 50 χιλιόμετρα μετά τήν μία παράσταση διπλασιάζοταν ό μισθός όλων. Αυτό όδήγησε τίς περιοδείες νά σταματήσουν. Τότε πηγαίναμε sé χωριά πού δέν είχαμε δει ποτέ παράσταση ζωντανά. Ούτε μπουλούκια. Ή sé πολλά όρεινά χωριά είχαμε νά δοϋνε θέατρο κάτι γιαγιές άπό τό ΕΑΜ, τοϋ Κοτζιούλα καί τοϋ Ρώτα πού είχε τό θέατρο τοϋ βουνού.

Καί έμφανιστήκατε έσείς μετά άπό 30 χρόνια.

Τό λέγανε: «Μπά, σπίτι χτίσανε;». Βλέπανε τό σκηνικό. Μπρέχτ, Καμπανέλλης, Μολιέρος, καί ήταν καί γεμάτοι οί χώροι.

Δέν σās ξαφνίαζε πού ένας άνθρωπος στήν Τσαριτσάνη, γιά παράδειγμα, έβλεπε «τόν Φιλάργυρο» τοϋ Μολιέρου κι έρχόταν καί χειροκροτούσε;

Αυτή ήταν ή χαρά ή προσωπική. Καί όταν ανεβάζαμε τραγωδία, τήν ανεβάζαμε γιά νά πάει στά χωριά. Δέν είχαμε κάνει αίτηση καν γιά νά πάρουμε τόν Λυκαβηττό. Δέν θά πάμε στήν Αθήνα. Είχε ανακαλυφθει τό μικρό θέατρο κι έγινε ή προεμέρα εκεί. Βγάλαμε φορμία, άκαθαριές καί τό καθαρίσαμε καί πετύχαμε καί ένα συνεργείο τοϋ Δήμου νά καθαρίσει τά χορτάρια. Κι αυτό δέν είχε πρόγραμμα νά πάει πουθενά έκτός άπό τήν Θεσσαλία ή τήν Θεσσαλονίκη.

Ό πειρασμός τής δημοσιότητας δέν sās κολάκευε;

Ήν πώ ότι δέν έχω κρατήσει άποκόμματα άπό κριτικές; Τίς διάβαζα, αλλά τί νά τήν κάνω τί δημοσιότητα, νά τήν πάρω στόν τάφο μου; Μέ ένοιαζε όταν λάμβανα αυστηρή κριτική άπό σοβαρό άνθρωπο, όπως ό Γεωργουσόπουλος. Τόν είχαμε φέρει, παρακολούθησε τό θέατρο, έκανε καί διαλέξεις. Ήγραψε 20 κριτικές, οί 12 ήταν καταπέλτης καί οί άλλες ύμνοι. Αυτές μ' ένδιέφεραν, γιά νά βελτιώνομαι. Ό Μηνάς Χρηστίδης πού έγραψε τό περίφημο «Τό Έθνικό Θέατρο πρέπει νά τό δεχτοϋμε νά μίν είναι στήν Αγίου Κωνσταντίνου στήν Αθήνα, αλλά τό Έθνικό μας θέατρο είναι στήν Λάρισα». Αυτός έγραψε γιά μία παράσταση τήν χειρότερη κριτική πού έχω πάρει ποτέ καί είχε άπολύτως δίκιο.

Αυτό που έμεις τό καταφέραμε ἦταν νά μή χρωστάμε σέ κανέναν. Δέν χρωστάγαμε ποτέ, οὔτε στά μαγαζιά, ποτέ σέ ἄνθρωπο. Ἔπρεπε νά παλέψουμε, νά σκοτωθοῦμε. Ἐγώ πολλές φορές δούλευα δωρεάν, δέν ἔπαιρνα χρήματα. Κι ὅταν ἔγινε μεγάλη φίρμα, μέ παρακαλάγανε στήν Ἀθήνα. Κάποια στιγμή σταμάτησα ἀπό τήν Λάρισα, γιατί θύμωσα. Δέν χτίσανε ποτέ τό θέατρο, παρότι εἶχαμε τά σχέδια ἔτοιμα καί τά χρήματα. Μέ φωνάξανε στό Κρατικό Θέατρο Βορείου Ἑλλάδος διευθυντή καί πῆγα γιά ἕξι μῆνες. Μέ ζήτησε τό Ἐθνικό, ὁ Κούρκουλος. Ἦταν μιά ὀκταετία πού ἔκανα πολλές παραστάσεις. Ἦμιονα ὁ ὑπ' ἀριθμόν ἕνα ἀμειβόμενος.

Σᾶς ἔμεινε κάτι ἀπωθημένο πού δέν ζήσατε;

Κανένα ἀπωθημένο. Καί λέω μᾶλλον μοῦ χαρίστηκε ἡ ζωή. Δέν κινήθηκα τίποτα ποτέ. Δέν πῆρα τηλεφώνο γιά νά ζητήσω δουλειά. Μέ φωνάξανε. Θά μπορούσα νά κάνω παραστάσεις στήν Γαλλία, προτιμοῦσα ἐδῶ. Ἐμένα μέ εὐχαριστεῖ νά πάω στό Ζάσκο, στίς Σοφάδες, στήν Κρασιά Ὀλύμπου. Αυτό μ' ἐνδιέφερε. Δέν ἤθελα νά μεγαλοπιαστῶ. Πῆγα, ταξίδεψα, ἔχω κάνει σέ φεστιβάλ, ἀλλά μέ τόν Εὐαγγελᾶτο, μέ τό θέατρο Τέχνης, μέ παραστάσεις ἄλλωνῶν. Καί μέ τό Θεσσαλικό Θέατρο. Μᾶς καλοῦσαν. Εἶχαμε πολλές προτάσεις, γιά νά πᾶμε τρεῖς μῆνες περιοδεία στήν Βραζιλία, στήν Νότια Ἀμερική, Βολιβία, Ἀργεντινή, τρεῖς μῆνες πληρωμένα ὅλα, τά πάντα. Ἀλλά ὄχι, γιατί ἐδῶ τί θά γινόταν, τί θά κάνανε; Νά μίν παιῖξε στή Λάρισα τό θέατρο τίς τραγωδίες; Κι ἔστειλα τόν Θεόδωρο Τερζόπουλο, τόν πολύ σπουδαῖο. Λοιπόν ἡ παιδεία χρειάζεται. Δέν ἔχουμε καλή θεατρική παιδεία καί νομίζω ὅτι ξεκινάει ἀπό τό ὅτι δέν ἔχουμε πανεπιστημιακή κρατική παιδεία. Εἶναι αἶσχος. Αυτό πού εἶπε ἡ Εὐθυμίου ἡ δικιά μας, ὅτι οἱ μαθητές τοῦ Δημοτικοῦ τοῦ '50 ξέρανε πιά πολλά ἀπό ἕναν πού τελειώνει σήμερα πανεπιστήμιο. Δέν ξέρω ἂν ἰσχύει αὐτό ἀλλά καί στους ἡθοποιούς μας λέμε: «Αὐτόν τόν ρόλο τόν ἔπαιξε ὁ Μινωτῆς. Τόν ξέρετε τόν Μινωτῆ;». Ὅχι, δέν τόν ξέρουν. Ἦμιον στή Δραματική Σχολή ἀπό τό 1961 ἕως τό 1964. Ὁ ἱστορικός τοῦ θεάτρου, ὁ περίφημος Σιδέρης, μία φορά τό μῆνα μᾶς ἔκανε τέτοιο μάθημα. Μᾶς ἔλεγε γιά τούς ἀνθρώπους τοῦ θεάτρου, τήν Κυβέλη, τήν Κοτοπούλη, τόν Βεᾶκν, τόν Μυράτ πού παντρεύτηκε τήν Κυβέλη καί γιά τόν ἄλλο πού παντρεύτηκε τήν ἀδερφή τῆς Κοτοπούλη καί μπερδεύτηκε οἱ οἰκογένειες. Αυτό εἶναι μάθημα, εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ θεάτρου. Πῶς κάνανε παραστάσεις; Κλείνανε τήν αὐλαία καί κοιμόντουσαν ἀπό πίσω, δέν πηγαίνανε σέ ξενοδοχεῖο. Αυτό εἶναι ἕνα μάθημα. Τά μαθαίναμε ἢ διαβάζαμε μόνοι

μας. Σήμερα, δέν διαβάζουν. Άνοιγουν τίν τηλεόραση. Τούς ρωτάω: «παλιές ταινίες ελληνικές βλέπετε;». Όχι τίς βιντεοταινίες, αλλά τίς παλιές του Φίνου, πριν ό Δαλιανίδης καταστρέφει τόν ελληνικό κινηματογράφο. Ή πορεία ήταν άλλη με τόν «Μεθύστακα», τίς ταινίες του Σακελλάριου, τό «Λατέρνα, φτώχεια και φιλότιμο». Τίν δεκαετία του '60 πιά μπαίνει μέσα ό Δαλιανίδης με τό αμερικάνικο στοιχείο, πάει πιά όλη αυτή ή ελληνικότητα του Τζαβέλα και του Σακελλάριου, άρχισαν νά μιμούνται αμερικάνικα. Τά παιδιά δέν ξέραν τίποτα. Στο YouTube έχω δει τίν πρώτη ελληνική ταινία του Φίνου «Η φωνή της καρδιάς», με τόν Αιμίλιο Βεάκη. «Τά χειροκροτήματα» με τόν Άττικ δέν τά έχετε δει; Έ δείτε τα. Ή «Γκόλφω» ήταν βουβή ταινία, ό «Άγαπητικός της Βοσκοπούλας» αργότερα, τό πενήντα τόσο με τίν Βαλάκου. Αυτά τά θυμάμαι στο «Παλλάς».

Πηγαίνατε κινηματογράφο μικρός;

Πηγαίναμε, αλλά έρχόντουσαν τότε και καλοί θίασοι στο «Παλλάς» και στον «Όρφέα» που ήταν σπίν κεντρική πλατεία, και στα «Όλύμπια». Έκει είδα τίν Άννα Φράνκ», τίν «Λουίζα Μίλλερ» του Σίλερ με τίν Βαλάκου, είδα τόν «καλό στρατιώτη Σβέικ» με τόν Φωτόπουλο και τίν Έλένη Χατζηναγύρη. Στο «Παλλάς» πολλές παραστάσεις με τίν Βαλάκου πάλι. Στόν «Όρφέα» Μάνο Κατράκη, Ειρήνη Παππά και πρωτόβγαλτες τίν Μαίρη Χρονοπούλου, τίν Κατερίνα Χέλμη, με σκηνικά, με φώτα.

Ήταν άκριβά για τόν μέσο πολίτη νά παρακολουθήσει;

Όχι. Ήταν γεμάτα και όταν έπαιζαν και ώραϊες επιθεωρήσεις. Έμένα μου άρεσε πολύ ένα έργο του Γιώργου Οικονομίδη, όχι επιθεώρηση άκριβώς, ό Γιώργος Οικονομίδης ήταν ένας διάσημος κομπέρ, και είχαν έρθει μαζί οι άδελφές Καλουτά, ήταν ή Ρένα Βλαχοπούλου ως τραγουδίστρια, πριν νά βγει στο θέατρο νομμερίστα. Ό Γιάννης Φλερύ με τίν Λίντα Άλμα. Τόν Γιάννη Φλερύ τόν φέραμε τακτικά εδώ κι έκανε χορογραφίες, μάθαινες ιστορία θεάτρου όταν τόν είχες δίπλα σου. Οι νέοι ήθοσοιοί βαριόντουσαν νά βροϋν τραπέζι και νά καθίσουν νά μάθουν τίν ιστορία. Ό Φλερύ έκανε περιοδεία τρία χρόνια με τίν Έντιθ Πιάφ· που νά βρεθεί άλλη ευκαιρία, μόνο από αυτό είναι μεγάλο σχολειό, από τίς συνεντεύξεις.

Νά ποιά είναι ή θεατρική παιδεία! Νά βλέπεις συνεχώς και ν' άκοϋς.

Καί βεβαίως γιά τούς ήθοποιούς νά σπουδάξουν. Καλά εἶναι καί τά σεμινάρια, ἀπλῶς ἐγώ πλῆττω σ' αὐτά θανάσιμα. Πρέπει νά εἶναι πολύ συναρπαστικός αὐτός πού κάνει τί διάλεξη, γιά νά μπορῶ νά παρακολουθήσω, γιατί δέν εἶμαι ἀκουστικός τύπος. Βεβαίως καί χρειάζονται. Ἀλλά ποιός τά κάνει καί πῶς τά κάνει; Αὐτό πού ἔχει γεμίσει ἡ ἐπαρχία σεμινάρια ἀπό ὅλους τούς ἀνεργούς ἀτάλαντους... Κάνουν καί μόνοι τους ἐργαστήρια, λέει. Μά τί ἐργαστήρια, αὐτός δέν ξέρει νά παίξει! Καί πάνε καί πληρώνουν. Γιά τό χαρτί. Αὐτά εἶναι ἐπικίνδυνα πράγματα.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΝΟΥΤΣΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ
ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΠΘ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ. ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Τό Δημοτικό Ώδειο Λάρισας αποτελεί ένα από τά σημαντικότερα μουσικά ιδρύματα τῆς χώρας μας, λειτουργώντας ως φάρος πολιτισμοῦ γιά τήν πόλη ἐδῶ καί 96 χρόνια ἀπό τήν ἴδρυσή του.

Γιά τήν ὀλιστική προσέγγιση στή μουσική ἐξέλιξη τῆς πόλης, θεωρεῖται ἀναγκαῖα μία συνοπτική ἀναφορά τῶν σπουδαιότερων γεγονότων πού ἔπαιξαν ἀποφασιστικό ρόλο στή διαμόρφωση τοῦ μουσικοῦ τοπίου, ὅπως αὐτό διαμορφώθηκε, ἀπό τό 1881, ἔτος πού ἀπελευθερώθηκε ἀπό τοὺς Ὀθωμανούς, ἕως σήμερα.

Τά πρῶτα ἀκούσματα τῆς μουσικῆς Δυτικοῦ τύπου, τῆς ὀνομαζόμενης ὡς ἔντεχνης ἢ κλασικῆς μουσικῆς, ἔκαναν τήν ἐμφάνισή τους ἥδη ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης, τό 1881. Διαφορετικοί θεσμοί, ὁ κάθε ἕνας ἀναλαμβάνοντας τόν δικό του σημαίνοντα ρόλο, ἐπέδρασαν, ἔχοντας ὡς κύριο στόχο τήν ἀπομάκρυνση καί ἀπαλλαγή τῶν συνηθειῶν καί νοοτροπιῶν πού υἱοθετήθηκαν κατὰ τό διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας. Σκοπός ἦταν ἡ ἀπελευθερωμένη Λάρισα νά ἀποκτήσει ἕνα νέο πρόσωπο, προσκεῖμενο στά πρότυπα τῶν δυτικῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Ὡς γνωστόν, ἡ μακραίωνη Ὀθωμανική κυριαρχία εἶναι ὁ κύριος παράγοντας πού συντέλεσε ἀρνητικά στήν πολιτιστική ἀνάπτυξη, ὄχι μόνο τῆς χώρας μας, ἀλλά καί τῶν γύρω ἀπό αὐτή βαλκανικῶν χωρῶν. Ὅλο τό διάστημα τῆς κατοχῆς, οἱ χῶρες αὐτές ἀπομονώθηκαν ἀπό ὅποιαδήποτε ἐξέλιξη. Αὐτό ἐπηρέασε καί τή μουσική, μέ ἀποτέλεσμα νά κρατηθοῦν γιά πολλοὺς αἰῶνες μακριά ἀπό τίς γενικότερες τάσεις πού ἐπικρατοῦσαν στή Δυτική Εὐρώπη.

Αυτό συνέβη και στην Ελλάδα, με τη διαφοροποίηση ότι η χώρα μας διατηρούσε στην παρακαταθήκη της την εκκλησιαστική μουσική, η οποία ταυτίστηκε με την εθνική και θρησκευτική πολιτιστική υπόσταση του έθνους. Η Όρθόδοξη Έκκλησία αποτέλεσε το κοινό σημείο αναφοράς για τους υπόδουλους, καθώς εξαιτίας της διατηρήθηκαν τα ισχυρότερα αποθέματα ένοποίησης του Γένους.

Η Λάρισα, στα πρώτα βήματα της ανεξαρτησίας της, ακολούθησε τα πρότυπα και την πορεία που χάραξε η νέα πρωτεύουσα από το 1834 Αθήνα, με τα πρώτα ακούσματα μουσικής Δυτικού τύπου να προέρχονται από τη Φιλαρμονική του Στρατού. Στο Άλκαζάρ, ως τόπος κοινής συνάντησης και ψυχαγωγίας, το έν λόγω μουσικό σώμα ερμήνευε γνωστές άριες από Ιταλικές όπερες, δίνοντας το πρώτο στίγμα αυτού του «ξενόφερτου» μουσικού είδους. Η ανταπόκριση των πολιτών της Λάρισας ήταν τόσο μεγάλη, που οδήγησε τον δήμο στην ιδέα να δημιουργήσει το 1897 το δικό του μουσικό σχήμα, το οποίο ονομάστηκε ως «Δημοτική Μουσική», με μουσικούς κυρίως δανεισμένους από τον στρατό. Αυτό το μουσικό σύνολο αποτέλεσε τη βάση της Φιλαρμονικής του Δημοτικού Ώδείου Λάρισας με την σημερινή της υπόσταση.

Όμως η σύσταση ενός μουσικού σώματος θα είχε μία διαφορετική επίδραση, εάν απαρτιζόταν από το δυναμικό της πόλης. Έτσι προέκυψαν οι πρώτες ανάγκες που επιζητούσαν την μουσική εκπαίδευση. Η ιδέα αυτή υλοποιήθηκε με την ίδρυση του Μουσικού και Γυμναστικού Συλλόγου Λάρισας (Μ.Γ.Σ.Λ.) στην αυγή του 20ού αιώνα, διατηρώντας σχολές οργάνων και φωνητικής. Κύριος στόχος του συλλόγου ήταν η ίδρυση μπάντας, καθώς μέχρι την παρουσία συστημάτων παραγωγής ήχου, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης, ήταν το μοναδικό άμεσο μέσο αναπαραγωγής κοινωνικά διευρυμένης μουσικής ακρόασης. Το πλεονέκτημα ενός τέτοιου μουσικού συνόλου ήταν ότι το όξυ ήχοχρωμα των πνευστών οργάνων επιδρούσε θετικά, με αποτέλεσμα ο ήχος του να μπορεί να επιβληθεί στις υπαίθριες παρουσιάσεις.

Τα πρώτα αποτελέσματα της ίδρυσης του Μ.Γ.Σ.Λ. φάνηκαν το 1902 με την πρώτη εμφάνιση της Φιλαρμονικής κατά την εθνική εορτή της 25ης Μαρτίου, αφήνοντας άριστες εντυπώσεις στο κοινό της Λάρισας. Μετά από λίγα χρόνια, αυτό το μουσικό σχήμα ήταν και η μοναδική Φιλαρμονική της πόλης, καθώς συγχωνεύτηκε με τη «Δημοτική Μουσική», η λειτουργία του οποίου διατηρήθηκε μέχρι το 1922, οπότε και διαλύθηκε. Η επανίδρυση της πραγματοποιήθηκε το 1950. Από αυτή τη χρονιά συνεχίζει αδιάλειπτα μέχρι σήμερα τη λειτουργία της.

Οί αναταραχές και συνέπειες που προκλήθηκαν από τήν Μικρασιατική Καταστροφή, οδήγησαν τή χώρα σέ άχαρτογράφητα μονοπάτια. Ή μουσική ζωή τής Λάρισας σέ αυτά τά πρώτα χρόνια ἦταν σχεδόν ανύπαρκτη, μέχρι τήν ίδρυση τοῦ Δημοτικοῦ Ὁδείου (1927), ὅπως καί τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου (1931).

Σέ ὄλο τό διάστημα αὐτό, καί μέχρι τά γεγονότα τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αὐτοί οἱ δύο θεσμοί ἔπαιξαν τόν κύριο ρόλο τής μουσικῆς ἐκπαίδευσης καί τής διάδοσης μουσικῆς Δυτικοῦ τύπου.

Τά μουσικά σύνολα τής μαντολινάτας καί τής χορωδίας τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου ταξίδευαν μουσικά τους Λαρισαίους, ἔχοντας πάντα ἕνα προσανατολισμό φιλανθρωπικοῦ χαρακτῆρα, ἐνισχύοντας οἰκονομικά εὐπαθεῖς ὁμάδες. Οἱ αἰθουσες συναυλιῶν που ἀποτελοῦσαν μεγάλα κινηματοθέατρα, ἦταν κατάμεστες ἀπό κόσμο, μέ μία χωρητικότητα που ξεπερνοῦσε τούς 1.200 ἀκροατές. Ὁ τοπικός Τύπος ἐκθείαζε μέ ὄλους τούς τρόπους τή δραστηριότητα τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἐνῶ ἡ κοινωνική σχέση που ἀνέπτυξε μέ τούς φιλόμους ἐνισχυόταν, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί ἀπό τίς χοροεσπερίδες που διοργάνωνε. Ή πόλη μέ τή δράση του διεύρυνε τόν πολιτισμικό χαρακτῆρα της, προσεγγίζοντας ὄλο καί περισσότερο τήν εὐρωπαϊκή νοοτροπία. Ή λειτουργία τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου συνεχίζει μέχρι σήμερα, ἔχοντας ἐνεργή παρουσία στά πολιτιστικά δρώμενα τής πόλης καί ὄχι μόνο.

Ὁ κύριος θεσμός ὅμως καί θεμέλιο τής μουσικῆς ἐκπαίδευσης καί διάδοσης τής ἔντεχνης μουσικῆς εἶναι τό Δημοτικό Ὁδεῖο Λάρισας (Δ.Ω.Λ.). Τό Δημοτικό Ὁδεῖο, θέτοντας ὡς στόχο τή λειτουργία του σέ στέρεες βάσεις, ἀκολούθησε τά πρότυπα μεγάλων ἀθηναϊκῶν ὠδείων, τελῶντας, ἀρχικά, ὑπό τήν ἐποπτεία τους. Γιά αὐτό καί ἀρχικά, μετά ἀπό τήν πρωτοβουλία τής Ίουλίας Σάπκα καί τή σχετική δραστηριοποίηση τοῦ «Συλλόγου Φιλομούσων», λειτούργησε ὡς παράρτημα τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁδείου (1927), ἐνῶ ἀπό τό 1930 ἀπέκτησε νέα νομική ὑπόσταση ὡς Δημοτικό ἴδρυμα. Τό διάστημα τοῦ Μεσοπολέμου λειτουργοῦσε οὐσιαστικά μέ μόλις δύο σχολές, τοῦ βιολιοῦ καί τοῦ πιάνου, μέ τή στοιχειώδη γνώση τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων, ἐνῶ ὁ ἀριθμός τῶν σπουδαστῶν/τριῶν του δέν ξεπερνοῦσε τούς 90. Παρά τή μικρή σχετικά συμμετοχή του τό διάστημα αὐτό στά μουσικά δρώμενα τής πόλης, ἔριξε τόν πρώτο σπύρο τής ἐπαγγελματικῆς καί ἀναγνωρισμένης ἀπό τό κράτος μουσικῆς ἐκπαίδευσης, θέτοντας τίς βάσεις γιά τή χρήση τής μουσικῆς ὡς βιοποριστικό ἐπάγγελμα.

Κατά τό διάστημα τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καί τής Κατοχῆς ἀπό τό 1940 καί μέχρι τό 1945 σταμάτησε τή λειτουργία του, διατηρῶντας ὅμως σέ

ιδιωτικό πλαίσιο τή συνέχιση τῆς παράδοσης μαθημάτων, κρατώντας τή φλόγα τῆς μουσικῆς ἐκπαίδευσης ἀναμμένη.

Τό 1946 ἐπανιδρύθηκε μέ ἕνα νέο προγραμματισμό, διατηρῶντας περισσότερες μουσικές σχολές ὀργάνων καί μουσικῶν συνόλων, ἐνῶ μέσα ἀπό αὐτό προέκυψε, μέ τή σχολή τοῦ Ἀδαμάντιου καί τῆς Μαίρης Λεμοῦ, ἡ τέχνη τοῦ θεάτρου. Ὁ ἀριθμός τῶν σπουδαστῶν/τριῶν του αὐξανόταν ὀλοένα καί περισσότερο, διευρύνοντας τίς ἐγκαταστάσεις του καί τόν ὑλικοτεχνικό ἐξοπλισμό του. Οἱ συναυλίες πού διοργάνωνε, ἀποτελοῦσαν πλέον τόν βασικό μουσικό πυρῆνα τῆς πόλης, καί ἀπολάμβαναν πλήρη ἀναγνωρισιμότητα ἀπό τούς φιλόμους πολίτες. Οἱ μετακλίσεις διεθνούς φήμης καλλιτεχνῶν διαδέχονταν ἡ μία τήν ἄλλη στίς συναυλίες στήν Αἴθουσα Συναυλιῶν τοῦ Δ.Ω.Λ., ἡ ὁποία βεβαίως ἕως τό 1993 ἦταν πολύ μικρότερη ἀπό τήν σημερινή, ἀλλά πάντα κατάμεστη. Μουσικές προσωπικότητες τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ὅπως ὁ Μανώλης Καλομοίρης, ὁ Μάριος Βάρβογλης, ὁ Ἀντίοχος Εὐαγγελάτος κ.ἄ. παρακολοῦσαν τήν πορεία καί προόδου στίς ἐξετάσεις του. Ἀπό τό 1966, ἡ νέα νομοθεσία ὑποχρέωσε τήν αὐτόνομη πλέον ἐκπαιδευτική πορεία τοῦ Δ.Ω.Λ. καί ἔκτοτε λειτουργοῦσε πλέον ὡς ἀνεξάρτητο ἴδρυμα.

Τό 1953 κατασκευάστηκε τό προγενέστερο κτίριο ὥστε νά μπορεῖ νά φιλοξενεῖ ἕνα μεγάλο ἀριθμό σπουδαστῶν/τριῶν. Τό 1989 ξεκίνησε ἡ κατασκευή τοῦ σημερινοῦ κτιρίου, ἐνῶ ἀπό τό 1993 μέχρι καί σήμερα στεγάζεται σέ ἕνα σύγχρονο διδακτήριο, μέ ἄνετους καί κατάλληλα ἐξοπλισμένους χώρους. Τό κτίριο τοῦ Δ.Ω.Λ. περιλαμβάνει 34 αἴθουσες διδασκαλίας μέ ὅλο τόν ἀπαιτούμενο ἐξοπλισμό, μία σύγχρονη Αἴθουσα Συναυλιῶν χωρητικότητας 500 ἀτόμων, καθῶς καί μία μικρότερη αἴθουσα πολλαπλῶν χρήσεων 50 ἀτόμων γιά σεμινάρια καί συναυλίες μουσικῆς δωματίου.

Σήμερα τό Δημοτικό Ὀδείο συνεχίζει τήν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου μουσική ἐκπαίδευση καί διάδοση τοῦ μουσικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ σπουδαστές/τριές του πού ξεπερνοῦν τούς/τίς χίλιους/ες, διακρίνονται γιά τήν ἄρτια ἐκπαίδευσή τους, τόν ζῆλο καί τήν ἀγάπη πού παρουσιάζουν γιά τήν μουσική, ἐνῶ οἱ διακρίσεις τους σέ ἐγχώριους διαγωνισμούς ἀλλά καί τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶναι συχνές.

Τό Ὀδείο φροντίζει τή συνεχῆ ἐπιμόρφωση τῶν πενήντα διδασκόντων του μέ σεμινάρια διαφόρων θεματικῶν ἐνοτήτων, τά ὁποία σχετίζονται ἀσφαλῶς μέ τή μουσική. Αὐτά ἀπευθύνονται σέ ὅλο τό καλλιτεχνικό δυναμικό τῆς πόλης, ἐπιμελοῦνται εἰδικοί ἐπιστήμονες καί πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, ἀναβαθμίζοντας τό γενικότερο ἐπίπεδο τῆς μουσικῆς ἐκπαίδευσης.

Τά μουσικά του σύνολα –πού ἀποτελοῦν ἡ Φιλαρμονική, ἡ Συμφωνική

Όρχήστρα επαγγελματιῶν μουσικῶν, οἱ ὀρχήστρες τῶν σπουδαστῶν/τριῶν τοῦ Ὁδείου «Μανόλης Καλομοίρης» καὶ «Δημήτρης Μητρόπουλος», τρεῖς χορωδίες εὐρωπαϊκῆς κατεύθυνσης μέ βραβεύσεις σέ διαγωνισμούς παγκόσμιας ἐμβέλειας («Παιδική Χορωδία», ἡ «Μικτή Χορωδία» καὶ ἡ γυναικεία χορωδία «InDONNAtion»), ἡ χορωδία βυζαντινῆς μουσικῆς «Ἄγγελικός Χορός», ἡ ὀρχήστρα καὶ χορωδία παραδοσιακῆς μουσικῆς, τό μουσικό σύνολο «Ὁ Ἔχος ὡς Ἔχει», ὡς καὶ τό μουσικό σύνολο «Λαϊκή Όρχήστρα»– δημιουργοῦν τό πολιτιστικό πάζλ καὶ τὴν καλλιτεχνική δυναμική τοῦ Ὁδείου.

Οἱ ἐμφανίσεις τῶν συνόλων εἶναι πολὺ συχνές στό Μέγαρο Μουσικῆς Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἀλλά καὶ σέ εὐρωπαϊκές πόλεις στά πλαίσια πρόσκλησης καὶ ἀνταλλαγῆς.

Σημαντικῆς σημασίας εἶναι καὶ ἡ διοργάνωση μουσικῶν φεστιβάλ, ὅπου προσκαλοῦνται διακεκριμένοι μουσικοί, οἱ ὅποιοι ἔρχονται σέ συνεργασία μέ τό ἐντόπιο δυναμικό. Αὐτή ἡ διάδραση, μέσα στὴν ὁποία συμμετέχουν σύνολα τοῦ Ὁδείου πού στελεχώνουν καθηγητές/τριές του, ἢ σύνολα τῶν σπουδαστῶν/τριῶν του, διατηρεῖ τό ἐνδιαφέρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργικότητας, ἀνοίγοντας παράλληλα νέους μουσικούς ὀρίζοντες.

Ἡ διοργάνωση τῶν φεστιβάλ βασίζεται καὶ στή συνεργασία μέ σημαντικούς θεσμούς τῆς χώρας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπως μέ πανεπιστήμια καὶ μουσικά σύνολα παγκόσμιας ἐμβέλειας (Τμῆμα Μουσικῶν Σπουδῶν ΑΠΘ, Πανεπιστήμιο Μουσικῆς Γκράτς Αὐστρίας, Όρχήστρας Νέας Μουσικῆς Klangforum Wien, Αὐστριακὴ Πρεσβεία Ἀθηνῶν κ.ά.).

Οἱ συνεργασίες τοῦ Δ.Ω.Λ. μέ μεγάλους μουσουργούς, μαέστρους, σολίστ, ὅπως καὶ μέ μεγάλα μουσικά σύνολα, ἀποτελοῦν ὀρόσημο στόν πολιτισμὸ τῆς πόλης, καθὼς ἀνήκουν στά σπουδαῖα ὀνόματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ παγκόσμιας μουσικῆς σκηνῆς: Μ. Θεοδωράκης, Μ. Πλέσσας, Ν. Κυπουργός, Μ. Φαραντούρη, Π. Θαλασσινός, Β. Λέκκας, Ἄντ. Κοντογεωργίου, Ἄλ. Μυράτ, Β. Φιδετζῆς, Βλ. Συμεωνίδης, Μ. Χρυσικόπουλος, Ἔλκ. Μπαλτάς, Πάττυ Κοντογιάννη, Γ. Καζαντζῆς, Στ. Κορκολῆς, Δ. Εὐνουχίδου, Ἄρ. Γαρουφαλῆς, Μυρτώ Παπαθανασίου, Θεοδ. Μπάκα, Μυρσ. Μαργαρίτη, Δ. Καρακαντάς, Ἡβη Παπαθανασίου, Γ. Κατσαρός, Κ. Χάρδας, Κ. Τσούγκρας, Δ. Χανδράκης, Χ. Σειρά, Ν. Ζαφρανᾶς, Κ. Ράπτης, Δ. Τουφεξῆς, Σίμ. Παπάνας, Α. Βασιλειάδης, Nandia Weinberg, Σωκρ. Σινόπουλος, Σαβ. Γιαννάτου, Ἔλ. Πασπαλά, Ἄλ. Κωστάλας, Νιόβη Κλαυδιανοῦ κ.ά.

Ἐκτός ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μουσικούς, τό πόντιομ τοῦ Δ.Ω.Λ. ἐπισκέφθηκαν οἱ Κρατικὲς Όρχήστρες Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἡ Φιλαρμόνια Όρχή-

στρα Αθηνών, ή Camerata Junior - Όρχήστρα Νέων τών Φίλων τής Μουσικής κ.ά.

Τό Δημοτικό Ώδείο ἐργάζεται σάν μιά ζωντανή κυρέλη. Δέχεται νέους ἀνθρώπους, τούς ὁποίους καλλιεργεί αἰσθητικά καί πνευματικά, δημιουργώντας μικρούς καί μεγάλους καλλιτέχνες. Φροντίζει τήν προβολή τους στό καλλιτεχνικό στερέωμα τής πόλης μέ σκοπό τήν ἐξάσκηση τών δεξιοτήτων τους μπροστά στό κοινό.

Διοργανώνει ἐκπαιδευτικές συναυλίες μέ σπουδαίους σολίστ μέ στόχευση νά κεντρίσει τό ἐνδιαφέρον καί νά φέρει τούς νέους καί νέες στήν αἴθουσα συναυλιῶν. Οἱ προσκεκλημένοι σολίστ ἐπεξηγοῦν τά ἔργα πού ἐρμηνεύουν, μέ ἀποτέλεσμα ἡ ἐντεχνη μουσική νά γίνεται προσιτή καί κατανοητή, δημιουργώντας παράλληλα καλλιτεχνικά πρότυπα καί ὁραματισμούς γιά τήν προσωπική ἐξέλιξη τών νεαρῶν σπουδαστῶν/τριῶν.

Ἡ πόλη τής Λάρισας, μέ ὅλες αὐτές τίς μουσικές δράσεις καί πρωτοβουλίες τοῦ Δημοτικοῦ Ώδείου, ἀποτελεῖ πρότυπο τής μουσικῆς προσφοράς τών πόλεων τής περιφέρειας. Μέ τή συνεχόμενη ἐξέλιξη στά μουσικά δρώμενα, παρουσιάζει μία αὐξανόμενη πρόοδο σέ ὅλα τα πεδία τής μουσικῆς τέχνης. Ἔχει κατακτήσει ἕνα μεγάλο ἀριθμό ἀκροατῶν πού ἀποτελοῦν τό μουσικόφιλο κοινό τής, ἐνῶ βασικός στόχος εἶναι οἱ νέοι καί νέες νά ἔχουν τί δυνατότητα νά γνωρίσουν καί νά βιώσουν τήν ἐμπειρία τής ἐπαφῆς καί τής γνωριμίας μέ αὐτόν τόν μαγικό κόσμο.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ
ΜΑΕΣΤΡΟΣ ΤΗΣ ΜΕΙΚΤΗΣ ΧΟΡΩΔΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΛΑΡΙΣΗΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

(Συνέντευξη στον Διευθυντή του περ. Αχιλλίου Πόλις, π. Θεμιστοκλή Μουρτζανό)

Ο Δημήτρης Καρβούνης είναι μία έμβληματική μορφή της μουσικής και της εν γένει παιδείας της Λάρισας. Όσοι πήγαμε μικροί στο Δημοτικό Ωδείο τόν θυμόμαστε να περνά από τις αϊθουσες των θεωρητικών, κάνοντας μικρές όντισιόν των φωνών μας, σπρώχνοντας τις καθηγήτριες των θεωρητικών και του σολφέζ να μας οδηγήσουν στη χορωδία, όπου εκείνος αναλάμβανε να χτίσει σύνολο, κοινότητα, αρμονία. Ήταν τιμή να σου προτείνουν να πάρεις μέρος στη χορωδία. Τό νιώθαμε, ότι ο δάσκαλος ετοίμαζε κάτι ξεχωριστό. Και η πορεία των επόμενων χρόνων τό απέδειξε. Πλούσιο ρεπερτόριο, εμφανίσεις στά πιό έμβληματικά θέατρα και σημεία της ελληνικής σκηνής, έπαινοι, φήμη, ο μεγάλος Μίκης Θεοδωράκης να τόν εμπιστεύεται όσο κανέναν για δύσκολες αποστολές. Και τώρα ακόμη, ο Δημήτρης Καρβούνης, πού σημάδεψε και εξακολουθεί να σημαδεύει τήν μουσική παιδεία της πόλης, συνεχίζει ένα σπουδαίο έργο προσφοράς στη Λάρισα και εύρύτερα. Ζητήσαμε να τόν δοῦμε, να κουβεντιάσουμε μαζί του γι' αυτή τήν μεγάλη προσπάθεια πού ἤδη βρίσκεται στήν πέμπτη δεκαετία. Άνθρωπος άπλός, ζεστός, ξεχωριστός δέχθηκε μέ χαρά να μιλήσει στό ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΠΟΛΙΣ. Τόν ευχαριστούμε και εύχόμαστε να του δίνει ο Θεός δύναμη να συνεχίζει αυτό τό σπουδαίο έργο.

- Ευχαριστούμε, κύριε Καρβούνη, καταρχάς πού μās δίνετε αυτήν τήν χαρά να συμμετάσχετε στό «Αχιλλίου Πόλις» και θά ἤθελα να μιλήσουμε γιά τό Δημοτικό Ωδείο Λάρισας, τό όποιο άδιαμφισβήτητα σημάδεψε τή μουσική παιδεία της πόλης μας.

-Κι ἐγὼ σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν τιμὴ πού μου κάνετε νά μετέχω στὴν ἔκδοσι ἐνὸς τόσο σημαντικοῦ ἔργου, ὅπως εἶναι τὸ περιοδικὸ ἢ «Ἀχιλλίου Πόλις», τὸ ὁποῖο τὸ παρακολοῦθῶ κι ἀπὸ τὸ site τῆς Μητροπόλεως. Εἶμαι ἐνεργὸ στέλεχος στοῦ Δημοτικὸ Ὦδεῖο περίπου 42 χρόνια. Σίγουρα εἶναι τὸ πρωτοπόρο Μουσικὸ Ἰδρυμα στὴν πόλη, ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεπήδησαν πάρα πολλοὶ καὶ σημαντικοὶ μουσικοὶ κι ἔχει προσφέρει τὰ μέγιστα σέ κάθε πτυχί τῆς μουσικῆς παιδείας τῆς πόλης στὰ 93 χρόνια τῆς λειτουργίας του.

Ἰδρύθηκε τὸ 1930. Ἰδρύτρια ἦταν ἡ Ἰουλία Σάπκα, ἡ ὁποία ἦταν σύζυγος τοῦ τότε Δημάρχου Μιχαὴλ Σάπκα, μαζί μὲ μία ομάδα φιλόμουσων Λαρισαίων. Ἐγὼ στοῦ Ὦδεῖο ἦρθα τὸ 1976 ὡς σπουδαστὴς καὶ ὡς ἐργαζόμενος ἀπ' τὸ 1981 μέχρι καὶ σήμερα. Χιλιάδες παιδιὰ μαθήτευσαν κοντὰ σέ σπουδαίους δασκάλους, ἄλλα περισσότερο, ὀλοκληρώνοντας σπουδές τους, ἄλλα λιγότερο, καθὼς μπορεῖ νά τίς ἐγκατέλειψαν στὴ μέση, ἀλλὰ ἔχοντας πάντα τὸ κέρδος τῆς ἐπαφῆς τους μὲ τὴ μουσική. Μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ '80 ἡ δυναμικὴ τοῦ Ὦδεῖου ἦταν σχετικά μικρὴ καὶ, σίγουρα πρὸ περιορισμένη σέ σχέση μὲ τὴν κατοπινὴ του ἐξέλιξη. Γιὰ νά εἶμαι εἰλικρινής, τουλάχιστον ἀπὸ αὐτὰ πού γνωρίζω ἀπὸ τοὺς πρὸ παλιούς, τὸ ὠδεῖο θεωροῦνταν, κατὰ κάποιον τρόπο, λίγο κλειστὸ ἴδρυμα, γιὰ μιά κάστα παιδιῶν τῆς λεγόμενης «καλῆς κοινωνίας», καθὼς οἱ μαθητὲς πού φοιτοῦσαν δὲν ξεπερνοῦσαν τοὺς 300. Στὴ δεκαετία τοῦ '80, ἐπὶ Δημαρχίας τοῦ Ἀριστείδη Λαμπρούλη, ἔγινε ἓνα πολὺ μεγάλο ἀνοιγμα καὶ σέ κάποια φάση, θυμάμαι, εἶχε φτάσει νά ἔχει περὶ τοὺς 1.200 μαθητὲς. Βέβαια, ἀπὸ μίαν πλευρὰ δικαιολογοῦνταν κάποια πράγματα, γιὰτί ἦταν μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰθουσῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν καθηγητῶν κ.λπ. Καθὼς ὅμως ἔβγαιναν καινούργιοι ἀπόφοιτοι πού προστέθηκαν στοῦ δυναμικοῦ τοῦ Ὦδεῖου ὡς καθηγητὲς, τὸ Ὦδεῖο ἄρχισε ἀποκτᾶ μιά νέα δυναμικὴ, νά ἀναπτύσσεται καὶ νά ἐξελίσσεται. Καὶ βέβαια σ' αὐτὸ συνέβαλε τὰ μέγιστα τὸ κτίσιμο τοῦ νέου κτηρίου πού εἶναι πολὺ πρὸ μεγάλο καὶ διαθέτει πολὺ μεγαλύτερη ὑλικοτεχνικὴ ὑποδομὴ.

-Ἦπῃρχε ἓνα κτήριο δίπλα στὴ Συναγωγὴ ὅπου ἔκαναν κάποια μαθήματα;

-Ἦπῃρχε αὐτὸ πού ἦταν παλιὰ ἢ βιβλιοθήκη, ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται τὴν δεκαετία τοῦ '80 καὶ σέ αὐτὸ διδάσκονταν κυρίως μαθήματα πού δὲν χρειάζονταν νά ἔχουν πιάνο. Δηλαδή γίνονταν μαθήματα ἀκορντεόν, κιθάρας κ.ἄ. Καὶ τώρα ἀκόμα χρησιμοποιεῖται, καθὼς ἐκεῖ στεγάζεται ἡ σχολὴ παραδοσιακῆς μουσικῆς. Στὰ πρῶτα χρόνια λοιπὸν πού ἦρθα στοῦ Ὦδεῖο, τὸ Ὦδεῖο δὲν εἶχε

ούτε τήν καλλιτεχνική ούτε τήν εκπαιδευτική ευρύτητα πού απέκτησε λίγα χρόνια μετά. Διδάσκονταν κάποια συγκεκριμένα όργανα, είχε πιάνο, κιθάρα, βιολί, άκορντεόν, τραγούδι, λίγα πράγματα δηλαδή. Τά πνευστά διδάσκονταν μόνο στη Φιλαρμονική. Από τί δεκαετία του '80 έπαξε σημαντικό ρόλο τό γεγονός ότι δημιουργήθηκαν καινούργιες σχολές για όλα τά πνευστά, φλάουτο, κλαρινέτο, όμποε, χάλκινα, τρομπέτα, κόρνο κ.λπ. Καί μετά στά έγχορδα, πέρα άπ' τήν τάξη του βιολιού πού υπήρχε, δημιουργήθηκαν οι τάξεις του βιολοντσέλου και του κοντραμπάσου, για τί διδασκαλία των όποιων ήρθαν καθηγητές άπ' τί Θεσσαλονίκη, μέ άποτέλεσμα νά δημιουργηθεί μία τέτοια ύποδομή ώστε άπ' τούς διδάσκοντες και τούς μαθητές νά μπορεί νά δημιουργηθεί ακόμα και συμφωνική όρχήστρα. Καί δημιουργήθηκε. Ή Συμφωνική Όρχήστρα πού υπάρχει σήμερα και λειτουργεί μέ μία ήμειπαγγελματική μορφή, έχει τήν άφετηρία της σ' εκείνη τήν εποχή. Σήμερα ή όρχήστρα κάνει περίπου 4 ή 5 συναυλίες τό χρόνο, ανεβάζει ακόμα και όπερες, όταν υπάρχει οικονομική δυνατότητα, γιατί ή όπερα είναι ένα πολυδάπανο θέαμα. Τή δεκαετία του '80 επίσης δημιουργήθηκε ή Σχολή της Βυζαντινής Μουσικής στό Ώδειο, όπως και ή Σχολή της Παραδοσιακής Μουσικής, έτσι ώστε νά καλύπτεται όλο το εκπαιδευτικό φάσμα.

- *Συνήθως τά Ώδεια έχουν έναν χαρακτήρα πού άπευθύνεται στην αστική τάξη. Καί ή Λάρισα είχε μία καλή αστική τάξη, αλλά έσείς λέτε ότι τί δεκαετία του '80 έγινε ένα πιο λαϊκό άνοιγμα.*

- *Ναί, ναί, μεγάλο, πάρα πολύ.*

- *Ήταν θέμα κοινωνικό, θέμα επιλογής του Δημάρχου; Ό έκάστοτε Δήμαρχος παίζει ρόλο στό Ώδειο;*

- *Πάντα παίζει σέ σχέση μέ τό άνοιγμα, μέ τά οικονομικά, τίς ύποδομές κ.λπ. Ό Δήμαρχος βέβαια σήμερα πού ή πόλη αναπτύχθηκε τόσο πολύ και οι ύποχρεώσεις του είναι επίσης πολλές, δέν μπορεί νά ασχολείται τόσο ενεργά μέ τά θέματα του Ώδειου. Τό Ώδειο λοιπόν διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο, τό όποιο ορίζεται άπ' τό Δημοτικό Συμβούλιο και ό Πρόεδρος είναι πάντα Δημοτικός Σύμβουλος ή Αντιδήμαρχος. Τά τελευταία έννά χρόνια πρόεδρος είναι ό Πάνος Σάπκας. Όπως λοιπόν προείπα, σίγουρα ή πολιτική της έκάστοτε Δημοτικής άρχής διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του Ώδειου. Για*

παράδειγμα, στά χρόνια πριν τή Δημαρχία Λαμπρούλη υπήρχαν περιορισμοί στην επιλογή των παιδιών. Λέγανε π.χ. «έχουμε τόσες θέσεις» και γινόταν ή επιλογή με κλήρωση. Δέν ήταν και ό,τι καλύτερο. Στή δεκαετία του '80 ήταν εύτυχής συγκυρία ή παρουσία στό Δ. Σ. του Άλέξη Μπαντζανούλη, τής Μαίρης Χατζηλάκου και του Παναγιώτη Παπαθανασίου, σέ συνδυασμό μέ τήν ανάληψη τής διεύθυνσης απ' τόν Γιάννη Τσανακά. Όλοι αυτοί εργάστηκαν πολύ για τήν ανέλιξη του Ώδειου. Πολύ σημαντικός ήταν ό ρόλος τής μακαρίτισσας τής Μαίρης Χατζηλάκου στή δημιουργία τής Μουσικής Προπαιδείας, στην οποία έπαιρναν όλα τα παιδιά και ανάλογα μέ τίς επιδόσεις πού είχαν και μέ τό ταλέντο τά κατευθύνανε και στά διάφορα όργανα κι έτσι άρχισε τό Ώδειο νά αναπτύσσεται. Σταμάτησε τότε και ή κλήρωση. Όταν επί παραδείγματι βλέπανε οι διδάσκοντες στην προπαιδεία ένα παιδί πού είχε πάρα πολύ καλό αυτί, τό κατευθύνανε, για παράδειγμα, προς τό βιολί ή τέτοια όργανα πού τό παιδί χρειάζεται νά έχει αυτί για νά μπορεί νά προχωρήσει. Στό πιάνο χτυπάς ντό και παίζει ντό, στό βιολί πρέπει νά τό φτιάξεις τό ντό, αυτή είναι ή διαφορά.

- *Ό Γιάννης Τσανακάς;*

- Ό Γιάννης Τσανακάς ήταν ένα απ' τά σημαντικότερα κεφάλαια πού πέρασαν απ' τό Ώδειο. Η Χατζηλάκου ήταν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, δέν ήταν Μουσικός αλλά είχε πολύ μεγάλη Μουσική παιδεία, πολλά ακούσματα, πολλές γνώσεις, είχε διαβάσει πάρα πολύ, ήξερε πάρα πολλά πράγματα γύρω από τή Μουσική και κατηύθυνε αρκετούς από μās, κι έμένα προσωπικά, πάρα πολύ σοφά. Ό Γιάννης Τσανακάς ήταν πάρα πολύ σπουδαίος και έμπνευσμένος Μουσικός και ήταν εύτυχής συγκυρία πού όταν ανέλαβε τή διεύθυνση του ΔΩΔ είχε στό συμβούλιο ανθρώπους σαν τή Χατζηλάκου, τόν Μπατζανούλη κ.λπ. Ό Τσανακάς άνοιξε τό Ώδειο μέ νέες πρωτοβουλίες. Επί παραδείγματι, στό Ώδειο μέχρι τό 1975 υπήρχε μόνο μία μικτή χορωδία, τήν όποία διηύθυνε ό Γεώργιος Μίγκος, πού ήταν και διευθυντής στό Ώδειο μέχρι τό 1975. Όταν ανέλαβε ό Τσανακάς διευθυντής, ένα από τά πρώτα μελήματα πού είχε ήταν νά δημιουργήσει τήν Παιδική χορωδία. Στή συνέχεια δημιούργησε τή Γυναικεία χορωδία. Είχε στό μεταξύ δημιουργήσει τή Συμφωνική Όρχήστρα, ή όποία έδωσε για πρώτη φορά συναυλία τό 1973 μέ μαέστρο τόν ίδιο. Από αυτόν ξαναδημιουργήθηκε τό 1995 και ή Μικτή χορωδία, τήν όποία διευθύνω έγώ έως σήμερα, καθώς ή προηγούμενη, του Μίγκου, είχε διαλυθεί.

Πέρα απ' αυτά, ο Τσανακάς έδωσε άλλη ώθηση και στό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Ώδειου (ύλη, προγράμματα κ.λπ.). Ο άνθρωπος είχε αφιερώσει τή ζωή του πραγματικά στό Ώδειο. Και ήταν πραγματικά εύτυχής ή συγκυρία που στό συμβούλιο υπήρχαν άνθρωποι μέ τούς όποιους μπορούσε νά συνεργαστεί, όπως ή Χατζηλάκου που προανέφερα, ό Άλέξης Μπατζανούλης μέ τή μεγάλη του συνεισφορά απ' τή θέση του προέδρου και ό Παναγιώτης Παπαθανασίου που είχε τήν ευθύνη των χορωδιακών συνόλων. Όλοι αυτοί δέσανε ως συνεργάτες και πήγαν τό Ώδειο πάρα πολύ μπροστά, τό έβαλαν sé άλλο έντελώς έπίπεδο sé σχέση μέ αυτό που υπήρχε μέχρι τότε.

- Θά μου έπιτρέψετε νά θυμηθώ κάτι ως παιδί του Ώδειου. Γίνονταν κάποιες έκδηλώσεις κάθε Σάββατο και μās δίνανε 10 εισιτήρια δωρεάν sé όλους τούς μαθητές του Ώδειου, για νά μάθουμε νά ακούμε. Τό θυμάμαι, μου έχει μείνει.

- Ναι, και αυτό νομίζω ήταν πρόταση τής Χατζηλάκου προς τό Δ.Σ., για νά παροτρύνονται οι μαθητές νά έρχονται στις συναυλίες.

- Και ακούγαμε από πιάνο, όπερα, άριες, μουσική, βιολί, ό,τι ρεσιτάλ γινόταν.

- Τό Ώδειο έκανε πάρα πολλές έκδηλώσεις από τότε και μέ τόν τρόπο αυτό ήθελε τά παιδιά νά έχουν έπαφή, κίνητρο για νά πηγαίνουν sé συναυλίες. Και όσοι πήγαιναν βγήκαν ευεργετημένοι από αυτό. Αυτό είναι πολύ σημαντικό και δέν ξέρω, ίσως κακώς που καταργήθηκε μετά. Πέρα όμως απ' τούς προαναφερθέντες, πρέπει νά πω ότι στό Ώδειο δίδαξαν πολλοί σπουδαίοι και έμπνευσμένοι δάσκαλοι που συνέβαλαν τά μέγιστα στην ανέλιξη του Ώδειου. Ένδεικτικά θά αναφέρω τήν Ίλζε Σακελλαρίου, τήν κ. Νινί Λουίζου, τόν Τώνη Σακελλάριο ό όποιος διαδέχτηκε τόν Γιάννη Τσανακά στή διεύθυνση του Ώδειου, τήν Άριάδνη Καλιάζη, αλλά είναι και άλλοι πολλοί που ίσως ό χώρος δέν μās έπιτρέπει νά τούς αναφέρουμε αναλυτικά.

- Η παιδική χορωδία έχει γράψει ιστορία πανθομολογούμενα, τόσο μέ τόν Θεοδωράκη όσο και μέ τίς εξαιρετικές συναυλίες. Πόσο εύκολο ήταν για μιά έπαρχιακή πόλη νά κάνει τέτοια ανοίγματα; Πάντα υπάρχει ένα αίσθημα ότι ή έπαρχία ύστερεί sé σχέση μέ τήν Αθήνα.

- Τήν παιδική χορωδία τήν ίδρυσε ὁ Γιάννης Τσανακάς τό 1977, καί μάλιστα, ἕνα χρόνο μετά τήν ίδρυσή της βραβεύτηκε σέ πανελλήνιο διαγωνισμό χορωδιῶν μέ 3ο βραβεῖο. Τό 1981, ὅταν ἐγώ προσελήφθην ὡς καθηγητής Θεωρητικῶν στό Ὡδεῖο, τί διψύθυνε ὁ Τσανακάς, ὁ ὁποῖος εἶχε στό μεταξύ δημιουργήσει καί τί γυναικεῖα χορωδία. Ἐπιπλέον, ἦταν καθηγητής θεωρητικῶν καί Διευθυντής στό Ὡδεῖο, ἔπεφτε μεγάλο βάρος στους ὤμους του, γιά νά τά ἔχει ὅλα, κι ἔτσι τότε ἔκανε εἰσήγηση στό Διοικητικό Συμβούλιο καί μοῦ ἀνέθεσαν τί διεύθυνση τῆς παιδικῆς χορωδίας. Γιά νά εἶμαι εἰλικρινής, τότε ἐγώ δέν εἶχα κάποιες ἰδιαίτερες γνώσεις γιά τί διεύθυνση τῆς παιδικῆς χορωδίας. Εἶχα κάνει σπουδές, εἶχα μιά σχετική ἐμπειρία στό χῶρο, καθώς ἤμουν ἄτυπος βοηθός τοῦ Τσανακά, εἶχα θέληση γιά νά κάνω κάτι καλό, ἀλλά χωρίς τήν ἐξειδικευμένη γνώση. Τό 1984 λοιπόν, γνώρισα τόν πολύ σπουδαῖο μαέστρο Ἀντώνη Κοντογεωργίου, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει διεύθυνση χορωδίας καί τραγουδι στή Μουσική Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου καί τόν εἶχε φέρει γιά τί διεύθυνση τῆς χορωδίας τῆς ΕΡΤ ὁ Μάνος Χατζιδάκις, πού ἦταν τότε Διευθυντής στό Τρίτο πρόγραμμα. Ὅταν ἄκουσα τί χορωδία τῆς ΕΡΤ ὑπό τήν διεύθυνσή του, συγκλονίστικα, συνειδητοποιήσα τίς ἐλλείψεις μου καί συνειδητοποιήσα ἐπίσης ὅτι ἂν ἦταν νά κάνω κάτι καλό, θά ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νά κάνω μάθημα μ' αὐτόν, καθώς κατάλαβα τό πόσο σπουδαῖος ἦταν. Λοιπόν, μέ πῆρε γιά μαθητή του καί γιά τρία χρόνια κατέβαινα στήν Ἀθήνα Σαββατοκύριακα γιά νά κάνω μάθημα. Εἶναι γεγονός, ὅτι ἀπό τότε καί μετά ἡ Χορωδία ἄρχισε νά ἔχει μιά σταθερά ἀνοδική πορεία, γιατί κι ἐγώ ἄρχισα νά ἔχω μιά πολύ καλύτερη κατάρτιση. Τόν καιρό λοιπόν πού ἔκανα μάθημα μέ τόν Κοντογεωργίου, ὁ Μίκης Θεοδωράκης εἶχε ὀλοκληρώσει τί σύνθεση τῆς «Ἀκολουθίας εἰς κεκοιμημένους», τό Ὁρθόδοξο Requiem, μέ τό κείμενο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, στό ὁποῖο χρησιμοποιεῖ καί παιδική χορωδία, καί ἀνέθεσε τήν Α΄ ἐκτέλεσή του στόν Κοντογεωργίου, ὁ ὁποῖος ἐπέλεξε νά χρησιμοποιήσει τί δική μας χορωδία. Ἐδῶ θά πρέπει νά σᾶς πῶ ὅτι τόν καιρό ἐκεῖνο δέν ὑπῆρχε στήν Ἀθήνα μιά καλή παιδική χορωδία. Μπορεῖ νά ὑπῆρχαν πολλές, ἀλλά οἱ περισσότερες ἦταν σέ ἕνα μέτριο ἐπίπεδο. Ἀντίθετα, ὑπῆρχε μιά πολύ καλή παιδική χορωδία στήν Θεσσαλονίκη, ἡ παιδική χορωδία τῆς Ἁγίας Τριάδας, τήν ὁποία διψύθυνε ὁ ἀδελφικός μου φίλος, ὁ Βασίλης ὁ Παπακωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος ἔφυγε πρόσφατα ἀπό τί ζωή, καί ἡ ὁποία ἦταν γιά ὅλους μας πρότυπο. Μοῦ εἶπε λοιπόν ὁ Κοντογεωργίου ὅτι «μέ τί χορωδία σου θά τό κάνουμε» κι ἔτσι ἔγινε ἡ πρώτη μου ἐπαφή καί ἡ γνωριμία μέ τόν Θεοδωράκη καί ἀκολούθησε μιά μεγάλη συνεργασία πού κράτησε περίπου τριάντα χρόνια. Παρουσιάσαμε

τό «Ἄξιόν ἐστι» μέ τόν Μίκη μαέστρο 19 φορές! Παρουσιάσαμε ἐπίσης τό «Πνευματικό Ἐμβητήριον» καί τό «Μαουτχάουζεν», καί πάλι μέ τόν Θεοδωράκη. Ὁ Θεοδωράκης μᾶς περιέβαλλε μέ μεγάλη ἀγάπη καί ἐμπιστοσύνη καί εἶναι ιδιαίτερα σημαντικό γιά ἐμᾶς τό γεγονός ὅτι μᾶς ἐμπιστεύτηκε τήν Α΄ ἐκτέλεση καί τήν δισκογράφηση τῶν «Παιδικῶν τραγουδιῶν» του.

- *Ποιές θεωρεῖτε ἄλλες μεγάλες στιγμές τῆς παιδικῆς χορωδίας;*

- Σίγουρα ἦταν οἱ ἐμφανίσεις πού ἔκανε στό Μέγαρο Μουσικῆς, ἡ συναυλία μέ τόν Μάνο Χατζιδάκι, ἡ συναυλία στήν Ἀθήνα μέ τόν Ξαρχάκο μέ χριστουγεννιάτικο πρόγραμμα, οἱ συνεργασίες μέ τόν Νίκο Κυπουργό, οἱ συνεργασίες μέ τήν Συμφωνική τῆς ΕΡΤ, μέ τήν Χορωδία τῆς ΕΡΤ καί τήν Χορωδία «Μακεδονία», παρουσιάσεις πού μένουν ἀξέχαστες!

- *Στό ἐξωτερικό βγῆκε ἡ Χορωδία;*

- Πολύ λίγο. Στό ἐξωτερικό δέν ἦταν εὐκολο νά βγοῦμε, λόγω διαφορῶν προβλημάτων, κυρίως τῶν παιδιῶν, ἀλλά τόν καιρό ἐκεῖνο δέν ἦταν καί στίς προτεραιότητές μας. Πήγαμε στή Βουδαπέστη, ὅπου εἶχαμε μιά ωραία συνεργασία μέ ἕνα μουσικό σχολεῖο τῆς πόλης. Πήγαμε ἐπίσης στή Βουλγαρία στήν πόλη Στάρα Ζαγόρα, πού ἦταν ἀδελφοποιημένη πόλη μέ τή Λάρισα καί μᾶς εἶχαν στείλει ὡς καλλιτεχνική ἀντιπροσωπεῖα τῆς πόλης. Τά οικονομικά μας γιά πολλά ταξίδια στό ἐξωτερικό ἦταν, γενικά, περιορισμένα, ἀλλά κι ἀπ' τήν ἄλλη, ἦταν τόσο μεγάλο τό πλῆθος τῶν ἐκδηλώσεων καί τῶν δραστηριοτήτων πού εἶχαμε στήν Ἑλλάδα, πού εἶχαν τόσο ἐνδιαφέρον, ὥστε νά μί μᾶς ἀφήνουν πολλά περιθώρια γιά νά σκεφτοῦμε τό ἐξωτερικό.

- *Ἡ Λάρισα ἀγκάλιασε τή Χορωδία;*

- Βέβαια, ναι, ἀσφαλῶς. Καί γιά μένα, πέρα ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ κόσμου καί τό ἀγκάλιασμα, περισσότερη ἀξία ἔχει τό τί ἐμπειρίες, μνήμες, ἐντυπώσεις καί παιδεῖα χορωδιακῆ πῆραν τά παιδιά πού συμμετείχαν. Ἐπί τῶν ἡμερῶν μου πέρασαν πάνω ἀπό 600 παιδιά. Τό 2017 ἡ Χορωδία συμπλήρωσε 40 χρόνια καί σκεφτήκαμε νά κάνουμε ἕνα reunion! Μέσα λοιπόν ἀπό τό Facebook, δέν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος, καλέσαμε τά παλιά μέλη τῆς χορωδίας νά ἔρθουν γιά ἕνα συγκεκριμένο τριήμερο ἀνάμεσα στά Χριστούγεννα καί τήν Πρωτοχρο-

νιά και μαζευτήκαμε 180 άνθρωποι. Και πάρα πολλοί απ' αυτούς ήρθαν από διάφορες πόλεις της Ελλάδος! Ήρθαν από τή Χίο, τή Ρόδο, τήν Κρήτη μόνο και μόνο γι' αυτή τή συνάντησι! Αυτό και μόνον δείχνει τό τί αγάπη είχανε στή χορωδία. Πέρα από αυτό, ή χορωδία χαιρέτα ιδιαίτερα γιατί από τίς τάξεις της ξεπήδησαν τρείς έκλεκτές τραγουδίστριες τής Όπερας. Είναι ή Μυρτώ Παπαθανασίου, ή Μυρσίνη Μαργαρίτη και ή Θεοδώρα Μπάκα. Ή Μυρτώ ήρθε στή χορωδία 7 χρονών κι έφυγε 19, όταν πέρασε στό Πανεπιστήμιο. Όλα τά πρώτα της βήματα, τά πρώτα σολιστικά της μέρη, ήταν στή Χορωδία. Μάλιστα και ή ίδια θυμάται μιά συναυλία μέ θρησκευτικά έργα μέσα στόν Άγιο Άχίλλιο, στά πλαίσια τών «Άχιλλίων», πού γίνονταν τότε πρός τιμήν τοῦ Άγίου Άχιλλίου και πού, δυστυχώς, σταμάτησαν. Γι' αυτή τή συναυλία είχανε έτοιμάσει ένα κομμάτι από μία λειτουργία τοῦ Shubert, ένα «Κύριε έλέησον», στό όποιο ή Μυρτώ τραγούδησε ένα από τά πρώτα της σόλο, και θυμάμαι μέ συγκίνηση πώς άντηχούσε ή φωνούλα της μέσα στήν έκκλησία. Κι ήταν μόλις 8 χρονών κοριτσάκι. Και ήταν πάρα πολύ σημαντικό. Για μένα έχει σημασία τό ότι βγήκανε απ' τή χορωδία αυτές οί τρείς κορυφαίες τραγουδίστριες. Βέβαια, απ' τό Ώδειο γενικότερα βγήκαν πολλοί έξαιρετοι μουσικοί, μέ σπουδαία σταδιοδρομία στήν Ελλάδα και στό έξωτερικό. Ένδεικτικά και πάλι θά αναφέρω τούς: Δημήτρη Δημόπουλο, Βασίλη Σαΐτη, Ήβη Παπαθανασίου, Ίωάννα Σιοπούδη (πού είναι ή πιανίστα τής χορωδίας μας), Χρήστο Κτιστάκη, Πάττυ Κοντογιάννη, Σταματία Καραμπίνη, Δημήτρη Άνδρικόπουλο, Στέλλα και Νίκο Νικολαΐδη, Ειρήνη Παντελίδου κ.ά. Είναι τόσοι πολλοί οί σημαντικοί μουσικοί μας και σίγουρα άδικω πάρα πολλούς, καθώς λόγω τοῦ περιορισμένου χώρου μιάς συνέντευξης δέν μπορώ τούς αναφέρω όλους. Πολλοί μάλιστα απ' αυτούς υπήρξαν είτε μέλη, είτε συνεργάτες τής Παιδικής Χορωδίας. Από εκεί και πέρα, άν μετρήσουμε συναδέλφους, καθηγητές σέ σχολεία, Δημοτικά και Γυμνάσια, πάρα πολλοί απ' αυτούς πέρασαν από τή χορωδία. Και σίγουρα τό Ώδειο υπήρξε για όλους πρότυπο στόν δρόμο πού ακολουθοῦν.

- Κλείνοντας αυτή τή συνομιλία μας, θά ήθελα νά μās δώσετε κάποιο γενικό συμπέρασμα από τό πόσο τό Ώδειο αυτά τά τελευταία 40 χρόνια ή και περισσότερο, βοήθησε στήν γενικότερη παιδεία τής πόλης. Εγώ έχω τήν αίσθηση ότι μās έδωσε ζωή τό Ώδειο. Τί πιστεύετε;

- Κι εγώ τό πιστεύω, γιατί πέρα από τό γεγονός ότι περάσανε χιλιάδες σπουδαστές, πού είχαν κάποιες εμπειρίες παιδείας, μέ τό πλήθος τών έκδη-

λώσεων που έγιναν περάσανε και ακόμη περισσότεροι ακροατές. Και αυτό είναι επίσης πάρα πολύ σημαντικό. Τό να μάθει να ακούει κανείς καλή μουσική. Ένας άνθρωπος που έχει μια τέτοια παιδεία και υποδομή, δεν πάει μετά να ακούσει ευτελή μουσική. Διαμορφώνει μια αισθητική, ένα καλό κριτήριο, μπορεί να κάνει ωραίες επιλογές, μαθαίνει να ακούει ωραία μουσική, γιατί η μουσική είναι ανεξάντλητη βέβαια και παντού σε όλα τα είδη, μπορείς να βρεις ωραία ακροάματα, μπορείς να βρεις και «σκουπίδια». Αλλά ένας που έχει μια καλή παιδεία, τέτοια που έδωσε και δίνει το Ώδείο, μπορεί να διακρίνει και να επιλέξει τό τί θά ακούσει. Σήμερα στο Ώδείο Καλλιτεχνικός διευθυντής είναι ο Χρήστος Λενούτσος, σπουδαίος μουσικός και εμπνευσμένος δάσκαλος, που είμαι βέβαιος ότι θά οδηγήσει το Ώδείο ακόμα ψηλότερα. Γιατί το Ώδείο αντέχει μέχρι σήμερα, και μάλιστα με πολύ καλές επιδόσεις, πολύ καλούς δασκάλους, βγαίνουν πολύ καλοί μαθητές, έχει μεγάλη καλλιτεχνική δραστηριότητα και προσφέρει στο κοινό της πόλης μας ωραίες συναυλίες συμφωνικής μουσικής, χορωδιακής μουσικής, ρεσιτάλ κ.ά. Με τί Μικτή χορωδία που τώρα διευθύνω έχουμε αρκετή δραστηριότητα, κάνουμε πολλές συναυλίες, κάποιες απ' τις οποίες με τό πέρασμα του χρόνου έχουν γίνει, κατά κάποιο τρόπο, θεσμός στην πόλη, όπως η Χριστουγεννιάτικη συναυλία μας, η οποία γίνεται συνεχώς επί 40 και πλέον χρόνια ή η καλοκαιρινή μας συναυλία στο κηποθέατρο. Έχει μια ζωντάνια τό Ώδείο, κι αυτό φαίνεται και από τί συμμετοχή του κόσμου που έρχεται σ' αυτές τις εκδηλώσεις. Ο κόσμος θέλει ωραίες προτάσεις, στο βαθμό που μπορούμε του τίς δώσουμε.

Μικρό Βιογραφικό: Ο Δημήτρης Καρβούνης γεννήθηκε στην Τσαριτσάνη. Σπούδασε μουσική στο Δημοτικό Ώδείο Λάρισας με καθηγητή τόν Γιάννη Τσανακά. Παρακολούθησε μαθήματα και πολλά σεμινάρια Διεύθυνσης Χορωδίας με τόν Άντωνη Κοντογεωργίου, καθώς και με τούς Cr. Wagner, G. Bredolo και Salv. Papagalo, ενώ τό 1983 παρακολούθησε τό θερινό σεμινάριο στό Zoltan Kodaly Pedagogical Institute of Music, στην Ούγγαρία. Δίδαξε Μουσική στό 6ο Γυμνάσιο Λάρισας (1983-2014), Θεωρητικά στό Δημοτικό Ώδείο Λάρισας (1981-1995) και στό σεμινάριο θεατρικής παιδείας Θεσσαλικού Θεάτρου (1990). Διύθυνε τίν Παιδική Χορωδία του Δημοτικού Ώδείου Λάρισας απ' τό 1981 μέχρι τό 2021, ενώ απ' τό 2002 μέχρι σήμερα διευθύνει τίν Μικτή Χορωδία του ΔΩΛ. Ίδρυσε και διευθύνει τό Μουσικό σύνολο «Ενωδεία». Διύθυνε επίσης τίν Άνδρική χορωδία του Μουσικού Συλλόγου Λάρισας (1988-2006) και τίν Παιδική χορωδία του Δημοτικού Ώδείου Βόλου (1991-1995).

ΜΕΡΟΣ Δ΄. ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ ΦΟΡΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Τό Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας ιδρύεται στά 1973, όταν μά συντροφιά μέ ντόπια καταγωγή, παιδεία καί σεβασμό γιά τόν τόπο, τίν παράδοση καί τίν ιστορία του συνειδητοποιεί τίν ανάγκη τής συλλογής λαογραφικού καί ιστορικού ύλικού τόσο από τίν ίδια τίν πόλη τής Λάρισας όσο καί από τίν εϋρύτερη περιοχή. Πρωτεργάτες τής προσπάθειας αϋτής εἶναι ὁ Γιώργος καί ἡ Λένα Γουργιώτη.

Οἱ συλλογές τοῦ Μουσείου σήμερα περιλαμβάνουν πάνω ἀπό 20.000 ἀντικείμενα, καθώς καί πλούσιο ιστορικό καί φωτογραφικό ἀρχεῖο. Μέ ἔμφαση στήν συγκέντρωση, τίν μελέτη καί τίν προβολή ύλικῶν καί ἄϋλων τεκμηρίων τοῦ νεότερου πολιτισμοῦ στή Λάρισα καί τή Θεσσαλία, σύντομα τό Μουσείο ἀναδεικνύεται σέ ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα Μουσεία τής ἑλληνικῆς περιφέρειας καί τής χώρας.

Τό Μουσείο, ἴδρυμα πολιτισμοῦ καί ὑψηλῆς παιδείας, στά 50 χρόνια λειτουργίας του, παρεμβαίνει ἐνεργά στά πολιτιστικά τεκταινόμενα τής πόλης καί τής Περιφέρειας. Πέρα ἀπό τίν μόνιμη ἔκθεση, στό Μουσείο ὁργανώνονται περιοδικές ἐκθέσεις μέ θέματα πού ἀφοροῦν στόν ἑλληνικό παραδοσιακό καί ἀστικό πολιτισμό τής Θεσσαλίας καθώς καί ποικίλες ἐπιστημονικές δράσεις. Πλέον τό Μουσείο ἀποτελεῖ σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τίν πόλη καί τίν εϋρύτερη περιοχή, καθώς μέ τίν ὑπαρξη καί τίς δραστηριότητές του καλύπτεται τό κενό στήν γνώση καί τίν τεκμηριωμένη ἀντίληψη τοῦ παρελθόντος γιά ὁλόκληρη τίν Θεσσαλία.

Πέραν τής ἐπιστημονικῆς του διάστασης, τό ΛΙΜΑ ὑλοποιεῖ ἕνα πολυσήμαντο ἔργο στόν τομέα τής μουσειακῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀείμνηστη ἰδρύτριά του Λένα Γουργιώτη, πρωτοπόρος γιά τή ἐποχή, ὑποδέχεται τίς πρῶτες ὁμάδες

μαθητών στην πρώτη έκθεση λαογραφικού ύλικού που στεγάζεται στο ισόγειο του Δημαρχείου της πόλης. Μέ αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά εισάγει στην Λάρισα ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, την μουσειακή αγωγή, ένα νέο είδος μί τυπικής εκπαίδευσης, με εκπαιδευτικές ξεναγήσεις σε παιδιά και μιά πρώτη βιωματική προσέγγιση των αντικειμένων.

Από τό 1988 οργανώνεται στο ΛΙΜΛ τό τμήμα εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αναπτύσσει γιά τά δεδομένα της εποχής σπουδαία εκπαιδευτική δραστηριότητα με εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε μαθητές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης. Καλλιεργείται και εξελίσσεται με ξεναγήσεις γενικές ή μονογραφικές στόν χώρο του Μουσείου και κάποια ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνται κατόπιν συνεργασίας με τους ενδιαφερόμενους εκπαιδευτικούς.

Τά εκπαιδευτικά προγράμματα αφορούν σε θέματα σχετιζόμενα με την παραδοσιακή ζωή, την τέχνη και τίς τεχνικές, την τοπική ιστορία, τόν έθιμικό κύκλο, τό έορταστικό μινολόγιο κ.ά. Η γνωστική διαδικασία επιτυγχάνεται με την προσωπική συμμετοχή των παιδιών στην ανάπτυξη του θέματος μέσα από μία σειρά δημιουργικών δραστηριοτήτων: κατασκευές με διάφορα ύλικά, ζωγραφική, συνθέσεις κολλάζ, μουσική, συμπλήρωση δεδομένων σε φυλλάδια έργασίας ανάλογα με τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα του θέματος.

Τό Μουσείο τά χρόνια αυτά συμμετέχει επιπλέον στό πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ (γιά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση) καθώς και στό ΕΘΝΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ (γιά όλες τίς βαθμίδες της εκπαίδευσης). Στην πραγματικότητα, αριθμητικά υπερετρούν τά εκπαιδευτικά προγράμματα γιά μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με δεδομένη την άνεση χρόνου στό ώρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων στην πρωτοβάθμια σε σχέση με τί δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Στό διάστημα 1988-2000, τό Μουσείο με τά εκπαιδευτικά του προγράμματα-

τα, «μεγαλώνει» αρκετά παιδιά και αποκτᾶ πολλούς νεαρούς φίλους που με προθυμία, ἔφηβοι πιά, προσφέρουν ἐθελοντικά τὴν συνδρομὴ τους στὰ νέα προγράμματα.

Ἡ σύνδεση μουσείου-σχολείου ἐπιτυγχάνεται ἐπίσης καὶ μετὰ τὴν διακίνηση στὰ σχολεῖα τριῶν μουσειοσκευῶν μετὰ ἐκπαιδευτικὸ ὕλικό μετὰ θέματα ἀπὸ τὴν Θεσσαλικὴ παράδοση.

Μετὰ ἰσχυρὴ πίστη στὴν ἀξία τοῦ «Μουσείου» ὡς παιδευτικοῦ μέσου καὶ στὰ ὄφελᾶ που προκύπτουν ἀπὸ τὴν συνεργασία Μουσείου-Σχολείου τὸ Λαογραφικὸ Ἱστορικὸ Μοῦσεῖο συνεχίζει καὶ τίς ἐπόμενες δεκαετίες καὶ ὀργανώνει τὴν ἐκπαιδευτικὴ του πολιτικὴ, στοχεύοντας: α) νὰ γνωρίσει στὰ παιδιά τὴν Ἑλληνικὴ Παράδοση μετὰ τὸ «μουσεῖο» ὡς συνδετικὸ κρίκο ἀνάμεσα στὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον β) νὰ καλλιεργήσει στὰ παιδιά τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν μαγικὸ κόσμον τῶν Μουσείων. Ἡ ἐξοικείωση αὐτὴ εἰκάζεται ὅτι θὰ δημιουργήσει ὄρμους ἐνήλικες ἐπισκέπτες γ) νὰ ἀναπτύξει τὴν συγκριτικὴ, ἀφαιρετικὴ, ἀξιολογικὴ ἰκανότητα τῶν παιδιῶν καὶ νὰ κεντρίσει τὴν παρατηρητικότητά τους δ) νὰ προτρέψει τὰ παιδιά νὰ ἀναζητοῦν ἀνάλογες ἐμπειρίες μετὰ τὴν ἐπίσκεψή τους στὸ Μοῦσεῖο ἢ νὰ ἐπανερχοῦν σὲ αὐτό, καὶ ε) νὰ καλλιεργήσει τὴν προσωπικὴ εὐθύνη καὶ τὸν σεβασμὸ στὴν κληρονομιά τοῦ παρελθόντος.

Σήμερα, τὸ ΛΙΜΛ ἔχει πλέον ταυτιστεῖ μετὰ ἐκθέσεις ὑψηλῶν προδιαγραφῶν, μετὰ ἐκπαιδευτικὲς δράσεις, μετὰ ἐρευνητικὰ προγράμματα, πραγματοποιώντας μιὰ ἀνοικτὴ συνομιλία μετὰ ἐπιστημονικοὺς καὶ ἐκπαιδευτικοὺς φορεῖς ὄχι μόνον τῆς Λάρισας ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας. Τὸ ΛΙΜΛ μετὰ ἀπὸ δράσεις ἐξωστρέφειας καὶ ποικίλες συνέργειες προσκαλεῖ κάθε φορὰ διαφορετικὲς ὁμάδες κοινῶ μετὰ σκοπὸ νὰ γνωρίσουν τίς συλλογές του καὶ νὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ μετὰ τὴν ἱστορία τῆς Λάρισας, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Θεσσαλίας.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα μέσα ὑλοποίησης τῆς ἐπικοινωνιακῆς πολιτικῆς τοῦ ΛΙΜΛ σήμερα εἶναι οἱ ἐκπαιδευτικὲς δράσεις που πραγματοποιεῖ γιὰ διάφορες ὁμάδες κοινῶ. Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ μουσεῖο ὀργανώνει γιὰ μα-

θητές όλων των επιπέδων ξεναγήσεις, προγράμματα και δράσεις μουσειακής αγωγής εντός και εκτός των τειχών του. Σε καθημερινή βάση υποδέχεται ομάδες μαθητών που συμμετέχουν στα βιωματικά εργαστήρια παραδοσιακών τεχνικών. Οί μικροί επισκέπτες περιηγούνται στους χώρους του Μουσείου, βλέποντας μουσειακά αντικείμενα και εν συνεχεία επιστρατεύοντας την έμπνευσή τους τά αξιοποιούν βιωματικά.

Έκτός από τά μόνιμα εκπαιδευτικά προγράμματα τό ΛΙΜΑ οργανώνει επίσης προγράμματα και εργαστήρια για παιδιά με θέματα συναφή με τίς περιοδικές εκθέσεις του, καθώς και έθιμικού κύκλου.

Έπιπλέον, πραγματοποιεί εκπαιδευτικές δράσεις για οικογένειες τά Σαββατοκύριακα με θέματα σχετικά με εκθέματα, έθιμα, διεθνείς ημέρες κ.ά. Στόχος είναι γονείς και παιδιά νά περάσουν ένα δημιουργικό δίωρο με τούς γονείς τους στό Μουσείο, νά έμπνευστούν, νά ψυχαγωγηθούν και νά άλληλεπιδράσουν, βιώνοντας μιά μοναδική μουσειακή έμπειρία.

Παράλληλα, τό ΛΙΜΑ πραγματοποιεί διάφορες δράσεις διαγενεακής μάθησης, στοχεύοντας στην καλλιέργεια εκπαιδευτικής σχέσης μεταξύ διαφορετικών γενεών και ενδυναμώνοντας τήν ανάπτυξη κοινωνικής συνοχής και μείωσης του χάσματος των γενεών. Μέσα από τήν συνύπαρξη, συζήτηση και συνεργασία στό μουσείο, στόχος είναι οί πίο μεγάλοι νά μεταφέρουν τήν γνώση και τήν έμπειρία τους στους νεότερους αισθανόμενοι χρήσιμοι. Η άλληλεπίδραση των γενεών οδηγεί τά παιδιά στό νά ζήσουν στιγμές και νά μάθουν για παιχνίδια μιάς εποχής, μί βιομηχανικής, όποτε ή επίμονη αναζήτηση του παιχνιδιού όδήγησε στην ανακάλυψη και δημιουργία του.

Μιά άλλη πτυχή τής εκπαιδευτικής διάστασης του ΛΙΜΑ είναι και ή ευαισθησία που έπιδεικνύει στα θέματα εύάλωτων κοινωνικών ομάδων και ΑμεΑ. Τά τελευταία χρόνια σχεδιάζονται και υλοποιούνται προγράμματα για ειδικές ομάδες με στόχο τήν ανάπτυξη μιάς ουσιαστικής επικοινωνίας μαζί τους μέσα από έναλλακτικές προσεγγίσεις και βιωματικές έμπειρία. Μέ προσπάθεια νά

αλλάξει τις κυρίαρχες, συνήθως στερεοτυπικές, απόψεις των κοινωνιών και να συμβάλει στην κοινωνική ενσωμάτωση κοινωνικά ευάλωτων ομάδων και ατόμων με αναπηρίες τό ΛΙΜΛ σχεδίασε τό 2016 τήν Ειδική Δράση γιά ΑμεΑ «Ένα Μουσείο γιά όλους». Στο πλαίσιο αυτό εκπαιδευτικά προγράμματα και βιωματικές δράσεις πραγματοποιούνται γιά όλους χωρίς εξαιρέσεις μέσα και έξω

από ΛΙΜΛ μέ σκοπό τήν κατάργηση κάθε μορφής ρατσισμού. Έτσι, μέσα από προγράμματα και βιωματικά εργαστήρια πού υλοποιούνται γιά ΑμεΑ, ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, πρόσφυγες, ό κοινωνικός ρόλος του μουσείου επιβεβαιώνεται γιά μιά ακόμη φορά.

Μέ πίστη στην ιδέα της διά βίου μάθησης τό μουσείο συνιστά περιβάλλον εκπαίδευσης και γιά ενήλικες λόγω της δυνατότητας πού τούς παρέχει γιά αλληλεπίδραση στό πλαίσιο μιά εκπαιδευτικής ομάδας, αλλά και της ελευθερίας νά διαμορφώσουν τή δική τους γνώμη.

Στό πλαίσιο αυτό, πραγματοποιεί επιμορφωτικά σεμινάρια, βιωματικά εργαστήρια παραδοσιακών τεχνικών και άλλες δράσεις (πχ. sleepover γιά ενήλικες) μέ σκοπό αυτοί νά εμπλακούν βιωματικά στην διαδικασία του.

Ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της αποστολής και της εκπαιδευτικής διάστασης του ΛΙΜΛ αποτελεί όπωσδήποτε ή αξιοποίηση της ολοκληρωμένης συλλογής ξυλότυπων και σταμπωτών πού διαθέτει και προέρχονται από τά τυποβιβλία του Τυρνάβου. Μιά παραδοσιακή τεχνική πού τό ΛΙΜΛ αναβιώνει μέσα από εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δράσεις, αλλά κυρίως μέσα από κύκλους σεμιναρίων και βιωματικών εργαστηρίων γιά ενήλικες πού πραγματοποιούνται στό μουσείο, μέ στάμπες, ψηφιακά αντίγραφα των μουσειακών και χημικές χρωστικές. Στόχος είναι όχι μόνο ή διάχυση της τεχνικής, αλλά και ή εκμάθησή της σε διαφορετικές ομάδες κοινού, μεταξύ αυτών και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, πού μπορούν νά τήν αξιοποιήσουν επαγγελματικά και μέ αυτόν τόν τρόπο νά γίνεται οργανωμένα ή παραγωγή σταμπωτών από τό ΛΙΜΛ, ως τό μοναδικό μουσείο πού επιστημονικά συνεχίζει τήν συγκεκριμένη τεχνική μέ τις κατευθύνσεις του ΥΠΠΟΑ.

Καθώς σήμερα είναι πιά αποδεκτό ότι ο πολιτισμός, σε όλες του τις διαστάσεις, δέν κληρονομείται μόνο, αλλά και διδάσκεται, τό ΔΙΜΛ σχεδιάζει και έκπονει έκπαιδευτικά προγράμματα για τόν λαϊκό πολιτισμό από διαφορετικές όπτικές και σε διαφορετικούς άξονες. Έπειτα από πενήντα χρόνια λειτουργίας και δράσης εισήγανε και καθιέρωσε στην πόλη της Λάρισας τήν μουσειακή έκπαίδευση αποδεικνύοντας πώς τό δίπολο μουσειο-σχολείο μπορεί νά λειτουργήσει ευεργετικά στην έκπαίδευση και τήν πολύπλευρη ανάπτυξη τών μαθητών. Ός ένας σύγχρονος πολιτιστικός όργανισμός πού συμβαδίζει μέ τά κελεύσματα της εποχής και αναπροσαρμόζεται συνεχώς στα έκάστοτε νέα δεδομένα αναδεικνύεται καθημερινά σε ένα «παράλληλο» έκπαιδευτικό πλαίσιο μέ ειδική ύποδομή και ευρείες δυνατότητες.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Ε.Μ. Κ.Κ. ΛΑΡΙΣΑΣ - ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

**2ο Σ.Δ.Ε. ΛΑΡΙΣΑΣ:
ΜΙΑ ΓΕΦΥΡΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ.
ΠΩΣ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΛΛΑΖΕΙ ΤΙΣ ΖΩΕΣ
ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ**

«Όταν κλείνει ένα σχολείο, ανοίγει μία φυλακή. Πρέπει να κάνουμε περισσότερα σχολεία και λιγότερες φυλακές». Με αυτή την διαπίστωση και προτροπή ο Βίκτωρ Ουγκό (Victor Hugo), διάσημος Γάλλος συγγραφέας, ποιητής, δραματουργός και πολιτικός, εξέφραζε την άποψη ότι η εκπαίδευση είναι ένας σημαντικός παράγοντας στην πρόληψη της εγκληματικότητας και την ανάπτυξη μιας υγιούς κοινωνίας. Όταν ένα σχολείο κλείνει, οι νέοι δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση και δεν αποκτούν τις δεξιότητες και τις γνώσεις που χρειάζονται για να αναπτύξουν τις ζωές τους και να συνεισφέρουν στην κοινωνία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ανεργία, φτώχεια και αποξένωση και σε εγκληματικές συμπεριφορές.

Τί γίνεται όμως όταν εκεί που ανοίγει μία φυλακή ανοίγει και ένα σχολείο μέσα σε αυτή; Όταν ανοίγει ένα σχολείο μέσα σε μία φυλακή, δημιουργείται μία ευκαιρία για την αναμόρφωση και την εκπαίδευση των κρατούμενων. Η εκπαίδευση μπορεί να παρέχει στους κρατούμενους τις δεξιότητες και τις γνώσεις που χρειάζονται για να επανενταχθούν στην κοινωνία με επιτυχία μετά την αποφυλάκισή τους. Η παροχή εκπαίδευσης στις φυλακές μπορεί να προσφέρει πολλά όφελι. Πρώτον, μπορεί να μειώσει φαινόμενα ύποτροπής, καθώς η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει τους κρατούμενους να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις που χρειάζονται για να αποφύγουν την επανά-

ληψη παραβατικών συμπεριφορών και να οδηγηθούν σε μία πιο θετική και παραγωγική ζωή. Επιπλέον, η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της ποινικότητας και της βίας μέσα στις φυλακές. Οι κρατούμενοι που έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση αναπτύσσουν μία θετική στάση, αποκτούν νέες προοπτικές και αναγνωρίζουν την αξία της εκπαίδευσης και της προσωπικής ανάπτυξης. Οι κρατούμενοι που αποκτούν εκπαίδευση μπορεί να αναπτύξουν επιπλέον εργαλεία και δεξιότητες για να διαχειριστούν τά δεινά του εγκλεισμού και να αποφύγουν την συμπεριφορά που οδηγεί σε συγκρουσιακές καταστάσεις. Συνολικά, η παροχή εκπαίδευσης στις φυλακές είναι ένας σημαντικός τρόπος να προάγουμε την αναμόρφωση, την επανένταξη και την ανάπτυξη των κρατουμένων. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μία καλύτερη και πιο ασφαλή κοινωνία.

Αυτή την ανάγκη αναγνώρισε η πολιτεία δημιουργώντας Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στις φυλακές της χώρας. Η αξία της δεύτερης ευκαιρίας στην εκπαίδευση είναι πολύ σημαντική και έχει πολλά όφελι. Πρώτον, παρέχει την δυνατότητα σε άτομα που έχουν αποτύχει στο παρελθόν να ανακτήσουν την εκπαίδευση που χρειάζονται για να προχωρήσουν στην ζωή τους. Αυτό μπορεί να συμβάλει στην ανατροπή της φτώχειας, της ανεργίας και άλλων κοινωνικών προβλημάτων που συνδέονται με την έλλειψη εκπαίδευσης.

Δεύτερον, η δεύτερη ευκαιρία στην εκπαίδευση προάγει την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Όλοι οι άνθρωποι, ανεξάρτητα από το παρελθόν τους ή τις

συνθήκες τους, αξίζουν την ευκαιρία να αποκτήσουν εκπαίδευση και να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους. Η δεύτερη ευκαιρία εξαλείφει τις διακρίσεις και τις ανισότητες που συνδέονται με την πρώτη ευκαιρία και επιτρέπει σε όλους να αναπτύξουν το δυναμικό τους.

Τρίτον, η δεύτερη ευκαιρία στην εκπαίδευση ενισχύει την κοινωνία και την οικονομία. Όταν οι άνθρωποι αποκτούν εκπαίδευση, αποκτούν και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να είναι παραγωγικά μέλη της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της απασχόλησης, της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας.

Τέλος, η δεύτερη ευκαιρία στην εκπαίδευση προάγει την προσωπική ανάπτυξη και την ευημερία. Όταν οι άνθρωποι έχουν την ευκαιρία να μάθουν και να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, αυξάνεται η αυτοπεποίθησή τους και η ικανότητά τους να επιτύχουν τους στόχους τους. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη ευτυχία, ένα πιο ικανοποιητικό επαγγελματικό προσωπικό και προσωπική ικανοποίηση.

Συνολικά, η δεύτερη ευκαιρία στην εκπαίδευση είναι ένας σημαντικός μηχανισμός που μπορεί να αλλάξει τις ζωές των ανθρώπων και να συμβάλει στη δημιουργία μιας καλύτερης και πιο δίκαιης κοινωνίας.

Το πρώτο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας σε χώρο έγκλεισμού δημιουργήθηκε στην φυλακή της Λάρισας πριν από δεκαεπτά χρόνια. Αυτό το σχολείο έχει αλλάξει τις ζωές πολλών κρατουμένων, προσφέροντας μια ευκαιρία για μάθη-

ση, ανάπτυξη και ανασυγκρότηση. Αυτό τό μοναδικό εκπαιδευτικό ίδρυμα αποδεικνύει τίν δυναμική της δεύτερης εύκαιρίας τόσο γιά εκπαιδευτικούς, όσο και γιά εκπαιδευόμενους καθώς και τό πώς ή εκπαίδευση μπορεί νά ανατρέψει τίς προκαταλήψεις και νά ανοίξει νέους δρόμους γιά τούς έγκλειστους.

Τό 2ο ΣΔΕ Λάρισας ιδρύθηκε τό 2004 στή φυλακή τής Λάρισας. Ή ιδέα προήλθε από μιά ομάδα εκπαιδευτικών και κρατουμένων πού πίστευαν ότι ή εκπαίδευση μπορεί νά αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο γιά τίν ανασυγκρότησή τους και τίν κοινωνική επανένταξή τους. Τό 2006 απέκτησε τόν δικό του ανεξάρτητο χώρο εκτός του συγκροτήματος τών θαλάμων φύλαξης, κάτι πού συνιστά μαζί μέ τί διάρκεια φοίτησης μοναδικό φαινόμενο σέ όλη τίν Εύρώπη. Σέ αυτά τά δεκαεννιά χρόνια λειτουργίας του έχει προσφέρει εκπαίδευση σέ εκατοντάδες κρατούμενους, ενώ έχει κερδίσει εύρεία αναγνώριση γιά τό συνολικό του έργο.

Τό Σχολείο Δεύτερης Εύκαιρίας προσφέρει μιά πληθώρα γραμματισμών, μέσω τών όποιων οί εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν πώς νά μαθαίνουν από γλώσσες και ύπολογιστές μέχρι αριθμητική και επιστημονική γνώση. Οί έγκλειστοι εκπαιδευόμενοι έχουν επίσης τί δυνατότητα νά επιλέξουν διαθεματικά σχέδια δράσης (projects), δημιουργικές δραστηριότητες ή νά συμμετάσχουν σέ διαδικτυακές εμπειρίες πού είναι δύσκολο νά βιώσουν διά ζώσης λόγω του έγκλεισμού. Ήπιπλέον, τό σχολείο παρέχει ειδικά προγράμματα ύποστήριξης γιά τίν ψυ-

χολογική στήριξη και τόν επαγγελματικό προσανατολισμό, προσφέροντάς τους εφόδια για να ανακτήσουν την αυτοπεποίθηση και την ελπίδα για μία καλύτερη ζωή. Οί εκπαιδευόμενοι παρουσιάζουν μουσικοθεατρικές παραστάσεις, πρωτότυπες καλλιτεχνικές δημιουργίες, δραστηριότητες στην φύση (κι-πουρική και μελισσοκομία) και δράσεις που δείχνουν περιβαλλοντική ευαισθησία. Στίς εγκαταστάσεις του σχολείου φιλοξενούνται ένα δημοτικό σχολείο, ένα καλλιτεχνικό εργαστήριο, φοιτητές πανεπιστημίου, δανειστική βιβλιοθήκη, ένα μουσείο μέ εκθέματα των εγκλείστων εκπαιδευόμενων, ενώ παραδίδονται και μαθήματα σέ κατ' ιδίαν διδαχθέντες μαθητές Λυκείου.

Οί πτυχές τής εκπαίδευσης και τής ανάπτυξης που προσφέρει τό 2ο ΣΔΕ Λάρισας δημιουργούν μία νέα πραγματικότητα για τούς κρατούμενους, ενθαρρύνοντάς τους να αναθεωρήσουν τίς επιλογές τους και να δημιουργήσουν νέες ευκαιρίες για τό μέλλον. Συνολικά, τό σχολείο δεύτερης ευκαιρίας στην Έλλάδα άποτελεί ένα παράδειγμα για τό πώς ή εκπαίδευση και ή ανάπτυξη μπορούν να αλλάξουν τίς ζωές των ανθρώπων και να βοηθήσουν στην δημιουργία ενός καλύτερου μέλλοντος για όλους. Η επένδυση σέ προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στους κρατούμενους μπορεί να μειώσει την βία έντός και έκτός των Σωφρονιστικών Καταστημάτων και να αύξήσει την πιθανότητα επιτυχούς επανένταξης των κρατουμένων στην κοινωνία. Παράλληλα, ή δημιουργία περισσότερων σχολείων δεύτερης ευκαιρίας στίς φυλακές και ή επέκτασπ

τῶν προγραμματίων ἐκπαίδευσης σέ ἄλλους τομεῖς, ὅπως ἡ τέχνη, ἡ μουσική καί ὁ ἀθλητισμός, μποροῦν νά ἐνισχύσουν τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἀναμόρφωσης τῶν κρατουμένων. Ἡ ἐκπαίδευση καί ἡ ἀνάπτυξη ἀποτελοῦν τόν καλύτερο τρόπο γιά νά διασφαλιστεῖ ὅτι οἱ κρατούμενοι ἔχουν τίς δεξιότητες καί τήν αὐτοπεποίθησι πού χρειάζονται γιά νά ἐπιστρέψουν στήν κοινωνία ὡς παραγωγικά μέλη της.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

Ίστορία

* * *

ΑΡΧΙΜ. ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΜΟΥΡΤΖΑΝΟΣ
ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ & ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Ο ΑΠΟ ΛΑΡΙΣΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΚΟΤΤΑΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΤΟΔΟΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα που ανακύπτουν κατά το μυστήριο του βαπτίσματος είναι και αυτό της ονοματοδοσίας. Μπορεί σήμερα για την Ελληνική Πολιτεία το όνομα να δύναται να δηλωθεί από τους γονείς και πριν την βάπτισι, ωστόσο το θέμα αυτό παλαιότερα προκαλούσε συχνά ζητήματα νομικά και εκκλησιαστικά. Υπήρχε το φαινόμενο της διαφωνίας των γονέων σχετικά με το όνομα το οποίο θα έπρεπε να λάβει το παιδί. Άλλοτε, ο ιερέας έδινε λύση ζητώντας από τον/τήν ανάδοχο να δώσει το όνομα, ανεξαρτίτως της επιθυμίας των γονέων. Κάποτε αποφάσιζε και ο ίδιος ο ιερέας.

Τό 1953 ο τότε Μητροπολίτης Λαρίσης και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Δωρόθεος Κοτταράς εξέδωσε ένα κείμενο το οποίο διαπραγματεύεται ζητήματα τα οποία είχαν κατά καιρούς προκύψει γύρω από την ονοματοδοσία στο Μυστήριο του θείου Βαπτίσματος, φωτίζοντας σημεία που ορίζουν την έγκυρότητα ή μή και άλλων συναφών από την άποψη του αστικού δικαίου. Αυτό το ζήτημα δεν είχε πλήρως συζητηθεί μέχρι τότε, αλλά και ούτε είχαν αποσαφηνισθεί κάποιες πτυχές του. Αφορμή αυτής της μελέτης υπήρξε η αναίρεση που άσκησε εκείνη την εποχή ο Άρειος Πάγος σε κάποια οικογενειακή διένεξη περί του ονόματος παιδιού, όπου έλαβε χώρα δεύτερο Βάπτισμα, και το δικαστήριο δέχθηκε τον αναβαπτισμό με το αιτιολογικό ότι στην πράξη αυτή η χρονολογική σύμπτωση του Βαπτίσματος και της ονοματοδοσίας δεν οφείλεται στην επιταγή κάποιου νόμου, αλλά σε άπλή χριστιανική

συνήθεια, σύμφωνα με τήν όποία δίνεται τό όνομα στόν άνήλικο από τόν δικαιούμενο· καί μπορεί ή όνοματοδοσία νά γίνει πρίν, κατά ή μετά τήν Βάπτιση καί έπομένως εΐναι έγκυρη¹.

Ό Δωρόθεος, έπισημαίνοντας ότι αυτοΰ τοΰ είδους τά ζητήματα δέν αποτελοΰν άντικείμενα άνθρωπίνης εξετάσεως καί έρευνας καί δέν έχουν σχέση με τήν εφαρμογή τών άνθρωπίνων νόμων καί διατάξεων, σέ αΰτήν τήν μελέτη, με άφορμή αυτό τό τέτοιας φύσεως θέμα, πού προέκυψε από άπόφαση τοΰ Άρειου Πάγου, τό εξετάζει καί τό μελετά ένδελεχώς.

Στά συμπεράσματά του αναφέρει ότι ή Έκκλησία ως θεματοφύλακας τής πίστεως καί έρμηνευτής τών δογμάτων καί τών πιστευομένων, αλλά καί ως ακριβής τηρητής τών τυπικων διατάξεων όρίζει σέ ό,τι έχει με τίς όποιεσδήποτε δικαστικές άποφάσεις, όχι μόνο τής περιπτώσεως πού άπασχόλησε τόν Άρειο Πάγο, αλλά καί άλλων όμοίων πού τυχόν προκύψουν ότι:

α) Κανένας νόμος δέν μπορεί νά καθορίσει ή νά τροποποιήσει τό δόγμα ή τίς μυστηριακές τελετές με άλλον τρόπο από εκείνον τόν όποιο ή Έκκλησία έχει καθορίσει ως άναλλοιώτους. Αΰτές οί μυστηριακές πράξεις, όπως καί όλες οί μυστηριακές πράξεις καί τελετές δέν έχουν όρισθεί από τήν συνήθεια ή τά έθιμα, όπως νομίζουν οί δικαστικές άποφάσεις, αλλά τηρούνται όπως έχει διαταχθεί από τήν Έκκλησία χωρίς νά ύφίστανται μεταβολές μέσω τών νόμων, τής Πολιτείας ή τών έθίμων.

β) Η Έκκλησία όνοματοδοτεί τόν βαπτιζόμενο, τό δε όνομά του ύποβάλλεται στόν Λειτουργό σέ τόπο καί χρόνο πού καθορίζεται από τήν Έκκλησία κατά τήν τελετή τής βαπτίσεως.

γ) Η Έκκλησία εξετάζει τό όνομα πού ύποβάλλεται στόν Λειτουργό καί άσκει τήν πνευματική της έξουσία σέ περίπτωση πού άπορρίψει τό ύποβαλλόμενο όνομα, όταν αυτό εΐναι θρησκευτικώς αλλά καί έθνικώς άπαραδέκτο.

δ) Η Έκκλησία δίνει τό όνομα πού τής έχει ύποβληθεί, τό όποιο τελικά θά φέρει ό άνθρωπος μέσω τής ευχής πλέον καί τής εκκλησιαστικής τελετής από τόν Λειτουργό τής Έκκλησίας ό όποιος ιεροπρακτεί, είτε κατά τήν τελετή πού έχει λάβει χώρα πρίν από τό Βάπτισμα ή κατά τήν ίδια τήν τέλεση τοΰ Μυστηρίου τοΰ Βαπτίσματος καί με τό ίδιο όνομα βαπτίζεται τό βρέφος από τόν Ίερέα κατά τήν μυστηριακή πράξη. Τό όνομα αυτό σέ κάθε τέλεση Μυστηρίου γι' αΰτόν τόν άνθρωπο θά εκφωνείται από τόν Ίερέα².

¹ Δωροθέου Μητροπολίτου Λαρίσης, *Όνοματοδοσία Αναβαπτίσματος*, εκδ. Ασπίς Άθήνα, σσ. 5-6.

² Δωροθέου Μητροπολίτου Λαρίσης, *Όνοματοδοσία Αναβαπτίσματος*, αΰτόθι, σσ. 28-29.

ε) Ἡ ὀνοματοδοσία δέν γίνεται κατά τόν χρόνο πού ἐπιθυμεί ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὑποβάλλει τό ὄνομα, ἀλλά ἀπό ἐκεῖνον πού ὀρίζει ἡ Ἐκκλησία κατά τήν ὀγδόη ἡμέρα ἀπό τήν γέννηση, καί ὅπου αὐτό δέν γίνεται, κατά τήν προεισαγωγική τελετή τοῦ Θείου Βαπτίσματος ἢ κατά τήν τελετή τῆς Μυστηριακῆς πράξεως, ὅταν ὁ Ἱερεὺς τελῶντας τό Μυστήριο ἐκφωνεῖ «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ...*». Τότε ὁ δικαιούμενος ὑποβάλλει τό ὄνομα στόν Ἱερέα, ὁ ὁποῖος τό προσθέτει στά λόγια γιά τό Μυστήριο καί συνεχίζει. Ποτέ τό ὄνομα δέν δίνεται μετά τήν βάπτισι, ὅπως ἰσχυρίζεται ἡ ἀπόφαση τοῦ Πρωτοδικείου, ἡ ὁποία ἔγινε ἡ ἀφορμή γι' αὐτήν τήν μελέτη. Κατά συνέπεια, ἐφ' ὅσον τό ὄνομα ἔχει ἤδη δοθεῖ, ἔχει εὐλογηθεῖ καί ἔχει συνδεθεῖ μυστηριακῶς μ' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχει βαπτισθεῖ, δέν μπορεῖ ν' ἀλλάξει μέ καμία δικαστική ἀπόφαση³.

στ) Ἀπό τήν μελέτη προκύπτει ὅτι τό ὄνομα εἶναι μέρος τοῦ Θείου Βαπτίσματος, ἀλλά ὄχι τό ἐξαιρετικά οὐσιῶδες, γιατί ἡ Θεία Χάρις εἶναι μία καί μοναδική καί ἡ μυστηριακή πράξη κατά τήν ὁποία Αὐτή ἐπιφοιτᾷ εἶναι τό καθαρό Βάπτισμα. Ὅλα τά ἄλλα δέν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπό ὕλη, αἰσθητά σημεῖα καί πρόσωπα πού συνυπουργοῦν.

ζ) Ὁ χρόνος καί ὁ τόπος τῆς ὀνοματοδοσίας ὀρίζονται γιά μία καί μόνη φορά ἀπό τήν Ἐκκλησία. Δέν συμμορφώνεται ἡ Ἐκκλησία μέ τίς ὁποιοσδήποτε νομικές ἐπιταγές κατά τήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου, ἀλλά οἱ ἄνθρωποι συμμορφώνονται πρὸς αὐτές. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀφαιρεῖ τό δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὀνόματος ἀπό ὁποιοδήποτε τό δικαιούται καί πού θά ὑποβάλλει τήν κατάλληλη στιγμή στόν Λειτουργό τό ὄνομα πού ἐξέλεξε καί τό βρέφος παίρνει ἐπισίμως τό ὄνομά του.

η) Τά ἀστικά δικαιώματά του τά παίρνει μέ τό πού θά γεννηθεῖ τό παιδί καί οἱ οἰκεῖοι του ἀποφασίζουν γιά τό ὄνομα, τό ὁποῖο θά τοῦ δοθεῖ. Αὐτό τό στάδιο εἶναι ἐντελῶς ἄσχετο μέ τήν βάπτισι. Ἐκεῖ ἀσκεῖ τό δικαίωμά του ἰδιωτικῶς καί οἰκογενειακῶς ὁ δικαιούμενος καί ἐπιβάλλει τήν γνώμη του, ἡ ὁποία μπορεῖ ν' ἀκουστεῖ καί νά εἶναι ἐγκυρη καί τό ὄνομα πού θά ἐπικρατήσῃ ὑποβάλλεται στόν Λειτουργό καί αὐτός θά δώσει τό ὄνομα στό βρέφος. Τό δικαίωμα αὐτό εἶναι ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκτός τοῦ Μυστηρίου, διότι μέσα στό Μυστήριο αὐτός δέν ἔχει κανένα ἀπολύτως δικαίωμα. Ὁ Δωροθέος, τέλος, τονίζει ἰδιατέρως ὅτι τό Βάπτισμα εἶναι ἱεροπραξία, ἡ ὁποία ἀνήκει ἀπό τήν

³ Δωροθέου Μητροπολίτου Λαρίσης, Ἐνοματοδοσία Ἀναβαπτίσματος, αὐτόθι, σσ. 28-29.

φύση της στήν θρησκευτική σφαίρα τῆς πίστεως, στήν ὁποία δέν ἔχει κανείς ἀρμοδιότητα παρά μόνον ἡ Ἐκκλησία⁴.

Μέ τίς θέσεις αὐτές ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Λαρίσης καί μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ξεκαθαρίζει ζητήματα, τά ὁποία ἀποτελέσαν ὁδηγό γιά τήν ἀντιμετώπιση, τουλάχιστον ἀπό πλευρᾶς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἀκανθώδους αὐτοῦ θέματος.

⁴ Αὐτόθι.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

**ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1543-1797
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΕΣ
ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ**

Γιὰ τὴν Παιδεία στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὀθωμανικῆς κατοχῆς, ὑπάρχουν πολλές ἀναφορές στὸ γνωστὸ δίτομο ἔργο τοῦ Τρύφωνος Ε. Εὐαγγελίδη¹. Πολύ ἀργότερα προστέθηκαν μικρὰ σχετικά ἄρθρα², ἓνα ἀφιέρωμα τοῦ *Θεσσαλικοῦ Ἡμερολογίου*³, μία διδ. διατριβή⁴ καὶ δύο ἀνακοινώσεις στὰ πρακτικὰ ἐνὸς συνεδρίου⁵.

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα λογίων καὶ μὴ γιὰ τὴν Παιδεία τῆς ζοφερῆς περιόδου, ἀπὸ τὸν 16ο ἕως τὸν 18ο αἰῶνα, ὑπῆρξαν καὶ κάποιες ἐνθυμήσεις, σημειώματα σέ ἐκκλησιαστικά βιβλία ὀλιγογράμματων, πολλές φορές, μοναχῶν καὶ πολιτῶν. Οἱ ἐνθυμήσεις αὐτές, ἄλλοτε ἀνορθόγραφες καὶ ἄλλοτε μέ ἐπιμέλεια ὀρθογραφική καὶ συντακτική, ἀναφέρονται σέ σχολεῖα καὶ δασκάλους, παρέχοντάς μας σχετικά ἀκριβεῖς πληροφορίες, ὡς πρὸς τὴν ἐπιθυμία τοῦ Λαοῦ μας νὰ μάθουν γράμματα τὰ παιδιά, μέ ὅσες δυνατότητες ὑπῆρχαν.

Σέ ἓνα δίτομο ἔργο μου συγκέντρωσα ὅλες τὶς ἐνθυμήσεις⁶, τὶς ὁποῖες δημοσίευσαν διάφοροι ἐρευνητές, παλαιοὶ καὶ σύγχρονοι. Ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν ἐνθυμήσεων περιλαμβάνονται καὶ 22, οἱ ὁποῖες σημειώθηκαν σέ κάποια ἐκ-

¹ *Εὐαγγελίδης* 1936.

² *Λαζάρου* 1966, σσ. 289-302· *Παπάγγελος* 1988, σσ. 78-79.

³ *Καλλιανός* 1983, σσ. 87-94.

⁴ *Νημῆς* 1995.

⁵ Πρωτοβάθμια Ἐκπαίδευση Ν. Τρικάλων, *Τοπικός Πολιτισμὸς καὶ Ἐκπαίδευση. Πρακτικὰ Συνεδρίου, Τρίκαλα 23-25 Νοεμβρίου 2006*, Τρίκαλα 2009.

⁶ *Σπανός* 2011 καὶ 2014.

κλησιαστικά βιβλία, ή αρχαιότερη τό έτος 1543 και ή νεότερη τό 1797, και αναφέρονται σέ θέματα παιδείας. Τίς ένθυμίσεις αυτές παρουσιάζω έδω, σχολιάζοντας τό περιεχόμενό τους.

1) 1543

Η αρχαιότερη ένθύμηση τοῦ 1543 εἶναι γραμμένη σέ ένα μνηαίο. Ὁ θυμωσογράφος αναφέρεται πρῶτα στήν μεταφορά τῆς ἔδρας τοῦ μητροπολίτη τῆς Λάρισας στή Τρίκαλα «διά τήν ἔχμαλοσίαν τῶν Ἀγαρινῶν». Αναφέρει ἐπίσης ὅτι ὁ πάπα-Θεοδόσιος, σακελλάριος τῆς Μητρόπολης τῆς Λάρισας, ἐφημέρευε στόν ναό τῆς Παναγίας Ἐπίσκεψης τῶν Τρικάλων, ὅπου ὑπῆρχε καί τό σχολεῖο (διδασκαλεῖο) τῆς Μητρόπολης, στό ὅποιο οἱ μαθητές διδάσκονταν γραμματική καί σύνταξη δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων γιά νοταρίους, καί ἐκκλησιαστική μουσική. Οἱ μαθητές πού ἔγραφαν τήν ένθύμηση αὐτή δέν εἶχαν κατεῖχαν πλήρως τή γραμματική καί γι' αὐτό οἱ ἀναγνώστες τῆς ένθύμησης νά τους συγχωρέσουν γιά τά λάθη.

«ὁ δέ κύρ σακελλάριος ἐνορεύων ναόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἡ λεγομένη Ἐπίσκεψης. εἰς τήν αὐτήν μητρόπολιν ἔχει δέ καί διδασκαλίω, διά μάθησιν γραμματικῆς καί νοταρίων καί μουσικῶν ὀργάνων, ὁ δέ διδάσκαλος, καί οἱ φοιτηταί αὐτοῦ ἔγραφαν τό μνηέων τοῦτο εἰς τόν ναόν τῆς Θεοτόκου καί εἰ τίς ἀναγινώσκει [μή] βλασφημί· ὅτι μαθηταί εἰσίν καί ὁ γράφων παραγράφει (...).

Δημητρακόπουλος 1984, σ. 17· Σπανός 2011, σ. 43.

2) 15.6.1633

Τήν δεύτερη ένθύμηση ἔγραψε ἕνας μοναχός, τόν Ἰούνιο τοῦ 1633, ὅταν πῆγε στήν Μονή τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῶν Μετεώρων, γιά νά παρακολουθήσει, σέ ένα κελί, τά μαθήματα ἑνός δασκάλου, τόν ὅποιο δέν ὀνοματίζει

+ ὅταν ἤλθα εἰς τό καιλίων τοῦ διδασκάλου ἔτι ἀπό Χ(ριστο)ῦ ἀχλγ ἐν μίνι Ἰουνίῳ· ἐ' τ(ῆς) Ἀναλήψεως.

Σοφριανός 1986, σ. 269· Σπανός 2011, σσ. 58-59.

3) 1699

Ὁ γραφέας τῆς ένθύμησης τοῦ 1669 εἶναι ἕνας πραγματικός λόγιος καί ὄχι ἕνας ἀπλός μαθητής. Στήν Σχολή τοῦ Τυρνάβου, τό 1669, δίδασκε ἕνας ἀξιόλογος δάσκαλος, ὁ σοφολογιότατος Κύπριος Μάρκος Πορφυρόπουλος⁷, ὁστιά-

⁷ *Εὐαγγελίδης 1936, σ. 226.*

ριος⁸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τόν μῆνα Πυανεψιώνα (15 Ὀκτ.-15 Νοεμ.) ὁ δάσκαλος ἄρχισε νά διδάσκει στους μαθητές του τό ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη (Σταγειρίτη), *Περί Γενέσεως καί Φθορᾶς*, στό ὁποῖο ὁ φιλόσοφος κάνει λόγο γιά τίν ὑποκειμένη ὕλη τῶν φυσικῶν ὄντων. Ἡ γραφή τῆς ἐνθύμησης καί ἡ ἀναφορά στό ἔργο τοῦ Σταγειρίτη δείχνουν τό ὑψηλό ἐπίπεδο σπουδῶν στίς Σχολί τοῦ Τυρνάβου (φροντιστήριο τοῦ θυμυσογράφου), ἥδη πρὶν ἀπό τό 1669.

ἠρξάμεθα τῆς τοῦ Σταγειρίτου περὶ γενέσεως κ(αί) φθορᾶς τῆσδε ἀκροάσεως πραγματείας κατὰ τό ἀχϛθόν ἀπό θεογονίας ἔτος, Πυανεψιώνος⁹ δεκάτη, ἡμέρα Τρίτη ἐν τῷ φροντιστηρίῳ¹⁰ τῆς κωμοπόλεως Τυρνάβου, ἐνεργοῦντος¹¹ ἐν αὐτῷ τοῦ σοφολογιωτάτου ἡμετέρου εἰσηγητοῦ κυρίου Μάρκου τοῦ Κυπρίου, κ(αί) ὀστιαρίου τῆς μεγάλης τοῦ Χ(ριστο)ῦ ἐκκλησί(ας).

Μελισσάκης 2007, σ. 164· Σπανός 2011, σ. 78.

4) 18ος αἰώνας

Στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα, ὁπότε ἦταν ἀκόμα σέ χρήση τά ἄσπρα¹², ἐνῶ λίγο ἀργότερα ἀναφέρονται τά γροσία ἢ ἀσλάνια, ἕνας νεαρός πῆγε στίς Μονί τοῦ Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων καί ἔδωσε ἕνα μέρος τῶν διδάκτρων του στόν μοναχό δάσκαλό του, 30 ἄσπρα καί ἔμεινε ὑπόλοιπο 40 ἄσπρων.

+ περὶ ὅταν ἦλθα, εἰς τ(ό)ν δηδάσκαλων μινῖ Ἰώννιω εἰς γ'. ἡ ἡμ(έ)ρα αὐτοῦ Δευτέραν κ(αί) ἔλαβεν ἄσπρα λ' κ(αί) (εἰμῖναν κ(αί) ἄσπρα μ' ληπάδη¹³.

Βένς 1967, σ. 527· Σπανός 2011, σ. 209.

5) 18ος αἰώνας

Καί ἡ 5η ἐνθύμηση ἀναφέρεται στόν δάσκαλο τῆς Μονῆς τοῦ Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων. Οἱ γραφεῖς τῆς Μιχαήλ καί Γαβριήλ εἶναι μαθητές του καί πληροφοροῦν ὅσους θά χρησιμοποιοῦσιν τό ἐκκλησιαστικό βιβλίο ὅτι εἶναι τοῦ δασκάλου τους. Ὅποιος τό δανεισθεῖ πρέπει νά τό ἐπιστρέψει, διαφορετικά θά εἶναι ἀφορισμένος.

⁸ Ὁσπίριος· ἀξιωματοῦχος τῆς Ἐκκλησίας ὁ ὁποῖος φρόντιζε γιά τίν τάξη τοῦ ναοῦ, θυρωρός.

⁹ Πυανεπιών· ὁ τέτατος μῆνας τοῦ αἰττικῶ ἡμερολογίου. Ἀντιστοιχεῖ στό χρονικό διάστημα 15 Ὀκτωβρίου-15 Νοεμβρίου.

¹⁰ Φροντιστήριο· σχολεῖο.

¹¹ Ἐνεργοῦντος· διδάσκοντος.

¹² Ἄσπρο· τό 1/120 τοῦ γροσίου.

¹³ Ληπάδι < λοιπάδι· ὑπόλοιπο.

έτοῦτο τό χάριτ· ἦνε τοῦ δασκάλου· καί ἦτις τό πάρι· καί δέν τό φέρι· νά ἔχι τόν ἀφορεσμόν τοῦ ἀγίου Ἰωάν(ν)ου τοῦ θαυμάστου· Μιχαήλ καί Γαβριήλ·
Βέης 1984, σ. 9· Σπανός 2011, σ. 209.

6) 18ος αἰώνας

Στίς ἀρχές τοῦ 18ου ἕνας ἐγγράμματος Σταγινός (Καλαμπακιώτης), ὁ Μιχάλης (Μίχος) τῆς Κυράννας, πῆγε στόν οἰκισμό Βελεμίστι, σήμερα Ἀγιοφύλλο τῆς Καλαμπάκας, γιά νά μάθει γράμματα στά παιδιά. Ἀναλαμβάνει ἕνα δύσκολο ἔργο καί γι' αὐτό προσβλέπει στή βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

+ ὁ Μοῖχος τῆς Κιράνας ὕρθεν¹⁴ ἀπο τοῦς Σταγοῦς κ(αί) θέλν νά μαθι τά πεδιά κ(αί) ὁ Θε(ός) νά τόν βοήθι.

Βέης 1967, σ. 404· Σπανός 2011, σ. 210.

7) 25.7.1721

Ἡ ἐνθύμησι τοῦ 1721 μᾶς μεταφέρει στήν περιοχή τοῦ Ἄλμυροῦ, στόν οἰκισμό Πλάτανος, ὅπου ὁ Ἄναγνώστης ἀπό τό Τρίκερι, μαθητής τοῦ Τυρναβίτη δασκάλου Στεργίου, ἔχοντας ἕνα καλό ἐπίπεδο παιδείας, δίδασκε στά παιδιά τοῦ Πλατάνου καί ταυτόχρονα ἀντέγραφε ἕνα Πεντηκοστάριο γιά τήν ἐκκλησία τοῦ οἰκισμοῦ αὐτοῦ.

Τέλος τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ἐτελειώθη εἰς Πλάτανον¹⁵ εἰς τοῦς ἀγκά Ἰουλίου κε' ἐκ χειρός Ἀναγνώστου ἐκ Τρίκεροι, μαθητοῦ¹⁶ Στεργίου ἐκ Τυρνάβου, ἦγουν Στεργίου, καί εὔξασθε ὑπέρ αὐτοῦ τοῦ εὔτελοῦς.

Γιαννόπουλος 1933, σ. 82· Σπανός 2011, σ. 90.

8) 27.10.1736

Ὁ δάσκαλος Παχώμιος τοῦ 1736, τῆς σχετικῆς ἐνθύμησις, εἶναι ἕνας μοναχός στή Μονή τοῦ Ταξιάρχη τῆς Ζαγοράς. Προφανῶς στήν μονή αὐτή πήγαιναν κάποια παιδιά καί παρακολουθοῦσαν τά μαθήματά του, ἀπό τίς 20.10. 1736.

ἐνθύμισις ὅς ποτι ἦλθεν ὁ διδάσκαλος Πάχώμιος εἰς τήν μονήν - τοῦ Ταξιάρχου ἐν μινί - Ὀκτωβρίου - ἴς τάς ἦκοσι ἑπτα ἐν ἔτι 1736.

Κωνσταντινίδης 1960, σ. 143· Σκουβαράς 1964, σ. 227· Σπανός 2011, σ. 98.

¹⁴ Στόν οἰκισμό Βελεμίστι, σήμερα Ἀγιοφύλλο τῆς Καλαμπάκας.

¹⁵ Πλάτανος οἰκισμός τοῦ Ἄλμυροῦ.

¹⁶ Δέν εἶναι ἐφικτό νά προσδιορίσουμε τό σχολεῖο στό ὁποῖο δίδασκε ὁ Στέργιος Τυρναβίτης.

9) Αύγουστος 1746

Τόν Αύγουστο τοῦ 1746 ἀναφέρεται ἓνας Χιώτης ἱερομόναχος καί δάσκαλος στή Μονή τῆς Ἁγίας Τριάδας, στόν οἰκισμό Ὁξυά τοῦ Μουζακίου τῆς Καρδίτσας. Ἀπό τόν Αὔγουστο αὐτοῦ τοῦ ἔτους θά διδάσκει στούς μοναχοῦς τῆς Ἁγίας Τριάδας καί στά παιδιά τῆς Ὁξυᾶς καί τῶν συνοικιῶν τῆς.

Ἐνθιμισι γράφομεν ὄντας ὁ παπᾶ κύρ Σεραφίμ διδάσκαλος ὁ ἐκ Χίου εἰς το μοναστήριον εἰς τήν Ἁγίαν Τριάδα. ἐπί ἔτος αἰμυστ' ἐν μηνί Αυγούστου.

Δυοβουνιώτη 1930, σ. 20· Βλάχος 2007, σ. 243· Σπανός 2014, σ. 46.

10) 1.10.1752

Τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1752, ὁ Ἀγραφιώτης Ἀναγνώστης Κωνσταντίνου, συνάντησε στήν Μονή τοῦ Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων τόν ἱερομόναχο Ἀμφιλόχιο, δάσκαλο στήν Σχολή τοῦ Τυρνάβου. Τό ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος Βαρλαμίτης δίδασκε στόν Τύρναβο προκύπτει καί ἀπό σχετική μνεῖα σέ μία ἐπιστολή του: «ὁ ἐν Χριστῷ ἀγαπητός υἱός τῆς Ἀμφιλόχιος ἱερομόναχος ὁ Βαρλαμίτης καί διδάσκαλος Τυρνάβου τό αἰνβ' Ὀκτωβρίου ἀ' ἀπό Τυρνάβου»¹⁷.

Τό παρόν βιβλίον ἐδώθη εἰς Βαρλαάμ μοναστήριον ὑπό τοῦ Ἀναγνώστου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ἀγράφων καί ἐδώθη εἰς χεῖρας ἐμοῦ Ἀμφιλοχίου ἱερομονάχου ὄντος διδασκάλου εἰς Τύρναβον (...).

Λαζάρου 1964, σ. 59· Σπανός 2014, σ. 47.

11) 19.11.1776

Τόν Νοέμβριο τοῦ 1776 ἀναφέρεται ἓνας δάσκαλος καί ποιητής στή Ρεντίνα τῆς Καρδίτσας. Πρόκειται γιά τόν παπᾶ Δημήτριο, ἐφημέριο τοῦ οἰκισμοῦ. Ἡ ἀναφορά αὐτή εἶναι ἡ ἀρχαιότερη γιά τήν ὑπαρξη δασκάλου καί, ἐπομένως, σχολείου στήν ΝΔ Θεσσαλία.

Ποίημα διδασκάλου Δημητρίου¹⁸ ἱερέως ἐν Ρενδίνη ἐνέτει αἰμοστ' Νοεμβρίου ιθ'.

Στάθης 1993, σ. 148· Σπανός 2001, σ. 147.

12) 1778

Ἐπιπέδου ἦταν ὁ δάσκαλος καί μοναχός Ἰωακείμ¹⁹ ὁ ὁποῖος, τό

¹⁷ Βέης 1984, σ. 76.

¹⁸ Ὁ δάσκαλος παπᾶ Δημήτριος δίδασκε στή Σχολή τῆς Ρεντίνας καί τό 1757, χρονιά κατά τήν ὁποία τοῦ ἔστειλε μία ἐπιστολή ὁ οἰκ. πατριάρχης Καλλίνικος Γ'. Βλ. *Εὐαγγελίδης 1936, σ. 280.*

¹⁹ Γι' αὐτόν βλ. *Εὐαγγελίδης 1936, σ. 214.*

1778, δίδασκε στήν Πορταριά τοῦ Βόλου, ὅπως ἀναφέρει ἕνας μαθητής του. Ὁ Ἰωακεῖμ δίδασκε στους μαθητές του ρητορική καί τήν Λογική τοῦ Κεφαλλονίτη λογίου καί φιλοσόφου Βικεντίου Δαμοδοῦ (1700-17520). ἄλλα γυμνάσματα.

Τῷ ὀγδόῳ [1788] ἤλαυνον εἰς Πορταριάν Ἰωακεῖμ²⁰, πρὸς ρήτορα κλεινόν λῖαν, παρ' ᾧ ἐδάπν²¹ τήν Λογικὴν Δαμοδοῦ²² γυμνασμάτων ἄλλα τε, ῥητορικὴν τε ἐν μέρει.

Λάμπρος 1916γ, σ. 425· Κορδάτος 1960, σ. 555 (ἡμιτελῶς)· Σπανός 2011, σ. 151.

13) 13.8.1780

Γραφέας τῆς 10ης ἐνθύμησης εἶναι ὁ οἰκ. πατριάρχης Καλλίνικος Γ΄ ὁ Ζαγοραῖος, λόγιος κληρικός ὑψηλοῦ ἐπιπέδου παιδείας. Στίς 5.8.1780 ἀφιέρωσε, οὐσιαστικά δάνεισε ἐντόκως, στόν ναό τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρος τῆς Ζαγοράς, 400 γρόσια, γιά νά μνημονεύονται οἱ γονεῖς του καί νά δίνεται ὁ τόκος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ὡς μισθός στόν δάσκαλο τῶν κοινῶν γραμματίων, δηλαδή τοῦ σχολείου τῆς κατώτερης βαθμίδας, τό ὅποιο ἴδρυσε ὁ ἴδιος στήν συνοικία Σωτήρα τῆς Ζαγοράς. Οἱ ἐνορίτες καί οἱ ἱερεῖς τῆς Ζαγοράς τούς τόκους τῶν 400 γροσίων πρέπει νά τούς δίνουν στόν δάσκαλο, γιά νά διδάσκει στά παιδιά τῆς συνοικίας Σωτήρα καί ὄχι γιά τίς ἀνάγκες τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ ἢ τῆς συνοικίας. Οἱ παραβάτες ἀπειλοῦνται μέ ἄρες καί ἀφορισμούς.

Τῷ ἀπρ' 1780 – Αὐγούστου 5, ἀφιερῶσαμεν εἰς ναόν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γρόσια υ΄: 400, τῶν ὁποίων ὁ καθ' ἕκαστον χρόνον τόκος νά δίδεται εἰς μισθόν τοῦ διδασκάλου τοῦ τῶν κοινῶν γραμματίων σχολείου, τοῦ ἀνεγερθέντος παρ' ἡμῶν.- Καθὼς συμφωνία, καί ὑποχρέωσις ὄλων τῶν ἐνοριτῶν. μικρῶν καί μεγάλων, ἱερέων καί λαϊκῶν, μέ ἄρας καί ἀφορισμούς φρικτούς καί τῶν παρόντων καί δι' αὐτῶν τῶν ἐπιγεννησομένων νά δίδεται τό διάφορον τῶν ἄνω τετρακοσίων γροσίων εἰς μόνον τόν μισθόν τοῦ διδασκάλου τῶν κοινῶν, καί νά μανθάνουν τά τῆς ἐνορίας τοῦ Σ[ωτήρος] παιδία γράμματα, καί ὄχι ποτέ εἰς ἄλλην χρεῖαν τῆς ἐκκλησίας καί τοῦ μαχαλέ, διά μνημόσυνον ἡμῶν αἰωνίως καί τῶν γονέων καί ἀδελφῶν ἡμῶν (...). Ἐν μηνί Αὐγούστου ιγ΄. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος.

Κωνσταντινίδης 1960, σ. 20· Σκουβαράς 1964, σ. 271· Σπανός 2021, σ. 162.

²⁰ Γιά τίς Σχολίς τῆς Πορταριάς καί τόν δάσκαλό της μοναχό Ἰωακεῖμ βλ. *Εὐαγγελίδης 1926, σ. 214.*

²¹ Ἐδάπν < δάω- μαθαίνω, διδάσκει.

²² Εἶναι ὁ Κεφαλλονίτης λόγιος καί φιλόσοφος Βικέντιος Δαμοδός (1700-1752). Ἕνα μέρος τοῦ ἔργου του δημοσιεύθηκε μετὰ τόν θάνατό του καί ἔφθασε στήν Πορταριά.

14) 15.4-15.11.1781

Γραφείας τῆς Πιης ἐνθύμησης καί ἀρωγός στήν λειτουργία σχολείου στήν Σκόπελο ὑπῆρξε ὁ γνωστός λόγιος μοναχός Καισάριος Δαπόντες. Ὁ ἐπίσιος μισθός τοῦ δασκάλου εἶχε ὀρισθεῖ στά 10 γρόσια. Τόν Νοέμβριο τοῦ 1781 ἔστειλα στόν δάσκαλο, μέσω τοῦ γνωστοῦ Ἀντώνη, 2 γρόσια καί ἐπιπλέον στήν μητέρα ἄλλα 2 γρόσια ἀπό τά 6 τά ὅποια τῆς εἶχε ὑποσχεθεῖ γιά τίς ἀνάγκες του (διά τό φωμί του).

[αρχα] . Ἀπριλίου ιε', Ἔστειλα τῷ διδασκάλῳ διά χειρός τοῦ Ἀντώνη γρόσια δύο ἀπό δέκα γρόσια τόν ἐπίσιον μισθόν. Ἔδωκα καί τῇ μητρί αὐτοῦ Μαριδίτσα δύο γρόσια ἀπό τά ἕξ ὅπου τῆς εἶπα νά τῆς δίδω διά τό φωμί του (...).

Καλλιανός 1987β, σ. 275.

15) 1781

Τό ἴδιο ἔτος (1781) λειτουργοῦσε σχολεῖο στήν συνοικία τῆς Τσαγκαράδας τοῦ Βόλου Ἅγιοι Ἀπόστολοι. Ὁ δάσκαλος ἦταν ὁ πάπα-Γιώργης ἀπό τό Ξουρίχι.

Θήμισις, ὄντας εἶταν ὁ παπα-Γιώργης Ξοριχτιανός²³ διδάσκαλος εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους²⁴ ἐν ἐτὶ 1781.

Κορδάτος 1960, σ. 594· Σπανός 2011, σ. 166.

16) Φεβρουάριος – Ἀπρίλιος 1783

Τό ἐνδιαφέρον τοῦ Καισαρίου Δαπόντε γιά τό σχολεῖο τῆς γενέτειράς του Σκοπέλου παραμένει ἀμείωτο τό ἔτος 1783. Ὅπως σημείωσε στήν ἐνθύμησησέ του, τόν Φεβρουάριο τοῦ 1783 ἔδωσε 2 γρόσια στόν φτωχό, μᾶλλον, δάσκαλο γιά νά ἀγοράσει μία βράκα (βρακί) καί μία ζολώτα, χρυσό πολωνικό νόμισμα, γιά νά ἀγοράσει παπούτσια. Τόν Ἀπρίλιο, κοντά στό Πάσχα τόν ἔδωσε 4,5 γρόσια γιά νά ἀγοράσει ἓνα τσόχινο χοντρό σακάκι (καζακί).

αρχηγ'. Τόν Φεβρουάριον [ἔδωκα²⁵ εἰς τόν δάσκαλον] δύο γρόσια διά βρακι²⁶ του κ(αί) μίαν ζλώτα²⁷ διά τά παπούτζια του. Τόν Ἀπρίλιον πλησίον τοῦ

²³ Ξοριχτιανός· ἀπό τό Ξουρίχι τοῦ Πηλίου.

²⁴ Ἅγιοι Ἀπόστολοι· συνοικία τῆς Τσαγκαράδας τοῦ Βόλου.

²⁵ Ὁ Σκοπελίτης Καισάριος Δαπόντες.

²⁶ Βρακί· βράκα.

²⁷ Ζλότα < ζολώτα < πόλν. zlot (χρυσός)· ὀθωμανικό ἀσημένιο νόμισμα ἀξίας 30 παράδων, ἰσοδύναμο μέ τά ¼ τοῦ γροσίου.

Πάσχα διά τό τζόχινο καζακί²⁸ του γρόσια τέσσερα κ(αί) μισό (...).

Καλλιανός 1987, σσ. 275-276· Σπανός 2011, σ. 168.

17) 1.1.1786

Ἡ 14η ἐνθύμησι μᾶς μεταφέρει στήν Ραψάνη τοῦ Ὀλύμπου. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1786 ἡ Κοινότητα προσέλαβε, ὡς δάσκαλο, κάποιον Γεωργάκη, μέ ἐπίσιο μισθό 50 γρόσια, καί ταυτόχρονα κάποιον λογιώτατο μέ ἐπίσιο μισθό 40 γρόσια. Δέν εἶναι ἐφικτό νά προσδιορισθεῖ ὁ λόγος γιά τόν ὅποιο ὁ λογιώτατος εἶχε μικρότερο μισθό ἀπό τόν δάσκαλο.

[1786 Ἰανουαρίου Αη]. Εἰς ἐνθύμιον ὅτι ἐμισθοσάμι τόν Γεωργάκην δάσκαλον διά ἀσλ(άνια)²⁹: 50: πενίντα. Διά τόν τρεχόμενον χρόνον ἐμισθοσάμοι τόν λογιώτατον διά χρόνον ἀσλάνια: 40.

Σπανός 1982, σ. 30· Σπανός 2011, σ. 175.

18) 15.3.1790

Ὁ παιδαγωγός τοῦ Χαλικίου, οἰκισμοῦ τοῦ Ἀσπροποτάμου, Δημήτριος Παπαϊωάννου, στά μέσα Μαρτίου τοῦ 1790, σέ μία ἐνθύμησή του ἀναφέρει τίς λεπλασίες καί τίς δολοφονίες τῶν Ἀλβανῶν στήν Θεσσαλία (Μουλαλίκι)³⁰.

Στίς 15 Μαρτίου 1790 «ἐστάθησαν οἱ ἄγριοι αἰμοβόροι καί ἄθροισαν Ἀλβανῖται καί ἐκούρσευσαν καί ἠφάνισαν τά χωριά τοῦ ἀθλίου Μολαλικίου καί δέν εὐρέθη τις ὅπου νά τοὺς ἀντιμάχεται (...). 1790 Μαρτίου 15 Δημήτριος παπᾶ Ἰωάννου, Χ(α)λ(ί)κ(ι) ὄντας παιδαγωγός εἰς τήν ἰδίαν κώμην».

Δημητρακόπουλος 1974-1975, σ. 422·

Σοφιανός-Δημητρακόπουλος 2004, σ. 108· Σπανός 2011, σσ. 184-185.

19) 20.3.1791-1792

Τήν περίοδο 1791 στήν Σχολή τῆς Ραψάνης δίδασκε ὁ λόγιος ἱερομόναχος Ἰωῆς Κοντός Σπαρμιώτης. Ἐπειδή στή μονή του ἀπεβίωσε ὁ ἡγούμενος Γεράσιμος Τυρναβίτης, μία ἀντιπροσωπεία τῆς Μονῆς τοῦ Σπαρμιοῦ πῆγε στή Ραψάνη καί ζήτησε τήν ἐπιστροφή τοῦ Ἰωῆ. Ἐπιστρέφοντας, αὐτός ἀνέλαβε τήν ἡγουμενία καί 3 μόνο μῆνες καί ἀναχώρησε γιά τήν Θεσσαλονίκη, ὅπου δίδασκε 9 χρόνια.

²⁸ Καζακί· χοντρό σακάκι.

²⁹ Ἀσλάνια· γρόσια.

³⁰ Ἡ Θεσσαλία ἀναφέρεται ὡς Μουλαλίκι ἐπειδή ἡ Λάρισα ἦταν ἕδρα ἑνός μουλά, ἀνώτερου μουσουλμάνου κληρικοῦ.

1791: ἐπλήρωσε τό κοινόν χρέος κατά τάς 20 τοῦ μηνός Μαρτίου καί ἤλθαν οἱ πατέρες μέ γράμματα τῶν προεστώτων εἰς Ράφανν, καί ἐπῆραν τόν Πανοσιολογιώτατον Διδάσκαλον κύρ Ἰωνᾶν, ὅπου ἐσχολαρχοῦσεν ἐκεῖ, καί ἐγώ ἐφημέρευα εἰς τόν ἐκεῖ ναόν τῆς ἀγίας Μεταμορφώσεως, καί τόν ἐβάλαμεν ἠγούμενον τό Πάσχα, ἐστάθη μίνας τρεῖς εἰς τό ἠγουμενεῖον, ὕστερα ἔφυγεν καί ἐπῆγεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα ἐστάθη διδάσκαλος χρόνους ἑννέα (...).

Μπούμπας 2008, σσ. 59-60· Σπανός 2011, σσ. 188-189.

20) 19.5.1792

Στίς 19 Μαΐου τοῦ 1792, ὁ παιδαγωγός Δημήτριος, ὁ ὁποῖος δίδασκε στό σχολεῖο τῆς Ὁξυᾶς τοῦ Μουζακίου, ὅπου δίδασκε τό 1746 ὁ ἱερομόναχος Σεραφεῖμ ὁ Χίος.

Δ[η]μ[ήτριος] παιδαγωγός γράφας 1792 Μαΐου 19.

Βλάχος 2007, σ. 40· Σπανός 2014, σ. 55.

21) 25.1.1793

Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1793, ἡ Κοινότητα τῆς Ραφάνης συμφώνησε μέ τόν δάσκαλο Γιωργάκη νά διδάξει στή Σχολή της μέ ἐπίσια ἀμοιβή 70 ἀσλάνια (γρόσια), τόν πνευματικό μέ 60 ἀσλάνια καί τόν λογιώτατο μέ 30. Στίς ἐνθύμησις 14 τοῦ 1786, ἡ ἀμοιβή τοῦ ἴδιου δασκάλου ἦταν 50 γρόσια καί τοῦ λογιωτάτου 40.

1793 Ἰανουαρίου: 25: Διά ἕναν χρόνον μισθόν τό Γιωργάκη δάσκαλον ὁ μισθός διά 1: χρόνο ἀσλ(άνια) 70, τόν πνευματικό ἀσλ(άνια) 60 τόν Λογιώτατον ἀσλ(άνια) 30.

Σπανός 1982, σ. 38· Σπανός 2011, σ. 193.

22) 13.9.1797

Ὁ Τυρναβίτης ἄριστος δάσκαλος Ματθαῖος, ἱερομόναχος στίς Μονί τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς πατρίδας του, ἀπεβίωσε τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1797. Ὁ θάνατός του λύπησε τούς μαθητές του. Ἕνας ἀπό αὐτούς, ὁ μοναχός Γερμανός Σπαρμιώτης, ἔγραψε στίς ἐνθύμησίς του ὅτι ὁ Ματθαῖος ἦταν τό τέλειον ὄργανο τῆς Φιλοσοφίας.

αψ4ζ: Σεπτεμβρίου: 13 ἐκίνησεν ὁ ἐν ἱεροδιδασκάλοις ἄριστος κύρ Ματθαῖος ἐκ πόλεως Τυρνάβου, μονῆς δέ ἐκ τῆς τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, ἥτις παράκειται τῇ ἄνω ρηθείσῃ πόλει Τυρνάβω. ἐλύπησε ἡμᾶς τούς μαθητάς του οὐκ ὀλίγον ὁ τρισόλβιος, ἐπεὶ ἦν ἀν(θρωπο)ς ἰλαρός, καί ὄργανον τέλειον τῆς φιλοσοφίας, τό ὅσον ἐγώ δύναμαι περὶ τοῦ-

του έννοησαι. ό εύτελής πάντων, καί μαθητής του έλλογίμου κύρ Ματθ(αί)ου, Γερμανός ό εκ Σπαρμου.

Σκουβαράς 1967, σ. 253· Σπανός 2011, σσ. 206-207.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δημήτρης Κ. Άγραφιώτης, «Δάσκαλοι καί σχολεία στην έπαρχία της Άγιās 1700-1881», *Θεσσαλικό Ήμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 65-72.

Νίκος Ά. Βένς, *Τά χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των άποκεμμένων εις τάς μονάς των Μετεώρων*, ΚΕΜΝΕ Άθηναι 1967.

Νίκος Ά. Βένς, *Τά χειρόγραφα των Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των άποκεμμένων εις τάς μονάς των Μετεώρων, εκδιδόμενος εκ των καταλοίπων Ν. Α. Β. Τόμος Β΄. Τά χειρόγραφα της Μονής Βαρλαάμ*, ΚΕΜΝΕ Άθηναι 1984.

Τιμολέον Ν. Βλάχος, *Τά μοναστήρια του Νομου Καρδίτσας*, Ί. Μπυρόπολη Θεσσαλιώτιδος καί Φαναριοφερσάλων, Θεσσαλονίκη 2007.

Ν. Ί. Γιαννόπουλος, «Η Ίερά Μονή Ξενιάς εν Θεσσαλία», *Θεσσαλικά Χρονικά*, 4 (Άθηναι 1933), σσ. 64-84.

Νίκος Γιαννούλης, «Σχολείο στά Τρίκαλα στην Τουρκοκρατία καί ό Δωρόθεος Σχολάριος», *Θεσσαλικό Ήμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 4-6.

Έλευθ. Γκούμας, «Η Παιδεία στό Λιβάδι κατά τίν περίοδο της Τουρκοκρατίας», *Θεσσαλικό Ήμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 77-80.

Φώτιος Άρ. Δημητρακόπουλος, «Η βιβλιοθήκη της Μονής Δουσίκου», *Έπετηρίς Έταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών*, 5 (Άθηναι 1974-1975), σσ. 401-426.

Φώτιος Άρ. Δημητρακόπουλος, *Άρσένιος Έλασσόνος*, Άθήνα 1984.

Κ. Δυοβουνιώτης, «Νέα δωρεά εις τίν βιβλιοθήκην του Θεολογικού Σπουδαστηρίου», *Έκκλησία*, Η/3 (Άθηναι 1930), σσ. 18-20.

Τρύφων Ε. Εύαγγελίδης, *Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας. Έλληνικά σχολεία από της Άλώσεως μέχρι Καποδιστρίου*, εν Άθηναις 1936, τόμος πρώτος, σ. 374 καί τόμος δεύτερος, σ. 548.

Γιώργος Θωμάς, «Έκπαιδευτικές προσπάθειες στό τουρκοκρατούμενο Πήλιο», *Θεσσαλικό Ήμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 17-46.

Ούρανία Κ. Καλλιανού – Κώστας Καλλιανός, «Σχεδιάσμα γιά τίν κατάσταση της Παιδείας στη Σκόπελο τίν Τουρκοκρατία έως τό 1832», *Θεσσαλικό Ήμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 87-94.

Κων/νος Ν. Καλλιανός, «Άνέκδοτα σημειώματα του Καισαρίου Δαπόντε γιά τί νήσο Σκόπελο (1778-1784)», *Εφημέριος*, 26/13 ΛΣΤ (Άθηναι 1987), σσ. 274-278.

- Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καί Ἁγιάς*, Ἀθήνα 1960.
- Ἀπόστολος Γ. Κωνσταντινίδης, *Τά ἐν Πηλῷ ὄρει παλαιά καί σύγχρονα χριστιανικά μνημεῖα*, Ζαγορά-Ἀλεξάνδρεια 1960.
- Ἀχιλλεύς Γ. Λαζάρου, «Ἡ Παιδεῖα τῆς περιφέρειας Ἐλασσόνας στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας», *Ἠώς*, 92-97 (Ἀθήνα 1966), σσ. 289-302.
- Σπυρίδων Λάμπρος, «Ἐπιφάνιος Δημητριάδης ὁ Σκιαῖθος», *Νέος Ἑλληνομνήμων*, 13 (Ἀθήνα 1916), σσ. 422-437.
- Ζήσης Μελισσάκης, «Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Τυρνάβου», *EIE/IBE*, Ἀθήνα 2007.
- Γιάννης Μουγογιάννης, «Ἡ Παιδεῖα στήν τουρκοκρατούμενη Θεσσαλία», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 49-64.
- Θωμᾶς Ι. Μπούμπας, *Ὁ κώδικας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Τριάδος Σπαρμποῦ Ὀλύμπου. 1602-1877*, Ἱ. Μ. Ἁγ. Τριάδος Σπαρμποῦ Ὀλύμπου 2008.
- Θεόδωρος Α. Νημᾶς, *Ἡ Ἐκπαίδευση στή Δυτική Θεσσαλία κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1995.
- Ἰωακείμ Ἀθ. Παπαγγελοῦ, «Ἐνα ἄγνωστο σχολεῖο τοῦ 1567 στήν Ἐλασσόνα», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 14 (Λάρισα 1988), σσ. 78-79.
- Ἀπόστολος Γ. Παπαϊωάννου, «Ἀπό τήν ἱστορία τῆς Παιδεῖας: χειρόγραφη παράδοση καί διδακτική πράξη (16ος-19ος αἰ.)», *Δ/ση Πρωτ/θμιας Ἐκπ/σης Ν. Τρικάλων, Τοπικός Πολιτισμός καί Ἐκπαίδευση, Πρακτικά Συνεδρίου*, Τρίκαλα, 23-25 Νοεμβρίου 2006, σσ. 183-202.
- Βασίλης Παρίσης, «Ἡ Σχολή τῆς Ραψάνης, 1730-1833», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 81-85.
- Βαγγέλης Σκουβαράς, «Ἰωάννης Πρίγκος (1725;-1789). Ἡ ἑλληνική παροικία τοῦ Ἄμστερνταμ. Ἡ Σχολή καί ἡ Βιβλιοθήκη Ζαγοράς», *Θεσσαλικά Χρονικά*, 9 (1964), σσ. 5-337.
- Εὐάγγ. Α. Σκουβαράς, *Ὀλυμπιώτισσα, Περιγραφή καί ἱστορία τῆς μονῆς. Ἡ βιβλιοθήκη καί τά χειρόγραφα, κατάλογος τῶν κωδίκων, ἀναγραφαί καί χρονικά σημειώματα*, ΚΕΜΝΕ, Ἀθήνα 1967.
- Δημήτριος Ζ. Σοφινός, *Τά χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τάς μονάς τῶν Μετεώρων. Τόμος Γ. Τά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ἁγίου Στεφάνου*, ΚΕΜΝΕ, Ἀθήνα 1986.
- Δημήτριος Ζ. Σοφινός – Φώτιος Ἀρ. Δημητράκοπουλος, *Τά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Δουσίκου Ἁγίου Βησσαρίωνος. Κατάλογος περιγραφικός*, ΚΕΜΝΕ, Ἀθήνα 2004.
- Κώστας Σπανός, «Ὁ ἐπίσκοπος Δωρόθεος Σχολάριος ἰδρυτής τοῦ σχολεῖοι στήν Ἀμάραντα τῆς Καλαμπάκας», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 7-13.
- Κώστας Σπανός, «Ἡ ἴδρυση τῶν πρώτων σχολείων τῆς Θεσσαλίας στήν Ἐλασσόνα», *Δ/ση Πρωτ/θμιας Ἐκπ/σης Ν. Τρικάλων, Τοπικός Πολιτισμός καί Ἐκπαίδευση, Πρακτικά Συνεδρίου*, Τρίκαλα, 23-25 Νοεμβρίου 2006, σσ. 253-256.
- Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικές Ἐνθυμήσεις 1404-1881. Τόμος Α': 1404-1799*, Λάρισα 2011.

Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικές Ένθυμώσεις 1404-1881. Τόμος Β΄: 1800-1881*, Λάρισα 2014.

Δημήτριος Β. Στάθης, *Η Απιδιά τῶν Ἀγράφων. Ἱστορία - Λαογραφία*, Καρδίτσα 1993.

Νίκος Συννεφάκης, «Ο Κωνσταντῖνος Μιχ. Κούμας (1777-1832), ὁ μεγάλος Λαρισαῖος δάσκαλος τοῦ Γένους», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 5 (1983), σσ. 73-75.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΟΥΛΟΥΛΗΣ
Δρ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΤΑ ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ-ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΙΟΥ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΥ- ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ (9ος-16ος αι.).*

Η Λάρισα τιμᾶ ὡς πολιοῦχο ἅγιο τὸν ἐπίσκοπό της Ἀχιλλίῳ, ἐκ τῶν 318 Πατέρων τῆς Νικαίας (325). Θεωρεῖται, σέ ὅ,τι ἀφορᾶ στό Κωνσταντινέιο κράτος, ὁ θεμελιωτής τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐξελιχθεῖσα εἰς ἔδρα Μητροπόλεως, γνωστῆς τίν μεσοβυζαντινῆ ἐποχῇ ὡς *Δευτέρας Θεσσαλίας καί (Πάσης) Ἑλλάδος*¹. Στίς ὑπάρχουσες πηγές ὁμως δέν καταγράφεται ὡς Μητρόπολις πρὸ τοῦ 431 (Γ' Οἰκουμενικῆ Σύνοδος Ἐφέσου), ὅταν ὁ Λαρίσις ὑπογράφει ὡς μητροπολίτης². Ὑπῆρξε ἀρχιεπισκοπὴ τὸν 6ο αἰ., διατελῶντας ὑπὸ τὸν πάπα Ρώμης μέσω τοῦ βικαρίου τῆς Θεσσαλονίκης³, καί ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνα ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως⁴. Αναφέρεται ὡς Μητρόπολις μὲ ὑποκειμένες ἐπισκοπές στὴ Notitia 7 (901-907), ἐνῶ δέν διαθέτει τέτοιες τίν

¹ Στὴν παρούσα εἰσαγωγικὴ μελέτη σχετικὰ μὲ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου δίδεται ὁ χαρακτῆρας ἐκθέσεως καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἱ. Μητρόπολις Λαρίσις καὶ τὸν ἐκπρόσωπό της κ. Τερώνιμο. Ἀφιερώνεται εἰς τὴν αὐτοῦ σεβασμιότητα εἰς ἀναγνώριση τῆς ιδιαίτερης προσφορᾶς του πάνω στὴν ἔρευνα τοῦ παρελθόντος τῆς Λαρίσις.
Εὐχαριστῶ τὸν ἐκλεκτό συνάδελφο δρ. Δημήτριο Αγορίτσα, γιὰ εὐστοχες παρατηρήσεις του στό παρὸν κείμενο καὶ παροχὴ βιβλιογραφίας.

¹ Ἀβραμέα Ἄννα, *Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλία μέχρι τοῦ 1204, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορικὴν γεωγραφίαν*, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου 27, Ἐν Ἀθήναις, 1974, 42 κ.ε., σσ. 124-132, ὅπου ἱστορικὸ διάγραμμα τῆς βυζαντινῆς πόλεως. Paul Magdalino, *The History of Thessaly 1267-1993*, Oxford 1976, σσ. 73-75.

² Ἀβραμέα, ὅ.π. σσ. 43-45, 191.

³ Ἀβραμέα, ὅ.π. σσ. 40-43, ὅπου βιβλιογραφία.

⁴ Ἀβραμέα, ὅ.π. σ. 43, ὅπου βιβλιογραφία. Καραγιαννόπουλος Ἰωάννης, «Τὸ χρονολογικὸ ζήτημα τῆς ἀπόσπασης τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπὸ τῆς Ρώμης», *Ἀφιέρωμα εἰς Κωνσταντῖνον Βαβοῦσκον*, τόμ. Ε', Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 205-216, ὅπου βιβλιογραφία.

προηγούμενη περίοδο (8ος αι.-αΐμισό 9ου αι.)⁵. Ἐρώτημα εἶναι ἂν, ἐφόσον ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δὲν εἶχε ἐπισκοπές, ἦταν *αὐτοκέφαλος* Μητρόπολις⁶. Στὰ μέσα τοῦ 9ου αι. ὁ πληθυσμὸς τῆς Λάρισας εἶναι ἀκόμη μικρὸς, ὅπως ἔμμεσα διπλώνεται ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ Ὑμνογράφου⁷.

Ἡ πόλις τῆς Λάρισας, παλαιὰ ἔδρα τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν, μετὰ ἀπὸ μία σκοτεινὴ περίοδο τριῶν αἰώνων (6ος-9ος αι.) ἀκμάζει τὸν 10ο-11ο αι., ὅταν γίνεται ἔδρα τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος, κυρίως λόγῳ τῶν πολέμων ποῦ ὀργάνωσε ὁ στασιαστὴς ἡγεμόνας Σαμουὶλ τὸ 976⁸. Τὸν 14ο-15ο αι. μένει μὲ ἐλάχιστο πληθυσμὸ, ὁπότε μετὰ τὸ 1318 ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως θὰ μεταφερθεῖ στὰ Τρίκαλα⁹, ὅπου παρέμεινε ὡς τὸ 1739¹⁰. Ἀπὸ τὸν 16ο αι. ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ χριστιανικὴ κοινότητα τῆς Λάρισας.

Παρά τὴν καθυστέρηση αἰῶνων καθιερώθηκε πολιοῦχος ὁ τοπικὸς ἱεράρχης Ἀχιλλίος, πολὺ σπάνια περίπτωση στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο¹¹. Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ἐπὶ τοῦ ὁμώνυμου λόφου ἢ «Φρουρίου» (Ἰρᾶνος μαχαλᾶς ἐπὶ

⁵ *De Rosen Elie, The economic Fate of Urban Settlements in Rhoanian Boeotia, Thessaly and Western Macedonia*. A Thesis submitted to the University of Birmingham, Institute of Archaeology and Antiquity, College of Arts and Law, 2018 [Internet 01-06-2018, σσ. 119, 283. *O Darrouzès Jean, Notitiae episcopatuwm Ecclesiae Constantinopolitanae. Texte critique, Introduction et notes, Institute Francais d' Études Byzantines*, Paris 1981, σ. 78, 272, 284 (Not. 7 χρονολόγησι στὰ 901-907: «ἈΔ τῆς Λαρίσης τῆς Ἑλλάδος» (μὲ δέκα ἐπισκοπές). *Ἀβραμεία*, ὅ.π. σ. 50. Διατηρεῖται χωρὶς ἐπισκοπές στὴς Notitiae (5 καὶ 6) τοῦ 9ου αι., βλ. *Darrouzès*, ὅ.π., 265, 268. Πρὸβλ. Predrag Komatina, «Date of the composition of the Notitiae episcopatuwm Ecclesiae Constantinopolitanae nos. 4, 5 and 6», *ZRVI* 50 (2013), σσ. 195-214. *De Rosen*, 119, σ. 283.

⁶ *De Rosen*, ὅ.π. σ. 119, σίμ. 411. Πάντως ἡ Λάρισα ἀναφέρεται μὲ ὑποκειμένες ἐπισκοπές στὸ βΐμισό τοῦ 9ου αι. σὲ Συνόδους τῆς Κων/πόλεως (869/870, 879/880), *Ἀβραμεία*, ὅ.π., πίν. Β΄.

⁷ Μακρὴς Γεώργιος, *Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀχιλλίου ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης τοῦ Θαυματουργοῦ*, Ἐν Λαρίσει, 1896, σ. 17 (ὠδή ε΄, 2ο τρῶπ.): «λύτρωσαι τὴν μικρὰν σου πόλιν». Ἡ κρίσις τοῦ Ἰωσήφ ἔχει ἀξία, διότι λόγῳ τῶν ταξιδιῶν του εἶχε δυνατότητα συγκρίσεως.

⁸ *Ἀβραμεία*, ὅ.π. σσ. 32-33.

⁹ Γουλιέλμος Σταύρος, *Ἀντωνίου Λαρίσης, ἐγκώμιο εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανὸν Λαρίσης. Προλεγόμενα - κείμενο - μετάφρασι*, Λάρισα 1991, 31-34, 63.172 κ.ε. Ψευτογκᾶς Βασίλειος, *Ἀντωνίου ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης. Λόγοι θεομητορικοί, δεσποτικοί, ἀγιολογικοί*, Ἐκδ. Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2002, 14-15, 26-28, 350, στχ. 6 κ.ε.

¹⁰ Δημ. Καλούσιος, *Ὁ Κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης EBE 1472: 1647-1868*, Λάρισα 2009, 128-132 (=Ἀπρῆλιος 1739).

¹¹ Ἀνάλογη εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Μεθώνης (9ος αι.), ἀλλὰ χωρὶς λατρευτικὴ παράδοσι, ὅπως καὶ τοῦ συγχρόνου Πέτρου Ἄργους, τοῦ ὁποῦνο ναὸς κτίσθηκε μόλις τὸν 19ο αι., ἡ δὲ σορὸς του ἐτάφη σὲ ναὸ τῆς Θεοτόκου ἀλλὰ ἠρπάγη. Ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ὑπῆρξε πολιοῦχος Πατρῶν, ἀλλὰ δὲν ἦταν βυζαντινὸς ἱεράρχης, βλ. Ἰω. Σοφιοανοπούλου-Ἀθανασοπούλου, «Προστάτες ἅγιοι τῶν πόλεων τῆς βυζαντινῆς Πελοποννήσου», *Βυζαντινὸς Δόμος*, 22-24 (2016), σσ. 461-564.

Τουρκοκρατίας)¹², βρισκόταν στο κέντρο της αρχαίας Άκροπόλεως, ακριβώς επάνω από το αρχαίο θέατρο, όπου έδρευε το Κοινόν των Θεσσαλών κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο (196 π.Χ. κ. έξ.). Η αρχαιολογική έρευνα οδηγεί σε χρονολόγηση της βασιλικής τον 6ο αιώνα και σε μία αναστίλωσή της τον 9ο αϊ.¹³ Στην Τουρκοκρατία (μεταβυζαντινή περίοδο), ο ναός μεταφέρεται στο δυτικό άκρο του λόφου, όπου κτίσθηκε εκ νέου στα 1794 και μετά πάλι στις αρχές του 20ού αιώνα¹⁴.

Τόν 9ο-10ο αϊ. η Λάρισα, ως κέντρο οδικών διαδρομών της Ανατολικής έλλαδικής χερσονήσου, θά διαθέτει τον καθεδρικό ναό του Άγιου Άχιλλίου, ό οποίος ταυτόχρονα θά είναι προσκύνημα των λειψάνων του για όσους διέρχονταν αυτόν τον πρωτεύοντα δρόμο (άπό Ρώμη: Πάτρα η Ναύπακτος, Λάρισα, Θεσσαλονίκη, κ.ο.κ. Έως Κωνσταντινούπολη, και αντίστροφως). Η Έγνατία όδός (Δυρράχιο-Κωνσταντινούπολη), δέν προσφέρεται πλέον λόγω πίεσης των Βουλγάρων¹⁵. Η φήμη πού απέκτησε ό άγιος της Λάρισας στην έλλαδική χερ-

¹² Στ. Γουλούλης, «Ο τάφος του άγιου Άχιλλίου και η τιμή των λειψάνων του στή Λάρισα μέχρι τό 985», *Πρακτικά του Α΄ Ιστορικού-Αρχαιολογικού Συμποσίου "Λάρισα: Παρελθόν και Μέλλον"*. Λάρισα 26-28/4/1985, Λάρισα 1985, σσ. 211-240.

¹³ Δέν έχει έπιτευχθεί άκόμη η όριστική δημοσίευση του άποκαλυφθέντος μνημείου, μόνον εκτιμήσεις βάσει των ανασκαφικών δεδομένων: Δεριζιώτης Λάζαρος, «Παλαιοχριστιανικά Κτίσματα της Πόλεως Λάρισας», *Πρακτικά του Α΄ Ιστορικού - Αρχαιολογικού Συμποσίου Λάρισα: Παρελθόν και Μέλλον, 26-28/4/1985*, Δήμος Λάρισας, Λάρισα 1985, σσ. 199-210, 200-203: τόν 6ο η 7ο αϊ., σε χώρο ταφών ad sanctos. Δεριζιώτης Λάζ., «Η βασιλική και ό τάφος του Άγιου Άχιλλίου στή Λάρισα», *ΘΗ*, 67 (2015), σσ. 255-263, 255-263: ό ναός έγινε στα τέλη του 5ου αϊ., ενώ δέχτηκε αρκετά μεταγενέστερη άνακαίνιση (προσθήκη άψίδας στην Πρόθεση). Συθιακάκη-Κριτσαμάλλη Βασιλική, «Δείματα γλυπτού αρχιτεκτονικού διακόσμου άπό τί Βασιλική του Άγιου Άχιλλίου Λάρισας. Συμβολή στή μελέτη της οικοδομικής ιστορίας του μνημείου», *ΑΕΘΣΕ*, 2, 2006, τόμ. Ι. *Θεσσαλία*, Βόλος 2009, σσ. 457-473: ό ναός του 6ου αϊ. (535 κ.έ.) ύπέστη άνακατασκευή εκ θεμελιών τόν 8ο αϊ. - ά΄ μισό 9ου αϊ.. Γιαλούρη Άννα, Πλασταρά Αικ., *Βασιλική Άγιου Άχιλλίου Λάρισα*, Ύπουργείο Πολιτισμού και Άθλητισμού, 7η Έφορεία Βυζαντινών Άρχαιοσπίτων, Λάρισα 2013, 24: ριζική άνακατασκευή τόν 9ο αϊ. Γιαλούρη Ά., «Η βυζαντινή Λάρισα μέσα άπό τίς πηγές και τά μνημεία», *1ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου 9-11 Νοεμβρίου 2006*, Περιφέρεια Θεσσαλίας, Θεσσαλονίκη 2008, 490-503, τόμος ΙΙ, 496-497, με ιδιαίτερη άναφορά στίς ταφές πού περιέκλειαν τί βασιλική. Γιαλούρη Ά., «Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Λάρισα», *Λάρισα 8000 νεώπτας*, Δήμος Λαρισαίων, Λάρισα 2008, σσ. 40-56, 45-48. Προβλ. Αναστασιάδου Άχοντούλα, «Η έπιγραφή του αρχιεπισκόπου Άχιλλίου άπό τί βασιλική "του Φρουρίου" στή Λάρισα», *Κτίτωρ. Αφιέρωμα στον δάσκαλο Γεώργιο Βελένη*, έπιστ. έπιμέλεια Ίω. Δ. Βαράλης, Φλ. Καραγιάννη, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 55-62, 59-60, όπου βιβλιογραφία.

¹⁴ Παπαθεοόδωρου Νικόλαος, «Ιερός Ναός Άγιου Άχιλλίου Λαρίσης. Ιστορικά διαδρομή 15 αίωνων», *Άχιλλίου Πόλις*, 01, Μάιος 2019, σσ. 103-144, 110 κ.έ.

¹⁵ Γουλούλης, «Ο τάφος του άγιου Άχιλλίου», ό.π., σσ. 235-238. Για τόν άγιολογικό δρόμο βλ. *Άβραμέα*, ό.π., σσ. 74-78. Μουστάκας Κων. Π., «Τό όδικό δίκτυο της Δυτικής Μακεδονίας κατά τό Μεσαίωνα (11ος-15ος αιώνας)», *Ιστορική γεωγραφία. Δρόμοι και κόμβοι της Βαλκανικής άπό*

σόνησο υπήρξε ευρεία, σέ σημείο ό Σαμουήλ νά κατάσχει τό λείψανό του τό 985 καί νά τό μεταφέρει στήν Πρέσπα, όπου κτίσθηκε αργότερα ό εκεί αρχιεπισκοπικός ναός του Άγιού Άχιλλίου¹⁶.

Σέ διάστημα αιώνων (9ος αϊ. έως 16/17ος αϊ.) γράφθηκαν Βίοι, κανόνες καί άλλα, έργα σημαντικών συγγραφέων¹⁷. Ένταγμένα στή λατρεία, πάντα μεταφέρουν σέ ένα διαρκές παρόν ζητήματα πού βίωνε ή Έκκλησία όταν γράφθηκαν: α) Έμφανίζουν μία ιδιαίτερη εικόνα του άγιου Άχιλλίου νά ένώνει τόν λαό ως προστάτης σέ προσωπικό άγωνα, αλλά καί από έχθρους β) Η ανάγκη νά γραφεί κάθε φορά καί νέο άγιολογικό κείμενο συνυπάρχει ένιστε μέ τήν οικοδομική ανανέωση του καθεδρικού καί ταυτόχρονα προσκυνηματικού ναού του Άγιου Άχιλλίου. γ) Οί συγγραφείς έχουν συνήθως σχέση μέ τήν Κωνσταντινούπολη πού ένδιαφέρεται γιά τόν άγιο τοπικό ιεράρχη της Λάρισας, έντασόμενοι σέ ιδεολογικά-θρησκευτικά ανανεωτικά ρεύματα.

1. Κανών του Ίωσήφ Ύμνογράφου (842;).

Ο Ίωσήφ Ύμνογράφος (816-886) έγγραψε Κανόνα μέ άκροστιχίδα των τροπαρίων: «*Άχιλλίου με ταις λιταις σώτερ σκέπε. Ίωσήφ*»¹⁸. Η προσθήκη του όνόματος του συγγραφέα (Ίωσήφ) μετά τό τέλος δωδεκασύλλαβου στίχου άποτελεί σταθερό γνώρισμα των Κανόνων του¹⁹. Όστόσο, προερχόμενος από αιχμαλωσία στήν Κρήτη, διέρχεται διά ξηράς από τήν περιοχή της Λάρισας στήν πορεία προς Θεσσαλονίκη (λίγο μετά τίς 20 Ίανουαρίου 842, όταν πέθανε ό αυτοκράτορας Θεόφιλος)²⁰. Έπομένως, άν διέμενε τότε στή Λάρισα, θά

τήν Αρχαιότητα στήν ένιαία Εύρώπη, Θεσσαλονίκη 1997, 145-154. 146. Κορδώςης Μιχ., «Οί δρόμοι από τό Δυρράχιο καί τήν Αύλωνα προς τήν Ανατολή, σύμφωνα μέ τόν Άραβα γεωγράφο Idrisi», *Ιστορικά γεωγραφία. Δρόμοι καί κόμβοι της Βαλκανικής* ό.π., σ. 115 κ.ε. Οικονομίδης Νικ., «The medieval Via Egnatia», στό: El. Zachariadou, *The Via Egnatia under the Ottoman Rule 1380-1699*, Halcyon Days in Crete II. A Symposium held in Rethymno, 9-11 January 1994, σσ. 9-16.

¹⁶ Γουλούλης Στ., «Τό λείψανο του άγιου Άχιλλίου: έκθεση, άρπαγή, έπιστροφή», *Άχιλλίου Πόλις*, τεύχος 01, Μάιος 2019, σσ. 89-102, 95-96, όπου βιβλιογραφία.

¹⁷ Σοφινός Δημήτριος, «Ο άγιος Άχιλλιος Λαρίσης. Ο άρχικός ανέκδοτος Βίος (9' αϊ.) καί ή μεταγενέστερη διασκευή του (17' αϊ.)». Άνέκδοτα ύμνογραφικά κείμενα», *Μεσαιωνικά καί Νέα Έλληνικά*, 3 (1990), σσ. 97-213.

¹⁸ *Μακρής*, ό.π., σσ. 13 κ.έ.

¹⁹ Τομαδάκης Έντ., *Ίωσήφ ό Ύμνογράφος. Βίος καί έργον*, Έν Αθήναις 1971, 89, άν καί δέν περιλαμβάνει στά έργα του Ίωσήφ τόν Κανόνα του άγιου Άχιλλίου, βλ. Γουλούλης, «Ο πάφος του άγιου Άχιλλίου», ό.π., σ. 216. Πρβλ. Σοφινός, «Ο άγιος Άχιλλιος Λαρίσης», ό.π., σ. 100.

²⁰ Σοφινός, «Ο άγιος Άχιλλιος», ό.π., σσ. 98-105, 103, 120-123, όπου καταγράφονται οι πηγές

ὕπῆρχε δυνατότητα νά συνταχθεῖ ὁ Κανὼν ἀπὸ τὸν ἴδιο²¹, ἢ ἔστω λίγο ἀργότερα, ὅταν θὰ ἔλαβε παραγγελία συγγραφεῖς του. Τυπικὰ πάντως τὸ ἔργο θὰ συνεγράφη πρὸ τοῦ 886, ὅταν ἀπεβίωσε.

Ὁ Κανὼν τοῦ Ἰωσήφ συμπληρώνει ἕναν κύκλο ἔργων πού ἀναφέρονται στὴν οἰκοδομικὴ ἀνασυγκρότηση τοῦ ναοῦ τὸν 6ο αἰ., ὁ ὁποῖος ἀνακαινίζεται καὶ πιθανώτατα ἐγκαινιάζεται ἐκ νέου τὸν Μάιο 842. Μάλιστα, κατάλοιπο ἐγκαινίων φαίνεται νά ἀποτελεῖ ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου στίς 15 Μαΐου (σέ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἰωσήφ, πού πιθανόν πιστεύει ὅτι τὴ 15η Μαΐου ἐορτάζεται ἡ Κοίμηση τοῦ ἁγίου)²². Αὐτὸ ἐξάγεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού παρέχει τὸ ἔλασμα πού βρέθηκε στὸν τάφο τοῦ Διακονικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου τῆς Πρέσπας (μὲ τὰ κατάλοιπα τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου ὅπως θὰ εἶχαν μεταφερθεῖ ἀπὸ τὸν Σαμουὶλ τὸ 985): φέρει ἐπιγραφή πού ἀναφέρεται σέ ἔγγραφο πρᾶξη μὲ χρονολογία «στν'» (ἔτος α.κ.κ. 6350 = 842 μ.Χ.) καὶ «Μαΐου»²³. Παρατηρεῖται, λοιπόν, ὅτι τὸ 842, ἡ ἡμέρα μνήμης τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, ἡ 15η Μαΐου, εἶναι ἡ ἐπομένη τῆς Κυριακῆς τῶν Πατέρων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου²⁴!

κυρίως μὲ ἀφορμὴ τὴν παραλαβὴ λειψάνου τοῦ ἀποστόλου Βαρθολομαίου ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ κάπου στὰ «Θεσσαλικά ὄρια», στίχοι: 1. Θεοφάνης Πρεσβύτερος, βλ. Papadopoulos-Kerameus Athanasios, *Monumenta graeca et Latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia*, II, Petreopoli 1901, σ. 12: «... ἐπεὶ δὲ πάλα, τοῖς θετταλικοῖς ἐνδιατρίβων ὀρίοις...». 2. Ἰωάννης Διάκονος, *PG*, 105, στ. 961, 964: «...ἐπειδὴ πάλα, τοῖς θετταλικοῖς ἐνδιατρίβων ὀρίοις...». Πρβλ. *Τομαδάκης*, ὁ.π., σσ. 42-43, 82 κ.έ.

²¹ Ἄν ὑπάρχουν ἱστορικὲς ἐνδείξεις πού ὀδηγοῦν στὴν πρόταση γιὰ παραμονὴ τοῦ Ἰωσήφ Ὑμνογράφου στὴ Λάρισα, δὲν ἰσχύει τὸ ἴδιο μὲ τὸν θεωρούμενο ὡς δευτέρου Κανὼνα τοῦ Ἰωσήφ, ὅπως ὑποδιλώνει τὸ χωρίο «κἀγὼ γενόμενος θεωρὸς καὶ αὐτόπτης», δηλαδὴ ὁ γράφων ἦταν αὐτοπροσώπος παρὼν στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, βλ. Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σσ. 100-103. Στὴν πραγματικότητα ὁ Κανὼν αὐτὸς εἶναι τοῦ 13ου αἰ. Βλ. στί συνέχεια.

²² *Μακρῆς*, ὁ.π., σ. 37 (ὠδὴ θ', τροπ. 3ο): «*Ἡμέραν εὐφοροσύνης... καὶ χαρᾶς ἀεννάου ποιούμενοι σου τὴν σεπτὴν κοίμησην βοῶμεν ἐν προσευχαῖς...*».

²³ Ἡ ἐρευνώμενη καὶ ἀσφαλῶς ὑποτιθέμενη πρᾶξη τῶν ἐγκαινίων τὸ 842 συσχετίζεται μὲ τὸ ἔλασμα (διμσοίευσσι: Μουτσόπουλος Νικ., *Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου στὴν Πρέσπα. Ἐνα μνημεῖο κιβωτὸς τῆς τοπικῆς ἱστορίας*, Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 99-106), τὸ ὁποῖο, ἄσχετα πότε χρονολογεῖται (θὰ μπορούσε νά εἶναι μεταγενέστερο), πάντως ἀποδίδει ἕνα ἔγγραφο μὲ τὴν τυπικὴ ἀρχι-ἐπίκληση στὴν Ἁγία Τριάδα καὶ χρονολογία (ἡ ἀποκατάσταση εἶναι τοῦ καθηγητῆ παλαιογραφίας Ν.Μ. Παναγιωτάκη), βλ. Γουλιούλης Στ., «Τὸ ἐνεπίγραφο μολύβδινο ἔλασμα (Μάιος 842) ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Διακονικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου Πρέσπας καὶ τὰ ἐγκαινία τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου Λάρισας», *Ἀχιλλίου Πόλις*, τεύχος 02 (2019), σσ. 123-160, 143-146.

²⁴ Τὸ 842 τὸ Πάσχα ἦταν 2 Ἀπρ. βλ. Grumel Venance, *Traite d'études byzantines, La Chronologie*, PEF, Paris 1958, σ. 251: Ἡ 7η Κυριακὴ του Πεντηκοσταρίου: 1η: 2 Ἀπρ., 2η: 9 Ἀπρ., 3η: 16 Ἀπρ., 4η: 23 Ἀπρ., 5η: 30 Ἀπρ., 6η: 7 Μαΐου εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν Ἁγίων 318 Πατέρων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου: 14 Μαΐου. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ἐμφανίζει ἕμμεσα τὸ παλαιότερο τεκμήριο πού ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξὴ παραδόσης μὲ τὴν ὁποία συνδέεται ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος μὲ τὴν Α' Σύνοδο τῆς Νικαίας.

Τή συμμετοχή τοῦ ἁγίου σπὶν Α΄ Σύνοδο προβάλλει πρῶτος ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος²⁵. Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι εἶχε προηγηθεῖ ἡ «Φανέρωσις» (ἀνακομιδή) τοῦ λειψάνου μετὰ ἀπὸ «ἔτη πλείονα»²⁶. Στὸν ἀρχικό Βίο τό γεγονός ἀποδίδεται στίς 10 Φεβρουαρίου ἀπροσδιορίστου ἔτους, ἀκριβῶς μετὰ ἀπὸ 300 χρόνια²⁷, ἢ τὴν 8η Φεβ. σύμφωνα μέ κώδικα τῆς Κρυπτοφέρρης²⁸. Ἐνδεχομένως τόν 9ο-10ο αἰ. ὑπῆρχε ἐορτή ἀνακομιδῆς, ἡ ὁποία προφανῶς συνέβη πρὸ τοῦ ἔτους 842, ἔτος μεγάλης καί ἀποφασιστικῆς τομῆς: νέος ναός, νεοφανῆς ἄν καί παλαιός ἅγιος, ἐγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ.

Ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος δίνει μία ἀπλή, μοναδική, εἰκόνα γιά τόν Ἀχιλλιο ὡς λαϊκό ἥρωα, ἀγαθὸ ἱεράρχη πού συγκεντρώνει γύρω ὡς ἀπλὸς ποιμένας τὰ πρόβατά του, τόν λαό του, γιά τὰ ὁποία ἀγωνίστηκε κατὰ τῆς πλάνης τοῦ Ἀρείου²⁹. Εἶναι προσέγγιση καθαρά ἐκκλησιολογική. Μεταφέρει κάποια βασικά βιογραφικά του στοιχεῖα: τό κήρυγμα, τή δίωξη τῶν δαιμόνων, τόν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀρείου σπὶ Νίκαια, χωρὶς ὅμως νά ἀναφέρεται ἡ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας οὔτε τό θαῦμα τῆς ἐκροῆς ἐλαίου ἀπὸ λίθο τοῦ Ἀχιλλίου σπὶν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο (καί τὰ δύο σχολιάζει ὁ ἀρχικός Βίος), τίς ἰάσεις ψυχῆς καί σώματος. Δέν περιέχει σαφεῖς ἀναφορές εὐωδίας ἢ μυροβλυσίας τῶν λειψάνων, ἀπλῶς ὁ τάφος ἀποκαλεῖται «πηγή»³⁰. Ὅμως δέν διακρίνεται

²⁵ Μακρῆς, ὅ.π., σ. 14 (ὠδή γ΄, τρόπ. 1ο): «...ἀπεμείωσας Ἀρείου τὴν πλάνην, συμπληρῶν τὸν ἀριθμὸν, τὸν ἐν Νικαία... πατέρων...». σσ. 15-16 (ὠδή δ΄, τρόπ. 1ο): «... Ἀρειον ὡς λύκον ἀραβικὸν ἀπωσάμενος», σ. 17 (ὠδή ε΄, τρόπ. 3ο): «ιοβόλον κακίαν... Ἀρείου ὄλεσας...». σ. 18 (ὠδή ζ΄, τρόπ. 3ο): «Συνόδου μέσον σοφέ, πατέρων θείων ἐνίστραμας...».

²⁶ Μακρῆς, ὅ.π., σ. 34 (ὠδή ζ΄, τρόπ. 3ο): «...Ἐν ἔτεσιν πλείοσιν ἐν τάφῳ κρυπτόμενος, φανεροῦσαι πλουσίαις φωτοχυσίαις...». Πρβλ. Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλιος», ὅ.π., σ. 100.

²⁷ Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλιος», ὅ.π., σ. 147, στχ. 392-40-2: «τόν καλόν πατέρα τῆ παραδρομῆ τῶν χρόνων ὡς εἰκὸς ἀγνοήσαντες, ..., φημί, τῶν πατρικῶν ἐκείνων ἀγαθῶν διμάρτανον ἐπὶ τριακοσίσις ὡς φάσιν ἔτεσιν... Ὅθεν δὴ καί φανεροί τόν κρυπτόμενον, κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ Φεβρουαρίου...».

²⁸ Schiro J., *Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Italiae Inferioris*, IX, *Canones Maii*, C. Nikas collegit et intruxit, Roma, 1973, 177-188, 398-400, 176: «μινὶ Φεβρουαρίῳ ἡ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου».

²⁹ Μακρῆς, ὅ.π., 1) σ. 14 (ὠδή γ΄, τρόπ. 1ο): «... ἀπεμείωσας Ἀρείου τὴν πλάνην, συμπληρῶν τὸν ἀριθμὸν τὸν ἐν Νικαία...». 2) σ. 16 (ὠδή δ΄, τρόπ. 1ο): «ποιμενάρχης θεῖος ἐχηρημάτισας, ποιμαντικῆ ράβδῳ... τόν Ἀρειον ὡς λύκον ἀραβικὸν ἀπωσάμενος...». 3) σ. 18 (ὠδή ζ΄, τρόπ. 3ο): «Συνόδου μέσον σοφέ, πατέρων...», κλπ. Ἐπίσης: 1) σ. 13 (ὠδή α΄, τρόπ. 2ο): «...τὴν τοῦ Χριστοῦ ποιμνὴν πρὸς νομὴν σωπύριον, Ἀχιλλίε ὠδήγησας...», 2) σ. 35 (ὠδή η΄, τρόπ. 3ο): «...ἐν ποιμέσι πανθαύματος...».

³⁰ Μακρῆς, ὅ.π.: 1) σ. 13 (ὠδή α΄, τρόπ. 3ο): «Ἴαμα πᾶσιν ἡ τιμία θήκη σου, ἀναπηγάζουσα, παύει τῶν ψυχῶν τὰ πάθη...». 2) σ. 15, ὠδή γ΄, κἀθισμα: «Ἡ θεία σου σορός... ὡς ἄλλη Σιλῳάμ κολυμβήθρα ἐδείχθη, πηγὴν ἀγιάσματος παραδόξως ἐκβλύζουσα...». 3) σ. 16 (ὠδή δ΄, 2ο : «ἐκβλύζων θεία ἱάματα», τρόπ. 3ο): «...κιβωτὸν ἀγιάσματος τὴν τιμίαν θήκην τῶν λειψάνων σου... ἔλιπες εἰς γῆν.

ἄν ἡ λέξη αὐτή χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικά (δηλαδή ὡς μυροβλυσία) ἢ μεταφορικά.

2. Κανὼν Ἀρσενίου (Ξένου) (926).

Ὁ Κανὼν φέρει ἀκροστιχίδα: «*Ἀχιλλίου μέ ἡ χάρις φωτιζέτω τόν ξένον*» καί στά θεοτοκία τό ὄνομα «*Ἀρσένιος*»³¹. Πρέπει νά ταυτίζεται μέ τόν Ἀρσένιο Ξένο (ἐπίθετο ἢ αὐτοπροσδιορισμός). Ὁ ἴδιος εἶναι ὁ συντάκτης καί τοῦ Κανόνα πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἀρμοδίου καί τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων Γρηγορίου, Ἰωάννη καί Μιχαήλ. Εἶναι αὐτοὶ πού τόν 9ο αἰ. ὑπῆρξαν στὸν Τύρναβο θύματα βαλκανικοῦ λαοῦ πού πίστευε στά εἰδῶλα, ἀλλὰ καί καταγράφονται μεταξύ τῶν συναθλιπτῶν τοῦ ἁγίου Νικολάου Νέου Βουναίνης (9 Μαΐου). Στὸν Κανόνα ἡ μνήμη τους τιμᾶται στίς 11 Μαΐου³².

Οἱ δύο Κανόνες ἀποτελοῦν ἐνιαῖα «*παραγγελία*» πρὸς τόν Ἀρσένιο, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν E. Follieri κινεῖται στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο στό β' μισό τοῦ 9ου αἰώνα³³, καί διαθέτει ἐξαιρετικὴ γραφίδα, ἀλλὰ κυρίως θεολογικὴ μόρφωση, γνώση τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (π.χ. στχ. 180-182, ὅτι ὁ Ἀχίλλιος ἀντιμετώπισε τὴν αἴρεση ὅχι μόνον τοῦ Ἀρείου ἀλλὰ καί τοῦ Σαβελλίου, κάτι πού δέν ἀπασχολεῖ τόν Ἰωσήφ Ὑμνογράφο). Πάντως ἡ λ. Ὁρθοδοξία ἀναφέρεται μόνον μᾶ φορά [στχ. 25-28: «*φωτίζων... Ὁρθοδοξίας φωτί...*»]. Ὁ Ἀρσένιος συ-

ἦν περικυκλοῦντες, πηγὴν θαυμάτων πηγάζουσαν...». 4) σ. 36 (ὠδή 8', τροπ. 1ο): «Ἰδοὺ ὁ τάφος ἔνθα τό ἱερόν, νῦν κατακεῖται σῶμα σου... ῥεῖθρα θαυμάτων βλύζει γάρ, καί ἀναπηγάξει τὰς δωρεᾶς, τῶν θεῶν ἱαμάτων...».

³¹ Schirò, ὁ.π., σσ. 176-189, 398-400.

³² Σοφιανός Δημ., «*Ἀνέκδοτος κανὼν τοῦ μάρτυρος Ἀρμοδίου συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου τῆς Κρυπτοφέρρης (Πα' αἰών)*», *ΕΕΒΣ* 1972-1973, 104-109. Schirò, ὁ.π., σσ. 91-104 (ff. 54-57, 374-376 (=σχόλια), 376-377 (=στιχηρά: ff. 51v)). Ἡ ἀκροστιχίδα εἶναι ἡ ἑξῆς: «*Ἀρδόμει προσάδειν σοι εὐθύ ἐπος μέ διδάξαις*», καί στά θεοτοκία τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα «*Ἀρσενίου*». Πρβλ. Σοφιανός Δημ., *Ἅγιος Νικόλαος ὁ ἐν Βουναίνῃ. Ἀνέκδοτα ἀγιολογικά κείμενα, ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς Μεσαιωνικῆς Θεσσαλίας (Γαῖών)*, Ἐν Ἀθίνας 1972, σσ. 74-77, 147, στχ. 318-319.

³³ Follieri Enrica, «*S. Ardomio martire in Tessaglia*», *Analecta Bollandiana* 93 (1975), 313-348, 316, 323-326. Ὁ Ἀρσένιος γράφει Κανόνες γιὰ ἑλλαδίτες ἁγίους, τοὺς Ἀχίλλιο, Φωστῆριο (μέ διαδομένη λατρεία στὴν Ἑλλάδα), Πέτρο (πιθανόν τόν Ἀθωνίτη) καί Ἀρδόμιο/Ἀρμόδιο (Τυρνάβου), βλ. Follieri, ὁ.π. σσ. 343-344, ὅπου ἐκθέτει σειρὰ ἐπιχειρημάτων, βασισμένων κυρίως στὸν Κανόνα τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, βλ. Follieri, ὁ.π., σσ. 336-343. Πρβλ. Γουλούλις Στ., «*Ὁ Κανὼν τῶν ἁγίων Μαρτύρων Ἀρμοδίου (ἢ Ἀρδομίου) καί τῶν σὺν αὐτῷ: Ναὸς καί ἱστορημένο Μαρτυρολόγιο, Λάρισα, 11 Μαΐου 926 μ.Χ. (·)*», *Ἀχιλλίου Πόλις*, 9, Μάιος 2023, σσ. 315-353, 322-323, σμ. 28. Δέν μπορεῖ νά ἦταν ἐπομένως ὁ ἕμνογράφος Ἀρσένιος τῆς μονῆς Κρυπτοφέρρης Ρώμης τοῦ 11ου αἰώνα, θανὼν πρὸ τοῦ 1060, ὅπως δέχονται οἱ Schirò, ὁ.π., σ. 374. Σοφιανός, «*Ἀνέκδοτος κανὼν*», ὁ.π., σσ. 98-99. Σοφιανός, «*Ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος*», ὁ.π., σσ. 124-125, ὅπου βιβλιογραφία.

νεργάζεται σε ένα συνολικό πρόγραμμα, με τό όποιο μέσφ τῆς ἀναμόρφωσης τῆς τιμῆς τῶν τοπικῶν ἁγίων ἐπιδιωκόταν ἡ συστειρώση Πιστῶν πρὸς τό κράτος ἔναντι τῶν δύο ἐχθρῶν, τῶν Βουλγάρων (Κανῶν Ἀρμοδίου) καί τῶν Ἀράβων (Κανῶν Ἀχιλλίου). Αὐτό διαπιστώνεται ἀπό τά ἐξῆς:

Α. *Κανῶν ἁγίου Ἀρμοδίου καί τῶν σύν αὐτῶ*: Ἡ ἡμέρα μνήμης (11η Μαΐου, ὅταν τιμᾶται ὁ ἅγιος Μώκιος Κωνσταντινουπόλεως, κυρίως ὅμως τά ἐγκαινία τῆς Κωνσταντινουπόλεως!) μέ βάση τό κείμενο συνυπάρχει μέ τήν ἑορτή τοῦ Σωτήρος³⁴, πιθανώτατα τήν Ἀνάληψη, τί μεγάλη ἑορτή τῆς περιόδου τοῦ Πεντηκοσταρίου³⁵. Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ἑορτή τοῦ ἁγίου Ἀρμοδίου καί τῶν συναθλητῶν του γίνεται πρώτη φορά στίς 11 Μαΐου 926. Ἡ μοναδική αὐτή ἐπιλογή γιά τόν ἑλλαδικό χῶρο, ἅγιοι Μάρτυρες νά τιμῶνται τήν ἐθνική ἡμέρα τοῦ Βυζαντίου, ἐρμηνεύεται ὡς ἀντίδραση σέ αἴσθημα ἀπειλῆς, ἀπό ἐκείνους πού προκάλεσαν τό μαρτύριό τους, ἄν καί δέν κατονομάζονται. Στόν Βίο τοῦ ἁγίου Νικολάου Νέου πού ἀναφέρεται στό ἴδιο ἱστορικό συμβάν ἀποκαλοῦνται «Ἀβάρεις», δηλαδή Ἀβαροσλάβοι, μέ τούς ὁποίους εἶχαν ταυτισθεῖ οἱ Βούλγαροι³⁶. *Ἐρωτήματα*: 1. Τί προκάλεσε τήν ἀνακομιδή τῶν λειψάνων τους ἀπό τόν χῶρο τῆς ἀρχικῆς ταφῆς των στό ὄρος Τέρναβον (Τύρναβο) πού εἶχε ἦδη γίνει ἀπό τόν μητροπολίτη Φίλιππο (ἐπί πατριάρχη Νικολάου Μυστικῶ (901-907, 912-925)³⁷; 2. Γιά ποιόν λόγο τό 926 καθιερώνεται ἐπίσημα ἡ γιορτή τους σέ ναό (τοῦ Σωτήρος;) στή Λάρισα; 3. Γιατί γίνεται ἡ διασύνδεση μέ τήν Κωνσταντινούπολη;

Όλα τα ἀνωτέρω φαίνονται νά εἶναι ἀπάντηση στό γεγονός ὅτι οἱ Βούλγαροι τοῦ Συμεῶν προωθοῦνται πρὸς Νότον καί ἀλώνουν τί Λάρισα τό 918³⁸.

³⁴ Γουλούλης, «Ὁ Κανῶν τῶν ἁγίων Μαρτύρων Ἀρμοδίου», ὅ.π., σσ. 335 κ.έ., 336-337, ὅπου τά σχετικά χωρία. Γουλούλης Στ., «Στή Λάρισα τοῦ 10ου αἰῶνα: Ναός τοῦ Χριστοῦ [ε] καί τό ἱστορημένο πρόγραμμα τῶν ἁγίων Τεσσάρων Μαρτύρων, 37ο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης, Ἀθήνα 2017, σσ. 55-56. Ἄλλες ἡμερομηνίες εἶναι: 864 (πρὸ τοῦ 926) καί μετά στά: 937, 948, βλ. Grumel, ὅ.π., σσ. 252-253.

³⁵ Θά ἦταν δύσκολο νά λανθάνει ἡ ἄλλη «δεσποτική» ἑορτή αὐτῆς τῆς περιόδου τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἡ Μεσοπεντηκοστή, ἡ ὁποία ἑορταζόμενη στίς 11 Μαΐου (μέ τό Πάσχα τήν 17η Ἀπριλίου), συμπίπτει στό ἔτος 925, βλ. Grumel, ὅ.π., σσ. 251-254. Πλὴν ὅμως στή Μεσοπεντηκοστή, πού εἶναι βασιλική ἑορτή, ἐξαίρεται ὄχι ὁ Χριστός ὡς Σωτήρ, ἀλλά ὡς Μεσίτης μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων, κατά τό αὐτοκρατορικό πρότυπο.

³⁶ Σοφιανός, Ἅγιος Νικόλαος, ὅ.π., σσ. 104-109, 141, στχ. 70-71, 83-84. Ἀβραμέα, ὅ.π., σσ. 99 κ.ε. Γουλούλης, «Ὁ κανῶν τῶν ἁγίων Ἀρμοδίου καί τῶν σύν αὐτῶ», ὅ.π., σσ. 324-335.

³⁷ Σοφιανός, Ἅγιος Νικόλαος, ὅ.π., σσ. 30 κ.έ., 121 κ.έ., 144, στχ. 203-212, 189, στχ. 95 κ.έ. Ἀβραμέα, ὅ.π., σ. 96. Πρβλ. Follieri, ὅ.π., σσ. 319-322.

³⁸ Ἀβραμέα, ὅ.π., σσ. 129-130.

Ἀλλά ἐνῶ παλιά οἱ Σλάβοι κατέρχονταν ὡς τὴν Πελοπόννησο κατὰ ὀμάδες, τώρα ἐπιχειρεῖται ἀπὸ ὀργανωμένο σλαβόφωνο βασιλεῖο κατακτητικὴ ἐπιχείρηση στὸν Νότο. Γι' αὐτό, ὅπως ἐκτιμᾶται, καὶ ἡ βυζαντινὴ ἀντίδραση ἦταν ἄμεση. Μεταξὺ 918-926, ὅταν διορίζεται στὴ Λάρισα ὁ μητροπολίτης Ἰάκωβος, προωθεῖ σχετικὸ πρόγραμμα στὴ Μητρόπολη. Σχετικὴ μαρτυρία παρέχει ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος Νικαίας, μετέπειτα καθηγητὴς ρητορικῆς στὸ πανεπιστήμιο τῆς Μαγναύρας, σὲ μίᾳ ἐνθύμησι στὰ Σχόλια στὸν Λουκιανό: «*Διῶρθωσα ἐγὼ Ἀλέξανδρος Νικαίας τῆς ἐν Βιθυνίᾳ μετὰ Ἰακώβου τοῦ ὁμοφύχου ἀδελφοῦ ...Λαρίσσης τοῦ πρώτου μετὰ τὴν καταδρομὴν τῶν Βουλγάρων ἰδίως αὐτὴν ἀναλώμασιν ἀναστήσαντος καὶ κόσμον αὐτῇ τε καὶ τοῖς κτήμασι δόντος πλείονα*»³⁹. Ἡ λ. «κόσμος» συνεπάγεται ἔργα στὴ Λάρισα. Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἡ καταδρομὴ εἶχε ἐντυπωθεῖ στὰ μάτια κάποιων ὑπευθύνων ὡς ὀριακὸ γεγονός, ἀρχὴ ἐξελιξεν. Θὰ ἀκολουθοῦσαν χειρότερα, τὸ 925, ὅταν ὁ Συμεὼν ἐκδήλωνε ἐνδιαφέρον νὰ ἀναγνωρισθεῖ ὡς «βασιλεύς Βουλγάρων καὶ Ρωμαίων»⁴⁰. Μία ἀπάντησι ἔρχεται τὸ 926, ὅταν στὴ Λάρισα, μετὸν Ἰάκωβο προφανῶς, ἀναδεικνύεται τριπλῆ ἐορτὴ (Ἀνάληψι, Ἐγκαίνια Κων/πόλεως, μνήμη ἀγίου Ἀρμοδίου καὶ τῶν σὺν αὐτῶ) στὸν ναὸ τῶν Τεσσάρων Μαρτύρων/Σωτῆρος καὶ ἐνδεχομένως κάποιον εἰκονογραφημένο μαρτυρολόγιό τους⁴¹. Ὁ Κανὼν τῶν ἁγίων θὰ πρέπει νὰ ἐκφωνήθηκε τότε ἀκριβῶς. Βέβαια, δὲν ἀποδίδει ἐθνικὸ προσδιορισμὸ γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρεις πού φόνευσαν τὸν Ἀρμόδιο καὶ τοὺς σὺν αὐτῶ, πράγμα πού ἴσως ὀφείλεται σὲ λόγους ποιμαντικῆς καὶ διπλωματικῆς εὐθύνης⁴².

Β. *Κανὼν τοῦ ἀγίου Ἀχιλλίου*: Διαπιστώνεται κάτι ἀνάλογο, ἡ σχέση μετὰ τὸ κράτος. Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος, κατὰ τὸν Ἰωσήφ ἱατρός ψυχῶν καὶ σωμάτων, παρομοιάζεται ὡς καπετάνιος πού ὀδηγεῖ τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὸν «*λιμένα... τῆς*

³⁹ *Ἀβραμέα*, ὁ.π. σσ. 129-130.

⁴⁰ Χριστοφιλοπούλου Αἰκ., *Βυζαντινὴ Ἱστορία, Β2 867-1081*, Θεσσαλονίκη 21997, σ. 84 κ.έ., σσ. 90-91.

⁴¹ Γουλούλης, «*Στὴ Λάρισα τοῦ 10ου αἰῶνα*», ὁ.π., Γουλούλης, «*Ὁ Κανὼν τῶν ἁγίων Μαρτύρων Ἀρμοδίου καὶ τῶν σὺν αὐτῶ*», ὁ.π., σσ. 335 κ.έ.

⁴² Μία ρητὴ καταγγελία γιὰ τὴ θανάτωσι τῶν Μαρτύρων θὰ προσέκρουε στὴ διπλωματία, λ.χ. στὸ γεγονός ὅτι ὁ Ρωμανὸς Λακαππνὸς ἦταν συγγενὴς ἐξ ἀγχιστείας μετὰ τοὺς Βουλγάρους ἡγεμόνες, ἀφοῦ ἡ ἐγγονὴ τοῦ Μαρία, κόρη τῆς αὐγουστάς Σοφίας, ἡ ὁποία πάλι ἦταν ἡ κόρη τοῦ Νικίτα Μάγιστρον τοῦ Λαρισαίου, εἶχε ἦδη παντρευτεῖ τὸν Πέτρο Α' ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων (900/912-30 Ἰαν. 969), ἀποκτώντας τρεῖς παιδιὰ, βλ. Westerink L. G., *Nicetas Magistros. Lettres d'un exilé (928-946). Introduction, édition, traduction et notes*, CNRS, Paris 1973, 23, σημ. 2. Theophanes Continuatus, ἐκδ. Βόννης, 422.10-15, 29. Ἀντίθετα, ὁ βιογράφος τοῦ ἀγίου Νικολάου Νέου ἀποδίδει τὴν εὐθύνην, κι αὐτὸς ἐν μέρει καλυμμένα, στοὺς Ἀβάρεις (ἀντὶ γιὰ Βουλγάρους), βλ. *Ἀβραμέα*, ὁ.π., σσ. 89 κ.έ., 92-96.

βασιλείας», προστάτης από τούς τότε έχθρους, τόν «δυσμενή Ίσμαίλ» (Άραβες Κρήτης)⁴³. Ήδη 20/25 χρόνια πίο πρίν, Άραβες εΐχαν καταλάβει τή Δημητριάδα (901) καί τή Θεσσαλονίκη (904), κατέχοντας ἤδη ἕναν αἰῶνα, ἀπό τό 823/24, τήν Κρήτη⁴⁴. Ὁ Άρσένιος τούς ἀποκαλεΐ Ίσμαιλῖτες, ἐφόσον εἶναι ἀλλόθρησκοι. Ἐπομένως, καί στόν δεῦτερο Κανόνα τοῦ ἁγίου Άχιλλίου μαζί μέ τήν κλασική ἐκκλησιολογική πνευματικότητα ἐξαίρεται καί ἡ πατριωτική στάση, ἡ ὁποία δέν εἶναι ἐμφανής στόν Κανόνα τοῦ ἁγίου Άρμοδίου, ἐφόσον οἱ διώκτες παραμένουν ἀνώνυμοι.

Ἡ ἀναβάθμιση τοῦ προσκυνήματος τοῦ Ἁγίου Άχιλλίου ἀποδεικνύεται ἀπό τά νέα δεδομένα. Ἀλλά ἐνῶ στόν προηγηθέντα Κανόνα τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου (μέσα 9ου αἰ.) ἐξαίρεται ἀπλῶς ὁ τάφος ὡς «πηγή θαυμάτων», στόν κανόνα τοῦ Άρσενίου εἰς τόν ἅγιο Άχίλλιο (926;) περιγράφεται κάτι περισσότερο, ἀνάβλυση «ἐλαίου», τό ὁποῖο ἐλάμβαναν οἱ Πιστοί⁴⁵. Μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ὡς κάτι νέο, ἀφοῦ πίο πρίν ὁ Ἰωσήφ δέν παρέχει στοιχεῖα πού νά ἀποδεικνύουν ὅτι ὑπῆρχε (ἢ δέν ὑπῆρχε) μυροβλυσία. Ἡ παροχή ἁγιασμένου ἐλαίου ἐνδεχομένως προϋποθέτει πίο πολλούς ἀσθενεῖς ἢ ἔχοντες χρεια πού προσέτρεχαν στόν ἅγιο, καί μάλιστα ἀπό μακριά. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ δούκα Εὐφημιανοῦ ἀπό τή Θεσσαλονίκη πού κατέφυγε γιά νά θεραπευτεῖ ἀπό τή λέπρα του⁴⁶.

Ἡ σημειωθεῖσα μέ τήν ἀνάβλυση ἡ παροχή ἐλαίου ἀνανέωση ὡς φαινόμενο συντονίζεται ἢ ἔρχεται κοντά στό ἀντίστοιχο στόν Ἅγιο Δημήτριο Θεσσαλονί-

⁴³ Schirò, ὁ.π., σ. 178, στχ. 47-52. σ. 187, στχ. 285-295: «καί νοσημάτων ἴσιν καί βασιλευσι πιστοῖς νίκης κράτος, ἰσχύν τοῖς στρατεύμασι κατά τοῦ Ίσμαίλ δυσμενοῦς ἡμῖν». Ἦδη ὁμοῦ ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος ἀποκαλεΐ τόν Ἄρειο λύκο ἀραβικό, βλ. Μακρῆς, ὁ.π., σσ. 15-16 (ὠδή δ΄, τροπ. 1ο): «...Ἄρειον ὡς λύκον ἀραβικόν ἀπωσάμενος».

⁴⁴ Χριστοφιλοπούλου Αἰκ., *Βυζαντινή Ἱστορία*, Β1, 610-867, Θεσσαλονίκη ²1983, σσ. 198-199.

⁴⁵ Schirò, ὁ.π., : 1) σ. 179, στχ. 65-71: «τίν σορόν τῶν λειψάνων σου. καί γάρ ἐκβλύζει θεῖον ἔλαιον ἡμῖν τῶν ἱαμάτων πάντοτε...». 2) σ. 180, στχ. 86-92: «Ἡ... σορός βρούσασα τό ἅγιον ἔλαιον ... τῶν πτωχῶν συλλήπτωρα ἔλαιον αὐτοῖς παρεχόμενον». 3) σ. 181, στχ. 116-123: «Ρεῖθρα βλύξεις, ὅσιε, ...ἐλαίου πάντοτε, ἐξ οὗ ἀλειφόμενοι αἰεί...». 4) σ. 182, κἀθισμα: «Ἐν ἐλαίῳ ἔλαιον (ἔλεον) καί εὐσπλαχνίαν... ἡ σορός ἐκβλύζει σου...». 5) σ. 182-183, στχ. 156-163: «...ἡ θήκη σου... εὐωδιάζει ἡμᾶς ποταμπδόν... αὐτή τό ἔλαιον ἀναδίδωσιν...». 6) σ. 184, στχ. 212-216: «᾿Ωφθη ἡ σορός σου τῶν λειψάνων ἐκ θεΐας ὡς ἐκ πηγῆς χάριτος ἔλαιον δρόσου ὑπερβλύζουσα...». 7) σ. 185, στχ. 220-221: «Τό ἔλαιον βλύξουσα ἡ θήκη τῶν θεῶν λειψάνων σου...». 8) σ. 186, στχ. 252-262: «...βρούει γάρ ἔλαιον ἡ λάρναξ τῶν λειψάνων σου ὡσπερ πηγὴ δαφυλῶς χριστομένοις...». 9) σ. 186, στχ. 274-282: «...μαρμαρυγᾶς ἰάσεων δίδωσιν, ὅσιε, ἐν ἐλαίῳ...».

⁴⁶ Σοφιανός, Ἅγιος Νικόλαος, ὁ.π., σσ. 132 κ.ε. 145, στχ. 259-263. Τό ἔλαιον οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι φάρμακο (πρβλ. τόν Καλό Σαμαρεῖτη: Λουκ. 10, 34).

κης πού έντοπίζεται στίς άρχές του 10ου αι.⁴⁷. Άξιοσημείωτο είναι ότι όπως στον Άγιο Δημήτριο, τό μύρο εξάιρεται -εξάγεται πρώτη φορά ή τότε γενικεύεται;- μέ τήν άλωση τής Θεσσαλονίκης, φαίνεται ότι κάτι ανάλογο ισχύει και στον Άγιο Άχιλλίο μετά τήν άλωση τής Λάρισας από τούς Βουλγάρους (918). Ό Ν. Μουτσόπουλος, επίσης, έντοπίζει σχέσεις μεταξύ τής τιμής και άναβλύσεως μύρων των άγιών Άχιλλίου και Δημητρίου⁴⁸. Μέ ποιό τρόπο συνέβαινε άκριβώς έκροή έλαίου είναι άγνωστο, ίσως μέ άπλό μέσο (π.χ. μικρές φιάλες χωρίς κάποιο σφράγισμα) ή άλλο ύποκατάστατο⁴⁹. Ένδεχομένως τό άγιασμένο έλαιοι μπορουσαν νά τό λαμβάνουν από κανδήλες του τάφου του άγίου⁵⁰.

Τό ένδιαφέρον του Κέντρου για τί Λάρισα, μιά έπαρχία κομβική, όφείλεται μέν στη διπλή πίεση Άράβων και Βουλγάρων στον έλλαδικό χώρο, αλλά τό θέτουν σέ πράξη μέ έντολή των Άνακτόρων τουλάχιστον δύο μεσάζοντες. Κατά πρώτον λόγον, ό Νικίτας Μάγιστρος: Είναι ό Λαρισάιος στην καταγωγή

⁴⁷ Ό άγιος Δημήτριος πρώτη φορά χαρακτηρίζεται μυροβλύτης από τον Καμινιάτη, *Είς τήν άλωση τής Θεσσαλονίκης*, 3,4, βλ. ed. Böhlting G., Berolini et Novi Eboraci, 1973: «*Δημήτριον τον μυροβλύτην*». Φωσκόλου Βίκυ, «Λείψανα, θαύματα και εύλογίες: ή άρχαιολογία τής «λατρείας» τοπικών άγιών», *ΔΧΑΕ*, π. Δ', ΔΖ (2016) σσ. 157-180, 174, όπου βιβλιογραφία. Μπακιρτζής Χαρ., «Η μυροβλυσία του άγίου Δημητρίου», *Άγίου Δημητρίου θαύματα. Οι Συλλογές άρχιεπισκόπου Ιωάννου και Άνωνύμου*, έκδόσεις Άγθα, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 511-525, 511-512.

⁴⁸ Μουτσόπουλος Νίκ., *Η βασιλική του Άγίου Άχιλλίου στην Πρέσπα. Συμβολή στη μελέτη των βυζαντινών μνημείων τής περιοχής*, τόμ. Α', ΑΠΘ-ΚΒΕ, Θεσσαλονίκη, 1989, σσ. 413-421, τόμ. Β', σσ. 801-802, 806-807. Για κατάλοιπα μυροβλυσίας στον τάφο του Διακονικού τής βασιλικής του Άγίου Άχιλλίου Πρέσπας (άνάβλυση μύρου ή τελετή χορών σέ όπη τής πλάκας τής σαρκοφάγου του τάφου του άγίου Άχιλλίου), βλ. Μουτσόπουλος, ό.π., τόμ. Α', σσ. 409-414, τόμ. Β', σσ. 812-813.

⁴⁹ Στή Λάρισα δέν βρέθηκαν εύλογίες σέ ειδικά φιαλίδια όπως σέ άλλα μείζονα Κέντρα (Άγιος Μηνάς Άλεξανδρείας, Άγιος Ιωάννης Θεολόγος Έφέσου, κ.ο.κ.). Πιθανόν όμως γινόταν μετακένωση του 'έλαίου' σέ κοινά μικρά σκεύη, όπως αναφέρεται στον Άγιο Νίκωνα στή Σπάρτη, βλ. Λαμπιδής Όδυσσέας, *Ό έκ Πόντου όσιος Νίκων ό Μετανοείτε (κειμένα - σχόλια)*, Άρχαίοι Πόντου, Παράρτημα 13, Άθήνα 1982, σσ. 98, στχ. 34-35, 429-430: «έν τινι σκεύει λαβών του άγίου μύρου ούκαδε άπεκόμισεν εις άγιασμών και δεινών άπαλλαγίν...». Σέ μικρά Κέντρα δέν έντοπισθηκαν σχετικά άρχαιολογικά ευρήματα, βλ. Φωσκόλου, ό.π., σσ. 174-175.

⁵⁰ Η τιμή του άγίου Άχιλλίου σέ συνάρτηση μέ τό «μύρον» πιθανόν μπορεί νά άντιμετωπισθει μέ βάση τί θεωρία *περί τέχνης και τελετουργίας*. Διαμορφώνεται μιά συγκεκριμένη Διήγηση και πράξη, όπου το κείμενο και γενικά ό Λόγος περί τό ζήτημα αυτό έρχεται εκ των ύστερων νά καλύψει ύπάρχουσες τελετουργίες. Άν υπήρχε κάποια επίσημη τελετή μυροβλυσίας στή Λάρισα (π.χ. μία παράδοση μέ τελετές άγιασμού έλαίου, όπως ευχέλαια, σέ συνδυασμό μέ άλλες, έξορκασμούς, κ.ο.κ.), θά ήταν κάτι έπιπρόσθετο από τήν τάση άγιοι τής Α' Οικουμενικής Συνόδου νά θεωρούνται μυροβλύτες, βλ. Καραγιώργου Όλγα, «Ό άγιος Άχιλλίος και ή Λάρισα τής Ύστερης Άρχαιότητας. Άγιολογικές και άρχαιολογικές μαρτυρίες (πρόταση για μία διαφορετική άνάγνωση)», *Αφιέρωμα στον Ακαδημαϊκό Παναγιώτη Βοκοτόπουλο*, έκδ. Καπόν, Άθήνα 2015, σσ. 233-246, 242-243.

συμπέθερος του αυτοκράτορα Ρωμανού Λακαπηνού (920-944). Ός γνωστόν, η κόρη του Σοφία, ως σύζυγος του υιού του Ρωμανού Χριστόφορου Λακαπηνού, χρισμένου συμβασιλέα τον Μάιο 921, είναι έστεμμένη αυγούστα (Φεβ. 922)⁵¹! Ο Νικήτας φέρεται ως μεγαλέμπορος λαδιού (ελαδάς, λαδάς), ταυτιζόμενος με τον Νικήτα Έλαδικό που δρα στή Νότια Ελλάδα, και ότι όντας Έλλαδίτης (Ελλαδικός), εμφανίζεται και ως έχων τήν ιερή επιθυμία να αναδειχθεί ο Άχίλλιος σέ προστάτη άγιο των έλαιοπαραγωγών και των κατοίκων τής Ελλάδος. Είναι γνωστό βέβαια ότι τους εύνοούσε ο φιλολαϊκός και συνεργάσιμος με τους έπαρχιώτες Ρωμανός Λακαπηνός⁵². Κατά δεύτερον λόγον, ο ίδιος ο Ίάκωβος Λαρίσις, όπως υποδηλώνεται στήν έπιστολή 71 (921/925) του πατριάρχη Νικολάου Μυστικού, πριν έλθει στή Λάρισα, εισέρχεται ως συνεργάτης του πατριάρχη στά άνάκτορα ένώπιον του αυτοκράτορα Ρωμανού⁵³! Τίποτα, έπομένως, δέν έκπλήττει. Φαίνεται καθαρά πώς όργανώθηκε η «ύπερφυσική» άμυνα τής Λάρισας «μετά τήν καταδρομή των Βουλγάρων» στο έπίπεδο θεσμών που ένώνουν τήν κοινωνία της, τήν Έκκλησία και τήν τιμή των τοπικών άγιών. Άν υπήρξε ευρύ πρόγραμμα, θά σώθηκαν οι δύο Κανόνες προς τιμήν των τοπικών άγιών και πιθανόν έκφωνήθηκαν τό 926 (άντίστοιχα 11 Μαΐου και 15 Μαΐου;). Ειδικά η έορτή τής 11ης Μαΐου δείχνει τό πιο σημαντικό: έπιβεβαιώνεται η κυριαρχία τής Κωνσταντινούπολης. Έπέβαλλαν «έθνικοί» λόγοι, μετά από όσα έγιναν από τό 918 που οι Βούλγαροι κατέλαβαν τή Λάρισα ως τό 925, όταν έντέλει έκδηλώθηκαν οι άκραίες ήγεμονικές φιλοδοξίες τους.

Τά δύο άγιολογικά έργα δείχνουν μία μόνον πλευρά του «κόσμου» που έπέφερε ο Ίάκωβος μέσω οικονομικών μέσων που κατείχε (ιδίους αναλώμασιν). Ούσιαστικά χρηματοδοτούσε ο βασιλιάς, αλλά μέσω ιδιωτών, άφου προηγείτο μία άντιπαροχή: κάποια οικονομικά προνόμια σέ συγκεκριμένα πρόσωπα, όπως ο Ίάκωβος ή και ο Νικήτας, οι όποιοι μετά έπιτελούσαν διάφορα έργα κοινωνικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα. Άσφαλώς δέν είναι γνωστές διάφορες

⁵¹ Westerink, ό.π., σσ. 29, 138.

⁵² Αναγνωστάκης Ηλίας, «Έλλαδικά παραμύθια και έλαδική παραμυθία στο Βυζάντιο του 10ου αιώνα», *Ελιά και Λάδι, τριήμερο εργασίας, Καλαμάτα, 7-9 Μαΐου 1993*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ Έλαις Α.Ε., Άθήνα 1996, 121-150, 126-128, ο όποιος συνδέει τήν παράδοση του θαύματος αναδύσεως ελαίου από τον άγιο στήν έλαιοπαραγωγό Νίκαια τής Βιθυνίας (Α΄ Βίος).

⁵³ PG, 111, άρ. 71, στ. 272. *Nicholas Mystikos, Letters*, eds. and transl. Jenkins R.J.H. - Westerink L.G., *CFHB* 6, 1973, σσ. 318-319 (κειμένο), σσ. 555-556 (σχόλια): «...ό δέ Ίάκωβος εισήχθη κατά πρόσωπον του βασιλεύοντος, και ως εξηγήσατο ήμιν, πᾶσαν είδε τήν εκείνου ροπλήν μετά των άντιδίκων». *Άβραμέα*, ό.π., σ. 130 (χρονολόγηση; «πρό τής χειροτονίας αυτού»).

παράμετροι τῆς ἀφθονίας ἐλαίου στί Λάρισα αὐτῆς τῆς περιόδου, π.χ. τό ἐνδεχόμενο ὁ Νικίτας ἢ ἄλλος νά χάρισε ἐλαῶνες στόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Ἡ ἔξαρχη «ἐλαίου» πού ἔγινε γιά τί στήριξη τῶν πληθυσμῶν τῆς Θεσσαλίας καί Ἑλλάδας συνεπάγεται μέν περισσότερους προσκυνητές, ἀλλά σπίν πράξη πού ἐνδεχομένως ἐπέβαλε νά γίνουν κάποια ἔργα γιά νά καταστει πίο προσιτή ἡ παροχή ἐλαίου (μέσα στόν ναό), σέ χώρους φιλοξενίας, κ.ο.κ. Μία μικρή ἀνακαίνιση στόν καθεδρικό καί ἐπιφανῆ ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου μετά ἀπό σχεδόν 90 χρόνια λειτουργίας τοῦ (842 κ.έ.) μπορεῖ νά θεωρηθεῖ δυνατή.

3. Ἀκολουθία καί Στιχηρά τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου (10ος αἰ.)

Ὑπῆρχε περίπτωση ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος νά συνέγραψε ἐκτός ἀπό τόν Κανόνα καί τίν ἀρχική ἀκολουθία τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου (ἐσπερινός, λιτή)⁵⁴; Πρέπει νά ἔξαρτᾶται ἀπό τί δημόσια διάσταση πού ἀπό τόν 9ο αἰ. ἐλάμβανε ἡ ὄλη τιμή πρὸς τόν πολιοῦχο ἅγιο στόν ὑπάρχοντα ναό. Πρώιμες μνήμες ὑποδιλώνουν π.χ. τά Στιχηρά προσόμοια τοῦ μικροῦ ἐσπερινοῦ πού ἀναφέρονται στά ἐξῆς: χρίσι τοῦ ἁγίου ὡς ἱεράρχη, φανέρωσις καί κατάθεσις τῶν λειμάνων του⁵⁵. Ἡ ἀκολουθία ὁμως τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου (μικρός ἐσπερινός) θίγει τόν κίνδυνο τῶν «βαρβάρων»⁵⁶, σέ ἀντίθεση μέ τόν Κανόνα τοῦ Ἰωσήφ πού δέν ἀναφέρει τίν ὑπαρξη τέτοιου κινδύνου. Τό στοιχεῖο αὐτό πιθανόν ἀπομακρύνει τίν ἀκολουθία ἀπό μία χρονολόγησι τόν 9ο αἰ., ὅταν συντάσσεται ὁ Κανὼν τοῦ Ἰωσήφ. Ἐκεῖ τίποτα δέν διαταράσσει τίν ἡρεμία τοῦ ποιμνίου τῆς Λάρισας.

Ὅμοιως δέν μποροῦν νά χρονολογηθοῦν σπίν ἐποχή τοῦ Ἰωσήφ Στιχηρά τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου (κῶδιξ 888, φφ. 4r-6r τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος). Ἐνδιαφέρουν τά στοιχεῖα. 1. «...βλύξει ἰάσεων τοῖς προσιοῦσι ὁ θεῖος τάφος σου..» (στχ. 36-39). «ἐλέους δέ πηγὴ καί συμπαθείας γενόμενος...» (60-61) (ἀντί «πηγὴ ἐλαίου»); 2. «...πρόστηθι καί ρῦσαι τίν ποιμνὴν σου, σοφέ, βαρβάρων ἐπιδρομῆς» (45-46). Δείχουν μᾶλλον κάποια συνάφεια μέ τόν Κανόνα τοῦ Ἀρσενίου⁵⁷.

Ἡ Ἀκολουθία πιθανόν συντάσσεται στό πνεῦμα τῶν συνθηκῶν τοῦ 10ου αἰ.

⁵⁴ Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σσ. 121-122, ὁ ὁποῖος δέν δέχεται ὅτι ὑπῆρχε ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἐσπερινοῦ. Μακρῆς, ὅ.π., σσ. 5 κ.έ.

⁵⁵ Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σ. 122: «...τῆ σεπτῆ φανερώσει σου...». Μακρῆς, ὅ.π., σσ. 3-4.

⁵⁶ Μακρῆς, ὅ.π., σ. 4 (Μικρός ἐσπερινός): «...παράκλησιν... τῆς αἰεὶ καθ' ἡμῶν κινουμένης ζάλης τῶν βαρβάρων...». Ἐπίσης κῶδ. 212 Διονυσίου, φ. 2ν (ἀνέκδοτο, ἀχρονολόγητο): «Τέρπου ἡ ἱερά Μητρόπολις Λαρισσαίων... μὴ σκυθρόπαζε τοῖς κύκλω σοί, ὡς λύκος ὠρομένους ἐχθρούς βλέπουσα».

⁵⁷ Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σσ. 178-180.

4. Ὁ Ἀρχικός (Α΄) Βίος (δεκαετία 920-30;)

Εἶναι ἔργο σημαντικοῦ Λογίου, ὅπως δείχνει ἡ χρήση ἄφορης ἀττικῆς γλώσσας. Ὁ Δημ. Σοφιανός δέχεται ὅτι γράφεται λίγο μετὰ τὴν ἐορτὴ τῆς ἀνασπιλώσεως τῶν εἰκόνων στὴν Κων/πολη τὴν Κυριακὴ Α΄ Νησטיῶν, 11 Μαρτίου 843, ὅπου ἦταν παρὼν ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος, ὁ συντάκτης τοῦ πρώτου Κανόνα⁵⁸. Εἶναι γεγονός ὅτι ἀναφέρεται σέ μερικά σημεῖα τοῦ ὁ θρίαμβος τῆς «Ὄρθοδοξίας»⁵⁹, ἀλλὰ αὐτὸ τό στοιχεῖο μόνου τοῦ δέν εἶναι ἀπόλυτο τεκμήριο. Κανονικά θά πρέπει νά ὑπάρξει διασταύρωση στοιχείων μέσω πηγῶν γιά τό πότε ἐπιβάλλεται ἡ χρήση τοῦ ὄρου «Ὄρθοδοξία».

Τό κείμενο τοῦ Ἀρχικοῦ Βίου δείχνει νά εἶναι ἀρκετά μεταγενέστερο τοῦ Κανόνα τοῦ Ἰωσήφ (842 κ.έ.): 1ο: Ἦδη ἀποτυπώνεται ἡ ὑπαρξη μίας ἀναπτυγμένης λαϊκῆς παράδοσης γύρω ἀπό τόν ἅγιου Ἀχίλλιο: Φέρεται ὡς προστάτης τῶν γεωργῶν ἀπό αἰφνίδιες μεταβολές τοῦ καιροῦ, ἀπό τὴν ξηρασία δίνοντας βροχή, ὅπως καί ἀπό ἐπιδρομείς πού ἀπειλοῦσαν τὴ Θεσσαλία⁶⁰. Ἡ χρήση τοῦ ὄρου «ἔθνη» ἀνασύρει ἕναν πιό διπλωματικό ὄρο, ἀφοῦ ἀκολουθία-σχηρά ὁμιλοῦν γιά βαρβάρους. Γιά νά δημιουργηθεῖ τέτοια παράδοση, σημαίνει ὅτι εἶχε παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα γιά νά καθιερωθεῖ ὡς λαϊκός ἕνας ἅγιος πού προηγουμένως μᾶλλον ἦταν δύσκολο νά ἐτιμᾶτο σέ τέτοιο διευρυμένο πεδίο. Τό λείψανο τοῦ ἁγίου ἦλθε στὴν ἐπιφάνεια διά μιάς, πράγμα πού ὑποδηλώνει ἡ ὑπαρξη ἐορτῆς τῆς Φανερώσεως τῶν λειψάνων, ἡ ὁποία συνέβη προφανῶς μετὰ ἀπό 300 χρόνια (ἀπλῶς «πλείονα ἔτη» γιά τόν Ἰωσήφ Ὑμνογράφο) καί εἶχε παραδοθεῖ στή μνήμη, «ὡς φασίν» (Α΄ Βίος). Δέν ἦταν διπλαδὴ πρόσφατο γεγονός. 2ο: Τό θαῦμα τῆς ἀναβλύσεως ἐλαίου ἀπό λίθου κατὰ τὴν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο στή Νίκαια πού ἐτέλεσε ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος⁶¹, τό ὁποῖο

⁵⁸ Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος», ὁ.π., σσ. 98-103.

⁵⁹ Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος», ὁ.π., σσ. 143, στχ. 275-276: «ὁ μέγας Ἀχίλλιος... τοὺς ὀρθοδόξους ἐν τῇ πίστει ἐστήριξε...», σ. 143, στχ. 282-283: «μὴ καὶ θυμοῦ ἔργον οἱ δειλαιοὶ τοῖς ὀρθοδόξοις γένωνται», σ. 144, στχ. 295-296: «...οὗτος τοὺς αἰρεσιάρχας καταβαλὼν, δόξα δέ τοῖς ὀρθοδόξοις γενόμενος», σ. 145, στχ. 339-344: «...ὄν τρόπον καὶ νῦν ἀντετάξατο (ὁ Κύριος) καὶ κατέβαλε τοὺς ἀλαξόνας αἰρετικούς, ... τὴν δέ ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτουν...».

⁶⁰ Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος», ὁ.π., σσ. 140-141.191-196: «...τό διαλύειν, ἀγχιῶν χρονίως πιεζόντων, ξηρότητα καὶ πιαίνειν ὄμβροις τὴν γῆν... ἢ ἐπιδρομάς ἀτάκτως ἀνακόπτεται ἐθνῶν, ἀγλίῃ δέ καταγεομένης αἰφνης ἀπελαίνειν ἐπὶ τὰ ὄρη σκοτεινά καὶ ἐρημίαις καὶ βάραιρα...».

⁶¹ Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχίλλιος», ὁ.π., σσ. 142-143, στχ. 231 κ.ε. Τὴν σχέση τοῦ θαύματος τοῦ ἐλαίου μέ τὴν μυροβλυσία τοῦ τάφου (ἀμέσως μετὰ τόν θάνατο τοῦ ἁγίου) προβάλλει καί ὁ Β΄ Βίος, βλ. Σοφιανός, ὁ.π., σ. 170, στχ. 680-686: «...πηγὴ γάρ μύρου τοῦ ἱεροῦ... σώματος, νοσημάτων... φάρμακον. Ἔδει γάρ τὴν τοῦ ἐλαίου πηγὴν... πέτρων δέ ρυάκας ἐλαίου ἀποβλῦσαι ποιούσαντα, καὶ μετὰ τὴν τελευτήν ἐλαίου μύρα προχέειν...».

δέν αναφέρει ο Ίωσήφ, μπορεί νά θεωρηθεῖ ὡς κάτι παράλληλο μέ τό «ἔλαιον» ἀπό τόν τάφο τοῦ ἀγίου στόν Κανόνα Ἀρσενίου (Μάιος 926;) ἢ τά «*μύρα δαυιλή τοῖς προσιοῦσι προχέουσα*» (ἢ λάρνακα τοῦ ἀγίου: Α΄ Βίος, στχ. 408). 3ο: Ἡ ἐκλογή τοῦ ἀγίου Ἀχιλλίου μέ ψῆφο ἐπισκόπων (στό κράτος τοῦ Κωνσταντίνου) συγκρίνεται μέ τήν ἀνάδειξη τῆς Λάρισας ὡς Μητροπόλεως μέ ὑποκειμένες ἐπισκοπές (β΄μισό 9ου αἰ. - α΄ εἰκοσαετία 10ου αἰ.)⁶².

Τό κείμενο τοῦ Α΄ Βίου, ἐπιπλέον, ἐμφανίζει ἐπιδράσεις ἀπό Κωνσταντινούπολη. Ὁ συγγραφέας ἀρέσκεται νά εἰκονίζει τόν ἅγιο νά εἶναι στό μέσον ὄλων, ὅταν ἐμφανίζεται δημόσια στή Θεσσαλία μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο⁶³. Τό πρότυπο αὐτό ἀνακαλεῖ τόν ἐρχομό (adventus) τοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως καί τήν παρουσία εἰς τό μέσον ὄλων, τήν αἴθουσα θρόνου ἢ σέ συνόδους κ.ο.κ. Ἡ ἀγροτοποιμενική Θεσσαλία προσέβλεπε στήν ἀσφάλεια τῆς ἐξουσίας, τοῦ αὐτοκράτορα (Πρβλ. Κανών Ἀρσενίου, πύό πάνω, «*λμῖν βασιλείας*»), ὅμως ἐδῶ ἔμμεσα μπορεί νά προβάλλεται ἡ φιλολαϊκή πολιτική τοῦ Ρωμανοῦ Λακαπνουῦ στήν ἐλλαδική ἐπαρχία. Τέτοια κοινωνικά-κοσμικά στοιχεῖα δέν ὑπάρχουν στόν Κανόνα τοῦ Ίωσήφ Ὑμνογράφου πού περιγράφει ἕναν ἀπλό ποιμένα μέ τό ποιμνίό του, τό καθαρά ἐκκλησιαστικό λατρευτικό γεγονός.

Ἀκόμη, προβάλλεται ὁ ἅγιος πού ἀπό μοναχός τῆς Παλαιστίνης, ἔγινε ἱεραπόστολος, μέ τό πού ἔλαβε «ἐντολή» ὅπως συνηθιζόταν στόν Πανάγιο Τάφο καί τούς τάφους τῶν Πέτρου καί Παύλου στή Ρώμη. Μιμεῖται τόν Πέτρο, στόν ὁποῖο ὁ Χριστός ἀνέθεσε τήν ποιμανση (Ἰωάν. 21, 15-16, βλ. στχ. 359-366). Ὁ ἅγιος ἐξαίρεται προστάτης τοῦ λαοῦ μέ τό κοινωνικό ἔργο πού ἐπιτελοῦσε, φροντίζοντας χῆρες, ὀρφανά, πένητες, κ.λπ. (Α΄ Βίος στ. 354-355): «*πομένων τό ποιμνιον ἐπί νομάς ἄγων ζωφόρους καί καθαράς ὕδατα ποτίζων ὀρθοδοξίας ἀθόλωτα θήρας ἀποδιώκων λυμαντικούς*». Ἐχθροί ὅμως ἀρχικά (Κανών Ίωσήφ) ἦταν οἱ αἰρετικοί.

Ὁ συγγραφέας, συνδέοντας τόν Α΄ Βίο μέ τήν ἐξουσία, ὅπως ἐφαρμόσθηκε καί μέ τούς Κανόνες τῶν ἁγίων Ἀρμοδίου καί Ἀχιλλίου, δέν ἀποκλείεται νά

⁶² Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σσ. 139-140, στχ. 155 κ.έ., 162-164: «...τῶν ἐπισκόπων ψῆφο κοινή... τοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξιοῦται βαθμοῦ...». Πρβλ. πύό πάνω σημ. 5.

⁶³ Τά πλήθη τοῦ λαοῦ τῆς Θεσσαλίας τρέχουν στόν ἅγιο, βλ. Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σ. 139, στχ. 148-152: «*τῷ καινῷ θεάματι καί ἀκούσματι τοῦ ἀνδρός ἐκθαμβούμενα...*». Στή Σύνοδο τῆς Νικαίας στχ. 215-220: «*ἦλλος καθάπερ διαλάμπων, ... οἱ πατέρες ἠγάσθησαν...*» τόν ἅγιο, ὅπου τόν τιμοῦν ιδιαίτερα ὁ Κωνσταντίνος πού τόν καλεῖ στήν Κων/πολη νά τήν εὐλογήσει (σσ. 143-144, στχ. 287-291), ὅπως καί ὁ Μητροφάνης Κων/πόλεως πού τόν ὀδηγεῖ ἀπό τήν χεῖρα του ἐνώπιον τῆς Συνόδου καί τόν προσφωνεῖ (σ. 144, στχ. 292-303). Στήν ἐπιστροφή του οἱ Λαρισαιοὶ τρέχουν νά τόν ἰδοῦν, τόν χειροκροτοῦν καί τόν ὑμνοῦν (σ. 145, στχ. 325-336).

εἶναι ἕνας ἀπό τήν «παρέα» φίλων Λογίων πού κατάγονται ἢ ἔχουν σχέση μέ τή Λάρισα (Νικήτα Μάγιστρον, Ἰακώβου Λαρίσης, Ἀλεξάνδρου Νικαίας), συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ Ἀρσενίου, χωρίς νά ἀποκλείεται ἄλλος, ἀνώνυμος. Σέ ὅλη τή μεσαιωνική Ἱστορία, ποτέ ἄλλοτε δέν συνέβη νά υπάρξει ἕνας ἄτυπος «κύκλος» ἐπίλυδων λογιωτάτων Λαρισαίων – ἂν ὑπῆρχε ἀνάλογη ομάδα, δέν θά ἄφηνε ἴχνη; Ἀσφαλῶς ὅλους τούς συστειρώνει ἡ σύνδεση τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας μέ τή Λάρισα. Δέν θά ἦταν δύσκολο ἕνας ἐξ αὐτῶν νά ἀναλαμβάνει νά συγγράφει τόν Βίο τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου ἢ νά διασκευάσει ἕνα προϋπάρχον κείμενο. Ὁ ἐντοπισμός ὁμως τῆς «γραφίδας» τοῦ συγκεκριμένου συγγραφέα ἀπαιτεῖ, προφανῶς, εἰδική φιλολογική ἀνάλυση.

5. Διασκευή τοῦ ἀρχικοῦ Βίου (Β΄ Βίος) καί Κανῶν (μετά τό 1261;)

Ὁ συγγραφέας πρωτοτυπεῖ ἀφιερώνοντας τόν πρόλογο τοῦ κειμένου στόν μητροπολίτη Λαρίσης Θωμᾶ Γοριανίτη, ὁ ὁποῖος τοῦ ζήτησε, ἴσως καί τόν ἀποζημίωσε, νά γράφει ἕνα κείμενο ὅμοιο ὡς πρὸς τή δομή μέ τόν Ἀρχικό Βίο (Α΄), μία διασκευή. Στή σκέψη τῶν Βυζαντινῶν ὁ *ποιητής* ἐνός ἔργου εἶναι ὁ χρηματοδότης, ὁ παραγγελιοδότης. Κάποτε, λοιπόν, φιλοξενήθηκε ἀπό τόν Θωμᾶ Γοριανίτη στή Μητρόπολη Λαρίσης⁶⁴, ὅπου μετέβη γιά ἄλλον λόγο, ἀλλά πείστηκε («...εἶπε καί πρὸς τόν λόγον κατέπεισε») νά διασκευάσει τόν ἀρχικό Βίο⁶⁵. Οἱ δύο ἄνδρες φαίνονται νά καλλιέργησαν τή γνωριμία τους, σέ σημεῖο ὁ ἐπίσκοπος νά ἀναγνωρίζει στόν συγγραφέα ὅτι εἶχε χάρισμα ἀπό τόν Θεό⁶⁶. Ὁ Θωμᾶς, ὡς γόνος τῆς θεσσαλικῆς οἰκογένειας τῶν Γοριαντῶν⁶⁷, ἦταν

⁶⁴ Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σσ. 107-108, 149 κ.έ., στχ. 17-29: «ἐτετυχῆκεν δέ καί τῷ αὐτόθι ἀρχιερεὶ τῷ Γοριανίτῃ Θωμᾷ, σεμνῶ τῆν ὄψιν, σεμνοτέρῳ τόν τρόπον, κοσμίῳ τό ἦθος, κοσμιωτέρῳ τῆν σύνεσιν... πρὸς ἱερὸν ἄνδρα τὰ τοῦ λόγου μοὶ ἀνατείνεται, καλῶς ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀγωνισάμενον...».

⁶⁵ Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σ. 148, στχ. 6-13: «Ἄλλ' οὐκ οἶδα μὲν... περὶ τοῦργον κερῶρηκα. Οὐδέ πρὸς βουλήσεός μου ἦν μοι. ...Οἴκοθεν μὲν οὖν, ...οὐχ ὄρημκα, ἄλλως δέ μοι τὰ τῆς αἰτίας ἐπισυμβέβηκε. Τό γάρ τῆς παρομίας ἄλλην τρέχων, ἄλλην ἐβάδισα».

⁶⁶ Ὁ συγγραφέας διασώζει καί ἕνα Λόγιο τοῦ Θωμᾶ, βλ. Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σ. 149, στχ. 20-23: «...τί ἂν τῷ μεγάλῳ Ἀχιλλίῳ χαρίσαιο... εἰ μὴ ἐξ ὧν παρὰ Θεοῦ εἰλήφεις λόγων, οἷον ἰερέυμὰ τι, τούτῳ καλλιεργήσαις».

⁶⁷ Ἐνα στέλεχος πού ἐξελέγη μητροπολίτης Σερρών στό α΄ μισό του 13ου αἰ. ὑπῆρχε κληρικός τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης, βλ. Vasilievskij Vasily Gr., «Epirotica saeculi XIII», *Viz.Vrem.* 3 (1896) σσ. 233-299, 276, στχ. 8-11. Γιά τούς ἀδελφούς Νικόλαο Γοριανίτη καί Νικηφόρο Γοριανίτη βλ. Κίτσας Σωτήρης, «Σχόλια σέ ἕνα σιγίλλιο τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μητροπολίτη Ναυπιάκτου», *Ἀφιέρωμα στή Μνήμη Στυλιανοῦ Πελεκανίδη, Μακεδονικά*, Παρ/μα 5, Θεσσαλονίκη, 1983, σσ. 167-196, 175 κ.έ., 179.

είτε Λαρισαῖος, γέννημα-θρέμμα, είτε Θεσσαλός, ὅποτε δὲν ἀποκλείεται νά βρισκόταν ἀνεκαθεν ὡς κληρικός στή Λάρισα. Προφανῶς ἐξελέγη μητροπολίτης ὡς ἐπίγονος τοπικῶν παραγόντων. Κατέχει τή θέση του στή Λάρισα ἀπό τό 1261/62⁶⁸, ἀλλά συνεχίζοντας τήν οἰκογενειακή παράδοση, ἔχει ἐνεργό ρόλο στήν κεντρική πολιτική σκηνή στά 1264/65, συμμετέχοντας στή Σύνοδο πού καθήρεσε τόν Ἀρσένιο Αὐτωρειανό. Τόν Φεβ. 1273, πιθανόν ὡς Συνοδικός, πάλι βρίσκεται στήν Κωνσταντινούπολη καί διδάσκεται Ἀριστοτελική Λογική στόν μεγάλο ρήτορα Μανουῖλ Ὀλοβόλο, πού ἦταν ἀθηνωτικός⁶⁹. Δέν ὑπαισέροχονται στό κείμενο κάποια στοιχεῖα χρονολόγησις πέραν τοῦ ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ Βίου γνώριζε ἤδη ἐν συνόψει τή δράση του: «καλῶς ὑπέρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀγωνισάμενον». Ἐνδεχομένως ἐννοεῖ –μεταξύ ἄλλων– τήν ὑποστήριξη του στήν πολιτική ἀσφάλειας, εἰρήνης καί ἔννομης τάξεως πού ἐκπροσωποῦσε ὁ Μιχαῖλ Η΄ ἀπέναντι στήν ἀπόλυτη γραμμή τοῦ ἐντέλει καθαιρεθέντος (1265) πατριάρχη Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ (1254-1260, 1261-1265)⁷⁰. Τό θέμα εἶνα πότε βρέθηκε στή Λάρισα μετά τό 1261/2, ἰδίως μεταξύ 1265 καί 1273;

Ὁ Θωμᾶς ἤθελε ἕναν ἀνανεωμένο Βίο τοῦ πολιοῦχου ἀγίου τῆς Λαρίσας, τέτοιο πού νά ἀνταποκρίνεται στό πνεῦμα καί στίς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς. Καί βρῆκε εὐκαιρία, διότι εἶχε ἐνώπιόν του ἕναν ἄνθρωπο πού γνώριζε εἰς βάθος τή βυζαντινή κοινωνία, διανοούμενο, ἐμπειρο συγγραφέα, μέ πολιτική θέση, δίνοντας ἔτσι νέα πνοή στό παλαιό κείμενο. Συγκεκριμένα:

Αὐξάνει τό μέγεθος τοῦ κειμένου: ἀπό 412 στίχους τοῦ Α΄ Βίου σέ 734 (ἔκδοση Δ. Σοφianoῦ), δηλαδή προσθέτει 322 στίχους, σχεδόν διπλασιάζει τόν νέο Βίο. Ὡς πρόλογο ἐπιλέγει νά γράφει τήν ἱστορική ἀφορμή συγγραφῆς τοῦ Βίου (στχ. 12-29), δηλαδή ἐμπεδώνει ἐξ ἀρχῆς τό πνεῦμα ρεαλισμοῦ πού τόν διέπει, δίνοντας περισσότερο βάρος στήν ἱστορική διάσταση τοῦ βιογραφικοῦ

⁶⁸ Τό 1261/62 χρονολογεῖται ἕνα πατριαρχικό πιττάκιο πρὸς νεοεκλεγέντα μητροπολίτη Λαρίσης, πιθανόν τόν Θωμᾶ κατά τόν Vitalien Laurent, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople*, vol. I 4, Paris 1971, 159-161. Πρβλ. Γουλούλις, «Ὁ τάφος τοῦ ἀγίου Ἀχιλλίου», ὅ.π., σσ., 212-214.

⁶⁹ Ὁ Σοφianoῦ Δημ., «Ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Θωμᾶς Γοριανίτης (β΄ μισό του ΙΓ΄ αἰώνα)», *Θεσσαλικά Χρονικά*, ΙΕ (1984), σσ. 147-161, 150-153, τόν τοποθετεῖ μεταξύ 1264/65 (συμμετοχή στή Σύνοδο πού κατεδίκασε τόν Ἀρσένιο Αὐτωρειανό) ὡς τόν Φεβ. 1273 (συγγραφῆς ἕνα ποιητικό κείμενο στήν Κωνσταντινούπολη ὡς μαθητῆς τοῦ Ὀλοβόλου).

⁷⁰ Τήν ἴδια ἀντιμετώπιση (π.χ. εὐσεβέστατος Μιχαῖλ), ἐμφανίζουν κτιτορικές ἐπιγραφές τῆς Νοτίου Ἑλλάδος, βλ. Foskolou Vassiliki, «"In the Reign of the Emperor of Rome". Donor Inscriptions and Political Ideology in the Time of Michael VIII Paleologos», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ΄, τόμ. ΚΖ΄, 2006, Ἀθήνα 2006, σσ. 455-461.

ἔργου. Ἀναδεικνύει πλέον τό ἔνδοξο ἱστορικό παρελθόν τῆς Ἐκκλησίας, περιορίζοντας ταυτόχρονα παλαιές ψυχωφελείς τυποποιημένες ἐκφράσεις. Ἐγκωμιάζει τόν χώρο πού γεννήθηκε ὁ ἅγιος (Καππαδοκία): συγκρίνεται μέ τόν Ἀβραάμ τῆς Χαρράν, τόν Μωϋσῆ τῆς Αἰγύπτου, τούς Τρεῖς Καππαδόκες ἱεράρχες (35-52, 156-187). Ἀφιερώνεται μεγάλο τμήμα στήν ἀνατροφή καί παιδεία του πού τόν βοήθησε νά ἀφιερωθεῖ σέ ἀνώτερο σκοπό (60-187), τήν ἐμπέδωση θεωρητικοῦ βίου στήν Παλαιστίνη ὡς μοναχός (188-234, 223-224: «εἰς θεωρίας ὕψος»), προσδιορίζει χρονικά τήν ἐκκλησιαστική δράση του ἐπί Κωνσταντίνου, ιδιαίτερα τήν ἱεραποστολή του στή Θεσσαλία (252-283). Τονίζει τό πνευματικό ὕψος του ὡς νέου ἱεράρχη (284-384). Ἐκθέτει πιό ἀναλυτικά τα γεγονότα τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ὁ Α΄ Βίος ἐλάχιστα)⁷¹, ὄχι μόνον στόν ρόλο τοῦ Ἀχιλλίου (385-540), δέν ἐπιμένει ὅπως ὁ Α΄ Βίος (πρβλ. στχ. 285-324) στή συνάντησι μέ τόν Κωνσταντῖνο καί τόν Μητροφάνη Κωνσταντινουπόλεως (534-545). Περιγράφει τήν ὑποδοχή τῶν Λαρισαίων μέ περισσώτερη ἐμβάθυνση στήν ψυχολογία τοῦ λαοῦ (545-575), ὄχι μόνον τό ἐξωτερικό γεγονός πού μμεῖται τή βασιλική λαϊκή ὑποδοχή, τήν Adventus. Ἀντιγράφει ἓνα σημεῖο τοῦ Α΄ Βίου (Σοφριανός, σ. 146, στχ. 367-370, καί Β΄ Βίος, σ. 167, στχ. 595) γιά τήν ἐκ Θεοῦ πληροφορία γιά τόν ἐπικείμενο θάνατό του μετά 35 χρόνια ἀρχιερατείας. Στόν Α΄ Βίο ὁ ἅγιος φαίνεται νά ὀρίζει νά γίνει ὁ τάφος του καί μετά σύντομο λόγο ἐκπνέει ἐν μέσῳ τῶν τέκνων του καί θάπτεται χωρίς πολλές διατυπώσεις (370-390). Στόν Β΄ Βίο συγκεντρώνει τούς Λαρισαίους καί ἐκφωνεῖ ἓνα κύκνειο λόγο μέ ἠθικές παραινέσεις (535-660) καί ἐκπνέει (πρότυπο ἢ ἀντίστοιχη σκηνή τοῦ Ἰακώβ μέ τά τέκνα του [βλ. *Γένεσις*, κεφ. 49, εἰδικά ὁ στίχος 33: «ἐξάρσας τούς πόδας αὐτοῦ ἐπί τήν κλίνην ἐξέλιπεν...».⁷²] Ὁ λαός τόν θάβει μέ μεγάλη συγκίνηση καί ἐκδηλώσεις (667-679). Ἀντί γιά τά 300 χρόνια τῆς λήθης τοῦ τάφου μέχρι τήν 10η Φεβρουαρίου (Α΄ Βίος, στχ. 392-402), ἐπιλέγει ἓνα ἄλλο γεγονός, ὅπου το λείψανο «κρύβεται» ἐν γνώσει τῶν Λαρισαίων γιά νά μὴν τό ἀγγίξουν οἱ Βέβηλοι (687-697). Στό τέλος τό λείψανο παίρνουν οἱ Βούλγαροι (697-704), οἱ ὁποῖοι τό σέβονται (σέ ἀντίθεση, θά λέγαμε, μέ τούς πρῶτους). Ὡς ἐπίλογο: προσκαλεῖ τόν δῆμο σέ ὕμνο τοῦ ἁγίου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται στόν οὐρανό ἐν μέσῳ ἁγίων, ζητῶντας νά συντρέχει τήν ποι-

⁷¹ Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σ. 141, στχ. 211-213.

⁷² Πρβλ. Σοφριανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σσ. 169-170, στχ. 663-665: «ἀναπεσῶν ἐν τινι τῶν σκιμπόδων, ἀνῆκεν μὲν τούς πόδας, ἀφῆκε δέ τήν μακαρίαν ψυχίν...».

μνη του (711-734) (πρότυπο ύμνολογικό)⁷³. Καταγράφεται ακόμη στον Α΄ Βίο ή ανάπτυξη των λατρευτικών τιμών στον Άγιο (400-412).

Ο συγγραφέας καταγράφει τί ματιά ενός ακαδημαϊκού, αναλύοντας θέματα με έγκυκλοπαιδικές-ιστορικές γνώσεις, αλλά και θεολογικές: π.χ. αναλύοντας την αίρεση του Άρειου ή δίνοντας μία πληρέστερη γνώση θεολογίας όπως στο θέμα της «θεωρίας» (του νοός). Εκθέτει πλούσιο λεξιλόγιο, δημιουργώντας με μικρές φράσεις ένα εύληπτο κείμενο, με ύφος περιεκτικό και ανεπιτήδευτο, χωρίς άστοχους ρητορισμούς, με ζωντανές διηγήσεις και πνεύμα ρεαλισμού. Ο Θωμάς ως παραγγελιοδότης Βίου και Κανόνα, θέλοντας μία ζωντανή δημόσια τιμή του πολιούχου στην πόλη του, προδιαθέτει τον βιογράφο να ανεβάσει το επίπεδο των Πιστών Θεσσαλών με τό να συμμετέχουν στην παρουσία του αγίου συναισθηματικά και έσωτερικά: ο λαός συμμετέχει με ειλικρινές βίωμα ενώπιον του αγίου αλλά χωρίς έντυπωσιασμούς. Αντίθετα, ο Α΄ Βίος προβάλλει έξωτερικές περιγραφές του αγίου με εικόνες βασιλικού μεγαλείου. Τό νέο κείμενο εκφράζει πιό έντονα τί ματιά του Ιστορικού και εξέλισσεται σέ ένα έργο πιό ορθολογικό από τον Α΄ Βίο, ό οποίος εκφράζει έναν συμβατό σέ εϋσεβή πρότυπα Άγιο έπίσκοπο. Τό νέο κείμενο δείχνει απαιτήσεις πού έθετε ό παραγγελιοδότης μητροπολίτης, άτομο πού έντρουφούσε στή Λογική, τον βυζαντινό ορθολογισμό! Άνταποκρίνεται σέ αναγνώστη με κάπως ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, π.χ. τον κληρικό ή εκπαιδευόμενο στό περιβάλλον της Μητροπόλεως (στόν ναό του Άγίου Άχιλλίου;). Έτσι ό μητροπολίτης Θωμάς είχε σοβαρούς λόγους νά εκμεταλλευτεί την εύκαιρία του έρχομου του συγγραφέα στή Λάρισα, ενός έγνωσμένης αξίας συγγραφέα, λογοτέχνη και έπαίοντα στην Ιστορία, δηλαδή Ιστορικό.

Τό ίδιο πρόσωπο με τον συγγραφέα του Β΄ Βίου φαίνεται νά είναι ό συντάκτης και του τρίτου Κανόνα με την άκροστιχίδα: «*Τόν κλεινόν ύμνοις Άχιλλιον αινέσω*»⁷⁴. Αρχικά δημοσιεύθηκε από τον Δ. Σοφιανό, ό οποίος στό έλλιπές κείμενο πού διέθετε, με βάση τις υπάρχουσες ενδείξεις θεώρησε τό κείμενο έργο του Ίωσήφ Ύμνογράφου⁷⁵. Τό κενό όμως άποκαθίσταται, έφόσον τά

⁷³ Βλ. Στεργιούλης Χαρ., «Η διασκευή του Βίου του αγίου Άχιλλίου από ρητορικής έπόψεως», *Βυζαντινά*, 30 (2010), σσ. 67-82 (χωρίς σύγκριση με τον Άρχικό Βίο).

⁷⁴ Gouloulis St., «...Και νυν των θαυμάτων σου αφθόνως απολάβουσι»: The "Έτερος κανών" to Saint Achillios of Larissa (13th c.) and the Honour of his Relics in the new national Churches of Balkan», *Church Studies*, 12 Nis 2015, σσ. 459-472.

⁷⁵ Σοφιανός, «Ο Άγιος Άχιλλίος», ό.π., σσ., 101-103, 123-124, 173-177, τον θεωρεί ως δεύτερο Κανόνα του Ίωσήφ Ύμνογράφου, ενώ είναι ό τρίτος κατά χρονολογική σειρά.

παραλειπόμενα φύλλα έντοπίζονται σέ άλλο σημείο του ίδιου κώδικα, δίνοντας ιστορικά στοιχεία πού φέρουν νέα χρονολόγηση μετά τήν άρπαγή τών λειψάνων του άγιου Άχιλλίου από τόν Σαμουήλ (985). Κοινά σημεία άνάμεσα στον Β΄ Βίο καί τόν (τρίτο) Κανόνα: **1ο**: Ώς βιογράφος δηλώνει τήν παρουσία του στην εισαγωγή του Β΄ Βίου. Όμοίως ώς ύμνογράφος στην άΰδή του Κανόνα προσδιορίζεται αυτόπροσώπως στον ναό. Ό τάφος ανέβλυζε μύρα (Β΄ Βίος, στχ. 684-685): «...καί μετά τήν τελευταία έλαιου μύρα προχέειν...». Επίσης ό τρίτος Κανών άναφέρει τά μύρα, αλλά καί τήν εύωδία του λειψάνου, τήν παροχή έλαιου (τή σημειώνει μία φορά⁷⁶, όποτε εΐναι δευτερευόν σέ αντίθεση μέ τήν πολλαπλή άναφορά του έλαιου στον Άρσένιο). **2ο**: Ό επίλογος αφιερώνεται στον Άχιλλίο εύρισκόμενο στην χορεία τών άγιών στον ουρανό καί μεσιτεύει γιά τους πιστούς (στχ. 714-719). Μπορεί νά συγκριθεί μέ τήν άρχή του τρίτου Κανόνα, όπου ό άγιος παρίσταται στον βασιλέα Χριστό φωτίζοντας τους ύμνούντες (άΰδή, 1ο τροπάριο, στχ. 1-8: «*Τῷ βασιλεῖ στεφανηφόρος .. παριστάμενος...*», όπως καί «*στέφανον... έστεμμένος...*» (στχ. 47-49). **3ο**: Στά δύο κείμενα γίνεται άποδεκτό ώς θετικό το γεγονός ότι ό άγιος Άχιλλίος μετά τήν κατάσχεση του λειψάνου από τόν Σαμουήλ άνήκει πλέον καί σέ άλλους λαούς⁷⁷. Η Λάρισα άλώθηκε παλαιά, άπώλεσε τό λείψανο, αλλά αυτό δέν ένοχλεί πλέον, διότι ή πόλη, άν καί έχασε μέρος της ζωτικής της δύναμης, συνεχίζει τή ζωή της⁷⁸. Ό συγγραφέας σκέπτεται πολιτικά.

Στόν Κανόνα ξεάιρονται τό κέντρο τών λατρευτικών τμηών του άγιου, ή Θεσσαλία (στχ. 40, 127-128, 250) καί ή Λάρισα (στχ. 73, 118-119, 198), κάτι πού δέν άπαντά στους κανόνες Ίωσήφ καί Άρσενίου. Ό άγιος εΐναι «φωτεινό» πρότυπο σέ όλους (στχ. 33-35, 47-49, 145-148, 198-201), όπως παραδοσιακά εκθειάζεται ό βασιλεύς, ώς οικουμενικό πρόσωπο. Στόν Β΄ Βίο ό γεωγραφικός όρί-

⁷⁶ 1) Σοφιανός, «Ό άγιος Άχιλλίος», ό.π., σ. 173, στχ. 9-16. Gouloulis, ό.π., σ. 464, στχ. 9-12: «οί τῆ σεπτῆ σου προσιόντες λάρανακι τῆν τῆς όσιῆς χάριν, ἦνπερ ἀναδίδωσιν, ἧς καγῶ γενόμενος θεωρός καί αὐτόπτης οὐ παύσομαι διηγούμενος...». 2) Gouloulis, ό.π., σ. 466, στχ. 61-62: «Οἱ τῆ θήκη προστρέχοντες τῆ μυροσταγῆ τῆν χάριν ἀντλήσατε τῶν θαυμάτων τοῦ μάκαρος τῆν ἀφθόνως πᾶσι χρομένην πιστοῖς». 3) Gouloulis, ό.π., σ. 466, στχ. 85-91: «...ἡ δέ γῆ τό σῶμα, τό μακάριον ὄντως ἐπλοῦτησεν ἀναβλύζον πᾶσι τοῖς προσιοῦσι τὰς ἰάσεις καί προχέων ἀφθόνως τό ἔλαιον». 4) Gouloulis, ό.π., σ. 471, στχ. 254-255 (έξαποστειλάριον): «τῆ μυροβλύτῃ θήκῃ... ἀντλήσομεν».

⁷⁷ 1) Κανών: Gouloulis, ό.π., σ. 470, στχ. 202-206: «Ἴνα καί ἔθνη βάρβαρα τῆν σῆν δόξαν θεάσωνται, δέδωκας Βουλγάρους σεαντόν αἰχμάλωτον καί νῦν τῶν θαυμάτων σου ἀφθόνως ἀπολάβουσι...». 2) Β΄ Βίος: Σοφιανός, «Ό άγιος Άχιλλίος», ό.π., σ. 171, στχ. 703-704: «Διατέμνεται γάρ καί άπανταχοῦ διαδίδοται τό καλόν» (μετά τήν άρπαγή του λειψάνου από τόν Σαμουήλ).

⁷⁸ Gouloulis, ό.π., σ. 470 στχ. 220-223: «τά νῦν πάνυ τόν ἀρχαῖον ὠραῖσμόν ἀποβαλοῦσα δείκνυται ἐκ τῆς τῶν βαρβάρων ἐπιτρομῆς».

ζοντας του κόσμου του αγίου αρχίζει από τη Ίερη Ανατολή, τη Χαρράν του Αβραάμ και τό Σινᾶ του Μωυσῆ αλλά φτάνει ὡς τόν Ἀτλαντικό ὠκεανό⁷⁹. Ὁ ἅγιος ἐνώνει συμβολικῶς Δύση καί Ἀνατολή: ἐπισκέφθηκε πρῶτα τους Ἁγίους Τόπους καί τόν Πανάγιο Τάφο, ὅπως καί τούς τάφους τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου στή Ρώμη. Εἶναι ἐν τέλει πανευρωπαϊκός ἅγιος⁸⁰. Παρά τά προβλήματα τῆς Λάρισας προέχει ἡ θετική πλευρά, ὅτι ὑπάρχουν καί ἄλλοι λαοί, τούς ὁποίους ὁ ἅγιος φωτίζει⁸¹. Ὁ Ἀχιλλίος εἶναι τώρα ἅγιος των Βαλκανίων. Δέν εἶναι μόνον θεολογική θέση ἀλλά καί διπλωματική. Ἀντίπαλος δέν εἶναι πλέον ξένοι λαοί πού συγκροτοῦν Ἐκκλησίες ἀλλά οἱ «Βέβηλοι», ἀντιδραστικοί ἀπό τόν διοικητικό μηχανισμό, οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν τό ἅγιο λείψανο νά μένει κρυμμένο.

Ὁ συγγραφέας τοῦ Β΄ Βίου, ἔμπειρος χειριστής γραπτοῦ, τεκμηριωμένου συγγραφικοῦ λόγου, ἐνισχύει τήν ἱστορική διάσταση καί στά δύο κείμενα (ἐνῶ λ.χ. ὁ Ἀρσένιος τή θεολογική). Εἶναι ταυτόχρονα καί ἀγιογράφος καί ὑμνογράφος, ἱεροκοσμικός ἀλλά καί ἐκκλησιαστικός, ὁπότε ἐξηγεῖται καλύτερα γιατί ὁ Θωμᾶς τόν θεωροῦσε ὅτι εἶχε λάβει χάρισμα ἀπό τόν Θεό (βλ. σμ. 66). Διαθέτοντας τέτοια συγκρότηση κατανοεῖται πῶς τόν προσέγγισε ἕνας ἱεράρχης μέ τά θεωρητικά ἐνδιαφέροντα τοῦ Θωμᾶ. Στή νέα περίοδο πού ἀνοιγόταν τό Βυζάντιο, μᾶλλον μετά τό 1261, ὁ Θωμᾶς ἤθελε νά φέρει τήν ἀνακαίνιση τοῦ ναοῦ-προσκυνήματος τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ὅπως καί τοῦ εὐωδιάζοντος τάφου, ἀνανεώνοντας τή μορφή τοῦ πολιοῦχου ἀγίου, ἀποδίδοντας τελικά ἕναν ἅγιο ἀνοικτῶν ὀριζόντων, «κοσμοπολίτη». Μέ τόν νέο Βίο καί νέο Κανόνα ὁ ἀνώνυμος συγγραφέας συμπαρίσταται στόν Θωμᾶ Γοριανίτη στήν ἀνανέωση τῆς Μητροπόλεως, πιθανόν γιά νά ὀρίσει νέα ἀρχή στήν πόλη του. Μεταφέροντας τό ἀκαδημαϊκό πνεῦμα τῆς Κων/πολης, συντονίζεται στόν κύκλο τῶν εὐρωπαϊκῶν προσανατολισμῶν τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα. Ὡς ἐκ τούτου, ὑποβάλλει σέ κριτική τό παρελθόν, θεωρῶντας ἴσως ἀνάξιο καταγραφῆς τό ὅτι ἡ τιμή ἑνός καταξιωμένου ἀγίου ἄρχισε μετά ἀπό 300 χρόνια λήθης, ὁπότε ἀνα-

⁷⁹ Ὁ ἅγιος ἔχει ἀνάγκη τιμῶν ὅση ὁ Ἀτλαντικός ἀπό νέα ὕδατα, βλ. Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σσ. 150-151, στχ. 85-86: «...οὐδέ γάρ τῷ Ἀτλαντικῷ πελάγει ὕδατων χρεία πρὸς πλήρωσιν...».

⁸⁰ Σοφιανός, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σσ. 154, στχ. 188 κ.έ., 265-268: Μιμούμενος τόν Παῦλο πού ἀρχίζει τήν ἱεραποστολή του ἀπό τήν Παλαιστίνη: «Ἐκ Παλαιστίνης μέν ἀρξάμενος ... κακεῖθεν εἰς Ῥώμην, ταντὸν δέ εἰπεῖν εἰς πᾶσαν Εὐρώπην, κακεῖθεν εἰς Θεταλίαν, ὡς ἂν τις εὐστόχως εἴποι τό πανελλήνιον...». Ἀκόμη (σ. 159, στχ. 341-343) μέ τό πού ἀναλαμβάνει «...τὴν Λαρισαίων μητροπόλιν... τὴν παγκόσμιον πνευματικὴν ἀρχὴν ἀναζώννυται...».

⁸¹ Gouloulis, ὅ.π., σσ. 460-461.

σύρει τούς «Βέβηλους» τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου πού ἀπειλοῦσαν τό λείψανό του. Πιθανόν οἱ «Βέβηλοι» ἔχουν σχέση μέ αὐτούς πού ὑπανίσταται στό τέλος (725-728): «Καί τούς λύκους τῆ σῆ θειοτάτη βακτηρία ἀπόπεμπε, τούς τε φαινομένους καί ἀοράτους [οἱ δαίμονες;], τούς καθ' ἡμῶν χαίνοντας καί τά ἡμέτερα λυμαινεσθαι θέλοντας». Πολύ βαριές ἐκφράσεις! Ἡ ἀπόκριση τοῦ λειψάνου δίνει ἀφορμή γιά ἠθικό δίδαγμα: ἡ πνευματική μυωπία κάποιων περιορίζει τή χάρη τοῦ ἁγίου, διότι ἀκριβῶς ἀφορᾷ σέ ἅγιο τῆς κωνσταντίας Οἰκουμένης (Βαλκάνια-Δύση). Νά ὑπονοεῖ κάποιους ξένους ἢ καί «νέους εἰκονομάχους», φανατικούς, τυπολάτρες πού ἀδυνατοῦν νά συλλάβουν τήν οἰκουμένη ἀποστολή τοῦ ἁγίου; Ἡ παρέμβασί του ὅμως μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ τύπου πολιτικῆς θεολογίας. Ἀναμφίβολα εἶναι ἕνας δάσκαλος, γνώστης εἰς βάθος τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας. Ζῶντας, ὅπως ὑποτίθεται, στήν πρωτεύουσα δίνει δείγματα ὅτι παρακολουθεῖ τήν κρατική διοίκηση. Γενικά ἐμφανίζεται ὡς ἔχων πνευματική ἐξουσία, ἀλλά καί ὡς ἔχων μέσφ ἀρμοδιοτήτων μία πολιτική-διπλωματική σύλληψη τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου (Βαλκάνια, Δ. Εὐρώπη).

Τό νέο κλίμα πού ἐκφράζει τόσον ἡ Διασκευή τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου ὅσον καί ὁ Κανὼν (τρίτος) μεταφέρουν πιθανώτατα στόν πύο σημαντικό πόλο τῶν γραμμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τή σχολή τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτη, τό τότε Πανεπιστήμιο Κωνσταντινούπολης (1261 κ.έ.). Εἶναι ὁ κυρίαρχος τῶν γραμμάτων στήν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Θωμᾶ (1261-1273+): ὡς ἀκαδημαϊκός διδάσκαλος (1262-1274), συγγραφέας Ἱστορικός καί θεολόγος ἢ ὑμνωδός, καί ἐξέχων πολιτικός (μέγας λογοθέτης, 1255-1282), φιλενωτικός⁸². (Ἡ συμμετοχή του στήν ἐνωτική σύνοδο τῆς Λυών ἔγινε ἀπό ὑπηρεσιακό καθῆκον). Καί μπορεῖ μέν νά εἶναι συγγραφέας ὁ ἴδιος ὁ Ἀκροπολίτης, ἀλλά ἐξίσου μπορεῖ νά εἶναι καί ἕνας ἀπόφοιτος ὅπως ὁ ἄλλος ἀγιογράφος τῆς περιόδου αὐτῆς, ὁ Γρηγόριος ὁ Κύπριος (PLP, 4590: 1241-1290, κληρικός, μετέπειτα πατριάρχης 1283-1289), ἴσως καί ὁ Ἰωάννης Σταυράκιος (PLP, 26708, χαρτοφύλαξ Μπτροπόλεως Θεσσαλονίκης περ. 1282-1284), συγγραφέας καί ὑμνογράφος⁸³. Τά δεδομένα τοῦ Β' Βίου γιά τόν νέο βιογράφο τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου εἶναι: 1. Κινεῖται ἀπό ξηράν σέ κάποια ἀποστολή στήν Κεντρική Ἑλλάδα καί βρέθηκε γιά ἄλλο

⁸² PLP 518. Τωμαδάκης Ν.Β., *Οἱ Λόγιοι τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καί τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1993, 99 κ.έ. Macrides Ruth, *Georgios Acropolites the History. Introduction, Translation and Commentary*, Oxford University Press, 2007, 5 κ.έ., σ. 29.

⁸³ Μέντζου-Μεϊμάρη Κ., *Βυζαντινὴ ἀγιολογικὴ βιογραφία. Ἡ ἀγιολογικὴ βιογραφία στό Βυζάντιο καί ἡ σημασία της στήν Πολιτιστικὴ Ἱστορία τῆς Ν.Α. Εὐρώπης*, Παρουσία-Παρ/μα ἀρ. 52, Ἀθήνα 2002, σσ. 81-85.

λόγο στή Λάρισα. Ὁ Ἀκροπολίτης λ.χ., ὄντας κρατικός υπάλληλος, μεταβαίνει στή Βαλκανική ἤδη ἀπό τή δεκαετία 1240 καί πρέπει νά γνωρίζει τούς Γορρινίτες, κατέχοντας ἀνάλογες θέσεις στό κράτος τῆς Ἡπείρου. Ἡ Λάρισα, μάλιστα, τοῦ ἦταν οἰκεία, ἀφοῦ εἶχε ἔλθει τό 1252 ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰωάννη Γ΄ Βατάτζη, γιά νά συναντήσει τόν Μιχαήλ Β΄ καί νά υπογράψει μαζί του συμφωνία («σπονδαί»)⁸⁴. Μιά ἄλλη φορά ἀπλῶς διέρχεται στή Νότια Θεσσαλία⁸⁵. 2. Ὁ βιογράφος εἶναι Λόγιος μέ ἐξαιρετική ἀνθρωπιστική κλασική παιδεία καί ἰσχυρό ἱστορικό κριτήριο. Γράφει σέ ἀγογι γλῶσσα ἀττική. Τά στοιχεῖα αὐτά ἀπαντοῦν στόν Ἀκροπολίτη⁸⁶. Δέν εἶναι σύμπτωση πού ὁ Θωμᾶς, ποιητής καί μελετητής τῆς ἀριστοτελικῆς Λογικῆς, τόν ἐμπιστεύεται. 3. Ἐκτός ἀπό ἱστορικός ὁ Ἀκροπολίτης γράφει ὑμνολογικά ἔργα – ἄρα εἶχε δυνατότητα νά συντάξει ἕναν Κανόνα – ὅπως καί θεολογικές πραγματείες, τηρώντας τήν Ὁρθόδοξη θεολογική στάση⁸⁷. Συμμετέχει ἐπίσης σέ διπλωματικές ἀποστολές στή Βαλκάνια⁸⁸. Ὅποτε δέν πρωτοτυπεῖ ὅταν στόν Β΄ Βίο ἐξαιρεται ὁ θαυματουργός ἐλλαδίτης ἅγιος, ἀγωνιστής τῆς Ὁρθοδοξίας (στχ. 385 κ.έ.), ἀλλά τό νέο στοιχεῖο εἶναι ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία τοῦ Ἀχιλλίου ἐκφράζει ἀνοικτούς ὀρίζοντες, δέν ἦταν περιορισμένη στό τοπικό ποίμνιο.

⁸⁴ Heiseberg A., *Georgii Acropolitae omnia opera*, Lipsiae 1903, 49, σ. 92.3-14: «...Ἀπῆειμεν γοῦν πρὸς τόν Μιχαήλ, καί εὑρομεν τοῦτον ἐν τῇ Λαρίσῃ καί πεπληρώκαμεν τάς σπονδάς, ..., πρὸς τόν βασιλέα ἐπαναεῦξαμεν ἐν τοῖς Βοδινοῖς σκηνούμενον...». *Macrides*, ὅ.π., σ. 11.

⁸⁵ *Χρονική Συγγραφή* (1203-1261) ἀναφέρει ὅτι ὅταν ἀπελευθερώθηκε τό 1259/60 στήν Ἄρτα πῆγε στή Νέα Πάτρα καί μετὰ κινήθηκε γιά νά συναντήσει τόν Μιχαήλ Η΄, χωρίς νά ἀναφέρει ὅτι μετέβη μέ πλοῖο ἢ ἀπό ξηράν, βλ. *Heiseberg*, 82, σ. 171: «...ἀπῆειν οὖν ἐξ ὀρθοῦ πρὸς τόν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην τόν τοῦ βασιλέως ἀπτάδελφον περὶ τὴν Νέαν Πάτραν διάγοντα, καί τίνας ἡμέρας μετ' αὐτοῦ διακαρτερήσας τῆς πρὸς τόν βασιλέα φερούσης [ὁδοῦ] ἠνράμην». *Macrides*, ὅ.π., σσ., 365-366. Ἄν ὁ Θωμᾶς ἔγινε μητροπολίτης Λαρίσης ὡς Θεσσαλός ἢ καί Λαρισαῖος, πιθανόν ἦταν στέλεχος στή Λάρισα ὅπως παλιά ὁ συγγενής του μητροπολίτης Σεργῶν, θά μπορούσε νά συναντηθοῦν στή Λάρισα καί τότε νά τοῦ ζήτησε νά γράψει τόν Βίο. Κατόπιν μπορεῖ νά ολοκλήρωσε ἀρκετά ἀργότερα, μᾶλλον μετὰ τὴν ἐκλογή τοῦ Θωμᾶ ὡς μητροπολίτη Λαρίσης (1261/62). Ἐνδιαφέρον προκαλεῖ ἡ πληροφορία του στόν Κανόνα (βλ. πῶ πάνω σημ. 76): «κἀγὼ γενόμενος θεωρὸς καί αὐτόπτης», ὅπου ὁ Ἀόριστος ὑποδιπλώνει ὅτι ὅταν ἔγραφε τό κείμενο εἶχε περάσει χρονικό διάστημα, ἢ ἐπίσκεψη ἦταν ἤδη στό παρελθόν.

⁸⁶ Βλ. Hunger H., *Βυζαντινὴ λογοτεχνία. Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν βυζαντινῶν*, Τόμος Β΄, ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1997, σσ. 282-288, 285, ὅπου βιβλιογραφία. *Macrides*, ὅ.π., σσ. 51 κ.έ.

⁸⁷ Ὁ Ἀκροπολίτης διαθέτει λόγια καί θεολογικὴ παιδεία, σπιλιτενεὶ δέ τίς κακοδοξίες τῆς Δύσεως βλ. *Heiseberg*, ὅ.π., σσ. 9-11. Γιά τό ποιητικὸ ἔργο τοῦ βλ. *Macrides*, ὅ.π., σσ. 76 κ.έ.

⁸⁸ Βλ. σχετικὰ Λουγγῆς Τηλ., *Ἐπισκόπηση βυζαντινῆς ἱστορίας, Β΄ τόμος (1204-1453)*, Σύγχρονη Ἐποχή, Ἀθήνα 2011, σσ. 48-54. Μαρκόπουλος Α.Φ., «Θεοδώρου Β΄ Λασκαρέως ἀνέκδοτον ἐγκώμιον πρὸς τόν Γεώργιον Ἀκροπολίτην», *ΕΕΒΣ*, XXXI, 1968, σσ. 104-118, 106-107, ὅπου βιβλιογραφία. *Macrides*, ὅ.π. σ. 29.

Είναι πολύ πιθανό, για να εξαρθεῖ τό πνεῦμα τοῦ ἐξωραΐσμοῦ τῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων μέσω τοῦ τρίτου Κανόνα καί τοῦ Β΄ Βίου, νά προηγήθηκαν ἀνασπλωτικές βελτιώσεις στόν Ναό. Ὑπῆρχε ἄλλωστε δυνατότητα οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης ἀπό τόν Μιχαῖλ Η΄ στή Μπρόπολη⁸⁹, πέρα ἀπό μία τυπική εὐνοια στόν δημιουργικό μπροπολίτη Θωμᾶ.

6. Κανὼν Ἀντωνίου Λαρίσης (1362;).

Ὁ μπροπολίτης Λαρίσης Ἀντώνιος (1333-1363+) ὑπῆρξε ὑπέρομαχος τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας στή Θεσσαλία, συνδεόμενος μέ τήν οἰκογένεια τῶν Παλαιολόγων, ὄντας ἀνώτατος δικαστής, Καθολικός κριτής τῶν Ρωμαίων⁹⁰. Διαμένοντας στά Τρίκαλα ἀνανεώνει τί λειτουργική ζωὴ τῆς Μπρόπολεως μέ κέντρο τόν ἐπισκοπικό ναό τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαῖλ. Ἐκτός ἀπό συγγραφέας 18 ὁμιλιῶν, ἦταν ἐρασιτέχνης ὑμνογράφος⁹¹. Ὁ Κανὼν τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου⁹² μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ πρὸς τό τέλος τῆς ζωῆς του, πού ὑπῆρξε καί τό πιό δημιουργικό, λόγω εὐνοϊκῆς συγκυρίας σπὴν περίοδο πού ἐπικράτησε εἰρήνη, ὅπως τονίζει, ἐπὶ βασιλείας τοῦ Συμεῶν Οὐρεση-Παλαιολόγου (1359-c.1370). Τότε, τό 1362 στά Τρίκαλα, παρουσιάζει τό ἐγκώμιο, τό ὁποῖο ἔχει τριπλῆ ὑπόσταση: εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ προκατόχου τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ Λαρίσης (1318-1332/33), ἐξελίσσεται ὡς αὐτοβιογραφικός λόγος, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀναφέρεται σπὴν ἀνανέωση τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Τρικάλων τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαῖλ⁹³. Ὁ Ἀντώνιος, σέ ἀντίθεση μέ τόν Θωμᾶ πού προωθεῖ

⁸⁹ Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ Μιχαῖλ Η΄ μέ χρυσόβουλλο παραχωρεῖ στή Μπρόπολη τὴν ἱστορική μονὴ Ἁγίου Δημητρίου Μαγμαριανῶν (Μαμαριανῆς), βλ. Hunger H. - Kresten O., *Das register des Patriarchats im Konstantinopel*, Wien 1981, 358-389, 378 (ἀρ. c), 382, στχ. 41-46. Γιά τὴν μονὴ βλ. Γουλούλης Στ., «Ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Μαγμαριανῶν Λαρίσης: Προσπάθεια ἐντοπισμοῦ», *Ἱστοριογεωγραφικά* 7 (1997-1998), Θεσσαλονίκη - Γιάννινα 2000, 121-144. Τὴν μονὴ αὐτὴ μετὰ τό 1241 εἶχε παραδώσει στή Μπρόπολη Λαρίσης ὁ Νικόλαος Γοριανίτης, πιθανώτατα συγγενὴς τοῦ Θωμᾶ, ὡς ἀρμόδιος ἀνώτατος λειτουργὸς τοῦ κράτους τῆς Ἡπείρου, πράξη πού ἐπικύρωσε ὁ δεσπότης Μιχαῖλ Β΄, βλ. Hunger - Kresten, ὁ.π., σσ. 378 (ἀ), 382, στχ. 37-39, 384, στχ. 60-64.

⁹⁰ *Ψευτογκᾶς*, ὁ.π., σσ. 14 κ.έ., 31-32, ὅπου βιβλιογραφία.

⁹¹ *Ψευτογκᾶς*, ὁ.π., σσ. 35-36.

⁹² *Σοφινός*, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ο.π., σσ. 120-121, ὅπου βιβλιογραφία.

⁹³ Τὴν ἴδια χρονιά (1362) πιθανώτατα μέσα στό ἐορταστικό κλίμα ἐκφωνεῖ καί τό ἐγκώμιο πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Οἰκουμενίου Τρίκκης (3 Μαΐου), πού τόν θεωρεῖ ἀνεπιὸ τοῦ Ἀχιλλίου (ὅπως καί τόν Ρηγῖνο Σικοπέλου), ὅπου παρέχει ἀνανεωμένη τὴν εἰκόνα τῶν Τρικάλων ὡς πόλεως, βλ. *Ψευτογκᾶς*, ὁ.π., σσ. 308 κ.έ. Ἀγορίτσας Δημήτριος, «Ἐκφρασις Τρίκκης (c. 1363). Ἡ εἰκόνα τῆς πόλης

θετική διάθεση και εικόνα, οικτίρει τή Λάρισα πού παρακιάζει. Τήν ἀποκαλεῖ «ἀοίκιπτο» καί τόν ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου «ὄρμητήριο λιστῶν»⁹⁴. Ἀπαντῶντας στήν ἐσωτερική διαίρεση καί τήν κανονική ἀπόκλιση μέ τό ἐκκλησιαστικό σχίσμα πού προκάλεσαν οἱ Σέρβοι ἐπί Στεφάνου Δουσάν (ἀποκαταστάθηκε τό 1375) τονίζει ὅτι (στήν κωνσταντίνειο Ἐκκλησία) ὁ Ἀχιλλίος ταυτόχρονα ἦταν θεῖος τῶν Θεσσαλῶν ἐπισκόπων Οἰκουμενίου Τρίκκης καί Ρηγίνου Σκοπέλου.

Ἄξιοποιῶντας τό γεγονός ὅτι ἡ ἐορτή τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου (15 Μαΐου) ἐντάσσεται πάντα στήν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου, ὁ Ἀντώνιος συνθέτει νέο Κανόνα χωρίς ἀκροστιχίδα βασιζόμενος στόν κανόνα τῆς ἐορτῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰωάννου Δαμασκνοῦ. Διπλαδῆ: «*Πανηγύρεως ἡμέρα εὐφρανθῶμεν λαοί...*» (ἀΰδή, 1ο τροπάριο), «*Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν, ἐκ πηγῆς ...Ἀχιλλίου*», κ.λπ. Ὁ Ἀχιλλίος ὡς ἅγιος τοῦ Πεντηκοσταρίου ἐκπέμπει τό φῶς τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, πού εἶναι ἡ ἀρχή τῆς ἀνανέωσης τοῦ βασιλείου τοῦ Θεοῦ⁹⁵. Ἀντίπαλοι εἶναι οἱ «ὠμότατοι πολέμοι»⁹⁶, ἀπροσδιόριστοι, ἀλλά πιθανόν ὑπονοεῖται κάθε ἀντιπθήμενος στήν Ἐκκλησία, ὅπως αὐτοί πού κατεῖχαν τόν Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου («*λισταί*», «*ἐργάται κακῶν*»). Δέν καταγγέλλονται ἐχθροί ἄλλοδαποί, ἴσως γιά διπλωματικούς λόγους. Ἄλλωστε τότε ὁ Συμεὼν ἦταν βασιλεὺς ὄλων τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας, Ρωμαίων, Ἀλβανῶν καί Σέρβων⁹⁷. Ὁ Ἀντώνιος στήν κριτική του δέν παύει νά διέπτεται ἀπό τή νομικὴ-δικαστικὴ του ιδιότητα, μεταφέροντας τήν πατριωτικὴ του τάση στήν ἡσυχαστικὴ πρόταση ζωῆς γιά ἐσωτερικὴ ἀνανέωση.

καί ἡ χρήση τοῦ ἱστορικοῦ της παρελθόντος ἀπὸ τόν Ἀντώνιο Λαρίσης», *Τρικαλινά*, 26 (2006), σσ. 231-242. Πρὸβλ. Γουλιούλης Στ., «Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ στά Τρικάλα καί ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας (1362)», *Τρικαλινά* 26 (2006), σσ. 219-229.

⁹⁴ *Ψευτογκᾶς*, ὁ.π., σσ., 353-354: «*ἔτι γάρ τῇ παιδείᾳ δουλεύουσα, ἀοίκιπτος ἦν καί ἀνθρωπίνων ἰχνῶν ἔρημος...*». σ. 366, στχ. 7-14: «*Τὴν μὲν πόλιν ἀοίκιπτον εὐρον... καί τόν θεῖον καί φωτοειδῆ ναόν ἐν ᾧ τῆς οἰκουμένης ὁ θησαυρός, ὁ... μέγας Ἀχιλλίος, ἡ μοί καί πρόσθεν εἴρηται λιστῶν ὄρμητιριον*».

⁹⁵ *Σοφιανός*, «Ὁ ἅγιος Ἀχιλλίος», ὁ.π., σσ. 120. Γιά τό πολιτικὸ μῆνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἦδη στήν αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας βλ. Γιαρένης Ἡλίας, *Ὁ αὐτοκράτορας Θεόδωρος Α΄ Κομνηνὸς Λάσκαρις*, ΕἰΕ-ΙΝΕ, Μονογραφίαις 12, 313 κ.έ.

⁹⁶ *Μακροῆς*, ὁ.π. σ. 17 (ὠδή ς', τροπ. 3ο): «*Τὴν ποιμνὴν σου φύλαττε Σῶτερ Χριστέ, ἐξ ἐχθρῶν πολεμίων ὠμοτάτως χωρύντων κατὰ τῶν δούλων σου...*».

⁹⁷ Osswald Brendan, «Συμεὼν Οὖρεσης Παλαιολόγος, αὐτοκράτορας τῶν Τρικάλων», *Ἀνάλεκτα Σταγῶν καί Μετεώρων*, τεύχος 1ο, Μετέωρα 2022, σσ. 43-108, 70 κ.έ.

Ὁ Ἀντώνιος στόν καθεδρικό ναό τῶν Τρικάλων κατασκευάζει νέα στέγη (κεραμοσκεπή;) καί τοιχογραφίες⁹⁸. Πιστεύει πάντως στήν «ἀναγέννηση» τοῦ Γένους⁹⁹.

7. Κανὼν Μανουὴλ μεγάλου ρήτορος (πρὸ τοῦ 1530/31;).

Τόν Κανόνα χωρὶς ἀκροστιχίδα τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου συντάσσει ὁ Μανουὴλ Κορινθίος (κῶδ. 512 Ἰβήρων, Ἄθων. 4632, αὐτόγραφος), Μεγάλος ρήτωρ, διδάσκαλος καί διευθύνων τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας (ἀκμάζει μεταξύ 1483/4 καί 1530/31)¹⁰⁰. Ὡς ἓνα σημεῖο ἔχει πρότυπο τόν Κανόνα τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως καί ὁ Ἀντώνιος. Ὁ ἅγιος θεωρεῖται «σοφός» σέ δέκα περιπτώσεις, ἀλλά μόνον τρεῖς φορές πολέμιος τοῦ Ἄρειου.

Σύμφωνα μέ τόν Δημ. Σοφριανό, ὅπως θά δοῦμε, ἀπό τό περιεχόμενο τοῦ Κανόνα ἀποδίδεται ἡ πραγματικὴ κατάστασι τοῦ νέου ναοῦ τῆς Λαρίσας. Ἡ παλαιὰ βασιλικὴ θά εἶχε ἤδη κατεδαφιστεῖ γιὰ νά δημιουργηθεῖ ζωτικὸς χώρος γιὰ τὴν κλειστὴ ἀγορὰ (μπεζεστένι, τέλη 15ου αἰ.-ἀρχές 16ου αἰ.), ἀλλὰ καί νά χρησιμοποιηθεῖ τό οἰκοδομικὸ ὑλικὸ του¹⁰¹. Ὁ νέος ναὸς θά κτιζόταν στόν λόφο δυτικῶς πάνω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ὀθωμανικὴ γέφυρα στόν Πηνεῖό, ὅπου εἶναι ἡ σημερινὴ θέση του. Γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ ἀπαιτήθηκε ἀγώνας πού ἐξαιρεται ἐξαρχῆς: 1. Τό λείψανο τοῦ ἁγίου («θῆκη» καί «σορός») δεχόταν

⁹⁸ Ψευτογκᾶς, ὁ.π., σσ., 15-20, 372, 9-11, 373, 6-7: «...ὡς ἐπιτίδειον καιρόν εὐρηκῶς, εἰρήνη γάρ ἐβραβεύθη τοῖς πράγμασιν, ἔργου ἄμασθαι... τὰ τῆς ὀροφῆς ὑπῆρχεν ἡμιτελῆ... Ἀπέλαβε γάρ τόν ἄνωθεν κόσμον τό ἱερώτατον τέμενος καί εἰκόσιν οὐκ ὀλίγαις, ὡς ἐν βραχεῖ κεκαλλώπισται». Τό ἔργο δέν φαίνεται νά ἦταν μεγάλο. Ὅταν ὑπῆρξε ἔλλειψη ἀπὸ ἀσβέστι χρειάστηκαν μόνον τέσσερις σάκοι, βλ. Ψευτογκᾶς, ὁ.π., σσ. 372-373, στχ. 16 κ.έ.

⁹⁹ Ψευτογκᾶς, ὁ.π., σ. 194, στχ. 14-16: Τό Βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ (ὁμίλια πού ἐκφωνεῖ στά Τρίκαλα) «...ὡς ὃν ἀναγέννησιν τοῦ γένους ἡμῶν...».

¹⁰⁰ Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλὸς Λαρίσης», 126-129. Πρβλ. Σάθας Κωνσταντῖνος, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία: Βιογραφία τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας (1453-1821)*, Ἀθῆνα, 1868, σσ. 173-174. Πατρινέλης Χρ., «Οἱ Μεγάλοι Ρήτορες Μανουὴλ Κορινθίος, Ἀντώνιος, Μανουὴλ Γαλπισιώτης καί ὁ χρόνος ἀκμῆς των», *Δελτίον Ἱστορ. καί Ἐθνολογ. Ἐταιρείας Ἑλλάδος*, 16 (1962), σσ. 17-25. Ψημμένος Νίκος, *Μελετήματα Νεοελληνικῆς φιλοσοφίας, Β΄, Προκορυδαλλικὴ περίοδος: Οἱ πρῶτοι θεολογίσαντες, ἐκδόσεις Δώτιον, Ἰωάννινα, 2007, σ. 134 κ.έ.* Πρβλ. Καραναστάσης Τάσος, «Ἐνας νεομάρτυρας στίς Σέρρες τοῦ Β΄ μισοῦ τοῦ 15ου αἰῶνα. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σερραῖος καί ἡ ἀκολουθία του, ἔργο τοῦ Μεγάλου ρήτορος Μανουὴλ Κορινθίου», *Βυζαντινά*, 16, 1991 (1993), σσ. 197-262, 200, σμκ. 12. Γριτσόπουλος Τ.Α., *Πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή*, τ. Α΄, Ἀθῆνα 1966, 77-80.

¹⁰¹ Γουλιούλης, «Ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου», ὁ.π., σσ. 227-228.

τιμές¹⁰² στό (νέο) «τέμενος»¹⁰³. **2.** Μετά τήν πρόσκληση γιά τήν τιμή τοῦ ἁγίου (Io Προσόμοιο) χρησιμοποιεῖται στό 2ο Προσόμοιο ἡ προτύπωση τῆς κατεδαφίσεως τῶν τευχῶν τῆς Ἱεριχοῦς καί τῆς ἀνεγέρσεως νέων ναῶν: «*ἡ ἔνθεος κινύρα / ἡ θεοφθόγγος σάλπιγξ, / δι' ἧς τά τῶν εἰδώλων / θεοστνυῆ / ὡσπερ ἱεριχούντια, / κατεδαφίσθησαν τείχη καί τῶν πιστῶν / τά τεμένη ἀνηγέρθησαν*»¹⁰⁴. Στό Συναξάριο τοῦ ἁγίου ἀναφέρονται κατεδαφίσεις εἰδωλικῶν ναῶν καί οἰκοδομή εὐκτηρίων οἴκων (βλ. *Synaxarium Ecclesiae Con/politanae*, 686), ὅμως ἐδῶ μπορεῖ νά ἔρχεται ὡς ὑπανιγμός μιᾶς συλλογικῆς ἱκανοποίησης γιά τήν οἰκοδομή νέου τεμένους (ναοῦ). Ἐνδεχομένως ἐννοεῖ διάφορα ἐμπόδια πού θά ὑπῆρχαν γιά νά κτισθεῖ συνεπικουρῶντας ἴσως καί τό Ὄθωμανικό διοικητικό σύστημα. Τήν περίοδο, ἄλλωστε, ἐπί πατριάρχῃ Παχωμίου (1503-1513), ἡ Μητρόπολις Λαρίσης μέ τόν μητροπολίτη Μᾶρκο, τόν πνευματικό τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνα, διεξάγει ἀγῶνα νά ἀνακτήσει τήν ἐπαρχία Τυρνάβου πού εἶχε ἀφομοιωθεῖ ἀπό τήν ἀρχιεπισκοπή Ἐλασσῶνος, καί τό πετυχαίνει μετὰ ἀπό χρόνια μέ τόν Βησσαρίωνα Β' (Αὐγ. 1527)¹⁰⁵. **3.** Ὁ ὄρος «τάφος» δέν χρησιμοποιεῖται, γεγονός πού σημαίνει ὅτι ὁ παλαιός ναός δέν ὑπῆρχε πλέον – πάντως ἀρκετά πρῶν ἀπό τόν Ὀκτώβριο 1543, ὅπως ὑποδηλώνει καί τό γράμμα τοῦ πατριάρχῃ Ἱερεμία Α'¹⁰⁶. Ὁ νέος Κανὼν τοῦ κατεξοχῆν ἀκαδημαϊκοῦ τῆς ἐποχῆς, τοῦ Μανουὴλ Κορινθίου, σχετίζεται μέ τόν νέο μητροπολιτικό ναό, κι αὐτός μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς Λάρισας ἀπό τόν 15ο στόν 16ο αἰ. καί τά προφανῆ ἔσοδα πού θά εἶχε ἡ Μητρόπολις μέ τήν ἐπαρχία Τυρνάβου. Γιά τό ἄν τόν νέο ναό φρόντισε ὁ ἅγιος Βησσαρίων Λαρίσης (μετὰ τό 1527), δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα. Ἀξίζει ὅμως νά ἐρευνηθεῖ περισσότερο, ἐφόσον ἦταν ἰδιαίτερα παραγωγικός σέ δημόσια ἔργα.

¹⁰² Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σ. 184, στχ. 8-82: «*πόμα πίωμεν... τῆς σοροῦ Ἀχιλλίου ἐκπροχοόμενον*», κ.λπ.

¹⁰³ Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σ. 185, στχ. 130: «*τοῖς προσοῦσι τῷ τεμένει*», σ. 186, στχ. 145-149 (ὠδή ε', τροπ. 2ο): «*Προσέλθωμεν μετ' εὐλαβείας τῷ ζωφῶρῳ τεμένει τοῦ μάκαρος Ἀχιλλίου / καί περιπτυσόμεθα σύν πόθῳ τήν μορφὴν αὐτοῦ...*», σ. 188, στχ. 206-208 (ὠδή ζ', τροπ. 2ο): «*Γυναικες μετὰ πόθου προστρέχουσαι / τῷ θείῳ τεμένει σου...*».

¹⁰⁴ Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σσ. 181-182.

¹⁰⁵ Oudot Ioannes, *Patriarchatus Constantinopolitani Acta Selecta* (Fonti, Serie II - Fascicolo IV), Grottaferrata (Roma), 1967, σσ. 41-48: XLVI (Αὐγ. 1527), XLVII (Σεπτ. 1527), XLVIII (Ιούλιος 1528) [=Καλοῦσιος, ὅ.π., σσ. 146-147, φφ. 124α-124β]. Πρβλ. Ντάλλα Ἀθανασία, «Ἡ διένεξη τῆς Μητρόπολις Λάρισας μέ τήν ἀρχιεπισκοπή Δομενίκου καί Ἐλασσῶνας γιά τήν περιοχὴ τοῦ Τυρνάβου καί ἡ σχέση τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνα (16ος αἰώνας)», *ΘΗΜ*, 68 (2015), σσ. 145-154.

¹⁰⁶ Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σ. 128-129. Πρβλ. Oudot, ὅ.π., σ. 62-66: «*...ἀπόλεσε... τόν περιβόητον ναόν, χοροβατίσαντες ἐν αὐτῷ πόδες ἀσεβῶν*». Γουλούλης, «Ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου», ὅ.π., σ. 226.

8. Ἀκολουθία καί Κανών Ἀναστασίου Γορδίου (1681)

Ὁ νέος Κανών ἀφορᾷ στά Τρίκαλα, ἀφοῦ ἀφιερώνεται πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων Ἀχιλλίου καί Οἰκουμενίου. Μᾶλλον ἀφιερώνεται στὸν Οἰκουμένιο, ὡς ἀδελφιδοῦς πού ἦταν τοῦ Ἀχιλλίου (συναξάριο τοῦ Κανόνα). Δέν ἔχει ἐξάρτησι με τὸν γνωστό Κανόνα τοῦ ὄρθρου τῆς Ἀναστάσεως. Ἐπίσης δέν ἀναφέρεται καθόλου ὁ τάφος καί τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, μόνον τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου Οἰκουμενίου¹⁰⁷. Συντάχθηκε με βάση τὸν κώδικα Ἰβήρων 619 τὸ 1683, ἀλλὰ με βάση τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου ἥδη ἦταν ἔτοιμος τὸ 1681 «ἀξιώσει» τοῦ ἀρχιεπισβυτέρου Τρίκκης Κωνσταντίνου με σκοπὸ νὰ ψάλλεται στίς 20 Μαΐου, στὸν ἑσπερινό, παραμονή τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τυπικά μεταξύ τῶν ἑορτῶν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου (15 Μαΐου) καί τοῦ Ἁγίου Οἰκουμενίου (3 Μαΐου)¹⁰⁸. Προφανῶς συνετάγη κάτω ἀπὸ εἰδικές συνθηκὲς χωρὶς τὴν οὐσιαστικὴ συμμετοχὴ τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης ἀπὸ τὸν ἀντ' αὐτοῦ κληρικὸ στά Τρίκαλα, τὴν ἐπίσημη ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης¹⁰⁹.

Ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος συνεχίζει τὴν παράδοση Ἀχιλλίου-Οἰκουμενίου χωρὶς κάποιο νέο στοιχεῖο πέρα ἀπὸ τὰ καθιερωμένα: δογματικοὶ ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας, κοινωνικὸ ἔργα (αἵτημα τῆς ἐποχῆς), θαύματα.

Τὰ ἀγιολογικά-ὕμνογραφικά ἔργα τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου:

Α. Συντάχθηκαν ὅλα ἀπὸ ἐπώνυμους συγγραφεῖς, κορυφαίους στὸν τομέα τους: ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος, Ἀρσένιος Ξένος, ὁ Νικίτας Μάγιστρος ἢ κάποιος ἐκ τῶν ἀδελφῶν Ἰακώβου καί Ἀλεξάνδρου Νικαίας, ὁ Ἀρσένιος Ξένος, κ.ο.κ. ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ὁ Ἀντώνιος Λαρίσης, ὁ Μανουὴλ Κορίνθιος, ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος. Κάποιοι (π.χ. Ἀρσένιος Ξένος, συγγραφέας Ἀ΄ Βίου) θὰ πρέπει νὰ συστίνονται ἀπὸ τὴν κεντρικὴ διοίκηση (Ανάκτορα, Πατριαρχεῖο) πού προσέχουν ἰδιαίτερα τὴ Μητρόπολη ἄρα καί τὸ προσκύνημα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Λάρισας. Ὁ Ἀντώνιος ἐκ τῆς θέσεώς του ὑλοποιεῖ τὸ ἐνδιαφέρον

¹⁰⁷ Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος», ὅ.π., σσ. 129-131. Γιά τὴν ἀκολουθία τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος εἶχε ἰδιαίτερη ἀλληλογραφία με τὸν παραγγελιοδότη, βλ. Καρανάσιος Χαρίτων - Κόλια Ἰωάννα (ἐκδ.), *Ἀναστάσιος Γόρδιος, Ἀλληλογραφία (1675-1728)*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ΚΕΜΝΕ, τόμος Α΄, Ἀθῆνα 2011, σσ. 36-37, 242-246, Β΄, 1025-1026, 1079, 1258.

¹⁰⁸ Σοφριανός, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος Λαρίσης», ὅ.π., σσ. 190: «Ψάλλεται δὲ ἐν μινὶ Μαΐω κ΄, ἑσπέρας». Γιά τὸν ἅγιο Οἰκουμένιο ὑπῆρχε καί ἄλλη ἀκολουθία, βλ. Κώδιξ 132 καί 597 Μονῆς Μεταμορφώσεως Μετεώρων, βλ. Βέπ, Νίκος Α., *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων*, τόμ. Α΄, Ἀθῆνα 1998, σσ. 153-154, 629, 648, 690.

¹⁰⁹ Διαπιστώνεται ἡ ἀτομικὴ βούλησι τοῦ ἀναθέτη, τιμῶντος τὴν ἑορτὴ τοῦ ἐπώνυμου ἁγίου του, ἐφόσον ἐκπροσωποῦσε μία πόλη πού κρατοῦσε τὴν τιμὴ καί τῶν δύο ἁγίων.

του Πατριαρχείου. Οί συγγραφείς εκφράζουν θεολογικές και ιδεολογικές-πολιτικές τάσεις της εποχής των.

Β. Άνανεώνουν τήν εικόνα του πολιούχου αγίου στό διάστημα μέσα 9ου αι.-17ου αι., εμφανίζοντας κοινούς τόπους, σχετικούς με τήν τιμή αγίου, τίς δωρεές του στό ποιμνιο, αλλά και διαφορές. Ένδιαφέρον ύπάρχει στό πώς περιγράφουν τόν έχθρο ή αντίπαλο στόν χώρο της Έκκλησίας: όνομαστικά μόνον τούς αίρετικούς, διπλωματικά ή σχεδόν ύπαινεκτικά τούς έξωτερικούς έχθρους, και άνωνυμα τούς έσωτερικούς. Προκύπτει τό εξής διάγραμμα: 1. Ίωσήφ (842;): ό άγιος εἶναι ειρηνικός ποιμένας του λαού του, άξιο μέλος της Συνόδου της Νικαίας, για τήν άντιαρετική θεολογία του. Έχθροί του εἶναι μόνον οί αίρετικοί γενικώς. Κανείς δέν άπειλεἶ έξωτερικά τόν Πιστό πού ό άγιος βοηθά νά άνανεώνεται άπό κάθε άτομικό κακό (έρμηνεία έκκλησιολογική). 2. Άρσένιος Ξένος (926;): Ό άγιος λειτουργεἶ ως ειδίμων Όρθόδοξος θεολόγος, αλλά και εἶναι στρατευμένος κατά έχθρων του Βυζαντίου, των άπειλών του Ίσλάμ, προστάτης των άσθενούντων (προσκυνητών ή έντοπιών) πού προσφεύγουν για τό «έλαιον» (έρμηνεία έκκλησιαστική-πατριωτική). 3. Στόν Α΄ Βίο (κύκλος Λαρισαίων Λογίων; 920-930;) έξαιρεται ό άγωνιστής της Όρθοδοξίας και θαυματουργών σπίν Νίκαια τό έλαιον, προσφιλής λαϊκός άγιος, προστάτης άπό καιρικά φαινόμενα και βαρβάρους-έπιδρομείς, άξιος άυτοκρατορικών τιμών (έρμηνεία έκκλησιαστική, σπηρικτική της δυναστείας). 4. Στόν Β΄ Βίο και τόν τρίτο Κανόνα (Σχολή Άκροπολίτη [;], γ΄ τέταρτο 13ου αι.) ό άγιος όλης της Θεσσαλίας έμφανίζεται πλέον ως πρότυπο, βαλκανικός και πανευρωπαϊκός, άνοικτών όριζόντων. Έχθροί εἶναι οί Βέβηλοι (εικονομάχοι), οί σύγχρονοι «λύκοι» (έρμηνεία θεολογική-πολιτική). 5. Άντώνιος (1362): φίλος των Ήσυχαστών, δημιουργεἶ νέο Κανόνα βασισμένο στόν Άναστάσιμο, τονίζοντας τήν προσωπική άνακαίνιση. Ως δικαστής και πατριώτης καταδικάζει τό κακό πού έλλοχεἰ παντοῦ με ώμότητα (ώμότατοι πολέμοι) σέ συγκρούσεις (προσωπικές και κοινωνικές) κι όχι σέ άλλοδαπούς μόνον. Ό άγιος Άχίλλιος ως θεός των άγίων Οίκουμηνίου και Ρηγίνου ένώνει τήν (Κωνσταντινείο) Έκκλησία της Θεσσαλίας (έρμηνεία ήσυχαστική, έκκλησιαστική). 6. Μανουήλ Κορίνθιος (16ος αι.): άναφέρεται πάλι σέ προσωπικό άγώνα, τήν άναστάσιμη βιωματική άνακαίνιση. Ύπαινεσσεται έχθρους, αλλά «πολιορκημένους» (στά ιερχούντεια τείχη) (έρμηνεία θεολογική-ποιμαντική).

Γ. Τά κείμενα, άν όχι όλα, μερικά άνακαλοῦν «ίστορίες» άνακαίνισης του καθεδρικού ναοῦ της Μητροπόλεως πού μποροῦσαν νά εἶναι ευρείας κλίμακος ή περιορισμένης. Ένίοτε έξαρτώνται άπό πνευματικές διεργασίες στό περι-

βάλλον της Μητροπόλεως. Διαπιστώνονται οι εξής φάσεις (Λάρισα: τέσσερις βυζαντινής εποχής, μία μεταβυζαντινής): 1. ο ναός του 6ου αι. ανακαινίζεται τον 9ο αι. (842, Μάιος;) μετά από λήθη του αγίου επί 300 έτη. Ο Κανών του αγίου θα κάλυπτε τις λατρευτικές ανάγκες. 2. Μετά την άλωση της Λάρισας από τους Βουλγάρους (918) ο μητροπολίτης Ίάκωβος ανανεώνει τον «κόσμο» της. Ο Κανών του Άρσενίου (926;) εμφανίζει τό «έλαιον» λόγω και του έλαδα Νικίτα Μαγίστρου (918-928), γεγονός που σημαίνει μεγαλύτερη συρροή Πιστών. Ένδεχομένως υπήρξαν κάποιες οικοδομικές επεμβάσεις στον ναό και τον τάφο του αγίου ως έργο του Ίακώβου. Την περίοδο αυτή γράφεται ίσως ο Άρχικός Βίος (Νικίτας, Ίάκωβος, Άλέξανδρος, Άρσένιος;), με τον άγιο να τελεί τό θαύμα του έλαιού στή Νίκαια. 3. Μετά τό 1261 (;) ο μητροπολίτης Θωμάς Γοριανίτης θέλει ανανεωμένη εικόνα του αγίου Άχιλλίου, όπως άξίζει σέ έναν άγιο της Εύρώπης. Έρώτημα άποτελεί μία παράλληλη ανανέωση του ναού της Λάρισας. 4. Τό 1362 εύρισκόμενος στά Τρίκαλα ο Άντώνιος ανακαινίζει μέ περιορισμένη οικοδομική επέμβαση τον επισκοπικό ναό στά Τρίκαλα, αντί αυτού του Άγίου Άχιλλίου στή Λάρισα που παρακαμάζει και ο νέος Κανών λαμπρύνει την ανανεωτική προσπάθειά του. 6. Ο κανών του Μανουήλ Κορινθίου συντάχθηκε για τον νέο ναό του Άγίου Άχιλλίου στή Λάρισα (επί αγίου Βησσαρίωνος;).

Γενική εκτίμηση: μερικές φορές είναι σίγουρο ότι υπάρχει συνάφεια άγιο-λογικού κειμένου και οικοδομικών έργων, ενώ άλλοτε είναι πιο περιορισμένη, ύποτιθέμενη. Άσφαλώς υπάρχει δυνατότητα για περαιτέρω έρευνα.

Ιστορικό διάγραμμα				
Συγγραφέας Κεμένου	Ίδιαίτερη Εικόνα του άγιου Αχιλλαίου	Έχθροί	Ίδεολογία	Οικοδομή Λάρισα
1. Ίωσήφ Ύμνογράφος	Συνοδικός- Ποιμένας ιάσεις	αίρετικοί	έκκλησιολογική	νέος ναός 842;
2. Άρσένιος	Θεολόγος ιατρός, έλαιον (Άρμόδιος- Μάρτυρες)	«Ίσμαίλ δυσμενής»	πατριωτική	«Κόσμος» (Ίάκωβος) 926;
<i>Βίος Αγίου Νικολάου Νέου</i>	<i>πηγή ζωής στρατιωτικός μάρτυρας</i>	<i>Άβάρεις (Βούλγαροι)</i>	<i>πατριωτική μαχητική</i>	<i>Βούνανα πρό 985;</i>
3. Α΄ Βίος (κύκλος Λαρισαίων;)	άγωνιστής Όρθοδοξίας άγιος γεωργών θαυματουργός	θῆρες λυμαντικοί Ἔθνη	έκκλησιαστική πατριωτική	ναός 926;
4. Β΄ Βίος & Κανών (σχολή Άκροπολίτη;)	Όρθόδοξος άγιος τῆς Εὐρώπης Ἐλαιον	Βέβηλοι-νέοι εἰκονομάχοι (ὄχι πλέον Βούλγαροι)	πολιτική θεολογία	ἀνακαίνιση; 1252 κ.έ.; 1261 κ.έ.
5. Ἀντώνιος Κανών	φορέας ἀναστάσιμου φωτός, θ΄, Ιο	«λύκοι φαινόμενοι - ἀόρατοι» «ὠμότατοι πολέ- μοι» (ὠδή ζ΄, 3ο)	Θεολογική- πολιτική	ἀναστήλωση Τρικάλα: 1362
<i>Βίοι τοπικῶν Αγίων</i>	<i>γενάρχης θεσσαλικῆς Ἐκκλησίας</i>	<i>«κακῶν ἐργάται» «Ἀπιστές» Σχίσμα λόγω Σέρβων</i>	<i>δυστοπία νομο-κανονική</i>	<i>Όρμητήριο ρ.1318</i>
Μανουήλ Κορίνθιος	σοφός	πτώση Ἱερικοῦς (Ἱερικό: Διοίκηση;)	Θεολογική πολιτική	νέος ναός πρός τό 1530;

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄

Θέματα Ὁρθόδοξης Πνευματικότητας

* * *

ΔΩΡΟΘΕΟΣ Β΄
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΥΡΟΥ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΎΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΤΙΣΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Εισαγωγή

Μία από τίς συχνότερες παρανοήσεις πού παρατηρούνται σχετικά μέ τήν Χριστιανική Διδασκαλία, εἶναι τρόπος, μέ τόν ὁποῖο ἀντιμετωπίζεται ἡ ὕλη, ἡ φύση, ἡ κτίσις.

Πολλοί, ἐπηρεασμένοι ἀπό τόν Πλατωνισμό, ἀντιμετωπίζουν τήν ὕλη καί ἐν γένει τήν κτιστή δημιουργία, ὡς ἀντιτιθέμενη μέ τόν πνευματικό χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ὀδηγοῦνται σέ νοοτροπίες καί πρακτικές ὑποβιβασμοῦ καί δαμνοποίησης τῆς ὕλης, θεωρῶντας τό σῶμα, τόν κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο «Ναόν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»¹, ὡς φυλακή τῆς ψυχῆς², πού ὀδήγησε σέ μία χωρίς ὄρια ἀπαξίωση ἢ καί ἀπομύζηση τῆς ὕλικῆς Δημιουργίας³.

Ὑπάρχουν, βεβαίως, καί ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἰδωλοποιοῦν τό σῶμα καί γενικότερα θεοποιοῦν τήν ὕλη, ἐξοβελίζοντας τόν Θεό ἀπό τόν ἐσωτερικό καί ἐξωτερικό κόσμο, ὡς ἀντίδραση μᾶς ἐσφαλμένης πνευματοκρατικῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας, πού ὀδήγησε σέ ἕναν ἄκρατο ἀνθρωποκεντρικό ὀρθολογισμό⁴.

Σ' αὐτό συνέβαλε καί ἡ ἐσφαλμένη θεώρηση τῆς ὕλης ἀπό τήν χριστιανική θεολογία, μέσω ἑνός ἀνθρωποκεντρικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε τήν

¹ Κορ. Β', 6, 16.

² Γοργίας 493Α.

³ Ν. Νησιώτης, «Ἡ Φύση ὡς Κτίσις», Περιοδικό *Σύναξη*, τ. 14 (1985), σ. 93.

⁴ ὁ.π., σ. 94.

πνευματική μόνο διάσταση του ανθρώπου, με πολλές παρεκκλίσεις από τήν ἀληθινή χριστιανική αντίληψη για τήν ὕλη, ὅπως για παράδειγμα ἡ αντίληψη ὅτι ὁ μοναχικός βίος εἶναι ἀντι-ὕλικός καί ἀντι-φυσικός, καλλιερῶντας τήν ἀνισορροπία στήν αντίληψη ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστη ἐνότητα πνεύματος καί σώματος-ὕλης⁵.

Κατά συνέπεια, ἐρευνητέα ἡ θέση τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογικῆς παραδόσεως ἔναντι τῆς ὕλης καί τῆς κτιστῆς δημιουργίας, δεδομένου ὅτι ἡ περὶ κτίσεως θεολογία σχετίζεται μέ τήν αντίληψη πού ἔχουμε γιά τόν Θεό καί τήν στάση πού πρέπει νά τηρήσουμε ἔναντι τῆς κτίσεως, ιδιαίτερα σήμερα, πού ἡ κτίση «συστενάζει καί συνωδίνει»⁶.

Ἡ παρούσα ἐργασία θά ἐπιχειρήσει νά προσεγγίσει τήν θέση τῆς ὕλης καί τῆς κτιστῆς δημιουργίας στήν Ὁρθόδοξη Θεολογία, ἐρευνώντας τό θέμα σέ τρεῖς ἄξονες:

- Τό περιεχόμενο τοῦ ὄρου «κτίση» στά κείμενα τῆς Ἁγίας Γραφῆς.
- Τήν σχέση ἀνθρώπου καί κτίσης.
- Τήν εὐχαριστιακή νοηματοδότηση τῆς κτίσεως.

A. Οἱ ὄροι «κτίση» καί «φύση» στήν Ἁγία Γραφή

Στό πρῶτο κεφάλαιο τῆς *Γένεσης* βλέπουμε γιά πρώτη φορά μιὰ κοσμολογία, ἡ ὁποία δέν ἐπιχειρεῖ νά ἀπαντήσει στό «πῶς» τῆς δημιουργίας, ἀλλά τό «ποῖός» δημιούργησε τόν κόσμ⁷.

Ὁ Θεός, κατά τήν Ἁγία Γραφή, προχώρησε ἐλεύθερα στήν δημιουργία, χωρίς νά προκαθορίζει θετικά ἢ ἀρνητικά τήν τρεπτή φορά τῶν κτιστῶν. Ἡ ἀνάδυση τῶν ὄντων ἐκ μί ὄντων ἐνέχει τήν δυνατότητα τῆς τελείωσης ἢ τῆς διάλυσης καί ἀνυπαρξίας τους, ὡς φυσικῶν ἐθελούσιων, ὅμως, ἀποτελεσμάτων τῆς κτιστότητας τους⁸.

Διαβάζουμε λοιπόν στό βιβλίο τῆς *Γένεσης* ὅτι ὁ Θεός ἔπλασε τόν κόσμ^ο σέ ἕξι μέρες. Ὅλα ὅσα συγκροτοῦν τόν κόσμ^ο, τά δημιούργησε μέ μόνο τό πρό-

⁵ ὁ.π., σ. 96.

⁶ Ρωμ. 8, 22.

⁷ Μαρτσούκα Νίκου, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καί θεολογία στήν «Ἐξαιήμερο»* τοῦ Μ. Βασιλείου, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 21990.

⁸ Γιαγκάξογλου Σταύρου, *Κοινωνία θεώσεως. Ἡ σύνθεση Χριστολογίας καί Πνευματολογίας στό ἔργο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2001.

σταγμα του λόγου του. Καί τίν ἕκτη μέρα, τίν ἴδια μέρα πού ὀλοκλήρωσε τίν δημιουργία καλῶντας στήν ὑπαρξη τά θηρία καί τά κτήνη καί τά ἔρπετά τῆς γῆς, καί ἀφοῦ εἶδε ὁ Θεός τό κάλλος τῆς συνόλης κτίσεως, προχώρησε στήν πλάση τοῦ ἀνθρώπου.

Μέ βάση τά παραπάνω δεδομένα, γίνεται κατανοητό τό γιατί ἡ Ἁγία Γραφή δέν κάνει λόγο γιά φύση ἢ γιά ὕλη καί στή θέση του χρησιμοποιεῖ τόν ὄρο «κτίσις».

Κατά τόν Νίκο Νησιώτη⁹ μέ τόν ὄρο «κτίσις» ἐπισημαίνονται τρεῖς ἔννοιες:

- Ἡ ἔννοια τῆς καθόλου Δημιουργίας, πού περιλαμβάνει τίν ὕλη, τά ζῶα, τά φυτά καί τόν ἀνθρώπο σέ πλήρη σχέση καί συνύπαρξη.
- Ἡ ἔννοια τῆς σύνολης Δημιουργίας, ὡς ὀργανικοῦ ὅλου μέ ὑπόστασι, ὑπαρξη καί σκοπιμότητα.
- Ἡ ἔννοια τῆς φροντίδας τοῦ Δημιουργοῦ, πού κτίζει διά τοῦ Λόγου ἀπό Ἀγάπη μέ μία σκοπιμότητα, τίν εὐδαιμονία κάθε δημιουργήματος.

Τά πάντα βρίσκουν τίν πληρότητά τους μέσα ἀπό τίν προσωπική σχέση μέ τόν Θεό, μέσα στήν ἴδια τίν Δημιουργία, ἀφοῦ ὁ δημιουργικός Λόγος μετέχει σ' αὐτήν φυσιολογικά, ὕλικά καί ἱστορικά.

Ὁ ὄρος «φύση», ὡς κτίσις, χρησιμοποιεῖται γιά νά δηλωθοῦν τρεῖς βασικές ἐνέργειες τοῦ Δημιουργοῦ:

Α. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ: Μέ τίν φύση, θεωρούμενη ὡς κτίσις, μποροῦμε νά συλλάβουμε τίν δημιουργική ἐνέργεια τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ, καθῶς καί τίν ὑπόστασί Του, καθῶς ἐνεργεῖ ἀπό ἀγάπη μέ σοφία.

Β. Ἡ ἀνακαινιστική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: Ἡ φύση παρουσιάζεται ὡς ἀνακαινιζόμενος ὀργανισμός, ὡς συνέπεια τῆς βασικῆς θέσεως ὅτι ὅλα ὑπόκεινται στό ἀνακαινιστικό ἔργο διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐφ' ὅσον «δι' αὐτοῦ (του Λόγου τοῦ Θεοῦ) ἔκτισται τά πάντα»¹⁰. Ἔτσι ἡ Δημιουργία, ἡ φύση, ἡ κτίσις, ἡ ὕλη παρουσιάζονται ὡς ζῶν ὀργανισμός, πού ἀναπτύσσεται καί ἀνανεώνεται μαζί μέ τόν ἀνθρώπο, μέσα ἀπό τίν δημιουργική συνέργειά του στό δημιουργικό ἔργο τοῦ Θεοῦ.

Γ. Ἡ λυτρωτική ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ: Ἡ φύση-κτίσις καταξιώνεται διά τῆς μετοχῆς τῆς στό ἀπολυτρωτικό ἔργο τοῦ Δημιουργοῦ. Καθῶς φέρει ἐν ἑαυτῇ τά σίγματα τῆς ἐπιναστατικότητας τοῦ ἀνθρώπου, συστενάζουσα καί συνωδίνουσα¹¹, προσβλέπει στήν ἴδια ἀπελευθέρωση, ὅπως ὁ ἀνθρώπος, ὡς δημιούργημα καί αὐτή τοῦ Θεοῦ «ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καί αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερωθῆσεται ἀπό τῆς

⁹ Ν. Νησιώτης, σ. 99 κ.έ.

¹⁰ Κολοσ. 1, 16.

¹¹ Ρωμ. 8, 22.

δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»¹².

Ἡ κτίσις, στό σύνολό της, ὀφείλει τὴν ὑπαρξή της στόν Θεό, καθώς ἐπίσης τὴν συντήρησι καὶ τὴν τελειώσή της. Δομεῖται σέ μιά ἱεραρχία, ἐνοποιημένη μὲν χωρὶς ἐξαρέσεις ἀπὸ τόν ὑψηλότερο ἄγγελο μέχρι τὴν ἄλογη κτίσις, ἀλλά καὶ διακρινόμενη ἀνάλογα μὲ τόν βαθμὸ δεκτικότητος τῆς θείας ἐνέργειας ἀπὸ μέρους τοῦ κάθε ὄντος¹³.

Ἡ Ὁρθόδοξη θεολογικὴ παράδοσι χρησιμοποιεῖ μιά ὀλιστικὴ προσέγγισι στό θέμα ἢ πρόβλημα τῆς σχέσεως ἀνθρώπου καὶ κτίσεως. Μὲ βάση αὐτὴ τὴν προσέγγισι τὰ πάντα εἶναι συνδεδεμένα μεταξὺ τους. Ἐπομένως, ὁ ἀνθρώπος ἀποτελεῖ ὀργανικὸ μέρος τῆς φύσεως καὶ δέν νοεῖται χωρὶς αὐτήν. Εἶναι «εἰκὼν Θεοῦ», φέροντας μέσα σπὴν ὑλικὴ δημιουργία ἰδιότητες πού ἀνήκουν στόν Θεό, ὥστε νά μπορέσει ἢ κτίσις νά κοινωνεῖ μὲ τό θεῖο καὶ ἔτσι νά ζήσει αἰώνια.

Ὡς ἐκ τῶν προεκτεθέντων ἀνθρώπος καὶ κτίσις, ὡς ἔργα τοῦ ἴδιου τεχνίτη συνδέονται στενότερα. Ἡ σχέση τους εἶναι ἀμοιβαία καὶ ἀνάλογη· ἐνῶ ὁ κόσμος ὑπερβαίνει τόν ἀνθρώπο κατὰ τό μέγεθος, ὁ ἀνθρώπος ξεπερνᾷ τὴν κτίσις κατὰ τὴν σύνεσι, ἀφοῦ κανένα ἄλλο αἰσθητὸ δημιούρημα δέν ἀξιώθηκε νά λάβει ψυχὴ. Ἡ σχέση, ὅμως, αὐτὴ δέν εἶναι σχέση κυριαρχίας καὶ ὑποδούλωσις, ἀλλά συν-κοινωνίας καὶ ἀλληλομεθέξεως, ἀφοῦ ὁ ἕνας εἰσχωρεῖ στό βάθος τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου, φανερόνοντας ἔτσι τὴν τέλεια ἀλληλοπεριχωρησὴ τους. Ὁ ἀνθρώπος δίχως τόν κόσμο καὶ ὁ κόσμος δίχως τόν ἀνθρώπο δέν ἔχουν κανένα λόγο ὑπάρξεως¹⁴.

B. Σχέσι ἀνθρώπου καὶ κτίσεως

Σύμφωνα μὲ τὴ διήγησι τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως ὁ Θεός, ἀφοῦ δημιούρησε τόν ἀνθρώπο, φύτεψε γιὰ χάρι του ἕναν παράδεισο, δηλαδή ἕναν πανέμορφο κῆπο, σπὴν Ἐδέμ, κι ἐκεῖ τόν ἐγκατέστησε, προσφέροντάς του τὴν δυνατότητα τῆς ζωῆς, τῆς «ὄντως ζωῆς», τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀθανασίας, χαρίζοντάς του τόν κόσμο, τὴν τροφὴ, ὡς γεγονὸς κοινωνίας μαζί Του¹⁵.

¹² Ρωμ. 8, 21.

¹³ Ν. Α. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β΄*. Ἐκθεσι τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σέ ἀντιπαράθεσι μὲ τὴ δυντικὴ χριστιανισμὴν, ΦΘΒ 3, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 180.

¹⁴ Γαγκᾶζογλου Σταύρου, ὀ.π.

¹⁵ Γιανναρά Χρήστου, *Ἀλφαβητάρι τῆς πίστεως*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1983.

Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε στό τέλος τῆς σύνολης Δημιουργίας, καί ὄχι ἀπό τίν ἀρχή τῆς, τοποθετήθηκε στό κέντρο τοῦ κόσμου, καί ὄχι ἐπάνω ἀπό τόν κόσμο οὔτε ὅπουδήποτε μέσα στόν κόσμο, σάν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, μέ ἕνα σκοπό: νά ὁμοιάσει στό ἀρχέτυπό του –τόν Δημιουργό Θεό– «διοικῶντας» τόν Κόσμο· ὄχι μέ ὅποιονδήποτε τρόπο ἀλλά μέ τόν ἴδιο τόν τρόπο –καί γιά λογαριασμό τοῦ Θεοῦ. Πλάστηκε γιά νά γίνει τελικά ὁμοιος μέ τό δημιουργικό ἀρχέτυπό του, τόν Θεό, ἀκριβῶς μέσα ἀπό αὐτήν τήν ἀποστολή πού Ἐκεῖνος τοῦ ἀνέθεσε: τήν «διοίκηση» τῆς σύνολης δημιουργημένης πραγματικότητας γιά λογαριασμό του.

Ὅπως παρατηρήθηκε, αὐτή ἡ λεπτομέρεια τῆς Βίβλου στήν δημιουργία τοῦ Ἀνθρώπου σημαίνει δύο πράγματα, πρῶτον ὅτι ἡ ὕλη δέν ἀποτελεῖ ὄντολογική ἔκπτωση τῆς Δημιουργίας ἀλλά οὐσιαστικό στοιχεῖο τῆς. Ἡ ὕλη, ἡ κτίσις, ὡς ἔργο τοῦ Θεοῦ, δέν εἶναι κακή ἀλλά καλή, πού ἀξίζει νά ζήσει αἰώνια, μέσφ ὅμως τοῦ Ἀνθρώπου.

Ὁ Θεός εὐλόγησε τόν ἄνθρωπο καί τόν ἔταξε νά ἐξουσιάζει καί νά χρησιμοποιεῖ γιά τή δική του ὠφέλεια ὅ,τι δημιούργησε πάνω στή γῆ. Ἡ ιδιότητά του αὐτή τοῦ κυρίαρχου καί ἐξουσιαστή τῆς κτίσεως συνεπάγεται τήν ὑποχρέωση καί τήν εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν σωστή κυριαρχία καί τήν συνεχῆ προστασία τῆς κτίσεως.

Ἡ ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου στόν «παράδεισο» εἶναι «ἐργάζεσθαι αὐτόν καί φυλάσσειν». Δύο χαρακτηριστικές λέξεις πού τονίζουν τά δικαιώματα καί τίς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στό περιβάλλον πού ζεῖ, δηλαδή τήν σωστή ἐκμετάλλευσή του καί τήν προστασία. Ἡ ἔννοια τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου στήν κτίσις δέν εἶναι ἀπεριόριστη. Ἐμπερικλείεται μέσα στά πλαίσια τῆς ἱκανότητάς του νά ἐκμεταλλεύεται τίς δυνατότητες τῆς κτίσεως, ὥστε νά τόν βοηθεῖ καί νά τόν ὑπηρετεῖ.

Αὐτό συνεπάγεται τήν ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου νά προστατεύει τήν κτίσις. Τό «ἐργάζεσθαι καί φυλάσσειν»¹⁶ εἶναι δύο ἔννοιες ἀλληλένδετες. Ἡ σωστή ἐκμετάλλευση ἐμπεριέχει τήν ἔννοια τοῦ «φυλάσσειν» καί τό ἀντίθετο. Ἔτσι, ὅποιαδήποτε προσφορά τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τήν κτίσις εἶναι προσφορά στόν ἑαυτό του καί ὅποιαδήποτε συμπεριφορά πρὸς αὐτήν ἀντανακλᾷ στόν ἴδιο.

Ἀπό τίς διηγήσεις τῆς Γενέσεως προκύπτουν δύο σημαντικά στοιχεῖα: α) ὅτι ἡ κτίσις, χωρίς τήν παρουσία σ' αὐτή τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς ἀρμοδιότητες πού τοῦ ἔδωσε ὁ Θεός, θά ἦταν ἀτελής καί χωρίς σκοπό καί β) ὅτι ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πνευματική του τελείωση καί οἱ σχέσεις του μέ τόν Δημιουργό

¹⁶ Γέν. 2, 15.

του εξαρτώνται από τό περιβάλλον, στό όποιο ζεί, καί από τί συμπεριφορά του πρός αυτό¹⁷.

Γιατί, μόνο μέσα στά όρια του κόσμου ό προσωπικός άνθρωπος συναντάει τόν προσωπικό Θεό, όχι πρόσωπο μέ πρόσωπο, αλλά κεκρυμμένο, όπως συναντάει κανείς ένα ποιητή κρυμμένο στόν λόγο τής ποιήσης ή ένα ζωγράφο στόν λόγο τών χρωμάτων¹⁸.

Κατά τόν Ίερομόναχο Γρηγόριο¹⁹, ή κτίση όλόκληρη, νοητή καί αισθητή, συμμετέχει στην λειτουργία τής Ευχαριστίας του Θεού. Ό Θεός δημιούργησε έτσι τόν άνθρωπο, ώστε νά αποτελεεί σμίκρυνση του σύμπαντος, καί τό σύμπαν έτσι, ώστε νά αποτελεεί μεγέθυνση του ανθρώπου. Ό αισθητός κόσμος εκπληρώνει τήν λειτουργική του διακονία στά χέρια του ανθρώπου. Όπως κατά τή Δημιουργία ό κόσμος περιμένει στό πρόσωπο του ανθρώπου τόν άρχοντά του καί ύποτάσσεται σ' αυτόν, έτσι καί στην έπιστροφή τών πάντων στό Δημιουργό, ό κόσμος προχωρεί διά του ανθρώπου καί μαζί μέ τόν άνθρωπο καί φθάνει στό ύπερουράνιο θυσιαστήριο.

Γ. Ευχαριστιακή νοματοδότηση τής κτίσεως

Ή Θεία Λειτουργία στην όρθόδοξη Παράδοση είναι ή κατεξοχίν ευχαριστιακή πράξη αναφοράς του κόσμου καί τής ζωής στόν Θεό, ή όποία καταφάσκει τήν ύλη καί γενικότερα τόν υλικό κόσμο. Ό υλικός κόσμος για τήν Θεία Λειτουργία δέν είναι ένα απρόσωπο καί αδιάφορο αντικείμενο, τό όποιο άντλεί τήν ύπαρξή του από τόν έαυτό του, άλλ' αποτελεί μαζί μέ τόν άνθρωπο δημιουργία του άκτιστου καί υπερβατικού Θεού μέσω του Υίου καί Λόγου του Θεού.

Ό άνθρωπος μέσα στην Θεία Λειτουργία προσλαμβάνει τήν ύλη, όχι για νά τήν οικειοποιηθεί καί νά τήν χρησιμοποιήσει αποκλειστικά για τήν ικανοποίηση τής άτομικής του επιβίωσης καί άπληστίας, αλλά για νά τήν αναφέρει ευχαριστιακά καί δοξολογικά στόν Τριαδικό Θεό. Ή ευχαριστιακή αυτή κίνηση σημαίνει αναγνώριση εκ μέρους του ανθρώπου ότι ό υλικός κόσμος δέν είναι ένα ούδέτερο αντικείμενο πρός κτίση καί κατάκτηση, πρός χρήση καί κατά-

¹⁷ Γαλάνη Ιωάννη, *Άνθρωπος καί Κτίση στή Βιβλική Παράδοση*, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2010.

¹⁸ Γιανναράς ό.π., σ. 69.

¹⁹ Γρηγορίου, Τερ., «Ό κόσμος τόπος λειτουργικός», *Σύναξη* 14 (1985), σσ. 21-24.

χρησι, αλλά, μέσα από τήν Εὐχαριστία λογίζεται ὡς δῶρο καί εὐλογία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἄνθρωπο, τό ὅποιο ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νά ἐπιστρέψει εὐχαριστιακά καί δοξολογικά στόν Θεό του, γιά νά συνεχίσει ὁ Τριαδικός Θεός νά ἀπαντᾷ μέ μεγαλύτερη ἀγάπη καί εὐλογία. «Γιατί ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι εὐγνώμων (εὐχάριστος) πρὸς τόν Δημιουργό του εἶναι δοχεῖο τῆς ἀγαθότητος καί ὄργανο τῆς δοξολογίας Του»²⁰.

Ὁ ἄνθρωπος, ἀναγνωρίζοντας ὅτι ἡ κτίσις εἶναι ἓνα πολύτιμο δῶρο καί μιά εὐλογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν, ἀπαντᾷ στόν Θεό μέ μιά δική του πράξη ἀγάπης καί εὐγνωμοσύνης, πού εἶναι ἡ Εὐχαριστία. Ὁ ἄνθρωπος προσλαμβάνει καί μεταφέρει στήν Θεία Λειτουργία τόν ὑλικό κόσμο, δηλαδή τόν ἄρτο, τόν οἶνο καί τό ἔλαιον, ὡς τά πιό ἀντιπροσωπευτικά δῶρα τῆς ὑλικῆς δημιουργίας.

Κατά τόν Ἰω. Ζηζιούλα «οἱ πιστοί δέν πηγαίνουν μόνοι στήν Ἐκκλησία, ἀλλά συνοδεύονται ἀπό τά δῶρα τῆς δημιουργίας, τόν ἄρτο, τόν οἶνο καί τό ἔλαιο»²¹. «Κάθε πιστός πού πηγαίνει στή Λειτουργία, φέρνει μαζί του –καί τό ἐννοοῦμε αὐτό πολύ ρεαλιστικά– τόν κόσμο»²². Οἱ πιστοί, σ' αὐτή τήν εὐχαριστιακή συνάντησι καί κοινωνία μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ κεφαλή τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, παρακαλοῦν τόν Τριαδικό Θεό γιά τήν ἀκεραιότητα καί τήν σωτηρία ὁλόκληρης τῆς ὑλικῆς δημιουργίας. Παρακαλοῦν τόν Θεό γιά τίς βιοτικές ἀνάγκες ὄλων τῶν ἀνθρώπων, τήν καρποφορία τῆς γῆς, τήν γαλήνη τῶν θαλασσῶν, τούς οὐριους ἀνέμους, τήν εἰρήνη στόν κόσμο, γι' αὐτούς οἱ ὅποιοι ἀπουσιάζουν γιά εὐλογη αἰτία καί γιά κάθε μικρή ἢ μεγάλη ἀνάγκη ὁλόκληρου τοῦ εὐχαριστιακοῦ σώματος.

Ἡ πιό μεγάλη ὄμως ἐπιβεβαίωσι τῆς ἀξίας τοῦ ὑλικοῦ κόσμου εἶναι ἡ χρησιμοποίησι στήν Εὐχαριστία τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου, γιά νά γίνουν τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ ἐνανθρωπίσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τά ἀγαθά τῆς ὑλικῆς δημιουργίας γίνονται ἔσαει ὁ φυσικός σύνδεσμος καί ὁ χῶρος συνάντησις μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ὅπως συνέβη καί μέ τήν ἐνανθρώπησι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Εἶναι ἡ ἐπανάληψι τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ –πού φανερώθηκε μέ τήν ἐνανθρώπησι τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ– γιά νά σωθεῖ ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος»²³.

²⁰ Γρηγορίου Ἱερ., *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987, σ. 267.

²¹ Ζηζιούλας Ἰ. (Μητρ. Περγάμου), *Ἡ κτίσις ὡς Εὐχαριστία, Θεολογική προσέγγισι στό πρόβλημα τῆς Οἰκολογίας*, ἐκδ. Ἀκρίτας, [Ορθόδοξη Μαρτυρία 44], Ἀθήνα 1982, σ. 22.

²² Ζηζιούλας, ὁ.π., σ. 20.

²³ Κεσελόπουλος Ἀν., *Ἄνθρωπος καί φυσικό περιβάλλον*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 209-210.

Ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη, χωρὶς νὰ παραγνωρίζει τὸ τραγικὸ γεγονός τῆς «ἀστοχίας» τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ἢ ὁποῖα ἀμαύρωσε τὸ «κατ' εἰκόνα» τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ διέκοψε τὴν πορεία τελείωσης τῆς κτίσης, παρακαλεῖ ἱκετευτικὰ τὸν Θεὸ νὰ δεχτεῖ τὰ ὑλικά δῶρα τῆς δημιουργίας, γιὰ νὰ μὴ μείνουν μόνιμα στὴν κατάσταση τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου. Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι τὸ «φάρμακο τῆς ἀθανασίας», ἀκριβῶς διότι μὲ τὴν ἀποδοχὴ καὶ τὴν κατάφασί της πρὸς τὸν κόσμον ἀντιφάσκει πρὸς τὴν φθορὰ του²⁴. Τὰ δῶρα τῆς ὑλικῆς δημιουργίας προσφέρονται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο εὐχαριστιακὰ καὶ δοξολογικὰ στὸν Τριαδικὸ Θεό, γιὰ νὰ μετατραποῦν μὲ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ.

Οἱ πιστοί, χωρὶς νὰ ἀλλάζει ἡ δική τους φύση, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ μεταβάλλονται οἱ φυσικὲς ιδιότητες τῶν προσφερόμενων δώρων, βιώνουν μιὰ καθολικὴ μεταμόρφωση, μιὰ συγκλονιστικὴ μεταβολὴ στὸν τρόπο ὕπαρξης τῆς φύσης τους. «Αὐτὸ πού μεταβάλλεται μὲ τὴν ζωοποιὸ ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι ἡ φύση τῶν ἀτόμων καὶ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὁ τρόπος ὑπάρξεως τῆς φύσης»²⁵.

Οἱ χριστιανοί, τὴν στιγμὴ τῆς Εὐχαριστίας, καλοῦνται νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ὑλικὴ δημιουργία ὡς εὐλογία τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτούς, τὴν ὁποῖα ὀφείλουν νὰ ἀναφέρουν εὐχαριστιακὰ καὶ ἐπιστρεπτικὰ στὸν Θεό, χωρὶς νὰ τὴν οἰκειοποιηθοῦν καὶ νὰ τὴν ἀπαιτήσουν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους. Πρόκειται, στὴν πραγματικότητά, «γιὰ τὴν ἀναστροφή τῆς στάσης τοῦ Ἀδάμ, πού ἰδιοποιήθηκε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἀνέφερε στὸν ἑαυτὸ του»²⁶.

Ἔτσι, «ἡ «οἰκολογία» τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ εὐχαριστιακὴ νοηματοδότηση καὶ χρῆση τοῦ κόσμου»²⁷. Ἡ εὐχαριστιακὴ νοηματοδότηση τῆς ὕλης καὶ τοῦ κτιστοῦ κόσμου δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἰδιοποίησιν καὶ τὴν παράχρησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὴν κατανόησίν τους ὡς κάτι ἱερό, καθὼς ὁ κόσμος δὲν βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τίς ἄκτιστες θείες ἐνέργειες καὶ τὴ διαρκῆ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται νὰ ἀντικρίσουν τὴν ὑλικὴ δημιουργία ὡς μιὰ ἱερὴ πραγματικότητα, τὴν ὁποῖα ὀφείλουν νὰ προστατεύουν, ὥστε νὰ ἀναδειξοῦν τὸ τελικὸ τῆς σχέδιου, τὸν σκοπὸ

²⁴ Ζηζιούλας, ὁ.π., σ. 24.

²⁵ Γιανναράς, ὁ.π., σ. 194.

²⁶ Ζηζιούλας Ι., (Μητρ. Περγάμου), «Ὁ ἄνθρωπος, ἱερέας τῆς κτίσεως. Μιὰ συμβολὴ στὴ σύλληψη τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος» στὸν συλλογικὸ τόμον *Ζωντανὴ Ὁρθοδοξία στὸν σύγχρονον κόσμον*, [ἐπιμ. ἔκδ. Α. Walker - Κ. Καρράς], (μτφρ. Ἰ. Ροσιλίδης), ἔκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2001, σ. 222.

²⁷ Γιανναράς Χ., «Φύση καὶ Ἱστορία στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη», *Σύναξη* 56 (1995), σ. 46.

καί τόν προορισμό της. «Ο κόσμος εἶναι κίνηση, εἶναι μιά δυναμική πραγματικότητα. (...) Δέν ἀνακυκλώνεται, οὔτε ἀναπαράγεται αἰώνια. Ὅπως ἡ βυζαντινὴ θεία λειτουργία, ἔτσι κι αὐτός εἶναι μιά κίνηση πρὸς ἓνα τέρμα, ἓνα τελικό σκοπό»²⁸.

Ὁ ὕλικός κόσμος, ὅπως προαναγγέλλεται ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη στὴν Ἀποκάλυψη, δέν θὰ ὀδηγηθεῖ σέ ἐξαφάνιση, ἀλλὰ σέ ἀναδημιουργία, σέ «καινὴ» κτίσις²⁹. Ἡ ὕλικὴ δημιουργία, σύμφωνα μὲ τὸν Εὐαγγελιστὴ τῆς ἀγάπης, δέν θὰ καταστραφεῖ, ὅπως ἡ Βαβυλώνα, τὸ σύμβολο τῆς ἀποξένωσης τόσο ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπὴ κτίσις. Ἡ ὀριστικὴ ἀνακαινίσις, ἄλλωστε, τῆς ὕλικῆς δημιουργίας, ἐνῶ προαναγγέλλεται νά συμβεῖ στὰ ἔσχατα, πραγματοποιεῖται ἤδη μέσα στὴν Θεία Λειτουργία μὲ τὴν μεταμόρφωση τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου σέ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ³⁰.

«Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν προοπτικὴ ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ κτίσις, πού ξαναβρίσκει τὴν ἐνότητά της καὶ χριστοποιεῖται»³¹.

Ἐπίλογος-Συμπεράσματα

Ἡ κτίσις γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση παραμένει πάντα ἡ ἐλεύθερη καὶ χαριστικὴ δημιουργία τοῦ ἁκτιστοῦ καὶ ὑπερβατικοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος προ(σ)καλεῖται ἐλεύθερα νά ἀναφέρει εὐχαριστιακά καὶ δοξολογικά στὸν Τριαδικὸ Θεό, γιὰ νά μὴν ἐπιστρέφει ξανά στὴν ἀπόλυτη ἀνυπαρξία καὶ στὸν θάνατο.

Ἡ πιὸ μεγάλη μάλιστα ἐπιβεβαίωση τῆς ἀξίας τοῦ ὕλικου κόσμου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία εἶναι ἡ χρησιμοποίηση στὴν Θεία Εὐχαριστία τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, γιὰ νά γίνουν τὸ Ἅγιο Σῶμα καὶ τὸ Τίμιο Αἷμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ αὐτὰ ἀγαθὰ τῆς ὕλικῆς δημιουργίας γίνονται ἔτσι, ἐσαεὶ, ὁ φυσικὸς σύνδεσμος καὶ ὁ χῶρος συνάντησης μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἀφθαρτοποίηση καὶ ἀκεραιοποίηση τῆς κτίσις γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία εἶναι συστατικὸ στοιχεῖο τῆς ἠθικῆς της, τοῦ ἥθους καὶ τῆς ζωῆς της.

²⁸ Ζηζιούλας Γ., «Ἀποκάλυψη καὶ φυσικὸ Περιβάλλον», *Σύναξη* 56 (1995), σ. 19.

²⁹ *Ἀποκ.* 21, 2-3.

³⁰ Γιαγκάζογλου Στ., «Τὸ Ὁρθόδοξο "Ἡθος"» στὸ Ἀγόρας Κ. κ.ἄ., *Πίστη καὶ Βίωμα τῆς Ὁρθόδοξιας, Τόμος Α': Δόγμα, Πνευματικότητα καὶ ἥθος τῆς Ὁρθόδοξιας*, ΕΑΠ, Πάτρα 2002, σ. 268.

³¹ *Κεσελόπουλος*, ὁ.π.

Μ' αὐτή τὴν ἔννοια ἡ ἠθικὴ τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης δὲν ἐνδιαφέρεται πρωτίστως γιὰ τὴν βελτίωση τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτῆρα τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἢ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ κατεξοχὴν γιὰ τὴν σωτηρία, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὅλου ἀνθρώπου (σώματος καὶ ψυχῆς), καθὼς καὶ ὁλόκληρης τῆς ὑλικῆς δημιουργίας.

Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀντικρίσει τὴν ὕλη καὶ τὴν κτιστὴ δημιουργία ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν, γιὰ νὰ κατορθώσει ἔτσι νὰ προστατεύσει τὸν κόσμον καί, συγχρόνως, νὰ τὸν ἐπιστρέψει εὐχαριστιακά καὶ δοξολογικά πρὸς Αὐτόν.

Καὶ αὐτὸ γιὰτί, ὅπως ἀναφέρει ὁ π. Δ. Στανιλόε, «ὁ κόσμος αὐτός εἶναι δρόμος, δὲν εἶναι τὸ τέρμα τοῦ δρόμου».

Βιβλιογραφία

- Ν. Νησιώτης, *Ἡ Φύση ὡς Κτίσις*, Περιοδικό «Σύναξη», τ. 14 (1985).
- Ματσούκας Νίκος, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν «Ἐξαήμερο» τοῦ Μ. Βασιλείου*, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1990.
- Ματσούκας Νίκος, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β΄: Ἐκθεσις τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεσιν μὲ τὴ δυτικὴ χριστιανοσύνη*, ΦΘΒ 3, ἔκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006.
- Γιαγκάζογλου Σταῦρος, *Κοινωνία θεώσεως. Ἡ σύνθεσις Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2001.
- Γιαγκάζογλου Σταῦρος, «Τὸ Ὁρθόδοξο "ἦθος"» στὸ Ἀγόρας Κ. κ.ἄ., *Πίστη καὶ Βίωμα τῆς Ὁρθοδοξίας, Τόμος Α΄: Δόγμα, Πνευματικὸτητα καὶ ἦθος τῆς Ὁρθοδοξίας*, ΕΑΠ, Πάτρα 2002.
- Γιανναράς Χρῆστος, *Ἀλφαβητᾶρι τῆς πίστεως*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1983.
- Γιανναράς Χρῆστος, «Φύσις καὶ Ἱστορία στὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννη», *Σύναξη* 56 (1995).
- Γαλάνης Ἰωάννης, *Ἄνθρωπος καὶ Κτίσις σπὴ Βιβλικὴ Παράδοσις*, ἔκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2010.
- Γρηγόριος Ἱερομόναχος «Ὁ κόσμος τόπος λειτουργικός», *Σύναξη* 14 (1985).
- Γρηγόριος Ἱερομόναχος: *Ἡ Θεία Λειτουργία*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987.
- Ζηζιούλας Ἰ. (Μπτρ. Περγάμου), *Ἡ κτίσις ὡς Εὐχαριστία, Θεολογικὴ προσέγγισις στὸ πρόβλημα τῆς Οἰκολογίας*, ἔκδ. Ἀκρίτας, [Ὁρθόδοξη Μαρτυρία 44], Ἀθήνα 1998.
- Ζηζιούλας Ἰ. (Μπτρ. Περγάμου), «Ὁ ἄνθρωπος, ἱερέας τῆς κτίσεως. Μιὰ συμβολὴ σπὴ συζήτησις τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος» στὸν συλλογικὸ τόμο *Ζωντανὴ Ὁρθοδοξία στὸν σύγχρονον κόσμον*, [ἑπιμ. ἔκδ. Α. Walker - Κ. Καρράς], (μτφρ. Ι. Ροπλίδης), ἔκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2001.
- Ζηζιούλας Ἰ. (Μπτρ. Περγάμου), «Ἀποκάλυψιν καὶ φυσικὸ Περιβάλλον», *Σύναξη* 56 (1995).
- Κεσελόπουλος Ἀνέστης, *Ἄνθρωπος καὶ φυσικὸ περιβάλλον*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Δ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ
Δρ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ Α.Π.Θ. - ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ

«ΤΟ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ ΟΝΟΜΑ ΜΗ ΦΟΒΗΘΩΜΕΝ...»*

Στόν βιβλικό κόσμο και στην ὀρθόδοξη πατερική θεολογία, ὁ ἐρωτικός λόγος ἔχει κυρίαρχη παρουσία. Κτίσις (μὴ ὄν) και θεότητα (ὄν) συνδέονται μὲ μία ἀγαπητική και ἐρωτική σχέση.

Στὴν Παλαιά Διαθήκη ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ παραδίδεται ὡς ἐντολή ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου...» (Δευτ. 6,5). Ὁ προφητὰναξ Δαυὶδ βίωνε τὸν θεῖο ἔρωτα ὡς ἐσώτατη προσωπική του ἐμπειρία (Ψαλμ. 62,2-3. 17,2 κ.ά.). Ἀλλά και ὁ Λευίτης Ἰσααφ, ἕνας ἀπὸ τοὺς τριάκοντα ἀρχιμουσικούς τοῦ Δαυὶδ, ὁ και «βλέπων» ἀποκαλούμενος, περιπαθῶς ἐκφράζει τὴν ἐνδόμυχή του ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό (Ψαλμ. 41,2-3. 72,26 κ.ά.). Τέλος, ὁ Σολομών εἰς τὸ «Ἄσμα Ἀσμάτων» ἐπιχειρεῖ νὰ παραστήσει τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό μὲ ζωηρὲς εἰκόνες και ἐκφράσεις παρμένες ἀπὸ τὸν σαρκικό ἐρωτικό βίο.

Και στὴν Καινή Διαθήκη ἡ ἀγάπη ὑπερβαίνει κάθε γνώση: «ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι και τεθεμελιωμένοι» (Εφεσ. 3,18-19). «Μηδενὶ μηδέν ὀφείλετε εἰμὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους» (Ρωμ. 13,8-10 και Ματθ. 22,37-40). Κυρίως ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τῆς Ἀγάπης, διέσωσε τὴν ἐξόχως ὑψηλή διδασκαλία περὶ ἀγάπης και θείου ἔρωτος (Ἰωάν. 17,23. 15,9. 15,10. 14,21 και Α΄ Ἰωάν. 4,8,16).

Ἡ ἐρωτική παράσταση ὑπῆρξε ἡ πιὸ ἐντονη και ἐκφραστική, γιὰ νὰ περιγράψει τὴ σχέση κτίσις και θεότητας, κτιστῶν ὄντων και Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση ἀναφέρεται συχνά και μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση τόσο στὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἀνθρώπο ὅσο και στὸν ἔρωτα τοῦ ἀνθρώπου

* Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περὶ θεῶν ὀνομάτων» PG3, 709 B.

για τόν Θεό. Γράφει ο θεϊός Ἰγνάτιος: «Ὁ δικός μου ἔρωσ ἔχει σταυρωθεῖ» (*Ρωμ.* 7,3). Ὁ μέγας Παῦλος, ὅταν κατέκτησε τόν θεῖο ἔρωτα λέγει μέ ἔνθεο στόμα: «Δέν ζῶ πλέον ἐγώ, ἀλλά ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός» (*Γαλ.* 2,20). Ζεῖ ὄχι τή δική του ζωή, ἀλλά τή ζωή τοῦ ἔραστοῦ ὡς πολύ ἀγαπητή¹.

Ὁ ὅρος *ἔρωσ*, ὡς ὁρμή καί ἔκσταση τοῦ ὄντος πού ἀγαπᾶ καί προσφέρεται σέ μιᾶ ἑτερότητα, ἄν καί ἔχει μία ποικιλία νοημάτων, στήν πατερική θεολογία μεταπλασμένος ἔγινε συνώνυμος τοῦ ὄρου *ἀγάπη*².

Ἔτσι ὁ ἔρωτας εἴτε θεῖος, εἴτε ἀγγελικός, εἴτε ἀνθρώπινος, εἴτε ψυχικός, εἴτε φυσικός, ταυτιζόμενος σαφῶς μέ τήν ἀγάπη ἀποτελεῖ τήν «ένωτικήν» καί «συγκρατητικήν» δύναμη, πού κάνει τά «ὑπέρτερα» νά προνοοῦν γιά τά κατώτερα, τά «ὁμόστιχα» νά μεταλαμβάνουν τί μεταξύ τους «κοινωνική ἀλληλουχία» καί, τέλος, τά «ὑφείμενα» νά ἐπιστρέφουν στήν ἀγκαλιά τῶν κρειττόνων καί ὑπερκειμένων³.

Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καί Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής παγίωσαν αὐτόν τόν ἔρωτα στήν ὀρθόδοξη πατερική παράδοση. Στή σκέψη τοῦ Διονυσίου, ἡ περι ἔρωτος διδασκαλία ἔχει ἄκρως χριστοκεντρικό χαρακτήρα. Ὁ Διονύσιος δέν παλεύει οὔτε γιά τήν ἐκπνευμάτωση τοῦ ἔρωτα οὔτε γιά τήν ἀποϊεροποίησή του, ἀλλά γιά «τό ἐνιαῖον τοῦ θεοῦ καί ἐνός ἔρωτος»⁴.

Ἀντίθετη ἐν προκειμένῳ ὑπῆρξε ἡ γνώμη τοῦ προτεστάντη θεολόγου Anders Nygen, ὁ ὁποῖος χαρακτήρισε διαστροφή τή χρήση τοῦ ὄρου *ἔρωτας* συνώνυμα μέ τήν *ἀγάπη*⁵.

¹ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περί θεῖων Ὀνομάτων», κεφ. Δ΄, 12,13 *Φιλοκαλία* τ. 3 *ΕΠΕ*, σσ. 113-114.

² Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Κεφάλαια διάφορα θεολογικά τε καί οἰκονομικά», PG90, 1384BC· «Τό θεῖον οἱ θεολόγοι ποτέ μὲν ἔρωτα ποτέ δέ ἀγάπην, ποτέ δέ ἔραστον καί ἀγαπητόν καλοῦσιν...». Γρηγορίου Νύσσης, «Εἰς τό Ἄσμα Ἀσμάτων» 13, PG44, 1048C· «Ἐπιτεταμένη γάρ ἀγάπη ἔρωσ λέγεται». Γιά τήν ἔννοια τῆς ἀγάπης στήν Παλαιά καί στήν Καινή Διαθήκη, Π. Μπρατσιώτης καί ὁ Κατάνης Κασσιανός ἀντίστοιχα *ΘΗΕ* 1, σσ. 127-132.

³ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περί θεῖων Ὀνομάτων», 4,15, PG3, 713AB.

⁴ ὄπ. 4,12, PG3, 709C καί Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Σχόλια εἰς τό Περί Θεῖων Ὀνομάτων», PG4, 26CD. Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ἠθική II, Ἄνθρωπος καί Θεός καί συνάνθρωπος, ὑπαρξιακές καί βιοηθικές θέσεις καί προοπτικές*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 363-364. Χρυσόστομου Σταμουῆ, *Ἔρωσ καί θάνατος, Δοκιμή γιά ἕναν πολιτισμό τῆς Σάρκωσης*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2019, ὅπου καί πλούσια σχετική βιβλιογραφία. π. Φιλόθεου Φάρου, *Ἔρωτος φύσις*, ἐκδ. Ἀρμός, σσ. 134-174, ὅπου καί βιβλιογραφία. π. Νικολάου Λουδοβίκου, *Οἱ τρόποι τοῦ προσώπου καί τά βάσανα τοῦ ἔρωτα*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2009². V. Soloviev, *Τό νόημα τοῦ ἔρωτα*, ἐκδ. Ἀρμός.

⁵ Anders Nygen, *Agape and Eros*, μτφ. Philips Watson, ἐκδ. SPCK, London 1982.

Παρόμοιες απόψεις έχουμε στο χώρο της Ὁρθοδοξίας⁶ μέ διατύπωση ἐπιχειρημάτων, τά ὅποια βέβαια ἔτυχαν ἀνάλογης ἀπάντησης⁷.

Οἱ ὀρθόδοξοι πατέρες, ἀκολουθώντας τί ρεαλιστική γλώσσα τῶν βιβλικῶν κειμένων, δέν διστάζουν νά προβάλλουν κυρίως μέ ποιητικές εἰκόνες, τί δύναμη τῆς ἐρωτικῆς σχέσης γιά τί ζωή. Δέν γράφουν ἠθικολογίες, ἀλλά ρεαλιστικά πράγματα τῆς ζωῆς πού θέλουν νά τίν ὀδηγήσουν μέσα ἀπό φωτιά καί δάκρυα στή διαρκῆ ἀνύψωση καί τελείωση⁸.

Γράφει ἐνδεικτικά ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «Μακάριος ὅστις τοιοῦτον πρὸς Θεόν ἐκτίσατο ἔρωτα, οἷον μανικός ἐραστής πρὸς τίν ἑαυτοῦ ἐρωμένην κέκτηται...»⁹. Καί ὁ Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος ποιητικά ὑπογραμμίζει:

«Περιπατῶ καί καίομαι ζητῶν ὧδε κάκεισε
καί οὐδαμοῦ τόν ἐραστήν εὐρίσκω τῆς ψυχῆς μου».

«Οὕτως ἐγένετο καί νῦν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις
ὁ Συμεών ὁ Ἅγιος, ὁ εὐλαβῆς Στουδίτης
οὗτος οὐκ ἐπισχύνετο μέλη παντός ἀνθρώπου
οὐδέ γυμνούς τίνας ὄραν οὐδέ γυμνός ὄρασθαι·
εἶχε γάρ ὄλον τόν Χριστόν, ὄλος αὐτός Χριστός ἦν»¹⁰.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀποκαλεῖ τόν ἔρωτα «Θεοῦ δῶρον»¹¹. Καί ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ἀπαντώντας σέ κάποιες αὐτονόητες ἀντιδράσεις, ὑπογραμμίζει: «Ὡστε τοῦτο δὴ τό τοῦ ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδέ τις ἡμᾶς θορυβεῖτω λόγος περὶ τοῦτο δεδιττόμενος»¹².

Ὁ ἔρωτας ὡς ἀκατάπαυστη τελειωτική κίνηση ἀποτελεῖ τό κατ' ἐξοχὴν γνῶρισμα τῆς φύσεως¹³.

⁶ Ν. Γεωργοπούλου, «Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη καί ὁ ἄνθρωπος», *Θεολογία* 39 (1968) σ. 645. Μοναχοῦ Θεοκλίτου Διονυσίου, *Ἡ αἵρεσις τῶν Νεορθοδόξων* (Ὁ Νεονικολαϊτισμὸς τοῦ κ. Χριστοῦ Γιανναρά) ἐκδ. Ὁρθοδόξου Τύπου, Ἀθήνα, σσ. 20-22.

⁷ Ἰωάννη Ρωμανίδη, *Τὸ προπατορικό ἁμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 36-37. π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Οἱ βυζαντινοὶ ἀσκητικοὶ καί πνευματικοὶ Πατέρες τοῦ ἔκτου, ἑβδομοῦ καί ὄγδοου αἰῶνα*, μτφ. Π. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 23-24, 39.

⁸ Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 138-139.

⁹ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, PG88, 1156C.

¹⁰ «Ἐρωτες θεῶν ὕμων», *Sources Chretiennes*, 174, 16, σσ. 12-13 καί 156, 15, σσ. 205-209.

¹¹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία IB, Εἰς Κολοσσαεῖς», *ΕΠΕ*, τ. 22, σ. 346.

¹² Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περὶ θεῶν ὀνομάτων» PG3, 709B.

¹³ Ν. Ματσούκα, *Κόσμος ἄνθρωπος, κοινωνία κατὰ τόν Μάξιμο Ὁμολογητή*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1980, σ. 135.

Διά μέσου του ἔρωτα μποροῦμε νά κάνουμε καί βαθιά ὄντολογία. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου κατά τήν ὀρθόδοξη θεολογία σημαίνει πορεία καί ἐξέλιξη ἀπό τήν περιοχί τοῦ μηδενός στήν κορυφή τῆς τελειώσης. Ὁ ἄνθρωπος γιά κάποιους πατέρες καθαυτός εἶναι θνητός, γιά κάποιους ἀφθαρτος καί, τέλος, γιά μερικούς φτιαγμένος γιά ἀφθαρσία καί ζωή¹⁴. Ἡ κτιστή ἀνθρώπινη ζωή κινεῖται μεταξύ δύο πόλων, τοῦ θανάτου καί τοῦ ἔρωτα, τοῦ μηδενός καί τῆς τελειότητας. Πρόκειται γιά μιά ἔνταση μεταξύ δύο δυνάμεων μέ στόχο τό ξεπέρασμα τοῦ μηδενιστικοῦ παράγοντα. Δέν εἶναι κυκλική φορά, οὔτε ἐπανάληψη ὁμοίων καταστάσεων, ἀλλά συνεχίς πορεία μέ τό ἐνδεχόμενο βέβαια παλινδρόμησης. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ σκιά τοῦ ἔρωτα. Ὁ θάνατος καί ἡ ἀπόλαυσις, ἡ ἀγωνία καί ἡ χαρά, τό ἄγχος καί τό θαῦμα τῆς γεννήσεως εἶναι τό σπιτόνι καί τό ὑφάδι μέ τά ὁποῖα ὑφαίνεται τό πανί τοῦ ἀνθρώπινου ἔρωτα¹⁵. Σέ ὅλα τά στάδια τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου τά βιώματα τῆς ἀγάπης καί τοῦ θανάτου εἶναι συνυφασμένα. Ἀκόμη καί στή φύση ἡ σχέση τοῦ ἔρωτα καί τοῦ θανάτου ἔχει τίς βιολογικές τῆς ἀναλογίες. Ὁ κηφίνας πεθαίνει μετά τή γονιμοποίηση τῆς βασιλίσσας τοῦ μελισσιοῦ. Χαρακτηριστική καί ἡ περίπτωση τοῦ ἐντόμου «προσευχόμενος μάντης»¹⁶.

Ὁ θάνατος ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης τῶν πρωτοπλάστων (Γεν. 2,17. Ρωμ. 5,12-14. Α΄ Κορ. 15,21-22. Ἐβρ. 9,27). Στίς ἱερές Γραφές ἀπαντᾶται τριπλοῦς θάνατος: 1) ὁ φυσικός (Γεν. 25,11), 2) ὁ ἠθικός, δηλαδή ὁ «ἐν ἁμαρτίαις βίος» (Εφес. 2,1) καί 3) ὁ αἰώνιος θάνατος (Ιακ. 5,20. Ἐβρ. 9,27). Ὡστόσο, ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ «ἐνέδυσεν τοὺς πρωτοπλάστους χιτῶνας δερματίνους» (Γεν. 3,21), γιά νά μπορέσουν νά ἐπιζήσουν καί οἱ ὅποιοι, ὅπως τονίζει ἡ πατερική διδασκαλία, δέν ἀποτελοῦν φυσικό συστατικό στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ὁ Θεός «οἶωνεῖ νεκρότητι περιβαλὼν τόν ἄνθρωπο» συνέζευξε αὐτόν μέ τά ἰδιώματα τῆς ἀλόγου φύσεως, πού στόν ἄνθρωπο ἐμφανίζονται καί λειτουργοῦν ὡς πάθη. Σαφέστερα, ὅ,τι σήμερα ὀνομάζουμε *βιολογική ζωή*¹⁷.

¹⁴ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, «Κατά ἀνθρωπομορφιτῶν», 8PG76, 1092AB. Τοῦ ἰδίου, «Ἐρμηνεία εἰς τήν πρός Ρωμαίους ἐπιστολήν», PG74, 789A. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, «Πρός Αὐτόλυκον», 2, TLG 1725, 1 Section 27, σσ. 1-8.

¹⁵ Φιλόθεου Φάρου, Ἔρωτος φύσις, Ἔρωτος καί θάνατος, ὁ.π. σ. 124.

¹⁶ ὁ.π. σ. 129.

¹⁷ Παν. Νέλλα, Ζῶν θεούμενον, Προοπτικές γιά μιά ὀρθόδοξη κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Ἄρμος, σ. 19 κ.ε. Μεθοδίου Ὀλύμπου, «Ἀγλαοφῶν ἢ περὶ Ἀναστάσεως», 1, 39, BEΠΕΣ, 18, σ. 129: «...ἰκανῶς ἀποδείξαντες μί εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας τά σώματα...». Γρηγορίου Νύσσης, «Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», 18, PG44, 192B καί τοῦ ἰδίου, «Περί Παρθενίας» 12, PG46, 376B καί «Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως», PG46, 148C-149A.

Αυτό που υπάρχει τώρα είναι ο θάνατος ή μάλλον μιά «ἐν θανάτῳ ζωή»¹⁸, ὁ «ὕγρὸς καὶ διαλελυμένος»¹⁹ ἢ «κατεφυγμένος» βίος²⁰. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος παλεύει συνεχῶς ἐναντίον τοῦ μηδενός, πού ἀπειλεῖ ὄχι μονάχα τή βιολογική του ὄντοτητα, ἀλλά κυρίως τήν προσωπική καὶ κοινωνική ζωή του. Γνωρίζει πῶς ἀφανίζεται κάποια στιγμή βιολογικά, ἀλλά καὶ συνειδητοποιεῖ κάθε στιγμή πῶς κάτι ὠραῖο χάνεται ἢ κινδυνεύει νά χαθεῖ. Ἀπέναντι σ' αὐτή τή διπλή γνώση τοῦ θανάτου ἀντιδρᾷ μὲ δύο βασικὲς μορφές: 1) μὲ τὸ ἔνστικτο τῆς βιολογικῆς πάλης γιὰ τή συνέχιση τοῦ εἴδους καὶ 2) μὲ ἀπεριόριστη δίψα γιὰ προστασία, γιὰ δημιουργική ἀνύψωση καὶ ἀθανασία τῆς προσωπικῆς ζωῆς²¹.

Ὁ ἔρωτας λοιπὸν εἶναι ὁ μοναδικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἔρωτας δὲν ἐντοπίζεται μόνον στὴν περιοχὴ τοῦ ἐνστίκτου, ἀλλά στή συνολικὴ ὕπαρξη, γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ἔρωτα εἶναι πολὺπλοκο καὶ συνάμα δραματικό. Οἱ λύσεις πού ἐστιάζονται σὲ ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς ἢ ἐντοπιζοῦν τὸν ἔρωτα σὲ μιά ἰδανικὴ καὶ αἰθέρια μορφή ζωῆς, παρουσιάζουν ἀρκετὴ ἀφέλεια. Ὁ ἄνθρωπος πεινάει καὶ διψᾷ γιὰ τὴν ἀθανασία²². Ἡ ὁρμὴ αὐτὴ εἶναι σὲ ὅλη του τὴν ὕπαρξη. Οἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐρωτικῆς ὁρμῆς εἶναι ἰσχυρὲς καὶ ἀκαταγώνιστες καὶ μπροστὰ στὸν κίνδυνο τοῦ ἐκμηδενισμοῦ γίνονται πολλὲς φορὲς ἀρπακτικὲς καὶ καταστροφικὲς, ὡς ἄμυνα μιάς ζωῆς πού χάνεται καὶ θέλει νά ὀλοκληρωθεῖ καὶ νά ἀπαθανατιστεῖ.

Ἡ δύναμη τοῦ ἔρωτα θεοποιήθηκε καὶ σὲ μυθικὴ μορφή πῆρε κοσμικὴ διάσταση. Ἡ μυθολογία, αὐτὸ τὸ θησαυροφυλάκιο τῶν ἀποκαλύψεων γιὰ τὴν αὐτοερμηνεία τῶν ἐσωτερικῶν βιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ἀπεικόνισε τὴν δύναμη τοῦ ἔρωτα. Μὲ διάφορες ἀλληγορίες μέσα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ τὴ μυθολογία τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, παρουσιάζονται ὁ ἐραστὴς καὶ ὁ ἐρώμενος νά εἶναι ὁ φονιάς καὶ τὸ θῦμα πού φαινομενικά βρῖσκονται σὲ σύγκρουση, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ συνεργάζονται στὸ σκοτεινὸ μυστήριον τοῦ ἔρωτα πού θυσιάζει τὴ ζωὴ γιὰ νά τὴ λυτρώσει²³.

¹⁸ Γρηγ. Νύσσης, «Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων», 12, PG44, 1021D.

¹⁹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Εἰς Β' Κορινθίους», ὁμ. 14, PG61, 387 καὶ στὸ «Εἰς Γένεσιν», ὁμ. 18, PG53, 150.

²⁰ Γρηγ. Νύσσης, «Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν», 12, PG44, 556B.

²¹ Ν. Μαρτσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ὁ.π. σ. 140. Ἡ δίψα γιὰ τὴν ἀθανασία παίρνει διάφορες μορφές καὶ κατευθύνσεις. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑποβόσκει ἢ τάσι γιὰ θεοποίησι τοῦ ἀνθρώπου, Πρβλ. Ἀριστοτέλους, *Ἠθικά Νικομάχεια*, 10, 7, 117b.

²² Ἐπιθυμεῖ «τὸ ὄν» καὶ ὄχι «τὸ μὴ ὄν». Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Συζήτησις μὲ τὸν Πυρρόν», PG91, 297B. Γιὰ μίαν περὶ ἔρωτος ἱστορικὴ ἀνασκόπησι Κ. Γεωργούλης, *ΘΗΕ*, λ. ἔρωτος, 5, σσ. 884-893.

²³ Joseph Compell *Occidental Mythology* vol. III ἀπὸ τὸ *The Masks of God*, N.Y., Viking Press, 1964, σ. 235.

Πάνω στή δύναμη τοῦ ἔρωτα στηρίζονται οἱ ὑπέρμετρα κυριαρχικοί, ἀρπακτικοί καί φιλήδονοι τύποι, γιά νά σφετερισθοῦν ἀγαθά, ὑψηλά στηρίγματα καί γιά νά προξενήσουν πολέμους γιά δική τους στερέωση καί ἀνύψωση. Ὁ ἔρωτας καί ὄχι ὁ πόλεμος εἶναι ὁ πατήρ πάντων καί βασιλεύς. Οἱ ἔντονος συγκρούσεις δέν παρατηροῦνται στήν ἀπλή ἐκδίλωση τοῦ ἐνστίκτου. Σ' αὐτή τήν περιοχί ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολύ ὀλιγαρκής, ἴσως ἀγγίζει τά ὅρια τῆς ζωῶδους ὀλιγαρκείας. Ὅμως στόν προηγμένο ἄνθρωπο ὁ πόθος γιά ζωή καί ἀθανασία ἀγγίζει τά δαμονικά καί ἐκρηκτικά καταστροφικά ὅρια²⁴.

Αὐτό φαίνεται στή σημερινή ὑπερκαταναλωτική κοινωνία, πού ζητάει μύριες ὄσες ικανοποιήσεις μέσα σ' ἓνα καταθλιπτικά ἀπάνθρωπο καί ἀπρόσωπο περιβάλλον. Προβάλλονται ἀκόρεστες βλέψεις, πολυπτυχοί πόθοι, ἀπελπισμένες προσπάθειες, τολμηρές καί ἀνιπατικές πράξεις γιά νά πετύχει κανεῖς ἓνα εἶδος ἀπαθανατισμοῦ.

Στό χῶρο τῶν προηγμένων κοινωνιῶν, μέσα σέ ἐπιστημονικά, φιλοσοφικά καί καθαῶς ἠθικά πλαίσια, ἡ λειτουργία τοῦ ἔρωτα ἀντιμετωπίζεται κυρίως μέ τήν υἱοθέτηση ἑνός ἀπό τά δύο ἄκρα, τοῦ ἠθικισμοῦ καί τοῦ ἐρωτικοῦ «βιολογισμοῦ»²⁵.

Οἱ ὀπαδοί τοῦ ἠθικισμοῦ θεωροῦν τό ἐρωτικό ἐνστικτο ὡς πηγί ὄλων τῶν δεινῶν, τό ὅποιο εἶναι νόμιμο μόνο στόν γάμο μέσα σέ αὐστηρά καθορισμένα καί ἐπιτρεπτά ὅρια, ἔστω καί ἂν ὁ γάμος σέ πολλές περιπτώσεις εἶναι συμβατικός. Ὁ ἠθικισμός ἀναφέρεται σέ μιά ἀρετολογική ἀτομική προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά πετύχει μιά μετρήσιμη σωτηρία²⁶. Υἱοθετοῦν ἐνίοτε διπλή ἠθική, ἄλλη γιά τόν ἄνδρα καί ἄλλη γιά τή γυναῖκα, στό πρόσωπο τῆς ὁποίας ἐντόπισαν τόν διαβολικό ρόλο τοῦ κακοῦ.

Ἀναφερόμενος ὁ π. Φιλόθεος Φάρος, ψυχοθεραπευτής καί ἀνατόμος τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, στήν σεξουαλικοποίησι τοῦ σώματος καί τό ρόλο τοῦ εὐσεβιστικοῦ στοιχείου στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας τονίζει: «Τό εὐσεβιστικό στοιχείο στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας τίν ἔχει ἀναμφισβήτητα στηρίζει καί ἐνισχύσει καί ἔχει ἔτσι γίνει πρόξενο μᾶς ἐντελῶς ἀνόητης ταλαιπωρίας σέ ἀμέτρητα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἀνά τούς αἰῶνες, γιατί βρώμισε καί ἔτσι ματαίωσε τήν ἱκανοποίησι τῆς πιά ἀνθρώπινης ἀνάγκης πού εἶναι ἡ ἀνάγκη γιά πραγματική

²⁴ Ν. Μαρτσούκα, *Τό πρόβλημα...*, ὁ.π., σ. 142.

²⁵ ὁ.π. σ. 144.

²⁶ Ἀντίβαρο, Article, <https://www.antibaro.gr.article>. Ἠθικισμός: Ἡ ἀλλοίωση τοῦ κατά φύσιν βίου. Συνέπειες καί προτάσεις. Κ. Γεωργούλης, *ΘΗΕ*, λ. Πιετισμός, τ. 10, 386-389 καί Στ. Πάνου, Πουριτανισμός, *ΘΗΕ*, 10, 571-572. Φ. Φάρος, ὁ.π. σσ. 92-100.

ψυχοσωματική επικοινωνία. Η σεξουαλικοποίηση του σώματος έκανε λαγνεία τήν ανάγκη του ανθρώπου να αγγίξει τόν συνάνθρωπό του..., ανάγκη πού αισθάνθηκε και εξέφρασε ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού πού ενέπεσε επί τό σπῆθος του διδασκάλου κατά τή διάρκεια του Μυστικού Δείπνου (Ιωάν. 21,20). Η σεξουαλικοποίηση του σώματος διέστρεψε αὐτή τήν υπέροχη ἀνθρώπινη ἀνάγκη καί ἔκφραση πού εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχείο τῆς πραγματικῆς ἀγάπης, καί τήν ἔκανε αἰσθησιασμό, λαγνεία καί τελικά ἀνηθικότητα καί κτηνωδία, πού ὄχι μόνο ματαιώνουν τήν ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς κρίσιμης ἀνάγκης του ἀνθρώπου ἀλλά καί τόν κατακλύζουν μέ ἐνοχές μέ νευρώσεις, μέ ψυχικές καί σωματικές ἀρρώστειες· γιά νά τόν ὀδηγήσουν τελικά σέ ἕνα ἄδοξο θάνατο μέσα στήν ντροπή, τήν ἀπόρριψη, τήν αὐτοπεριφρόνηση καί τή μοναξιά»²⁷.

Ἀντίθετα, οἱ ὀπαδοί του ἐρωτικού «βιολογισμοῦ» ἀπορρίπτουν καί θεωροῦν ἀπαράδεκτη κάθε ἀστυνόμευση στίς ἐκδηλώσεις του ἐρωτικού ἐνστίκτου. Ἰσχυρίζονται πώς μόνο ἡ ἐλευθερία τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τήν ὑγίη καί ἐλευθερη ἀνάπτυξη του προσώπου, ἐνῶ ἡ καταπίεση καί ἀπώθηση του ἐρωτικού ἐνστίκτου δημιουργεῖ σωρεία κοινωνικῶν καί ἀτομικῶν προβλημάτων. Λύση ἀποτελεῖ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς καί ἡ μί ἀπώθηση τῶν ἐπιθυμιῶν του ἐνστίκτου²⁸. Οἱ ὀπαδοί του ἐρωτικού «βιολογισμοῦ» χαρακτηρίζουν τούς ἠθικιστές συντηρητικούς καί τούς θεωροῦν ἀντιπάλους σέ ὅλα τά πεδία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὡστόσο, καί οἱ δύο τους ἀδιαφορῶντας γιά τήν ὄντολογία του ἔρωτα, ἀρκοῦνται στήν ἠθική καί φυσιολογική περιγραφή σέ σχέση μέ τό κοινωνικό περιβάλλον. Φαίνεται ὅτι στήν ἀρχή ἀπλουστεύουν τό πρόβλημα, ἀλλά μετά τήν ἀπλούστευση τό περιπλέκουν περισσότερο. Ὁ ἔρωτας ὡς πόθος γιά ζωή καί ὡς ὀρμηί ἔχει ἀρχέγονα καί ἐπικτήτα στοιχεία σέ μιά ἐνιαία ζωϊκή καί πνευματική πραγματικότητα, πού χρήζουν σοβαρῆς ἀνάλυσης. Δέν ὑπάρχουν δύο πράγματα πού παλεύουν (Μανιχαϊσμός), ἀλλά τό ἴδιο πράγμα πού τείνει πρὸς

²⁷ Φ. Φάρος, ὁ.π.σ.σ. 33-34. Ὁ Χρυσ. Σταμούλης χαρακτηρίζει τόν ἠθικισμό ὡς ἀνθρωποφάγο καί ἀδιδράγο, ὁ.π. σ. 134 καί σ. 173.

²⁸ Φ. Φάρου, *Ἐρωτος φύσις*, Ἡ ἐρωτική «ἐλευθερία» τῆς ἐποχῆς μας μιά νέα καταπίεση, σ.σ. 79-90. π. Βασιλείου Θεομοῦ, *Ἐλξη καί πάθος, Μία διεπιστημονική προσέγγιση τῆς ὁμοφυλοφιλίας*, ἐκδ. Ἐν πλῶ, Ἀθήνα 2016. Αναφερόμενος ὁ π. Βασίλειος, πνευματικός καί ψυχίατρος, ἐκτός τῶν ἄλλων στή σκοπιμότητα αὐτῆς τῆς μελέτης ἀναφέρει: «Ἡ διεπιστημονικότητα τήν ὁποία ἡ ἐργασία αὐτή θέλει νά ὑπηρετίσει, ἔχει ὡς πρόθεση νά ἀποσπάσει τά σοβαρά αὐτά θέματα ἀπό τόν ἀρρό τῆς δημοσιότητας (ὅπου φαίνεται νά θριαμβεύουν χωρίς ἀντίπαλο) καί νά τά μεταφέρει ἐκεῖ ὅπου πραγματικά ἀνήκουν: στή βάση του ἀπροκατάληπτου λόγου, στήν δίψα γιά ἀλήθεια, καί στήν ἐπιθυμία γιά προσφορά».

τό ὄν ἐκδηλώνει συγχρόνως «τὴν ἀφορμὴ πρὸς τὰ φθαρτικά», πρὸς τὸ μηδενισμό καὶ τὴ ματαιώση τῆς τελείωσης, ὅπως λέει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής²⁹. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ πάθη, ἡ ὀρθόδοξη πατερικὴ θεολογία δὲν μιλάει γιὰ αὐτοδύναμα κακὰ πάθη καὶ αὐτοδύναμα καλὰ. Στὸν ἄνθρωπο οἱ ἐφέσεις καὶ οἱ τάσεις τῆς ὑπαρξης εἶναι πάντα οἱ ἴδιες. Ταξιδεύουμε μέσα στὴν ἴδια φθορὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Τὰ ἀρνητικὰ πάθη πρέπει νὰ μεταμορφωθοῦν. Ἡ πορνικὴ ἔφεση νὰ γίνῃ φιλία ἀγαπητικὴ³⁰. Ἡ ἐρωτικὴ ὀρμὴ ὡς πόθος γιὰ ζωὴ ἔχει τίς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ τοῦ δαμονικοῦ· τότε ὁ ἄνθρωπος μηδενίζεται καὶ τότε τελειοῦται μέχρι νὰ φθάσῃ στὴν τελειότητα.

Πῶς ὅμως μιὰ τέτοια ἀβυσσαλέα, δαμονικὴ καὶ ἐκρηκτικὴ δύναμη, ὅπως καταπὰ ἡ ἐρωτικὴ ὀρμὴ μπορεῖ νὰ περιορισθεῖ σ' ἓναν ἠθικὸ κώδικα; Καταλαβαίνει κανεὶς εὐκόλα, σύμφωνα μὲ τὸν καθηγητὴ Ν. Ματσούκα, τὸν μονομερῆ καὶ στραβὸ δρόμο τοῦ ἠθικισμοῦ. Ἐπιθυμοῦν οἱ ἠθικιστὲς νὰ ἀδειάσουν ὀλόκληρο ὠκεανὸ μέσα σ' ἓνα ποτήρι νεροῦ³¹. Ὁ ἠθικισμὸς στὸν ἔρωτα μοιάζει μὲ τὴν τακτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου. Καὶ ἐνῶ ὁ ἠθικισμὸς (πουριτανισμὸς) ἀστυνομεύει τίς αἰσθήσεις δίνοντας συνταγὲς «διαίτας»³² γιὰ νὰ προφυλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, ὁ ἐρωτικὸς «βιολογισμὸς» –ἀντίθετα– αἶρει αὐτὲς τίς ἀπαγορεύσεις. Ἄρα καὶ οἱ δύο ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα μὲ ἠθικὰ κριτήρια. Ἀρνοῦνται νὰ δοῦν τὴν τραγικὴ πλευρὰ τοῦ ἔρωτα μέσα στὰ κοινωνικὰ δεδομένα καὶ ὅλη τους ἡ προβληματικὴ ἐντοπίζεται σχεδὸν στὴ μηχανικὴ καὶ φυσιολογικὴ ἐκδίλωση τοῦ ἐρωτικοῦ ἐνστίκτου³³.

²⁹ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Συζήτησις...* ὁ.π.

³⁰ Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, *Κατὰ Μανιχαίων*, PG94, 1549A καὶ Α' Ἰωάν 2, 16: «Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστίν». Ὁ Αὐγουστίνος στὶς ἐξομολογήσεις ἀσχολεῖται διεξοδικὰ μὲ τὸ παραπάνω χωρίο, καθιερώνοντας μάλιστα καὶ τοὺς ἐξῆς λατινικοὺς ὄρους: Libido senti endi (ὀρμὴ τῆς αἰσθησις), Libido sciendi (ὀρμὴ τῆς γνώσης), Libido dominandi (ὀρμὴ τῆς κυριαρχίας).

³¹ Ν. Ματσούκα, ὁ.π. σ. 147.

³² Δεικνύουμε ὅτι ἡ ἀσκηση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας εἶναι ἄλλο πράγμα: ἔχει βάθος καὶ πολεμικὴ ἐναντίον τῶν δαμονικῶν ἐντάσεων τοῦ μηδενός. Εἶναι ὁ θεληματικὸς θάνατος τῆς ἐγωιστικῆς ἀτομικότητας καὶ ἡ δυναμικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ προσωπικοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως. Βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, ἐκδ. Kottler, σ. 56, 7-12 καὶ Χρ. Γιανναρᾶ, *Πρόσωπο καὶ Ἔρωτος*, ἐκδ. Ἰκαρος 2017, σσ. 222-395. Πρέπει νὰ παρατηρεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τίς φυσικὲς ἀπαιτήσεις τῶν αἰσθησιῶν γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὸ ἀληθινὸ κάλλος τοῦ κόσμου, τὸ «προσωπικὸ κάλλος τοῦ κόσμου». Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἀσκησης. «Τὰ φαινόμενα δεῖται σταυροῦ» τονίζει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής («Κεφάλαια θεολογικά ξξ», PG90, 1108B. Ἡ θεωρία τῶν κτισμάτων εἰ καὶ γλυκεία ἐστίν, ἀλλά σκιά ἐστίν τῆς γνώσεως καὶ οὐκ ἐστίν ἡ γλυκύτης αὐτῆς ἀφορισμένη ἐκ τῆς τῶν ὀνείρων φαντασίας (Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, *Ἄπαντα τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά*, *Ἐπιστολή δ'*, ἐκδ. Χ. Σπανοῦ, σ. 389).

³³ Φ. Φάρου, *Ἔρωτος...* ὁ.π. σσ. 76-96 καὶ π. Νικόλαος Λουδοβίκος, ὁ.π. σ. 79, σ. 84.

Ὁ ἔρωτας οὔτε ἀπλή ἠθική συμπεριφορά λογίζεται οὔτε ἀπλή φυσιολογική λειτουργία. Πρόκειται γιὰ ἕνα δραματικό γίνεσθαι τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Ὅσο περισσότερο πολὺπλοκῃ γίνεται ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τόσο περισσότερα τραγικά στοιχεία τοῦ ἔρωτα προβάλλονται στό προσκίνιο. Ἀπὸ ἐσφαλμένη ἀντιμετώπιση τοῦ ἐρωτικοῦ προβλήματος στό πλαίσιο ἐνός ἄκρατου ἠθικισμοῦ, γράφονται ἀπὸ ἠθικολόγους τὰ ἀθεολόγητα ἐκεῖνα καὶ ψυχοφθόρα βιβλία γιὰ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀγνότητα τῶν νέων³⁴. Ὁ ἔρωτας, κάτω ἀπὸ τὸ βάρος ἠθικιστικῶν παραστάσεων, φορτώθηκε μὲ σκοτεινὴ ἔνοχὴ καὶ μὲ τὸν τρόμο τοῦ ἀπαγορευμένου πράγματος. Ἔτσι οἱ νέες ἠθικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις ζητοῦν ἐπίμονα νὰ ἀπελευθερώσουν τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὴν σκοτεινὴ ἔνοχὴ καὶ τὸν τρόμο.

Καὶ εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ γίνῃ αὐτό, ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀρθεῖ ἡ τραγικότητα τοῦ ἔρωτα μὲ τὴν ἀγγελικὴ καὶ δαμιονικὴ ἐκδήλωση; Ἡ ὄντολογικὴ θεώρηση τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς δίνει τὰ ὀρθὰ κριτήρια γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῶν ἐρωτικῶν ἐκδηλώσεων στό πλαίσιο τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς πραγματικότητας.

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ὀρθόδοξη πατερικὴ θεολογία, τὸ δαμιονικὸ στοιχεῖο τοῦ ἔρωτα ἐντοπίζεται στὴν πορνεία³⁵. Ἡ πορνεία εἶναι ἡ πιὸ ἐγωκεντρικὴ καὶ ἀρπακτικὴ δύναμη ποῦ, ἐπιβαλλόμενη, φθειρεῖ τὴν ἀγαπτικὴ κοινωνικότητα. Ἀπὸ τὴν πιὸ ἀνώδυνη μορφή πορνείας ὡς τὴν πιὸ ἐξαχρειωτικὴ ἐπικράτηση μεγάλων διαστροφῶν, ἐκδηλώνεται ἔντονα ἡ τάση γιὰ ἐγωκεντρικὴ κυριαρχία, κατοχὴ καὶ εἰδωλοποίηση τοῦ πόθου γιὰ ζωὴ. Εἶναι τὸ κεντρικὸ εἶδωλο μᾶς ἐκπεσμένης καὶ μηδενισμένης ζωῆς, τὸ ἀβυσσαλέο μηδὲν ἐνώπιον τῆς ζωοποιοῦ δόξης τοῦ Θεοῦ, ἡ πιὸ ἔντονη εἰδωλολατρικὴ τυραννία καὶ ἀκραία ἐνεργοποίηση τοῦ μηδενισμοῦ. «Τὸ κριμα τῆς πόρνῆς τῆς μεγάλης» ὅπως περιγράφεται στό 17ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης ἐρμηνεύει κατὰ βάθος τὴν δύναμη καὶ τὸ δράμα τῆς πορνείας σὲ προσωπικὲς καὶ κοινωνικὲς διαστάσεις³⁶. Ἀντίθετα, στό 12ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης προβάλλει ἔντονα τὸ ἀγγελικὸ στοιχεῖο³⁷. Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τῆς

³⁴ Ν. Ματσούκα, ὁ.π. σ. 155.

³⁵ Ἡ ἀποστασία τοῦ περιόσιου λαοῦ π.χ. κατὰ τοὺς προφῆτες θεωρεῖται ἐκπόρνευση. Π. Δημητρόπουλου, λ. πορνεία, *ΘΗΕ* 10, 549-552. Γ. Κωνσταντίνου, *Λεξικὸν τῶν Ἁγίων Γραφῶν*, ἐκδ. Γρηγόρη, ἐν Ἀθῆναις, 1973, σ. 815 καὶ 640, λ. πορνεία καὶ μοιχεία ἀντίστοιχα. Ν. Μπερνετιέφ, *Γιὰ τὴν σεξουαλικότητα, τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀγάπην*, ἐπιλογὴ Δ. Γ. Κούρτεσι, Ἔρως καὶ γάμος (συλλογικὸς τόμος), διευθύνση Χρ. Γιανναράς, ἐκδ. Ἀθῆνᾶ (σειρὰ «σύνορο»), Ἀθῆναι 1972, σσ. 151-155. Φ. Φάρου, Ἔρως..., ὁ.π. σσ. 33-34 καὶ σ. 141 (ὁ ὀρισμὸς τοῦ δαμιονικοῦ).

³⁶ Παν. Μπρατσιώτης, *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου*, ἐν Ἀθῆναις 1950, σσ. 248-260. Τοῦ ἰδίου, *Ἀποκάλυψις Ἰωάννου*, ΘΗΕ, τ. 2, σσ. 1083-1090.

³⁷ Π. Μπρατσιώτης, ὁ.π. σσ. 190-204.

Ἀποκάλυψης καὶ ἴσως τὸ κλειδί κατανόησής της. Ἡ γυναίκα τοποθετεῖται στό κέντρο καὶ συμπυκνώνει τὴν ἀπεριόριστη ἐρωτική κυριαρχικότητα καὶ συνάμα ἡ ἴδια μπορεῖ νά γίνει τὸ μέσο τῆς ἀπολύτρωσης καὶ ἡ πηγή τῆς ἀπεριόριστης τρυφερότητας, δοχεῖο ἀγιωσύνης, ἡ ὁποία «γυναικεῖα μορφή» παρίσταται ἐδῶ ὡς βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ καὶ μητέρα τοῦ Μεσσία καὶ τῶν πιστῶν. Ἐδῶ ἀπουσιάζουν ἐντελῶς τὰ ἠθικιστικά κριτήρια, ἐνῶ τὸ δράμα τῆς ζωῆς ξετυλίγεται ἀνάμεσα σέ τραγικές συγκρούσεις καὶ πορεύεται στὴν κάθαρση³⁸.

Στὴν ὀρθόδοξη θεολογία ἔρωτας καὶ ἀγάπη ταυτίστηκαν³⁹. Τὸ ὄνομα τοῦ ἔρωτα καθιερώθηκε γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ ἡ ἐκστατικότητα καὶ ἡ ἀγαπητική ὁρμή πού κατὰ κύριο λόγο προέρχεται ἀπὸ τὴ θεία ζωή, ἐνῶ ἡ ἀγάπη εἶναι πλήρωμα καὶ πηγή ζωῆς. Στούς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρες ἡ ὁρμή αὐτὴ γίνεται ἡ πνευματικὴ μέθη ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκεῖνοι «ἐμεθύσθησαν». «Καὶ οἱ μὲν ὅλον τὸν κόσμον διήλθον, κοπιῶντες καὶ ὄνειδιζόμενοι· οἱ δέ, τὰ μέλη κοπτόμενοι, ἐξέχεαν τὰ αἵματα αὐτῶν, ὡσεὶ ὕδωρ, καὶ τὰ δεινότερα πιάσχοντες οὐκ ὀλιγόρησαν, ἀλλὰ γενναίως ὑπῆνεγκαν...»⁴⁰.

Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ταύτισε τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἀγάπη (Α΄ Ἰωάν. 4,8). Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἠθικὴ ιδιότητα τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ κακὴ χρῆση τῆς καταρατικῆς θεολογίας γίνεται λόγος γιὰ ἠθικὲς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ⁴¹. Ἡ ζωὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγάπη καὶ ἐκχύνεται ὡς ἀπλωτικὴ φορὰ καὶ δημιουργικὴ ἐνέργεια. Ὁ Θεός– μολοντί εἶναι ἐρῶν καὶ ἐραστὸς– δὲν ἔχει ἐρωτικὴ ζωὴ, ὅπως τὰ κτιστὰ ὄντα, ἀλλὰ μονάχα ἀγαπητικὴ. Δὲν ποθεῖ τὴν διαίωσιση, τὴν κατάκτηση καὶ τὸν ἀπαθανατισμὸ τῆς ζωῆς, ἐφ’ ὅσον εἶναι ἡ πηγή τῆς ζωῆς. Ὅποιος ἀγαπᾷ δωρίζει, ἐνῶ ὅποιος κυριαρχεῖται τυραννικά ἀπὸ τὸν ἔρωτα ζητᾷ κατοχὴ καὶ κατακτήσεις. Ὁ ἔρωτας ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι ζητητικὸς καὶ ὀλοκληρῶνεται στὴν ἀγαπητικὴ φορὰ⁴².

Γι’ αὐτὸ καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνέργεια καὶ ὄχι ὡς κίνηση τῆς θείας οὐσίας, εἶναι ἐκχυση, ἔκρηξη καὶ ἐρωτικὴ-ἀγαπητικὴ ἀπλωση σέ μιὰ προσωπικὴ καὶ κοινωνικὴ σχέση. Γι’ αὐτὸ καὶ τὰ ὄντα πού προέρχονται ἐκ τοῦ μὴ

³⁸ Ν. Ματσούκα, ὁ.π. σ. 157.

³⁹ Ὁ Θεός εἶναι «τὸ ὅλον τοῦ ἔρωτος» - «ὁ ἔρως αὐτός ἐστιν ἡ ἀγάπη, γέγραπται δέ ὅτι ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ». Μαξίμου Ὁμολογιτοῦ, «Σχόλια εἰς τὸ περὶ θεῶν ὀνομάτων», 4, 17 PG4, 269D.

⁴⁰ Ἰσαάκ Σύρου, Ἄπαντα τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά, Λόγος 24, «περὶ τῶν σημείων καὶ ἐνεργημάτων τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ», ἐκδ. Χ. Σπανός, Ἀθῆναι, σ. 105.

⁴¹ Ἰ. Κασσομενάκη - Ἄντ. Κόμπου, Ἐγχειρίδιο Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 47.

⁴² Ν. Ματσούκας, ὁ.π. σ. 159.

όντος (όχι από τί θεία ουσία, από τό μηδέν, έπομένως εΐναι έτερούσια) άδυνατοϋν νά αγαπήσουν, άν δέν ένταχθοϋν σ' αυτή τί ζωοποιητική και αγαπητική κοινωνία του Θεοϋ⁴³.

Ό άνθρωπος, άν δέν μεταμορφώσει τήν έρωτική του φορά προς τόν Θεό σέ αγαπητική, δέν μπορεί νά έχει πλήρη θεογνωσία. Πρέπει ο ίδιος νά γίνει αγάπη (Α΄ Κορ. 13,10). Τότε νικά και τόν καταστροφικό έρωτα, πού τόν μεταμορφώνει σέ αγάπη. Η θεία αγάπη εΐναι αυτοπηγή κάθε κίνησης και ζωής, ένω ή ανθρώπινη αγάπη ο θρίαμβος έναντίον κάθε έγωκεντρισμοϋ και τό άπλωμα τής ύπαρξης σέ κάθε μορφή προσωπικής και κοινωνικής ζωής. Ό κόσμος δημιουργήθηκε από αγάπη, συντηρείται από αγάπη και άναδεικνύεται μέ αυτή. Ό προορισμός του ανθρώπου εΐναι νά γίνει θείο καλλιτέχνημα μέ ύπομονή, μέ δημιουργική άνέλιξη και μέ νίκη κατά των μηδενιστικών δυνάμεων του έρωτικού ανταγωνισμοϋ. Χωρίς τήν κίνηση τής τελείωσης ο έρωτας χαρακτηρίζεται έγωκεντρικός. Όταν ή έρωτική ζωή παίρνει τόν άρνητικό δρόμο, τό βασικό της χαρακτηριστικό εΐναι ο ναρκισσισμός⁴⁴ και ή έντονη τάση γιά αυτοϊκανοποίηση μέ ποικίλες μορφές. Η συστείρωση στην έγωκεντρική έστία γίνεται ολοένα περισσότερο πεισματική και έπίμονη. Σ' αυτή τί μορφή τής ζωής λείπει ή αυτόαρκεια και ή πλησμονή τής αγάπης και κάθε στιγμή έλλοχεϋει ο κίνδυνος νά συμβεί τραγικά ή άποτυχία και ή έκπτωση. Όπου άπουσιάζει ή αγάπη, εισβάλλει ή τυραννική κυριαρχία του έγωκεντρικού έρωτα.

Ό θεϊος έρωσ εΐναι έκστατικός, πράγμα πού σημαίνει οτι ο έρωτας δέν εΐναι γι' αυτόν πού αγαπά, αλλά γιά τόν αγαπώμενο· δέν εΐναι γιά τούς έραστές αλλά γιά τούς έρωμένους. Αυτό θά πει έκστατικότητα και κοινωνικότητα. «Ήστι δέ και έκστατικός ο θεϊος έρωσ, οϋκ έδω ένυτων εΐναι τούς έραστές, αλλά των έρωμένων»⁴⁵.

Μόνο μέ τό πρΐσμα τής ορθόδοξης θεολογίας, πού δέχεται όλα τά παραπάνω ως βασικές προϋποθέσεις, μπορεί νά κατανοήσει κανείς και τό νόημα τής χριστιανικής παρθενίας⁴⁶. Πολλοί νομίζουν οτι ή παρθενία άποφεύγει τό

⁴³ Μαξίμου Όμολογητοϋ, «Κεφάλαια Θεολογικά» 4, PG90, 1384CD.

⁴⁴ Κ. Φράγκου, *ΘΗΕ*, λ. ναρκισσισμός, τ. 9, σ. 317.

⁴⁵ Μαξίμου Όμολογητοϋ, *Κεφάλαια διάφορα...*, PG90, 1384CD.

⁴⁶ Παν. Δημητρόπουλου, λ. σάρξ, *ΘΗΕ* 10, 1177. Γρηγορίου Θεολόγου, «Ήπι θεολογικά, Ποίημα Α΄, Παρθενίας εγκώμιον», PG37, 561-563 και PG37, 577-578. Θ. Ζήση, *Τέχνη Παρθενίας (ή επιχειρηματολογία των πατέρων περί τής έν Χριστώ αγάμίας και αι πηγαι αυτής)*, Θεσσαλονίκη 1973. Γ. Μαντζαρίδη *Γάμος και αγάμια εις τήν Εκκλησίαν, Μέθεξι Θεοϋ*, έκδ. Όρθόδοξος Κυψελ, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 193-195. Χρυσοστ. Σταμούλη, *Έρωσ...*, ό.π. σσ. 184-189 και 197-199.

γάμο και τίς έρωτικές σχέσεις ώς πράγματα δαμονικά και άκάθαρτα. Τέτοια πράγματα δέν λέει ή όρθόδοξη θεολογία⁴⁷.

Η παρθενία συντρίβει τήν ιδιοτέλεια και φτιάχνει τό πρόσωπο τής έρωτικής τελείωσης τής άγαπητικής και δημιουργικής προόδου. Είναί μία κατά πρόγευση άποκατάσταση τής ανθρώπινης φύσης. Ό άσκητής μεταμορφώνει τή σχέση του μέ τόν κόσμο σέ σχέση άγάπης. Έτσι ή παρθενία είναι πρόγευση του Παραδείσου και νίκη έναντίον του θανάτου. Η παρθενία όδεύει τό δρόμο τής αυτοπροσφοράς, τής ανιδιοτέλειας και τής άγάπης, ένώ ό γάμος πραγματώνει τή νίκη κατά του θανάτου. Άλλα εύεργετήματα, όπως ή σβέση των παιθών, είναι δευτερεύοντα.

Σχεδόν όμόφωνα ή όρθόδοξη πατερική παράδοση άποκρούει κατηγορηματικά τίς μανιχαϊκές αντίληψεις μεταξύ γάμου και παρθενίας. Είναί δύο διαφορετικοί δρόμοι πάνω σέ μία ένιαία γραμμή πορείας. Ό γάμος άποτελεί τό νεύρο τής ιστορίας και έπομένως τής θείας οικονομίας, ένώ ή παρθενία κατά πρόληψη πραγματώνει άμεσότερα τήν έλευση τής θείας βασιλείας⁴⁸.

Είναί σκόπιμο έν προκειμένω νά διευκρινισθεί πώς άλλη ήταν ή παραδείσια και άλλη είναι ή μεταπτωτική παρθενία. Στόν Παράδεισο υπήρχε παρθενία γιατί δέν υπήρχε θάνατος, τό πολίτευμα του παραδείσου ήταν ή παρθενία⁴⁹. Η μεταπτωτική παρθενία μέ τήν άγάπη του Θεού νικά τόν θάνατο.

Ό Χριστός ώς Νυμφίος τής Έκκλησίας χορηγεί τίς άγιοπνευματικές ενέργειες των ιστορικών μετασχηματισμών και τής προσωπικής τελείωσης (*Εφεσ.* 5,22-32). Ό Θεός έκλεισε τήν πόρτα του Παραδείσου έξ αιτίας του άντάρτη άνθρώπου, αλλά τήν άνοίγει και πάλι διά μέσου τής Έκκλησίας, του περιούσιου λαού και του σώματος του Χριστού⁵⁰. Καί πάλι ή δημιουργική άγάπη του Θεού, πού έφερε τά πάντα στήν ύπαρξη από τό μηδέν, ξαναπλάθει τόν σκοτεινό και μηδενιζόμενο κόσμο.

⁴⁷ Γ. Κασσομενάκη-Αντωνίου Κόμπου, *δ.π.* σσ. 380-386. Γρηγ. Νύσσης, «Περί κατασκευής του άνθρώπου», 17PG44, 189C. Γωάν. Δαμασκηνού, «Έκθεσις ακριβής τής όρθόδοξης πίστεως» 4, 24 PG94, 1208A. Μεγ. Βασιλείου, «Είς τήν Έξαήμερον», 7 PG 29, 160BC.

⁴⁸ Ν. Ματσούκα, *δ.π.* σ. 165.

⁴⁹ Γωάν. Δαμασκηνού, *Έκδοσις...* 4, 24 PG94, 1208A «έν παραδείσῳ παρθενία έπολιτεύετο...». Ό Δαμασκηνός περιγράφει τους πρωτοπλάστους μέ δύο τρόπους: στή μία περίπτωση έχουν νοερά προσευχή (Αντιοχειανή Σχολή) και στήν άλλη θέωση (Αλεξανδρινή Σχολή) χωρίς νά παίρνει θέση στό θέμα. Γωάν Ρωμανίδη, *Έμπειρική Δογματική*, τ. 2, σ. 181.

⁵⁰ Μ. Άθανασίου, *Περί ένανθρωπήσεως του Λόγου* 17 PG25, 125AB. «Εκτός μέν έστί του παντός κατ' ουσίαν, έν πᾶσι δέ έστί ταίς έαυτου δυνάμεσι τά πάντα διακοσμών και είς πάντα έν πᾶσι τήν έαυτου πρόνοιαν έφαπλών και έκαστον και πάντα όμοϋ ζωοποιών».

Ίστορικά αυτή ἡ Ἐκκλησία πραγματώνεται μέ τή γέννηση τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀβραάμ καί τίς γεννήσεις τῶν προφητῶν, τοῦ Προδρόμου καί τοῦ θεανθρώπου Χριστοῦ: «Τοῦ γενάρχη τῆς καινῆς κτίσεως»⁵¹. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ καί τόσοι προφῆτες γεννιοῦνται ἀπό στείρες γυναῖκες καί ὁ Χριστός ἀπό μιᾶ Παρθένο. Ἡ στείρα φυσική ὁδός καρποφορεῖ μέ τόν νέο δεσμό, πού εἶναι ὁ δεσμός τῆς δημιουργικῆς ἀγάπης. Καί ἡ ἀγάπη αὐτή ἐκχύνεται πλουσιοπάροχα στήν Ἐκκλησία, στό γάμο καί στήν παρθεσία. Ἡ βασική ὑποδομή ὅλης τῆς Δημιουργίας εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἡ Δημιουργία, ὕστερα ἀπό τήν ἀποτυχία της πρός τό «καθ' ὁμοίωσιν», ξαναβρίσκει καί πάλι τήν πορεία της μέ τή θεία καί τελειωτική ἀγάπη, πού τήν ἀποκτάει ξανά μέ τήν Ἐκκλησία καί ὅλες τίς μυστηριακές της ἐκφάνσεις⁵².

⁵¹ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Περί διαφόρων ἀποριῶν», *PG*91, 1308D-1312B. Τοῦ ἰδίου, «Πρός Θαλάσσιον», *PG*90, 621AC. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, *Ὁμιλία* 60, 12, ἐκδ. Σ. Οἰκονόμου, Ἀθῆναι 1961, σ. 259.

⁵² Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περί θείων ὀνομάτων», 4, 7, *PG*3, 704A καί 4, 14, *PG*3, 712C-713A. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σ. 168.

π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ
ΜΑΣΤΕΡ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ - ΠΟΙΗΤΗΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ Ι. Μ. ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Ο ΗΣΥΧΑΣΜΟΣ ΩΣ ΕΡΙΑΔ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

**‘Ο Ήσυχασμός, δέντρο βαθιά ριζωμένο
στis άπαρχές του Μοναχισμού**

Παρά τό γεγονός ότι, κάθε πού αναφερόμαστε στον Ήσυχασμό, ό τρέ-
χων νους όδηγείται κατευθείαν στον πολύπαθο ΙΔ΄ αιώνα, τότε δηλα-
δή πού υπήρξε προκεχωρημένη συζήτηση έως και πολλών και διαφόρων, πάν-
τως σκληρών, έρίδων μεταξύ της Άνατολής και της Δυτικής Έκκλησίας, οί
βαθύτεροι γνώστες της όρθόδοξης μοναστικής έμπειρίας και γραμματείας
έχουν καταλήξει στη βεβαιότητα ότι ή ήσυχαστική πραγματικότητα έλκει τήν
καταγωγή της από τίς άπαρχές του Μοναχισμού, δηλαδή τον Δ΄ αιώνα. Όποτε
μπορούμε ασφαλώς νά υποστηρίξουμε ότι ό ΙΔ΄ αιώνας άποτελέσε τήν φαινό-
μενη κορυφή ενός ύψηλόκορμου και πολύ βαθιά ριζωμένου δέντρου, τό όποιο
αυξήθηκε κατά τήν διάρκεια των αιώνων και άποδείχτηκε καλλίκαρπο κι
ευθυτενές, άνθεκτικότατο πάντως στους πολυειδείς άεργιδες πολλών και δια-
φόρων πολεμίων. Τό άγέρωχο αυτό δέντρο ποτιζόταν επί δέκα αιώνων έτη,
μηνες, εβδομάδες, ήμέρες και νύχτες από τά μύχια δάκρυα και τίς άνυστακτες
προσευχές τόνων και τόνων άφιερωμένων αναχωρητών και άσκητών.

Οί ειδικοί έρευνήτες διαπιστώνουν ήσυχαστική διάθεση (άρχης γενομένης
άπό τον Ευάγριο τον Ποντικό του Δ΄ αιώνα στην έρημο της Αιγύπτου) στον
Μακάριο τον Αιγύπτιο, τον Διάδοχο Φωτικής, τον Ίωάννη της Κλίμακος. Ό
τελευταίος, μέσα από τό έργο του «Κλίμαξ του Παραδείσου», είναι σαφέστα-
τος, μέσ από τή φράση του: «ή Ίησοϋ μνήμη ένωθήτω τή πνοή σου και τότε
γνώση ήσυχίας ώφέλειαν». Ό λόγος αυτός είναι προφανής και σαφής: Έννοεί

ὅτι ἡ προσευχή καθίσταται κατάσταση καὶ τῆς ψυχῆς ἀλλά καὶ τοῦ σώματος. Ἡ ἐπικλήση τοῦ κυριακοῦ ὀνόματος συνοδεύεται ἀπὸ αὐτοσυγκέντρωση καὶ προσίλωση τοῦ νοῦ σ' Ἐκεῖνον, μέ συνδυασμὸ ἀναπνευστικῶν ἀσκήσεων.

Μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα, δηλαδή τὸν Θ' αἰῶνα, ὁ τρόπος αὐτὸς προσευχτικῆς προσεγγίσεως τοῦ θείου, διαδίδεται εὐρέως στὸ Ἅγιον Ὅρος ἀπὸ τὸν ὁσιο Πέτρο τὸν Ἀθωνίτη καὶ στίς ἀρχές τοῦ ΙΓ' αἰῶνα ἀποτελεῖ πλέον στὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας διαδεδομένη καὶ ἐνδεδειγμένη μέθοδο προσευχῆς.

Τὸ ἀρχαιότερο πάντως γραπτὸ κείμενο περὶ τοῦ ἡσυχασμοῦ εἶναι τοῦ ΙΒ' αἰῶνα, τὸ τιτλοφορούμενο «*Μέθοδος τῆς ἱερᾶς προσοχῆς καὶ προσευχῆς ἢ Περί τῶν τριῶν τρόπων τῆς προσευχῆς*»¹, τὸ ὁποῖο ἀποδίδεται στὸν Συμεῶν τὸν Νέο Θεολόγο, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐξῆσε πολὺ νωρίτερα (949-1022).

Ἀξιωματιμότεροι καὶ ἀξιοτίμητοι μορφές τῆς διαχρονίας τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶναι ὁ Νικηφόρος ὁ Ἡσυχαστής (ΙΓ' αἰῶνας) καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Συναΐτης² (β' μισὸ ΙΓ' - α' μισὸ ΙΔ' αἰῶνα). Συνοψίζοντας τὴν διδασκαλία καὶ τῶν δύο ἐν λόγῳ Πατέρων, μποροῦμε ἀσφαλῶς νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι συστήνουν τὴν ψυχοσωματικὴ αὐτὴ μέθοδο, ὅχι ὡς αὐτοσκοπὸ, ἀλλὰ ὡς μέσο προσέγγισης τοῦ θείου. Κατ' ἀρχὴν ὁ ἀσκούμενος (ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται στὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἡρεμία καὶ μοναξιά, στηρίζοντας μάλιστα τὸ πηγούνι του στὸ στήθος καὶ βλέποντας πρὸς τὸν ἀφαιρό), ἀφενὸς μὲν ἐλέγχει τὴν ἀναπνοή του, ὥστε ν' ἀναζητήσῃ τὸν ὡρο τῆς καρδιᾶς, ἀφετέρου δέ, ἐπικαλεῖται τὸν Κύριο Ἰησοῦ μέ τὴν σύντομη φράση-προσευχὴ: «*Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με*».

Ἡ εὐχή αὐτὴ πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστό, εἰσερχόμενη στὴν καρδιά μέ τὴν διαρκῆ καὶ νοερὴ ἐπανάληψή της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόλυτη προσίλωση, καθίσταται πλέον μέθοδος ἀναπνοῆς. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἀποτελεῖ ἐν τέλει μιὰ κατάκτηση ψυχῆς καὶ σώματος, ἡ ὁποία προσδίδει στὸν προσευχόμενο ἀφαρτὴ ἡδονὴ καὶ ἀπάθεια ἔναντι τοῦ ἔξω, γύρω ἢ καὶ πολὺ συχνὰ ἐναντίου κόσμου. Ὅλα τα ἀνωτέρω –ἐννοεῖται– δὲν κατορθώνονται διὰ μιᾶς ἢ μέ ἐλάσσονα προσπάθεια, ἀλλ' ἀπαιτοῦν ἀρκετὸ χρόνο, κόπο μέχρις ἐξαντλίσεως, ἐπίμονη διάθεση, ἀνύστακτη ἀσκηση, ἀφοσίωση νυχθημερόν, διαρκῆ προσίλωση καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ταπεινὴ καὶ ἀπόταξη τῶν παιθῶν³. Ὅσοι μοναχοὶ ἀνθεξαν

¹ PG 120, 702-710.

² Βλ. Παναγιώτου Κ. Χρήστου, *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία. Πατέρες καὶ Θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ*, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2003 (β' ἔκδ.), τ. 1, 43 ἐξ.

³ Βλ. Βενιζέλου Χριστοφορίδου, *Οἱ ἡσυχαστικὲς ἐριδες κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα*, ἐκδ. Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 1993 (β' ἔκδ.), σσ. 13-20.

αυτή τήν –όμολογουμένως δυσχερῆ– μέθοδο ἄσκησης, ὁμολογοῦσαν ὅτι κατόρθωσαν κάποια στιγμή νά ἰδοῦν ἕνα ὑπέρλαμπρο φῶς, πού ἀνάλογο του εἶναι, κατά τήν ἐξιστόρηση τῆς Καινῆς Διαθήκης, τό φῶς πού ἐξέπεμπε τό μεταμορφωμένο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, κατά τήν ἔκτακτη καί λαμπρή ἀποκάλυψη τῆς θείας Δόξας Του στους ἐκπληκτους Μαθητές, ἐπί τοῦ ὄρους Θαβώρ⁴.

Βεβαίως, ἔπρεπε νά καταστῆ σαφές μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Σώματος ὅτι ἡ ἐν λόγῳ «*ἀδιάλειπτος προσευχή*» δέν εἶχε τήν ἔννοια τοῦ μέσου γιά τήν πλατωνική ἀποσάρκωση, ἀλλά ἦταν ὁ δρόμος γιά τήν συσσωμάτωση μέ τόν Χριστό διά τῆς μετοχῆς στά ἱερά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας. Ἐξάλλου, οὐδόλως ὑπέθαλπε μεσσαλιανές δοξασίες, παραθεωρῶντας τά Μυστήρια καί αὐτή τήν Ἐκκλησία, ἔναντι τῆς «*καθαρῆς προσευχῆς*»⁵.

Γρηγόριος Παλαμᾶς, ὁ κορυφαῖος θεολόγος τοῦ Ὑστερου Βυζαντίου καί οἱ Ἀντιπαλαμιστές

Κορυφαῖος ἐκφραστής αὐτοῦ τοῦ ξεκάθαρα (τουτέστιν ὀρθόδοξου) ἡσυχαστικοῦ πνεύματος εἶναι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Θεωρεῖται ὡς ἡ κορυφαία θεολογική προσωπικότητα τῆς ὑστεροβυζαντινῆς περιόδου⁶. Γεννήθηκε περί τό 1296, ἄγνωστο ποῦ. Ὑπῆρξε γόνος μιᾶς οἰκογένειας εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι τόν ἔστειλαν ἀπό τή νεότητά του στήν αὐλή τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Β΄ τοῦ Παλαιολόγου, οὕτως ὥστε ἐκεῖ νά λάβει τήν δέουσα ἀνατροφή. Αὐτός ὅμως τά ἐγκατέλειπε ὅλα, ἐπιποθώντας τόν βίο τῆς μοναχικῆς ἀσκήσεως, μάλιστα δέ στήν ἀγιότοκο Θεσσαλονίκη, ἐνῶ ἔζησε γιά λίγο χρονικό διάστημα ὡς ἐρημίτης στά περὶχωρα τῆς Βέροιας. Στή συνέχεια ἔφυγε στόν Ἄθωνα, ὅπου ἦρθε σ' ἐπαφή μέ τόν μυστικισμό τῶν Ἡσυχαστῶν⁷. Τά θεολογικά συγ-

⁴ Βλ. σχετικά Βασιλείου Ν. Τατάκη, *Ἡ ἑλληνική καί πατερική βυζαντινὴ φιλοσοφία*, ἐκδ. Ἀρμός-Γέφυρες, Ἀθήνα 2000, σ. 122.

⁵ Ἰω. Μάγιεντορφ, «Ἡσυχασμός», *Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, Ἀθήνα 1965, τ.6, 84.

⁶ Παναγιώτης Κ. Χρήστου, ὅ.π., σ. 44.

⁷ Περισσότερα καί εἰδικότερα στοιχεῖα γιά τόν βίο, τήν πολιτεία, τή θεολογία καί τοὺς ἡσυχαστικούς ἀγῶνες τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἀπὸ μιᾶ ὀγκώδη περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφία, βλ. ἐπιλεκτικά στά: α) Γεωργίου Ἰ. Μαντζαρίδου, *Παλαμικά*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1973, β) Jean Meyendorff, *Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καί ἡ Ὀρθόδοξη Μυστικὴ παράδοση* (Μτφρ. Ἑλ. Μάινα, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1983, σσ. 91-147, γ) Παναγιώτης Κ. Χρήστου, ὅ.π., σσ. 44-49, δ) Στ. Πορτελάνου, «Τὸ σχίσμα Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως καί ἡ πολεμικὴ ἀντιπαράθεση Ὀρθοδοξίας καί Ρωμαιοκαθολικισμοῦ», *Ἡ Ὀρθοδοξία ὡς Κληρονομία*, ἐκδ. Ἑλληνικὸ Ἄνοικτο Πανεπιστήμιο, Πάτρα

γράμματά του είναι περισπούδαστα, έχοντας επηρεάσει καθοριστικά μέχρι και τις δικές μας ημέρες τή σκέψη τῶν ἀσχολουμένων μέ τήν θεολογία καί μή⁸.

Μεσοῦντος ὁμῶς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα κι ἐνῶ τό ἡσυχαστικό κίνημα, τόσο στό Ἅγιον Ὅρος, ὅσο καί στόν εὐρύτερο χῶρο τῆς Βυζαντινῆς Ἀνατολῆς γνωρίζει ημέρες ἀνθησις, ἀναπτύσσεται σταδιακά ἕνα ὀξύτατο καί σφοδρότατο ἀντί-ἡσυχαστικό πνεῦμα ἀπό πλευρᾶς ὀρισμένων Ἀνατολικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπηρεάσθηκαν καταλυτικά ἀπό τόν ὀρθολογισμό τῶν Δυτικῶν. Ὁ Γρηγοῤῥας, ὁ Βαβλαάμ, ὁ Μανουῖλ Καλέκας, ὁ Δημήτριος Κυδῶνης καί ὁ ἀδελφός του Πρόχορος εἶναι οἱ διανοητές, οἱ ὁποῖοι ὀρθώνουν τίς ἀντιρρήσεις τους καί σπικῶνουν τόν ἀντιπαλαμικό κόνιορτό.

Μάλιστα ὁ Βαβλαάμ ἀπό τήν Καλαβρία τῆς Νοτίου Ἰταλίας, ἐρχόμενος σπὴν Πόλην τοῦ Κωνσταντίνου, ἔβαλε εὐθέως καί δημοσίως κατὰ τῆς «ὀμφαλοφυχίας» –ὅπως τήν ἀποκάλεσε μέ διάθεση σκωπτική–, ἐννοῶντας δηλαδή τήν ἔκφραση τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος τῶν ἡσυχαστῶν ὡς μεθόδου τῆς θεᾶς τοῦ Θεοῦ. Καί ἀκόμη περισσότερο, ἀρνίθηκε τήν διάκριση ἀνάμεσα σπὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καί τίς ἐνέργειές Του, ἡ ὁποία ὑπῆρξε θεμελιακή ἀρχή τῶν Παλαμιστῶν⁹.

Ἄξιο ἐπισήμανσης καί τονισμοῦ εἶναι ὅτι σπὴν πολεμική του ὁ Βαβλαάμ χρησιμοποίησε θεολογικές προτάσεις τῶν ἴδιων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνθρώπων, ὥστε νά ὑπερισχύσει στίς ἀπόψεις του. Γιά παράδειγμα, βρῆκε ὁμοιότητες σέ γραπτά τοῦ Ψευδο-Διονύσιου τοῦ Ἀρεοπαγίτη καί σέ ἄλλα νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων, ὅποτε ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἦταν φωτισμένοι ἀπό τόν Θεό, ἀφοῦ εἶχαν ἐμπεδώσει ὅτι ὁ Θεός ἦταν ἀπρόσιτος. Ἐπομένως, δέν ὑπῆρχε οὐσιαστική διαφορά ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Χριστιανισμοῦ καί σέ αὐτούς πού φωτίζονταν ἀπό τόν Θεό χωρίς νά εἶναι χριστιανοί, μιά σαφῆ θέση, τήν ὁποῖαν ὑποστήριζαν οἱ Ἡσυχαστές. Ἐπιπλέον, ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ὡς ἀπρόσιτου συμφωνοῦσε σπὴ σκέψη τοῦ Βαβλαάμ καί μέ τή θεωρία τῆς γνώσης πού διατύπωσε ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι οἱ αἰσθήσεις

2002, τ. 2 [Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία σέ Ἀνατολή καί Δύση (ἐπιμέλεια: Μ. Μπέγζου, Στ. Πορτελιάνου, Ἀλ. Καριώτογλου, Γ. Μεταλλινῶ)], 91 ἐξ. καί ε) Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου, *Παλαιά καί Νέα Ρώμη. Ὀρθόδοξη καί Δυτική Παράδοση*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), Λεβάνεια 2009, σσ. 254-268.

⁸ Γιά τήν ἐπιβίωση τῆς παλαμικῆς θεολογίας σπὴν σύγχρονη ἐποχή, βλ. Χρυσόστομου Ἀ. Σταμούλι, *Ἀσκησι ἀὐτοσυνειδησίας*, ἐκδ. Τό Παλίμνηστον, Θεσσαλονίκη 2004, 123-161) [κεφάλαιο «Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς σπὴ σύγχρονη ἑλληνική θεολογία»].

⁹ Βλ. Παύλου Εὐδοκίμοφ, *Ἡ Ὀρθόδοξη* (μτφρ. Ἀγαμέμνονος Τ. Μουρτζόπουλου), ἐκδ. Βασ. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 36 καί *Μητρ. Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου Ἱερόθεος*, ὁ.π., σσ. 209-212.

μας και όσα αντιλαμβανόμαστε με τί βοήθειά τους είναι τά μοναδικά «έργα-
λειά», τά όποια δύνανται νά μās όδηγήσουν σέ μιά συγκεκριμένη γνώση. Έφό-
σον, λοιπόν, ό Θεός είναι άυλο πνεύμα και οι αισθήσεις μας δέν μπορούν νά
τόν κατανοήσουν, δέν μπορεί νά υπάρξει καθόλου γνώση και βίωση του Θεού,
κατά τίς έπαγγελίες των Ήσυχαστών¹⁰.

Στίς έν λόγω καταγγελίες απάντησε άμεσα ό Γρηγόριος ό Παλαμās μέσω
έννέα πολυσήμαντων πραγματειών, υπό τόν κοινό τίτλο «Υπέρ των Ήρωσ Ήσυ-
χαζόντων». Μές από αυτά τά άξιανάγνωστα κείμενα αναλύεται ή θεολογία του
ήσυχαστικού πνεύματος, βασισμένη στην παράδοση των Πατέρων τής Έκκλη-
σίας. Συνοπτικά μπορεί ν' αναφερθεί ότι θεώρησε, άφενός μέν ότι τό ανθρώπινο
σώμα έχει και αυτό δικαίωμα συμμετοχής στην προσευχή, εξαιτίας τής άξίας
πού έλαβε λόγω τής Σαρκώσεως του Υίου και Λόγου του Θεού, άφετέρου δέ
ότι ή ανθρώπινη μέθεξη στό θείον έγκεται στην πρόσληψη των άκτιστων ενερ-
γειών του Θεού και όχι τής -ούτως ή άλλως- άπροσέγγιστης ουσίας Του.

Γιά πρώτη φορά είχε ό Παλαμās αντιμετώπισει τόν Βαρλαάμ, όταν, σέ συζη-
τήσεις πού είχε μαζί του, άκουσε τίν θεωρία του δευτέρου ότι δπθεν δέν δυνά-
μεθα νά έχουμε βεβαιότητα για τίν εκπόρευση του Άγίου Πνεύματος, μέ δεδομένη
τίν παντελή άδυναμία του ανθρώπινου νοός νά κατανοήσει τό θείον και τίς κινή-
σεις Του. Αυτό ήταν μόνον ή αρχή, επειδή κατά βάση χωρίζαν ήδη τίς δύο Έκκλη-
σίες θεμελιακές και δυσεπίλυτες διαφορές, οι όποιες έξερράγησαν στό πρώτο
μισό του ΙΔ' αιώνα και ή πρώτη αυτή φάση κατέληξε μέ τίν Σύνοδο τής Κων-
σταντινούπολης του 1341, ή όποία επικύρωσε τίν παλαμική διδασκαλία.

Τά πράγματα όμως δέν ήσυχάζουν στό σημείο αυτό. Εύρισκόμενος στή
φυλακή ό Γρηγόριος, κατά τίν περίοδο του όδυνηρου έμφυλίου πολέμου των
Ίωάννου του Καντακουζηνού και Ίωάννου του Παλαιολόγου, αντιμετώπιζει μέ
σθένος και παρησία τόν παλιό του φίλο, Γρηγόριο τόν Άκίνδυνο, μαθητή και
διάδοχο Βαρλαάμ επί του αντι-ήσυχασμού, θεολόγο από τίν Πρίλαπτο τής Β.
Μακεδονίας¹¹.

Ό Άκίνδυνοσ, όντας λαμπρός συγγραφέας και διανοητής του καιρού του,
ό όποιος όμως ενεπλάκη ενεργά στίς πολιτικές και εκκλησιαστικές έριδες τής
έποχής του, επέλεξε τίν πλευρά των αντι-ήσυχαστών. Κατ' αρχήν δέν άντέ-
λεγε περί του τρόπου τής προσευχής και τής έμπειρίας των θείων, αλλά επί

¹⁰ Βλ. «Έλληνική Ιστορία στό διαδίκτυο» του *Ίδρύματος Μείζονος Έλληνισμού* στην διαδικτυακή
διεύθυνση: <http://www.flw.gr/chronos/10/gr/pl/pn/prnb3c.html> [άποτύπωση: 4.1.2023] .

¹¹ Βλ. περί αυτού στό: *Χρήστου, ό.π., σσ. 61-63.*

τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας τους. Συνοψίζοντας σέ ἄδρές γραμμές τή σκέψη του, ἀναφέρουμε ὅτι πρᾶξβευε πῶς εἶναι γνωστό καθετί πού μπορεῖ νά προσλάβει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καί διδάσκει ἡ Ἁγία Γραφή, ἐνῶ παραθεωρεῖ τά τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων διδασκόμενα. Θεωρεῖ, ἐξάλλου, ὅτι κάθε θεία ἐνέργεια εἶναι κτιστή, ἐνῶ ἄκτιστοι εἶναι μόνον ὁ Υἱός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα. Ὅ,τι δηλαδή ταυτίζεται μέ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστο, ὅ,τι ἐκλαμβάνεται ὡς ἐνέργεια εἶναι κτιστό. Ἡ ἀνωτέρω διάκριση εἶχε ὡς συνέπεια ὅτι δέν θά ἦταν ἐφικτή ἡ μέθεξη τοῦ Θεοῦ, ἡ δέ θέωση, τήν ὁποία μποροῦμε ὡς ἄνθρωποι νά κατορθώσουμε, εἶναι καί αὐτή κτιστή¹².

Μετά τή νίκη καί τήν ἐπικράτηση τοῦ Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἐξελέγη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὁπότε οἱ περί τόν Ἡσυχασμό ἔριδες εἰσέρχονται πλέον στήν τρίτη φάση τους. Τώρα πλέον ὁ κύριος θεολογικός ἀντιρρησιᾶς εἶναι ὁ παλαιός συμφοιτητής τοῦ Γρηγορίου, ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς (1295-1360)¹³, σοφός ἀστρονόμος, φιλόσοφος καί θεολογῶν, κατ' ἀρχήν ἀντιβαρλααμικός¹⁴ καί, ἀκολούθως, συνεχιστής τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Ἀκινδύνου. Ἐν πολλοῖς, κατὰ τήν δική του ἄποψη, θεωρεῖ ὅτι εἶναι αὐτονόητο λογικά, ἀλλά καί στηριζόμενο στήν πατερική διδασκαλία, ἡ ταύτιση τῆς θείας οὐσίας μέ τίς θεῖες ἐνέργειες.

Δύο ἐπιπλέον Σύνοδοι, στήν Κωνσταντινούπολη, τοῦ 1347 καί τοῦ 1351, καταδικάζουν τίς ἀντι-ἡσυχαστικές διδασκαλίες, ἐπικυρώνοντας ἐκ νέου τίς ἀντιρρήσεις τοῦ Γρηγορίου. Ὅλες πάντως αὐτές οἱ ὑπέρ τοῦ Ἡσυχασμοῦ Σύνοδοι θεωροῦνται ὅτι συνιστοῦν –τρόπον τινά– τήν Θ' Οἰκουμενική Σύνοδο¹⁵.

Πλὴν τῶν παλαμικῶν λόγων «*ὑπέρ τῶν Ἱερῶν Ἡσυχάζόντων*», ἀξίζει ν' ἀναφερθοῦν οἱ λόγοι του «*Ἐπτὰ ἀντιρρητικοί κατὰ Ἀκινδύνου*» κι ἐπίσης οἱ τέσσερις «*Λόγοι κατὰ Γρηγορᾶ*». Τόσον ἐδῶ, ὅσο καί σέ ἄλλα δοκιμᾶ του, καθίσταται πασιδῆλη ἡ πεποίθησή του ὅτι ἀπρόσιτο εἶναι τό θεῖον καί ἀμέθεκτο ὡς πρὸς τήν οὐσία, ἀλλά καθίσταται προσιτό κι ἐπίσης μεθεκτό ὡς πρὸς τίς ἐνέργειες. Ἀπό τά ἀνωτέρω ἀντιρρητικά ἔργα του, ἀλλά καί ἀπό ἄλλα (π.χ. τό κορυφαῖο του, τά 150 «*Κεφάλαια*» ἢ στίς «*Ὀμιλίες*» του) ὁ Γρηγόριος ἀναδεικνύεται δεινότατος θεολόγος, ἀνανεωτής τῆς θεολογικῆς ὀρολογίας, «μετά

¹² Ὁ.π., σσ. 62 ἐξ.

¹³ Ὁ.π., σσ. 63-65.

¹⁴ Στό φιλοσοφικό του ἔργο «*Φλωρέντιος*» ἀποδίδονται οἱ συζητήσεις-ἀντιρρήσεις, τίς ὁποῖες εἶχε μέ τόν Βαρλαάμ ἀπό τήν Καλαμβρία.

¹⁵ Ἀναλυτική ἀναφορά γίνεται στό μελέτημα, Δημητρίου Κουτσούρη, *Σύνοδοι καί θεολογία γιά τόν ἡσυχασμό*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θηβῶν καί Λεβαδείας, Ἀθήνα 1997.

παρηρησίας» υπερασπιστής τῶν ὀρθόδοξων θέσεων, ἀφορμώμενος ὄχι ἀπό τὴν παραγωγή θεολογίας τοῦ σπουδαστηρίου, ἀλλὰ ἐξ ἐμπειρίας προσωπικῆς καὶ διαρκoῦς ἀσκίσεως στὴν πνευματικότητα καὶ στὴν καλλιέργεια τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἐν λόγῳ προσωπικὴ ἐμπειρία καὶ πίστη ἀποτελεῖ ἀκρογωνιαῖο λίθο στὴν παλαμικὴ διδασκαλία ἔναντι μάλιστα τοῦ ἀντι-ἡσυχαστικοῦ κύματος. Ἡ πίστη, κατὰ τὴν ἐκτίμησίν του, ἀποτελεῖ ὑπεραπόδειξη γιὰ τὰ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι δύναμη ὑπερφυσικὴ, ἡ ὁποία ὑπάρχει πάνω ἀπὸ κάθε νοητικὴ καὶ ψυχικὴ δύναμη, κάθε καταφατικὴ καὶ ἀποφατικὴ θεώρηση τοῦ θεολογεῖν, χειραγωγῶντας τὸν ἐνασχολούμενο στὴν θεολογία τῆς θεοσιτίας¹⁶.

Οἱ Δυτικοὶ προσεγγίζουν κι ἐξετάζουν ὄντολογικὰ καὶ οὐσιαστικὰ ἕναν Θεὸ ἀπόλυτα ὑπαρκτό, ἐνῶ οἱ Ἑσυχαστὲς ἀποβλέπουν στὴν προσέγγιση (ὡς πρὸς τίς ἐνέργειες) ἑνὸς ἀπόλυτα ἀπροσέγγιστου καὶ ἀκατάληπτου (ὡς πρὸς τὴν οὐσία) Θεοῦ. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ὅσο πεπαιδευμένος πνευματικὰ καὶ ἂν εἶναι, δύναται νὰ εἰσοδεύσει στὴν Οὐσία, ἀλλὰ, ἐπειδὴ οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ αὐτὲς ἄκτιστες (μὰ καὶ δὲν νοεῖται ὄν ἀνενέργητο) μπορεῖ ἐκεῖ νὰ ἔχει κάποια μετοχή, πάντως μετὰ ἀπὸ ἐπίπονη καὶ ἐπίμονη προσπάθεια. Ὁ κτιστὸς ἄνθρωπος –ὄντας ἡ κορωνίδα τῆς θείας Δημιουργίας– πλαστουργήθηκε ἀπὸ ὑλικὸ στοιχεῖο (δηλαδὴ, τὸ σῶμα), ἀλλὰ ἡ αὐτοτελής οὐσία Ψυχὴ, κτιστὴ ἀλλ' ἀθάνατη, διαχέεται σὲ αὐτό. Κατέχοντας μάλιστα, ἅμα τῇ δημιουργίᾳ του, τὸ «κατ' εἰκόνα», δύναται –καλλιερῶντας το– νὰ κατορθώσει καὶ κατακτήσει τὴν ὁμοίωσιν. Μὲ τὴν κατάχρησιν τοῦ αὐτεξουσίου του ὁμως ἀπώλεσε ὁ ἄνθρωπος τὴν θεία προοπτικὴ, ἀπονέκρωσε τὴν ψυχὴ, κατάστασιν ἡ ὁποία ἐπέφερε τὴ νέκρωσιν τοῦ πνεύματος, ποὺ παρεῖχε ζωὴ στό σῶμα.

Τὴ θανατηφόρο καὶ παρὰ φύσιν αὐτὴ κατάστασιν ἀποκατέστησε ἡ Σάρκωσις τοῦ Θεοῦ, ὅποτε ὁ Θεᾶνθρωπος παρέσχε τὴν δυνατότητα νὰ δημιουργηθεῖ μὰ νέα ρίζα γιὰ τὴν ἀναβλάστησιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ ἐν λόγῳ παρέμβασις δὲν ἀποκαθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο ἀπλῶς στὸν προπρωτικό παράδεισό του, ἀλλὰ –πρῶτα καὶ κύρια– τὸν ἀνεβάζει στὸν οὐρανὸ γιὰ μίαν ἔνθεπ ζωὴ, πράγμα ποὺ σημαίνει (κατὰ τὸν Παλαμᾶ) μετοχὴ σὲ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν θεία ἐνέργεια. Ὁ Θεὸς κατέρχεται στὰ ἀνθρώπινα πράγματα, συγκαταβαίνει μὲ τρόπο ἀγαπητικὸ, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ψυχοσωματικῆς προσευχῆς δύναται ν' ἀνέλθει βεβαίωτερα πρὸς τὰ ἄνω καὶ νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸ συγκαταβαῖνον θεῖον. Ὁ ὅλος ἄνθρωπος, δηλαδὴ, καταλαμβάνεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ἄκτι-

¹⁶ Βλ. σχετικὰ, *Χριστοῦ*, ὁ.π., σ. 46.

στο φῶς τῆς θείας δόξης, τό ὁποῖο ἀέναα ἐκπέμπεται ἀπό τήν Ἁγία Τριάδα καί, κατὰ συνέπειαν «ὄλως γινόμεθα θεοί χωρίς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος». Ἡ ἐν λόγῳ θέσι ἀποτελεῖ πολύ σημαντικό στοιχεῖο τῆς παλαμικῆς θεώρησης τῶν πραγμάτων. Διότι ὑπονοεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεύεται τό θεῖον, ὅχι σ' ἕναν μέλλοντα καί μακρινό καιρό, ἀλλά σ' ἕναν ἐνεστώτα χρόνο ὡς ἱκανή πρόγευση (ἦ καί ὡς ἀρραβῶνα) τῆς μέλλουσας μακαριότητος¹⁷.

Οἱ ἔριδες περί τόν Ἑσυχασμό ἦταν ὄχι μόνον θεολογικές

Οἱ περί τόν Ἑσυχασμό ἔριδες μεταξύ τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Δύσης τεματίστηκαν τό 1351, ὅταν πλέον οἱ διδασκαλίες τῶν Ἀντιπαλαμιστῶν καταδικάστηκαν στήν Σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅμως εἶναι ἀναγκαῖο νά ὑπογραμμισθεῖ ὅτι στήν πολύχρονη αὐτή διαμάχη ἀναμείχθησαν πολλές καί διάφορες κοινωνικές, θρησκευτικές καί πολιτικές τάσεις καί ἀντιπαλότητες τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ὡς ἐκ τούτου, ἐδῶ ἐντάσσονται οἱ κοινωνικές διαμάχες καί συγκρούσεις τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, καθῶς ἐπίσης ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν χρόνων 1341-47.

Ἀπό θεολογική ἄποψη πάντως, κατ' αὐτές τίς συγκρούσεις ἀναμετρήθηκαν δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι κόσμοι, ἄν καί χριστιανικοί. Ἀπό τί μιά πλευρά, ἡ ἀνατολική πνευματικότητα, μέ τήν διπλή μεθοδολογία τῆς ὡς πρός τήν προσέγγιση τοῦ θεοῦ καί ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἡ δυτική θεώρηση, μέ τόν θεολογικό σχολαστικισμό τῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε γεννηθεῖ τόν ΙΒ' αἰῶνα καί ἐπιδείνωσε τίς μετά τό Σχίσμα σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν¹⁸. Οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς, μέ στερεή βάση τί βιωμένη-ἐφαρμοσμένη πίστη τους, μέ τί χαρισματική θεολογία τους (διακρίνοντάς την, ὅπου κρινόταν ἀναγκαῖο, ἀπό τήν θεολογία ὡς ἐπιστήμη), ὑπῆρξαν ἀνοιχτοί στίς ἐκάστοτε προκλήσεις, ἐνῶ –ἀντίθετα– οἱ Δυτικοί εἰσῆλθαν στόν λαβύρινθο τοῦ φιλοσοφικοῦ-θεολογικοῦ ὀρθολογισμοῦ καί τοῦ ἄκρατου δογματισμοῦ τους.

Ὅταν ὁ Παλαμῆς, γιά παράδειγμα, θεωρεῖ τί γνώση καί τί θέα τῆς θεότητος ὡς δωρεά τῆς θείας Χάριτος, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται μέσ ἀπό τήν μέ ὅλες τίς ἔννοιες ἐκκλησιαστική ζωή, διαφοροποιεῖται ἀπό τόν σχολαστικισμό τῶν Δυτικῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ὡς ἀσφαλέστερο δρόμο γιά τί γνώση τοῦ Θεοῦ τόν συλλογι-

¹⁷ Ὁ.π., σ. 48 ἐξ.

¹⁸ Πορτελάνος, ὁ.π., σ. 90 ἐξ.

σμό. Ὁ ἓνας κόσμος πρεσβεύει, λοιπόν, ὅτι ὁ Θεός καθίσταται –κατά τό δυνατόν– γνωστός ἐμπειρικά μέσα ἀπό τόν βίο καί τά ἔργα τοῦ ἀγωνιζόμενου πιστοῦ, ὁ ἄλλος κόσμος ὁμως πρεσβεύει ὅτι παραμένει ἐντελῶς ἀπροσέγγιστος καί ἀναπόδεικτος, ἐπειδή δέν ἔχει ὁ ἄνθρωπος τίποτε ἀπτό-διαπιστώσιμο μέ τί λογική του γιά τήν ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ¹⁹.

Σημειωτέον, ὅτι ὀρισμένοι ἡσυχαστές θεολόγοι τῆς Ἀνατολῆς κατά τήν διάρκειά τῶν σκληρῶν ἐρίδων, ἐπηρεασμένοι ἀπό τήν σχολαστική θεολογία καί τόν πολιτισμό τῆς Δύσης, προσχώρησαν στήν Δυτική Ἐκκλησία, υἱοθετώντας μάλιστα τόν ὀρθολογισμό καί σχολαστικισμό τῆς θεολογίας τῆς: ὁ Δαβίδ Δισύπτατος, ὁ Ἰωσήφ Καλοθέτης, ὁ Κάλλιστος, ὁ Φιλόθεος Κόκκινος. Οἱ ὑπόλοιποι, διαβλέποντας τόν ἄμεσο κίνδυνο ἀλλοίωσης τοῦ πνεύματος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς, παρέμειναν ἀκλόνητοι στίς θέσεις τους καί στήν παραδοσιακή πεποίθησή τους, ἡ ὁποία σμιλεύτηκε μέ ἀπό τίς προσωπικές προσπάθειες, τά δάκρυα, ἐνίοτε τά αἵματα καί τήν ἐν γένει ἀγιοπνευματική ἐμπειρία τῶν καί τῶν ἀγωνιστῶν καί ὑπερασπιστῶν τῆς Πίστεως²⁰.

Ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἡσυχαστικοῦ ιδεώδους σήμερα καί τό χρέος τοῦ διαλόγου μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσης

Ζητούμενο στήν ἐποχή μας εἶναι, κατά πόσον ἡ σύγχρονη Ὁρθοδοξία στοιχεῖται, ὄχι τόσο στήν ἡσυχαστική μεθοδολογία ἀναφορᾶς στό θεῖον (ἐπ' αὐτοῦ ὁ καθένας, ἄλλωστε, ἐπιλέγει τήν πρακτική του ἐνώπιος Ἐνωπίω), ἀλλά στήν ποιότητα καί τό βάθος τῆς προσέγγισης τοῦ Θεοῦ. Ἀποτελεῖ συνάντηση τῆς διαρκῶς ἐν ἐργηρόρσει ἀγωνιζόμενης ψυχῆς μας μέ τόν Θεάνθρωπο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος ἡ ἀποτελεῖ παραγόμενο πολυδαίδαλων διανοητισμῶν καί ἀδιέξοδων λογικισμῶν καί συνειρημῶν; Ὁ καθένας προβαίνει ἐδῶ στίς δικές του ἐπιλογές.

Βεβαίως δέν πρέπει νά πάψουμε νά διαλεγόμαστε ὡς Ἀνατολή μέ τήν Δύση, γνωρίζοντας ἐκ προοιμίου, ὅτι τά χάσματα μεταξύ μας εἶναι πολλές φορές δύσκολα νά προσπελασθοῦν ἢ κι ἐντελῶς ἀδιάβατα. Ὅμως, οὕτως ἢ ἄλλως,

¹⁹ Ἀναλυτικά γι' αὐτήν τήν ἀντιπαράθεση τῶν δύο κόσμων, βλ. Νίκου Ἀ. Ματσούκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Α. Εἰσαγωγή στή θεολογική γνωσιολογία*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2007 (ἀνατύπωση ἀπό τήν α' ἔκδοση), σ. 137-180 [κεφάλαιο «Ἡ διπλή θεολογική μεθοδολογία τῶν πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας»]. Πρβλ. *Τατάκης*, ὁ.π., σ. 125.

²⁰ Βλ. *Χριστοφορίδης*, ὁ.π., σ. 127.

έχουμε χρέος νά συνεχίσουμε νά διαλεγόμαστε, ἐπειδή κατά βάσιν ὁ πεπιστευμένος εἶναι ὁ Ἰδιος καί ὁ Αὐτός, ἔχοντας μάλιστα Ἐκεῖνος (προσ)εὐχηθεῖ ὑπὲρ τῆς σύνολης ἀνθρωπότητος στὸν Κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, μέ τὸν πολυαπατητικό λόγο: «ἵνα πάντες ἔν ὧσιν»²¹!

Κρατᾶμε ἀσφαλῶς τὸ δόγμα μας ἀκλόνητο καί ἀλώβητο κατά πάντα, ἀλλὰ ἔχουμε ταυτόχρονα εὐλημένη τὴν ὑποχρέωση ἔναντι τοῦ Οὐρανοῦ νά συναντιόμαστε ὡς πρόσωπα, μέ διάθεση καί ἐσωτερικῆς ἡσυχίας καί νήψης²², βελτιώνοντας –ὅσο γίνεται– τίς σχέσεις μεταξύ μας, θεωρῶντας πάντως ὅτι ἡ μεθοδολογία περὶ τὴν θεία ἐμπειρία μπορεῖ καί νά εἶναι διάφορη, ἐάν πάντως ἐδράζεται στὴν Ἀγάπη, ἡ ὁποία ΕἶΝΑΙ ὁ Θεός²³. Τὰ ὅποια καί ὅσα προσκόμματα στὴν προσπάθεια συνάντησης μεταξύ των Ἐκκλησιῶν προέρχονται ἐκ τοῦ πονηροῦ, ὁ ὁποῖος σέ κάθε περίπτωσι εἶναι ἀνάγκη νά περιθωριοποιεῖται, ὥστε νά μὴν δηλητηριάζει καί –ἀδυσώπητα κάποιες φορές– πολυτραυματίζει τὸ ἀκίρατο Σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Θαυμαστό ἀγῶνα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τελεῖ διὰ μέσου τόσων καί τόσων αἰῶνων τὸ ἱερό Κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας, δηλαδή τὸ ἐν Φαναριῷ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, νυχθημερόν ἐργαζόμενο γιὰ τὸν γόνιμο βηματισμὸ πρὸς τὴν Ἐνότητα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ὁρθόδοξης καί Ρωμαιοκαθολικῆς, μάλιστα δέ σέ πείσμα τῶν πολλῶν καί διαφόρων νεόκοπων «Ὁμολογιῶν Πίστεως» (!!!), οἱ ὁποῖες προκύπτουν ἀπὸ τὸ πουθενά, ὡς ἐπίφοβη λερναία ὕδρα (ἢ καί ὡς δούρειος ἵππος), παρεμβάλλοντας μάλιστα πολλὰ καί διάφορα προσκόμματα στὸν χειρισμὸ τοῦ Διαλόγου.

Ἐπιλογικῶς δημοσιεύουμε ἀπόσπασμα ἀπὸ μιά χαρακτηριστικὴ ἀπάντησι (ἀνάμεσα στίς πολλές ἄλλες μιᾶς ὑπερτριακονταετοῦς πατριαρχίας), τὴν ὁποία ἔδωσε πρὸς πᾶσα κατεύθυνσι ὁ σημερινὸς χειριστὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἀπὸ πλευρᾶς τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, ὁμιλῶντας ἀπὸ καθέδρας κατὰ τὴ Θρονικὴ Ἐορτὴ τοῦ Οἴκου-

²¹ Ἰωάν. 17,21.

²² Ἀξιωματιμόνευσι εἶναι ἐπ’ αὐτῆς τῆς τακτικῆς Διαλόγου ἡ ἄποψη, ἡ ὁποία ἐμφατικὰ ἐκφράζει ἡ παράγραφος «Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καί οἱ διάλογοι» στὸ *Μητρ. Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱερόθεος*, ὁ.π., σ. 489: «(...) ὁ διάλογος τῶν Ὁρθοδόξων μέ τοὺς ἑτεροδόξους καί τοὺς ἀλλοθρήσκους δέν πρέπει νά γίνεται μόνον σέ θεωρητικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ κυρίως στὸ μυστικό-ἐσωτερικὸ ἐπίπεδο. Βεβαίως, πρέπει νά ἐντοπίζονται οἱ διαφορὲς στοὺς θεολογικοὺς ὅρους καί νά ὁμολογῆται ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἀλήθεια, ἀλλὰ πρέπει παράλληλα νά βρεθοῦν μερικὰ κοινὰ στοιχεῖα στὸν μυστικό-ἐσωτερικὸ τομέα, πού κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θά εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ κάθε σκοπιμότητα καί ἐξωτερικὴ ἐπιβολή. (...)»

²³ «ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (Α΄ Ἰωάν. 4,8).

μενικού Πατριαρχείου, στις 30 Νοεμβρίου 2009, άπευθυνόμενος δέ στον εκπρόσωπο του τότε Πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ΄, Καρδινάλιο Walter Kasper:

«Εἰς ἓνα κόσμον, ὁ ὁποῖος σπαράσσεται ἀπὸ ἀντιθέσεις καὶ συγκρούσεις, ὁ εἰρηνικός καὶ ἐποικοδομητικός διάλογος ἀποτελεῖ τὴν μόνην ὁδὸν πρὸς ἐπίτευξιν καταλλαγῆς καὶ ἐνόητος. Εἰς τὴν ἀποστολικὴν περικοπήν, ἡ ὁποία ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν σημερινὴν Θεῖαν Λειτουργίαν, οἱ Ἀπόστολοι προβάλλονται ὡς ὑπόδειγμα ἄκρας ταπεινοφροσύνης κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ σταυρωθέντος Κυρίου: “λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περιήρημα ἕως ἄρτι” (Α΄ Κορ. δ΄, 12-13). Ἐάν τὸ ἦθος τοῦτο τῆς ταπεινοφροσύνης πρέπει νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὰς σχέσεις τῶν πιστῶν πρὸς τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας, πόσον μᾶλλον ἐπιβάλλεται τοῦτο εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἰδίων τῶν χριστιανῶν σχέσεις! Ἡ εἰρηνικὴ διευθέτησις τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν εἰς τὰς διαχριστιανικὰς σχέσεις οὐδόλως συνεπάγεται ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς ἀληθείας. Ἡ ἀλήθεια δὲν φοβεῖται τὸν διάλογον, ἀλλ’ ἀντιθέτως, χρησιμοποιοῖ αὐτὸν ὡς μέσον, διὰ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ καὶ ὑπ’ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διὰ διαφοροὺς λόγους ἀφίστανται αὐτῆς. Ἡ μισαλλοδοξία καὶ ὁ φανατισμὸς προκαλοῦν τὴν ἀμυντικὴν περιχαράκωσιν ἐκάστης πλευρᾶς εἰς τυφλὴν ἐμμονὴν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς θέσεις καὶ ἀπόψεις, μονιμοποιοῖ τὰς διαιρέσεις καὶ ἐξανεμίζει πᾶσαν ἐλπίδα καταλλαγῆς. Μία τοιαύτη στάσις οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων. Μόνον “ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ” (Εφ. δ΄, 15) ἀληθεύομεν ἀληθῶς, ὡς καὶ μόνον ἐν ἀληθείᾳ ἀγαπῶντες (Β΄ Ἰω. 1) ἀγαπῶμεν γνησίως. Ὁ εἰλικρινὴς καὶ ἐν πνεύματι ταπεινοφροσύνης διάλογος διασφαλίζει τὸν εὐλογημένον τοῦτον συνδυασμόν, ὅστις καὶ ἀποτελεῖ τὴν μόνην θεοδίδακτον ὁδὸν δι’ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι μιμηταὶ τῶν Ἀποστόλων (Α΄ Κορ. δ΄, 16).

Τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ εἰλικρινοῦς καὶ ἐν ἀγάπῃ διαλόγου καλεῖται σήμερον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ νὰ ἐφαρμοσῇ ἡ ἰδία εἰς τὰς μεταξὺ τῶν διηρημένων χριστιανῶν σχέσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ κηρύξῃ αὐτὸ πρὸς πάντα ἄνθρωπον καλῆς θελήσεως εἰς οἰονδήποτε χωρὸν καὶ ἂν ἀνίκη οὗτος. Γνωρίζομεν ἐκ πείρας πικρᾶς ὅτι ἡ θρησκεία δύναται εὐκόλως νὰ χρησιμοποιοιῆ ὡς σημαία φανατισμοῦ καὶ συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Ἔχομεν προσωπικῶς κατ’ ἐπανάληψιν τονίσει ὅτι ὁ πόλεμος ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας ἀποτελεῖ πόλεμον κατὰ τῆς θρησκείας. Διὰ τοῦτο ὁ διαθρησκευτικός διάλογος ἐπιβάλλεται ὄλως ἰδιαιτέρως εἰς τὰς ἡμέρας μας, χωρὶς τοῦτο νὰ συνεπάγεται οἰονδήποτε συμβιβασμόν εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐκάστου πεποι-

*θήσεις. Τόν διάλογον τοῦτον ἐνθαρρύνει καί καλλιεργεί καί τό ἡμέτερον Οἰκου-
μενικόν Πατριαρχεῖον, συμβάλλον καί οὕτω τό κατ' αὐτό εἰς τήν ἐμπέδωσιν τῆς
εἰρήνης ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ. (...)*²⁴.

²⁴ Ἰστότοπος “Φῶς Φαναρίου”: <http://fanarion.blogspot.com/2009/11/h.html> (αποτύπωση: 4.1.2023)].

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗΣ
ΜΕΛΟΣ ΕΔΙΠ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΕΚΠΑ
ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΣΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ)

Εισαγωγή

Η Ψυχολογία της Θρησκείας ως επιστήμη βασίζεται στα πορίσματα της Ψυχολογίας, και ιδιαίτερα σ' εκείνα που αναφέρονται στην ψυχολογική έρευνα του θρησκευτικού βιώματος. Σκοπός της είναι ο φωτισμός του θρησκευτικού βιώματος και η βοήθεια προς τον άνθρωπο, ώστε να προλάβει πιθανές ψυχικές διαταραχές, που προέρχονται από μία έσφαλμένη βίωση της θρησκευτικότητας, αλλά και να αποκαθάρει αυτήν από επιβλαβή στοιχεία, που την καθιστούν επιζήμια για την ψυχική υγεία του κάθε ανθρώπου¹. Στην ανά χειράς εργασία θα εξετάσουμε την κεντρική μορφή του φιλόσοφου Αριστοτέλη στη διαμόρφωση της χριστιανικής Ψυχολογίας της Θρησκείας, μέσω της έπιρροής και της επίδρασής του στην Πατερική Θεολογία. Όπως αναφέρεται κάτωθι, οι Πατέρες της Έκκλησίας και οι νηπτικοί δέν απέρριψαν την πρότερη φιλοσοφική σκέψη, καθώς η τελευταία ασχολούνταν με ζητήματα για τό Θείο, για την ψυχή και τό σώμα και θέματα ήθικης φύσης. Μολονότι η ψυχή και τό σώμα κατέχουν κεντρική θέση στα δύο αυτά συστήματα σκέψεων, η φιλοσοφία αντιμετώπιζει τό σώμα ως δεσμοτήριο της ψυχής, ένω ό χριστιανισμός προσβλέπει στην ένωση σώματος και ψυχής με τον Θεό.

¹ Σ. Κ. Τσιτσίκου, *Η Ψυχολογία της Θρησκείας στον 21ο αιώνα*, Άρρητον, Άθήνα 2011. και V. Saroglou, *Religion, personality, and social behavior*, New York: Psychology Press, 2014.

Βασικές αρχές της Ἀριστοτελικῆς Ψυχολογίας

Ἐρευνώντας τί φύση τῆς ψυχῆς, ὁ Ἀριστοτέλης δέν ἀναζητεῖ τίποτα ἄλλο ἀπὸ τί βασική ἀρχή τῆς ζωῆς, σπὴν ὅποια τὰ ἔμβια ὄντα συμπεριφέρονται μὲ τὸν τρόπο πού τὰ διακρίνει. Δέν προδικάζει τὸ ἐρώτημα ἐάν πρόκειται γιὰ μιὰ ξεχωριστή ἄυλη οὐσία, ὅπως δίδασκε ὁ Πλάτων², ἢ γιὰ μιὰ ὑλική οὐσία, ὅπως θεωροῦσε ὁ Δημόκριτος³. Γιὰ ὅλα ὅσα γνωρίζουμε κατ' ἀρχάς, ὅτι ἡ ψυχὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὸ σῶμα, ἢ ἐναλλακτικά, μπορεῖ νὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ ὑπάρχει ὡς ξεχωριστὴ ὑπαρξη. Ἡ ψυχὴ, λοιπόν, εἶναι αὐτὴ μὲ τὴν ὅποια ἀντιλαμβανόμαστε, αἰσθανόμαστε, σκεφτόμαστε καὶ ἐνεργοῦμε, ἀφοῦ ὅλες αὐτές οἱ ἐnergείες μας εἶναι δραστηριότητες χαρακτηριστικῆς τῶν ἔμβιων ὄντων⁴. Σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο, ἡ χρῆσις τῆς «ψυχῆς» ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη μοιάζει ἀρκετὰ μὲ τὴ χρῆσις τοῦ «νοῦ». Συνήθως λέμε ὅτι ἐκτελοῦμε αὐτές τὶς δραστηριότητες μὲ τὸν νοῦ μας, χωρὶς νὰ ὑπονοοῦμε τίποτα σχετικὸ μὲ τὸν δυϊσμό ἢ τὴν ἰδιωτικότητα τοῦ Καρτεσιού⁵. Ὡς βάση τῆς ζωῆς, ἡ ψυχὴ γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι ἐπίσης ἡ αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ζωντανοῦ σώματος, ἡ πηγὴ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς κίνησός του. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ αἰτία ὡς ἡ μορφή τοῦ ἔμφυχου σώματος⁶.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιμένει ὅτι τὰ φυτὰ ἔχουν ἐπίσης μιὰ ψυχὴ, παρ' ὅλο πού τὰ θεωρεῖ ἀνίκανα γιὰ ἀντίληψη, σκέψη, συναίσθημα ἢ δράση⁷. Ἡ ψυχολογία, στὸν βαθμὸ πού μελετᾷ τὶς ζωτικῆς καὶ τὶς νοητικῆς ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει ἓνα εὐρύτερο πεδίο ἐφαρμογῆς γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἀπὸ ὅ,τι ἡ Φιλοσοφία τοῦ νοῦ γιὰ ἐμᾶς. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα πού προκύπτουν σὲ σχέση μὲ τὸν νοῦ καὶ τὶς λειτουργίες του, γιὰ παράδειγμα, οἱ συμπερασματικῆς κρίσεις ἔχουν τὰ ἴδια δομικὰ στοιχεῖα γιὰ ὅλα τὰ ἔμβια ὄντα. Ἡ ψυχολογία μελετᾷ τὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ καὶ θέτει ἐρωτήματα γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ

² Πλάτων, *Φαῖδων* (Μετάφραση Μαυρόπουλος Θεόδωρος), Ζήτηρος, 2007.

³ Θ. Παπαδόπουλος, *Δημόκριτος: Ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ φυσιοδίφης, ὁ θεωρητικὸς τῆς δημοκρατίας*, Gutenberg, Ἀθήνα 1981.

⁴ Γ. Σ. Χριστοδούλου, *Ἀριστοτέλης. Περί Ψυχῆς: Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια ἀπὸ Γ. Σ. Χριστοδούλου*, Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 2000.

⁵ Rene Descartes, *Τὰ πάθη τῆς ψυχῆς*, (Μετάφραση Γιάννης Πρελορέντζος, Δημήτρης Ροζάκης), Κριτική, Ἀθήνα 2017 καὶ Κ. Νιάρχου, *Εἰσαγωγή σπὴν Εὐρωπαϊκὴ Φιλοσοφία*, Ἀθήνα 2002.

⁶ Γ. Φουντουλάκη. *Ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀθανασία τῆς Ψυχῆς*, Ἀθήνα χ.χ.

⁷ Κ. Δ. Γεωργουλῆ, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας*. Δημ. Ν. Παπαδημῆας, Ἀθήνα 2012.

τίς λειτουργίες του Νοῦ⁸. Δέν μπορούμε νά δώσουμε –πιστεύει ὁ φιλόσοφος– μιά ἐνιαία, γενική περιγραφή τῆς ψυχῆς, πού θά ἰσχύει παντοῦ καί θά ἐξακολουθεῖ νά εἶναι οὐσιαστική καί διαφωτιστική.

Ἐνα ἀπό τά κύρια θέματα τῆς πραγματείας *De Anima* τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι ἡ σχέση τῆς ψυχῆς μέ τό σῶμα⁹. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξηγεῖ τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο μπορούν νά θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι «ἕνα» (σῶμα καί ψυχή), καθῶς καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διαφέρουν καί ἐπανέρχεται στό ἐρώτημα ἂν ὑπάρχει κάποια ἔννοια μέ τήν ὁποία ἡ ψυχή μπορεῖ νά εἰπωθεῖ ὅτι εἶναι διακριτή-χωριστή¹⁰. Ἡ δική του λύση στό ζήτημα τῆς σχέσης τοῦ σώματος μέ τήν ψυχή ἀπευθύνεται στίς κεντρικές ἔννοιες τῆς μεταφυσικῆς του φιλοσοφίας. Θεωρεῖ ὁ φιλόσοφος τό σῶμα ὡς τήν ὕλη καί τήν ψυχή ὡς τή μορφή ἑνός ἔμβιου ὄντος, ἐξ οὗ καί ἡ περιγραφή τῆς ἀποιψῆς του ὡς «ὑλομορφισμοῦ». Τό σῶμα καί ἡ ψυχή συσχετίζονται μεταξύ τους. Τά μέρη καί τά ὑλικά πού συνθέτουν ἕνα συγκεκριμένο ἀντικείμενο εἶναι ἡ ὕλη του, ἐνῶ ὁ τρόπος ὁργάνωσής τους σ' ἕνα σύνολο πού νά μπορεῖ νά λειτουργήσει μέ τούς κατάλληλους τρόπους εἶναι ἡ μορφή του¹¹. Ἄν τό δεχθοῦμε αὐτό, ἰσχυρίζεται, τότε δέν ἔχει πλέον νόημα νά ρωτήσουμε ἂν ἡ ψυχή καί τό σῶμα εἶναι ἕνα καί τό αὐτό. Ἡ ψυχή δέν εἶναι ἡ ἴδια ἕνα ὀρισμένο εἶδος σώματος ὅπως θεωροῦν οἱ ὄπαδοί τοῦ Δημοκρίτου, ἀλλά οὔτε μπορεῖ νά ὑπάρξει χωρίς σῶμα, ὅπως διδάσκουν οἱ πλατωνιστές. Εἶναι κάτι πού ἀνήκει σέ ἕνα σῶμα ἑνός δεδομένου εἶδους καί ἔτσι ἐνυπάρχει σέ αὐτό¹².

Ἡ σχέση ψυχῆς καί σώματος κατά τόν Ἀριστοτέλη δέν σημαίνει τήν ἔννοια ἑνός «ἐγῶ» πού εἶναι καθαρά πνευματικό καί τοῦ ὁποίου τό σῶμα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἡ ψυχή καί τό σῶμα ἀποτελοῦν μία ἔνωση πού, ὅσο διαρκεῖ, εἶναι ἀπόλυτη. Ἡ ψυχή εἶναι αἰτία κίνησης, ἀλλά δέν εἶναι αὐτοκίνητη. Κινεῖ χωρίς νά κινεῖται. Γνωρίζει, ἀλλά δέν πρέπει γι' αὐτό νά θεωρηθεῖ ὡς σύνθεση στοιχείων πού εἶναι ὅμοια μέ αὐτά τά ὁποῖα γνωρίζει. Τέλος, εἶναι ἀσώματα. Τό ἐπίθετο «ἔμψυχον» ἐκφράζει τήν ιδιότητα πού διαχωρίζει τά ἔμβια

⁸ Hilgard, *Εἰσαγωγή στήν Ψυχολογία* (μετάφραση Σολμάν), Παπαζήση, 2003.

⁹ Ἀριστοτέλης, *Ἄπαντα 40 Περί Ψυχῆς*, μετάφραση: Ἀναστασία-Μαρία Καραστάθη, Αθήνα, Ἐκδόσεις «Κάκτος», 1997.

¹⁰ D. Robinson, *Aristotle's Psychology*, Columbia 1989.

¹¹ Θ. Σακελλαριάδης, *Ψυχῆς Πείρατα – Στά μονοπάτια τῆς συνείδησης*, Gutenberg, 2020.

¹² V. Caston, «Aristotle's Psychology». In: *A Companion to Ancient Philosophy*, (M. L. Gill, P. Pellegrin, eds.), 2012, σσ. 317-318.

όντα από τὰ ἄλλα ὄντα. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἢ μορφὴ ἢ ἡ ἐντελέχεια ἑνὸς ἔμβριου ὄντος, στό ὁποῖο διακρίνουμε τό σῶμα, πού εἶναι ὕλη, καί τήν ψυχί, πού εἶναι μορφή, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή σ' ἕναν πέλεκυ διακρίνουμε τό ὑλικό μέρος του καί τήν οὐσία του, δηλαδή ὅτι εἶναι πέλεκυς¹³.

Ὅταν ἀναζητοῦνται ὀρισμοί ἀπό προηγούμενους φιλοσόφους, διαπιστώνεται ὅτι πολλοί θεωροῦν τήν ἔναρξη τῆς κίνησης ὡς τήν κύρια λειτουργία τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ κύρια δραστηριότητά της εἶναι ἡ ἐπιγνώση¹⁴. Ὁ Ἀριστοτέλης δέν ἀπορρίπτει καμία ἄποψη, ἀλλά δέν μπορεῖ νά συμφωνήσει μέ αὐτούς πού θεωροῦν ὅτι ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ κινεῖται. Τό νά μετακινεῖσαι σημαίνει νά ἐκτοπίζεσαι ἀπό τή φυσική σου θέση· ἂν, λοιπόν, ἡ ψυχὴ κινεῖται συνεχῶς ἡ ἴδια βρίσκεται μέσα σέ μία ἀέναντι ἀντίφαση τῆς ἴδιας τῆς φύσης. Ἐπιπλέον, ἡ κίνηση συνεπάγεται τόσο χωρική θέση ὅσο καί δυσκολία. Τό νά καταλογίσει κανεῖς τό πρῶτο στήν ψυχὴ εἶναι κάτι τό παράλογο, ἐνῶ τό δεύτερο θά τῆς ἀφαιροῦσε τήν μακαριότητα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ψυχὴ βιώνει συναισθήματα καί, ἐπομένως, φαίνεται νά εἶναι κινητή. Ταυτόχρονα, ἡ δύναμη τῆς νόησης φαίνεται νά εἶναι ἀπρόσβλητη ἀπό σωματικές διαταραχές πού προκαλοῦν θυμό ἢ ἀγωνία. Ἀκόμα καί ἡ ψυχική ἐμπειρία τῶν σωματικῶν παθῶν δέν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι σύνθετη ἀπό φυσικά στοιχεῖα. Ἐχομε συνείδηση τῆς ὑπαρξης τῆς ψυχῆς καί τῆς παρουσίας τοῦ νοῦ, πού ὑπάρχει σέ ὅλα τα μέρη τοῦ σώματος. Κατά συνέπεια, ἡ ψυχὴ δέν μπορεῖ νά ἔχει τή σωματική ιδιότητα τῆς διαρετότητας, οὔτε μπορεῖ νά εἶναι ἀρμονία στοιχείων, ἀφοῦ τότε θά ὑπῆρχε ὡς μία πολλαπλότητα, διότι ὑπάρχουν πολλά καί διαφορετικά μείγματα μέσα στό σῶμα¹⁵.

Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἀριστοτέλη στήν Πατερική Γραμματεία

Ἡ Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία μέ τίς ἀποδεικτικές της μεθόδους ἄσκησε μεγάλη καί σημαντικὴ ἐπίδραση στήν χριστιανικὴ φιλοσοφία¹⁶. Τὰ ἔργα τοῦ

¹³ W. D. Ross, *Ἀριστοτέλης*, μετάφραση Μ. Μήτσου, Μορφωτικό Ἴδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 1993², σσ. 188-193.

¹⁴ Γρηγ. Κωσταρά, *Φιλοσοφικὴ Προπαιδεία*, Ἀθήνα 1991.

¹⁵ Σ. Τσιτσίκου, *Στοιχεῖα Γνωσιακῆς Ψυχολογίας τῆς Θρησκείας*, Tremendum. Ἀθήνα 2018.

¹⁶ Μ. Ἀσημακόπουλου, Ἀ. Τσιαντούλα, *Οἱ Ἐπιστήμες τῆς Φύσης καί τοῦ Ἀνθρώπου στήν Ευρώπη*, Τόμος Α΄, Πάτρα, Ε.Α.Π., 2008.

Τερτυλλιανού¹⁷ παρέχουν στοιχεία για τό ζήτημα τῆς ψυχῆς στόν Ἀριστοτέλη καί παρουσιάζουν τί θεωρία καί ἄλλων φιλοσόφων. Ὑπάρχουν ἀναφορές στό ἔργο τοῦ Τερτυλλιανού «Περί Ψυχῆς» μέ τό ἀριστοτελικό ἔργο «Περί ψυχῆς», ὅπου ἀναλαμβάνει ὁ Τερτυλιανός νά καταδείξει ὅτι ἡ ψυχή εἶναι ἕνα σῶμα ἰκανό (corpus) νά ἐπιβιώσει στή θέση του μέχρι τήν ἐσχάτη κρίση ἀφοῦ ἐγκατέλειπε τήν πρώτη κατοικία ἀπό σαρκική κατοικία τῆς. Τό ἐπιχείρημα τοῦ Τερτυλλιανού εἶναι ἕνα μείγμα παραθέσεων ἀπό τήν Ἁγία Γραφή καί ἐμπειρική συλλογιστική, πού ἐνισχύεται ἀπό ἐκκλήσεις πρὸς τοὺς ἱατρικούς συγγραφείς καί πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς, ἂν καί ὁ Ἀριστοτέλης παίρνει τί θέση του δίπλα στόν Ζήωνα σέ μιά λίστα μέ ἀπορριφθεῖσες ἀπόψεις στό ἔργο τοῦ *Περί ψυχῆς*. Ὁ Τερτυλλιανός γνωρίζει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης διέκρινε πέντε ἰκανότητες τῆς ψυχῆς, καί ὑπονοεῖ ὅτι γιά μία φορά συμφωνεῖ μέ τήν Ἁγία Γραφή στόν ἐντοπισμό τῆς ὑψηλότερης ἢ ἡγεμονικῆς ἰκανότητας στήν «καρδιά». Γνωρίζει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀποδίδει τί γνώση μας γιά τά φαινόμενα στόν «παθητικό νοῦ», τοῦ ὁποῖου ἡ δυνατότητα νά γίνουν ὅλα τα πράγματα συντελεῖται μόνο σέ συνεργασία μέ τήν ἐνεργό διάνοια¹⁸.

Ὁ Κλίμης Ἀλεξανδρεὺς θεωρεῖται ὁ πρῶτος ἀλεξανδρινός θεολόγος τῆς ἀλεξανδρινῆς παράδοσης ὁ ὁποῖος σφράγισε τήν ἀλεξανδρινή Παράδοση¹⁹. Ὁ σπουδαῖος θεολόγος γράφει γιά τί μεσότητα τῆς ἀρετῆς, ὅτι εἶναι «σύμφωνος τῷ λόγῳ περὶ ὅλον τόν βίον»²⁰ καί γνωρίζει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης τοποθέτησε τήν ἀρετή στό «μέσο», κατανοῶντας ὡς «μέσο»²¹ τό ἀντίθετο σέ κάθε ἕνα ἀπό τά δύο ἀντίθετα ἄκρα.

Ὁ Κλίμης Ἀλεξανδρεὺς πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος θά πρέπει νά ἀκολουθεῖ μιά ζωή σύμφωνα μέ τήν ἀρχική του φύση, ἀκολουθῶντας τά διδάγματα τῶν Στωικῶν πού ἐπινόησαν αὐτή τί συγκεκριμένη ἔκφραση. Γιά τοὺς Στωϊκοὺς, οἱ ὑπέρτατες ἀξίες ἦταν ἡ ἠθική, ἡ λογική, καθώς καί ἡ ζωή σύμφωνα μέ τί φύση²². Θεωροῦσαν ὑψίστα ἀγαθὰ τήν ἀρμονία μέ τί φύση, τήν ἐσωτερική ἐλευθερία, τόν αὐτοέλεγχο καί τήν ἀντοχή στόν πόνο. Ὁ Ἀλεξανδρινός θεο-

¹⁷ Tertullianus, «De Anima», J. – P. Migne, *Patrologiae series Latina*, vol. ii, Parisiis 1844.

¹⁸ M. Edwards, *Aristotle and Early Christian Thought. Studies in Philosophy and Theology in Late Antiquity*, Routledge, Taylor & Francis Group, 2019, σσ. 38-39.

¹⁹ Κ. Σκουτέρη, *Ἡ ἱστορία τῶν δογμάτων*, τ. Α', δύηση, 1998, σ. 523.

²⁰ Κλίμεντος Ἀλεξανδρέως, «Παιδαγωγός» 1, 13, *ΒΕΠΕΣ* 7, 127.

²¹ *Ἠθ. Νικ.*, 1107a 6-8.

²² Pigiucci, Massimo, *Πῶς νά εἴμαστε Στωϊκοί*, Ἴκαρος, 2021.

λόγος θεωρούσε ότι οι παραχωρήσεις προς την ανθρώπινη αδυναμία, ωστόσο, αντισταθμίζονται σε άλλα αποσπάσματα από ισχυρές εντολές για να καλλιεργηθεί η απάθεια, η εξαφάνιση κάθε σαρκικού πάθους· ο Κλήμης θεωρούσε τη μετριοπάθεια ως μαθητεία στην αρετή που θα αντικατασταθεί στην ωριμότητα από την απάθεια. Αυτό θα μπορούσε να περιγραφεί στις έθνικές φιλοσοφικές σχολές ως εξέλιξη από την αριστοτελική στή στωική Ήθική²³.

Άκόμη και ο κατ' ουσίαν πλατωνιστής Ὁριγένης διατύπωσε την άποψη ότι μετά τον θάνατο η ψυχή διατηρεί ένα αδύναμο «περιτύλιγμα», που είναι το είδος ή μορφή του σώματος που πηγαίνει στον τάφο. Αυτό είναι αναμφίβολα το πνευματικό σώμα, του οποίου την επιβίωση βεβαιώνει το πέμπτο βιβλίο της απάντησής του στον Κέλσο. Οι αναφορές που ένυπάρχουν στο συγκεκριμένο έργο του είναι ακριβείς, το ουσιαστικό «είδος» στή συγκεκριμένη πραγματεία ήταν συνώνυμο με τη «μορφή», ή την όρατή μορφή, όπως εμφανίζεται στο αριστοτελικό corpus²⁴. Έχει σημειωθεί, ωστόσο, ότι κατά τη γνώμη των περισσοτέρων σχολιαστών, στον Ἀριστοτέλη δεν περιγράφεται (υποκείμενο) με αυτή την έννοια από την ψυχή ως ένα «είδος» ενός οργανικού σώματος, αλλά με την έννοια μίας ασώματης μορφής που έντυπώνεται στην ύλη²⁵.

Ο Μέγας Βασίλειος θα χρησιμοποιήσει τις απόψεις του Ἀριστοτέλη για την φυσική φιλοσοφία στις Ὁμιλίες του για την εξαήμερο δημιουργία του κόσμου από τον Θεό²⁶. Ο Γρηγόριος Νύσσης θα χρησιμοποιήσει την αριστοτελική διαστολή μεταξύ της «δύναμης» και της «ἐνέργειας»²⁷ όπως και τη διδασκαλία περί ἀρετῶν του Ἀριστοτέλη²⁸. Τόσο ο Μέγας Βασίλειος όσο και ο Γρηγόριος Νύσσης ὀφείλουν σημαντικά στον Ἀριστοτέλη για τη διαμόρφωση των απόψεών τους για την ουσία της ανθρώπινης ψυχής. Από τα έργα τους διαφαίνεται ότι ο Ἀριστοτέλης δεν είναι η μόνη πηγή της φιλοσοφικής ἔμπνευσής τους²⁹. Ο Πλάτων και οι Στωικοί διαδραματίζουν επίσης καθοριστικό ρόλο

²³ M. Edwards, *Aristotle and Early Christian Thought. Studies in Philosophy and Theology in Late Antiquity*, Routledge, Taylor & Francis Group, 2019, σσ. 38-39.

²⁴ Κέλσου Ἄπαντα, Ἀληθής Λόγος, Ἐκδόσεις Κάκτος, Ἀθήνα 2001.

²⁵ M. Edwards, *Aristotle and Early Christian Thought. Studies in Philosophy and Theology in Late Antiquity*, Routledge, Taylor & Francis Group, 2019, σ. 52.

²⁶ Χριστόφορου Παπουτσόπουλου, *Ἡ εξαήμερος Δημιουργία κατά τόν Μέγαν Βασίλειον*, Σωπία 1998.

²⁷ H. Langerbeck, *Gregorii Nysseni opera*, vol. 6, Leiden 1960.

²⁸ Ἠθικά Νικομάχεια (3 τόμοι), Κάκτος, Ἀθήνα 2023.

²⁹ Σπ. Τσιτσιγκου, *Πατερική Ψυχολογία, Tremendum*, Ἀθήνα 2016.

στή διαμόρφωση τῶν σκέψεων αὐτῶν τῶν δύο Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας³⁰. Μία χαρακτηριστική περίπτωση εἶναι ἡ ἄποψη γιά τό θέμα τῆς οὐσίας πού ἔχουν τόσο ὁ Μέγας Βασίλειος ὅσο καί ὁ Ἅγ. Γρηγόριος. Ὡς γνωστόν, διακρίνουν τήν «οὐσία» καί τήν «ὑπόσταση», καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο διατυπώνουν αὐτή τί διάκριση ὑποδηλώνει ὅτι ἡ ὑπόσταση ἀποτυπώνει τήν πρώτη οὐσία τοῦ Ἀριστοτέλη στίς *Κατηγορίες*, δηλαδή τά ἄτομα, ἐνῶ ἡ οὐσία συλλαμβάνει τί δεύτερη οὐσία τοῦ Ἀριστοτέλη, δηλαδή τά καθολικά ὅπως εἶναι τά γένη καί τά εἶδη³¹. Αὐτό, ὡστόσο, δέν εἶναι τό τέλος τῆς ἱστορίας. Προσδιορίζουν (ποιοί) τήν «οὐσία» καί τήν «ὑπόσταση» περαιτέρω, καί ἡ πηγὴ αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ μπορεῖ νά ἀναχθεῖ στόν στωικισμό. Ὑποστηρίζουν (ποιοί) ὅτι οἱ «ὑποστάσεις» ἔχουν διακριτικά «ἰδιώματα» πού εἶναι συμπληρωματικά τῆς «οὐσίας», καί λογαριάζουν τόν χαρακτηρισμό ἑνός πράγματος, λέμε ὁ Πέτρος σέ ἀντίθεση μέ τόν «ἄνδρα»³².

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης στό ἔργο του «Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», μέ τό ὁποῖο εἰσάγεται ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία, συνδυάζει στοιχεῖα τόσο τῆς πλατωνικῆς ὅσο καί τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας³³. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ἐκλαμβάνεται ὡς ὃν πού εἶναι κατεξοχὴν πνευματικό. Σέ αὐτό τό σημεῖο ἡ διδασκαλία του διαχωρίζεται ἀπό τί θεωρία τοῦ Ἀριστοτέλη περί ὑλομορφισμοῦ καί τίς ἄλλες ἀρχαιοελληνικές ἀντιλήψεις περί ψυχῆς πού τήν συνέδεαν μέ τό σῶμα. Ὁ Ἀριστοτέλης δεχόταν ὅτι στήν ἀνθρώπινη ψυχὴ ὑπάρχει ὁ ποιητικός καί ὁ ἐνεργητικός νοῦς, προσέθετε ὁμως ὅτι αὐτός εἰσέρχεται σ' αὐτήν ἔξωθεν, «θύραθεν»³⁴. Ἀντίθετα, ὁ Γρηγόριος Νύσσης μιλοῦσε γιά πνευματικό ἄνθρωπο. Ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ἔγκειται, κατ' αὐτόν, στήν πνευματικότητά της, ὁπότε ἀποδεσμεύεται ἡ ψυχὴ ἀπό κάθε ἔννοια «σωματικότητας» ἢ «ὕλικότητας»³⁵.

Καί στόν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας συναντοῦμε τήν χρησιμοποίηση τῶν ἀριστοτελικῶν ἐννοιῶν τῆς «δύναμης», τῆς «ἐνέργειας» καί τῆς «ἐνδελέχειας»³⁶. Ὁ

³⁰ Γ. Φουντουλάκη, *Ἀρχαία Φιλοσοφία καί Πατερική Θεολογία*, Ἀθήνα χ.χ.

³¹ Κατηγορίαι, *Περί ἐρμηνείας*, Ἀριστοτέλους Ἔργα (πρῶτος τόμος), Ἀριστοτέλους, Νῆσος, 2011.

³² G. Karamanolis, "Early Christian Philosophers on Aristotle". In: Brill's *Companions to Classical Reception*, (A. Falcon, ed.). Brill, Leiden-London, σ. 475.

³³ Φ. Χριστοδούλου, *Ἡ Φιλοσοφική καί Παιδαγωγική Ἀνθρωπολογία στό «Περί Κατασκευῆς Ἀνθρώπου» ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης*, 2002.

³⁴ D. Fallan, *The philosophy of Aristotle*, Oxford University Press, 1970.

³⁵ Ὁ.π., σ. 636.

³⁶ Κ. Δ. Γεωργιούλη, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας*. Ἐκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδῆμας, Ἀθήνα 1994², σσ. 619-620.

ἴδιος θά χρησιμοποιήσει καί τήν ἀριστοτελική διδασκαλία γιά νά δείξει πῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἠθική τελειότητα. Γι' αὐτόν ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν πολύτιμος βοηθός ὥστε νά γίνεται ἐρμηνεία καί ταξινομήσι τῶν δογματικῶν ἀληθειῶν, πέρα ἀπό τόν μυστικισμό τῶν νεοπλατωνικῶν ἐπιδράσεων. Στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰῶνος, ὁ ἐπίσκοπος Ἐμέσις Νεμέσιος συνέγραψε τό σύγγραμμα «Περί φύσεως ἀνθρώπου»³⁷. Σέ αὐτό παρέχει ἐκθεση περί τῆς λειτουργίας τῶν αἰσθήσεων, τῶν ψυχικῶν παθῶν, τῶν βουλητικῶν φαινομένων, τῆς εἰμαρμένης καί τῆς θείας πρόνοιας. Τίς περί φύσεως γνώσεις ὁ ἐπίσκοπος τίς ἀντλεῖ ἀπό τόν Ἀριστοτέλη καί τόν Γαλνῶ³⁸. Ἐξάλλου, ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, κάνοντας χρήσι τῶν ὄρων «τελικόν», «ποιητικόν», «παραδειγματικόν» αἴτιον³⁹, μᾶς φανερώνει πῶς γνωρίζει καί χρησιμοποιεῖ ἄριστα τήν ἀριστοτελική θεωρία περί τῶν τεσσάρων αἰτίων⁴⁰.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός εὖνοι σαφῶς τήν ἀριστοτελική ἀφήγησι γιά τή δημιουργία τῆς γνώσης, ἀκόμη καί στήν ὑπηρεσία τῆς ἐνατένισις τῶν οὐράνιων πραγματικότητων. Ὡς ὑπερασπιστής τῆς ἐκδήλωσις τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ἀνθρώπινη σάρκα, ἔχει τή δυνατότητα τῆς δημιουργίας εἰκόνων τοῦ Ἐνσαρκωμένου Λόγου ἀπό τήν ἀνθρώπινη τέχνη. Ἡ δημιουργηθεῖσα εἰκόνα θά μπορούσε νά ἀντιμετωπιστεῖ ὡς ἀτελές ἀντίγραφο τῆς τέλειαι καί ὑπερβατικῆς πραγματικότητι. Τονίζει ἡ συγκεκριμένη εἰκόνα τήν ἀπόστασί μας ἀπό τό Θεοῦ καί τό ἀπόλυτο ἄρρητο τῆς Θεῆαι φύσις, ἢ μᾶ εἰκόνα θά μπορούσε νά ἀντιμετωπιστεῖ ὡς θεϊκά καθοδηγούμενο ἀνθρώπινο τεχνούργημα, σύνθετο ὕλις καί μορφῆς, τονίζοντας ἔτσι τήν ἐγγύτητα τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς Ἐνσάρκωσις. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός σέβεται ξεκάθαρα τήν πρώτη ἄποψη, ἀλλά εἶναι σθεναρά ἀφοσιωμένος στή δεύτηρη. Στόν σχετικό τομέα τῆς ἀνθρώπινης γνώσις, προτιμᾷ ἐπίσις νά τονίζει τήν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ νά διεισδύει στή μορφή πού ὑπάρχει στά σωματικά ἀντικείμενα πού γίνονται ἀντιληπτά ἀπό τίς αἰσθήσις. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός συμφωνεῖ μέ τίς ἰδεολογικές γραμμές πού ὁ Ἀριστοτέλης κατέγραψε ὡς τή γνωστική διαδικασία⁴¹ καί δέν συμφωνεῖ μέ τή διαδικασία τῆς «ἀνάμνησις», ὅπως αὐτή διδάχθηκε

³⁷ Ἐμέσις Νεμέσιου, *Περί Φύσεως Ἀνθρώπου*, Ζήτρος, Ἀθήνα 2006.

³⁸ Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας*, Δημ. Ν. Παπαδημῆαι, Ἀθήνα 1994², σσ. 619-620.

³⁹ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, *Περί Θεῶν Ὀνομάτων - Περί μυστικῆς Θεολογίας*, Ζήτρος, Ἀθήνα 2008.

⁴⁰ Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας*, Δημ. Ν. Παπαδημῆαι, Ἀθήνα 1994², σ. 658.

⁴¹ Κ. Oehler, «Aristoteles in Byzantium», στο περιοδικό, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, Duke University, 1964, τόμος 5.

ἀπό τόν Πλάτωνα καί μεταδόθηκε μέσῳ διαφόρων μορφῶν Πλατωνισμοῦ. Σέ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἰωάννη Δαμασκينوῦ ἡ χρήση τῶν γνωσιολογικῶν κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι δεδομένη, ὄχι μόνο στά *Διαλεκτικά* του, ἀλλά καί στό ἔργο του «Περί Ὁρθοδόξου Πίστεως». Οἱ «οὐσίες» εἶναι πραγματικές, ἀλλά δέν εἶναι –κατά τόν Ἰωάννη Δαμασκινό– «ὑποστάσεις», δηλαδή δέν ὑπάρχουν αὐτές καθαυτές, ὅπως οἱ πλατωνικές ιδέες. Ὑπάρχουν μόνο οἱ «ὑποστάσεις» καί σ' αὐτές ὑπάρχουν οἱ οὐσίες καί οἱ οὐσιώδεις διαφορές. Ἡ «οὐσία» πραγματώνεται στίς ἐπιμέρους ἀτομικές ὑπάρξεις. Λέγοντας ὁ Ἰωάννης Δαμασκινός ὅτι «ἡ οὐσία ἐνεργεῖα ὑφίσταται» ἢ ὅτι «τό εἶδος αἰεὶ ἐνεργεῖα»⁴², δέν μπορεῖ κάποιος παρά νά παρατηρήσει τόν ἀριστοτελικό «ὑλομορφισμό», σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ἡ νοπή οὐσία ἢ τό εἶδος μαζί μέ τήν ὑψηλὴν παρέχουν τήν μορφή, μέ τήν ὁποία θεωροῦμε τά πράγματα τοῦ κόσμου⁴³.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα μέ μελετητές, εἶναι ἱστορικό παράδοξο ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη μελετήθηκε ἐντατικά καί ἐκτιμήθηκε ἰδιαίτερα ἀπό μεταγενέστερους χριστιανούς φιλοσόφους ὅπως ὁ Βοήθιος, ὁ Φιλόπονος (6ος αἰώνας), ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκινός (8ος αἰώνας), ὁ δυτικός Θωμάς ὁ Ἀκινάτης (13ος αἰώνας), ὁ Γεννάδιος Σχολάριος (15ος αἰώνας), ἐνῶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ στοχαστές (2ος-4ος αἰώνας) σύμφωνα μέ ἱστορικούς ἦταν κατά κανόνα ἐπικριτικοὶ ἢ ἀκόμη καί ἐχθρικοὶ πρὸς τόν Ἀριστοτέλη. Σέ ἀντίθεση μέ τόν Πλάτωνα, πού συχνά ἐπαινεῖται ἔντονα καί θεωρεῖται ὅτι σέ πολλά σημεῖα «προολέγει» χριστιανικά δόγματα.

Φαίνεται ὅτι μία ἀπό τίς πιό διαρκεῖς ὑποθέσεις γιά τήν σχέση τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας μέ τόν Χριστιανισμό, εἶναι ὅτι, πρῶτον, οἱ μελετητές τοῦ ὕστερου ἀρχαίου Χριστιανισμοῦ θεωροῦν σέ μεγάλο βαθμό δεδομένη τήν ἀσυμβίβαστη φύση τῶν φιλοσοφικῶν σχεδίων καί ἀπόψεων τοῦ Πλάτωνα καί τοῦ Ἀριστοτέλη, καί, δεύτερον, ὅτι ἡ ἔλλειψη τῶν αὐτοαποκαλούμενων «Ἀριστοτελικῶν» κατά τήν ὕστερη ἀρχαιότητα ἐκλαμβάνεται ὡς πειστική ἀπόδειξη ὅτι ἡ περιπατητική φιλοσοφία ἦταν ἀμελητέα στή διαμόρφωση τῆς χριστιανικῆς

⁴² Γ. Φλωρόφσκι, *Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ 6ου, 7ου καί 8ου αἰώνα*, Πουρνάρας, 2009.

⁴³ Ἰ. Πλεξίδα, *Ἀριστοτελικές προσλήψεις στό Βυζάντιο. Ἡ περίπτωση τοῦ Ἰωάννη Δαμασκينوῦ*, 2018. Προσβάσιμο σέ Academia.edu.

πνευματικής ταυτότητας. Σύμφωνα με κάποιους μελετητές, ο Πλάτωνας, συχνά επαινείται και αναφέρεται από τους πρώτους Χριστιανούς στοχαστές. Σύμφωνα με κάποιες απόψεις ο Άριστοτέλης σπάνια αναφέρεται ή αναφέρεται μόνο, και όταν συμβαίνει αυτό, εξυπηρετεί συνήθως έναν πολεμικό στόχο: είτε ο Άριστοτέλης αντιμετωπίζεται για απόψεις που θεωρούνται αντίθετες με τα σχετικά χριστιανικά δόγματα, κυρίως οι απόψεις του για την ψυχή, την πρόνοια, την κοσμολογία ή τη συμβολή των εξωτερικών αγαθών στην ευτυχία, ή ένας χριστιανός στοχαστής επικρίνεται για αίρεση, κατηγορούμενος ότι ακολουθεί τα δόγματα του Άριστοτέλη. Υπάρχουν στοχαστές όπως ο Κλήμης ο Αλεξανδρέας, ο Νεμέσιος από την Έμεσα και οι Καππαδόκες, που χρησιμοποιήσαν τη φιλοσοφία του Άριστοτέλη με σημαντικούς τρόπους⁴⁴.

Στά μεταγενέστερα χριστιανικά χρόνια, στή θεολογική-φιλοσοφική διαμάχη ο Άριστοτέλης φέρνει τά εργαλεία της λογικής στο πεδίο της θεολογίας⁴⁵, ενώ ο Πλάτωνας και οι Νεοπλατωνιστές αξιολογούνται με βάση την αυτονομία και την ανεξαρτησία της σκέψης που υπαγορεύουν, και έτσι αντιμετωπίζονται ως έχθροί του Χριστιανισμού. Ως εκ τούτου, υπάρχουν αντικρουόμενες τάσεις στή βυζαντινή εκκλησιαστική λογοτεχνία, με συγγραφείς που επιλέγουν τις ιδέες του Πλάτωνα, άλλους για τις ιδέες του Άριστοτέλη ή ακόμα και για τους Στωικούς. Η έναρμόνιση και η συνενοχή της ελληνικής σκέψης και της χριστιανικής πίστης που είχε επιτευχθεί από Πατέρες της Έκκλησίας, αρχίζει να διαταράσσεται όταν τον 11ο αιώνα εισάγεται τό ανθρωπιστικό κίνημα από τόν Μιχαήλ Ψελλό. Αυτό τό κίνημα βασίζεται στον ανθρωπισμό που αναπτύχθηκε κατά την εποχή του Φωτίου, ο οποίος πρέπει επίσης να επισημανθεί. Αν και εμφανίζοντας μία σαφή προτίμηση για τόν Άριστοτέλη, ο Φώτιος έδωσε έμφαση στην ανωτερότητα των χριστιανικών αληθειών και ακολούθησε τη μεταφυσική των χριστιανικών διδασκαλιών, αποστασιοποιώντας τόν έαυτό του από τις πλατωνικές και άριστοτελικές απόψεις⁴⁶.

⁴⁴ Λ. Μπενάκη, *Βυζαντινή Φιλοσοφία. Κείμενα και Μελέτες*, Παρουσία, Αθήνα 2002.

⁴⁵ A. Drozdek, *Έλληνες Φιλόσοφοι ως Θεολόγοι: ή έννοια της θεϊκής αρχής*, Degiorgio, 2011.

⁴⁶ Γ. Φουντουλάκη, *Αρχαία Φιλοσοφία και Πατερική Θεολογία*, Αθήνα Χ.Χ.

ΕΠΙΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΑΝΔΗΛΑΣ
ΔΑΣΚΑΛΟΣ - ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΑΧΩΡΗΤΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΟ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟ

Προλεγόμενα

Ο ἀναχωρητισμός-ἀσκητισμός, ὡς φαινόμενο θρησκευτικό καί κοινωνικό, δέν γνωρίζει γεωγραφικούς περιορισμούς καί φυσικά δέν ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά μέσα στούς κόλπους τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πρακτικές βίου, μέ ἀσκητικές τάσεις, παρατηροῦνται πολὺ συχνά καί κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀρχαιότητος σέ διάφορες φιλοσοφικές σχολές, ὅπως αὐτὴ τοῦ Πυθαγόρα, καί ὄχι μόνο, μέ διαφορετικές, βέβαια, πνευματικές προδιαγραφές καί στοχεύσεις. Σέ κάθε περίπτωση, πάντως, πρέπει νά εἰπωθεῖ ὅτι κι αὐτές οἱ ομάδες εἶχαν ἀρκετά κοινὰ σημεῖα μ' ἐκεῖνα τῶν χριστιανῶν ἀναχωρητῶν. Καί αὐτό μπορεῖ νά ἐρμηνευθεῖ ὡς μία κίνηση ἀνθρώπων ἀνήσυχων καί συνάμα πνευματικῶν, οἱ ὅποιοι, μὴ μπορῶντας νά ἀντέξουν τὴν πολυπραγμοσύνη καί τὴν ταραχώδη διάσπαση τοῦ καθημερινοῦ βίου καί τῆς πολιτείας, ἀναζητοῦσαν ἄλλες μορφές βιοτῆς, ἀνώτερης καί γι' αὐτό περισσότερο ἀληθινῆς.

Οἱ πρῶτες ἀσκητικές κοινότητες πού ἐμφανίζονται στὸν γεωγραφικὸ χῶρο τῆς Παλαιστίνης ἦταν οἱ Ἑσσαῖοι, τῶν ὁποίων ἡ καθημερινότητα διεπόταν, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ ἱστορικές πηγές, ἀπὸ μία ἔντονη καί ἀκλόνητη ἠθική αὐστηρότητα. Πληθωρική, ὅμως, ἦταν καί ἡ παρουσία τῶν Γνωστικιστῶν¹, οἱ ὅποιοι, ἐμφορούμενοι ἀπὸ μανιχαϊστικές ἰδέες, θά ἐκδηλώσουν κι αὐτοὶ πολὺ αὐστηρές ἀσκητικές συνήθειες, ὀδηγῶντας τίς κοινότητές τους σέ ἐπικίνδυνες ὑπερβολές καί σ' ἓναν ἄκρατο καί καταστροφικὸ μπεδνισμό (πνευ-

¹ Β. Γ. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α' - Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὴν Εἰκονομαχία*, ἐκδ. Ἀθῆναι 1994, σσ. 151- 162.

ματικό καί σωματικό). Ἀκόμη, ὁ φιλόσοφος Φίλωνας μᾶς πληροφορεῖ καί γιά τήν παρουσία τῶν Ἰουδαίων Θεραπευτῶν, στήν περιοχή τῆς Ἀλεξάνδρειας, καί τόν ἰδιόρρυθμο ἀσκητικό τρόπο τῆς καθημερινῆς ζωῆς τους².

Ὅλες οἱ ἀνωτέρω, ὅμως, ἀσκητικές πρακτικές, πόρρω ἀπέχουν ἀπό τόν Ὁρθόδοξο χριστιανικό Μοναχισμό, ὁ ὁποῖος ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς γέννησής του ἦταν ἐγκεντρισμένος στό Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ³. Καί δέν θά μπορούσαν τά πράγματα νά εἶναι διαφορετικά, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ χριστιανική ζωή εἶναι μίμηση Χριστοῦ, ὄχι μονάχα γιά τούς ἀσκητές ἀλλά καί γιά σύνολη τήν πιστεύουσα κοινότητα, πού καθημερινά καταθέτει τήν ἔμπρομη μαρτυρία της γιά τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ στή ζωή της, κάτι πού μέ περισσό ἐνθουσιασμό πίστευαν καί οἱ πρῶτες χριστιανικές κοινότητες. Γι' αὐτό καί μοναδική πηγή ἐμπνευσης γιά τή δημιουργία τοῦ μοναχικοῦ κινήματος δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστός, πού σαρκώνει στό πρόσωπό Του τό πρότυπο τοῦ ἀθηντικοῦ ἀσκητῆ, μοναχικοῦ καί ἀνεπανάλιπτου μέσα στό ἱστορικό γίνεσθαι. Συνεπῶς, ἡ προτροπή τοῦ Κυρίου πρὸς τούς μαθητές Του νά ἐγκαταλείψουν τά πάντα καί νά Τόν ἀκολουθήσουν⁴, στάθηκε στή συνέχεια ἡ σημαντικότερη κινητήριος δύναμη γιά τή γένεση τοῦ Μοναχισμοῦ, ὁ ὁποῖος, μέ ἀνεξίτηλο πλέον τρόπο, σημάδεψε καί τήν ἐν γένει πνευματική πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἀπό πολύ νωρίς, λοιπόν, μέσα στό ἐκκλησιαστικό σῶμα ἀναπτύχθηκαν ὁμάδες μέ ἐγκρατευτικές τάσεις⁵, μέ μοναδική στόχευση τήν ὀλοκληρωτική ἀφιέρωση στόν Θεό. Τήν ἀφοσίωσή τους αὐτήν, μάλιστα, τήν ἔδειχναν καί μέ συγκεκριμένα ἐνεργήματα: αὐστηρή τήρηση τῆς νηστείας, συνειδητή παρθενία-ἀγαμία καί συνεχῆς ἄσκηση τῆς φιλανθρωπίας. Οἱ ἐν λόγῳ ἀσκητικές πρακτικές θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἀποτελέσαν καί τή μήτρα τοῦ μεταγενέστερου Μοναχισμοῦ⁶. Κατά συνέπεια, ἡ ἔναρξη τῶν σκληρῶν διωγμῶν ἀπό τούς Ρωμαίους αὐτοκράτορες, οἱ δυσβάσταχτοι φόροι καί πρωτίστως ἡ ἐκκοσμίκευση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅταν αὐτός γίνεται ἐπίσημη θρησκευτική ἀποκλειστικότητα, εἶναι ὀρισμένοι ἀπό τούς σημαντικότερους παράγοντες πού γέννησαν τό μέγε-

² Γ. Ἐ. Ἀναστασίου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμος Α', ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσ/νίκη 2006, σ. 241.

³ Γ. Ἀλφέγιερ (Μητρ.), *Τό μυστήριο τῆς πίστεως - Εἰσαγωγή στήν Ὁρθόδοξη Θεολογία*, μετ. Ἀγγελική Πελωριάδου, ἐκδ. Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2011, σ. 278.

⁴ *Ματθ.* 19, 27 -29.

⁵ Β. Φειδᾶς, ὁ.π., σσ. 935-936.

⁶ Χ. Σ. Τζώγα, «Μοναχισμός», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 9, Ἀθήνα 1966, σσ. 19-20.

θος του Μοναχισμού⁷. Δέν πρέπει ακόμη να υποτιμηθεί και η έρευνητική θέση, η όποία θέλει ως σοβαρό λόγο εμφάνισης του Μοναχισμού μία γενικότερη κρίση των αξιών, που διέπει τούς χρόνους της ύστερης αρχαιότητας και μιας στροφής των περισσοτέρων ανθρώπων σέ πίο έσωτερικές μορφές υπαρξιακής αναζήτησης της αλήθειας⁸.

Ως έκ τούτου, η πρώτη μορφή χριστιανικού άσκητισμού, που εμφανίζεται στην Αίγυπτο, είναι ό έρημιτισμός. Πρωταγωνιστής του αναχωρητισμού υπήρξε ό Μέγας Άντώνιος, του όποίου τά άσκητικά κατορθώματα μαθαίνουμε μέσα από τί βιογραφία που συνέταξε γι' αυτόν ό Μέγας Άθανάσιος⁹. Σέ πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, γύρω από τόν «καθηγητή της έρήμου», συγκεντρώθηκε ένας μεγάλος αριθμός αναχωρητών, ακολουθώντας πιστά τά πνευματικά βήματα του μεγάλου άσκητή, του όποίου η φήμη έξαπλώθηκε πολύ γρήγορα και στίς γύρω περιοχές. Ό Μέγας Άντώνιος, άν και άγράμματος, θά φτάσει σέ πολύ μεγάλα ύψη πνευματικότητας και Θεοσπτίας, μέ τί βοήθεια της προσευχής και της αυστηρής νηστείας, πράγμα που θά τόν καταστήσει ικανό να υποτάξει τό ισχυρό κράτος των Δαμιόνων. Έτσι, στην έρημική περιοχή της Νιτρίας συγκεντρώθηκαν περίπου 5.000 αναχωρητές, οι όποιοι σαν κύριο έργο τους είχαν τίν αδιάλειπτη προσευχή και τί νηστεία. Οι ιστορικές πηγές, μάλιστα, καταγράφουν και πολλές άσκητικές ακρότητες, που όδηγοῦσαν –όχι λίγες φορές– αναχωρητές στην παραφροσύνη, αλλά και σ' αυτήν ακόμη τίν αυτοχειρία. Οι πλανεμένοι αυτοί άσκητές πίστευαν ότι μέ τίς πρακτικές αυτές ακολουθοῦσαν τόν εύλογημένο δρόμο του «Μαρτυρίου»¹⁰. Καταστάσεις πνευματικές, σέ κάθε περίπτωση επικίνδυνες, έξ έπόψεως σωτηριολογικής. Ήταν έπιτακτική ανάγκη, λοιπόν, ό Μοναχισμός να πάρει κάποια άλλη μορφή, ώστε να μποροῦν να βοηθηθοῦν και οι αδύναμοι στον άγωνα αναχωρητές.

Κατά συνέπεια, στίς αρχές του 4ου αιώνα, στην Ταβέννηση της Άνω Αιγύπτου, κάνει τίν εμφάνισή του ό κοινοβιακός Μοναχισμός, μέ έμπνευστή και οργανωτή τόν Παχώμιο. Γόνος αιγυπτιακής οικογένειας, και μάλιστα ειδωλολατρικής, άσπάζεται τόν Χριστιανισμό τίν περίοδο της έννλικιώσής του. Άπο-

⁷ Γ. Ι. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, έκδ. Π. Πουρναράς, Θεσ/νίκη 2004, σσ. 104-109.

⁸ Σ. Αγουρίδη, *Μοναχισμός*, έκδ. Έλληνικά Γράμματα, Άθήνα 1997, σσ. 51-52.

⁹ Μ. Άθανασίου, *Βίος και Πολιτεία του Όσίου και Πατρός ήμων Άντωνίου*, PG 25, 835-976.

¹⁰ Κ. Στεφανίδη, *Η θεολογία της κοινοβιακής ζωής στίς κατηχήσεις του Άγίου Θεόδωρου Στουδίτου*, μεταπτυχιακή έργασία, έκδ. Τμήμα θεολογίας του Α.Π.Θ, Θεσ/νίκη 2008, σ. 15.

φασίζει, λοιπόν, να ιδρύσει μία μοναχική κοινότητα, πιστεύοντας ότι η απομόνωση των αναχωρητών, και δή των αρχαρίων, των πνευματικά αδύναμων, ήταν πράγμα πολύ επικίνδυνο. Στή μοναστική κοινότητα οι άσκητές συγκατοικούσαν κάτω από τήν ίδια στέγη και ο παχωμακός Κανόνας (Regula) ρύθμιζε με κάθε λεπτομέρεια τόν χρόνο και τόν τρόπο τής εργασίας, τή διατροφή και φυσικά τίς ώρες Προσευχής. Μάλιστα, η μοναστική αδελφότητα ήταν υποχρεωμένη να υπακούει στον Ήγούμενο, αφού ο ίδιος άσκούσε έξουσία διοικητική και πνευματική, πρωτίστως, για να αποφεύγονται με τόν τρόπο αυτόν οι όποιες επικίνδυνες παρεκκλίσεις¹¹. Πάντως, είναι ανάγκη να σημειωθεί ότι ο Κανόνας του Παχωμίου διαπνεόταν από έντονη αυστηρότητα, λόγω και τής στρατιωτικής του εμπειρίας. Ή εν λόγω μοναστική πειθαρχία, όμως, ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τήν όμαλή λειτουργία τής κοινότητας, καθώς οι άσκητικές υπερβολές-έκτροπές μπορούσαν ν' άναδυθούν, ανά πάσα στιγμή, και να διασπάσουν-άνακόψουν τήν πνευματική διαδρομή του αναχωρητή.

Έτσι, ο σπόρος του κοινοβιακού Μοναχισμού είχε ριχτεί για τά καλά στό χωράφι του άσκητισμού και άρχισε, μάλιστα, να φέρνει και τούς πρώτους εύγεστους καρπούς. Ήταν, όμως, ανάγκη έπιτακτική όλες αυτές οι μορφές και πρακτικές άσκησης να ένσωματωθούν πολύ περισσότερο μέσα στό έκκλησιαστικό Σώμα. Ο Άγιος Παχώμιος, όπως λίγο πρωύτερα ο Άμμούν (ο έμπνευστής τής Λαύρας), θά κάνουν τά πρώτα τολμηρά βήματα στόν χώρο τής μοναστικής ζωής-άσκησης. Βέβαια, τό μεγάλο άλμα θά πραγματοποιηθεί με τόν Μέγα Βασίλειο, ο όποιος θά καθιερώσει τόν κοινοβιακό τρόπο ζωής, ως τόν πλέον ένδεδειγμένο και άσφαλή δρόμο για τή Θέωση και τήν άπόκτηση του Άγιου Πνεύματος, τήν πρωταρχική και μοναδική σκοποθεσία κάθε άσκητή. Τή μεταρρυθμιστική μοναστική συμβολή του θά εξετάσουμε στή συνέχεια τής σύνοψης μελέτης μας, με περισσότερες λεπτομέρειες.

Ο κοινοβιακός Μοναχισμός του Μ. Βασιλείου

Ο άναχωρητισμός τής Αιγύπτου έπηρέασε καθοριστικά και τήν περιοχή τής Μ. Ασίας –και πιό συγκεκριμένα τήν Παλαιστίνη και τή Συρία. Άξίζει να σημει-

¹¹ Π. Άφαντή, *Μοναχισμός, Άσκητισμός και Άγιολογική Παράδοση*, έκδ. Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 8-9.

ωθει, μάλιστα, πώς στή Συρία παρουσιάστηκε και τό φαινόμενο του στυλιτισμού, έκφραστής του όποίου υπήρξε ό Όσιος Συμεών. Κάπως γενικευτικά, θά μπορούσαμε νά ποϋμε ότι και στόν χώρο τής Άνατολής ό Μοναχισμός εμφανίζεται μέ άκραιοι τάσεις, όπως αυτές τών Μεσσαλιανών¹², οί όποιοι έπιδίδονταν μέ πάθος στήν προσευχή, συνοδευόμενοι, μάλιστα, από έντονες χορευτικές κινήσεις. Δέν δίσταζαν νά άπορρίπτουν τό έκκλησιαστικό Τυπικό, αλλά κι αυτά άκόμη τά Μυστήρια.

Λίγο άργότερα θά εμφανιστούν και οί Εϋσταθιανοί, πού ήταν χορτοφάγοι και περιφρονούσαν τόν γάμο. Τελικά, οί άνωτέρω άκραιοι θρησκευτικές κοινότητες θά καταδικαστούν από τήν Έκκλησία στή Σύνοδο τής Γάγγρας, τό 343 μ.Χ.¹³.

Οί πολύ σύντομες και έπιλεκτικές αυτές αναφορές είναι άρκετές για νά κατανοήσουμε τό μέγεθος του προβλήματος πού είχε ανακύψει από τήν εκδήλωση τέτοιων ποικίλων άναχωρητικών παρεκκλίσεων. Ός εκ τούτου, στίς έν λόγω άσκητικές υπερβολές έρχεται νά θέσει όρια ή μοναστική μεταρρύθμιση του Μ. Βασιλείου, άπαραίτητη για τή διασφάλιση τής εκκλησιολογικής ίσορροπίας και γαλήνης, άφου δέν ήταν λίγες οί περιπτώσεις πού οί υπερβολές αυτές όδήγησαν τήν κιβωτό τής Έκκλησίας σε περιπέτειες επικίνδυνες. Γι' αυτό και ή σύνταξη τών «Άσκητικών» έπαιξε καθοριστικό ρόλο στή μετέπειτα δημιουργική πορεία του Μοναχισμού, σε Άνατολή και Δύση. Έτσι, ό Μ. Βασίλειος, έχοντας ολοκληρώσει τόν κύκλο τών σπουδών του, σε Κωνσταντινούπολη και Άθήνα, άποφασίζει νά επισκεφτεί διάφορα μοναστικά κέντρα σε Αίγυπτο, Μεσοποταμία και Συρία, για νά άποκτήσει άμεση έμπειρία από τίς άσκητικές πρακτικές-έπιδόσεις τών εκεί έρημιτών. Μάλιστα, είναι αλήθεια ότι από τήν πρώτη στιγμή ό ίδιος θά ασκήσει έντονη κριτική εκεί όπου έντοπίζει παρανοήσεις και υπερβολές, άκόμη και διοικητικές άστοχίες, όπως επί παραδείγματι, ή άρνητική άποψη πού διατυπώνει για τίς κοινότητες του Παχωμίου, τίς όποίες θεωρούσε θορυβώδεις και μέ ιδιαίτερη κινητικότητα¹⁴.

Κατά συνέπεια, ό άσκητικός Κανόνας του Μ. Βασιλείου θά λέγαμε ότι θέτει κάποια σαφή όρια στήν κοινοβιακή μορφή άσκησης και κατά κάποιον τρόπο τήν εκκλησιοποιεί¹⁵. Ο Κανόνας, λοιπόν, άπαρτίζεται από δύο μέρη: τό

¹² Β. Ί. Φειδά, *Έκκλησιαστική Ίστορία Α'*, ό.π., σσ. 943-944.

¹³ Σ. Άγουριδη, *Μοναχισμός*, ό.π., σσ. 45-47.

¹⁴ Κ. Στεφανίδη, *Η θεολογία τής κοινοβιακής ζωής...* ό.π., σ. 21.

¹⁵ Δ. Μόσχου - Σ. Ράγκου, «Η Όρθοδοξία ως Κληρονομία», τ. Α', *Οί πρώτες ιστορικές καταβολές τής Όρθόδοξης Έκκλησίας*, έκδ. ΕΑΠ, Πάτρα 2002, σ. 168.

πρώτο αποτελείται από 55 κεφάλαια και φέρει τήν όνομασία «Όροι κατά Πλάτος»¹⁶, ένώ τό δεύτερο μέρος έχει 313 κεφάλαια και έχει τόν τίτλο «Όροι κατ' Επτιομίν»¹⁷. Εί̄ναι γραμμένοι μέ τή μορφή έρωταποκρίσεων και προσπαθεῑ νά δώσεῑ άπαντήσεις σέ διάφορα θέματα πού άπασχολούν τούς μοναχούς και τά άσκητικά κοινόβια. Προτού αναφερθοῦμε, όμως, σέ όρισμένες διατάξεις τοῡ Κανόνα, πρέπει νά ειπωθεῑ ότι ό Μ. Βασίλειος δέν καταγράφει μέ τρόπο συστηματικό και άμετάκλητο όλες τίς λεπτομέρειες τοῡ καθημερινού μοναχικού βίου, όπως συνέβη μέ τούς κανόνες τών μοναχικών ταγμάτων τής Δύσης. Σέ κάθε περίπτωση, όμως, προσφέρει άπαντήσεις γιᾱ τά ουσιώδη τής μοναχικής ζωής, ένώ, συγχρόνως, καταθέτει τίς προτάσεις τοῡ γιᾱ τήν όργάνωση τής κοινοβιακής ζωής, γνωρίζοντας πολύ καλά ότι θά ύπάρξουν και περιπτώσεις άσκητών πού θά κάνουν υπέρβαση αυτών τών όρίων και πρακτικών. Άλλωστε, εί̄ναι κοινός τόπος γιᾱ τόν Μοναχισμό ή αδιάλειπτη μέριμνα-στόχευση γιᾱ τήν αγιότητα, άγιοπνευματική κατάσταση, πού δέν γνωρίζει φυσικούς και θεσμικούς περιορισμούς. Άρκει, βέβαια, ή έν λόγω πνευματική κατάσταση- υπέρβαση νά εί̄ναι Χριστοκεντρική.

Στό μοναστικό κοινόβιο, σύμφωνα μέ τόν Μ. Βασίλειο, προτάσσεται μέ τρόπο έμφατικό ό Πλησίον, γιατί μονάχα αυτός προσφέρει τή δυνατότητα στον άσκητή γιᾱ πρόοδο πνευματική. Μας θυμίζει, έτσι, τόν λόγο τοῡ άββα Άπολλώ πού έχει τήν ίδια θεολογική βαθύτητα.: {...} Ό αυτός εί̄πε περί τής ύποδοχής τών αδελφών, ότι δεί έρχομένους τούς αδελφούς προσκυνείν· οῡ γάρ αυτούς, αλλά Θεόν προσκυνούμεν· εί̄δες γάρ φησί τόν αδελφόν σου, εί̄δες Κύριον τόν Θεόν σου· καῑ τοῡτο, φησί, παρά Άβραάμ παρειλήφαμεν {...}¹⁸. Σέ τοῡτο, λοιπόν, τό εκκλησιολογικό πλαίσιο ό Βασίλειος θά οικοδομήσει τό νέο κοινοβιακό μοναστικό μοντέλο.

Γίνεται, πλέον, καθοριστικός καῑ ό ρόλος τοῡ Ήγουμένου, ό όποιος άσκει διοικητική, αλλά, πρωτίστως, πνευματική έξουσία, σέ όλα τά μέλη τής κοινότητας. Εί̄ναι αυτός πού καθοδηγεῑ καῑ θεραπεύει, συνάμα, τίς πληγές τών μετανοούντων μοναχών, ενισχύοντας, μ' αυτόν τόν μοναδικό τρόπο, τόν αίματινο προσωπικό άγώνα τους. Έναν άγώνα, καρπό τής άγαπητικής σχέσης,

¹⁶ Γ. Φλωρόφσκυ, *Οί Βυζαντινοί Άσκητικοί καῑ Πνευματικοί Πατέρες*, μετ. Παναγιώτη. Κ. Πάλλη, έκδ. Πουρναρά, Θεσ/νίκη 1992, σσ. 223-230.

¹⁷ *Ό.π.*, σ. 223.

¹⁸ *Τό Γεροντικόν, Ήτοι Άποφθέγματα Αγίων Γερόντων*, Εισαγ. Μοναχού Θεόκλητου Διονυσιάτου, Πρόλογος, Κεμενο, Γλωσσάριον, Σχόλια, Εϋρ. Θεμάτων υπό Π. Β. Πάσχου, έκδ. «Αστέρ», Αθήναι 1981³, σ. 20.

πού έχει γεννηθεί από τήν αποδοχή του Πλησίον, αφού για τόν ασκητή ο Άλλος -Αδελφός είναι ο ίδιος ο Θεός. Γι' αυτό και στους «Όρους κατά Πλάτος» ο Άγιος Πατέρας δέν κουράζεται νά επαναλαμβάνει τήν ίδια ἐπωδό: {...} ποιός δέν γνωρίζει ότι ο άνθρωπος, πράγματι, είναι ένα ἡμερο καί κοινωνικό ζῶο, καί ὄχι μοναχικό καί ἄγριο; Γιατί τίποτε δέν είναι τόσο σύμφωνο μέ τή φύση μας ὅσο το νά ἐπικοινωνοῦμε μέ τόν ἄλλο, τό νά ἔχουμε τήν ἀνάγκη ὁ ἕνας του ἄλλου {...}»¹⁹. Μία ἐπικοινωνία-σχέση, προσωπική καί ἄμεση, πού ὀδηγεῖ τόν μοναχό ἀλλά καί κάθε πιστό στόν τόπο τοῦ Θεανθρώπου, τή Θέωση.

Κατά συνέπεια, ὁ ἀριθμός τῶν μοναστηριῶν ἀλλά καί τῶν μοναχῶν εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτική νά εἶναι περιορισμένος, ὥστε νά ἀποφεύγεται ὁ συγχρωτισμός καί ἡ πολυπραγμοσύνη τοῦ ἀσκητῆ, πού τίς περισσότερες φορές συνεπάγεται καί διάσπαση ἀπό τήν πνευματική ἐργασία τῆς Προσευχῆς. Τά ὑλικά ἀγαθά, ἡ ἐνδυμασία καί οἱ τροφές καθορίζονται ἀπό τίς νέες μοναστικές διατάξεις καί προτείνεται ἡ ἀποφυγή τῶν ὑπερβολῶν, αφού ὁ Μ. Βασίλειος εἶχε ἀσκητική προσωπική ἐμπειρία, πέντε τουλάχιστον χρόνων²⁰.

Τήν ὑπόσχεση τῆς ἀγαμίας ὁ μοναχός τήν δίνει πλέον ἐνώπιον τοῦ Ἡγουμένου μέ ἐκκλησιαστικό τελεουργικό, πού σημαίνει ἡ υἰοθέτηση αὐτῆς τῆς πρακτικῆς τῆν ἐκκλησιολογική καί ἐσχατολογική προοπτική τοῦ μοναχικοῦ βίου²¹. Λίγο ἀργότερα ἔχουμε τή θεσμοθέτηση τοῦ μοναχικοῦ βίου καί ἀπό τή Σύνοδο τῆς Χαλκηδῶνας (451 μ.Χ.), ὅπου ἡ ἴδρυση μοναστηριοῦ γίνεται ἀποδεκτή μονάχα ὕστερα ἀπό τήν ἔγκριση τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου. Στή συνέχεια μέ τίς «Νεαρές» τοῦ Ἰουστινιανοῦ καί τόν 41ο Κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου, ὀρίζεται ὡς βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀναχώρηση στήν ἔρημο ἡ παραμονή σέ μοναστήρι, γιά τρία τουλάχιστον χρόνια, ὥστε νά ἀποφεύγονται οἱ ἀσκητικές ἐκτροπές, ὄχι ἄγνωστες μέχρι τότε στόν χῶρο τῆς ἀναχωρητικῆς ζωῆς²². Σαφέστατα καί ὁ ἐκκλησιολογικός ἐγκεντρισμός τοῦ Μοναχισμοῦ εἶναι πλέον γεγονός καί δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ ἀπό κανένα. Ἄλλωστε, ὁ ἀσκητισμός στό πέρασμα τοῦ χρόνου θά μπορέσει νά ἐνσωματώσει ποικίλες μορφές πνευματικῆς ἀσκήσης, οἱ ὁποῖες, ὡς πρωταρχικό στόχο, ἔχουν τήν ἐνσωμάτωση τῆς πιστεύουσας κοινότητος στό Κυριακό Σῶμα.

Πολύ σημαντικό ρόλο στόν Κανόνα τῆς ἀσκήσης γιά τόν Μ. Βασίλειο ἔχει

¹⁹ Γ. Φλωρόφσκυ, ὁ.π., σ. 225.

²⁰ Ἰ. Ἐ. Ἀναστασίου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμος Α', ὁ.π., σ. 247.

²¹ Ὁ.π., σ. 248.

²² Γ. Ἰ. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ὁ.π., σ. 121.

καί ἡ ἐργασία-ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποία δέν θά τὴν περιορίσει μονάχα στὸν χῶρο τοῦ μοναστηριοῦ, ἀλλὰ θά τὴν ἐξακτινώσει καί στὸν κοινωνικό περίγυρο, δίνοντάς της, μάλιστα, φιλανθρωπική διάσταση²³. Ἔτσι, θά παραμείνει ὑποδειγματική ἡ περίπτωση τῆς Βασιλειάδας· ἐνός ἔργου πού σημάδεψε τὴν πορεία τῆς φιλανθρωπίας στὸν ἐκκλησιαστικό χῶρο καί ὄχι μονάχα σ' αὐτόν. Αὐτό τό μοντέλο θά ἀκολουθήσουν ἀργότερα πιστά καί πολλά ἄλλα μοναστήρια σέ Ἀνατολή (Κωνσταντινούπολη) καί Δύση (ἅγιος Κασσιανός²⁴ κ.ἄ.). Στά μοναστικά κοινόβια λειτουργοῦσαν ἀκόμη καί σχολεῖα, ὅπου οἱ μοναχοὶ ἐπιδίδονταν καί στό ἔργο τῆς διδασκαλίας. Ἡ συστηματική μελέτη καί σπουδή γίνονται πλέον ἀναπόσπαστο μέρος τῆς κοινοβιακῆς ἄσκησης, ἡ ὁποία συντελεῖ ὄχι μόνο στὴν ἠθική τελείωση τοῦ μοναχοῦ, ἀλλὰ καί στὴν πνευματική ἀναγέννηση τοῦ κοινωνικοῦ σώματος²⁵.

Οἱ ἀνωτέρω ἀσκητικές διατάξεις καί ἡ συνοπτική ἀναφορά μας σ' αὐτές, καταδεικνύουν, μέ τρόπο σαφῆ, τό μέγεθος τῆς προσφορᾶς τοῦ Μ. Βασιλείου, στὸν χῶρο τοῦ Ὁρθόδοξου μοναχισμοῦ, ἀφοῦ προσδίδουν πλέον σ' αὐτόν μία νέα ἐκκλησιολογική-σωτηριολογική προοπτική, ὅπως πολὺ εὐστοχα ἐπισημαίνει καί ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ²⁶. Τό νέο θεολογικό πλαίσιο ἔχει καθαρά σχεσιακό καί ὄντολογικό χαρακτήρα, ἀφοῦ ἡ σωτηριολογία του ἐγκεντρίζεται στὴν Ἐκκλησία καί πιο συγκεκριμένα στό ἐνοριακό σῶμα, κάτι πού τό ἀσκητικό μοντέλο τοῦ ἀναχωρητισμοῦ ἀγνοοῦσε ἠθελήμενα, γιά νά μὴν ποῦμε ὅτι πολλές φορές, μέ ἔντονη πολεμική διάθεση, τό ἀμφισβητοῦσε κιόλας²⁷. Εἶχε ἔρθει, λοιπόν, τό πλήρωμα τοῦ χρόνου καί γιά τόν ἐκκλησιασμό τῆς Ὁρθόδοξης ἀσκητικῆς διαδρομῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος, λοιπόν, θά καταστεῖ ὁ ἐμπνευστής καί πρωτεργάτης αὐτῆς τῆς καθοριστικῆς μοναστικῆς Ἀναγέννησης.

Οἱ μεταρρυθμιστικές καινοτομίες τῆς Μονῆς Στουδίου

Ἐπισημαίνουμε ὅτι ὁ Μοναχισμός δέν ἔμεινε ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τίς διάφορες κοινωνικο-πολιτικές ἀναταράξεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ἡ ὀδυστηρὴ

²³ Βασίλειος Καισαρείας, «Κεφάλαια τῶν ὄρων τῶν κατ' ἐπιτομίν», PG 31, 1269B.

²⁴ Γ. Βαλσάμης, *Ἀσκητική*, ἐκδ. Ἀθήνα 2020, σσ. 10-18.

²⁵ Ι. Ἐ. Ἀναστασίου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, ὅ.π., σ. 248.

²⁶ Γ. Φλωρόφσκυ, *Οἱ Βυζαντινοὶ Ἀσκητικοὶ καὶ Πνευματικοὶ Πατέρες*, ὅ.π., σσ. 227-229

²⁷ Κ. Στεφανίδης, *Ἡ θεολογία τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς...* ὅ.π., σσ. 25-26.

περίπτωση των διωγμών και ό ρόλος που αυτοί έπαιξαν, σέ άρκετά μεγάλο βαθμό, στή γένεση του αναχωρητισμού.

Κάτι άνάλογο θά δοϋμε νά συμβαίνει και κατά τήν περίοδο τής Εικονομαχίας²⁸ (726-842 μ.Χ.), μία από τίς πίο ταραχώδεις φάσεις τής χιλιόχρονης βυζαντινής διαδρομής. Οί έντονες θρησκευτικές αντίπαραθέσεις, αλλά και τό έπιθετικό σκηνικό των άραβικών κατακτίσεων, προσδίδουν στό μέγεθος του Μοναχισμού νέα δυναμική και προοπτική, χωρίς τήν όποία ή Όρθόδοξη θεολογία θά είχε, μάλλον, άλλοιωθει και άποδυναμωθεί. Έτσι, ή μονή Στουδίου και ό άρχηγέτης της άγιος Θεόδωρος θά διαδραματίσουν, σ' αυτήν τήν κρίσιμη ιστορική περίοδο, καταλυτικό ρόλο στή διαμόρφωση και τί μετέπειτα εξέλιξη τής μοναστικής πνευματικότητας.

Ό άγιος Θεόδωρος, γόνος εύγενικής οικογένειας και μέ έκλεκτή μόρφωση, από πολύ νωρίς θά φανερώσει τίς ιδιαίτερες ικανότητές του, τόσο τίς πνευματικές όσο και τίς διοικητικές. Ός έκ τούτου, ό θεός του Πλάτων, σέ πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, θά του παραχωρήσει και τήν άρχηγία του μοναστηριού, στήν περιοχή Σακκούδια τής Βιθυνίας²⁹. Ό άγιος όμως παρατηρούσε, ότι ένεκα των εικονομαχικών διενέξεων/διωγμών, αλλά και των έχθρικών έπιδρομών είχε εξαπλωθει και πάλι τό κίνημα του αναχωρητισμού· τό κοινοβιακό πνεϋμα, όμως, είχε σταδιακά ύποχωρήσει, σέ βαθμό, μάλιστα, άνησυχητικό. Γι' αυτό και άποφασίζει νά έγκαταλείψει εκείνη τήν περιοχή και νά έγκατασταθει στή μονή Στουδίου, στήν Κωνσταντινούπολη. Ό Θεόδωρος είναι άποφασισμένος νά αναδιοργανώσει τόν Μοναχισμό και νά επαναφέρει τό κοινοβιακό πνεϋμα/μοντέλο του Μ. Βασιλείου. Όχι, βέβαια, χωρίς τό άνάλογο κόστος, γιατί ό ζηλωτισμός των σπουδιτών μοναχών πολύ σύντομα θά τους φέρει σέ σκληρή σύγκρουση μέ τήν πολιτική έξουσία, ή όποία και θά προσπαθήσει νά τους άποδυναμώσει-έξοντώσει μέ τήν ποινή τής έξορίας³⁰. Συνεπώς, ή επαναφορά του κοινοβιακού Μοναχισμού άποτελεί για τόν άγιο Θεόδωρο άνάγκη έπιτακτική, έφόσον οί κοινωνικο-πολιτικές εξέλιξεις (Εικονομαχία, σκανδαλώδεις αυτοκρατορικές συμπεριφορές: ή περίπτωση τής μοιχείας του Κωνσταντίνου ΣΤ'), καθιστούν άναγκαία τήν όποια καταγγελτική/θεραπευτική παρέμβαση του μοναχικού σχήματος. Οί Στουδίτες μοναχοί θεωρούσαν άπόλυτα φυσιο-

²⁸ Ι. Μάγιεντορφ, *Βυζαντινή Θεολογία*, μετ.-έπιμ.-έπιστ. θεώρηση: Παύλος Κουμαριανός, Βασ. Τσαγκαλος, έκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2010, σσ. 103-106.

²⁹ Κ. Στεφανίδη, *Η θεολογία τής κοινοβιακής ζωής...* ό.π., σσ. 41-43.

³⁰ Γ. Ι. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, ό.π., σσ. 122-123.

λογική μία τέτοια σύγκρουση με τις πολιτικές εξουσίες, πού με δόλιες μεθοδεύσεις και πρακτικές αλλοίωσαν τόν ευαγγελικό λόγο και συνάμα ακύρωναν τήν ἐσχατολογική/σωτηριολογική προοπτική τῆς πιστεύουσας ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας³¹. Ἡ συνεχής, ὅμως, μέριμνα γιά τά κοινωνικά δρώμενα δέν φανερώνει σέ καμία περίπτωση ἕναν «πολιτικοποιημένο σπουδιτικό μοναχισμό», ὅπως ἀποφαίνεται ὁ Beck³², ἀκολουθῶντας λανθασμένες ἐρμηνευτικές διαδρομές, ἀφοῦ τά κριτήριά του εἶναι ἀμιγῶς ἱστορικά καί κοινωνικό-πολιτικά, πράγμα πού δύσκολα γίνεται ἀποδεκτό γιά τήν περίπτωση τοῦ Μοναχισμοῦ –καί εἰδικότερα τῶν Σπουδιτῶν μοναχῶν. Γιά τούς ἐν λόγῳ ἀσκητές Πατέρες ἄμεση προτεραιότητα ἔχει πάντοτε ὁ σωτηριολογικός καί ἐσχατολογικός παράγοντας, δηλαδή ἡ Ἀγιότητα καί ἡ Θέωση καί πῶς αὐτή θά θεραπεύσει τίς πνευματικές ἐκτροπές- ἀσθένειες τῶν κτιστῶν ἔλλογων ὄντων³³.

Γι' αὐτό καί ἡ σπουδιτική μεταρρύθμιση εἶχε συγκεκριμένη στόχευση καί θεολογία καί σέ καμία περίπτωση δέν ἦταν μία ἄγονη καί ἐμμοנית ζηλωτική κίνηση ὀρισμένων θρησκοόληπτων καί φανατισμένων μοναχῶν. Τοῦναντίον, ἦταν ἕνας αἰμάτινος πνευματικός ἀγώνας γιά νά διασωθεῖ ὁ πυρήνας τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως καί μέσα στίς πόλεις. Κάτι ἀνάλογο θά πράξει, μερικούς αἰῶνες ἀργότερα, καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς μέ τό ἡσυχαστικό κίνημα καί τήν ὑπεράσπιση τῆς θεᾶς τοῦ Ἀκτίστου Φωτός³⁴.

Ἡ σύντομη ἀναφορά μας, τώρα, σέ ὀρισμένες πτυχές τοῦ σπουδιτικοῦ Μοναχισμοῦ κρίνεται ἀναγκαία, προκειμένου νά κατανοηθεῖ καί τό μέγεθος τῆς προσφορᾶς του στήν Ὁρθόδοξη Θεολογία ἀλλά καί στήν ἐν γένει λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος, λοιπόν, συστηματοποιεῖ τή μοναχική ζωή μέ τρόπο μεθοδικό, ἀλλά συγχρόνως πολύ αὐστηρό (μή παραμονή θηλυκῶν ζῶων στόν χῶρο τῆς μονῆς), ὄχι, ὅμως, ἀπρόσωπο καί ἠθικιστικό. Γι' αὐτό καί δείχνει μέγιστο ἐνδιαφέρον γιά τή σπουδή τῆς Φιλοσοφίας καί τῆς Θεολογίας στή μοναστική ἀδελφότητα³⁵. Κατά συνέπεια, ἡ μονή Στουδίου θά γίνεῖ καί ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα πνευματικά κέντρα τῆς Κωνστα-

³¹ I. Μάγιεντορφ, *Βυζαντινή Θεολογία*, ὁ.π., σ. 132.

³² H. Beck-G., *Ἡ Βυζαντινή Χιλιετία*, μετ. Δημ. Κούρτοβικ, Δ' ἀνατ., ἐκδ. Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 2009, σ. 290.

³³ Δ. Γ. Τσάμπι, *Εἰσαγωγή στή σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσ/νίκη 2003, σσ. 338-346.

³⁴ Β. Λόσκι, *Ἡ Θέα τοῦ Θεοῦ*, μετ. Μητρ. Νικοπόλεως Μελέτιος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, Πρέβεζα 2004, σσ. 199-219.

³⁵ R. Janin, «Μονή Στουδίου», *Θρησκευτικά καί Ἠθικά Ἐγκυκλοπαίδια*, τόμ. 11 (1967), σ. 492.

ντινούπολης, αφού προσέρχονταν σ' αυτήν μεγάλος αριθμός ανθρώπων για σπουδές, πνευματική ανατροφοδότηση, αλλά και ύλική υποστήριξη³⁶. Πολύ μεγάλη σημασία ό άγιος Θεόδωρος έδινε καί στή χειρωνακτική έργασία τών μοναχών, γιά λόγους πνευματικῆς εγρήγορσης αλλά καί μή εξάρτησης τῆς αδελφότητας από πολιτικούς -έξουσιαστικούς μηχανισμούς- παράγοντες πού μποροῦσαν πολύ εύκολα νά οδηγήσουν τίς μοναστικές κοινότητες στόν πνευματικό έκφυλισμό³⁷.

Ό ρόλος τοῦ Ἡγουμένου εἶναι πλέον καθοριστικός γιά τί μοναχική ζωή καί ἡ ύποταγή σ' αὐτόν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν πραγμάτωση τῆς ἠθικῆς τελείωσης τοῦ μοναχοῦ. Γι' αὐτό καί γιά τόν Θεόδωρο Στουδίτη τό κοινόβιο ἀποτελεῖ ἕνα «μυστικό σῶμα»³⁸. Νά ἐπισημανθεῖ, μάλιστα, πώς τήν ἴδια βαρύτητα γιά τήν πορεία τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶχε ό προεστώς καί στήν κοινοβιακή δομή τοῦ Μ. Βασιλείου.

Τό σημείο, ὅμως, στό ὁποῖο ἡ σπουδαιότητα μεταρρύθμιση προκάλεσε πραγματική ἐπανάσταση, ἦταν τό λειτουργικό τυπικό τῆς. Αὐτό, στό πέρασμα τοῦ χρόνου, θά ἐπηρεάσει πολλές μοναστικές κοινότητες, ὅπως αὐτήν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Νότιας Ἰταλίας, τῆς Γεωργίας καί τῆς Ρωσίας³⁹. Ὁ άγιος Θεόδωρος θά ἀποτολμήσει μία σύνθεση τοῦ ἀσματικοῦ καί μοναχικοῦ τυπικοῦ, στήν κυριολεξία ρηξικέλευθη. Κι αὐτό, γιατί ό θριάμβος τών εἰκονολατρῶν θά προσδώσει ιδιαίτερη αἴγλη στίς τάξεις τών μοναχών, αφού τό ἐκκλησιαστικό σῶμα γνώριζε ὅτι οἱ αἱρετικές εἰκονοκλαστικές παρεκκλίσεις/θεωρήσεις προσέρχονταν, κυρίως, από τίς τάξεις τών θρησκευτικῶν καί πολιτικῶν ἰθυνόντων, γι' αὐτό καί θά ἀποδεχτεῖ μέ εύκολία αλλά καί ἐνθουσιασμό τί νέα λειτουργική μεταρρύθμιση. Μολαταῦτα, δέν θά διστάσουν νά συμπεριλάβουν στό λειτουργικό τους τυπικό κι ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀσματικῆς ἀκολουθίας, ἐμπλουτισμένο, ὅμως, μέ νέους ὕμνους καί εὐχές, δίνοντας, μάλιστα, ιδιαίτερη ἔμφαση στή μουσική ἐκτέλεση, μέ τί συμμετοχική ψαλμωδία τῆς ἐκκλησιαστικῆς πιστεύουσας κοινότητας⁴⁰. Ἰδιαίτερη ἀναφορά, ὅμως, εἶναι ἀνάγκη νά γίνει καί γιά τί στάση τών Σπουδιτῶν μοναχῶν ἀπέναντι στό μείζον θέμα τῆς λατρείας

³⁶ Π. Κ. Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τόμ. Ε', ἐκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 370.

³⁷ Κ. Στεφανίδη *Ἡ θεολογία τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς*, ὅ.π., σσ. 46-47 .

³⁸ *Ὁ.π.*, σ. 47.

³⁹ R. F. Taft - M. Arranz, *Τό Βυζαντινό Τυπικό - Σύντομη Ἱστορική Ἐπισκόπηση*, μετ. Δ. Βακάρου (Πρωτοπρ.), ἐκδ. Θεσσαλονίκη 2003, σ. 101.

⁴⁰ Κ. Καραϊσαρίδη (Πρωτοπρ.), «Ἀσματικό καί μοναχικό τυπικό καί ἡ σπουδαιότητα μεταρρύθμιση», *Ἐκκλησία*, ἔτος ΠΘ', τ.11 (2012), σ. 744.

τῶν ἱερῶν εἰκόνων. Μία στάση πού θά σημαδέψει καθοριστικά τήν μετέπειτα πορεία τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως καί θά ἐμπνεύσει πλῆθος μοναχῶν καί λαϊκῶν πιστῶν γιά ἀνάλογους πνευματικούς ἀγῶνες. Μέ θεολογικό «ὄπλοστάσιο» καί λάβαρο τή διδασκαλία τοῦ ἁγίου Δαμασκηνοῦ θά ὑπερασπιστοῦν, μέ ἀνυποχώρητη ἀγωνιστικότητα, τή δυνατότητα ἀπεικόνισης τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διασώζοντας μέ τόν τρόπο αὐτό καί τή θεϊκή Του φύση⁴¹. Μέ τήν ἀκλόνητη πίστη τους στό ζήτημα τῶν εἰκόνων οἱ Στουδίτες ἀποδεικνύουν γιά μία ἀκόμη φορά ὅτι ἡ στάση τους ἔχει καθαρά ἐκκλησιολογικό χαρακτῆρα, ἀφοῦ τό θεολογικό ἐνδιαφέρον τους δέν ἐπικεντρώνεται μονάχα στίς τάξεις τῶν μοναχῶν: προτεραιότητα τῆς μεταρρύθμισης ἀποτελεῖ καί τό ἐνοριακό ἐκκλησιαστικό σῶμα, τό ὁποῖο, πάση θυσία, πρέπει νά ἀφυπνιστεῖ καί –κατ’ ἐπέκταση– νά διασωθεῖ ἀπό τήν εἰκονοκλαστική λοικμική.

Πάνω στό ἴδιο θεολογικό/ἐκκλησιολογικό πλαίσιο πρέπει νά ἐρμηνεύσουμε καί τήν ἰδιαίτερη ἐκτίμηση πού ἐξέφραζε ὁ Θεόδωρος στό πρόσωπο τοῦ Πάπα. Μάλιστα, σέ μία ἐπιστολή του τόν ἀποκαλεῖ «πέτρα τῆς πίστεως», ἐνῶ συγχρόνως δέν παύει νά ἀναφέρεται καί στό «πεντακόρουφο κράτος τῆς Ἐκκλησίας», ἀποδεχόμενος, μέ αὐτόν τόν τρόπο, καί τή μέγιστη ἐκκλησιολογική καί θεολογική σημασία τῆς ἀνατολικῆς Πενταρχίας⁴². Ὅλα τά ἀνωτέρω, βέβαια, οὐδεμία σχέση ἔχουν μέ τίς μεταγενέστερες βατικάνειες ἐρμηνευτικές θεωρήσεις καί τίς σύγχρονες νεοζηλωτικές ἐγχώριες αὐτονομίσεις.

Συγκριτική συνεξέταση τῶν μοναστικῶν μεταρρυθμίσεων Οἱ σωτηριολογικές προοπτικές

Ἀναμφίβολα, ὁ ρόλος τοῦ Μοναχισμοῦ στήν ἐκκλησιαστική μας ζωή εἶναι καίριας σημασίας καί δέν μπορεῖ σέ καμία περίπτωση νά ὑποτιμηθεῖ, μήτε νά παρερμηνευθεῖ στίς ἱστορικές του πραγματώσεις. Πολύ περισσότερο νά ἀμφισβητηθεῖ, γιατί ὄχι καί νά λειδορηθεῖ στίς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού ὀρισμένες μορφές ἀσκήσης –σέ Ἀνατολή καί Δύση– ὀδηγήθηκαν στά ἄκρα. Σέ κάθε περίπτωση ὁ ἁγιοπνευματικός αὐτός πυλώνας διασώζει, μέ τρόπο μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο, τή σωτηριολογική καί ἐσχατολογική στόχευση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος, ἀφοῦ ἡ πίστη ἐκλαμβάνεται, πλέον, ὡς βιωματική ἐμπειρία καί

⁴¹ Π. Κ. Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, ὅ.π., σ. 372.

⁴² Ι. Μάγιεντορφ, *Βυζαντινή Θεολογία*, ὅ.π., σσ. 134-135.

αϊμάτινη μίμηση του Ήσου Χριστού⁴³. Τόν νέο τρόπο ύπαρξης, πού αποκαλύπτεται από τόν ίδιο τόν Θεό στον άνθρωπο, νικώντας τή φθορά και τόν θάνατο τής κτιστής μας φύσης, ό Μοναχισμός έρχεται νά τόν προτείνει ώς τή μοναδική θεραπευτική όδό γιά τήν τελειότητα/άγιότητα.

Ή μετάβαση, λοιπόν, από τόν αναχωρητισμό στον κοινοβιακό Μοναχισμό ήταν ένα πρώτο και δύσκολο βήμα, τό όποιο φανέρωνε και τό μέγιστο ενδιαφέρον των Πατέρων γιά τήν πνευματική πορεία του έκκλησιαστικού σώματος. Άλλωστε, δέν πρέπει νά λησμονούμε τήν αγάπη και τό ενδιαφέρον πού έδειχναν οί άνθρωποι γιά τά πρόσωπα των άσκητών-μοναχών και διέ στους βυζαντινούς χρόνους⁴⁴. Αυτή ή σωτηριολογική στοχοθεσία ήταν και ή μοναδική έγνοια των μοναχών, δίχως, βέβαια, νά αποδυναμώνεται και ή κοινωνική προσφορά τους.

Ός έκ τούτου, τό κοινοβιακό μοντέλο πού προτείνει ό Μ. Βασίλειος δέν έχει άτομοκεντρικό χαρακτήρα. Βασικός πυρήνας τής πιστεύουσας κοινότητας είναι ό Πλησίον, ό όποιος προσφέρει ένα πλήθος έρεθισμάτων-ευκαιριών γιά τή δημιουργία νέων πνευματικών σχέσεων, ίκανών νά προάγουν τή μοναστική αδελφότητα στην πολυπόθητη έν Χριστώ αγαπητική κοινωνία⁴⁵. Όταν τά μέλη τής κοινότητας καθαρθούν από τά πάθη τους και «ένχριστωθούν», γιά νά χρησιμοποιήσουμε ένα θεολογικό όρο του άγιου Ν. Καβάσιλα, τότε μόνο βρίσκονται σέ θέση νά αγκαλιάσουν και τόν έξω κόσμο και νά ενδιαφερθούν γιά τή σωτηρία του. Άλλωστε, ως έχουμε υπόψη μας πώς ό άγώνας του ιεροϋ Βασιλείου ενάντια στους αίρετικούς είχε αυτήν τήν επιτυχή έκβαση επειδή τά αντιρρητικά του ενεργήματα ήταν καρπός τής άσκητικής-θεοπτικής του εμπειρίας. Ή ίδια αποκαλυπτική θεοπτική εμπίωση θά τόν όδηγήσει και στην άκαταπόνητη άσκηση τής φιλανθρωπίας, μοναδικής και άνεπανάληπτης στά παγκόσμια ιστορικά χρονικά. Ή έσχατολογική αναφορικότητα, έπομένως, είναι αυτή πού εμπνέει και καθοδηγεί τούς έν Χριστώ αδελφούς στά κοινοβιακά σχήματα, και όχι οί εφήμερες κοινωνικές πραγματώσεις. Αυτές, πάντοτε, έπονται και είναι καρπός έντονης άγιοπνευματικής διεργασίας, γι' αυτό και όταν ύφίστανται χαρακτηρίζονται από μία ευαίσθητη ήθική παιδαγωγία, όπως επί παραδείγματι, ή περιπτώση τής παροχής εκπαίδευσης (θεολογικής και θύρα-

⁴³ Π. Α. Ύφαντῆ, *Κλίση-Πορεία-Μετοχή. Ή πνευματική όντολογία τής χριστιανικής αγιότητας*, έκδ. Αρμός, Αθήνα 2010, σ. 62.

⁴⁴ Ρ. Christou, «The Monastic Life in the Eastern Orthodox Church», reprinted from «The Orthodox Ethos», *Studies in Orthodoxy*, vol.1 (1964), http://www.myriobiblos.gr/texts/english/christou_monastic_5.html (πρόσβ.: 22 Φεβρουαρίου 2023).

⁴⁵ Γ. Φλωρόφσκυ, *Οί Βυζαντινοί Άσκητικοί και Πνευματικοί Πατέρες*, ό.π., σσ. 227-228.

θεν) σε ανθρώπους πού τό ἐπιθυμοῦσαν διακαῶς. Κι αὐτό διαπιστώνουμε νά τό πράττουν κατά κόρον καί οἱ δύο θεμελιωτές τῶν μοναστικῶν μεταρρυθμίσεων: Βασίλειος καί Θεόδωρος.

Ίσως, μία πρώτη ἐπιδερμική ἐρμηνευτική ματιά νά χαρακτηρίζε τήν ἀστική σπουδαική μεταρρύθμιση αὐστηρή καί μονοδιάστατη, διαποτισμένη, μάλιστα, ἀπό μία ἀμετακίνητη κανονιστική ἠθική (βλ. τό ζήτημα τῶν «μοιχειανῶν»).

Οἱ συγκεκριμένες, ὅμως, μεταρρυθμιστικές καινοτομίες, ὅπως ἐκεῖνη τῆς λειτουργικῆς σύνθεσης⁴⁶, ἀσματικού καί μοναχικοῦ τυπικοῦ, ἀλλά, πρωτίστως, ἡ θεολογική σαφήνεια καί προσήλωσις στό θέμα τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ἀποκαλύπτουν μία ἠθική παιδαγωγική τεραστίων διαστάσεων, μέ ἄμεσες σωτηριολογικές ἐπιπτώσεις γιά τό ἐκκλησιαστικό σῶμα. Καί, βέβαια, αὐτή ἡ παιδαγωγική εὐαισθησία, ἡ ὁποία ἐνδιαφέρεται νά ἀγκαλιάσει ὅλους τους πιστούς, εἶναι ἀπόρροια μίας ἔμπρονης θεοπτικῆς ἐμπειρίας καί ὄχι καρπός ἑνός στεῖρου κοινωνικο-πολιτικοῦ ἀκτιβισμοῦ. Γι' αὐτό καί θά διαφωνήσουμε μέ τή θέσι τοῦ Π. Χρήστου, πού χαρακτηρίζει τόν ἅγιο Θεόδωρο Στουδίτη ἄγευστο ἀπό τή «μυστική ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ»⁴⁷. Ἀνάλογες, ὅμως, τοποθετήσεις/ἐρμηνεῖες περιορίζουν, ἐάν δέν ἀκυρώνουν κιόλας, τό ἐσχατολογικό ὄραμα τοῦ Μοναχισμοῦ.

Σέ κάθε περίπτωση, πάντως, εἶναι ἀνάγκη νά τονιστεῖ ὅτι ὁ κοινοβιακός καί ἀστικός μοναχισμός δέν διατελοῦν σέ συγκρουσιακή σχέση. Τό ἀντίθετο μάλιστα: ὁ ἕνας τύπος συμπληρώνει τόν ἄλλο. Οἱ διαφορές τους, μάλιστα, εἶναι ἐλάχιστες καί δυσδιάκριτες, ἐπειδή καί στά δύο σχήματα προτάσσεται ἡ κοινωνικότητα καί ὄχι ἡ ἀπομόνωση καί ὁ μονήρης ἀσκητικός βίος. Ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἐκπαιδευτική προσφορά καί ἡ διαφύλαξη τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος εἶναι τά κύρια δομικά χαρακτηριστικά καί τῶν δύο μοναστικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐκεῖ πού θά μποροῦσε κάποιος νά ἐντοπίσει ὀρισμένες οὐσιαστικές διαφοροποιήσεις εἶναι στόν τομέα τῆς κοινωνικῆς παρέμβασης καί στή σύνταξη τοῦ μοναχικοῦ Κανόνα. Ἔτσι, ὅσον ἀφορᾷ στό θέμα τῆς κοινωνικῆς παρεμβατικότητας, οἱ σπουδίτες μοναχοί ἀσκοῦσαν σκληρότατη κριτική στήν πολιτική ἐξουσία, γι' αὐτό καί οἱ διώξεις τους ἦταν συστηματικές καί ἀνελέπτες. Ἀκόμη, ἡ σύνθεσις τῶν μοναχικῶν κανονισμῶν χαρακτηρίζεται ἀπό μία αὐστηρότητα καί λεπτομερῆ καταγραφή τῶν ἀσκητικῶν καθημερινῶν καθηκόντων, τά ὁποῖα μᾶς θυμίζουν, λίγο ἕως πολύ, τήν κανονιστική ἠθική τῶν

⁴⁶ Κ. Καραϊσαρίδη (Πρωτοπρ.), *Ἀσματικό καί μοναχικό τυπικό...*, ὅ.π., σσ. 746-750.

⁴⁷ Π. Κ. Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, ὅ.π., σ. 370.

μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσης⁴⁸. Κάτι τέτοιο, βέβαια, δέν θά συναντήσουμε στους κοινοβιακούς κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου.

Οἱ ἀνωτέρω συνοπτικές ἐπισημάνσεις καθιστοῦν σαφές ὅτι Ἐκκλησιολογία, Ἐσχατολογία καί ἠθική παιδαγωγία εἶναι ἄρρηκτα συνυφασμένες καί στίς δύο μορφές τοῦ μοναχισμοῦ καί ἡ μία ἐκδοχή δέν ἀποκλείει κατ' ἀνάγκην τήν ἄλλη. Γι' αὐτό καί θά πρέπει νά εἴμαστε πολύ ἐπιφυλακτικοί ἀπέναντι σέ ἐρμηνευτικές προσεγγίσεις, ὅπως αὐτήν τοῦ Beck, οἱ ὁποῖες παρουσιάζουν τήν ἐκκλησιαστική ἐξουσία σέ εὐθεία καί σκληρή ἀντιπαράθεση μέ τή μοναχική νοοτροπία⁴⁹. Σέ κάθε περίπτωση, γιά τόν Μοναχισμό, οἰασδήποτε μορφῆς, τά κριτήρια εἶναι, ἐξάπαντος, πνευματικά-σωτηριολογικά καί ὄχι κοινωνικο-πολιτικά. Τά δεύτερα, συνήθως, ἔπονται καί ὑπάρχει ἐνδεχόμενο νά ἀτονοῦν, ἀκόμη καί νά ἐκλείπουν.

Μοναδική ἐλπίδα καί ὁδός θεραπευτική Ἐπιλεγόμενα

Ἀναντίρρητα, εἶναι πολύ δύσκολο ἕνας σύγχρονος μελετητής/ἐρευνητής νά προβεῖ σέ καθολική ἐκτίμηση/ἐρμηνεία τῆς προσφορᾶς τοῦ Ὁρθόδοξου Μοναχισμοῦ στό ἐκκλησιαστικό σῶμα, δίχως νά ὀδηγηθεῖ σέ ἐπικίνδυνες καί ἀφοριστικές ἀπλουστεύσεις, πού πολλές φορές μπορεῖ νά εἶναι ἀντιεπισημονικές καί ἐμπαθεῖς.

Καί ὅλα αὐτά συμβαίνουν, γιατί ὁ Μοναχισμός, στό πέρασμα τῶν αἰῶνων, ἀνδρώθηκε καί διατηρήθηκε μέ ποικίλες μορφές πού «σκανδάλισαν» πλῆθος ἐρευνητῶν. Ὁ Μοναχισμός, ὅμως, ἂν μπόρεσε νά ἐπικρατήσῃ καί νά κατακτήσῃ τίς καρδιές ἀμέτρητων πιστῶν ἀνθρώπων, τό κατόρθωσε ἐπειδή στήριξε τόν πυρῆνα τῆς ὑπαρξῆς του σ' ἕνα ἀνεκτίμητο ἀγαθό: τήν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καί ἀγαπήθηκε ἐξαιρετικά, ἀπό μοναχούς καί λαϊκούς. Ο Βουγιερ, μάλιστα, μέ πολύ εὐστοχο τρόπο, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ Μοναχισμοῦ ὀφείλεται στόν «ἐσχατολογικό του χαρακτήρα», ὁ ὁποῖος σαρκώνει καί τήν «ἐξωκόσμου οὐσία τοῦ Εὐαγγελίου», ὅταν ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἔχει λησμονήσει τήν πρωταρχική της στόχευση: τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ⁵⁰. Ὁ Μονα-

⁴⁸ Π. Α. Ὑφαντῆ, *Κλίση-Πορεία-Μετοχή*, ὅ.π., σσ. 11-13.

⁴⁹ Η. Beck-G., *Ἡ Βυζαντινὴ Χιλιετία*, ὅ.π., σ. 289-290.

⁵⁰ Α. Σμέμαν (Πρεσβ.), *Ἡ Ἐκκλησία Προσευχομένη - Εἰσαγωγή στή Λειτουργικὴ Θεολογία*, μετ. Δ.

χισμός, λοιπόν, σέ όλες του τίς ἐκφάνσεις –ἀναχωρητικός, κοινοβιακός, ιδιόρρυθμος, ήσυχαστικός– δέν παύει νά ἀποτελεῖ πηγὴ ἔμπνευσης καὶ πνευματικῆς ἀνάτασης, γι’ αὐτὸ καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν μοναστηριῶν καὶ μοναζόντων στό Βυζάντιο⁵¹ ἀλλά καὶ τῆ σημερινή ἐποχή. Ἐκεῖνο, ὅμως, τὸ ὁποῖο στὴν κυριολεξία συγκλονίζει τὸν σύγχρονο θρησκευόμενο ἄνθρωπο εἶναι ἡ συνεχὴς καὶ ἔντονη παρουσία τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ πυλῶνα τῆς Ὁρθόδοξης παραδόσης, ποὺ φανερώνει τὴν αὐθεντικότητά του καὶ τὸν εὐαγγελικό/Χριστοκεντρικό πυρῆνα τοῦ ἐν λόγῳ ἁγιοπνευματικοῦ ἀθλήματος.

Ἄλλωστε, δέν πρέπει νά λησιμονοῦμε ὅτι στοὺς κόλπους τοῦ Ὁρθόδοξου ἀνατολικοῦ Μοναχισμοῦ, ἀναδείχθηκαν λαμπρὰ ὀνόματα: Μ. Βασίλειος, Γρηγ. Νύσσης, Μάξιμος Ὁμολογητῆς, Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Γρηγ. Παλαμῆς κ.ἄ. Ὅρισμένοι, μάλιστα, ἐξ’ αὐτῶν, κατέλαβαν καὶ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, καταδεικνύοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὅτι ἡ θεσμικὴ Ἐκκλησία μπορεῖ νά συμπορευεῖται καὶ μὲ τῆ χαρισματικὴ, χωρὶς διάθεση ἀνταγωνιστικὴ καὶ διχαστικὴ πολώσεις. Νά ἀναφέρουμε, βέβαια, πὼς καὶ ἡ Δύση ἔχει ἀναδείξει ἰσάξια πνευματικά μεγέθη στὸν χῶρο τοῦ Μοναχισμοῦ, ποὺ σημάδεψαν κι αὐτὰ μὲ τῆ σειρά τους τὸ ἐκκλησιαστικὸ γίγνεσθαι.

Κατὰ συνέπεια, πρέπει νά γίνει κατανοητὸ καὶ στή μετανεωτερικὴ ἐποχὴ ὅτι ποτὲ ὁ Μοναχισμὸς δέν ἀποκόπηκε οὐσιαστικά ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, οὔτε ὑπῆρξε ποτὲ ἀντικλησιαστικός, γιατί τότε θὰ μιλούσαμε γιὰ παρουσία αἵρεσης⁵². Ὡς ἐκ τούτου, τὸ λειτουργικὸ μοναχικὸ τυπικὸ, ὅπως ἐκεῖνο τῆς μονῆς Στουδίου, ἐνσωματώνοντας ὀλόκληρες ἀσματικές ἀκολουθίες, φανέρωνε, γιὰ πολλοστή φορά, τὴν προσίλωσή του στὴν καθολικὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας. Σαφέστατα κι ἓνας μὴ ἐκκλησιοποιημένος Μοναχισμὸς σημαίνει πνευματικὴ ἄσκηση δίχως ἐσχατολογικὴ καὶ Χριστοκεντρικὴ στόχευση· καὶ τέτοια νοσηρὰ φαινόμενα, ὅταν ἐμφανίζονταν στὸν χῶρο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, καταδικάζονταν, συνοδικῶ τῶ τρόπῳ, ὅπως γίνεται καὶ σήμερα. Στὸ ἴδιο ἐκκλησιολογικό-θεολογικὸ πλαίσιο ἐντάσσονται καὶ οἱ περιπτώσεις τῆς ὑπέρμετρης ἄσκησης. Ἐάν τὰ πράγματα ἦταν διαφορετικὰ καὶ ὁ ἀστικός καὶ κοινοβιακὸς μοναχισμὸς ἀποκόπτονταν οὐσιαστικά ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τῆ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, τότε ἡ αὐτονόμηση αὐτῆ θὰ ὀδηγοῦσε καὶ στὴν ἐξαφάνισή του, πράγμα ποὺ συνέβη μ’ ὅλες σχεδὸν τίς αἰρετικές σέκτες.

B. Τζέρπος (Πρωτ.), ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1991, σ. 167.

⁵¹ P. Christou., «The Monastic Life in the Eastern Orthodox Church», ὁ.π., http://www.myriobiblos.gr/texts/english/christou_monastic_5.html

⁵² Α. Σμέμαν (Πρεσβ.), *Ἡ Ἐκκλησία Προσευχομένη*, ὁ.π., σ. 170.

Τό αντίθετο, μάλιστα, διαπιστώνεται μέ τίν πάροδο τοῦ χρόνου. Ὅλες οἱ μορφές ἀσκητισμοῦ, ἀπό τόν ἀναχωρητισμό ἕως καί τόν θρίαμβο τοῦ Ἡσυχασμοῦ, ἐγκεντρίστηκαν στό ἐκκλησιαστικό Κυριακό Σῶμα καί ἀποτελέσαν πηγὴ ἔμπνευσης καί θαυμασμοῦ γιά ὅποιαδήποτε μεταγενέστερη μοναστική δομὴ καί μεταρρύθμιση. Χαρακτηριστικό φωτεινό παράδειγμα ἀποτελοῦν, σήμερα, οἱ μοναστικές κοινότητες τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στίς ὁποῖες ἐγκαταβιώνουν ὅλες οἱ χαρισματικές μορφές Ἀσκήσης καί Προσευχῆς⁵³. Μοναδική ἐλπίδα καί ὁδός θεραπευτική γιά τούς μοναχοὺς/ἀσκητές ἀλλά καί γιά τό κατακερματισμένο, ὑπαρξιακά, μετανεωτερικό ὑποκείμενο, θρησκευόμενο καί μί, ὥστε ὅταν αὐτό κάποια στιγμή θελήσει καί ἀναζητήσῃ τό ὑπερβατικό στή ζωὴ του.

⁵³ Χ. Σ. Τζώγα, *Μοναχισμός*, ὁ.π., σ. 28, καί στό Π. Κ. Χρήστου, *Τό Ἅγιον Ὄρος - Ἀθωνική Πολιτεία - Ἱστορία, Τέχνη, Ζωή*, ἐκδ. Ἐποπτεία, Ἀθῆναι 1987, σσ. 343-346.

ΜΕΡΟΣ Ζ΄

Ἑορτολόγιο

* * *

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

ΜΗΝΥΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Λάρισα, Χριστούγεννα 2023

Πρός

Τόν Ἱερό Κλήρο καί τόν Εὐσεβῆ Λαό
τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ἀγαπητοί μου,

Χριστούγεννα σήμερα, κι ἔμεῖς γιορτάζουμε μέσα στούς Ναούς μας τό κοσμοσωτήριο γεγονός. Τό πραγματικά κοσμοσωτήριο, μιᾶς πού ἡ φανέρωση τοῦ «Θεοῦ ἐν σαρκί» (Α΄ Τιμ. 3,16) κινητοποιεῖ τό Θεῖο σχέδιο γιά τή σωτηρία ὄχι μόνο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τοῦ κόσμου ὅλου. Καί δεῖτε πῶς ἐνεργεῖται τό σχέδιο αὐτό. Ὅχι μέ θόρυβο καί μέ ἐπίδειξη, ὄχι μέ πομποφάνειες καί διαφημίσεις, ἀλλά μέ σιωπή, μέ ἡσυχία, μέ ἀπλότητα, ἐν σιγῇ, μυστικῶ τῶ τρόπῳ, ἐν μυστηρίῳ. «Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετά παρατηρήσεως» (Λουκ. 17, 20). Δέν ἔρχεται ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ μέ αἰσθητό τρόπο καί ἐξωτερική λαμπρότητα, ὥστε νά προσελκύει τήν παρατήρηση ὄλων καί νά γίνεται ἀντιληπτή ἀπό τίς ἐξωτερικές αἰσθήσεις τῶν ἀνθρώπων. Μᾶλλον ἔρχεται ἡσυχᾶ γιά νά τήν κατανοήσουν οἱ προετοιμασμένοι, οἱ ὑποψιασμένοι, οἱ πραγματικοί ἀναζητητές τῆς Θείας Ἀλήθειας καί μαχητικοί διεκδικητές τῆς ὄντως Ζωῆς.

Δεῖτε πῶς ἐνεργοῦνται τά γεγονότα τῆς Θείας Οἰκονομίας. Ὁ Γαβριὴλ εὐαγγελίζεται τήν Ἁγνή Παρθένο ὄχι δημόσια, ἀλλά σέ ὥρα ἱερῆ προσευχῆς. Στή Γέννηση παρόντες μόνον ἡ Κυρία Θεοτόκος καί ὁ δίκαιος Ἰωσήφ ὁ μνήστωρ. Ὁ Ἰωσήφ ἐν σιγῇ μυστικῶς πληροφορεῖται ἀπό τόν Ἄγγελο τήν κύηση ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί ἀποκρούει τόν ἐνοχλητικό λογισμό. Μυστηριακά οἱ Ἄγγελοι δοξολογοῦν τόν Ἅγιο Θεό. Μυστηριακά καί οἱ Ποιμένες συνομιλοῦν μέ τοὺς Ἀγγέλους καί πληροφοροῦνται τό χαρμόσυνο μήνυμα τῆς Γεννήσεως

του Λυτρωτοῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Ὅλα μυστηριακά, ἐν σιγῇ, ἐν σιωπῇ, ἐν ἡσυχίᾳ, ὅπως λέει ὁ Ἅγιος Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος: «Καί ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ Παρθενία Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Τρία μυστήρια κραυγῆς, ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ ἐπράχθη, ἡμῖν δὲ ἐφανερώθη» (Αγ. Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, «Πρὸς Ἐφεσίους», κεφ. XIX, P.G. 5,660 A). Καὶ δὲν ἐγιναν ἀντιληπτά ἀπὸ τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα, διλαδὴ τὸν διάβολο, ἡ Παρθενία τῆς Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς τῆς, καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Τρία Μυστήρια κραυγῆς, τὰ ὅποια ὁμως τελέσθησαν σὲ ἡσυχία καὶ σὲ ἡμᾶς ἀποκαλύφθηκαν.

Κραυγαλέο Μυστήριο λοιπόν, ἡ Γέννηση τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὅποιο ὁμως τελεσιουργεῖται στὴν ἡσυχία, ὄχι τὴν ἐξωτερικὴ πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπλή ἀπουσία θορύβων, ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικὴ, πού σημασιοδοτεῖται ἀπὸ ἄλλη λογικὴ, ἄλλη διάσταση, ἄλλο βίωμα, ἄλλη κατάσταση, ἄλλες προϋποθέσεις. Τὸ Μυστήριο αὐτὸ χάνεται ὅταν πλειοψηφοῦν τὰ ἐξωτερικὰ φῶτα, τὰ ἐπιτηδευμένα φαγητά, οἱ προσποπιτές συμπεριφορὲς τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Βιώνεται ὅταν ἀποκρούεται ἡ διάσπαση τοῦ νοός καὶ κυριαρχεῖ ἡ ἡσυχία στὶς σκέψεις, τὰ συναισθήματα, τὴ συνείδηση. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀσχολούμενος μὲ τὸν ἑαυτό του οὐσιαστικά, ψάχνει νὰ δεῖ ποῦ ὑστερεῖ καὶ πῶς θὰ προοδεύσει στὴ σχέση του μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Κι αὐτὸ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Μυστήριο σιγῆς, ὥστε μέσα στὴν ἡσυχία νὰ φανερωθεῖ ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο, νὰ συνομιλήσει ὁ Θεός, μὲ τὸν ἄνθρωπο, νὰ ἐξαγγεῖλει ὁ Θεὸς τὸ θέλημά Του στὸν ἄνθρωπο κι αὐτὸς νὰ τὸ ἀκούσει, χωρὶς περισπασμούς ματαιότητος καὶ ἀδιαφορίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία ζητᾷ, ιδίως τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς, ἡσυχία ἐξωτερικὴ, ὥστε νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ. Ἐπιβάλλει σιγὴ, ὥστε νὰ βιώσουμε τὴν καλλιέργεια τῆς ψυχῆς μέσα στὸ ἀπερίσπαστο τῆς σιωπῆς. Καὶ γιορτάζει Χριστοῦγεννα πνευματικά μὲ ὕμνους καὶ λόγους καὶ Θεῖα Λειτουργία, ὥστε νὰ ἐνεργηθεῖ στὴν κάθε ψυχὴ μυστικά τὸ Μυστήριο τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Ἀδελφοί μου, τὸ προηγουμένο διάστημα πάθαμε καὶ ἀντέξαμε πολλά. Δὲν μᾶς ἐπνίξε τόσο ἡ πλιμμύρα, ὅσο ὁ βομβαρδισμὸς μὲ λόγια πολλῶν. Ἀπὸ τοὺς πλέον ὑπευθύνους, μέχρι τοὺς πλέον ἀνευθύνους. Ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπαίοντες, μέχρι τοὺς πλέον ἀσχέτους. Ἀπὸ τοὺς πλέον συνετοὺς, μέχρι τοὺς πλέον ἀσυνέτους. Συνήργησε καὶ ἡ προεκλογικὴ περίοδος στὴν ὑπερβολὴ τῶν λόγων. Μᾶς τρώμαξε τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς. Ἐπέτεινε τὴ σύγχυση καὶ ἡ ἀγωνία γιὰ τὸ αὔριο, ἡ ἀγανάκτηση καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ διαμαρτυρία, πού ἀπαιτοῦν λόγους ταραχῆς γιὰ νὰ ἐκφραστοῦν, χωρὶς ὥστόσο νὰ λύνουν προβλήματα ἢ νὰ βοηθοῦν...

Αυτή ή πλημμύρα τών λόγων προκάλεσε μεγαλύτερο σάλο και άγωνία στην ψυχή από ό,τι ή πραγματική πλημμύρα, για να άποδειχθεί ότι ό θόρυβος και ή ταραχή δέν οικοδομοϋν, ούτε όδηγοϋν σε συνετές άποφάσεις, καθώς σκοτίζουν τόν ήγεμόνα νοϋ. Ό νοϋς φωτίζεται μόνον όταν καταπαύει προσανατολισμένος στό Φως τής παρουσίας τοϋ Χριστοϋ! Κι ό άνθρωπος οικοδομείται οϋσιαστικά μόνον όταν ήσυχάζει από τούς έξωτερικούς περισπασμούς και αφήνει τό Μυστήριο τής Πίστεως να ενεργήσει μέσα του. «Άνηρ φρόνιμος ήσυχίαν άγει» (Παρ. Σολομ. 11,12). Ό φρόνιμος άνθρωπος πορεύεται ήσυχος, ή άλλοιως ή έσωτερική ειρήνη και ήσυχία χαρακτηρίζει όποιοι είναι συνετός και φρόνιμος. Άς ήσυχάσουμε για να γιορτάσουμε Χριστούγεννα.

Αυτήν τίν ήσυχία τής ψυχής θέλω να εύχηθώ σε όλους σας. Είναι σίγουρη για όσους έξομολογήθηκαν με ειλικρίνεια και έτοιμάστηκαν να δεχθούν στην ψυχή τους τόν νεογέννητο Χριστό. Είναι ό στόχος για όλους όσοι επιθυμοϋν να τούς μιλήσει ό Θεός στην καρδιά τους, γιατί ό Θεός για να μιλήσει μυστικά, άποζητᾶ τίν ήσυχη, τίν ταπεινή, τίν προσευχομένη καρδιά. Κι έτσι ή κάθε καρδιά γίνεται φάτνη μέσα στην όποία γεννᾶται ό άχώρητος παντί, ό άπειρος Θεός, όχι για να Τόν κατανοήσουμε, αλλά για να Τόν ζήσουμε. Και δέν γεννᾶται μιά φορά, τίν ήμέρα τών Χριστουγέννων, αλλά διαρκώς, συνεχώς, άενάως, μιάς πού ή σχέση με τόν Χριστό δέν είναι υπόθεση μιάς ήμέρας, άς είναι και έορταστικῆς, αλλά υπόθεση ζωῆς. Και ή χαρά και ή εύλογία τών Χριστουγέννων είναι διαρκής χαρά και εύλογία όλης τής ζωῆς. Σκοπός μας είναι να γίνει όλη ή ζωή μας Χριστούγεννα, κι αυτό δέν κατορθώνεται παρά μόνο μέσα από τίν πνευματική ήσυχία, τή μυστηριακή σιγή, τίν ειρηνική κατάπαυση τοϋ νοός και τής καρδιάς.

Καλά κι εύλογημένα Χριστούγεννα!

Μέ πατρικές εύχές,
 Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
 † Ό Λαρίσης και Τυρνάβου Ίερόνυμος

ΜΗΝΥΜΑ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

Λάρισα, Πρωτοχρονιά 2024

Πρός
Τόν Ἱερό Κλήρο καί τόν Εὐσεβῆ Λαό
τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱεράς Μητροπόλεως.

Ἀγαπητοί μου,

Κάθε χρόνο αὐτὴν τὴν ἡμέρα εὐχόμαστε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο «καλὴ χρονιά». Καί τὸ εὐχόμαστε ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἡ ἡμερολογιακὴ ἀπαρχὴ ἑνὸς νέου ἔτους. Καί τὸ εὐχόμαστε χωρὶς πολλές φορὲς νὰ ἔχουμε ἐξετάσει ἀκριβῶς τί ἐννοοῦμε. Τὸ εὐχόμαστε ἐπειδὴ ἔτσι μᾶς ἐμάθε ἡ μάνα μας, ἐπειδὴ ἔτσι ἐπιβάλλει ὁ κοινωνικὸς καθωστρεπισμὸς, ἐπειδὴ ἴσως δὲν ἔχουμε τί ἄλλο νὰ ποῦμε αὐτὴν τὴν ἡμέρα. Καί τὸ λέμε ἴσως χωρὶς νὰ τὸ ἐννοοῦμε, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουμε τί ἐκφράζει αὐτὴ ἡ εὐχή, χωρὶς νὰ καλύπτει ἐνδεχομένως αὐτὸ πού θὰ θέλαμε νὰ ποῦμε.

Τί ἀκριβῶς εἶναι μιά καλὴ χρονιά; Ποιὸς τὸ ὀρίζει ἀντικειμενικά; Ποιά εἶναι τὰ κριτήρια; Τά συναισθήματά μας; Ἡ αὐξησὴ ἢ ἡ μείωσις τῆς περιουσίας μας; Τά σημαντικὰ γεγονότα πού μᾶς ἔτυχαν ἢ ὄχι; Ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας μας; Ἡ γνώμη τῶν ἄλλων γιὰ ἐμᾶς; Ἴσως αὐτὰ νὰ εἶναι ἀφορμὲς ἢ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ νὰ ὀριοθετήσουμε μιά χρονιά ὡς καλὴ. Ἄν ὅμως δοῦμε βαθύτερα, ἂν ἀλλάξουμε τὰ κριτήρια, ἂν ἀλλάξουμε νοοτροπία, τότε τὸ «καλὴ χρονιά» μπορεῖ νὰ ἀποκτᾷ τελείως ἄλλη διάστασις.

Τὴ χρονιά πού μᾶς πέρασε στὴ Θεσσαλία, πέραν τῆς συνθησιαμένης δυστυχῶς καταστροφῆς τῆς σοδειᾶς πολλῶν καρπῶν τῆς γῆς μας, πέραν τῶν ὑπολοίπων τῆς ὑγειονομικῆς πανδημίας, πέραν τῆς οικονομικῆς δυσπραγίας, εἴχαμε καί δυὸ γεγονότα συγκλονιστικὰ πού ἐπηρέασαν τὴ ζωὴ ὅλων μας. Τό

πρῶτο ἦταν τὸ δυστύχημα τῶν Τεμπῶν καὶ τὸ δεύτερο οἱ πλημμύρες! Γεγονότα πού κόστισαν σέ ζωές, σέ κίνδυνο ὑγείας, σέ ταλαιπωρία, σέ οικονομική ζημία, σέ ἀνατροπές στή ζωή πολλῶν... Ἦταν μιά κακή χρονιά τὸ 2023; Ἐξαιτίας ὄλων τῶν παραπάνω δόθηκε ἡ εὐκαιρία σέ πολλούς νά ἀναδείξουν τὴν καλὴ πλευρά τοῦ ἑαυτοῦ τους. Ποιὸς μπορεῖ νά ξεχάσει τίς οὐρές στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς Λάρισας, τόσων νέων ἀνθρώπων πού περιμέναν νά δώσουν τὸ αἶμα τους στὰ συνεργεῖα κινητῆς αἰμοληψίας, γιὰ τοὺς τραυματίες τοῦ σιδηροδρομικοῦ δυστυχήματος; Ποιὸς μπορεῖ νά ξεχάσει τοὺς ἀναρίθμητους ἐθελοντές πού τὴν ὥρα τῆς πλημμύρας, χωρὶς νά ἔχουν ὑποχρέωση ἢ χωρὶς νά κινδυνεύουν οἱ δικές τους περιουσίες, ἔσπευδαν νά γεμίσουν σακιά μὲ ἄμμο γιὰ νά ἐνισχύσουν τὰ ἀναχώματα καὶ νά μὴν ἐπιτρέψουν στὴν πλημμύρα νά πλῆξει ἄλλους εὐάλωτους; Ποιὸς μπορεῖ νά ξεχάσει τοὺς χιλιάδες ἐθελοντές πού μέρες μετὰ τὴν πλημμύρα ἔσπευδαν νά βοηθήσουν μὲ κάθε τρόπο, ἀπὸ τὸ νά ξεφορτώνουν νταλίκες μὲ ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια, μέχρι τὸ νά καθαρίζουν σπίτια ἀγνώστων καὶ Ἱερούς Ναούς; Ποιὸς μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ ὅτι στὸν τόπο μας εἴμαστε μάρτυρες τῆς καλοσύνης τόσων πού ἔσπευσαν ἀπὸ ὅλα τὰ μῆκη καὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς νά μᾶς συμπαρασταθοῦν καὶ νά ἀπαλύνουν τὸν πόνο μας στέλνοντας τόση ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια; Ἕνα εὐχαριστῶ γεμάτο ὀλοκάρδια εὐγνωμοσύνη καὶ μιά προσευχὴ γιὰ ὅλους αὐτούς, ἴσως νά εἶναι κάτι τὸ πολὺ μικρὸ, ἴσως καὶ νά εἶναι τὸ μόνο πού ἀξίζει νά εἰπωθεῖ καὶ νά γίνει.

Τὶ συμπεράσμα βγάζουμε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ; Οἱ προκλήσεις στή ζωή μας εἶναι ἀναπόφευκτες. Κανείς δέν πέρασε ζωὴ ἀνέφελη, χωρὶς δυσκολίες, ἢ καλύτερα χωρὶς προκλήσεις. Ἦσα ἴσα, αὐτές οἱ δυσκολίες ἢ προκλήσεις τῆς ζωῆς ἀποδεικνύουν τί ἀνθρωποὶ εἴμαστε, τί ἔχουμε μέσα μας. Ὁ Μέγας Βασίλειος, θέλοντας νά ἐξηγήσει πόσο εὐεργετικά εἶναι πολλές φορές περιστατικά πού μᾶς δυσκολεύουν, εἶπε μιά φράση καταλυτικὴ: «αἶρε τοὺς πειρασμοὺς καὶ οὐδεὶς ὁ σφζόμενος», δηλαδή χωρὶς τίς πειρασμικές προκλήσεις καὶ τὴν ἀντοχὴ μας σέ αὐτές, χωρὶς τίς δυσκολίες καὶ τὴν ὀρθὴ ἀντίδρασή μας σέ αὐτές, δέν ὑπάρχει σωτηρία. Ἄν καταργηθοῦν οἱ πειρασμοί, δέν πρόκειται νά σωθεῖ κανείς, γιατί ἡ στάση μας ἀπέναντί τους μᾶς καλλιεργεῖ, μᾶς χαρακτηρίζει καὶ τελικὰ μᾶς ἀναδεικνύει ὡς ἀνθρώπους συγκεκριμένης ποιότητας.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς δίνει μιά σπουδαία γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς χρονιάς προτροπὴ: «Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι» (Εφεσ. 5, 15-16). Εἶναι μιά προτροπὴ νά ἀξιοποιήσουμε τὸν χρόνο τῆς ζωῆς μας, ἀνταποκρινόμενοι στὶς προκλήσεις σωστά, μὲ νοῦ φωτισμένο ἀπὸ τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου

Πνεύματος. Εἶναι μιά προειδοποίηση ὅτι πάντα οἱ ἡμέρες θά εἶναι πονηρές, καθώς θά ἐλλοχεύουν παντοδαποί κίνδυνοι, ἐμφανεῖς ἢ ἀφανεῖς, ὕλικοι ἢ πνευματικοί, γενικοί ἢ ἀτομικοί. Τό σπουδαῖο εἶναι νά τοὺς ἀντιμετωπίσουμε μέ τήν ψυχραιμία τῆς σοφίας, μέ τόν φωτισμό τῆς ἄνωθεν γνώσεως, μέ τή δύναμη τῆς Πίστεως. Ἔτσι μετατρέπεται τό πικρό σέ γλυκύ, τό δυσάρεστο σέ εὐχάριστο, τό δυστυχές σέ εὐτυχές, ἡ στέρση σέ ἐπάρκεια, ἡ ἔλλειψη σέ πλησμονή, ἡ ἀπογοίτευση σέ αἰσιοδοξία κι ἡ ἀπελπισία σέ ἐλπίδα. Μέ τό τί θά διεκδικήσουμε, σέ Ποιόν θά στραφοῦμε, ποῦ θά στηρίξουμε τίς ἐλπίδες μας καί πόσο θά ἀγωνιστοῦμε. Μέ λίγα λόγια τό ἄν ἡ νέα χρονιά θά εἶναι καλή ἢ ὄχι, ἐξαρτᾶται ἀπό τίς ἐπιλογές μας, τήν πνευματική μας κατάσταση, τίς ἀποφάσεις, τήν προσπάθειά μας.

Καλή καί εὐλογημένη χρονιά!

Μέ πατρικές εὐχές,
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
† Ὁ Λαρίσης καί Τυρνάβου Ἱερόνυμος

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Ο ΗΘΙΚΟΣ ΠΟΙΜΕΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Εισαγωγικά

Μέσα σέ μια κοινωνία που βιώνει κρίσεις και άμφισβητήσεις, με την ήθικη φθορά, την σήψη και τὸ ἰδιοτελές συμφέρον νὰ ἔχουν καταλάβει τὴ θέση τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ὅπου τὸ «ἐγὼ» πολλές φορές «καταργεῖ» τὸ «ἐμεῖς», ἡ Ἐκκλησία μας συνεχίζει νὰ ἐπιρραεάζεται ἀπὸ τὸν Ἱερὸ Χρυσόστομο καὶ τὴ διδασκαλία του καὶ νὰ τὴν θεωρεῖ ὡς γνώμονα τῆς ζωῆς. Μία διδασκαλία που ἔχει ὡς βάση της, καὶ ὡς τελικὴ ἐπιδίωξή της, τὴν ἠθικὴ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Μία ἠθικὴ ὅμως, ὄχι στὰ δεδομένα τῶν «ἠθικιστῶν» τῆς ἐκάστοτε κοινωνίας, ἀλλὰ που εἶναι σύμφωνη με τὸν πρῶτο διδάξαντα τὸ ἀγαπητικὸ ἦθος, τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὅποιος εἶναι ὁ «ἄλλος τρόπος ὑπαρξης» τοῦ ἀνθρώπου ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα ἀφιερώσεως στὴν ποιμαντικὴ διακονία καὶ κοσμεῖ με τὸ ἔργο, τὴν ἠθικὴ καὶ τὴ διδασκαλία του τὴν Ἐκκλησία. Σπούδασε σὲ Ἑλληνικὲς σχολὲς καὶ μελέτησε τὰ κείμενα τῆς κλασικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας. Μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του καὶ τὴ μελέτη τῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων ἐπεδίωξε νὰ εἰσχωρήσει στὰ ἄδυτα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης καὶ τοῦ ἀνθρώπινου ψυχισμοῦ. Θεωροῦσε πολὺ σημαντικὴ τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ γιατί ἐκεῖ ἀναζητοῦσε τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἐγκατέλειπε τὴν ταραχώδη ζωὴ τῆς πόλης καὶ πρὸς «τὸν ἡσύχιον βίον αὐτομολεῖ». Τὸν Χρυσόστομο ἐνδιέφερε κυρίως ἡ μόρφωση τῶν ψυχῶν ἐπειδὴ πίστευε ὅτι ἡ θεωρία καὶ ἡ πράξη πρέπει νὰ συμπύπτουν, γι' αὐτὸ καὶ αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη τῆς ἀσκήσεως, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ πλήρης πνευματικὴ ὁλοκλήρωση με τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος.

Στὴ μοναχικὴ τοῦ ζωὴ ἀσκήθηκε μὲ περισυλλογὴ, αὐτοεξέταση καὶ προσευχὴ, ἐπιδιώκοντας νὰ ἐξυψωθεῖ στὶς σφαῖρες τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα τῆς ματαιότητος καὶ παροδικότητος τῆς παρούσης ζωῆς. Στὴν ὁμιλία τοῦ «*Πρὸς Εὐτρόπιον*», τονίζει ὅτι: «*καὶ στοὺς τοίχους καὶ στὰ ἐνδύματα καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ στὶς οἰκίαι καὶ στοὺς δρόμους καὶ στὶς θύρας καὶ στὶς εἰσόδους καὶ πρὸ πάντων στὴ συνείδηση καὶ καρδιά συνεχῶς πρέπει νὰ γράφουμε καὶ συνέχεια νὰ μελετοῦμε τὸ ῥητὸ “ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης”*» (Οἱ δύο λόγοι εἰς Εὐτρόπιον, Εἰσαγωγή – Ἀναλυτικὴ ἀπόδοσις στὰ Νεοελληνικὰ ὑπὸ Βασ. Μουστάκη, Ἀθῆναι 1967, σ. 12).

Μελέτησε τὴν Ἁγία Γραφή καὶ ξεκίνησε νὰ γράφει τοὺς *Περὶ Ἱερωσύνης Λόγους*, ὅπου ἐξηγεῖ ποιὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱερέας καὶ τὶ εἶναι ἡ κατὰ Χριστὸν ἱερωσύνη, τὸν *Περὶ Παρθενίας*, ὅπου ἐξηγεῖ μὲ ποῖο τρόπο ἡ πνευματικὴ ζωὴ ξεπερνάει τὰ σωματικὰ πάθη, τὸν *Εἰς Σταγείριον Μοναχὸν δαιμονιζόμενον*, ποῦ ἐξηγεῖ ὅτι οἱ δοκιμασίες, τὶς ὁποῖες ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς στὴ ζωὴ τῶν πιστῶν, ὀφείλονται σὲ κάποια «μυστικὴ» πρόνοιά τοῦ ἀποκαλυπτόμενη στὸν μέλλοντα αἰῶνα, τοὺς *Περὶ κατανύξεως δύο λόγους εἰς Δημήτριον καὶ Στελέχιον*, καὶ τὸν *Πρὸς Θεόδωρον ἐκπεσόντα*, ἔργα στὰ ὁποῖα ἐξηγεῖ ὅτι ὅταν ἐκπέσει κάποιος πνευματικὰ, πάλι μπορεῖ νὰ ἐπανέλθει στὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ. Ἐπιπλέον, ἡ ἀγιότητά τοῦ φάνηκε καὶ μέσα ἀπὸ τὰ θαύματά ποῦ ἐποίησε, ὅπως ἡ θεραπεία ἑνὸς περιφανοῦς Ἀντιοχέα ποῦ ἔπασχε ἀπὸ ἡμικρανία, ἡ θεραπεία τοῦ ἄρχοντα Ἀρχέλαου τῆς Ἀντιοχείας ὁ ὁποῖος ἔπασχε ἀπὸ λέπρα, πείθοντάς τον νὰ ἀφιερωθεῖ στὸν Χριστὸ καὶ νὰ ὑποκινήσει καὶ ἄλλους ἄρχοντες νὰ κάνουν τὸ ἴδιο, ἡ θεραπεία τοῦ Εὐκλεοῦ ποῦ εἶχε χάσει τὴν ὄρασί του ἀπὸ τὸ ἓνα μάτι καὶ ἀποκαταστάθηκε μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ ἀγίου, ἡ θεραπεία τῆς Ἀντιοχειανῆς Χριστίνας ποῦ αἰμορροοῦσε γιὰ ἑπτὰ ἔτη καὶ ἐλευθερώθηκε μὲ τὴν προσευχὴ τοῦ ἀγίου, καί, τέλος, ἡ ἐξουδετέρωση ἑνὸς φονικοῦ λιονταριοῦ ποῦ εἶχε φονεύσει καὶ καταβροχθίσει πολλοὺς Ἀντιοχειανοὺς γεωργοὺς, χρησιμοποιοῦντας ὡς μοναδικὸ μέσο τὸν Τίμο Σταυρὸ.

“Ὅλη τοῦ ἡ ζωὴ ἦταν ἀφιερωμένη στὴ θυσία καὶ στὴν προσφορὰ.” Ἐστρεψε τὴν προσοχὴ του στὴν ἄσκηση τῆς φιλανθρωπίας περιθάλλοντας στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ὅσους εἶχαν ἀνάγκη. Ὅταν εὐρίσκετο στὴν Ἀντιόχεια, ὑπῆρχε πλῆθος πτωχῶν. Ἐκεῖ ἴδρυνε εὐαγῆ ἰδρύματα, ὅπως πτωχοκομεῖα καὶ γηροκομεῖα καὶ καθιέρωσε τὸ συσσίτιο γιὰ τοὺς φτωχοὺς. Ἡ Ἐκκλησία, ὑπὸ τὴν καθοδήγησι καὶ φροντίδα του, εἶχε ἀναλάβει τὴν περίθαλψη τῶν φτωχῶν, ἀσθενῶν, ξένων καὶ φυλακισμένων. Περιέθαλπε τρεῖς χιλιάδες (3.000) ἀπόρους καθημερινά. Ἀνάλογο ἔργο ἐπιτέλεσε καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου

ἴδρυσε πλῆθος εὐαγῶν ἰδρυμάτων με σκοπὸ τὴν ἀνακούφιση τῶν ἐνδεῶν. Ὁργάνωσε καὶ ἐκεῖ τὸ ἡμερήσιο συσσίτιο με τὸ ὁποῖο ἔτρεφε ἑπτὰ χιλιάδες (7.000) ἀπόρους. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς δραστηριότητάς του ὑπῆρξε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς φυλακισμένους, ποὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν πολυάριθμοι. Με χρήματα ἀπὸ προσφορὰς ἐλευθέρωνε φυλακισμένους γιὰ χρεὶ ἢ πλήρωνε τὰ λύτρα τῶν αἰχμαλώτων. Σημαντικὸ ῥόλο στὴν ἐπιτέλεση τοῦ φιλανθρωπικοῦ του ἔργου διαδραμάτισε ἡ διακόνισσα Ὀλυμπιάς, ἡ ὁποία, ἀφοῦ χίρευσε νωρὶς, ὑπηρετήσε τὴν Ἐκκλησία, ὡς προϊστάμενη τῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων ποὺ διενεργοῦσε ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ νέος τρόπος ζωῆς ποὺ παρουσίασε στὴν Κωνσταντινούπολη ἱκανοποίησε πολλοὺς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ἀλλὰ δημιούργησε καὶ πολλὰς ἀντιδράσεις, ἐπεὶδι προσπαθῆσε νὰ δείξει τὸν πραγματικὸ χαρακτῆρα τοῦ χριστιανοῦ ὄχι στὰ λόγια, ἀλλὰ με τὰ ἔργα του καὶ συνήθως ἐπειδὴ ἡ δράση φέρνει ἀντίδραση.

Μετὰ τὴν κοίμησι τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, οἱ μαθητὲς του, ποὺ ἦταν πλῆθος ἐπισκόπων, ἱερέων, μοναχῶν καὶ πιστῶν, δὲν ἀναγνώρισαν τοὺς διαδόχους του καὶ δημιουργήθηκε τὸ σχίσμα τῶν Ἰωαννιτῶν, ὅπως ὀνομάστηκε. Υἱοθετήθηκε καὶ ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τῆς Δύσεως, καὶ μάλιστα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. Ἡ ἄρση του ἔγινε ἐν μέρει ὅταν ἀναγράφτηκε στὰ δίπτυχα τῶν Πατριαρχείων τὸ ὄνομα τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου – Ἀντιοχείας (413), Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας (417) καί, τελικά, κατὰ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ πρῶν μαθητῆ του Πρόκλο.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης, λίγα χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του, ὀνομάσθηκε Χρυσόστομος ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ῥητορικῆς του δεινότητος. Ἐκτὸς ὅμως τῆς ῥητορικῆς του, τὸν διέκρινε καὶ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο. Ἐρμήνευσε σχεδὸν ὅλη τὴν Ἁγία Γραφή, καὶ τὰ γραπτὰ ἔργα ποὺ ἄφησε στὴν Ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους πνευματικοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου. Εἶναι ὁ μεγάλος Ἱεράρχης, ὁ οἰκουμενικὸς Διδάσκαλος καὶ ὁ Μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος μερίμνησε γιὰ ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ δημοσίου βίου καὶ ἀγκάλιασε ὅλες τὶς Ἐκκλησίες, στὰ πέρατα τῆς γῆς «*αὐτῷ κατὰ Παῦλον ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἦν*» (Βασιλείου Ἰωαννίδου, *Ἡ Ἐνότις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον*, Ἀθῆνα 1957, σ. 5). Ὅσον

ἀφορᾶ τὸ διαχειριστικὸ καὶ οἰκονομικὸ ἔργο του, περιέκοψε τὶς ὑπερβολικὰς καὶ μὴ ἀναγκαῖες δαπάνες, καὶ καπνύθινε τοὺς διαθέσιμους οἰκονομικοὺς πόρους σὲ ἔργα φιλανθρωπίας, σὲ νοσοκομεῖα, στὴν πρόνοια γιὰ τὶς χῆρες, τοὺς ἠλικιωμένους, τοὺς πτωχοὺς καὶ γενικὰ σὲ ἔργα ἐλεημοσύνης. Ὁ ἴδιος ἦταν μμπητὴς τοῦ Παύλου, «οὕτω πολὺς αὐτῷ καὶ ἀπόρητος ὁ πρὸς Παύλου πόθος, ὥστε ἀρροζόντως εἶπεῖν, τοῦτο εἶναι, Ἰωάννην Παῦλον, ὅπερ Παύλῳ Χριστὸς ἐτύγγανε, μᾶλλον δὲ καὶ Ἰωάννην κατὰ Παῦλον Χριστὸς. Ἐπεὶ καὶ τοιοῦτοι κάκεινου διὰ Χριστὸν οἱ πρὸς Παῦλον ἔρωτες». (Σημειώσεις ἀπὸ τὸ Συναξάρι τοῦ Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ (10ου αἰῶνα) Περιληπτικὴ παρουσίασις ὑπὸ π. Γ. Ν. Δράγα, <http://www.diakonima.gr>).

Ὡς πρὸς τὴν μὴ προσκόλλησι πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἰδιοποίησι τῆς ἰδιοκτησίας ἀναφέρει: «Πάροικοι καὶ παρεπίδημοι εἴμαστε στὴ γῆ. Ἀκόμη καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀποκτάει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἐργασία του, μὲ ἔντημα μέσα, ἀκόμη κι αὐτὰ δὲν εἶναι δικὰ του... Ὅσο γιὰ τοὺς ὄρους πρὸς χρησιμοποιοῦμε “τὸ δικό μου” καὶ “τὸ δικό σου” πρόκειται γιὰ ἀπλὲς λέξεις, πρὸς δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα... Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶναι δικὰ μας (τὰ χρήματα) ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, θὰ ἔπρεπε νὰ ξοδεύομε χάριν τῶν συνανθρώπων μας. Γιὰ τὴν παράλειψη αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ καθήκοντος κατηγορήθηκε ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πρὸς τὴν περιγραφή τῆς Δευτέρας Παρουσίας φέρονται καταδικασμένοι ἐπειδὴ δὲν ἔθρεψαν τὸν Κύριο (στὰ πρόσωπα τῶν φτωχῶν)». («Ὁμιλία στὴν Α΄ Κορινθίους», PG 61, σ. 86-87).

Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου

Ὅπως προαναφέραμε, τὸ μεγάλο χάρισμα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ τὸ κύριο γνώρισμά του ἦταν ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ ῥητορικὴ του δευνότητα. Ἡ φήμη του ξεπέρασε τὰ ὄρια τῆς Ἀντιόχειας καὶ διαδόθηκε παντοῦ. Αὐτὸ πρὸς ἡθέλε νὰ διδάξει στὸν χριστιανὸ ἦταν ἓνα «ἦθος τῆς γλώσσας» πρὸς πρέπει νὰ διέπει τὴ γλωσσικὴ διαπαιδαγώγησι τῶν νέων. Ὅχι στὶς διαβολὰς, ὄχι στὶς ὑβρεῖς, ὄχι στὰ κακεντρεχῆ σχόλια, ὄχι στὶς βωμολοχίες. Στὰ κηρύγματά του ἐστίασε σὲ ἀρχὲς ὅπως εἶναι ὁ σεβασμὸς στὴν ἱερότητα τῆς γλώσσας, ἡ εὐπρέπεια, ἡ σεμνότητα καὶ ἡ διακριτικότητα: «*Ῥήματα παιδεύοντες τὸ παιδίον, φθέγγεσθαι σεμνὰ καὶ εὐσεβῆ. Μὴ τοίνυν ἔστω τάφος τὸ στόμα σου, ἀλλὰ θησαυρὸς*» (Ὁμιλία εἰς τὸν Ε΄ Ψαλμὸν, ΕΠΕ 5, σ. 228). «*Παιδεύωμεν οὖν*

*τὴν γλῶτταν εὐφημιον εἶναι· “παῦσον γάρ”, φησί, “τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ”. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὴν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα κατηγορῶμεν, ἵνα ὑβρίζομεν, ἵνα ἀλλήλους διαβάλλωμεν, ἀλλ’ ἵνα τὸν Θεὸν ὑμνῶμεν, ἵνα ταῦτα λαλῶμεν, ἃ δίδωσι χάριν τοῖς ἀκούουσι, τὰ πρὸς οἰκοδομίν, τὰ πρὸς ἀφέλειαν» («Ὁμιλία Α΄, στὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή», *ΕΠΕ* 24, σ. 224). Μιλῶντας ὁμως γιὰ ἦθος καὶ ἠθικὴ γλῶσσα», ὅπως τὴ διδάσκει ὁ Χρυσόστομος, προκύπτουν ἡ γλωσσικὴ ἐγκράτεια καὶ αὐτοσυγκράτηση, δηλαδή μὲ ποῖο τρόπο μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐλέγξει τοὺς λόγους του καὶ τὰ νοήματα αὐτῶν.*

Ὁ Χρυσόστομος συμπεριέλαβε στὸ κήρυγμά του τὰ ἀνθρώπινα ἦθη. Μίλησε ἀνοιχτὰ ἐναντίον τῶν συνεισάκτων (τῶν γυναικῶν ποὺ συζοῦν μὲ ἀγάμους), ἐναντίον τῆς πλεονεξίας καὶ τοῦ ἀδίκου πλουτισμοῦ, ἐναντίον τῆς ἀσωτίας, τῆς ἀλαζονείας, τῆς κενοδοξίας, τῆς ἀργολογίας, τῆς ἐπιπορκίας καὶ γενικὰ τῆς ὑβριστικῆς στάσης ἐναντία στὸν Θεό. Ὅποιος τὸν ἀκουγε θεωροῦσε ὅτι ὁ Χρυσόστομος εἶναι «ἀκριβὲς ἀντίγραφο» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «*τῆς Παύλου τε ψυχῆς ἐκμαγεῖον εἶναι νομίσει τὴν ἐκείνου ψυχὴν*» (*Σημειώσεις ἀπὸ τὸ Συναξάρι τοῦ Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ (10ου αἰῶνα)* Περιληπτικὴ παρουσίασι ὑπὸ π. Γ. Ν. Δράγα, <http://www.diakonima.gr>).

Τὰ πρῶτα θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολήθηκε ὁ Χρυσόστομος ἦταν ἡ πνευματικὴ οἰκοδομὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Γιὰ τὸ πρῶτο θέμα, ξεκίνησε νὰ κάνει κηρύγματα μὲ διδακτικὸ χαρακτῆρα ποὺ κατηχοῦσαν τὸν κόσμο σὲ θέματα πίστεως. Ὁ ἴδιος ζοῦσε μὲ ἀσκητικὸ τρόπο καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο θέλησε νὰ συνεντῆσει τοὺς κληρικούς καὶ μοναχοὺς ποὺ σκανδάλιζαν μὲ τὸν τρόπο ζωῆς τους τὸν λαὸ. Πούλησε ὅ,τι πολυτελεῖ πράγματα εἶχε στὴν ἀρχιεπισκοπὴ καὶ τὰ ἔδωσε στὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα τῆς Πόλεως. Ἐλλάξε τὸ λειτουργικὸ καὶ λατρευτικὸ κλίμα στὴν Κωνσταντινούπολη, μὲ τὴν προσθήκη περισσοτέρων ἀκολουθιῶν ποὺ γίνονταν μὲ τάξη καὶ ὁ κόσμος ἐνθουσιάστηκε γιὰ αὐτὸ εἶχε ἀτονήσει μὲ τὸν προηγούμενο Ἀρχιεπίσκοπο Νεκτάριο. Γιὰ τὸ θέμα τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, διαπιστώνεται ἡ ἀγωνία του μέσα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὸν ἐπίσκοπο Παλλάδιο, στὸν ὁποῖο γράφει ἀπὸ τὴν ἐξορία: «*Γιὰ ὅσα συμβαίνουν σὲ ἐμένα, δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ παρηγοριά. Πονῶ ὁμως καὶ θρηνῶ γιὰ τὴ συμφορὰ ποὺ βρῆκε ὅλες τὶς Ἐκκλησίες, γιὰ τὸ πνευματικὸ ναυάγιο τῆς οἰκουμένης*» (Ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Γράμματα ἀπὸ τὴν ἐξορία*, ἐκδ. Χριστιανικὴ Στέγη Καλαμάτας, 2009, σ. 89).

Στὴν ἐν γένει διδασκαλία καὶ στὴν σκέψη του περὶ ἠθικῆς, ἀκολουθεῖ τὴν ἀριστοτελικὴ διάκριση μεταξὺ προαίρεσης καὶ ἀμετάβλητης φύσης.

Στὸ σύνολο ἔργο του ἐξυμνεῖ τὴ φιλία γιὰ τὰ πνευματικὰ ὀφέλη πού προσφέρει στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ χαρακτηρίζει ὡς πολυτιμότερη ἀπὸ μυρίους θησαυρούς καὶ αὐτό, γιὰτὴ ἡ πραγματικὴ φιλία ἡ ὁποία βασίζεται στὴν ἀνιδιοτελεῖ χριστιανικὴ ἀγάπη ἔχει αὐξητικὴ δύναμη. *«Ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει δέκα φίλους δὲν καταβάλλεται εὐκόλα ἀπὸ κανέναν ἐχθρό, γιὰτὴ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀντιμετωπίζει ἕναν ἀλλὰ δέκα. Δὲν κινδυνεύει ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἀφοῦ ἔχει εἴκοσι χέρια πού ἐργάζονται γιὰ νὰ τὸν συντηροῦν. Ἡ σημασία ὁμῶς τῆς φιλίας φαίνεται κυρίως στὴν ἔλλειψή της. Ὅποιος δὲν ἔχει φίλους δὲν μπορεῖ νὰ μοιραστεῖ τὴ χαρὰ του καὶ τὰ ἀγαθὰ του, ἐνῶ τὸν κυριεύει ὁ φόβος γιὰ τὴν ἀπώλειά τους, ἀφοῦ αἰσθάνεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐμπιστευθεῖ κανέναν»* (Μ. Βάντσου, *Ἡ φιλία κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη Χρυσόστομο*, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογικὴ Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, 2012).

Ἀρχίζοντας μὲ τὴν *«Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὁμιλία Ε΄»*, ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει τὴν ἠθικὴ κατάπτωση πού ὑφίσταται ἡ κοινωνία ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωπινες σχέσεις ἔχουν ἀπαρνηθεῖ τὸ οὐσιῶδες τῆς ἀγάπης καὶ τῆς προσφορᾶς καὶ ἀρκοῦνται σὲ μία τυπικὴ κερδοφόρα ἐπιχειρηματικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ πλησίον.

Ἐπίσης μία ἀπὸ τὶς ἀξίες πού δίδασκε ἦταν ἡ ἐλεημοσύνη. *«Δῶσε ψωμὶ καὶ πάρε Παράδεισο. Δῶσε μικρὰ καὶ πάρε μεγάλα. Δῶσε πρόσκαιρα καὶ πάρε αἰώνια. Δῶσε φθαρτὰ καὶ πάρε ἀφθαρτα»* (*«Λόγος Περὶ Μετανοίας»*, Γ΄, *ΕΠΕ* 30,142-144. *PG*49,294-295). Ἐγινε ἔτσι ὁ διδάσκαλος τῆς χωρὶς προβολὴ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης, προτρέποντας τοὺς πιστοὺς νὰ κάνουν πράξεις ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνακούφιση τῶν συνανθρώπων τους, μὲ διάκριση. Πόσο ὠραία, ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ προτροπὴ καὶ πόσο διδακτικὴ!

Ἡ σημασία τῆς παιδείας κατὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἱερὸ Χρυσόστομο, σκοπὸς τῆς παιδείας εἶναι ἡ μετάληψη ἀγιότητας καὶ ἀποβλέπει στὴ διόρθωση καὶ ὄχι στὴν τιμωρία. Ἡ μετοχὴ στὴν ἀγιότητα διενεργεῖται μὲσα ἀπὸ τὴν κάθαρση τοῦ βίου, γι' αὐτὸ ἡ παιδεία πού παρέχει ὁ Θεὸς μὲσα στὴν Ἐκκλησία εἶναι παιδεία πνευματικὴ καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο φορέα τῆς ἀγιότητας τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ χάρι υἱὸς του, Τὸν καθιστᾷ ἀνώτερο ἀπὸ τὶς βιολογικὲς, διανοητικὲς, καὶ ψυχικὲς δυνάμεις του. Χωρὶς τὸν φόβο τοῦ θανάτου βιώνει στὸ παρὸν τὴν ἀναστημένη ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, νεκρώνοντας τὰ γήινα πάθη μὲ τὴν διαρκῆ πνευματικὴ ἄσκηση.

Στη διαδικασία της παιδείας πολύ σπουδαίος είναι ο ρόλος του δασκάλου. Όταν η διδασκαλία φτάνει στο άριστο επίπεδο, οι δάσκαλοι με τα λόγια τους και, κυρίως, με το παράδειμά τους οδηγούν τους μαθητές στον αληθινό βίο που όρισε ο Χριστός. Χωρίς να παραγνωρίζεται η αξία των γνώσεων, ως παράδειγμα δεικνύεται η πίστη των αγίων, η οποία τους κατέστησε πραγματικά μορφωμένους και ολοκληρωμένους ανθρώπους, βασιζόμενους στην πίστη και στον σεβασμό προς τον Θεό κατά την πνευματική τους πορεία. Πραγματικά μορφωμένος είναι ο άνθρωπος που απαλείφει τα πάθη που τον απομακρύνουν από τον Θεό και δημιουργούν προβλήματα με τον συνάνθρωπο. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια και τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, όταν δηλαδή ο άνθρωπος γίνεται δεκτικός, διαβάζοντας και πράττοντας το λόγο του Θεού. Τότε διαποτίζεται ολόκληρος από την Θεία Χάρη και μεταμορφώνεται.

Η έννοια της αγωγής, κατά τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο, είναι στενά συνυφασμένη με τη χριστιανική ανθρωπολογία, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος πλάστηκε καθ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν Θεού και με τελικό προσορισμό να μοιάσει στον Δημιουργό του, να γίνει δηλαδή Θεός κατά χάρη. Αναφέρει δε σχετικά ότι: *«Τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μείζων. Τί γὰρ ἴσον τοῦ ῥυθμίσει (= τῆς διαπαιδαγωγῆσις) ψυχὴν καὶ διαπλᾶσαι νέου διάνοιαν;»* («Ὁμιλία ΝΘ', εἰς τὸ κατὰ Ματθ.», PG 58, 584).

Κατὰ τὸν Ἱερὸ Χρυσόστομο, τὴ βάση τῆς αγωγῆς τοῦ νέου ἀνθρώπου θέτουν οἱ πρῶτοι παιδαγωγοὶ στὴ ζωὴ του, οἱ φυσικοὶ του παιδαγωγοί, δηλαδή οἱ γονεῖς. Ἡ παιδαγωγικὴ τους καθορίζει τὸ ἦθος καὶ τὴν προσωπικότητα τῶν παιδιῶν στὰ πρῶτα κρίσιμα χρόνια τῆς ζωῆς τους. Ὁ ἴδιος ἀναλύει στὸ κήρυμά του: *«Οὐ γὰρ τὸ τεκεῖν μητρὸς (= γνώρισμα τῆς μητέρας δὲν εἶναι ἡ γέννησι παιδιῶν), τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ θρέψαι μητρὸς, τοῦτο γὰρ τῆς προαρεσέως... Οὐ τὸ τεκεῖν ποιεῖ μητέρα, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς»* («Εἰς Μακκαβαίους, Ὁμιλ. Α'», 3, EΠΕ, 36, 360 καὶ PG 50, 621). Γονεὺς δὲν εἶναι αὐτός ποὺ ἔφερε τὰ παιδιά στὸν κόσμον, ἀλλὰ αὐτός ποὺ κουράστηκε γιὰ νὰ τὰ ἀναθρέψει τονίζοντας ὅτι: *«Οὐ γὰρ τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεύσαι καλῶς»* («Περὶ Ἄννης», Α', EΠΕ 8 Α', 20-22) ,

Ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀποδίδει τὰ λάθη τῆς νεολαίας –δηλαδή τὴν ἀνυπακοή, τὴν ἐπανάστασι, τὸ θράσος, τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ἀναρχία– στὴν ἑλλιπῆ ἀγωγή ποὺ λαμβάνουν. Αναφέρει μὲ ποῖο τρόπο πρέπει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὴ σωματικὴ τους ὑγεία, ἀλλὰ εἶναι ὑψίστης σημασίας καὶ ἡ ἀγωγή τῆς ψυχῆς. Ἡ ἠθικὴ ἀσυδοσία καὶ οἱ κοινωνικὲς ἀναταραχὲς ὀφείλονται, κατὰ τὸν Ἱερὸ Χρυσόστομο, στὴν ἐσφαλμένη φροντίδα γιὰ τὰ παιδιά, στὴν παραμέλησι τῆς ψυχικῆς

τους καλλιέργειας. *«Τοῦτό ἐστι, ὁ τὴν οἰκουμένην ἀνατρέπει πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν ἐπιμελούμεθα τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν καταφρονοῦμεν»* («Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας» 3, 4, PG 47,356). Δὲν διστάζει γι' αὐτὸ νὰ ὀνομάσει ἐγκληματικὴ αὐτὴ τὴν ἀδιαφορία τῶν γονέων γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν, ἐνῶ θεωρεῖ ὡς παιδοκτόνους ὅσους τὰ ἐφοδιάζουν μὲ τυραννικὰ πάθη, μὲ κακιές ποὺ σκοτώνουν καὶ τυραννοῦν καθημερινὰ τὴν ψυχὴ τους καὶ διαστροφεῖς τοῦ γνησίου νεανικοῦ αὐθορμήτου ἥθους.

Ἡ σημασία γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν ἀπὸ τοὺς γονεῖς παρουσιάζεται μὲ γλαφυρότητα, μέσα ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ, ὅπου ὁ πατέρας μὲ τὰ λόγια καὶ τὴ στάση του, πέρα ἀπὸ τὸ ἠθικὸ μεγαλεῖο, παρανεῖ τὸν μικρότερο υἱὸ του, τονίζοντας ὅτι οἱ ἠθικὲς ἀξίες καὶ ἀρχές εἶναι τὸ πᾶν. *«Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ στὸν μικρότερο υἱὸ του: «...σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστίν· εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει...». Οἱ παγίδες εἶναι πολλές. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὅμως μᾶς ἔχει δώσει τὸ μεγάλο ὄπλο τῆς μετανοίας. Ἡ μετάνοια εἶναι ὁ πιὸ ὠραῖος καὶ εὐθύς δρόμος, ποὺ ὀδηγεῖ στὸ πατρικὸ σπίτι, στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ»* (Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως Ἀνθίμου (νῦν Θεσσαλονίκης), *Διακονία τοῦ Λόγου*, Ἀθῆναι 1967, σελ. 258). Μὲ τὴν παραβολὴ αὐτὴ τονίζεται ἡ ἀξία τῆς διαπαιδαγώγησης καὶ ὁ ρόλος τῶν γονέων ποὺ εἶναι πρῶτιστα νὰ μεταφέρουν τὴν ἀρετὴ τῆς ἀγάπης στὰ παιδιά τους.

Συμπερασματικά, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐνέπνευσε, μὲ τὴν ἠθικὴ διδασκαλία καὶ μὲ τὰ ἔργα του ὄχι μόνον τοὺς συγχρόνους του, ἀλλὰ καὶ τὶς μετέπειτα γενεές. Ἀπὸ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωὴ του ἐμφαίνεται ὅτι εἶχε πάντα ὡς γνώμονα τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ Εὐαγγέλιο, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν Πατέρες. Γι' αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ τὸν μιμηθοῦμε καὶ μελετώντας τὴν διδασκαλία καὶ τὸ ἔργο του, νὰ ἐμπνευστοῦμε γιὰ νὰ διορθώσουμε τὰ κακῶς κείμενα τῆς κοινωνίας μας. Ἡ ἀφοσίωση, ἡ ταπεινότητα καὶ ἡ ἀνιδιοτελής του πίστη στὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν Του ἄς ἀποτελοῦν πρότυπο γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανούς.

Βιβλιογραφία

Ἀραπατζῆ, Χ., *Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματολογίας καὶ Πατερικῆς Ἑρμηνευτικῆς*, Ostrakon Publishing, Θεσσαλονίκη, 2014.

Κρικόνης, Χ., *Ἡ προσωπικότητα ἑνὸς πολυπαθοῦς ἀγίου. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυ-*

σόστομος, 13 Νοεμβρίου 2021, στο: <https://www.pemptousia.gr/2021/11/i-prosoripokotita-enos-polipathous-agiou-agiou-ioannis-o-chrisostomos/>

Διονυσίου Μητροπολίτου Κοζάνης, *Εικόνες Ήμυνοι*, έκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2000, σ. 26-28.

Μουτσούλα, Η., «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἀγάπης», στο *Χριστόδουλος*, Ἀφιερωματικὸς Τόμος, Ἀθήνα 2010, σσ. 779-786.

Μπαμπινιώτη Γ., «Ὁ ἅγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ἡ ἠθικὴ τῆς γλώσσας, 13 Νοεμβρίου 2017», *Χρυσοστομικὸ Συμπόσιο*, Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆ Διακονία, σσ. 583-587.

Παπαδοπούλου, Σ., *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τόμος Α΄, Ἡ ζωὴ του, ἡ δράσις του, οἱ συγγραφές του*, έκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2006, καὶ τόμος Β΄, *Ἡ σκέψις του, ἡ προσφορά του, ἡ μεγαλωσύνη του*, έκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2010.

Πετροπούλου, Α., «Οἰκογενειακοὶ Θεσμοί», στο Ἄ. Μήλιος, Ν. Μπιργαλιᾶς, Ἄλ. Παπαευθυμίου, καὶ Ἄ. Πετροπούλου, *Δημόσιος καὶ Ἰδιωτικὸς Βίος στὴν Ἑλλάδα: Ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα ὡς καὶ τὰ Μεταβυζαντινὰ Χρόνια, Τόμος Α΄ - Δημόσιος καὶ Ἰδιωτικὸς Βίος στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα*, Ε.Α.Π., Πάτρα, 2000, σσ. 58-61, 278.

Σκουτέρης, Κ., *Ἱστορία Δογμάτων Β΄*, Ἀθήνα, 1998, σελ. 619.

Χαρῶνη, Β., Λαναρά, Ο., *Παιδαγωγικὴ ἀνθρωπολογία Ἰω. Χρυσοστόμου*, τ. Α΄, έκδ. «Τὸ Βυζάντιον», Ἀθήνα 1993, σσ. 47-49.

Χρήστου, Π., «Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ οἱ Καππαδόκai», *Ἀνάλεκτα Βλατάδων*, έκδ. Παναγιώτης Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1973.

Χρήστου, Π., *Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. Δ΄*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 236.

Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, «*Γράμματα ἀπὸ τὴν ἐξορία*», Εἰσαγωγικά - Νεοελληνικὴ ἀπόδοση, Ἄθανάσιος Κοτταδάκης, έκδ. «Χριστιανικὴ Στέγη Καλαμιάτας», Καλαμιάτα 2009, σ. 89.

Χρυσοστόμου Ὁμιλίες: Ἰω. Χρυσοστόμου, «Διάλογος Ἱστορικὸς Παλλαδίου, Διάλογος ΙΑ΄», *PG* 47, σ. 38.

«Εἰς τὴν Πρὸς Ἐβρ. Ἐπιστολὴν», Ὁμιλία Η΄, *PG* 63, σ. 75.

«Εἰς Μακκαβαίους», ὁμλ. Α΄, 3, *ΕΠΕ*, 36, 360 καὶ *PG* 50, σ. 621.

«Ὁμιλία στὴν Α΄ Κορινθίους», *PG* 61, σσ. 86-87.

Ὁμιλία ΝΘ΄, εἰς τὸ κατὰ Ματθ., *PG* 58, σ. 584.

«Περὶ Ἀκαταλήπτου», λόγος Ε΄, 4, *ΕΠΕ*, 35, 162 καὶ *PG* 48, σ. 740.

Joseph the Hymnographer, *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὀσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου*, έκδ. F. Iadevaia, Simeone Metafraste, Vita di Ταῦτόν. Stefano minore, introduzione, testo critico, traduzione note, Mesσίνη 1984, σσ. 53-54.

Redfield, J., *Ὁ Ἑλληνας Ἄνθρωπος*, μετάφραση ἀπὸ De Wet, C.L., 2012, 'John Chrysostom and the mission to the Goths: Rhetorical and ethical perspectives', *HTS Theologese Studies/ Theological Studies* 68(1), Art. 1220, 10 pages. [http:// dx.doi.org/10.4102/hts.v68i1.1220](http://dx.doi.org/10.4102/hts.v68i1.1220)

«Ο ΚΑΘΑΡΩΤΑΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ»:

**Ἡ ἑορτή τῶν Εἰσοδίων τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
ὡς γεγονός τοῦ Λειτουργικοῦ παρόντος τῆς Ἐκκλησίας μας**

«Τὸν Χριστὸν
τοῖς πᾶσι προκαταγγέλλεται»¹

Ἡ ἑορτὴ τῶν Εἰσοδίων τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου
Μαρίας στὸ λειτουργικὸ χρόνο, στὸ λατρευτικὸ παρόν τῆς Ἐκ-
κλησίας, μνημονεύει καὶ πανηγυρίζει τὴν ἐν τῷ Ναῷ εἴσοδον τῆς Θεομήτορος².

Ἡ ἑορτή, ἀπὸ τὸ ἀπολυτικίό της, τὸ χαρακτηριστικότερο τροπάριο τῆς
ὑμνολογίας τῆς ἡμέρας, ταυτίζεται μὲ τὴν προαναγγελία τῆς ἔλευσης τοῦ Χρι-
στοῦ. Τὸ πρόσωπο διὰ τοῦ ὁποίου προμνύεται σὲ ὅλο τὸν κόσμον ὁ Χριστός,
ὁ ὢν καὶ προὖν καὶ φανείς ὡς ἄνθρωπος Θεός³, Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ,
εἶναι ἡ Παναγία Θεοτόκος, ἡ ὁποία κατέστη ἡ ἐκ τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἀγνό-
τατη ὑπαρξή, ἐκλεχθεῖσα γιὰ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ δευτέρου Προσώπου τῆς
Ἁγίας Τριάδος πρὸς σωτηρία τοῦ κόσμου. Κάθε ἀναφορὰ στὸ πρόσωπο τῆς
Παναγίας μας συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν ὀρθόδοξη Χριστολογία⁴. Ἐν ταύτῳ,

¹ Θεομίτατες ἐγκάρδιες εὐχαριστίες ἀπευθύνονται στὸ Σεβασμώτατο Μητροπολίτη Λαρίσης καὶ
Τυρνάβου κ. Γερώνυμο, ὅπως καὶ στὸν πανοσιολ. Πρωτοσύγκελλο τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἀρχιμ.
Ἰγνάτιο Μουρτζιζάνο γιὰ τὴν φιλόφρονα πρόσκληση συμβολῆς στὴν οἰκεία περιοδικὰ ἔκδοση. Στὸν
τίτλο χρησιμοποιεῖται ἡ πρώτη φράση τοῦ *Κοντακίου* τῆς ἑορτῆς καὶ ὡς κεφαλίδα τοῦ κεμένου
τιμίμα τοῦ ἀπολυτικίου αὐτῆς, βλ. *Μηνაῖον* Νοεμβρίου 21^α (ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας). Τὸ ἄρθρο
ἀφιερώνεται στὸν πνευματικὸ μας πατέρα Σεβασμώτατο Μητροπολίτη Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου
Ἱερόθεο, ὁ ὁποῖος *εἰσῆγαγεν ἡμᾶς* στὴν Χάρι τοῦ Παναγίου Πνεύματος καὶ διὰ τοῦ βίου καὶ διὰ
τοῦ λόγου του, μαρτυρικὰ ὅπως ὁ προφῆτης καὶ ἀρχιερεὺς Ζαχαρίας *μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ*
θυσιαστηρίου (πρβλ. *Ματθ.* κγ' 35), κηρύττει τὸν Χριστὸ στὴ μεθόριον τῆς Πατρίδας μας.

² *Μηναῖον* Νοεμβρίου, 21^α.

³ *Παρακλητική* (ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας), *Θεοτοκίον* Ἑσπερινοῦ Σαββάτου, ἤχος πλ. α'.

⁴ Τσίγκος, Β. Α. 2014, *Θέματα Δογματικῆς τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη, σσ. 143-220.

τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ἀφιέρωσή της στὸν Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀν καὶ ὡς γεγονός συμβαίνει χρονολογικά στὴν ἐποχὴ τοῦ Νόμου, δηλαδή στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀποτελεῖ προοικονομία τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας καὶ ἐντάσσεται θεολογικά καὶ ὑμνολογικά καὶ λειτουργικά στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Χάριτος, προμηνύοντας τὴν φανέρωση τοῦ Κυρίου.

Τὰ νοήματα καὶ τὰ διδάγματα ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἐορτὴ ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθοδόξου Πίστεως καὶ Λατρείας καὶ ἀπὸ πλευρᾶς εὐρύτερων γνώσεων εἶναι πολλά⁵. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραμματειακὴ πηγὴ ποὺ μᾶς ἀναφέρει τὸ βιογραφικὸ περιστατικὸ τῆς Παναγίας εἶναι τὸ λεγόμενον Πρωτευαγγέλιον τοῦ Ἰακώβου. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλοῦν πληροφορικὰ καὶ ἀναπτύσσουν μὲ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἱ ὑμνογράφοι καὶ οἱ θεολόγοι Πατέρες, καθὼς καὶ οἱ τεχνίτες ζωγράφοι ποὺ εἰκονίζουν σὲ ἔργα μικροτεχνίας, τοιχογραφίες καὶ ψηφιδωτὰ τὸ θέμα.

Ἡ καθιέρωση τῆς Ἑορτῆς στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας συνδέεται ἱστορικὰ μὲ τὴν ἀνοικοδόμησι βασιλικῆς πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας Θεοτόκου στὴ θέσιν τοῦ παλαιοῦ ἰουδαϊκοῦ Ναοῦ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό. Ἡ βασιλικὴ τῆς Θεοτόκου ὀνομάστηκε *Ἁγία Μαρία* ἢ *Νέα Ἐκκλησία* καὶ ἐγκαινιάστηκε τὴν 21^η Νοεμβρίου τοῦ 543 μ.Χ. Ἡ μνήμη τῶν ἐγκαινίων του συνδέθηκε μὲ τὴν Παναγία καὶ τὴν εἴσοδό της στὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τοῦ ἰουδαϊκοῦ Ναοῦ ποὺ ὑπῆρχε στὴν ἴδια θέσιν· ἡ τοπικὴ ἐορτὴ ἔλαβε εὐλόγα χαρακτηριστὰ καθαρὰ θεομυθικὸ καὶ τιμᾶται ἔκτοτε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς ἐορτὴ τῶν *Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου*»⁶.

Ἀφετηρία τοῦ ἱεροῦ γεγονότος ποὺ πανηγυρίζεται στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τὴν 21^η Νοεμβρίου, ἀποτελεῖ ἡ ἀφιέρωση τῆς τριετοῦς Μαρίας, τῆς ἀναδειχθείσης Ἀχράντου, Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Ἀειπαρθένου Θεοτόκου, στὸν Ναὸ τοῦ Σολομῶντος στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, Ἰωακείμ καὶ Ἄννα, ὡς εκπλήρωση προσευχητικοῦ αἰτήματός (τάματός) τους γιὰ τὴν ἀπόκτησι παιδιοῦ. Οἱ Ἅγιοι Ἰωακείμ καὶ Ἄννα ὑπῆρξαν ἄτεκνοι γιὰ μακρότατο διάστημα. Ἀπέκτησαν τὴν Παναγία Θεοτόκο Μαρία ὄντες ἀμφοτέροι στὰ γηρατιά τους, καθὼς δὲν σταμάτησαν νὰ ἐλπίζουν στὸν Θεὸ καὶ νὰ προσεύχονται. Ἡ Θεοτόκος προῆλθε φυσικὰ μὲν, ἀπὸ ἀνθρώπους δὲ ποὺ δὲν καθίστατο δυνατὸ νὰ τεκνοποιήσουν· συνεπακόλουθα, δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὰ καὶ μόνο ἓνα βλάστημα ἀνθρώ-

⁵ Βλ. Περί τῆς ἐορτῆς καὶ τῶν θεολογικῶν νοημάτων της βλ. ἐνδεικτικὰ Φουντούλης, Ἰω. 1971, *Λογικὴ Λατρεία*, Θεσσαλονίκη· Ἀδελφότης Καρτσωναίων 2021² *Οἱ Ἅγιοι Θεοπάτορες Ἰωακείμ καὶ Ἄννα. Γενεαλογία, Βίος Θαύματα*, Ἱερὰ Σκήτι Ἁγίας Ἄννης, Ἅγιον Ὄρος.

⁶ Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὴν καθιέρωση τῆς ἐορτῆς τῆς Κοιμήσεως, βλ. *Φουντούλης*, ὅ.π., σσ. 299-305.

πινο, ἀλλὰ κυρίως τέκνο προσευχῆς καὶ δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ποὺ θὰ ἀναδεικνύοταν ἀργότερα «παντός τοῦ κόσμου ἐξίλασμα»⁷. Ὡς εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὸ δῶρημά Του, τὸ παιδί τους, οἱ ἅγιοι Ἰωακείμ καὶ Ἄννα ὑποσχέθηκαν τὴν ἀφιέρωσή του στὸ Ναὸ, στὴν ὑπηρεσία τοῦ Κυρίου, ἐπιστρέφοντας τὸν *εὐκλεῆ καρπὸ τῆς ἁγίας ἐπαγγελίας*⁸ σὲ Ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἀπέδωσε σὲ αὐτούς.

Ἡ εἴσοδος τῆς Θεοτόκου στὸ Ναὸ τοῦ Σολομῶντος στὰ Ἱεροσόλυμα ἔλαβε χώρα ὅταν ἡ Θεοτόκος συμπλήρωσε τὰ τρία ἔτη. Τὴν ὁδήγησαν ἐκεῖ οἱ γονεῖς τῆς, συνοδευόμενοι ἀπὸ ἓναν ὄμιλο λαμπαδηφόρων παρθένων κορασιδῶν, τὶς ὁποῖες κάλεσαν νὰ συνοδεύουν τὴν εὐλογημένη Κόρη. Τὴν Θεοτόκο ὑποδέχθηκε καὶ παρέλαβε ὁ Προφήτης καὶ Ἀρχιερεὺς Ζαχαρίας, ὁ πατέρας τοῦ Προδρόμου. Ὁ Ζαχαρίας, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸ Πανάγιο Πνεῦμα, διείδε τὴν ξεχωριστὴ σκέπη καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ στὸ μικρὸ κορίτσι καὶ τὴν ἐγκατέστησε στὸ ἅδυτο τοῦ Ναοῦ, στὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, γιὰ νὰ κατοικήσει ὡς ἰδιαίτερα εὐλογημένη στὸν πῶς εὐλογημένο τόπο τοῦ Ναοῦ. Ἡ διήμερη Παναγίας μας στὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων καὶ στὸν ὄμιλο τοῦ Ναοῦ, τοῦ ἕως τότε μόνου ναοῦ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μοναδικοῦ πνευματικοῦ ἐνδιατήματος τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐβραϊκὴ θρησκεία, ὑπῆρξε πλήρης εὐλογίας καὶ πρόνοιας τοῦ Κυρίου καὶ ἄγγελος τῆς κόμιζε οὐράνια τροφή. Δὲν πρέπει νὰ διαλανθάνει τῆς προσοχῆς μας ὅτι ἡ βιοτὴ τῆς ἐκεῖ περιλάμβανε καὶ τὴν ἡσυχαστικὴ προσευχὴ, τὸν τρόπο τῆς μυστικῆς προετοιμασίας γιὰ τὸ κεκρυμμένο –τότε καὶ σὲ ἐκείνην– μυστήριον τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ὕστερα τελειώθηκε καὶ καταστάθηκε κατὰ πάντα ἀξία τῆς ἐπιλογῆς τοῦ Θεοῦ⁹.

Ἡ ἐορτὴ προετοιμάζει οὐσιαστικὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν οἰκουμένη γιὰ τὴν Ἐπιφάνεια τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἡ σωτηριολογικὴ αὐτὴ διάσταση περιγράφεται στὴ λειτουργικὴ πράξη καὶ τέχνη, τὴν ὕμνογραφία, τὴν εἰκονογραφία καὶ στὴ θεολογικὴ γραμματεία τῆς Ὁρθοδοξίας· εἰσέρχεται στὸ παρόν τοῦ δικοῦ μας κόσμου διὰ τῆς Θείας Λατρείας, γιὰ νὰ ὀδηγῆι τὴ δική μας βιοτὴ στὸν Κύριον Ἰησοῦ Χριστό.

Ἡ ὕμνογραφία, ἀπὸ τὴν παραμονὴ ἕως καὶ ἀπόδοση τῆς ἐορτῆς, τονίζει καὶ ὑπογραμμίζει τὴν διὰ τῆς Θεοτόκου προαναγγελία τῆς ἔλευσης τοῦ Σωτῆρος. Ἡ εἴσοδος αὐτὴ τῆς ἀγνωστῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους στὸ

⁷ Ἀκάθιστος Ὑμνος, οἶκος Η΄.

⁸ *Μηνναῖον*, Αἶνοι 21^{ος} Νοεμβρίου.

⁹ Ἀρχμ. Γεωργίου, Καθηγουμένου Ἱ. Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγ. Ὁρος, 2019, *Ὀμιλίες σὲ ἀκίνητες Δεσποτικὲς καὶ Θεομπτορικὲς ἐορτὲς (τῶν ἐτῶν 1992-2014)*, Ε΄ Ἱ.Μ. Ὁσίου Γρηγορίου, Ἁγ. Ὁρος, 179-181. Πρβλ. καὶ τὰ καθίσματα τοῦ Ὁρθρου τῆς κυριωνύμου ἡμέρας, *Μηνναῖον* Νοεμβρίου, 21^ο.

ἐπίγειο κατοικητήριο τοῦ Θεοῦ ψάλλεται πανηγυρικά καὶ δοξολογώντας ὀφειλετικά τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ποὺ συμβαίνει στὸ λειτουργικὸ σήμερα. Τὰ τροπάρια στὸ σύνολό τους περιγράφουν τὸ γεγονός καὶ ἐστιάζουν στὴν ἁγιοπνευματικὴ δυναμικὴ του, στὴν ἐκπλήρωση δηλαδή τῶν προτυπωμάτων καὶ τῶν προεικόνισεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου Μαρίας.

Ἡ Παρθένος παραλληλιζέται μὲ τὸν Ναὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ ὑπῆρξε πνευματικὸ κατοικητήριο τοῦ Θεοῦ καὶ προεικόνισε αὐτὴν, τὴν Θεοτόκο, στὴν ὁποία ἐσκίνωσε ἀληθινὰ ὁ Ὑψίστος καὶ συντελέσθηκε σὲ αὐτὴ τὸ ὑπερφύεσ μυστήριο τῆς ἔνσαρκης οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ ὕμνοι συνεχίζουν νὰ ἀναφέρονται στὶς προτυπώσεις στὴν Παλαιὰ Διαθήκη: ἡ *Κιβωτός τῆς Διαθήκης*, ἡ *βλαστήσασα ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν, οἱ θεοχάρακτες πλάκες τῶν Δέκα ἐντολῶν* καὶ ἡ *στάμιος μὲ τὸ μάννα* ποὺ φυλάσσονταν στὴν Κιβωτὸ ὡς τεκμήρια τῆς ἰαθῆκης τοῦ Θεοῦ στὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ· ἡ *σφραγισμένη πύλη* τοῦ Ναοῦ ποὺ ἔβλεπε στὴν Ἀνατολὴ διαμέσου τῆς ὁποίας *διώδευσε μόνος ὁ Κύριος*· τὸ βαρύτιμο *καταπέτασμα* ποὺ χώριζε τὰ Ἅγια ἀπὸ τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων στὸ Ναὸ τοῦ Σολομῶντος· τὸ *κατάσκιον ὄρος*, ἡ *κλίμακα* ποὺ συνέδεε τὴν γῆ μὲ τὸν οὐρανὸ στὸ ὄραμα τοῦ προπάτορα Ἰακώβ· ὅλα προεικονίζουν τὴν Παναγία ὡς ἔμψυχη καὶ ἄψαυστη κιβωτὸ τοῦ ἴδιου τοῦ Ὑψίστου, ὡς κεκλεισμένη πύλη καὶ τόπο Του-σκίνωμά του. Τὶς παραπάνω προφητικὲς εἰκόνες συγκεφαλαιώνει ἕνα ἀπὸ τὰ τροπάρια τῆς ἐνάτης ὠδῆς τοῦ πρώτου κανόνα τῆς ἐορτῆς: *«Παραδόξως προδιετύπου Ἄγνη, ὁ νόμος σὲ σκηνὴ καὶ θεῖαν στάμιον, ξένην κιβωτόν καὶ καταπέτασμα καὶ ῥάβδον, ναὸν ἀκατάλυτον καὶ πύλην Θεοῦ ὃθεν ἐκδιδάσκει σοι κράζειν· Ὅντως ἀνωτέρα πάντων, ὑπάρχεις Παρθένε Ἄγνη»*¹⁰. Ἀκόμα, ἡ πανηγυρικὴ ὕμνολογία πρὸς τὴν Παναγία Θεοτόκο κατὰ τὸν Ὅρθρο τῆς ἐορτῆς τῶν Εἰσοδίων περιλαμβάνει καὶ τὴν ψαλμώδηση τῶν Καταβασῶν τῶν Χριστουγέννων, ὡς θεολογικὴ καὶ λειτουργικὴ προοικονομία τῆς Ἐνσαρκώσεως.

Ἡ Παναγία εἶναι ἡ ὀλόφωτη καὶ πραγματικὴ ἐκπλήρωση τῶν ἀπεικασμάτων καὶ τῶν προεικόνισεων· καθίσταται ἀνώτερη αὐτῶν γιατί ὅλα τὰ προηγούμενα εἶναι ἄψυχα, ἐνῶ ἐκεῖνη θυσία λογικὴ καὶ ζῶσα, ἄμωμος καὶ ἀληθινή. Σὲ ἐκείνην, μὲ τρόπο ἄρρητο, παράδοξο καὶ ἀχώρητο στὴν ἀνθρώπινη λογικὴ, ἐσκίνωσε σὲ συγκεκριμένον χρόνον ὁ Θεὸς Λόγος στὸ ἀνθρώπινο, καὶ πεπερασμένο πάναγνο σῶμα τῆς καὶ ἔλαβε σάρκα. Συναντήθηκε ὁ ἄναρχος Θεὸς μὲ τὸν ἄνθρωπο, γενόμενος ἄνθρωπος γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος Θεὸς καὶ

¹⁰ *Μηναιῶν* Νοεμβρίου, 21^α.

ή ίδια αναδείχθηκε Θεοτόκος. Στο πρόσωπό της τὸ Πανάγιο Πνεῦμα ἀνακαίνισε τὴν καταφθαρεῖσα φύση, ὅπως μνημονεύεται στὸ *Κοντάκιο* τῆς ἑορτῆς, ὅπου πανηγυρικά ἐμφαίνεται ἡ Παναγία Παρθένης ὡς πραγματικός καὶ ἄχραντος ναὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ· ἐκείνη, καθὼς ὁ Θεὸς Λόγος ἐσαρκώθη δι' αὐτῆς, συνεισάγει καὶ ἐμᾶς ὡς Ἐκκλησία, ὡς σύνολο Πιστῶν, στὴ Χάρη τοῦ Παναγίου Πνεύματος καὶ γινόμαστε ὅλοι, κατὰ χάριν, ναοὶ τοῦ Θεοῦ¹¹.

Τὰ ἴδια διδάγματα μὲ τὴν ὕμνογραφία προσφέρει καὶ ἡ θεολογικὴ γραμματεία καὶ οἱ πανηγυρικοὶ καὶ ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι ποὺ ἀφιερώνονται στὴν ἑορτῆ. Οἱ ἄγιοι Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ Γερμανὸς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ συναξαριστὲς καὶ μεταγενέστεροι θεολόγοι καὶ μελετητὲς ὑπογραμμίζουν τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκπλήρωσεως τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους¹². Αὐτὸ προβάλλεται καὶ στὴν εἰκογραφικὴ ἀποτύπωση τοῦ περιστατικοῦ.

Στὶς τοιχογραφίες, στὰ ψηφιδωτά, στὰ εἰκονογραφημένα χειρόγραφα καὶ ἀλλοῦ¹³, ἡ ἀπεικόνιση τοῦ θέματος ἔχει μορφή βασιλικῆς πομπῆς. Στὸ ἓνα ἄκρο, σὲ στάση προσευχῆς οἱ Δίκαιοι γεννίτορες τῆς τριετοῦς Ἀχράντου Μαρίας Ἰωακεῖμ καὶ Ἄννα, προβαίνουν στὴν ἐκπλήρωση τοῦ τάματος καὶ ἀφιερώνουν τὸ τέκνο τους ποὺ βρίσκεται στὸ μέσο τῆς σύνθεσης μὲ τὶς λαμπαδηφόρους παρθένοὺς νὰ στοιχοῦνται γύρω της· στὸ ἄλλο ὁ Προφῆτης καὶ Ἀρχιερεὺς Ζαχαρίας, μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ ἱερατικὴ ἀμφίεση, πρὸ τοῦ ἀδύτου τὴν ὑποδέχεται κλινόμενος μὲ στοργὴ καὶ σεβασμὸ. Ἡ Παναγία, στραμμένη πρὸς αὐτὸν τείνει τὰ χέρια σὰν σὲ ἱκεσία καὶ προχωρᾶ, μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ γιὰ ὅλο τὸν ἐπίγειό της βίῳ ἀπόλυτη πίστη καὶ ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Οἱ λαμπαδηφόροι παρθένοι ποὺ τὴν περιστοιχίζουν τονίζουν τὴν ἱερότητα τῆς Πανσέμου, ἐνῶ πολλὰς φορὲς εἰκονίζονται νὰ κρατοῦν καὶ ἓνα πολύτιμο ὕφασμα κατὰ μῆκος τῆς διαδρομῆς ποὺ διανύει ἡ Θεοτόκος, ζωγραφικὸ ἀπείκασμα τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ μέλλει νὰ ἐπισκιάσει τὸ ἀγνόητο πρόσωπο τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πίσω ἀπὸ τὸν Ζαχαρία εἰκονίζονται τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων καὶ στὸ πέρας τῆς σκηνῆς, ξανά, σὲ μικρότερη κλίμακα, ἡ Θεοτόκος ἐγκατεστημένη ἐκεῖ, νὰ λαμβάνει τὸν οὐράνιο ἄρτο ἀπὸ ἓναν ἄγγε-

¹¹ Πρβλ. «*Ὁ καθαρῶτατος Ναὸς τοῦ Σωτῆρος, ἡ πολυτίμητος παστὰς καὶ παρθένης, τὸ ἱερὸν θησαυρίσμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, σήμερον εἰσάγεται, ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, τὴν χάριν συνεισάγουσα, τὴν ἐν Πνεύματι Θεῷ ἦν ἀνυμνοῦσιν Ἄγγελοι Θεοῦ αὕτη ὑπάρχει σκηνὴ ἐπουράνιος*» Κοντάκιον, Μηναιὸν Νοεμβρίου 21^α καὶ Φουντοῦλης, ὅ.π. 304-305.

¹² *Ἀδελφότης Καρτσωναίων 2021*, ὅ.π.

¹³ Βλ. ἐνδεικτικὰ Ἀχεμιάστου-Ποταμιάνου, Μυρτ. 1995² *Βυζαντινὲς Τοιχογραφίες Ἑλληνικῆ Τέχνης*, Αθήνα· Ἀχεμιάστου-Ποταμιάνου, Μυρτ. 1998 *Εἰκόνες τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν*, Αθήνα.

λο. Τὸ εἰκονογραφικὸ θέμα ξεκάθαρα προβάλλει τὴν Παναγία ὡς Θεοτόκο, ἀκόμα καὶ μέσφ τῶν προηγουμένων περιστατικῶν τῆς ζωῆς της, στὰ ὁποῖα λάμπει ἡ ξεχωριστὴ εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ *Χάρις ἡ δηλομένη καὶ πληρουμένη ἐμφανῶς*¹⁴ στὴ μελλοντικὴ θεομπτορικὴ ιδιότητά της.

Τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς ἐορτῆς τῶν Εἰσοδίων ποὺ προσφέρεται να βιώσουμε στὸ λειτουργικὸ παρόν τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ὅτι ἡ Παναγία εἶναι Θεοτόκος, *οἶκος τῆς χάριτος*, κατοικητήριον ἄχραντο καὶ ζωντανὸς ναὸς Θεοῦ· ἐμεῖς ὡς Ἐκκλησία καὶ ὡς πρόσωπα εἴμαστε, κατὰ χάριν, σῶμα Χριστοῦ καὶ ναοὶ τοῦ Παναγίου Πνεύματος¹⁵. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο, ὅπως βιώνουμε καὶ προσκυνοῦμε στὰ Εἰσόδιά της, ἡ *ὄντως ἀνωτέρα πάντων* Θεοτόκος παραμένει στὴν ταραχῶδη καθημερινότητα, στὰ πολύπινα προβλήματα, στὶς ἀντιφάσεις, στὶς συγχύσεις καὶ στὴ σκληρότητα τοῦ μετανεωτερικοῦ πολιτισμοῦ μας, τὸ αἰώνιο θαῦμα, ἡ μόνη καταφυγὴ καὶ ἐλπίδα μας¹⁶.

¹⁴ Πρβλ. *Μηναιὸν Νοεμβρίου, Οἶκος 21^{nc}* Νοεμβρίου.

¹⁵ *Φουντούλης*, ὁ.π.

¹⁶ π. Μιχαὴλ Καρδαμάκης 2021, *Στὴν Παναγία. Λόγοι καὶ σκέψεις με ἀφορμὴ τὴ Θεοτόκο* [εἰσαγωγὴ π. Σπ. Βασιλάκος], Ἀθήνα, 18.

ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ο ΠΡΩΤΟΚΛΗΤΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Ἄγιος Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος. Ὁ Ἀπόστολος καὶ οἰκείος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πρῶτος «ρωμπός» Ἅγιος. Ὁ μοναδικός Ἀπόστολος πού μέχρι σήμερα ἔχει φυσικό ποιμνιο, σέ μία διαρκῆ σχέσι ἐνός πατέρα πρὸς τὰ παιδιά του. Δέν εἶναι μόνο ὁ Ἅγιος τῆς Ἀχαΐας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρης τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ὁ «δικός μας» Ἀπόστολος, μέ τό ἑλληνικό ὄνομα καί τίν ἑλληνική ψυχή.

Ὁ ἀσύλληπτος γιά τὰ ἀνθρώπινα δεδομένα βίος του, τὰ πολυπληθῆ του ἐπιτεύγματα, οἱ πάνσοφες διδασκαλίες του, ἡ ἀνυπέρβλητη φήμη τῆς καλοσύνης του, ἀλλὰ καί ἡ δραστική παρουσία τοῦ Ἁγίου σέ ὄσους ζητοῦν τί μεσιτεία του, συνθέτουν ἓνα μικρό «Εὐαγγέλιο Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα».

Πῶς θά μπορούσε, ἐξάλλου, νά ἰσχύει κάτι διαφορετικό; Ὁ μακάριος Ἀνδρέας, ὡς μαθητής τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καί «τῷ Προδρόμου φωτί μεμορφωμένος», «τὴν νοεράν καὶ ἄυλον ὑπεδέξατο γνῶσιν». «Καθυπακούσας θερμῶς» «ἐν ἀδιστάκτῳ πόθῳ» τὴν κλήσι τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀμέσως «συγγενόμενος τούτῳ», «πυρσευόμενος» ἀπὸ τὴν «ἐξαναλωτική τοῦ παντουργοῦ καὶ φωταυγούς Πνεύματος» δύναμη, ἔγινε «μύστις τῶν ἀρρήτων» καί «θεωρός τῶν οὐρανίων», «κῆρυκας τῆς πίστεως» καί «ὑπηρέτης τοῦ Λόγου».

Καί ἐνῶ ὁ ἴδιος «ἔρωτι καὶ πόθῳ ἀκλινεῖ» ἀνέβηκε τίς βαθμίδες τῆς ἀρετῆς «αἰεί μελετῶν, ἐξ ἀμυδρᾶς δυνάμεως», προσεγγίζει κάθε ἄνθρωπο πού προσφεύγει στίς πρεσβείες του «ὡς κύμα γαληνόν πραεῶ πνεύματι» καί μέ τὴ σαγήνη τοῦ Πνεύματος, «καθαρόν καὶ λαμπρυνθέντα» τόν προσάγει στὸν Θεό «ὡς δῶρον εὐπρόσδεκτον».

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ὁ «μυστολέκτης τῆς θείας οἰκονομίας Χριστοῦ», ὁ ἐπόμενος τοῦ «Λόγου τοῦ προάναρχου», σαγηνεύει μέ τὸν λόγο, συνταράσσει τὰ στάσιμα νερά τοῦ πνεύματος, καταπλίσσει τοὺς ὑπεναντίους, φωταγωγεῖ τίς ψυχές, ξηραίνει τὴν ἀθεΐα, τραυματίζει τοὺς δαίμονες, θεραπεύει τὴν ἀσέβεια, φηγαδεύει τοὺς λογισμούς, ἀπομακρύνει τὴν δυσωδία τῶν ψυχικῶν παιθη-

μάτων, παρέχει ποταμούς θεογνωσίας, διερευνᾷ τίς καρδιές τῶν πιστῶν, καταγλυκαίνει τόν νοῦ μέ οὐράνια καί ἀκήρατο τροφή, περιπολεῦει τά κάλλι τοῦ παραδείσου καί στερεώνει τήν πίστι τῶν ἀδυνάτων.

Ὡστόσο, ἐνῶ ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία περιφέρει ὡς κόσμημα ἐκλεκτό τήν μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, τοῦ Πρωτόκλητου Μαθητῆ τοῦ Κυρίου, ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος ἔκρυβε τόν ἑαυτό του μέ βαθιὰ καί ἀληθινή ταπεινώση. Διότι *«ἡ ταπεινώσις εἶναι κρυπτή τῆς δυνάμης, τήν ὁποῖαν δέχονται οἱ τέλειοι ἅγιοι μετά τό τέλος πάσης τῆς ἑαυτῶν πολιτείας καί δέν δίδεται ἡ δύναμις αὕτη εἰς ἄλλον, παρά μόνον εἰς τοὺς τελείους κατά τήν ἀρετὴν διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θείας χάριτος¹»*.

Γιὰ τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ζωὴ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα εἶναι Ἱερά Παράδοση. Κάθε χριστιανός πρέπει νά προσφεύγει στήν Ἱερά Παράδοση ὅταν ἔρχεται ἀντιμέτωπος μέ διλήμματα καί ἐρωτήματα. Μάλιστα, πολλές φορές, ὅταν αὐτά τίθενται μέ ἀμείλικτο τρόπο, κινδυνεύουν νά σχετικοποιήσουν ἢ –ἀκόμα χειρότερα– νά πλήξουν τήν πίστι στόν Θεό. Πάγια τακτική τῆς Ἐκκλησίας ἀνά τοὺς αἰῶνες εἶναι ἡ ἀπολογητική καί ποιμαντική στάση πού τηρεῖ σταθερά ἀπέναντι σέ συκοφαντίες καί πλάνες. Στό κείμενο πού ἔπεται, ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας, ὁ Πρωτόκλητος μαθητής τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, θά ἀπαντήσει μέσα ἀπό τό Συναξάρι τῆς ἐπίγειας πορείας του σέ δεκαεπτὰ σύγχρονα ἐρωτήματα καί θέματα, μέ τρόπο ξεκάθαρο καί ἀδιαμφισβήτητο.

1. Οἱ μαθητές ὅταν κλήθηκαν ἀπό τόν Χριστό, δέν εἶχαν πνευματικές ἀναζητήσεις. Ἦταν τυχαία ἡ ἐπιλογή τους.

– Αὐτό εἶναι λάθος. Διότι μπορεῖ οἱ μαθητές νά ἦταν ἀπλοί, ὅμως πίστευαν στόν Θεό. Ὁ μακάριος Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος, ὅπως ἀναφέρει ὁ βίος του, προτοῦ ἀκόμα τόν καλέσει ὁ Χριστός, *«καταφρονήσας τήν κοσμικὴν σύγχυσιν, προέκρινε τήν παρθενίαν, τήν ὁποῖαν καί ἠκολούθησε καί δέν ἠθέλησε νά νυμφευθῆ²»*. Ἐνῶ ὅταν ἄκουσε περὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, καί ἐπειδὴ εἶχε *«ἐπιθυμίαν ν' ἀναβιβάσει τόν νοῦν του εἰς ὑψηλοτέραν ἔννοιαν»*, ἀκολούθησε τόν Τίμο Πρόδρομο. Ἡ *«κεκαθαρμένη»* ἀπό ἁμαρτίες ψυχὴ του, ὅταν ἀντιλήφθηκε ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ἦταν ἀληθινὸς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, προσκολλήθηκε εἰλικρινά σέ αὐτόν, παραδίδοντάς του νοῦ καί καρδιά³.

¹ Ἁγίου Ἰσαάκ Σύρου, Λόγος Κ', *«Περὶ τοῦ πόσιν τιμὴν ἔχει ἡ ταπεινοφροσύνη»*.

² *«Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»*, Ἔκδοσις Ἐπισκόπου Οἰνόης Ματθαίου Λαγγῆ, Ἀθήνα 1991, σ. 728.

³ *Ὁ.π.*, σ. 730.

2. Ἐπειδή ὁ Χριστός ἐνδιαφερόταν μόνο γιὰ τὴν ἀποστολή Του, δὲν εἶχε ἀναπτύξει προσωπικὲς σχέσεις μὲ τούς μαθητές Του.

– Καὶ αὐτὸ εἶναι λάθος. Ὁ μακάριος Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος, ὅπως ἀναφέρει ὁ βίος του, εἶχε φιλία καὶ παρηρσία πρὸς τὸν Χριστό⁴. Ὁ Ἀνδρέας ἦταν αὐτὸς πού πρότεινε στὸν Χριστὸ τούς πέντε ἄρτους καὶ τὰ δύο ψάρια γιὰ νὰ χορτάσουν οἱ πέντε χιλιάδες ἄνδρες, μαζί μὲ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τους⁵. Ἐπίσης, ὅταν Ἕλληνες ἔμποροι ζήτησαν ἀπὸ τὸν Φίλιππο νὰ συναντήσουν τὸν Χριστό, ὁ Φίλιππος «μὴ ἔχων τὴν παρηρσίαν καὶ τὸ θάρρος εἰς τὸν Χριστόν, προσέτρεξεν εἰς τὸν Ἀνδρέαν, δίδων τὰ πρωτεῖα ὡς Πρωτόκλητον⁶». Ἡ σχέση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν κάθε μαθητὴ Του ἦταν μοναδική καὶ ιδιαίτερη.

3. Μπορεῖ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ θεωροῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ὡς τὸν περιούσιο λαὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀλήθεια εἶναι ὅμως ὅτι μὲ ἐξαιρέση τὸν Ἀπόστολο Παῦλο πού πέρασε καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι δὲν ἀσχολήθηκαν ιδιαίτερα μὲ ἐμᾶς.

– Ἔστω ὅτι θέλουμε ὅπωςδήποτε νὰ ἐξαιρέσουμε τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ἀπὸ τίς «ἱεραποστολικὲς καταβολές» τοῦ χριστιανισμοῦ στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, μὲ τὴν δικαιολογία τῆς οἰκουμενικότητας τοῦ κορυφαίου Ἀποστόλου. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς χάρισε στὸ γένος μας τὸν Πρωτόκλητὸ Του Ἀπόστολο, τὸν μακάριο Ἀνδρέα, ὁ ὁποῖος ὄχι ἀπλῶς κήρυξε στὴν Ἑλλάδα μὲ τίς σημερινὲς γεωγραφικὲς διαστάσεις της, ἀλλὰ κήρυξε σέ ὅλον τὸν χῶρο πού ἔδρασε καὶ μεγαλοῦρησε ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Ρωμαϊκῇ Αὐτοκρατορία, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ρωμανίας, αὐτὴν πού σήμερα (ἐσφαλμένως) ἀποκαλοῦμε Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Στὸν Ἀπόστολο Ἀνδρέα κληρώθηκε νὰ κηρύξει «ἡ Ἑλλάς ἅπασα, ἥτοι ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καὶ ὅλα τὰ μέρη ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν μέχρι τῶν Φαρσάλων καὶ ἀπὸ τὰ Φάρσαλα μέχρι τῆς Ἀχαΐας... Ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τῆς Σκυθίας⁷». Ὁ μακάριος Ἀνδρέας, μὲ ὅλη τὴ σημειολογικὴ ἀξία πού φέρει ἡ δράση του, ἦταν αὐτὸς πού κήρυξε στὴν πόλη τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐγκατέστησε ἐκεῖ τὸν πρῶτο της ἐπίσκοπο.

⁴ Ὁ.π., σ. 732.

⁵ Ἰωάν. 6, 8-9.

⁶ Ὁ.π., σ. 732.

⁷ Ὁ.π., σ. 732.

4. Γιατί οι άνθρωποι δέν ακολουθοῦν τόν Χριστό;

– Τήν ἀπάντησι στοῦ ἐρώτημα αὐτό δίνει καί πάλι ὁ συναξαριστής τοῦ Ἁγίου. Οἱ ἄνθρωποι δέν ακολουθοῦν τόν Χριστό σήμερα, ὅπως καί στά χρόνια του Χριστοῦ, «διότι οἱ πολλοί τῶν ἀνθρώπων, μόνοι των καί ἐξ ἰδίας προαιρέσεως, δέν ἠθέλησαν νά πιστεύσουν εἰς τόν Χριστόν, ἀλλά νομίζοντες ἑαυτούς σοφοῦς, δέν ἐταπεινώθησαν νά πιστεύσουν εἰς τήν φαινομένην μωρίαν τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ... οἱ δέ Ἀπόστολοι, ἀπλοῖ ὄντες καί ἰδιῶται, ἐξ ὅλης καρδίας ἀκολούθησαν τόν Χριστόν⁸».

5. Μερικές ἀρετές, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ φιλοξενία, ἔχουν μόνο κοινωνικό σκοπό καί καμία οὐσιαστική πνευματική ἀξία.

– Αὐτό εἶναι λάθος. Κάθε ἀρετή ἔχει τήν ἀξία της. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ἔθεσε ὡς ἕνα ἀπό τά κριτήρια εἰσόδου στήν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν τήν ἀρετή τῆς φιλοξενίας, ἀφοῦ στήν Εὐαγγελική περικοπή τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἀπευθυνόμενους στούς ἐκ δεξιῶν Του, λέει «ξένος ἦμιν, καί συνηγάγετέ με⁹». Ὅμως καί στόν βίο τοῦ μακαρίου Ἀνδρέα ἀναφέρεται ξεκάθαρα ὅτι, ἐνῶ σέ κάποιες περιοχές οἱ ἄνθρωποι ἦταν βυθισμένοι σέ πολλά κακά καί ἡ μοναδική ἀρετή τους ἦταν ἡ φιλοξενία, τελικά αὐτή ἡ ἀρετή τῆς φιλοξενίας ὑπερίσχυσε τῶν ἄλλων κακῶν¹⁰. Μάλιστα, ὁ μακάριος Ἀνδρέας πολλές φορές ξεκινούσε τήν ἱεραποστολική του δράση ἀπό τό σπίτι στοῦ ὁποῖο φιλοξενούνταν. Ἡ ἀρετή τῆς φιλοξενίας γινόταν κατὰ κάποιο τρόπο μία πύλη σωτηρίας.

6. Μετά τήν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδή οἱ Ἀπόστολοι ἀνέλαβαν νά κηρύξουν στά πέρατα τῆς οἰκουμένης, κατὰ κάποιο τρόπο ἀποξενώθηκαν μεταξὺ τους.

– Αὐτό εἶναι λάθος. Στόν βίο τοῦ μακαρίου Ἀνδρέα διαβάζουμε ὅτι ὁ Ἀπόστολος, ἀφενός ἐπέστρεφε στά Ἱεροσόλυμα γιά νά συνορτάσει μέ τούς ἄλλους Ἀποστόλους τό Πάσχα, ἀφετέρου ἐπιθυμοῦσε διακαῶς νά γνωρίσει καί τόν Ἀπόστολο Παῦλο. Ἡ ἐνότητα τῶν Ἀποστόλων μεταξύ τους καί μέ τήν Παναγία θυμίζει τήν ἐνότητα τῶν μελῶν μίας οἰκογένειας.

⁸ Ὁ.π., σ. 728.

⁹ Ματθ. 25, 35.

¹⁰ Ὁ.π., σ. 733.

7. Οί φανατικοί χριστιανοί γκρέμιζαν ναούς τῶν εἰδωλολατρῶν ἀπό μίσος, κακία καί ἐκδίκηση.

– Στόν Χριστιανισμό, ἰδιαίτερα κατά τούς πρώτους αἰῶνες, δέν ὑπῆρχε τό φαινόμενο τοῦ φανατισμοῦ ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν καί γιά τόν λόγο αὐτό δέν μαρτυρεῖται πουθενά ὀργανωμένη ἀντίσταση χριστιανῶν κατά τήν διάρκεια τῶν διωγμῶν. Ὁ φανατισμός συναντᾶται μεταγενέστερα στήν ζωή τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καί εἶναι ἀποτέλεσμα πλάνης καί αἰρέσεως. Ὅσον ἀφορᾷ τήν καταστροφή εἰδωλολατρικῶν ναῶν, στόν βίο τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα καταγράφεται μέ σαφήνεια ὅτι ὁ Ἅγιος κατέστρεψε πολλούς τέτοιους ναούς, διότι αὐτοί οἱ χώροι ἀποτελοῦσαν κατοικητήριο δαυμόνων¹¹. Ἀλλά καί πολλοί χριστιανοί, ὑπό τήν καθοδήγηση τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα, κατέστρεφαν εἰδωλολατρικούς ναούς «ὡς παραίτια τῆς πλάνης καί τῆς εἰδωλολατρίας¹²». Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι οἱ δυνάμεις τοῦ πονηροῦ πολύ συχνά δροῦσαν μέσα ἀπό τέτοιους χώρους καί ἦταν ἀπόλυτα λογικό ἡ καταστροφή τους νά θεωροῦνταν κίνηση ἀπελευθέρωσης ἀπό τόν διάβολο.

8. Ποιά πρέπει νά εἶναι ἡ στάση τῶν χριστιανῶν ἀπέναντι σέ συνανθρώπους τους, οἱ ὁποῖοι «τιμωροῦνται» ἀπό κάποιον πνευματικό Νόμο;

– Στόν βίο τοῦ μακαρίου Ἀνδρέα διαβάζουμε ὅτι «ὅσοι δέ τῶν Ἑλλήνων δέν ἐπίστευσαν εἰς τήν διδαχήν τοῦ Ἀποστόλου, εἰς τούτους εἰσήρχοντο τά δαιμόνια, ἅτινα ἐβασάνιζαν αὐτούς καί κατέτρωγον τάς ἐαυτῶν σάρκας καί ἄλλα πολλά κακά ὑπέφερον ὡς ἄξιοι ἰκανῆς τιμωρίας, ἔνεκα τῆς ἀπιστίας καί ἐπιμονῆς των. Ἀλλ' ἐπί τέλους, ὁ Ἅγιος Μαθητής τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐλθόντος ἁμαρτωλούς σῶσαι, εὐσπλαχνισθεῖς, ἐθεράπευσε τούς ἀπίστους τούτους δαιμονιζομένους, οἷτινες, ὧ τοῦ θαύματος! ἐπίστευσαν καί ἐβαπτίσθησαν¹³». Ὅπως ὁ Ἅγιος, ἔτσι καί ἐμεῖς δέν πρέπει σέ καμία περίπτωση νά χαίρομαστε γιά τίς (ἔστω καί φαινομενικά δίκαιες) δοκιμασίες τῶν ἀδελφῶν μας, ἀλλά ὀφείλουμε νά τούς συμπονοῦμε, εὐχόμενοι τήν γρήγορη μετάνοια καί σωτηρία τους. Ἐξάλλου, δέν θά πρέπει νά λησμονοῦμε τά δεσμευτικά λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «σύ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον ἰκέτην;»¹⁴.

¹¹ Ὁ.π., σ. 734.

¹² Ὁ.π., σ. 739.

¹³ Ὁ.π., σ. 734-735.

¹⁴ Ρωμ. 14, 4.

9. Πώς πρέπει νά αντιδρά ὁ χριστιανός ὅταν δέχεται βίαια επίθεση γιά θέματα πίστεως;

– Ὅταν ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας πῆγε στή Σινώπη γιά νά κηρύξει τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, οἱ ἐκεῖ κάτοικοι «ἄγριοι ἄνθρωποι καί ἄπιστοι... συλλαβόντες αὐτόν ἀπό τάς χεῖρας καί πόδας, τόν ἔσυρον εἰς τάς ὁδούς καί εἰς τά χώματα... ἕτεροι δέ κτυπήσαντες αὐτόν ἀνιλεῶς, τόν ἔρριψαν ἔξω τῆς πόλεως εἰς κόπρον τινά, νομίσαντες αὐτόν ἀποθανόντα... ἀλλ' ὁ Χριστός δέν ἄφησε τόν Μαθητὴν αὐτοῦ νά βασανίζηται... καί... ἰάτρευσε αὐτόν... ὁ δέ Ἀπόστολος Ἀνδρέας τὴν ἐπαύριον λίαν πρωῖ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν Σινώπην ὑγίης τό σῶμα, ἄνευ πληγῶν, χαίρων καί ἀγαλλόμενος... ταῦτα ἰδόντες οἱ κάτοικοι τῆς Σινώπης καί θαυμάσαντες τὴν ὑπεράνθρωπον καρτερίαν τοῦ Ἁγίου... μεταμεληθέντες ἅπαντες εἰς τούς πόδας τοῦ Ἁγίου καί ἐζήτησαν συγχώρησιν¹⁵». Αὐτό διδάσκει καί σέ ἐμᾶς ὁ μακάριος Ἀνδρέας ὡς τρόπο ἀντιμετωπίσεως τῆς βίας, ὅταν αὐτή κινεῖται προσωπικά ἐναντίον μας σέ θέματα πίστεως καί ὁμολογίας. Τελικά, ἡ μακροθυμία τοῦ μακαρίου Ἀνδρέα ἔσωσε τούς κατοίκους τῆς Σινώπης.

10. Ὁ χριστιανισμός ἐξαπλώθηκε γρήγορα διότι ἀπευθύνθηκε σέ ἀγράμματους καί σέ ἀμόρφωτους.

– Αὐτό εἶναι ψευδές καί ἰσχύει τό ἐντελῶς ἀντίθετο. Στούς δύο πρώτους αἰῶνες, ἦταν ἡ ἀθρόα προσέλευση στόν χριστιανισμό πολλῶν μορφωμένων, πού δημιούργησε τὴν ἀνάγκη ἀκριβοῦς καταγραφῆς τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, μέ σκοπὸ τόν περιορισμὸ παρανοήσεων πού ὀδηγοῦσαν σέ αἱρέσεις. Ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου προσφέρθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή σέ ὅλους, ἀνεξαρτήτως μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε αὐτός εἶναι μορφωμένος εἴτε εἶναι ἀμόρφωτος, αἰσθάνεται τὴν ἴδια ἀκριβῶς δίψα γιά τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Ἄς δοῦμε, ὅμως, καί ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν ζωὴ τοῦ Ἀποστόλου. Ὅταν ὁ Ἅγιος «μετέβη εἰς Σαμόσατα ἔνθα κατοικοῦσαν Ἕλληνες πολλοί, οἵτινες ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ὡς τούς σοφώτερους τῆς γῆς... ἀλλ' ὁ θεὸς Ἀπόστολος διὰ τῶν σοφωτέρων κηρυγμάτων του διέλυσε ὡς ἰστόν ἀράχνης τὴν σοφίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ρητόρων, ἀποδείξας τὴν ρητορίαν καὶ σοφίαν τῶν πλάνην καὶ πεισθέντες εἰς τὰ κηρύγματα καὶ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου προσήλθον εἰς μετάνοιαν καὶ ἐβαπτίσθησαν ἅπαντες¹⁶». Εἶναι σαφές ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Σαμοσάτων δέν ἦταν καθόλου ἀμόρφωτοι, πόσο μάλλον ἀγράμματοι.

¹⁵ Ὁ.π., σ. 735.

¹⁶ Ὁ.π., σ. 736.

11. Ὁ Χριστός δέν θέλει μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς.

– Παραβλέποντας τίς ἀμέτρητες ἀναφορές στήν Παλαιά Διαθήκη γιά τό θέμα τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, προσφεύγουμε καί πάλι στόν συναξαριστή τοῦ Ἁγίου. «*Αναχωρήσας εἶτα ὁ Ἅγιος... μετέβη εἰς τό Βυζάντιον, ποιήσας δέ καί εἰς τήν πόλιν ταύτην πολλά θαύματα, καθωδήγησεν ἅπαντας εἰς θεογνωσίαν, οἱ δέ Βυζαντινοί ἰδόντες τό φῶς τό ἀληθινόν ὄχι μόνον ἐπίστευσαν, ἀλλά καί Ναόν μεγαλοπρεπῆ ἀμέσως ἀνήγειραν εἰς τό ὄνομα τῆς Θεοτόκου*¹⁷». Ὁ Ἅγιος μερίμνησε προσωπικά γιά τήν κατασκευή μεγαλοπρεποῦς Ναοῦ. Ταυτόχρονα, ὅμως, ἀναδεικνύεται καί ἡ εὐλάβεια τῶν κατοίκων τοῦ Βυζαντίου, περιοχῆ πού ἔμελλε τρεῖς αἰῶνες ἀργότερα νά φιλοξενήσει τήν Βασιλίδα τῶν Πόλεων!

12. Ἡ ζωὴ τῶν Ἀποστόλων, ζωὴ θλίψεων καί ὑπεράνθρωπων ἀγώνων, ἦταν ζωὴ θλιβερή.

– Αὐτό εἶναι ἀπολύτως λανθασμένο. Οἱ Ἀπόστολοι, ὡς γνήσιοι μαθητές τοῦ Χριστοῦ, ἀπολάμβαναν διαρκῶς τήν παρουσία τοῦ Κυρίου. Ὅμως ἡ χαρά τους γιγαντωνόταν ἐκθετικά ὅσο προόδευε ἡ μετάδοση τοῦ Εὐαγγελίου στόν κόσμο. «*Διά πολλῶν διδαχῶν καί διά τῶν ἀποστολικῶν του κηρυγμάτων ὡς καί διά πολλῶν θαυμάτων ὠδήγησεν ὁ Ἅγιος ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν εἰς τήν θεογνωσίαν τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως. Χαίρων λοιπόν καί ἀγαλλόμενος ὁ Ἅγιος διά τὰς σωζομένας ψυχάς, ἐδόξαζε πάντοτε τόν ἀγαθοδότην Θεόν*¹⁸». Προφανῶς, τό ἀποκορύφωμα τῆς χαρᾶς τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα ἦταν ὅταν «*χαίρων καί ἀγαλλόμενος ἀνέβη εἰς τόν Σταυρόν*¹⁹». Ὅλοι οἱ μάρτυρες προσδοκοῦσαν μέ λαχτᾶρα τό ἐπερχόμενο τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς, ἀναμένοντας τήν προσωπική τους συνάντησι με τόν Σωτῆρα Χριστό.

13. Ἡ Ἐκκλησία δέν πρέπει νά ἔχει χρήματα.

– «*Συνάξαντες εἶτα οἱ κάτοικοι τοὺς θησαυροὺς των ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου... ὁ δέ Ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, τοὺς μὲν θησαυροὺς τῶν ἀνθρώπων δέν ἐδέχθη, τήν προθυμίαν δέ καί τήν καλὴν διάθεσιν αὐτῶν ἐπαινέσας καί τήν ἀγαθὴν γνώμην τῶν Πατρῶν ἀποδεξάμενος, διέταξε μέρος μὲν τῶν πρό τῶν ποδῶν τοῦ ἔρριμμένων θησαυρῶν νά μοιράσουν εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καί πτωχοὺς, μέρος δέ ἐξ αὐτῶν νά διαθέσῃ διὰ τήν*

¹⁷ Ὁ.π., σ. 737.

¹⁸ Ὁ.π., σ. 739.

¹⁹ Ὁ.π., σ. 741.

οικοδόμησιν Ἐκκλησίας... Ἐντός ὀλίγου ὁ Ναός ὠκοδομήθη μεγαλοπρεπέστατος...²⁰». Ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἀποδέχεται τὰ χρήματα ἀπό τίς προσφορές τῶν πιστῶν, τὰ κατευθύνει ὄχι μόνο στήν φιλανθρωπία ἀλλά καί στήν λατρεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ διευκρίνιση αὐτή εἶναι σημαντική. Δέν ἐπιτρέπεται νά διαμαρτύρονται κάποιοι πιστοί, ἀπαιτῶντας ἀπό τήν Ἐκκλησία τήν ἀποκλειστική χρήση τῶν ἐκκλησιαστικῶν χρημάτων γιά φιλανθρωπίες. Μήν ξεχνᾶμε ἐξάλλου ὅτι καί ὁ Ἰούδας, ὅταν πρόταξε τήν μέριμνα γιά τούς φτωχοῦς ἕναντι τῆς μέριμνας γιά τήν λατρεία τοῦ Θεοῦ, προκάλεσε τήν ἀντίδραση τοῦ Χριστοῦ.

14. Ποιά ἦταν ἡ πραγματική αἰτία τῶν διωγμῶν κατά τῶν χριστιανῶν; Μήπως οἱ διωγμοί κατά τῶν χριστιανῶν στόν Ρωμαϊκό κόσμο προκαλοῦνταν ἀπό πολιτισμική ἄμυνα τοῦ παλαιοῦ κόσμου ἀπέναντι σέ κάτι καινούργιο πού θεωροῦνταν αἴρεση τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κόσμου;

– Ἡ ἀπάντηση γιά τήν πραγματική αἰτία τῶν διωγμῶν φαίνεται σέ πολλά σημεῖα ἀπό τόν βίο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, ἀλλά γιά λόγους συντομίας θά ἀναφέρουμε μόνο τρεῖς φράσεις: «περικυκλώθη ὑπό δαιμονίων²¹», «εἰσελθόντος τοῦ σατανᾶ εἰς τήν καρδίαν του καί τυφλωθεῖς ἀπό τόν θυμόν²²» καί «ὀδηγούμενος δέ ὑπό τῶν δαιμονίων²³». Ἡ αἰτία τῶν διωγμῶν ἦταν ὁ φθόνος τοῦ διαβόλου. Ὁ διάβολος εἶναι ὁ ἐμπνευστής τοῦ κακοῦ, καί οἱ ἄνθρωποι μετατρέπονται δουλικῶς σέ πειθήνια ἐκτελεστικά του ὄργανα.

15. Μποροῦν οἱ ποιμένες καί οἱ ἐπίσκοποι νά καλοῦν τό ποιμνιο σέ συσπείρωση γιά ἰδιοτελεῖς καί προσωπικούς σκοπούς;

– Ὅταν συνέλαβαν τόν Ἅγιο Ἀνδρέα καί τόν ὀδηγοῦσαν στό μαρτύριο τῆς σταύρωσης, ὁ λαός προσπάθησε νά σώσει τόν ἀγαπημένο του ποιμένα, ὅμως ὁ μακάριος Ἀπόστολος «ζῶν ἔτι ἐπί τοῦ Σταυροῦ, προέτρεπε τό πλῆθος νά μήν ἀντισταθεῖ κατά τῆς ἀποφάσεως τοῦ διώκτη του καί γίνῃ σύγχυσις, διότι θέλων καί ἐπιθυμῶν τόν ὑπέρ Χριστοῦ θάνατον προσῆλθεν ἐκουσίως εἰς τόν Σταυρόν²⁴». Αὐτό εἶναι τό ἥθος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ποιμένας δέν ἐπιτρέπεται νά προκαλεῖ σύγχυση καί ταραχή στόν λαό, προκειμένου νά διασφαλίσει τὰ

²⁰ Ὁ.π., σ. 739.

²¹ Ὁ.π., σ. 740.

²² Ὁ.π., σ. 741.

²³ Ὁ.π., σ. 742.

²⁴ Ὁ.π., σ. 741.

προσωπικά του δικαιώματα (ή τουλάχιστον όσα δικαιώματα θεωρεί ο ίδιος προσωπικά του αξία).

16. Ὁ Χριστός δέν ἤθελε οὔτε ἐπισκοπεῖα, οὔτε μοναστήρια. Αὐτά ἐπινοήθηκαν ἀπό τό ἐκκλησιαστικό διοικητικό σύστημα.

– Στόν βίο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα διαβάζουμε ὅτι οἱ δύο τελευταῖοι καί σημαντικότεροι μαθητές του, ὁ ἐπίσκοπος Στρατοκλῆς καί ἡ Μαξιμίλλα, πούλησαν τήν περιουσία τους καί διέθεσαν ἕνα τιμῆμα τῆς σέ πτωχοῦς καί ἐνδεεῖς, ἐνώ τό ὑπόλοιπο τιμῆμα τῆς περιουσίας τους τό διέθεσαν γιά νά κτιστοῦν, ὄχι μόνο τό Ἐπισκοπεῖο τῆς περιοχῆς, ἀλλά καί δύο μοναστήρια²⁵.

17. Μπορεῖ ἡ αὐτοκτονία νά θεωρηθεῖ μία ἐντιμὴ πράξη αὐτοτιμωρίας;

– Σέ καμία περίπτωση δέν ἰσχύει αὐτό. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς στήν περίπτωση τοῦ Ἰούδα ἡ μεταμέλεια καί ἡ αὐτοκτονία του δέν εὐαρέστησαν τόν Θεό, ἔτσι καί στήν περίπτωση τοῦ διώκτη τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα, τοῦ Αἰγεάτη, ἡ μεταμέλεια καί ἡ αὐτοκτονία του κατακρίθηκαν ἀπό τόν Θεό²⁶. Ὁ Θεός ζητᾷ τήν μετάνοιά μας καί ὄχι τήν παράδοσή μας σέ λογισμούς ἀπόννηψης.

* * *

Ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἀδιαλείπτως διδάσκει, νουθετεῖ καί παραδειγματίζει. «Οἱ στερήσεις, οἱ καταδιωγμοί, τά παθήματα τοῦ Ἁγίου²⁷», «οἱ συλλήψεις, οἱ ἀπαγωγές, οἱ ξυλοδαρμοί, οἱ ἐξευτελισμοί²⁸» καί στό τέλος ἡ φρικτή σταύρωση πού ἠθελήμενα ὑπέμεινε, δέν μπόρεσαν νά κάμψουν «τόν πρόθυμο, αἰσιόδοξο, ἐλεήμονα²⁹» καί δραστήριο ἐργάτη τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ χιλιάδες τῶν ἀνθρώπων πού ἔφερε ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας στήν ὀρθή πίστη, τά μεγάλα καί ἐξαίσια θαύματα πού ἐπιτέλεσε, ὁ γλυκύς καί ἀλιευτικός λόγος του, οἱ ἀμέτρητες τοπικές Ἐκκλησίες πού ἱδρυσε, καθόρισαν σέ ὅλους τούς ἐπόμενους αἰῶνες τό γένος τῶν Ἑλλήνων. Σέ ἐλάχιστο χρονικό διάστημα, ἀπό ὅπου

²⁵ Ὁ.π., σ. 742.

²⁶ Ὁ.π., σ. 742.

²⁷ Ὁ.π., σ. 733.

²⁸ Ὁ.π., σ. 735.

²⁹ Ὁ.π., σ. 733.

πέρασε ὁ Ἅγιος, ἀνθισαν τοπικές πνευματικές κυψέλες μέ ἐπισκόπους καί ἱερεῖς πού ζοῦσαν τήν ἀτμόσφαιρα τῆς ὑγιοῦς καί ζωντανῆς Παραδόσεως τοῦ Πρωτόκλητου Μαθητῆ τοῦ Κυρίου. Τό ἦθος, τό πνεῦμα καί ἡ ζωή τοῦ Ἁγίου παραμένουν μέχρι σήμερα ὡς τρόπος ζωῆς τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ θεηγόρος καί παναοίδιμος αὐτός πατήρ θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ ὡς ὁ Ἀπόστολος τῆς Ρωμοσύνης.

Ὁλοκληρώνοντας, θά ἦταν ἀνεπίτρεπτη παράλειψη ἡ ἀπουσία εἰδικῆς ἀναφορᾶς στήν ἀξιοζήλευτη σχέση τῶν Πατρῶν μέ τόν Ἅγιο Ἄνδρέα. Ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἀποτελεῖ γιά τήν Πάτρα τόν προστάτη τῶν πτωχῶν καί τῶν κατατρεγμένων, τόν συμπονετικό ἰατρό τῶν ἀσθενῶν, τόν Ἅγιο τῆς κάθε οἰκογένειας, τόν προσωπικό βοηθό στίς δυσκολίες καί τά βάσανα. Πλῆθος Ἱερῶν Ναῶν, μικρῶν καί μεγάλων, μεγαλοπρεπῶν καί ταπεινῶν πού τιμῶνται στή μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἄνδρέα ἀλλά καί μία πανσπερμία ἀπό ναῖδρια, ἐκκλησάκια καί παρεκκλήσια ἀφιερωμένα στόν Ἅγιο, καλύπτουν κάθε γωνιά τῆς Ἀχαϊκῆς γῆς. Σέ αὐτά τά οὐράνια θυσιαστήρια, ὁ Ἀπόστολος Ἄνδρέας ὑποδέχεται ὡς καλόκαρδος οἰκοδεσπότης τόν πόνο τῶν ἀνθρώπων, τίς κατασκευτικές προσευχές τους, ἀλλά καί τά δάκρυα εὐγνωμοσύνης καί εὐχαριστίας στίς ἀμέτρητες θαυματουργίες του. Στή συνείδηση τοῦ ποιμνίου τῆς Ἀχαΐας, ὁ Ἅγιος προΐσταται τοῦ χοροῦ ὄλων τῶν ἄλλων θαυματουργῶν Ἁγίων τῆς πατρίδος μας καί εἶναι ὁ πραγματικός ποιμένας τους. Ὁ Πρωτόκλητος μαθητής γίνεται πραγματικός ποιμένας σέ κάθε ψυχή πού τόν ἐπικαλεῖται μέ ἐμπιστοσύνη.

Ὁ Ἅγιος Ἄνδρέας εἶναι ἓνας σύγχρονος «Ρωμῆς» Ἀπόστολος δύο χιλιάδων ἐτῶν, ἡ ἱεραποστολική δράση τοῦ ὁποίου συνεχίζεται ἀδιάκοπα στίς καρδιές ὄλων μας.

ΑΡΧΙΜ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ
ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ Ι. Μ. ΘΕΣΣΑΛΙΩΤΙΔΟΣ ΚΑΙ ΦΑΝΑΡΙΟΦΕΡΣΑΛΩΝ

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

«Τῶν Ἀγράφων τὸν γόνον, Φαναρίου τὸν πρόεδρον, καὶ Μονῆς Κορώνης τὸ κλέος Σεραφεῖμ εὐφημίσωμεν· ἀθλήσας γὰρ λαμπρῶς ὑπὲρ Χριστοῦ, θαυμάτων ἐπομβρίζει δωρεᾶς καὶ λυτροῦται νοσημάτων φθοροποιῶν, τοὺς πίστει ἀνακράζοντας· δόξα τῷ δεδωκότι σοι ἰσχύν, δόξα τῷ σέ θαυμασιώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργῶντι διὰ σοῦ, πᾶσιν ἰάματα».

Χρέος ἱερὸ ὄλων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν εἶναι νὰ δοξάζουμε «ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ» τὸν ἅγιο Τριαδικὸ Θεὸ καὶ ἐπὶ πλέον, νὰ φέρουμε συνεχῶς στὴ μνήμη μας καὶ νὰ ζωντανεύουμε στὶς καρδιές μας μὲ ἀληθινὴ συγκίνηση καὶ βαθεῖα ἐπίγνωση τὴ σπουδαιότητα τῆς Ὁμολογίας τῶν Νεομαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ὅποιοι στὰ δύσκολα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἔχυσαν τὸ τίμιο αἷμα τους «γὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν Πίστην τὴν Ἁγία...». Ἄλλωστε, ὁ ὅρος «Νεομάρτυρες» ἀφορᾶ ἐκείνους τοὺς νεοφανεῖς Μάρτυρες τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν πρόθυμα τὴ μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς τους συνείδησης κατὰ τοὺς ζοφεροὺς χρόνους τῆς ὀθωμανικῆς κατὰκτησης. Τὴν ὁμολογία τους αὐτὴ ἐπιβεβαίωσαν ὄχι μόνον μὲ τὸ αἷμα τους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ θαύματα ποὺ ἐποίησαν οἱ ἴδιοι μὲ τὴ Δύναμιν καὶ τὴ Χάριν τοῦ ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ.

Ἡ Τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων τιμᾶ καὶ γεραίρει δοξολογικὰ τοὺς τοπικοὺς ἁγίους τῆς, μὲ κορυφαῖο τὸν ἅγιο ἔνδοξο Νεοἰερομάρτυρα Σεραφεῖμ, Ἀρχιεπίσκοπο Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, Προστάτη καὶ Πολιοῦχο αὐτῆς, ὁ ὅποιος ἀνεδείχθη «ἔμψυχος» λύχνος, φάρος μετέωρος, ποὺ φώτισε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ φωτίζει μέχρι καὶ σήμερα τὴ ζωὴ ὄλων ὅσοι τὸν σεμνύονται, τὸν παρακαλοῦν ἱκετευτικὰ καὶ

ἐκείνος τοὺς περισκέπει μὲ τὶς ὀλόθερμες πρεσβείες τοῦ πρὸς τὸν Φιλεύσπλα-
χνο καὶ Ἐλεμίονα Κύριο.

Στὸ παρὸν ἄρθρο θὰ προβληθεῖ τιμητικῶς ἡ σεπτὴ μορφή τοῦ ἁγίου Σερα-
φεῖμ, τῆς Καρδίτσας τὸ καύχημα, τοῦ ὁποῖου ἡ πανθαύμαστη αὐτοθυσία λει-
τούργησε, κατὰ κάποιον τρόπο, ὡς ἡχηρὸ ἐγερτήριο σάλπισμα πρὸς τοὺς ὑπό-
δουλους Ἑλλήνες Θεσσαλοὺς καὶ ὄχι μόνο· ὡς πηγὴ ἀνεξάντλητης παρηγορίας
σὲ μέρες δοκιμασιῶν, πειρασμῶν καὶ θλίψεων. Ὁ Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ἀνήκει
στὴν κατηγορία ἐκείνη τῶν Νεομαρτύρων, οἱ ὁποῖοι θανατώθηκαν, ἐπειδὴ
ἀκριβῶς κατηγορήθηκαν, σκοπίμως, οἱ ἴδιοι ὡς ὑποκινητὲς ἐξεγέρσεων ἢ ὡς
συμμέτοχοι σὲ διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἢ ἀκόμη καὶ λόγω τῆς ἔντονης
προσωπικότητάς τους ἢ τῆς δραστηριότητάς τους, καὶ φυσικὰ ὅλο αὐτὸ θεω-
ρήθηκε ὅτι ὑπονόμεινε δραστικὰ τὴν ἐξουσία τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν.

Ὅπως μᾶς μαρτυροῦν οἱ ἱστορικὲς πηγές, ὁ Σεραφεῖμ¹, κατὰ κόσμον Σωτή-
ριος Ἀθανασίου, γεννήθηκε περὶ τὸ 1550 καὶ καταγόταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Μπεζ(ι)ούλα
τῶν Ἀγραφῶν (σημερινὴ ὄνομασία Πεζούλα). Οἱ γονεῖς του, Σωφρόνιος καὶ
Μαρία, εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι ἄνθρωποι, παρ' ὅτι οἱ ἴδιοι δὲν γνώριζαν πολλὰ
γράμματα, τὸν ἀνέθρεψαν μὲ ἠθικὲς καὶ χριστιανικὲς ἀρχές, καὶ μάλιστα ἔκα-
ναν τὰ ἀδύνατα δυνατά, ἔτσι ὥστε ὁ μικρὸς Σεραφεῖμ νὰ λάβει καλὴ παιδεία.
Οἱ καρδιακὲς καὶ ταπεινὲς προσευχὲς τῶν γονέων πρὸς τὸν Καρδιογνώστη
Κύριό μας, τὸ καλὸ καὶ ἐντίμο παράδειγμά τους, οἱ νοθεσίες τους, ὅλα αὐτὰ
μαζὶ τὸν ἔκαναν νὰ ἀποκτήσει ἀδαμάντινο χαρακτῆρα, γιὰ τὸν ὁποῖο ὅλοι
μιλοῦσαν καὶ ὅλοι θαύμαζαν ἐξίσου. Ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ πίστιν εἶχε δια-
ποτίσει πιθαμὴ πρὸς πιθαμὴ ὀλάκερην τὴ ζωὴ του καὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἀποκτήσει
ὑψηλὸ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα, καθὼς ἡ ἀγνή ψυχὴ του ἔρρεπε πρὸς τὸν
ἐκκλησιαστικὸ βίον. Τὸν εὐγενῆ του πόθο καὶ τὸν φλογερὸ του θρησκευτικὸ
ζῆλο νὰ ἀρνηθεῖ τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ ἀκολουθήσει συνειδητὰ τὸ μονοπάτι τοῦ
Χριστοῦ στὴ ζωὴ του ἀναζωπύρωνα ὀλοένα καὶ ἐντονότερα οἱ συχνὲς ἐπι-

¹ Συγκεντρωμένη βιβλιογραφία γιὰ τὸν ἅγιον μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ στὰ ἄρθρα τοῦ Μ. Βαρβούνη, ὁ ὁποῖος ἔκανε διεξοδικὴ ἐρευνα καὶ μελέτη γιὰ τὴ λατρεία του. Συγκεκριμένα, Μ. Βαρβούνη, «Τὸ τραγούδι τοῦ ἐπισκόπου Φαναρίου Σεραφεῖμ», *Παρησῶς* 30, ἀρ. 2, (Ἀθήνα: Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 1988), σσ. 197-216, στὸ τοῦ ἰδίου, «Δημιῶδεις ἀγιολογικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Καρδίτσας», *Α' Συνέδριο Μελετῶν Καρδίτσας, Πρακτικά*, (Ἀθήνα: 12-13 Ὀκτωβρίου 1991), σσ. 171-182, στὸ τοῦ ἰδίου, «Ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ στὸ θεσσαλικὸ χωρὸ», *ΑΘΜ* 10, (Βόλος: 1992), σσ. 41-53. Ἐπίσης, βλ. Στ. Σδρόλια, «Συμβολὴ στὴν εἰκονογραφία τῶν Ἀγραφιωτῶν νεομαρτύρων Σεραφεῖμ, Δαμιανοῦ καὶ Μιχαῖλ», *ΕΚΜ* 3, (Καρδίτσα: 1997), σσ. 61-77, τὸ ἄρθρο τοῦ Χ. Στεργιοῦλη, «Οἱ Ἅγιοι τῆς Θεσσαλίας. Ἀγιολογικὰ καὶ Λειτουργικὰ χειρό-
γραφα καὶ κείμενα. Ἅγιος Σεραφεῖμ, Ἀρχιεπ. Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου (1601)», *ΘΗ* 39, (Λάρισα: 2001), σσ. 355-356, καθὼς καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σ. Νανάκου, *Ὁ Ἅγιος Σεραφεῖμ*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπό-
λεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, (Καρδίτσα: 2002*).

σκέψεις του στην Ίερά Μονή τῆς «Κρυερᾶς Πηγῆς» ἢ τῆς «Κρυερᾶς Βρύσεως», ἔτσι ὅπως ἀποκαλεῖται διαφορητικὰ ἡ Ίερά Μονή Κορώνης σὲ μία ἀπὸ τὶς Ἀκολουθίες τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ, τοῦ ἔτους 1802².

Όταν, λοιπόν, ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὁ Σεραφεῖμ ἐνεδύθη τὸ μέγα ἀγγελικὸ σχῆμα καὶ ἐτάχθη στὴν τάξη τῶν Μοναχῶν τῆς Ίεράς Μονῆς Κορώνης, ποὺ τόσο πολὺ ποθοῦσε ἡ ὁσία ψυχὴ του. Μάλιστα, ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν του καὶ τῆς οὐρανόυ ταπεινώσεως ποὺ τὸν χαρακτήριζε, χειροτονήθηκε Ἱερεὺς καὶ κατόπιν, τοποθετήθηκε Ἡγούμενος τῆς Μονῆς. Στὴ συνέχεια, τὸ ἔτος 1596 ἀναβιβάστηκε μὲ σύνολη τὴν ψῆφο τῆς Ἐκκλησίας στὸν Ἀρχιεπισκοπικὸ Θρόνο τῆς νέας Ἀρχιεπισκοπῆς Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου, μὲ ἔδρα τὸ Φανάρι Καρδίτσας, μετὰ καὶ τὴν ἐκδημία του τότε Ἐπισκόπου Καπούας - Φαναρίου κυροῦ Λαυρεντίου³.

Κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀρχιερατικῆς διακονίας του ὁ Σεραφεῖμ ἀνεδείχθη «ὁ ποιμὴν ὁ καλός», ὁ ὁποῖος «τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»⁴, «ποιμαίνων ὡς ἀληθινὸς ποιμὴν τὸ ποιμνιὸν του εἰς νομάς σωτηρίους τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, ποτίζων αὐτὸ καθ' ἐκάστην μὲ τὰ νάματα τῆς ἐνθέου διδασκαλίας του καὶ διὰ τῶν ἔργων τύπος γενόμενος εἰς αὐτὸ παντὸς ἀγαθοῦ»⁵.

Ἡ καλὴ φήμη τοῦ Σεραφεῖμ, ἡ ὠραιότητα τῆς ἱερατικῆς φυσιογνωμίας του, ἡ ἀκλόνητη πίστις του στὸ Χριστό, τὸ πλούσιο ποιμαντικὸ του ἔργο, ἡ ἀφοσίωσίς του στὸ ποιμνιὸν του καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα προκάλεσαν σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα τὸν ἐξωφορικὸ φθόνο, τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων τῆς περιοχῆς, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ βροῦν ἀφορμὴ καὶ ἀναζητοῦσαν τὴν κατάλληλη στιγμήν προκειμένου νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Τὸν κατηγόρησαν, λοιπόν, ὅτι συμετεῖχε στὴν ἀνεπιτυχῆ πρώτη ἐπαναστατικὴ ἐξέ-

² Γ. Βελανιδιώτη, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, τόμ. 1, (Βόλος: 1947), σ. 451.

³ Ἡ συγκεκριμένη ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία ἐμφαίνεται ἀπὸ τὸ 1382 (κατ' ἄλλους τὸ 1371), μὲ ἔδρα τὸ σημερινὸ χωριὸ Κασιτὰ Καρδίτσας, ὑπαγόμενὴ στὴ Μητρόπολι Λαρίσης. Τὸ ἔτος 1587 μετονομάστηκε σὲ «Ἐπισκοπὴ Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου» καὶ κατόπιν, ἀναβιβάστηκε σὲ Ἀρχιεπισκοπὴ μὲ πρῶτο Ἀρχιεπίσκοπο τὸν ἅγιον Σεραφεῖμ. Βλ. Ν. Βέν, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Φαναρίου τῆς Θεσσαλίας», ΒΧ 20, (Ἀθῆναι: 1913), σ. 57 κ.ε.ξ., Γ. Αναστασίου, *Βιβλιογραφία τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, (Θεσσαλονίκη: 1979), σ. 371 κ.ε.ξ. καὶ πρόσφατα, Τ. Βλάχου, *Ἡ ἱστορία τῆς Ίεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων*, ἔκδ. Ίεράς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, (Θεσσαλονίκη: 2012), σ. 53 κ.ε.ξ.

⁴ Ἰωάν. 10, 11.

⁵ *Νέον Μαρτυρολόγιον, ἢτοι Μαρτύρια τῶν Νεοφανῶν Μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ τόπους μαρτυρησάντων. Συναχθέντα ἐκ διαφόρων Συγγραφέων, καὶ μετ' ἐπιμελείας ὅτι πλείστης διορθωθέντα*, Ἐν Ἀθῆναις, 1856, σ. 63.

γερση τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Τρίκκης Διονυσίου Β΄ τοῦ Φιλοσόφου, κατὰ τὰ ἔτη 1600-1601, στὴ δυτικὴ Θεσσαλία⁶. Ἀποτέλεσμα τῆς καχυποψίας αὐτῆς τῶν Τούρκων ἦταν νὰ συλληφθεῖ ἄμεσα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σεραφεῖμ, νὰ ὑποβληθεῖ σὲ φρικώδη βασανιστήρια καὶ ἐν τέλει, νὰ ὑποστῆ μαρτυρικὸ θάνατο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Ἱεράρχης πιθανότατα ἀπουσίαζε κατὰ τὴ χρονικὴ στιγμὴ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξέγερσης ἀπὸ τὴν ἐπαρχία του καὶ ὅταν ἐπέστρεψε στὴν ἔδρα του τὸ Φανάρι, ἀνυποψίαστος ὁ ἴδιος καὶ ἔχοντας μαζί του τὰ ἀπαραίτητα πεσκέσια γιὰ τοὺς ἐκεῖσε ἀγάδες, μόλις τὸν εἶδαν οἱ Τούρκοι «*ἄρχισαν νὰ λέγουν μεταξύ τους· καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Διονυσίου ἦτον· καὶ τώρα πῶς ἐτόλμισε καὶ ἦλθεν ἐμπρὸς μας ἐπίβουλός μας ὄντας*»; Ὁ σεβασμὸς Σεραφεῖμ ὡστόσο, καθ' ὅτι ἀμέτοχος τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Διονυσίου καὶ ἐπομένως ἀθῶος, ἀπόρησε καὶ τοὺς ρώτησε: «*διὰ ποῖον λέγετε ταῦτα*»; Καὶ ἐκεῖνοι μὲ ἀπερίγραπτη ὀργὴ τοῦ ἀπεκρίθησαν: «*διὰ λόγου σου, ὃ ἀποστάτα καὶ ἐπίβουλε, καὶ τώρα ποῦ ἦλθες εἰς χεῖρας μας θὰ λάβης καὶ ἐσὺ ἐκεῖνο ποῦ σοῦ πρέπει· ἐκτὸς καὶ ἂν θελήσης νὰ ἀφήσης τὴν πίστιν σου καὶ γίνῃς Τούρκος, τότε θὰ σὲ συγχωρήσωμεν καὶ θὰ σὲ τιμίσωμεν μεγάλως*»⁷.

Ὁ ἅγιος, ἀκούγοντας τὶς βαριεὲς κατηγορίες σὲ βάρος του, διόλου δὲν δέλιασε, τὸ ἀντίθετο μάλιστα· ἀρνίθηκε τὴ συμμετοχὴ του στὴν ἐξέγερση καὶ μὲ χαρακτηριστικὴ παρηγοσία καὶ φλογερὰ πίστη τοὺς ἀπάντησε εὐθαρσῶς: «*Τὸ νὰ ἀφήσω δὲ τὴν πίστιν μου διὰ νὰ ἀποφύγω τὸν θάνατον, δὲν θὰ δεχθῶ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἀφήσω τὴν πίστιν μου εἰς τὸν γλυκύτατόν μου Ἰησοῦν, τὸν Θεόν μου καὶ δημιουργόν μου*». Στὸ ἄκουσμα τῶν λόγων του οἱ Τούρκοι τὸν ἄρπαξαν βιαίως καὶ τὸν ἔσυραν στὸν τότε Διοικητὴ τοῦ Φαναρίου Χαμουζάμπεν μὲ τὴν κατηγορία, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σεραφεῖμ ἦταν ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς καὶ ἐπίβουλος, καθ' ὅτι ὑπῆρξε ἐνεργὸς συμμετοχὸς τοῦ κινήματος τοῦ Μητροπολίτου Διονυσίου, τοῦ ἐπονομαζομένου χλευαστικῶς Σκυλοσόφου. Τότε, ὁ Τούρκος Διοικητὴς τοῦ πρότεινε νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ, προκειμένου ὁ ἴδιος νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴ ζωὴ. Ὁ ἀθῶος Σεραφεῖμ, μειλίχιος καὶ ἀπόλυτα βέβαιος γιὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Χριστό, μὲ στεντόρεια φωνὴ ἀπεκρίθη: «*Ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν δὲν θ' ἀποχωρισθῶ ποτέ! Ἀντιθέτως, μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης θὰ δεχθῶ τὸν θάνατον χίλιες φορές διὰ τὸ ὄνομά Του τὸ Ἅγιον. Δι' αὐτὸ*

⁶ Πρόκειται γιὰ τὸν διαπρεπῆ Ἱεράρχην Διονύσιον Β΄ τὸν Φιλόσοφο, ὁ ὁποῖος ἔμεινε γνωστὸς μὲ τὸ χλευαστικὸ ὄνομα «Σκυλόσοφος».

⁷ *Νέον Μαρτυρολόγιον*, σ. 64.

*σφάξε, κόψε, κάμε ό,τι σου λέγει ο Νόμος*⁸. Και ο άσεβης Διοικητής όργισμένος διέταξε να τον δειρουν ώρα πολλή άνηλεώς και να του κόψουν τή μήτη σέ λεπτά τεμάχια...

Παραταύτα, ή μαυρισμένη ψυχή του Τούρκου ήγεμόνα δέν ίκανοποιήθηκε και ο ίδιος έδωσε έκ νέου έντολή να βάλουν τόν Σεραφείμ στη φυλακή και να τον αφήσουν εκεί δίχως νερό και τροφή, μήπως και αλλάξει γνώμη και κάνει τελικά τò θέλήμά του. Όμως, ή ζωσα πίστη του Έλληνα Ίεράρχη στο Θεό και τήν Ύπεραγία Θεοτόκο τόν τροφοδοτούσε διαρκώς με θεϊκή δύναμη και ύπερκόσμη καρτερία, για να άντιμετωπίσει στωϊκά και να ύπερνικήσει όλα τὰ εμπόδια. Μάλιστα, ο άγιος έν όσω βρισκόταν στη φυλακή άλλο τόσο έχαιρε και ευχαριστούσε Έκείνον πού τόν άξίωσε να πάθει για τò όνομά Του τò άγιο και Τόν παρακαλούσε να του δώσει ύπομονή να τελειώσει ειρηνικά τò Μαρτύριό του...

Ό φανατισμός τών Όθωμανών κατακτητών ήταν πρωτοφανής, ή έκδικητική τους μανία άγριότατη, ή βαρβαρότητά τους άνήκουστη και τὰ δεινά έξ αιτίας αυτών άπερίγραπτα. Έτσι, ο Τούρκος Διοικητής Χαμουζάμπης έδωσε καταδικαστική διαταγή να δειρουν τον Σεραφείμ σφοδρότατα, να του τανύσουν τὰ χέρια και τὰ πόδια και να τοποθετήσουν πάνω στην κοιλιακή του χώρα μία μεγάλη πέτρα, ή όποία διασώζεται μέχρι και σήμερα στο χωριό Φανάρι Καρδίτσας, και δίχως έλλος να κατακόψουν και να ξεσκίσουν τες σάρκες του...

Ό άγιός μας υπέστη άγόγγυστα όλα τὰ άδιανόητα αυτὰ μαρτύρια, όμως κάποια στιγμή, δίψασε, όπως ακριβώς δίψασε και ο Κύριός μας επάνω στον Σταυρό, και ευθύς οί βασανιστές του τόν πότισαν νερό μετά κονιορτού και χολής άναμειγμένου. Ό άπάνθρωπος εκείνος τύραννος, μη δυνάμενος να διαχειριστεί τήν άπάθεια του Σεραφείμ, τò άμετάθετο τής γνώμης του και τήν άκλόνητη πίστη του στο Θεό, έδωσε τήν τελευταία έντολή να τόν παλουκώσουν (σουβλίσουν) για να λάβει βίαιο θάνατο. Μετέφεραν τότε τόν άγιο ως «*πρόβατον επί σφαγήν*» στον τόπο τής καταδίκης του, ήτοι τήν τότε άγορά του Φαναρίου, όπου σήμερα έχει άνεγερθεί Ίερός Ναός προς τιμή του άγίου, και εκεί σύμφωνα με τò Μαρτυρολόγιο του άγίου μία άράπισσα πιδ μελανή στην ψυχή παρὰ στο σώμα εξαπέλυε προς τò σεπτò πρόσωπό του άτμες και αίσχρες ύβρεις. Ό πιστότατος όμως και ταπεινός ύπηρέτης του Ίησού Χριστού Σεραφείμ υπέμεινε κι αυτό και ξαφνικά με τρόπο θαυματουργικό τò βδε-

⁸ Πρβλ. τò Συναξάριο του Ίεζεκιήλ Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων, *Άκολουθία του Αγίου Ίερομάρτυρος Σεραφείμ*, (Αθήνα: 1931) σσ. 62-63.

λυρό της στόμα και τὰ μάτια της ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὀπίσω και ἔζησε ἔτσι για δεκαπέντε συναπτὰ ἔτη⁹.

Μὲ τὸ πού ἔφτασαν στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου ὁ Ἱερομάρτυρας σουβλίστηκε¹⁰ ἀπὸ τοὺς ἄσπλαχνους διώκτες του και εὐχαριστῶντας τὸν ἅγιο Τριαδικὸ Θεὸ παρέδωσε τὴν ἱερὰ και τρισόλβια ψυχὴ του στὰ χέρια τοῦ Δημιουργοῦ στὶς 4 Δεκεμβρίου 1601. Ἄλλωστε, «*τις ἡμᾶς χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαρα;*»¹¹.

Ὁ Τοῦρκος Διοικητής, θέλοντας νὰ κάμψει τὸ ἠθικὸ τῶν Χριστιανῶν, νὰ τοὺς τρομοκρατήσει και νὰ τοὺς σωφρονίσει συνάμα, διέταξε νὰ παραμεινὲν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου για μέρες ἐπὶ τοῦ ξύλου. Καὶ τὸ τίμο σῶμα του εὐωδίαζε δίχως νὰ ὑποστῆ ἀλλοιώσεις, ὅπως ὑφίστανται τὰ νεκρὰ σώματα ὅταν αὐτὰ ἀποσυντίθενται. Κι ἀφοῦ παρῆλθαν κάμποσες μέρες, ἐδόθη ἐκ νέου διαταγὴ νὰ ἀποκόψουν τὴν μακαρία κεφαλὴ τοῦ Ἱεράρχη κι ἔτσι κι ἔγινε. Κατόπιν, τὴν μετέφεραν μαζί με ἄλλες κεφαλὰς ἐπαναστατῶν στὴν ὁμορὴ πόλη τῶν Τρικάλων, τὶς ὁποῖες ἔστησαν στὴ σειρὰ σὲ δημόσια θεὰ με σκοπὸ τὸν ἐκφοβισμό τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν και με κατεύθυνση πρὸς τὴ Δύση. Ὡστόσο, ἡ κεφαλὴ τοῦ ἁγίου θαυματουργικὰ στρεφόταν πρὸς τὴν Ἀνατολὴ και τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ γεγονός ἐπαναλαμβάνονταν ἐπὶ μέρες.

Κατ' οἰκονομία Θεοῦ, βρέθηκε στὰ Τρίκαλα ὁ τότε Ἠγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουσίου, ὁ ὁποῖος μόλις ἀντίκρισε ἰδίους ὄμμασι τὸ θαῦμα τοῦτο, ἀποφάσισε νὰ πάρει τὴν πολῦτιμη και ἱερὰ κεφαλὴ τοῦ ἁγίου ἀπὸ τοὺς ἀπίστους και νὰ τὴ μεταφέρει στὸ Μοναστήρι. Ἐκλείσει τότε συμφωνία με ἕναν Ἀλβανὸ προσφέροντάς του πενήντα γρόσια προκεκμένου νὰ κλέψει τὴ θαυματουργὸ κεφαλὴ τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ και νὰ τὴ φέρει πίσω. Πράγματι, ἐκεῖνος, ἀφοῦ δέχθηκε τὴν πρόταση και τὰ χρήματα τοῦ Ἠγουμένου, παραφύλαγε μέρα και νύχτα τὸ σημεῖο ὅπου ἐκτίθεντο ὡς τρόπαια οἱ κεφαλὰς τῶν Χριστιανῶν ἱερωμένων και λαϊκῶν, μαζί και ἡ κεφαλὴ τοῦ Νεομάρτυρα Σεραφεῖμ και ὅταν ἀντιλήφθηκε ὅτι οἱ φύλακες ἀποκοιμήθηκαν, τότε εὐθὺς κατέβασε τὴν τιμία κεφαλὴ ἀπὸ τὸ ξύλο, ἀλλά, καθὼς βιαζόταν ὁ ἴδιος, τοῦ ἔπεσε τὸ ξύλο ἀπὸ τὰ χέρια και ὁ θόρυβος πού προκλήθηκε ξύπνησε τοὺς φύλακες. Ἐκεῖνος, ὡστόσο, δίχως νὰ χάσει χρόνο ἄρπαξε γρήγορα τὴν κεφαλὴ τοῦ ἁγίου

⁹ *Νέον Μαρτυρολόγιον*, σ. 65.

¹⁰ Σύμφωνα με ἄλλους ἀπαχρονίστηκε. Βλ. λεπτομερῶς Σ. Νανάκου, *Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυρ Σεραφεῖμ*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων, (Καρδίτσα: 2002^ε) 51, ὑποσημ. 28.

¹¹ *Πρὸς Ρωμαίους*, 8, 35.

ἀπὸ τὶς τρίχες καὶ ἄρχισε νὰ τρέχει προκειμένου νὰ διαφύγει τῆς σύλληψης ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ὅταν ἔφτασε στὴ γέφυρα τοῦ Πηνειοῦ, ἀντιλαμβάνομενος ὅτι τὸν πλησίαζαν ἀπειλητικὰ οἱ φύλακες, ἀποφάσισε νὰ ρίξει τὴν κεφαλὴ μέσα στὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ παρὰ νὰ πέσει στὰ μiasμένα χέρια τῶν ἀλλοθρήσκων. Ὁ συναξαριστὴς τοῦ ἀγίου ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθεια τοῦ ιστορικοῦ αὐτοῦ γεγονότος κι ἔτσι, οἱ φύλακες γύρισαν πίσω ἄπραγοι δίχως τὴν ἀποκεκομμένη κεφαλὴ τοῦ Νεοϊερομάρτυρος Σεραφεῖμ. Κάτω ἀπὸ τὴ γέφυρα τοῦ Πηνειοῦ καὶ γιὰ ἀρκετὲς μέρες κάποιοι ντόπιοι ψαράδες εἶχαν τοποθετήσει ὄρθια δίχτυα ἀπὸ τὴ μία ὄχθη ἕως τὴν ἄλλη μὲ σκοπὸ νὰ πιάσουν ψάρια. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ψαράδες ἕνα βράδυ εἶδε ἔντρομος μία πύρινη στίλη νὰ ὑψώνεται μέχρι τὸν οὐρανὸ καὶ ἄκουσε συγχρόνως οὐράνιες ψαλμωδίες. Μὲ τὸ πρῶτο πρῶινὸ φῶς διηγήθηκε τὸ θαυμαστὸ φαινόμενο στὸν ἕτερο ψαρᾶ καὶ μὲ τὸ πού ἔπεσε ἡ νύκτα ἐγιναν καὶ οἱ δύο αὐτόπτες μάρτυρες τοῦ ἰδίου θαύματος. Τὴν ἐπομένη ἡμέρα, καὶ καθὼς ἡ χαρὰ καὶ τὸ δέος εἶχαν διαδεχτεῖ τὸν φόβο, πλησίασαν τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ μὲ περισσὴ εὐλάβεια παρέλαβαν τὴν τιμὰ κεφαλὴ ἀπὸ τὰ δίχτυα καὶ τὴν μετέφεραν στὴν Ἱερὰ Μονὴ Δουσίκου, ὅπου ὁ Ἡγούμενος τοὺς εὐχαρίστησε δίδοντάς τους πενήντα γρόσια.

Μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης Θεωνᾶ ἡ κάρα τοῦ Νεομάρτυρος Σεραφεῖμ παραδόθηκε στὴν Ἱερὰ Μονὴ Κορώνης, στὴν ὁποία εἶχε διακονήσει ὁ ἅγιος ὡς Μοναχὸς καὶ Ἡγούμενος. Ἀπὸ τότε μέχρι καὶ σήμερα ἐντὸς ἀσπμείας, περιτέχνης λειψανοθήκης εὐρίσκεται ἡ τιμὰ κάρα θαυματουργοῦσα καὶ εὐωδιάζουσα. Ἐλευθερώνει ἀπὸ ὅλα τὰ νοσήματα ἐκεῖνων πού προσέρχονται μὲ ζέση πίστεως. Ὁ ἅγιός μας λατρεύεται ὡς ἱαματικός, ἀφοῦ θεωρεῖται ἀπὸ παλιὰ θαυματουργὸς στὴ θεραπεία τῆς πανώλης καὶ κάθε ἄλλης λοιμικῆς ἀσθένειας. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπηρέασε σημαντικὰ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ ἀγίου, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο¹².

Μέσα στὸ βαθὺ κι ἀδιαπέραστο σκοτάδι τῆς σκλαβιάς, ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ μαζὶ μὲ τὴ λοιπὴ χορεία τῶν Νεομαρτύρων ἔλαμπαν ὡς ὀλόφωτες λαμπάδες Χριστοῦ μὲ ἀναστάσιμο καὶ ἐλπιδοφόρο θεῖο φῶς γιὰ ὅλους τοὺς δοκιμαζόμενους τότε Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἀντλοῦσαν δύναμη καὶ κουράγιο ἀπὸ τὸν ἀκέραιο χαρακτήρα τους, τὴν ἀκλόνητη πίστη τους καὶ τὸν ἐνθουσιαστικὸ ζῆλο πού διακατεῖχε ὅλους αὐτούς, πού μαρτύρησαν γιὰ τὸν στέφανο τῆς ἀθανασίας! Ἡ θυσία τους ὡς ἀνώτατη πράξη ἱερᾶς προσφορᾶς ἦταν μία θαυραλέα καὶ ἐνσυνειδητὴ ἐπιλογὴ πού ἀποτέλεσε τὴν πνευματικὴ τους κορύ-

¹² Βλ. γενικὰ Β. Πάνου, «Σεραφεῖμ», *ΘΗΕ*, ἐπιμ. ἐκδ. Ἀ. Π. Λυγγούρης, τόμ. 11, (Αθήναι: 1967), σσ. 52-54, Μ. Λάγγη, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. 12, (Αθήναι: 1974), σ. 147.

φωση. Με άλλα λόγια, θα μπορούσαμε να ποῦμε ὅτι ἡ ὁμολογία τους ἦταν ἓνα εἶδος ἀντίστασης γιὰ τὸν ὑπόδουλο ἑλληνικὸ λαό, γιατί πραγματικὰ τὸν ἀφύπνισαν, τὸν ἐμψύχωσαν καὶ τοῦ ἐνέπνευσαν τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐλευθερία. Γιατὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε τέτοιες δοκιμασίες καὶ αἱματηρὰ μαρτύρια;

Τὴν ἀπάντησι μᾶς τὴ δίδει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης: «*Διὰ ποία αἰτία εὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ γίνωνται οἱ Νεοὶ Μάρτυρες εἰς τοὺς τωρινούς καιρούς;*» καὶ ὁ ἴδιος ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἀπάντησι: «*Ἀποκρίνομαι, ὅτι διὰ πέντε τινά:* α) *Διὰ νὰ ἦναι ἀνακαινισμὸς ὅλης τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως.* β) *Διὰ νὰ μένουν ἀναπολόγητοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως οἱ ἀλλόπιστοι.* γ) *Διὰ νὰ ἦναι δόξα μὲν καὶ καύχημα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔλεγχος δὲ καὶ κατασχύνῃ τῶν ἑτεροδόξων.* δ) *Διὰ νὰ ἦναι παράδειγμα ὑπομονῆς εἰς ὅλους τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανούς, ὅπου τυραννοῦνται ὑποκάτω εἰς τὸν βαρὺ ζυγὸν τῆς αἰχμαλωσίας,* ε) *δὲ καὶ τελευταῖον, διὰ νὰ εἶναι θάρρος, καὶ παρακίνησις εἰς τὸ νὰ μιμηθῶν διὰ τοῦ ἔργου τὸ μαρτυρικὸν τους τέλος*»¹³.

Ἀδιαμφισβήτητα, οἱ Νεομάρτυρες μὲ τὸ τίμιο αἷμα τους εὐαρέστησαν τὸ Χριστό, ἐξέπληξαν τοὺς ἀγγέλους, εὐφράναν τοὺς ἀγίους, ταπεινώσαν τοὺς δαίμονες, ἐλύπησαν τοὺς ἀλλόπιστους, παρηγόρησαν τοὺς ἐν θλίψει ἀδελφούς, ἐχαροποίησαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία στερεώθηκε μὲ τὸ αἷμα τους καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ἡ Ἐκκλησία στεφανώνει καὶ τιμᾷ τὴ μνήμη τους σύμφωνα μὲ τὸν Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη¹⁴. Μάλιστα, ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τὴν ὑπαρξὴ τῶν Νεομαρτύρων «*θαῦμα παρόμοιον ὡσάν νὰ βλέπη τινὰς μέσα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ χειμῶνος ἐαρινὰ ἀνθήν καὶ τριαντάφυλλα· μέσα εἰς τὴν βαθυτάτην νύκτα ἡμέραν καὶ ἥλιον· ἐν καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας νὰ βλέπη ἐλευθερίαν*»¹⁵.

Τὸ χῶμα ὁλόκληρης τῆς Ἑλλάδας τότε ποὺ ὅλα τὰ ἔσκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά ἔχει ποτιστεῖ ἀπὸ τὴν ἱερὰ θυσία τῶν Νεομαρτύρων. Ἡ θυσία τους αὐτὴ γιὰ τὴν ὀρθόδοξη πίστι πρέπει νὰ ἀποτελεῖ δίδαγμα γιὰ ὅλους ἐμᾶς τοὺς σύγχρονους Ἕλληνες. Τὴν ἰσόβια καὶ μόνιμη ὁμολογία τοῦ ἁγίου Ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καλούμεθα ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο νὰ ἀκολουθήσουμε ὅλοι μὲ τὶς ἐξῆς φράσεις του: «*Μετὰ παρησίας τὴν πίστιν ὁμολογῶμεν... ἅπαντα μετὰ πολλῆς τῆς σοφίας καὶ τῆς παρ-*

¹³ Α. Παπαδοπούλου, «Θεολογία ἀρχαίων καὶ νέων Μαρτυρολογίων», *Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη: 17-19 Νοεμβρίου 1986), σ. 149.

¹⁴ Χρ. Κρικιάνη, «Ὁμολογιακός-Χριστοκεντρικὸς χαρακτήρας τῶν μαρτυρίων τῶν Νεομαρτύρων», *Ἕλληνες Νεομάρτυρες 1453-1821*, Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Λιδωρική: 29-30 Μαΐου 1997) σ. 80.

¹⁵ Ἰω. Αναστασίου, «Εἰσαγωγικὰ γιὰ τὴ μελέτη τῶν Νεομαρτύρων», *Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη: 17-19 Νοεμβρίου 1986), σ. 37.

ρησίας τὰ τῶν Χριστιανῶν ἀνυμνῶμεν... μὴ διὰ ρημάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τοῦτο ποιῶμεν καὶ βίον ἄξιον τῆς ὁμολογίας διὰ πάντων τὸν Δεσπότην ἡμῶν δοξάζοντες ἀπολαύσωμεν καὶ τῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς ἐκεῖ τιμῆς»¹⁶. Μαρτύριο, λοιπόν, μαρτυρία ὑπὲρ Χριστοῦ κάποτε αἱματηρή, στὶς μέρες μας ὡστόσο μαρτυρία ἀναίμακτι... Ζωή, Σταυρός, Ἀνάστασι, θέωσι αὐτὰ εἶναι τὰ συνθήματα τῆς Ὁρθοδοξίας.

Κατακλείοντας, νὰ εὐχρηθῶμε ὅπως ἡ αἱματηρὴ αὐτοθυσία τῶν ἁγίων μορφῶν τῶν Νεομαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας μας σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ μελέτη τῶν Μαρτυρολογίων τους νὰ συμβάλουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο στὴν ἐξύψωσι τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὅλων μας καὶ νὰ ἀποτελοῦν φωτεινὸ ὁδοδείκτη στὴν ἐπίγεια ζωὴ μας. - ΑΜΗΝ.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀναστασίου Ἰ., *Βιβλιογραφία τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, (Θεσσαλονίκη: 1979).

Ἀναστασίου Ἰω., «Εἰσαγωγικὰ γιὰ τὴ μελέτη τῶν Νεομαρτύρων», *Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη: 17-19 Νοεμβρίου 1986).

Βαρβούνη Μ., «Τὸ τραγούδι τοῦ ἐπισκόπου Φαναρίου Σεραφεῖμ», *Παρνασσὸς* 30, ἀρ. 2, (Ἀθήνα: Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 1988), σσ. 197-216.

Βαρβούνη Μ., «Δημιῶδεις ἀγιολογικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Καρδίτσας», *Α΄ Συνέδριο Μελετῶν Καρδίτσας, Πρακτικά*, (Ἀθήνα: 12-13 Ὀκτωβρίου 1991), σσ. 171-182.

Βαρβούνη Μ., «Ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου Σεραφεῖμ στὸ θεσσαλικὸ χῶρο», *ΑΘΜ* 10, (Βόλος: 1992), σσ. 41-53.

Βέη Ν., «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Φαναρίου τῆς Θεσσαλίας», *ΒΧ* 20, (Ἀθήνα: 1913), σσ. 57-61.

Βελανιδιώτη Ἰ., *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, τόμ. 1, (Βόλος: 1947).

Βλάχου Τ., *Ἡ ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων, (Θεσσαλονίκη: 2012).

Κρικῶνη Χρ., «Διονύσιος Β΄, "Ὁ Φιλόσοφος", Μητροπολίτης Λαρίσης-Τρίκκης. Πρωτοπόρος ἀγωνιστῆς τῆς Ἑλληνικῆς Παλλιγενεσίας στὴ Δυτικὴ Θεσσαλία», Πρακτικὰ 4ου Συμποσίου Τρικαλινῶν Σπουδῶν (Τρίκαλα, 8-10 Νοεμβρίου 1996), *Τρικαλινὰ* 17, (Τρίκαλα: 1997).

¹⁶ Χρ. Κρικῶνη, ὅπ. παρ., σ. 80.

Κρικιώνη Χρ., «Όμολογιακός-Χριστοκεντρικός χαρακτήρας τῶν μαρτυριῶν τῶν Νεομαρτύρων», *Ἑλληνες Νεομάρτυρες 1453-1821*, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Λιδωρίκι: 29-30 Μαΐου 1997).

Λάγγη Μ., *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. 12, (Ἀθῆναι: 1974).

Νανάκου Σ., *Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυς Σεραφεῖμ, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων*, (Καρδίτσα: 2002ε).

Νέον Μαρτυρολόγιον, ἥτοι Μαρτύρια τῶν Νεοφανῶν Μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφοροῦς καιροῦς, καὶ τόπους μαρτυρησάντων. Συναχθέντα ἐκ διαφορῶν Συγγραφέων, καὶ μετ' ἐπιμελείας ὅτι πλείστης διορθωθέντα, Ἐν Ἀθήναις, 1856, σ. 63.

Πάνου Β., «Σεραφεῖμ», *ΘΗΕ*, ἐπιμ. ἐκδ. Α. Π. Λυγγούρης, τόμ. 11, (Ἀθῆναι: 1967) στ. 52-54.

Παπαδοπούλου Α., «Θεολογία ἀρχαίων καὶ νέων Μαρτυρολογίων», *Εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη: 17-19 Νοεμβρίου 1986), σ. 149.

Σδρόλια Στ., «Συμβολὴ στὴν εἰκονογραφία τῶν Ἀγρωφωτῶν νεομαρτύρων Σεραφεῖμ, Δαμιανοῦ καὶ Μιχαήλ», *ΕΚΜ 3*, (Καρδίτσα: 1997), σσ. 59-86.

Στεργιούλη Χ., «Οἱ Ἅγιοι τῆς Θεσσαλίας. Ἀγιολογικά καὶ Λειτουργικά χειρόγραφα καὶ κείμενα. Ἅγιος Σεραφεῖμ, Ἀρχιεπ. Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου († 1601)», *ΘΗ 39*, (Λάρισα: 2001), σσ. 355-356.

ΑΓΙΟΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΒΙΟ ΤΟΥ

Ὁ σύγχρονος θεολόγος καὶ Ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας μας Νικόλαος, Ἐπίσκοπος Ἀρχίδος, σημειώνει τὰ ἑξῆς: «Υπάρχουν τρεῖς μορφές ἀξιόπαινου ζήλου: ὁ ζῆλος γιὰ νά καθαριστοῦμε ἀπὸ τίς ἁμαρτωλές ἐπιθυμίες καὶ σκέψεις μας, ὁ ζῆλος γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς Πίστεως καὶ ὁ ζῆλος γιὰ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ». Ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος, Ἐπίσκοπος Μεδιολάνων ὑπῆρξε ἕνας τέτοιος ἔνθεος ζηλωτής. Ἦταν ἕνας ὀλοκληρωμένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν ἅγιος εἶναι ὁ ξεχωρισμένος ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ ἀφιερωμένος στὸν Θεό, τότε ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος εἶναι ἕνας ἰσχυρὸς ἐκφραστής αὐτῆς τῆς πραγματικότητος. Καὶ σέ ὅλη τὴν πορεία τῆς ζωῆς του βλέπουμε τὴν φανέρωση αὐτοῦ τοῦ ζήλου καὶ τὴν θυσιαστικὴ προσίλωσή του στὸν Θεό καὶ στίς εὐαγγελικὲς ἐντολές.

Γεννήθηκε 349 στά Τρέβηρα (σημερινὸ Trier τῆς Γερμανίας), ὅπου ὁ συνώνυμος πατέρας του ὑπηρετοῦσε ὡς ἑπαρχος τῆς Γαλατίας. Μὲ τὴν πιστὴ χριστιανὴ μητέρα του, ἀπέκτησαν τρία παιδιά, τὰ ὁποῖα τιμῶνται ὡς Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας. Τὸν Σάτυρο ὁ ὁποῖος ἐκοιμήθη πρῶτος καὶ νέος, τὴν Μαρκελλίνα, ἡ ὁποία χειροθετήθηκε παρθένη ἀπὸ τὸν Πάπα Ἅγιο Λιβέριο τὰ Χριστούγεννα τοῦ 353 καὶ τελευταῖο τὸν Ἀμβρόσιο, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε περὶ τὸ 340 μ.Χ. Λόγω τοῦ θανάτου τοῦ πατέρα του ἐπέστρεψαν στὴν Ρώμη, ὅπου καὶ κατὰγονταν καὶ ἀνῆκαν στὴν ἀριστοκρατία, ὡς οἰκογένεια συγκλητικῶν. Ἐκεῖ ἔλαβε σπουδαία μόρφωση, ἀλλὰ κυρίως διακρίθηκε στὴν ρητορικὴ. Διεκρίνετο μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του ὄχι μόνον γιὰ τὴν μεγάλη του ἐπιμέλεια καὶ ἐπίδοση στὴν ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, τῆς φιλοσοφίας, τῶν νομικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐγκυκλίων μαθημάτων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ σεμνὸ καὶ σοβαρὸ του ἦθος. Γενικότερα, ἡ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου ὁμοιάζει σέ πολλὰ

σημεία μέ αὐτήν τῶν Ἁγίων Τριῶν Ἱεραρχῶν Βασιλείου, Γρηγορίου καί Χρυσοστόμου.

Δύο θαυμαστά γεγονότα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, προεικόνισαν τό θέλημα καί τήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιά τήν μελλοντική του διακονία. Ὅταν ὁ Ἀμβρόσιος ἦταν βρέφος σπίν κούνια, ἕνα σμῆνος μέλισσες τόν τριγύρισε, εἰσπῆλθε στό στόμα του ἀφήνοντας λίγο μέλι καί δίχως νά τόν βλάψει, ἀνέβηκε στόν οὐρανό. Μικρό παιδί ἐπίσης βλέποντας κάποτε τήν ἀδελφή του Μαρκελλίνα, νά ἀσπάζεται τό χέρι ἑνός Ἐπισκόπου τῆς ἔδωσε καί τό δικό του, λέγοντας: «Φίλιππε καί τό δικό μου χέρι, διότι καί ἐγώ πρόκειται νά γίνω Ἐπίσκοπος». Αὐτή, ὅπως ἦταν φυσικό, τόν μάλωσε μῖν μπορώντας νά ἀντιληφθεῖ τήν προφητεία του.

Μετά τίς σπουδές του στή Ρώμη μετέβη στά Μεδιόλανα, τό σημερινό Μιλάνο καί ἐργάσθηκε ὡς συνήγορος. Ἡ ἐκτίμησι καί ἡ ἀγάπη γιά τό πρόσωπό του ἦταν καθολική. Γιά τόν λόγο αὐτό ὁ Αὐτοκράτορας τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας Οὐαλεντιανός Α΄ τόν διόρισε νεώτατο, τό ἔτος 370, Διοικητή τῶν ἐπαρχιῶν Λιγυρίας καί Αἰμιλίας μέ ἔδρα τὰ Μεδιόλανα. Τήν ἐποχή τοῦ Ἀμβροσίου καί ἕως τό 404 μ.Χ. τό Μιλάνο ἦταν ἡ ἔδρα τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορικῆς κυβέρνησης. Ἐκκλησιαστικά δέ, ὁ ἐκάστοτε Ἐπίσκοπος Μεδιολάνων ἔλεγχε οὐσιαστικά ὁλόκληρη τήν Βόρεια Ἰταλία. Ὅταν ἀνέλαβε τήν διοικητική θέσι του, ὁ βασιλικός ἐπίτροπος Πρόβος, ἄκων προφητεύων, εἶπε στόν Ἀμβρόσιο: «Πᾶρε τήν ἐξουσία, πού σοῦ ἔδωσε ὁ Βασιλιάς καί κυβέρνησε τόν λαό ὄχι ὡς κριτής ἀλλά ὡς Ἐπίσκοπος». Μέ τά λόγια αὐτά ὁ Πρόβος ἐννοοῦσε, νά κυβερνᾷ τόν λαό μέ ἐπιείκεια καί ὄχι μέ ἀδιάκριτη αὐστηρότητα. Καί πράγματι ὁ Ἀμβρόσιος δέν διέψευσε τίς προσδοκίες τοῦ Αὐτοκράτορος καί τοῦ λαοῦ, διότι κυβερνοῦσε μέ σοφία, σύνεσι καί διάκρισι. Γιά ὅλο τόν λαό ἀποτελοῦσε τό ἀντικείμενο τῆς κοινῆς ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης.

Ἦταν τό ἔτος 374. Ὁ Ἀμβρόσιος κατά τήν συνήθεια τῆς ἐποχῆς παρέμενε κατεχόμενος, ἄν καί ζοῦσε ὡς πιστός χριστιανός. Συνέβηκε τότε ὁ θάνατος τοῦ ἀρειανόφρονος Ἐπισκόπου Μεδιολάνων καί λίγο νωρίτερα τοῦ ἐξορίστου Ὁρθόδοξου Ἐπισκόπου. Οἱ χριστιανοί, διαιρεμένοι σέ Ὁρθόδοξους καί Ἀρειανούς, ἐπιθυμοῦσαν νά ἐπιβάλλουν σπίν Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων τό θέλημά τους γιά τήν διαδοχή. Καθώς τά πνεύματα εἶχαν ὀξυνθεῖ καί ἀναμένονταν ταραχές ὁ Ἀμβρόσιος ὡς διοικητής πῆγε σπίν ἀγορά καί μίλησε στόν λαό. Ἐνῶ τόν ἄκουγαν ἡσυχάζοντας λίγο, μιά παιδική φωνή ἀκούσθηκε «ὁ Ἀμβρόσιος Ἐπίσκοπος». Ἦταν θεία ἔμπνευσι, καθῶς σύσσωμοι Ὁρθόδοξοι καί αἰρετικοί ἄρχισαν ὅλο καί ἐντονότερα νά ἐπαναλαμβάνουν τήν θεία ἐντολή: «ὁ Ἀμβρόσιος Ἐπίσκοπος».

Ὁ Ἀμβρόσιος βρέθηκε σέ δύσκολη θέση γιά τήν ἀπροσδόκητη ἐξέλιξη. Ἡ παράδοση ἀναφέρει, ὅτι ἀποφάσισε νά φύγει μακριά ἀπό τά Μεδιόλανα. Ἀλλά ὁμως ἐνῶ περπάτησε ὅλη τήν νύκτα, τό πρωί βρέθηκε πάλι ἔξω ἀπό τήν πύλη τῆς πόλεως. Τό γεγονός αὐτό εἶναι φιλοτεχνημένο καί στήν λάρνακα τοῦ Ἀγίου. Οἱ χριστιανοί πού τόν ἀναζητοῦσαν, τόν βρῆκαν καί τόν ὀδήγησαν στούς Ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι μέσα σέ ὀκτώ μέρες τόν βάπτισαν καί τόν χειροτόνησαν Ἐπίσκοπο Μεδιολάνων στίς 7 Δεκεμβρίου τοῦ 374, ἡμερομνία πού τιμᾶται καί ἡ μνήμη του κατ' ἔτος. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀπό τήν Καισάρεια, σέ σχετική ἐπιστολή του πρὸς τόν Ἀμβρόσιο, τόν ἐνθαρρύνει ὑπογραμμίζοντας ὅτι ὁ Θεός τόν ἐξέλεξε ἀπό τήν γενεά του, προκειμένου νά Τόν εὐαρεστήσει, ὡς Ἐπίσκοπος καί διάδοχος τῶν Ἀποστόλων. Καί στή συνέχεια τόν παροτρύνει μέ τά λόγια «ἀγωνίζου τόν καλόν ἀγῶνα τῆς πίστεως, διόρθωνε τά ἀρρωστήματα τοῦ λαοῦ, ἐάν τυχόν ἄγγιξε κανέναν τό πάθος τῆς ἀρειανῆς μανίας. Ἀνανέωσε τά ἀρχαῖα ἴχνη τῶν πατέρων».

Μετά τήν ἀνάβασί του στόν ἀρχιερατικό θρόνο ἐπιδόθηκε στήν συστηματική μελέτη τῆς χριστιανικῆς ἀλλά καί τῆς φιλοσοφικῆς γραμματείας. Ἡ ἐμβάθυνση στήν Ἁγία Γραφή, ἡ γνώση τῶν συγχρόνων του μεγάλων ἐλλήνων Πατέρων καί κυρίως τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀπό τοῦ ὁποίου τήν σκέψη καί τά συγγράμματα ἐπηρεάστηκε ἰδιαίτερως, σέ συνάφεια μέ τήν γνώση τῶν πρό αὐτοῦ λατίνων Πατέρων καί τῶν συγγραφέων, τόν ἀνέδειξαν Πατέρα καί Διδάσκαλο τῆς Ἐκκλησίας. Στήν ἐπαφή του μέ τήν ἐλληνόφωνη θεολογική γραμματεία, πέρα ἀπό τήν γνώση τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, τόν βοήθησε πολύ ὁ Πρεσβύτερος Σιμπλικιανός, ἓνας σπουδαῖος θεολόγος τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὁποῖος ἦταν καί πνευματικός καθοδηγός καί πατέρας του. Διάβαζε σιωπηλά, πράγμα ἀσυνήθιστο γιά τήν ἐποχή του καί προτιμοῦσε νά γράφει ὁ ἴδιος τά ἔργα του, παρὰ νά χρησιμοποιεῖ γραμματεά.

Ἡ ἐσωτερική πνευματική ἐργασία ἀποτελεῖ βασική προϋπόθεση γιά μιὰ εὐδόκημη ἐκκλησιαστική διακονία. Καί αὐτό τό εἶχε καταλάβει καλά ὁ Ἀμβρόσιος. Ζοῦσε λιτότατα μέ διαρκή νηστεία, ὅλη τήν ἐβδομάδα, ἐκτός Σαββάτου καί Κυριακῆς καί ἐργαζόταν στήν ἀδιάλειπτη προσευχή. Μιμούμενος τόν Δεσπότη Χριστό στήν ἀκτημοσύνη μοίρασε τήν μεγάλη πατρική του περιουσία διανέμοντας στούς φτωχοῦς τά χρήματά του καί ἀφιερώνοντας τά ἀκίνητα γιά τίς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας. «Δέν θά μπορούσα, ἔλεγε, νά ἀνέβω στόν ἐπισκοπικό θρόνο, ἂν ἐνιωθα ἐπάνω μου τό βᾶρος ἔστω καί ἐνός νομίματος». Δέν εἶναι τυχαῖο, ὅτι στούς ὕμνους ἀλλά καί στό Συναξάριο τοῦ Μηναίου τοῦ Δεκεμβρίου, ὁ Ἅγιος ἀποκαλεῖται κυρίως μέ τόν ὄρο «Ὅσιος», κάτι πού δέν

συνηθίζεται στήν μνήμη τῶν Ἁγίων Ἱεραρχῶν. Τό ὄνομά του πάλι συναντᾶται στό Τριώδιο καί συγκεκριμένως τό Σάββατο τῆς Τυρινῆς, ὅταν ἐορτάζουμε ὄλους τοὺς ἐν ἀσκήσει διαλάμπαντες Ὅσιους. Διότι ἔζησε ὡς Μοναχός ἀλλά καί προώθησε τὸν ὀργανωμένο μοναστικὸ βίον καί μάλιστα καί τὸν γυναικεῖο μέ τὴν συνεργασία τῆς ἀδελφῆς του Μαρκελλίνας. Γι' αὐτὸ καί ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του προβάλλουν τὴν ἐν Χριστῷ παρθενία καί μοναχικὴ ὁδὸ, δίδοντας ἐξ ἐμπειρίας δικῆς του πολὺτιμες συμβουλές σέ ὅσους ζοῦν τὸν μοναχικὸ βίον. Κοσμεῖτο καί καλλιεργοῦσε τίς μοναχικὲς λεγόμενες ἀρετές, στοιχώντας στὸν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ὑποπιᾶζω τὸ σῶμα μου καί δουλαγωγῶ, μίποτε ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι» (Α΄ Κορ. 9,27).

Ὁ Θεὸς ἐπιδαψίλευσε πλούσια τὴ χάρι Του στὸν Ἀμβρόσιο, πού τόσο τὸν εὐαρέστησε. Τὸν ἀξίωσε νά καταστῆ αὐτόπτης πλήθους θείων σημείων, ἀλλά καί νά θαυματοουργήσει ὁ ἴδιος. Ἔλαβε τὴν χάρι ἀκόμη καί νεκρούς νά ἀναστήσει, νά ἐκβάλλει δαμόνια, νά θεραπεύσει ἀσθενεῖς, νά βλέπει τὰ μέλλοντα. Κατόπιν θεοσημειῶν ἀποκάλυψε τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Προτασίου, Γερασίου, Ναζαρίου καί Κέλσου.

Ἡ μεγαλύτερη φροντίδα του ὡς Ἐπισκόπου ἦταν νά ἀπαλλάξει τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου, ἡ ὁποία, ἂν καί εἶχε καταδικασθεῖ ἀπὸ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο στήν Νίκαια, ἐξακολουθοῦσε νά ὑφίσταται, κυρίως μέσα ἀπὸ τὴν ὑποστήριξη τῶν Βασιλέων. Παρὰ τὴν ἀριστοκρατικὴ του καταγωγή καί τίς φιλίες του μέ τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ κόσμου, ὑποστήριξε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ἐξουσία. Ὅσο κυβερνοῦσε ὁ Αὐτοκράτορας Οὐαλεντινιανὸς ὁ Α΄ καί ὁ διάδοχός του Γρατιανὸς ἡ Ἐκκλησία ἔζησε εἰρηνικὲς ἡμέρες. Ὅταν ὅμως ὁ Οὐαλεντιανὸς πέθανε, τὴν ἐξουσία ἀσκούσε ἡ χήρα του Ἰουστίνα, ἡ μητέρα τοῦ ἀνιψίου Αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ Β΄, ἡ ὁποία ἐξεδήλωσε τὴν πίστη της στὸν Ἀρειανισμό, ἐπιηρεάζοντας καί τὸν γιό της. Τό 385 ἡ Ἰουστίνα ζήτησε πρῶτα μικρὸ Ναό, γιὰ νά τὸν χρησιμοποιοῦν οἱ Ἀρειανοί, ἀλλά ὁ Ἅγιος ἀντιστάθηκε λέγοντας στοὺς βασιλικούς ἀπεσταλμένους: «Υπάγετε, εἶπατε τῷ κυρίῳ ἡμῶν, “τά τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καί τά τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ”. Στόν Αὐτοκράτορα ἀνήκουν τά ἀνάκτορα καί στὸν Ἱερέα ὁ Ναός. Ἐνας Ἐπίσκοπος ποτέ δέν παραδίδει τὸν Ναὸ τοῦ Κυρίου!». Ἀργότερα ἡ Βασίλισσα ἀπαιτοῦσε ἐπιτακτικὰ ἀπὸ τὸν Ἅγιο νά παραχωρήσει τὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ στοὺς Ἀρειανούς, προκαλώντας σύγχυση στὸν λαὸ καί συμπλοκές μεταξύ τῶν Ὀρθοδόξων καί τῶν ἀπεσταλμένων στρατιωτῶν. Μέ τὴν παρέμβαση τοῦ Ἀμβροσίου εἰρήνευσαν: «Δέν ἤλθαμε στὸν Ναὸ, εἶπε ὁ Ἐπίσκοπος, γιὰ νά πολεμήσουμε ἀλλὰ γιὰ νά προσευχηθοῦμε. Θά

προσευχηθοῦμε, χωρίς νά φοβηθοῦμε. Σᾶς ἱκετεύουμε Αὐτοκράτορα Αὐγουστε, δέν σᾶς πολεμοῦμε. Δέν σᾶς φοβοῦμεθα, ἀλλά σᾶς παρακαλοῦμε». Τέλος τό 386 ὁ νεαρός Αὐτοκράτορας ἐπέμενε ξανά νά δοθεῖ ἕνας Ναός στους Ἀρειανούς. Ὁ Ἅγιος παραμένοντας κλεισμένος στόν Ναό γιά ἡμέρες, μαζί μέ πολύ κόσμο, μέ θαυμαστί παρηγορία ἀρνήθηκε τό αἴτημά του καί τοῦ διεμήνυσε, ὅτι «ὑποτάσσομαι στόν Αὐτοκράτορα, δέν τοῦ ἐκχωρῶ ὅμως τίποτα. Ὁ Αὐτοκράτορας πρέπει νά εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί οὐχί ὑπέρ τίν Ἐκκλησίαν». Ἀντιστάθηκε θαρραλέα ὑποστηρίζοντας τά δίκαια τῆς Ἐκκλησίας, λέγοντας: «Ὅταν ὁ ἀσεβῆς βασιλεὺς Ἀχαάβ, ζήτησε ἀπό τὸν Ναβουθὰν νά τοῦ παραδώσει τὸν ἐκ πατρικῆς κληρονομίας ἀμπελῶνα, ὁ Ναβουθὰν ἀρνήθηκε. Ἔτσι καί ἐγὼ ἀρνοῦμαι νά παραδώσω τὴν κληρονομία τοῦ Χριστοῦ, τὴν κληρονομία τῶν πατέρων μου. Ἐγὼ θεληματικά δέν βγαίνω. Δέν παραδίνω τὴν μάνδρα τῶν λογικῶν προβάτων, πού μοῦ ἐμπιστεύτηκε ὁ Κύριος ἔστω καί ἂν πρόκειται νά χύσω τό αἷμα μου, εἴτε ἀπὸ τὴν λόγην, εἴτε ἀπὸ τό ξίφος πού θά μέ ἀποκεφαλίσετε». Ὅλο αὐτό τό πλῆθος τῶν πιστῶν, μέ ὄπλο τό γεμάτο ἔνθεο ζῆλο κήρυγμα τοῦ Ἀμβροσίου, τοὺς ὕμνους καί τίς προσευχές, παρέμεινε κλεισμένο στόν Ναό, πού εἶχαν κυκλώσει τά στρατεύματα τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαῖων μέχρι τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ, ὅποτε ἀπεσύρθη τό διάταγμα.

Τότε ἡ Ἰουστίνα τὸν ἀπέιλιψε μέ ἐξορία. Κλῆρος καί λαός καί ἰδιαιτέρως οἱ πτωχοὶ τὸν ὑπερασπίστηκαν μέ μεγάλη ἀφοσίωσι. «Μέ προστατεύουν οἱ προσευχῆς τῶν φτωχῶν» ἔλεγε. Τό θαυμαστό εἶναι ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἀμβροσίου, ἐξορίσθηκε ὁ γαιοκτῆμονας Εὐθύμος, ὁ ὁποῖος εἶχε διαταχθεῖ καί καιροφυλακτοῦσε νά τὸν συλλάβει. Τὴν ἡμέρα πού βρῆκε τὴν κατάλληλη εὐκαιρία, γιὰ νά προβεῖ στὴν σύλληψη τοῦ Ἀμβροσίου, συνέλαβαν τὸν ἴδιο μέ αὐτοκρατορικὴ ἐντολή ἐξαπτίας κάποιου ἀδικήματος πού εἶχε διαπράξει. Μάλιστα, ὀδηγήθηκε στὴν ἐξορία μέ τὴν ἴδια ἄμαξα, πού εἶχε ἐτομάσει γιὰ τὴν ἀναχώρησι τοῦ Ἁγίου. Ἀμετανόητῃ ἡ Βασίλισσα ἀποφάσισε καί πάλι νά τὸν δολοφονήσει. Ὅμως τό χέρι τοῦ δολοφόνου ἔμεινε θαυμαστικῶς παράλυτο, ὥσπου τελικὰ ἡ Ἰουστίνα ἀναγκάσθηκε νά ὑποχωρήσει καί ἔτσι ἐπεκράτησε εἰρήνη στὴν Ἐκκλησία.

Στά συγγράμματα καί στίς ὁμιλίες του, ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος ἀπεδείχθηκε, ἐπὶ 25 ὀλόκληρα χρόνια, ὁ ἀκατάβλητος ὑπέρμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας στή Δύση, μετὰ τὸν Ἅγιο Ἰλάριο, Ἐπίσκοπο Πικταβίου. Κατέστησε τὴν ἐπισκοπικὴ του ἔδρα, τὰ Μεδιόλανα, στά ὁποῖα ἀπὸ τό 381 καί ἐξῆς διέμενε ὁ Αὐτοκράτορας τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας, Μητρόπολη, ὅπου λαμβάνονταν ἀποφάσεις γιὰ ὅλες τίς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεις τῆς Ἰταλίας, τῆς Πανονίας (σημερινῆς Οὐγγαρίας), τῆς Δακίας (σημερινῆς Ρουμανίας) καί τῆς Μακεδονίας.

Όπως ήδη έγγραψαμε, μέ σθένος ἀντιπάχθηκε στήν Αὐτοκράτειρα Ἰουστίνα καί στό περιβάλλον τοῦ νεαροῦ διαδόχου Οὐαλεντιανοῦ Β΄, πού εἶχαν ἀσπασθεῖ τόν Ἀρειανισμό. Προηγουμένως, κατόρθωσε νά ἀποκτήσει τήν ἐμπιστοσύνη τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Δύσης Γρατιανοῦ (375-383), μέ τήν ὑποστήριξη τοῦ ὁποῦοῦ συγκάλεσε τήν Σύνοδο τοῦ Σιρμίου (378), πού ἐξέδωσε διατάγματα ἐναντίον τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Καί ὅταν, μετά τό θάνατο τοῦ ἀρειανόφρονος Οὐάλν (379), ἀνῆλθε στό θρόνο τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ὁ ὀρθόδοξος Μέγας Θεοδόσιος, ὁ ὁποῖος σεβόταν καί ἀγαποῦσε τόν Θεοφόρο Ἱεράρχη, μέ πρωτοβουλία τοῦ Αὐτοκράτορος συνεκλήθη τό 381, στήν Κωνσταντινούπολη ἡ Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδος, πού συμπλήρωσε τό Σύμβολο τῆς Πίστεως καί γενικότερα διεμόρφωσε τό Τριαδολογικό δόγμα. Ταυτοχρόνως, ὁ Γρατιανός, ἀκολουθώντας τήν συμβουλή τοῦ Ἀμβροσίου, συγκάλεσε τήν Σύνοδο τῆς Ἀκουλείας, πού σφράγισε τό τέλος τοῦ Ἀρειανισμοῦ στή Δύση. Μέσα σέ μιὰ δεκαετία ἀπό τήν ἀνοδό του στόν ἐπισκοπικό θρόνο, ὁ Ἀμβρόσιος εἶχε τήν εὐλογία νά γίνει μάρτυρας τῆς ἐδραίωσης τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σέ ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀμβροσίου ἦταν μία συνεχῆς πάλη, ἕνας σκληρός ἀγώνας ἐναντίον τῶν αἱρέσεων, ἐναντίον τῆς προσπάθειας κάποιων νά ἐπανακτήσει ἔδαφος ἡ εἰδωλολατρία καί, ταυτόχρονα, ἡ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων πού ἀναφύονταν ἀπό τίς δύσκολες αὐτές καταστάσεις ἡ τήν αὐθαιρεσία τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐνασχόλησή του αὐτή μέσα στό πλαίσιο τῆς ποιμαντικῆς του διακονίας δημιούργησε τριβές καί συγκρούσεις μέ διάφορα πρόσωπα σέ θέσεις ἰσχύος. Ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος ἦταν ταπεινός ἐναντι τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καί ἄφοβος ἐναντι τῶν ἰσχυρῶν. Στήν ζωή του συνυπῆρχαν σέ θαυμαστί ἐνότητα ἡ πραότητα καί ἡ παρρησία. Εἶχε ἀφοβία, διότι εἶχε τόν φόβο τοῦ Θεοῦ ἐντός του. Τό κίνητρο τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀμβροσίου δέν ἦταν ἡ ἐπιβολή του ἐπάνω στους πολιτειακούς παράγοντες καί τοῦς ἐκάστοτε Αὐτοκράτορες ἐν εἶδει μιᾶς θεοκρατίας, ἀλλά ἡ κατά τό δυνατόν ἀνεμπόδιστη πορεία τῆς Ἐκκλησίας στόν παρόντα κόσμο, προκεκμένου νά ἐκπληρώσει τήν ἀποστολή της. Ταυτόχρονα, ὡς ὑπεύθυνος ἀνθρώπος καί διακεκριμένος πολίτης τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐπιθυμοῦσε τήν ἐξάπλωση τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως στους συμπολίτες του, ἀλλά καί εὐρύτερα τήν ἡθικοποίηση τῆς κοινωνίας μέ βάση τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ. «Γνώριζα τό ζῆλο σου, γι' αὐτό ἐπέμενα νά γίνεις Ἀρχιερέας. Γιὰτρέυε λοιπόν, ὅπως ὀρίζει ὁ Νόμος τοῦ Θεοῦ, τίς ἁμαρτίες μας», τοῦ εἶπε, ὅταν ἀνέλαβε τήν ἐπισκοπική διακονία ὁ Αὐτοκράτορας Γρατιανός. Ἀλλά καί ὁ ἴδιος Αὐτοκράτορας ἔκανε δεκτό τό πρωτοποριακό γιά τήν

έποχί του αΐτημα, νά μίν εκτελοῦνται οί κατάδικοι ἀμέσως μετά τίν καταδίκη τους, ἀλλά μετά τίν παρέλευση μινός, ὥστε νά ἀποφεύγονται δικαστικές πλάνες καί λάθη.

Ἡ ἀνάγκη γιά ἰσορροπία στίς σχέσεις μέ τούς ἰσχυρούς τοῦ κόσμου, πρὸς τό συμφέρον τοῦ λαοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας, δέν τόν ἐμπόδισαν στό νά ἐλέγξει τά λάθη, ἔστω κι ἂν αὐτά τά ἔπραταν οἱ Βασιλεῖς. Πέρα ἀπό ὅσα γράψαμε καί τά ὁποῖα συνέβησαν στό πλαισίω τῆς ὑπεράσπισης τῆς ὀρθῆς πίστεως ἔναντι τῆς κάθε πλάνης, ὁ Ἀμβρόσιος χρειάσθηκε νά ἐλέγξει τόν πανίσχυρο Αὐτοκράτορα Θεοδόσιο, μέ τόν ὁποῖον συνδεόταν φιλικά, ὅταν ἐξέδωσε τίν λανθασμένη ἐντολή, νά σφαγοῦν ἐπτὰ χιλιάδες ἄνθρωποι στόν ἵππόδρομο τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ὁποῖοι εἶχαν προβεῖ σέ ἐξέγερση. Ὅταν ἡ εἶδηση ἔφθασε στά Μεδιόλανα, ὁ Ἀμβρόσιος ἔστειλε προσωπική ἐπιστολή στόν Αὐτοκράτορα, μέ τίν ὁποῖα τοῦ ἔγραφε, μεταξύ τῶν ἄλλων, τά ἑξῆς: «Ὁ ποιμένας πού δέν φροντίζει γιά ἐκεῖνον πού πλανᾶται καί τόν ἀφήνει νά πεθάνει μέσα στήν πλάνη του εἶναι ἔνοχος, γιατί παρέλειψε νά τόν διαφωτίσει. Ξέρω ὅτι ἔχεις φόβο Θεοῦ, ἀλλά, ταυτόχρονα, ἔχεις μιά φυσική ὀρμητικότητα πού χρησιμοποιοῦς ἄλλοτε γιά νά ἐπιβάλλεις τίν εἰρήνη καί ἄλλοτε ἐξάπτεσαι μέχρι ὀργῆς. Ἀλλά αὐτό πού ἔγινε στή Θεσσαλονίκη δέν ἔχει ὅμοιό του στήν μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Τό ἁμάρτημά σου δέν ἐξαλείφεται παρᾶ μέ δάκρυα καί μετάνοια. Οὔτε αὐτοὶ οἱ Ἄγγελοι καί οἱ Ἀρχάγγελοι δύνανται νά τὸ συγχωρήσουν μέ ἄλλον τρόπο. Αὐτὸς ὁ Κύριος δέν συγχωρεῖ παρᾶ μόνον τοὺς μετανοοῦντες. Σὲ συμβουλεύω, σὲ προτρέπω, σὲ παραινῶ. Τίποτε δέν ἔχω ἐναντίον σου, τό γνωρίζεις. Δέν τολμῶ ὅμως νά τελέσω τὸ Μυστήριον τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, ἐὰν θελήσεις νά παραστεῖς κατ' αὐτό». Ὁ Θεοδόσιος βρέθηκε σέ δυσχερῆ θέση, διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἐπισκόπου ἦταν ἀυστηρότατη καί μάλιστα τοῦ ἀπαγόρευε τίν θεία Μετάληψη. Ἐνωσε θιγμένος, ἀδικούμενος καί πολὺ ἀυστηρᾶ κρινόμενος, θεωρῶντας ὅτι στήν περίπτωση τῆς ἐξέγερσης τῆς Θεσσαλονίκης ἐνήργησε μέ βάση τό δημόσιο συμφέρον καί τίν ἐμπέδωση τῆς τάξης. Μή λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τίς συστάσεις τοῦ Ἐπισκόπου, πῆγε στόν Ναό νά ἐκκλησιασθεῖ. Τότε ὁ Ἀμβρόσιος ντυμένος μέ τά ἄμφιά του βγήκε στήν θύρα τοῦ Ναοῦ καί γεμάτος ἱερό ζῆλο τοῦ ἀπαγόρευσε τίν εἴσοδο, λέγοντάς του τά ἑξῆς: «Δέν ἐννοεῖς φαίνεται, ὦ βασιλεῦ, τὸ μέγεθος τῆς μαιφονίας, τίν ὁποῖαν διέπραξες, οὔτε καί μετὰ τίν πάροδο τοῦ θυμοῦ σου ἀναλογίσθηκες αὐτό πού τολμᾶς, διότι ἴσως τὸ βασιλικό σου ἀξίωμα σὲ ἐμποδίζει νά ἐννοήσεις τίν ἁμαρτία. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νά λάβεις ἐπίγνωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὁποῖα εἶναι θνητή, καί νά κατανοήσεις, ὅτι ἀπὸ χῶμα προερχόμεθα καί στό χῶμα θὰ ἐπιστρέψουμε καί

νά μη άγνοεις τό άσθενές τής ανθρωπίνης φύσης, έξαπατώμενος από την βασιλική άλουργίδα, πού τό καλύπτει. Άρχεις, ὦ βασιλεῦ, ανθρωπων πού έχουν την ίδια φύση μέ σένα, άρχεις όμοδούλων διότι ένας εἶναι ὁ Δεσπότης καί Βασιλεὺς άπάντων, ὁ τῶν άπάντων Δημιουργός. Μὲ ποιούς ὀφθαλμούς θά δεις τόν Ναὸ τοῦ κοινοῦ μας Δεσπότη; Μὲ ποιά πόδια θά πατίσεις τό δάπεδο τοῦ Ναοῦ; Πῶς θά ὑψώσεις σέ προσευχή τά χέρια σου, ἐνῶ στάζουν ἄδικο αἷμα; Καί πῶς θά δεχθεις σέ τέτοια χέρια τό πανάγιο Σῶμα τοῦ Δεσπότη; Ἡ πῶς θά δεχθεις τό τίμον Αἷμα τοῦ Δεσπότη στό στόμα σου, μέ τό ὁποῖο διέταξες τί σφαγή; Φύγε λοιπόν καί μὴ ἐπιχειρεῖς νά προσθέσεις δεύτερη παρανομία στήν πρώτη. Δέξου τό ἐπιτίμιο, τό ὁποῖο μαζί μέ μένα σοῦ ἐπιβάλλει ἄνωθεν ὁ Θεός, ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης. Τὸ ἐπιτίμιο αὐτό θά σέ θεραπεύσει καί θά σοῦ ἀποδώσει τήν ὑγεία τής ψυχῆς».

Ὁ Θεοδόσιος ὁ Μέγας ἀποδείχθηκε ὄντως μέγας κατὰ τήν στιγμή ἐκείνη. Δέν ὀργίσθηκε μέ τόν Ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικά τόν ἔθετε στήν τάξη τῶν μετανοούντων, ἀλλά μέ συντριβή εἶπε στόν Ἀμβρόσιο: «Ἀκόμη καί ὁ Δαυῖδ ἁμάρτησε. Ἐντούτοις ὁ Θεός δέν τοῦ ἀποστέρησε τό ἔλεός Του». Στά λόγια αὐτά ὁ Ἅγιος ἀπάντησε: «Ὅπως μμῆθηκες τόν Δαυῖδ στήν ἁμαρτία, νά τόν μμῆθεις καί στήν μετάνοια!». Καί ὁ Αὐτοκράτορας τόν μμῆθηκε, ὑπακούοντας στό ἐπιτίμιο καί φεύγοντας ἀπό τόν Ναό. Ὁκτώ μῆνες πάλευε μέσα του, τί νά πράξει. Ἀποφάσισε νά πάει στήν Ἐκκλησία γιά τήν εορτή τῶν Χριστουγέννων. Ὁ Ἀμβρόσιος καί πάλι τοῦ διεμίνυσε, ὅτι χωρίς μετάνοια δέν θά γίνει δεκτός. Ὁ Θεοδόσιος ἀποφάσισε νά ὑπακούσει στόν Ἐπίσκοπο. Ὅταν εἰσῆλθε στόν Ναό, ἔπεσε στά γόνατα καί ἀκούμπησε τό κεφάλι του στό ἔδαφος, ἐμπρός στόν Ἀμβρόσιο. Ἀφοῦ ἐξομολογήθηκε δημοσίως τό ἁμάρτημά του, ἔλαβε τήν ἄφεση καί στήν συνέχεια εἰσῆλθε στό ἱερό βῆμα, γιά νά μεταλάβει μαζί μέ τούς κληρικούς, ὅπως ἦταν τό ἔθιμο στήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Ἀμβρόσιος ὁμως στράφηκε πρὸς τό μέρος του καί τόν ταπείνωσε ἐκ νέου δημοσίως, λέγοντάς του: «Ἐξελθε καί στάσου στήν τάξη τῶν λαϊκῶν, διότι ἡ ἄλουργίδα δέν χρίζει Ἱερεῖς ἀλλά Βασιλεῖς». Δίχως νά ἀπαντήσει, ὁ Θεοδόσιος βγήκε καί στάθηκε μεταξύ τῶν πιστῶν, προκειμένου νά κοινωνήσει. Τόσο μεγάλος ἦταν ὁ σεβασμός του γιά τόν Θεοφόρο Ἱεράρχη. Καί ὅταν ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη, δέν εἰσῆλθε πλέον ποτέ στό ἱερό βῆμα, γιά νά μεταλάβει.

Ἀλλά ὁ μεγάλος αὐτός Ἱεράρχης δέν ὑστέρησε καί στόν τομέα τής φιλανθρωπίας. Μεσίτευε γιά καταδίκους, βοηθοῦσε κάθε δυστυχημένο. Προκειμένου νά ἐλευθερώσει κάποιους αἰχμαλώτους, ἀποφάσισε νά πωλήσει ὀρισμένα πολύτιμα ἐκκλησιαστικά σκεύη, πού δέν εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ στήν λατρεία. Ὅταν

μερικοί τόν επέκριναν, απάντησε: «Ἐπρεπε νά χαθοῦν ψυχές γιά νά κερδηθεῖ λίγος χρυσός; Ἄν ἡ Ἐκκλησία ἔχει χρυσάφι δέν τό ἔχει γιά νά τό φυλάει, ἀλλά γιά νά ἔρχεται βοηθός στίς ἀνάγκες τῶν φτωχῶν παιδιῶν της. Οἱ Ἀπόστολοι δέν εἶχαν χρυσάφι, ὅταν ὁ Κύριος τοῦς ἔστειλε νά οικοδομήσουν τήν Ἐκκλησία Του». Καί εὐρύτερα ὑπογράμιζε τά ἔξῃς γιά τήν φιλανθρωπία: «Πρέπει νά στερεῖς ἀπό τόν ἑαυτό σου, γιά νά δίδεις στούς ἄλλους. Πρέπει νά ψάξεις νά βρεῖς τήν κρυμμένη δυστυχία. Εἶναι μεγάλο τό λάθος, ἄν κάποιος γνωστός σας, βρεῖς ἀδελφός σας, βασανίζεται, γυμνητεύει ἢ ὑποφέρει ἀπό τήν πείνα ἢ ὀδηγεῖται στή φυλακή γιά χρέη, ὅταν μπορεῖτε νά τόν ἀπαλλάξετε ἀπό τά δεινά του, νά μῖν τό κάνετε, γιατί ὑπολογίζετε τό χρέμα σας περισσότερο ἀπό τήν ζωή τῶν ἀνθρώπων. Δέν πρέπει νά φοβᾶσθε τήν πτώχευση βοηθώντας τοῦς φτωχοῦς. Ὁ Χριστός, πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς». Διεκήρυττε χαρακτηριστικά, σέ ἄλλη περίπτωση, ὅτι «ἡ Ἐκκλησία ποτέ δέν ζημιοῦται, ὅταν κερδίζει ἡ ἀγάπη».

Γνωρίζε ὅμως, ὅτι ἀνώτερη τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἵσταται ἡ πνευματική ἐλεημοσύνη μέσα ἀπό τήν προσφορά τῶν δωρεῶν τῆς Θεῆς Χάριτος, ταμειοῦχος τῆς ὁποίας εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Γιά τόν λόγο αὐτό λειτουργοῦσε καθημερινά. Ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν λειτουργική ζωή, ἐμπλουτίζοντας τό ὑπάρχον λειτουργικό τυπικό τῶν Μεδιολάνων μέ ὕμνους δικῆς του σύνθεσης καί μελοποιίας, πού ψάλλονταν σέ δύο χορούς ἀντιφωνικῶς καί οἱ ὅποιοι ἐπί αἰῶνες ἀπετέλεσαν τόν λειτουργικό πλοῦτο τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι γνωστά ὡς «ἀμβροσιανός λειτουργικός τύπος» καί «ἀμβροσιανό μέλος». Ἐπιπλέον συνέταξε καί Θεῖα Λειτουργία, δείγμα καί αὐτό τῆς Χριστοκεντρικότητος τῆς ὅλης διακονίας του. Συνιστοῦσε τήν τακτική ἀλλά καί μέ προετοιμασία συμμετοχή στήν Θεῖα Κοινωνία. Ἔλεγε χαρακτηριστικά: «Ἄς ζοῦμε κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά εἶμαστε ἄξιοι νά μεταλαμβάνουμε κάθε ἡμέρα».

Ἐπίσης, γνωρίζοντας τήν μεταμορφωτική δύναμη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ κήρυττε καθημερινά, μέ τόση δύναμη, ὥστε ἀπό παντοῦ συνέρρεε πλῆθος ἀνθρώπων, γιά νά ὠφεληθοῦν ἀπό τήν διδασκαλία του. Νοθετοῦσε, παρηγοροῦσε, προέτρεπε σέ μετάνοια, δίδασκε ὄχι μόνο μέ τά λόγια, ἀλλά κυρίως μέ τήν ζωή του. Ἀναφέρεται χαρακτηριστικά, ὅτι κάποτε ἕνας ἀρειανιστής μπήκε στήν Ἐκκλησία, ὅπου λειτουργοῦσε ὁ Ἅγιος, μέ πρόθεση νά ἀκούσει κάτι ἐνοχοποιητικό ἀπό τό στόμα του καί νά τόν κατηγορήσει. Κοιτάζοντας γύρω του, εἶδε τόν Ἅγιο Ἀμβρόσιο νά κατχεῖ τόν λαό καί δίπλα του διέκρινε ἕναν περίλαμπρο Ἄγγελο πού τοῦ ψιθύριζε στό αὐτί τά λόγια πού ἔλεγε. Κατατρόμαξε ὁ ἀρειανιστής μέ τό παράδοξο θέαμα πού εἶδε καί κατασχύνθηκε. Μετανόησε, ἀπέρριψε τήν αἵρεση καί ἐπέστρεψε στήν Ὀρθόδοξη πίστη.

Γενικότερα πλήθη ανθρώπων μετεστράφησαν στον δρόμο της αληθείας, από τὰ κηρύγματα καὶ τὴν συναναστροφή μὲ τὸν Ποιμένα τῶν Μεδιολάνων. Μάλιστα, ἡ εἰδωλολάτρισσα Βασίλισσα τῶν Μαρκομάννων, ἑνὸς γερμανικοῦ φύλου, ἡ Fritigelda, ὅταν ἄκουσε γιὰ τὴν ἔνθεη πολιτεία τοῦ Ἀμβροσίου, τὸν ἐπισκέφθηκε καὶ τόσο εὐφράνθηκε ἀπὸ τὰ λόγια του, ὥστε πίστεψε στὸν Χριστό, βαπτίστηκε καὶ ὁδήγησε στὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ τοὺς ὑπικόους της. Ὁ Ἅγιος, ἀφοῦ τὴν δίδαξε πῶς νὰ ζεῖ γιὰ τὴν σωτηρία της, τὴν παρακάλεσε νὰ μὴν ἐπιτρέψει στὸν ἄνδρα της, νὰ ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

Ὁ πλέον ὀνομαστός μαθητὴς του ὑπῆρξε ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος, ὁ ὁποῖος χάρις στὸν Ἐπίσκοπο Μεδιολάνων μεταστράφηκε ἀπὸ τὸν μανιχαϊσμό, ἀπαρνήθηκε τὸν ἔκλυτο βίο καὶ προσῆλθε στὴν Ἐκκλησία, διαπρέποντας ὡς Ποιμένας καὶ Διδάσκαλος. Ὁ Ἀμβρόσιος εἶχε ὀνομάσει τὸν Αὐγουστίνου υἱὸ δακρύων, τῶν δακρύων τῆς ἁγίας Μπέρας του τῆς Μόνικας, τὴν ὁποία σπύριζε στὸν πόνο της γιὰ τὴν ἀποστασία τοῦ παιδιοῦ της. Κατὰ τὴν βάπτισι τοῦ Αὐγουστίνου τὸ ἔτος 387, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι, ὁ Ἀμβρόσιος συνέταξε καὶ ἔψαλλε τὸν ὕμνο «Σέ ὑμνοῦμεν, Σέ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Ἄν καὶ ἀριστοκράτης στὴν καταγωγὴ καὶ κοσμοπολίτης ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος ἔδειχνε τὴν πατρικὴ στοργὴ του ἀκόμα καὶ πρὸς τὸν ἐλαχιστότερο τῶν πιστῶν. Ὅταν κάποιος πῆγαινε νὰ ἐξομολογηθεῖ, τὸν ἀγκάλιαζε καὶ ἔκλαιγε τόσο πολὺ, ὥστε δάκρυζε καὶ ὁ ἐξομολογούμενος. Ὅταν μάθαινε, ὅτι κάποιος ἀμαρτίσσε βαρέως καὶ ἀπέφευγε νὰ ἐξομολογηθεῖ, μεταχειριζόταν ὅλα τὰ μέσα καὶ ἰδιαίτερως τὴν προσευχὴν, ἕως ὅτου τὸν φέρει στὴν Ἐξομολόγησι. Ἐγραφε σχετικῶς: «Κύριε, χάρισέ μου καρδιά συμπάσχουσα πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντες. Αὐτὸ εἶναι ὑψίστη ἀρετὴ. Δὸς νὰ εἶμαι εὐσπλαγχνος κάθε φορὰ, πού θὰ διαπιστώνω τὴν πτώσι ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ. Νὰ μὴν τιμωρῶ μὲ σκληρότητα, ἀλλὰ νὰ κλαίω καὶ νὰ θλίβωμαι μαζί του, καὶ ἐνῶ θὰ κλαίω γιὰ τὸν πλησίον μου, συγχρόνως νὰ κλαίω καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸν μου». Πίστευε ἀκράδαντα, ὅτι «κανεὶς δὲν θεραπεύει τὸν ἑαυτὸ του, πληγώνοντας τὸν ἄλλο». Ἐλεγε χαρακτηριστικά, ὅτι «ἀρετὴ δὲν εἶναι τὸ νὰ μὴν μπορεῖς νὰ ἁμαρτίσεις, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ θέλεις νὰ ἁμαρτίσεις». Διηρῶσε γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἐπιθυμοῦσε νὰ μοιρασθεῖ τὴν εὐλογία πού ὁ ἴδιος ζοῦσε. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγραφε ὅτι «ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πᾶν γιὰ μᾶς. Ἐπιθυμοῦμε νὰ θεραπευτοῦν οἱ πληγές σου; Εἶναι ὁ γιατρός. Νὰ γαλινεύσει ὁ πυρετός σου; Εἶναι τὸ ζωντανὸ νερό. Νὰ τιμωρηθεῖ ἡ ἀδικία; Εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Ἐάν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια, ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ δύναμη. Ἐάν φοβᾶσαι τὸν θάνατο, ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ζωὴ. Ἐάν ζητᾶς τὸν οὐρανὸ εἶναι ἡ ὁδός. Ἐάν μισεῖς τὸ σκοτάδι εἶναι τὸ φῶς. Ἐάν πεινᾶς εἶναι ἡ τροφή».

Παρά τὰ πολλά του καθήκοντα καί τούς περισπασμούς, ὁ Ἀμβρόσιος εὗρισκε χρόνο γιά μιὰ πλούσια ποιοτικῶς καί ποσοτικῶς συγγραφική δράση. Ὡς «εὐηχος κιθάρα τοῦ Παρακλήτου», ὅπως τόν ὀνομάζει ὁ ἱερός ὑμνογράφος συνέγραψε ἔργα ἐρμηνευτικά τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἠθικά, ἀσκητικά, δογματικά, ἐπιστολές καί ὕμνους. Αἰτία τῶν συγγραφῶν του ἦταν ἡ ποιμαντική του ἀγωνία γιά τήν οἰκοδομή καί τήν σωτηρία τοῦ ποιμνίου του. Σέ μιὰ ἐποχή μεγάλων πολιτικῶν, κοινωνικῶν καί θρησκευτικῶν ἀνακατατάξεων σφράγισε μέ τήν εὐεργετική παρουσία του τήν πορεία τοῦ δυτικοῦ καί ὄχι μόνον χριστιανισμοῦ, χωρὶς μάλιστα νά ἔχει κάποια ἰδιαίτερη θεολογική προπαιδεία καί χωρὶς μέγαρα ὀρθόδοξα πρότυπα στήν περιοχή, ὅπου ἔδρασε. Ὁ Πάπας Ρώμης Ἀγάθων (678-682) τόν ὀνόμασε δικαίως «μέγα διδάσκαλο». Στήν δυτική χριστιανοσύνη ὁ Ἀμβρόσιος, μαζί μέ τούς Ἁγίους Αὐγουστῖνο, Ἰερώνυμο καί Γρηγόριο τόν Διάλογο, φέρει τόν κατ' ἔξοχήν τιμητικό τίτλο *doctor Ecclesiae*.

Ὁ Ἀμβρόσιος πέθανε εἰρηνικά τό 397 μ.Χ., σέ ἡλικία 57 ἐτῶν, μετά ἀπό ὀλιγόμηνη ἀσθένεια. Ἦταν Μ. Παρασκευή πρωί. Ἄπλωσε τὰ χέρια του σέ σχῆμα σταυροῦ καί ἔμεινε πέντε ὥρες σ' αὐτή τήν στάση. Κατόπιν κοινώνησε τῶν ἀχράντων Μυστηρίων καί ἄφησε τήν τελευταία του πνοή τό ἴδιο βράδυ. Ἡ κηδεία του ἔγινε θριαμβευτικῶς τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα. Ἦταν κάτι τό σημαδιακό, ἕνα οὐράνιο σημεῖο. Ὅπως ἔζησε, ἔτσι καί ἔφυγε. Ἐζησε τόν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ, ἔζησε καί τήν Ἀνάστασή Του. Μεταφυτεύθηκε ἀπό τό ἐπίγειο θυσιαστήριο, στό νοερό καί ὑπερουράνιο. Πῆγε ἐκεῖ πού ποθοῦσε καί σέ Αὐτόν γιά τόν Ὅποιο ἔδωσε τὰ πάντα. Γράφει σέ ἕναν ὕμνο του γιά τήν ὥρα ἐκείνη τὰ παρακάτω λόγια, πού ἐκφράζουν καί τήν ζωή του: «Πατέρα μου, ἀνοίξε τήν ἀγκαλιά σου, γιά νά δεχθεῖς τόν πτωχό σου ὑπηρέτη, πού Σέ παρακαλεῖ. Κλείσε μέ στήν ἀγκαλιά Σου, ἀλλά διεύρυνέ την, πλάτυνέ την, γιά νά βροῦν θέση ὅλοι ὅσοι πίστευαν στόν Χριστό.... Ἔς πᾶμε λοιπόν ὅλοι ἐκεῖ, ὅπου ἕνας ληστής ἔγινε δεκτός στή Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, ἐκεῖ ὅπου δέν ὑπάρχει νέφος ἢ ταραχή, καταγίδα ἢ σκοτάδι, ἡμέρα ἢ νύχτα, ὅπου δέν εἶναι ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη πού φωτίζουν, ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, πού εἶναι τό Φῶς πού φωτίζει “πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τόν κόσμον”. Ὡ Κύριε! θέλουμε νά Σέ δοῦμε! Κάλεσέ μας κοντά Σου!».

Ἔς ἀπευθύνουμε καί ἐμεῖς προσευχητικῶς στόν Ἅγιο Ἀμβρόσιο, τοῦ ὁποίου «ὁ θεόφρων βίος εἶναι ὑποτύπωση καί ὄρος Ὁρθοδόξων», τήν δική μας ἱκεσία, ἐνωπιζόμενοι τὰ λόγια ἑνός ὕμνου ἀπό τήν Ἀκολουθία του: «Πεπλήρωκας τόν δρόμον, Πάτερ σοφέ, καί τήν πίστιν τετήρηκας ἀμμεπτον, καί εἰς μονάς, ἔφθασας καί λήξεις τῶν οὐρανῶν, ἐν οἷς σοι καί ἀπόκειται, στέφανος καί δόξα

τῶν ἀμοιβῶν, ἀλλὰ ταῖς σαῖς πρεσβείαις, οἰκτεῖρησον καὶ σῶσον, ἐξ ἐπιηρείας τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μηναιὼν Δεκεμβρίου*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας.
Τριώδιον Κατανυκτικόν, ἐκδ. Φῶς.
Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, τόμ. 2ος, ἐκδ. Ὁρθοδόξου Κυψέλης, Θεσσαλονίκη 1981.
Ἁγίου Νικολάου Βελμιρόβιτς, *Ὁ Πρόλογος τῆς Ἀχρίδος*, τόμ. 12, ἐκδόσεις Ἰθως, Ἀθήνα 2010.
Ἁγίου Συμεὼν Μεταφραστοῦ, «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀμβροσίου Ἐπισκόπου Μεδιολάνου», *PG* 116, σσ. 861-882.
Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀμβροσίου Ἐπισκόπου Μεδιολάνων, ἐκδ. Ἰ.Μ. Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας, Αἴγιον 2007.
Γεωργίου Παπαδοπούλου, *Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, ἐκδ. Κουλτούρα, Ἀθήνα 2002.
Θ.Η.Ε τόμ. 2ος, Ἀθήνα 1963.
Νέος Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόμ. Δεκέμβριος ἐκδ. Ἰνδικτος.
Ὁ Συγκλητικός πού ἔγινε Ἅγιος (Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων). Ἐκδόσεις Ζωή, Ἀθήνα 1997.
Φωτίου Σ. Ἰωαννίδη, *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία. Συγγραφεῖς καὶ Πατέρες τῆς Δύσης (Β΄-ΣΤ΄ αἰ.)*, τόμ. Α΄, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004.

ΜΕΡΟΣ Η΄

Τοῦ καιροῦ μας

* * *

ΟΠΟΥ Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ, ΕΚΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΜΑΪΟΥ-ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2023

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης καί Τυρνάβου κ. Ἱερώνυμος:

- **1 Μαΐου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Ἑσπερινό στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀθανασίου Κουλουρίου.

- **2 Μαΐου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀθανασίου Σωτηρίου.

- **3 Μαΐου πρωί:** Συνεκάλεσε Ἱερατικὴ Σύναξη στὸν Ἱ. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Λαρίσης.

- **3 Μαΐου ἀπόγευμα:** Ἐλαβε μέρος μαζί με ἄλλους Ἀρχιερεῖς σπὴν ὑποδοχὴ τῆς Παναγίας Ἄξιον Ἑστὶ στὸν Καθεδρικό Ναό τῶν Ἀθηνῶν.

- **4 Μαΐου ἀπόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Ἑσπερινό στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίας Εἰρήνης Γαλατσίῳ Ἀθηνῶν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ.κ. Ἱερωνύμου.

- **5 Μαΐου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίας Εἰρήνης Γαλατσίῳ Ἀθηνῶν.

- **6 Μαΐου πρωί:** Ἀπνύθῃνε χαριετισμό στό Πανελλήνιο Ἱατρικό Συνέδριο, μέ θέμα: «Ἐποβοηθούμενη Ἀναπαραγωγή».

- **7 Μαΐου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν Ἱ. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Λαρίσης καί τέλεσε τὸν ἀγιασμό στό Βαπτιστήριό τοῦ ὑπογείου Ναοῦ.

- **8 Μαΐου ἀπόγευμα:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.

- **9 Μαΐου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐν Βουνένοις κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καί Φαναριοφερσάλων κ. Τιμοθέου.

- **9 Μαΐου ἀπόγευμα:** Παρηκολούθησε τό φεστιβάλ χορωδιῶν στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.

- **10 & 11 Μαΐου πρωί:** Συμμετεῖχε στίς ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

- **11 Μαΐου απόγευμα:** Παρηκολούθησε τό φεστιβάλ χορωδιῶν στόν Ἰ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **12 Μαΐου απόγευμα:** Ὑποδέχθηκε στό Ἐπισκοπεῖο τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας κ.κ. Μακάριο.
- **12 Μαΐου βράδυ:** Συγχοροστάτησε στόν Ἐσπερινό στήν ἀρχαία Βασιλική τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας κ.κ. Μακαρίου.
- **13 Μαΐου πρωί:** Ἐπισκέφθηκαν μέ τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας κ.κ. Μακάριο τόν Περιφερειάρχη Θεσσαλίας κ. Κωνσταντῖνο Ἀγοραστό καί τόν Δίμαρχο Λαρισαίων κ. Απόστολο Καλογιάννη.
- **13 Μαΐου απόγευμα:** Ἐπισκέφθηκαν μέ τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας κ.κ. Μακάριο τήν Ἱερά Μονή Κοιμίσσεως Θεοτόκου Στομίου.
- **14 Μαΐου πρωί:** Συλλειτουργῆσε μέ τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας κ.κ. Μακάριο στόν Ἰ. Ν. Ἀγίου Νικολάου Λαρίσης.
- **14 Μαΐου απόγευμα:** Συγχοροστάτησε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στόν πανηγυρικό Ἐσπερινό τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου στόν Ἰ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης καί ἐν συνεχείᾳ στή Λιτανεία τῶν Λειψάνων τοῦ Ἀγίου στήν Κεντρική πλατεία, προεξάρχοντος τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας κ.κ. Μακαρίου.
- **15 Μαΐου πρωί:** Συλλειτουργῆσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στόν πανηγυρίζοντα Ἰ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης, προεξάρχοντος τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας κ.κ. Μακαρίου.
- **15 Μαΐου απόγευμα:** Συγχοροστάτησε στόν μεθόρτο Ἐσπερινό στόν Ἰ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου.
- **16 Μαΐου πρωί:** Ἐπισκέφθηκαν μέ τόν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας κ.κ. Μακάριο τό Ἀρχηγεῖο Τακτικῆς Ἀεροπορίας καί τήν 1η Στρατιά Λάρισας.
- **16 Μαΐου απόγευμα:** Τέλεσε τόν ἀγιασμό τῶν ἐγκαινίων τοῦ εἰδικοῦ Μνημεῖου Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ στόν Τύρναβο.
- **17 Μαΐου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό Ἐσπερινό στόν Ἰ. Ν. Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Καμένων Βούρλων.
- **18 Μαΐου πρωί:** Λειτουργῆσε στόν πανηγυρίζοντα Ἰ. Ν. Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Καμένων Βούρλων, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ. Συμεών.
- **18 Μαΐου απόγευμα:** Συμμετεῖχε στίς ἐργασίες τῆς Ἐπιτροπῆς Διορθοδόξων καί Διαχριστιανικῶν Σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

- **20 Μαΐου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινό στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀθανασίου Ἀρμενίου.
- **21 Μαΐου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Συκουρίου.
- **24 Μαΐου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινό στὸν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀναλίψεως τοῦ Χριστοῦ Λαρίσης.
- **25 Μαΐου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀναλίψεως τοῦ Χριστοῦ Λαρίσης.
- **30 Μαΐου απόγευμα:** Ἀναγορεύθηκε Ἐπίτιμος Διδάκτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
- **31 Μαΐου βράδυ:** Χοροστάτησε στήν Παράκληση ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν ὑποψηφίων μαθητῶν στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.

- **1 Ἰουνίου πρωί:** Παρέστη συμπροσευχόμενος στή Θεία Λειτουργία ἐπὶ τοῖς ὀνομαστηρίοις τοῦ Μητροπολίτου Νέας Κρήνης καὶ Καλαμαριάς κ. Ἰουστίνου.
- **2 Ἰουνίου πρωί:** Παρέστη συμπροσευχόμενος στό μνημόσυνο τοῦ μακαριστοῦ πατρὸς τοῦ Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ. Συμεῶν στὸν Ἱ. Μ. Ν. Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Λαμίας.
- **4 Ἰουνίου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Νικαίας.
- **4 Ἰουνίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινό στὸν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίας Τριάδος Λαρίσης.
- **5 Ἰουνίου πρωί:** Λειτουργήσῃ στήν πανηγυρίζουσα Ἱ. Μ. Ἁγίας Τριάδος Σπαρμῶν Ὀλύμπου, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Ἐλασσῶνος κ. Χαρίτωνος.
- **10 Ἰουνίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν Ἑσπερινό στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεδεῶν Τυρνάβου πρὸς τιμὴν τοῦ Νεομάρτυρος Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τυρναβίτου.
- **11 Ἰουνίου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεδεῶν Τυρνάβου.
- **12, 13 & 14 Ἰουνίου πρωί:** Συμμετείχε στὶς ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- **15 Ἰουνίου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν Προσκυνηματικό Ναό Παναγίας Γρηγοροῦσας Ἀθηνῶν, ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία ἄγει τὰ ὀνομαστήριά του.
- **15 Ἰουνίου μεσημέρι:** Συμμετείχε στὶς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου πού διοργάνωσε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.
- **18 Ἰουνίου πρωί:** Λειτουργήσῃ στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Γιάννουλης.
- **19 Ἰουνίου πρωί:** Συνεκάλεσε Ἱερατικὴ Σύναξη στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέ θέμα: «Ἡ Ἱερωσύνη ὡς δωρεὰ καὶ μαρτυρία».

- **23 Ιουνίου πρωί:** Υποδέχθηκε τόν Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο στόν χώρο τού σιδηροδρομικού δυστυχήματος τών Τεμπών.
- **23 Ιουνίου απόγευμα:** Παρέστη μέ άλλους Αρχιερείς στήν ύποδοχή τού Οικουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Βόλου, κατόπιν προσκλίσεως τού οικείου Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ κ. Ἰγνατίου.
- **24 Ιουνίου πρωί:** Τέλεσε τό πενταετές μνημόσυνο τού μακαριστοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου κυροῦ Ἰγνατίου στόν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **25 Ιουνίου πρωί:** Συλλειτουργήσε μέ άλλους Αρχιερείς στήν Πατριαρχική Θεία Λειτουργία πού τελέστηκε στόν Ἱ. Ν. Ἀναλήψεως τού Χριστοῦ Βόλου, προεξάρχοντος τῆς Α.Θ.Π. τού Οικουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, κατόπιν προσκλίσεως τού οικείου Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ κ. Ἰγνατίου.
- **25 Ιουνίου απόγευμα:** Παρέστη μέ άλλους Αρχιερείς στήν ύποδοχή τού Οικουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στήν Ἱερά Μονή Ἀγάθωνος, κατόπιν προσκλίσεως τού οικείου Μητροπολίτου Φθιώτιδος κ. Συμεών.
- **26 Ιουνίου απόγευμα:** Προήδρευσε τού Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
- **28 Ιουνίου απόγευμα:** Συγχοροστάτησε μέ άλλους Αρχιερείς στόν πανηγυρικό Συνοδικό Ἑσπερινό στόν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀποστόλου Παύλου Κορίνθου, προεξάρχοντος τού Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερωνύμου.
- **29 Ιουνίου πρωί:** Συλλειτουργήσε μέ άλλους Αρχιερείς στή Συνοδική Θεία Λειτουργία στόν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀποστόλου Παύλου Ἀθηνῶν.

- **1 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Ἁγίου Γεωργίου Πυργετοῦ.
- **2 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στήν Ἱερά Μονή Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Πυργετοῦ.
- **3 Ιουλίου πρωί:** Παρέστη ὡς Συνοδικό Μέλος στήν ὄρκωμοσία τῆς νέας Βουλῆς τών Ἑλλήνων.
- **6 Ιουλίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στόν πανηγυρικό Ἑσπερινό στόν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίας Κυριακῆς Πύργου, κατόπιν προσκλίσεως τού οικείου Μητροπολίτου Ἡλείας κ. Ἀθανασίου.
- **7 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίας Κυριακῆς Πύργου.

- **13 Ιουλίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἐσπερινὸ στὸν ἑορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου στή Νάξο, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Παροναξίας κ. Καλλινίκου.
- **14 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου Νάξου.
- **16 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἀγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **16 Ιουλίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἐσπερινὸ στὸν ἑορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίας Μαρίνης Νέων Πόρων, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Κίτρους κ. Γεωργίου.
- **17 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στό πανηγυρίζον Παρεκκλήσιο τῆς Ἀγίας Μαρίνης Λαρίσης.
- **19 Ιουλίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἐσπερινὸ στήν ἑορτάζουσα Ἱερά Μονή Προφήτου Ἡλιοῦ Τυρνάβου.
- **20 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Ν. Προφήτου Ἡλιοῦ Λαρίσης καί τέλεσε τὴν ἐπίσημη Δοξολογία ὑπὲρ τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν.
- **25 Ιουλίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἐσπερινὸ στὸν ἑορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Ἀμπελακίων.
- **26 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς τοῦ ὁμωνύμου χωριοῦ.
- **26 Ιουλίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν πανηγυρίζουσα Ἱερά Μονή Ἀγίου Παντελεήμονος Ἀγιάς, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ κ. Ἰγνατίου.
- **29 Ιουλίου πρωί:** Τέλεσε μέ ἄλλους Ἀρχιερεῖς τό ἐπίσιο μνημόσυνο τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχμ. Ἰγνατίου Πούτου, στήν Ἱερά Μονή Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Κορμπούβου.
- **30 Ιουλίου πρωί:** Λειτουργήσε στὸν Ἱ. Ν. Ἀγίου Χαραλάμπους Λαρίσης.

- **1 Αὐγούστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στό Προσκύνημα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς Τεμπῶν.
- **2 Αὐγούστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Τιμίου Προδρόμου Παραποτάμιου.
- **3 Αὐγούστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἐλένης Λαρίσης.
- **4 Αὐγούστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στήν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Ἀγίου Γεωργίου τοῦ ὁμωνύμου χωριοῦ.

- **5 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινό στὸν ἑορτάζοντα Ἱ. Ν. Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ Ἰης Στρατιάς Λαρίσης.
- **6 Αύγουστου πρωί:** Λειτουργήσῃσιν στὴν πανηγυρίζουσα Ἱερά Μονὴ Μεταμορφώσεως Χριστοῦ Ραφάνης.
- **7 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀθανασίου Ὁμολίου.
- **8 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸ Προσκύνημα τῆς Παναγίας Ἀρμενιωτίσσης.
- **9 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Νικολάου Στομίου.
- **10 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Σπυριδῶνος Κοιλιάδος.
- **11 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸν Ἱ. Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Λαρίσης.
- **13 Αύγουστου πρωί:** Συλλειτουργήσῃσιν μετὰ τὸν Μητροπολίτη Μηθύμνης κ. Χρυσόστομο στὸ Προσκύνημα τοῦ Ταξιάρχου στὸν Μανταμάδο Λέσβου.
- **13 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὴν Παράκληση πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο στὸ Προσκύνημα τῆς Παναγίας Ἀγιάσου Μυτιλήνης, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου Μυτιλήνης κ. Ἰακώβου.
- **14 Αύγουστου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινό στὸ Προσκύνημα τῆς Παναγίας Ἀγιάσου Μυτιλήνης.
- **15 Αύγουστου πρωί:** Συλλειτουργήσῃσιν μετὰ τὸν Μητροπολίτη Μυτιλήνης κ. Ἰακώβο στὸ Προσκύνημα τῆς Παναγίας Ἀγιάσου Μυτιλήνης.
- **24 & 25 Αύγουστου πρωί:** Συμμετεῖχε στίς ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

- **3 Σεπτεμβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃσιν στὸν Ἱ. Ν. Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ Λαρίσης καὶ τέλεσε τὴ Δοξολογία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλεως.
- **4 Σεπτεμβρίου μεσημέρι:** Προήδρευσε τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου.
- **8 Σεπτεμβρίου πρωί:** Χοροστάτησε στὴ Θεία Λειτουργία στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Θεοδώρου Ρώμης.
- **10 Σεπτεμβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃσιν στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **13 Σεπτεμβρίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινό στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Κάμπου.
- **14 Σεπτεμβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃσιν στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Λαρίσης.

- **14 Σεπτεμβρίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινὸ στὸ ἐορτάζον παρεκκλήσιο Ἁγίου Βησσαρίωνος Λαρίσης.
- **16 ἕως 18 Σεπτεμβρίου:** Συμμετείχε στὶς ἐκδηλώσεις πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἡρακλείδιου στὴν Ταμασὸ Κύπρου, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Μητροπολίτου Ταμασοῦ καὶ Ὁρεινῆς κ. Ἡσαΐου.
- **19 Σεπτεμβρίου πρωί:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό στὸ Δικαστικὸ Μέγαρο Λάρισας γιὰ τὴν ἑναρξη τῆς νέας Δικαστικῆς χρονιάς.
- **24 Σεπτεμβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃε στὴν Ἱερά Μονὴ Παναγίας Γλυκοφιλοῦσης Ραιφάνης.
- **25 Σεπτεμβρίου πρωί:** Τέλεσε ἀγιασμοὺς σέ σχολεῖα τῆς πόλεως.

- **1 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃε στὸν Ἱ. Ν. τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Λαρίσης.
- **3 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε τὴ Δοξολογία τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης.
- **3 Ὀκτωβρίου πρωί:** Συνεκάλεσε Ἱερατικὴ Σύναξη στὸν Ἱ. Ν. τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας Λαρίσης.
- **8 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃε στὸν Ἱ. Ν. Ἁγίας Τριάδος Λαρίσης.
- **9 ἕως 11 Ὀκτωβρίου:** Συμμετείχε στὶς ἐργασίες τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- **12 ἕως 15 Ὀκτωβρίου:** Συμμετείχε στὶς ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὴ συμπλήρωση 100 ἐτῶν τοῦ Περιοδικοῦ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ».
- **21 Ὀκτωβρίου πρωί:** Τέλεσε τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἰωάννου Μονεμβασιώτου Λαρίσης.
- **22 Ὀκτωβρίου πρωί:** Περιόδευσε καὶ κήρυξε τὸν θεῖο λόγο σέ ἐνορίες τῆς Μητροπόλεως.
- **22 Ὀκτωβρίου μεσημέρι:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό γιὰ τὴν ἑναρξη μελέτης Ἁγίας Γραφῆς στὴ Χριστιανικὴ Ἑστία Λάρισας καὶ μίλησε σχετικῶς.
- **22 Ὀκτωβρίου απόγευμα:** Τέλεσε τὸν ἀγιασμό γιὰ τὴν ἑναρξη μελέτης Ἁγίας Γραφῆς στὴ ΓΕΧΑ Λάρισας καὶ μίλησε σχετικῶς.
- **25 Ὀκτωβρίου απόγευμα:** Χοροστάτησε στὸν πανηγυρικό Ἑσπερινὸ στὸν ἐορτάζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Τυρνάβου.
- **26 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃε στὸν πανηγυρίζοντα Ἱ. Ν. Ἁγίου Δημητρίου Λαρίσης.
- **28 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσῃε στὸν Ἱ. Μ. Ν. Ἁγίου Ἀχιλλίου καὶ τέλεσε τὴν ἐπίσημη Δοξολογία γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Παλιγγενεσία, ἐνῶ ἀκολούθως τέλεσε

Τρισάγιο στό Ἡρῶο τῆς πόλεως καί κατόπιν, παρηκολούθησε τί Μαθητική καί Στρατιωτική παρέλαση στήν Κεντρική πλατεία τῆς πόλεως.

- **29 Ὀκτωβρίου πρωί:** Λειτουργήσε στόν Ἱ. Ν. Ἀγίων Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου Λαρίσης καί τέλεσε τήν εἰς Διάκονο χειροτονία τοῦ π. Θωμᾶ Τζικακόλια.

ΕΠΑΙΝΟΣ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

«*Γ*ιά τούς μεγάλους, γιά τούς ἐλεύθερους, γιά τούς γενναίους, τούς δυνατούς, ἀρμόζουν τά λόγια τά μεγάλα, τά ἐλεύθερα, τά γενναία, τά δυνατά». Αὐτή ἡ ἀξιακὴ παρακαταθήκη τοῦ Νικόλαου Ἐγγονόπουλου ὀριοθετεῖ τὸν σημερινὸ ἔπαινο. Θέτει τὴ μετρικὴ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενο, προκειμένου ἡ «*τῶν λόγων ἐπιρροή*», κατὰ τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης, νὰ καταστῆ ἓνα βαθύτερο ἐγκώμιο τοῦ ἐναρέτου βίου. Ὁ Λαρίσης Ἱερώνυμος συνθέτει ἀρετίζων τίς ταυτοτικὲς ποιότητες τῆς ἑλληνικῆς σκέψης, τοῦ ἑλληνικοῦ ἠθους, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τῆς θρησκευούσας ἑλληνικῆς ψυχολογίας, καὶ «*λευκοφόρος τὴν διάνοιαν*» πορεύεται στὴ διακονία τοῦ Λόγου, προσπαθώντας νὰ ἀποκαταστήσει, ἀπὸ τίς νύξεις ποὺ βρῖσκει διάσπαρτες μέσα στὸν κόσμον αὐτόν, μίαν ἀθωότητα τόσο ἰσχυρή, ποὺ νὰ ξεπλένει τὸ ἄδικο καὶ νὰ ἐξαναγκάζει τούς ἀνθρώπους νὰ μειώνουν τὸν βαθμὸ τῆς βαρβαρότητάς τους.

Οἱ ρέκτες τῆς θεολογίας, ἔκπαλαι, χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ νόμου τοῦ οὐρανοῦ τούς ὄρους «ἀποφατικός» καὶ «καταφατικός», γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ νόμου τῆς Γῆς, τούς ὄρους «ἀδύναμος» καὶ «ἰσχυρός», γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ νόμου τῶν ἀνθρώπων τούς ὄρους «ἀγάπη» καὶ «δικαιοσύνη». Οἱ θύραθεν σχολιαστὲς, κατὰ κανόνα, θεωροῦν τὴν ἀγάπην ἀδύναμην καὶ τὴν δικαιοσύνην ἰσχυρήν – αὐτὸ ὅμως εἶναι λάθος, ἡ ἀγάπη εἶναι ἰσχυρὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀδύναμη. Διότι ἡ κίνηση τῆς ἀγάπης εἶναι ἐξωστρεφής, καὶ ἔτσι εἶναι ἀπόλυτη καὶ ἰσχυρὴ – ἡ δικαιοσύνη συσσωματώνει, ἡ κίνησή της εἶναι ἐσωστρεφής, καὶ ἔτσι ἐμφανίζεται ἐξωτερικὰ ὡς ἀδύναμη. Ὁ ἠθικὸς νόμος διαχέεται καθολικὰ σὲ ὅλα τὰ πράγματα – ἡ ἀγάπη δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐξαντλήσει, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ τὸν ὑπονοεῖ στὴν πλήρη οὐσιαστικὴ του σημασία. Ἄν γνωρίζουμε τὸ θετικὸ, γνωρίζουμε καὶ τὸ ἀρνητικὸ – ἂν γνωρίζουμε τὴν ἀγάπην, γνωρίζουμε καὶ τὴν δικαιοσύνην.

Αυτά τὰ ἐπισημαίνω γιά νά ὑπομνηματίσω τήν ἐλκτική διάθεση τοῦ Ἐπισκόπου Λαρίσης πρὸς τή διασφάλιση αὐτῶν τῶν δύο ἀρετῶν. Τή διάθεσή του νά ἀγγίζει τό ἄπειρο καί νά σφυρηλατεῖ τό χρηστόν. Ἰερουργός καί νομικός. Ἀγαπῶντας, συνάμα, τήν ὠραιότητα καί δραματικότητα τῆς «Ἑλληνίδος φωνῆς», διότι σπίν ὑψηλότερή της ἔκφραση πλησιάζει περισσότερο τό –κατά τ’ ἄλλα ἀσύλληπτο ἀπ’ τήν πεπερασμένη διάνοια– θεϊκό «Εἶναι». Ἐκφέρει μέσα ἀπό αὐτά τήν ἀναλλοίωτη οὐσία τῆς ἠθικῆς, πού ὡς γνωσιολογικό ὑποκειμένο εἶναι ἡ νοηματική ἐνότητα τῶν νόμων.

Ὁ Σεβασμώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης κ. Γερώνυμος διακρίνεται γιά τήν πολυεπίπεδη πνευματική καί κοινωνική προσφορά του ἐντός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί σέ σημαντικούς τομείς τοῦ σύγχρονου κοινωνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδας. Τυγχάνει, δέ, παράδειγμα ἐκκλησιαστικοῦ ταγοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ Ὁρθόδοξη ἀνθρωπιστική συνείδηση ἀναδεικνύει ὡς διαύλους ἔκφρασης, ἐξωτερίκευσης καί ὑλοποίησης, πράξεις κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης συνειδητές, καί, κυρίως, ἀνιδιοτελεῖς.

Γεννήθηκε σπίν Ἀθήνα τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1971 ἀπό γονεῖς διαπρεπεῖς νομικούς, πού νοματοδότησαν τόν βίο του μέ τήν ὑποστασιακή σημασία τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν. Ὁ πατέρας του Χρῆστος, μέ καταγωγή ἀπό τήν Ἠλεία, ἐπιτέλεσε γιά δεκαετίες, ὡς δικηγόρος παρ’ Ἀρείῳ Πάγῳ, τό ὑψιστο λειτουργήμα τοῦ νομικοῦ σέ μία εὐνομούμενη ἀνοιχτή κοινωνία, πού συνδέεται μέ τήν ἀνακάλυψη τῆς ἀλήθειας καί τήν ἐφαρμογή τῶν κανόνων τοῦ δικαίου. Ἐνῶ ἡ μητέρα του Μαρία, ἀπό τό νησί τῶν ἀνέμων, τήν πανέμορφη Μύκονο, μέ ὑψηλή νομική κατάρτιση, ὑπηρετήσε ὡς ὑπάλληλος καί κατόπιν διευθύντρια τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, καταλείποντας μακρόχρονη προσφορά καί βαρυσίμαντο ρόλο σπίν εὐρυθμη λειτουργία τῆς δημόσιας διοίκησης.

Ὁ Ρωμαῖος νομοδιδάσκαλος Οὐλπιανός ὄρισε τό Δίκαιο ὡς τή γνώση τόσο τῶν θεῶν ὅσο καί τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καί μέ αὐτὴν τήν προοπτική ὁ νεαρός Παναγιώτης συνέτειξε τήν ἐνεργό γνωσιακὴ ἔφεση πρὸς τή Νομικὴ ἐπιστήμη καί τόν θεῖο ζῆλο γιά τήν ἱερά ἐπιστήμη τῆς Θεολογίας. Ἐτσι, σπούδασε καί ἀποφοίτησε ἀπό τήν Νομικὴ Σχολή τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καθὼς καί ἀπό τή Θεολογικὴ Σχολή τοῦ ἴδιου Πανεπιστημίου. Συνέχισε μέ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς σέ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα εὐρωπαϊκὰ ἀκαδημαϊκὰ ἰδρύματα, τό Πανεπιστήμιο τοῦ Χρόνινγκεν τῆς Ὁλλανδίας, μέ εἰδίκευση σπίν Ἱστορία τοῦ Δικαίου (Βυζαντινορωμαϊκὸ Δίκαιο). Παράλληλα, ἡ ἀνάγκη του γιά ἀκαδημαϊκὴ τελείωση καί ἡ διάθεσή του νά προσεγγίσει πολὺπλευρα τήν πραγματικότητα, τόν ὤθησαν σπίν ἐκμάθηση

ξένων γλωσσῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ἄριστα τὴν Ἀγγλική, τὴν Γερμανική, τὴν Ὁλλανδική καὶ τὴν Τουρκική.

ὑπηρετήσῃ τὴν στρατιωτικὴν του θητεία ὡς Ἐφεδρὸς Ἀξιωματικὸς στὴν Πολεμικὴ Ἀεροπορία ἀπὸ 7 Μαρτίου 1994 ἕως 7 Φεβρουαρίου 1996, καί, ἀκολούθως, ἐργάσθη ὡς ἀσκούμενος Δικηγόρος καὶ Δικηγόρος παρὰ Πρωτοδικαίς, παρατιθέμενος τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν λόγῳ κουραῖς καὶ χειροτονίας.

Καθ' ὅλη τὴν διάρκειαν τῶν φοιτητικῶν του χρόνων καὶ ἕως τὴν ἀναχώρησίν του γιὰ τὴν Ἱερά Μητρόπολιν Φθιώτιδος διακόνησεν τὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν, ὡς Κατηχητὴς σὲ διάφορες Ἐνορίες, κυρίως, ὅμως, στὴν Ἐνορίαν, ὅπου μεγάλωσεν, τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου Ἄρεως, κατόπιν σχετικοῦ διορισμοῦ ἀπὸ τὸν Μακαριστὸ Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸ Σεραφεῖμ.

Σοφὸν τὸ τῆς ἐρήμου ρῆμα τὸ λέγον ὅτι, ὁ Μοναχισμὸς εἶναι ἡ τρίτη Χάρις εἰς τὴν Οἰκονομίαν τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Μετὰ τὴν πρώτην χάριν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, καὶ τὴν δευτέραν «Χάριν ἀντὶ χάριτος» τοῦ Εὐαγγελίου, ἀκολούθησεν ὁ μοναστικὸς βίος, νοούμενος ὡς οὐρανία ζωὴ, ὡς κάθῃ ἐπὶ γῆς τοῦ ἀγγελικοῦ κόσμου, ὡς ἐπίτευξιν καὶ πραγμάτωσιν μέσα στὴν ἱστορία αὐτοῦ, πού ἀπὸ τὴν οὐσία του κείται πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἱστορίας. Κοινὸς καὶ μέτοχος τῆς τρίτης χάριτος κατέστη ὁ 26ετής Παναγιώτης, ὅταν ἐκάθη Μοναχὸς τὴν 7 Δεκεμβρίου 1997 στὴν Ἱερά Μονὴ Ἀντιντίσης Φθιώτιδος ἀπὸ τὸν Μακαριστὸ Μητροπολίτη Φθιώτιδος κυρὸ Νικόλαο, λαμβάνοντας τὸ ὄνομα Ἱερώνυμος, εἰς τιμὴν καὶ μνήμην ἑνὸς τιτάνα τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, τοῦ Ἁγίου Ἱερωνύμου. Μία ἐβδομάδα ἀργότερα χειροτονήθη Διάκονος στὸν Ἱερό Ναὸ Ἁγίου Ἐλευθερίου Ἄρεως Ἀθηνῶν, καὶ μετὰ μίαν τριετίαν ἔλαβεν τὸν δεῦτερον βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης, στίς 6 Δεκεμβρίου 2000, στὸν Ἱερό Μητροπολιτικὸν Ναὸ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Λαμίας, χειροθετηθεὶς αὐθημερόν σὲ Ἀρχιμανδρίτην. Πνευματικὸς χειροθετήθη τὴν 5 Δεκεμβρίου 2002 ἀπὸ τὸν Μακαριστὸ Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυρὸ Χριστόδουλο.

Μετακλήθη στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν ἴδιον Ἀρχιεπίσκοπον, ὑπηρετήσῃ ὡς Ἐφημέριος καὶ Πρόεδρος Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Κολοκυνθοῦς Ἀθηνῶν καὶ Ἐφημέριος καὶ Πρόεδρος Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Κυνηγοῦ ὁδοῦ Βουλαγαμένης Ἀθηνῶν. Ἐπίσης, ὑπηρετήσῃ ὡς Πρόεδρος τῆς Διοικούσας Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἱεροῦ Προσκυνηματος Παναγίας Γρηγορούσας Πύλης Ἀγορᾶς Ἀθηνῶν, τὸν Κανονισμό Λειτουργίας τοῦ ὁποίου συντάξε, ἐνῶ κατέστησεν εὐρυθμὴν τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισίν του.

Ἀνέπτυξε ἔντονη δραστηριότητα στὸν τομέα τῆς νεότητας. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς διακονίας του στὴν Ἱερά Μητρόπολη Φθιώτιδος πραγματοποίησε ἑβδομαδιαίες συνάξεις νέων ἡλικίας 18 ἕως 30 ἐτῶν μὲ μεγάλη συμμετοχή, ἐνῶ εἶχε τὴν εὐθύνη τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίων Γεωργίου καὶ Δημητρίου Λαμίας. Ἀκόμη, εἶχε τὴν εὐθύνη τῶν κατασκηνωτικῶν περιόδων ἀρρένων στὶς θερινές κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος. Καὶ στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν ὀργάνωσε τὰ κατηχητικά στὶς Ἑνορίες, ὅπου ὑπηρέτησε, ἐνῶ δραστηριοποιήθηκε γιὰ τὴν συγκέντρωση τῶν χρημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀγοράστηκαν οἱ κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Διακόνησε στὴν Γραμματεία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φθιώτιδος (1997-2002). Κατέστη Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (ἀπὸ 17 Ἰουνίου 2002 ἕως 31 Δεκεμβρίου 2009) καὶ Γραμματεὺς τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου αὐτῆς (2003-2014). Ὑπῆρξε Συνεργάτης καὶ Γραμματεὺς τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Δογματικῶν καὶ Νομοκανονικῶν Ζητημάτων (1 Ἰανουαρίου 2010 ἕως 30 Ἰουνίου 2010). Διορίσθηκε Β΄ Γραμματεὺς-Πρακτικογράφος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος (ἀπὸ 10 Μαΐου 2010 ἕως 10 Ὀκτωβρίου 2014). Στὴ συνέχεια προήχθη σὲ Α΄ Γραμματεά-Πρακτικογράφο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου 2014 ἕως 5 Ὀκτωβρίου 2018). Χρημάτισε Γραμματεὺς διαφόρων Εἰδικῶν Ἐπιτροπῶν, ὅπως Σχέσεων Ἐκκλησίας-Πολιτείας, Σύνταξης Κανονισμοῦ Ἐφημερίων καὶ Διακόνων κ.λπ. Διετέλεσε: α. Μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ὑπηρεσιακοῦ Συμβουλίου Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπαλλίλων, β. Ἐκκλησιαστικός Ἀνακριτὴς σὲ πολλές καὶ ποικίλες ὑποθέσεις, ιδίως τῆς περιόδου 2004-2006, γ. Μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δ. Μέλος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. ε. Μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰδρύματος Νεότητος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. στ. Μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κέντρου Περιβαλλοντικῆς Ἀγωγῆς καὶ Ἐκπαίδευσης τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. ζ. Ἐθελοντὴς Παραγωγὸς στὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ Τυρνάβου ἐξελέγη ἀπὸ τὴν Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὴν 5η Ὀκτωβρίου 2018, χειροτονήθηκε δὲ στὸν τρίτο βαθμὸ ἱερωσύνης τὴν 7η Ὀκτωβρίου 2018 στὸν Ἱερό Μητροπολιτικὸ Ναὸ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Γερώνυμο, καὶ πλειάδα Ἀρχιερέων. Ἐνθρονίσθηκε στὴν πόλη τῆς Λαρίσης τὴν 10η Νοεμβρίου 2018 σὲ κλίμα ἐνθουσιασμοῦ, καθὼς γιὰ πρώτη φορὰ, μετὰ ἀπὸ πολλές δεκαετίες καὶ ποικίλες ἰστο-

ρικές περιπέτειες, ή πορεία προς τόν Μητροπολιτικό Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, μέσα ἀπό τίς λεωφόρους καί πλατεῖες τῆς πόλεως, πραγματοποιήθηκε κατά τήν καθιερωμένη ἱστορική διαδρομή, παρόντων ὄλων των ἐκπροσώπων Ἀρχῶν καί Φορέων τῆς περιφέρειας Θεσσαλίας καί χιλιάδων λαοῦ, μέσα σέ κλίμα ἐνότητας.

Ἡ λευϊτική του πορεία σέ ὅλες τίς ἐκκλησιαστικές διακονίες, πού τοῦ ἀνέθεσε ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρξε μία ἄοκνη προσπάθεια ἀνάδειξης τοῦ μέτρου τῆς πνευματικότητας, τῆς εὐθύνης τῆς ποιμαντικῆς μέριμνας καί τῆς κατοχύρωσης γιά τήν Ἐκκλησία τῆς ἐν τῷ κόσμῳ καλῆς μαρτυρίας. Ἡ ἱεροκανονική του κατάρτιση διακρίνεται γιά τήν ἄσειστη θεολογική της τεκμηρίωση καί τή σωτηριολογική ἀναφορά της. Εἶναι δέ προσωπικότητα πού ἐργάζεται ἀόκνως, ἰδιαίτερος στίς σημερινές συνθήκες, γιά τόν δημιουργικό διάλογο τῆς ἐπιστήμης καί τῆς Ὁρθόδοξης πνευματικῆς παρακαταθήκης.

Ἀπό τήν ἀπαρχή τῆς ἀρχιερατικῆς διακονίας του ἐργάστηκε μέ ἀποστολικό ζῆλο καί ἐπέτυχε τήν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας, τῆς ὁμοψυχίας καί τῆς εἰρηνεύσης στόν ἀπό δεκαετίες διχασμένο πιστό λαό τῆς Λάρισας. Ἡ ἐπανειλημμένη εὐλογία καί προτροπή τοῦ Κυρίου «Εἰρήνη ὑμῖν», ἀπλώθηκε στόν ἐκκλησιαστικό χώρο, πού τάχθηκε νά ὑπηρετεῖ, καί ριζωσε ἐν ἀγάπῃ καί ἀληθείᾳ.

Ἐπίσης, στό πλαίσιο τῆς διακονίας τοῦ λόγου, ἴδρυσε ἀπό τό πρῶτο ἐξάμνηνο τῆς παρουσίας του στήν Λάρισα τήν ἐπιστημονική ἐξαμηνιαία ἐπετηρίδα «Ἀχιλλίου Πόλις», μέ σκοπό νά συνενώσει τίς πνευματικές δυνάμεις τοῦ τόπου, ἀλλά καί μέσα ἀπό τά ἀφιερῶματα νά γίνεται αὐθεντική ἀποτύπωση τῶν θεωρήσεων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας σέ φλέγοντα ζητήματα τῆς ἐποχῆς, καθώς ἐπίσης καί νά ἀναδεικνύονται ἡ ἱστορία, ὁ πολιτισμός, τά ἦθη καί τά ἔθιμα τοῦ τόπου.

Μέ ἐνέργειές του καί χρήματα ἀποκλειστικά τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἐπισκευάστηκε καί ἀνακαινίστηκε τό παλαιό ὄρφανοτροφεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως (τριώροφο κτίριο μέ ὑπόγειο) καί μετατράπηκε σέ Φοιτητική Ἑστία Θελέων, δυναμικότητας δεκαπέντε κλινῶν, γιά φοιτήτριες πού θέλουν νά ὀλοκληρώσουν τίς σπουδές τους ζώντας σέ περιβάλλον μέ ἐκκλησιαστικό πρόσημο.

Μετά τόν σεισμό τῆς 3ης Μαρτίου 2021, ἐξαιτίας τοῦ ὁποῦ ὑπέστησαν μεγάλες ζημιές ἢ καταστράφηκαν ὀλοκληρωτικά εἴκοσι ἐννέα (29) Ἱερασιακοί Ναοί στήν περιφέρεια τοῦ Τυρνάβου, ἀναλώνεται στήν ἐπίσπευση τῶν διαδικασιῶν ἀποκατάστασης τόσο τῶν οἰκιῶν, ὅσο καί τῶν Ἱερῶν Ναῶν. Χαρακτη-

ριστικό τῆς μέριμνας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως εἶναι το ὅτι καμία σεισμόπληκτη Ἔνορία δέν πλήρωςε γιά τίς ἀπαραίτητες μελέτες ἢ γιά ἀντιστηρικτικές σκαλωσιές, καθώς ὅλα αὐτά καλύφθηκαν μέ δαπάνες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης καί Τυρνάβου.

Ἐπιπλέον, ἐστίασε στό κηρυκτικό ἔργο, καί γιά τόν λόγο αὐτό ἀνακαίνισε καί ἐκσυγχρόνισε τίς ἐγκαταστάσεις καί τά μηχανήματα τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης καί Τυρνάβου «Ἀχιλλίου Φωνή 96.3 FM». Ἀνανέωσε τούς παραγωγούς καί τό πρόγραμμα μέ ἀποτέλεσμα ὁ Ραδιοφωνικός Σταθμός νά ἐκπέμπει πλέον πρόγραμμα δικῆς του παραγωγῆς ἐπί 24ώρου βάσεως. Ἰδιαίτερη ἔμφαση ἔδωσε στό Διαδικτυακό Ραδιόφωνο (Web Radio), μέ ἀποτέλεσμα ὁ ἐκκλησιαστικός λόγος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως νά ἀκούγεται παντοῦ στήν Ἑλληνόφωνη Ὁρθοδοξία καί νά ἔρχονται πολλά μηνύματα ἀπό τήν Ἑλληνική Διασπορά. Πολλές ἐκπομπές τίς ἔχει ὀργανώσει σέ Podcast, ὥστε νά ἀνευρίσκονται εὐκολότερα στήν σειρά. Μάλιστα ἀπό αὐτά, ἡ σειρά τῶν ἐσπερινῶν του κηρυγμάτων στό Σύμβολο τῆς Πίστεως –τά ὁποῖα διήρκεσαν τρία χρόνια– χαρακτηρίστηκαν academic στά εὔρετήρια τῶν ἐνδιαφερομένων, μέ ἀποτέλεσμα νά παραπέμπονται ἀπό ἀκαδημαϊκές ἐργασίες πανεπιστημίων τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Ἄλλά καί στήν διάσωση, συντήρηση καί καταγραφή τῶν κειμηλίων ἡ Ἱερά Μητρόπολη Λαρίσης καί Τυρνάβου ἔχει ἀναλώσει μεγάλες δυνάμεις. Σέ συνεργασία μέ τό Διαχρονικό Μουσεῖο τῆς πόλης καί τήν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων, καταβάλλει τόν μισθό καί τίς ἀσφαλιστικές εἰσφορές μιᾶς πιστοποιημένης συντηρήτριας, τό μουσεῖο χορηγεῖ τά ὑλικά καί πραγματοποιεῖται συντήρηση παλαιῶν εἰκόνων καί λοιπῶν κειμηλίων ἀπό τούς Ἱερούς Ναούς. Πρόσφατα, ὀλοκληρώθηκε ἡ συντήρηση ἑκατόν δεκαεννέα (119) εἰκόνων ἀπό τόν Ἱερό Μητροπολιτικό Ναό Παναγίας Φανερωμένης Τυρνάβου τοῦ 16ου αἰ., διαφόρων μεγεθῶν καί ἀπεικονίσεων.

Στό προνοιακό πεδίο, ἴδρυσε τό Γενικό Φιλόπτωχο Ταμεῖο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λαρίσης καί Τυρνάβου «Ἅγιος Διονύσιος Μητροπολίτης Λαρίσης ὁ ἐλεήμων», μέ πολλά Ἐνοριακά Φιλόπτωχα Ταμεῖα. Τό ἔτος 2021, ὁ ἀπολογισμός τοῦ προνοιακοῦ ἔργου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἀνῆλθε στό πρωτόγνωρο γιά τά δεδομένα της ποσό τοῦ ἑνός ἑκατομμυρίου διακοσίων χιλιάδων εὐρώ (1.200.000,00 €). Ἐπίσης, ἐκδόθηκε ἡ ἄδεια λειτουργίας καί τακτοποιήθηκαν διοικητικές ἐκκρεμότητες στό Γηροκομεῖο Ἀρμενίου, ὅπου φιλοξενοῦνται περὶ τοῦ εἴκοσι ἡλικιωμένοι.

Στὴν πρόσφατη ὑγειονομικὴ κρίση ἀνέδειξε μὲ νηφάλια ποιμαντικὴ προσέγγιση τὴ σχέση πίστης καὶ ἐπιστήμης, καὶ συνέβαλε δραστικά στὴν ἀσφαλῆ ἔξοδο ἀπὸ τὴν πανδημία ἀλλὰ καὶ στὴν ἀντιμετώπιση ποικίλων προβλημάτων, πού προέκυψαν στὴν πιστεύουσα κοινότητα.

Ἡ ἀνθρωπιστικὴ δράση του ἐπεκτείνεται πέραν τῆς ἐπαρχίας του, ὅπως ἀποδεικνύει τόσο ἡ πρόσφατη ἱεραποδημία του στὴν Αὐστραλία, ὅπου κλήθηκε ἀπὸ τὸν οἰκεῖο Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο, προκειμένου νὰ ἐνισχύσει τὴν ἑλληνορθόδοξη αὐτοσυνειδησία στὸν κλῆρο καὶ τὸ ποίμνιο τῆς ἑλληνορθόδοξης Διασπορᾶς τῆς μακρινῆς αὐτῆς Ἠπείρου, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἀρωγὴ πού προσέφερε γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση φυσικῶν καταστροφῶν καὶ ἀνθρωπίνων τραγωδιῶν, ὅπως ὁ σεισμός στὴν Ἐλασσόνα, οἱ πλημμύρες τῆς Καρδίτσας, ἡ πυρκαγιὰ τῆς Εὐβοίας καὶ τὸ πρόσφατο πολύνεκρο δυστύχημα στὰ Τέμπη.

Ἐπίσης, χάρι στί διορατικότητα, τὰ γρήγορα ἀντανακλαστικά του καὶ τὴ σύνεση πού τὸν διακρίνει, τὴν ἐπομένη τῶν πρόσφατων ἐθνικῶν ἐκλογῶν, σέ τιλεοπτικὴ ἐμφάνισί του, προκειμένου νὰ ἀναχατίσει τὴ συστηματικὴ προσπάθεια παραεκκλησιαστικῶν κύκλων νὰ ἐμπλέξουν τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος στί δὴν τῶν κομματικῶν ἀντιπαραθέσεων, τόνισε ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ταυτίζεται μὲ κοσμικὰ καὶ πρόσκαιρα σχήματα, πού ἐκπροσωποῦν μέρος μόνον τοῦ ὄλου, διότι ἡ ἴδια εἶναι θεανθρώπινος ὄργανισμός, πού ἐμπεριέχει τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ὀλότητα.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ καὶ ἀξιοποίηση τῆς θεολογίας στό λυτρωτικὸ καὶ σωτηριῶδες ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Παρά τὴν ἔντονη ἐκκλησιαστικὴ, κοινωνικὴ, φιλανθρωπικὴ του δράση, ὁ τιμώμενος Μητροπολίτης Λαρίσης βρῖσκει πάντα τὴ δύναμη τῆς σέ βάθος ἐνασχόλησης μὲ τὴν ἐπιστήμη. Ἡ ἔφεσή του στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα διαφάνηκε ἤδη κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του, ὅποτε τοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ ἐμβαθύνει στὰ λατινικά, καθὼς ὑπῆρχε ὑποχρεωτικὴ σπουδὴ στό Corpus Juris Civilis τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ταυτόχρονα, μελέτησε τὸν ἐξελληνισμό τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν ἀντικνησόρων. Μάλιστα ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τοῦ Δικαίου Jan Lokin τοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ συνεργαστοῦν στὴν ἀντιπαραβολὴ ἑλληνικῶν κωδίκων, στοὺς ὁποίους διασώζονταν τὰ ἔργα τῶν ἀνωτέρω ἀντικνησόρων, προκειμένου νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ κριτικὴ ἔκδοσή τους. Ταυτόχρονα, μὲ τὸν Καθηγητὴ Bernard Stolte μελέτησε ἑλληνικοὺς παπύρους, οἱ ὁποῖοι διέσωζαν συμφωνητικὰ, συμβόλαια ἢ/καὶ δικαστικὲς ἀποφάσεις. Τὸ κυριώτερο ὅμως ἀντικείμενο μελέτης ἦταν τὰ «Ἐξήκοντα

Βιβλία τῶν Βασιλικῶν» τοῦ Αὐτοκράτορα Λέοντος Στ΄ τοῦ Σοφοῦ, τὴν κριτικὴ ἐκδοσὴ τῶν ὁποίων εἶχε πραγματοποιήσει ἡ νομικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Χρόνιγκεν σὲ ὀκτώ τόμους, ἐκδίδοντας ἐπιπλέον καὶ ἑννέα τόμους σχολίων. Συναφὴς ἦταν καὶ ἡ μελέτη τῶν νομοκανόνων τῆς ἴδιας περιόδου μὲ τὰ Βασιλικά.

Ἡ ἐνασχόλησί του μὲ τὴν Ἱστορία τοῦ Δικαίου τῆς Βυζαντινῆς Περιόδου καὶ ἰδίως, τῶν Σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τὸν ὀδήγησε σὲ παράλληλη μελέτη καὶ ἐμβάθυνση στὸ Κανονικὸ Δίκαιο, ὡς τὸ συναφὲς δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ συντονίζεται, ὥστε σὲ συγκεκριμένα θέματα νὰ ταυτίζεται πρὸς τὴν νομοθεσίαν τῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ συμβολὴ του στὸν Τόμο πρὸς τιμὴν τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Τυρολόης Παντελεήμονος, Καθηγητῆ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ., μὲ τὴν μονογραφίαν «Ὁ ἐν τῷ κόσμῳ ἅγιος Κληρικός», ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάθεση ἀνακριτικοῦ ἔργου γιὰ λογαριασμό τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ πολλῶν ἄλλων Ἱερῶν Μητροπόλεων, τοῦ ἔδωσε τὴ δυνατότητα τῆς θεωρητικῆς ἐνασχόλησής καὶ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίλυση ἀκανθωδῶν ζητημάτων.

Ἡ μελέτη του ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ἡ Πλήρωσις τῶν κενῶν Μητροπολιτικῶν Ἑδρῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος τὸ 1965», ἀποτελεῖ μίαν συμβολὴν στὴ νεώτερη ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, καθὼς μέσα ἀπὸ τὴν παράθεσιν τοῦ ἱστορικοῦ πλαισίου τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, ἀποτυπώνεται ἡ διαπάλιν νομιμότητις καὶ κανονικότητις, καθὼς καὶ ἡ ἰσχυρὴ διατάραξη τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας σὲ περίοδο πολιτικῆς ἀνωμαλίας, πού τελικὰ ἐπηρέασε σὲ βάθος χρόνον τὴν ἐξέλιξιν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας πραγμάτων.

Σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἐπιστήμην, ἐπίσης, ἀποτελεῖ ἡ μετάφρασις ἀπὸ τὰ ἀγγλικά τοῦ Βιβλίου τοῦ Tom van Bochone, *Χρονολογῶντας καὶ Ἐξακριβώνοντας*. Πρόκειται γιὰ μίαν ἐνδελεχῆ μελέτη, μὲ τὴν ὁποία ὑποστηρίζεται ὁ παραδοσιακὸς τρόπος χρονολόγησις τῶν μεσοβυζαντινῶν νομικῶν κεμένων, ἰδίως τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων Αὐτοκρατόρων.

Ἡ πνευματικὴ του ἔφεση γιὰ τὴν ἡσυχαστικὴν θεολογίαν καὶ τοὺς φορεῖς τοῦ ἡσυχασμοῦ τὸν ὀδήγησε νὰ ἀσχοληθῆ ἐρευνητικὰ μὲ τὸν διάλογο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ μὲ τοὺς Χίονες. Ξεκινώντας ἀπὸ ἓνα σημαντικό περιστατικὸν τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τὴν ὁμηρίαν του ἀπὸ Μουσουλμάνους καὶ τὴν μεταφορὰν του στὴν περιοχὴ τῆς Νίκαιας, μέχρι νὰ ἐξαγοραστῆ μὲ λύτρα, παρατίθεται ἓνας διάλογος ἀντιπαράθεσις τοῦ Ἁγίου

μέ σοφούς του Μουσουλμανικού κόσμου, μάλλον Ιουδαϊκής προελεύσεως. Στο πλαίσιο του διαθρησκειακού διαλόγου Ὁρθοδοξίας καί Ἰσλάμ, ἀναδεικνύονται οἱ ἀρχές, μέ τίς ὁποῖες ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διαλέγεται, τό πνεῦμα οικονομίας χάριν τῶν ὑποδοῦλων πληθυσμῶν, ἀλλά καί ἡ διαρκής ἐνήμερωση τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν διαμειβομένων. Ἡ παράθεση τῶν ἐπιχειρημάτων εἶναι ἰσχυρή, μέ πρόθεση ἀλίευσης ψυχῶν στήν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας, χωρίς φόβο ἢ ἐμπάθεια. Κυριαρχοῦν ἡ εὐγένεια, ἀλλά καί ἡ σύνεση. Τέλος, ἀναδεικνύονται ἡ ὀρθόδοξη θεολογία καί τό ἐκκλησιαστικό ἥθος.

Παρά τήν πνευματική, ἐκκλησιαστική, διοικητική καί ἐπιστημονική του ἐπάρκεια, διαπνέεται ἀπό πνεῦμα ἀποκεντρωτικό καί ἀφιερώνει ἰδιαίτερη μέριμνα στήν ἐπιλογή τῶν συνεργατῶν του, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται, ὁ ἄλλοτε συνεργάτης τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ἀρχων πρωτονοτάριος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀκαδημαϊκός δάσκαλος, Σωτήριος Μπαλατσούκας, καθῶς καί ὁ πιστός του πρωτοσύγκελλος, ὁ διακριτικός καί σεμνός *διδάκτορας* π. Ἰγνάτιος Μουρτζανός, ἀποδεικνύοντας ὅτι ἡ κλίμακα τῶν ἀρετῶν του κορυφώνεται στή διάκρισι. Οὐσιαστικά πρόκειται γιά τό χάρισμα πού συγκρατεῖ τήν ἰσορροπία στήν ζωή τοῦ Χριστιανοῦ. Ἡ διάκρισι διακρίνει τήν ποιότητα. Βλέπει τί ἀξίζει ἢ τί δέν ἀξίζει ἢ πόσο ἀξίζει. Ἡ διάκρισι ἀπομακρύνει τόν ἄνθρωπο ἀπό ἐπικίνδυνες γιά τήν πνευματική ζωή ὑπερβολές. Ἡ διάκρισι ξεχωρίζει τό ὀρθό, ἐπιλέγει τό ἀγαθό, κρίνει τό καλύτερο, ἀποφεύγει τά ἄκρα, βαδίζει τή μέση ὁδό. Ψάχνει γιά τήν καλύτερη ἀπάντησι σέ ἓνα ἐρώτημα πού τίθεται, τήν πρέπουσα λύσι. Ἡ ἀρετή τῆς διακρίσεως εἶναι μέγιστη πνευματική δύναμι. Δίνει ἀπλότητα, καρτερικότητα, λιτότητα, ἀγαθότητα καί βαθιά αἴσθησι τοῦ μέτρου.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λαρίσης κ. Ἱερώνυμος ἀνθισε ὑπό τήν εὐεργετική σκιά τριῶν σπουδαίων Ἀρχιεπισκόπων, καί ἄρδευσε ἀπό αὐτούς μεγάλες πνευματικές ποιότητες, πού τόν ἀνέδειξαν σέ βασιλική δρῦ: «Ἐφάνταζεν εἰς τό ὄμμα, ἐμελπεν εἰς τό οὖς, ἐπιθύριζεν εἰς τήν ψυχὴν φθόγγους ἀρρήτου γοητείας. Οἱ κλώνες, οἱ ράμινοι, τό φύλλωμά της, εἰς τοῦ ἀνέμου τήν σείσιν, ἐφαίνοντο ὡς νά πάλλωσι μέλος ψαλμικόν, τό “Ὡς ἐμεγαλύνθη”, θά ὑπομνημάτιζε μέ τήν ποιητική του ἀλήθεια ὁ Παπαδιαμάντης. Ὁ Λαρίσης Ἱερώνυμος ἔχει ἀφιερῶσει τόν βίο καί τή δράσι του στήν ἔμπρακτι ἀνάδειξι τοῦ ὑπαρξιακοῦ βάθους τοῦ Ὁρθόδοξου τρίπτυχου τῆς πνευματικότητας, ὡς ἀδιάσπαστις ἐνόπτις λειτουργικῆς ζωῆς, ἀσκητικοῦ ἥθους καί ἀλληλεγγῆς, τῆς πεμπτουσίας τῆς ἀνακαινιστικῆς δημιουργικῆς Δύναμης στόν χῶρο τοῦ ἥθους καί τοῦ πολιτισμοῦ, τήν ὁποία συγκροτεῖ ἡ πίστι στόν Ἰησοῦ Χριστό.

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Λαρίσης καί Τυρνάβου, Ὑπέριστε καί Ἐξαρχε δευτέρας Θετταλίας, Κύριε Ἱερώνυμε, μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ Σᾶς καλωσορίζουμε στό Τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας καί Θρησκευολογίας, ἓνα τμήμα ἀνοιχτό, συμπεριληπτικό, ἐξωστρεφές καί δημιουργικό, στή Θεολογική Σχολή, πού βρίσκεται στήν ἐμπροσθοφυλακή τῶν θεολογικῶν σπουδῶν ὄχι μόνο στήν Ἑλλάδα ἀλλά καί στόν κόσμο καί στό ἀρχαιότερο πνευματικό ἴδρυμα τῆς Χώρας, στό Ἐθνικό καί Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν!

Καλή δύναμη καί κάθε ἐπιτυχία στό πολυσχιδές καί εὐθυνοφόρο Ἔργο Σας!

ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΥΡΝΑΒΟΥ

**ΟΥΔΕΝ ΓΑΡ ΟΥΤΩΣ ΙΔΙΟΝ ΕΣΤΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ,
ΩΣ ΤΟ ΕΙΡΗΝΟΠΟΙΕΙΝ
(ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, ΕΠΙΣΤΟΛΗ 114. PG 32.528B)**

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερώνυμε,
Ἐξοχώτατε κ. Ὑπουργέ Παιδείας, Ἐρευνας καί Θρησκευμάτων,
Ἐλλογιώτατε κ. Πρύτασι τοῦ Ε.Κ.Π.Α.,
Σεβασμιώτατε Διευθυντά τοῦ ἐν Ἀθήναις Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου,
Πανοσιολογιώτατε Ἐξαρχε ἐν Ἀθήναις τοῦ Παναγίου Τάφου,
Ἐλλογιώτατε κ. Κοσμίτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς,
Σεβασμιώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Κρήτης,
Σεβασμιώτατοι καί Θεοφιλέστατοι Προσκυνητοί μοι Ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,
Ἐνδοξώτατοι κ.κ. Ἀρχηγοί Γ.Ε.Α. (καί ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ κ. Α./Γ.Ε.Ε.Θ.Α.) καί
Γ.Ε.Σ. καί κ. Διοικητά Δ.Α.Υ.,
Ἐλλογιώτατοι κ.κ. Πρόεδροι τῶν Τμημάτων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ε.Κ.Π.Α.,
Ἐλλογιώτατοι κ.κ. Καθηγητές τοῦ Ε.Κ.Π.Α. καί τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας,
Ἐλλογιώτατε κ. Γενικέ Γραμματέα Θρησκευμάτων,
Ἐντιμώτατε κ. Περιφερειάρχᾳ Θεσσαλίας,
Ἐντιμώτατε κ. Δήμαρχε Λαρισαίων,
Σεβαστοί μου Πατέρες καί ἀπό τίν Ἀθήνα καί ἀπό τί Λάρισα,
Ἀγαπητοί μου οἱ ἀπαξάπαντες,

Βαθύτατα συγκινημένος ἀπό τίν τιμητική γιά τίν ἐλαχιστότητά μου ἀναγόρευση σέ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας καί Θρησκευσιολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ε.Κ.Π.Α., καθηκόντως ἐκφράζω εὐγνώμονες τίς εὐχαριστίες πρὸς τί Σύγκλητο τοῦ Πανεπιστημίου, τά Μέλη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καί τοῦ Τμήματος, μέ τίν παρατήρησις ὅτι δόξα τῷ Θεῷ καί πολλοί ἄλλοι ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου, Ἀρχιερέων, Κληρικῶν καί

λαϊκῶν, ἀξίζουσι τὴν ὅμοια τιμὴν, καθὼς διακονοῦν εὐσυνειδήτως, μετ' ἐπιστήμης καὶ μετ' ἀφοσίωσιν στὸν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου. Ἀποδέχομαι δὲ τὴν τιμὴν αὐτὴν ὄχι προσωπικὰ, ἀλλὰ ὡς ἀφορῶσα εἰς τὴν Ἱερά Μητρόπολιν Λαρίσης καὶ Τυρνάβου, ὅπου ὁ Ἅγιος Θεὸς «σκοπὸν τέθεικέ με»¹, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος τὴν ὁποίαν ὀλοκαρδίως ὑπηρετῶ ἀπὸ τῆς νεότητά μου. Μάλιστα δὲ ἡ παροῦσα τελετὴ λαμβάνει χώρα σὲ μιὰ στιγμή θὰ ἔλεγα προσωπικῶς ἐπετειακὴ, καθὼς φέτος συμπληρώνονται τριάντα χρόνια ἀπὸ τῆς ὀρκωμοσίας μου ὡς πτυχιούχου Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου αὐτοῦ, ἀκριβῶς στὴν ἴδια αὐτὴν αἴθουσα. Τότε ἐνώπιον τοῦ Πρυτάνεως καὶ τῶν σεβαστῶν μου Καθηγητῶν εἶχα ὀρκιστεῖ ὅτι «ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τοῦ σεπτοῦ τούτου τεμένους τῶν Μουσῶν ἐξερχόμενος, κατ' ἐπιστήμην βίωσομαι, ἀσκῶν ταύτην δίκην θρησκείας ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Οὕτω χρήσιμον ἑμαυτὸν καταστήσω, πρὸς ἅπαντας τοὺς δεομένους τῆς ἐμῆς ἀρωγῆς καὶ ἐν πάσῃ ἀνθρώπων κοινωνίᾳ αἰεὶ πρὸς εἰρήνην καὶ χρηστότητα ἡθῶν συντελέσω, βαίνων ἐν εὐθείᾳ τοῦ βίου ὁδῷ, πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον ἀποβλέπων καὶ τὸν βίον ἀνυψῶν εἰς τύπον ἀρετῆς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς σοφίας». Ἦταν ὑπόθεσις ζωῆς ἡ τήρησις αὐτοῦ τοῦ ὅρκου. Εὐχεσθε νὰ συνεχίσω ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πιστευθέντος μοι ποιμνίου.

Τὸ παρὸν γεγονός, ἐξάλλου, ἀποτελεῖ ἀφορμὴ νὰ ὑπογραμμισθεῖ ἔτι περαιτέρω ἡ πανθομολογούμενη ἀναγκαιότητα συνεργασίας μεταξὺ Ἱεραρχίας καὶ Συγκλήτου, Ἐκκλησιαστικοῦ Ἔργου καὶ Ἀκαδημαϊκῆς Θεολογίας, Ἱεραῶς Συνόδου καὶ Πανεπιστημίου. Βεβαίως, ἀπὸ τὸν Καταστατικὸν μας Χάρτη προβλέπεται ἡ συμμετοχὴ Ἀκαδημαϊκῶν Διδασκάλων στὶς Συνοδικὰς Ἐπιτροπὰς, οἱ ὁποῖες εἰσπηγοῦνται τὰ θέματα πρὸς λήψιν ἀποφάσεων στὴν Ἱερά Σύνοδο, ἐνῶ καὶ συνεργασία ὑπάρχει στὴν διοργάνωσιν συνεδρίων. Ἦδη ὁμως αὐτὸ φαίνεται νὰ μὴν εἶναι ἀρκετό, καθὼς ζοῦμε σὲ ἐποχὴ μεταβολῶν, προκλήσεων, ἰσχυρῶν ἀμφισβητήσεων καὶ ἀνατροπῶν, ὅποτε ὁ συμπροβληματισμὸς καὶ ὁ συμπνευματισμὸς ὄχι ἀπλῶς κρίνονται ἀναγκαῖοι, ἀλλὰ ἐπιβάλλονται.

Στὴν ἐποχὴν μας, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ, καλλιεργεῖται ἡ διάθεσις κατάρτησις καὶ ἀνατροπῆς ὁρίων, ὅρων καὶ ἀρχῶν, ἀκόμη καὶ σὲ αὐτοκαταστροφικὰ πλαίσια, μετ' ἀποβλεπτικὸν καὶ ἀντιδιαλλακτικὸν πνεῦμα, καθὼς καὶ μετ' ἐκδηλῆ τὴν πρόθεσιν ἐκμυθιστικῆς καὶ καταστροφικῆς τοῦ ὁποιοῦ ἄλλου. Ὁ διάλογος γίνεται μαρτύριον, καθὼς ἐκφυλίζεται σὲ παράλληλους μονολόγους τῶν ὁποίων ἐμπλεκόμενων, χωρὶς διάθεσιν συνάντησις, παρὰ

¹ Ἰεζεκιήλ 3, 15.

μόνον υπερίσχυσης. Ἡ πρόσφατη προεκλογική περίοδος νομίζω, αποδεικνύει ἐπαρκῶς τὰ λεγόμενα. Κι αὐτό πολλές φορές ἐπηρεάζει καί τόν ἐκκλησιαστικό χώρο, μέ τήν ἀνάπτυξη ξύλινου πολωτικού λόγου καί τήν πλειοδοσία στήν ἔλλειψη ἀλληλοσεβασμοῦ, ἔστω καί ὡς μεμονωμένες συμπεριφορές. Ἐμεῖς ὁμως, ὡς Ἐκκλησία, ὅπως προσφυῶς δήλωσε προσφάτως ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερώνυμος, πορευόμαστε! Πορευόμαστε στήν προοπτική τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν! Στή βεβαιότητα τῆς ἀφευδοῦς δήλωσης τοῦ Χριστοῦ ὅτι «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστίν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»², ἀλλά καί τῆς σαφοῦς παρακλήσης Του πρὸς τόν Θεό Πατέρα «οὐκ ἐρώτῳ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ»³. Μέσα λοιπόν στόν κόσμο, χωρίς νά εἴμαστε «ἐκ τοῦ κόσμου»⁴, δηλαδή μέ σαφῶς ἄλλη νοοτροπία καί προοπτική αἰωνιότητας. Πορευόμαστε ὄχι πλέον σέ ἓνα φιλικό περιβάλλον «ἐκχριστιανισμένης κοινωνίας», ὅσο κι ἂν ἐπιμένει τό Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας νά μᾶς χαρακτηρίζει «κρατοῦσα θρησκεία» (χαρακτηρισμός πού πολλές φορές ἔχει γίνει ἀφορμή ἰσχυρᾶς πολεμικῆς καί ἐμπρόθετων παρανοήσεων), ἀλλά σέ ἀχαρτογράφητα νερά κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ. Τέτοιου μάλιστα, ὥστε πέρα ἀπό τό προφανές τοῦ σταδιακοῦ «ἀποχριστιανισμοῦ» τοῦ δικαίου, νά εἶναι ἀμφίβολο γιά τό ποιές εἶναι οἱ γενικές ἠθικές ἢ ἰδεολογικές ἀρχές πού διέπουν τήν κατεύθυνση τῆς κοινωνίας καί τή θέσπιση νομοθεσίας. Παράλληλα, μέσα ἀπό ἓνα συνδυασμό προκαταλήψεων, ἔλλειψης ἐνημέρωσης καί παραποίησης τῆς ἀλήθειας ἀκυρώνεται πολλές φορές ὁ ἐκκλησιαστικός λόγος πρὶν κἂν διατυπωθεῖ. Πῶς ἀπαντᾶμε σέ ὅλα αὐτά, ἰδίως στίς προκλήσεις; Πῶς κηρύσσουμε τό Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ στόν 21ο αἰῶνα ἀποδεικνύοντάς το κατορθωτό καί ἐφαρμόσιμο;

Στό Γεροντικό, τό βιβλίον τῶν πρωταθλητῶν τῆς ἐρημίου, διαβάζουμε τό γνωστό περιστατικό μεταξύ τοῦ ἀββᾶ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καί ἑνός Ἱερέως τῶν ειδώλων: «Ἔλεγον περὶ τοῦ ἀββᾶ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου ὅτι ἀνέβαινε ποτε ἐκ τῆς Σκίτεως εἰς τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας. Καί ὡς ἤγγισεν εἰς τὸν τόπον, εἶπε τῷ μαθητῇ αὐτοῦ, πρόλαβε μικρόν. Καί ἐν τῷ προάγειν αὐτὸν συναντᾷ τινι ἱερεὶ τῶν Ἑλλήνων. Καί κράξας αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς ἐφώνησε λέγων, ἔ, ἔ, δαίμον, πού τρέχεις; Στραφεὶς δ' ἐκεῖνος δίδωσιν αὐτῷ πληγὰς καί ἀφῆκε αὐτὸν ἡμι-

² *Ἰωάν.* 18, 36.

³ *Ἰωάν.* 17, 15.

⁴ *Ἰωάν.* 17, 16.

θανῆ καὶ ἄρας τὸ ξύλον ἔτρεχε. Καὶ προβάντος ὀλίγον συναντᾷ αὐτῶ ὁ ἄββας Μακάριος τρέχοντι καὶ λέγει αὐτῶ, σωθείς, σωθείς καματηρέ. Καὶ θαυμάσας ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπε, τί καλὸν εἶδες ἐν ἐμοί, ὅτε προσηγόρευσάς με; Ὅτι εἶδόν σε, φησὶν ὁ Γέρον, κοπιῶντα, καὶ οὐκ οἶδας ὅτι εἰς κενὸν κοπιᾷς. Λέγει αὐτῶ καὶ αὐτός, ἐγὼ ἐπὶ τῷ ἀσπασμῶ σου κατενύγην καὶ ἔμαθον ὅτι τοῦ μέρους τοῦ Θεοῦ εἶ, ἄλλος δὲ κακὸς μοναχὸς ὑπαντίσας μοι ὕβρισέ με, καγὼ ἔδωκα αὐτῶ πληγὰς εἰς θάνατον. Καὶ ἔγνω ὁ Γέρον ὅτι ὁ μαθητὴς αὐτοῦ ἐστι. Καὶ κρατήσας τοὺς πόδας αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς ἔλεγεν, οὐκ ἀφῶ σε, ἐὰν μὴ ποιήσης με μοναχόν. Καὶ ἦλθεν ἐπάνω, ὅπου ἦν ὁ μαθητὴς, καὶ ἐβάσταξαν καὶ ἦνεγκαν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὄρους. Καὶ ἰδόντες τὸν ἱερέα μετ’ αὐτοῦ ἐξέστησαν καὶ ἐποίησαν αὐτὸν μοναχόν, καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐγένοντο δι’ αὐτοῦ χριστιανοί. Ἔλεγεν οὖν ὁ ἄββας Μακάριος ὅτι ὁ λόγος ὁ κακὸς καὶ τὸν καλὸν ποιεῖ κακόν, καὶ ὁ καλὸς ὁ λόγος καὶ τὸν κακὸν ποιεῖ καλόν»⁵.

Ἡ τακτικὴ τοῦ Ὁσίου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου δὲν εἶναι δικῆς του ἔμπνευσης. Τὴν τακτικὴ αὐτὴ διαπιστώνουμε νὰ διδάσκει ὁ Ἰησοῦς χρησιμοποιοῦντας τὴν στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον συναναστράφηκε τὰ πλάσματά Του σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας Του. Τό πλέον χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ὡς πρὸς αὐτό, εἶναι ὁ διάλογός Του μὲ τὴν Σαμαρεῖτιδα. Διάλογος εἰρηνικὸς καὶ συνάμα φοβερὰ δυναμικὸς, μιᾶς πού ὁ Χριστὸς μὲ τὴ στάση Του γκρεμίζει ὅλα τὰ κοινωνικὰ στερεότυπα τῆς ἐποχῆς Του, πείθοντας καὶ ἐλκύοντας τὰ πλάσματά Του πρὸς Αὐτόν⁶. Οὐσιαστικὰ ἀναρεῖ σπὴν πράξη ἕναν τρόπο σκέψης πού φρόντιζε νὰ καλλιιεργεῖ τίς διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καί, ὑψώνοντας φραγμούς, νὰ μεθοδεύει τὴν κατάργησι τῆς ἀγάπης. Τί κάνει ὁ Χριστός; Πρῶτ’ ἀπ’ ὅλα, διαλέγεται! Ὁ ἥδη φημισμένος διδάσκαλος, ὁ ἀξιοσέβαστος καὶ ἀποδεκτὸς ἀπὸ τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ, ἀντὶ νὰ διεκδικεῖ τὸν ἐξουσιαστικὸ μόνολογο, τὸ μονοφωνικὸ κήρυγμα, τὸ ἀπόλυτο τῆς αὐθεντίας, συζητᾷ καὶ καταδέχεται νὰ ἀκούσει ὄχι μόνον ἀπορίες, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέσεις καὶ ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιρροήσεις! Διαλέγεται ἐπειδὴ καταδέχεται τὸν ἄλλον. Στὴν δὲ περίπτωσι τῆς Σαμαρεῖτιδας, καταδέχεται νὰ διαλεχθεῖ πρῶτα πρῶτα μὲ τὸν ἀλλόθρησκο. Ὁ μόνος κήρυκας τῆς ἀληθείας δὲν ἀπορρίπτει, δὲν ἐπιτιμᾷ τὸν πλανεμένο, ἀλλὰ φωτίζει καὶ ἀποκαλύπτει ἐξίσου

⁵ *Τὸ Μέγα Γερροντικό, Θεματικὴ Συλλογὴ, Κείμενο - Μετάφρασι - Σχόλια*, Γυν. Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον «Τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου», Πανόραμα Θεσσαλονίκης 2014².

⁶ Ἀναλυτικὸ σχόλιο γιὰ τὸν διάλογο αὐτὸ βλ. Μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Τυρνάβου Ἱερωνύμου, *Καινοδιαθηκικά, Κηρύγματα σὲ Ἐυαγγελικά καὶ Ἀποστολικά Ἀγιογραφικά Ἀναγνώσματα*, Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆνα 2023, σ. 105-108.

τὴν μοναδικότητα τῆς Πίστης. Ἐπειτα ὁ Χριστὸς καταδέχεται νὰ συζητήσει μὲ ἀλλόφυλλο. Σὲ ἐποχὴ ἔξαρσης τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ γειτονικῶν λαῶν, ὁ κατὰ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο Ἰουδαῖος Χριστὸς συνομιλεῖ μὲ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸ ἐχθρὸ. Τέλος, καταδέχεται νὰ διαλεχθεῖ μὲ ἀλλόφυλλο. Σὲ ἐποχὴ ἀποκλεισμῶν καὶ ἐκμετάλλευσης τῶν γυναικῶν, ὁ ἄνδρας Χριστὸς συνομιλεῖ ἰσότιμα μὲ τὴν Σαμαρεΐτιδα γυναῖκα, διδάσκοντάς τῆς Θεολογία καὶ καθοδηγώντας τὴν στὴν ἀλήθεια. Τὴν ἴδια στιγμὴ δοκιμάζει τίς ἀντοχές τῶν μαθητῶν Του μὲ τὸ νὰ μὴν τοὺς ἐξηγεῖ τίποτε! «Ἐθαύμασαν ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· οὐδεὶς μὲντοι εἶπε, τί ζητεῖς ἢ τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;»⁷. Δέν τοὺς ἐξηγεῖ τίποτε, γιατί δέν ὑπάρχει τίποτε νὰ ἐξηγήσει. Δέν εὐθυνόταν Αὐτὸς γιὰ τὰ κοινωνικά, ἐθνικά, φυλετικά, ἔμφυλα ἢ καὶ θρησκευτικά στερεότυπα πού ἡ πονηρία καὶ οἱ σκοπιμότητες τοῦ κόσμου τοὺς εἶχαν καλλιεργήσει. Καὶ χωρὶς ἓνα λόγο, τοὺς προσκαλεῖ νὰ ἀναλογισθοῦν τί παράδειγμα τοὺς δίνει καὶ τοὺς ἀπελευθερώνει ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀναδεικνύοντας τὴν προτεραιότητα τῆς διακονίας, τῆς ἀλήθειας, τῆς ἀγάπης.

Αὐτόν τόν μοναδικὸ συνδυασμὸ εἰρηνικῆς προσέγγισης καὶ δυναμικῆς ἀλήθειας βλέπουμε νὰ ὑπηρετεῖ ὁ Χριστὸς καὶ νὰ τὸν κορυφώνει τὴ στιγμὴ τοῦ πάθους Του. Ἦδη κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς σύλληψης του, ἐξαπτίας αὐτῆς τῆς εἰρηνικῆς συμπεριφορᾶς πού ὑπογραμμίζει τὴ δυναμικὴ ἀλήθεια τῆς Πίστης, συμβαίνει κάτι παράδοξο. Αὐτοὶ πού ἔχουν σταλεῖ γιὰ νὰ Τὸν συλλάβουν, μόλις τοὺς λέει ποιὸς εἶναι, πέφτουν κάτω χωρὶς καμία πράξη βίας: «Ἰησοῦς οὖν εἰδὼς πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτόν, ἐξεληθὼν εἶπεν αὐτοῖς· τίνα ζητεῖτε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐγὼ εἰμι. (...) ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἔπεσον χαμαί. Πάλιν οὖν αὐτοὺς ἐπηρώτησε· τίνα ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπον· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· εἶπον ὑμῖν ὅτι ἐγὼ εἰμι. Εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν.»⁸. Μὲ μόνην τὴν ἀπλή παραδοχὴ τοῦ ποιὸς εἶναι, χωρὶς ὄπλο, χωρὶς βία ἀπωθεῖ καὶ ρίχνει ὅλο ἐκεῖνο τὸ πλῆθος τῶν ὀπλισμένων, τῶν φοβερῶν στὴν ὄψη, τῶν δυνατῶν. Θὰ μᾶς πεῖ ὁ Κύριλλος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας: «πράω τε καὶ ἡμέρω λόγῳ προσδιαλεχθεῖς, καταστρώννυσιν εἰς γῆν τῶν ζητούντων τὸν ὄχλον, ἵν' ἐκεῖνο μάθωμεν, ὅτι τῶν γεννητῶν ἢ φύσις ἀφορητῶς ἔχουσα καὶ πρὸς ἓνα τοῦ Θεοῦ λόγον, καὶ τοῦτον φιλόνητον, πῶς ἂν διοίση τὴν ἀπειλίαν;». Δίδοντάς μας παράδειγμα ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας ἔναντι τῶν χειρότερων ἀνθρώπων, ταπεινώνεται ἐνώπιον τοὺς μὲ τὸ

⁷ Ἰωάν. 4, 27.

⁸ Ἰωάν. 18, 4-8.

νά παραδίδεται σέ αὐτούς, τὴν ἴδια στιγμὴ πού τοὺς δίνει ἀπόδειξη τῆς θείας δυνάμεώς Του. Τό μήνυμα σέ ἐμᾶς σαφές. Στά τῆς Ἐκκλησίας, στά τῆς Θεολογίας, ἡ χρῆση ἀνθρώπινων μέσων καί μεθόδων, μᾶλλον κάνει ζημιὰ, καθὼς ἐγκιβωτίζει σέ σχήματα τοῦ παρόντος κόσμου τό ἄπειρο τῆς Θείας Ἀλήθειας, ἀποϊεροποιῶντας το καί ὑποβιβάζοντάς το.

Ἄλλὰ καί στί συνέχεια, ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως Ἄννα ἡ σταθερὰ εἰρηνικὴ στάση τοῦ Χριστοῦ καταπλίττει, φέροντας σέ ἀμνηχανία τοὺς διώκτες του: «Ὁ οὖν ἀρχιερεὺς ἠρώτησε τὸν Ἰησοῦν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἐγὼ παρηγοῖα ἐλάλησα τῷ κόσμῳ· ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπου πάντοτε οἱ Ἰουδαῖοι συνέρχονται, καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν. Τί με ἐπερωτᾷς; ἐπερωτήσων τοὺς ἀκκοότας τί ἐλάλησα αὐτοῖς· ἴδε οὗτοι οἶδασιν ἃ εἶπον ἐγώ. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος εἷς τῶν ὑπηρετῶν παρεστηκὼς ἔδωκε ράπισμα τῷ Ἰησοῦ εἰπόν· οὕτως ἀποκρίνη τῷ ἀρχιερεῖ; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;»⁹. Οὔτε ὀργή, οὔτε θυμὸς, οὔτε ἀγανάκτηση. Ὑπεράσπιση τῆς Ἀλήθειας πού μέ τί δημόσια δράση Του εἶχε κηρύξει, χωρὶς κἂν ἀπόρρητη τοῦ προσώπου ἐκείνου πού τὸν ράπισε! Τό ἀποτέλεσμα, νά μὴν μπορεῖ νά τὰ βγάλει πέρα ὁ ἔμπειρος Ἄννας καὶ νά ἀναγκασθεῖ νά Τὸν στείλει δεμένο στὸν Καϊάφα.

Ἐκεῖ ὅμως, ὅπου πραγματικά ξεκαθαρίζει τοὺς εἰρηνικοὺς ὅρους μέ τοὺς ὁποίους ἐπιθυμεῖ νά πορευτεῖ ἡ Ἐκκλησία Του στὸν κόσμον ὁ Χριστός, εἶναι στὸν διάλογο μέ τὸν Πιλάτο, τὸν ἐκπρόσωπο τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, τῆς περιφρόνησης τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο: «Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ Πιλάτος καὶ ἐφώνησε τὸν Ἰησοῦν καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ; ἀπεκρίθη ὁ Πιλάτος· μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί· τί ἐποίησας; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος· οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σὺ; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· σὺ λέγεις ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ. Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς. Λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος· τί

⁹ *Ἰωάν.* 18, 19-23.

ἐστιν ἀλήθεια;»¹⁰. Μπροστά στό ἐξουσιαστικό φαινόμενο ὁ Χριστός ξεκαθαρίζει ὅτι ἀρνεῖται νά ταυτιστεῖ, καθὼς αὐτό κινεῖται σέ ἐγκοσμοκρατική κατεύθυνση, τὴν ἴδια στιγμή πού ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν δέν ἔχει καμία σχέση πρὸς ὅ,τι ὁ πεπερασμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὑποθέσει. Ἀλλά καί ἡ ρητὴ ἀπόρριψη τῆς βίας ἐμπεριέχεται στίς ἀπαντήσεις τοῦ Χριστοῦ πρὸς τόν Πιλάτο, καθὼς προτάσσεται ἡ μαρτυρία τῆς ἀλήθειας.

Ἐκεῖ ὅμως, ὅπου ὁ Χριστός ἀνέδειξε τό φιλόανθρωπο, τό εἰρηνοποιοῦ στοιχεῖο ὡς τὴ λυδία λίθο γιά τὴν ἐπικράτηση τῆς ἀλήθειάς Του στή γῆ, ἦταν ἡ στιγμή τῆς συγγνώμης πρὸς τοὺς σταυρωτῆς Του: «ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγε· πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι»¹¹. Παρὰ τόν πόνο, παρὰ τόν εὐτελισμό, παρὰ τὴ βία καί τό μῖσος, ὁ Χριστός παραμένει εἰρηνικός καί ἐπιβάλλεται μέσω τῆς συγχωρητικότητας καί τῆς ἀπόρριψης κάθε μορφῆς ἐκδίκησης ἢ ἀνταπόδοσης.

Τελικά, ὁ μόνος εἰρηνοποιός εἰρηνικά παραδίδει μέ κυρίαρχο τρόπο τό πνεῦμα Του, πορευόμενος πρὸς τόν θάνατο, χωρὶς νά καταληφθεῖ ἢ νικηθεῖ ἀπὸ αὐτόν: «ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς εἶπε, τετέλεσται, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα.»¹². Οὔτε ὕβρεις, οὔτε ἀπέχθεια, οὔτε κἄν ἡ παραμικρὴ ὑποψία ἀπόρριψης ἢ περιφρόνησης τῶν σταυρωτῶν Του. Περνᾷ μέσα ἀπὸ τόν πλέον μαρτυρικό καί ἐπονείδιστο θάνατο μέ τόν πλέον εἰρηνικό καί μεγαλειώδη τρόπο.

Καί μετὰ ἔρχεται ἡ Ἀνάσταση! Οἱ ταραγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ τραγικά πού προηγήθηκαν, Μαθητῆς μαζεύονται στό γνωστό ὑπερῶο τῶν Ἱεροσολύμων, ὄντας ἐπιπλέον φοβισμένοι γιά τυχόν διώξεις ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων, χωρὶς νά ξέρουν τί νά κάνουν. Καί τότε «ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς!» Τό διαβάζουμε στό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀγάπης: «Οὔσης ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν»¹³! Ἐμφανίζεται Ἀναστημένος ὁ Χριστός καί ἡ πρώτη του λέξι εἶναι «εἰρηνεῦστε, ἡρεμῆστε, ἡσυχᾶστε!» Γιατί, Γιατί ἀλλοῶς δέν θά μπορέσουν νά συνειδητοποιήσουν οἱ μαθητῆς τί συνέβη, ὥστε νά τό βιώσουν καὶ νά τό χαροῦν! Νά τό ἐγκολπωθοῦν καί νά ταυτιστοῦν! Νά τό κάνουν κήρυγμα

¹⁰ Ἰωάν. 18, 33-38.

¹¹ Ἰωάν. 23, 34.

¹² Ἰωάν. 19, 30.

¹³ Ἰωάν. 20, 19.

καί υπόθεση ζωῆς! Ἡ Ἀλήθεια τῆς Ἀνάστασης χρειάζεται τὴν Εἰρήνη τῆς ψυχῆς γιὰ νὰ προχωρήσει ἡ πνευματικὴ ὠρίμανση καὶ χαρίτωση.

Κι αὐτὴ ἡ εἰρήνη ἦταν ἡ κατ' ἐξοχὴν διίκουσα ἔννοια στὶς ἐνέργειες καὶ τὶς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, τῶν Κηρύκων τῆς Ἀλήθειάς Του σέ ὅλα τὰ ἔθνη. Χαρακτηριστικὸ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικὸ τοῦ Ἀποστολικοῦ ἥθους πού τό Πνεῦμα τό Ἅγιο μετὰ τὴν Πεντηκοστή εἶχε ἐμφυσήσει στὶς καρδιές τους εἶναι τό περιστατικὸ πού περιγράφουν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων στοὺς Φιλίππους. Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας ἀπελευθερώνουν μιά δυστυχημένη ὑπαρξὴ ἀπὸ τό «πνεῦμα πύθωνος»¹⁴ πού τὴν βασάνιζε, ὁπότε οἱ κύριοι αὐτῆς πού τὴν ἐκμεταλλεύονταν γιὰτὶ «ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη»¹⁵, τοὺς συκοφαντοῦν μὲ προκλητικὸ τρόπο, ὥστε «συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν. Καὶ οἱ στρατηγοὶ περιρρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἐκέλευον ραβδίσειν, πολλὰς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς· ὃς παραγγέλων τοιαύτην εἰληφῶς ἔβαλεν αὐτούς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον»¹⁶. Πῶς ἀντιδρῶν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας; Στὸ πῶς ἀνῆλθαγο κάτεργο, γεμάτοι πληγὰς ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ φραγγέλια, καταδικασμένοι σέ ἀπόλυτη ἀκίνησία στὴν ξυλοπέδη, κατεξουτελισμένοι ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τῆς πόλης, κάνουν κάτι πού προξενεῖ δέος καὶ συνάμα ἐκπληξη, καθὼς εἶναι τόσο αἰφνίδια ἡ στάση τους καὶ τόσο μὴ ἀναμενόμενη ἡ συμπεριφορὰ τους, ὥστε νὰ προξενεῖ θαυμασμὸ καὶ κατάπληξη ὄχι μόνον στοὺς τότε ἀνθρώπους πού ὑπῆρχαν μέσα στὴ φυλακὴ, ἀλλὰ καὶ διαχρονικὰ σέ ὅλους ὅσοι ἀνά τοὺς αἰῶνες μελετοῦν τὴν περικοπὴ αὐτῆ. «Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνον τὸν Θεόν· ἐπικροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμοι.»¹⁷. Γύρω στὰ μεσάνυκτα ἡ φυλακὴ ἀναταράζεται ἀπὸ κάτι τό περίεργο. Ὁ χῶρος πού μέχρι τότε μόνο τὰ βογκητὰ τοῦ βασανισμοῦ καὶ τὶς κατάρες τῶν φυλακισμένων εἶχε συνηθίσει νὰ ἀκούει, ἀντηχεῖ ἀπὸ κάτι τό πρωτόγνωρο. Ἀπὸ ὕμνους πρὸς τὸν Ἀληθινὸ Θεὸ! Καὶ ποιοὶ ψάλλον; Οἱ προηγουμένως μαστιγωθέντες, προπληκισθέντες καὶ φυλακισθέντες, οἱ ὅποιοι κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἔξαντλημένοι καὶ νὰ ἀποζητοῦν στὸν ὕπνο μιά μικρὴ παρηγοριὰ γιὰ τὰ δεινὰ τους! Εἰρηνικοὶ ψάλ-

¹⁴ Πράξ. 16, 16.

¹⁵ Πράξ. 16, 16.

¹⁶ Πράξ. 16, 22-24.

¹⁷ Πράξ. 16, 25.

λουν έκφραζοντας τήν πνευματική τους χαρά. Γιατί χαρά; Γιατί είχαν αίσθησι τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ὅπως ἄλλοτε μέ τόν Ἰωσήφ στή φυλακή τῶν Αἴγυπτίων ἢ μέ τόν Δανιὴλ στόν λάκκο τῶν λεόντων ἢ μέ τούς Ἁγίους Τρεῖς Παῖδας στήν κάμινο τῶν Βαβυλωνίων! Γι' αὐτό καί ἐκεῖνοι ἦταν ἡσυχοί, εἰρηνικοί καί εὐθυμοί, ὥστε νά φθάνουν ἀκόμη καί νά ψάλλουν! Δέν ἦταν οὔτε ὥρα, οὔτε τόπος προσευχῆς. Κι ὁμως, ψάλλουν γιά νά ἐκφράσουν τήν εἰρήνη τῆς ψυχῆς τους. Κι αὐτό συνεπιφέρει κάτι θαυμαστό. Οἱ ἄλλοι φυλακισμένοι σαστίζουν καί σέβονται. Δέν τούς φωνάζουν νά σταματήσουν καί νά τούς ἀφίσουν νά κοιμηθοῦν, ἀλλά σιωπηλοί ξαγρυπνοῦν, ἀκοῦν τά λόγια τῶν ὕμνων καί παρατηροῦν τόν εἰρηνικό τρόπο πού ψάλλει ἡ καρδιά τῶν παράξενων αὐτῶν συγκρατουμένων τους. Ἀκόμη καί οἱ πῖο σκληρές καρδιές σαγηνεύονται ἀναγνωρίζοντας τήν ἀπό Θεοῦ προέλευση τοῦ ὄλου κλίματος καί γεγονότος¹⁸.

«Ἐπιλείπει με διηγούμενον ὁ χρόνος»¹⁹ περί τῶν Βίων τῶν Ἁγίων, ὅπου τό εἰρηνικό τῆς συμπεριφορᾶς καί ἡ δυναμική υπεράσπιση τῆς ἀλήθειας ἀναδεικνύουν τήν ἔννοια τοῦ μαρτυρικοῦ φρονήματος. Ἄντι ἄλλου ἀναφέρω τήν ἀπάντηση πού ἔδωσε ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος Πόποβιτς, σέ ἐποχές δύσκολες γιά τήν Ἐκκλησία, ἰδίως τῆς Σερβίας, ὑπό καθεστῶς ἀπροκάλυπτα ἀντιεκκλησιαστικό, σέ ὅσους τοῦ ἀντέτειναν ὅτι δέν ἔχει μόνον ὁ Χριστιανισμός μάρτυρες, ἀλλά καί πολλές ἰδεολογίες. Ἡ ἀπάντησή του ἦταν ὅτι ναι μέν καί ἄλλοι υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο γιά τά ὅσα πρέσβευαν, ἡ διαφορά ὁμως, μέ τούς Χριστιανούς Μάρτυρες εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἄν τήν τελευταία στιγμή σταματοῦσε καί ἀκυρωνόταν τό μαρτύριο, τά ὑποψήφια θύματα τῶν δημίων τους θά γύριζαν νά πάρουν τήν ἐκδίκησή τους, ἔστω προπιλακίζοντας, ἂν ὄχι καί θανατώνοντας αὐτούς πού ἦταν ἔτοιμοι νά τούς φονεύσουν. Οἱ Χριστιανοί ὁμως Μάρτυρες θά ἀποχωροῦσαν εἰρηνικοί, εὐλογῶντας τούς παρ' ὀλίγον δημίους τους καί ἀναρωτώμενοι γιατί ὁ Ἅγιος Θεός δέν ἐπέτρεψε τήν θριαμβευτική εἴσοδό τους στήν ἐπουράνια Βασιλεία. Αὐτό ἐξάλλου τό ἦθος τῶν Μαρτύρων, τό εἰρηνικό καί ἀόργητο, συνετέλεσε στό νά ἔχουμε φοβερά περιστατικά μεταστροφῆς πρὸς τήν Πίστη, ὄχι μόνον ἀνθρώπων πού παρακολουθοῦσαν τό Μαρτύριο, ἀλλά καί τῶν ἴδιων τῶν δημίων.

Ἔχει νομίζουμε ἐπαρκῶς ἀποδειχθεῖ ὅτι τό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἦθος εἰρήνης καί εἰρηνοποιό. Παρά ταῦτα, ὀφείλουμε νά ὁμολογήσουμε ὅτι στά

¹⁸ Ἀναλυτικό σχόλιο γιά τό περιστατικό αὐτό βλ. Μητροπολίτου Λαρίσης καί Τυρνάβου Ἱερωσύμου, *Καινοδιαθηκικά, Κηρύγματα σιά Ἐθαγγελικά καί Ἀποστολικά Ἀγιογραφικά Ἀναγνώσματα*, Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2023, σσ. 319-322.

¹⁹ Ἐβρ. 11, 32.

πλαίσια τῆς μακροαίωνης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὑπῆρξαν ἐκτροπές καί ἀποκλίσεις ἀπό τό ἥθος αὐτό. Πάντα δέ αὐτές οἱ ἐκτροπές καί ἀποκλίσεις ἐξέθεταν τήν Ἐκκλησία καί τήν ἔφερναν σέ δύσκολη θέση, καθώς πολλοί ἀπό τοὺς ἐχθροὺς Της ἔσπευδαν νά ἀναδείξουν τήν ἀντίφαση πρὸς τήν διδασκαλία καί τό ἥθος τοῦ Ἰδρυτῆ Της. Κι ἡ Ἐκκλησία ὅμως, ποτέ δέν ἔσπευσε νά ἀποδεχθεῖ ἢ νά ἀνεχθεῖ τέτοιες συμπεριφορές. Κι ἂν πρὸς στιγμὴν ἐπικρατοῦσαν, ἰδίως σέ ἐποχές πού ὑπῆρχε ἔντονος κρατικός παρεμβατισμὸς στὰ τῆς Ἐκκλησίας, τελικά γίνονταν ἀντικείμενο ἀποδοκιμασίας καί ἀπόρριψης. Ἐξ οὗ καί ἡ γνωστὴ ἀρχὴ τοῦ κανονικοῦ δικαίου: «τὰ παρὰ τοὺς κανόνας γινόμενα οὐ κανονίζονται». Δηλαδή, ἀκόμη καί ἂν πρὸς καιρὸν ἐπικρατίσει μιά ἀντικανονικὴ κατάσταση στὴν Ἐκκλησία, αὐτὸ δέν σημαίνει ἀποδοχὴ τῆς ἢ δημιουργία τετελεσμένου ἢ προηγουμένου, ἀλλὰ μέριμνα γιὰ διόρθωση καί ἐπιστροφή στό Θεοδίδακτο ἥθος.

Σήμερα ἡ Ἐκκλησία πορεύεται ἀντιμετωπίζοντας τὶς προκλίσεις τῆς μετανεωτεροκότητος. Προκλίσεις πού σημασιοδοτοῦν ἀνατροπές, ὅχι πάντα ἐπ' ὠφελεία τῶν κοινωνιῶν, σέ ἕναν κόσμον κατακερματισμένο, ὑποδουλωμένο σπῆβία, τὴν ἀδικία καί τὸν θάνατο. Μὲ τὴν κατάστασι αὐτὴ τοῦ κόσμου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά συμφιλιωθεῖ, οὔτε νά τὴν ἀνεχθεῖ, πολλῶν δέ μᾶλλον νά ἐπηρεασθεῖ. Τὸ γεγονός ὅτι διακονοῦμε μιά Βασιλεία «οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»²⁰, μὲ ἥθος δυναμικῆς ἀλήθειας καί εἰρήνης «οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσι»²¹, μᾶς ἐπιβάλλει νά διαφοροποιούμαστε ἀπὸ τὶς ἐπιλογές τοῦ κόσμου. Αὐτὸ ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ἀπορρίπτουμε τὸν κόσμον, ἀλλὰ, πιστοὶ στὴν κλήσι τοῦ Μεγάλου Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ, ἀναδεχόμεστε τὸ ἔργον νά μεταμορφώσουμε τὸν κόσμον. Ὁ ἴδιος εἶχε δηλώσει ὅτι σκοπὸς τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας Του δέν ἦταν «ἵνα κρῖνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ»²². Καί στὴν προσευχὴ πού ὁ Ἰδιος μᾶς παρέδωσε, μᾶς δίδαξε νά προσευχόμεστε νά ἐπικρατίσει τὸ Θεῖο θέλημα «ὡς ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς»²³. Βέβαια, μετὰ ἀπὸ εἴκοσι ἕναν αἰῶνες χριστιανικῆς παρουσίας, παρὰ τὶς σπουδαῖες μεταρρυθμίσεις σέ πολλοὺς τομεῖς, ἰδίως τῆ νομοθεσίας, «ἐπὶ τὸ φιλενθροπότερον» πού ἡ Ἐκκλησία πέτυχε, δέν μπορούμε νά ποῦμε πὼς ὁ κόσμος ἄλλαξε. Προφανῶς καί ἰσχύει, ἴσως σέ μεγαλύτερον βαθμὸ, ἡ διαπίστωση τοῦ

²⁰ Ἰωάν. 18, 36.

²¹ Ἰωάν. 14, 27.

²² Ἰωάν. 3, 17.

²³ Ματθ. 6, 10.

Ἀποστόλου καί Εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη στήν πρώτη του Καθολική ἐπιστολή ὅτι «ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται»²⁴. Αὐτό ὅμως, ποτέ δέν ἦταν γιά τήν Ἐκκλησία ἀφορμή ἀποθάρρυνσης ἢ τροποποίησης τοῦ ἥθους Της! Εἴμαστε ταγμένοι νά προσπαθοῦμε, βέβαιοι ὅτι τό ἔργο τῆς ἐκκλησιοποίησης τοῦ κόσμου ἐν μέρει θά ἐπιτυγχάνεται στήν παρούσα ζωή, θά ὀλοκληρωθεῖ δέ στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καί ἀναλίσκώμεθα σέ πολλά μέ τήν πεποίθησι ὅτι τίποτε δέν γίνεται μάταια, καθῶς τό Πνεῦμα τό Ἅγιο πού «ὄλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας», συνεργεῖ στά ἔργα μας ὀδηγώντας σέ καρποφορία «ἐν καιρῷ εὐθέτῳ»²⁵.

Ἐπιτρέψτε μας κάποιες παραμέτρους τοῦ τρόπου ἐργασίας τῆς Ἐκκλησίας ἐν κόσμῳ νά τίς ἐξετάσουμε εἰδικότερα. Τό βασικότερο πρόβλημα πού ἀντιμετώπισε καί ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία ἀπό ἱστορικῆς καταβολῆς τῆς τίν γενέθλιο ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, εἶναι ἡ σχέση Της μέ τό ἐξουσιαστικό φαινόμενο. Στίς ἡμέρες μας ἔχει ἐπικρατήσει ὁ ὅρος «σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας», ὁ ὁποῖος πλέον ἔχει ξεπεραστεῖ ἀπό τήν ἴδια τήν ἱστορική ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων. Καί τοῦτο διότι ὁ ὅρος ἐπιμένει νά ὑπονοεῖ ὅτι ἡ μία Πολιτεία μέ τήν μία Ἐκκλησία μποροῦν νά συνδιαλέγονται καί νά ρυθμίζουν τίς σχέσεις τους. Αὐτό πιθανόν νά ἦταν ἀληθινό καί ἐπαρκές σέ περιόδους ἀπομονωτισμοῦ καί κυριαρχίας τοῦ Κράτους, ἰδίως τοῦ ἐθνικοῦ. Ὅμως, πλέον χάρι στήν τεχνολογική ἐξέλιξη καί τόν κοινωνικό μετασχηματισμό, οἱ ἐποχές τῆς τοπικῆς ἐσωστρέφειας καί τῆς θεσμικῆς αὐτάρκειας ἔχουν παρέλθει. Ἦδη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει συναίσθησι τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς δεκαπέντε Αὐτοκέφαλες ἀνά τόν κόσμο Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες χωρίς νά ἀποτελοῦν ὁμοσπονδία Ἐκκλησιῶν, παρά μόνον διασφαλίζοντας τό ἱερώτατο ἀγαθό τῆς Εὐχαριστιακῆς Κοινωνίας, συναπαρτίζουν τήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ Ἑλληνική Πολιτεία μέ τό νά εἶναι ἐνεργό μέλος ὑπερεθνικῶν σχηματισμῶν, ἰδίως μέ τήν ἐνεργό ἔνταξι καί δυναμική συμμετοχή τῆς στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωσι, δέν μπορεῖ νά ἀποφασίζει αὐτοτελῶς ἀλλά σέ ἐναρμόνισι πρὸς τό κοινοτικό κεκτημένο καί τήν εὐρωπαϊκή νομοθεσία. Τίς παραμέτρους αὐτές τίς ἔχει ἤδη ἀναδειξει, ἂν καί σέ προγενέστερη κοινωνικοπολιτική συγκυρία, ὁ Εὐάγγελος Βενιζέλος μέ τό γνωστό σχετικό βιβλίο του²⁶. Ἦσως ἐπανέρχεται ὡς πλέον πλήρης, ἡ ὀρολογία τοῦ σπουδαίου

²⁴ Α' Ἰωάν. 5, 19.

²⁵ Ρωμ. 8, 28.

²⁶ Εὐάγγελος Βενιζέλος, *Οἱ Σχέσεις Κράτους καί Ἐκκλησίας ὡς σχέσεις συνταγματικά ρυθμισμένες*, Ἐκδ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ, Θεσσαλονίκη Δεκέμβριος 2000.

Πατρός της Ἐκκλησίας μας, τοῦ Μεγάλου Φωτίου, ὁ ὁποῖος σέ ἕνα κείμενό του ὄχι ποιμαντικό ἢ θεωρητικό, ἀλλά νομικό καί ξεκάθαρο πρακτικό, τήν «Εἰσαγωγή» ἢ «Ἐπαναγωγή», μιλά γιά «Βασιλεία» καί «Ἰερωσύνη», ἀναφερόμενος στήν κοσμική ἐξουσία καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ λόγος πού ὁ Μέγας Φώτιος χρησιμοποιεῖ τήν ὀρολογία αὐτή, δέν ἔχει νά κάνει μόνο μέ τί νομική πρακτική τῆς ἐποχῆς του, ἀλλά καί τήν προσπάθειά του νά υποδηλώσει μιᾶ Πολιτεία ὄχι τόσο εὐνοϊκά διακείμενη ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, μιάς πού τήν ἐποχή τοῦ μεγάλου Πατρός ἦταν συστηματική ἢ προσπάθεια τῆς «ἀνακαθάρσεως τῶν νόμων», δηλαδή τῆς ἐπανεξέτασης τοῦ συνόλου τῶν νομικῶν διατάξεων, ὥστε νά καταργηθοῦν ὅσες οἱ Ἰσαυροὶ Αὐτοκράτορες εἰσήγαγαν, ἰδίως μέ τήν «Ἐκλογί», κυρίως διότι ἀπηχοῦσαν τό εἰκονομαχικό πνεῦμα, ἀλλά καί γιατί πρώτη φορά εἰσήγαγαν ποινές ἀκρωτηριασμοῦ στά πλαίσια ἐπηρεασμοῦ ἀπό τίς ἀνατολικές ἐπαρχίες τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπου δέχονταν ἐπιρροές ἀπό τόν Μονοφυσισμὸ καί τό Ἰσλάμ.

Ἀσχέτως πάντως ὀρολογίας, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατὰ τί μακράν ἱστορία Της ἀντιμετώπισε πολλές καί διαφορετικές προκλήσεις ἀπὸ ὅλες τίς μορφές διακυβέρνησης κρατῶν στά ὅποια ζοῦσαν οἱ πιστοὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα, φιλελεύθερες δημοκρατίες, ἔθνη μέ χριστιανικούς θεσμούς καί ἔθνη μέ ἄλλα θεσμοθετημένα δόγματα, κοσμικά κράτη – μερικά ἀπὸ τά ὅποια ἀποδείχθηκαν φιλικὰ πρὸς τόν θεσμό τῆς Ἐκκλησίας, μερικά ἐχθρικά, καί ἄλλα ἀδιάφορα. Ὡστόσο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τό πολιτικό καθεστῶς στό ὅποιο ὑπέκειντο, ἡ κύρια προτεραιότητα τῶν Χριστιανῶν καί τό κριτήριό ἀντιμετώπισής του ἦταν ἡ τέλεση (κάποτε φανερά, κάποτε κρυφά) τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, δηλαδή μιᾶς εἰρηνικῆς Λειτουργίας πού πάντα ὑπαγορεύει καί τό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας σέ κάθε ἐποχή ὡς εἰρηνικό καί φιλόνητο. Καί παρὰ τίς δεδομένες ἀναφορές τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων γιά τήν προτεραιότητα τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, οἱ Χριστιανοὶ οὐδέποτε ἀδιαφόρησαν γιά τήν ἐπίγεια πατριδα καί τήν κοινωνία στήν ὅποια ζοῦσαν. Ἔτσι, ἂν καί εἶναι δεδομένη ἡ πρόσκληση «μὴ πεποιθεῖτε ἐπ’ ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοῦς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία»²⁷, καθὼς καί ἡ διαπίστωση πὼς «οὐ γάρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τήν μέλλουσαν ἐπιζητούμεν»²⁸, πάντα ἡ Ἐκκλησία μέ βάση τό εἰρηνοποιοῦ ἦθος Της παρενέβαινε γιά νά καταδικάσει κάθε εἶδους θεσμικὴ διαφθορά καί ὀλοκληρωτισμὸ, ἀρνούμενη νά συ-

²⁷ *Ψαλμ.* 145, 3.

²⁸ *Ἐβρ.* 13, 14.

μπράξει προς τό ὅποιο ἄδικο καί κυρίως νά παραδώσει λαούς στήν ὀργανωμένη καταπίεση. Καί ἐνῶ εἶναι ἀλήθεια πώς ἡ Ἐκκλησία δέν διευκόλυνε τήν βία μέ προσχήματα πολιτικά, συνιστῶντας ὑπακοή, εἶχε πάντα τήν κόκκινή Της γραμμή ὅπως αὐτή διατυπώθηκε ἀπό τόν ἴδιο τόν Ἀπόστολο Πέτρο στο Μέγα Συνέδριο τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ ὁποία ἦταν ἡ ἐπίσημα ἐγκαθιδρυμένη νομική ἀρχή τῆς Ἰουδαίας. Ὅταν οἱ ἐντολές μᾶς νόμιμα ἐγκαθιδρυμένης πολιτικῆς ἐξουσίας ἔρχονται σέ ἀντίθεση πρὸς τίς εὐθύνες μας ὡς χριστιανῶν, τότε «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις»²⁹.

Σέ πολλές χώρες τοῦ κόσμου σήμερα, ἡ πολιτική τάξη, ἡ ἐλευθερία, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καί ἡ δημοκρατία ἀποτελοῦν πραγματικότητες, τίς ὁποῖες μποροῦν νά ἐμπιστεύονται οἱ πολῖτες. Χαρακτηριστικό τῶν κοινωνιῶν αὐτῶν εἶναι τό θεμελιῶδες προνόμιο τῆς ἐλευθερίας μέσα σέ μιά ὀργανωμένη Πολιτεία. Πρόκειται πράγματι γιά μιά κατάκτηση καί ἐξέλιξη, στήν πορεία τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, καί θά ἦταν παράλογο καί ἔκφραση ἀγνωμοσύνης ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν νά μὴν αἰσθάνονται πραγματική εὐγνωμοσύνη ἀπέναντι στοῦ ἰδιαίτερο δημοκρατικό πνεῦμα πού ἄλλοῦ ὑπάρχει, ἄλλοῦ ἀποτελεῖ διεκδίκηση. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑποστηρίζει ἐνεργά καί ἐργάζεται με σκοπό τή διατήρηση καί ἐπέκταση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καί παραδόσεων μέσα στοῦ νομικό, πολιτισμικό καί οἰκονομικό πλαίσιο τῶν ἀντιστοιχῶν κοινωνιῶν, καθώς ἐκφράζουν ἐπί γῆς τό εἰρηνικό καί φιλόανθρωπο τοῦ ἥθους Της, δίνοντάς Της τήν εὐκαιρία νά κηρύττει χωρίς περιορισμούς τήν Θεόδοτη Ἀλήθειά Της. Βεβαίως, ἰδίως στήν ἑλληνοφώνη Ὁρθοδοξία, κινδυνεύουμε ἀπό τόν ἐπικίνδυνο πειρασμό νά παραδοθῶμε στή φανταστική νοσταλγία μᾶς «χρυσῆς ἐποχῆς», ἡ ὁποία ἔχει πρὸ πολλοῦ παρέλθει, ἔχοντας τήν ἐντύπωση ὅτι αὐτή ἀποτελεῖ τό ἰδανικό Ὁρθόδοξο πολίτευμα. Αὐτό τό μόνο πού μπορεῖ νά προκαλέσει εἶναι σύγχυση πρόσκαιρων πολιτικῶν μορφῶν, ὅπως, γιά παράδειγμα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μέ τήν οὐσία τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων. Δέν ἐπιτρέπεται νά παραθεωροῦμε ὅτι ἱστορικά, τὰ εἰδικά προνόμια τῆς Ἐκκλησίας ὅταν αὐτή ὑπῆρχε κάτω ἀπό μιά χριστιανική πολιτική ἡγεσία ἴσως νά ἐπέτρεπαν τήν κυοφορία καί διαμόρφωση ἑνός ἰδιαίτερου Ὁρθόδοξου ἥθους στίς χώρες ἐκεῖνες μέ Ὁρθόδοξο χριστιανικό πληθυσμό, ἀλλά εἶχαν ἐπίσης τό ἀτυχές παρεπόμενο νά δεσμεύσουν τήν Ἐκκλησία μέ ὀρισμένους παραμορφωτικούς περιορισμούς. Αὐτό κάποιες φορές ὀδήγησε στή συγχώνευση τῆς ἐθνικῆς, ἐθνοτικῆς καί θρησκευτικῆς ταυτότητας,

²⁹ Πράξ. 5, 29.

μέχρι του σημείου να χρησιμοποιούνται ως όργανα για την προώθηση ἐθνικῶν καὶ πολιτισμικῶν συμφερόντων ἀλλοιώνοντας τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ 1872 ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινούπολης καταδίκασε τὸν «ἐθνοφυλετισμό», τὴν ὑποταγή, δηλαδή, τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως σὲ ἐθνοτικές ταυτότητες καὶ ἐθνικά συμφέροντα. Ἡ ἀγάπη τοῦ καθενὸς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸν ἰδιαιτέρου πολιτισμὸ τοῦ ἀποτελεῖ ἓνα συναίσθημα, τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει νὰ ἐπανεθεῖ, ἐφ’ ὅσον ὁμως παραμένει ταυτόχρονα καὶ μία γενναϊόδωρη στάση, συνδεδεμένη μὲ τὴν προθυμία νὰ ἀναγνωριστῆ ὁ ὅποιος ἄλλος καὶ ἡ συμβολή του. Καὶ ὁ πατριωτισμὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα θετικό καὶ ὑγιές συναίσθημα, ἐφ’ ὅσον δὲν ὀδηγεῖ στὴν εἰδωλοποίηση καθεστῶτων, ταυτοτήτων καὶ θεσμῶν, ἰδίως ὅταν μία χώρα ἔχει καταστῆ βαθιὰ ἄδικη ἢ καταστροφικὴ. Ἕνα εἶδος «χριστιανικοῦ ἐθνικισμοῦ» εἶναι ἀδιανόητο, ὅπως καμία μορφὴ ἐθνικισμοῦ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ συνείδηση. Αὐτὸ ἀναγκαζόμαστε νὰ τὸ ὑπογραμμίσουμε στὴν παρούσα συγκυρία, λόγῳ τῆς ἀπροσδόκητης ἐπανεμφάνισης, σὲ μεγάλο μέρος τοῦ κόσμου, τῶν πλέον κακόβουλων ιδεολογιῶν ταυτότητας, στίς ὁποῖες συμπεριλαμβάνονται οἱ φιλοπόλεμες μορφές ἐθνικισμοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ βλάσφημες φιλοσοφίες περὶ φυλῆς³⁰.

Ὅλα τὰ παραπάνω τὰ συμπυκνώνει ἐμφατικά ὁ Παναγιώτατος καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος στὸ κήρυγμά του μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀπόδοση τοῦ Πάσχα τὴν παρελθούσα μόλις ἐβδομάδα. Χοροστατώντας στὸν Ἱερό Ναὸ Ἁγίου Γεωργίου Ποτηρᾶ-Ἀντιφωνητῆ Φαναρίου ὁ Παναγιώτατος τόνισε πὼς «ἡ νέα κτίσις πού μᾶς χαρίζει ὁ Ἄναστάς Κύριος δὲν ἐπιτρέπει μίσος καὶ ἐχθρότητα, ἀλλὰ μόνον ἀγάπη, ἀγάπη ἄνευ ὁρίων, συγκατάβασι καὶ κατανόησι. Ἐν τούτῳ γίνονται πάντες ὅτι εἴμεθα γνήσιοι μαθητὲς τοῦ Ἀναστάτου, ἐάν ἔχουμε ἀγάπη πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς πάντας. Καὶ ἐάν κηρύττουμε πάντοτε καὶ μόνον τὴν εἰρήνην καὶ τὴν συναδέλφωσι μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν, καὶ ὄχι τὸν πόλεμον, βαπτίζοντάς τον, μάλιστα, «ἱερόν», προκειμένου νὰ γίνουμε ἀρεστοὶ καὶ νὰ κολακεύσουμε μίαν αὐταρχικὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν! Δὲν ὑπῆρξε ποτὲ καὶ οὔτε βεβαίως θὰ ὑπάρξῃ «ἱερός πόλεμος»! Ἱερότης καὶ πόλεμος εἶναι δύο ἔννοιες ἐκ φύσεως ἀντίθετες μεταξύ τους καὶ ἀλληλοαναιρούμενες, μὴ δυνάμενες ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν νὰ συνυπάρξουν»³¹.

³⁰ *For the life of the World, toward a social ethos of the Orthodox Church*, Ed. David Bentley Hart and John Chryssavgis, Holy Cross Orthodox Press, Brookline 2020.

³¹ <https://orthodoxia.info/news/oikoumenikos-patriarchis-ypirxe-p/>

Ζοῦμε, ὅπως συχνά λέγεται, σέ μία ἐκκοσμικευμένη ἐποχή. Αὐτό πρακτικά σημαίνει πῶς τά Συντάγματα τῶν πλέον σύγχρονων κρατῶν, ἀκόμη καί ἐκείνων τά ὅποια ἀναγνωρίζουν τυπικά μία θεσμική ἐκκλησία, ἀποδέχονται τήν ἀστική προτεραιότητα ἑνός δημόσιου χώρου, ἀπαλλαγμένου ἀπό θρησκευτικά μορφώματα, καθῶς καί μιᾶς πολιτικῆς τάξης, ἐλεύθερης ἀπό κάθε ἐκκλησιαστική αὐθεντία. Πολλοί σήμερα πιστεύουν ὅτι ἡ δημοκρατική κοινωνία εἶναι δυνατή μόνον στόν βαθμό που ἡ θρησκεία ἔχει περιοριστεῖ συνολικά στήν ἰδιωτική σφαῖρα, χωρίς νά τῆς ἀναγνωρίζεται ὁ ὅποιοσδήποτε ρόλος στή διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς. Ἡ θέση αὐτή στίς δυτικές κοινωνίες μπορεῖ νά δικαιολογεῖται ἀπό τούς μακροαίονους θρησκευτικούς πολέμους καί τόν ἀντίστοιχο διχασμό τῶν κοινωνιῶν. Συνάμα ὅμως, ἀποτελεῖ μία παράλογη ἀπαίτηση, ἰδίως γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ὅποια ἀπαίτηση γίνεται καταπιεστική ἂν ἐπιβληθεῖ μέ καταναγκαστικά νομικά μέσα. Οἱ ἀνθρώπινες ἠθικές πεποιθήσεις δέν γνωρίζουν παρθενογένεση, προέρχονται ἀπό κάποιον οἰκογενειακό ἢ κοινωνικό περιβάλλον, ὅπου εἶναι ἀδύνατο νά μίν ὑφίστανται θρησκευτικές πεποιθήσεις μέ ἀξιακές ἀναφορές καί παραμέτρους, ἡ δέ θρησκευτική ταυτότητα ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ τρόπου μέ τόν ὅποιο πάρα πολλοί φτάνουν στό σημεῖο νά ἐκφράζονται καί νά ἐνεργοῦν μέσα στήν κοινωνία στήν ὅποια ζοῦν. Τό νά ἐξαναγκασθεῖ νά σιγήσει ἡ φωνή τῆς πίστεως στή δημόσια σφαῖρα, σημαίνει πῶς θά πρέπει ἐπίσης νά σιωπήσει καί ἡ φωνή τῆς συνείδησης γιά ἕνα μεγάλο ἀριθμό πολιτῶν, ἀποκλείοντάς τους παντελῶς ἀπό τή δημόσια ζωή. Ταυτόχρονα αὐτό προκαλεῖ λαϊκίστικες ἀντιδράσεις, καθῶς κάποιοι σπεύδουν στό ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας, γιά νά προστατεύσουν διῆθεν τήν Ἐκκλησία ἀπό τίς ἐπιθέσεις που ὑφίσταται, νά ἀναπτύξουν πολιτικά καί κομματικά χαρακτηριστικά τέτοια που ἀναρροῦν τό ἐκκλησιαστικό ἦθος καί ἐπιβάλλουν ἐγκοσμιοκρατία στήν πνευματική ζωή. Στήν ἐκδυτικισμένη ἀντίληψή μας εἶναι ἔντονη ἡ ἀνάμνηση τῆς παλαιᾶς συμφωνίας μεταξύ κράτους καί ἐκκλησίας – ἡ θρόνου καί θυσιαστηρίου. Αὐτή ὅμως, πολύ συχνά σημασιοδότησε μία δουλική καί ἀνίερη ὑποταγή ἰδίως τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, στήν κοσμική ἐξουσία καί μία συννοχή στά ἀρνητικά της. Εἶναι προφανῶς πρὸς τό συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας νά καταστεῖ ἡ θεσμική διασύνδεση τῆς Ὁρθοδοξίας μέ τά συμφέροντα τοῦ κράτους ὅσο τό δυνατό πιό χαλαρή, ὄχι ἐπειδή ἡ Ἐκκλησία ἐπιθυμεῖ ἢ ἀποπειρᾶται νά ἀποσυρθεῖ συνολικά ἀπό τήν κοινωνία, ἀλλά ἐπειδή καλεῖται νά κηρύξει τό Εὐαγγέλιο στόν κόσμον καί νά ὑπηρετήσῃ τόν Θεό κατά πάντα, χωρίς νά ἐπηρεάζεται ἀπό τήν ἱστορική συγκυρία. Σέ κάθε περίπτωση, εἶναι προφανές ὅτι σχέσεις συνεργασίας σέ ἐπίπεδο συναλ-

ληλίας, όπως στα βυζαντινά χρόνια, μάλλον δέν βρίσκουν εφαρμογή, καθώς εἶναι ἐμφανές καί κυρίαρχο τό σύστημα τῆς νόμῳ κρατούσας Πολιτείας.

Ἄν θέλουμε νά δοῦμε πῶς πρακτικά μεταφράζονται τά ἀνωτέρω, δέν ἔχουμε παρά νά διαβάσουμε τήν πρόσφατη ἀνακοίνωση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου μέ ἀφορμή τήν πρόταση νόμου πού κατατέθηκε στό κυπριακό κοινοβούλιο, μέ θέμα ψευδοθεραπείες μεταστροφῆς:

«Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου συνήλθε τήν Δευτέρα 22.5.2023 σέ ἔκτακτη συνεδρία ὑπό τήν προεδρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Γεωργίου καί ἀσχολήθηκε μέ τήν πρόταση νόμου πού τροποποιεῖ τόν περὶ Ποινικοῦ Κώδικα Νόμο μέ τήν προσθήκη νέου ἄρθρου 233B: “Ψευδοθεραπείες μεταστροφῆς...”.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος παραμένει πιστή στή διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὅτι δύο φύλα “ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεός”. Θεωρεῖ ἐπίσης ὅτι τό φύλο σέ κάθε ἄνθρωπο εἶναι δῶρο δοσμένο ἀπό τόν Θεό, τό ὁποῖο ὑπηρετεῖ τό μυστήριο τῆς ζωῆς. Τό φύλο προσδιορίζεται ἀπό τί φυσιολογία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καί δέν ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἐπιλογῆς, αὐτοπροσδιορισμοῦ, ἢ μεταβολῆς κατά βούληση.

Ἡ Ἐκκλησία δέν ἔχει καί οὔτε ἐπιθυμεῖ νά ἔχει τί δυνατότητα ἐπιβολῆς τῆς θέσης της στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ εὐαγγελικός λόγος εἶναι σαφής: “Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν...”. Διατηρεῖ ὥστόσο τό δικαίωμά της νά ἐκφέρει ἀποψη καί νά συμβουλευεῖ τούς πιστούς. Ἡ τροποποίηση τοῦ Νόμου καί ἡ εἰσαγωγή τοῦ πῖο πάνω ἄρθρου στόν Ποινικό Κώδικα ἰσοδυναμεῖ μέ ἰσοπέδωση τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλεύθερης θρησκευτικῆς ἔκφρασης καί τῶν πεποιθήσεων τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, πού προστατεύονται ἀπό τά ἄρθρα 18 καί 19 τοῦ Συντάγματος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας καί τήν Εὐρωπαϊκή Σύμβαση Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. Μέ βάση αὐτά θεωροῦμεν ὅτι:

α) παραβιάζεται καί ποινικοποιεῖται ἡ θρησκευτική ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία κατοχυρώνεται ἀπό τό ἄρθρο 9 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, τό ὁποῖο σαφῶς προβλέπει τήν ἐλεύθερη καί ἀπρόσκοπτη ἔκφραση τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεών του, “δημόσια ἢ κατ’ ἴδιαν, μέσῳ τῆς λατρείας, τῆς διδασκαλίας καί τῆς ἄσκησης τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων καί τελετουργιῶν”.

β) Ποινικοποιεῖται ἡ μακροαίωνα παράδοση τῆς Πατρίδας μας, ἡ ὁποία θέλει τούς πιστούς, οἱ ὁποῖοι ἐμπιστεύονται ἐλεύθερα τήν πομπαντική φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας, νά καταφεύγουν σ’ αὐτή συμβουλευτικά.

γ) Ποινικοποιεῖται τό ἀναφαίρετο δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀποφασίζει ἐλεύθερα, νά ἐπιλέγει καί ἀναζητεῖ, στό πλαίσιο τῆς νομιμότητας καί τῆς θρη-

σκευτικῆς ἐλευθερίας, στήριξη καί πνευματική καθοδήγηση σέ ζητήματα, τά ὁποῖα εἶναι ἄκρως προσωπικά καί εὐαίσθητα, γιά τά ὁποῖα μπορεῖ, στό τέλος, νά ἀποφασίζει ὁ ἴδιος γιά τήν ἀποδοχή τους ἢ μή.

Ἡ Πολιτεία θά πρέπει νά ἀναγνωρίζει τά δικαιώματα ὄλων τῶν πολιτῶν τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας ἀνεξαιρέτως. Αὐτά τά δικαιώματα τά ἔχουν καί οἱ πολῖτες πού ἀσκοῦν τήν πίστη τους, ἡ ὁποῖα ἐκφράζεται μέ τούς κανόνες καί τά δόγματα τά ὁποῖα διαχρονικά ἰσχύουν στήν Ἑλληνορθόδοξή μας Παράδοση. Ἡ Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά ἐξαναγκάζεται στή σιωπή πρὸς χάριν τῆς Παγκοσμιοποίησης καί τῆς λεγόμενης Νέας Τάξης Πραγμάτων.

Τό δικαίωμα τοῦ πολίτη νά ἐκφράζει ἐλεύθερα τίς ἀπόψεις του καί τίς ἐπιλογές τοῦ τρόπου ζωῆς του τυγχάνει σεβασμοῦ ἀπό τό Σύνταγμα καί τούς Νόμους. Θά πρέπει, ὁμως, νά ἀντικρύζεται μέσα στά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, τά ὁποῖα ἀντανακλοῦν στό ἦθος καί τίς ἀξίες τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Κοινωνικῆς δομῆς τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους, πού ἀποτελεῖται κατὰ πλειοψηφίαν ἀπό Ὁρθόδοξους Χριστιανούς.

Ὑπό τό πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, δέν μπορεῖ μιά ομάδα ἀνθρώπων νά ἐπιβάλλει τόν τρόπο ζωῆς της στούς ἄλλους καί οὔτε τό ἔργο τῆς προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει νά ὑπηρετεῖ πολιτικά ἢ ἄλλα συμφέροντα ψηφοθηρίας ἢ καί δημοσίας προβολῆς.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μπέρα ὄλων ἀνεξαιρέτως, δέν κατακρίνει οὔτε καί καταδικάζει. Αποτελεῖ καταφύγιο στό ὁποῖο ὄλοι προσφεύγουμε, γιά νά βροῦμε μέσα ἀπό τήν ἁγιοπνευματική της ἐμπειρία καί τά ἁγιαστικά μυστήριά της, στήριξη, ἐμπνευση, παρηγοριά καί ἐνίσχυση στίς ὑπαρξιακές ἀγωνίες καί ψυχολογικές πιέσεις πού δεχόμαστε.

Ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νά συνεργαστεῖ ἄριστα μέ ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν καμμία θρησκευτική πίστη ἢ μεταφυσική ἀναφορά καί νά μοιραστεῖ μαζί τους τόν σεβασμό στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. “Γνώσεσθε τήν ἀλήθειαν καί ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς” (Ἰωάν. 8, 32).

Κάνουμε ὡς ἐκ τούτου ἐκκληση στούς βουλευτές μας νά μὴν ἐκθεμελιώσουν ὅ,τι ὑγιές ἀπέμεινε σ’ αὐτόν τόν τόπο. Ὁ πνευματικός ἐκφυλισμός τῆς κοινωνίας δέν εἶναι τό καλύτερο γιά ἕναν λαό πού ἀγωνίζεται γιά τήν ἐθνική του ἐπιβίωση.

Ἄν τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νά φωτίσει τήν ἀνθρώπινη καρδιά, τότε μπορεῖ νά μεταμορφώσει καί τόν ὄλον ἄνθρωπο. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε ἐν ἀγάπῃ καί ταπεινώσει προσεύχεται γιά τόν ἄνθρωπο πού ἀγωνίζεται καί μετανοεῖ»³².

³² <https://orthodoxia.info/news/ekklisia-kyproy-to-fylo-apotelei/>

Ἡ παραπάνω ἀνακοίνωση, ὑποστηρίζοντας τή δυναμική ἀλήθεια τῆς Πίστης μέ τρόπο κατ' ἐξοχὴν εἰρηνικό, δείχνει τόν τρόπο πού πορεύεται μιά Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στίς σχέσεις μέ τό Κράτος, καθώς ἀναδεικνύει τό γεγονός ὅτι θέλει νά πείσει κι ὄχι νά ἀντιπαρατεθεῖ. Τό κάνει δέ αὐτό ἀναγνωρίζοντας σαφῶς τό δικαίωμα τῆς Πολιτείας νά νομοθετεῖ, ἔστω καί λάθος, ἀναδεικνύοντας συνάμα τίς συνέπειες καί διεκδικώντας τήν προστασία τῶν πιστῶν. Εἶναι, ὅμως, γεγονός ὅτι, σέ μιά προσπάθεια νά ἀποτινάξουν ἀπό πάνω τους τό χριστιανικό τους παρελθόν, πολλά κράτη τοῦ λεγομένου προηγμένου κόσμου φθάνουν ἀκόμη καί νά θίγουν κεκτημένα πού διευκολύνουν τήν Πίστι, προσβάλλοντας ἐνίοτε τήν Ἐκκλησία. Ἔτσι, γιά παράδειγμα, σέ δύο Πολιτείες τῆς Αὐστραλίας ἔχει καταργηθεῖ διά νόμου τό ἀπόρρητο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως. Σέ περίπτωση πού κάποιος ἐξομολογηθεῖ σέ Πνευματικό κάτι πού συνάμα ἀποτελεῖ ἀδίκημα τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα, ὁ Πνευματικός ὑποχρεοῦται νά τό ἀναφέρει στίς Ἀρχές. Σέ περίπτωση πού δέν τό πράξει καί διαπιστωθεῖ ὅτι γνώριζε, τιμωρεῖται τόσο ὁ ἴδιος, ὅσο καί ἡ ἐκκλησία του. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ διάταξη εἶναι συνέπεια τῆς συστηματικῆς ἀπόκρυψης ἐκ μέρους τῆς Παπικῆς ἐκκλησίας σωρείας ἀνθικωτικῶν μέ μοχλό πίεσης καί τήν Ἐξομολόγησι, νά ὅμως, πού τό γενικό τῆς διάταξης φέρνει σέ δύσκολη θέση καί τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Περαιτέρω σέ μία Πολιτεία τῆς Αὐστραλίας πρόσφατα νομοθετήθηκε τό δικαίωμα στήν «ἀμβλωσι μετὰ τή γέννησι», χωρίς ὅμως νά μπορῶ νά πῶ κάτι παραπάνω ἐπ' αὐτοῦ, καθώς ἀκόμη δέν πρόλαβα νά μελετήσω τίς σχετικές διατάξεις. Αὐτό δέ παρά τήν ἰσχυρή ἀντίδρασι τόσο θρησκευτικῶν ὅσο καί ἄλλων φορέων.

Ἄν καί ἐπιθυμῶ νά συντάμω τόν λόγο, στό σημεῖο αὐτό θά ἀδικοῦσα τούς Προπάτορες μας, ἰδίως τούς Ἀρχιερεῖς πού συμμετεῖχαν τόσο στίς Διαρκεῖς Συνόδους ὅσο καί στίς Συνόδους τῆς Ἱεραρχίας τῶν ἐτῶν 1977, 1978, 1981, 1982, 1983, 1987 καί 1988. Τότε, καθώς δρομολογοῦνταν νομοθετικές μεταβολές σέ πολλά πεδία, ἀναγνώσθηκαν εἰσηγήσεις, λίφθηκαν ἀποφάσεις, ἀνακοινώθηκαν Δελτία Τύπου, ἐνῶ καί τυπώθηκαν τά γνωστά φυλλάδια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Πρός τόν Λαό», τά ὅποια ἀναγνωσκόμενα σήμερα, μέ τήν ἐν τῷ μεταξύ ἐμπειρία τοῦ τί συνέβη, ἀποδεικνύονται πραγματικά προφητικά. Μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία νά «ἔχασε», μιάς πού δέν εἰσακούσθηκαν οἱ παρατηρήσεις Της καί προσπεράστηκε ὁ λόγος Της, ὅμως ἡ Ἐκκλησία δέν ἠττήθηκε μιάς πού ἔμεινε ἀλώβητη ὡς πρὸς τή διδασκαλία Της, τίς Ἀρχές Της καί τό ἦθος Της. Ἐκεῖνη πού ἔπαθε εἶναι ἡ ἑλληνική κοινωνία, καθώς σήμερα ἀντιμετωπίζοντας τίς συνέπειες ἐκείνων τῶν νομοθετημάτων ταλαιπωρεῖται ἀπό

τό δημογραφικό πρόβλημα, τό έλλειμμα στό ασφαλιστικό σύστημα, τίς πολλαπλές κρίσεις σέ πολλούς θεσμούς μέ κορυφαίο εκείνον τῆς οικογένειας καί τοῦ γάμου, ἀλλά καί ἀπό τά συνεπακόλουθά τους σέ ψυχιατρικό καί ψυχολογικό επίπεδο.

Ἡ ένασχόλησί μου μέ τήν ἱστορία τοῦ δικαίου μέ βοήθησε νά καταλάβω πόσο σημαντική ἀλλαγί στί νομική καί κοινωνική σύσταση τῆς αὐτοκρατορικής κοινωνίας, ἀποτελέσει ἡ ἀποδοχή τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας πού τῆς ἐπιτρεπόταν νά ὑπάρξει, πολλῶ δέ μᾶλλον ἀργότερα νά καταστεί κυρίαρχη. Δέν εἶναι δυνατό νά δοθεῖ ἕνας γενικός χαρακτηρισμός τῆς σχέσης Ἐκκλησίας καί κράτους κατά τήν περίοδο τῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμμαχία ἔδωσε καλούς καί κακούς καρπούς. Κανείς, ὡστόσο, δέν θά ἔπρεπε νά ἀμφιβάλλει γιά τήν τεράστια βελτίωση τῆς Δυτικῆς ἀντίληψης περὶ **τοῦ κοινού καλοῦ** πού ἐγκαινιάστηκε –καί τό ὁποῖο ἀργά καί σταθερά ἀναπτύχθηκε– μέ τήν εἰσαγωγή τῆς χριστιανικῆς συνείδησης στήν κοινωνική ζωί τοῦ κόσμου τῆς ὕστερης ἀρχαιότητας. Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου, ἡ συνεργασία αὐτή, γιά χάρι **τοῦ κοινού καλοῦ**, ἐνσωματώθηκε στήν Ὁρθόδοξη παράδοση καί εἶναι αὐτή στήν ὁποία προσβλέπει καί τήν ὁποία διεκδικεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος στίς σχέσεις Της μέ τήν Πολιτεία. Μέ μιά παρατήρηση. Νόμος εἶναι τό ἐλάχιστο ἠθικό minimum πού ἀπαιτεῖ μιά κοινωνία ἀπό τά μέλη της. Ἀντίθετα, ἡ Ἐκκλησία κάνοντας λόγο γιά Ἁγιότητα διεκδικεῖ τό maximum. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε πώς κινούμαστε σέ ἀντιθετες κατευθύνσεις, ἡ ἀλήθεια ὁμως εἶναι πώς συμπορευόμαστε μέ κοινό στόχο τήν κοινωνική εἰρήνη, τήν ἐξάλειψη τῶν ἀδικιῶν, τήν βελτίωση τοῦ ἐπιπέδου τῶν πολιτῶν κ.λπ. Δίχως τή γλῶσσα τοῦ κοινού καλοῦ στό κέντρο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, μέ συνεργασία Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, ὁ δημοκρατικός πλουραλισμός πολύ εὐκόλα ἐκφυλίζεται σέ ἕνα εἶδος καθαροῦ ἀτομικισμοῦ, ἐνῶ ὁδηγεῖ στήν ἀπολυτοποίηση τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς καί σέ ἕνα, ἀπό πνευματική ἄποψη, διαβρωτικό καταναλωτισμό. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ δημοκρατία γιά νά ἐπιβιώσει καί νά καρποφορήσει ἔχει ἀνάγκη τήν ἠθική καί πῶς συγκεκριμένα τί χριστιανική ἠθική.

Καί πάλι ἐπιτρέψτε μου, ἐνῶ πρέπει νά ὀλοκληρώσω, καθώς σᾶς ἔχω κουράσει, νά πῶ κάτι ἀκόμη. Μπορεῖ τόσην ὥρα νά ἔχει δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι κάτι τό ἰδανικό, χωρίς προβλήματα καί ἐσωστρέφεια. Οἱ περισσότεροι γνωρίζετε τά προβλήματα πού ταλαιπωροῦν τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στό σύνολό Της, καί μάλιστα τελευταία ἔθεσαν σέ κίνδυνο τήν ἐνότητά Της. Πρόσφατα ἡ πανδημία ἀνέδειξε καί τό ἔλλειμμα κατήλησης πού ἔχει ὁ λαός μας, γιά τό ὁποῖο εὐθυνόμαστε ἐμεῖς οἱ Ἐπίσκοποι. Γιά νά γίνει κατα-

νοντό αυτό, επιτρέψτε μου να αντιγράψω αδελφό Κληρικό, ο οποίος θέλοντας να περιγράψει τά ποιμαντικά μας προβλήματα είπτε προσφυώς: «Δέν είναι καθόλου σπάνιο τό φαινόμενο, ένας όμολογιακά όρθόδοξος να αντιμετώπιζει τίς ένοχές του στό πρότυπο του ρωμαιοκαθολικού Μεσαίωνα, να προωθή τήν άτομικότητά του προτεσταντικά, να χειρίζεται τίς επιθυμίες του βουδιστικά, να φανατίζεται ισλαμικά, να αισθάνεται περιούσιος κατά έβραϊκό τρόπο, να οργανώνεται ως όπαδός γύρω από έναν κληρικό όπως γύρω από έναν γκουρού κ.ο.κ.»³³. Προσπαθούμε όλοι να βελτιώσουμε τήν κατάσταση όχι μόνο διδάσκοντας, αλλά κυρίως εμπνέοντας Όρθόδοξο ήθος, αγωνιζόμενοι χωρίς αγωνία μέ τρόπο ειρηνικό και προσευχητικό.

Έκει όμως, πού πρέπει να σταθούμε, ίσως και επικριτικά, αλλά και με αυτομεμψία, είναι οι διορθόδοξες και διαχριστιανικές σχέσεις, όπου σε πολλά σημεία έχει προδοθεί τό ήθος τής ειρήνης και τής αγάπης, λόγω ιστορικών συγκυριών, αλλά και γιατί επιτρέψαμε στον ανθρώπινο παράγοντα να εκβάλλει τον Θείο. Και βέβαια, ή Αλήθεια τής Πίστης είναι άδιαπραγμάτευτη. Όμως, πώς καλούμε σε αυτήν τήν Αλήθεια; Μέ τον τρόπο του ύποτακτικού ή μέ τον τρόπο του Άββα Μακαρίου; Επιτρέψτε μου να δανεισθώ απόσπασμα από κείμενο άλλου αδελφού Κληρικού:

«Άς μίν κρυβόμαστε. Η άρρώστια και ό καταθρυμματισμός του πεπτωκότος ανθρώπου δέν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί με μαλακτικά ούμανιστικά επιθέματα. Είναι άνόητο να προσπαθείς να θεραπεύσεις έναν καρκινοπαθή δίνοντάς του ασπιρίνη. Θά τό επαναλάβουμε: Τό πρόβλημα του ανθρώπου είναι πρόβλημα άληθείας. Τό θέμα είναι: πώς λύνεται αυτό τό πρόβλημα; Ποιός είναι ό σωστός ποιμαντικός τρόπος μαρτυρίας τής Μιάς άλήθειας; Μήπως κραδαίνοντας μαυρες σημαίες με τό σύνθημα “Όρθοδοξία ή θάνατος!” ή μήπως σκκώνοντας πλακάτ με τό του Ίωσήφ Βρυεννίου “Όυκ άρνησόμεθά σε, φίλη Όρθοδοξία!”; Σίγουρα ή ποιμαντική μαρτυρία τής Μιάς Άληθείας άπαιτεί όχι μόνο τήν άκεραιότητα των περιστερών αλλά και τήν φρονιάδα των όφρων. Λαμπρό παράδειγμα ό άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός, ό οποίος σαφώς υπερέβη κατά πολύ τήν φρονιάδα των όφρων, όταν κατάφερε άκόμη και άξιωματούχους Τούρκους να προσφέρουν χρήματα για τήν ίδρυση χριστιανικών σχολείων! Άς θαυμάσουμε τήν υπέρβαση τής πολυπολιτισμικότητας σε όλο της τό μεγαλείο! (...) Ποτέ δέν πρέπει να ξεχνάμε τά λόγια του άγίου Γρη-

³³ π. Βασιλείου Θεομού, «Ίδιωτικές Θεολογίες και ή Καθολικότητα τής Άλήθειας», *έν Αγάπη και Μαρτυρία, Αφιέρωμα στον Ήλία Βουλγαράκη*, Άκρίτας 2001, σ. 270.

γορίου του Θεολόγου, ο οποίος καταδικάζοντας την ποδοσφαιροποίηση του κηρύγματος της Μιάς Αληθείας, λέγει: “Οὐ γάρ νικήσαι ζητούμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα”. Σκοπός μας δέν εἶναι νά φωνάζουμε “γκόλ” ἢ “τούς φάγαμε”. Σκοπός μας εἶναι νά φέρουμε τά ἐκτός τῆς μάνδρας πρόβατα μέσα στήν Ἐκκλησία. Ὁριοθέτηση καί μαρτυρία τῆς πίστεως ποτέ δέν σημαίνει μισαλλοδοξία. “Ἄν γάρ μισήσης, πῶς ἐπιστρέψεις ῥαδίως τόν πλανώμενον;” ρωτᾷ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Καί κάπου ἄλλου τονίζει: “Οὐκ αὐθεντίας δεῖ τῷ διδασκάλῳ μόνον ἀλλά καί προσπνείας πολλῆς”. Καί προσπνεία σημαίνει κατά τόν Χρυσορρήμονα Ἰωάννη ὅτι ὁ ποιμὴν διδάσκει ἀκόμη καί “τούς ἀντιδιατιθεμένους ἐν ἀνεξικακίᾳ καί πραύτητι» (...)»³⁴.

Χαρακτηριστικό συνδυασμό ὀριοθέτησης καί μαρτυρίας τῆς Πίστεως καί συνάμα εἰρηνικῆς πρόσκλησης νά τήν ἐγκολπωθοῦν καί οἱ ἄλλοι ἀποτελεῖ ἓνα σημεῖο τῆς προσφώνησης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ κ. Βαρθολομαίου πρὸς ὄμιλο ἐπισκεπτῶν του ἀπό τήν Αὐστρία, μεταξύ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβά-
νονταν καί Καθολικοί καί Προτεστάντες. Εἶπε ὁ Παναγιώτατος: «Δοξάζουμε τόν Τριαδικό Θεό γιά τίς πολλές εὐλογίες του, γιά τούς διαλόγους μας, γιά τίς οἰκουμενικές συναντήσεις, γιά τίς κοινές μας ἐλπίδες. **Βιώνουμε καί γνωρίζουμε ὅτι ἡ οἰκουμενική μας πορεία δέν εἶναι ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας, ἀλλά συνάντηση μέσα στήν ἀλήθεια πού εἶναι ὁ Σωτήρας μας Ἰησοῦς Χριστός**»³⁵. Πόσο πῶ εἰρηνικός τρόπος νά ὁμολογήσεις ὅτι ἔχεις τήν ἀλήθεια καί περμένεις τόν ἄλλον νά τήν ἀποδεχθεῖ ὅπως τοῦ τήν προσφέρεις. Αὐτός, ἐξάλλου, ἦταν καί ὁ λόγος πού πάντα ἡ Ὁρθοδοξία διαλεγόταν. Ὅχι μόνον γιατί εἴμαστε «ἔτοιμοι αἰεὶ πρὸς ἀπολογία πάντι τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος»³⁶, ἀλλά καί γιατί γιά νά ἔχει αὐτό ἀποτελέσματα φιλάδελφα καί σωτήρια, πρέπει νά γίνεται «μετὰ πραύτητος καί φόβου, συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθὴν»³⁷.

Συμπερασματικά, ὁ τρόπος πού πάντοτε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πορευόταν ἦταν ἐν ἀληθείᾳ, ἐν πραύτητι καί σοφίᾳ. Ἔτσι εἶναι «καταδικασμένη» νά συνεχίσει, χωρὶς ἀναρῆρες κραυγές καί κορῶνες, χωρὶς φανατισμό καί ιδεολο-

³⁴ Ἀρχμ. Βαρνάβα Λαμπρόπουλου, «Ἡ Μαρτυρία τῆς μιᾶς ἀλήθειας σέ μία πολυπολιτισμική κοινωνία», <https://www.imsyrou.gr/index.php/orthodoksa-keimena/3394-2010-08-28-08-57-00>

³⁵ <https://orthodoxia.info/news/o-oikoymenikos-patriarchis-dechthike-om/>

³⁶ Α' Πέτρ. 2, 15.

³⁷ Α' Πέτρ. 2, 15-16.

ψία. Χωρίς τό ειρηνικό καί ειρηνοποιό Της ἡθως ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά ὑποστηρίξει τήν δυναμική ἀλήθεια τῆς Πίστης, οὔτε νά κερδίσει ψυχές κατά Χριστόν. Γι' αὐτό καί τό ειρηνικό εἶναι τό στοιχεῖο πού μέ κάθε τρόπο πρέπει νά χαρακτηρίζει τήν ἐπί γῆς πορεία τῆς Ἐκκλησίας μας καί τόν ἀγῶνα Της ὑπέρ τῆς Ἀληθείας. Γι' αὐτό καί αὐτό τό ειρηνικό στοιχεῖο τό ἔχει ἐντάξει καί στό λειτουργικό Της τυπικό καί τό εὔχεται καί τό προσεύχεται σέ κάθε Της Ἀκολουθία. Εἶναι ἡ φράση πού μέ συντριβεῖ περισσότερο στί Θεία Λειτουργία καί παλεύω κάθε φορά πού τίν λέω νά τίν ἐννοῶ καί νά τίν προσεύχομαι μέ ὅλη τή δύναμη τῆς ψυχῆς μου. **Εἰρήνη πᾶσι**. Σᾶς παρακαλῶ νά μοῦ τίν ἀνταποδίδετε περισσότερο δυναμικά καί ἀγαπητικά κάθε φορά πού μοῦ ἀπαντᾶτε «**καί τῷ πνεύματί σου**». Ἀμήν. Σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους.

ΜΠΕΤΤΥ ΜΑΓΡΙΖΟΥ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΞΕΡΕΙΣ!

«Γυφταριό καταντήσαμε, μ' όλες αυτές τις πολύχρωμες κουβέρτες άπλωμένες στά σχοινιά», φώναζε δυνατά, μήπως και δέν τίν άκούσει κάποιος στην πολυκατοικία ή κυρία του 3^{ου} όρόφου.

«Μās γέμισαν με σκουπίδια».

«Σκουπιδαριό μās έκαναν» οί προσφιλείς της φράσεις. Μέ τίν κάθε ευκαιρία. Καθημερινά, βγαίνοντας στό πίσω μπαλκόνι πού έβλεπε στην πρασιά τής πολυκατοικίας.

Ήθελε νά κλείσει τά αυτιά της νά μίν τίν άκούει. Θά προτιμούσε νά μίν εἶχε μάθει τά έλληνικά. Ήλα όμως, πού τής χρειαζόνταν. Κι έλα πού εἶχε και εύκολία στίς γλώσσες. Πρώτη άπ' όλους τά μαθε. Δυό μίνες σχεδόν μετά πού έφθασαν άπό τίν Άλβανία. Καταλάβαινε τά πάντα.

Μέ τό πού έφθασαν, έγκαταστάθηκαν σ' ένα άπό τά τρία καμαράκια τής πρασιάς τής πολυκατοικίας αυτής. Τούς τό σύστησαν κάποι γνωστοί τους συμπατριώτες, πού έμεναν στά υπόλοιπα καμαράκια τής μεγάλης πρασιάς, τής περιτριγυρισμένης άπό πολυκατοικίες. Μικρός ό χώρος, αλλά εἶχε και μπάνιο και έναν νεροχύτη μέ ένα ντουλάπι για κουζίνα. Κι όταν έβγαίνες στην πρασιά, υπήρχε ένα ψηλό δέντρο πού, άκολουθώντας το μέ τό βλέμμα σου, σέ οδηγούσε στόν ουρανό. Και χιλιάδες πουλιά φώλιαζαν πάνω του και κελαηδούσαν τί ζωή, όσο βαριά και δύσκολη κι αν ήταν. Έκει έπαιζε και ό μικρός. Έκει άπλωνε και τά ρούχα τής μπουγάδας της. Και κάθε πού τ' άπλωνε, άκουγε άπό τίν κυρία του 3^{ου}, τά σχολιανά της. Άκου σκουπιδαριό τίς κουβέρτες της! Ήρθαν μέ μόνη περιουσία τά ρούχα πού φορούσαν. Ταλαιπωρημένοι άπ' τό ταξίδι, θλιμμένοι άπ' τόν ξεριζωμό και άπό τίν έλλειψη τών δικών τους κι άρχισαν νά δουλεύουν. Ότι-δίποτε έκαναν. Κι ό άντρας της και αυτή. Κι άρχισαν νά άγοράζουν μιά-μιά κουβέρτα, ένα-ένα ρούχο, ένα-ένα κουζινικό. Νά σπίνουν σιγά-σιγά τό σπιτικό τους.

Άκου σκουπίδια οί κουβέρτες της. Ή! όχι και σκουπίδια τά πολύτιμά της

πράγματα. Ἡ λέξη αὐτή χτυποῦσε στά αὐτιά της σάν σφυριά. Περιέργο, ἀλλά δέν μποροῦσε νά καταλάβει γιατί τὴν πείραζε αὐτό περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα πού ἄκουγε κατὰ καιροὺς νά λέει ἡ κυρία τοῦ 3^{ου}.

Προσφιλεῖς της κουβέντες: «Γεμίσαμε κακοποιὰ στοιχεῖα. Νά φοβᾶσαι νά βγεῖς ἔξω. Καί νά κλειδαμπαρώνεσαι στό σπίτι σου. Σάν δέν ἔφθασε πού τοὺς μπάσαμε στὴν Ἑλλάδα, εμεῖς τοὺς φέραμε μέσα στά σπίτια μας σάν νά τοὺς λέμε, ἐδῶ εἴμαστε, νά τὰ ἐπιπλά μας, νά οἱ τηλεοράσεις μας, νά τὰ κοσμήματά μας, νά τὰ φαγητά μας, νά ἄ τὰ ὅλα μας. Ἐλᾶτε νά μᾶς τὰ κλέψετε. Δέν ἔπρεπε νά μᾶς τό κάνει αὐτό ἡ κυρία Γεωργίου. Αὐτή καλά πῆγε στή μονοκατοικία της. Τί ἀνάγκη ἔχει. Δέν σκέφτηκε ἐμᾶς καί νοίκιασε τὰ δωμάτια σέ ξένους. Νά τὴν πιέσουμε νά τοὺς διώξει. Ἐγκληματίες, κλέφτες, ἀλιπτες, φίδια στὸν κόρφο μας».

Τέτοια σκληρὰ λόγια ἄκουγε. Ἀλλά αὐτή εἶχε κολλήσει στή λέξη «σκουπίδια».

Σκληρὴ γυναίκα ἡ κυρία τοῦ 3^{ου}. Δέν ἦταν ὅλοι ἔτσι. Ἡ Ἑλλάδα τοὺς δέχτηκε καλά. Ψωμάκι εἶχαν ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα νά φάνε. Παράπονο δέν εἶχε. Δουλειὰ βρῆκαν ἀμέσως. Ἀνάσαναν γρήγορα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς εἶχαν δίκιο νά φωνάζουν κάποιοι. Μαζί μὲ τοὺς καλοὺς ἦρθαν καί κακοί. Τό καλὸ πάει μὲ τό κακὸ καί τό ἀντίθετο. Μά ἔκαναν λάθος νά λένε γιὰ ὅλους τὰ ἴδια. Ἦταν ἄδικο νά τὴν πληγώνουν ἔτσι. Αὐτοί, ἦταν μιά ἡσυχη οἰκογένεια. Δέν πείραξαν ποτέ κανέναν. Ὁ ἄντρας της, ἄκακος ἄνθρωπος. Καί οἱ συμπατριῶτες γείτονές τους. Δουλευταράδες. Ἦσυχοι. Νοικοκυραῖοι.

Θὰ ἔταν μεσημέρι... ζέστη ἀφόρητη. Ὁ Αὐγούστος στό φόρτε του... ὅταν ἄκουσε τὴν κυρία τοῦ 3^{ου} νά βγάζει μιά ἐναγῶνια κραυγὴ ἀπ' τό μπαλκόνι της, καλῶντας βοήθεια. Πάρε-δῶσε δέν εἶχε μαζί της, ἀλλά κάτι τῆς ἔλεγε πὼς ἔπρεπε νά τρέξει γρήγορα. Βρῆκε τὴν πόρτα τοῦ διαμερίσματός της ἀνοιχτή. Τό ἀκουστικὸ τοῦ τηλεφώνου πεσμένο κάτω, δύο καρέκλες στό πάτωμα καί λίγο πιὸ πέρα ἡ κυρία τοῦ 3^{ου} πεσμένη κάτω μὲ τό πρόσωπο συσπασμένο ἀπὸ πόνους ἀφόρητους καί μὲ τὰ μάτια γεμάτα ἱκεσία. Τῆς ἔδειχνε τὴν καρδιά της καί τῆς ἔκανε νόημα νά πάει κοντά της.

«Μά νά φωνάξω βοήθεια».

«Ὅχι! Ἦλα κοντά μου! Κάλεσα ἀσθενοφόρο, ἀλλά φοβᾶμαι νά εἶμαι μόνη μου, φοβᾶμαι πολὺ».

Τὴν πλησίασε, γονάτισε καί τὴν πῆρε στὴν ἀγκαλιά της, ἐκεῖ κάτω στό πάτωμα. Μὲ μεγάλη τρυφερότητα, τῆς χαίδευε τό πρόσωπο καί τῆς ἔδινε κουράγιο γιὰ νά κρατηθεῖ στή ζωὴ, πού τὴν ἐγκατέλειπε. Τό ἀσθενοφόρο ἔφθασε, μὰ ἦταν ἀργά.

Ἡ κυρία τοῦ 3^{ου} εἶχε πεθάνει, τί εἰρωνεῖα, στή ζεστή ἀγκαλιά τῆς ξένης πού εἶχε κάνει σκουπιδαριὸ τὴν πολυκατοικία.

ΜΑΘΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

«... Ὄσπου νά κλείσει κείνη ἡ χρονιά, εἶχε καταπιεῖ κι ἄλλα καμιά δεκαριά βιβλία. Τότε πῆρε νά γίνεται λόγος γιά κείνο τό παραπαιδί, σ' ὅλα τά σπιτία. Τό μαθε κι ὁ δάσκαλος, καί μιά μέρα τοῦ παραγγεῖλε νά πάει νά τόν δεῖ. Βάζει, λοιπόν, ἕνα παστρικό πουκάμισο καί πάει.

- Ἄ, ἔλα δῶ... τοῦ κάνει ὁ δάσκαλος. Ἐσύ εἶσαι ποῦ λές τά παραμῦθια;

- Δέ φταίω γώ... ἔκανε τό παιδί.

- Καί ποιός σοῦ εἶπε ὅτι φταῖς; Καλά καμωμένα εἶν' αὐτά πού κάνεις. Μά γιατί δέν ἔρχεσαι νά σέ γράψουμε νά μάθεις καί γράμματα τοῦ σκολειοῦ; Ἔ; Δέν τ' ἀγαπᾶς;

Γράμματα τοῦ σκολειοῦ! Ἄν τ' ἀγαποῦσε! Μά ὑπῆρχαν πῖο γλυκά γράμματα! Πῶς ὅμως νά τά μάθει; Αὐτός μάθαινε γράμματα τοῦ ποδαριοῦ, γράμματα τῆς τρεχάλας, μίαν ἀράδα ἐδῶ καί μίαν ἐκεῖ. Μαζί μέ τά δαμάλια. Νά βοσκᾶν ἐκεῖνα γρασίδι κι αὐτός βιβλίο. Ἄν τ' ἀγαποῦσε λέει! Τί λόγια εἶν' αὐτά πού λές, κύρ δάσκαλε! Μά πόσα κομμάτια θά γίνει ἕνα τόσο δά ἀνθρωπάκι; Βλέπεις, τά σκολεῖα σ' αὐτόν τόν κόσμο εἶναι ὅλα σκολεῖα τῆς μέρας. Ἀνοίγουνε τίς πόρτες τους μαζί μέ τά μαντριά. Ποῦ νά πάει; Ἐδῶ ἢ ἐκεῖ;

Πάει λοιπόν μέ τό κοπάδι. Καί παίρνει λίγο χρῆμα, πού εἶναι πηχτός ἰδρός. Τό μαζεῦει λίγο λίγο, ὅπως τό μερμηγκάκι τό σπόρο. Ἐχει κάτι σχέδια... Σκοπεύει, σά θά μαζέψει κάμποσα, νά πάει στό δάσκαλο καί νά τοῦ πεῖ: «Νά, πάρε, καί δός μου γράμματα, γράμματα καλά ὅμως, τοῦ σκολειοῦ...». Ἐχει τήν ἐλπίδα ὅτι ἔτσι δέ θά τόν διώξουν. Ἐχει ἀκουστά γιά τούς δασκάλους ὅτι εἶναι καταδεχτικοί ἀνθρωποὶ καί δέ θά τόν ἀποπάρουνε.

Καί, τώρα, νά, ὁ δάσκαλος ἦρθε μοναχός του. Ἡ καλή του τύχη τόν ἔφερε μπροστά του. Καί τί... Δάσκαλος ἀληθινός, μέ γυαλιά! Καί τόν καλαίει καί στό σπιτί του. Ὡρα ἦταν λοιπόν. Πιάνει κι αὐτός τό σακάκι του καί τό κουνάει.

- Τ εἶν' αὐτό; Ρωτᾶ ὁ δάσκαλος.

- Χρήματα.

- Ποῦ τά βρες;

- Τά κέρδισα.

- Καί γιατί τά κουνᾶς;

- Εἶναι γιά γράμματα. Μά δέν εἶναι πολλά. Ἄμα τά κάνω μπόλκα, θά τά φέρω ἐδῶ νά μοῦ μάθεις. Μπορεῖ νά γίνει αὐτό, κύρ δάσκαλε;

- Ἄν μπορεῖ;...

Ὁ δάσκαλος ἔβαλε τή γροδιά του στό μάτι γιά νά διώξει ἕνα σκουπίδι. Ὡστερα κούταξε τό παιδί βαθιά στά μάτια.

- Λοιπόν... πήγε νά τοῦ πεῖ.

Ἡ φωνή του ἦταν κάπως ἀλλιώςτικη, ἔτσι λιγάκι σά βραχνή.

- Ἄσ' τα... Ἄσ' τὰ ἐκεῖ, εἶπε, καί πῆγανε... Αὐριο, πού θα παχύνσεις τὰ δαμάλια σου, ἔλα... τοῦ λέει.

-Νά πάρω πλακοκόντυλο, δάσκαλε; Νά πάρω χαρτιά, μολύβια;

-Ὅχι, ὄχι, καλὸ μου παιδί... πῶς εἶναι τ' ὄνομά σου;

-Μέλιος.

-Ὅχι, Μέλιο.

Καί πάλι ἦταν ἀλλαγμένη ἡ φωνή του, πῶς πολὺ ἀλλαγμένη καί πῶς βραχνή. Το παιδί στάθηκε λίγο. Ὑστερα ἄδειασε τὴν τσέπη του στό τραπέζι κι ἔφυγε. Ὁ δάσκαλος οὔτε γύρισε νά τό δεῖ. Ἀφανίστηκε νά κοιτᾶ ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο, σά νά ξεφύτρωσε ξαφνικά ἐκεῖ ἔξω κάνας καινούργιος κόσμος καί πάσκιζε νά τὸν μάθει.

Ἀπ' τ' ἄλλο βράδν ἄρχισε νά πηγαίνει. Σά συγκύριζε τὰ βόδια καί τὰ πότιζε καί τὰ πάχιζε, ἔχυνε στό κεφάλι του ἓνα μαστραπά νερό, σφουγγιζότανε, ἔχωνε στόν κόρφο του τὰ χαρτιά του, καί κλεφτά κλεφτά τρύπωνε στό σπῆτι τοῦ δάσκαλου. Τὰ χανε συμφωνήσει οἱ δύο τους, νά μὴ μαθευτεῖ τὸ μυστικὸ τους πουθενά...».

Μενέλαος Λουντέμης,

Ἐνα παιδί μετράει τ' ἄστρα (ἀπόσπασμα)

Γιὰ ὅσους σίγουρα θυμοῦνται, πρὶν ἀπὸ ἀρκετές δεκαετίες στίς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, εἶχε ξεκινήσει δειλά-δειλά ἡ δράση τῆς δανειστικῆς βιβλιοθήκης καί ἐμεῖς τῆς γενιᾶς μας τότε, λιλουπούτσιοι ἐξερευνητὲς τῆς λογοτεχνίας, πειραματιζόμεσταν μὲ καινούργιες λέξεις, ἥρωες, τόπους καί εἰκόνες. Ἐπιλέγαμε ἓνα βιβλίο, τό διαβάσαμε, κρατούσαμε σημειώσεις καί τό παρουσιάζαμε στους συμμαθητὲς μας. Τό πρῶτο βιβλίο πού δανείστηκα, χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα τοῦ ὁποίου διαβάσατε παραπάνω, μὲ προσέλλυσε κυριολεκτικὰ λόγῳ τίτλου. Ἡ ἀγάπη, ὁ θαυμασμός, ἡ περιέργεια καί ὁ ἐνθουσιασμός μου γιὰ τὸν οὐρανὸ καί τὰ φαινόμενά του, μὲ τράβηξαν σάν μαγνήτης. Θυμᾶμαι σάν τώρα, νά λέω βλέποντας τὸν τίτλο «Ἐνα παιδί μετράει τ' ἄστρα»: «αὐτό! αὐτό εἶναι πού θέλω καί ἐγώ, νά μετρήσω τὰ ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ», πιστεύοντας ὅτι μέσα στίς 500 τόσες σελίδες του, θά κατακτίσω ἓνα μεγάλο ὄνειρό μου!

Ὁ Μικρασιάτης συγγραφέας Μενέλαος Λουντέμης, μὲ τὴν ἔντονη βιοματική γραφή καί τὰ πλούσια καί κυριολεκτικὰ ἄγνωστα γιὰ μένα ἠθογραφικὰ στοιχεῖα, δέν ἦταν μιά εὐκόλη ἀρχή... Οἱ ἄπειροι ἰδιοματισμοὶ του, μὲ δυσκόλευαν καί μὲ ἔκαναν νά νομίζω ὅτι κυριολεκτικὰ μαθαίνω, ἄλλη μιά ξένη γλώσσα. Ἐνα παιδί ὀρφανὸ σπῆ βιοπάλη, ἦταν μιά ἀνοικία καί ἀφύσικη συνθήκη στό μικρὸ μου μυαλὸ καί σπῆν εὐκόλη καθημερινότητά μου. Τό συναίσθημα πού ἔνωθα γιὰ τὸν κόσμον πού περιέγραφε ὡς ἄνισο, ἄδικο, ἀφιλόξενο, ἐρχόταν κόντρα σέ ὅ,τι μέχρι τώρα ἀντιλαμβανόμουν. «Φτιάξανε τὸν Θεὸ σύμφωνα

μέ τό μπόι τους καί δέν περίσσευε Θεός γιά τά παιδιά;»... «Πώς εἶναι δυνατόν νά ζεῖ ἔτσι ἕνα παιδί;», σκεφτόμουν καί ἤμουν σχεδόν ἔτοιμη νά ἀλλάξω τό βιβλίο. Ὅταν γινόταν ἀνατροφοδότηση τῆς μελέτης, ὁ δάσκαλός μου, μέντοράς μου μέχρι σήμερα, κατενόησε καί συναισθάνθηκε τήν δυσφορία μου, μέ πλησίασε καί ἀφοῦ κάναμε μιὰ ὁμορφη συζήτηση, μοῦ εἶπε: «Ὅταν τό ὄνειρό σου εἶναι νά μετρήσεις τά ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ πρέπει νά μάθεις καί ἀπό κάποιον ἄλλο ἄνθρωπο πού εἶχε τό ἴδιο ὄνειρο πού δυσκολεύτηκε, πῶς ἔνωσε, τί σκεφτόταν, καί νά μάθεις ἀπό ἐκεῖνον νά τό κάνεις καί ἐσύ, σωστά, καλύτερα. Μετά κι ἐσύ μέ τί σειρά σου, νά τό μάθεις σέ ἕνα ἄλλο παιδί πού θά τό χρειάζεται. Πάντα θά ὑπάρχουν παιδιά, πού θά θέλουν νά μετράνε τά ἄστρα καί πάντα θά ὑπάρχουν νέα ἄστρα στόν οὐρανό».

Δέν ὑπῆρξε δευτέρα σκέψη ξανά νά τά παρατήσω, συνέχιζα νά διαβάζω τό βιβλίο καί ὅλα τά δύσκολα φαίνεται νά ξεθώριαζαν, γιατί ὁ μικρός Μέλιος, σέ κάθε σελίδα πού γυρνοῦσα, εἶχε μιὰ μεγάλη καρδιά, εἶχε δικαιοσύνη, πείσμα, ἐλπίδα, θέληση, ὑπομονή, τιμότητα, ἐπιμονή, εἶχε πάθος, ὑπευθυνότητα, σεβασμό, δύναμη, εὐλικρίνεια, θάρρος, μά πάνω ἀπό ὅλα ὁ Μέλιος, ἦταν τό παιδί πού θά μοῦ μάθαινε καί μένα «νά μετράω τά ἄστρα». Τά χρόνια πέρασαν καί σέ ὅσα «θρανία» καί ἄν κάθισα, κράτησα «ζωντανό» στίπ σκέψη μου τόν μικρό ἥρωα-μαθητή, πού τελικά κατάφερε νά μετρήσει τά ἄστρα καί νά μοῦ διδάξει τόσα πράγματα. Καί ὅσα χρόνια καί ἄν πέρασαν, ἦταν πολλές αὐτές οἱ φορές πού ἀναρωτήθηκα καί ἴσως ἀκόμη τό κάνω, πόσοι ἀπό ἐμᾶς, μπορεῖ νά ἔχουν μετρήσει τά δικά τους «ἄστρα» ἢ νά γνωρίζουν ὅτι αὐτό μπορεῖ νά γίνει.

Ἀπό ἐκεῖνη τήν δραστηριότητα τῆς δανειστικῆς βιβλιοθήκης, μέχρι καί τώρα, οἱ λέξεις-ἀποστάγματα: μόρφωση, γνώση, ἀγωγή, καλλιέργεια, ἐκπαίδευση, παιδεία, μέ συνοδεύουν σέ ὅλη αὐτήν τή διαδρομή καί κάθε φορά, μέ κάθε νέα ἐμπειρία, μέ κάθε «δάσκαλο», μέ κάθε βιβλίο, μέ κάθε συνθήκη, ἀποκτοῦν καί νέα σηματοδότηση. Εἶναι λέξεις πού ὅλοι μας τίς ἀκοῦμε, τίς χρησιμοποιοῦμε, πολλές φορές ταυτόσημα χωρίς ἰδιαίτερη διάκριση, ἀλλά εἶναι σίγουρο ὅτι ὅλοι μας νιώθουμε μέσα μας τό εἰδικό βάρος τῆς κάθε μᾶς ἀπό αὐτές. Τίς συναντᾶμε σέ κάθε μας βῆμα, τίς νιώθουμε, τί ἀντιλαμβανόμαστε, ἀποπνέονται ἀπό συμπεριφορές, ἀπό ἕνα βλέμμα, ἀποτελοῦν κριτήρια σέ πολλές ἐπιλογές μας πού ἀφοροῦν εἴτε ἐμᾶς τούς ἴδιους, εἴτε κάποιους ἄλλους, μᾶς ἐπηρεάζουν γνωστικά, συναισθηματικά, συμπεριφορικά, ἐπαγγελματικά, κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά. Ἄν ἐπιχειρήσουμε νά προσεγγίσουμε τό πῶς λειτουργεῖ γιά τόν καθένα μας αὐτός ὁ μηχανισμός καί πού μᾶς ὁδηγεῖ σάν μονάδες καί σάν σύνολο, θά προσπαθίσω παρακάτω νά παραθέσω ἕνα συνοπτικό διαχωρισμό κάποιων ὄρων, γιά νά εἴμαστε σίγουροι ὅτι στή συνέχεια κατανοοῦμε

όλοι τουλάχιστον τίν ἴδια ἔννοια. Ὡς τίς δοῦμε λοιπόν, δίνοντας μεγαλύτερη ἔμφαση καί μιά πιό συνθετική ματιά στίς δύο πιό ἐπίμαχες: τήν ἐκπαίδευση καί τήν παιδεία.

Ἀγωγή εἶναι ἡ ἐξωτερική ἐπίδραση πού δέχεται κάποιος μέ σκοπό τήν ἀνάπτυξη καί ὀλοκλήρωση τῆς προσωπικότητάς του.

Καλλιέργεια εἶναι ἡ ἐνίσχυση, ἡ ἀνάπτυξη μιᾶς ἰκανότητας ἢ ιδιότητας, τό σύνολο τοῦ πνευματικοῦ πλούτου πού διαθέτει κάποιος.

Μόρφωση εἶναι ἡ ἀπόκτηση ἑνός συνόλου γνώσεων, τό ἀποτέλεσμα μιᾶς πνευματικῆς καλλιέργειας κατά τήν ἐξελικτική πορεία ἑνός ἀνθρώπου

Ἐκπαίδευση εἶναι ἡ ὀργανωμένη διαδικασία, μέσα ἀπό τήν ὁποία ἡ συντεταγμένη πολιτεία, προσφέρει μέ τήν χρήση συγκεκριμένων μεθόδων, μέ καθορισμένους μαθησιακούς στόχους καί σέ προκαθορισμένο χρονικό πλαίσιο, τά μορφωτικά ἀγαθὰ στούς νέους. Εἶναι ἡ δύναμη πού γιαιτρεῖ τήν ψυχή (Πλάτων). Ἀποτελεῖ τόν τρόπο ἀπόκτησης γνώσεων καί δεξιοτήτων, ἀνάπτυξης τῶν πνευματικῶν, σωματικῶν καί ἠθικῶν ἰκανοτήτων, ὡς ἐφόδια ἑνός καλύτερου βιοτικοῦ ἐπιπέδου, μέ σκοπό κυρίως τήν ἐπαγγελματική πορεία τοῦ ἀτόμου καί τήν κάλυψη τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν του. Παρέχεται μέ συστηματική διδασκαλία, ἀπό δημόσια, τεχνικά, ἐπαγγελματικά ἢ ἰδιωτικά ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα, καί πιστοποιεῖται μέ τίτλους, πτυχία κ.λπ., θέτοντας κάποια ἡλικιακά πλαίσια. Ἡ ἀνταμοιβή, ὁ ἀνταγωνισμός, τό κέρδος, ἡ προβολή, ἡ βαθμολογική, ἡ μισθολογική (ἀργότερα) ἐξέλιξη, ἔχουν καταγραφεῖ ὡς κάποια ἀπό τά κίνητρα τῆς ἐκπαίδευσης, τά ὁποία δείχνουν νά εἶναι ἐξωγενῆ- ἐξωτερικά, μέ πιό ἐμφανῆ ἀναφορά στό «ἐγώ». Συνήθως ἡ ἐκπαίδευση, ὡς πλαίσιο, καθοδηγεῖται καί διαμορφώνεται, σέ σχέση μέ τό εἶδος-πρόγραμμα-στόχο, ἀπό τήν ἐκάστοτε κυβέρνηση καί μέχρι κάποιες βαθμίδες ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ὑποχρεωτική.

Παιδεία εἶναι ἡ ἐκλέπτυνση τοῦ νοῦ, ἡ ὀλόπλευρη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας, εἶναι ὁ δεῦτερος ἥλιος γιά τούς ἀνθρώπους (Πλάτων).

Προκύπτει ἀπό τήν ἀλληλενέργεια μιᾶς ἀμφίδρομης δυναμικῆς τοῦ «ἐμεῖς», ἐνῶ παράλληλα θέτει, τό ἴδιο τό πρόσωπο σέ θέση εὐθύνη ὡς ἰσότημο μέλος μιᾶς ἀναπτυσσόμενης κοινωνίας.

Ὡς κοινωνική λειτουργία, προσφέρει ἠθικοπνευματική, κοινωνική καί πολιτιστική ἀναβάθμιση καί ὀλοκλήρωση. Δέν ἐφαρμόζεται σέ περιορισμένο χρονικό πλαίσιο, εἶναι δυναμική καί ἀποτελεῖ μιά διά βίου διαδικασία. Εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μέ ἀνώτερες ἀξίες ὅπως τήν ἀρετή, τήν ἠθική, τήν ἐλευθερία, τήν δικαιοσύνη, τήν δημοκρατία, τήν φιλομάθεια, τήν ἀλήθεια, τήν ὑπευθυνότητα. Παρέχεται ποικιλόμορφα, ὑποκειμενικά, ἔμμεσα καί ἀκούσια, ἀντλεῖται ἀπό τήν οἰκογένεια, τό σχολεῖο, ἕνα βιβλίο, ἕνα ποίημα, μιά θεατρική παράσταση, μιά

επίσκεψη σέ ένα μουσειο, τούς στίχους ενός τραγουδιού, ένα ταξίδι, έναν νόμο, μιά συναναστροφή κ.ά., σέ όλους καί ανεξαρτήτως ηλικίας. Τά κίνητρα τῆς παιδείας εἶναι ἐσωτερικά, στοχεύουν κατεξοχὴν στό «ἐμεῖς» καί ἀποσκοποῦν στήν αὐτοβελτίωση, στήν διαρκῆ καί ὀλιστική ἐξέλιξη, στήν ὀλοκλήρωση μέ σκοπὸ τὴν συνεισφορά στό κοινὸ ὄφελος, χωρὶς ἀνταγωνισμούς καί ἐξωτερικές ἀνταμοιβές. Ἡ παιδεία δέν ἐλέγχεται ἀπὸ κέντρα ἐξουσιῶν, δέν διδάσκεται μέ μετρήσιμους ὅρους, ἀλλὰ καλλιεργεῖται καί εἶναι ἀέναη, δυναμική, προαιρετική. Στόχος τῆς παιδείας εἶναι ἡ διδασκαλία, ἡ ἀσκηση, ἀλλὰ καί ἡ καλλιέργεια τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνθρώπου

Μέσω τῆς παιδείας ὁ ἀνθρώπος ἔρχεται σέ ἐπίγνωση μέ τὴν παρουσία, τὸ ρόλο, τὰ θέλω του, τὶς προσωπικές ἐπιδιώξεις, ἀποκτῶντας, παράλληλα, ψυχική ἰσορροπία, διαχείριση καί ἀνθεκτικότητα. Ἐνισχύει καί σταθεροποιεῖ τὴν ἠθική του ὑπόσταση, ἀποκτᾷ ἔλλογη θεληματικότητα, ἰδανικά καί ἀξίες, ἀναπτύσσει καί διαμορφώνει θρησκευτική, δημοκρατική, πολιτική, πολιτιστική, περιβαλλοντική συνείδηση καί ἀντίληψη, τιθασεύει τὴν ἐγωκεντρικὴ στάση, τὴν ἀλαζονεία του, κοινωνικοποιεῖται ὀρθά, σκέφτεται, ἀναλύει καί πράττει μέ κοινωνικὸ προσανατολισμό, ἀλληλεπιδρᾷ καί στηρίζει τὴν συλλογικότητα, βιώνοντας τὴν οὐσιαστικὴ καί ἀρμονικὴ συνύπαρξη. Διαπλάθει τὴν αὐταξία καί τὴν ἰκανότητά του, διαμορφώνοντας μιά αὐτοεἰκόνα πού τὸν καθιστᾷ ἀληθινὰ ἐλεύθερο. Διευρύνει τούς γνωστικούς ὀρίζοντες, τὶς προοπτικές καί τὶς δεξιότητές του, ἔχοντας πνεῦμα δικαιοσύνης, οὐσιαστικοῦ σκοποῦ, πρωτοπορίας, ὀρθῆς κρίσης καί ἀνάπτυξης. Καλλιεργεῖ τὴν διά βίου φιλομάθεια, τὴν φρόνηση, τὴν σύνεση, τὴν αἰσθητικὴ ὀπτική καί ἐπιζητᾷ τὸ κάλλος σέ κάθε πτυχή τῆς ζωῆς του. Ἀποκτᾷ διττὸ σεβασμὸ τόσο στήν ἐθνική, ὅσο καί στήν οἰκουμενικὴ ταυτότητά του. Ἀξιοποιεῖ τὶς ἐπιλογές του, ἀναδεικνύει τὶς κλίσεις καί τὰ ταλέντα του. Ἀναπτύσσει τὴν διάκριση, τὴν ἱεράρχηση τῶν προτεραιοτήτων του, τὴν ὑπευθυνότητα. Ἐξωραΐζει καί ἐξευγενίζει τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο, τὸν ὀδηγεῖ στήν διαχείριση, στή δημιουργικότητα, στήν αὐτογνωσία, στήν ὀλοκλήρωση, στήν ἀρετή, στήν εὐδαιμονία, στόν ἐξανθρωπισμό.

Αὐτοῦ του εἴδους ἡ παιδεία, ἐνισχύει τὸ ἠθικὸ ἀνοσοποιητικὸ μας σύστημα καί ἐνεργοποιεῖ τὸ ἀξιολογικὸ προσωπικὸ-κοινωνικὸ-πολιτικὸ μας DNA, καθιστῶντας μας αὐτόνομα καί παραγωγικὰ πρόσωπα. Ἡ παιδεία δέν γίνεται ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὶς γνώσεις ἐνός ἀνθρώπου, οὔτε πιστοποιεῖται μέ κάποιον τίτλο, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς συμπεριφορᾶς καί τῆς στάσης τῆς ζωῆς του. Ἀποτελεῖ ἕνα πνευματικὸ κληροδότημα, μιά κοινωνικὴ πολιτιστικὴ, ἠθικὴ κληρονομικὴ ἀλυσίδα γενεῶν, πού ὡς φορέας πληροφοριῶν, ἀνταναικλᾷ στίς ἀλληλουχίες τῆς κάθε ἀτομικῆ καί κοινωνικῆ μεταβολῆς.

Είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο λοιπόν, πώς η παιδεία είναι ένα σημαντικό δομικό στοιχείο στην εκάστοτε κοινωνική υπερδομή και είναι φυσικό αποτέλεσμα και αναμενόμενο φαινόμενο και η παιδεία, όπως όλα τα υπόλοιπα στοιχεία που το αποτελούν, να επιδέχεται –ανάλογα–, κάθε είδους κραδασμό, επιρροή και απειλή. Έπειδή η παιδεία είναι ένας «ζωντανός οργανισμός» με αλληλεπιδραστική δυναμική και συλλογική βιοενέργεια, ό,τι δέχεται, στή συνέχεια το αντανακλά –πάλι ανάλογα– στο ευρύτερο σύνολο.

Στό σημείο αυτό, θά ήθελα να μοιραστώ κάτι μαζί σας. Κάθε έκδοση του επιστημονικού περιοδικού, «Αχιλλίου Πόλις», αποτελεί μία σπουδαία πηγή κειμένων. Πίστη, πηγές, επιστήμη, έρευνα, βίοι, ανάλυση, γνώση, πολιτισμός, διάλογος, καταγραφές, βίωμα, απλώνονται γενναιοδωρα στίς σελίδες του. Μά πάνω από όλα αποτελεί μία κοινωνία σκέψων και μοιράσματος, αποτελεί μία έγγυση ότι «υπάρχουμε». Υπάρχουμε σαν αντίδοτο σε φαινόμενα αδιαφορίας, βιαιότητας, υποβάθμισης, ουδετερότητας, πνευματικού και ψυχικού άκρωτηριασμού, μά πάνω από όλα, υπάρχουμε, όχι ως αθηντίες, αλλά ως μία «κοινωνία μαθητείας». Όλες οι σελίδες του, κάθε λέξη, κάθε σημείο στίξης, είναι μία επιλογή συλλογικότητας σε ένα σύστημα, που εμείς οι ίδιοι κληρονομήσαμε και ίσως συντηρούμε, τονίζοντας όμως τήν προσπάθειά μας να «αποδυναμώσουμε» τα μεγάλα «έγω» που κατασπαράζουν τίς θεμελιώδεις αρχές του αθηντικού μας σκοπού που συνήθως καθημερινά ξεχνάμε. Δυσκολεύομαι λοιπόν, να σās μιλήσω για παιδεία, αποκλειστικά μέ όρους και επιστημονικές αναφορές, όταν όλες οι προηγούμενες σελίδες σπουδαίων ανθρώπων, καταδεικνύουν τόσο σημαντικά και έκτενη ζητήματα και επιτεύγματα πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Κλείνοντας λοιπόν, αυτό τό μοίρασμα, θά ήθελα να γνωρίζετε, πώς τό ελάχιστο που μπορώ να συνεισφέρω από τήν πλευρά μου σ' αυτό τό τεύχος, επέλεξα να είναι, κυρίως τό συναίσθημα και κάποιες σκέψεις μου, για τήν κατάσταση πίσω από τήν «κουίντα» τής παιδείας.

Έχοντας διαβάσει τά παραπάνω και για να δοῦμε λοιπόν, τί υπάρχει εκεί, πίσω από τά λαμπερά φώτα τής θεωρητικής σκηνικής παρουσίας τής παιδείας, ας δοκιμάσουμε ένδεικτικά, να δοῦμε τήν αντανάκλαση τής παιδείας στήν ζωή μας. Ας δοκιμάσουμε να κάνουμε μία βόλτα στους δρόμους, να μποῦμε σε ένα κατάσταση, να περιμένουμε σε ένα φανάρι ή σε μία οῦρά, να παρακολουθήσουμε κάποια τηλεοπτικά προγράμματα, να ακούσουμε τίς ειδήσεις, να μιλήσουμε μέ παιδιά, έφηβους, φοιτητές, να ρωτήσουμε αν και γιατί είναι ικανοποιημένος ένας εργαζόμενος, γιατί κάποιος απόφοιτος πανεπιστημίου είναι άνεργος, τί σκέφτεται και τί νιώθει ένας υποψήφιος πανελληνίων εξετάσεων, να επισκεφθούμε ένα νοσοκομείο, να συζητήσουμε μέ γονείς για τίς αγωνίες τους,

μέ ηλικιωμένα άτομα για τό ποιά όνειρα πραγματοποιίσαν στή ζωή τους, νά αναζητήσουμε στοιχεια για τίν βία, τίν τρομοκρατία, τίν κακοποίηση, τί διαφθορά, τούς πολέμους, νά μάθουμε τίν έπισκεψιμότητα τών νέων σέ μουσεια ή πολιτιστικούς χώρους τίν ήμέρα και νά τίν συγκρίνουμε μέ εκείνη στά μέσα δικτύωσης, νά ρωτήσουμε κάποιον δίπλα μας τί τόν απασχολεί καθημερινά, ή ακόμη καλύτερα νά ρωτήσουμε τόν έαυτό μας, πχ., σήμερα, χθές, προχθές, τί κάναμε για νά γίνουμε καλύτεροι ως άνθρωποι;

Χμ...

Πόσες άπαντήσεις δόσαμε άραγε, πού άγγίζουν τά τόσα όφέλη τής παιδείας...; Πόσο «παιδεία» διακρίναμε...;

Έμεις, όλοι έμεις, ένας καινούργιος, ψηφιακός, τεχνοκρατούμενος και αναπτυγμένος κόσμος, βασανισμένος από τόν φόβο και τίν αστάθεια, αποπροσανατολισμένος, υπερκαταναλωτικός, έτεροκαθορισμένος, σέ διαρκή κρίση, άγνοούμε στό βουητό τής καθημερινότητας τίς συγκινησιακές φάσεις πού περνάει ή ουσία, ή αξία, ή ιδέα τής παιδείας. Η παιδεία μας νοσει και έμεις είμαστε οί φορείς του μικροβίου της. Όπλίσαμε σέ λάθος χέρια τίν εκπαίδευση και τίν κάναμε ένα υπερόπλο, στρέφοντάς το άπέναντι στην άρετή, στην ήθικη, στον άνθρωπισμό, στην πνευματική άφύπνιση.

Η παιδεία άπευθύνεται στην ανθρώπινη φύση, στον πυρήνα του ανθρώπου, προάγει τίν κριτική σκέψη, τίν δικαιοσύνη, τόν σεβασμό, τίς πανανθρώπινες αξίες. Αυτήν τίν παιδεία βιώνουμε; Η μήπως βιώνουμε μιά παιδεία στραμμένη στό κινήγι του ύλισμου, στην άγορά τής έργασίας, στην επικράτηση τής τεχνοκρατίας και στον όφελμισμό; Μήπως παραγκωνίσαμε τίν παιδεία, για μιά καθοδηγούμενη σειρά εκπαίδευση, πού μās μεταμόρφωσε σέ επαγγελματίες κυνηγούς ύλικών αγαθών, τίτλων, θέσεων, οικονομικών άπολαβών;

Και αν όντως τό κάναμε και έμεις μέ τίν σειρά μας, αναρωτιέμαι τελικά, πού βρίσκεται άραγε ή πραγματική παιδεία;

Τίν βρίσκουμε σέ βιογραφικά, επαγγελματικές κάρτες, βαρύγδουπα έπώνυμα ειδικών, όνόματα σχολών, μόρια πανελληνίων, μισθολογικά κλιμάκια, κορνιζαρισμένους πάπυρους, παράσημα, τίτλους, βαθμολογίες, σέ τοίχους γεμάτους πτυχία, άριστεία, διακρίσεις;

Τίν αναγνωρίζουμε σέ γονεις πού βρήκαν οί ίδιοι νόημα και ουσία, και τίν μετουσίωσαν σέ άγάπη, γνώση, βίωμα, φαντασία, γόνιμες συζητήσεις, ποιοτικό χρόνο, ένσυναίσθηση για τά παιδιά τους;

Τίν διακρίνουμε σέ εκπαιδευτικούς πού τόλμησαν νά βγούνε εκτός ύλης, κατάφεραν νά άποδράσουν από τίν παγίδα τής βαθμοθηρίας, τής άριστείας, έπαιξαν, κάθισαν στό ίδιο ύψος, κατέρριψαν τίν αυθεντία, τόλμησαν, δίδαξαν

μέ τό παράδειγμά τους καί ὄσους ἦταν ἐρωτευμένοι μέ τό λειτούργημα τοῦ δασκάλου;

Τὴν θαυμάζουμε σέ ἀγράμματους ἀνθρώπους, πού γιά ὑπογραφή σχηματίζουν ἓνα σταυρό, ἀλλά εἶναι δίκαιοι, ἐνάρετοι, δραστήριοι, ταπεινοί, ἄξιοι, ἠθικοί, αὐτάρκεις, δοτικοί, εὐγνώμονες, διακρίνουν τό σωστό ἀπό τό λάθος καί ἔχουν πάντα μιά ἱστορία νά ποῦν πού θά μείνει ἀλυσμόνητοι γιά τὴν αὐθεντικότητα καί τὴν σοφία τους;

Τὴν ἀνακαλύπτουμε σέ ἐπαγγελματίες πού κάνουν καλά τὴν δουλειά τους, δέν χρηματίζονται, εἶναι ταπεινοί καί μετρημένοι;

Τὴν φάχουμε σέ ἓνα χέρι βοήθειας, σέ μιά ἄδολη κίνηση ἀγάπης, στὴν συγχώρεση, στὴν μετάνοια, στὴν προσφορά στὸν συνάνθρωπο; Σέ ἓνα χάδι, σέ ἓνα χαμόγελο, σέ μιά καλημέρα;

Σέ ἓνα γνωσιοκεντρικό σύστημα ἐκπαίδευσης, σέ μιά ψηφιοποιημένη παιδαγωγική ἐποχή, ποιός εἶναι ὁ ρόλος καί ἡ θέση τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας τοῦ Ἰσοκράτη, τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Σωκράτη, τοῦ Ἀριστοτέλη, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τῶν Montessori, Pestalozzi, Makarenko, Neil, Rogers κ.ά.;

Ἡ πυρηνική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νά γνωρίζει, νά μαθαίνει, ἀποτελεῖ μιά διαδικασία ἑνός ἐλεύθερου, διαρκοῦς, ἐξελισσόμενου καί δυναμικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ. Σκοπός δέν εἶναι ἡ πνευματική μονομέρεια, ἡ στείρα ἢ ἀποκλειστική ἀπόκτηση καί συσσώρευση γνώσεων, ἀλλά μιά αὐτενέργεια τοῦ προσώπου, νά ἀναζητεῖ τό βαθύτερο νόημα καί νά ἐπιλέγει τοὺς ὑγιεῖς τρόπους ἀνάπτυξής του. Σκοπός εἶναι ἡ ἀνθρωπιστική παιδεία νά πάρει τὴν θέση πού τῆς ἀρμόζει καί νά λειτουργήσει συνεργατικά μέ τὴν τεχνοκρατική προσέγγιση καί νά θεραπεύσουμε ὅλες τίς παθογένειες τοῦ συστήματος, τίς παρασιτικές παρεμβάσεις καί τίς διαπλοκές τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος. Ἡ ἐκπαίδευση πού διαχωρίζει σέ κλάδους τὰ γόνιμα μυαλά τῶν νέων, ἀπαξιώνοντας τὸν εὐρύτερο ὄρατο τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας (τέχνες, ἀθληση κ.ά.), ἐγκλωβίζει σέ πνευματικά ἀδιέξοδα καί ἐξυπηρετεῖ τίς ἀγοραστικές ἀνάγκες. Οἱ ἄνθρωποι μηχανοποιῶνται σέ γρανάζια ὕλισμοῦ καί ἐκτός ἀπὸ χέρια καί μυαλά, πού ἔχει ἀνάγκη ἡ κοινωνία, ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πνεῦμα καί ψυχή. Ὁ ἀνθρωποπλαστικός ρόλος τῆς παιδείας ἦταν ἡ σανίδα στὴν ὁποία ἐπιβίωσε ὁλος ὁ πνευματικός μας πλοῦτος. «Παιδεία εἶναι αὐτό πού ἐπιβιώνει, ὅταν ὅλα ὅσα ἔχουν μαθευτεῖ, ξεχνιοῦνται», χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὁ Ἀμερικανὸς ψυχολόγος B.F. Skinner καί εἶναι χρέος μας νά ἀφήσουμε στά παιδιά μας, μιά κληρονομιά παιδείας, καλύτερη ἀπὸ ὅ,τι τὴν παραλάβουμε ἐμεῖς. Εἶναι χρέος μας νά εἴμαστε μαθητές, νά γίνουμε δάσκαλοι, νά παραμείνουμε ἄνθρωποι...

Τό κείμενο άνοιξε μέ τόν Μέλιο, ένα μικρό καί άσήμαντο παιδί, πού ήθελε διακαώς νά γίνει μαθητής. Δέ θά μπορούσα νά σκεφτώ καλύτερο επίλογο, άπό τό νά σās μεταφέρω στίς 30 Ιανουαρίου 1949, ήμέρα τών Τριών Ίεραρχών, στήν αίθουσα τελετών του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, γιά νά απολαύσουμε μαζί τόν μεγάλο καί σημαντικό Δάσκαλο Ι. Θ. Κακριδή νά έκφωνεί τόν παρακάτω λόγο, άληθινό μάθημα παιδείας. Κοινό στοιχείο μέ τόν Μέλιο: καί οί δύο κατάφεραν όλη τί νύχτα νά μετρήσουν τ' άστρα... «Νά τά μετρήσουν όλα... σιγά σιγά... ένα ένα... Όλα... Καί τά βρήκαν σωστά».

«Άνάμεσα στόν μαθητή καί στόν διδάσκαλο εἶναι βέβαιο πώς σιγά σιγά μέσα στά χρόνια της κοινής προσπάθειας ύφαίνεται μία σχέση, πού μπορεί νά θυμίζει άλλους δεσμούς ανθρώπινους, όπως νά ποῦμε τών παιδιών μέ τούς γονεῖς, δέν παύει όμως νά κρατεί καί τήν ιδιοτυπία της· γιατί ενώ τήν σχέση τών παιδιών μέ τούς γονεῖς τήν ρυθμίζουν έξω άπό τούς πνευματικούς καί άλλοι παράγοντες, βιολογικοί, οικογενειακοί, οικονομικοί κλπ., ή σχέση του μαθητή μέ τό δάσκαλο κρατιέται άποκλειστικά στό πνευματικό επίπεδο [...].

Στό πρώτο πρόχειρο κοίταγμα ή σχέση ανάμεσα στόν δάσκαλο καί στόν μαθητή φαίνεται πολύ άπλή. Ό πρώτος δίνει γνώσεις καί ό δεύτερος δέχεται γνώσεις. Καί όμως τό πράγμα δέν σταματάει εδώ. Τό κάτω κάτω, αν ήταν μόνο γνώσεις νά μεταδίδουμε, ό καθηγητής θά μπορούσε πολύ ώραία ν' αντικατασταθεί άπό τά βιβλία, πού τά διαβάζει κανείς μέ πιό άνεση στό σπίτι του. Έκείνο πού περιμένει ό μαθητής –ας εἶναι καί ανεπίγνωστα– εἶναι κάτι πολύ πιό πλατύ καί πολύ πιό βαθύ άπό τό νά πλουτίσει τό μυαλό του μέ όρισμένα γνωστικά στοιχεία. Άν εἶναι ό δάσκαλος νά επιδράσει σωστά πάνω του, θά επιδράσει πολύ καθολικότερα. Γι' αυτό παίρνει τόση σημασία ή προφορική διδασκαλία, γι' αυτό πρέπει ό δάσκαλος νά εἶναι άληθινά μία προσωπικότητα.

Παράλληλα, πασκιζει καί ό νέος νά ύψωθεί άπέναντι στήν μορφή του δασκάλου του, καθώς καί τόν αγαπᾶ καί τόν πιστεύει. Σ' αυτή τήν άμοιβαία ύποχρέωση, πού δένει μαθητή καί δάσκαλο, θά ήθελα νά δώσουμε τό όνομα *χάρις*, μέ τήν σημασία πού εἶχε ή λέξη στήν αρχαία Ελλάδα. Χάρις εἶναι ή ελευθερη πνευματική σύνδεση δύο ανθρώπων, πού καθένas τους καί δίνει καί παίρνει. Η ύποχρέωση πού νιώθει ό ένας άντίκρυ στόν άλλο δέν όρίζεται άπό κανένα θετό νόμο· ούτε ύπάρχει κανένα υλικό συμφέρο, πού νά προκαλεί ή νά δυναμώνει τήν κοινή τους προσπάθεια. Στή σχέση αυτή τά άτομα ό,τι κάνουν τό κάνουν νιώθοντας τόν έαυτό τους άπόλυτα ελεύθερο, παράλληλα όμως καί ύποχρεωμένο κατά κάποιον τρόπο, αὐτεξούσιο καί μαζί δεμένο, μ' έναν δεσμό όμως έκούσιο καί θελημένο.

Όπως ό μαθητής τόν δάσκαλό του, τό ίδιο βλέπει καί ό δάσκαλος τόν μαθη-

τή του πίο πάνω απ' ό,τι πραγματικά στέκει, υπερτιμωώντας τον πάντοτε, και ήθικά και πνευματικά. Μπορεί να γελάσει κανείς μαζί του, πού πιστεύει τό μαθητή του καλύτερο απ' ό,τι στ' αλήθεια είναι, και να τοῦ μεμφθεῖ τήν ανεδαφική αὐτή πίστη. Ὅμως ἐκεῖνος τό ξέρει: τό ὄνομα τοῦ δασκάλου δέν θά τό ἄξιζε, ἂν σέ κάθε νέο πού ἔρχεται κοντά του δέν ἔβλεπε μιά ψυχῆ ἄξια νά πραγματώσει κάθε καλό. Κι' ἔπειτα, ἂν δέν πιστέψουμε στό ἀδύνατο, δέν μπορούμε νά ἐξαντλήσουμε τό δυνατό στά ἔσχατά του ὅρια.

Ἔτσι, ὅπως εἶδαμε πρῖν τόν μαθητή αὐστηρό μπροστά στόν δάσκαλο, βλέπουμε τώρα τόν δάσκαλο αὐστηρό μπροστά στόν μαθητή· γιατί ὅπως ὁ νέος, ἔτσι καί ὁ δάσκαλος κλείνει μεγάλο μέσα του τό ὄραμα τοῦ ἀνθρώπου, κι ἀκόμα, καθῶς στέκει δίπλα στήν νεότητα, πού πρωτοδοκιμάζει τά φτερά της, ξαναζει τήν δική του περασμένη ζωή – τότε πού ἂν δέν ἦταν τόσο πλούσιος σέ πείρα ζωῆς καί σέ γνώση, ὅμως γι' ἀντιστάθμισμα εἶχε καί αὐτός πολύ πίο πολλή φλόγα κι' ὄρμη [...].

Ἔτσι ὁ νέος ἔλκεται πρὸς τόν δάσκαλο, γιατί νιώθει τήν ἀνάγκη νά μεστῶσει καί νά ὀλοκληρωθεῖ, ὁ δάσκαλος πάλι ἔλκεται πρὸς τόν νέο ἀπό τήν ἀνάγκη ν' ἀποξεχάσει γιά λίγο τήν πικρή πείρα τῆς ζωῆς καί ν' ἀντικρίσει ξανά τόν κόσμο μέ τήν ἐμπιστοσύνη καί τήν ἀγνότητα τοῦ νέου [...].

Καί ὅμως, ἡ ἀμοιβαία αὐτή ἔλξη δέν ἐξαντλεῖ τό γόνιμο ἔργο τῆς ἀληθινῆς παιδείας. Γιατί στόν νέο ὑπάρχει τώρα κι ἓνα δεύτερο κίνητρο, τό ἴδιο ἴσως δυνατό ὅπως ὁ πόθος γιά τήν ὀλοκλήρωση, πού τόν σπρώχνει νά ἐξαντλήσει κάθε του δύναμη, γιά νά μορφώσει τόν νοῦ καί τήν ψυχῆ του. Κι αὐτό εἶναι ἡ πίστη, ἡ υπερβολική πίστη, πού βλέπει πῶς τοῦ ἔχει ὁ ὄρμος.

Ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτῆς τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καί ἀγάπης δίνει στόν νέο τόν πίο βαρῦ ὄπλισμό γιά ν' ἀντιμετωπίσει καί ἀργότερα τῆς ζωῆς τήν δοκιμασία μέ ἀπόλυτη δύναμη κι' αἰσιοδοξία· γιατί τοῦ στερεώνει τήν πίστη στήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, κι ἔτσι ἀργότερα θά ἔχει τήν δύναμη νά κοιτάζει ὄχι τό κακό, κι ἄς περισσεύει πάνω στή γῆ τούτη, ὅσο τό καλό, καί λιγότερο πού εἶναι. Πιστεύοντας πῶς κάθε ἀνθρώπος ἔχει μέσα του τό σπέρμα τῆς καλοσύνης θά προτιμήσει ἀντί νά κατατρίβεται μέ τήν ἀνθρώπινη κακία καί ν' ἀγαναχτεῖ μαζί της, νά παρακολουθήσει μέ πραγματική συμπάθεια τόν ἀγῶνα ἐκείνων πού παλεύουν –μέ τίς ἐξωτερικές συνθήκες, μέ τήν τύχη, μέ τόν ἑαυτό τους τόν ἴδιο– νά ξεφύγουν ἀπό τό κακό καί νά ὑψωθοῦν, ὅσο βαστοῦν. Θά ἔχει ἀκόμη τήν δύναμη ὁ νέος, ὅταν τόν δοκιμάζει ἡ ζωή, καί τό φαρμάκι, πού θά γυρεῖ ἐκείνη νά σταλάξει μέσα του, νά τό μετατρέψει σέ χυμό ζωογόνο· θά ἔχει τήν δύναμη τό ὄχι τῶν ἄλλων νά τό κάνει ναί, στήν κακία πού τυχόν θά δοκιμάζει ν' ἀπαντᾷ μέ τήν ἀρετή του.

Δέν ξεχνοῦμε βέβαια πώς πέρα ἀπό τήν παιδεία ὑπάρχει καί ἡ φύση, πού ἀσκεῖ τήν τυραννία της πάνω στόν ἄνθρωπο. Ὑπάρχουν ἀδυναμίες ἔμφυτες, πού καί ἡ καλύτερη διδασκαλία δέν μπορεῖ νά τίς ξεριζώσει. Ὅμως ἡ σημασία τοῦ δασκάλου δείχεται ἀκριβῶς ὅταν ὁ μαθητής, καί ὁ πῖο ἀδύνατος ἠθικά καί πνευματικά, ἀγωνίζεται νά πραγματώσει τόν καλύτερο ἑαυτό του, ν' ἀναπτύξει τά καλά σπέρματα, πού ἐξάπαντος κλείνει μέσα του· γιατί κάθε ἄνθρωπος, καί ὁ πῖο ἀδικημένος, κρύβει στήν ψυχή του μέσα μιά σπίθα ἀπό τόν Θεό. Καί τήν σπίθα αὐτή εἶναι τοῦ δασκάλου τό ἔργο νά τήν ἀνακαλύψει καί νά δοκιμάσει νά τί δυναμώσει. Παντοδύναμος δέν εἶναι ὡστόσο, καί ἂν στόν ἀγώνα αὐτόν τύχει τό καλό καί βρεθεῖ νικημένο, δέ θά φταίει βέβαια γι' αὐτό ὁ δάσκαλος [...].

Τήν σχέση ὅμως ἀνάμεσα στόν δάσκαλο καί στόν μαθητή δέν τήν προσδιορίζουν ἀποκλειστικά οἱ ὑποκειμενικοί παράγοντες πού εἶδαμε ὡς τώρα· τήν προσδιορίζουν καί παράγοντες ἀντικειμενικοί, καί πρῶτα πρῶτα τό ἀντικείμενο τοῦ κοινοῦ μόχθου των: ἡ ἐπιστήμη καί ἡ γνώση.

Γιά τήν σημασία πού παίρνει ἡ ἀνθρώπινη γνώση στήν πραχτική ζωή δέν θά μιλήσουμε ἐδῶ. Τήν πραχτική ἀξία πού ἔχουν οἱ ἐφαρμοσμένες ἐπιστῆμες τήν ξέρουμε καί τήν θαυμάζουμε ὅλοι, μυημένοι καί ἀμύητοι, ἴσως μάλιστα καί πῖο πολύ οἱ ἀμύητοι. Μά δέν εἶναι ἡ ὥρα νά μιλήσουμε γι' αὐτήν, οὔτε ἐγώ τό ἀρμόδιο πρόσωπο· οὔτε ὅμως θά μᾶς ἀπασχολήσει τώρα ἡ σημασία τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν εἰδικά· γιατί ἐμᾶς ἐδῶ δέν μᾶς ἐνδιαφέρει τί συμβάλλει ἡ κάθε εἰδική ἐπιστήμη καί γνώση στήν ψυχική καί στήν ὑλική προκοπή τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ γνώση καί ἡ ἐπιστήμη γενικά, τί προσφέρει στόν ἄνθρωπο, ὅταν ἀρχίζει νά τήν καταχτᾷ, ἄσχετα ποιόν εἰδικό κλάδο ἀποφάσισε ν' ἀκολουθήσει στήν ζωή του.

Καί ἀκόμη πῖο στενά: ἡ ἐπιστήμη μᾶς ἐνδιαφέρει ὄχι ἂν καί κατά πόσο αὐξάνει τόν νοῦ τοῦ νέου – γι' αὐτό δέν ὑπάρχει καμία ἀμφισβήτηση. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν καλλιιεργεῖ τήν ψυχή του, ἂν τόν κάνει πῖο ἄνθρωπο – τό τονίζω καί πάλι, ἄσχετα ἂν ἡ ἐπιστήμη αὐτή εἶναι θεωρητική ἢ ἐφαρμοσμένη, ἡ φιλολογία ἢ ἡ χημεία ἢ ἡ ἱατρική.

Σέ ὅποιοιδήποτε κλάδο τῆς ἐπιστήμης κι ἂν μυηθεῖ ὁ νέος θ' ἀντικρίσει τόν τεράστιο μόχθο τοῦ ἀνθρώπου γιά νά καταχτήσει τήν γνώση: ὁ ἕνας θά ὀδηγηθεῖ μπροστά σέ θαυμαστές θεωρητικές κατασκευές, ὁ ἄλλος στίς τεράστιες καταχτήσεις τοῦ ἀνθρώπου πάνω στήν ὕλη· ὁ ἄλλος θά παρακολουθήσει τόν ἀγώνα τῆς ἐπιστήμης νά πρᾶξει τόν ἀνθρώπινο πόνο καί νά πολεμήσει τόν θάνατο· ἄλλοι θά σταθοῦν μπροστά σέ ἔργα μεγάλα, καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά, θεολογικά, πού προσπαθοῦν, καθένα μέ τόν τρόπο του, νά λύσουν τά βαθύτερα μυστικά τῆς ζωῆς καί τῆς δημιουργίας.

Τί κοινό έχουν να ποῦν ὅλα αὐτά στήν ψυχή τοῦ νέου; Σέ κάθε ἔργο θετικό του ἀνθρώπου, πού ἔγινε μέ τό χέρι καί μέ τήν σκέψη, μέ τήν φαντασία καί μέ τήν βούληση καί μέ τήν λογική, θά ξαναζήσει ὁ νέος τόν βαρῦ, ὅμως νικηφόρο ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πάνω στήν γῆ.

Ὅμως ἔξω ἀπό τήν ἐπιστήμη ὑπάρχει κι' ἓνας ἄλλος, πολύ πιό μεγάλος ἀντικειμενικός δεσμός πού δένει τόν μαθητή μέ τόν δάσκαλο: ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀλήθεια διεθνικό χαρακτήρα. Καί ὅμως! Δέν μπορεῖ νά δουλέψει κανείς γιά τήν ἀνθρωπότητα παρά μόνο μέ τό νά δουλέψει γιά τήν πατρίδα του. Ὅχι μόνο γιατί στίς θεωρητικές ἰδιαίτερα ἐπιστήμες ἡ ἰδιοσυστασία ἐνός λαοῦ βάζει δυνατή τήν σφραγίδα της πάνω στήν πνευματική δημιουργία· καί στίς ἐφαρμοσμένες ὁ ἐπιστήμονας εἶναι δεμένος μέ τόν τόπο του ἀεχώριστα.

Γιατί τό ἔργο ἐνός ἐπιστήμονα δέν εἶναι μόνο νά γράφει πέντε δέκα βιβλία, ἄξια νά συντελέσουν στήν πρόοδο τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης. Ἔργο του, τό ἴδιο σημαντικό, εἶναι νά μορφώσει καί ἄλλους γύρω του, πού νά τόν βοηθήσουν καί νά τόν διαδεχτοῦν ἀργότερα, καί αὐτό μπορεῖ νά γίνει σωστά μόνο στόν τόπο του. Ἔργο του ἀκόμα εἶναι νά προαγάγει ὕλικά καί πνευματικά τήν πατρίδα του.

Μέ αὐτή τήν κοινή θερμή ἀγάπη στήν μεγάλη ἑλληνική πατρίδα ὁ δάσκαλος καί ὁ μαθητής θά κατορθώσουν σιγά σιγά νά βαθύνουν καί τό νόημα τῆς φιλοπατρίας. Ἐδῶ θά μοῦ ἐπιτρέψετε μιά παραδοξολογία, πού δυστυχῶς δέν εἶναι παραδοξολογία: οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦμε τήν Ἑλλάδα, ὅμως τούς Ἕλληνες δέν τούς ἀγαποῦμε ὅσο τούς ἀξίζει. Εἴμαστε πιό πολύ ἑλλαδολάτρεις καί λιγότερο ἑλληνολάτρεις [...].

Γιά νά ξαναγυρίσουμε ὅμως στόν δάσκαλο καί στόν μαθητή: ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας καί τό βαρῦ χρέος μπροστά της εἶναι ὁ δεύτερος λόγος πού κάνει τόν δάσκαλο νά στέκει αὐστηρός μπροστά στόν νέο... Μέσα σ' αὐτή τήν ἀμοιβαία σχέση ἀγάπης καί αὐστηρότητας περνοῦν τά χρόνια της κοινῆς προσπάθειας, κι ὅταν φτάσει ἡ ὥρα τοῦ χωρισμοῦ, ὁ ὥριμος προσπέμπει τόν νέο στήν ζωή μέ τήν εὐχή νά γίνει κάποτε καλύτερός του. Πέρα ἀπό τήν ἐπιθυμία πού ἔχει ὁ παιδευτής νά καλλιεργήσει τήν ἐπιστήμη του ὁ ἴδιος, πολύ πιό μεγάλη ἱκανοποίηση νιώθει, ὅταν βλέπει πῶς ὁ μαθητής του κατόρθωσε νά τόν ξεπεράσει. Γιατί τά ἔθνη προκόβουν, ὅταν στήν ἀτέρμονη αὐτή λαμπαδηφορία ἡ φλόγα τῆς λαμπάδας στό κάθε νεότερο χέρι φουντώνει ὅλο καί πιό πολύ.

Καί ἀργότερα ὅμως, ὅταν ἡ ζωή χωρίσει τόν δάσκαλο καί τόν μαθητή, ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσά τους μένει. Ποιό εἶναι τό πιό μεγάλο ὄνειρο ἐνός πού ἔταξε σκοπό τῆς ζωῆς του νά μορφώνει τίς νέες γενεές; Νά σέ βρεῖ ὕστερα ἀπό χρόνια πολλά σέ μίαν ἄλλη πολιτεία ἓνας ἄντρας ἀγνωστός σου, νά σέ κοιτά-

ξει ένα λεπτό καλά, νά σέ πλησιάσει ἔπειτα καί νά σοῦ φανερώσει πώς ἦταν μαθητής σου κάποτε. Νά θυμηθεῖτε μαζί τά παλιά, νά κουβεντιάσετε ὥρα πολλή καί μιά στιγμή νά σοῦ πει:

«Μοῦ εἶχες δώσει γνώσεις πολλές ἀλήθεια. Ὅμως αὐτές δέν εἶχαν καί τόση σημασία. Θά μπορούσα νά τίς βρῶ καί σέ βιβλία πολύ σοφότερά σου. Αὐτό πού μέ κάνει νά μί σέ ξεχνῶ εἶναι κάτι ἄλλο: εἶναι ἡ πίστη καί ἡ ἀγάπη στόν ἄνθρωπο πού κατόρθωσες νά στηρίξεις μέσα μου. Κοντεύω κι ἐγώ νά γεράσω, καί ὅμως ἐξακολουθῶ νά πιστεύω στήν ἀξία καί στήν καλοσύνη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πείρα τῆς ζωῆς εἶναι ἀλήθεια πικρή, μά μέσα μου ζεῖ δυνατό το ὄραμα ἑνός ἀνθρώπου ἀνώτερου. Εἶναι ἀλήθεια πώς πολλές φορές βρέθηκα ἀδύνατος καί τόν ἄνθρωπο αὐτόν τόν ἀνώτερο τόν ἐπρόδωκα ὁ ἴδιος ἐγώ· πολλές φορές εἶδα νά τόν προδίνουν καί οἱ ἄλλοι γύρω μου. Ὑπόφερα καί τίς δύο φορές, περισσότερο ὅταν τόν εἶχα προδώσει ἐγώ. Ἐσυχώρεσα πιό δύσκολα τόν ἑαυτό μου ἀπ' ὅ,τι τούς ἄλλους. Καί ὅμως δέν ἔπαισα νά ζητῶ πολλά ἀπό τούς ἄλλους, καί προσπαντός ἀπό τόν ἑαυτό μου. Οἱ περιπέτειες μέσα στους ἀνθρώπους δέν μ' ἔκαναν νά χάσω τήν πίστη μου στήν ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου. Πάντα ζήτησα νά συμμορφώσω τήν ζωή μου ὄχι μέ τό τί γίνεται στόν κόσμο, ἀλλά μέ τό τί πρέπει νά γίνεται. Κι ἀκόμα γύρευα πάντα νά ἰδῶ στόν διπλανό μου τό καλό πού ἔκρυβε ἡ ψυχή του καί τόν ἀγῶνα του νά νικήσει τόν πειρασμό τοῦ κακοῦ.

Ἔτσι νομίζω πώς μένω ὁ νικητής τῆς ζωῆς καί ὄχι ὁ νικημένος της, ἔτσι μόνο μπορῶ νά πῶ πώς τήν ζωή τήν κυβέρνησα ἐγώ καί δέν ἄφησα νά μέ κυβερνήσει ἐκείνη. Καί ἄν καμιά φορᾶ ἡ δοκιμασία τῆς ζωῆς ἦταν μεγάλη καί ὁ πειρασμός τοῦ κακοῦ πολύ δυνατός, μέ κράτησε ἡ σκέψη πώς ἄν ἄφηνα νά παρασυρθῶ, δέν θά εἶχα πιά τό δικαίωμα νά σφίξω τό χέρι τοῦ παλιοῦ μου δασκάλου κοιτάζοντάς τον στά μάτια, ὅπως τώρα!».

Μέ τήν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θά χαρεῖ μιά τέτοια στιγμή, προσπέμπει ὁ δάσκαλος τόν νέο μέσα στήν ζωή. Καί ἀπό τήν ἄλλη κιόλας μέρα τόν νιώθει πλάι του, παραστάτη στόν κοινόν ἀγῶνα, παραστάτη στό χρέος πού ἔχουμε ὅλοι μας: σάν ἄτομα πρῶτα καθέννας μας στόν ἰδιαίτερο κύκλο τῆς δράσης τους, σάν πολίτες ὕστερα κάτω ἀπό τήν προσταγή τῆς ἐλληνικῆς πατρίδας, σάν ἄνθρωποι, τέλος, κάτω ἀπό τό μάτι τοῦ Θεοῦ.

